מבוא לספר מחזור ויטרי.

לעולם לא יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך ה׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. (ירושלמי ברכות פרק פ״ה ה״ס).

הספר היקר הזה הנקרא בשמו מחזור ויטרי היה עד כה ספון וטמון בכתיבת יד באוצרות בריטאניע, ויצא עתה לאור עולם על ידי החברה הנעימה „מקיצי נרדמים" ונכתב בשנת ד׳ אלפים תשע מאות וששים ושמונה לבריאת עולם כנזכר בשער הספר *), והוא אוצר נחמד אשר השאיר אחריו ברכה לפנינו רבינו שמחה ב״ר שמואל זצ״ל מויטרי (היא עיר במדינת צרפת) אחד מגדולי תלמידיו של רש״י ז״ל, וכלול בתוכו הרבה פסקי הלכות, ושאלות ותשובות מרבו ז״ל ומשארי גאונים וגדולי הדור אשר היו לפניו, וגם מאשר היו בזמנו, ונמצא בו גם הרבה נוספות מאחרים ונרשמות באות ת׳ ר״ל תוספות או תשובה, וכן בשם „אב״ן" והוא ר׳ אליעזר ב״ר נתן, ורשם עצמו בשם אב״ן, הוא הראב״ן, עיין סי׳ קס״א צד 150 ובהערותי שם אות צ׳ ושם צד 153 כך שמעתי אב״ן ובשארי מקומות, ונזכר הר״ר אב״ן בתוס׳ חולין מ״ז ע״ב ד״ה אפילו וכו׳ משום אבי העזרי והר״ר אב״ן וכו׳, ובאגודה קידושין פרק האיש מקדש סי׳ מ״ב ופסקו רבינו אליקים וחתנו רבינו אב״ן וכו׳ (עיין לקמן אות א׳) ומגדולי תלמידי רש״י הנודעים היה ג״כ רבינו שמעיה חבירו של רבינו שמחה מחבר ספר מחזור ויטרי, ונראה לי שר׳ שמעיה ראה את הספר מח״ו והגיהו. לכן כתב בסוף ה׳ סוכה סי׳ תכ״ג 460 חזק שמעיה לא יוזק, וכן בסוף ספר מלחמות סי׳ תקל״ג 739 חזק שמעיה לא יוזק, ולא כמו שנראה מזה שמחברו הוא ר׳ שמעיה, ועיין תוס׳ כתובות ס״א ע״א ד״ה מחלפא וכו׳ ובתוס׳ נדה ס״ו ע״ב ד״ה אם וכו׳, ושם ט״ס אבל במחזור ה״ר שמריה וצ״ל ה״ר שמעיה וכו׳ והוא לפע״ד המחבר והמסדר ספר הפרדס לרש״י ז״ל, עיין טור א״ח סי׳ תע״ה ור׳ שמעיה בשם רש״י כתב שיש לטובלו בחרוסת, ועיין בפרדס סי׳ קל״ב, ושני הספרים בכלל עניניהם ודרכיהם גם לשונם שוים בכמה מקומות כאשר ימצא המדקדק בדבריהם, לכן החליפו הבאים אחריהם שמותיהם זה בזה, ולדוגמא אעתיק לפני הקורא איזה מקומות בשני הספרים.

מחזור ויטרי

סי׳ כ״א צד 15 תניא המתפלל צריך שיכוין לבו בכולן, ואם אינו יכול יכוון באחת מהן, ובעי בגמרא אהייא, אמר רב ספרא משום חד דבי ר׳ באבות, והבא להרגיל עצמו תמיד שלא ישנה בכוונתה יסביר את לבו בבינוי תיבותיה ובפירוש מטבע שלה כל שעה שאומר בתפלה אז יצא ידי כולה מעין פתחה נוסדה אע״פ שהתיבות נראים

בפרדס סי׳ א׳

תניא המתפלל צריך שיכון את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולן, יכוין את לבו באחת מהן, ואמרינן באהיא, אמר רב ספרא משום חד דבי ר׳ באבות, גדולים הם מעשה אבותינו ז״ל שהוגדלו בזאת שיש בה גדולות ונוראות אלהינו בא והבן במאמריה גם בפירושיה ובתקוניה ושימיה לפניך בעת תפילתך ואז אתה

*) א״א. עיין מה שכתבתי בענין זה בהוספות שלי אשר ערכתי בסוף הספר הזה.

מחזור ויטרי

של פרקים ועניין הרבה על יסוד אחד הוקבעו ועניין אחד לכולנה. אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב כדי להזכיר שמותן של אבות. דאמר מר מניין שאומרים אבות שנא׳ (תהלים כ״ט) הבו לה׳ בני אלים.

סי׳ כ״ב צד 16. הגדול על שם אברהם דכתיב לגוי גדול, גוי של אל הגדול וכאן שאמרו האל הגדול סיימו מטבעו של הקב״ה, משה אמר האל הגדול הגיבור והנורא והרי גדולתו ונוראותיו לאבות נודעו תחילה (ד״ה ט״ז) ויתהלכו מגוי אל גוי לא הניח לאיש לעשקם. ועוד עד היום הניח לבניהם שה פזורה בין אריות. אומה יחידה בין שבעים אמות. ובגבורתו גדולתו ונוראותיו מגן באמיתו צנה וסוחרה. ובכן חזרה עטרה לקדמתה וקבעו בה אל עליון לפי שנתברך אל עליון על ידו שנא׳ ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ וברוך אל עליון וגו׳.

פרדם

בכוונה עליה כל התיבות שבאות אע״פ שניראין מעניינים הרבה כולן על יסוד אחד הוקבעו ועניין אחד לכולן, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כדי להזכיר שמותן של אבות דאמר מר מניין שאומר אבות שנאמר הבו לה׳ בני אלים. האל הגדול ע״ש שכתב באברהם ואעשך לגוי גדול. כלומר גוי של האל הגדול וכיון שאמר האל הגדול סיים מטביעו של הקב״ה על אברהם, הגבור והנורא מוסיפין עוד שאמר משה האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים היאך התהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר והרבה גבורות עשה להן ויכה עליהם מלכים וישמע אברהם כי נשבה אחיו הודיע גבורותיו על אברהם וכיוצא בהם הרבה, והנה עד היום הזה הניח לפניהם שה פזורה בין אריות, אומה יחידה בין ע׳ אומות ובגדולותיו ונוראותיו ומעשיו מגין עליהם באמתו וסוחרה וצנה, ובכן חזרה עטרה ליושנה, וקבעו בה אל עליון לפי שנתברך אל עליון על ידו של אברהם גם הוא נתברך לאל עליון שנא׳ ברוך אברם לאל עליון וברוך אל עליון, לכך קבעו בה אל עליון.

מחזור ויטרי

סי׳ ס״ח צד 36. אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה בתוך סעודה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן, כלומר דברים הרגילין לבא מחמת ליפתן ללפת בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת אע״פ שלא היו על השלחן בשעת ברכה, אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן דכי בריך דלייתו הוא דבריך והוה ליה פת עיקר ופוטר את הטפילה. שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה כלומר דברים שאינן דרכן לבא מחמת הסעודה שאינן ליפתן, ואוכלין אותו בסעודה לשביעה, כגון דייסין וטיצני וטרנום, ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת, מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת, וטפילה ולפתן ליתנהו כר׳ זירא דאמר הני בבלאי

פרדם

סי׳ ע׳ באמצע. א״ר פפא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה לתוך הסעודה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן כלומר דברים הרגילים לבוא מחמת ליפתן ללפת בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאן לתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת אע״פ שלא הוו בשעת ברכה אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דכי בריך אע״פ דליתי ליפתן הוא בריך והוה ליה פת עיקר ופטר את הטפילה. (שם סי׳ ע״א) שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר דברים שאין דרכן לבא מחמת הסעודה שאין ליפתן ואוכלין אותם לסעודה לשביעה כגון דייסא וסיסני וטרגים ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת וטפילה וליפתן ליתנהו כר׳ זירא הני בבלאי טפשאי וברכותיהן

מחזור ויטרי

טפשאי דאכלי נהמה בנהמה, וברכותיהן אינן שוות אפילו הכי אינו מברך לאחריהן דמין מזון נינהו ומפטרי בברכת המזון, אבל אם באו קודם סעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר פרפרת שלפני המזון. דברים הבאים לאחר סעודה שרגילין לאוכלן בקינוח סעודה שלפני ברכת המזון כגון פירות וכל מיני מגדים טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן דלא ליפתן הוא ולא זייני ואפילו עשאן ליפתן בטלה דעתו ולא מפטרי בפת, ומיהו אם הביאום לפני סעודה פת פוטרתן.

סי׳ ס״ט צד 36. בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד ואחד צריך לברך כמפרש טעמא בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן אחר הברכה, ואין מתכוין לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו, וכן הלכה, מר׳, כל הברכות דעת משמיע ושומע בעינן. ופעם אחת שאלתי לר׳ אם אני יוצא בהבדלת בית הכנסת כיון שלא נתכוונתי בברכת היין, ואמר לי הואיל ונתכוונת לברכת הבדלה דייך. אגוז בדבש ר׳ מברך בתוך הסעודה, ומברך עליו שהכל, לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה (עיין בביאור סי׳ ע״ג).

סי׳ ע״ג צד 40. כן ראה ר׳ כל שדרכו לאכול חי ואוכלו מבושל מברך שהכל כגון פירות דכיון דאשתני מדרכו והילכתו אישתני לברכה גרועה וכשהוא חי ודרכו בכך ליברוך ברכה הראויה או פרי העץ או פרי האדמה: כל שדרכו לאכול מבושל ואכלו חי מברך שהכל דהא אכיל ליה שלא כדרכו וסני ליה בהכי דמבושל (עיין בביאור) ובגמרא דכיצד מברכין מפרשין דהיינו כרישין פירש ב׳ שהאוכלו חי בטלה דעתו אצל כל אדם, ואומר אני בצלים ולפתות נמי דרכן לאכול מבושל והאוכלן חי משונה הוא לומר שהכל, אבל ירקות מוכיח בגמרא שאין דרכו לאכול בשלקות, אבל חיין חזרת ועולשין אפיא צרפויל שחלין כרישין ב׳ איבשל להו לא ליברוך ולא מידי, ודעתי מכרעת: ערמונים

פרדס

אינן שוות, אבל אין מברך לאחריהן דהא מין מזון נינהו ומיפטר בברכת המזון, אבל קודם הסעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת שלפני המזון.

(סי׳ ע״ב) דברים הבאים לאחר סעודה שרגילין לאוכלן לקינוח סעודה לפני בהמ״ז כגון פירות ומיני מגדים טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דלאו ליפתן נינהו ולא זייני, אפילו עשאן ליפתן בטלה דעתייהו אצל כל אדם, ולא מפטרי בפת, מיהו אם הביאם לפני הסעודה מברך לעצמו כדמפרש טעמא בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן לאחר הברכה ואינו מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו, ואם נתכוין יענה אמן ויצא, וכן הלכה, מר׳. כל הברכות בעינן דעת משמיע ודעת שומע, (וטעות מהמעתיק נמצא פה כאשר יראה הרואה ואני לא באתי להגיה ספר הפרדס רק להעיר כי דרכיהם ולשונם בהרבה מקומות ישוו יחד).

(סי׳ ע״ג). פעם אחת באתי לצאת ידי הבדלה בהבדלת בית הכנסת ולא נתכוונתי בברכת היין ואמר לי ר׳ הואיל ונתכוונת בברכת הבדלה דייך.

(סי׳ ע״ז). אגוז בדבש רבי מברך עליו בתוך הסעודה ומברך עליו שהכל לפי שנשתנה אגוז מכמות שהיה.

(סי׳ פ״ה). כל שדרכו לאכול חי ואכלו מבושל כגון פירות מברך שהכל דכיון דאישתני דרכו והלכתו אישתני לברכה פחותה וכל שדרכו ליאכל מבושל ואכלו חי מברך שהכל דהא אכיל ליה שלא כדרכו וסגיא ליה בהכי, ובמבושל מברך בורא פרי האדמה שעיקרו לכך נברא לאכול דרך בישול, ובגמרא דכיצד מברכין מפרש דהיינו כרתי כרישים שהאוכל חי בטל דעתו ואומר אני בצלים ולפתות דרכן נמי ליאכול במבושל והאוכלו חי משונה הוא ולומר שהכל. אבל ירקות מוכחינן בגמרא שאין דרכן לאכול בשלקות אלא חיין כגון חזרת ועולשין וכרפס שחליים וכיוצא בהן,

מחזור ויטרי

לא נבראו אלא לצורך בישול, והמבשלן במים מברך בורא פרי העץ והאוכלן חיים משונה הוא ושהכל, וקרוב אני לומר כן בחבושין, ותלוייה זו בידי כי לא שמעתיה, פעמים ראיתי את ר' שהביאו לפניו על השולחן אגוזים מטוגנין בדבש, וקורין לו אב בשטרי ומברך עליהם בורא פרי העץ, כי הוא היה אומר האגוז עיקר והדבש טפל ואע"פ שמטוגנות הן בדבש לא נשתנה מחיותו ואין זה בישול, ובעיני הוי דבש עיקר, אלא כדיי הוא ר' לסמוך עליו. הביאו לפניו פירות על השולחן פליגי בה ר' יהודה ורבנן, אם יש ביניהן אחד מז' המינין עליו הוא מברך תחילה ופוטר את השאר דכיון דכולן לפניו ברכה אחת פוטרת לכולן, וקסבר ר' יהודה חשוב עדיף, ורבנן סברי חביב עדיף מה שלב אדם אוהבו ומחבבו משאר המינין עליו הוא מברך ופוטר את השאר, והלכה כרבים, מר'.

ופעמים ראיתי את ר' כשמביאין לפניו בשר של חידוש (ובמח"ו שהיה לפני שד"ל כתב בשר של חירות) או בשר מבוסם או ביצים מטוגנין בדבש נוטל ומברך עליו שהכל, קודם שיבצע המוציא ואמר לי ר' זה חביב בעיני יותר מן הפת ונוח לי ליתן ברכותיו לשבח את קוני, באשר אני אוהב. — ועיין במח"ו 381 שמעתי וכו' שמעתי שתוקעין בארץ ישראל וכו' ובסי' תס"ו 584 בשמחת חתן וכו', 586 וק"ש שאמרו וכו', ובסי' תס"ז 586 דשליח שעשאו בעדים כשר, והרשאה זו למה וכו' כן הורה ר' וכן נהגו. וכהנה בהרבה מקומות.

פרדס

ואי בשיל להו לא בריך ולא מידי ודעתי מכרעת, ערמונים לא נבראו אלא לצורך בישול והמבשלן במים מברך בורא פרי העץ, והאוכל חיין משונה הוא בעיני ושהכל מברך וקרוב אלי כן בחבושין, ותלויה זו בידי כי לא שמעתיה, ופעמים ראיתי את רבי שהביאו לפניו על השולחן אגוזים בדבש לא נשתנה פרי מהוויתו ואין זה בישול והאגוזים עיקר ובעיני דבש הוי עיקר אלא כדאי לסמוך עליו.

(סי' פ"ו). הביאו לפניו פירות על השולחן פליגי בה ר"י ורבנן אם יש ביניהם אחד משבעה המינים עליו הוא מברך תחילה ופוטר את השאר, דכיון דכולן לפניו ברכה אחת פוטרת לכולן, דקסבר ר' יהודה תשיב עדיף ורבנן סברי חביב עדיף מה שבלב האדם אוהבו ומחבבו משאר המינין עליו הוא מברך ופוטר את השאר והלכה כרבים, ופעמים ראיתי את ר' כשמביאין על השולחן בשר של חידוש או בשר מבושם או ביצים מטוגנין בדבש נוטל ומברך שהכל קודם שיבצע ברכה המוציא, אומר לי זה חביב בעיני יותר מן הפת, ונוח לי ליתן ברכתו לשבח את קונו כאשר אני אוהב. — ובפרדס סי' קפ"ב יחסר שם תיבת שמעתי על הגאונים וכו', ובסי' קפ"ג שמעתי וכו', ושם סי' רע"ה בשמחת חתן וכו' ובסי' רע"ט וק"ש שאמרו וכו' סוף סי' ש"א דשליח שעשאו בעדים כשר בין הוא לפניו בין אינו לפניו הרשאה זו למה וכו' כן הורה רבי וכן נהגו העם.

והיה רבינו שמעיה בן בתו של רש"י כמבואר במרדכי חולין פ"ח סי' תשכ"ה וז"ל והיכא דשהה הבשר במלח כדי שיעור צלייה על דף אחד ואח"כ השים בגיגית והיה שם כל הלילה ואח"כ נמצא הכלי מלא מן המליחה שיצא זה אירע בביתו של רש"י והתיר, וכן כתב רבינו שמעיה בן בתו (ולפי דעת ידידי הרב המופלג בתורה וחכמה מו"ה אברהם ברלינר נ"י היה הרב ר' שמעיה החתן אחיו של ר"ת ואפשר של רשב"ם, וכאשר כבר הזכירו לפני כמה שנים בהמזכיר ולפ"ז צריך להיות במרדכי בן בת בתו של רש"י ועיין שה"ג אות ש' ומגדולי תלמידי רש"י רשב"ם ורבינו שמעיה מפרש מדות בני בנותיו) שהוא עצמו שאל לרש"י והתיר, דכיון דשהה כשיעור צלייה כבר יצא הדם ואין זה כי

אם מוהל בעלמא, תדע שהרי אחרי ששהתה כדי שיעור צלייה היה מותר להדיחו ולבשלו בקדרה אע"פ שעדיין נפלט ממנו לאחר כן וכו' והובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רכ"ו וז"ל מעשה אירע בבית ר' שהדיחו הבשר ומלחוהו על הקרש ולוח כדי לזוב הדם ולאחר ששהה הבשר שם במליחתה כשיעור צלייתה לקחו הבשר בכלי שאינו מנוקב ונתמצו וזבו שם מימי מליחתה וכסבורין התלמידים לומר זיבות הדם הוא זה ולאסור את הבשר דמלוח הרי הוא כרותח. ואמר ר' הואיל ושהה בתחילה על העצים כשיעור מותר שהרי אלו היה רוצה לבשלה בקדירה לאחר אותו שיעור המליחה שרי אלמא לא הוי דם הכי נמי לא שנא. וציר נמי שנתמצה שמנונית הבשר הוא הזב מכח המלח ולא הוי דם, באותה שעה שאלתי את פיו שאם לא שהו בכלי נקוב תחילה כדי צלייתו ושמו הבשר בכלי שאינו מנוקב מאי כל החתיכה אסור או כנגד הנוגע במה שזב. והשיב לי שרואין את הניתן בתוך הציר כאילו בדם עצמו נתון וחותכין כל סביביו והשאר מותר. ועיין תוס' חולין קי"ב ע"ב ד"ה ודגים וכו' אירע מעשה בביתו של רש"י וכו' ושם צ"ו ע"ב תוס' אפילו וכו', ובמהר"ם מ"ב סי' רצ"ד בשם תשובות רש"י. ועיין באו"ז ח"א הלכות מליחה סי' תע"ו ושם הביא תשובה מרשב"ם מאחר שנמלח הבשר ע"ג כלי מנוקב שיש עצים והפסק בין שולי הגיגית לבשר כשיעור שלא יגע צירו בבשר התחתון אז מותר כל הבשר וכו' וגם נאמר לי בשם רבינו שלמה זקיני שהיה נוהג היתר בדבר. אפס הנוגע בציר התחתון שאין לו מקום לפלוט עוד אסור. שמואל בן הרב ר' מאיר זצ"ל. והנה האו"ז שם מוסיף וז"ל וכן נמצא כתוב מעשה בבית רבי בבשר שנמלח ושהה כדי שיעור צלייה על הדף ואח"כ הושם בכלי אחר שלם שלא היה מנוקב והיה שם כל הלילה ולמחר נמצא הכלי מלא מן מי המליחה שיצא מן הבשר. ושאלתי את ר' מהו לאכול מאותו הבשר ואמר מותר מאחר ששהה הבשר במלח כדי שיעור טרם שהושם בכלי אין אותם המים הנמצאים בכלי דם הבשר שכבר יצא הדם אין זה כ"א מוהל הבשר ולחלוחתו ומותר, מעשה זו הועתק מפסקי רבינו שלמה שסידר הר"ר שמעיה זצ"ל לפניו, ומכתיבת הרב רבינו שמחה מויטרי זצ"ל וידוע שפירשו או הוא או ה"ר שמעיה לפני רבינו שלמה זצ"ל עכ"ל, ונראה שנסתפק האו"ז אם ראה המעשה זו בספר הפרדס לרבינו שמעיה, או במחזור ויטרי לר' שמחה, ובאמת נמצא רק בפרדס סי' רכ"ו ולא במח"ו, ומדברי שניהם למדנו שהמחבר והמסדר ספר הפרדס הוא רבינו שמעיה בן בתו של רש"י ז"ל, וכן נראה מאו"ז ח"א הלכות נדה סי' שס"א וז"ל הלכך הואיל והרב רבינו שמעיה (הוא בפרדס לרש"י ז"ל סימן רע"ג), והרב רבינו שמחה מויטרי (סי' תצ"ט) תלמידי רבינו שלמה ז"ל פירשו בשם רבינו שלמה זצ"ל וכן רשב"ם וכן ה"ג כולם שווים שצריכה חפיפה בכל הגוף הלכך אשה בזה"ז חופפת כל גופה, ועל רבינו שמעיה כיונו התוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם וכו' שהביאו אבל במחזור ה"ר שמריה (וט"ס הוא וצ"ל ה"ר שמעיה) מפרש בשם רש"י דבכל הגוף שייך חפיפה ע"ש בכל דבריהם, ולא כמו שכתב בהגהות הרב רהג"ד על ספר הראבי"ה סי' קע"ב שהביא לשון התוס' כמו שהוא לפנינו, והעיקר הוא כמו שהביא הרא"ש סוף ה' מקואות ודין חפיפה כתב ה"ר שמעיה בשם רש"י דחפיפה הוי בכל הגוף וכו' ע"ש והטור יו"ד סי' קצ"ט ופירש ה"ר שמעיה בשם רש"י שצריכה לעיין כל גופה יפה, ולחוף אותו במים ולשוטפו דחפיפה שייכא בכל הגוף וכו' ועיין בב"י שם ד"ה ומ"ש שה"ר שמעיה פירש בשם רש"י שצריכה לעיין כל גופה יפה ולחוף אותו במים וכו' ור"ת פירש שאינה צריכה וכו' התוס' והרא"ש בפרק תינוקות כתבו שה"ר שמעיה מפרש בשם רש"י דהא דתיקון עזרא וכו' ועיין סמ"ג לאוין ה' נדה סי' קי"א וז"ל והרב רבינו שמחה כתב במחזור ויטרי בשם רבינו שלמה כי חפיפה היא בכל הגוף, ובמרדכי שבועות ה' מקואות סי' תשמ"ז והרב ר' שמחה פירש במחזור ויטרי בשם רש"י כי חפיפה שייך גם

בכל הגוף, ועיין תוס' כתובות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' במחזור ויטרי פירש הרב ר' שמעיה שהיה נזהר רש"י אפילו שלא ליתן מפתח מידו לידה וכו' והוא במח"ו סי' תצ"ט צד 608 כך ראיתי את ר' נוהג ואפילו במסירת מפתח או שום דבר מידו לידה היה פורש, ומפורש ג"כ בפרדס לרש"י ז"ל סי' רע"ב כך ראיתי ר' נוהג ואפילו במסירת מפתח או שום דבר אחר מידו לידה היה פורש, והיינו כמו שכתבתי לפי שדבריהם ולשונם בכמה מקומות שווין הם זה לזה נתחלף להם ר' שמעיה מחבר ומסדר ספר הפרדס בר' שמחה מחבר ספר מחזור ויטרי. (ועיין במרדכי פ"ק דשבת סי' רל"ח רש"י היה נזהר מלהושיט מידו לידה שום דבר, וקצת משמע כן בפרק אעפ"י אביי הוה מנח לי אבי סריא, רבא הוה מנח ליה אשרשיפא, לפנינו כתובות ס"א הגירסא אביי מנחא ליה אפומא דכובא, רבא אבי סדיא, רב פפא אשרשיפא) ועיין תוס' ברכות כ"ה ע"ב ד"ה והרי וכו' אלא שרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק דלבו רואה את הערוה מותר, ותוס' שבת י' ע"א ד"ה טריחותא וכו' ובמחזור ויטרי מפרש דטעם דבעינן איזור שלא יהא לבו רואה את הערוה, ודוקא להן שלא היה להם מכנסים לכך היו צריכים לאזור בשעת תפלה, אבל לדידן שיש לנו אבנט של מכנסים אין אנו צריכין לאזור, וכן הוא ברא"ש פ"א דשבת סי' י"ט מכאן נראה שצריך לאזור חלציו כשמתפלל, ובמחזור ויטרי כתוב שאינו צריך דהא שצריך לאזור חלציו היינו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואנן אית לן אבנט ומכנסים ולהם לא היה מכנסים וכו' ועיין במח"ו סי' קנ"ה אות ג' צד 122 ובביאורי אות י"ב. — ומדברי התוס' הנ"ל טעה ג"כ הב"ח טור א"ח סי' צ"א שכתב דהמחבר ספר מחזור ויטרי הוא ר' שמעיה ע"ש, ועיין בספר שונה הלכות על בה"ג דף ט"ו ע"ב, ובספר אורח מישור על מס' נזיר דף נ"ד, ובפני יהושע שבת י' ע"א, ובספר מגן גבורים להגאונים מלבוב א"ח סי' צ"א. — ועיין ברא"ש ברכות פ"ג סי' ל"ו וה"ר שמעיה ז"ל כתב בשם רש"י ז"ל שמצא בתשובת הבבלי לבו רואה את הערוה מותר וכו' ובתוספות הרא"ש הנדפס מחדש ברכות כ"ה ע"ב וה"ר שמעיה כתב בשם רש"י שמצא בתשובת הבבלים דלבו רואה את הערוה מותר, וכן הוא בתוספות ר' יהודה חסיד ובהג"מ פ"ב מה' ק"ש ה"ז וכן פסק ר"י מי שלבו רואה את הערוה אסור לקרות ואם ישב במים צלולים צריך שיתכסה כנגד לבו וכן היה נוהג ר"ת ולא כהר"ר שמעיה שפירש שמצא בתשובות הגאונים הבבליים דלבו רואה את הערוה מותר, (ומכל זה לא נמצא במח"ו אשר לפני ולא בפרדס לרש"י ז"ל דפוס ווארשוי) ועיין במרדכי פ"ק דשבת סי' רכ"ו וז"ל ויש ללמוד מכאן שצריך לחזור רצועתו קודם שיתפלל אע"פ שיש לו אבנט במכנסים ואין לבו רואה את הערוה מ"מ יש להתנאות עצמו לפני קונו משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, והר"י ומחזור ויטרי חולקין וכתבו דלהם לא היה מכנסים וכו' ובאו"ז ח"א ה' ק"ש ותפלה סי' קכ"ח וז"ל כתוב בתשובות ראיתי פעם אחת את ר' שהיה מתפלל בלא חגור ותמהתי ואמרתי מה זה שהוא מתפלל והוא לא חגור מתנים הא אמרינן במס' ברכות שאסור לאדם להתפלל בלא חגור חלציים, וטעמא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואמר כמדומה לי באותן הימים לא היה להם לחכמים מכנסים אלא חלוקיהן גדולים עד סמוך לעקביהם וכל בגדיהם היו סתומים פנים ואחור ושמאל וימין לפיכך היו אומרים שאסור להתפלל בלא אזור כיון שלא היה להם שום הפסק בין הלב לערוה אלא אזור בלבד וכו' אבל אנו שיש לנו מכנסיים ובלא שום אזור יש הפסק בין הלב לערוה מותרים אנו להתפלל בלא אזור, והכותב הוא הרב ר' שמעיה, ורבו היינו רבינו שלמה זצ"ל, וכעין זה הובא בשלה"ג מרדכי פ"ק דשבת וז"ל כתוב בתשובה אחת כי רבינו שלמה היה קורא שמע פעם אחת ולא היה חגור אזורו ושאלו לו תלמידיו וכו' ע"ש.

וחיבר הרב ר' שמחה בעל ס' מח"ו עוד ס' אחר ונקרא „סדר עולם" והובא בשו"ת הרא"ש

כלל פ"ד סי' ג', ומוזכר בספר קורא הדורות דף י"ח וז"ל רבינו שמחה ב"ר שמואל מויטרי תלמיד רש"י וגם חיבר ספר דינים וקראו סדר עולם וכמ"ש הרא"ש בתשובותיו כלל פ"ד סי' ג' והובא בהג"מ פ"ג הלכות תפלה אות ה' וז"ל וכן מצאתי שוב בס"ע של רבינו שמחה ככל דברי מורי ורבינו וכו' וכן הביא בעל אגודה פרק התכלת סי' ט"ו היא של בגד וכנפיה של עור חייבת, היא של עור וכנפיה של בגד פטורה מאי טעמא בתר עיקר בגד אזלינן, מכאן הוכיח רבינו שמחה בעל סדר עולם דחלוק של פשתן שיש לה ד' כנפות אינו צריך ציצית ואפילו היא של צמר כיון דעיקר שלם, ובילקוטים מהלכות אמרכל דף ל"ג ע"ב הביא חלב שחלבו גוים ואין ישראל רואהו אף במקום שאין בהמה טמאה בעדר אסור דלא ליפוק מיניה חורבה ופורץ גדר ישראל וכו' וכן כתב רש"י וגם ר"ת היה מתיר לר' אליעזר משזינא שהיתה השפחה חולבת בלא ראיה אע"ג שהיה הדבר מכוער לעשׂות לכתחילה ואומר רבינו שר שלום גאון היכא שיודע שאין דבר טמא בעדר שמותר, וגם רבינו שמחה התיר בסדר עולם שלו: חדא שאין דבר טמא בעדר, ועוד דמירתת הגוי עכ"ל. ונזכר בשם הגדולים מערכת ספרים אות ס' וז"ל סדר עולם חיבר רבינו שמחה תלמיד רש"י מדינין, והרא"ש בתשובותיו כלל פ"ד סי' ג' בדיני נחלות כתב וכן פסק רבינו שמחה בחבור שלו הנקרא סדר עולם וכו' ועתה ראיתי באסור והתר הארוך כלל מ"ה אות ז' שמביא מרבינו שמחה בסדר עולם בדין אסור והתר ע"ש, כנראה שרבינו שמחה חיבר בספר סדר עולם דיני ממנות ודיני אסור והתר.— ועי' בהגהות והערות בסוף הספר שם שכתב וז"ל ותימה דבספר הרוקח סי' שע"ט נמצא דין חפיפה מס' סדר עולם וכתוב בראשו וז"ל זה נוסח מסדר עולם של מורי ה"ר שמחה ז"ל עכ"ל, ואין לומר שה"ר שמחה זה הוא תלמיד רש"י, כי ר' שמחה תלמיד רש"י נפטר לעדות היוחסין בשנת ד' אלפים תתס"ה (עיין לעיל הערה ע"ב) והרוקח ז"ל היה ד' אלפים תתקצ"ח כמ"ש ביוחסין (ועיין ג"כ הערה י"א) ורב הזמן בק"ל שנים ויותר ביניהם. גם נראה שכל הסימן הזה הוא מספר סדר עולם, לפי שקרוב לסופו כתוב עד כאן לשון סדר עולם ע"ש, ובתוכו מזכיר רש"י ולא קרא לו מורי, ומזכיר ר"ת שחי כע' שנה אחר ר' שמחה מויטרי, וגם בתשובות הרא"ש הנזכר כתוב רבינו סתם ולא תלמיד רש"י או ר' שמחה מויטרי ע"ש, מכל אלה מוכח שאין ליחס ספר ס"ע הנזכר לר"ש תלמיד רש"י כ"א לרבינו שמחה אחר שהיה רבו של הרוקח, ואולי הוא ר"ש משפירא רבו של רבינו אביגדור הכהן ועולה יפה בסדר זמנים ג"כ.

וכל ראיותיו והוכחותיו לסתור דעת הני רבוותי שהבאתי למעלה אין בהם ממש. א) כי גם אם נחליט כעדות היוחסין כי ר' שמחה תלמיד רש"י נפטר בשנת ד' אלפים תתס"ה והרוקח היה ד' אלפים תתקצ"ח האם מפני זה לא נוכל לומר כי ראה הרוקח את ספרו של ר' שמחה שהיה לפניו ערך ק"ל שנים, אתמהה. — זולת זה בא לכלל טעות יען כי לא ראה בעל הגהות הנ"ל עדיין את הספר מח"ו אשר יצא עתה לאור עולם. ב) כי לפי מה שהבאתי לעיל חי הר"ר שמחה ב"ר שמואל עוד בשנת ד' אלפים תתקס"ח כי אז נגמר כתיבת המחזור ויטרי כמפורש בשער הספר, ונזכר בסי' תקע"ח (לפנינו חסר שני סימנים האחרונים, היינו תקע"ז, תקע"ח, והיה נמצא בכ"י שהיה לפני שד"ל ונזכרו בנחלת שד"ל צד 20 וצד 54) וז"ל שם ויש לנו ד' אלפים וט' מאות וע' שנה מבריאת עולם, ועיין במח"ו סי' פ"א 768 ובספר התרומה בארוכות סי' קל"ו מכאן משמע וכו' ובקצרות סי' קל"ו דין שטר שדלג ממנו לבריאת עולם שכשר, וכן נמי אם לא כתב בו הכלל כגון ארבעת אלפים רק הפרט תשע מאות וששים כשר, וה"ה אם לא כתב פרט גדול כגון תשע מאות רק פרט קטן כגון שנת ששים כשר. ג) ומה שכתב ובתוכו מזכיר רש"י ולא קרא לו מורי או רבי הוא ג"כ טעות כי בכמה מקומות במח"ו קורא את רבו בשם רש"י

ולא בשם מורי או רבי עיין סי' ק"ה צד 82 העתקתי מתשובות רש"י, וכן בסי' קנ"ה צד 142 ורש"י אומר יישר, ובסי' רנ"ב 218 ורש"י כתב כשם שבלילה מנ"ה, ובסי' רמ"ה 212 כך השיב רבינו שלמה מ"כ, ובסי' ס"ה 283 ונסדר מפי רבינו שלמה ב"ר יצחק זצ"ל, וכדומה בהרבה מקומות. ונראה כי ברוב מקומות שהזכירו בשם רבי או מורי הוא בזמן אשר היה רבו עוד בחיים, ולאחר מותו יכנהו בשמו וכותב מ"כ או זצ"ל, ועיין לקמן אות ר'. ד) ומה שכתב ומזכיר ר"ת שחי כע' שנה אחר ר' שמחה מויטרי, לא כיון יפה כי במח"ו מזכיר ג"כ את ר"ת שהיה בזמנו, עיין מח"ו סי' רכ"ז צד 193 וזו תשובה השיב ר"ת על רש"י זקינו וכו', ובסי' ק"א 77 ור"ת השיב על זה וכו' יעקב ב"ר מאיר, בסי' קנ"ב צד 118 ור"ת אומר שאין מקדשין בפת כלל וכו' ובסי' תקמ"א 782 והי לך משפטי הגט כמו שסידרו רבינו יעקב ב"ר מאיר וכו' וכן הוא בספר הישר לר"ת. סי' פ"ב, ע"ש ובהגהות אשרי פרק ט' דב"ב מעשה בא לפני ר"ת בראובן שהיה חייב לשמעון מנה ומת ראובן וצוה שמעון שלא לקוברו עד שיפרע לו המנה שהיה חייב לו, והשיב רבינו שמחה דיכול מן הדין לעכב את קבורתו עד שיפרע לו, וקבל ר"ת את דבריו וכו' וכן הובא בח"מ סי' ק"ז סעיף ב' בהגה"ה. ועיין בספר הישר לר"ת דף פ"ב ע"ב ועוד תודיעני מה שאמר לי הנדיב ר' שמחה ששאל ממך הא דאמרינן בביצה נתערבו באחרים ואחרים באחרים ואמרת לי כי אינך גורס ואחרים באחרים וכו' ושם פ"ג ע"א הרב ר' שמחה לא יפה שאל וכו' (ועיין במרדכי ע"ז פ"ג סי' תת"מ נתערבה באחרות ר"ת לא גריס ואחרות באחרות וכו' ורבינו שמחה הקשה דבריש ביצה וכו') ובסי' רס"ב צד 224 וזה סידר ר"ת וז"ל סימן הפטרות וכו' וכן הביא המח"ו בסי' שכ"א צד 359 תשובת ר"ת לר' משולם, והוא בספר הישר לר"ת סי' תר"כ ע"ש, ובסי' תק"א צד 623 הביא המח"ו מספר הישר תניא המל אומר וכו' עיין בספר הישר סי' רל"ב, ובסי' פ"ו (ה"פ) צד 289 כתב והאריך בדבר בספר הישר והוא בסי' תקפ"ח ע"ש, בסי' תע"ד 592 עד כאן לשון ספר הישר, ע"ש סי' של"א, ואין להאריך יותר.

בעזרת הנותן ליעף כח ארשום פה שמות הגאונים וגדולי חכמי הדורות הקדמונים המובאים בספר מחזור ויטרי מאשר היו לפניו ובזמנו ע"פ סדר א"ב, עם תוספות הערות ובאורים.

א.

אבן. (סי' קס"א, צד 150, שכ"א, 360 שכ"ח, 368) הוא רבינו אליעזר ב"ר נתן, מחבר ספר ראב"ן, ונזכר בתוס' חולין מ"ז ע"ב ד"ה אפילו וכו' משום אבי העזרי והר"ר אבן כתב הר"ר יצחק בספרו דרוקא בשאר אונות וכו', והיה חתנו של ר' אליקים (הלוי) עיין ספר אגודה קידושין פרק האיש מקדש סי' מ"ב וז"ל ופסקו רבינו אליקים וחתנו רבינו אב"ן שאם היו הקדושין בעין וכו', ובמרדכי קידושין פ"ב סי' תקי"ד מעשה אירע וכו' ופסקו דינם רבינו אליקים זקיני וחתנו זקני ראב"ן שאם היה הקדושין בעין וכו' והובא בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' תקפ"ה ועוד פסקו רבינו אליקים ורבינו אב"ן וכו' ופסקו אם היו הקידושין בעין וכו' ובראב"ן סי' ס"א דף כ"ה וז"ל אירע פה במגינצא מעשה בר"ה של שנת תתק"ה שתקע התוקע ב' פעמים קשר"ק כשורה, ובשלישית ב' שברים והתחיל להתריע, והחזירו מקצת הקהל, ואמרו לו תקע שבר אחד וסיים, ומקצת הקהל אמרו לו תתחיל לראש, והתוקע התחיל מראש ותקע ג' פעמים קשר"ק, ובסדר קש"ק תקע כסדר שני קש"ק, ובשלישית תקע ד' שברים ותקיעה, והחזירוהו לראש אותם שהחזירוהו

בראשונה, ותקע עוד ג׳ פעמים קש״ק, ויחר אף מורי חמי רבי אליקים ואמר אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן, מעולם לא ראינו לחזור לראש מפני אלו הדברים, ושלא כדין עשו המחזירים אותו, והמחזירים אמרו כדין עשינו, ונתתי את לבי אני אליעזר לדרוש ולתור בדבריהם ונ״ל כי שלא כדין החזירוהו לראש וכו׳ והובא מעשה כזה במרדכי סוף ר״ה סי׳ תש״כ מעשה אירע במגנצא תתק״ה וכו׳ ובשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ תר״ן מעשה במאגנץ שנת תתק״ה וכו׳ ע״ש, ובספר ראבי״ה מסכת ר״ה סי׳ קע״א זהו לשון חמי הראב״ן ז״ל בקיצור וכו׳ ע״ש וברא״ש ר״ה פ״ד סי׳ י״א, ע״ש, ומלבד ספר ראב״ן חיבר ספר צפנת פענח והובא באגודה שבת פרק כירה סי׳ נ״ט וז״ל עוד הקיל רבינו אב״ן בצפנת פענח דשרי להטמין הקדרה אפילו בגחלים ובאבנים סביב הקדרה וכו׳, ובתשובות הרא״ש פ״ד סי׳ ג׳ וז״ל ובחבור זקני הנקרא צפנת פענח נראה שפוסק הלכה כרבי עקיבה וכו׳ ובשה״ג מערכת ספרים מעתיק ובחבור זקני ראב״ן הנקרא צפנת פענח וכן כתב מהרש״ל בתשובה סי׳ כ״ט ע״ש. וחתניו של הראב״ן היו. א) רבינו יואל הלוי (אביו של מחבר ספר הראבי״ה) עיין בראב״ן דף י״א סי׳ ט״ז שאלני חתני ר׳ יואל בשילהי בן סורר ומורה לפרש לו שמועה זו וכו׳ ובדף קי״ג ע״א ור׳ יואל הלוי חתני, ושם ע״ב וכבר דברתי בזה למעלה בספר זה בשאילת חתני ר׳ יואל הלוי וכו׳ ושם הנסתרות לה׳ אלהינו למה נקוד שאלני חתני ר׳ יואל הלוי וכו׳ ושם קי״ד ע״א שאלני חתני ר׳ יואל וכו׳ ועוד באיזה מקומות בראב״ן. ב) ר׳ שמואל שם סי׳ נ׳ שאלני חתני ר׳ שמואל וכו׳ ושם סי׳ מ״ב דף י״ז ע״א שאלני חתני ר׳ שמואל מהא דתניא דברים שבכתב וכו׳, ושם סי׳ מ״ח דף י״ח ע״ב וז״ל וקרוב ר׳ אליעזר ברבי שמשון וחתני ר׳ שמואל היתה ידם עם המחייבים וכו׳, ג) שם סי׳ מ׳ דף ט״ז ע״ב שאלני חתני ר׳ אורי מצוה חמורה כמו ציצית וכו׳. ד) שם סי׳ כ״ו דף י״ד ע״א וז״ל בשנת תתקי״ב אירע מעשה שהוציא חתני אליקים יין מחבית לכלי קטן ששתה ממנו גוי יין כשר והוה הכלי נסך ושאלני אם היה היין כשר, ואמרתי יודע אתם (צ״ל אתה) אם הכלי נגוב ואמר הן והתרתיו ויום שבת היה, לאחר אכילה ישנתי ובא אלי מורי חמי בחלום והיה קורא השותים במזרקי יין וחזירי, ואני הייתי מפרש על הגוים בחלום ששותים יין נסך ואוכל (צ״ל ואוכלים) בשר חזיר, ובהקיצותי הבנתי כי הודיעני על היין שהוא נסך שלא היה הכלי נגוב, וניסתיו ולקחתי אותו כלי עצמו והנהתיו ב׳ ימים ולילה אחד ולא נגב, וידעתי כי לא יפה היתרתי, ואסרתי את היין שבחבית והתענתי ב׳ ימים, וגם השותים אותו.

והיה ראב״ן שולח שאלות לר״ת כמוזכר בספר הישר לר״ת סי׳ תרט״ו וז״ל שאל הרב ר׳ אליעזר ב״ר נתן ממיינצא וכו׳ וע״ש סי׳ תרט״ז ותרי״ז, ושם דף ע״ח ע״ב שאל הרב ר׳ אליעזר מרבינו תם וכו׳ ור״ת השיבו בכבוד למי חמדת ישורון והדרם הרי לך הם וכו׳ ובשם הגדולים ח״א אות א׳ הביא משם ראב״ן דף קמ״ח ששאל מרבינו מאיר חתנו של רש״י ומבניו רשב״ם וריב״ם ור״ת, והשיב לו ר״ת שהיה סר וזעף על סילוקו של צדיק אחיו ריב״ם, ורשב״ם לא היה אצלו וכתב שם אבי יקרא אלי ואני הקטן כותב בדמע, וכל השאלה והתשובה מר״ת הוא בספר הישר לר״ת סי׳ תרט״ו שאל הרב ר׳ אליעזר ב״ר נתן ממיינצא הוצרכתי לשאוב מים וכו׳ והשיב ר״ת בסי׳ תרט״ז גם כי אזעק וכו׳ ע״ש ובשני הספרים רבו השיבושים ויש לתקן במקום שהענין אחד זה מזה, ועיין פרק חזקת הבתים סי׳ תקנ״ו וז״ל תשובת רבינו משולם ששלח לראב״ן אין דור יתום שאתה ראב״ן בתוכה ברוך טעמך וכו׳ ועיין בראב״ן דף קנ״ג שאלה מרבינו ברוך ב״ר יצחק (הוא מחבר ספר התרומה) לראב״ן ותשובתו לא שאני אליעזר ב״ר נתן כדיי להכריע וכו׳. ובשה״ג אות א׳, ב׳ הביא רבינו אליעזר שכותבין התוס׳ בשבת הוא ראב״ן, והוא מספר יד דוד שבת ס״ו ע״ש. ול״נ דלאו דוקא הנזכרים במס׳ שבת אלא בכל מקום שהביאו

התוס׳ ה״ר אליעזר סתם הוא הראב״ן, עיין תוס׳ שבת כ״ג ע״ב ד״ה נזרה יו״ט וכו׳ הקשה ה״ר אליעזר וכו׳ והשיב לו רבינו שמואל, שם נ״ב ע״א תוס׳ ד״ה וטובלין וכו׳ הקשה ה״ר אליעזר וכו׳ ותירץ ר״ת וכו׳ שם ס״ז ע״ב תוס׳ ד״ה כלל גדול וכו׳ וקשה לה״ר אליעזר וכו׳, שם ס״ט ע״ב ד״ה הא וכו׳ והקשה ה״ר אליעזר לרבינו שמואל וכו׳ וכן בשארי מקומות, ביומא ת״י נ״ג ע״א ד״ה אע״פ וכו׳ הקשה ה״ר אליעזר וכו׳ ואמר לו רבי וכו׳, קידושין ג׳ ע״א תוס׳ ד״ה לא לחיה וכו׳ הקשה ה״ר אליעזר. נדרים ג׳ ע״א תוס׳ ד״ה לעשות וכו׳ כן פירש ה״ר אליעזר וכו׳ שם ח׳ ע״א תוס׳ ד״ה מושבע ועומד וכו׳ ובפירש ה״ר אליעזר פירש הא דפריך מושבע וכו׳, שם תוס׳ ד״ה האומר וכו׳ כדמפרש הרב ר׳ אליעזר, שם ט׳ ע״א תוס׳ ד״ה כנדרי וכו׳ ופירש הר״ר אליעזר, שם תוס׳ ד״ה הריני בנזירות וכו׳ ועוד תירץ הר״ר אליעזר וכו׳ שם ט׳ ע״ב תוס׳ ד״ה כהלל וכו׳ ואומר הר״ר אליעזר כיון וכו׳ י׳ ע״א תוס׳ ד״ה דנזירות וכו׳ לפירוש הר״ר אליעזר וכו׳, שם מ״ד ע״א תוס׳ ד״ה אמר וכו׳ כך פירש הר״ר אליעזר וכו׳, נ״ח ע״א תוס׳ ד״ה אמר וכו׳ פירש הרב ר׳ אליעזר וכו׳, ס״ז ע״א תוס׳ ד״ה ואם וכו׳ (כך פירש הר״ר אליעזר וכו׳). פ״ז ע״א תוס׳ ד״ה והלכתא וכו׳ פירש ה״ר אליעזר, פ״ט ע״ב ד״ה תניא וכו׳ פירש הרב ר׳ אליעזר, צ׳ ע״א תוס׳ ד״ה דכתיב וחפרה הלבנה פירש הרב ר׳ אליעזר וכו׳. צ׳ ע״ב ד״ה חזרו לומר וכו׳ ותירץ הרב ר׳ אליעזר וכו׳, שם תוס׳ ד״ה יעשו וכו׳ ותירץ הרב ר׳ אליעזר וכו׳.

אברהם. (סי׳ רנ״ט 222). שם אברהם סתם בלי שם אביו ובלי כינוי, מוזכר בתוס׳ עירובין ע״ז ע״ב תוס׳ ד״ה אי הכי וכו׳ וה״ר אברהם מפרש דהתם ביו״ט וכו׳, פ׳ ע״ב תוס׳ ד״ה אבל קורה וכו׳ וה״ר אברהם פירש לחי אם היה מדבק הכתיתים בכותל וכו׳. פ״א ע״א תוס׳ ד״ה איתביה וכו׳ ופירש ה״ר אברהם כולה סוגיא וכו׳, חגיגה כ״ג ע״ב תוס׳ ד״ה יצא זה וכו׳ והקשה הר״ר אברהם וכו׳, ב״ב ה׳ ע״א תוס׳ ד״ה ארבעה לצלא וכו׳ וה״ר אברהם פירש וכו׳. שבת ג׳ ע״א תוס׳ ד״ה בר מהני תלת וכו׳ ותירץ ר״י בשם ר׳ אברהם וכו׳, וברוקח סי׳ רנ״ז, ובמרדכי תוס׳ ערבי פסחים. אך בחולין ק״ז ע״ב תוס׳ ד״ה וכל דבר שחוצץ וכו׳ הובא הקשה הרב ר׳ אברהם בן הרב ר׳ משה וכו׳ ובתוס׳ ברכות מ״ה ע״ב ד״ה שאני התם וכו׳ וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע״פ אביהן וכו׳.

אברהם אבן עזרא. (סי׳ קצ״ז צד 178). מחבר הזמר ליום השבת, כי אשמרה שבת ורשום שמו אברהם בראשי החרוזים, אסור, בו, רשם, הן, מחל, ונמצא גם בסידורים שלפנינו במעט שינוים. וכן זמר השני שם אשיר במשרים וכו׳ ונדפס בטל אורות, ושם הוא בטעות נר בעדו עורב, וצ״ל נר „בערו" עורב, כמו שהוא נכון במח״ו, והכוונה למה דאיתא בשבת ל״ח ע״ב אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן וכו׳ בדברא עורבי.

וזמר במוצאי יום מכובד, ובמובאי ימי מעבד וכו׳ (סי׳ ר״ז צד 185) נדפס בטל אורות.

וכן זמר לפורים קוראי מגילה, הם ירננו אל אל כי מקום תהילה היתה לישראל, וכו׳ (סי׳ רנ״ד צד 219).

והפיוט אשריך הר העברים וכו׳ (סי׳ תכ״ג צד 460).

והובא ר׳ אברהם אבן עזרא בתוס׳ ר״ה י״ג ע״א ד״ה דאקריבו וכו׳ ועיין תוס׳ תענית כ׳ ע״ב ד״ה בהכינתו וכו׳, והיה בזמן ר״ת בן בתו של רש״י עיין בשו״ת תשב״ץ חלק ראשון סי׳ ע״ב שהאריך בענין זה.

הרב ר׳ אליהו. (סי׳ רע״ח צד 246, 247, 405, 436, ש״פ 440, 645). הובא בתוס׳ מנחות ל״ה ע״ב ד״ה משעת הנחה וכו׳ מכאן היה מדקדק רבינו אליהו שצריך אדם לקשור תפילין בכל יום וכו׳, ובתוס׳ עירובין צ״ז ע״א ד״ה אביי אמר וכו׳ ומכאן אומר ר״ת דאין צריכין בכל יום להתיר קשר תפילן וכו׳ כמו שהיה אומר ר׳ אליה וכו׳

פסחים ל"ג ע"ב ד"ה לאימת וכו' ועוד ה"ר אליהו מביא ראיה מתו"כ וכו' ובתוס' חגיגה כ"א ע"א ד"ה האונן וכו' והקשה הר"ר אליהו לפסול האי סכין בהיסח הדעת וכו' ובתוס' מגילה כ"ג ע"א ד"ה כיון וכו' והר"ר אליהו הנהיג את בני עירו וכו' וכן הנהיג רבינו משלם וכן נוהגין עכשיו בכל צרפת וכו' (במרדכי פרק ג' דב"ב סי' תקנ"ג הובאו שניהן, וז"ל והסכימו כל גדולי צרפת רבינו אליהו מפריש ורבינו משולם מליאון לומר וכו' וע"ש סי' תקנ"ו) ובתוס' יומא ל"ג ע"ב ד"ה עבורי דרעא אטוטפתא וכו' ורבי אליהו זצ"ל מפרש דלענין משמוש איירי וכו', ותוס' ישנים שם ורבינו יהודה שמע בשם ה"ר אליהו וכו' ותוס' ישנים יומא נ"ה ע"ב ד"ה מבין וכו' וה"ר אליהו פירש וכו' ובתוס' יבמות מ"ז ע"א ד"ה כך וכו' ר' אליהו מפריש וכו' ועיין מנהיג ה' יוה"כ אות מ"ח וז"ל אך מה ששמעתי בצרפת בשם רבינו הקדוש רבינו אליהו ב"ר יהודה מן פריש העירה נראה על העיקר והלכה למעשה היו עושין על ידו בצרפת וכו', כתובות נ"ד ע"ב תוס' ד"ה אעפ"י וכו' ושאל ר"י לר' אליהו וכו' שם נ"ח ע"א תוס' ד"ה הנהו וכו' ורבינו אליהו היה מקיים פירש הקונטרס וכו', ושם ס"ג ע"א תוס' ד"ה באומר איני זן וכו' מכאן מוכיח רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תנוקת וכו' כדי לזון את אשתו וכו' ושם תוס' ישנים ל"א ע"ב ד"ה רב אשי וכו' ור' אליהו פירש כגון שהאסקופה כרמלית וכו', קידושין י"א ע"א תוס' ד"ה הנהו וכו' ורבינו אליהו מקיים פירש הקונטרס וכו' ושם מ' ע"ב תוס' ד"ה ויש אומרים וכו' והר"ר אליהו מפרש וכו', שם ע"ד ע"א תוס' ד"ה כשם וכו' ורבינו אליהו מפרש וכו', גיטין ו' ע"ב תוס' ד"ה א"ר יצחק שתים כותבין וכו' ואומר ר"ת וכן פירש ריב"א בשם רבינו אליהו דדוקא שמתכוין לדרשא וכו' ועיין תוס' סוטה י"ז ע"ב ד"ה כתבה וכו' מצאתי בתוס' רבינו יב"א במס' גיטין שמעתי מר' אליהו הצרפתי שהיה אומר וכו', נזיר כ"א ע"ב תוס' ד"ה אלא ש"מ וכו' ותירץ הר"ר אליהו וכו', ב"ב קכ"ז ע"ב תוס' ד"ה כך נאמן וכו' ורבינו אליהו מפרש דיכיר נמי קאי אבן השנואה וכו' ושם קע"ו ע"א תוס' ד"ה גובה וכו' ובשם ה"ר אליהו מ"כ מפרש וכו', ע"ז ס"ז ע"א תוס' אמר ר' יוחנן וכו' ועוד אמר ר' אליהו וכו', מנחות כ"ט ע"ב תוס' ד"ה זיל אייתי וכו' והביא ר' אליהו ינוקא וכו' שם ל"ו ע"א תוס' ד"ה וקשרתם וכו' ורבינו אליהו מפרש דלענין מישמוש איירי וכו', חולין ט' ע"א ד"ה מכאן מדקדק ר"ת דאין צריך לקשור בכל יום תפילין כשמניחן שרבינו אליהו היה מצריך לקושרן וכו', ושם קי"ח ע"ב תוס' ד"ה מעיקרא וכו' הקשה ר' אליהו, שבת קכ"ב ע"א תוס' ד"ה משקה וכו' וה"ר אליהו הביא ראיה להתיר. — ובספר יראים סי' י"ז ושמעתי שהרב ר' אליהו מפריש היה עושה להם ציצית. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תרכ"א בברכת אירוסין ונשואין בכוס אחד אמרתי לפי' רבינו ר' אליה שאין מנהג וכו', ושם בסי' תרכ"ב והימלך ברב ר' אליהו ותראה לו דבריי ושמעת מה ידבר. ושם ומה שכתבת כי בשם הרב ר' אליהו נאמר לך וכו'.

ר' אליהו הזקן. (סי' שכ"ה צד 364). וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסף טוב עלם ור' אליהו הזקן, וכ' והיה בעל אחותו של רב האי גאון, ויסד האזהרות כמבואר בשו"ת מהרש"ל סי' כ"ט ומוזכר בשה"ג מערכת גדולים ובמערכת ספרים ע"ש. ומובא בתוס' יומא ח' ע"א ד"ה דכולי עלמא וכו' ומה שעשה רבינו אליהו הזקן ז"ל באזהרות שלו טבילה בזמנה וכו' ובתוס' סוכה מ"ט ע"א ד"ה שכל מזבח וכו' וכן יסד רבינו אליהו הזקן באזהרות וכו', ובתוס' ב"ב קמ"ה ע"ב אין השביעית משמטתו וכו' מה שיסד הפייט ר' אליהו הזקן וכו' ותוס' נדה ל' ע"א ד"ה ושמע מינה וכו' ורבינו אליהו הזקן שיסד באזהרות וכו' ועיין בשה"ל סי' ב"ה, ובאו"ז ה' ק"ש אות י"ט.

ר' אלחנן. (סי' תמ"ג צד 568). מחבר הפיוט אחי שאו משאת וכו' והובא בתוס' ברכות מ"ג ע"א ד"ה הואיל וכו' ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים

שיברך כל אחד לעצמו וכו׳, ושם ס׳ ע״ב ד״ה אשר וכו׳ וכן פירש רבינו אלחנן בסדר תקון תפילה שלו, ובתוס׳ שבת נ״ד ע״ב ד״ה הוה מעשר וכו׳ והר״ר אלחנן מפרש וכו׳, ובתוס׳ חגיגה ד׳ ע״ב ד״ה דמרבה וכו׳ אמר הרב ר׳ אלחנן, שם ח׳ ע״א תוס׳ ד״ה אמאי וכו׳ אומר הר״ר אלחנן וכו׳ שם והיה מתריץ הר״ר אלחנן וכו׳ ושם ד״ה משום סקרתא הקשה הר״ר אלחנן וכו׳, ור׳ אלחנן היה רוצה לתריץ וכו׳ שם ד״ה ושמחת וכו׳ וכן מצא רבי אלחנן בספרי וכו׳, שם י׳ ע״א תוס׳ ד״ה באפי וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן, שם י׳ ע״ב תוס׳ ד״ה מעילות וכו׳ ונראה לר״ר אלחנן לפרש וכו׳, שם י״ב ע״ב תוס׳ ד״ה דוד וכו׳ הקשה הרב רבי אלחנן וכו׳ שם י״ג ע״א תוס׳ ד״ה אין מוסרין וכו׳ היה קשה להר״ר אלחנן וכו׳ שם י״ז ע״א תוס׳ ד״ה אף עצרת וכו׳ וקשה להר״ר אלחנן וכו׳ שם ע״ב הר״ר אלחנן וכן יש לגרוס כאן וכו׳ שם תוס׳ ד״ה מצוה למימני וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ שם י״ח ע״א תוס׳ ד״ה אלא וכו׳ הקשה הרב ר׳ אלחנן וכו׳ שם י״ח ע״ב תוס׳ ד״ה כאן באכילה וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ושם תוס׳ ד״ה כאן לחולין וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ שם י״ט ע״א תוס׳ ד״ה נגזור וכו׳ ומיהו אומר הר״ר אלחנן וכו׳, שם תוס׳ ד״ה לא כאילו וכו׳ הר״ר אלחנן, שם כ׳ ע״א תוס׳ ד״ה ראב״צ וכו׳ הקשה הרב רבי אלחנן וכו׳ ושם תוס׳ ד״ה שמרתיה וכו׳ והיה קשה להר״ר אלחנן וכו׳ שם כ׳ ע״ב תוס׳ ד״ה כלים וכו׳ אומר הרב רבי אלחנן וכו׳, ובתוס׳ חגיגה כ״א ע״א ד״ה האונן וכו׳ והביא הר״ר אלחנן סעד וכו׳ שם והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ושם היה אומר הר״ר אלחנן וכו׳ ושם כ״א ע״ב תוס׳ ד״ה אחרונות וכו׳ תימא להר״ר אלחנן וכו׳ שם כ״ב ע״א תוס׳ ד״ה מאי איכא וכו׳ ותירץ לו הר״ר אלחנן וכו׳ ושם תוס׳ ד״ה כמאן וכו׳ הר״ר אלחנן אומר וכו׳ ושם כ״ב ע״ב תוס׳ ד״ה ואטבילה וכו׳ וקשיא להר״ר אלחנן מאי פריך ליה ממתניתין וכו׳ שם תוס׳ ד״ה מקום וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן א״כ לתרומה וכו׳. שם כ״ג ע״א תוס׳ ד״ה טבילה אין וכו׳ הר״ר אלחנן. שם כ״ג ע״ב תוס׳ ד״ה שאם וכו׳ אך קשה להר״ר אלחנן דפלוגתא היא וכו׳ ושם וקשה להר״ר אלחנן דהא מזבח וכו׳. שם כ״ד ע״א תוס׳ ד״ה דאורייתא וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ושם תוס׳ ד״ה בחיבורין שנו וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ שם כ״ד ע״ב תוס׳ ד״ה דתנן וכו׳ אבל קשה להר״ר אלחנן וכו׳ ושם אבל אכתי היה קשה להר״ר אלחנן וכו׳ שם הר״ר אלחנן. שם כ״ה ע״א תוס׳ ד״ה שרצועה וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן היאך היו מביאין אפרפרה וכו׳ עוד שם הקשה הר״ר אלחנן וכו׳ שם כ״ה ע״א תוס׳ ד״ה אהל זרוק וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ושם תוס׳ ד״ה שונין וכו׳ הר״ר אלחנן. כ״ה ע״ב תוס׳ ד״ה במטהר וכו׳ ותירץ הר״ר אלחנן וכו׳ שם כ״ו ע״ב תוס׳ ד״ה מנורה וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ועוד קשה להר״ר אלחנן וכו׳ תוס׳ ד״ה כלי עץ וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן כל שנים וכו׳ תוס׳ ד״ה שאני שולחן וכו׳ והר״ר אלחנן תירץ וכו׳ שם כ״ז ע״א תוס׳ ד״ה מזבח וכו׳ אמר הר״ר אלחנן וכו׳ שם תוס׳ ד״ה וא״א וכו׳ ותירץ הר״ר אלחנן וכו׳. ובתוס׳ ב״מ קי״א ע״ב ד״ה ורבי יוסי בר״י וכו׳ ומצאתי כתוב כמדומה בתוס׳ רבינו אלחנן וכו׳. ובתוס׳ שבועות כ״ח ע״א ד״ה אמר רבא וכו׳ ושוב מצאתי בתוס׳ רבינו אלחנן שכתב שהסופרים טעו וכו׳. ע״ז ב׳ ע״ב ד״ה מאי וכו׳ ור׳ אלחנן אומר דגרים שפיר מאי בעי בשעיר וכו׳. שם ז׳ ע״ב ד״ה סוס זכר וכו׳ פירש ר׳ אלחנן וכו׳. שם י׳ ע״ב תוס׳ ד״ה אמר וכו׳ ר׳ אלחנן פירש דל״ג א״ב וכו׳, שם י״א ע״ב תוס׳ ד״ה עטלווא של עזה וכו׳ וקשיא להר״ר אלחנן על הפירושים וכו׳ שם י״ג ע״א תוס׳ ד״ה מעות וכו׳ כך הקשה הר״ר אלחנן וכו׳ ותירץ ר״י (הוא אביו) וכ׳ שם אמר אביי וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן למ״ד צער ב״ח דאורייתא וכו׳. שם י״ד ע״ב תוס׳ ד״ה מקום וכו׳ וקשה להר״ר אלחנן וכו׳ ותירץ ר״י וכו׳. שם ט״ו ע״ב תוס׳ ד״ה לעכו״ם מזבין וכו׳ שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו הר״ר אלחנן. שם י״ח ע״א תוס׳ ד״ה הוגה השם וכו׳ ועוד

נראה להר״ר אלחנן וכו׳ שם י״ח ע״ב תוס׳ ד״ה שלא וכו׳ והר״ר אלחנן פירש להיות ממספר אנשי הצבא. שם י״ט ע״ב תוס׳ ד״ה אם פריו יתן בעתו נראה לפרש להר״ר אלחנן וכו׳. שם כ׳ ע״ב תוס׳ ד״ה ואי וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳. שם כ״א ע״א תוס׳ ד״ה קסבר וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן וכו׳ שם כ״ב ע״א תוס׳ ד״ה תיפוק ליה וכו׳ אבל הר״ר אלחנן הקשה לפר״ת וכו׳. שם לא יאמר לו וכו׳ ונראה להר״ר אלחנן וכו׳ ע״ש. שם כ״ה ע״א תוס׳ ד״ה למשה וכו׳ והר״ר אלחנן אומר וכו׳. שם ל״ג ע״ב תוס׳ ד״ה קינסא וכו׳ ואין נראה לרבינו אלחנן וכו׳. שם ל״ה ע״א תוס׳ ד״ה מאי שנא וכו׳ ואמר מורי הר״ר אלחנן שזהו מה שיסד הקליר בפרשת פרה אדומה אין להרהר על מה נחקקה וכו׳ שם תוס׳ ד״ה לפי וכו׳ אבל אין לפרש כפירש הר״ר אלחנן וכו׳. שם ל״ו ע״א תוס׳ ד״ה והתנן וכו׳ כך דקדק הר״ר אלחנן מתוך גירסת הספרים וכו׳. שם מ״ג ע״ב תוס׳ ד״ה שאני וכו׳ הקשה הר״ר אלחנן וכו׳. שם נ״ז ע״א תוס׳ ד״ה אי אשכחנא וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳. שם ד״ה גדולים וכו׳ והקשה הר״ר אלחנן וכו׳. שם ס״ד ע״א תוס׳ ד״ה ודילמא וכו׳ הקשה הרב ר׳ אלחנן וכו׳. זבחים מ״ה ע״ב תוס׳ ד״ה דומיא וכו׳ כך פירש רבינו (הוא הר״י) והקשה לו בנו ה״ר אלחנן וכו׳.

ר׳ אליעזר הגדול. (סי׳ ק״א צד 77). תקנו לומר והוא רחום במעריב לפי שאין במעריב קרבן לכפר עון אבל יוצר ומנחה שיש תמידין שמכפרין אין צריך לומר, מפי ר׳ אליעזר הגדול. וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ב׳. ובשה״ל סי׳ מ״ט ע״ש. ועיין בתניא רבתי סי׳ ט׳ ובבאורי שם אות ב׳.

(סי׳ שנ״ט צד 413). והעיד אחד לפני גור אריה על הרב ר׳ אליעזר הגדול זצ״ל. והיה בדור שלפני רש״י בזמן ר׳ יעקב ב״ר יקר. כמו שהובא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ רי״ט מעשה היה ששחט בהמה אחת ר׳ יעקב ב״ר יקר עם ר׳ אליעזר הגדול בשותפות ומצאו ריעותא בבהמה אונא דסריכה באומה, והיה ר׳ אליעזר מקובל שלא היה אוכלה, ור׳ יעקב ב״ר יקר היה אוכלה ומקובל מרבותיו וחתכוה לשני בתרים, ורבינו אליעזר הגדול השליך בתרו באשפה ולא רצה לאוכלה, וכשהביא רבינו יעקב ב״ר יקר בתר שלו לביתו אח״כ (חייב) צ״ל חייך ואמר אוכל מבהמה זו חציה מושלכת באשפה וחציה אוכל, ונמנע ולא אכלה. ור׳ יצחק הלוי היה תלמידו של ר׳ אליעזר הגדול עיין בפרד״ס לרש״י ז״ל סי׳ רל״ח סגן לויה רבינו יצחק הלוי השיב לתשובתו לרב שלום ב״ר יהודה על בשר בחלב שהוא נוהג ואוסר במשהו, ור׳ מאיר בר״ש העיד שכך אמר לו ר׳ יצחק לוי, ולא מתוך הלכה נוהג כך שהרי בכל מקום לא מצאנו בשר בחלב במשהו אבל רבינו אליעזר הגדול לא למד מס׳ ע״ז ומשום דלא איפשיט ליה החמיר עליו במשהו ומשום כבוד רבו נוהג גם הוא במשהו. ועיין בספר תמים דעים סי׳ קל״ח מה שהאריך בזה. והובא ברש״י פסחים ע״ו ע״ב ד״ה אלא וכו׳ ואף משמו של ר׳ אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לזה, וברש״י בכורות ט״ו ע״ב ד״ה אמר וכו׳ מפי רבי אליעזר ובתשובתו וכו׳. ובתוס׳ שבת נ״ד ע״ב ד״ה רב וכו׳ כך קבל רבינו שמואל בשם רבינו שלמה ששמע מרבי אליעזר רבו. ועיין רש״י תהלים ע״ו י״א ושמעתי משמו של רבי אלעזר [אליעזר] הגאון ב״ר יצחק וכו׳.

(סי׳ שכ״א צד 360). ורבינו יצחק ב״ר יהודה בשם רבו ר׳ אלעזר, מפירש הרא״ש פ״ד דר״ה סי׳ י״ד נראה שהכוונה על ר״א הגדול. וז״ל רבינו יצחק ב״ר יהודה הנהיג במגנצא לומר והשיאנו בר״ה ויוה״כ בשם רבינו אלעזר הגדול (וצ״ל בשתי המקומות אליעזר).

ר׳ אליעזר ב״ר שמשון. (סי׳ קע״א צד 160). הובא בראב״ן סי׳ מ״ח דף י״ח ע״ב שאילה זו נשלחה אלי מקולניא מאת קרובי ר׳ אליעזר ב״ר שמשון וכו׳ ושם בסי׳ הנ״ל וקרובי רבי אליעזר ברבי ר׳ שמשון וחתנו רבי שמואל היתה ידם

עם המחייבין וכו׳. והיה בזמן רשב״ם ור״ת, שמצאנו שמו חתום בסוף תשובות מהר״ם מר״ב עם רשב״ם ור״ת.

הרב ר׳ אליקים הלוי. (סי׳ רס״א צד 222). והרב ר׳ אליקים נתן סי׳ מובהק במועדים וכו׳ ורשום שמו בראשי החרוזים אליקים הלוי. ויפה נוסחת שד״ל בנח״ש 10 אם היום פורים למחרתו בטול שאורים וכו׳ וכן צריך להגיה במח״ו שלפנינו. והיה חמיו של הראב״ן, וכן ר׳ יוסף. עיין תשובות מהרש״ל סי׳ כ״ט ובראב״ן סי׳ י״ט, וסי׳ ס״א. ושם סי׳ ק״ח והורה לו חמי ר׳ אליקים ב״ר יוסף וכו׳ ועיין מרדכי פ״ג דע״ז סי׳ תת״מ וט״ם יש שם וצ״ל ור׳ אליקים חמיו של הראב״ן. ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ש״ו ושמעתי מפי מורה ר׳ אליקים וכו׳ ע״ש ובקורא הדורות, ובשם הגדולים.

רבינו אפרים. הובא בפרקי אבות צד 496. הילל כתוב במשנת רבינו גרשום ורבינו אפרים בלא ר׳ והוא הילל הזקן וכו׳. ושם 506 ומניין אפילו אחד וכו׳ אין אנו גורסין דבר זה במשנת ר׳ אפרים ושאר משניות מדויקות אלא מסיים ליראי ה׳ ולחושבי שמו. ושם 536 אבל מצאתי אחר כן מוגה במשנה דווקנית שהוגה ממשנת ר׳ אפרים והיה בזמן ר״ת וראב״ן, כדאיתא בתוס׳ פסחים ק״ד ע״א ד״ה בעי למימר וכו׳ שאל ר׳ אפרים את ר״ת למה נהגו העולם וכו׳. תוס׳ ע״ז ל״ד ע״א ד״ה דורדיא וכו׳ הר״ר אפרים היה אומר וכו׳ ור״ת הקפיד עליו וכו׳. ועיין בספר התרומה סי׳ קס״ו מכאן היה מתיר הר״ר אפרים וכו׳ ורבינו יעקב גער בו ואסר וכו׳. והוא ר׳ אפרים מרעגנשפורק המוזכר בראב״ן דף קי״א ע״א הרב ר׳ אפרים מרעגנשפורק תמה על מתניתין דהמלוה את חברו ע״י ערב וכו׳. והובא בתוס׳ חולין צ״ו ע״ב ד״ה אם יש בה וכו׳ ולפירש רבינו אפרים שמפרש דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב אתי שפיר וכו׳. ובתוס׳ שם ד״ה אפילו מריש אזנו וכו׳ לפי מה שמפרש הרב רבינו אפרים וכו׳ ובתוס׳ חולין ק׳ ע״א ד״ה בשקדם וכו׳ ורבינו אפרים היה אומר וכו׳. ובתוס׳ חגיגה כ׳ ע״ב ד״ה הכלי מצרף וכו׳ הקשה הרב רבי אפרים וכו׳ ובתוס׳ ע״ז מ׳ ע״א ד״ה כאן וכו׳ והקשה הר״ר אפרים מדאמר בסמוך וכו׳ ועיין בראב״ן דף קמ״ח ע״ב איותה נפשי לאכול אשכול בכורה ולשתות יין ישן מקנקן חדש וכו׳ הראשון שבראשון למנורה הוא הרב ר׳ יצחק ברבי מרדכי. ואחריו יאיר נתיב הרב ר׳ אפרים וכו׳ וע״ש דף ק״נ ע״ב מני אפרים יהיו דבריי אלה קרובים אל ארוני וכו׳. שם קנ״ג אך ר׳ אפרים חולק עלי וכו׳ ברוך ב״ר יצחק. ועיין בספר הישר לר״ת דף פ׳ ע״ב תשובת רבינו יעקב להרב ר׳ אפרים מרעגנשבורק וכו׳ ושם פ״א ע״א עוד זאת שאל הרב ר׳ אפרים מרבינו יעקב וכו׳. ושם פ״ג ע״ב וז״ל תשובה וכו׳ ומורי ר׳ אפרים וכו׳ ובראש כולם שלום לרב ר׳ יצחק ולחברינו ר׳ אפרים וליתר הבני העיר מאדיר ועד צעיר מתוך דבריך אחי ר׳ אפרים וכו׳ ועיין מרדכי פסחים תוס׳ מערבי פסחים וז״ל ושאל ה״ר אפרים לר״ת מפני מה אנו אומרים ביו״ט שחל במ״ש כל האריכות וכו׳ ובמרדכי מגילה סי׳ תתל״א וכן כתב רבינו אפרים לרבינו יואל הנה בשמחת תורה וכו׳. ושם תתל״ב ורבינו אפרים חולק עליו וכו׳ ע״ש. ובמרדכי מהלכות נדה סי׳ תשל״ח העתקתי מחיבור מורי ה״ר אפרים ז״ל קיימא לן כרב וכו׳.

ר׳ אשר בר׳ משולם מלונייל. (סי׳ ר״ל צד 195). ואני הכותב שאלתי זה כמה שנים על זה לר׳ אשר בר׳ משולם מלונייל. נמצא בתוס׳ ר״י החסיד הנדפס מחדש על ברכות י״א ע״ב ד״ה משקרא ק״ש וכו׳ אעתיק תשובת רבי שהשיב לרבינו אשר מלוניל וכו׳. ובתמים דעים סי׳ ק״ב הלכות יו״ט מלשון החכם ר׳ אשר בה״ר משולם זצ״ל. ושם סוף סי׳ ר״ג ע״ש. ובתוס׳ ב״ק ס״ד ע״א ד״ה יאמר וכו׳ שאל הר״ר אשר מלוניל וכו׳ והשיב לו ר״י וכו׳. ועוד שאלו וכו׳ ואומר ר״י וכו׳. ושם ס״ד ע״ב תוס׳ ד״ה מהיכא וכו׳ שאל ה״ר אשר מלונייל.

ב.

ר׳ ברוך ב״ר יצחק. (סי׳ קנ״ה צד 121). והא לך סדר הלכות שבת כאשר פירש ר׳ ברוך ב״ר יצחק בספר התרומה. וכן נזכר פה עוד בכמה מקומות. ומובא בתוס׳ ע״ז ט׳ ע״ב ד״ה האי מאן וכו׳ ופסק רבינו ברוך בספר התרומה דהלכה כר׳ יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן וכו׳ ובתוס׳ ע״ז י״ג ע״א ד״ה קל וחומר וכו׳ כתב רבינו ברוך דאותו יריד שהכומרים של ע״ז לוקחים מכס מן המכר מיד וכו׳ והוא בספר התרומה סי׳ קל״ז. ובתוס׳ שם י״ד ע״ב ד״ה חצב קשבא וכו׳ ובמסקנא דהך שמעתא כתב ר׳ ברוך ב״ר (צ״ל יצחק) כיון דשאר דברים פירושן אסור וכו׳ והוא בספר התרומה סי׳ קל״ח, ובתוס׳ שם ל״א ע״ב ד״ה השולח חבית וכו׳ ועניין חתימת החבית פירש רבינו ברוך וז״ל נכון הדבר לסתום פי חבית וכו׳ והוא בספר התרומה סי׳ קפ״ד נכון הדבר לסתום פי החבית וכו׳ שבת מ״ח ע״א תוס׳ ד״ה דזיתים מסקי הבלא מכאן יש לאסור להגיח נחלים וכו׳ ורבינו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספות הבל דנפת לתוספות הבל דכירה שלנו וכו׳. תוס׳ שבת ס״ד ע״ב ד״ה רבי ענני וכו׳ ואומר רבינו ברוך כיון דלרידהו הוו להו ר״ה גמורה וכו׳, תוס׳ יומא מ״ו ע״ב ד״ה כי פליגי וכו׳ הקשה רבינו שמחה וכו׳ שוב מצאתי בתוס׳ תמיד של רבינו ברוך ב״ר יצחק וכו׳, ותוס׳ זבחים ג׳ ע״ב ד״ה שכן וכו׳, ונראה לי ברוך גם מהכא משמע בפירוש דחולקים אהלים וכו׳, ברוך. ובתוס׳ שם ד׳ ע״א תוס׳ ד״ה מה לזביחה וכו׳ אלא קבלה והולכה, ברוך. והביא בספר התרומה בהלכות שבת סי׳ רט״ז את המחזור ויטרי. ועיין במח״ו הלכות שבת אות ג׳ והלכה למעשה וכו׳ ובביאורי הערה י״ב, ונזכר רבינו ברוך ב״ר יצחק בהשאלה ששאל לראב״ן צד קנ״ג ע״ש.

הרב ר׳ בכור שור. (סי׳ רע״א צד 233) ומיכן סמך הרב ר׳ בכור שור שלא לקרות בשחרית ויחל וכו׳, והיה שמו ר׳ יוסף בכור שור, ומובא בתוס׳ מכות ו׳ ע״א ד״ה נרבע יציל וכו׳ ועוד אמר ה״ר יוסף בכור שור. ובתוס׳ שם ח׳ ע״א ד״ה היינו וכו׳ אמר הר״ר יוסף בכור שור וכו׳ (והיה נראה לי לומר דהר״ר יוסף דאורליניש המוזכר בתוס׳ יבמות כ״ה ע״א ד״ה הוא ואחר וכו׳ וה״ר יוסף מאורלינש מפרש דפריך מהרוג ונרבע שיציל כשהם קרובים להורג ורובע, הוא בעצמו הרב ר׳ יוסף בכור שור הנ״ל הנזכר בתוס׳ מכות ו׳ ע״א כנראה למעיין וצ״ע) ומובא במרדכי קידושין פ״א סי׳ ת״פ הורה בכור שור שאם אמר אדם התקדש לי בזהב של טבעת אפילו יש בה אבן וכו׳ והובא ביש״ש פ״א דקידושין ע״ש ובמרדכי שבועות סי׳ תשנ״ט וז״ל ורבינו יוסף בכור שור פירש בפירש חומש וז״ל שלש חרטות הן וכו׳ (ואגב שהזכרתי למעלה שם ר׳ יוסף דאורלינש ארשום המקומות המזכירים אותו, שבת י״ב ע״א תוס׳ ד״ה שמא וכו׳ פירש הרב יוסף מאורליינש, ב״ב נ״ד ע״א תוס׳ ד״ה מוליא וכו׳ הקשה הר״ר יוסף דאורליינש, תוס׳ זבחים ע״ט ע״א ד״ה אמור וכו׳ וה״ר יוסף דאורליינש וכו׳, חולין צ״ט ע״א תוס׳ ד״ה רבא אמר וכו׳ והרב ר׳ יוסף מאורליינש, חולין קי״ב ע״ב תוס׳ ד״ה ודגים וכו׳ והר״ר יוסף מאורלינש היה אומר וכו׳) במרדכי יבמות סי׳ י״ח ומטעם זה פסק ה״ר יוסף מאורלינש באחד שקידש מינקת חברו וכו׳ (ובספר הישר לר״ת דף ע״ח שאל הרב ר׳ יוסף דאורליינש וכו׳) ועיין תוס׳ כתובות ע׳ ע״א ד״ה הכא וכו׳ ובתוספות ה״ר יוסף שפירש לפני רבינו שמואל מנוחתו כבוד פירש וכו׳.

ג.

גאון. (סי' פ"א צד 50). והכי חזינן לגאון, והוא מלשון הרי"ף פ"ז דברכות וז"ל ואמרי רבואתא והוא שנכנס בשנת שלש עשרה שנה וכו' ואנן לא סבירא לן הכי, דכיון דקרי ליה קטן אפילו עשר ובן תשע כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו, והכין חזינא לגאון, והיינו רב האי גאון, וכן הוא באו"ז ח"א סי' קצ"ו וכן פירש רב האי גאון זצ"ל דקטן עולה למנין עשרה וכו' ועיין בספר קוה"ד ה' ע"א וביד מלאכי דף קכ"ד.

גאון. (סי' ק"א צד 80). אבל בשחרית לא, הכי כתב הגאון ז"ל, והוא לשון המחבר, דמתחילה הביא לשון הרי"ף פ"ק דברכות הא מלתא פרשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית וכו' לפיכך צריך להמתין לחבירו עד שסיים תפלתו ע"כ, ומוסיף המחבר הכי כתב הגאון ז"ל וכונתו על הרי"ף ז"ל.

גאונים. (סי' נ"ז הלכות פסח צד 277). הלכך פסקו הגאונים. ובתמים דעים סי' קכ"ו גאוני צרפת, (עיין בהערותי בתשובות הגאונים).

גאוני לותיר. (סי' שכ"ה צד 364). כשפייט ר' אלעזר קליר והחיות וכו' ביער היה, וליהטה אש סביבותיו, ומפי רבותינו גאוני לותיר העיד כן, ועיין בשה"ל סי' כ"ח שהביא כל הענין אך הסידור שם משונה ע"ש ושם ליתא התיבות „ביער היה" ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קע"ג, קע"ד, קע"ו, ובאו"ז ח"א ה' ק"ש אות י"ט, כ'. ונזכרו רוב הגאונים שבלותיר בסי' רס"ג צד 125. ובמרדכי פסחים פ"ב סי תקצ"ד. ובתשובות הגאונים לותיר כתוב כל האוכל מצה מלוחה וכו'.

גור אריה. (סי' רמ"א צד 206). הלל ביחיד אסור לברך עליו וכו', ואפילו לקרותו בלא ברכה אינן צריכין, גור אריה. (שמ"ה 381), נשאול נשאל מאת גור אריה מפני מה תוקעין מוצאי יוה"כ וכו'. (שנ"ט 413), והעיד אחד לפני גור אריה על הרב ר' אליעזר הגדול זצ"ל וכו'. שם ושאלו את גור אריה וכו', ושמו העצמי היה יהודה. ונקרא גור אריה ע"ש המקרא גור אריה יהודה. ואביו היה שמו ר' יצחק, והיה רבו של מהרמר"ב. עיין בתשובתו סי' ט'. ושם בתשובתו חלק שלישי הנדפס בלעמבערג סי' ק"ס עופות הגדלים באילן יש אומרים שאינם צריכין שחיטה שאינן פרין ורבין והוי כעץ בעלמא ואומר מורי גור אריה ששמע מאביו ר' יצחק שר"ת הצריכם שחיטה. ושלח לבני אינגליטירא שצריכין שחיטה. וכן אל מורי הלכה למעשה שיש לשוחטם דתנן פרק העור והרוטב (קכ"ו ע"ב) עכבר שחציו בשר וחציו אדמה הנוגע בבשר טמא ובאדמה טהור וכו' ה"נ אלו עופות אע"פ שאינם פרים ורבים הוו ככלל שאר עופות וטעונים שחיטה, וכן הוא במרדכי פרק העור והרוטב סי' תשל"ה. והובא ביש"ש חולין פ"ט סי' ט'. עופות הגדלים באילן יש אומרים שאין טעונים שחיטה לפי שאין פרין ורבין והוי כעץ בעלמא. ואומר ר' יהודה ששמע מאביו שרבינו תם הצריכו שחיטה, וכן אמר לי רבינו יהודה הלכה למעשה שיש לשוחטו, והביא ראיה מפרק העור והרוטב עכבר וכו' ועיין סנהדרין צ"א ע"א. ובמשניות עם פירש תפ"י חולין פ"ט משנה ו', ונקרא נ"כ רבינו האריה, עיין תוס' ישנים יומא ב' ע"א ד"ה שכל וכו', שם ח' ע"א ד"ה ותסברא וכו', שם י"ג ע"א ד"ה הלכה וכו', י"ד ע"א ד"ה רש"י גרים וכו' י"ט ע"א ד"ה לשכת הפרוים וכו', כ"ב ע"ב ד"ה כבן שנה וכו'. ל' ע"ב ד"ה ומי מחיל וכו'. שם מ"ט ע"ב ד"ה שאני התם וכו' ונפטר בפריש בשנת תתקפ"ד בן נ"ח שנה, תשובות מהרש"ל סי' כ"ט.

רבינו גרשם ב״ר יהודה. (סי׳ קכ״ה צד 96). איגרות שלום מאת גרשום ב״ר יהודה, (והוא רבינו גרשום מאור הגולה) ותשובה לשואלי על עסק כהן שנשתמד ועשה תשובה וכו׳ כבר הערותי בהגהותי אות ע״א שתשובה זו כלשונה ממש נמצא באו״ז ח״ש סי׳ ת״ב. ועיין בשה״ל סי׳ ל״ג שמתחילה הביא דעת רב נטרונאי גאון זצ״ל ורבינו יוסף טוב עלם זצ״ל דאסרי לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו. ואח״כ כתב ובשם רבינו גרשום זצ״ל מצאתי שכיון שחזר בתשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו. ונראה שכיון למה שהביא המחבר דעת רבינו גרשום. וכן הביאו התוס׳ סוטה ל״ט ע״א ד״ה וכי וכו׳ ורבינו גרשום מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דכיון דחזר בתשובה חוזר לקדושתו. (ועיין תוס׳ תענית כ״ז ע״א ד״ה אי מה וכו׳ ומכאן יש להוכיח שהמיר דתו נושא כפיו וכו׳). וכן הביא המרדכי פ״ג דמגילה סי׳ תתי״ח נשאל לרבינו שמשון משנץ וכו׳ גם נשאל לו על כהן שנעשה מומר ועשה תשובה אם יכול לישא כפיו עוד והשיב דלא מיבעיא לרב נחמן וכו׳ וכן השיב רבינו גרשום מאור הגולה. וכן הוא בשו״ת מהר״מ מר״ב סי׳ ב׳ ושם ה״נ הנדפס בלעמבערג סי׳ ת״ת. ועיין תוס׳ מנחות ק״ט ע״א ד״ה לא וכו׳ בספר הזהיר כתוב כהן שהמיר דתו לא ישא כפיו וכו׳ ומוזכר ברש״י ישעיה מ״ו א׳. כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה. והיה רבינו גרשום תלמידו של רב האי גאון ונפטר שנת ד׳ אלפים ת״ת (תשובות מהרש״ל סי׳ כ״ט) והיה רבו של ר׳ שמעון הזקן אחי אמו של רש״י כדאיתא ברש״י שבת פ״ה ד״ה בנוטה שורה וכו׳. ונזכר בספר הישר לר״ת סי׳ תר״כ וז״ל ומנהג רבינו האי תפיס רבינו גרשון מאור עיני הגולה, ורבותינו שבבארי ושבלותיר ורבינו שלמה מהן הנהיג ועליהן יש לסמוך וכו׳, וכאן סי׳ ש״פ צד 442 ובדבר הזה הנהיג רבינו זצ״ל את דורו והעמיק בדבר מכתב ידי רבו מובהק ר׳ יעקב ב״ר יקר שפירשה במסכת מגילה לפני המאור הגדול מתקן לכולה גולה רבנא גרשום ז״ל. והובא בערוך ערך דע, תשובה דרבינו גרשם ז״ל כל מודעי שמסר מודעא וכו׳, ובערוך ערך עטר א׳ פירש רבי גרשם זכרונו לברכה מזהב היתה אותה עטרה, ובערוך ערך פטם ג׳, רבי גרשם זכרונו לברכה פירש וכו׳. והביאו רשב״ם פסחים קי״א מתקטלין וכו׳ כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשום. ורש״י ותוס׳ ביצה כ״ד ע״ב ד״ה ולערב אסורים וכו׳. ובתוס׳ מ״ק י׳ ע״ב ד״ה מוליא במוליא וכו׳ וכן גרס רבינו גרשון, ובתוס׳ יומא פ״ג ע״א ד״ה מר בר רב אשי וכו׳ ורבינו האי ורבינו גרשום זצ״ל פסקו הלכתא כוותיה במיפך שבועה ואודיתא ובכולי הש״ס לא, ובסוכה ל״ה ע״ב תוס׳ ד״ה נטלה וכו׳ ובשם רבינו גרשום מאור הגולה וכו׳, וברש״י סוכה מ׳ ע״א ד״ה ועצים וכו׳ ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה מנוחתו כבוד, ובתוס׳ יבמות ס״ד ע״א ד״ה יוציא ויתן כתובה נראה דבכל הנהו וכו׳ ורבינו גרשום כתב בתשובה וכו׳. כתובות פ׳ ע״א תוס׳ ד״ה אכלה וכו׳ וכן נמצא בספר של רבינו גרשום, שם ק״ח ע״א תוס׳ ד״ה חנן אומר וכו׳ ורבינו גרשון פירש בתשובותיו וכו׳. ובתוס׳ סנהדרין כ״ט ע״ב ד״ה מר בר רב אשי וכו׳. ב״מ ל״ג ע״ב תוס׳ ד״ה אם יש שם ב״ד וכו׳ וכן פסק רבינו גרשון וכו׳. בשבועות פירש הריב״ן בשם רש״י ובשם רבינו גרשון דהלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא וכו׳ (ועיין תוס׳ שבועות מ״א ע״א ד״ה ולמר בר רב אשי וכו׳ וכן בתשובות רבינו גרשון מאור הגולה וכו׳). ונרשם מכות כ״ד ע״א וז״ל „מכאן ואילך מפירוש רבינו גרשום״. וברש״י קידושין ל״ט ע״א ד״ה סתום ספיקא וכו׳ כך השיב רבינו גרשום ב״ר יהודה זצ״ל. ובזבחים מ״ב ע״א תוס׳ ד״ה כגון וכו׳ וכן בספר רבינו גרשום וכו׳. במנחות ט״ז ע״א תוס׳ ד״ה כגון וכו׳ וכן כתוב בספר רבינו גרשם וכו׳ ושם ל׳

ע״ב תוס׳ ד״ה הא איתמר וכו׳ ובספר רבינו גרשום וכו׳ מנחות ס״ה ע״ב תוס׳ ר׳ יהודה וכו׳. ובספר שכתב רבינו גרשם מאור עיני הגולה מחק מהא בתרא בן בתירה, ונרס ר׳ יהודה סתם וכו׳ ושם ע׳ ע״א תוס׳ ד״ה ביצי נבלות וכו׳ ור״ת מצא בספר רבינו גרשון וכו׳. שם ע״ג ע״ב תוס׳ ד״ה אי לר״י הגלילי וכו׳ מיהו ברוב ספרים לא גרסינן עליהם, אבל בספר רבינו גרשום כתוב עליהם וכו׳. חולין ל״ז ע״ב תוס׳ ד״ה ומה מחיים וכו׳ ורבינו גרשום היה מפרש ומה מחיים וכו׳. שם מ״ו ע״ב תוס׳ ד״ה אלא וכו׳ וכן משמע מתוך הלכות טרפות דרבינו גרשום. שם מ״ז ע״א תוס׳ ד״ה היינו וכו׳ ומתוך הלכות טרפות של רבינו גרשום ותשובות הגאונים שכתב הרב ר׳ יוסף ט״ע וכו׳, ובתוס׳ שם ד״ה אי שפכי וכו׳ וכן פסק רבינו גרשם וכו׳. שם מ״ה ע״א תוס׳ ד״ה אמר רבינא וכו׳ ובהלכות טרפות של רבינו גרשום כתב וכו׳. ושם נ״ר ע״ב תוס׳ ד״ה אין בעלי אומניות וכו׳ אבל בספר שהועתק מאותו ספר שכתב רבינו גרשום כתוב אע״פ שאינו רשאי, וגם רש״י הביא ראיה בתשובה מספר רבינו גרשום דרשאי הוי כמו חייב, בכורות כ״ב ע״א רש״י ד״ה וטהור וכו׳ בתשובות רבינו גרשון מצאתי כך.

מרדכי פרק החולץ סי׳ כ״ה. הנה תשובות שאלה לרבינו גרשון ברבי יהודה ז״ל יבמה שנפלה לפני יבם מומר אינה נפטרת בלא חליצה וכו׳. הגהות מרדכי פרק החולץ סי׳ קי״ג. תשובות רבינו גרשום איש ואשה עמדו יחד ה׳ שנים ולא היה להם בנים וכו׳. הגהות מרדכי פ״ו דגיטין סי׳ תע״א וכן פסק רבינו גרשון בתשובותיו וז״ל מה שהעד אומר שראה שלקח בע״כ ונתן הטבעת בידה וכו׳.

מרדכי פ״ג דחולין סי׳ תרט״ז. וכן משמע בהלכות טרפות של רבינו גרשום מאור הגולה שהסירכה באה מחמת נקב וכו׳. ובשו״ת מהרי״ק סי׳ צ״ד כמו שכתב רבינו גרשון מאור הגולה בתשובה וכו׳. בספר הישר לר״ת סי׳ שס״ו מרבינו גרשון אמרינן למאי הלכתא וכו׳ עיין חולין ל״ז ע״ב תוס׳ ד״ה ומה מחיים וכו׳ בספר הישר לר״ת סי׳ תע״ו ולא כמו שהשיב רבינו גרשון ובשור וחמור איירי שהשור הוא פסולי המוקדשין. ובספר ראב״ן סי׳ רל״ט דף מ״ט ע״א, ואי קיימא עינוניתא במקומה וקיימא נמי אחרת אצלה או ברחוק ממנה דאיכא תרתי עינוניתא ביני ביני בזה נחלקו תלמידי רבינו גרשון ור׳ יהודה ב״ר ברוך היה מכשיר וכו׳. ראב״ן סי׳ רס״ה דף נ״א ורבינו גרשום מאור הגולה פירש ב׳ כרכשות אבל יוצא ממקום אחד וכו׳. ובספר הישר לר״ת סי׳ שצ״ט מאת גרשום על השאלה אמנם כי סתימת דופן וכו׳ תשובה מרבינו גרשום זצ״ל אלו שאלות שיצאו לפני רבינו יצחק ב״ר יהודה ושתשובתן בצידן וכו׳.

ד׳.

דונש בן לברט. (סי׳ קצ״ה, וקצ״ו צד 178). דרור יקרא וכו׳, דלה שובב וכו׳. עיין בפירש״י תהלים ס״ח, י״ד, בירקרק חרוץ פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב וכו׳ וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום וכו׳ ועיין תוס׳ סוכה ל״א ע״ד הירוק, וברש״י שמות כ״ח כ״ח, ולא יזח לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט, ובפירש״י מיכה א׳ י״ג רתום המרכבה לרכש וגו׳ ואמר דונש שהוא לשון ערבי. בפירש״י תהלים ס׳ ד׳ פצמתה וראיתי בדברי דונש. ושם ע״ד ו׳ בכשיל וכילפות וגו׳ כילפות לשון ערבי הוא כך פירש דונש.

ה.

רבינו האי גאון בן רב שרירא גאון. (סי' תקי"ב צד 640). אבל רב שרירא גאון ורב האי גאון בנו וכו' והובא רב האי גאון בתוס' ברכות ל"ד ע"א ד"ה אל ישאל וכו'. שבת ב' ע"א ד"ה יציאות וכו'. שם נ' ע"ב ד"ה מקצת וכו'. יומא ל"ג ע"ב עבורי וכו' ושם בתוס' ישנים נ"ו ע"א ד"ה ומיחל וכו'. תוס' יומא פ"ג ע"א ד"ה מר בר רב אשי וכו' ורב האי ורבינו גרשום זצ"ל. מגילה כ"ב ע"ב ד"ה ואי בעית אימא וכו' כן פירש רב האי גאון. שם ל"א ע"א ד"ה למחר וכו'. יבמות מ"ח ע"ב ד"ה היכא וכו' וכן פירש בשערי דרב האי בשער רביעי (צ"ל שביעי). ושם ס"ה ע"ב ד"ה כי הא וכו'. כתובות צ"ט ע"ב ד"ה אמר לאחר וכו' ורב האי גאון כתב בספר המקח בשער ששי וכו'. גיטין ב' ע"א ד"ה המביא וכו' ור"י שמע בשם רב האי גאון ובשם רבינו סעדיה וכו'. שם י"ד ע"ב ד"ה וחכמים וכו' בשערים דרבינו האי וכו'. שם ס"ח ע"ב רש"י ד"ה גונדא וכו' ובביאורי טהרות דרב האי וכו'. ב"ק קי"ב ע"א בפירש"י ד"ה שאם וכו' ותשובות רב האי גאון מסייעא לי. ב"מ ה' ע"א ד"ה אין לך וכו' וכן פירש בשערים דרב האי. שם ו' ע"א ד"ה אלא וכו'. שם ט"ז ע"א ד"ה מה שאירש וכו'. שם ל"ט ע"א רש"י ד"ה מחמת מרדין וכו' וכן מפורש בשערים דרב האי גאון (שער מ'). שם מ"ה ע"א ד"ה ושאני הלואה וכו'. שם ס"ה ע"ב ד"ה והלכתא וכו' וכן פסק רב האי גאון בשער מ"ב דהלכתא כטרסא דרב נחמן אך פירש טרסא דרב נחמן בענין אחר ממה שאנו מפרשים. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תפ"ה, בענין טרסא דרב נחמן, אבל רב האי גאון וכו' בשער מ"ב סי' תפ"ה. ב"ב נ"ב ע"ב ד"ה דברים וכו' וכן גורס רב האי בשערים (שער מ'). סנהדרין כ"ט ע"ב ד"ה מר בר רב אשי וכו' ובשם רבינו גרשום וכו' וכן רב האי וכו'. שבועות מ"א ע"א ד"ה ומאן וכו' ושם ד"ה ולמר וכו' וכן תשובות רבינו גרשון מאור הגולה, וכן רב האי גאון. מנחות ל"ד ע"ב תוס' ד"ה והקורא וכו'. שם ל"ו ע"א ד"ה וקשרתם וכו'. חולין קל"ו ע"ב ד"ה כרבי וכו' פירש רב האי גאון וכו'. מעילה נ' ע"ב תוס' ד"ה אלמא וכו', והובא ברש"י שופטים ד' י"ח, הושע נ' נ'. רש"י חגיגה י"ט ע"א ד"ה חרדלית וכו' ורבינו האי גרים הרדלית, והוא בפירושו על מסכת מקואות סוף פ"ה. ובערוך ערך לטש א' בפרק ואלו עוברין בפסח תפח תלטוש בצונן ובגמרא של רב האי גאון פירוש תפח כמו בשר שתפח וכו'. ברש"י ברכות מ"ב ע"א ד"ה עדי כך פירש רב האי וכו'. וברש"י ברכות נ"ט ע"א ד"ה אובא טמיא וכו' ודומה לו במס' כלים בית מלא טמיא ופירש רב האי מלא טמיא בית שהוא מלא עצמות, וט"ס יש ברש"י וכצ"ל ודומה לו במס' אהלות (פי"ז מ"ג) החורש מלא טמיא וכו' וכן הוא בערוך ערך טמיא והוא בפי"ז דמס' אהלות משנה ג' בפירש רב האי גאון. וכן צ"ל ברש"י שבת קנ"ב ע"ב ד"ה אובא טמיא, ועיין בפירוש רש"י על התורה פ' מקץ מ"א ח', ועיין בראב"ן דף מ"ח ע"א ע"כ יסוד רב משרשייא (שרירא) גאון ורב האי בנו הגאון, ובתשובות מהר"מ מר"ב סי' תתקע"ו אחרי שרב האי ור"ת חלוקים בדבר וכו', ובספר תמים דעים סי' קי"ט תשובת שאלה לרבינו האיי גאון ד"ל על התקיעות וכו'. וברש"י ע"ז ע"ה ע"א ד"ה גורני וכו' ורב האי פירש עקלים השנויות כאן כנון ועקל בית הבד (שבת קמ"ד ע"ב) עשוין כמין קופה מסורגת במצודה ואחרי סחיטת הזיתים נותן הגפת באותן עקל ומניח עליו ומכבידו וכו' ועיין ערוך ערך לולב ב' וז"ל ואמר לן רבי דרב האי גאון אמר מביאין כמין קופה גדולה נמוכה ונקובה ומשימין סביב והיינו עקלין של נצרין

ואח״כ משימין הדפין עליהן וטוענין הקורה וכו׳ ובערוך ערך עקל א׳, מחל היוצא מעקל בית הבד טמא פירש עקל שם הכפיפה שעוצרין בה הזיתים והיא עשויה כמין קופה ואינה כולה גדולה אלא מסורגה כמעשה מצודה ושבכה, ואחר שעוצרין הזיתים ונשאר הגפת שהן הגרעינין של זתים מכניסין אותן באותו עקל ונסחט כל שמן שנשאר בו ונותנין על העקל ממל שהוא מפרכתא. ופירש הערוך הנ״ל הוא לקוח מפירש רב האי גאון בפרושו על סדר טהרות סוף מס׳ טהרות, אם כי לא הזכירו בשמו, וז״ל והעקל פירוש שהוא עשוי כמעשה קופה אבל לא כולן גדולין אלא מסורגין כמעשה מצודה או כמעשה שבכה ואחר שעוצרין הזיתים ונשאר הגפת שהן גרעינין של זיתים מכניסין אותן באותו עקל ונשחט מן הגפת כל שמן שנשאר בו (ושמו בטית גופיות) ונותנין על ממל שהוא מפרכתא, אותן הקופות שנותנין בתוכן הגפת שמן עקלין עכ״ל. — ועל מה דאיתא בסימן רמ״ז צד 213 ורב האי גאון אמר מנהגא דחזנא קורא ופושטה כאינרת כבר הערותי שם דכן הביא הרי״ף פ״ק דמגילה בשם רב האי גאון מנהג דחזי לנו דמאן דקרי לה למגילה קורא ופושט וכו׳ וגם הלשון כאן דחזנא צריך לפרש כמו דחזי לנו, ובערוך ערך מגל ג׳ הביא זה בשם רב צמח גאון, ועיין בהלכות פסח אות ג׳ צד 255 כך השיבו מר רב הילאי ורב היי וכו׳ ועיין במאה שערים למהרי״ץ גאות ה׳ פסחים דף פ״ח, ובשערי תשובה סי׳ ר״ס, ובביאורי שם, וברוקח ה׳ פסח סי׳ רנ״ו, ד״ה מים צוננים וכו׳ וכן פירש רב האי גאון והרב נהילאי גאון וכו׳ ע״ש. ובערוך ערך תיים רב האי ז״ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם וכו׳ ועיין בכפות תמרים סוכה ל״ב ע״א ובמנהיג ה׳ לולב י״ז ואמר רבינו האיי ז״ל וכו׳, ובספר הישר לר״ת סי׳ תרכ״ה הרב ר׳ יצחק אלפס שאמר בשם רב האי גאון ז״ל. ושם סי׳ תפ״ד ותו גרסינן בפר״ח ובשערים דרב האי וכו׳ ובמנהיג ה׳ ר״ה אבל דברי רבינו האי הם הנראים לעינים וכו׳ ושם אות ה׳ וכן כתב רבינו האי וכל המקומות שזכר את רב האי גאון הוא בן רב שרירא גאון. (אך נמצא בתוס׳ ע״ז נ״ח ע״ב ד״ה כתב וכן איתא בתשובות רב היי בר נחשון גאון. וכן בתשובות שערי תשובה סי׳ קמ״ג לרב האי בר מר נחשון ז״ל) ובנחלת שד״ל הביא רב האי בר רב נחשון גאון מהגהות מיימוני כ״י (ולפנינו רב האי ורב נחשון).

בשו״ת מהר״מ מר״ב סי׳ ת״ז וז״ל וגם רב האי גאון פסק כך בספר חכמה שלו. וגם רש״י מפי רבינו יצחק הלוי וכו׳. ובערוך ערך ציץ ג׳ תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא ז״ל.

המורה. (סי׳ נ״ז צד 30). כך פסק המורה בברכות בג׳ שאכלו, הכוונה על רש״י ז״ל עיין ברכות מ״ח ע״א ד״ה עד שיאכל וכו׳.

המורה. (בסי׳ תע״ד צד 591). המורה אומר דנשאלו לרב היי גאון על הלכה זו וכו׳ עיין בספר הישר לר״ת סי׳ של״א אותו ענין, ובמנהיג ה׳ ברכת טבילת הנדה סי׳ קכ״א ע״ש, ובראב״ן סי׳ שכ״ח.

רבינו הלוי. (סי׳ שכ״א צד 358). ועתה שמעתי שהנהיג רבינו הלוי להזכיר את מוסף ר״ח במקראותיו, ומוזכר ברש״י שבת קנ״ו ע״ב ד״ה במעריב כך מצאתי בהש״ס רבינו הלוי. ובתשובות מהרי״ק סי׳ צ״ר שהלכות גדולות ורב נחשון ורבינו הלוי והגאון רבינו שלמה וכו׳ ע״ש, ובספר תמים דעים סי׳ קכ״ב הרב ר׳ יצחק בן מרן לוי כי הוא הדין לעכו״ם שהדליק את הנר וכו׳.

ו.

והזהיר. (סי׳ רפ״ז צד 314). כולו מפורש בספר והזהיר אצל תרומת המשכן. עיין בספר והזהיר פרשה תרומה, ובביאורי שם אות ס׳, ובתוספ׳ מנחות ל״ז ע״א ד״ה קיבורת וכו׳ והכי איתא בספר הזהיר, ובתוס׳ מנחות ק״ט ע״א ד״ה לא ישמש במקדש בירושלים בספר הזהיר כתוב כהן שהמיר דתו וכו׳. חולין ק״ו ע״ב תוס׳ ד״ה אמר רב וכו׳ והביא ראיה מספר הזהיר וכו׳. ובספר הפרדס לרש״י ז״ל סי׳ כ״ד ובהלכות פסוקות של ספר הזהיר מצאתי סייג לדברי שהפטורת ר״ח קודמת. וע״ש סי׳ ש״א ומראה ראיה בשאלתות דרב אחא בספר הזהיר וכו׳.

ח.

חשמונאי. (סימן פ״ז צד 55). כך אמר ר׳ חשמונאי שראה באגדה אותיות יהא שמיה רבא וכו׳ והן כ״ח אותיות. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ז׳ בשם ספר האורה, וז״ל כך הוא אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם לעלמי עלמיא, ולא לימא ולעלמי עלמיא לפי שאין באלה שמות אלא עשרים ושמונה אותיות וכו׳ ועיין ברד״א דף כ״ו ע״ב, ובביאורי אות נ׳.

ר״ח. (סי׳ מ״ה צד 139). וכן גירסת ר״ח. עיין רש״י שבת קנ״א ע״א ד״ה רוחץ בה וכו׳ ובתוס׳ שם ד״ה דיקא וכו׳ ועיין בחידושי הר״ן הנדפס מחדש על שבת שם ד״ה אית ספרי דגרסי מתניתין וכו׳.

ר״ח. (סי׳ רמ״ה צד 211). ומאותה תקנה ואילך נהגו העם להתענות בחמישי ר״ח. עיין בשאילתות פ׳ ויקהל, ובתנחומא פ׳ בראשית.

ר״ח. (סי׳ רס״ד צד 225). ופירש ר״ח אפילו אורז ועדשים. ובמנהיג ה׳ ת״ב סי׳ כ׳ הביא בשם רב האיי ז״ל שני תבשילין שאמר כגון אורז ועדשים המבושלים שהן ב׳ מיני תבשילים אסור וכו׳.

ר״ח. (סי׳ רע״א צד 230). יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת ר״ח. וכן הוא במרדכי תענית סי׳ תרכ״ד ופירש ר״ח קבלת תענית שאומר אהא בתענית למחר ויהי רצון שתתקבל תפילתי בתעניתי. וכן הוא ברא״ש פ״ק דתענית סי׳ י״ג פר״ח יאמר בתפלת המנחה מחר אהיה בתענית יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת.

ר״ח. (סי׳ רע״א צד 231). ולעניין משתייא מיא היכא דאית ליה למיכל אית ליה למשתי כן כתב ר״ח וכן פסק רב האיי גאון זצוק״ל. ובריי״ף פ״ק דתענית ז״ל ולענין מישתא מיא היכא דאית ליה למיכל אית ליה למשתי. והיכא דלית ליה למיכל לית ליה למשתי. והכי נמי כתב הגאון ז״ל וכוונתו על רב האי גאון. עיין קורא הדורות ה׳ ע״א. וביד מלאכי כללי הריי״ף אות י״ד.

ר״ח. (צד 364). ורבינו חננאל בשלהי אין עומדין וכו׳ כן הוא בתוס׳ ברכות ל״ד ע״א ד״ה אל ישאל וכו׳ בשם ר״ח ורבינו האי. וכן הוא במרדכי ברכות פ׳ אין עומדין סי׳ ק״ד בשם ר״ח ורב האי גאון.

ר״ח. (סי׳ רע״ה צד 244). בפירש ר״ח סתם רחיצה שאסרו באבל לא אסרו אלא בחמין וכו׳ עיין ברבינו יונה בפ״ב דברכות ד״ה רחץ בלילה הראשון וכו׳ ובתוס ברכות ט״ז ע״ב ד״ה איסטנים וכו׳ ובירושלמי ברכות פ״ב ה״ז הדא דתימר ברחיצה

של תענוג, אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר וכו' ובירושלמי מ"ק פ"ג ה"ה הדא דאת מר ברחיצה שהיא של תענוג וכו'.

ר"ח, (סי' שס"א צד 415). דפירושי ר"ח פוסקין ר' יוחנן וריב"ל הלכה כריב"ל. עיין תוס' מגילה כ"ז ע"א ד"ה כוותיה וכו' ותוס' עירובין ס"ה ע"ב ד"ה איקלעו וכו' ותוס' קידושין כ"ג ע"א ד"ה ואיכא דאמרי דכל מקום הלכה כריב"ל לגבי דר' יוחנן. ותוס' ע"ז ל"ה ע"א ד"ה חדא וכו' ועיין תוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו'.

ר"ח, (סי' שס"ט צד 431). גם ר"ח פירש נראין הדברים שהוא דד החוטם. עיין שערי תשובה סי' ש"י בשם רב נטרונאי. ועיין ערוך ערך פטם ג' פירש ר"ח ז"ל נראין הדברים שהוא דד החוטם וכו' והובא בתוס' סוכה ל"ה ע"ב ד"ה נטלה בוכנתו וכו'.

ר"ח, (סי' שע"א צד 433). וכן פסק ר"ח. עיין הג"א סוכה פ"ג סי' כ"ג. ועיין תוס' סוכה מ"ו ע"ב ד"ה אתרוג וכו'.

ר"ח חושיאל איש רומי. (סי' רע"ה צד 244). ומפירושי רבינו חננאל חושיאל איש רומי העתקתי.

ר"ח איש רומי (סי' שס"ה צד 424), ור"ח איש רומי פירש וניענוע זה וכו' עיין בביאור אות י' וברשב"ם קי"ד ע"ב ד"ה שני מיני בשר וכו' כך פירשו רבינו חננאל איש רומי וכן פסק ר"ח איש רומי סי' שס"ז וכן הלכה וכן פסק ר"ח איש רומי ועיין בביאור אות ל'. ונזכר בראב"ן סי' רס"ח דף נ"א בשמו ושם אביו. ושם סי' רפ"ג דף נ"ג. ומזה נראה שצ"ל כאן רבינו חננאל ב"ר חושיאל.

הרב ר חיים כהן ב"ר חננאל (סי' שפ"ד צד 446). והרב ר' חיים כהן ב"ר חננאל פירש מצות וחוקים ובכור וכו' והובא בתוס' ברכות ל"ה ע"א ד"ה אחליה וכו' עוד פירש רבינו חיים כהן וכו' ועיין תוס' ב"ק ס"ט ע"ב ד"ה קדש וכו' והוא ר' חיים כהן אם כי אין כאן כהן. ובתוס' פסחים נ"ט ע"א ד"ה זה בנה וכו' ותירץ רבינו חיים כהן וכו' ושם קי"ח ע"א ד"ה ר' יוחנן וכו' ורבינו חיים כהן לא היה חותם ביהללוך כ"א בנשמת לבדו וכו'. כתובות ק"ג ע"ב ד"ה אותו היום וכו' והרב ר' חיים כהן היה אומר אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו וכו'. קידושין ח' ע"ב ד"ה מנה אין כאן וכו' ורבינו חיים כהן בשם ר"ת אומר וכו'. נזיר נ"ד ע"ב ד"ה ת"ש וכו' ואומר ר"ת דע"כ לא מתוקמא וכו' ושלח לו רבינו חיים כהן איזה בית אשר תבנו לי. ב"ב ע"ד ע"א ד"ה פסקי וכו' ורבינו חיים כהן צדק פירש דאנן קי"ל כר' יוחנן וכו' מצות בטילות לעתיד לבוא. עיין תוס' ע"ז ס"ה ע"ב. ב"ב קי"א ע"א תוס' ד"ה ק"ו ורבינו חיים כהן מפרש ק"ו לשכינה יותר מעט מז' וכיון דאפיקתיה מז' דהיינו הסגר אוקמא אשני הסגרות. ועל ר' חיים כהן כיונו התוס' זבחים ס"ט ע"ב ד"ה ק"ו וה"ר חיים (אם כי לא נזכר כאן כהן) מפרש דמן הדין הוה ליה למימר ק"ו לשכינה לעולם דחמורה כל כך נקט י"ד כנגד שתי הסגרות וכו'. ועיין תוס' ב"ק כ"ה ע"א ד"ה ק"ו וכו' וי"מ דנקט י"ד יום כנגד שני הסגרות, ומשמע די"מ הכוונה על ר' חיים כהן המוזכר בב"ב. ונזכר במרדכי ע"ז פ"ד סי' תתמ"ז מצאתי כתוב בתשובה שבתפוסות צרפת התיר רבינו חיים הכהן וכו' ושם פ"ה סי' תתנ"ו אבל ה"ר חיים כהן אומר דלא גרע מבית השחיטה וכו'. והובא בשו"ת מהר"מ מר"ב ח"ג הנדפס בלעמבערג סי' ת"ז. ושמעתי שרבינו חיים כהן וכו' והוא רבינו חיים המוזכר בשו"ת הרשב"א סי' תתמ"ג ע"ש אותו הענין.

י.

רב יהודה ב"ר ברזילאי. (סי' ש"ב צד 344). וכן כתב רב יהודה בר ברזילאי בהלכותיו וכו' ומהלכות גדולות פסוקות דר' ברזילאי שהעתקתי מהן וכו' סי' רע"ה 244, והוא המחבר ספר העתים כמפורש בתוס' ברכות י"ז ע"ב ד"ה תרי וכו' וראיתי בספר העתים שחבר הרב ר' יהודה בר ברזילי ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים בכלה דאלול ובכלה דאדר ע"כ. ונזכר בתוס' עירובין ק"ד ע"א ד"ה הכי גרים וכו' והרב ר' יהודה בר ברזיליי וכו' ועיין שו"ת תשב"ץ ח"א סי' ט"ו וז"ל ומה שרצית לדעת שמו של הרב אלברצלוני ז"ל ואיזה ספר חבר, דע כי יש שני רבנים גדולים מלבד הרשב"א ז"ל שקרויין הרב אלברצלוני, הראשון הרב ר' יצחק בן ראובן ז"ל אלברגלוני שהיה רב גדול בימי ר' יצחק אלפאסי ז"ל והיה פייטן גדול וכו' והשני אומרים שהיה תלמיד של זה שמו הרב הנשיא רבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני וגם הוא רב גדול ומיוחס וכו' וחבר ספרים גדולים האחד בדיני נשים שמו ספר יחוס שאר בשר, והשני בדיני מועד שמו ספר העתים, והג' ספר תקון שטרות גדול ונכבד וכו' והובא בשו"ת הרשב"א סי' קנ"ג והרב ר' יהודה בר ברזילי ברצלוני ז"ל, ושם סי' קפ"ט והרב ר' יהודה אלברצלוני ז"ל. ושם סי' תשנ"ג וכן דעת ר' יהודה ברצלוני ובשו"ת מהר"ם מר"ב ח"ג הנדפס בלעמבערג סי' רכ"ג וז"ל ומה ששאל אם בעל קרי אסור בתפילין. דע כי כתב ה"ר יהודה ב"ר ברזילי בהלכות בעל קרי שנשאל לקדמונים וכו' ובסוף מסיים עכ"ל ה"ר יהודה ב"ר ברזילי ז"ל, ושם סי' רכ"ד ומה ששאלתם תפילין צריכין גוף נקי וכו' כתב ה"ר יהודה ז"ל בר ברזילאי ז"ל בהלכות תפילין שאילו קמיה דרב יהודאי ז"ל וכו', ובהג"מ פ"ח מה' תפלה אות ז' מיסוד ר' יהודה בן ברזילי, ובסוף הלכות תפילין על שמושא רבא ד"ה וכתב עליו הרב הברצלוני תמיהני טובא על האי שימושא רבא וכו' ע"כ דברי הרב הברצלוני ז"ל, ובמרדכי ה' תפילין סי' תתקס"ט, וכ"כ רי"ף וה"ר יהודה בר ברזילי וה"ר אב ב"ד מלונייל ובספר אבודרהם בסדר שחרית של חול דף כ"ז וז"ל וכתב הרב רבי יהודה בר ברזילי ברצלוני שצריך ש"ץ לחזור וכו', ובר"ן פ"ד דר"ה ד"ה מכלל וכו' וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך בר"ה ויה"כ שחל להיות בשבת וכו' והובא בספר שה"ל סי' מ"ח ושם בענין תפילין וז"ל כך מצאתי בתקון תפילין של ר' יהודה בר ברזילאי מה' פסוקות של תפילין, ושם והרבה האריך ר' יהודה בר ברזילאי בשימוש תפילין שלו, והובא ספר העתים בתמים דעים סי' ק"ד פסק זה מצאתי בפסקי ספרי העתים, ובסי' ק"פ העתקה זו מספר העתים, ובסי' קמ"ב מספר העתים והלכתא קדרה בת יומא נותן טעם לשבח היא וכו' עד כאן מספר העתים. סי' קע"ו מספר העתים ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו וכו', ובהרא"ש ה' תפילין ובספר העתים של הרב הברצלוני ז"ל ראיתי כתוב הלכה אסור להניח תפילין בחה"מ וכו', ועיין בספר כפתור ופרח פ"ה דף י"ג וז"ל דלדעת בעל ספר העתים ז"ל שהוא הרב הברצלוני דהוא הדין אם הגוי חולב לעשות גבינה וכו' ובתשובות הרשב"א סי' תשנ"א וז"ל עוד נשאל מהו לומר פסוקי דזמרא לאחר שמונה עשרה וכו' וכן דעת ר' יהודה ברצלוני, ונזכר בשו"ת שערי תשובה סי' ע"ז, ובסמ"ג לאוין ה' מאכלות אסורות סי' קל"ב עוד אמרו בספר העתים בשם הירושלמי דשבת שהחמאותיהן מי"ח דבר וכו' ע"ש, וז"ל ספר חמדה גנוזה ומגדולי תלמידיו (של רי"ץ אבן גיאות) והרביעי ר' יצחק בר ראובן אלברגילוני שבא מברגילנה לעיר דאניה

והיא בישובה ועשרה וגדולתה, וכבדו קהל דאניה את הרב ר' יצחק זה עד מאד והוא שפט הקהל עד יום מותו והוא היה חכם גדול ופייטן גדול וחבר פרושים לפרקים ממס' כתובות וממסכתות אחרות מעידים על חכמתו ותבונתו ועשה את פיוט האזהרות הידוע לו עכ"ל, והובא בתשובות הגאונים הנדפס בליק תרכ"ד סי' קי"ט.

ר' יהודה בר' נתן. (סי' רע"א צד 233). נזכר כאן בר"ת יב"ן, והוא חתנו ותלמידו של רש"י ז"ל וסיים לפרש פרק נ' דמכות י"ט ע"ב, ועיין (ה"פ) (סי' ע"ו צד 286) מר' יב"ן. והובא בתוס' עירובין פ"א ע"ב תוס' ד"ה שמא וכו' וריב"ן תירץ וכו' ובתוס' תענית כ"ז ע"ב ד"ה רב אמר דולג כו' והקשה הר' יהודה בר נתן ואמאי מדלגין וכו'. והובא בתוס' עירובין י"ב ע"ב ד"ה הכא וכו' וריב"ן מפרש וכו', ושם ע"ו ע"א תוס' ד"ה ושנים וכו' לא כמו שפירש בקונטרס וכו' אלא כמו שפירש הריב"ן וכו'. עיין ספר הישר לר"ת סי' רצ"ג ושנים ומשהו וכו' פירש ר' יהודה חתנו של רבינו שלמה, ז"ל סוף מרדכי בהגהות סי' תשכ"ו בתוס' הריב"ן נמצא כתוב וכו'. חגיגה ה' ע"א תוס' ד"ה זה הממציא מעות וכו' מיהו התם מחלק הריב"ן בין מלוה לממציא וכו'. מגילה נ' ע"א תוס' ד"ה עתה באתי וכו' פירש ריב"ן על תלמוד תורה באתי וכו'. יבמות ב' ע"ב תוס' ד"ה ואי וכו' ותירץ ריב"ן דמתניתין איירי בקטנות וכו' שם ד' ע"א תוס' ד"ה אם כן וכו' וריב"ן פירש דשפיר גרס לא יגלה בלא ויו וכו'. שם ה' ע"ב תוס' ד"ה עד שיהא וכו' אין לפרש כמו שפירש ריב"ן וכו'. שם ז' ע"ב תוס' ד"ה זה נכנס וכו' ופירש ריב"ן דאין זה לפני ה' וכו'. יבמות י"ח ע"א תוס' ד"ה דילמא ארמייבם וכו' וריב"ן פירש משום דבשעת נפילה לא חזו וכו' שם כ"ז ע"ב תוס' ד"ה בעלת הגט עדיפא וכו' אבל ריב"ן פירש בעלת הגט עדיפא וכו' כתובות מ"ג ע"ב תוס' ד"ה טעמא וכו' וריב"ן מוקי וכו' שם נ"א ע"א תוס' ד"ה מני ר' מאיר היא דאמר וכו' ופירש ריב"ן דבכל מקום וכו'. שם ע"ג ע"א תוס' ד"ה לא תימא כו' וריב"ן מגיה התם וכו' שם ע"ד ע"ב תוס' ד"ה ממאנת כו' וריב"ן תירץ וכו'. שם ע"ט ע"ב תוס' ד"ה פירא דפירא כו' וריב"ן פירש דכ"ש בהמת מלוג עצמה כו'. ב"מ ל"ג ע"ב תוס' ד"ה נגנבו כו' וריב"ן פירש כו' שם ל"ד ע"ב תוס' ד"ה שאל מן האשה וכו' והריב"ן פירש שאל מן האשה וכו'. ב"ב ע"ט ע"ב תוס' ד"ה אימור כו' וריב"ן מפרש דכל הנהו עבידי דאתו כו' סנהדרין כ"ג ע"א תוס' ד"ה כדי שיצא הדין לאמיתו פירש הריב"ן שאפילו כו' שם כ"ה ע"א תוס' ד"ה ההיא וכו' והקשה הריב"ן מאי מרמה כו'. שם כ"ט ע"ב תוס' ד"ה מר בר רב אשי וכו' פירש הריב"ן בשם רש"י וכו'. שבועות מ"א ע"א תוס' ד"ה ולמר וכו' ריב"ן פירש בשם הקונטרס וכו' ובזבחים צ"ו ע"א תוס' ד"ה ואם טש וכו' ובשם רש"י ה"ר יהודה חתנו דדוקא עלו שרו וכו' ועיין חולין קי"א ע"ב תוס' ד"ה הלכתא וכו'. בשם רש"י פירש ריב"ן חתנו דוקא עלו שרו וכו'. והובא במרדכי חולין פ"ח סי' תש"ה דגים שעלו בקערה פירש ריב"ן חתן רש"י דוקא עלו כו'. חולין קי"א ע"ב תוס' ד"ה הלכתא בשם רש"י פירש ריב"ן חתנו דוקא עלו שרו וכו' והובא בספר התרומה סי' ס', בכורות י"ג ע"ב ד"ה דבר תורה כו' ותירץ הר"ר יהודה בר נתן דמשיכה לא שייכא בהקדש וכו' ושם נ' ע"א תוס' ד"ה דמזדבנא וכו' והר"ר יהודה בר' נתן פירש בפרק הזהב (מ"ד ע"ב) שאותו דינר הוא להכרעות המטבעות וכו'. ובשו"ת מהר"מ מר"ב שי"ח ואע"פ שה"ג ור"ח פסקו שתפיסה לאחר מיתה לא מהניא. נראה דברי הריב"ן שפירש לפני רש"י דמהניא וכו'. בכתובות צ"ו ע"א תוס' ד"ה אלמנה שתפסה וכו' פירש הריב"ן דמיירי בתפסה לאחר מיתת הבעל וכו'.

הרב ר' יהודה ב"ר אברהם גאון ז"ל. (סי' רע"ח צד 246). וראיה גדולה

מזאת שמעתי בשם הרב ר׳ יהודה בר׳ אברהם גאון ז״ל שמצא בספרי בפנים שני ולמה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית וכו׳ ועיין באו״ז ח״א סי׳ תע״ו וז״ל ונשאתי ונתתי בדבר בפני זקני פריש הגאון ר׳ מתתיה וה״ר יהודה בר אברהם וקרובי ר׳ יחיאל והרב ר׳ יהודה בר׳ טוב ועמדו ולא ענו עוד, וגם נאמר לי בשם רבינו שלמה זקיני שהיה נוהג היתר בדבר וכו׳ שמואל בן הרב ר׳ מאיר זצ״ל.

הרב ר׳ ידידיה. (סי׳ רע״ח צד 246) וצוה לבניו שלא יסלקוהו מטליתו וגם הרב רב ידידיה אמר לי כן, ובה׳ פסח י״ג צד 257 השיב ר״ת לרב ידידיה בר לוי, עיין תוס׳ עירובין מ״א ע״ב ד״ה והלכתא וכו׳ ומורי אמר לי בשם ה״ר ידידיה וכו׳ ובתוס׳ כתובות מ״ז ע״א ד״ה השתא וכו׳ והקשה ה״ר ידידיה מנירינבורק אמאי איצטריך ק״ו וכו׳. ובמנהיג ה׳ פסח אות ל״ה צד ע״ט כך קבלתי מצרפת מפי הרב ר׳ ידידיה ז״ל ממלאון, ובמרדכי קידושין פרק האומר סי׳ תקכ״ב וז״ל וכן מצאתי בתשובות הר״מ וז״ל ששלח למורי הר״ר ידידיה דהיכא דאמר השליח הרי את מקודשת לי וכו׳ ובשו״ת מהר״ם מר״ב תתקפ״ב ע״ש.

רב יהודאי גאון מחבר ספר הלכות גדולות. בשם מחבר ספר הג׳ שלפנינו מחולקים גדולי הראשונים גם האחרונים. יש שמיחסו לרב יהודאי גאון, ויש לר׳ שמעון קיירא, ויש שמיחסו לשניהם, יען כי נמצאו בו דברי שניהם. ואני לא באתי להכריע רק לרשום קצת המקומות אשר לא הזכירו. — דעת המחבר הוא כדעת רש״י ברכות מ״ב ע״א ד״ה עדי כפנא וכו׳ וכך פירש רב יהודאי בהלכות גדולות. ובסוכה ל״ח ע״ב ד״ה הוא אומר וכו׳ וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות. וכן בסי׳ (רפ״ג צד 251) סליקו הלכות עירובי חצירות קצובות מרב יהודאי גאון. (סי׳ שי״ט צד 356) עד כאן מהלכות גדולות פסוקות דרב יהודאי גאון עיין בה״ג ה׳ ר״ה סי׳ י״ז.

(סי׳ רמ״ז צד 212). הלכות פורים ומגילה לרב יהודאי גאון פסוקות וקצובות וקלות.

(סי׳ רע״ה צד 242). עד כאן מהלכות גדולות דרב יהודאי גאון.

(סי׳ שמ״ו 382). כך נמצא בהלכות רב יהודאי גאון, עיין בה״ג הלכות קידוש והבדלה, ועיין באות צ׳ ק׳.

(סי׳ ש״ס 414). ואילו הל׳ סוכה קצובות לרב יהודאי גאון, ע׳ בה״ג ה׳ סוכה סי׳ י״ד.

(סי׳ שס״ב 416). ואילו הלכות גדולות קצובות מרב יהודאי גאון מהלכות לולב, עיין בה״ג ה׳ לולב בסי׳ ט״ז.

(סי׳ שע״ד 435). ועוד מצאתי בה״ג דלא צריך לומר זמן בסוכה ולולב, דסגי בכסא. כן הוא בה״ג ה׳ סוכה סי׳ י״ד וז״ל הלכך זמן בין דעושה סוכה לעצמו ובין דעושה לולב לעצמו לא צריך למימר דסגי ליה ברכסא.

שם. ובהלכות לולב דקמפרש רב יהודאי גאון תני הכי ת״ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו וכו׳ כן הוא בבה״ג ה׳ לולב סי׳ ט״ו וז״ל ת״ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו.

(סי׳ תי״ח 458). ורב יהודאי גאון פסק בה״ג ויקרא תחילה ג׳ פסוקים ביהושע ויהי אחרי מות משה עד כאשר דברתי לך לשם ענינו של יום. ואח״כ ויעמד שלמה. כהלכה שנויה במגילה, הא ליתא בה״ג דידן, והתוס׳ במגילה ל״א ע״א ד״ה למחר הביאו ויש מקומות שנהגו להפטיר בויהי אחרי מות משה ושיבוש הוא שהרי הש״ס אינו אמר כן. וי״א שרב האי גאון תקן לומר ויהי אחרי מות משה אבל אינן יודעין הסברא אמאי שנה סדר הש״ס, אך נמצא בסדר רב עמרם גאון דף נ״ב ויש שמפטירין בראש יהושע ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ עד רק חזק ואמץ. ובמהרי״ץ גאות דף קי״ז וז״ל ומפטיר

במלכים ויעמד שלמה ויש שמפטירין ביהשוע ויהי אחרי מות משה עד רק חזק ואמץ, ועיין במנהיג דף ע"א ע"ב.

(סי' תס"ט צד 587). אמן יתומה זה העונה אמן שלא שמע ברכה אלא שמע אחרים שעונין וכן מפורש בהלכות גדולות, עיין בה"ג פ"ז דברכות.

(סי' תקי"ג צד 642). ואם סח בין של יד לשל ראש יברך שתים על של ראש וכו' כך פירש רבינו יעקב ורב עמרם ורב יהודאי גאון, עיין בה"ג הל' תפילין סי' כ"ח.

(סי' תצ"ט צד 612). ואני הכותב מצאתי בה"ג דרב יהודאי והיכא דקא שפעה מתוך שבעה לאחר שבעה וכו' כלשונו ממש הוא בה"ג ריש הלכות יולדת סי' מ"ב וט"ס נמצא בבה"ג דפוס ווארשא וכצ"ל דלא אפסיק בין דם טהור לטמא וכו'.

(סי' תקי"ד צד 644). ובה"ג דרב יהודאי כתב גבי גט אי אית ביה גיהטא או מחקא כן הוא בבה"ג ה' גיטין סי' ל"ט.

(סי' תקל"ט צד 754). דכן מצינו בהלכות מר רב יהודה גאון, ושם כדכתב מר רב יהודאי גאון, עיין בה"ג דף קכ"ח ובאשכול סדר י"ח טרפות בקצרה.

(סי' תקמ"ה צד 787). ורב יהודאי כתב לא לכתוב אלא במושב תלתא וחתמי תלתא, עיין ה"ג סי' ל"ג וז"ל וכד כתיב גט חליצה לכתוב במותב תלתא הוינא דאמר ליה גאון לספריה לא תכתוב אלא במותב תלתא הוינא וחתמין תלתא, ועיין בספר הישר לר"ת סי' י"ח רב יהודה פירש דלא צריך אלא במותיב תלתא הוינא ואין נראה לי וכו'.

(שם 788). והכי אמר ליה רב יהודאי לספריה לא לכתוב אלא במותב תלתא וחתמי תלתא, ועיין בספר הישר לר"ת סי' תקנ"ד והכי אמר להו מר רב יהודאי לספריה לא לכתוב אלא במותיב תלתא וחתימן תלתא. — וכן דעת התוס' בכמה מקומות דרב יהודאי גאון הוא המחבר ספר הלכות גדולות עיין תוס' שבת ג' ע"א ד"ה הצד הקשה בה"ג דשמואל אדשמואל וכו' ובתוס' זבחים צ"ב ע"א ד"ה במלאכה וכו' הקשה בה"ג וכו' והקושיא הוא בבה"ג שלפנינו בפרק כ"ד מהלכות שבת, ובתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רבא וכו' וגם רב יהודאי גאון פסק כן דדוקא בחמץ פסק רבא כרב וכו' ובתוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' והוא בבה"ג ה' פסח פרק כל שעה סי' י"א, ובתוס' ביצה י"ד ע"א ד"ה איכא בינייהו וכו' וכן פסק רב יהודאי גאון בהלכות פסוקות, וברש"י סוכה ל"ח ע"ב ד"ה הוא אומר וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות ובתוס' סוכה ל"ח ע"ב ד"ה שמע וכו' וכן יסד רב יהודאי גאון בהלכות גדולות וכו' והוא בבה"ג פ"ג דברכות דכולי עלמא מיהת מיפסק לא פסקינן לקדושה וכו' ובמחבר סי' ל"ד צד 21, ובביאורי אות כ' ע"ש. יומא ע"ח ע"א ד"ה מכאן שאלו מקמי רב יהודה גאון זצ"ל טבילת נדה מדאורייתא מנלן והשיב ק"ו ממגעה ובתוס' יבמות מ"ז ע"ב ד"ה במקום וכו' טבילת נדה לא כתב קרא בהדיא ופירש רב יהודה גאון דנפקא בק"ו ממגעה דטעון טבילה וכ"ש היא עצמה. ובתוס' חגיגה י"א ע"א ד"ה לא נצרכה כו' כדפירש בה"ג דלא נפקא לן אלא בק"ו דהשתא לטהרות כתיב ורחץ לבעלה דכרת לא כ"ש ולפנינו בה"ג הלכות נדה סי' מ"א איתא ומנלן דבעיא נדה טבילה דאקשה רחמנא לזבה מה זבה בעיא טבילה אף נדה בעיא טבילה. וכן הוא בספר יראים סי' קצ"ב וז"ל ומנלן טבילה לנדה ראיתי בהלכות גדולות דאקשה רחמנא לזבה דכתיב כל ימי זוב טומאתה כימי נידת טומאתה תהיה טמאה היא וכו'. ועיין באשכול ה' מקואות סי' נ' דף 119 וז"ל כתב רב יהודאי גאון בתשובה ידענא לטבילת נדה מדאורייתא מק"ו ממגעה דכתיב הנוגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב, ק"ו במגע עצמה וק"ו לנדה עצמה שהיא בטומאה עד שתבוא במים וכו' ע"ש. ובמרדכי ה' נדה סי' תשמ"ד ומכאן למדנו טבילה לנדה מן התורה ורב יהודאי גאון מוכח מק"ו ממגעה דכתיב והנוגע במשכבה יטמא ורחץ במים,

ובתשובות הגאונים שנדפס בליק שנת תרכ״ד סי׳ מ״ה וז״ל שאלו מן קמאי מר רב יהודאי גאון ריש מתיבתא ז״ל וכו׳ שוב שמ״ק טבילה לנדה מן התורה מנין ואמר ק״ו ממגעה, ובספר התרומה ריש ה׳ נדה הביא דבר זה בשם רב האי גאון וז״ל והטבילה לנדה היכן מצינו פירש רב האי גאון ק״ו ממגעה דכתיב והנוגע במשכבה ורחץ במים, וכן ראיתי בסמ״ג לאוין ה׳ נדה סי׳ קי״א וז״ל ועוד דרשו רבותינו בשבת שבעה ימים תהיה בנדתה בנדתה תהא עד שתבוא במים, וכאן לטבילת נדה מן התורה, ורב האי גאון פירש שלמדנו טבילה לנדה מן התורה בק״ו ממגעה שנאמר והנוגע במשכבה ורחץ במים וגו׳. ועיין באו״ז ה׳ נדה סי׳ שנ״ט ע״ש. יבמות ל״ט ע״א תוס׳ ד״ה אע״ג וכו׳ בהלכות פסוקות דרב יהודאי גאון פסיק כאביי וכו׳ · הוא בבה״ג ה׳ יבום וחליצה סי׳ י״א דף נ״ט והלכה כאביי דהא אמר רב פפא כוותיה דאביי מסתברא, ושם ס״ה ע״א תוס׳ ד״ה תצא בלא כתובה וכו׳ וכן מצא ר״י בהלכות דרב יהודאי גאון דבלא הכיר בה איירי וכו׳ והוא בה״ג הל׳ כתובות סי׳ ל״ו וז״ל והוא שלא הכיר בה אבל הכיר בה יש לה כתובה וכו׳. שם ק״ב ע״א תוס׳ ד״ה וכי חולצין במנעל וכו׳ וגם רב יהודאי גאון מחקו מן הספרים. גיטין פ״ח ע״ב תוס׳ ד״ה פרסיים וכו׳ וכן פירש רב יהודאי גאון בהלכות גדולות דבפרסיים כשר ועיין בה״ג ה׳ גיטין סי׳ ל״ט דף פ׳ ובר״ן פ״ט דגיטין ד״ה בישראל כשר וכו׳ ובראי״ש שם סי׳ י׳ ע״ש. נזיר נ״ט ע״א תוס׳ ד״ה אמר וכו׳ וכפי גירסת ה״ג משמע דאפילו דשאר איברים אסור להעביר שיער ובהלכה פסוקה דרב יהודה בה׳ נדה מכתב הר׳ יוסף טוב עלם יש כמו בהלכות שלנו אך דגורס במסקנא כי קאמר רב במספרים ולא גרסינן אלא וכו׳ עיין תוס׳ יבמות מ״ח ע״א ד״ה לא עשה רגליו וכו׳ מיהו בה״ג של אספמיא כתוב וכו׳ ועיין בה״ג ה׳ נזיר סי׳ ל״ח, ובראי״ש פרק מצות חליצה סי׳ ח׳. בבא קמא י״ב ע״ב תוס׳ ד״ה ואם איתא וכו׳ ופירש רבינו יהודאי גאון בה״ג וכו׳? שם נ״ג ע״ב תוס׳ ד״ה שור ושור וכו׳ פי׳ רב יהודאי גאון דהיינו שור בכור דלא פריק ליה וכו׳? ב״מ פ״א ע״ב תוס׳ ד״ה דברי הכל וכו׳ ובה״ג דרב יהודאי גאון נמי משמע דסיפא דהלוהו בשטר איירי שלא בשעת הלואה? בבא בתרא ע״ז ע״א תוס׳ ד״ה אמר אמימר וכו׳ כתב רב יהודאי גאון דאין אותיות ניקנות בחליפין וכו׳ הוא בבה״ג ב״ב סי׳ מ״ו דף ק׳. וכן הוא בס׳ יראים עמוד זמנים דף כ״ח בהלכות גדולות של רב יהודה גאון זצ״ל ושם דף ע״א ובהלכות של רב יהודאי גאון מצאתיה, ובסמ״ג לאוין סי׳ ע״ח השיב רב יהודאי גאון וכו׳ ושם ה׳ איסורי מאכלות סי׳ קל״ח וכן שאלו לפני רב יהודאי גאון כל איסורין שבתורה וכו׳ ע״ש ונזכר בסרע״ג בסדר ר״ה דף מ״ה וצריך לומר ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון והכי אמר מר רב יהודאי נהורא דעלמא יחיד צריך לומר בתפלתו וכו׳ מלוך וכו׳ והשיאנו ה׳ אלהינו וכו׳ ובסדר סוכות דף נ״א והכי א״ר יהודאי ריש מתיבתא יומא תמינאה וכו׳ ושם בסדר מילה דף נ״ב ע״ב והכי אמר מר רב יהודאי ב״ד שמלו במקום שאין אב הכל מברכין להכניסו בבריתו כו׳ וכן הוא במנהיג ה׳ מילה סי׳ קכ״ג דף צ״ח ע״ב ז״ל ואמר רב יהודאי גאון ז״ל ב״ד שמלו במקום שאין אב מברכין להכניסו וכו׳ ובתשובות הגאונים הנדפס בליק תרכ״ד בשאלות לרב יהודאי גאון סי׳ מ״ה ב״ד שמלו במקום שאין אב מי יברך להכניסו בבריתו ואמר הכל מברכין. ובראי״ש פ״א דקידושין סי׳ מ׳ הביא דין זה בשם רב האי גאון. ובערוך ערך שבע ב׳ בתשובות רב שלום משמיה דרב יהודאי גאון הנשבע בעשרת הדברות ובספר תורה אין לו הפרה לעולם, וכן הובא ברוקח סי׳ רכ״ז וכן פסק רב יהודאי גאון בבשר על גבי גחלים. אולם מצינו בהרבה מקומות בהמחבר מח״ו וכן בשארי ראשונים שמדבריהם נראה דרב יהודאי לא חבר ספר ה״ג עיין במח״ו סי׳ ס״ה דף 34 וז״ל אקשיה ליה רבנן למר רב יהודאי גאון וכו׳ והוא מלשון ה״ג פ״ז מהלכות ברכות אקשו ליה רבנן למר רב יהודאי גאון הרי

בונה ירושלים וכו׳ בריש ה׳ אבל בה״ג סי׳ כ״א מר רב יהודאי הכין אמר אין מברכין ברכת אבלים בשבת וכו׳ ובבה״ג סי׳ מ״ג בבא קמא דף פ״ח ע״ב (פסק) והכי אמור רבנן משום מר רב יהודה וכו׳ ובה״ג ה׳ נחלות סי׳ מ״ח דף ק״ו ע״א ופסיק בשאילתא דבי מר רב יהודאי גאון ראובן הוה ליה בני וכו׳ ושם דף ק״ח ע״א ומר רב יהודאי גאון אמר כשנכנסו מרגלים דיהושע איניירא ועיין תוס׳ סוטה ל״ה ע״ב ד״ה לרבות וכו׳. בה״ג ה׳ עדות סי׳ נ״א דף קי״ד ע״ב אמרו משמיה דמר רב יהודאי סהדא דחתים על שטרא וכו׳ תו אקשו קמיה רבנן וכו׳. — בבה״ג ב״ק סי׳ מ״ג 176 והכי אמר רבנן משום מר רב יהודה וכו׳ בה״ג ה׳ קידושין סי׳ מ׳ דף פ״ד ע״א כותי שקידש חוששין לקדושיו היה מעשה ואצרכיה גיטא מר רב יהודאי ומר רב שמואל. והובא בטור א״ע סי׳ מ״ד וז״ל וכותי הוה עובדא ואצרכוהו גט רב יהודאי ומר רב שמואל ריש כלה — בה״ג סי׳ ע״א הלכות מנחות מר רב יהודאי גאון הכי אמר היכא דלא מנה עומר לילה קמא לא מני בשאר לילותא וכו׳. ולדעת בעל העיטור בכמה מקומות המחבר ספר ה״ג הוא ר״ש קיירא, עיין בה״ע אות כ׳ כים והוא עיסקא. דף מ״ז ע״א וז״ל ומחייב עליה בכל אונסא כדאיתא בפרק האיש מקדש לאפוקיה מדרב מתתיה גאון וממר שמעון קיירא בהלכותיו דאמר לא מחייב אלא בגניבה ואבידה והוא בבה״ג ה׳ רבית סי׳ מ״ה דף צ״ז ע״ב עסקא פלגא מלוה אי מיתנים ליקו ברשותא דלוה לשלומי בגניבה ואבידה, אבל בשבויה ובשבורה ובמיתה לא משלם. — בבעל העיטור שם במאי דכתבי רבוותא ור׳ שמעון קיירא דלא אסרי סאה בסאה אלא היכא דליכא שער בשוק וכו׳ והוא בבה״ג שם ה׳ רבית דף צ״ה ע״א אינליאת מילתא דסאה בסאה כי אסרוה רבנן דלא יצא שער בשוק. — בבעל העיטור פותיקי וכתב בהלכות אבק רבית דמשכן ליה דיקלא ואכיל פירייהו ואי נמי ביתא ויתיב בה וכו׳ והוא בבה״ג שם. — בעיטור פותיקי דף כ״ד ע״א ובעל מתיבתא משמיה דרב כהן צדק גאון מנהג דילן למיכל בנכיתא כרבינא, וביומי דרבי שמעון קיירא הכי נהוג. והוא בה״ג ה׳ רבית דף צ״ו והאידנא מעשים בכל יום דקאכלי בנכייתא. — בעל העיטור אות ז׳ זיכוי (דף ל״ד) והלכתא המזכה לעובר לא קנה בעובר דאחריני אבל בעובר דידיה קני. זכן דעת הגאונים וכן כתב רבי שמעון קיירא, והוא בבה״ג הלכות הלוואה סי׳ מ״ט (דף קי״ב ע״ב) וז״ל קא אמרי רבנן המזכה לעובר לא קנה עובר דאחריני, אבל דיליה קנה לפי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו. ועיין תוס׳ ב״ב קמ״א ע״ב ד״ה איתיביה וכו׳. ובבעל העיטור ה׳ שחיטה אות דקין (צד י״ג) וז״ל אבל בנוסחא דילן ספרדית בנוסחא דר׳ שמעון קיירא גרסינן כלין עד כאצבע למעלה דמ״ד והוא דהדרי וערבי ששניהם מפוצלין ומתערבין מלמטה כאצבע סמוך לנקב בית הרעי וכשרה ולמ״ד שאינן מתחברין כלל אלא למעלה סמוך לקבה עד כאצבע ויש להן ב׳ מקומות לבית הרעי. וע׳ בה״ג הל׳ טרפות סי׳ ס״א ד״ה העיד יונתן בן שילא וכו׳ ובר״ש חולין פ״ג סי׳ נ״ד, ובתשובותיו כלל כ׳ סי׳ י״א, ובראב״ן סי׳ י״ט אירע מעשה במגנצא וכו׳. ועיין בעיטור ח״ש (דף ה׳ ע״ב) ומצאתי בהלכות משום דהני תלת ליכא למיחש לנ״ט דידהו. והוא בה״ג ס״ז ה׳ גיד הנשה וז״ל כל הני תלתא ליכא למיקם בנותן טעם דידהו ע״ש. ובעיטור ח״ש (ז׳ ע״ב) ד״ה הכחל וכו׳ ובעל הלכות פליג אכולהו סברא דרבוותא דכתבינן והכין כתב היכא דקרעיה לכחל וחתכי ומלחי ושדיה בקדירה שיש בה בשר לכתחילה לא לשדייה ואי שדייה מותר וכו׳ וז״ל בה״ג סי׳ ס״ז ה׳ גיד הנשה (דף קל״ה) והיכא דקרעיה לכחלא וחתכיה ומלחי ושדייה בקידרא לכתחילה לא לישדי ואי שדיי שרי דאמרינן כיון דמלחיה בציר ליה חלביה. — ובהקדמות הרמב״ן לספר המצות וז״ל וגם הרב (הוא הרמב״ם) על הראשונים יתמרמר וכו׳ כי בעל הלכות רב שמעון וכו׳ נראה שגם דעתו שר׳ שמעון קיירא חבר ספר ה״ג. ועיין בספר תמים דעים סי׳ קי״ט וז״ל ובכולהו נסחי דהלכות גדולות ומר יהודאי מתחיל לא

ידעינן מאי נינהו וכו׳ וכן בשו״ת הגאונים שער ג׳ סי׳ י״א וז״ל וקשיא לן הא דבה״ג ובהלכות דמר רב יהודאי גאון ומזה מוכח דשנים הם, וכן בשו״ת הרשב״א סי׳ תק״ד ועוד מתלת וארבעה קראי מהלכות פסוקות של רב יהודאי ומהלכות גדולות, וכן בהגהות אשרי פ״א דביצה סי׳ כ״ב וז״ל וכן פסק רב יהודה גאון וה״ג.

(סימן רע״א צד 232) ומי שיושב בתענית בשבת או ביום טוב שאין בו שומע תפילה כך אומרה ביהו לרצון אמרי פי, והוא מבה״ג סימן י״ח דף מ׳ וז״ל והיכא דיתיב בתעניתא בשבתא דליכא שומע תפלה הכין א״ל בתחנונא ושפיר דמי. ועיין תשובות מהר״ם מר״ב ח״ש הנדפס בלעמבערג סי׳ שט״ו וז״ל כתוב בה״ג היכא דיתיב בתעניתא בשבתא ליכא ענינו בשומע תפילה ואומר ענינו סוף אלקי נצור לשוני וכו׳ ובמהרי״ץ גאות הלכות ר״ה דף ל״ד ולענין פסקא בהלכות הלכך נקב וסתמו במשהו שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול וכי קאמרינן אם אינו מעכב את התקיעה כשר במשהו אבל טפי אע״ג דנשתייר רובו פסול דעבדינן כתרי לשני דר׳ נתן לחומרא במינו כשר והוא דנשתייר רובו שלא במינו פסול אע״ג דנשתייר רובו, וכהאי לשנא איתא בבה״ג ה׳ ר״ה דף ל״ח ע״ב וז״ל הלכך נקב במשהו וסתמו שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול, וכי קאמרינן אם אין מעכב את התקיעה כשר במשהו אבל טפי אע״ג דנשתייר רובו פסול דעבדינן כתרי לישני דר׳ (נתן) [יוחנן] לחומרא במינו כשר והוא שנשתייר רובו שלא במינו פסול ואע״ג דנשתייר רובו. שם הלכות ר״ה דף ל״ו ולענין פסקא הכי כתב בהלכות נתכון שומע ולא נתכון משמיע נתכון משמיע ולא נתכון שומע לא יצא עד שיתכון שומע ומשמיע, והני מילי יחיד ליחיד אבל שליח צבור לא בעי לכוונה דעתיה לכל חד וחד דכיון דנתכוין שומע ולא נתכוין ש״ץ יצא ומ״ש שליחא דצבורא דדעתיה אכולי עלמא. וכן הוא בבה״ג שלפנינו נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע נתכוין משמיע ולא נתכוין שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע והנ״מ יחיד ליחיד אבל שליח צבור לא בעינן לכוונו דעתיה לכל חד דכיון דנתכוון שומע ולא נתכוון שליח צבור יצא וכו׳ ומאי שנא שליחא דצבורא דדעתיה לכולי עלמא. — (בספר הישר לר״ת סי׳ תקצ״ט איתא ובה״ג של אספמיא מפרש וכך היו נקיי הדעת כותבין חניכתו וחניכתה וכו׳) בתוס׳ פסחים ל׳ ע״א ד״ה אמר רבא וכו׳ ובה״ג של אספמיא, ובתוס׳ יבמות מ״ח ד״ה לא וכו׳ מיהו בה״ג של אספמיא כתוב אלא הא בתער והא במספרים.

ר׳ יום טוב. (סי׳ קנ״ה צד 143). כך קבלתי ממורי ר׳ יו״ט. ובה׳ פסח אות כ״ז 262 ושמעתי כי ר׳ יום טוב היה אוסר והוא ר׳ יום טוב בהר״ר יהודה בר׳ נתן הנקרא בשם ריב״ן חתן רש״י ז״ל, וא״כ היה ר׳ יום טוב נכדו של רש״י. והובא בתוס׳ ר׳ יהודה חסיד ברכות מ״א ע״ב ד״ה אי הכי וכו׳ וז״ל וטעמא אומר רבינו טוב (צ״ל רבינו יום טוב) בה״ר יהודה חתן רבינו שלמה וכו׳. ובאו״ז ח״א סי׳ קנ״ה ולפי דעתם מפרש הרב ר׳ יום טוב בן הרב ר׳ יהודה חתנו של רבינו שלמה זצ״ל וכו׳ ור״ת קורא אותו קרובי וז״ל בספר הישר לר״ת סי׳ תקצ״ט ולא טוב הדבר אשר אתה עושה קרובי ר׳ יום טוב וכו׳. ושם ולולי שהודיע קרובי הרב ר׳ יום טוב ששמה גלילמה לא היו יודעים כל בני מלכותינו רק שם של יהדות וכו׳. ושם ואתה הרב ר׳ יום טוב אחר אשר שחזרת בך להתיר וכו׳. ושם סי׳ תקנ״ז כי דברי הישיש ר׳ יום טוב לא יתכנו ולפי מה שהודיענו שאמר הרב ר׳ יום טוב וכו׳. ושם תקס״ז ופירש הרב ר׳ יום טוב וכו׳ ומה שכתוב לפנינו בספר הישר בסי׳ תנ״ט דף נ״א ע״ב וכן הגיה זקני הרב ר׳ יום טוב נ״ע בישועות שלו וכו׳ היה בלי ספק הגהה מן הצד מנכד ר׳ יום טוב והכניסו המדפיס בטעות בפנים הספר, ומובא ברא״ש פרק ו׳ דברכות סי׳ כ״ט, ובמרדכי פרק ו׳ דברכות סי׳ קל״ו ובתוס׳ עירובין צ״ט ע״א ד״ה היה אוכל וכו׳ וכן פירש הר״ר יו״ט נימא נפסקא

לי וכו' ובתוס' מו"ק י"ט ע"ב ד"ה אתיא וכו' והר"ר י"ט פירש וכו' ושם כ' ע"א ד"ה שכבר והר' יום טוב דפירש לענין הבראה חולק על מחזור מויטרי שפירש בשם רש"י שהיה אומר שאין עושין ברגל וכו', ובתוס' נזיר ל"ז ע"א ד"ה שאין וכו' והר' יום טוב בן הרב ר' יהודה פירש שיש היתר לאיסורו שמותר לגרום איסורו וכו'.

ר' יוסף טוב עלם. (סי' תקכ"ב 683). מכתיבת רבינו יוסף טוב עלם העתקתי אלפא ביתא וכו', (ובסי' שכ"ה 364). וכן הוא בהגה"א פ"א דברכות סי' י"ב וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסי טוב עלם ור' אליהו הזקן וכו', והיה בן ר' שמואל כנזכר (סי' ק"נ 116). (ובסי' רס"ב 225). כך העתקתי הסדר מכתב יד רבינו ר' יוסף בר' שמואל טוב עלם, ובשאר מקומות, והובא בתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רבא וכו'. ובתשובות הגאונים שכתב רבינו יוסף טוב עלם מצא ר"ת יין נסך שנתנסך ממנו לפני ע"ז אסור בהנאה ואינו בטל אפילו באלף. וכן הוא בתוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ובתשובות הגאונים בכתב יד רבינו יוסף ט"ע מצא ר"ת יין נסך שנתנסך לפני ע"ז אסור בהנאה ואינו בטל אפילו באלף וכו' והובא בספר הישר לר"ת סי' שפ"ג וז"ל עד שבדקתי בתשובות הגאונים בב' דפין הראשונים ומצאתי כתוב בספר ר' יוסף טוב עלם יי"נ שניסך ממנו לע"ז אסור בהנאה וכו', ובתוס' פסחים קט"ו ע"א ד"ה למה וכו' וכן יסד ה"ר יוסף בסדרו וכו' ושם קט"ו ע"ב, שם קי"ז ע"ב ד"ה רביעי וכו' ולהר' יוסף טוב עלם שכתב בסדרו (לשבת הגדול קודם חסל פסח) גיטין פ"ה ע"ב ד"ה ולא ליכתוב וכו' ובסדר תקון שטרות שכתב הרב ר"י ט"ע כתב וכו' ושם ד"ה דתיהויין וכן כתוב בתיקון שטרות של ה"ר יוסף ט"ע. נזיר נ"ט ע"א תוס' ד"ה אמר וכו' ובהלכה פסוקה דרב יהודאי בהלכות נדה מכתב ה"ר יוסף טוב עלם יש כמו בהלכות שלנו. ע"ז נ"ז ע"ב תוס' ד"ה לאפוקי וכו' וגם בסדר תנאים ואמוראים כ"י הרב הגדול רב יוסף טוב עלם פוסק הלכה כמותו בכל מקום, שם ס' ע"ב תוס' ד"ה כל שבוב וכו' וכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר לריין ואפילו בכוונה שהוא מותר בשתיה כן הורה ר' יוסף טוב עלם, ושם ע"ד ע"ב תוס' ד"ה דרש רבא וכו'. מנחות ל"ד ע"ב תוס' ד"ה והקורא וכו' וכן בתשובות הגאונים שכתב ה"ר יוסף טוב עלם, חולין מ"ז ע"א תוס' ד"ה היינו וכו' ותשובות הגאונים שכתב הרב ר' יוסף טוב עלם וכו', ומובא רש"י כתובות י"ד ע"א תרי ספיקא וכו' ומדברי רבי יוסף טוב עלם מצאתי, וברש"י חולין קי"ד ע"ב ורואה אני את דברי ר' יוסף ט"ע ז"ל שראיתי תשובת כתב ידו וכו'. ובערכין ב' ע"ב ד"ה היודע להתעטף וכו' ומצאתי בסילוק א' שעשה ה"ר יוסף ט"ע שנותן ציצית אחד מלפניו וכו'. ובמרדכי סוף פרק הזהב ועוד יש בידי תשובה מר"י בר' מנחם שהעיד על ר"י טוב עלם שהיה מוציא ממון ממי שתקע כף ליתן לחבירו כך וכך, שלום מאיר בר ברוך, ובמרדכי מגילה סי' תתל"א כתב רב יוסף טוב עלם שד"ש היינו שוש אשיש, ודרשו, ושובה, וכן פירש ר"ת. וביש"ש פ"ק דקידושין ס' ט"ז ובסדר תו"א כתב יד רבינו יוסף טוב עלם כתב רבינא ורב אשי הלכה כרבינא וכו', ובהגהות מרדכי סוף סנהדרין השיב ר"י ט"ע וששאלתם ראובן שחק עם שמעון באגוזים והרויח ממנו ל' דינר וכו' הלכך אותן שלשים דינר שנטל ראובן משמעון ב"ד מוציאין מידו ומחזירין אותן לשמעון ושניהם בני נדוי שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה ודברי תיפלות וגורמין עצמן להיות פסולין להעיד עדות בישראל שלא הותרה שחיקת אגוזים אלא לתינוקות בי"ט הראשון של פסח בלבד כדתניא אמר ר' יוסי וכי תועלת לתינוקות ביין אלא מחלקין להם אגוזים כדי שישאלו ושלום יוסף ב"ר ר' שמואל.

ר' יוסף ב"ר יהודה. (סי' פ"א צד 51). מעידני שמעתי מפי ר' יוסף ב"ר יהודה שהיה מעיד שראה במלכות לותיר וכו'.

ר' יעקב ב"ר יקר. (סי' קנ"א 117). והגאון רבינו שלמה ב"ר יצחק אומר בשם

ר׳ יעקב ב״ר יקר דטעם בשמים במוצאי שבתות וכו׳ וכן הוא בשה״ל סי׳ ק״ל ובשם רבינו יעקב ב״ר יקר זצ״ל מצאתי מה טעם מברכין על הבשמים במוצאי שבת וכו׳, ועיין בתשובות הרשב״א ח״ג חי׳ ר״צ. והוא רבו של רש״י תלמיד רבינו גרשון מאור הגולה, כן הביא בשה״ג מתוספות שאנץ כ״י. והובא ברשב״ם פסחים קט״ז ע״א ד״ה וכאן וכו׳ ורבינו קבל מרבו ר׳ יעקב בן יקר וכן הבן שואל וכו׳ ושם קי״א ע״א רשב״ם ד״ה מתקטלין וכו׳ כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשום זצ״ל, ובסי׳ נ״ג ה״פ צד 271 וכן אמר לו רבו ר׳ יעקב ב״ר יקר הזקן משום אביו, וברש״י שבת פ׳ ע״ב כן לשון מורי הזקן מפי אביו, וברש״י עירובין ו׳ ע״א וזה קבלתי ממורי הזקן ז״ל גיטין נ״ט ע״ב כך אמר מורי הזקן וכו׳. (ובסי׳ שע״ד צד 434). כך מקובלני ממורי הזקן רבינו יעקב ב״ר יקר. וכן דעתי נוטה שאין אומר זמן בנטילתו של לולב אלא ביום ראשון וכו׳ שלמה ב״ר יצחק, וכן הוא בליקוטים מהלכות אמרכל בשם רש״י שקבל מרבו ר׳ יעקב ב״ר יקר שאין אומר ר׳ זמן ביו״ט שני אלולב, וברוקח הלכות לולב זמן פסק רבינו שלמה משום רבו הזקן רבינו יעקב ב״ר יקר. אך באו״ז ח״ש סי׳ שט״ז הביא הדברים בשם הרב ר׳ שלמה ב״ר שמשון וצ״ל, וכן הוא בשה״ל סי׳ שס״ו, וכן ברא״ש פ״ד דסוכה סי׳ ב׳ כתב בשם ר׳ שלמה ב״ר שמשון ז״ל נשאלתי אומר זמן על הלולב ביו״ט שני. בסי׳ שס״ט צד 429. פיטמתו ראש האתרוג מפי רבינו יעקב וכו׳ וכן הוא ברש״י סוכה ל״ד ע״ב, והכוונה על ר׳ יעקב ב״ר יקר רבו, עיין ברא״ש פ״ג דסוכה סי׳ ט״ז. ובסי׳ תס״ט צד 587. אני שמעתי מבית מדרשו של רבינו יעקב ב״ר יקר אמן יתומה זה העונה אמן שלא שמע ברכה אלא שמע אחרים שעונין וכן מפורש בה״ג וכן עיקר וכו׳ שלמה ב״ר יצחק. עיין בה״ג ברכות פ״ז וז״ל אמן יתומה דלא שמעה לברכה ולא ידע מאי הוי, עיין ברכות מ״ז ע״א תוס׳ ד״ה אמן כו׳ ותוס׳ סוכה נ״ז ע״א ד״ה וכיון וכו׳. (סי׳ שכ״א צד 358 אשר הזקיקני להודיע מה קבלתי מרבינו יעקב ב״ר יקר זצ״ל באותה שמועה אני משיבו כששימשתי לפניו לא שמעתי מפיו קדוש וכו׳ ולא כחולק על רבינו יעקב ב״ר יקר שלא הנהיג כן, כי ידעתי מרתו בחר לו בגדולה מכולם, והנהיג עצמו כאסקופה הנדרסת, ושם עצמו שירי שיריים, ולא מלאו לבו לעטרת הראייה לו. לחדש דבר בדורו וכו׳. ברש״י גיטין סוף פרק הזורק בקונטרס מורי הזקן, בסנהדרין צ״ב ע״ב ברש״י וכן לימדני ר׳ יעקב ב״ר יקר, חולין י׳ ע״ב ברש״י והורה לי רבינו יעקב בר׳ יקר בעוף לאיסור, שם מ״ו ע״ב ושאלתי את פי רבינו יעקב בר רבי יקר והתירה לי לאכול, ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ שס״ב וז״ל וכל רבותיו של רבינו שווין לאיסור חוץ מרבו הזקן. (סי׳ שמ״ה צד 382) ומפי הרב ר׳ יעקב נאמר לי דטעם בשמים וכו׳ ובלקוטים לפרדס לרש״י ז״ל איתא ומפי ר׳ יעקב ב״ר יקר, ועיין בתשובות הרשב״א סי׳ קנ״ט, ולעיל סי׳ קנ״א וסי׳ קנ״ג.

הרב ר׳ יעקב ב״ר שמעון. (סי׳ צ״ג צד 73) במחזור הרב ר׳ יעקב בר שמשון. (סי׳ קס״א צד 152) והרב ר׳ יעקב ב״ר שמשון. (שם צד 153) ישתבח וכו׳ פירש הרב ר׳ יעקב ב״ר שמשון שיש כאן י״ח ברכות וכו׳. ומוזכר בפירוש על מסכת תמיד כ״ו ע״א ראיתי בפשרונו של ר׳ יעקב ב״ר שמשון זצ״ל והובא בתוס׳ ערוכין כ״ה ע״ב ד״ה אומדין וכו׳ ולפ״ז אומר הרב ר׳ יעקב ב״ר שמשון וכו׳ ובתוס׳ חולין נ״ד ע״ב ד״ה אין בעלי אומניות וכו׳ וט״ס יש שם וצ״ל שמשון במקום שמעון כדאיתא בערוכין שם אותו ענין בעצמו ע״ש. וכן בתוס׳ מנחות ס״ד ע״ב ד״ה ארור אדם וכו׳ ותירץ ה״ר יעקב ב״ר שמשון כצ״ל, ועיין במרדכי ביצה סי׳ תרע״ב ור׳ יעקב ב״ר שמשון כצ״ל כדאיתא לנכון במרדכי סוף יומא סי׳ תשכ״ז ובחידושי אנשי שם שם ר׳ יעקב ב״ר שמשון וכו׳. (ובסי׳ נ״ח ה״פ 278). והרב ר׳ יעקב ב״ר שמשון. נראה דלבו חלוק פעמים פירש לברך אחריו וכו׳. (סי׳ שכ״ח צד 368). החבר ר׳ יעקב נזיר אין מתפלל בזה היום והשיאנו וכו׳.

הרב ר' יצחק הלבן. (סי' רע"ה צד 243). כשבאתי אצל הרב ר' יצחק ב"ר יעקב הלבן בבהם בעיר פרגא נומיתי לו שכן שאלוני ברוסייא וכו'. והובא ר' יצחק הלבן באו"ז ח"א ה' נדה סי' שנ"ו וכ"כ הרב רבינו יצחק הלבן זצ"ל דכל היכא דאנים בתקנתא דרבנן לא הפסיד מה שבידו מהדיא דכתובות וכו' ע"ש. ושם סי' תשל"ט ולמדתי זה מדברי ה"ר יצחק הלבן זצ"ל שכתב בתחילת כתובות וכו' ע"ש (ובאו"ז ה' טריפות סי' ת"א ור' יהודה בר קלונימוס בר משה שאל להרב רבינו יצחק הלבן זצ"ל. ושם סי' תרנ"ז. ובשה"ל סי' ש"ט. ובמס' יבמות ה' ע"ב ד"ה עד שיהא וכו' ושם ע"א ע"ב ד"ה סוף מילה וכו' ובמרדכי קידושין סי' תקל"א ונחלקו עליו ר"י הלבן ורא"מ וכתב ר"י הלבן נראה לי דאשה שאמרה לא קדשתני וכו'. ובספר הישר לר"ת סי' תר"ד איתא תוספות הרב ר' יצחק ב"ר יעקב, והובא בהג"א סוכה פ"א סי' כ"ד וה"ר יצחק הלבן הכשיר וכו' ובאו"ז ח"ש הלכות סוכה סי' רפ"ט ע"ש. ובתשובות מהר"מ מר"ב ח"ש הנדפס בלבוב סי' קנ"ח.

ר' יצחק ב"ר שמואל. (סי' פ"ב צד 51). וזו היא תשובת רבינו יצחק ב"ר שמואל וכו' וז"ל בעל קורא הדורות דף י"ז ע"א ר"י הנזכר בכמה מקומות בכל התלמוד היינו רבינו יצחק הזקן ב"ר שמואל, והוא העיקר מבעלי התוספות והוא היה בן אחותו של ר"ת ורשב"ם וריב"ם, וגם היה נכדו של רבינו שמחה וכן במרדכי ריש (בתרא) מ"ק כצ"ל שכתב שם ועוד השיב ר"י וכו' ראיתי במחזור ויטרי שיסדו זקני ה"ר שמחה שהיה מתלמידי רש"י ז"ל שכתוב וכו' ושלום יצחק ב"ר שמואל, ובעל שם הגדולים כתב וז"ל רבינו יצחק בעל התוס' הא ר"י ב"ר שמואל והוא ר"י הזקן והוא בן אחות רשב"ם ור"ת וריב"ם והוא נכד בת רש"י, והוא אבי רבינו אלחנן והיה נכדו של רבינו שמחה ב"ר שמואל שחיבר מחזור ויטרי תלמיד רש"י וכו' ונזכר בסי' רע"ה צד 243. שלח עמו (ר"ת) החבר ר' יצחק בן רבינו שמואל וכו'. ובסי' ט"ו (ה"פ) 259. תשובה שהשיב רבינו יצחק ב"ר שמואל. ובשה"ל סי' כ' ור"ת ורבינו יצחק בן אחותו ז"ל כתבו דאין להפסיק ולשתוק דחשיבה הפסקה וכו' ועיין במח"ו סי' ל"ד צד 21 ובביאורי אות כ' ע"ש. וביוחסין מאמר חמישי, דורות האחרונים, ד"ה הרב הגדול וכו' ונזכר בשמו ובשם אביו בספר תמים דעים סי' קנ"ו וז"ל השיב רבינו יצחק ב"ר שמואל על הלואות מעות ישראל לישראל על משכונו של גוי בדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לרבינו יעקב משכון מגוי והוצרך למעות וכו'. והאי עובדא הובא במרדכי ב"מ פרק איזהו נשך סי' של"ח כתב ר"י וז"ל בדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לר"ת משכן מעכו"ם וכו', ובתשובות השייכות לספר משפטים סי' ל' וז"ל בדידי הוה עובדא שפעם אחת היה לו לר"ת משכון מעכו"ם והוצרך למעות וליתן המשכון בידי ללות עליו ואמרתי אליו היאך אהיה מותר, העכו"ם לוה ממך וחייב לך הרבית ואתה תלוה ממנו על משכונו ונמצאתי מקבל רביתך ממנו על מלוה זו שאתה לוה ממני, ועננו אני מוכר לך כל המשכון ולא תענני עוד ממנו אם אתה רוצה ואני פוטרך ולא אתחייב לך המעות ואתה לא מתחייב לי להחזיר המשכון כענין זה עשה לי רבינו, ושלום יצחק ב"ר שמואל זלה"ה. ועיין בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' תשצ"ה תשובת רבינו יצחק ב"ר שמואל מה ששאלתם וכו' ובדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לרבינו יעקב וכו' והיה רבו של רבינו ברוך מגרמיזא מחבר ס' התרומה, עיין בספר התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ב כל אלה דקדק מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל. ובסי' מ"ט שם אמנם מורי רבינו יצחק ברבי שמואל קשה לו על גירסת הספרים וכו' ושם סי' ס"א ויש ספרים נמי שכתוב בהן אמר רבא וכן לצלי. אך מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל פירש דשבוש הוא וכו' דלצלי אין צריך מליחה ככל וכו'. ובה' גיטין סי' קכ"ט פסק ואומר מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל דפשיטא שאין צריך לכתוב שם העיר וכו'.

ועי"ש סי' ק"ל והרי נחלקו ר"ת ורבינו יצחק נכדו (צ"ל בן אחותו) הלכתא כמאן דאמר יש ברירה וכו'. ושם ריש הלכות שחיטה ועוד אומר מורי רבינו הקדוש רבינו יצחק ברבי שמואל נ"ע וכו'. הלכות טריפות סי' כ"ה כך פירש מורי רבינו יצחק בר' שמואל. ובספר תמים דעים סי' ר"ג בסופו עד כאן כתב הרב ר' יצחק בר' שמואל מצרפת וכו' והובא דעתו בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' ט"ו, ובסי' קנ"ב, ק"ע, ר"כ, שי"א, שט"ז, שנ"ז, ש"ע, תע"ד, תע"ז. ובשו"ת מהר"ם מר"ב חלק ג' הנדפס בלעמבערג סי' ק"ט, קי"א, קס"ג, קס"ז. ותשו' זו נדפס בארוכות סי' רט"ז, ובחלק ג' סי' תכ"ב, תכ"ח, ובתשובות מהרש"ל סי' כ' וז"ל הורה מו' ר' שמחה וכו' יצחק בר' שמואל תנב"ה ע"ש.

פיוט אחד מרבינו **יצחק מדנפירא**. (סימן רנ"ה צד 220). מוזכר בתוס' שבת קמ"ג ע"א ד"ה ואם לאו וכו' וה"ר יצחק מדנפירא גרס בין כך ובין כך וכו'. ובתוס' כתובות כ"א ע"ב ד"ה האמר רב פפי וכו' ור"י מדנפיר תירץ. ובמנהיג סי' ח' דף ט' ועל ברכת הנקבים ראיתי את הרב ר' יצחק מדנפירא נ"ע שהיה מברך על נ"י ואשר יצר וכו' ושם בהלכות גיטין סי' קנ"א דף ק"ו מרבינו ר' יצחק מדנפירא נ"ע ושם דף צ' ע"ב כך קבלתי מרבותי הקדושים מדנפירא בצרפת. ובשו"ת מהרש"ל סי' כ"ט וז"ל חזרנו לחכמי צרפת ואחר שנפטר רבינו יצחק מדנפירא מלך רבינו יצחק ב"ר אברהם. ועיין ברבינו יונה פ"ז דברכות וחכמי לוניל ז"ל שאלו לר' יצחק בן אברהם ז"ל מטנפורא וכו'. ובמרדכי גיטין סי' שס"ח וראיתי מכתב מר' יצחק מדנפירא. ועיין ברמב"ם בתשו' להל' מאכלות אסורות אות ה' השיב ר"י בר' שמואל מדנפיר וכו'.

רבינו יצחק בר' יהודה. (רל"ז צד 201) ת. ששאלתם בנר חנוכה שלא הדליקה בלילה וכו' יצחק בר' יהודה. וכן הביא בטור א"ח סי' תרע"ב בשם הר' יצחק בר' יהודה. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קצ"ט ע"ש ועיין בשה"ל סי' קפ"ז. (שם) ומצאתי בשם רבינו יצחק בר' יהודה שאמר משום רבינו יעקב בר' יקר לא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין וכו' וכן הוא ברש"י שבת כ"ג ע"א ומצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר משם רבינו יעקב (הוא ר' יעקב ב"ר יקר) ומפורש במרדכי פ"ב דשבת סי' רס"ז ד"ה הרואה מברך וכו' פירש"י שמצא בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר בשם ר' יעקב ב"ר יקר וכו'. (פ"א 51) והחבר ר' יצחק ב"ר יחיאל הראה דבר זה לחבר ר' מאיר ב"ר יוסף ואמר לו שיש לסמוך מיכן שיהיה קטן וחומש בידו נמנה לתשלום מנין עשרה להתפלל בבית וכו' וכן השיב לו מעידני שמעתי מפי ר' יוסף ב"ר יהודה שהיה מעיד שראה במלכות לותיר את רבינו הרב הגדול ר' יצחק ב"ר יהודה בעת דליקה אחת שהיתה בעירו שהכין לעצמו מניין להתפלל וכו' ועיין מרדכי ברכות סי' קע"ב. (פ"ג צד 53) בשבת פותח כמו בחול וכו' ומוסיף רצה והחליצנו באמצע. וכן נוהג ר'. וכן מפורש בביאורי ברכות דרבינו יצחק ב"ר יהודה. (רל"ט צד 203) ושמעתי שנחלקו שני גדולי הדור במאיינצא ר' יצחק ב"ר יהודה צוה להפטיר ברני ושמחי וכו' כן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קצ"ח ושמעתי שנחלקו במגנצא שני גדולי הדור וכו' ע"ש ובשה"ל סי' ק"צ וז"ל ובמעשה הגאונים מצאתי במגנצא נחלקו שני גדולי הדור וכו'. (רס"ג צד 225) ורוב הגאונים שבלותיר וכו' והגאון ר' יצחק ב"ר יהודה היה אוכל ערב ט' באב ביצה אחת בלבד כעין אבילות וכו' וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ק"ס ורוב הגאונים שבלותיר וכו' והגאון ר' יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל ביצה אחת ערב ט' באב דרך אבלות. ובשה"ל סי' רס"ה והגאון רבינו יצחק זצ"ל היה נוהג לאכול ערב ט"ב ביצה אחת דרך אבילות. (ה"פ מ"ז צד 270) ובתשובות הרב ר' יצחק ב"ר יהודה מצאתי ועל גרגר חטה שנמצאת בתרנגולת וכו' עיין (ה"פ סי' מ"ד) ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"ט. ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' קע"ז. ובספר תמים דעים מספר האורה סי' קמ"ה, ובשה"ל סי' רי"ז. ועיין מרדכי

פסחים סי' תק"ן, ובראב"ן סי' י' דף ט' אני אליעזר בינותי בספרים בדבר חטה הנמצאת בתרנגולת בפסח מבושל וכו' ע"ש. (ה"פ פ"ב צד 289) וששאלתם מהו לשכור גוים לכתחילה במועד להוליך קורות עצי בניין ממקום למקום וכו' יצחק ב"ר יהודה מ"כ. עיין פרדס לרש"י ז"ל סי' ק"נ. (שם פ"ג) וששאלתם מהו לאגוד ולזפות חבית בחוה"מ וכו' גם זו השאלה הוא לר' יצחק ב"ר יהודה עיין בפרדס סי' קנ"ב. (שם פ"ד) מותר לחוף ולסרוק ראשו בחוה"מ וכו' הובא במרדכי מ"ק סי' תתל"ט בשם המחבר ר' שמחה מויטרי ע"ש. (שם פ"ה) וששאלתם מהו לתקן פרסות סוסים בנגרי ברזל וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל קנ"ב וכל השאלות הנזכרות פה נראה שהוא לר' יצחק ב"ר יהודה ע"ש ועי' תוס' מע"ק י' ע"ב ד"ה למישקל טופרי ובראש שם פ"א סי' כ'. (שם פ"ו) אבל ליתן כלים לכובס אומן וכו' והאריך בדבר בספר הישר עיין שם סי' תקפ"ח. ועיין תוס' מ"ק י"ב ע"א ד"ה אמר וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו' ובראש ע"ז פ"א סי' כ"ג ר"ת ז"ל התיר לישראל וכו'. (שם פ"ט צד 290) וששאלתם מהו לילך אצל גוי המכירו ביו"ט וליטול ממנו אגודת עשב וכו' יצחק ב"ר יהודה עיין בשה"ל סי' רמ"ד שאלו לפני רבינו יצחק ב"ר יהודה מה (צ"ל מהו) לילך אצל נכרי המכירו וכו' ועיין ביצה כ"ט ע"ב תוס' ד"ה אצל וכו' ובד"ה שלא וכו' ובתוס' ב"מ ע"ה ע"א ד"ה בני חבורה וכו' ובמרדכי פ"ג דביצה סי' תרפ"ח. ועיין באו"ז ח"ש סי' שנ"ח. ובספר תמים דעים סי' קכ"ו מנאוני צרפת וכו'. (תקג 624) שאילה זו שאל ר' מנחם ב"ר מכיר את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה יום מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' שאלה זו נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ב אך לא נזכר שם השואל ע"ש איזה שינוים בלשון ועי' תוס' שבת קל"ט ע"א ד"ה וליתן וכו' ותוס' עירובין מ' ע"ב ד"ה דלמא וכו'. ובמרדכי עירובין פ"ג סי' תצ"ה שאלה לר' יצחק ב"ר יהודה מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' וע"ש תצ"ג, ובבעל העיטור שער המילה והיכא דאיקלע שמיני דמילה בתעניתא וכו' ועיין ברוקח סי' ק"ג, ובאבודרהם דף קל"ג. ועיין בתשובות פאר הדור להרמב"ם סי' ס"ג, ובשו"ת הר"ן סי' נ"ב. (שמ"ה צד 381) שמעתי על הגאונים ר' יהודה ב"ר ברוך ור' יצחק ב"ר יהודה ז"ל שהיו מתענין ממחרת יוה"כ וכו' בפרדס לרש"י ז"ל בסי' קפ"ב איתא הגאונים ר' יהודה ב"ר ברוך ור' יצחק ברבי לוי מתענין וכו' ועיין ירושלמי פ"א דחלה ה"א תמן חשין לצומא רבה תרין יומין וכו'. ובירושלמי פ"א דר"ה ה"ד. ועיין בכו"פ בבית הספק ד"ה ויש דמות ראיה. ובשו"ת נו"ב מהד"ק חיו"ד סי' נ"ז. ונזכר בספר הישר לר"ת סי' שצ"ט אלו שאלות שיצאו לפני רבינו יצחק ב"ר יהודה וכו' ובראב"ן מ"ק דף פ"ד ושמעתי שכשמתה אשתו של רבינו רבי יצחק ברבי יהודה צוה לבנו רבי יהודה לילך יחף אחריה לבית הקברות, ובתוס' ר"ה ל"ג ע"א ד"ה הא וכו' ור"י ב"ר יהודה מביא ראיה דנשים מברכות על מצות עשה וכו' ובראש קידושין פ"א סי' מ"ט ור' יצחק ב"ר יהודה ז"ל הביא ראיה דנשים מברכות על מצות עשה וכו'. רבינו יצחק ב"ר יהודה הנ"ל היה מורו של רש"י. עיין רש"י ר"ה כ"ח ע"א ד"ה התוקע לשיר לשורר ולזמר כך שמעתי מפי מורי הזקן (הוא ר' יעקב ב"ר יקר) וביסודי של מורי ר' יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לשד להבריח רוח רעה מעליו, ובגיטין נ"ט ע"ב ד"ה נתפרדה חבילה נפסק הקשר וכו' כך אמר מורי הזקן, ומורי ר' יצחק בן יהודה וכן סידר רב עמרם. אבל מתלמידי מורי רבי יצחק הלוי וכו' ועיין בספר תמים דעים סוף סי' רמ"ג. וברש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה הרואה וכו ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו וכו' ושם צ"ב ע"א רש"י ד"ה שכן משא וכו' ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה מצאתי שאמר בשם רב האי וכו' ועיין רש"י ר"ה ל"ב ע"א ד"ה כנגד עשרת הדברות וכו' ולא שמעתיה אלא ראיתיה ביסוד רבינו יצחק בן יהודה. ובראש חולין פ"ד סי' ז' וז"ל והעיד ריב"א על רבינו יצחק בר רבי יהודה שהורה

הלכה למעשה והכשיר בהמה שנחתכו רגליה לגמרי בין צומת הגידין ורכובה העליונה, ושם וכאשר פרשנו שמועה זו (צ״ל וכאשר פירש״י שמועה זו וכו׳ מעיו״ט) כן קבלה רש״י מפי רבותיו גאוני עולם רבינו יצחק סגן לויה מויטרי, ורבינו יצחק ב״ר יהודה, ורבינו יעקב ב״ר יקר וכו׳ והובא ביש״ש חולין פ״ד הלכה י״ד ד״ה פס״ק וכו׳, גם בשלטי הגבורים סביב האלפס שם. (שנ״ט צד 413) נשאול נשאל מאת רבינו יצחק על קורות ורהיטין והתיר היתר גמור וכו׳ וגם הסגן הלוי נשאל והשיב כמו כן וכו׳ ועיין במרדכי סוכה פ״א סי׳ תשל״ה וז״ל ולמדנו שעושה סוכתו בתוך ביתו אין צריך להסיר רק הנסרים ולא הלט״ש וכן מצא ראבי״ה תשובת רבינו יצחק שכשרה וכו׳ וכן השיב ר״י סגן לויה. ובראב״ן דף ל״ו תשובת רבינו ר׳ יצחק הלוי ושם דף ל״ט וגם רבינו שלמה מפי הרב ר׳ יצחק הלוי. (שם שם) כן הורה ר׳ יצחק הלוי שאין מונעים מן הנשים לברך על לולב וסוכה וכו׳ עיין בראב״ן סי׳ פ״ז דף ל׳ מה שנהגו אבותינו שלא למחות בנשים הנוטלות לולב ומברכות עליו וכו׳ ועיין בהג״א סוף פ״ג דסוכה מכאן יש ללמוד דאסור לנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא. (שכ״א צד 357) וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר״ה הגאון ר׳ יצחק לוי ור׳ וכו׳ כל אלה הובאו בשה״ל סי׳ ר״צ וט״ם יש שם כאשר הבאתי בביאורי שם אות ע׳ ע״ש. (שם 359) ורבינו ר׳ יצחק הלוי מזקיק לומר ובראשי חדשיכם בשני כבראשון וכו׳ בפרדס סי׳ קס״ח וגם הורה ר׳ יצחק הלוי ז״ל לומר ובראשי חדשיכם בראש השנה וכו׳ ובמרדכי סוף ר״ה ר״י סגן לויה מצריך בברכות לומר בשני ימים של ר״ה ובראשי חדשיכם וכו׳. (שם צד 360) בלותיר רובם היו אומרים והשיאנו בר״ה ויוה״כ. ורבינו יצחק ב״ר יהודה בשם רבו ר׳ אלעזר (בשה״ל סי׳ רפ״ו איתא בשם רבו אליעזר) אומר אותו כל ימיו, וכך היו נוהגין במגאנצא. ור׳ משולם ב״ר משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים עה״ק והשיבו שאומרים והשיאנו וכו׳ והגאון ר׳ יצחק הלוי ביטלו בגרמייזא וכו׳ וכן הוא בראב״ן דף ס״ט ע״ב וז״ל ורבינו ר׳ יצחק ב״ר יהודה הנהיג במגנצא לומר והשיאנו בר״ה ויוה״כ בשם ר׳ אלעזר. וגם ר׳ משולם שאל את פי ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרין וכו׳ אבל הגאון רבינו יצחק הלוי הנהיג בוורמישא שלא לאומרו משום דברכת מועדים לא כתב אלא אג׳ רגלים וכו׳ ועיין בראב״ן דף ס״ט ע״ב ובמרדכי סוף ר״ה איתא בשם רבינו אליעזר הגדול וכו׳ ע״ש. ועיין בראש פ״ד דר״ה סי׳ י״ד וצ״ע אם יש לגרום אליעזר הגדול או אלעזר בלא יו״ד. (תקל״ז צד 750) אבל מנוה כשירה לדברי ר׳ שמואל אשר העיד על אביו הגאון ר׳ יצחק הלוי שהיה אוכלה וכו׳. (סי׳ שלא צד 370) ואח״כ מתחילין התקיעתא של פיוטין, אבל רבינו יצחק הלוי מ״כ תיקן לסיים הפסוקים קודם שיתחיל התקיעתא. (שם שם) וכן היה נוהג רבינו יצחק ב״ר יהודה. ואחריו ר׳ יצחק לוי ורבינו ר׳ אלעזר. ועיין בשה״ל ענין תפלה סי׳ כ״ח מה שהביא בשם רבינו גרשם זצ״ל מצאתי מה שהורה לכם החבר וכו׳ ע״ש. (קי״ט צד 90) מפני אשר שמע מורי רבינו יצחק כי הגאון ר׳ יצחק בר מנחם מתיר לקרות בחומשין בבה״כ ולברך כמו בס״ת הנתפר בגידין, צוה לכתוב תשובתו ולשלחה לפני הגאון להשיב עליה וכו׳. ועיין תשובת הרמב״ם סי׳ ט׳. (תצ״ט צד 610) ולא גרסינן כי הא דריש לקיש, ובספרו של רבינו יצחק בר מנחם לא גרסינן ליה. וכן הנהיגה אחותו מרת בילא משמו את בנות עירה לחטוט את שניהם קודם טבילה, וכו׳ ועיין פרדס סי׳ רע״ג. (תק״ט 635). וכן נהגה הגברת אחותו של יצחק ב״ר מנחם ומפיו שמעה וכו׳.

ונזכר ר׳ יצחק ב״ר מנחם ברש״י שבת ס״ז ע״א ד״ה לכיפה וכו׳ כן לשון ר׳ יצחק ב״ר מנחם נ״ע, וברש״י ב״מ ז׳ ע״ב ד״ה מחלקות וכו׳ כך שמעתי משום ר׳ יצחק ב״ר מנחם ונראה בעיני, ושם ברש״י ב״ג ע״ב ד״ה או דדפקא וכו׳ משום ר׳ יצחק ברבי מנחם שמעתי דדפקא פלנקן מקום שדופק כשהוא יגע. ובסוכה מ׳ ע״א רש״י ד״ה ה״ג ועצים דהסקה

וכו׳ ובסדר ישועות של רבינו יצחק ב״ר מנחם כתוב ואינו מונה וכן נראה בעיני. ובתוס׳ גיטין כ״א ע״ב ד״ה יצא וכו׳ ומעשה היה בימי ה״ר יצחק ברבי מנחם ופסלו וכו׳. ובמרדכי פ״ק דב״מ סי׳ רנ״א וז״ל וכן פסק רבינו יוסף ור׳ יצחק ב״ר מנחם כתב וכו׳ וע״ש סי׳ רנ״ב. ועיין ענין זה בשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ תתקכ״ב על שטען ראובן וכו׳ יצחק ב״ר מנחם. ובמרדכי סוף פ״ד דב״מ וז״ל ועוד יש בידי תשובה מר׳ יצחק ב״ר מנחם שהעיד על ר׳ יוסף טוב עלם שהיה מוציא ממון ממי שתקע כף ליתן לחבירו כך וכך.

רבינו יעקב מרמרו. (סי׳ ק״ל צד 100) וכן דרך התלמוד לקרות המתפלל לפני התיבה שליח צבור, ושמש הכנסת חזן, מפי רבינו יעקב מרמרו. והוא רבינו יעקב מרומרוג הנזכר בשה״ג אות י׳ והוא ר״ת וכן הוא בתמים דעים סי׳ קס״ח עד כאן כתב הרב רבינו יעקב מרומרונ ז״ל בספר הישר שלו. ובסי׳ ק״ע עוד מצאתי כתוב בשם ה״ר יעקב מרמרונ ז״ל ועל הגט שאומרים שצריך י״ב שטות וכו׳. (רפ״א 249) אבל שמעתי רבינו יעקב בחתונת בתו ברמרו ואמר החי (ועי׳ מרדכי סוף ברכות).

יצחק ב״ר דורבלי. (סי׳ רפ״א צד 249) ושאלו ממנו למה אמרו וכו׳.
(סי׳ רע״ה צד 243). ואני יצחק ב״ר דורבלו ראיתי ברמרו וכו׳.
(סי׳ רע״ה צד 244). עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק ב״ר דורבלו על פי אשר ראיתי מעשה וכו׳.
(סי׳ ר״פ צד 248). ואחר כן יכול לאכול בשר וכל חפץ המסובים, יצחק ב״ר דורבלו.
(סי׳ שי״ז צד 354). ואני יצחק ב״ר דורבלו מצאתי תשו׳ זו וכו׳ ואחריה אכתוב זכו׳.
(סי׳ שכ״א צד 360). וקא חשיב נמי ר״ה. יצחק ב״ר דורבלו.

(סי׳ ש״נ צד 388). כך שמעתי באלמיצא אני יצחק בר דורבלו. ועיין בשה״ג מערכת ספרים שהביא ספר מנהל חיברו רבינו יצחק מאורבלו וכן כתב מהרי״ק סי׳ קס״ב. ומכאן משמע דדורבלו שם אביו של ר׳ יצחק. ועיין בשו״ת מהר״מ מר״ב סי׳ תק״א של מר דורבל, ונהרג בשעת הגזירה ע״ש. ועיין בנחלת שד״ל שהביא בשם ספר אסופות ואני יצחק בר דורבלו אומר כיון שאין בקיאין במראה כראשונים. יש לנו לגדור בעצמנו, פן ירגילו להתעצל ולהקל, כאשר ראיתי במלכות פולין בסוחרים ההולכים בדרך.

יוספון. (סי׳ קי״ח צד 88). מצאתי בספר יוספון, ונזכר ספר יוספון בתוס׳ חולין ס׳ ע״א ד״ה פסוק זה וכו׳ ובתוס׳ ע״ז י׳ ע״ב ד״ה כל נשואיה וכו׳.

(סי׳ רפ״ז צד 311). וכן אתה מוצא בכל ספר יוסיפון. ובפירוש רש״י מלכים ב׳ כ׳ י״ג וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו, ובפירוש רש״י יחזקאל כ״ז י״ז ופנג ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלסמא בלע״ז. וכן הוא ברכות מ״ג ע״א רש״י ד״ה שמן ארצנו שהיה גדול ביריחו ועל שם הריח היתה נקרא יריחו והוא פנג האמור בספר יחזקאל וכו׳ כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון. וביומא כ״ג ע״א רש״י ד״ה על מעלות האולם וכו׳ כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון. ועיין רש״י דניאל ז׳ ו׳, הם ד׳ מושלים שחלק להם אלכסנדרוס מוקדון במותו את מלכותו כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון וכו׳ ושם ח׳ כ״א ברש״י הוא אלכסנדרוס מוקדן שהרג את דריוש בן אסתר כמו שמצינו בספר יוסיפון.

ר׳ יצחק ב״ר יחיאל. (סי׳ פ״א צד 51) והחבר ר׳ יצחק ב״ר יחיאל הראה דבר זה לחבר ר׳ מאיר ב״ר יוסף.

ל.

הרב ר' לוי ב"ר יהודה. (סי' תק"מ צד 754). שם סימן אחר וילמד לטרוף טרף אדם אכל. ונזכר ברש"י שבת ע"ג ע"ב ד"ה מפרק תולדה דדש שמפרק תבואה משבולים וכו' רבינו לוי וגם בתשובת רבינו משולם הגאון מצאתי כן וכו'. (ובספר הישר לר"ת סי' תק"ב דף מ"ז ע"ב נהגו אבותינו להגבות שטרי חוב ולכתובה ממטלטלי דיתמי דכן כתב רב שרירא בכתבו וגם בתריה מר רב הונא ומר רב לוי בר מר רב יצחק בשנת צו. וביומו תקינו למיגבי ב"ח וכו'). ושם סי' תר"כ בסופו בתשובה להרב ר' משולם הרב ר' משה דרשן והרב ר' לוי אחיו אחריו ור' יוסף טוב עלם וכו' ושמש חכמים כל ימיו בפני ר' נביא ואני שמשתי לפניו וכו' גם בני בארי שהיו קורין עליהן כי מבארי תצא תורה וכו' ובתמים דעים קכ"ב ומצאתי כתוב לר' רבי מאיר ב"ר יוסף בשם הרב ר' יצחק בן מרן לוי כי ה"ה לעכו"ם שהדליק את הנר בשבת בשביל ישראל וכו' וכן הוא בבעל המאור ביצה ריש פרק אין צדין ובשה"ל סי' ב' עוד שמע אחי מחבר אחד ושמו ר' לוי ששמע מרבותיו וכו'. ובעיטור אות ש' דף ט"ז ע"ב ור' לוי פירש במקום שחב לאשה בכתובתה דייקי רבוותא תנו כזכו וכו'.

מ.

ר' מאיר שליח צבור. (סי' ק"ג צד 82). והרב ר' מאיר שליח צבור ההגון היה מתקן הדבר כן וכו' ועיין פרדס סי' ג'.

ונזכר גם בשם אביו. (סי' קנ"ה צד 142) ר' מאיר ב"ר יצחק שליח צבור מוורמייזא דקדק שצריך לומר עלינו ועל כל עמו ישראל וכו' וכן ניהג לומר בציבורו בוורמייזא. ורש"י אמר יישר, וכן עיקר. ועיין בביאור אות כ'.

(סי' ש"ג צד 338). מכאן ואילך יסד ר' מאיר שליח צבור.

(סי' תמ"ו צד 569). תוספות מר' מאיר שליח צבור (מערבית של פסח). והובא ברש"י תהלים ע"ג י"ב, וברש"י הושע ו' ט'. ובתוס' ר"ה י"א ע"א ד"ה אלא וכו' ור' מאיר שליח צבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ועיין שם בביאורי מצות אפה וכו' ונזכר בשו"ת חות יאיר סי' רל"ח ע"ש, ובשו"ת שבות יעקב חלק א"ח מהדורא בתרא סי' י"ב. ונראה דהנזכר בסי' שכ"א 358 ומשבאתי משם ושמעתי מפי צדיק ר' מאיר ב"ר יצחק שמסדרין וכו' הוא ר' מאיר שליח צבור הנזכר לעיל.

ר' מאיר ב"ר יוסף. (סי' פ"א צד 51). הראה דבר זה לחבר ר' מאיר ב"ר יוסף. ובתמים דעים סי' קכ"ב ומצאתי כתוב לר' מאיר ב"ר יוסף וכו'. וכן בבעל המאור ביצה ריש פ' אין צדין ע"ש. וביוחסין השלם צד (214) ובזה הזמן היו חכמים גדולים בצרפת כמו הגאון ר' משה ב"ר יוסף, והגאון ר' אברהם ב"ר יצחק, והרב הגאון ר' מאיר ב"ר יוסף ז"ל ברבונא.

ר' מנחם ב"ר מכיר. (סי' תק"ג צד 624). שאילה זו שאל ר' מנחם ב"ר מכיר את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה יום מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' והובא באו"ז ח"ש סי' ק"ט וזו תשובת רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל שהשיב לר' מנחם ב"ר מכיר זצ"ל בן דודו על יום המילה וכו' ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ב שלא הזכיר שם שם

השואל ונראה שהוא מ״ר מנחם ב״ר מכיר ע״ש. ושם סי׳ קס״ו שאלתי אני מנחם יו״ט של ר״ה וכו׳, אם אומר ותודיענו וכו׳ ושם סי׳ קצ״ו וזו תשובה שהשיב ר׳ יצחק ב״ר יהודה לר׳ מנחם וכו׳ והובא במרדכי פסחים פ״ש סי׳ תקנ״ו אמנם בתשובת ר׳ מנחם המכירי כתוב גרגר חטה מצא במצה אפויה וכו׳ וברש״י יחזקאל מ״ד כ׳ כך שמעתי משמו של ר׳ מנחם זצ״ל, ושם מ״ה י״ז ושמעתי משמו של רבי מנחם וכו׳ מ״ז י״ב. וכן חברו מנחם, מ״ח י״ח כך שמעתי משמו של ר׳ מנחם זצ״ל. בתוס׳ ע״ז נ״ו ע״ב ד״ה גרגותני וכו׳ מעשה בא לפני ר׳ מנחם זצ״ל שכלה היין עד הברזא וכו׳ ושם ח׳ ע״ב תוס׳ ד״ה אלא וכו׳ ומורי ה״ר מנחם אמר לנו בשם ר׳ יהונתן וכו׳ ובמאה שערים למהרצ״ג ה׳ קדוש דף ט׳ והכי אמר רב מנחם גאון קדש ושתה כוס של קדוש אם דעתו עוד יין וכו׳.

רב משה גאון. (סי׳ ק״ה צד 83). והכי אמר רב משה גאון יחיד שטעה בליל שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמע מש״ץ מגן אבות שהיא ברכה אחת מעין ז׳ מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו. והובא בסדר ר״ע גאון כ״ה ע״ב וז״ל והכי אמר רב משה גאון יחיד שטעה בלילי שבת ולא התפלל ומאהבתך ונמצא בתוספתא ברכות פ״ג (וכן הוא נוסח ספרד) כיון ששמע מש״ץ מגן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע ברכות מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו. והכי אמר רב נטרונאי גאון היכא דלא התפלל שבע ברכות ושמע מש״ץ מגן אבות בדברו מרישא ועד סיפא נפיק. ועיין סמ״ג ה׳ תפילה סי׳ י״ג. ובהג״מ הלכות תפלה פ״ז, ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ג׳ בשם ר׳ משה גאון ורב נטרונא גאון, ובשה״ל סי׳ ס״ו מביא דברי הגאונים הנ״ל וז״ל ומצאתי בשם ר׳ משה ורב נטרונאי גאונים זצ״ל יחיד שטעה ולא התפלל של שבת אי שמע משלחא דצבורא ברכה אחת מעין שבע מרישא עד סיפא ואומר מלתא מלתא בהדיה ומכוון דעתיה נפיק ידי חובתיה, ולא ידעתי היכן מצא דצריך להוציא בשפתיו. ועיין במנהיג ה׳ שבת סי׳ י׳ ורב משה גאון ז״ל כתב יחיד שטעה בליל שבת ולא התפלל וכו׳ כיון ששמע מש״ץ וכו׳.

(סי׳ מ׳ צד 23). ואם ראה שמתפללין ואין מעכבין, כך שמענו מרב משה גאון ששמע מרבותיו שמברך מלך מהלל בתושבחות וכו׳ אבל פסוקי דזמרה בתר צלותא לא לימרינהו וכו׳ והובא ג״כ בערוך ערך תפל ג׳ וז״ל ורב משה גאון אמר מאן דעייל לכנישתא ואשכח צבורא דקרו פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם מהולל בתושבחות ואומר תהלה לדוד ארוממך ומדלג ואומר הללו אל בקדשו וחותם בישתבח וממהר ומתפלל עם הצבור. אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא. דקודם נתקנו, והובא בהג״מ פ״ז מהלכות תפלה ועיין בשו״ת הרשב״א סי׳ קפ״ט. ובסדר ר״ע גאון דף כ״ד ע״ב כך שמענו בי מר רב משה גאון ז״ל. ועיין בשבה״ל סי׳ ז׳.

(סי׳ רמ״ז צד 214). והכי אמר מרנא ורבנא משה גאון ריש מתיבתא, מגילה מעין ברכה דיליה קא חתים. ומוזכר עוד בסדר רע״ג ל״ט ע״ב וז״ל דהכי אמר מרנא ורבנא משה ריש מתיבתא דמברך ברישא המוציא וכו׳, וברב אלפס פ״ד דכתובות ומר רב משה גאון הכי סבירא ליה וכו׳ ובהריצ״ג דף י״ג הלכות הבדלה ואמר מר רב משה אם לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת וכו׳ ובשו״ת מהר״ם מר״ב ח״ג הנדפס בלבוב סי׳ תק״א וז״ל בתשובות רבנא משה ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו׳ ובעיטור השני תנאי כפול ומסתברא בין בגיטין בין בקידושין בין בממונא בעינן תנאי כפול וכל דיקדוקי התנאי וכן כתב בתשובת ר׳ משה הגאון וכו׳. ובשו״ת שערי תשובה סי׳ רמ״ב. ובתשובות השייכים להלכות אישות פרק י״ח ומר רב משה גאון הכי ס״ל וכו׳. והיה בן רבינו יעקב. כדאיתא בתוס׳ סוטה מ׳ ע״א ד״ה על שאנחנו וכו׳ בערוך ערך הודאה (לא מצאתי בערוך) פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב וכו׳ וכן הביא בתשובות תשב״ץ ח״א סי׳ ע״ב שהיה שמו רב משה

בר יעקב ע״ש ועיין בשה״ג מערכת גדולים שהביא התשב״ץ הנ״ל וז״ל רב משה גאון מדור ה׳ לגאונים במתא מחסיא וסמכו רב כהן צדק גאון. והיה שנת ד׳ אלפים תר״ן. ושמו רב משה כהן בן יעקב וכו׳.

הרב ר׳ משה מפויאה או מפונטיזא. (סי׳ תקל״ח צד 751) ומדאמר רבא חמשה אוני יש לריאה הרי אומות אינן בכלל, דא״כ שבע הווין. וכי אמר תרי אוני דסריכן אהדדי כשירה אין אומה בכלל דהא לא מקרייא אוני. ונקט דווקא אוני שעומדת במיצר החזה אבל אומא לא. וכן פירש הרב ר׳ משה מפויאה. ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ שס״ב וז״ל וכן מורין בבי מדרשא בתשובות הגאונים וה״ג ותשובות הרב ר׳ משה מפביאה והוא נזכר בערוך בשאר הגאונים (לא מצאתי בערוך) וכן נוהגין לאסור בכל מקום. ובהגה״מ ה׳ שחיטה פי״א וז״ל וכי בשביל שינוי שם שקראוה לזו אונות נאסר הבהמה. וכן כתב שבא מעשה לידו והתיר לו רבינו יעקב בר יקר וכו׳ וכן נראה לר״ת לאסור וכן פסק רבינו משה גאון מפויאה הנזכר בערוך עם הגאונים וכו׳ ובסמ״ג עשין ה׳ טרפות וכן פסק רבינו משה גאון מפויאה. ועיין בספר התרומה ה׳ טרפות סי׳ י׳ וז״ל ואונא באומא וכו׳ וכן נראה לר׳ יעקב ב״ר מאיר (ר״ת) לאסור וכו׳ וכן פירש הרב רבינו משה מפויאה והוא נזכר בערוך בכמה מקומות. ועיין בתוס׳ חולין מ״ו ע״ב ד״ה היינו וכו׳ ואונה הסרוכה והיא אצלה וכו׳ ונראה לו דשרי, ור״ת פסק לאיסור ואמר דכל המאכיל אונא סרוכה מאכיל טריפות בישראל דנראה טעם האוסרין דרבא לא הכשיר אלא בתרי אוני, ואומא אין שם אונא עליה אלא שם ריאה כדאמר רבא ה׳ אוני יש לה לריאה ואם איתא שבעה מבעי ליה ולכן קראוה ראשונים אומא לפי שאינה בכלל אונות דשם ריאה עליה דזהו עיקר הריאה ובאוני התיר רבא וכו׳. אבל באומא והיינו ריאה לא התיר, ועל המתיר להביא ראיה. וכן בה״ג ובתשובת הגאונים והר״ר משה דפונטיזא ונזכר בערוך עם הגאונים וכן נוהגין בכל מקום לאיסור חוץ ממקומו של רבינו שלמה שפשט היתר וכו׳ ע״ש. ובאו״ז ה׳ טריפות סי׳ תי״א השמיט שם המקום וז״ל ותשובת הרב ר׳ משה והוא נזכר בערוך עם שאר הגאונים. ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ תרכ״ה וז״ל שאל ר׳ משה ב״ר אברהם מפונטיזא. ובתשובת מהר״ם מר״ב סי׳ תע״ג השיב ר״ת לר׳ משה מפונטיזא דנשים חיבות בג׳ סעודות וכו׳ וכן הוא במרדכי שבת סי׳ שצ״ז ור״ת כתב לה״ר משה דפונטיזא דנשים חייבות בשלש סעודות וכו׳, הוא בספר הישר לר״ת דף פ״ב ע״א וע״ב. ועיין תוס׳ יומא ו׳ ע״ב ד״ה שמטמא וכו׳ וה״ר משה מפונטיזא וכו׳ ושם ס״ד ע״א ד״ה דחייתן וכו׳ הקשה הרב ר׳ משה מפונטיזא, ובתוס׳ נדה ע׳ ע״ב ד״ה ואם וכו׳ והרב ר׳ משה מפונטיזא וכו׳ ובתוס׳ ב״ב ס״ו ע״ב ד״ה מכלל וכו׳ והר״ר משה מפונטיזא וכו׳ ובספר הישר לר״ת דף פ״ב וזו שאל ר׳ משה מפונטישא מרבינו יעקב זצ״ל למנצח וכו׳. ועיין באו״ז ח״א סי׳ של״ה והרב ר׳ משה מפונטווישא.

ר׳ משולם ב״ר משה. (סי׳ שכ״א צד 360). ור׳ משולם ב״ר משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים עיר הקדש והשיבו שאומרים והשיאנו וכו׳ ומובא בשה״ל סי׳ רפ״ו ע״ש. ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קס״ח, ובמרדכי סוף ר״ה, ובראב״ן דף ס״ט ע״ב וז״ל וגם ר׳ משולם שאל את ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים (והשיאנו) ובר״ש פ״ד דר״ה סי׳ י״ד וז״ל וכן רבינו משולם שאל את פי ראש ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים והשיאנו בר״ה ויוה״כ וכו׳. ובפרדס סי׳ י״ט ואלו שאלות ותשובות שהשיב רבינו משולם ב״ר משה לאחיו ר׳ נחמיה ושאלתם ר״ח טבת שחל להיות בשבת במה מפטירין וכו׳. ובערוך ערך דל א׳ נזכר גם שם זקנו וז״ל זה פירש רבינו משולם ברבי משה ברבי איתיאל מעיר מגנצא.

ר׳ משולם ב״ר קלונימוס. (סי׳ תכ״ו אבות צד 516). ור׳ משולם ב״ר קלונימוס איש רומי פירש לסעודה וכו׳ וע׳ בערוך ערך סעד א׳ פירש ר׳ משולם ברבי קלונימוס ז״ל, ובסמ״ג לאוין ה׳ שבת סי׳ ס״ו המינין אומרים אל יצא איש ממקומו כמשמעו. והשיב רבינו משולם ב״ר קלונימוס להקהות שיניהם מנבואות ישעיה ויחזקאל שכתוב בנבואות ישעיה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות. ובנבואות יחזקאל כתיב והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה׳, ואם היה אסור לזוז ממקומו איך יבוא כל בשר להשתחוות בבית המקדש. (הגהה) וכן וימצאו איש מקשש עצים במדבר, איך נדו ממקומם. והובא בתוס׳ גיטין נ״ד ע״ב ד״ה אמר וכו׳ וכן פסק רבינו משולם בן רבינו קלונימוס וכו׳, ובע״ז כ״ט ע״ב תוס׳ ד״ה אי משום וכו׳ וגם רבינו משולם התירו ור״ת הקפיד עליו וכו׳. ועיין רש״י ב״מ מ״ט ע״א ד״ה מפרין וכו׳ וכן יסד רבינו משולם בפיוט (יום שני של פסח) חכמי מדות מפריזים. ובתשובות גאונים קדמונים ברלין תר״ח סי׳ ס״א נזכר משלם ב״ר קלונימוס לר׳ שמעון ב״ר יצחק, ובבעל העיטור דף א׳ תשובות רבינו משולם ב״ר קלנימוס, ושם דף ו׳ ע״ב לר׳ משולם ב״ר קלונימוס, ושם דף נ״א ע״ב וכן פסק רבינו משולם ב״ר קלונימוס בתשובה. ועליו כיון המחבר סי׳ ע״ג צד 40 וכבר פסק רבינו משולם הגדול בתשובותיו דאפילו מיא קמיה על השלחן וכו׳ ועי׳ בפרדס סי׳ ע״ד והובא ברש״י זבחים מ״ה ע״ב ד״ה ה״ג נומא ר׳ שמעון וכו׳ שכך פירש ר׳ משולם בר קלונימוס גאון בשעת מיתתו נומי ר׳ שמעון כמו אמר ר״ש (עיין חולין ע׳ ע״ב) אך תוס׳ מנחות ק״ה ע״ב ד״ה בתחילה וכו׳, כתבו ורבינו קלונימוס אביו של ר׳ משולם הגיה כלשון שני בשעת פטירתו והסופר טעה בין עלה לעולה, ושלשה דברים הגיה כמפי נבואה בשעת פטירתו וכו׳ ע״ש. ובספר הישר לר״ת סי׳ ק״ב וז״ל ושוב מצאתי סעד לדברי בתשובת רבינו משולם בן רבנא קלונימוס וכו׳, ועיין רש״י שבת ע״ג ע״ב ד״ה מפרק וכו׳ גם בתשו׳ רבנו משולם הגאון מצאתי כן. ועיין תוס׳ חגיגה י״ז ע״ב ד״ה אמרה תורה וכו׳ היה קשה להרב רבינו משולם היכן אמרה תורה למנות ימים לקדש החדש והיה מגיה מנה שנים וקדש יובל אך קשה לר״ת למחוק הספרים ולהגיה וכו׳ ונזכר גם בתוס׳ ר״ה ה׳ ע״א ד״ה אמרה תורה וכו׳ וה״ר משולם גרים וכו׳ ובתוס׳ מנחות ס״ה ע״ב ד״ה מה חדש וכו׳ וה״ר משולם גרים וכו׳. ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ של״ב והרב ר׳ משולם לא גרס הכא מס וסמך שבלוחות בנס היו עומדין, (והמעיין יראה כי זה הוא ר׳ משולם ב״ר קלונימוס וכפירש רש״י שהבאתי לעיל) וע״ש סי׳ תע״ז לפיכך נראין גרסת רבינו משולם דגרים בלא ספיקא דגברא מניין וכו׳. והובא ברא״ש פ״ד דר״ה סי׳ י״ד וכן השיב רבינו משולם ב״ר קלונימוס. ועיין תשובות הרא״ש כלל י״ז סי׳ י׳ וז״ל הנה כתב רבינו יהודה הכהן בס׳ הדיינים תשובה אחת לרבנא משולם בן רבינו קלונימוס משומד אינו יורש את אביו וכו׳ ע״ש. ובשה״ל סי׳ כ״ח וז״ל וגם רבינו קלונימוס שחכם גדול היה וכו׳ ור׳ משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופייט קרובה לצום כפור וכו׳.

(ה״פ סי׳ נ״ז צד 277). וכמו כן מצאתי בתלמידי הרב ר׳ משולם וכן הסדר מפיו ינקה את ידיו וכו׳.

(שם סי׳ ס׳ צד 279), יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה, וכן סידר רש״י וכן הרב ר׳ משולם וכו׳, ושם והרב ר׳ משולם מצריך כ״ב ברכה לאחריו בסדרו.

(סי׳ ס״א צד 380). פירשו תלמידי הרב ר׳ משולם מפיו ראיה וסמך דצריך ג׳ מצות ולפרפר המצוה בשלחן וכו׳.

מתתיה הגדול מפריש. (סי׳ ר״פ צד 247). בפריש הלשונו וכו׳ וקרא אל הרב ר׳ משה ב״ר יחיאל בן הרב ר׳ מתתיה הגדול מפריש וכו׳ מוזכר באו״ז ח״א סי׳ תע״ו

בתשובת רשב"ם ונשאתי ונתתי בדבר לפני זקני פריש הגאון ר' מתתיה וכו'. ועיין מרדכי פ"ג דב"ב סי' רנ"ג וז"ל מצאתי, שאלו מקמיה רב מתתיה גאון וכו' ובשו"ת שערי תשובה סי' רצ"ד וששאלתם נזדמן הפסח להיות אחד בשבת מהו לאפות את המצה מע"ש וכו' ובשו"ת הריב"ש סי' רס"ח, רס"ט, ע"ר, רע"א ע"ש.

נ.

רב נחשון גאון. (סי' רפ"ג צד 251). ובתשובות רב נחשון גאון וששאלתם מי שהיה לו בביתו צנור השופך לרה"ר מותר וכו' ועיין שו"ת מהר"ם מר"ב סי' צ"ו, ושם ח"ש הנדפס בלבוב סי' שמ"ט, ועיין במרדכי שבת סי' שע"ה, שע"ו, ובהג"מ פרק הזורק. ובתוס' חולין מ"ו ע"ב ד"ה היינו וכו' וז"ל וכתב הר"י ז"ל שרבינו גרשום ורבינו נחשון גאון וכו'. והובא בהג"א חולין פ"ג סי' ל' וז"ל וכתב הראבי"ה דאם האונא או האומא סרוכים בשומן היורד בין שתי הערוגות ויוכל להכנים ביניהם אצבע קטנה טרפה וכן פסק רב נחשון גאון ואם דבוק בלא הפרד כשר וכו' ועיין במרדכי פ"ג דחולין סי' תרי"ז וכן רב נחשון גאון ובראב"ן סי' רמ"ה וקנה שמנונית וכו' וכן הורה רבינו נחשון גאון. ובהג' מרדכי פ' החולץ פנים סי' ק"ו כתב באז"ק וז"ל רב נחשון גאון ובספר בשר על גבי גחלים ותשובת הגאונים פוסקים דיבם שהיה מומר בשעת קדושי אחיו וכו'. והובא סוף ר"ה ברא"ש וז"ל ובתשובות רב נחשון גאון אוסר נמי להתענות בר"ה וכו' ובערוך ערך תפל ג' ומצאנו שאמר רב נחשון גאון וכו'. ובתשובות מהר"ם מר"ב סי' תקל"ו הכי אמר רב נחשון גאון.

(סי' י' צד 8). והכי אמר רבי נחשון רב מתיבתא כריעה שכורע בקדיש וכו' ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה וכו' כל זה הוא לשון סדר רע"ג דף ד' ע"ב בשינוי מעט ויש לתקן לשון המחבר מסדר רע"ג הנ"ל ע"ש, ועיין בביאורי אות מ', נ'. והובא בשע"ת סי' רפ"ח ע"ש, ובמרדכי ע"ז פ"ד סי' תתמ"ז וכן נמצא בתשובת רב נחשון גאון שפעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אנס והושיט ידו לתוכו להכעים והיה שם זקן אחד ירא שמים. שנהרג על קידוש השם ושמענו שלקח מן היין בכלי ושתה ממנו בפני האנס שלא יהא רגיל לעשות כן לישראל וכו'. ונזכר רב נחשון בשלטי הגבורים מו"ק דף רצ"ו ע"ב וז"ל לרב נחשון ינוקא דהוה בר תרין או תלת או ארבע יומין ומית הכי רגילין וגמרין כי נח נפשיה דמהלי ליה על קבריה ולא מברכין ליה על המילה ומסקין ליה שמא דכי מן שמיא מרחמין והויא תחיית המתים והויא ידיעה בינוקא (ומנחין) צ"ל ומבחין ליה לאבוי. ועיין ברד"א דף קל"ג הלכות ברכות ע"ש. וכן הוא במאה שערים למהרצ"ג ה' אבל דף מ"א ואמר רב נחשון ינוקא דאתיילד והוי בר תרין יומין ובר ג' וד' הכי רגילין וגמירי כי ניחא נפשיה דמהלין על קבריה ולא מברכין ליה על המילה ומסיקין שמא דכר מרחמין מן שמיא והוי תחיית המתים הוי ידע בינוקא ומבחין ליה באבוה וז"ל תניא רבתי סי' צ"ג לרב נחשון ז"ל ינוקא דאיתילד והוא בר תרין או תלתא או ארבעה יומין רגילין וגמירי כי נח נפשיה מהלין ליה על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקי ליה שמא דכי מרחמין מן שמיא והוי תחית המתים ליהוי ידיע ינוקא ומבחין ליה לאבוה, וכן הביא גם הרא"ש פ"ג דמו"ק סי' קל"ה בשם רב נחשון (וט"ס ברפוס ווילנא לרב נחמן וצ"ל לרב נחשון) וכן ברמב"ן בתוה"א בענין ההספד, ועיין בבעל העיטור ח"ש דף כ"א ע"ב וז"ל כתב הגאון ינוקא דמית ולא הוה ליה תמניא יומין וכו' ע"ש, ועיין באו"ז ח"ב סי' ק"ד ולענין שאילתא דשאיל שלמה היצחקי מן מר נתן ומר דניאל ומר אברהם בנו ומרנא ר' יחיאל מן מתא רומא ז"ל על קטן שמת קודם שמונה ימים וכו' ועיין בשו"ת הריב"ש

סי׳ צ״ה, ובשו״ת נו״ב מה״ת סי׳ קס״ז ושו״ת כנסת יחזקאל סי׳ מ״ד, ובנו של רב נחשון גאון היה רב האי גאון כדאיתא בתוס׳ ע״ז נ״ח ע״ב ד״ה כתב וכו׳ וכן איתא בתשובות רב היי בר נחשון גאון, ובשערי תשובה סי׳ קמ״נ לרב האי בר מר רב נחשון ז״ל וכו׳, ונראה במקום שנזכר רב האי סתמא הכוונה על רב האי בן רב שרירא גאון, ועל רב האי השני מפורש רב האי בר נחשון גאון, ועיין לעיל אות ה׳.

רב נטרונאי גאון. (צד 5) חדא דשאילו מן קדם רב נטרונאי גאון זצ״ל ולא שדרה וכו׳. בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ה׳ איתא חדא דשאלו מיקמי רב נטרונאי גאון ז״ל ולא סדרה וכו׳ והיה בן ר׳ הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא. וכן הביא בסדר רע״ג דף א׳ וז״ל וסדר אלו מאה ברכות כך השיב רב נטרונאי ב״ר הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו׳ ומה שכתב המחבר ומאן דמברך שלא עשאני בור לא עבידי כהלכתא וכו׳ כן הביא המנהיג סי׳ א׳ בשם רב עמרם ז״ל ולפנינו בסדרו ליתא. והובא בשערי תשובה כמה פעמים. ובבעל העיטור דף י״ח ע״ב כדכתב בשאילתא עתיקתא דרב נטרונאי גאון וכו׳ ושם דף י״ט ע״א. ד״ה טירפא וכו׳ וכתב רבינו האיי משמתינן ליה ל׳ יומין. לרב נטרונאי צ׳ יומין וכו׳.

(סי׳ ל״ט צד 23). שאילו מקמי רב נטרונאי גאון מקום שאין רגיל לירד לפני התיבה וכו׳ הוא בסדר רע״ג דף י״א. ובספר האשכול ה׳ תפלה וק״ש סי׳ י״ד שדר רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא דמתא מחסיא במקום שאין מצוי ש״ץ שנתמלא זקנו ואיכא בן י״ג שנה וכו׳. ובפרדס לרש״י ז״ל ה׳ תפלה סי׳ ס׳ שאלו את ר׳ נטרונאי גאון וכו׳. ובתשובות הגאונים שנדפס בליק שנת תרכ״ד סי׳ פ״ד שמובא ג״כ בשם רב נטרונאי מקום שאין מי שרגיל לירד לפני התיבה אלא אחד ופעמים טרוד במלאכתו ויש שם נערים שהגיעו לי״ז וכו׳ ועיין בשערי תשובה סי׳ כ״ה שהובא שם בשם רבינו האי המוזכר מקודם ונראה שהוא ט״ס שם כי הוא לרב נטרונאי גאון כנראה ממקומות הנ״ל ותמוה כי לא העיר בזה רד״ל בהערותיו שם.

(סי׳ מ׳ צד 23). ושוב שאילו מקמי רב נטרונאי גאון הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין וכו׳ כן הוא בסדר רע״ג דף כ״ד ע״ב וכן הביא גם הטור או״ח סי׳ נ״ב בשם רב נטרונאי. ועיין בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ קפ״ט ושם ח״ג סי׳ רפ״ה. ובשו״ת רשב״ש סי׳ ל״ז.

(סי׳ פ״א צד 50). ובתשובות שהשיב רב נטרונאי גאון כתב ועוד שמענו בפירוש מרבותינו שאילו שמועות של ג׳ שאכלו כאחת וכו׳ אין הלכה. ואין עושין מעשה כמותם. והוא מדברי רב נטרונאי גאון בסדר רע״ג דף י״א וזו ששאלתם (מקמי רב נטרונאי גאון) מהו לסמוך על דברי ריב״ל וכו׳ ועוד בפירוש שמענו מרבותינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כאחת כגון תשעה ועבד. תשעה וארון. שנים ושבת. וקטן פורח וקטן היודע למי מברכין אינן הלכה ואין עושין מעשה כמותן.

(סי׳ ק״ב צד 81). ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון בלילי שבתות וכו׳ אומרים ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן וכו׳ ושדר להו הכי. ברכה זו אינה מדברי חכמים כל עיקר וכו׳ עיין בסדר רע״ג דף כ״ה ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון בליל שבת בברכות אחרונות שבק״ש וכו׳ ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ג׳ שאילו מיקמיה ר׳ נטרונאי גאון על מה אין אומרים בלילי שבת וכו׳ ע״ש. ובשה״ל סי׳ ס״ה שאלו מקמי רב נטרוניא גאון זצ״ל על מה אין אומרים ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן וכו׳ ע״ש ובשערי תשובה סי׳ פ׳ ע״ש ובהערות לרד״ל שם. ועיין בספר המנהיג ה׳ שבת סי׳ ג׳ וז״ל על מנהג ספרד שחותמין שומר עמו ישראל וכו׳ כתב רב נטרונאי גאון ז״ל דלא מיבעיא לשמואל וכו׳. ובטור או״ח סי׳ רס״ז.

(סי' קי"א צד 87). ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון ביו"ט צריכין לבצוע על שתי ככרות או לא וכו' כן הוא בסדר רע"ג כ"ו ע"ב. ובפרדס לרש"י ז"ל לא פירש שם הנשאל. אך מלשונו שם משמע שהוא לרב נטרונאי כדהכא וכדאיתא בסדר רע"ג. ועיין בשערי תשובה סי' רכ"ב לרב שרירא.

(סי' קכ"ג צד 93). ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ. וישראל תלמיד חכם וכו' ושדר הכי כהן עם הארץ קודם וכו' כן הוא בסדר רע"ג דף כ"ט ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ וכו'.

(סי' קכ"ד צד 94). הכי אמר רב נטורנא גאון. דוכתא דמצלו בי עשרא ולית בהון שבעה גוברין דידעין למקרי בספר תורה וכו' ובסדר רע"ג דף כ"ט הלשון משונה קצת וז"ל הכי אמר רב נטרונא גאון דוכתא דמצלי בה בי עשרה ולית להון דידעי למקרי בס"ת קרי כל גברא תרי זמני ושפיר דמי וכו' ולשון המחבר מדויק יותר ע"ש ומקור דין זה הוא בתוספתא פ"ג דמגילה. והובא במרדכי מגילה סי' תתי"א. ובמרדכי פ"ה דגיטין סי' ת"ד ע"ש.

(סי' קכ"ז צד 98). וכן אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אנו אין צריכין לתרגם וכו' ז"ל סדר רע"ג דף כ"ט וכך אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו בלשון שהצבור מתרגמין, אין יוצאין ידי חובתן וכו' ועיין סמ"ג עשין סוף סי' י"ט ה' תפלה וז"ל ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מן התרגום. והודו לי רבותי. ולא נראה לרבי יצחק וכן רב עמרם שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שזכה לינתן בסיני וכו'. ועיין בשערי תשובה סי' ש"ל והוא לשר שלום וששאלתם אחד קורא וכו' ותרגום זה שאמרו חכמים זה שיש בידינו אבל שאר תרגומים אין בהם קדושה כתרגום זה. ושמענו מפי חכמים קדמונים שענין גדול עשה הקב"ה באונקלוס הגר על שנעשה התרגום על ידו.

(סי' קנ"א צד 119). והכי אמר רב נטרונאי גאון במוצאי שבת כשאומרין בורא מאורי האש וכו' שמסתכלים לכפות ידים וכו' כן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קי"א והכי אמר רב נטרונאי גאון במצ"ש כשהוא מברך בורא מאורי האש וכו' והובא בסדר רע"ג ל"א ע"ב והכי אמר רב נטרונאי ראש ישיבה במצ"ש בבורא מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות שמביטין בכפות ידם ועיין בשערי תשובה סי' ק"ב, ק"ג. ובתשובות הרשב"א חלק ג' סי' ר"צ.

(סי' רס"ז צד 228). וכן אמר רב נטרונאי גאון בר הילאי ראש ישיבה תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת להבדיל אי אפשר שכבר עשו תקנה כרב תחליפא וכו' הובא בסדר רע"ג מ"ג ע"ב אך בשינוי לשון מעט. וז"ל וכך אמר רב נטרונאי ריש מתיבתא. תשעה באב שחל להיות בשבת. להבדיל בשבת אי אפשר שכשתקנו חז"ל תקנה כדרב תחליפא וכו' מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס. דוקא דאין לו יין במוצאי שבת. אבל במקום שמצוי יין אין עושין כן. וזה שיש לו יין אסור בו באותה שעה וכו' ע"ש ובמנהיג ה' תשעה באב סי' כ"א. ובמרדכי ה' ת"ב סי' תרל"ח ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קנ"ה, קס"ב. ומקור דברי הגאונים הנ"ל עיין בה"ג סי' ב' ה' קידוש והבדלה וכו' והשתא דקיימא לן מתפלל אדם וכו' ועיין בספר תורת האדם לרמב"ן ענין אבילות ישנה. והובא ברא"ש פ"ד דתקיעות סי' מ' ועיין בק"נ שם ובר"ן פסחים פרק עשירי ד"ה מי שלא הבדיל במוצ"ש וכו' ובר"ן תענית פ"ד ד"ה ולענין הבדלה וכו' ובשלטי הגבורים שם אות ה' סוף תענית.

(ה"פ סי' ס"ד צד 281). והכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא. ועוד שדרו מתיבתא צימוקין צריך שיהא בהן לחלוחית וכו' ובסדר רע"ג דף מ"א ע"ב הובא וז"ל והכי

אמר רב נטרונאי גאון ארבעה כוסות שבפסח חובה הן וכו' ואם אינו מוצא יין בכמה פרסאות או שהיה בספינה ואין תקנה כל עיקר להביא יין, ישרה צמוקים במים וכו'. ונובע דין זה מבה"ג סי' ה' קידוש והבדלה פסק, ואי לית ליה חמרא מייתי עינבי ועצר להדן במעלי שבתא ובמעלי יומא טבא ולאורתא מקדש עליה וכו' והיכא דלא שכיח חמרא מייתי ענבי יבשתא דכמישן בגופנייהו ותארי להו במיא ועצר להו ומברך עלוהי ברוך בורא פרי הגפן וכו' ועיין במאה שערים ה' קדוש למהריצ"ג ויש לידע דהא דאמרי רשוותא בצמוקין דכמישין בגופנייהו. לאו דוקא כמשין בגפנים וכו' ובמנהיג ה' פסח סי' צ"ב וז"ל וכתב רב נטרונאי גאון ז"ל ארבע כוסות וכו' ואם אינו מוצא יין לא ברחוק כמה פרסאות ואין לו תקנה להביא יין, ישרה צמוקים במים. ובראו"ש פ"א דכתובות הביא כזאת בשם רבינו ניסים אם הוא מקום שאין מצוי בו יין יקח הצמוקים וישרה אותם במים וכו' ובשערי תשובה סי' קי"ז ע"ש. ועיין בעיטור בעשרת הדברות דף נ"ג ויין של צמוקים לא יביא ואם הביא כשר וכו' ע"ש.

(סי' שמ"א צד 374) ורב נטרונאי גאון הכי אמר תבשיל מערב יוה"כ למוצאי יוה"כ לא הוצרך לכך וכו' עיין בסדר רע"ג דף נ' ובעיוה"כ אין רשאין להטמין את החמין כמו שעושין בערבי שבתות. מפני שאין טומנין את החמין אלא לכבוד שבת. וזה נמצא אוכלו בחול במוצאי יוה"כ, כדי שלא ימצא מטמין לכבוד החול. וכבר הפליגו בדבר זה, אנשי אספמיא עשו סמיכה שאין טומנים, אבל רב נטרונאי גאון הכי אמר, להטמין תבשיל מעיוה"כ למוצאי יוה"כ למה הוצרך לכך וכו'. ובמנהיג אחר שהביא דעת רע"ג מדעת רב נטרונאי סיים ומנהג צרפת ופרובינצא הוא להטמין. ומנהג כשר הוא שאם לא יעשו כן יהיו בני אדם בהולים ויגעים ויקצרו את התפלה כדי למהר ולבשל ולא יוסיפו מחול על קדש וכו' ע"ש. ועיין בראו"ש פיוה"כ סי' כ"ו ובטור או"ח סי' תר"ט.

הרב ר' נסים בן רבנא יעקב. (סי' רע"ה צד 243). והרב ר' ניסים בן רבנא יעקב מתשובות הגאונים פירש במגילת סתרים שלו ע"פ תלמוד ירושלמי הא דאמרינן וכו' עיין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. ובמראה הפנים שם. ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ו. ובתוס' פסחים נ"א ע"א ד"ה אי אתה וכו' ותירץ רבינו ניסים במגילת סתרים דהאי דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור וכו'. ועיין תוס' עירובין ק"א ע"ב ד"ה ר' יוסי אומר וכו' ונזכר רבינו ניסים בתוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה משה וכו' שאלו בבית המדרש של רבינו ניסים וכו'. ובתוס' חגיגה כ"ג ע"ב ד"ה שאם וכו' הקשה הר"ר ניסים גאון וכו'. ושם גם מה שהקשה הרב ר' ניסים וכו'. ותוס' יומא מ"ו ע"ב ד"ה כי פליגי וכו. וכתב שרבינו ניסים זצ"ל הקשה אותה במגילת סתרים וכו'. ובתוס' ע"ז י"ב ע"א ד"ה כל מקום וכו' פירש ר' ניסים גאון דאין הלכה כרב וכו' ובתוס' בכורות נ"ח ע"א ד"ה חוץ מן הקרח הזה וכו' ורבינו ניסים פירש וכו'.

(ה"פ. סי' ס"ב צד 280). נמצא כתוב במגילת סתרים לרבינו ניסים ליל שימורים שחל להיות בשבת וכו. ובמנהיג ה' פסח סי' נ"ב ואם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת אין אומר מעין שבע בבית הכנסת שהרי לא תקנוה אלא וכו'. וכן הביא הטור א"ח סי' תפ"ז וז"ל כתב בעל העיטור על שם רבינו ניסים שכשחל בשבת אין אומרים ברכה מעין ז' וכו' והאידנא אין צריך דליל שמורים הוא. והובא ברד"א בסדר תפלת הפסח דף ע"ח ע"ב ע"ש.

(סי' ש"נ צד 388). ובתשובות הגאון רבינו ניסים ב"ר יעקב זצ"ל שאילתא דהזיז ל"ך. מאי טעמא ראשי פרקים דהאזנו בהאזיו לך דאינהו בגימטרייא שבעים ותמניא וכו' (שם שם) זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה גאון. וכשחל ר"ה ביום ב' או ביום ג'

חולקין וילך וכו׳ עיין מרדכי מגילה סי׳ תתל״א שאלו לרבינו ניסים גאון למה מחלקין פרשת אתם נצבים ופרשת וילך וכו׳.

(סי׳ שפ״ד צד 445). ואין זה קידוש שלא במקום סעודה. דכיון שרעתו מתחילה לאכול בסוכה כבמקום סעודה דמי. וכן כתב רבינו ניסים מההוא דירושלמי (הוא ירושלמי סוכה פ״ד ה״ה).

(סי׳ תע״ד צד 591). וכן פסק ר״ת ורבינו ניסים. ור״ת ורבינו שמשון ב״ר יוסף חזרו בו וציוו לפרסם ולהורות הדבר כי חילול שמים הוא שטובלות ומעכבות מלברך עד לאחר קיום המצוה וכו׳. עיין בספר הישר לר״ת סי׳ של״א והרב ר׳ יעקב והרב ר׳ שמשון הורה כן דמותר לפרסם ולהורות הדבר וכו׳ וכן הוא בספר המנהיג ה׳ נדה סי׳ קכ״א ע״ש ומדברי שניהם נראה שט״ס הוא בדברי המחבר כאן וצ״ל ור״ת ורבינו שמשון „הורו כן״ כדאיתא בספר הישר ובספר המנהיג ע״ש.

רבינו נתן. (סי׳ רע״א צד 232). והכי אמר רבינו נתן שאין מנהג אצלינו לומר י״ג מדות בתפילתו לבדו אלא בציבור. וכן איתא בסדר רע״ג דף ל״ה ע״ב והכי אמר רבינו רב נתן שאין מנהג אצלינו לומר שלש עשרה מדות אלא בצבור. ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור וכו׳. וכן הוא בטור א״ח סי׳ תקס״ה כתב רב נתן שאין מנהג ליחיד המתענה לומר י״ג מדות וכו׳. וברד״א בסדר תפלות התעניות דף צ״ג כתב רב נתן הגאון שאין מנהג ליחיד המתענה לומר י״ג מדות וכו׳ וכן הוא בספר המנהיג ה׳ תענית סי׳ י׳ דף מ״ז ע״ב וכתב רב נתן גאון שאין מנהג אצלם ליחיד לומר י״ג מדות בתפלתו ולאומרם לבדו כי אם בצבור וכו׳ ובשה״ל סי׳ כ״ט וז״ל דהכי אמר רב נתן גאון זצ״ל ושאר חכמים אין מנהג לומר י״ג מדות אלא בצבור וכו׳ ומזה תראה ברור שרבינו נתן שהביא המחבר. וכן המובא בסדר רע״ג הוא רבינו נתן הגאון. וכן מצינו בתשובות מהר״ם מר״ב סי׳ קכ״ב וכן פסק הרב נתן גאון ומו׳ רב נחשון גאון.

(סי׳ רמ״ה צד 211). שכך אמר רבנא נתן ראש ישיבה לענין מגילה אמר רב מגילה בזמנה וכו׳ והוא הוא רבינו נתן הנ״ל וכן הוא בסדר רע״ג דף ל״ז והקורא את המגילה בזמנה אינה קורא אותה אלא בעשרה. שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה וכו׳ ועוד הביאו בסדר רע״ג שם וז״ל והכי אמר רבינו נתן ראש ישיבה הכי נהגינן במתיבתא לומר ברכת הרב וכו׳. ומוני הדורות לא הזכירוהו בשם זה. ועיין בשם הגדולים אות נ׳.

ס.

רב סנן לויה. (סי׳ ק״ח צד 310). כך נזרקה מפי האשל רב סנן לוויה. שמו העצם היה ר׳ יצחק הלוי. עיין תשובות מהרש״ל סי׳ כ״ט ומהם ר׳ יעקב הזקן ב״ר יקר. ורבינו יצחק ב״ר יהודה הנקרא מורה צדק. ורבינו יצחק הלוי הנקרא סגן לויה מגרמיזא. ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ רל״ח וז״ל סגן לוויה רבינו יצחק הלוי השיב לתשובתו לרב שלום בר׳ יהודה על בשר בחלב וכו. וכן בסי׳ שנ״ט צד 413 וגם הסגן הלוי נשאל והשיב כמו כן. שם כן הורה ר׳ יצחק הלוי שאין מונעין מן הנשים לברך על לולב וסוכה וכו׳.

רב סעדיה גאון. (סי׳ ש״נ צד 388). ואת זה פירש רב סעדיה גאון זצ״ל וששאלתם למה חולקין פרשת האזינו בסי׳ הזי״ו לך. ה׳ כנגד ה׳ אנשים שקורין בתורה בראש השנה כשחל להיות בחול וכו׳ זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה גאון.

(אבות. צד 556). בת קול אינו מלאך אלא מדת קול היא. ונמצאת בפני

עצמה ברוח המנשבת. ורב סעדיה פירש שהוא קורא בין ההרים והקול נענה לו מבין שברי ההרים והמערות שבסלעים. ולשון בת שאין שומעין הקול ממש אלא את שכנגדו וכו׳. ועיין בראב״ן סי׳ קי״ט על שאלת פסוקי אגור בן יקא. עד כאן מצאתי ברבינו סעדיה וכו׳.

(שם סי׳ תכ״ו צד 519) כדמפורש בסידור רב סעדיה גאון של ספר יצירה וכו׳.

(ה׳ נדה). (סי׳ י״ד צד 614). לשון רב סעדיה גאון, שפירש כל דין יולדת ומשפטה וימי לדתה וכו׳ עיין תוס׳ נדה ל״ז ע״א ד״ה אביי וכו׳ ורב סעדיה כתב דנשים שלנו דחשבינן להו כיולדת בזוב וכו׳ ובראש פ״ד דנדה וכן כתב רב סעדיה וכו׳ ובמנהיג דין היולדת סי׳ ק״ך וז״ל אך רבינו סעדיה לא כך כתב וכו׳ ובספר התרומה סי׳ צ״ח עוד היה מביא ראיה מדברי רב סעדיה אע״פ שחולק עליו לגמרי וכו׳ ואלה דברי רב סעדיה מ״כ. ושם סי׳ צ״ט כשאמרו חכמים האשה מותרת לבעלה לאחר שבעה לזכר וי״ד לנקבה. דברים הללו בשנים הראשונים בימי אבותינו הנבונים וכו׳ וכן הלכה למעשה שאין לסור ממנה ימין ושמאל ע״כ דברי לשון רבינו סעדיה גאון מ״כ. ובלשון המחבר צד 65 כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו בא״י יוצר המאורות. ולא הזכיר אור חדש על ציון תאיר וכו׳ משום דסבר כדעת רבינו סעדיה כמובא בסדר רע״ג בשמו דף ד׳ ע״ב וז״ל אמר אדוננו סעדיה אסור לומר „ואור חדש על ציון תאיר" בברכה זו. מה טעם לפי שאין אנו מברכין על האור העתיד להיות לימות המשיח. אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר וכו׳ אבל אם בא לומר מוציא שם שמים לבטלה. והכי נמי אמר אדוננו סעדיה ראש ישיבה זכר אדוננו לברכה. יחיד הפורס על שמע וכו׳. ושם דף נ״ב ויש שמסיימין אלפא ביתא זו (אשר בגלל אבות בנים גדל וכו׳) אלא שאדוננו סעדיה אמר לא נכון לסיימה וכו׳. והובא בערוך ערך המר ב׳. ובערך ענה. ובבעל המאור ב״מ פ״א וז״ל והכי סלקא שמעת שפיר. ומסתברא דליתא למאי דאמר רבינו סעדיה גאון ז״ל בחבור שטרות בהוחזק כפרן וכו׳ ובבעל העיטור בכתובת יבמין דף מ״ו וכ״כ רב סעדיה גאון בספר שטרות.

(סי׳ שמ״ג צד 374). ובערב יוה״כ טובל אדם את עצמו בשש שעות או בשמונה וכו׳ והובא בשערי תשובה סי׳ ר״ב בשם רב סעדיה ז״ל כל אחד ואחד טובל בערב יוה״כ אך שם מסיים ובעלייתו מלטבול מברך על הטבילה. ובסדר רע״ג דף מ״ו ע״ב איתא ערב יוה״כ טובל אדם או בשבע שעות או בשמונה שעות וכו׳ ועיין בשה״ל סי׳ ש״י. ובמנהיג דף נ״ט ע״א סי׳ נ״ב ע״ש. ובדר״א תפלות יוה״כ ע״ש. והובא רבינו סעדיה בשערי תשובה סי׳ כ״ב וז״ל ורבינו סעדיה ז״ל אמר הכי לרבינו האיי ז״ל וששאלתם כמה הוא שיעור הלוג וכו׳ וכן הורה כמוני רבינו סעדיה לרבינו האי זצ״ל. ובסי׳ שכ״ט המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה וכו׳. הוא לרבינו סעדיה ז״ל. ובשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ תתק״צ. וז״ל מורי כתב בשם רבינו סעדיה דכל האומר משטה אני בך צריך לשבע שכן היה בדעתו באותה שעה כשהודה וכו׳ ובתשובות מהר״ם מר״ב ח״ש הנדפס בלבוב סי׳ ת״ה מורי כתב בשם רבינו סעדיה דכל האומר וכו׳. ובמרדכי סנהדרין סי׳ תש״ב כתב רבינו סעדיה גאון דצריך לישבע שנתכוון להשטות. ושם סי׳ תש״ג וכן פסק רבינו סעדיה גאון וכו׳. ושם ה׳ מקואות סי׳ תשמ״ה ובה׳ נדה שפירש רב סעדיה גאון וכו׳. כתב ומכלי חרס ואילך וכו׳. ובראב״ן סי׳ קי״ט וז״ל נשאלתי על דברי אגור בן יקא (צ״ל בן יקה משלי ל׳ א׳) פירש וכל הפרשה ופרשתי כי איתיאל ואוכל (צ״ל ואכל) ב׳ חכמים היו. ושאלו מאגור כל אחד דברי חכמה. אחד שאל לו מה למעלה מה למטה. ואחד שאלו למה טבע הבורא טבע האש שהוא שמים למעלה וטבע המים הוריד למטה. והרוח למה טבעו באויר שאינו נתפס בשום דבר ובאפס מקום. והארץ למה טבעה מוצללת על המים. ולפי שאילו ד׳ דברים הן יסודו של עולם. שאלו כן לדעת חכמה. עד כאן מצאתי ברבינו סעדיה. ואגור השיב לאיתיאל ומתשובתו לאיתיאל הושב גם אוכל וכו׳

ועיין א"ע שם וז"ל איתיאל ואוכל היו חכמים חבירי אגור או תלמידיו וכו' וע"ש בפירש רלב"ג ובבעל עקידה שער ט"ז פ' לך לך, ואפשר על כי פירושו הנ"ל קרא רבנו סעדיה את שם ספרו הכולל דברי חכמה ודעת, אגרון. והובא בשה"ל סי' כ"ח לענין אמירת הפיוטים וז"ל וגם רבינו סעדיה שמפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פירש שמצוה ומותר וכו'. ובמאה שערים למהריצ"ג ה' תשעה באב ואמר מר רב סעדיה יש שמוסיפין בבונה ירושלים רחם ה' אלהינו מי שאומר כך אינו מפסיד וכו' (ועיין במנהיג ה' ת"ב סי' כ"ו), ושם ה' ראש השנה ורב סעדיה אמר כל תפלה שאינו מתפלל אותה עד שלשים יום צריך לסדרה ואח"כ יתפלל וכו'. ושם ה' קדוש דף ו' כן אמר מר רב סעדיה מי שקפיץ ונטל ידיו לא יקדש וכו'. ובסמ"ג עשין סוף ר"ה דף רי"ח ע"ב לשון ריא"ז וכן כתב רב פלטוי. ורב סעדיה כתב שצריך לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית וכו'. וכן נזכר בבעל העיטור בעשרת הדברות בדין „ערבה להלכה" ומנהג רב סעדיה כמנהגנו וכו' ושם במצות שופר וז"ל ואמר רב עמרם ורב סעדיה לאחר תפלת מוסף מנהג בב' ישיבות להריע תרועה א' גדולה לערבב השטן וכו'. וכן הוא בסדר רע"ג דף מ"ו ע"ב ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים, מריע תרועה גדולה כדי לערבב את השטן, ובמאה שערים למהרצ"ג סוף הלכות ר"ה הביא דברי שניהם וז"ל והכי אמר רב עמרם ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא ג' שברים תרועה אחת גדולה כדי לערבב השטן. וכן אמר רב סעדיה לאחר תפלת המוסף מריעין תרועה, ובבעל המאור סוף ר"ה, וברש"י ר"ה כ' ע"ב ד"ה כ"ד שעי מיכסי סיהרא וכו'. כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז"ל, ובתוס' ד"ה חצות לילה וכו' ע"ש. ובספר יסוד עולם מאמר רביעי פ"ו בבטול דברי האומרים שעל פי חשבון המולד ולא ע"פ ראיית הלבנה בחדושה היו ב"ד קובעין ר"ה והמועדים לישראל כשהי' ב"ה קיים כמו בזמן הזה דע כי הגאון רב סעדיה ז"ל ואחרים שהודו לו ונמשכו אחר סברתו הודו ואמרו וכו' ע"ש. ומוזכר ברש"י תהלים מ"ה י' ראיתי בנקוד רב סעדיה וכו' ובא"ע דניאל א' ז' ורב סעדיה אמר כו' וברש"י שם ז' כ"ה כאשר ראיתי כתוב בשם רב סעדיה וכו'. ונמצא לפנינו פירש רבינו סעדיה גאון על דניאל.

ע.

רב עמרם גאון. (סי' קל"ח צד 108). מפורש בסדר רב עמרם. עיין בסדר רע"ג דף י"א וז"ל ורב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי לומר בתפלה של שחרית בשבתות ובימים טובים וביוה"כ „פעמים" אין מנהג בישיבה ובבל כולה אלא בתפלת מוסף בלבד. וביוה"כ אף בנעילה. מפני שבשנגזרה גזרה על שונאיהן של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עיקר היה אומר אותה ש"ץ בהבלעה בעמידה בכל תפלה דשחרית בין בחול בין דשבת. כיון שבטלה הגזרה והיו פורסין את שמע כתקנה ומתפללין. בקשו לסלקה וכו' אלא אמרו חז"ל שבאותו דור נקבע אותו במוסף שאין בה ק"ש. ולמה קבעוה במוסף כדי שיתפרסם הנס לדורות. לפיכך במוספין הוא דאומרה. בתפלת שחר אין אומרו שהרי קרו ק"ש כתקנה. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ב', ד'. ועיין במנהיג ה' שבת סי' מ"ג. ובאבודרהם בסדר מוסף של שבת דף ס"ד ע"ב. ומובא ברש"י גיטין נ"ט ע"ב ד"ה נתפרדה חבילה וכו' ושם מזכיר שלשה רבותיו. כך אמר מורי הזקן (הוא יעקב בר יקר) ומורי ר' יצחק בן יהודה. וכן סידר רב עמרם. אבל מתלמידי מורי ר' יצחק הלוי שמעתי משמו וכו'. ובספר הישר לר"ת סי' תר"כ. וברוקח סי' רפ"ג דף ס"ה וכן במחזורים דרב עמרם בסדר הפסח. ובספר

הישר לר"ת סי' תרכ"ב וכן פירש רב עמרם וכו' שם וכן כתב רב עמרם בספרו מקום שאין מקדשין ואין מפסיקין וכו' ושם כתוב בסדר רב עמרם בכמה מקומות וכו'.

(סי' רל"ה צד 202). מכאן ואילך יסד העמרמי וכו' עיין בסדר ר"ע ל"ו ע"א.

(סי' רמ"ג צד 208). ואם היו פחות מעשרה אל יברך לא לפניה ולא לאחריה אילו דברי רב עמרם גאון וכו' עיין בסדרו דף ל"ז ע"ב. ובספר הישר לר"ת סי' ש"ל ובבאורי שם אות ה' ע"ש.

(סי' רמ"ז צד 213). והכי נמי אמר רב עמרם גאון ריש מתיבתא וכו' וז"ל בסדר רע"ג דף ל"ז ע"א והקורא את המגילה בצבור כורך וקורא כס"ת ואינה פושטה כאגרת, שבשתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל קורין בס"ת, וכן מנהג. ובפרדס סי' ר"ד והקורא את המגילה כורך וקורא אותה כס"ת וכו' ע"ש.

(סי' שמ"ג צד 374). ובסדר רב עמרם מצאתי שליח צבור יאמר הוידוי בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתם וכו' הוא בסרע"ג דף מ"ג ע"א ושליח צבור אומר זה הוידוי לאחר שסיים תפלתו בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתן וכו' וכן הוא במהריצ"ג דף נ"ט ע"א ע"ש.

(סי' תקי"ג צד 624). ואם סח בין של יד לשל ראש יברך שתים על של ראש להניח תפילין ועל מצות תפילין כך פירש רבינו יעקב ורב עמרם ורב יהודאי גאון. עיין ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ובמה"פ שם ובתוס' מנחות ל"ו ע"א ד"ה לא סח וכו' ור"ת פי' וכו' ובעיטור ה' תפילין חלק שמיני המספר בין תפילין של יד לתפילין של ראש חוזר ומברך שתים וכן לרב עמרם ריש מתיבתא וכו'.

(סי' תכ"ד צד 463). וכן אמר רב עמרם שהשיב מר רב נטרונאי גאון וכו' הוא בסדר רע"ג דף כ"ט ע"א וכך אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין וכו' ע"ש. והוא בסמ"ג עשין סוף סי' י"ט וכן רב עמרם שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שזכה לינתן בסיני וכו' ועיין סי' קכ"ז.

רבינו עזריאל בר נתן. (סי' שי"ז 353). וזו תשובות רבינו עזריאל ב"ר נתן וכו' ששאל מה טעם אין אנו תוקעים בר"ה השלשים קולות על סדר ברכות של מוסף וכו' עיין בתמים דעים סי' קי"ט בתשובת שאלה לרב האי גאון ז"ל בארוכה. ועיין בהג"מ ריש פרק יבום וחליצה, דשם נזכרו ר' שמחה, גם ר' עזריאל ב"ר נתן. גם בעיטור סוף ה' ר"ה דף מ"ד ע"א ור' עזריאל פירש טעם מחבירו תוקע לו שאינו מתבייש אם אינו יודע לתקוע. ובמנהיג ה' פסח סי' ס"ט נהגו כך בשם ר' עזריאל מצרפת. ועיין בדברי המחבר בה' פסח סי' נ"ג דין שלש מצות, שדבריו קרובים לדברי המנהיג הנ"ל בשם ר' עזריאל ע"ש.

פ.

רב פלטי גאון. (ה"פ סי' כ"ג צד 261). ובתשובות רב פלטי גאון נמצא כן בשר יבש שלא נזהרו בו במליחתו מותר לאוכלו בפסח. וכן הוא במרדכי פסחים פ"ב סי' תקנ"ה וז"ל וכן דגים או בשר מלוח בחורף שלא נבדק המלח מן החמץ מותרין בפסח מזה הטעם. וכן מצאתי בתשובות רב פלטוי גאון וכו' ועיין בהג"מ פ"א ה' חמץ ומצה. והובא בספר הישר לר"ת סי' תק"ב דף נ"ו ע"ב ושאר גאוני צרפת והרב ר' פלטי' ז"ל אומרים כי אין הלכה כרב ששת וכו' ובמאה שערים למהריצ"ג

ה' חוה"מ דף י"ח ואמר רב פלטואי כיצד דבר האביד מותר וכו' ושם ח"א ה' הבדלה דף י"ח וכן נמי אמר רב פלטואי וכו' ושם ה' ת"ב דף כ"ג ואמר מר רב פלטואי ובתשעה באב צריך למימר ענינו וסליחות וכו'.

(סי' ש"נ 387). וכן פירש רב פלטוי ראש ישיבה הוי"ו ל"ך סימן. הוא בפרדס לרש"י ז"ל סוף סי' י"ב.

(סי' שע"ו צר 437). והכי אמר רב פלטוי גאון מי שנוטל לולב לצאת בו חייב לברך עם נטילתם וכו' כן הוא בסדר רע"ג סדר חג הסוכות דף נ' ע"ב ושם איתא והכי אמר רב פלטוי בן אביי ראש ישיבה מי שנוטל לולב לצאת בו חייב לברך עם נטילתו וכו'.

(סי' נ"ד צד 29). הכי שדר רב פלטוי בר אבא (צ"ל אביי) ריש מתיבתא מקמי דלשתי לא צריך לברוכי שהכל משום דאנוס וכו' ועיין מרדכי פ"ו דברכות סי' קנ"א. והביא בקוה"ד דף ג' ע"ב וז"ל ואחריו מר ר' פלטוי בר מר ר' אביי י"ו שנה וכו'. ואחריו היה לראש מר ר' צמח גאון בר מר ר' פלטוי גאון ט' שנים. והובא בבעל העיטור במאמר שני קנין דף ב' ע"ב תשובה לרב פלטוי מאן דכתיב בשטרא יהבית וכו' ושם אות ג' גט חירות דף ל"ד ושדר רב פלטוי גאון וכו' ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' ש"ז וז"ל נמצא בספר הפיך דהכי אמר רב פלטוי גאון ראש ישיבה מסור פסול לעדות וכו' ובמנהיג ה' סוכה סי' ח' ואמר רב פלטוי היבשים פסולים ביו"ט ראשון בין ביו"ט שני וכו'.

צ.

רב צמח גאון. (סי' מ"ו צר 25). ושאילו מקמי רב צמח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה, הוא פומבדיתא. מהו שיאמר קידושא דסידרא אם קורא וכו' והוא מסדר רע"ג דף י"ד ע"ב ושאילו מקמי רב צמח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה היא פומבדיתא מהו שיאמר אדם קידושא דסידרא וכו'. וכן הביא הטור א"ח סי' קל"ב דעת רב צמח שאין לומר ליחיד סדר קדושה וכו' ע"ש ועיין בשערי תשובה סי' נ"ה המיוחס לרב האי כנראה שם וששאלתם ענין וקרא זה אל זה וכו' ובהערות הרד"ל שם. וזהו רב צמח גאון בר פלטוי מפומבדיתא הנזכר ביסוד עולם מאמר רביעי פי"ח וז"ל ואחריו רב צמח גאון בר פלטוי וכו' ובימי הגאונים האלה שהיו בפומבדיתא הוקם לראש במתא מחסיא וכו' וכן הוא בקוה"ד ג' ע"ב ואחריו היה לראש מר ר' צמח גאון בר מר ר' פלטוי גאון ט' שנים. ונזכר בשיטה מקובצת על ב"מ ס"ז ע"א שני פעמים ע"ש שחיבר שו"ת. וכן בספר כו"פ פט"ו דף נ"ח ע"א וז"ל כתב רב צמח בר מר פלטוי גאוני פומבדיתא ז"ל בתשובה וכו'. ובראב"ן סי' קפ"ט ומר רב צמח גאון אמר בה טעמא שבשאר ימות השנה אין מבדילין על הפת וכו'. ובמרדכי בתוס' מערבי פסחים והכי שדר רב צמח גאון דאין מברכין על הלל בליל פסח, מפני שחולקין אותו באמצע סעודה וכו' ע"ש. ובמרדכי פ"ג דב"ב סי' תקנ"ג וז"ל מצאתי שהשיב רב צמח גאון וכו' ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' תתקע"ו יש בידי תשובת רב צמח גאון וכו' ובעיטור דף ז' ע"ב ואיתשיל גבי רב צמח גאון וכו' ואמר רב צמח בר פלטוי וכו'.

רב צמח בר שלמה דייני דבבא. (ה"פ סי' ס"ג צר 280). ואין מברכין בליל פסחים לגמור את ההלל וכו' מפני שחולקין אותו באמצע. והכי שדר רב צמח

בר שלמה דייני דבבא. ובשערי תשובה סי' ק"ב איתא ורב עמרם ורב צמח ז"ל כתבו ולגמור את הלל בלילי פסחים אין מברכין ולמה מפני שחולקין אותו באמצע וכו' וע"ש ורבינו האי ז"ל דמלתא כדאמר רב צמח ז"ל שאין מברכין עליו בלילי פסחים לגמור ואין אנו אומרים אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה וכו' ובסדר רע"ג דף מ"א ע"א ז"ל ולגמור את הלל אין מברכין מפני שחולקין אותו באמצע וכו' והכי איתא במרדכי פרק ע"פ וז"ל על קריאת הלל שבלילי פסחים כתבו הגאונים שאין מברך עליו לגמור לפי שמפסיקין בו לאכול סעודתו. ואינו אלא כקורא בעלמא וכן פירש רב צמח וכו' וברוקח ה' פסח דף ס"ה רב צמח גאון זצ"ל לפי שמפסיקין בו בסעודה וכו'. ובעיטור בדין כתובה דמירכסא דף מ"ה ע"ב וכן אמר רב צמח בר שלמה בר דיינא דבבא חוזר וגובה הדמים וכו'.

(ה"פ סי' מ"ב צד 268). אין לשין העיסה ביין ושמן ודבש וכו' והכי שדר רב צדק כהן ריש מתיבתא וכו'.

(סי' שע"ה צד 440). אבל שבת ויו"ט שיש קידוש והבדלה אם אין לו יין מבדיל על הפת ושפיר דמי. וכך אמר הטעם ארונינו מאור עינינו מר ר' צדוק ריש מתיבתא ז"ל. ובראב"ן דף מ"ט ע"ב סי' רמ"ג וז"ל וכן היה מעשה פעם אחת שמעו שמר ר' יעקב גאון התיר לבדוק סירכא דליבא. ונכנסו אצלו מר רב צדוק גאון ומר אבימי גאון וכמה הכמים גאונים של הישיבה הקדושה וכו' וכן הוא בראי"ש חולין פ"ג סי' י"ד פעם אחת וכו' ע"ש. ובאשכול ה' נדה צד 91) אבל מר רב צדוק גאון ז"ל אמר שצריכה ז' נקיים וכו'.

ק׳

ר' קלונימוס איש רומי. (ה"פ סי' צ"ה צד 293). ה"ג ואף אתה אמור לו כהילכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח ול"ג ואין, מפי ר' קלונימוס איש רומי. והובא ברש"י ותוס' ביצה כ"ד ע"ב ד"ה אם וכו' גם עתה בא אלי מכתב מגרמייש שבא לשם אדם גדול זקן ויושב בישיבה מן רומא ושמו ר' קלונימוס ובקי בכל הש"ס והורה כן ונחלק עליהם. ובראב"ן דף מ"ט ע"ב סי' רמ"ג כך קיבלתי וזה מצאתי אמר לן הרב ר' קלונימוס מן רומא זצ"ל. ושם וכן הורה מר רב קלונימוס. ובראב"ן דף ס"ט ע"א ורבינו שלמה ורבינו ר' קלונימוס מרומא ז"ל מפרשי לערב בכדי שעשו וכו' והיה בן ר' שבתי כדאיתא שם דף נ"ג ע"א סי' רפ"ז וכן הורה רבינו ר' קלונימוס ב"ר שבתי מעיר רומו. ושם בדף קמ"ג ע"ב וכן הורה רבינו ר' קלונימוס ב"ר שבתי מעיר רומי זק"ל. ושם דף מ"ט סי' רמ"ג כך פירש הרב משום אביו הרב ר' שבתי ובספר הישר לר"ת דף ט"ז סי' קט"ז ר' יוסף קרא אמר ששמע מפי רבינו קלונימוס איש רומי שהנזיר מותר בקידוש והבדלה וכו'. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ש"א ואף הרב רבינו קלונימוס מרומי נ"ע פוטרה בלא גט וכו'. ובאו"ז ח"ש סי' ער"ה וז"ל ואני הקטן מצאתי סמך לדבריהם בתשובת הגאונים רבינו אלעזר בר' יהודה. ורבנא קלונימוס הזקן איש רומי בן רבנא שבתי בבואו למדינת גרמיישא לאחר פטירת רבינו יעקב ב"ר יקר זצ"ל שאלו ממנו דבר זה והוציא חותם עדות קודש והראה מכתב שכבר נשאל שאילה במתא רומי וכתב בו שאל מר שלמה היצחקי מן רבנא מרנא רב נתן גאון שחיבר ספר הנקרא ערוך ומן מר דניאל אחיו ומן מר אברהם אחיו והשיבו גם הם שכבר נשאלה בבית מדרשו של אביהם מר יחיאל גאון והשיב בשם מר

יעקב גאון ויש מתיבתא דמתא רומי דמנהג כשר הוא להיות מילה סניף לקה״ת וכו׳. ובשה״ל סי׳ רס״ד שאל הרב ר׳ יקר זצ״ל מלפני רבינו קלונימוס מרומא זצ״ל. ובמרדכי חולין סי׳ תרי״ט וכתב עוד רבינו ברוך משם רבינו קלונימוס מן רומא לית הלכתא כדקמייתא של רב נחמן וכו׳. ושם בסי׳ תר״ב וז״ל ועוד כתב מצאתי כתוב בשם רבינו קלונימוס ב״ר שבתי וכו׳ ועיין לעיל „משולם בר קלונימוס״. ונזכר ברש״י פסחים ע״ד ע״א ד״ה ר׳ ישמעאל וכו׳ משם רבי קלונימוס. וברש״י דברים י״ח א׳. שמואל א׳ כ״ה י״ח. ובפירש רשב״ם פרשה בהעלותך ל״ה ושוב מצאתיה בתשובות ר׳ קלונימוס איש רומי כמותי. ובסמ״ג לאוין ה׳ שבת דף י׳ ע״א ורבינו גרשום ורבינו שלמה ור׳ קלונימוס איש רומי מפרשים לעיו״ט ראשון וכו׳.

ר.

באות זה רשמתי המקומות שהביא המחזור ויטרי בשם רבי או רבינו סתם וכוונתו על רש״י ז״ל מורו ורבו והערותי עליהם.

(סי׳ מ״ד צד 25). ועל עשרה שהתפללו כולם וכו׳ וסומך ר׳ ומראה פנים וכו׳ נענה מאן דהוא ואמר שמא בשביל הקדושה וכו׳ והשיב ר׳ לא מצינו בכל התלמוד וכו׳ ועיין בלשון שה״ל סי׳ כ״ז וז״ל מצאתי תשובה לגאון זצ״ל עשרה שהתפללו ושמעו כולם ברכו או קדושה וכל סדר התפלה אומר רבינו שיכולין למנות למנין אחר בשביל יחיד שלא התפלל כמו שעושין לחתן או ליחיד שלא השכים לבהכ״נ. ואפילו אחד מאותם שהתפללו כבר יכול לחזור ולהתפלל ולהוציא את החייב. ורבי סומך ומראה פנים ממה שהצבור מתפללים כל אחד ואחד י״ח ברכות וחוזר החזן וכופל י״ח בשביל הקדושה ונמצא אותן שהתפללו נימנין למנין בשביל הקדושה לבדה. נענה מאן דהוא ואמר שלא בשביל הקדושה שלא אמר כל אחד ואחד לעצמו לפיכך הן נמנין נמצאו עדיין מחויבים בדבר. והשיב ר׳ לא מצינו לה בכל התלמוד חיוב אלא חביבה היא לנו ואינה בפחות מעשרה עכ״ל וכל המעיין ומשוה שתי המקומות יראה כי דברי השב״ל הועתק מלשון המה״ו. ורק שינוים קטנים יפריד ביניהם, והתימה כי לא יזכיר כי מצא התשובה בספר מח״ו כמו שהביאו האגור סי׳ קי״ט. ובהגהות הר״ף על סמ״ק יום א׳ דין זה בשם מחזור ויטרי ע״ש. ובהג״מ פ״ח מה׳ תפילה אות ו׳ ועיין תוס׳ מגילה כ״ג ע״ב ד״ה ואין פורסין וכו׳ ותלמידי רש״י פירשו משמו דאפילו משום אחד שלא שמע וכו׳ ובהרא״ש פ״ג דמגילה סי׳ ז׳.

(סי׳ קי״ט צד 91). עוד מצאתי בתשובות הגאונים האנשים הרגילין לקרות בספר חומש בעשרה במקום שאין ספר תורה. אין רוח חכמים נוחה בהם. ור׳ אוסר לעשות כן שאף בספר תורה גמור שאינו עשוי כתיקון חכמים אסור לקרות כגון שאינו תפור בגידין. ושלא יהא בין שיטה לשיטה כמלא שיטה אסרו לקרות. כל שכן ספר חומש שאינו מדקדין בו לעשות אחד מן התיקונים האלה שאסור לקרות בו. והמיקל בזה לא נכון הוא עושה שמוציא ברכה לבטלה. ועיין שבה״ל סי׳ ל״א וז״ל ובשם רבינו זצ״ל מצאתי אנשים הרגילין לקרוא בספר חומש בעשרה במקום ס״ת אין רוח חכמים נוחה בהם. ור׳ אוסר לעשות כן שאפילו בס״ת גמור שאינן עשויין כתיקון חכמים שאינו תפור בגידין ושאין ריוח בין שרטוט לשרטוט אסרו לקרות בו כל שכן דאסור לקרות בחומש והמקיל בזה לא נכון לו שמוציא שם שמים לבטלה עכ״ל גם בזה לא זכר שם המח״ו כאשר יראה המעיין בשתי המקומות.

(סי׳ ס״ז צד 35). ושאלנו לר׳ הנפנה ונוטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת (לאכילה) או לא. אמר להם אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב ב״ר יקר ואמר צריך לחזור וליטול. וכדברי רבי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן וכו׳ עיין בשה״ל קל״ה שאלו תלמידיו את רבינו שלמה זצ״ל הנפנה ונטל ידיו וכו׳ ובלשון הפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ס״ד. ובשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ מ״ב. ושם בח״ש הנדפס בלבוב סי׳ שמ״ז. ובמרדכי ברכות פ״ח בהגה״ה סי׳ ר״ד ע״ש.

(סי׳ ס״ט צד 36). ופעם אחת שאלתי לר׳ אם אני יוצא בהבדלת בית הכנסת כיון שלא נתכוונתי בברכת היין. ואמר לי הואיל ונתכוונת לברכת הבדלה דייך. דומה לזה עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ע״ג.

(סי׳ ע״ב צד 39). ומתוך כך אמר ר׳ כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו במים אחרונים הרי זה משובח וכו׳ וכן הוא הלשון בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ פ״ד מתוך כך אמר ר׳ כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו במים האחרונים הרי משובח. ועיין במרדכי (תוספות מערבי פסחים) וז״ל ובמחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צריך לברך לאחריו וכו׳.

(סי׳ ע״ב צד 39). וכבר ימים מקדם עמדנו על שולחן רבינו וחיזרנו עליו לברך אחר אותו יין ונראה הלכה למעשה ולא רצה ליטול כתר לפנינו לקבוע הלכה לדורות. אבל מרגלא בפומיה כל העושה כן ינוחו ברכות על ראשו ועיין כלשון זה בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ פ״ד. ועיין בשה״ל סי׳ ע״ד ובסי׳ קמ״ח.

(סי׳ ע״ג צד 40—39). השותה מים בסעודתו חייב לברך על כל פעם ופעם שהוא שותה שהכל וכו׳ דכל שעתא ושעתא נמלך הוא וכו׳ כן ראה ר׳, כ״ה בסרע״ג דף ט״ו ע״א והשותה מים בתוך סעודתו צריך לברך על כל פעם ופעם וכו׳ וכן הוא בראש פ״ו דברכות סי׳ כ״ט. ועיין בתוס׳ ברכות מ״א ע״ב ד״ה אי הכי וכו׳ ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפילו בתוך הסעודה דהוי כנמלך וכו׳ ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ע״ד.

(סי׳ קי״ג צד 87). מכאן מוכיח ר׳ שמותר לתת מים מערב שבת בתוך אותם כלי זכוכית שאנו מדליקין בהן שקורין לנפש וכו׳ עיין בר״ן שבת סוף פ׳ כירה. ובמרדכי שם סי׳ שי״ז וז״ל כגון אלו צלוחות שקורין למפא שנותנים בהם מים להגביה השמן או שלא ישבור הכלי מותר. ובסמ״ג לאוין ה׳ שבת ז׳ ע״ב אבל אלו צלוחיות של בית הכנסת שנותנין שם מים להגביה את השמן או שלא ישבר הכלי מותר. ועיין בתוס׳ שבת מ״ז ע״ב ד״ה מפני וכו׳. ומה שרגילים לתת מים בזכוכית שקורין לאמפא ונותנין עליה שמן בע״ש אין זה קרוי קירוב כיבוי וכו׳ ובשערי תשובה סי׳ רל״ט בשם רב נטרונאי וששאלתם מנהג שלנו נרות של בית הכנסת נותנין מים בעששית ושמן צף על פני המים וכו׳ ע״ש טעם אחר. ועיין בטור ובי״ א״ח סי׳ רס״ה.

(סי׳ קנ״ו צד 144). פעם אחת עירבו בבית רבינו מערב שבת ובליל שבת שכחו ואכלו העירוב ולא נשתייר ממנו אלא פרוסה אחת. וא״ר דמותר לסמוך על חתיכה זו לטלטל בדרבנן דאמר בעירובין וכו׳ ובמרדכי עירובין פ״ז סי׳ תקכ״ד הובא מעשה כזו בשם הרב ר׳ יחיאל מפריז וז״ל פעם אחד ראיתי בבית חמי ה״ר יחיאל מפריז שעירבו בבית מורי מערב שבת ובליל שבת אכלו הערוב ולא נשתייר ממנו אלא פרוסה אחת ואמר לי מורי שמותר לסמוך על חתיכה זו לטלטל מבית לבית כדתנן בעירובין א״ר יוסי בר״א שצריך מזון שני סעודות לעירוב ה״מ בתחלת עירוב אבל בסוף עירוב דברי הכל כל שהוא. ואע״ג דאיכא דפליג עליה מ״מ קי״ל כדברי המיקל. ונראה דמה שהתיר לסמוך על מה שנשאר היינו אף לשאר שבתות דאי

דוקא לאותו שבת למה ליה למימר ונשתייר פרוסה אחת הא אפילו לא נשתייר כלום לאחר חשכה מותר לאותו שבת וכמו שכתב המרדכי בפרק בכל מערבין סי' ת"צ. מכאן משמע דמותר לאכול העירוב לכתחילה מיד משחשכה לאחר קנית העירוב. וכ"ה בהגהת ראש פ"ג דעירובין ד"ה מכאן משמע וכו' וכדפסק בא"ח סי' שצ"ד ס"ב בהג"ה ע"ש.

(סי' ר"מ צד 206). מעשה בא לפני ר' ששכח החזן וקראו ארבעה בפרשת החדש שבא בחנוכה כמו שרגילין לקרות בשאר ראשי חדשים ארבעה. וא"ר אם לא היתה וכו' הובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' כ"ב. ובשה"ל סי' ק"צ מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מעשה בא לפני ר' ששכח החזן וכו'.

(סי' רמ"ה צד 210). מעשה שהיה ואירע פורים באחד בשבת וקדמו להתענות בחמישי בשבת וכו' ובאתה אשה אחת לפני ר' שהיה לה לרכוב אחר השלטונה. ושאלה אם אפשר שתתענה למחר ותאכל היום מפני טורח הדרך. ואמר ר' אעפ"י שאין זה תענית צבור קבוע וכו' מ"מ אסור לו לאדם להיות פורש מן הצבור וכו' הובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ר"ד ע"ש כי חסרון הנכר שם ויש לתקן מכאן.

(סי' רמ"ה צד 211). והיה הדבר קשה מאוד בעיני ר' כקוצים וכו' ואין ר' נוהג היתר בדבר וכו' עיין בפרדס לרש"י סי' ר"ה כל הענין. ובהג"מ סוף פ"ב ה' מגילה וחנוכה, ובביאורי שם אות פ'.

(סי' רע"ה, רע"ו צד 244). והיה לר' לבוש חדש וכו' ועמד ר' ואמר צדוק הדין וכו'. וקשה לר' לישב מחריש וכו'.

(סי' רע"ו צד 245). ולא חש ר' להברותו סעודה ראשונה וכו' ונמנע ר' מלכנוס אצלו לנחמו וכו' הורה ר' ללבוש חלוק לבן ולרחוץ וכו' שוב פעם נפטר בן אחד ד' ימים אחר מילתו ופטר ר' את אביו וכו' עיין כל זה באו"ז ה' אבילות סי' תכ"ח, ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ר"ך ע"ש.

(סי' רפ"ד צד 252. 253). פעם אחת הניחו בבית רבי עירובי תבשילין ערב יו"ט למחר ביום טוב ראשון מצאו הפת לבדו שנשאר והבשר שעמו נאכל. והרצה דברים לפני ר'. וא"ר אילו לא בא הדבר לפנינו וכו' וייחד לו ר' מקום. כפול הוא לקמן בסי' ע"ו 287. ובמהרש"ל פ"ב סי' י"ח דביצה מביא מעשה כזה בשם מהרא"ק ועיין בביאורי אות נ'.

(ה"פ סי' ע"ד צד 286). פעם אחת שכח ר' ולא אכל מצה אפיקומן אחר סעודה קודם ברכת המזון. ולאחר ברכת המזון הוזכר. ולא רצה לאכול ממנה וכו'. ועיין בשה"ל סי' רי"ח כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסידר פעם שכח רבי ולא אכל מצת אפיקומן אחר סעודתו קודם ברכת המזון ואחר כך נזכר ולא רצה לחזור ולאכול ממנה לפי שהיה צריך לברך אחריה ולשתות מכוס של ברכה ואי אפשר לשתות בין כוס של ברכת המזון לכוס של הלל וכו'. וכן נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"ב ע"ש. ובספר או"ז ח"ש סי' רל"ב הובא דבר זה בשם ר' קלונימוס הזקן וז"ל כתב בתשובת הגאונים רבותי פ"א שכח רבי קלונימוס הזקן לאכול אפיקומן אחר הסעודה קודם ברהמ"ז ואח"כ הוזכר לו ולא רצה לחזור ולאכול ממנה וכו' ועיין מרדכי ברכות פ"ו סי' קל"ט. ובמרדכי סוף פסחים והא לך הסדר בקוצר. וז"ל אמרו עליו על רבינו קלונימוס הזקן זקינו של רבינו יהודה החסיד שפעם אחת שכח ולא אכל אפיקומן בליל פסח וכו' ושם בסוף ואם שכח ולא אכל אפיקומן וכו'.

(ה"פ סי' מ"ג צד 268). שאלו את ר' אם מותר ללוש בבצים בפסח אם יש בהם משום חימוץ או לא. ולא אמר ר' בדבר לא איסור ולא היתר וכו' כלשון המח"ו הוא לשון הפרדס לרש"י ז"ל בסי' קכ"ט שאל את ר' אם מותר וכו' וכן הוא

ג״כ לשון השב״ל סי׳ רי״ד בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ״ל שאלו את ר׳ אם מותר ללוש בבצים בפסח או לא וכו׳.

(סי׳ קס״א צד 148). על אחת מאלף אלף אלפי אלפים וריבי רבבות הטובות וכו׳ כך אומר ר׳. ויש שמחסרין ו׳ מוריבי רבבות וכו׳ אבל ר׳ עושה אותם שני חשבונות וכו׳ ואין צריך לחסר הוי״ו וכו׳ ובסדר רע״ג גרס ואלו פינו וכו׳ מאלף אלפי אלפים ורוב רבי וכו׳ ע״ש כ״ז ע״ב. וכן הוא ברד״א דף ס׳ ע״ב ע״ש.

(ה״פ סי׳ צ׳ צד 290). יתר של שפוד שתוחבין בו יריכי העוף היה ארוך יותר מדאי ובא מעשה לפני ר׳ ואסר לחתכו בסכין. ולא לשרוף ראשו באור כדי שיתקצר משום תיקון כלי. ואין זה דומה לחותכה באור לפי שתי נרות דהתם נראה כמדליק כדרכו. כאדם שצריך להדליק שתי נרות. והובא באו״ז ח״ש סי׳ שנ״ז וז״ל כתב מורינו ורבינו אב״י העזרי זצ״ל ראיתי בתשובות שפוד שצולין בו עופות והיה ארוך יותר מדאי ואסר ר׳ לחתוך אותו ולא לשורפו משום תקון כלי. ולא דמי להא דאמר בירושלמי (פ״ד דביצה ה״ד) גבי פתילה ר׳ יהודה אומר חותכה באור לשתי נרות ונראה כמדליק שתי נרות. ולא ידעתי למה הביא מירושלמי דבר המפורש במשנה. ועיין מרדכי ביצה פ״ד סי׳ תרצ״א כתב רבינו אב״י העזרי ראיתי בתשובות יתד שפוד וכו׳ ואסר רבי לחתוך אותו ולא לשורפו וכו׳.

(ה״פ סי׳ צ״ב צד 291). העיד ר׳ על אדם גדול ומנו ר׳ שניאור ב״ר יהודה ב״ר ברוך שראוהו שחתך בשבת קשרי הכבש שהוא מוקשר בו בשפוד כשהוא צלי דהוה ליה כחותמות שבכלים דאמרינן בביצה מתיר ומפקיע וחותך. (בהערותי שם כתבתי כי החסיר המעתיק שם התואר גדול וכדומה. ועתה ראיתי כי טובה השערתי כי כן נמצא בשה״ל סי׳ פ״ז וז״ל וכן מצאתי שהעידו על אדם גדול ומנו ר׳ שניאור ב״ר יהודה ב״ר ברוך זצ״ל שראוהו שחתך קשרי הכבש וכו׳) ועיין במרדכי ביצה פרק ד׳ סי׳ תרצ״א וז״ל כתב רבינו אבי העזרי הלכתא כשמואל דאמר אין בנין ואין סתירה בכלים ומטעם זה מותר לחזור ולהפקיע קשרי השפוד שקושרין בה הטלה וכו׳ וה״ר מרדכי זצק״ל ראה בבית רבינו מאיר שעל השולחן לפניו היו נוהגין לחתוך קשרי השפוד בשבת וכן היו נוהגין בבית חמי רבינו יואל מפריש ז״ל.

(סי׳ תע״ג צד 591). ואמר ר׳ דיו בנטילה ראשונה שקודם קידוש וכו׳ עיין תוס׳ ק״ו ע״ב ד״ה הנוטל ידיו וכו׳.

(סי׳ שפ״ד צד 446). ולדברי האומר מתחילין כל הבכור שאלנו לר׳ מפני מה נקראת ביום השמיני וכו׳ ואמר לנו ר׳ וכו׳ כן היא גם דעת רע״ג עיין בסדר רע״ג נ״א ע״ב. ועיין במנהיג דף ע״א סי׳ נ״א נ״ב נ״ג ע״ש.

(ה״פ סי׳ מ״ד צד 269). חיטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם שמתירה לפי שחמיץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אוסר בכל שהוא. ואף ר׳ אומר שהיא אסורה וכו׳ כעין לשונו הובא בתמים דעים סי׳ קמ״ה וז״ל ובספר האורה כתוב חטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם רשאי להתירה לפי שחמיץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אסור ואסור בכל שהוא. ואף ר׳ אומר שהיא אסורה. אבל יש להביא ראיה להתר מטומאה אם לא מפני שאין אנו יודעין אם למדים מטומאה איסור או לא. ששנינו גבי טומאה בעוף כדי שתפול לאור ותשרף. דכיון ששהה האוכל במעיו כשיעור הזה שוב אינו ראוי לקבל טומאה לפי שבא לידי סרחון מיד ואינו אוכל. וכן יש לומר שאין זה בא לידי חימוץ אלא ע״י סרחון. אי דפשיטנא למגמר איסורא מטומאה ע״כ. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל קל״ט וסי׳ קמ״א ובשה״ל סי׳ רי״ז ובפירש הר״ש פרק י״א משנה ז׳ דאהלות ד״ה בעופות ובדגים וכו׳ יש רוצים להתיר מכאן

וכו'. ובתוס' מנחות ס"ט ע"א ד"ה דבלע וכו' ותוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ותוס' בכורות ד' ע"ב ד"ה דג טהור וכו'. ועיין במרדכי פסחים סי' תקנ"א.

(ה"פ סי' מ"ה צד 269). חטה אחת נמצאת בתרנגולת ביום אחרון של פסח והמתין ר' עד מוצאי פסח ואכלה. וכן כתב המרדכי בפ"ב דפסחים סי' תק"נ וחטה מבושלת בתרנגולת אין להשהותה אלא אם כן נמצאת ביום אחרון של פסח דאין בו איסור כ"א מדרבנן. ובטור א"ח סי' תמ"ז הביא בשם ספר יראים ואם הוא ביו"ט אחרון של פסח מותר להשהותו עד אחר הפסח. ולא הביאו שכן הוא גם דעת רש"י שהביא המח"ו. ועיין בש"ע א"ח סי' תס"ז במ"א ס"ק י"ד.

(ה"פ סי' מ"ו צד 269). וכל ח' ימי הפסח צריך ללוש במים שלנו. ויש שאינן חוששין למים שלנו אלא ביום ראשון בלבד. וחולק ר' עליהם וכו' עיין ברא"ש פסחים פ"ב סי' ל"א. ובשה"ל סי' רי"א ובשערי תשובה סי' צ"ח צ"ט ובסי' רפ"ח.

(ה"פ סי' מ"ט צד 270). ר' לא מצא חסא בפסח והביא מרוייא. ועיקר של פופרין. והם שנויים בפרק כל שעה ומברכין עליהם אכילת מרור וכו' עיין פירש"י פסחים ל"ט ע"א על תמכתא מרובייא מרריתא; אמירפוייל והיא פופרין. ובפרדס סוף סי' קל"א ור' לא מצא חסא בפסח והביא עיקר שלו וכו'.

(ה"פ סי' נ"א צד 270). יש טועים בסדר פסח ומגביהין הקערה עצמה כשמתחילין לומר הא לחמא ומסלק הבשר מתוך הקערה. וראיתי את ר' שאינו נוהג כן וכו' עיין רשב"ם פסחים קט"ו ע"ב ד"ה ואין עוקר וכו' ובהגמ' פ"ז הלכות חו"מ אות א'. ובאו"ז ח"ש סי' רנ"ו. ועיין במנהיג ה' פסח סי' ע"א וסי' ע"ג.

(ה"פ סי' נ"ג צד 271). והשלש מצות שאמרנו ר' אומר שמברך באחת המוציא. ובאחת על אכילת מצה ובציעה לאפיקומן. ואחת לכריכה כהילל. וכו' עיין תוס' קט"ז ד"ה מה דרכו וכו' אך ר"י היה מברך המוציא על השלימה והדר על אכילת מצה על הפרוסה ובוצע משתיהן יחד וכן עמא דבר ולכך עושין על השלישית כריכה כדי לקיים מצוה בשלשתן. וברא"ש ע"פ סי' ל' ונהגו באשכנז ובצרפת וכו' ובמנהיג ה' פסח סי' ע"ז ע"ח ע"ש. וברד"א דף פ"ו וז"ל וכתב רבינו יעקב הזקן משום אביו הואיל ושלשת המצות באות לשם מצה טוב הוא שתעשה מצוה בכל אחת מהן. כיצד על השלימה המוציא ועל הפרוסה לאכול מצה ולאפיקומן. והשלישית לכריכה וכו' ועיין בסדר רע"ג דף ל"ט ע"ב וטמיש בחרוסת והדר אכיל וכו' ובמנהיג שם.

(ה"פ סי' ג' צד 255). ור' אומר שאין צריך לחזור ולהגעילה ובלבד שישליך המים מתוכה כשהן מרותחין וכו' עיין במרדכי פסחים פ"ב סי' תקפ"ג שהביא משם רש"י ורב האי גאון שאין צריך להגעילה אחר שהגעיל הכלים. ובשה"ל סי' ר"ז וז"ל ורבינו שלמה זצ"ל פירש אומר ר' שיורה שמגעילין בה אין צריך לחזור ולהגעילה. ובלבד שישליך ממנה המים כשהן רותחין קודם שישקוטו המים מרתיחתן שלא תצטנן מתוכה ותחזור ותבלע וכו' והעתיק לשון זה ממח"ו ע"ש.

(סי' ע"ג צד 40). פעמים ראיתי את ר' שהביאו לפניו על השולחן אגווים מטוגנין בדבש וכו' ומברך עליהם בורא פרי העץ. כי הוא היה אומר האגוז עיקר. והדבש טפל וכו' ובעיני הוה דבש עיקר. אלא כדאיי הוא ר' לסמוך עליו. והוא בפרדס סי' פ"ה ופעמים ראיתי את רבי שהביאו לפנינו על השולחן אגוזים בדבש לא נשתנה פרי מהוויתו ואין זה בישול והאגוזין עיקר ובעיני דבש הוי אלא כדאי (רבי) לסמוך עליו. ובתוספות ר"י חסיד ברכות ל"ח ע"ב וז"ל וכן אגוז מטוגן בדבש

בורא פרי העץ וכן כתב במח״ו שנסדר לפני רש״י ז״ל וכן הובא באו״ז ח״א סי׳ קס״ח וכן אגוז מטוגן בדבש בורא פרי העץ וכן כתב במח״ו שנסדר לפני רבינו שלמה זצ״ל ולא כמו שכתב שם בענין אחר שהדבש עיקר ויברך שהכל. דודאי האגוז עיקר. וכוונתו למה שהביא המח״ו בסי׳ ס״ט. וכן הביא גם הפרדס סי׳ ע״ז ע״ש וצ״ע. ועיין בסמ״ג עשין סי׳ כ״ז וז״ל אגוז מטוגן בדבש כתוב הרב ר׳ שמחה זקנינו לפני רבינו שלמה שהאגוז הוא עיקר ומברך בורא פרי העץ. וכן הוא דעת התוס׳ ברכות ל״ח ע״ב ד״ה משכחת וכו׳ ועיין בהג״מ פ״ג מה׳ ברכות אות ה׳ ואגוזים מטוגנין בדבש כתב במחזור ויטרי וכו׳ וכן הוא בסמ״ק סי׳ קנ״א אגוז וכו׳ כתוב במח״ו וכו׳ ובאגודה פ״ו דברכות סי׳ קל״ד ע״ש.

(סי׳ ע״ג צד 40). ופעמים שראיתי את ר׳ כשמבאין לפניו בשר של חידוש (כן הוא בפרדס בשר של חידוש ובפני שד״ל היה בשר של חירות) עיין בפרדס לרש״י ז״ל פ״ו ופעמים ראיתי את רבי כשמביאין על השולחן בשר של חידוש או בשר מבושם או בצים מטוגנין בדבש נוטל ומברך שהכל קודם שיבצע ברכה המוציא אומר לי זה חביב בעיני יותר מן הפת ונוח לי ליתן ברכתו לשבח את קוני כאשר אני אוהב וכו׳.

(סי׳ ר״מ צד 204). והקפיד ר׳ על הדבר ואמר שלא אמרנו אלא רמז בעלמא וכו׳ והחזירו רבינו עליו השלום (כנ״ל לגרוס).

(סי׳ רכ״ז צד 193). וראיתי ר׳ שלא קרא הלל דר״ח עם הצבור וכו׳.

(סי׳ צ״ה צד 293). אטו מי איכא צערא קמי קודשא בריך הוא והכתיב הוד והדר לפניו לפיכך אינו עיקר, ואין רבי רגיל לאומרו וכו׳.

(סי׳ ק״ד צד 301). רבי התפלל ערבית ביום ולא רצה לברך על ספירת העומר עם האחרים כי היה דואג שמא יעשה ברכה לבטלה. וספר עם האחרים ולא בירך וכו׳ עיין ברד״א דף פ״ט ע״ב וז״ל וכתוב במח״ו המתפלל עם הצבור מבעוד יום מונה עמהם בלא ברכה וכו׳ ובשה״ל סוף סי׳ רל״ד ועיין בביאורי אות ל׳.

(סי׳ ק״ו צד 304). ומפטיר (שחוהמ״פ) ביחזקאל היתה עלי יד ה׳ עד סוף הפרשה אך הוקשה הדבר לרבי כי אין בה מעניין הפסח כל עיקר. ונראה לר׳ שצריך להתחיל למעלה, כה אמר ה׳ עוד זאת אדרש לבית ישראל וגו׳ ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ל״ג וז״ל וכד מקלע שבת בחש״מ קרו שבעה בפ׳ כי תשא מן ראה אתה עד לא תבשל גדי, ומפטיר מן והקרבתם עד סוף פסקא ואפטרתא ביחזקאל היתה עלי יד ה׳ ע״כ. וגם ברד״א דף צ׳ ע״א ובס״ת ב׳ קורא מפטיר והקרבתם, ומפטיר ביחזקאל היתה עלי עד סוף הענין, ותו לא מידי.

(ה״פ סי׳ כ״ז צד 262). וכסכוסי קירמי, שעושות הנשים בפסח שקורין אנפשייר התיר הרב וכו׳ עיין סמ״ג לאוין סי׳ ע״ה, ובתוס׳ מ״ק י׳ ע״ב ד״ה כסכוסי וכו׳ ובביאורי אות ז׳, ושמעתי כי רי״ט היה (הוא רבינו יו״ט עיין לעיל ר׳ יו״ט).

(ה״פ סי׳ כ״ג צד 261). ורבינו ש״י (הוא רש״י) הורה כשחל י״ד להיות בשבת מותר לעשות מצה בערב שבת לכתחילה וכו׳ עיין שערי תשובה סי׳ רצ״ה, ועיין בספר יראים סי׳ ק״ה, וברוקח סי׳ רע״ז.

(ה״פ סי׳ כ״ח צד 263). ילוש ויאפה וישא עמו כדי שלא יבטל מאכילת מצה העתקתי מתשובות רבינו ש״י. ובהגהת אשר״י פ״ג דעירובין ד״ה וכן כתב רש״י וכו׳ ורבינו שמואל בשם רבינו ש״י וכו׳ עיין תקל״ז שהגא כנוי לרש״י ז״ל.

(שם סי׳ כ״ט). אבל יין שפיר דמי, משום דחמרא מגרר גריר וקא אכיל מצה לתיאבון. וכן היה רבינו נוהג. עיין תוס׳ ברכות ל״ה ע״ב ד״ה טובא וכו׳ ובמרדכי ריש פרק כיצד מברכין סי׳ קי״ב, ובטור א״ח סי׳ תע״א ובב״ח שם.

רבינו ש״י. (סי׳ תקל״ז צד 750). ורבינו ש״י אומר דכיון דלא קיימא בדרי דאוני לא מצטרפי. אין בריאה שום עינוניתא דוורדא טריפה. ורבינו ש״י מתירה. הוא כינוי לרש״י ז״ל עיין רש״י חולין מ״ז ע״א ד״ה אפילו כטרפא דאסא וכו׳ ובהני דידן דאית ברובא דידהו אי משכחינה ריאה דלית בה עינוניתא כשירה וכו׳ וי״א דאם חסרו אונות הימין מצטרפין לה בהדייהו וכו׳ ואין הדבר נראה בעיני וכו׳ ועיין בפירש תמיד כ״ז ע״ב פירש הרב רבינו ש״י פירש אחד וכו׳ ובפירש רש״י ותוס׳ יומא ס״ט ע״א, ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ של״ג. ושם סי׳ תקנ״ט, ובתוס׳ זבחים ה׳ ע״ב ד״ה מיעט וכו׳ ורבינו ש״י מוחקו (וכתב בצדו שלמה יצחקי).

רבינו ש״ח. (סי׳ שנ״ט צד 414). ג״כ כינוי לרש״י ז״ל ורבינו ש״ח קאסר לנשים לברוכי אלולב וסוכה משום דפטורין וכן הביא בהג״מ ה׳ ציצית פ״ג אות מ׳ בשם רש״י ע״ש.

(שם צד 413). ונראה לר׳ דהכל מעין מצוה קא יהיב שיעורא וכו׳ אבל בקרבן עולה וראייה אינו נראה לר׳ שיהא חייב וכו׳ עיין בביאורי שם אות ה׳.

(סי׳ שס״ה צד 424). וכן קבלנו מרבינו הרב זצ״ל והעמידנו בעיקר הדבר מתלמוד ארץ ישראל, עיין בביאורי אות י׳.

(סי׳ צ״ד צד 291). אין ר׳ רוצה להתיר לשחוק באגוזים בשבת וביו״ט וכו׳ ובשלהי פרק המוציא תפילין הגיה רי״ש שלא כגירסת הספרים וכו׳ מנימוקי רי״ש. נראה שהוא כינוי לרש״י ז״ל. ועיין תוס׳ עירובין ק״ד ע״א ד״ה הכי גרס בקונטרס וכו׳. ובשה״ל סי׳ קכ״א וז״ל וכן מצאתי כתוב אין ר׳ מתיר לשחוק באגוזים בשבת ויו״ט משום אולודי קלא ועוד שמשתבר. (העתיק לשון המח״ו ולא שמו). ולשחוק בכדור שקורין פלוטא מתיר רבינו מפני שמחת יו״ט. עיין ביצה י״ב ע״א תוס׳ ד״ה הכי גרס רש״י וכו׳ ובירושלמי פ״ד דתענית ה״ה, ובמדרש איכה פסוק בלע ה׳ ולא חמל. ובשה״ל סי׳ קכ״א.

(סי׳ שס״ג צד 418). מיכן ואילך דרבנן, לא אחמור רבנן בספיקא מ״ר רי״ש, (הוא רש״י).

(סי׳ רמ״ה צד 210). וזה הוסד לפני רבינו תנוח נפשו בצרור החיים, עיין בהג״מ פ״א מה׳ מגילה ונהגו הקהל וכו׳.

(סי׳ רמ״ג צד 208). אבל רבינו שלמה חולק עליו ואומר שצריך לברך אפילו ביחיד בין לפניה בין לאחריה. עיין בסדר רע״ג סדר פורים דף ל״ז ע״א וז״ל והקורא את המגילה בזמנה אינה קורא אותה אלא בעשרה. שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה, אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד, ושלא בזמנה בעשרה. רב אשי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי, וכיון דרב קא חייש להא דרב אסי הלכה כרב אסי. ועיין בערוך ערך מגל ג׳ דמסיק משם פירוש ר״ח הילכתא כרב וכו׳ ואע״ג דחש ליה רב להא דרב אסי קיימא לן הלכתא כרב. ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ ש״ל. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ד, ובשה״ל סי׳ קצ״ה, ובטור וב״י א״ח סי׳ תר״ץ.

(סי׳ רכ״ז צד 192). נהגו העם לברך בר״ח לקרוא את ההלל, אבל רבינו תנוח נפשו בצרור החיים לא מברך עליו, עיין תוס׳ ברכות י״ד ע״א ד״ה ימים וכו׳ וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכינן עליה ועיין בביאורי שם אות י׳.

ש.

שלמה ב"ר יצחק. (שם צד 193). וזו תשובה השיב ר"ת על רש"י זקינו וכו' עיין בביאורי אות י'.

(סי' ר"ל צד 196). כאילו הן מן התורה לכל דבר. וסייעתא לרבינו שלמה ב"ר יצחק, עד כאן תוספות, ת'.

(סי' שס"ט צד 430). ניטלה בוכנתו פירש רבינו במתניתין תנא פיטמתו, בוכנתו. ולפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא, פילון, זה לשון מורי הזקן רבינו יעקב. אבל רבינו יצחק הלוי פירש וכו' עיין בערוך ערך פטם בשם ר"ח. ובפירש הר"ש ערלה פ"א משנה ח' פרח שעל הפטמא. ובמשנה עוקצין פ"ב משנה ג'. ועיין בספר יראים סי' קכ"ד. ובשה"ל סי' ש"ס. ובתניא סי' פ"ה ענין אתרוג.

(סי' שע"ד צד 435). שלמה ב"ר יצחק, היא תשובת השאלה על מה שנשאל אם אומרים זמן בנטילת לולב בשני ימים טובים הראשונים של חג.

(סי' ש"פ צד 442). ראשון דחוה"מ קורא וכו' ובסדר הזה הנהיג רבינו זצ"ל את דורו, והעמיק בדבר מכתב ידי רבו מובהק ר' יעקב ב"ר יקר שפירשה במסכת מגילה לפני המאור הגדול מתקן לכולה גולה, רבנא גרשם זכרונו לברכה כו' עיין בסרע"ג דף נ"א ע"א, ובמנהיג ה' סוכה סי' מ"ז וקריאת קרבנות החג נחלקו לכמה ענינין אית גאון דאמר וכו'. ובסי' מ"ח ורב עמרם אמר כו'. ובסי' מ"ט אך מנהג קצת צרפת וכל קנפיא ופרובנצא וספרד הוא עיקר וכו' ועיין בעיטור בעשרת הדברות ה' סוכה ולולב דף מ"א ע"ב, ובשה"ל סי' שע"א, ובטור סי' תרס"ג ע"ש.

(סי' שפ"ב צד 444). ועל היקף של כל ימות החג נשאל רבינו נ"ע, וכך השיב. על שכתב על היקף של כל ימות החג וכו' וכן נראין הדברים וחוזרני בי מבראשונה, וכל דברי רש"י ז"ל השאלה והתשובה עד וחוזרני מבראשונה הובא באו"ז ח"ש סי' שט"ו ועוד שם עליהם נוספות ע"ש ועיין בספר יראים דף מ"ד ובמאה שערים למהריצ"ג ה' לולב דף קי"ד ע"א, ע"ב. וביצחק ירנן שם דף קט"ו, ובמנהיג סי' מ"ד, ובשה"ל סי' שס"ט. ובתניא רבתי סי' פ"ו ובאורי שם אות ה' ע"ש. ועיין בתשובות רבינו יוסף אבן מיגאש סי' מ"ג.

(סי' תס"ח צד 587). מעשה בחתן אחד שעשה ארוסין ונשואין ביחד וכו' הובא בלקוטי פרדס בסוף הספר.

(סי' תס"ט צד 588). ור"ת השיב על זה דלא יתכן לעשותו בכוס אחד וכו' עיין בספר הישר לר"ת תרכ"ב.

(סי' תצ"ח צד 604). הלכות נדה, בקנה וקידה, ארוכות באין מידה. לרבנא שלמה בר יצחק ז"ל, נדה דאורייתא הכי פירושא אם ראתה דם וכו' כל זה נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ע"ר.

(סי' תצ"ט צד 606). וכבר היו אנשים שחולקין על רבינו שלמה ב"ר יצחק בכך שהן אומרים וכו' והשיב להם רבינו וכו'. כן הלשון בפרדס לרש"י ז"ל סי' רע"ב וכבר היו אנשים שחלקו על הרב רבינו שלמה ב"ר יצחק נ"ע בכך שהיו אומרים וכו'.

(סי' תצ"ט צד 610). וכן השיב רש"י נ"ע, והא לך תשובתו צריכות נשים לחטוט את שיניהם קודם טבילה וכו'. וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רע"ג וכן השיב רבינו נ"ע והילך תשובתו צריכות נשים בעת טבילתן לחטוט (לחצות) שניהם וכו' ע"ש. ועיין באו"ז ח"א הלכות נדה סי' שס"ג, א', וכן השיב רבינו שלמה צריכות נשים בעת טבילתן לחצות שיניהם וכו'.

(סי׳ י״ד צד 614). לשון רב סעדיה גאון ורבינו שלמה ורבינו שמואל וכו׳ עיין בספר התרומה בארוכות סי׳ צ״ט שהביא שם דעת רב סעדיה גאון ומסיים וכן הלכה למעשה שאין לסור ממנה ימין ושמאל, ועיין במנהיג ה׳ יולדות סי׳ ק״כ כדין תורה ודין מנהג בקבלת אבות וכו׳ אך רבינו סעדיה לא כך כתב וכו׳ אבל היום הזה אין לנו דין זה וחכמים עשו חזוק לדבריהם וכו׳ עד הנה דברי רבינו סעדיה שהעתקנו מלשון הערב אל לשון הקודש.

(סי׳ תקי״ב צד 640). משפט סדר הנחות הפרשיות בבתים לדברי רבינו שלמה וכו׳ עיין מנחות ל״ד ע״ב וברש״י ד״ה כיצד סדרן וכו׳, ותוס׳ שם ד״ה והקורא וכו׳ ובאו״ז ח״א סי׳ תקנ״ה, ובתמים דעים סי׳ ע״ט ובספר התרומה ה׳ תפילין סי׳ ר״ו.

(סי׳ מ״ד צד 761). ואם נשפכו המים מספיקא אסור דטעם כעיקר דאורייתא, ולא כפירש רש״י. עיין ע״ז ס״ז ע״א תוס׳ ד״ה אמר ר׳ יוחנן וכו׳ ותוס׳ חולין צ״ח ע״ב ד״ה רבא אמר וכו׳. ושם ק״ח ע״א תוס׳ ד״ה אמר רבא וכו׳ ובפסחים מ״ה ע״א תוס׳ ד״ה בשמעתין משמע וכו׳ ובזבחים ע״ט ע״א תוס׳ ד״ה אמור רבנן וכו׳.

(סי׳ ע״ה צד 767). דהיינו ריש מעיא באמתא בעי גרירא, זהו ממקום שמתחיל הקבה להתקצר ואילך צריך גרירא כדפירש רבינו שלמה וכו׳ עיין רש״י חולין צ״ג ע״א ד״ה ריש מעיא וכו׳.

(סי׳ נ״א צד 763). לפירש רבינו שלמה לצלי בעי קריעה שתי וערב לכתחילה וכו׳ עי׳ חולין ק״ט ע״ב. קי״א ע״ב. ובתוס׳ ק״ט ע״ב ד״ה אינו עובר וכו׳ וד״ה ההוא לקדרה וכו׳.

(סי׳ פ״ו צד 769). ומורי רבינו מפרש בימי התנאים היו הרבה ישראלים ביחד וכו׳ עיין תוס׳ ע״ז ט״ו ע״א ד״ה אימור וכו׳.

(סי׳ צ״ד צד 770). ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לגוי עד זמן אחד וחורש בהן בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה וכו׳ הוא מספר התרומה הקצר סי׳ קמ״ח.

(סי׳ קי״ב צד 774). גיגית של ענבים דרוכים וכו׳ ולדברי רבינו שלמה והרב ר׳ יהודה ב״ר נתן אפילו בלא נתינת סל [אלא] שפנה הענבים וכו׳ כצ״ל וכן בספר התרומה הקצר סי׳ קס״ז.

(סי׳ קכ״ז צד 776). גוי שתחב אצבעו וכו׳ ואם הניח [ידו] על הנקב שלא יזוב, אבל [לא] נכנס בתוך החלל, לדברי רש״י עד ברזא אסור בהנאה וכו׳ כצ״ל וכן הוא בקצרות מספר התרומה סי׳ קפ״ב ע״ש. ועיין תוס׳ ע״ז נ״ט ע״ב ד״ה ה״ג אתא נכרי וכו׳, ותוס׳ ד״ה אמר רב פפא וכו׳.

(סי׳ קל״ו צד 780). כדפירש רש״י פרק כל הגט וכו׳ עיין גיטין כ״ה ע״ב, ובפרש״י ולכי מיית הוי ניטא וכו׳ ובתוס׳ ד״ה מה היא וכו׳.

(סי׳ תקמ״ג צד 785). אבל אם היא קטנה לפירש ראשון של רבינו שלמה וכו׳ עיין קידושין מ״ג ע״ב ובבאורי ד״ה לפירש ראשון וכו׳ ע״ש.

והגאון ר׳ שלמה ב״ר יצחק. (סי׳ קנ״א צד 117) אומר בשם ר׳ יעקב ב״ר יקר דטעם בשמים במצ״ש דכל יום השבת שבת אור של גיהנם וכו׳ והכי אמר רב נטרונאי גאון במוצ״ש וכו׳ וכך ראינו רבותינו שהיו עושין וכו׳ עיין שה״ל סי׳ ק״ל ומי שמדקדק בלשונו שם יראה כי הוא לקוח ממח״ו. ועיין במאה שערים למהרי״ץ גאות דף י״ד, ובה״ג ה׳ קידוש והבדלה סי׳ ב׳, ובפרדס סי׳ ק״י, קי״א, קי״ד, קט״ז, ובלקוטים מרש״י שבסוף הפרדס דף נ״ב ע״ב, ובסדר רע״ג ל״א ע״ב, ובמנהיג דף ל״ד ע״ב ובתשובות הרשב״א ח״ג סי׳ ר״צ.

(סי׳ רפ״א צד 249). נשאל לרבינו שלמה אם אבלים מן המנין וכו׳ שלמה ב״ר יצחק, עיין תוספות כתובות ח׳ ע״ב ד״ה כי תניא וכו׳ ובירושלמי מגילה פרק הקורא עומד

ה״ד אית תניי תני אין אבלים עולין מן המנין וכו׳ ועיין בספר הפלאה על כתובות בתוס׳ ד״ה רב תנא הוא וכו׳.

רבינו שלמה ברי יצחק ז״ל. (סי׳ ש״נ צד 388). ורבינו שלמה בר׳ יצחק ז״ל פירש בפרק בתרא דר״ה (ל״א ע״א) במוספי שיר דשבת מאי אמרי פרשת שירת האזינו חולקין וכו׳ עיין במס׳ סופרים פי״ב ה״ח, ובשו״ת הרשב״ש סי׳ תכ״ט.

(סי׳ קל״ד צד 106). ודוגמא לזה הסדיר רבינו שלמה זצ״ל בסדר פסוקי סליחות ה׳ אלהי צבאות מי כמוך חסין יה (תהלים פ״ט, פ״ו) מזה למדנו דהפסוקים המסודרים לאומרם בהתחלות סליחות המה מרש״י ז״ל.

רבינו שלמה ב״ר מאיר. (סי׳ רע״ה צד 243). הוא אחיו של ר״ת הנקרא רשב״ם, ישב לו ר׳ שלמה אחי רבינו שהיה מתפלל, ואמר לו רבינו יעקב אחיו וכ׳ כיון שבא לבית הכנסת ירד הרב ר׳ שלמה לפני הארון ואמר ברכו. עיין תוס׳ פסחים ק״ה ע״ב ד״ה ש״מ ברכה טעונה כוס וכו׳ ורבינו שלמה ב״ר מאיר אומר וכו׳ גם רש״י זקינו הביאו עיין חולין קט״ז ע״ב כן מצאתי בנימוקי רבינו שלמה ברבי מאיר.

ר׳ שלמה בן רבינו יעקב. (סי׳ פ״ב 51). והוא ר׳ שלמה בן ר״ת, ובספר שבו סדר זרעים ומועד ירושלמי שהיה של רבינו יעקב כתוב בתחילתו א״ר אסי וכו׳ כמו שכתבתיו. ובדומה שהוא כתב יד החבר ר׳ שלמה בן רבינו יעקב ואחר סיום הדבר כתב רבינו בכתב ידו הנכר לי, וכן מנהג העולם ולא כמעשה דרבה ותלמידיו בברכות, וכן הלשון בשה״ל סי׳ ט׳ ע״ש.

(סי׳ ק״ל צד 103). פסק ר׳ שלמה בסוטה פרק אלו נאמרין, יש ללמוד מיכן סדר נשיאות כך הוא וכו׳ ושם הגהתי שצ״ל וכשכלה דבור מפי הקורא וכו׳. ועיין סוטה ל״ט ע״א ד״ה וכי מהדר וכו׳ סדר נשיאות כפים מפירש רבינו שלמה היה נראה שגירסתו ג״כ הכי. ועיין פירש״י על אלפס מגילה פרק הקורא עומד וכו׳.

ר׳ שלמה ב״ר שמשון. (סי׳ ק״ו צד 303). על ששאל אם שכחו וקראו ד׳ בעניינו של יום ולא קראו פרשת קרבן מוסף וכו׳ והובא באו״ז ח״ש סי׳ שט״ז וז״ל כתב ה״ר שלמה ב״ר שמשון וצ״ל כך מקובלני ממורי הזקן ר׳ יעקב ב״ר יקר וכן דעתי נוטה שאין אומר זמן בנטילת לולב אלא ביום ראשון בלבד, וברוקח סי׳ רי״ט ה׳ לולב ואתרוג פסק רבינו שלמה משום רבו הזקן רבינו יעקב ב״ר יקר שאין אומר זמן בנטילת לולב אלא ביום ראשון (ונראה שכונתו על ר׳ שלמה בר׳ שמשון כנראה באו״ז הנ״ל). וכן הוא ברא״ש פ״ד דסוכה סי׳ ב׳ וז״ל כתב בשם ר׳ שלמה ב״ר שמשון ז״ל נשאלתי אומר זמן על הלולב ביו״ט שני וכו׳ (ועיין בק״נ שם אות ח׳) ובמנהיג ה׳ אתרוג ולענין זמן דלולב כתב ר״ש ז״ל הצרפתי דעיקר מצות הזמן וכו׳ יברך בשעת נטילתו בראשון ושוב לא יברך ביו״ט שני וכו׳ ועיין בשה״ל סי׳ שס״ו וז״ל וכך השיב בתשובותיו רבינו שלמה ב״ר שמעון (צ״ל שמשון) בשם רבינו יעקב ב״ר יקר ז״ל שאין אומר זמן בנטילתו של לולב אלא ביום ראשון בלבד וכו׳ וברד״א סדר תפלות סכות דף ק״י ע״ב ולענין זמן ביום שני הוא מחלוקת, ה״ר שלמה ב״ר שמשון כתב שאין לאומרו וכו׳. וכן מוזכר בשה״ל ה׳ ט״ב סי׳ רס״ז וכן הורה הר״ר שלמה ב״ר שמשון, וברוקח ה׳ ט״ב סי׳ שי״ב וכן הורה רבינו שלמה ב״ר שמשון ב״ר אליקים וכו׳ והובא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ש״א. ובמהרי״ק סי׳ צ״ד וז״ל והגאון רבינו שלמה ברבי שמשון, ובנחלת שד״ל צד 47 הביא וז״ל בתשב״ץ (מנהגי מהר״ם) כ״י קרוב לסוף מצאתי, שני רבנים היו בדור אחד, רבינו שלמה בר׳ יצחק בעל הפי׳, ורבינו שלמה בר׳ שמשון, ואותו היה חותם עצמו ששון על שם

אביו, ורבינו שלמה היה חותם עצמו שי״י על שם אביו (ועיין מה שכתב הרב החכם וכו׳ מוה׳ אברהם ברלינער נ״י בהקדמה לנחלת שד״ל).

מר רב שלום גאון. (סי׳ ק״ב צד 81). והכי אמר מר רב שלום גאון בלילי שבתות וימים טובים במעריב אומר שומר עמו ישראל לעד. בישיבה ובבית רבינו אין מנהג כן אלא חותמין במקום ושמור צאתנו, ופרוס עלינו סוכת שלומך וכו׳. ובסדר רע״ג דף כ״ה והכי אמר שר שלום נמי, בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד, ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים. ועיין בשערי תשובה סי׳ פ׳. ובמנהיג ה׳ שבת אות ג׳ וכן כתב רב שלום גאון ז״ל כי אין מנהג בישיבתו ובבית רבינו שבבבל לומר שומר עמו ישראל בשבת אלא במקומו חותמין ופרוס וכו׳ ובשה״ל סימן ס״ה אמר רב שר שלום גאון זצ״ל בלילי שבתות וכו׳ והובא שר שלום בשערי תשובה סי׳ ש״ל וששאלתם אחד קורא וכו׳. וסי׳ של״א וששאלתם ספר תורה שאין לו תגין וכו׳. של״ב, של״ג, של״ד, ושם בשאר מקומות.

(סי׳ קכ״ח צד 99). ורב שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי לומר בתפלה של שחרית של שבתות וימים טובים וביוה״כ פעמים באהבה וכו׳ אין מנהג בישיבה ובבבל כולה אלא וכו׳ ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ד׳ ושם איתא ר׳ משה ורב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו׳ ע״ש. והובא רב שר שלום בערוך ערך חפר ב׳ אמר רב שר שלום יש חכמים ששמעו מפי הראשונים וכו׳ ובערך שבע ב׳ בתשובות רב שר שלום משמיה דרב יהודאי גאון אמר הנשבע בעשרת הדברים ובספר התורה אין לו הפרה לעולם, ובערוך ערך ראש וז״ל בתשובות הגאון רב שר שלום כתוב בר״ה בשני ימים אומר בין בתפלה בין בקדוש היום מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון. וכן הוא בספר ראב״ן דף ס״ט ע״ב וז״ל ובתשובות מר רב שלום גאון כתוב בר״ה בשתי ישיבות אומר בין בתפלה בין בקידושא דיומא מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, וכן הוא במרדכי סוף ר״ה ע״ש. והובא בספר תמים דעים סי׳ קל״ה כתב רב שר שלום גאון ע״ה שחיטה העשויה במסרק אסורה וכו׳. ובשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ י״א וראינו שכתב רב שלום גאון במתא מחסיא שתיקנו לומר צידוק הדין שנפטר רבינו באותה שעה וגם אין רגילין לעסוק בתורה וכו׳ וכן בראש פסחים פרק ע״פ סי׳ י״ג וגם רב שלום ממתא מחסיא כתב שתקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה וכו. וכזה הוא בספר הישר לר״ת סי׳ תר״כ וראינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא שתיקנו לומר צידוק הדין על שם שנפטר מרע״ה באותה שעה וכו׳. ובשה״ל סי׳ קכ״ז מצאתי בשם רב שלום גאון זצ״ל בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד וכו׳ ושם בסי׳ קכ״ז וראינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא זצ״ל שתיקנו לומר צדוק הדין וכו׳ ובאו״ז ח״ש סי׳ פ״ט אות ט׳ כתב ר״ת שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא שמה שאנו אומרים וכו׳ ע״ש מה שהאריך בזה, ועיין בסדר רע״ג דף ל׳ והכי אמר שר שלום גאון במנחה בשבת מותר וכו׳.

(סי׳ קמ״ז צד 115). והכי שדר רב שלום גאון אין אומר ויהי נועם וכו׳ הוא בסדר רע״ג דף ל״א ע״א והכי שדר רב שר שלום גאון אין אומרים ויהי נועם אלא במוצ״ש. ומוזכר בתוס׳ מנחות ל׳ ע״א ד״ה מכאן וכו׳ בשם רב שר שלום גאון, ובראש פ״ג דחולין סי׳ כ״ג וז״ל ורב שר שלום גאון כתב בתשובה דבין סביך ובין סריך כשרה וכו׳. ובכו״פ פ״ה דף י״ג ע״א בתשובת רב שר שלום משמיה דרב יהודה גאון ז״ל הנשבע בעשרת הדברות וכו׳. ובתוס׳ שבת ס״ד ע״ב ד״ה ר׳ ענני וכו׳ והר״ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום וכו׳.

ר' שלמה ב"ר אבן (פייטן). (סי' קע"ה צד 162). שרי עובדוהי מהחוויי סגיין וכו', וכן השיר תל"ז, ותל"ח, השיר ושבח ערכו, שירו לאל נועם לו הוא ע"ש.

הרב ר' שמעיה. (צר 277). והרב ר' שמעיה פירש נמי בשם רבינו שלמה דקידוש ודאי פוטר וכו' ועיין פרדס סי' פ"ט, וסי' צ', והובא בתוס' ע"ז ח' ע"ב ד"ה קרטסים אומר הר"ר שמעיה וכו' ושם תוס' ע"ז ט"ו ע"א ד"ה שרא ליה וכו' והר"ר שמעיה פירש דהוה גזרה לגזרה וכו'. ושם נ"ה ע"א תוס' ד"ה והשאר מותר וכו' אבל הר"ר שמעיה פירש מותר בהנאה וכו' ובמרדכי קידושין סי' תק"ס כתב הר"ר שמעיה וכו'. ובמרדכי ע"ז פ"ב סי' תתל"ב ורבינו שמעיה בתשובה פירש דג מליח שמלחו ישראל וכו' ובמרדכי חולין סי' תשכ"ה וכן כתב ר' שמעיה בן בתו וכו'. ועיין בתוס' ר' יהודה חסיד הנדפס מחדש בווארשא על מסכתא ברכות י"א ע"ב וז"ל ואמנם בפסקי הר"ר שמעיה תלמידו של רבינו שלמה ראיתי שכתב על רבינו שלמה ז"ל כשמשכים רבי לעסוק בתורה מברך ברכת התורה וכשהולך אחרי כן לבית הכנסת ואומר ברכות ופסוקי דזמרה חוזר ומברך ברכת התורה וכו', וכן באגודה ברכות כ"ב ובפסקי הר"ר שמעיה כתב על רש"י כשמשכימים ללמוד בתורה וכו'. ובנחלת שד"ל דף 42 ראיתי שהביא בשם ספר אסופות מתשובות של ר' שלמה בר' יצחק שפירש ה"ר שמעיה חתן אחותו, ושם מתשובת רבינו שלמה ופירש ה"ר שמעיה חתנו. ובאו"ז ח"ש ה' פסחים סי' רל"ט ועיסה שנילושה בבצים כתב ה"ר שמעיה, שפעם אחד שאלו לרש"י על עיסה שנילושה בבצים אם מותר לאוכלה בפסח, ולא אמר בה לא איסור ולא היתר וכן ראיתי בתשובת רבינו שמעון בן אברהם וכו' ועיין במח"ו ה' פסח אות מ"ג, ובפרדס סי' קכ"ט, ובשה"ל סימן רי"ד וז"ל בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל שאלו את רבי אם מותר ללוש בבצים בפסח וכו' וכל מדקדק בלשונו ובלשון המח"ו יראה כי הוא העתקה ממחז"ו. ועיין תוס' פסחים ל"ה ע"ב ד"ה ומי פירות וכו' ובשו"ת הרשב"א סי' תנ"ד, ועיין בביאורי אות ט'.

ר' שמואל מבר. (סי' פ"ב צד 51). אמנם ראיתי שלא רצה רבינו יעקב לעשותו צניף לעשרה, ואמר כי אעפ"י שבתשובתו לנדיב ר' שמואל מבר התיר בו גם בלא חומש בידו הוא עצמו לא היה רוצה לעשות מעשה אפילו חומש בידו וכו' ועיין בשה"ל סי' ט' ושם איתא אע"פ שבתשובתו לנדיב הר"ר שמואל מבארי התיר לו אפילו בלא חומש חזר בעצמו ולא היה רוצה לעשות מעשה וכו', (ולא ראיתי לסופרי הדורות מי שיזכרוהו). ועיין בספר או"ז ח"א סי' קצ"ו, ובתוספות ר' יהודה חסיד על מסכת ברכות מ"ז ע"ב ד"ה זאת תשובת רבינו תם וכו' ועיין תוס' ברכות שם מ"ח ע"א ד"ה ולית הלכתא וכו' ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא וכו' וע' ברא"ש פ"ז דברכות סי' כ' ע"ש.

הגאון רב שמואל בר' דוד הלוי. (סי' קכ"ג צד 93). הורה שמותרים לויים לקרות בתורה אפילו שלא במקום כהן בכל עניינים בין בראשונה בין באחרונה, כמו ישראל. וכעין אותה הוראה נמצא בשה"ל סי' ל"ד וז"ל וכן הורה הגאון רבינו שמואל ב"ר דוד (ונשמט הלוי) זצ"ל שמותרים לויים לקרוא בתורה בלא כהן בכל עניינים, ובסי' ק"צ שם כתב וז"ל ובמעשה הגאונים מצאתי במגנצא נחלקו שני גדולי הדור ר' יצחק בר' יהודה ור' שמואל בר' דוד הלוי. ר' יצחק צוה להפטיר ברני ושמחי (בר"ח טבת שחל בשבת) ור' שמואל העיד מפי אביו ז"ל שאמר לו שמפטירין בשל ר"ח וקיימו את עדותו, ועיין בפרדס בלקוטי דינים ושו"ת לרבינו שלמה זק"ל דף נ"ח ע"ב וז"ל הגאון ר' שמואל בר' דוד הורה שמותרים לקרות בתורה בלא כהן בכל ענינים וכן מורי שיחיה, (וגם כאן נראה

שחסר תיבת הלוי) והובא ברש"י סנהדרין צ"ז ע"ב כך מצאתי כתוב בשם הרב ר' שמואל ב"ר דוד ז"ל.

החבר ר' שמואל. (סי' רע"ד צד 225). שמעתי על החבר ר' שמואל שעמד מאבילותו בערב יו"ט מבעוד יום וכו' וטעם הדבר מפי אביו הגאון מפני שיו"ט מפסיק ומבטל גזירות ז' ושלשים. וכשם וכו'. וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קס"א. ולזה כיון הרמב"ן בתוה"א ענין שבתות ויו"ט וז"ל ומצאתי בנמקי הצרפתים מעשה ועמד רבינו שמואל מאבלותו ערב יו"ט מבעוד יום וכו' ודברי טעות הן וכו' ע"ש. והוא רבינו שמואל הלוי מוירמיזא בן הגאון ר' יצחק הלוי. כמו שמצינו אותה מעשה בראב"ן דף פ"ד ע"ב וז"ל מצאתי הרב ר' שמואל הלוי בווירמישא עמד מאבילותו ערב יו"ט מבעוד יום ולא התפללו שם מנחה. וטעם הרב מפי הגאון אביו רבינו רבי יצחק הלוי מפני שיום טוב מפסיק ומבטל גזירת שבעה ועומד מאבילותו מבעוד יום ולא נהירא לי וכו'. (וגם שמו לא מצאתי מוזכר בסופרי הדורות).

רשב"ם. (סי' נ"ה צד 272). ופירש רבינו שמואל מ"כ טעמא כדמפרש בשאילתות דרב אחאי וכו' עיין רשב"ם פסחים ק"ב ע"ב ד"ה הג' רבה בר בר חנה וכו' ובתוס' שם ד"ה ושוין וכו' ועיין בשאלתות פרשה יתרו סי' נ"ד. ובמנהיג ה"ש סי' י"ח. ובתוס' שבת קי"ט ע"ב ד"ה ומצא נר דלוק וכו'.

רשב"ם. (סי' נ"ו צד 273). הלכך אין בכך כלום אם יטול ידיו קודם קידוש ומברך על נטילת ידים. וכמו כן פירש רבינו שמואל וכו'. עיין פסחים ק"ו ע"ב רשב"ם ד"ה דחביבא ליה ריפתא וכו' ובתוס' שם ד"ה מקדש אריפתא וכו'.

רשב"ם. (סי' נ"ז צד 277). והכי נמי פירש רבינו שמואל בערבי פסחים. עיין רשב"ם פסחים ק' ע"ב ד"ה ידי יין וכו' אבל המקדש בביתו על שלחנו בשבת אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה ידי יין וכו'.

רשב"ם. (סי' תק"א צד 623). ודייק רבינו שמואל לברך לפני המילה להכניסו דלהכניסו להבא משמע וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה אבי הבן וכו' ותלוי בגירסת הספרים דרבינו שמואל גרים אבי הבן ברישא. וכן הוא דעת רע"ג משם שר שלום גאון וז"ל כשמברך אבי הבן להכניסו בבריתו של אברהם אבינו אין מברך אלא לאחר המילה וכו' עיין בסדרו דף נ"ב ע"ב. ובאו"ז ח"ש סי' ק"ז אות ו' וכבר היה מצריך הרשב"ם לברך להכניסו קודם המילה וכו'. ובמנהיג הלכות מילה סי' קכ"ג.

ר' שמחה בר' יצחק. (סי' שי"ז צד 353). תשובת רבינו עוזיאל בר' נתן אשר חכמים יגידו. את שלום ידידי קרובי החבר ר' שמחה ב"ר יצחק אני צעירו החתום דורש עם שלום קרובתי הגברת ובן יקיר יגדל כחושים. בנחלת שד"ל הובא בשם ויטרי שי"ח ולפנינו הוא בסי' שי"ז כלשונו ממש. וידידי הרב הגדול החכם מוה' אברהם ברלינער נ"י הגיה ע"ז לעיין בספרו זכור לאברהם. ולא נמצא בידי לעיין בו.

ר' שמעון בר' נתנאל משזנא. (סי' שי"ז צד 355). והשיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר (ר"ת) אשר שאלו ר' שמעון בר' נתנאל לשזנא. אשאלה מענה לשון מאת רבינו תם וכו' השיב ר"ת מימיני בל אמוט וכו'. עיין בספר תמים דעים שהביא בזה תשובה ארוכה בשם האי גאון סי' קי"ט. ובראב"ן סי' ס"א. ובבעל העיטור בעה"ד דף מ"ג. ובתשובות מהר"ם מר"ב סי' תר"נ.

ר' שמעון בר' יצחק הגדול. (שם צד 364). וגם ר' שמעון בר' יצחק הגדול

שהיה מלומד בניסים היה אומרם. ש"מ מותר ומצוה, ובשה"ל סי' כ"ח מביא וז"ל וגם ר' שמעון הגדול שהיה מלומד בנסים היה אומרם בכל יום. וגם רבינו סעדיה שמפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פירש שמצוה ומותר וכו'. (בשם הגדולים חשיב שנים ר' שמעון הגדול, ור' שמעון בר' יצחק. ומכאן משמע שהוא אחד כי ר' שמעון הגדול הוא נקרא ר' שמעון בר' יצחק הגדול), וכן משמע נמי מהא דבסי' תפ"ב בפיוט אמהות עת נכבשה וכו' חתום בסוף שמעון בר' יצחק, ובסי' תפ"ד כתוב למעלה „רשות לחתן מר' שמעון הגדול" ובתוך הפיוט רשום רק שמעון בר יצחק, וש"מ דזה וזה אחד הוא. ותימא מדוע לא הביא שם ר' שמעון אחי אם של רש"י שהובא ברש"י שבת פ"ה ע"ב ד"ה בנוטה וכו' ומצאתי לי סמך ביסודו של רבי שמעון הזקן אחי אמי מפי רבינו גרשום אבי הגולה. ומוזכר ר' שמעון הזקן בתוס' יבמות נ"ה ע"ב ד"ה אשה וכו' ותירץ הרב שמעון הזקן וכו' — וכן הפיוט בסי' תע"ח המתחיל איחר שם שוכן תרשישים וכו' רשום שם המחבר שמעון בר' יצחק.

הרב שמעון מפלאירא. (סי' רס"ב צד 225). העתקתי מכתיבת הרב שמשון מפלאירא. עד כאן ת'. בקוה"ד דף י"ח ע"א הביא רבינו שמעון מפיילירא עירובין ל"ב ע"א ד"ה רב ששת וכו' אך שם איתא הרב רבינו שמשון מפולירא, ובשה"ג הביא רבינו שמעון מפלירא. וגם רבינו שמשון מפלייזא והוסיף ור' שמשון מפלייזא היה בימי ר"ת כנראה במרדכי פרק אע"פ. ולפנינו במרדכי שם איתא ר' שמואל מפלייזא, ובמרדכי פרק כל שעה סי' תקנ"ב הרב ר' שמואל מפלמיזא בשם רבו הקדוש רבינו שלמה מדרוש וכו'. ובסמ"ג לאוין ה' יו"ט סי' ע"ה דף ט"ו ע"ב והרב רבינו שמעון מפלאיידא (וצ"ל מפליזא כדאיתא אותה ענין עצמו מרדכי ביצה פ"ב סי' תרע"ב ר' שמעון מפליזא) ובמרדכי פרק כל שעה סי' תקע"ב ה"ר שמואל מפליזא משם ר"ת. ושם סי' תקצ"ד, ושם פרק אלו עוברין סי' תקצ"ז, ובאו"ז ח"ב סי' רנ"ו בתחילת הסי' פירש ה"ר שמואל מפלייש. ובתשובות מהר"ם מר"ב ח"ג סי' תפ"ט לשון מוה"ר שמואל מפלייזא. ובמרדכי ע"ז פ"ה בהגהה סי' תתנ"ט וכן פסק ה"ר שמואל מפליזה. וצ"ע בכל זה.

רבינו שמשון בר' יוסף. (סי' תע"ד צד 592). ור"ת ורבינו שמשון ב"ר יוסף חורו בו וצוו לפרסם ולהורות הדבר כי חילול שמים הוא שטובלות ומעכבות מלברך וכו' ועיין בספר הישר לר"ת סי' של"א והרב ר' יעקב (הוא ר"ת) והרב ר' שמשון (בר יוסף) הורה כן דמותר לפרסם ולהורות וכו' ע"ש. ונזכר שם סי' תקמ"א פירש הרב רבינו שמשון מניקה שנתגרשה וכו' וכן בסי' תקמ"ה וז"ל ונ"ל סוגיא זו עד סוף המסכתא פירש רבינו הרב ר' שמשון, והובא שמו ושם אביו בתוספות ר' יהודה חסיד ברכות ט' ע"ב לק"ש קורין כוותיקין וכו' ור"ת פירש בתשובתו להר"ר שמשון בן ה"ר יוסף דזמן ק"ש הוי אחר הנץ החמה וכו'. ובשערי תשובה סי' מ"ז רבינו שמשון ז"ל בעל התוס' מוסיף על זה וכו'. ושם סי' קצ"ג לרבינו שמשון ז"ל ובתוס' שבת ס"ד ע"ב ד"ה ר' ענני והר"ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום וכו'.

רב שרירא גאון. (סי' תקי"ב צד 640). אבל רב שרירא גאון ורב היי גאון בנו ורבינו יעקב מפרשים וכו' הובא בשערי תשובה סי' כ"ג, כ"ד, צ"ו רבינו שרירא זצ"ל אעפ"י שאמרו חכמים וכו' ובסי' ק' רבינו שרירא ז"ל אמר כך שמעתי מפי ראשונים מקובל בידיהם שאין אופין בימי הפסח המצה בשמן ומים כל עיקר וכו'. ובסי' קל"ז, קס"ט, ק"ע, קע"א, ק"פ עד סי' קפ"ד, סי' ר"ו הנופל על פניו וכו'. רכ"ב אנשי מזרח וכו' רכ"ח, רנ"ג, ר"ע וששאלתם הא דתנן וכו'. ר"צ רב שרירא ורב האיי

ז״ל, ש״ג וששאלתם וכו׳. שכ״ד כל התעניות וכו׳ שכ״ה, שכ״ו, שנ״ב ש״ץ שאינו יודע כונת התפלה וכו׳. וברש״י גיטין ס׳ ע״ב ד״ה אילימא וכו׳ ורב שרירא גאון פירש בכתב תשובתו שיפורא שופר של נדבה וכו׳ ועיין בתוס׳ שם ד״ה שיפורא וכו׳ וברש״י כתובות ז׳ ע״ב ד״ה בנגדתאה עיר שבבבל ושמה בנדת בפסק סדרו של רב שרירא גאון היא נזכרת. ובתוס׳ כתובות ס״ז ע״א ד״ה גמלים וכו׳ כמו שכתוב בכתב רב שרירא גאון. ובספר הישר לר״ת סי׳ תק״ב להגבות שטרי חוב ולכתובה ממטלטלי דיתמי כן כתב רב שרירא בכתבו. והרמב״ן במלחמות כתובות פרק נערה שנתפתתה ז״ל וכבר דחאה רבינו הגדול ז״ל בטעם נכון והפורש ממנו כפורש מחייו. ורבינו שרירא ורבינו בנו שהוא שקיל כרובא של סנהדרין כך כתבו כדברי רבינו הגדול ז״ל, והובא כמה פעמים במהרי״ץ גאות, ובבעל העיטור ובספר כרו״ם ובשאר גדולי הראשונים. —

ת.

ר״ת. (צד 415). ואת זו פירש ר״ת. ועוד כתב ר״ת, עיין בספר הישר לר״ת סי׳ ש״י, ומוזכר בכמה מקומות בש״ס וא״א לפורטם.

שמות הספרים המובאים במחזור ויטרי ע״ס א״ב עם מראה מקומות והערות עליהם.

א.

צד ובאבות דר׳ נתן כך שנינו, ובריייתא קורין אותה אבות דר״נ ולא ידעתי
463 על מה וכו׳
464 ובברייתא דר׳ נתן מפורש שכן מצינו באנשי כנה״ג וכו׳ והוא באדר״נ פ״א.
ובמשנת ר׳ נתן אמרינן בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך מבטלתן ועשה סייג
464 לדבריך וכו׳.
במשנת ר׳ נתן וכו׳. וכן מפורש בסוף משנת ר׳ נתן. הוא באדר״נ פרק כ״ז.
527 ושם סוף פ״מ ונ״א
544 מוסף עליו במשנת ר׳ נתן שלבו היה מצטער וכו׳ ע״ש פרק ל״ח
544 ובמשנת ר׳ נתן שנינו על גלוי עריות כיצד וכו׳ אדר״נ סוף פרק ל״ח
שנו רבותינו במשנה ר׳ נתן כל השוקד על דברי תורה הרבה שקדנים כנגדו
וכו׳ עיין באדר״נ פכ״ט ושם הלשון משונה קצת וז״ל כל השוקד עצמו על
ד״ת מוסרין לו שקדנין כנגדו. וכל הבוטל מד״ת מוסרין לו בטלנין כנגדו
כגון ארי וזאב ונמר וברדלס ונחש והגייסות והליסטים באים ומקיפין אותו
526 ונפרעים ממנו שנא׳ אך יש אלהים וגו׳.
ובמשנת ר׳ נתן הן נכללין כך וכו׳ עיין אדר״נ פל״ג. — במשנת ר״נ כנגד
536 עשר נסיונות וכו׳. שם
545 ואף במשנת ר׳ נתן שנינו כך בפרק ז׳ מיני פורעניות. והוא בפל״ח דאבדר״נ.
548 שנינו במשנת ר׳ נתן כל המזכה את הרבים אין מגלגלין עבירה וכו׳ ע״ש פ״מ.
48 אגדה. ואמרינן באגדה שיר של פגעים היה אומר וכו׳ עיין מדרש במ״ר פי״ב
ובאגדתא אמר הקב״ה כל הימים יש להם זוג. ראשון שני. וכו׳ עיין
109 בר״ר פי״א. ופסיקתא רבתי פכ״ג.
ומצינו באגדה שבא הכתוב ללמד על סנחריב. וללמד על פרעה וכו׳ עיין
בפרש״י ישעיה ל׳ כ״ט. ובמדרש תהלים מזמור קי״ג. ובמדרש שמות פי״ח.
284 ובמדרש איכה פ״א סי׳ סט.
ומצינו באגדה מניין שאין אומרים שירה וכו׳. ברכות ל״ה ע״א. ערוכין י״א
284 ע״א. י״ב ע״א. סי׳ ע.
וכן נמצא האגדה. דבור ראשון וכו׳ כמה ברקים וכו׳ ועל פי אגדה זו פירשתי
למעלה כאשר פירשתי. ועל סמך אגדה זו יסד המשורר שיר זה עיין בת״י
שמות כ׳ ב׳ דבירא קדמאה וכו׳ ובמדרש סוף פרשה כ״ט כשנתן הקב״ה
320 את התורה צפור לא צווח וכו׳. סי׳ רפח.

כן נמצא בדברי אגדה. עיין ירושלמי ר״ה פ״ד ה״ח. ופסיקתא רבתי פ״מ למה אין ישראל תוקעין מן התפלה הראשונה וכו׳. ובתניא רבתי סי׳ ע״ה ובאורי שם אות כ״ט ע״ש. סי׳ שמ״ז. 385

ודרשינן באגדתא וי״ו מעשה ידינו. לא ידעתי מקום אגדתא זו. ועיין סי׳ קמ״ט. ובסרע״ג דף ל״א ע״ב וכי אמרינן ויהי נועם במוצאי שבת לחול היכא דאיכא לקמן שיתא יומי דחולא. אבל איכא בי מצעי יו״ט או יומא דכפורי אפילו חל יומא טבא ערב שבת ואיכא לקמן חמשה יומי דחולא לא אמרינן ויהי נועם בההוא אפוקי שבתא. 439

ועמד יתרו והשיאה לו וכו׳. כמו שמצינו באגדת השכם ודברי הימים של משה. הובא ספר השכם בפרדס לרש״י ז״ל רי״ח. ובעיטור חלק השמיני דף כ״ז ע״א וכן לר׳ עמרם ריש מתיבתא בשאין לו אלא אחד מברך שתים להניח ובמצות תפילין וכן בהסכם (צ״ל בהשכם) ובלקח טוב וכן הובא בתניא רבתי סי׳ ס״ד והכי איתא בספר השכם. וברד״א דף כ״א ע״ב ר׳ ישמעאל אומר בי״ג מדות התורה נדרשת ובמדרש השכם גורס מי״ג מדות וכן כתב רבינו סעדיה. ובמאה שערים למהרי״ץ גאות ה׳ קדוש ובמדרש השכם וקודם שיקדש אין מניחין את השולחן וכו׳ ועיין במבוא לפסיקתא זוטרתא להרב ר׳ שלמה בובער שהביא שם עוד הרבה מקומות שנזכר שם ספר השכם ע״ש. 540

מצאתי באגדה וביום השמיני ימול כתיב, ואין כתיב שיוציא שום הוצאות בא וראה כמה ישראל מחבבין את המצוה שהם מוצאים הוצאות לסעודה וכו׳ הוא במדרש תנחומא סי׳ ה׳ בשינוי מעט ע״ש. סי׳ תק. 617

מצאתי במדרש אגדה כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הי׳ פורעים מפני עינוי הדרך. כן הוא בפרד״א פכ״ט בשינוי לשון ע״ש ובהגהות רר״ל. וכן הביא המנהיג בהלכות מילה סי׳ קכ״ט וז״ל ויש סמך לדבר בפרד״א כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעין מפני עינוי הדרך וכו׳ סי׳ תקה. 625

בהגדתא למה נסמכה פרשת ציצית לפרשת מקושש וכו׳ כעין דרשה זו הוא בתד״א פרק כ״ו והובא בילקוט פרשה שלח. סי׳ תקי. 637

ובאגדה נותן מוראות המקרא למוראת מקדש וכו׳ עיין יבמות ו׳ ע״א וע״ב. ובמסכת סופרים פ״ג י״ג. 464

אמר ריב״ל אגדה היא בתנחומא. הוא בתנחומא פסוק והלוחות וגו׳ ובמש״ר פמ״א. 556 עוד יש עניני אותיות באלפא ביתא דר׳ עקיבא. ונזכר בספר כפתור ופרח פ״י דף ל״ד ע״ב וז״ל אלפא ביתא דר׳ עקיבא אין ארץ החיים אלא ארץ שמתיה חיין תחלה לעולם הבא. ושם פכ״ה דף ע״ו ע״ב מצאתי באלפא ביתא דר׳ עקיבא אי״ק. בכ״ר גל״ש. דמ״ת. הנך. וס״ם. זע״ן. חפ״ף. טצ״ץ. וכו׳ ע״ש. וכן הביא בספר מדרש תלפיות אות א׳ אותיות רבי עקיבא. סי׳ תקיז. 656

ואגב דאתי לידן הספר מדרש תלפיות אמרתי להעתיק דבר נפלא ממנו באות ח׳ ענף חכמה בביאור ילקוט ריש משלי וז״ל והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש היכן החכמה מצויה. ר׳ אליעזר אומר בראש. ור׳ יהושע אומר בלב דכתיב נתתה שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה שנא׳ חכם בני ושמח לבי אל תקרי למד אלא לב שהלב הוא מבין דעת. שנא׳ חכם לב יקח מצות. חוזר באותיות ואף דוד התפלל עליה שנא׳ לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי. ע״כ אמ״ה מאמר זה קשה

להולמו ונבוכו בו ראשונים ואחרונים אומרו אל תקרא למ״ד אלא לב וכו׳ שהם דברים בלתי צודקים לא למעלה ולא למטה דמי הזכיר למ״ד כדי לומר אל תקרא למד. ומתוך הקושי העצום ראיתי בדפוס אחר שלא הזכיר זה כלל. גם ראיתי מגיהים וחוזר באותיות. ויש אחרים מגיהים אל תקרי למ״ד עיין בפירוש הילקוט בתחלת משלי. כלל העולה שתקנתם קלקלתם כי עלה חרס בידם. אמנם הטה אזנך ושמע קושט דברי אמת בלי הצטיכות לשום הגהה כלום. דע דאיתא באותיות ר׳ עקיבא על אות למ״ד אל תקרי למ״ד אלא „לב מבין דעת“ לפי שהחכמה נתונה בלב ע״כ לענינינו באופן שדורש שם למ״ד בר״ת שהוא „לב מבין דעת“ ובזה נביא לביאור המאמר דהנה ר׳ יהושע שאומר שהחכמה נתונה בלב דכתיב נתתה שמחה בלבי וכו׳ מביא גם ראיה לדבריו שהחכמה בלב מהדרשה שנדרשת באותיות למ״ד כנדרש באותיות ר׳ עקיבא ולזה אמר אל תיקרי למד אלא לב מבין דעת וחוזר באותיות הלמד ותמצא כך. או חוזר באותיות ר״ל חוזר בספר אותיות ר׳ עקיבא ותמצא שדורש אל תקרי למ״ד אלא לב מבין דעת לפי שהחכמה מצויה בלב. א״כ אין צורך לשום הגהה כי אל תקרי למד היא ראיה שמביא ר׳ יהושע לדבריו שהחכמה בלב כדפרישית. ונכון ויציב ואמת עכ״ל. ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ תקכ״ה שהביא שם אלפא ביתי לר׳ מכיר. מכתיבות רבינו יוסי טוב עלם העתקתי אלפא ביתא מאותיות גדולות שבתורה.

אלפא ביתא מאותיות גדולות בנביאים וכתובים. סי׳ תקכב. 383

אלפא ביתא מאותיות קטנות אשר בתורה נביאים וכתובים. סי׳ תקכב. 384

ב.

בן סירא. וכן כתוב בספר בן סירה סלסליה ותרוממך. והובא ספר בן סירא יבמות ס״ג ע״ב. סנהדרין ק׳ ע״ב. ועיין בירושלמי ברכות פ״ז ה״ב בסיפרי דבן סירה כתיב סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. ובירושלמי סנהדרין פרק עשירי ה״א. ובבבלי ב״ק צ״ב קרי לספר בן סירא כתובים. ומשולש בכתובים דכתיב כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו. ובכתובות ק״י ע״ב בן סירא אומר אף לילות וכו׳. נדה ט״ז ע״ב לכדכתיב בספר בן סירה שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי וכו׳. ובירושלמי חגיגה פ״ב ה״א ר׳ לעזר בשם בר סירה פליאה ממך מה תדע עמוקה משאול מה תחקור במה שהורשיתה התבונן אין לך ענין בנסתרות. ובמדרש בר״ר פ״ח הובא בשינוי לשון מעט וז״ל רבי אלעזר בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש. בחזק ממך בל תחקור במופלא ממך בל תדע במכוסה ממך אל תשאל במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות. 556

בשר על גבי גחלים. כך נמצא בתשובות בשר על גבי גחלים. ונזכר בתוס׳ יבמות ל״ד ע״א ד״ה מתוך וכו׳ ובספר הישר לר״ת סי׳ ה׳. ובהגהות מרדכי פרק החולץ סי׳ ק״ו ובספר בשר ע״ג גחלים וכו׳ ולדברי הרוקח היה מחברו רב יהודאי גאון וז״ל סי׳ רכ״ז וכן פסק רב יהודאי גאון בבשר על גבי גחלים. ועיין בשו״ת מהרי״ק סי׳ קע״ה וכן מבואר בספר בשר על גבי גחלים יבמה שנפלה לפני יבם מומר זקוקה ליבום. סי׳ שנה. 394

בראשית רבה. ומצאתי בב״ר ויברך אלהים את יום השביעי. במה ברכו שאין
נר של שבת כבה מהרה כשם שכבה בחול וכו׳ עיין בר״ר פי״א. ובפסיקתא
רבתי פכ״ג. סי׳ קנה. 143
בב״ר וה׳ המטיר מה חסר המקרא הזה מאת ה׳ כמרתוקא מן גובר. עיין
בר״ר פנ״א וירושלמי מ״ק פ״ג ה״ז. סי׳ רפז. 313
נסא. הוא נבוכדנצר ושנינו בבראשית רבה ננוס קורטא וקצר קטיע פושקא.
ליתא לפנינו בב״ר אך הערוך ערך קרט ג׳ וז״ל בר״ר פט״ז ובוי״ר בסוף
ויהי ביום השמיני על ננסא קרטא קטיע פושכא. ונשמט מספרים שלנו.
ומצינו כנוסחא זו גם בפירוש לבר״ר המיוחס לרשי ז״ל. סי׳ רפט. 320
אף במוצאי יוה״כ מברכין עליו מפני ששבת כל אותו היום בר״ר פ״ו ט״ס
וצ״ל פרשה י״ב. ע״ש סי׳ קנ״ג. סי׳ שנו. 396
מצינו בב״ר שכן אנשי מגדל מתוך שהיו אוהבין זה לזה וכו׳ עיין בב״ר
פרשה ל״ח ובאדר״נ פי״ב. 473
פרוז. דונמא. בב״ר אל תהי בעיניך כפרוזדונמא ישנה וכו׳ עיין סי׳ י״ב
ובהערותי שם אות א׳. 322
הכא אמרינן בב״ר איפשר אדם רואה קלקלין דידיה וכו׳ לפנינו שם ליתא. סי׳ רצד. 330
בבר״ר אמרינן עלה דעומדין צפופין וכו׳ עיין בר״ר פ״ה. ובמדרש קהלת פ״א ע״ש. 359
מחלוקת ב״ש וב״ה בבר״ר וכו׳ ע״ש פרשה י״ב. 540
בבר״ר פירשוהו חכמים מן המקרא עיין בבר״ר סוף פרשה ז׳. 441
דאמר בבר״ר ר׳ חייא אזל למללא. לפנינו פרשה נ״ט שם הגירסא ר׳ מאיר
אזל לממלא וכו׳ וכן הוא נירסת הערוך ערך ממלא ר׳ מאיר אזל לממלא. 334
נקרא בב״ר פלילא פוטרין. לפנינו בב״ר פרשה יו״ד וז״ל כיון שיצא הביאו
פיילי פוטרין של יין לשתותו ונכנס יתוש בתוך חוטמו וכו׳ ובערוך ערך
פטר ה׳ הביא גם המדרש וי״ר על אותו מעשה ע״ש ולפנינו בוי״ר פכ״ב
איתא מזגו לו כסא דחמרא וזימן הקב״ה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו וכו׳
ע״ש ועיין מדרש קהלת פסוק ויתרון ארץ בכל הוא מזגו לו כוס פיילו
פוטרין של יין וכו׳. סי׳ רצד 334

י.

ירושלמי. ובגמרא דארץ ישראל גרסי הכי תני אין לך אדם מישראל שאינו
עושה מאה מצות בכל יום וכו׳. עיין ירושלמי סוף ברכות ושם איתא תני
בשם ר׳ מאיר אין לך אחר מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום
קורא את שמע וכו׳. (ראשית הספר) 3
גרסינן בירושלמי בפסחים פ׳ מקום שנהגו ר׳ אלעזר בר אבון אומר כל דבר
שאינו יודע בו שהוא מותר וכו׳ עיין ירושלמי פסחים פ״ד ה״א. ובירושלמי
תענית פ״א ה״ז. סי׳ רלו 200
ובגמרא דא״י מתני א״ר לוי במוצ״ש זימן הקב״ה לאדם הראשון וכו׳ עיין ירושלמי
ברכות פ״ח ה״ה, ומדרש בר״ר פי״ב. סי׳ קנד 120
אבל בכלי ראשון אסור לפשר גזירה פן יבשל וכו׳ וצ״ע בירושלמי. עיין
ירושלמי שבת פ״ג ה״ד. ובתוס׳ שבת מ״ח ע״א ד״ה מאי שנא וכו׳, וכראש
פ״ג סי׳ יו״ד. ועיין בביאור אות ט״ז. סי׳ כה 128

כרמוכח בירושלמי. עיין ירושלמי שבת פרק ט"ו ה"ט וז"ל הרא אמרה לצורכו
ולצורך ישראל אסור. סי' מח 38
וכן איתא בירושלמי על ר"ג שיצא במפתח של זהב בשבת. עיין ירושלמי פ"ו
דשבת ה"א. ובק"ע שם. סי' לב 32
וכן בירושלמי תכשיטי אשה אסורין לפי שהן שחצניות ע"ש פ"ו ה"א. סי' לב 32
ובירושלמי או' משום גזירה וכו' עיין ירושלמי שבת פרק ט"ו ה"א. ובביאורי
אוה ע"ו ע"ש. סי' לו 34
אע"ג דשרי ליה בירושלמי. עיין ירושלמי שבת פרק ט"ו ה"ב. סי' מא 36
ירושלמי משה תיקן להם לישראל שיהו וכו' ע' ירושלי' מגילה פ"ד ה"א. סי' קסה 58
והיינו דאמר בירושלמי דביצה שירי פתילה וכו' ע"ש פ"א ה"א. ובירושלמי
שביעית פ"ט ה"א ובירושלמי עירובין פ"ג ה"ח. ובמרדכי ריש פ"ק דביצה
סי' תרמ"ד ע"ש. סי' מו 40
בתלמוד ירושלמי אמר מר הני נשי דידן דלא שתו חמרא משבעה עשר בתמוז
עד תשעה באב מנהגא הוא. עיין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. ובתענית פ"א
ה"ו, והובא בפרדם לרש"י ז"ל סי' ק"ס. סי' רסג 225
בברכות ירושלמי, עיין ברכות פ"ש ה"ו, ומוע"ק פ"ג ה"ח. סי' קמא 11
ובירושלמי מפרש טעמא (שיטעום תבשילו בע"ש) שלא יכעום על בני ביתו
וכו' לפנינו ליתא. סי' קצא 74
ואמרינן בתלמוד ירושלמי אם ראית הלכה רופפת בב"ד ראה היאך ציבור
נוהגים עיין ירושלמי יבמות פ"ז ה"ג, וירושלמי ב"מ ריש פרק השוכר את
הפועלין. סי' רכו 94
ובכמה מקומות אמרו רבותינו בתלמוד ארץ ישראל מנהג מבטל את ההלכה
עיין במקומות הנ"ל. סי' רסה 26
ובירושלמי אמרינן ישן ועומד אסור וכו'. עיין ירושלמי תענית פרק א' סוף
ה"ד ע"ש. סי' רעא 31
ירושלמי ר' אחא ור' אבהו וכו' אסור להתענות בשבת עד שש שעות וכו'
ירושלמי תענית פ"ג הי"א ע"ש. סי' רעג 34
על פי תלמוד ירושלמי הא דאמרינן בפסחי' וכו' עיין ירושלמי פסחי' פ"ד ה"א. ע"ש. 43
והאוכל מצה בע"פ כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו ולוקה. בתלמוד ירושלמי.
עיין ירושלמי פע"פ ה"א, וע"ש מה שכתבתי בביאור שם אות ק'. סי' כ 60
ופירשו הדבר בתלמוד ירושלמי שלא ישתכר וכו' היא בירושלמי פע"פ ה"ו.
והובא ברשב"ם ותוס' ק"ו ע"ב ד"ה רביעי וכו'. סי' סו 83
שכך שנו רבותינו בתלמוד ירושלמי וכו' עיין ירושלמי פע"פ ה"ו. סי' ענ 86
ויש מרייקין מדתניא בירושלמי דערבי פסחים בין הכוסות הללו וכו' עיין
ירושלמי הנ"ל. סי' עה 86
בברכות ירושלמי משל לאדם שהרתיק על תרעו של מלך וכו' עיין ירושלמי
ברכות פ"א ה"א לאוהבו של מלך וכו'. סי' רפו 13
בירושלמי ממא חד שע מיול צלויי וכו' ליתא בירושלמי שלפנינו. סי' רפו 16
ודומה לו בירושלמי ברכות פרק היה קורא וכו' עיין ירושלמי פ"ש ה"ה
גירסא אחרת ע"ש. סי' רפו 16
ודומה לו בירושלמי חד סב הוה אזיל באורחא וכו' לא ידעתי מקומו סי' רפט 21

מדגרסינן בריש שבועות ירושלמי ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ אחא אמר העובר
לפני התיבה ביו״ט של ר״ה אין צריך להזכיר של ר״ח וכו׳ עיין ירושלמי
שבועות פ״ק ה״ד. וירושלמי עירובין פ״ג ה״י. ובשני המקומות הגירסא ר׳
ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יסא ע״ש. 360

כדמפורש בהרואה ירושלמי אצל תפילת ראש חדש וכו׳ עיין ירושלמי
ברכות פ״ט ה״ב. סי׳ שכב 361

ואני ראיתי בתלמוד ירושלמי פרק הרואה א״ר לוי מהארץ ועד לרקיע וכו׳
ירושלמי ברכות פ״ט ה״א. וכן הביאו התוס׳ חגיגה י״ג ע״א ד״ה ורגלי וכו׳
ועיין בביאורי אות ל׳. סי׳ שכה 363

וגרסינן בגמרא דבני מערבא ביציאות שבת ר׳ חייא רבה מפקד לרב וכו׳.
פ״א דשבת ה״ג. סי׳ שלו 373

ובירושלמי אמרינן יבש פסול משום דכתיב לא המתים יהללו יה. פ״ג דסוכה
ה״א ועיין בראש ובר״ן ריש פ״ג דסוכה. ובאו״ז ה׳ סוכה סי׳ ש״ו. ובתשובות
ברכת אברהם לבן הרמב״ם סי׳ ל״ב. סי׳ שסה 425

וצריך להתיז סמ״ך של הסרו דלא לישתמע חרו. ירושלמי. עיין ירושלמי
ברכות פ״ב ה״ד. סי׳ שעה 437

ועוד דאמרינן בירושלמי מי שסוכתו עריבה וכו׳ ירושלמי סוכה פ״ר ה״ה סי׳ שפר 445

והעמידנו בעיקר הדבר מתלמוד ארץ ישראל. עיין ירושלמי פ״ג דסוכה ה״ח
ועיין בביאורי אות י״ד. סי׳ שסה 424

אע״פ שבירושלמי מצא הרב סיוג לדבריו סי׳ שפר 446

ובירושלמי דתרומה וכו׳ עיין ירושלמי תרומה פ״ה ה״ד 498

מצינו בסנהדרין ירושלמי אנן תנא עיין ירושלמי סנהדרין פ״ו ה״ו. ובחגיגה פ״ב ה״ב 470

ובירושלמי בתר דלית גבר תמן תהי גבר בירושלמי ליתא אך הוא בבבלי
ברכות ס״ג ע״א. 497

וכי הא דאמר בירושלמי ההוא גברי דאנה תפילי וכו׳. עיין ירושלמי ברכות
פ״ב ה״ג ובפסיקתא רבתי פכ״ב ע״ש. 500

ר׳ אלעזר חסמא פירשו רבותינו בירושלמי וכו׳ הוא במדרש וי״ר פכ״ג. ועיין
ערוך ערך חסם. סי׳ תכו 518

ובירושלמי דמגילה אמרינן לא ישב אדם על ספסל שס״ת נתון עליו וכו׳
לפנינו ליתא בירושלמי מגילה רק בירושלמי ברכות פ״ג ה״ה, וכן מה
שכתב תיבה שהיא מלאה ספרים וכו׳ הוא שם, ומה שהביא בשם מגילת
ירושלמית דסיקיא שהיא מלאה ספרים וכו׳ הוא ג״כ בירושלמי ברכות פ״ג
ה״ה ע״ש. סי׳ תכז 524

ובתלמוד ירושלמי מפרש שהיה מעט קטן משמואל הרמתי עיין ירושלמי
סוטה פ״ט הי״ג ולמה נקרא שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו. ויש אומרים
שמעט היה קטן משמואל. 532

אמר ר׳ יצחק ממה שעשתה חכמה כפה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייתה
בע״ז ירושלמית איתה הכי, נראה דכן היתה גירסתו בירושלמי ע״ז. וכמו
שהביא הרי״ף סוף פ״א דע״ז ופירשוה בירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות
וכו׳ אמר ר׳ יצחק בן אלעזר מה שעשאתו החכמה עטרה לראשה עשאתו
ענוה עקב לסוליתה וכו׳ ומשמע דכן היתה גירסתו בסוף פ״א דע״ז. ועיין

ירושלמי שבת פ״א ה״ג. ובירושלמי שקלים פ״ג ה״ג. ובמדרש שה״ש פ״א מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשאת ענוה סנדל לעקבה. 554

ובירושלמי פסק כוותיה. עיין ירושלמי פ״ב דביצה ה״ב דרש ר׳ לוי כהדא דר׳ חנינא סגן הכהנים. סי׳ כג 616

ושמא אירושלמי סמיך דתניא בירושלמי וכו׳ הוא בירושלמי פ״ט דברכות ה״ג ועיין ערוך ערך צץ. סי׳ תקי 637

ותולין דילונים בתורה ואין תולין דילונים בתפילין ומזוזה כדאיתא בירושלמי פ״ק דמגילה. עיין ירושלמי פ״א דמגילה ה״ט תולין בספרים. אין תולין לא בתפילין ולא במזוזות. סי׳ תקיא 638

אבל בירושלמי דמגילה מצריך גויל סביב האות בפנים עיין ירושלמי מגילה פ״ט ה״ט וירושלמי ברכות פ״ב ה״ג. ובתשובות הרשב״א סי׳ תריא ע״ש. סי׳ תקיא 639

ואם נפסקה תפירה בג׳ מקומות וכו׳ כדאיתא בירושלמי דמגילה פ״א עיין שם פ״א ה״ט. סי׳ תקיב 641

אבל יש ראייה מעובדא דירושלמי. היינו מהא דאיתא בפרק אלו מגלחין ה״ד וז״ל חד בר נש אובד תפילוי במועדא אתא לגבי דר׳ חננאל ושלחיה לגביה דר׳ אבא בר נתן א״ל הב ליה תפילך וזיל כתוב לך. א״ל רב אזיל כתוב ליה, מתניתא פליגא על רב כותב הוא אדם תפילין ומזוזות לעצמו הא לאחר לא. פתר לה בכותב להניח. ומשמע דוקא להניח אבל ללבוש אפילו לאחרים כותב, ושמע מנה שמותר ללבוש תפילין בחול המועד. וע׳ תוס׳ מועק ייט ע״א ד״ה ר״י אומר וכו׳ ותוס׳ עירובין צ״ו ע״א ד״ה ימים וכו׳ ותוס׳ מנחות ל״ו ע״ב ד״ה יצאו וכו׳ שהביאו הירושלמי הנ״ל בקצת נוסחא אחרת. ועיין בשערי תשובה סי׳ רס״ו שהביא בשם רב ששנא גאון דאסור להניח תפילין בחוה״מ. 643

דאיתא בירושלמי הא מקום שאמרו למכור מותר למכור וכו׳ עיין ירושלמי ע״ז פ״א ה״י. סי׳ צ 770

ליקח מים של ע״ז או מאילן שנדל לפני ע״ז אסור וכו׳ כדאיתא בירושלמי. עיין בירושלמי שבת פי״ד ה״ד. וירושלמי ע״ז פ״ב ה״ב. ועיין בבלי ע״ז כ״ז ע״ב תוס׳ ד״ה שאני וכו׳. סי׳ צח 771

ובירושלמי יש טעם אחר. עיין ירושלמי שבת פ״ו ה״א. ובקה״ע שם פעמים שהיא רואה וכו׳. סי׳ ק 771

אבל אם יש לה אב ועדיין היא ארוסה אפילו היא קטנה יותר יכולה להתגרש ע״י אביה לפירש ר״ת כדמשמע פרק חרש ובירושלמי. עיין יבמות קי״ג ע״ב ד״ה יצתה זו וכו׳ ועוד הביא ר״ת ראייה מירושלמי דפירקין דקאמר התם נשתטית לא יוציא דבי ר׳ ינאי אמרי משום גרירה וכו׳ ועיין ירושלמי יבמות פרק י״ד ה״א. ובק״ע ובמה״פ שם. סי׳ תקמג 786

בתלמוד ארץ ישראל תאנא יצתה בת קול ואמרה אילו ואילו דברי אלקים חיים הם וכו׳ עיין ירושלמי ברכות פ״א ה״ד. 10

ותו גרסינן בגמרא דא״י רב הונא וכו׳ עיין ירושלמי פ״ב ה״א דברכות בשינוי שם האמוראים. והובא בתוס׳ שם י״ג ע״א ד״ה על לבבך וכו׳. 10

מ.

מדרש משלי. מצאתי במדרש משלי ברוב עם הדרת מלך אמר ר' חמא בר
חנינא (בא וראה) שבחו וגדולתו של הקב"ה וכו'. הוא במדרש משלי פי"ד.
והובא בסידור רע"ג דף י"ב ע"ב. סי' פז 55
ומפרש במדרש שה"ש שיהיו ישראל מקבלין פני שכינה סי' קסא 152
במדרש ותשלם כל המלאכה. סי' רלט 202
לפי שנוסד במדרש עתידות מלחמות וכו' עיין מגילה ו' ע"א. סי' רמט 215
כי הא דאמרינן באגדת איכה ר' יהודה בן בתירא וכו' עיין מדרש איכה פ"ג
ושם משונה הנוסחא מאשר הובא פה. סי' רעא 231
ונמצא במדרש אין אומרים החי אלא בבית האבל וכו'. עיין מרדכי סוף
מסכת ברכות. סי' רפא 248
למלך ששלח פנטיר וכו' בויקרא רבה וכו'. לפנינו ליתא. סי' רפז 314
ודומה לו באלה הדברים רבה למטרונה שהייתה על ברייספן שלה לפנינו
ליתא שם. סי' רפז 315
ובשוחר טוב מפרש גבורתו אצל רבת בני עמון לפנינו ליתא. סי' רצה 332
וחבירו באיכה רבתי עיין מדרש איכה פסוק על אלה וכו'. סי' רצו 333
ובמדרש לכו נרננה נמצא חד פייתא הוה אזיל לדברא וכו' סי' רצו 334
ושנינו תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין די פרו שופו. די שנים. פרו,
פנים שופו בלשון יווני שוין. עיין מדרש בר"ר פס"ה ושם איתא תרין
אדרעין דאבונן יעקב כתרין עמודין דיפרא סופא. ובערוך ערך פרספא הוא
תיבה אחת ע"ש. ועיין בתנחומא פסוק ויתמוך יד אביו להסיר אותה א"ל
ידי את מבקש להסיר וכו'. כשני עמודים שבתוך דמוסין שבטבריא כך
היו זרועותיו של יעקב. סי' רפז 317
ומצאתי סיג לדברי בב"ר בפרשת וירא אליו ע"ש שינוים בשם אומרם. —
ועוד מצינו שם הייתי ביום וכו' בר"ר פע"ד סי' קלח 108
סלם בגימטריא סיני ב"ר. הוא בר"ר פרשה ס"ח. סי' רפז 316
כי ההוא דהוה פרי בתר תורתיה במדרש איכה רבתי עיין מדרש איכה פסוק
נדר דרכי וכו' בלשון אחר. ועיין ערוך ערך פר ד' ערקת תורתיה ופרא
בתרה. ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב ולשון מדרש הוא באלה שמות ויסב
את העם הסיבן בשביסתין. ליתא לפנינו שם. סי' רפז 316
ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה וכו' עיין
בפסיקתא זוטרתא על מגילת רות. סי' שיב 344
שמצינו בשוחר טוב כדי שיאמר האחר לשנים הודו לה' כי טוב עיין שם
מזמור קי"ג. סי' סט 284
וזו היא משנת ר' נתן האמורה במדרש קהלת ע"ש פ"ב. ובמדרש שה"ש פ"ח
פסוק אנהגך אביאך וגו'. סי' תכד 464
ושלשתן מוציאים בויקרא רבה ממקרא אחר וכו' עיין וי"ר פי"ח. ובירושלמי
סוטה פ"ב ה"ב. 505
כאותה שאמר ר' יוחנן במדרש קהלת כל הדרך בחוקת סכנה עיין ירושלמי
ברכות פ"ד ה"ד. 508

ומדרש איכה רבתי מוכיח דאמר ההוא חוית בפילמאי חד פינקס וכו'.
לפנינו ליתא שם. 515
שמצינו בפרשת דברי ירמיה שתים שאלתי מאתך וגו'. שניה קשה שמצינו
שויתר הקב"ה על ע"ז ולא על חלול השם וכו' עיין בפסיקתא רבתי
פרשה כ"ד. ובוי"ר ס' כ"ב. ובמדרש תהלים כ"ו. 523
ושנת חמש יחזיקוהו על המקרא וכן מצינו בויקרא רבה ובמדרש ר' תנחומא 550
משפט אורך הרצועות וכו' אבל בילמדינו משמע דהיינו דוקא בשל יד עיין פ'
בא ושיעור רצועה של יד וכו'. ס' תקינ 641

מנהג. מנהג רוב קהלות צרפת שאין אומר עד יו"ט וכו' מנהג הוא שנהגו
כך ואין טעם מסוים בדבר וכו'. ס' צג 73
ומנהג ראשונים עיקר וכן היה נוהג רבינו יצחק בר' יהודה. ואחריו ר' יצחק
לוי. ורבינו ר' אלעזר. (באמירת הפיוטים) ומטים אורח סלולה. להג הרבה
יגיעת בשר. וצריכין להתייסר. כעכס לאויל מוסר. והדבר ביד נמסר. מפי
ארון ושר. ועוקר דבר וחסר. צריך לבלום פיו באפסר. שלא יבטל דבר
מלך וטפסר. ולחזור בו מקבל. עליו באיסור. לחיים ולשלום יתבשר. ס' שלא 370
וכן מנהג בכל יום אחרון של רגלים. — וכן מנהג בארץ אשכנז שאין פוסקין
צדקה על המתים בג' רגלים אלא ביוה"כ בלבד. ס' שיב 345
ומנהג ממוצאי שבת לפני ר"ה. ס' שיג 345
מיכן נהגו בני צרפת לאכול בר"ה תפוחים ארומים וכן בפרוונצא אוכלין
ענבים לבנים ותאנים לבנים וראש כבש וכו' עיין מרדכי ריש יומא מה
שכתב בשם תשובות הגאונים. ועיין בשה"ל ס' רפ"ג.
ונוהגין באשכנ"ז שמרחיקין אותו כמו כן וכו'. ס' תקי 636
מנהג אבותינו תורה היא וכו'. וכן נהגו בפרוונצא וגרבונא עיין מרדכי ריש
יומא. ובשה"ל ס' רפ"ג. ועיין בשע"ת ס' רצ"ט. ובפרדס לרש"י ז"ל ס' קס"ו
ובתשובות הרשב"א ס' שצ"ה. 373
לאחר התפילה מריעין בלא תקיעה ובלא שברים. וכן מנהג בשתי ישיבות.
הוא מלשון רב עמרם גאון בסידרו דף מ"ו ע"א. והובא בתוס' ר"ה ל"ג
ע"ב ד"ה שיעור וכו' וכן בסדר רב עמרם. אלא שכתב דבסוף מריע תרועה
אחת בלא תקיעה. ס' שמט 387

מחזור. במחזור הרב ר' יעקב ב"ר שמשון. ס' צג 73
יש מחזורין שכתוב בהן ה' צבאות ינן עלינו וכו' ואין לומר כן וכו' עיין בתניא
רבתי ס' ע"ה ומה שכתבתי שם בביאורי אות י"א. ס' שלג 371
ולכן תמצאנה במחזורים ישנים. ואשר לא ידעו מחקוהו מבלי דעת. ס' שנה 395
ובגולה שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת וכו'. ובעיר קולונייא נהגו העם
קשר"ק וכו'. ס' שנו 395
כאשר פירש רב עמרם גאון בתחילת המחזור שלו. ס' שסג 445
כמו שמצינו בכל המחזורים ישנים וכו'. ובכמה מקומות מצינו בתוס' שהביאו
מחזורים שהיה להם עם פסקי דינים עיין תוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם וכו'
ר"ת הגיה במחזור שלו. ותוס' ברכות ל"ז ע"א ד"ה הכוסס וכו' ור"ת הגיה
במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה וכו' וחזר בו וכו' ותוס' עירובין
מ' ע"א ד"ה זכרון וכו' והגיה (ר"ת) במחזורו ושני שעירים לכפר וכו'.

מרדכי סוף ר"ה ור"ת הגיה במחזור שלו מלבד עולת החדש ומנחתה ושני
554 שעירים לכפר וכו'.
משנה. כך נחבר במשנת ר' אפרים כלומר אם ראית פורענות ממשמשת לבא
469 התקן עצמך לעמוד בפניו וכו'.
496 הלל אומר. הילל כתוב במשנת ר' גרשום ור' אפרים בלא ר' והוא הילל הזקן וכו'.
על דאטפת אטפוך וכו' ויש משניות שכתוב בהן דעטפט עטפוך. והיא היא
497 שאותיות אחה"ע מתחלפות אשה אל אחותה וכו'.
498 מרבה תורה מרבה חיים. כך היא כתוב במשנה דווקנית.
505 שאלמלא מוראה איש אל רעהו חיים בלענו. ובמשניות מרוייקות כתוב חיים בלעו.
ומניין אפילו אחר וכו'. אין אנו גורסין דבר זה במשנת ר' אפרים ושאר
506 משניות מדוייקות.
הניעור בלילה. אפילו בבית מאחר שאינו עושה שום מלאכה. והמהלך בדרך.
507 ואפילו ביום וכו' אבל אין אנו גורסין אותו במשנה דווקנית.
509 במשניות כתוב איש ברתותא. ובמכילתא בפרשת ויושע שנינו איש כפר תותא וכו'.
ר' יעקב אומר המהלך בדרך ושונה וכו'. באבות שלפנינו הגירסא ר' שמעון
509 אומר וכו'.
אין אנו גורסין במשנה וכו' כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכו'
512 עיין סנהדרין צ"ט ע"ב.
ואני מצאתי במשניות הכל לפי רוב המעשה וכו' הוא דלא כגירסת הנ"א אבל
515 לא לפי רוב המעשה.
517 ואית דגרסי היש תורה יש קמח בזכות התורה. והיא היא לפי ראות העין וכו'.
521 ואין סיום המקרא כתוב במשנה. כי עדותיך שיחה לי וכו'.
ובמשנה יש נקוד מִקח ויש נקוד מַקח וכו' עיין אבות פ"ד משנה כ"ב תוסיו"ט
534 ד"ה מקח כתב מדר"ש בשם רבינו אפרים ע"ש.
עשרה ניסים וכו' בבא זו כך היא כתובה ברוב סיפרי משנה עשרה ניסים וכו'
ואין כתוב בם ה' מכות וכו' אבל מצאתי אחרי כן מוגה במשנה דווקנית
536 שהוגה ממשנת ר' אפרים עשר מכות וכו'.
לא כיבו ולא נצחה הן כתובין במשניות אבל לפי שאנו מקשים וכו' למדנו
שאין דרכם לכתוב במשניות. ועיין בפירש רש"י על מסכת אבות וז"ל כתוב
במשנה לא כבו גשמים ולא נצחה הרוח וכמדומה לי שהוא שבוש דהא
בפרקא קמא דיומא קתני להן משנה אגב גררה ולא קתני בה הני תרתי.
539 ומוספינן להו בברייתא ותפשוט דלא גרסינן להו במשנה.
540 ובברייתא דר' אושעיא הוא אומר יש מהן שנבראו.
החכם אינו מדבר וכו' הרי אחת. בחכמה ובמנין אין כתוב במשניות ר"ל תיבת
541 ובמנין עיין תוסיו"ט ד"ה ובמנין וכו'.
ואין אנו גורסין במשנה רוצה אלא בראשון גרסינן רוצה שיתן ולא יתנו וכו'
546 גם במשניות שלפנינו ליתא.
תניא ר' נתן אומר, ברייתא, ואף הוא נהג לאומרו בסוף בעשרה מאמרות.
552 וקמפריש ואזיל עז פנים מהו. ולי הכותב נראה לגרוס ר' יהודה הנשיא דכך וכו'.
מכילתא. שכן מצינו במכילתא שכשם שהמן יורד מערב שבת כן יורד מעיו"ט
ליו"ט. עיין מכילתא פרשה בשלח. ובסי' קי"א. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל
273 סי' צ"א. ובשערי תשובה סי' רכ"ב. (ה"פ) סי' נה

ושנינו במכילתא ולא תותירו ממנו וגו' עיין מכילתא פרשה בא סי' ו'. סי' תכר 464
ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא וכו'. ובמכילתא בפרשת ויושע איש כפר תותא. כן הוא הגירסא ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא בספר מגן אבות לתשב"ץ. וכן הוא פסחים י"ג ע"א ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא. אך בתוספתא בכורות פ"ז הגירסא הוא כמו דאיתא לפנינו אבות פ"ג מ' ז' ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא. וכן הוא בערלה פ"א משנה ד' ר"ג אומר משום ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא. וכן במס' טבול יום פ"ג מ' ד', ר"א בן יהדה איש ברתותא. ובתוספתא זבין פ"א ר"א ב"ר יהודה איש ברתותא. ומצינו בבכורות נ"ז ע"א ר"א ב"ר יהודה איש כפר ברתותא ולפנינו אבות פ"ג משנה ז' הגירסא ר' אליעזר איש ברתותא וכו' ומש"כ ובמכילתא בפרשת וישע איש כפר תותא וכו'. ליתא לפנינו. סי' תכו 509
(במשנת ר' נתן ובמכילתי מצאתי יהי כבוד תלמידך וכו' מלמד שיהא כבודו של אדם חביב ככבודו עיין באדר"נ פרק כ"ז. ובמכילתא פ' בשלח פסוק ויאמר משה אל יהושע וגו' שלא אמר ליהושע בחר לי אנשים אלא בחר לנו אנשים) וכו'. 527
ובמכילתא כך היא שנוייה. בשעה שבאו משה ואבותינו על ים סוף אמר להם משה קומו עברו וכו' כעין זה הוא באדר"נ פרק ל"ג ע"ש. וכעין זה היה להמחבר במכילתא פרשה בשלח ע"ש פ"ר פסוק ואתה הרם את מטך וכו'. 536
במכילתי בפרשת השירה ויהם את מחנה מצרים הממם ועירבבם. ונטל סיגניות שלהן. ולא היו יודעין מה הן עושין. ד"א אין הממה וכו' עיין מכילתא בשלח פ"ה. ורש"י הביאו בפסוק כ"ד. ובערוך ערך סיגנון. 543
ומה ששנינו במכילתי אם ענה תענה אותו וכו' אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט. וכבר היו יוצאין וכו' עיין מכילתא משפטים פסוק כ"ב אחד עינוי מרובה וכו'. כבר היה וכו'. 544
וכן פירשו חכמים במכילתי אצל אכילת פסחים. 560
וגם במכילתי סוף פרשת בא אל פרעה תניא כתבן שלא כסדרן יגנזו. סי' תקיב 640
ומ"מ צריך לכותבן כסדר הכתובות בתורה. כדתניא במכילתי עיין מכילתא סוף פרשה בא. סי' תקיב 640

ס.

ספרי. וכן מצינו ששבת נקרא יום שמחה דאמרינן בספרי וביום שמחתכם זה השבת. ובמועדי' כמשמעם. עי' סי' קמ"ב 112, ושם איתא ובמועדיכם כמשמעו ועיין ספרי פ' בהעלותך פסוק וביום שמחתכם אלו שבתות וכו' ובמועדיכם אלו שלש רגלים. נירסא אחרת. סי' פד 54
א"ר אלעזר תורה וחרב ירדו כרוכין מן השמים זכו טוב הארץ תאכלו. לא זכו חרב תאכלו. גם המאמר הזה הוא מספרי פ' עקב אף בלשון אחר ר' אליעזר אומר ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם אם עשיתם את התורה הכתובה בזה, אתם נצולים מזה. ואם לאו הרי אתם לוקים בו וכו' ועיין במדרש וי"ר פל"ה. ומדרש דברים פ"ד. סי' פד 54
ושנינו בסיפרי כפר לעמך ישראל. מלמד שהמתים צריכין כפרה. עיין ספרי

סוף פ׳ שופטים כפר לעמך, אלו החיים, אשר פדית, אלו המתים מלמד
שהמתים צריכים כפרה. סי׳ שנג 392
ומפרש בסיפרי בפרשת אלה הדברים. אם בא לפניך דין אחד שנים ושלשה
פעמים לכשבא לפניך פעם רביעית אל תחתכהו מיד וכו׳ עיין ספרי פרשת
דברים ט״ז וז״ל שאם בא לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר
בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו אלא הוו מתונים בדין וכו׳. סי׳ תכד 464
ומפורש בסיפרי לפי שהוא מקומו של עולם. ואין העולם מקומו. ליתא לפנינו.
ועיין רש״י תשא פסוק כ״א. ומדרשו על מקום וכו׳ שהקב״ה מקומו של
עולם ואין עולמו מקומו. ועיין ערוך ערך מקום. ומדרש בר״ר פס״ח. ומדרש
ש״ר פמ״ה אתרי טפלה לי וכו׳. ומדרש תהלים מזמור צ׳. ותנחומא פ׳ כי
תשא. ופסיקתא רבתי פכ״א. 500
אלא עשה תפילתך תחנונים וכו׳ ובפרשת ואתחנן בסיפרי. ע״ש ריש הפרשה. 503
ובספרי כך שנינו א״ר אלעזר בשלשה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל
טעות וכו׳ עיין ספרי פ׳ מטות פסוק ויאמר אלעזר הכהן וגו׳ ר׳ אלעזר
אומר בג׳ מקומות בא לכלל כעס ובא לכלל טעות וכו׳. 560

ספרא או ת״כ. דהוא תורת כהנים. בגמרא ברכות י״א ע״ב ליתא ונראה שהוא
מפירוש המחבר. 5
שהרי תנופה שירי מצוה היא ואינה מעכבת כפרה. כדתניא בת״כ וכו׳ עיין
בת״כ פרשת מצורע לתנופה לכפר וכי יש תנופה מכפרת א״כ למה נאמר
לתנופה לכפר אלא ללמד שאם עשה תנופה שירי מצוה כאילו לא כיפר.
ופירש הק״א וז״ל בגמרא גרסינן כאלו לא כיפר וכפר. ומפרש בפ״ק דזבחים
(ע״ש ו׳ ע״ב) כפר גברא על חטא שבידו ונצול מן היסורין אבל לא כפר
קמי שמיא לנחת רוח לקונו שלא עשה מן המובחר. וע׳ יומא ה׳ ע״א. סי׳ שסה 424
ביו״ט הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים וכו׳ ועיין
מגילה ל׳ ע״ב. 441
ואמר מר חביבה מצוה בשעתה בת״כ אצל ואם לא תשיג ידו. עיין תו״כ
פרשה ויקרא. ועיין מנחות ע״ב ע״א א״ר בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה. 503
וזהו שאמרו בחלק ובתורת כהנים מיכן אמרו בית אפל אין פותחין לו חלונות
לראות את נגעו. עיין תו״כ פ׳ מצורע י״ד, ל״ה. נראה לי ולא לאורי מיכן
אמרו בית אפל אין פותחים בו חלונות וכו׳. סנהדרין צ״ב ע״א. חולין י׳ ע״ב.
נגעים פ״ב משנה ג׳ ע״ש. 526
מצינו בספרא אמר ר׳ יהודה. ר׳ חנינא בן יהודה היה דורש כל ימיו. בא
וראה קשה הקפדה שהקפדתו של משה גרמה לו שנשתכחה ממנו הלכה
עיין ספרא שמיני על פסוק וישמע משה וייטב בעיניו וז״ל אמר ר׳ יהודה
חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות. 559

מס׳ סופרים. וכשרואה הלבנה מברך עליה. דאמר במסכת סופרים אין מברכין
על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבוסם ובכלים נאים. כן הוא במסכת
סופרי׳ שלפנינו פרק כ׳ ה״א ובמסכת סופרי׳ הנדפס מהמחבר צד 715, ועיין
בתר״י ברכות סוף פ״ד שהביאו הגירסא משתתבשם ופירשו בו כמה
פרושים. ובב״י סי׳ תכ״ו. ועיין ברבינו בחיי פרשה בא שהביא הגירסא
כשהוא מבושם סי׳ רסב 182

ובדקתי ומצאתי כתוב במסכת סופרים, ע״ש פי״ח באו גוים וכו׳ ועל נהרות
בבל וכו׳ סי׳ רסז 229
עוד מצאתי במסכת סופרים הקורא ברות ובשה״ש וכו׳ שם פי״ד. ועיין
סי׳ שי״ב 344. סי׳ רסז 229
והרא דתנינן לכל מפסיקין לראשי חדשים. פי״ט דמסכת סופרים צ״ל פ״כ
דמס׳ סופרים. סי׳ ר״ב 183
כל אלה הארורים והברוכים נוסד על פי מסכת סופרים ע״ש פי״ד ה״ו. סי׳ רג 217
שנינו במסכת סופרים באחד בניסן הוקם המשכן. וי״ב נשיאים הקריבו קרבנם
לי״ב יום וכו׳ ע״ש פרק כ״א. סי׳ רנז 222
במסכתא סופרים מצאתי ובראש השנה יאמר ביו״ט מקרא קודש הוא ובראש
החדש הזה וכו׳ עיין מסכתא סופרים פי״ט ה״ה ובהגהות הגר״א שם ובמס׳
סופרים מהמחבר צד 714 ע״ש. סי׳ שכא 360
ועוד אמרינן במס׳ סופרים דאין עושין ברכת אירוסין ונשואין על כוס אחד
וכו׳ ע״ש פי״ט הי״א. סי׳ תסט 360
וחותמין בהזמנים בר״ה, כמו שמפורש במסכת סופרים שם. 361
ובמסכת סופרים אמרינן הקורא ברות ובשיר השירים ובאיכה וקהלת ובמגילת
אסתר צריך לברך על מקרא מגילה וכו׳. במסכת סופרים שלפנינו ליתא
תיבת וקהלת עיין פי״ד ה״ג. אך במסכת׳ סופרים שהביא המחבר צד 706
איתא ברות ובשיר השירים ובקהלת ובאיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על
מקרא מגילה וכו׳. וכן הביא בספר אגודה מסכת סופרים ושם איתא בפי״ג
הקורא ברות ושה״ש צריך לברך על מקרא מגילה, וכן באיכה, ובמגילת
אסתר ובקהלת. ועיין בש״ע א״ח סי׳ ת״צ ובביאורי הגר״א. סי׳ שיב 344
ושיר מפרש במסכת סופרים למנצח על השמינית ע״ש פי״ט ה״ב. סי׳ שפד 445
ובמסכת סופרים יש מעין דבר זה וכו׳ עיין מסכת סופרים פי״א ה״ד. סי׳ קו 103
ספר יצירה, נמצא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בששה ימים
וכו׳ כל הענין באריכות הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ד׳. והובא בקיצור בתוס׳
חגיגה ג׳ ע״ב ד״ה מי כעמך וכ׳ בשם מדרש. וכן בשה״ל סי׳ קכ״ו. ובתניא
רבתי סי׳ כ׳, ובטור א״ח סי׳ רצ״ב. בשם מדרש. סי׳ קלח 108
כי נמצא בספר יצירה מימינו נור של נוגה בקריוסים הללו המודיעים כל
דבר ודבר. סי׳ רפח 319
ובכן שם הוא שהאותיות שלו עולות למנין אנ״י וה״ו. או למנין אנ״א יהו״ה.
שהחשבון עולה ע״ח. ובכן תן פחדך. אנ״י והו״א תן פחדך. ובכן תן כבוד.
אנא ה׳ תן כבוד. אנ״י וה״ו, מפורש בספר יצירה. ועיין בשה״ל סי׳ רפ״ו.
ובאבודר״ם בסדר תפלת ר״ה דף צ״ז ע״ב. ובתניא רבתי סי׳ ע״ג ובשערי
תשובה סי׳ רצ״ז תשובה לרבינו האי גאון וששאלתם בתפלת ר״ה וכו׳ ובכן
ובכן ובכן אתתקינו תלתא ולא יתיר וכו׳ והני תלתא אית בהו מלין טמירין
דאתמסרו לחכימין וכו׳. סי׳ שכח 366
כדמפורש בסידור רב סעדיה גאון של ספר יצירה וכו׳ והכין הוא בספר יצירה
וכו׳ והובא בסנהדרין ס״ה ע״ב. ושם ס״ז ע״ב כל מעלי שבתא הוי עסקי
בהלכות יצירה וכו׳ ע״ש. (אבות) 519
סדר עולם. ובסדר עולם הלך לסוכות ועשה שם שנה ומחצה. עיין מגילה
י״ז ע״א. מדרש ב״ר פע״ת. (אבות) 550

ספר והזהיר. ומפרש ט״ז דברים שעשה לה כנגד ט״ו דברים שעשה במשכן.
כולו מפורש בספר והזהיר. אצל תרומת המשכן. והוא בספר והזהיר פרשה
תרומה. ושם לא חשיב רק שלשה עשר ע״ש ובביאורי. והובא בתוס׳ מנחות
ק״ט ע״א ד״ה לא ישמש וכו׳ ושם ל״ז ע״א תוס׳ ד״ה קיבורת וכו׳. ותוס׳
חולין ק״ו ע״ב ד״ה אמר רב וכו׳.

ספר עתים. ובספר עתים נמצא היה משה רבינו טופח מים קרים, ומערבם
בנהר דינור וכו׳ ונמצא שם גם פסקי דינים כמובא בפרדס לרש״י ז״ל ריש
סי׳ רמ״ט פסק מספר העתים ע״ש ובספר תמים דעים סי׳ ק״ד פסק זה
מצאתי בפסקי ספר העתים ע״ש. ובסי׳ ק״פ שם העתקה זו מספר העתים
והובא ספר העתים בתוס׳ ברכות י״ז ע״ב ד״ה תרי וכו׳. סי׳ רצא 323

ספר הישר. (ה״פ) סי׳ לו 266

ור״ת מתיר כל קיבולת בחולו המועד וכו׳ והאריך בדבר בספר הישר. ע״ש
סי׳ תקפ״ח. ותוס׳ מע״ק י״ב ע״א ד״ה אמר וכו׳ ותוס׳ ע״ז כ״א ע״ב ד״ה
אריסא וכו׳. (ה״פ) סי׳ פו 289

מספר הישר. למה אנו מתפללין בכריעה בראש השנה ויום הכיפורים. לפי
שאנו נידונין באותו זמן. סי׳ שכר 362

עד כאן לשון ספר הישר. עיין בספר הישר סי׳ של״א. ובשערי תשובה
סי׳ ק״ע. ובמנהיג סי׳ קכ״א. ובראב״ן סי׳ שכ״ח. ובאו״ז ה׳ נטילת ידים
סי׳ ע״ט ע״ש. סי׳ תעד 592

מספר הישר. תניא המל אומר אקב״ו על המילה. סי׳ תקא 623

ורבינו יעקב ז״ל היה עושה מעומד בכל פעם וכו׳. ובספר הישר נתן טעם
לדבריו. סי׳ שמח 386

סדר רב עמרם. מצאתי בסדר רב עמרם המדקדק לומר וכו׳ וכן כתב בשם
וכן בערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת בבקר
ובערב אבל לא השיר וכו׳ עיין בסדר רב ע״ג דף י״ד ע״ב ובערב לאחר
שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת בבקר ובערב וכו׳. 5

ואף קדושה רבה של מוסף שבת. וביו״ט מפורש בסדר רב עמרם לכך קבעוה
בה שמע ישראל שגזרו שלא לקבל מלכות שמים וכו׳ עיין בסדר רע״ג
דף י״א ע״א מפני שכשנגזרה גזרה על שנאיהן של ישראל שלא לקרות
ק״ש כל עיקר וכו׳ אלא אמרו חז״ל שבאותו הדור נקבע אותו במוסף שאין
בה ק״ש וכו׳. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ד׳. סי׳ קלח 108

ובסדר רב עמרם. מצאתי שליח צבור יאמר הוידוי בפני הקהל וכו׳ עיין בסרע״ג
דף מ״ז ע״א ושליח צבור אומר זה הוידוי לאחר שסיים תפלתו בפני הקהל כדי
להוציא את הרבים ידי חובתן וכו׳. סי׳ שמג 374

אילו דברי רב עמרם גאון. עיין בסדרו דף ל״ז ע״א. ובביאורי אות ה׳ ע״ש. סי׳ רמג 208

כמו עריות שאסרתי לכם שאין להרהר אחר הענין. כך שעיר המשתלח אין
להרהר עליו. כך מצאתי בסדר לותיר. סי׳ שנה 393

ובסדור אחר מצאתי. סי׳ תקי 636

ויש ספרים קדמונים שמצריכין שחיטה. 652

וכן מצאתי בסידור אחר דכל שעטנ״ז ג״ץ שבכל מקום צריכות ג׳ ג׳ זיונין וכו׳
זו מצאתי בסידור קדמוני. סי׳ תקיז 655

וסידור קדמוני סבר דבסוף שיטה מיקרי פתוחה, ולא בראש שיטה. סי׳ תקיט 658

ועוד אמרינן בספרים החיצונים. ח׳ אין לו כתר. ואם הוא מקל יש לו כתר
דהיינו תנא וכו׳. סי׳ תקיז 655

ושאמור בסידורים שאין אומרים שירה בר״ה ויה״כ וכו׳. אבל שירת הים חובה
עלינו לאומרה. סי׳ רסה 227

ומצינו שהיה להראשונים סידורים שונים ומוזכרים גם בדברי התוס׳ עיין ברכות
ס׳ ע״ב ד״ה אשר וכו׳ שהביאו סדר תקון תפלה לר׳ אלחנן. ותוס׳ פסחים
קי״ד ע״א ד״ה מטבל וכו׳ ודלא כה״ר יוסף (הוא ר׳ יוסף טוב עלם) שעשה
בסדרו ויטבול בחרוסת. וכן רבינו שלמה בסידורו. וה״ר שמעיה. ושם קט״ו
ע״ב תוס׳ ד״ה למה וכו׳ וכן יסד ה״ר יוסף בסדרו. ושם קט״ז ע״א תוס׳
ד״ה תגרי וכו׳ וכן עשה ה״ר יוסף בסדרו חרוסת זכר לטיט. ושם קי״ז ע״ב
ד״ה רביעי וכו׳ ולה״ר יוסף טוב עלם שכתב בסדרו (שבה״ג סוף פיוט קודם
חסל סדור פסח) קימעה לשתות מים יכנס וכו׳. ועיין ברא״ש פע״פ סי׳ ל״ג
ובהג״מ פ״ח מה׳ חו״מ אות ג׳. ובסמ״ג לאוין סי׳ ע״ט וכן פירש רבינו יוסף
טוב עלם בסדר שבת הגדול. ועיין או״ז ח״ש סי׳ שנ״ט וי״א שרש״י כתב
בסידורו אתרוג שבירך עליו ונפסל. אסור בהנאה כל שבעה.

ובסדר ויכולו. מהו מעלה אני עליכם (אבות) הובא בתוס׳ סנהדרין נ״ט ע״א
ד״ה אלא וכו׳. 495

ובסדר עולם. הלך לסוכות ועשה שם (יעקב) שנה ומחצה וכו. סי׳ תכח 550

ספר התרומה. הלכות שבת כאשר פי׳ ר׳ ברוך ב״ר יצחק בס׳ התרומה בדרך
קצרה. ת״ר, ארבע רשויות לשבת וכו׳ עיין בס׳ התרומה בארוכות סי׳ רי״ד 121
כאשר פירש ר׳ ברוך ב״ר יצחק בספר התרומה בלשון קצר. דין נדה וזבה
דאורייתא וכו׳ עיין בסה״ת ה׳ נדה בקצרות דין פ״ו וכו׳. 613

הלכות תפילין מספר תרומה. תפילין הקלף שכותבין בהן הפרשיות וכו׳ עיין
בסה״ת סי׳ ר״ד תפילין וכו׳. סי׳ תקיא 638

וזה לשון ספר התרומה. והא דאמר רבא חמשה אוני אית לריאה וכו׳ עיין
בסה״ת ה׳ טריפות סי׳ י״ב ד״ה והא דאמר רבא חמשה אוני אית ליה
לריאה וכו׳ ע״ש. סי׳ תקלט 752

ואילו ה׳ שחיטה כאשר מבואר בס׳ התרומה מ״ר ברוך ב״ר יצחק. עיין סה״ת
ה׳ שחיטה בקצרות סי׳ א׳ ובארוכות ה׳ שחיטה סי׳ א׳ ע״ש. 755

דיני חנוכה כמו שפירש ר׳ ברוך בספר התרומה. הלכה כר׳ יוחנן ורב דאמרי
נר חנוכה כבתה אין זקוק לה וכו׳ עיין בסה״ת הלכות שבת סי׳ רכ״ט דיני
חנוכה הלכה כר׳ יוחנן ורב וכו׳ ושם סי׳ ר״ל עד להזכיר למה לי. סי׳ רלח 201

הלכות מספר התרומה. לפני אידהן של גוים וכו׳ עיין בספר התרומה ה׳
ע״ז סי׳ קל״ד. סי׳ ם 768

סליקו ה׳ יין נסך מספר התרומה. עיין סה״ת סוף סי׳ קפ״ח. סי׳ קלג 777

אלא ואגרת בלא יו״ד. עד כאן מספר התרומה. עיין בסה״ת סי׳ קל״א. ד״ה
וצריך שיקח הבעל וכו׳. סי׳ תקלח 782

הלכות חליצה כמו שפירש ר׳ ברוך בספר התרומה. עיין בסה״ת בקצרות.
ובארוכות הלכות חליצה סי׳ קל״ג. סי׳ תקמג 784

ספר ברזילי. וכן נמצא בספר ברזילי כי תקנות גאונים היא, והובא בשו״ת
מהר״ם מר״ב סי׳ תתרכ״ב וז״ל ואין אדם יכול לדחות עצמו לומר ארר עמו
לדין ולא אכנס בחרם. וזה נמצא בספר ברזילי ע״ש סי׳ קנ״נ ד״ה ומי

שאבדה לו אבידה וכו' וכן תמצא בספר ברזילי בתקנת הגאונים. ונזכר במח"ו 244 וז"ל ומהלכות גדולות פסוקות דר' ברזילאי וכו' ובסי' ש"ב 344. ועיין מח"ו אות יו"ד. סי' תקעו 798

ע.

ערוך. היאכל תפל מבלי מלח מתרגם מדלא בשש. כן ראיתי בערוך וכו' עיין ערוך ערך בשש וכו' ועיין בהפלאה שבערכין ערך בשש. סי' נב 28

ובערוך ערך מגל. מגילה בזמנה ביחיד. בי"ד קורין אותה אפילו ביחיד שלא בזמנה וכו' אין קורין אוהה אלא בעשרה וכו' עיין ערוך מגל ג'. ועיין בסרע"ג דף ל"ו ע"א. סי' רמה 211

מצאתי בערך שאור וכו' עיין ערוך ערך סאור א'. (ה"פ) סי' לח 267

ור' נתן הכבלי שסידר את הערוך פירש לשון פופירין האמור באגדה עין בגר ארגמן וכו'. (אבות) 520

ובספר ערוך מצאתי שכן מפורש בהגדת ילמדנו וכו' עיין בביאורי אות כ'. (אבות) 531

העושה ציצית לעצמו יאמר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית, וכן לולב ומזוזה וכל המצות. ומייתי לה בערוך בערך צץ. ע"ש בערוך דמייתי הירושלמי פ"ט דברכות ה"ג. ועיין בתוספתא פ"ו שם. סי' תקי 637

כדמפורש בערוך ערך דוכסוסטוס וכו' ע"ש במוסף הערוך. סי' תקיז 653

וכן לועזו בערוך ביטריאולא. ע' ערך קלקלנטום וכו' פי' בלע"ז ויטריאו"לו. סי' תקיז 654

פ.

פסיקתא. כמו שמצינו בפסיקתא אמר דוד וכו' עיין פסיקתא דרב כהנא פ"ב אמר דוד אגורה באהלך עולמים (תהלים ס"א ה') וכי עלתה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם וכו'. ומדרש תהלים ל'. וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ב ה"א. מ"ק פ"ג ה"ז. שקלים פ"ב ה"ה. ועיין בבלי יבמות צ"ו ע"ב סנהדרין צ' ע"ב בכורות ל"א ע"ב. סי' קסא 153

ומצאתי בפסיקתא שמא יאמר אדם כיון שמת אין לו תקנה וכו' עיין פסיקתא רבתי פ"כ וז"ל שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה כיון שמבקשים עליו רחמים זורק אותו מגיהנם כחץ מן הקשת. ועיין בשה"ל סי' פ"א. ובתניא רבתי סי' ט"ז. וברוקח סי' י"ז. סי' קצ 173

ובפסיקתא במדרש כל המלאכה. מאד עמקו מחשבותיך. א"ר חנינא בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן. נעשה מקופל עד אחד בניסן שהקימו משה וכו' עיין פסיקתא רבתי פ"ו. סי' רלט 202

בפסיקתא דהויה מדי חדש. ובפסיקתא דבאתי לגני. עיין מה שכתבתי בביאורי שם. סי' רסב 324

ודומה לו בפסיקתא אנכי ולא יהיה לך. בפסיקתא שלפנינו ליתא. סי' רפז 317

שהרי לדבריהם אומרים והשיאנו בראשי חדשים כדמפורש בתחילת פסיקתא הגדולה. הוא פסיקתא רבתי פ"א ע"ש. סי' שכב 361

ונראה לי דר׳ אלעזר קליר הוא ר׳ אלעזר בר׳ שמעון שמצינו בפסיקתא
שמתחילתו היה מוליך משאות וכו׳ פעם אחת כעם עם הסוחרים והשליכם
עם משאם על הגג וכו׳. ועיין כל הענין בשבה״ל סי׳ כ״ה. ובאו״ז ח״א
סי׳ י״ט. וכולם הביאו התוספתא הנ״ל רק השב״ל הוסיף מקום התוספתא
(פסקא ויהי בשלח) בשינוי מעט וז״ל ופעם אחת הוליך החמורים עם משאם
על הגג וכו׳. והוא בתוספתא אשר הוציא לאור עם הערות ותקונים הרב
רש״ב מלבוב ע״ש. סי׳ שכה 363

שטבעו חכמים בראש השנה סמכו על מה ששנינו בפסיקתא וכו׳ הוא
בפסיקתא רבתי פ״מ. סי׳ שכח 368

ונמצאת אגדה שלימה בפסיקתא וכו׳ וכשהשטן שומע קול השופר וכו׳. סי׳ שלד 372

מנהג אבותינו תורה היא. וכך הוא בפסיקתא. סי׳ שלט 273

וסמכו על האמור בפסיקתא מפני מה תוקעין וכו׳. עיין פסיקתא רבתי פ״מ. סי׳ שמז 385
שכך שנינו בפסיקתא שמא יאמר אדם וכו׳ עיין פסיקתא רבתי פ״כ. ולהלן
ק״צ. ובביאורי שם. סי׳ שנב 392

ועוד מצינו בפסיקתא ושאר הגדות שכשפתח לו הקב״ה למשה במס׳ פרה
אמר לו אלעזר בני וכו׳ עיין פסיקתא רבתי פי״ד. ובמס׳ פרה פ״א משנה א׳.
ועיין במ״ר פ׳ חוקת, ובספר הקנה ע״ט ע״א. (פ״ק דאבות) 462

וזו היא משנת ר׳ נתן האמורה במדרש קהלת ומדרש פסיקתא רבתי. 464

מצינו בפסיקתא אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע. מיטלטלא אינון
שבילי דאורייתא. עיין פסיקתא רבתי פכ״ג. וירושלמי פאה פ״א ה״א.
וירושלמי קידושין פ״א ה״ז. (פ״ק דאבות) 493

שצריך לאדם להסביר פניו לתלמידו. בפרשת החדש השביעי. בפסיקתא רבתי
וכו׳ ליתא לפנינו שם ועיין פסיקתא רבתי פכ״א. 497

ובפרקי דר׳ אליעזר. ובפסיקתא משלימין מאותם הכתובים אצל יצירת האדם
ואעפ״י שאינם אצל מעשה בראשית לפני ויכולו. עיין בפדר״א פרק ג׳
ובביאור הרד״ל אות ע״ג. ובפסיקתא ליתא. סי׳ תכח 335

עשר נסיונות. וכולו מפורשת בפרקים דר׳ אליעזר בן הורקנוס. תחילה ביקש
נמרוד להורגו וכו׳ עיין בפדר״א פרק כ״ו. ובפירש״י על מסכת אבות וז״ל
עשרה נסיונות נתנסה א״א מפרשים בפדר״א וכולם יסדם ר״ש הגדול בקרובץ
אמרתך צרופה בסילוק יום ב׳ של ר״ה כצ״ל וכבר העיר בזה הגאון הרד״ל
שם ע״ש. ובאדר״נ פל״ג. 535

אמרינן בפרקי דר׳ אליעזר בן הורקנוס בראש חדש אלול אמר הקב״ה למשה
עלה אלי ההרה וכו׳ עיין בפדר״א פמ״ו ועיין בביאור אות א׳. סי׳ שכג 361

ובפרקי דר׳ אליעזר פ״ג מפרש להו בעשרה מאמרות נברא העולם וכו׳ עיין
לקמן סי׳ תכ״ח. סי׳ שטו 346

ובפרקי דר׳ אליעזר שנינו בשרואה סמאל הרשע שלא מצא עון בישראל ביום
הכפורים וכו׳ עיין בפדר״א פמ״ו. ובמנהיג ה׳ יוה״כ אות ע״א. וברבינו
בחיי פ׳ אחרי. סי׳ שמו 382

ש.

שאילתות. בשאלתות דרב אחאי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים וכו׳
הוא בפרשה ויצא שאילתא כ״ב ז״ל ברם צריך וכו׳ ועיין בבה״ג פ״ה דברכות
והביאו הרא״ש פ״ד דברכות סי׳ י״ד ע״ש. ועיין בביאורי אות מ׳. סי׳ רכח 194

ובשאלתות דרב אחאי. בראשונה היו מתענין ערב שבת וכו׳ עיין שאלתות
פ׳ ויקהל. סי׳ רמה. 211

כדמפרש בשאלתות דרב אחאי בפרשה וישמע יתרו עיין רשב״ם פסחים ק׳ ע״ב
ועיין הלשון בשאלתות פ׳ יתרו סי׳ נ״ד ובהע״ש. (ה״פ) סי׳ נה 272

ובשאלתות דרב אחא בפרשת נשא אמר הלכה כר׳ יוסי דבנעילה סלקין וכו׳
לפנינו שם ליתא. 394

ופסקינן בשאלתות דרב אחאי הלכתא כרבא וכו׳ עיין שאלתות פ׳ תזריע
סי׳ פ״ו. סי׳ תצט 612

וכן שאלתות דרב אחאי וכו׳ עיין שאלתות פ׳ תזריע. (ה״נ) סי׳ יד 614

שימושא רבה. ופרשת ויחל שנתקן בתעניות וכו׳ כך מצאתי בשימושא
רבא דגאונים. סי׳ רעב 234

וטוב לכרוך משיער שור. כדאיתא בשימושא רבא. ועיין בספר יראים סי׳ ט״ז וז״ל
ובתיקון תפילין של גאונים כתוב וכרוך להו בשערי דתורא וכו׳ ע״ש. סי׳ תקיא 639

וכן גוף הבתים בראשם צריך שיהו מרובעות ארבעתן יחד. כדאיתא בשימושא
רבא. מייתי אעא טבא תרתי אצבעי על תרתי אצבעי וכו׳. סי׳ תקיב 641

וכתוב בשימושא רבה תריסר תפירי ליהון בה וכו׳ וזה כנגד י״ב שבטים. סי׳ תקיב 641

וכן בשימושא רבה ורב אלפס וכו׳ ברי״ף שלפנינו ליתא. אך בש״ג כתוב יש
אלפסי שכתוב בהך דימינא עד טבורא דשמאלא עד חדייא. ועיין בתוס׳
מנחות ל״ה ע״ב ד״ה וכמה וכו׳. ובשימושא רבה דתפילין יש דליפשו רצועה
עד דלימטו וכו׳ ע״ש. סי׳ תקיג 641

כתוב בשימושא רבה ורב אלפס הביאו כל אלפא ביתא דתני אתה מוצא
בתפילין וכו׳ כן הביא ג״כ בספר התרומה. ובר״יף שלפנינו ליתא. סי׳ תקיד 644

כתוב בשימושא רבה לא אכשר לאהותי תפילין אלא מאן דקרי בתורה בנביאים
וכתובים. בתורה בספר בראשית וכו׳ ברא״ש בה׳ קטנות. וכן בראש על
הרי״ף הביא השימושא רבה בלשון אחר וז״ל אמר רבא לא כשר לאחותי
תפילין אלא למאן דקרי תורה נביאים וכתובים. תורה במאי בספר בראשית
פסוק אחד. בנביאים בשמואל פסוק אחד. בכתובים בספר תהלים פסוק אחר
וכו׳ והובא ספר שימושא רבה בתוס׳ מנחות ל״ד ע״ב ד״ה והקורא וכו׳ ושם
ל״ה ע״א ד״ה שי״ן של תפילין וכו׳ כתב בשימושא רבה וכו׳. סי׳ תקיד 645

ת.

תנחומא. וזה מצאתי במדרש ר׳ תנחומא. א״ר ישמעאל וכו׳ לא ידעתי מקומו
בתנחומא. ועיין תוס׳ שבת קי״ט ע״ב ד״ה כל העונה וכו׳. סי׳ פז 55

בתנחומא. ובפסיקתא. במדרש ותשלם כל המלאכה וכו' עיין תנחומא פ' פקודי ובפסיקתא רבתי פ"ו ובמדרש במד"ר פי"ג, ובשמ"ר פ' נ"ב, ועיין תוס' שבת פ"ט ע"א ד"ה לסוף. ותוס' ב"ק פ"ב ע"א ד"ה כדי וכו'. סי' רלט 202

בתנחומא בפרשת ולקחתם לכם ביום הראשון אמרתי לכם ויקחו אליך שמן זית זך וכו' אור שלכם איני צריך וכו' עיין בתנחומא פרשה אמור סי' י"ז ובמדרש וי"ר פ"ל. סי' שמ 373

ובמפורשים בתנחומא ברית. חסר אחד מתרי"ג ותורה חסר שנים דכיון שנימול בבריתו לא נחסר אלא לקיים מניין המצות שעולה ברית. סי' תכו 520

וכן א"ר תנחומא כל ז' ימי החג מתפללים לטללים וכו' עיין תנחומא סוף פ' פנחס סי' ט"ו כל שבעת ימי החג היו מתפללין לטללים ויו"ט אחרון היו מתפללין לגשמים ולכך נפטרין מן הסוכה כדי שיתפללו על הגשמים בלב שלם. וכן צריך לרחוק בלשון המח"ו ע"ש גירסתו. סי' שפא 443

כך דרש ר' תנחומא בפ' שלח לך. ובספר ערוך מצאתי וכו' ע"ש בביאורי אות כ'. 530

וכן דרש ר' תנחומא. עיין תנחומא פ' בלק. סי' ו'. 449

ושנת חמש יחזיקוהו על המקרא וכן מצינו בוי"ר. ובמדרש ר' תנחומא. עיין תנחומא קדושים סי' י"ד ע"ש. 550

אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת אגדה היא בתנחומא עיין תנחומא פ' תשא פסוק והלוחות מעשה אלהים אמר ריב"ל בכל יום וכו' וכן במדרש שמ"ר פמ"א. 556

תוספתא. כך שנינו בתוספתא השפודין והאסכלאות והסכינין מלבנו באור. עיין בתוספתא ע"ז פ"ט. ובספר הישר לר"ת סי' תקפ"א. (ה"פ) סי' ל 263

ואע"ג דשנינו בתוספתא עושה אדם תבשיל אחד מערב יו"ט ומבשלין ואופין עליו וכו' הוא ריש פ"ב דביצה. סי' רפג 251

כאותה ששנינו בתוספתא דנזיר. עיין תוספתא דמס' נזירות פ"ד. והובא בתוס' עירובין ד' ע"א. ותוס' סוכה ו' ע"א ד"ה גפן וכו' וברש"י חולין ק"ח ע"ב ד"ה חצי זית חלב. ועיין בשו"ת ח"ס א"ח סי' קכ"ז. (ה"פ) סי' טו 258

ועוד ראיה לדבר בתוספתא דקתני שלשים ושנים שעירים קריבין בכל שנה שנים עשר וכו'. הוא בתוספתא פ"ק דשבועות ע"ש. סי' שכא 360

כדמפרש בתוספתא דברכות כלומר הני בין ארוכות ובין קצרות וכו' עיין תוספתא ברכות פ"א. סי' שכה 365

תניא בתוספתא אין נוטלין עצים מן הסוכה ואפילו ביום אחרון. ואם אמר כל זמן שארצה אטול מהן הרי זה מותר. עיין בתוספתא פ"ג דביצה וז"ל אין נוטלין עצים מן הסוכה אפילו ביו"ט האחרון של חג אם אמר לכשארצה אטול הרי זה מותר. סי' שנח 405

ותוספתא דמגילה מוכחא הכי דתניא בראשון קורא וכו' ע' תוס' מגיל' פ"ג. סי' שפ 441

וברכה. ברכת מלך עולם כדאמר בתוספתא. סי' שפד 445

שלא ישלח אדם כתב ידו לב"ד לכתוב גט לאשתו אפילו הוא פקח כדמשמע לכאורה בתוספתא. עיין בתוספתא פ"ב דגיטין ולא עוד אלא אפילו כתב בכתב ידיו לסופר כתוב ולעדים חתומו אע"פ שכתבוהו והתמוהו ונתנו לה פסול ע"ש. סי' קלג 779

כדתניא פרק הזורק בתוספתא גר שכתב בגט שמו של גיות כשר עיין בתוספתא גיטין פ"ו ובתוס' גיטין ל"ד ע"ב ד"ה והוא וכו' ע"ש. סי' קלד 779

תשובות. ובתשובות שהשיב רב נטרונאי גאון כתב ועוד שמענו בפירוש מרבותינו שאילו שמועות של ג׳ שאכלו כאחת וכו׳ ונזכר תשובתו בסדר רע״נ דף י״א ע״א ועוד בפירוש שמענו מרבותינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כאחת כגון תשעה ועבר, תשעה וארון, שנים ושבת, וקטן פורח, וקטן היורע למי מברכין אינן הלכה ואין עושין מעשה כמותן. סי׳ פא 50

וכן מצאתי בתשובת הגאונים האנשים הרגילים משלימין קטן לעשרה ונותנים בידו ספר וכו׳ עיין בשערי תשובה סי׳ קצ״ד. ובתוס׳ ברכות מ״ח ע״א ד״ה ולית הלכתא וכו׳. סי׳ פא 50

וזו היא תשובת רבינו יצחק ב״ר שמואל זלה״ה על אשר שאלת אם קטן וחומש בידו מצטרף לעשרה וכו׳ עיין בתוספות ר׳ יהודה חסיד ברכות מ״ז ע״ב שם מביא תשובת ר״ת בזה באריכות. ועיין באו״ז ח״א סי׳ קצ״ו ובתוס׳ הרא״ש ברכות מ״ח ע״א ד״ה לית הלכתא וכו׳. סי׳ פב 51

העתקתי מתשובות רש״י תפלת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקנוה וכו׳ וכן בדף 83 העתקתי מתשובות רש״י. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ג׳. ובסדר רע״ג דף כ״ה ע״ב. סי׳ קה 82

ומצאתי בתשובות הגאונים הא דאמר רבנן כל השותה מים בין השמשות וכו׳ ועיין בשערי תשובה סי׳ פ׳. סי׳ קמה 114

ומעשה בחזן אחד שקרא בפ׳ פרה אדומה וכו׳. כך מצאתי בתשו׳ הגאו׳ סי׳ רמ 204

מצאתי בתשובת הגאונים. שליח ציבור הקורא את המגילה בציבור צריך לסידרה כאחת וכו׳. סי׳ רמו 212

תשובה שהשיבו קהל רומא על שירת הים (בת״ב) דהיינו ויושע. דעו כי שירת הים היה מנהגינו מנהג כל קהל רומא ומנהג כל קהילות אשר סביבותינו ומנהג כל קהילות אשר בספרד מיום גלות ירושלים ועד עתה לומרה כל השנה כולה בכל יום ויום זולתי תשעה באב בלבד וכו׳ ועיין במנהיג ה׳ תש״ב אות כ״ח וז״ל וכן שמעתי שבארץ ישראל מדלגין היום (בט״ב) שירת הים ע״ש. סי׳ רסח 226

תשובת רבינו יעקב ב״ר מאיר לר׳ יוסף. אני איני כדאי ששלחתם אלי וכו׳ כבר הערותי בבאורי שזו התשובה נמצא בספר הישר לר״ת תקצ״ח עם מעט שבושים. וכן גם כאן ע״ש. ועיין תוס׳ כתובות ד׳ ע״א ד״ה אבל וכו׳ ובשמ״ק שם. ובר״אש יבמות פ״ד סי׳ כ״ז. ובר״אש מ״ק פ״ג סי׳ צ״ה. סי׳ רעה 237

והרב רבינו ניסים בן רבנא יעקב מתשובות הגאונים פירש במגילת סתרים שלו וכו׳. סי׳ רעה 243

כך נמצא בתשובות הגאונים. סי׳ רעח 247

ובתשובות רב נחשון גאון. וששאלתם מי שהיה לו בביתו צינור השופך לרשות הרבים וכו׳ עיין בשו״ת מהר״ם מר״ב הנדפס בלבוב סי׳ שמ״ט. סי׳ רפג 251

ולפיכך נוהגין עכשיו להדליק הבילה של תבן בחצירו ושורף חמיצו שם. העתקתי מתשובות רש״י. (ה״פ) סי׳ ב 255

ורבינו ש״י (הוא כינוי לרש״י) הורה כשחל י״ד להיות בשבת מותר לעשות מצה בערב שבת לכתחילה שהרי שנינו וכו׳ ומצאתי בתשובות מר רב יהודאי גאון פסח שחל להיות אחר השבת אל תאפו מצה בערב שבת וכו׳ ובתשובות רב פלטי גאון נמצא כן בשר יבש וכו׳. (ה״פ) סי׳ כג 361

העתקתי מתשובות רבינו ש״י. (ה״פ) סי׳ כה 263

תשובות רש"י ועל התרומה אודיעך שמעולם לא נהגו בעיר הזאת להפריש שתי
חלות כי אם בע"פ וכו' וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"א (ה"פ) סי' לד 264

ובתשובות הרב ר' יצחק בר' יהודה מצאתי ועל גרגיר חיטה שנמצאת בתרנגולית
צלויה עיין אות מ"ד. ועיין בספר האורה הובא בספר תמים דעים סי' קמ"ה.
ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' קע"ז. (ה"פ) סי' מז 270

ומצאתי בתשובות הגאונים שצריך לברך אחריהן לכל ארבעתן וכו' עיין בפרדס
לרש"י ז"ל סי' קל"ז ובעי לברוכי וכו' ובשה"ל סי' רי"ח ורבינו שלמה זצ"ל
כתב בה' פסח שסידר שצריך לברך וכו' ועיין ברי"ף פע"פ ובעה"מ ובר"ן
שם ובספר תמים דעים סי' ל' ובשערי תשובה סי' רפ"ז. ובתשובות מהר"ח
או"ז סי' רי"ג. ועיין בבעל העיטור ה' פסח בעה"ד וז"ל והכי מסתברא על
הגפן ועל פרי הגפן לא מברכין אלא לבסוף והכי אמר רב האי לא חזינא
מאן דמברך על הגפן ועל פרי הגפן אלא בתר כולהו כסי. ועיין בשערי
תשובה סי' ק"א. ובתשובות מהרי"ל סי' נ"ח. (ה"פ) סי' נז 276

ונם בתשו' הגאו' מצאתי כן. וכן התשו' ואוחזין שתי ככרות שלימו' וכו'. (ה"פ) סי' ס 279

וששאלתם מהו לשכור וכו' וכן כל השאלות הנזכרות בדף זה. וכן הנזכר
בדף 290 הנם להרב ר' יצחק בר' יהודה. עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קנ"ב. 289

וזו התשובה השיב ר' יוסף טוב עלם. 352

וששאלתם ביחיד שקורא הלל, תשובה, מאן דצלי ביחיד באילו כ"א יום שיחיד
גמר בהן את ההלל חייב לברך לגמור את ההלל וכו' וכן מנהג בשתי
ישיבות. ומה שחקקתם לפנינו וכו' יוסף טוב עלם ב"ר שמואל. ועיין סי'
רכ"ז ובביאורי אות יו"ד. סי' שיז 353

וזו תשובת רבינו עזריאל בר' נתן. אשר חכמים יגידו וכו' על שאילתו אני
משיבו לפי עניות דעתי. ששאל מה טעם אין אנו תוקעים בר"ה וכו'.
ועיין צד 354. סי' שיז 353

והשיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר אשר שאלו ר' שמעון בר' נתנאל לשונא.
אשאלה מענה לשון מאת רבינו תם וכו'. סי' שיז 355

מיכן ואילך ליקוטים מגאונים. ותשובות מרבינו שלמה. והרב ר' יוסף
טוב עלם. סי' שכ 356

בתשובות ר' יוסף טוב עלם מצאתי שני ימים טובים של ראש השנה לאו
דאורייתא נינהו וכו'. סי' שכ 357

אני החתום נשאלתי אם אומרים זמן בנטילת לולב בשני ימים טובים הראשונים
של חג וכו' ומסיים בצד 435 ותו לא מידי שלמה בר' יצחק. עיין באו"ז
ח"ש ה' סוכה ולולב סי' שט"ז. שהביא דין זה בשם הרב ר' שלמה ב"ר
שמשון. וכן ברא"ש פ"ד דסוכה סי' ב'. סי' שעד 434

בתשובות הגאונים מצאתי העושה לולב צריך לשום בו שבעים פאורות כמניין
לולב וכו' ועיין באו"ז ח"ש סי' ש"ח אבל יש נוהגין שעושין ע"א פארות
של ערבה וכו' והובא בהג"א פ"ג סי' י"ד אבל יש נוהגין שעושין (ענין
אחר) וצ"ל ע"א פאורות של ערבה וכו' ע"ש. סי' שעד 435

ובתשובות הגאונים מצאתי הוא אותו שעושין מן צמר גפן וכו'. סי' תכז 532

תשובות מרש"י. וששאל אם אומר שבע ברכות בשעת אירוסין וכו' ע"ש
גם להלאה. סי' תסח 586

ובתשובות הגאונים מצאתי, שבעת ימים תהיה בנידתה קמאי או בתראי.
מאן דבעי וכו'. סי' תצצ 608
וכן השיב רש"י נ"ע. והא לך תשובתו. צריכות נשים לחטוט את שניהם
קודם טבילה וכו'. סי' תצצ 610
שאילו מקמיה רב יהודאי גאון ב"ד שמלו וכו' תוב שאילו מקמיה המל את
העבדים וכו'. סי' תקא 623
וכן נמצא בתשובות הגאונים אבי הבן כשמברך להכניסו וכו'. סי' תקא 624
שאילה זו שאל ר' מנחם בר' מכיר את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה. יום
מילה שחל להיות ביום תענית ציבור וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ב ותוס'
שבת קל"ט ע"א, ד"ה וליתן וכו' ותוס' עירובין מ' ע"ב ד"ה דלמא וכו'. סי' תקג 624
ועוד שנמשלו ישראל כעפר הארץ. בתשובות הגאונים. סי' תקה 626
בתשובות הגאונים, ולענין מאן דניפסיק ליה חוטא דתכילתא וכו' סי' תקי 637
ובתשובות ר"ת לר"מ. הוא תשובת ר"ת לר' משולם עיין בספר הישר לר"ת
סי' תר"כ ע"ש. סי' שכא 359
ובתשובות הגאונים כך הושב, ולשאול אדם צרכיו בשלש ראשונות וכו' עיין
בשו"ת שערי תשובה סי' קנ"א לרבינו האי וששאלתם הא דאמר רב
יהודה וכו' ע"ש. סי' שכו 365
ובתשובות הגאון רבינו ניסים בר' יעקב זצ"ל שאילתא דהוזיו ל"ך. מאי טעמא
ראשי פרקים דהאזינו בהזי"ו ל"ך וכו': זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה
גאון: וכשחל ראש השנה ביום ב' או ביום ג' חולקים וילך וכו' סי' שנ 388
כך נמצא בתשובות בשר על גבי גחלים ממנהג שתי ישיבות וכו' גם בתשובות
הגאונים כן. סי' שנה 394

והובא תשובות הגאונים ברש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה לגבל מצאתי בתשובות הגאונים וכו' ושם קנ"ו ע"ב ד"ה מדרכי דזוזי וכו' כך מצאתי בתשובת הגאונים. ורש"י עירובין כ"ו ע"א ד"ה להרע לאסור ובתשובות הגאונים מצאתיה בלשון אחר וכו'. ורש"י פסחים ע"ו ע"ב ד"ה אמר לך רב וכו' ואביי ורבא הלכתא כרבא וכן הוא בתשובות הגאונים. ורש"י ביצה ט"ו ע"א ד"ה עדילין ראיתי בתשובות הגאונים שרגילין לבשן וכו' ורש"י גיטין פ"ז ע"ב ד"ה כולהו אחד וכו' וראיתי בתשובות הגאונים וכו' ב"מ ט"ז ע"א רש"י ד"ה אינה וכו' ותשובת הגאונים וכו' ושם ס"ז ע"א רש"י ד"ה את ונוולא וכו' כך ראיתי בתשובת הגאונים וכו' שם פ' ע"ב רש"י ד"ה במחיקתא וכו' וכן בפירש תשובת הגאונים וכו' ושם צ"ג ע"ב רש"י ד"ה אמר לו וכו' ובתשובות הגאונים ראיתי וכו' ע"ז ע"א. רש"י ד"ה ולא וכו' ל"א מתשובת הגאונים וכו'. מכות ט' ע"ב רש"י ד"ה נפסק וכו' כך מצאתי גירסא בתשובת הגאונים וכן עיקר וכו' חולין נ"ז ע"א רש"י ד"ה דאנקורי וכו' ובתשובת הגאונים מצאתי וכו' בכורות מ"ט ע"ב רש"י ד"ה ר' אמי אמר וכו' ומצאתי בתשובת הגאונים בבליים וכו' ושם נ' ע"א אבל מצאתיה בתשובת הגאונים.

פה רשמתי כל המקומות מש"ס בבלי המובאים בספר מחזור ויטרי, ויש מהן הרבה שהגירסא שם משונה ברב או במעט מהגירסא שלפנינו.

תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם מישראל לברך מאה ברכות בכל יום והוא צד
במנחות מ"ג ע"ב, ולפנינו ליתא תיבת מישראל. בתחילת הספר 3
ובגמרא דא"י גרסינן הכי תני אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות
בכל יום, ולפנינו בירושלמי סוף ברכות איתא תני בשם ר' מאיר אין לך
אחר מישראל שאינו עושה מאה מצות וכו'. 3
היה ר' יהודה אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום וכו' לפנינו מנחות
מ"ג ע"ב איתא היה ר' מאיר אומר, וגירסת המחבר היא הנכונה. וכן גרס
הרי"ף והרא"ש סוף פ"ט דברכות. 5
ברוך שלא עשאני גוי וכו' היא הגירסא הנכונה. וכן הוא ברי"ף וברא"ש שם.
ולפנינו שעשאני ישראל וכו'. 5
דרב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקמברך וכו' ובמנחות שם דהוה קא מברך וכו'. 5
מאי דכתיב ושננתם אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם. לפנינו קידושין ל' ע"א
הגירסא משונה ועיין תוס' ד"ה לא צריכא וכו'. 5
השכים לשנות קודם שקרא ק"ש וכו' לפנינו ברכות י"א ע"ב איתא עד שלא קרא וכו'. 5
רב חייא ב"ר אשי לפנינו שם דאמר רב בר בר אשי וכו' ע"ש 5
מאימתי מברכין על הגשמים וכו' הוא בברכות נ"ט ע"א. ובתענית ו' ע"ב ע"ש. 5
דרש רב שמלאי לעולם יסדר אדם וכו' ברכות ל"ב ע"א, ע"ז ז' ע"א איתא
דרש רבי שמלאי וכו'. 6
דאמר אלעזר בר אבינא וכו' וגירסא נכונה היא, ולא כמו דאיתא לפנינו אמר
ר' אבינא. וכבר הגיה מהרי"ב שצ"ל בר אבינא. וכגירסת הרי"ף ברכות ד' ע"ב. 6
יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום וכו' שבת קי"ח ע"ב. 6
ותנא בין תכלת שבה וכו' ברכות ט' ע"ב. ולפנינו ליתא תיבת תנא. — הלכה
כר' יהושע שם י' ע"ב. דאמר ר' יוחנן לא שנו אלא בדורות הראשנים כגון
ר' שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן זו היא אומנתן עיין י"א ע"א ושם ליתא
תיבות זו היא ע"ש. 7
רב אמי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך וכו'
בברכות י"ד ע"א הגירסא אמר רב אידי בר אבין וכו' אסור לאדם לעשות
חפצו וכו' וגירסת המחבר היא כגירסת הרי"ף והרא"ש פ"ש דברכות סי' ז'.
ועיין במעיו"ט שם ק' ונ"מ לענין הדין לגירסתם. ועיין צל"ח שם. 7
שמעתי בת קול שמנהמת ואומרת וכו' עיין ברכות ג' ע"א כמה שינוים בגירסא.
ועיין בפרדס לרש"י סי' ה' ע"ש. סי' ט 8

ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקרו. ובבוקר יעמדו וכו' ברכות י' ע"ב ושם
איתא יטה ויקרא ובבוקר יעמוד וכו' וכן היא במשנת ירושלמי. סי' יא 9
ב"ה אומרים עומדין וקורין מטין וקורין יושבין וקורין ועוסקין במלאכתן וקורין
וכו' שם י"א ע"א הגירסא עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכים
בדרך וקורין עושין במלאכתן וקורין (עיין ד"ס). 9
ב"ש במקום ב"ה אינו משנה. ברכות ל"ו ע"ב. ביצה י"א ע"ב. יבמות ט' ע"א. 9
תלמוד ארץ ישראל יצתה ב"ק ואמרה וכו' עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. 10
עשה כדברי ב"ש חייב מיתה דתנן וכו' ברכות י"א ע"א. 10
ותו גרסינן בגמרא דארץ ישראל רב הונא בשם רב אידי רב יהודה בשם שמואל
וכו' הוא בירושלמי פ"ב ה"א דברכות בשינוי שם האמוראים. והובא בתוס'
שם י"ג ע"א ד"ה על לבבך וכו'. 10
סיפקס בן יוסף אומר כל המאריך באחד וכו' ברכות י"ג ע"ב ולפנינו הגירסא
סומכוס אומר כל המאריך וכו' ובסרע"ג גרים סומכוס בן יוסף. וכן הוא
בירושלמי ברכות פ"ב ה"א. ובד"ס הביא הגירסא ספקוס בסמ"ך ע"ש. סי' יב. 10
אות הוא בצבא שלו וכו' מכילתא פ' בשלח. ועיין חגיגה ט' ע"א. 11
דר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חזייה וכו' ולפנינו הוסיפו קמיה דר' חייא בר
אבא וכן הוא ברי"ף וברא"ש פ"ב סי' ג'. 11
דתני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם וכו' ברכות ט"ו ע"ב. 11
אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' שם י"ג ע"א. 11
פרט לכסות לילה וכו' שבת כ"ז ע"ב. זבחים י"ח ע"ב. מנחות מ"ג ע"א. 11
ולא היו מפסיקין אמר רבה מפסיקין היו וכו' פסחים נ"ו ע"א. ושם איתא רבא אמר וכו'. 11
כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה (תיבת ומדקדק הוספתי בפנים ע"פ גירסא
שלפנינו ברכות ט"ו ע"ב, אך בספרים ישנים ליתא). 11
רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב וכו' גירסת המחבר כגירסת הרי"ף
והרא"ש פ"ב דברכות, אך לפנינו יומא י"ט ע"ב ליתא „משמיה דרב". סי' יב 12
עשה אותם קבע ולא ארעי כו' יומא שם. 12
ותניא הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ירושלמי ברכות פ"ב ה"ט.
וירושלמי שבת פ"א ה"ב. 12
טעה בין פרק לפרק וכו' ברכות ט"ז ע"א. סי' יג 12
וצריך להתיז זיין של תזכרו עיין ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. סי' יד 12
ואסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויציב וכו' ברכות י"ד ע"א, ע"ב. סי' טו 12
בקשו לקבוע עשרת הדברות בק"ש וכו' שם י"ב ע"א ע"ש. סי' טז 12
ופרשת ציצית מאי טעמא קבעוהו כו' שם י"ב ע"ב. סי' יז 12
כסדר וידוי של יוה"כ אומר. ע"ז ח' ע"א. וליתא לפנינו תיבות וידוי של יוה"כ.
וגירסתו כגירסת הבה"ג פרק אין עומדין 13
בשחר מברך שתים לפניה וכו' שם ברכות י"א ע"א. 13
ר' יוסי בר אבין ור' יוסי משום ריב"ל וכו' בירושלמי ברכות פ"א ה"ה שלפנינו
הגירסא ר"י בר אבין משום ריב"ל וכו'. 13
דאמר ר' זירא בשם ר' אבא בר ירמיה ג' תכיפות הן וכו' עיין ירושלמי ברכות
פ"א ה"א. ותחילת המימרא הוא בברכות מ"ב ע"א. 13
אמר ר' אמי (כצ"ל) כל מי שאינו סומך גאולה לתפילה. ובירושלמי שם איתא
א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה. 13

שסמך גאולה לתפילה וכו׳ ברכות י׳ ע״ב ע״ש. 13

העיד ר׳ יוסי משום קהלה קדישא שבירושלים. לפנינו ברכות ט׳ ע״ב הגירסא
העיד ר׳ יוסי בן אליקים וכו׳. 13

והמתפלל צריך שיכון את לבו. עיין ברכות ל״א ע״א ושם איתא המתפלל
צריך שיכון את לבו לשמים וכו׳. 13

אמר רב יהודה מנהגו של ר״ע כשהיה מתפלל וכו׳ ועולה מפני כולן כן
הגירסא בכ״י מינכען. ועיין ברכות ל״א ע״א. 13

יכול יתפלל אדם כל היום כולו וכו׳ ברכות שם. 13

מכאן לשכור שאסור להתפלל ברכות ל״א ע״ב. ועיין עירובין ס״ד ע״ב. סי׳ כ 14

צריך שיכנוס שיעור שני פתחים ברכות ח׳ ע״א. ועיין ברא״ש שם. 14

ומי שעומד חוץ לבית הכנסת וכו׳ עיין עירובין צ״ב ע״ב. 14

ומבעיא ליה למיקם באימתא וכו׳ כאילו שכינה כנגדו וכו׳ ותנן אין עומדין וכו׳
עיין שבת י׳ ע״א. וברכות ל׳ ע״ב. סנהדרין כ״ב ע״א ע״ש. 14

למיקבע דוכתא לצלותיה וכו׳ עיין ברכות ו׳ ע״ב כל הקובע מקום וכו׳ ועיין
ברא״ש וברי״ף שם. סי׳ כא 14

כל המתפלל אחורי בהכ״נ נקרא רשע וכו׳ לפנינו ברכות ו׳ ע״ב איתא רק אמר
רב הונא. ולא אמר ר׳ חלבו אמר רב הונא, כגירסת המחבר. 15

אמר ר׳ אבא בריה דר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן צריך אדם שיתפלל במקום
המיוחד לתפלה, עיין ירושלמי ברכות פ״ד ה״ד ושם הגירסא ר׳ אבא ר׳ חייא
בשם ר׳ יוחנן, ועיין שם פ״ה ה״א. 15

צריך אדם להסב פניו אל הכותל ולהתפלל עיין ברכות ה׳ ע״ב. ועיין ירושלמי
ברכות פ״ד ה״ד. 15

אמר ר׳ יצחק הרוצה שיתחכם ידרים. ויתעשר יצפין וכו׳ עיין ב״ב כ״ה ע״ב ושם
איתא הרוצה שיחכם ידרים, ושיעשיר יצפין וריב״ל אמר לעולם ידרים וכו׳. 15

המתפלל צריך שיכוין רגליו זו אצל זו שנ׳ עיין ברכות י׳ ע״ב ושם איתא המתפלל
צריך שיכוין את רגליו שנא׳ וכו׳ וליתא התיבות זו אצל זו. 15

המתפלל צריך שיתן פניו למעלה כדי לקיים שני מקראות וכו׳ יבמות ק״ה ע״ב.
ושם איתא כדי שיתקיימו וכו׳ מלכי צבאות ידודון וכו׳ שבת פ״ח ע״ב, ועיין
מכילתא פ׳ יתרו, ומדרש שה״ש פסוק כרם היה לשלמה וכו׳. 15

כדאמר ר׳ יוחנן בתחילה הוא אומר ה׳ שפתי תפתח וכו׳ עיין ברכות ד׳ ע״ב. 15

מניין שאומרים אבות וכו׳ עיין ר״ה ל״ב ע״א. ומגילה י״ז ע״ב. 16

ולוקמינהו לכולהו בהדי הדדי וכו׳ כצ״ל ועיין ב״מ פ״ה ע״ב. סי׳ כב 17

למען אברהם שקראך אדון וכו׳ עיין ברכות ז׳ ע״ב. 17

כשהוא כורע כורע בברוך וכו׳ שם י״ב ע״א, ע״ש. סי׳ כג 17

רב ששת כי הוה כרע כרע כחיזרא וכו׳ לפנינו שם י״ב ע״ב רב ששת כי כרע
וכו׳ וליתא תיבת הוה. 17

הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר תענית ב׳ ע״א. סי׳ כד 17

ומיום ס׳ לתקופת תשרי עד יום ראשון של פסח וכו׳ עיין תענית י׳ ע״א. 17

טעה בכל הברכות וכו׳ ואיתימא ר׳ יהושע לא אמרן וכו׳ לפנינו ברכות כ״ט ע״א
איתא ואיתימא רבי יהושע בן לוי לא אמרן וכו׳. סי׳ כה 17

הגיע להודאה כורע וכו׳ דתני ר׳ חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח ציבור
עיין ירושלמי ברכות פ״א ה״ה. סי׳ כו 17

צריך שיכרע עד שיתפקחו וכו' לפנינו ברכות כ"ח ע"ב עד שיתפקקו. ועיין ערוך
ערך פק ב'. ועיין ד"ס. סי' כז 17

צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה נקבה. הוא כמו הגירסא שהובא בר"ס נעשה
נקבה. וכן הוא בירושלמי שבת פ"א ה"ג. וכן בסדר רע"ג נעשה נקבה והמעתיק
שם הסגיר בטעות תיבת נקבה ע"ש. 18

שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות על הסדר ביבנה וכו' ברכות כ"ח ע"ב. מגילה י"ז ע"ב 18
ואמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר' אבא וכו' עיין מגילה י"ז ע"ב ושם איתא
א"ר יוחנן ואמרי לה וכו'. אך בסדר רע"ג דף ח' ע"ב גרס כגירסת המחבר. 18
בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח ברכות וכו' הני תשע עשרה הויין וכו' ברכות י"ח ע"ב. 18
כר' יוחנן ואף דוד אמרן אלא לאחר י"ח מזמורים כדאמרינן בברכות ע"ש ט' ע"ב. 18
וצריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו וכו' ונותן שלום בתחילה לשמאלו וכו' ואם לא
עשה כן וכו' עיין יומא נ"ג ע"ב. סי' כח 18
ומצלי אצלויי מגילה כ"ב ע"ב. כ"ג ע"א חזינא לאביי ורבא דכי נפלי על אאפייהו
דמצלי אצלויי. סי' כט 18
מניין שאומרים אבות שנא' וכו' ומניין שאומרים גבורות שנא' וכו' מגילה י"ז ע"ב
ושם איתא כמה שינויים. 18

ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר ר' חייא בר אבא מתוך וכו' לפנינו שם
איתא אמר רבא מתוך וכו' וגירסת המחבר הוא כגירסת רע"ג בסדרו דף ח' ע"ב
ע"ש ועיין ד"ס. 19
וכיון שבאו לירושלים בא דוד וכו' כן הוא בס' רע"ג ט' ע"ב. ולפנינו וכיון שנבנית וכו' 19
וכיון שבאת עבודה באת הודאה. כן הוא בס' רע"ג שם ולפנינו באת תודה. 19
ולומרה מקמי עבודה. וכן בס' רע"ג שם. ולפנינו איתא אימא קודם עבודה וכו'. 19
למי נאה למלל גבורות ה' וכו' שם י"ח ע"א. מכות י' ע"א. הוריות י"ג ע"ב ע"ש. 19
שואל אדם צרכיו בשומע תפילה ע"ז ח' ע"א. 19
המשמיע קולו בתפלה וכו' המגהק והמפהק כצ"ל ברכות כ"ד ע"ב ע"ש. סי' ל 19

ר' זירא הוה משתמט וכו' לפנינו ברכות כ"ד ע"ב איתא ר' אבא וכו' וגירסת המחבר
כגירסת ה"ג ורע"ג. 20
דאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי וכו' הכי גרים בה"ג פ"ג דברכות. ורס"ג.
ולפנינו כ"ד ע"ב איתא רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי וכו' ע"ש. סי' לא 20
ואסיר ליה לאיניש לצלויי לחודיה מקמי ציבורא עיין ברכות כ"ח ע"ב בצבור שנו
ובפירש"י ובסרע"ג. סי' לב 20
ואסיר למיתב בארבע של תפילה. שם ל"א ע"ב ע"ש. 20
דאמר ר' יהושע בן לוי אסור לחלוף כנגד המתפללין. ולפנינו ברכות כ"ז ע"א
איתא אסור לעבור וכו'. 20
ואסיר ליה למיקם בתיבותא ומידליא דאמר ר' יוסי משום ר' אלעזר לעולם אל
יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל וכו' לפנינו ברכות י' ע"ב איתא וא"ר יוסי ב"ר
חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקו' גבוה ויתפלל וכו' וע' בבה"ג פ"ה דברכות. 20
דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר המתפלל צריך שיכוין רגליו שנא' וגו' שם איתא
וא"ר יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנ' וגו'. סי' לג 20
דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר מאי דכתיב. לא תאכלו על הדם קודם שתתפללו
על דמכם ושם איתא וא"ר יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י. 20

ואמר ר' יצחק א"ר יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה וכו' ושם אית' א"ר יצחק א"ר יוחנן אמר ר' יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה וכו'. 20

א' רב יהודה לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא כנגד חבירו וכו' שם כ"ז ע"ב ושם איתא אמר רב יהודה אמר רב וכו' וליתא ולא כנגד חבירו. 20

ותניא ר' אלעזר בן חסמא אומר המתפלל אחורי רבו וכו' ולפנינו שם כ"ז ע"ב ותניא ר"א או' המתפלל אחורי רבו וכו' ע"ש, וגירסת המחבר בן חסמא כ"ה בבה"ג. 21

אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש וכו' כן הוא גירסת ה"ג ורי"ף ורא"ש, ולפנינו ברכות כ"א ע"א ליתא אמר שמואל. סי' לד 21

אי נמי ודאי התפלל ונכנס לבה"כ ומצא ציבור שמתפללין הכי אמר רב יהודה אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפילתו יתפלל וכו' עיין ברכות כ"א ע"א. 21

דכולי עלמא מיהת מיפסק לא פסיק עד דעני קדיש, ואמרינן איבעיא להו מהו שיפסיק אדם אמן יהא שמיה וכו' ע"ש כ"א ע"ב, וע' בביאורי אות כ'. 21

וכן אמרי חכימייא וספרייא ודרשייא ורישיה עמה וכו' הוא ל' הגמ' סוכה ע"ב ע"ש. 22

המתפלל וראה צואה במקומו אע"פ שחטא תפילתו תפילה וכו' עיין ברכות כ"ב ע"ב גירסא אחרת ע"ש, וגירסתו כגירסת הבה"ג. סי' לו 22

הצריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל וכו'. שם כ"ג ע"א ושם אית' הנצרך וכו'. סי' לז 22

לא שנו אלא שאינו יכול לעמוד על רגליו וכו' שם כ"ג ע"א איתא שאינו יכול לשהות בעצמו וכו'. 22

ותניא אידך הצריך לנקביו אל יתפלל משום שנא'. גירסתו כגירסת הבה"ג שם פ"ג. 22

א"ר יוסי ואיתימא רב חננא בר פפא שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפניו, לפנינו הגירסא שם כ"ג ע"א רב אשי ואיתימא רב חננא בר פפא אמר שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני. 22

ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו לפנינו ברכות מ"ז ע"א וכל המאריך באמן וכו' וליתא ולא קצרה. סי' לח 22

כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו קורעין לו גזר דינו וכו' שבת קי"ט ע"ב ע"ש. 22

כי פרעה אהרן לפנינו שבת קי"ט ע"ב איתא כי פרוע הוא, וגירסת המחבר כגירסת השאילתות פ' בראשית. 23

אינו עובר לפני התיבה וכו' מגילה כ"ד ע"א, חולין כ"ד ע"ב. סי' לט 23

כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן עיין ר"ה כ"ט ע"א. 23

מהו לסמוך על דברי ריב"ל וכו' עיין ברכות מ"ז ע"ב. 23

דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן שם מ"ה ע"א. ואמרינן פשיטא וכו' עיין בביאורי אות ט'. 23

וקטן פורח כצ"ל וכן בסדר רע"ג ובאגרות שד"ל, ועיין בערוך ערך פרח ד' ובתוס' שם מ"ז ע"ב ד"ה קטן וכו'. 23

לעולם יסדר אדם שבחו של הב"ה ואח"כ יתפלל וכו' ברכות ל"ב ע"א, ע"ז ז' ע"א. סי' מ 23

שאין תפילתו של אדם נשמעת כמו עם הציבור, עיין ברכות ו' ע"א, ובבה"ג פ"ה, ובריי"ף וברא"ש סי' ז', ועיין במעדני יו"ט אות ה'. 23

לא תירחת דלא תיחטי. לא תירוי דלא תיחטי. לפנינו ברכות כ"ט ע"ב אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי. סי' מא 24

יהי רצון מלפניך וכו' ע"ש כ"ט ע"ב. — ועד כמה עד פרסה שם ל' ע"א. — היה רוכב על החמור וכו' שם. 24

המהלך במקום גדודי חיה ולסטין וכו' שם כ"ט ע"ב. סי' מב 24

רצה תשובותינו סלח לנו גואלינו ותרפא חליינו וברך שנתינו וכו' והתועים בדעתך
ישפוטו וכו' נוסחת המחבר משונה מאשר הוא לפנינו שם כ"ט ע"א, ומה שהביא
בנוסח הרי"ף והתועים בדתך ישפוטו לפנינו ברי"ף איתא והתועים בדעתך ישפוטו
ע"ש עוד איזה שינוים, וראיתי כי גם בכ"י שהיה לפני שד"ל היה כתוב „בדתך". 24
כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו שם כ"ט ע"א — וקאמרי רבנן ה"מ בשעת
הדחק וכו' כן הוא לשון הרי"ף והרא"ש. 24
טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו כ"ט ע"א. סי' מג 24
אם טעה ולא הזכיר הבדלה וכו' שם כ"ט ע"א. 25
חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא וכו' סנהדרין מ"ד ע"א. סי' מה 25
תנן רשב"ג אומר מיום שחרב וכו' סוטה מ"ח ע"א, ולפנינו איתא רשב"ג אומר
העיד ר' יהושע מיום וכו'. 25
לעולם ישליש אדם וכו' קידושין ל' ע"א, ע"ז י"ט ע"ב. סי' מז 26
ח"ו שעקביא בן מהללאל וכו' עיין ברכות י"ט ע"א ע"ש. סי' מח 26
אלא מי נידו את ר' אלעזר בן הנר, כן הוא בסרע"ג בן הנר, ולפנינו שם איתא
את אליעזר בן חנוך וכו' ועיין ד"ס. 26
וכל המזלזל בנ"י בא לידי עניות עיין שבת ס"ב ע"ב. — דאמר ר' אמי ואמר לה
במתניתא תנא וכו' כן הוא ברי"ף ובראש ובה"ג ולפנינו בשבת שם אמר ר'
אבוה וכו' ע"ש. 26
המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, סוטה ד' ע"ב. 26
מים ראשונים מצוה, ואחרונים חובה חולין ק"ה ע"א (כאן רשמתי סי' מ"ט הבלתי
רשום במח"ו). סי' מט 26
תניא מים ראשונים מצוה אמצעיים רשות וכו' (העתיק הברייתא שם כפי מה
דמשני הגמרא מצוה לגבי רשות חובה קרי לה). 27
אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל וכו' חולין ק"ה ע"ב. 27
מאי משמע דהאי קרא בנוגע הזב הוא דכתיב וכו' עיין חולין ק"ו ע"א ונראה
שגירסא אחרת היה לו. סי' נ 27
ולא משינן אלא מן מנא כדתנן בכל הכלים נוטלין לידים ואפילו וכו' פ"א מסכת
ידים משנה ב'. 27
ולא יתן אדם בחופניו לחבירו שם איתא ולא יתן לחברו בחפניו. 27
אין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי שם. 27
אמר אביי מריש הוה אמינא מאן דלא משא מיא בתראי וכו' לפנינו חולין ק"ה
ע"ב הגירסא האי דלא משו. 27
אמר ר' אבוה כל האוכל פת בלא ניגוב ידים וכו' סוטה ד' ע"ב. 27
הוה קאימנא וכו' חולין ק"ו ע"א ושם איתא ולא יהבו לי מידי וכו'. 27
ש"מ תלת, ש"מ אין נטילת ידים בפירות וכו' שם איתא אין נ"י לפירות, וש"מ
אין מזמנין על הפירות. סי' נא 28
והתקדשתם אלו מים ראשונים ברכות נ"ג ע"ב חלופי גרס' נמצא בזה להראשונים ע"ש. 28
והייתם לי קדושים אני ה' אמר להם הקב"ה לישר' כשם וכו' ספרא פ' שמיני ע"ש. 28
שמואל אשכחיה אבוה דקא בכי וכו' חולין ק"ז ע"ב ע"ש איזה שינוים בלשון. 28
וכל איתתא או גברא דמוכלי נהמא לינוקא וכו' לשון הג' סוף פ"ו דברכות. 28
מברך המוציא לחם מן הארץ ברכות ל"ח ע"ב והלכתא המוציא לחם מן הארץ.
ועיין בתוס' ד"ה והלכתא וכו'. סי' נב 28

והיכא דאיכא קביעותא חד שרי המוציא לחם לכולהו שם מ"ב ע"א היו יושבים
כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן ולא מיבעי ליה למישרי המוציא
עד דמייתי ליה מלח וכו' שם מ' ע"א אין הבוצע רשאי לבצוע וכו' 28
לית דין צריך בשש שם מ' ע"א עיין ברא"ש פרק כ"מ סי' כ"ב. 28
שכח ואכל ולא בירך וכו' שם נ"א ע"א איתא בעי מיניה מרב חסדא מי שאכל וכו'. 28
והיכא דשרא המוציא ובצע אסור ליה לאשתעויי עד דטעים אותה פרוסה ברכות
מ' ע"א ועיין תוס' שם ד"ה הבא מלח וכו'. סי' נג 29
אמר רב יהודה בר שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאין לטעום.
ברכות מ"ז ע"א הגירסא אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה
דרב אין המסובין רשאין לאכול כלום וכו'. 29
תניא הבוצע פושט ידיו תחילה ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול הימנו הרשות
בידו. ולפנינו שם מ"ז ע"א הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד
לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו. 29
רבה בר חנא הוה עסיק ליה לבריה בי רב הונא בר קטינא קדים והוה מתני ליה
לבריה אין הבוצע רשאי לאכול עד שיכלה אמן מפי העונין. ולפנינו שם רבה
בר בר חנא הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתיב
וקמתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע וכו' ועיין ברי"ף. 29
אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בעל הבית בוצע ואורח מברך. ולפנינו שם מ"ו ע"א
ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע וכו'. 29
השותה מים לצמאו אומר שהכל שם מ"ד ע"א איתא השותה מים לצמאו מברך
שהכל נהיה בדברו. סי' נד 29
ואמרינן למעוטי מאי וכו' למעוטי וכו' שם מ"ה ע"ב לאפוקי מאי לאפוקי למאן וכו'. 29
פת פוטר כל מיני מאכל וכו' ופריך יין נמי לפטור וכו' שאני יין דקבע ברכה
לעצמו ע"ש מ"א ע"ב והיכא דחנקתיה וכו' הכי שדר רב פלטוי בר אבא ריש
מתיבתא מקמי דלשתי לא צריך וכו' ע"ש מ"ו ע"א תוס' ד"ה דחנקתיה וכו'. 29
אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה ברכות ל"ה ע"א. 29
אחר כל אכילתך אכול מלח וכו' שם מ' ע"א — ואין אתה ניזוק לעולם. לפנינו
ואי אתה נזוק וליתא לעולם. סי' נה 30
מים ראשונים מצוה וטעונין ברכה וכו' חולין ק"ה ע"א. 30
מים ראשונים צריך שיהו ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה וכו'
סוטה ד' ע"ב ע"ש. סי' נה 30
ומים ראשונים בין בכלי בין על גבי קרקע וכו' חולין ק"ה ע"א. 30
והנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה לפנינו ברכות מ"ג ע"א איתא
תחלה באחרונה. 30
שלש תכיפות הן וכו' שם מ"ב ע"א. סי' נו 30
אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית ובירך עליו תחילה וסוף לפנינו ברכות ל"ח
ע"ב אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף. 30
ולענין לאצטרופי אפילו וכו' ואע"ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח וכו' דהכי
א"ר אבא א"ר לעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן וכו' עיין ברכות מ"ח
ע"א גירסא אחרת. סי' נז 30
עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה ר' מאיר סובר וכו' שם מ"ט
ע"ב. ועיין יומא ע"ט ע"ב. סי' נח 30

דאמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית מליח ובירך עליה תחילה וסוף. עיין ברכות ל"ח ע"ב ולקמן סי' נ"ז. 30

דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה וכו' כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים ואתה נושא פנים לישראל לפנינו שם כ' ע"ב דרש רב עוירא וכו' כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל ועיין ד"ס. 31

נשים ועבדים וקטנים וכו' שם כ' ע"א. סי' נט 31

ואי בעו נשים ועבדים מזמנין לעצמן עיין שם מ"ה ע"ב. 31

שנים שאכלו מצוה לחלק וכו' במה דברים אמורים „בזמן" ששניהם סופרים וכו' שם בר"א כששניהם וכו'. סי' ס 31

עד שנתכוין שומע ומשמיע ר"ה כ"ח ע"ב ושם איתא עד שיתכוון. 31

ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה ר"ה שם. ברכות י"ג ע"א ועיין ברש"י שם ד"ה ש"מ וכו'. 31

וג' שאכלו כאחת וכו' דאמר רב אסי אמר קרא וכו' ברכות מ"ה ע"א. 31

יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי וכו' לא הוה בהו מאן דפליג מחבריה וכו' הני מילי היכא דאיכא גדול אבל הכא חילוק ברכות עדיף בריכו כל חד וחד לחודיה וכו' וליהדור זימון אין זימון למפרע. חלוף ל' יש כאן בגמ' ברכות מ"ה ע"ב יהודה בר מרימר ומר רב אשי וכו' לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה וכו' ה"מ היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך אינש לנפשיה וכי תאמרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע. 31

דאמר רבה תוספאה הני תלתא „דקבעי סעודתיהו" בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך אינהו נפקי בזימון ומזמנינן עילוויהו. איהו לא נפיק בזימון דילהון ואין זימון למפרע. ובברכות נ' ע"א הכי איתא אמר רבה תוספאה הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך „לדעתיה" אינון נפקין בזמון דידיה איהו לא נפיק בזמון דידהו לפי שאין זמון למפרע. 31

דאמר רבא הא מילתא אמריה במערבא משמיה דר' זירא אחד מפסיק לשנים. ואין שנים מפסיקין לאחד. איני והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה דרב פפא. לאחשובי הוא דעבד ולפנים משורת הוא דעבד. ובברכות מ"ה ע"ב הכי איתא אמר רבא הא מילתא אמריתא אנא ואיתמרה משמיה דר' זירא כוותי שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ולא והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא דלפנים משורת הדין הוא דעביד. 31

דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו יצא אחד מהן לשוק וכו' עיין ברכות מ"ה ע"ב כמה שינוים בכל הסוגיא. ולשון המחבר הוא כל' בה"ג פ"ז ע"ש. 31

ושתי חבורות דיתבו בחד דוכתא וכו' ברכות נ' ע"א. 32

ואי איכא שמש בינייהו וכו' שם ע"ב. — ומותר לשמש בשמש עם הארץ שם נ"ב ע"ב. 32

ששה נחלקים עד עשרה שם נ' ע"א. סי' סא 32

דתנן במס' סוטה אלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר ק"ש ותפלה וברכת המזון סוטה ל"ב ע"א. 32

בא ומצאן כשהן מברכין מה הוא עונה אחריהן רב זביד אמר ברוך ומבורך כן הוא

בנוסחא שלנו ברכות מ"ה ע"ב וכן הגהתי כאן. אך עתה ראיתי בהגהות ד"ס כי
בפסקי רי"ד הגירסא ברוך ה' המבורך כגירסה הישנה בהמחבר. סי' סב 33

עד מתי מעכב ומברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו בברכות נ"א ע"ב הלשון
ועוד מתי מברך וכו'. 33

ועד כמה הוי עיכול ר' יוחנן אמר כל זמן שהוא צמא מים מחמת אותה אכילה
לפנינו נ"ג ע"ב איתא כמה שיעור עיכול אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב,
ור"ל אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. 33

אכל כשהוא מהלך יושב ומברך, אכל כשהוא עומד יושב ומברך. מיסב ע"ג מטה יושב
ומברך וכו' לפנינו נ"א ע"ב הגירסא אמר ר' אבוה ואמרי לה במתניתא תנא
האוכל ומהלך מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא
מיסב ואוכל יושב ומברך וכו' ועיין בתוס' ד"ה והלכתא וכו'. 33

הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא, וחד עביד כב"ה ואכליה
אריא ולפנינו נ"ג ע"ב איתא ואשכח ארנקא דדהבה וכו'. סי' סג 33

רבה בב"ח אזיל בשיירתא כרך ריפתא וכו' ע"ש נ"ג ע"ב גירסא אחרת. 33

אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל בהמ"ז וכו' עיין הנוסחא שם מ"ח ע"ב. 33

סדר ברכת המזון כך היא וכו' ר"א אומר הרוצה לאומרה בנחמה אומרה וכו' עי'
מ"ח ע"ב הגירסא. סי' סד 33

מנין לבהמ"ז מן התורה שנ' ואכלת ושבעת וברכת וכו' כן הוא ברכות מ"ח ע"ב אך
התוס' מ"ו ע"א ד"ה עד היכן העתיקו וברכת זו ברכת הזמון את ה' אלהיך זו
ברכת הזן, וראיתי שהעיר בזה מהרי"ב ע"ש. 34

אשר נתן לך זו הטוב ומטיב והוא כגירסת הכ"י המובא בד"ס ולפנינו איתא הטוב
והמטיב ביבנה תקנוה. 34

דתניא ר"א אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ וכו' שם
מ"ח ע"ב. העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה
לא קשיא הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלים. ובגמרא דילן ברכות מ"ה ע"ב
הגי' הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות, וגי' המחבר היא כגי' הבה"ג והרא"ש. 34

אביי עני אמן בקלא כי היכי דלידעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא. ולפנינו
שם אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב
לאו דאורייתא. סי' סה 34

רב אשי עני בלחישה כי היכי דלא ליזלזלו ביה. ולפנינו שם רב אשי עני ליה
בלחישה כי היכי דלא נזלזלו בהטוב ומטיב. (אקשו ליה רבנן למר רב יהודאי
גאון כן הוא בבה"ג פ"ז דברכות). 34

אמר ר"ז ואיתימא ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס
של ברכה, טעין הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו
ונותנו בימין, ומגביהו טפח, ונותן עיניו בו ויש אומרים משגרו במתנה לאנשי
ביתו. ולפנינו נ"א ע"א א"ר זירא א"ר אבהו וכו' ומגביהו מן הקרקע טפח וכו'
ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו. סי' סו 34

אנו אין לנו אלא ארבעה הדחה ושטיפה חי ומלא וכו' לפנינו שם אנו אין לנו
אלא ארבעה בלבד וכו'. 35

עיטור רב יהודה אומר מעטרהו וכו' ולפנינו שם רב יהודה מעטרהו וכו' וליתא
תיבת אומר. 35

ואית דגרסי ובְהֵי כלומר באיזה ברכה מעטר ליה ומשני לה בברכת הארץ ולא

באחרונה והיא גירסא נכונה מאוד ולא ראיתיה מי שהביאה בספרי הראשונים
גם בספרי האחרונים. 35

רב פפא אומר מעטף ויתיב ומברך. רב אשי פרים סודרא על רישיה ומברך
ולפנינו ברכות נ״א ע״א איתא רב פפא מעטף ויתיב. רב אסי פרים סודרא על
רישיה. וגירסת המחבר רב אשי היא הנכונה וכן בבה״ג ברכות פ״ז, ובריי״ף
ובראי״ש רב אשי. 35

אמר ר׳ חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן ראשונים שאלו אמר רב אשי אין מסיחין
וכו׳ עיין שם נ״א ע״א וע״ב. ושם איתא אמר רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה. 35

אנפק אנבג אנטל מחזיק רביעית של תורה ב״ב נ״ח ע״ב ואי זהו אנטל זהו
רביעית של תורה. סי׳ סז 35

מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים חולין ק״ז ע״א דתניא מי רביעית
נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים. 35

ונטילה שאמרו אינה אלא בכלי שם קפדיתו אמנא א״ל אין וכו׳. 35

ואי נמי אי טבל ידיו בנהר וכו׳ חגיגה י״ח ע״ב וכן המטביל ידיו נתכוון ידיו טהורות
וכו׳ חולין ק״ו ע״א וכו׳ או נוטל ידיו שחרית בביתו ומתנה עליהם לכל היום
וכו׳ חולין ק״ו ע״ב נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו וכו׳. 35

כדאמר ביומא דנטילה זו לנקות עצמו וכו׳ ע׳ יומא ל׳ ע״א הלכה בסעודה וכו׳. 35

כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא שמע עליו הכתוב אומר ארחץ בנקיון
כפי וכו׳ עיין לשון הגמרא ברכות ט״ו ע״א. 35

טול ברוך אין צריך לברך וכו׳ אסור לאדם שיאכל וכו׳ ולפנינו ברכות מ׳ ע״א
אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו׳. 36

א״ר פפא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה בתוך סעודה לפנינו מ״א ע״ב ע״ש. סח 36

הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא ביצה ט״ז ע״ב. 36

בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד ואחד וכו׳ ע״ש מ״ג ע״א. סי׳ סט 36

ופעם אחת שאלתי לר׳ אם אני יוצא בהבדלת בה״כ וכו׳ כלשון הזה הוא בפרדס
לרש״י ז״ל סי׳ ע״ג. 36

כל מין מחמשת המינין כגון ענבים וכו׳ עיין ברכות ל״ה ע״א, ושם מ״ד ע״א. 37

אלא ר׳ טרפון הוא דמברך אמיא בורא נפשות וכו׳ שם מ״ד ע״א ועיין תוס׳ שם
ד״ה ר׳ טרפון וכו׳. סי׳ ע 37

כל שהוא מחמשת המינים וכו׳ שם ל״ז, ומ״ד ע״א. סי׳ עא 37

אפירי מאי חתים וכו׳ לפנינו ברכות מ״ד ע״א אית׳ מיחתם במאי חתים וכו׳ ע״ש 38

ומוקמי רב חסדא וכו׳ ע״ש מ״ד ע״א. 38

בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו׳ ע״ש מ״ב ע״א וע׳ תוס׳ שם ד״ה ברך וכו׳. 39

זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו׳ שם מ״ד ע״א. 39

דברים הבאים לאחר הסעודה כלומר קודם בהמ״ז וכו׳ שם מ״א ע״ב. סי׳ עב 39

כיון דאמרי׳ הבו נברך אסור למשתי וכו׳ ע׳ פסחים ק״ג ע״ב כיון דאמריתו הב לן ונברך
איתסרא לכו למישתי מאי טעמא דאסחיתו דעתייכו. 39

ובגמרא דכיצד מברכין וכו׳ שם ל״ח ע״ב ע״ש. סי׳ עג 40

הביאו לפניו פירות על השלחן פליגי בה ר׳ יהודה ורבנן וכו׳ שם מ׳ ע״ב. 40

מר זוטרא קבע עלייהו ברכת המוציא וכו׳ ברכות ל״ח ע״א ושם איתא מר זוטרא
קבע סעודתיה עלויה ובירך עלויה המוציא וכו׳ וכצ״ל גם כאן. 40

מידי דהוה הכוסס את האורז דאמרי׳ התם לפניו בורא פרי האדמה שם ל״ח ע״א. 41

המוציא יין כדי מזיגת כוס וכו׳ ע׳ שבת ע״ו ע״ב וברש״י וממנו מקור כל דברי המחבר. 41
עיטור ועיטוף וכו׳ ברכות נ״א ע״א. 41
כדאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא (ולפנינו על חד תלת מיא)
לאו חמרא הוא שבת ע״ז ע״א. סי׳ עד 41
עשר רביעיות הן חמש סומקאתא וכו׳ נזיר ל״ח ע״א ושם איתא ונקיט רב כהנא
בידיה חמש סומקתא. 41
וילפינן לה במנחות וכו׳ מנחות פ״ח ע״א, ופ״ט ע״א. 41
נוטל ידיו וצריך לברך עיין מה שהערותי בזה בביאור אות ק׳. סי׳ עה 41
ואם אין לו מים ליטול ידיו אם יודע וכו׳ ברכות ט״ו ע״א פסחים מ״ו ע״א, חולין קכ״ב ע״ב. 41
רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בשעת צלותא בברכות ט״ו ע״א בעידן צלותא. 41
ועד כמה עד ד׳ מילין והנ״מ לפניו אבל לאחריו וכו׳ ע׳ בברכות שם הלשון משונה. 41
מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה וכו׳ שם כ״ו ע״ב ואיזו היא מנחה
משש שעות ומחצה וכו׳. סי׳ עו 42
אמר ר׳ יוחנן נקרא פושע שם כ״ח ע״א. 42
ולית הלכתא כר׳ יהושע בן לוי דאמר כיון שהגיע תפילת המנחה אסור לו לאדם
וכו׳ שם כ״ח ע״ב. 42
היו לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוספין וכו׳ שם כ״ח ע״א. 42
ואמר ר׳ יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח״כ של מוספין שם מאי טעמא כיון
דמטא זמן מנחה כמאן דשחיטן תרוייהו דמי כצ״ל והוא מלשון בה״ג פ״ד דברכות
וכדאי׳ זבחים צ״א ע״א כיון דמטא זמן תפלת מנחה כמאן דשחיטי תרוייהו דמי. 42
ת״ר במוצ״ש שתים וכו׳ עיין ברכות כ״ו ע״ב (וחסר כאן עיין בביאור אות ז׳). 42
תפילת הערב אין לה קבע וכו׳ שם כ״ז ע״ב. 42
טעה ולא הזכיר של ר״ח ערבית אין מחזירין אותו וכו׳ שם ל׳ ע״ב. 42
הני חברין בבלאי למ״ד תפילת ערבית רשות כיון דשרא המייניה וכו׳ שבת ט׳ ע״ב. 42
שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אכנס בביתי ואוכל קימעא וכו׳ ונמצא
ישן כל הלילה אלא אדם בא וכו׳ גירסתו כגירסת הבה״ג ריש ברכות, ולפנינו
ד׳ ע״ב אלך לביתי וכו׳ וחוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא וכו׳. 43
אמר ריב״ל אע״פ שקרא אדם ק״ש בבה״כ מצוה לקרותו על מיטתו א״ר יוסי מאי
קראה וכו׳ לפנינו שם מצוה לקרותה וכו׳. 43
אמר רב נחמן בר יצחק אם ת״ח הוא אינו צריך, גירסתו כגירסת ה״ג ורי״ף ורא״ש
ולפנינו שם ה׳ ע״א לא נזכר בר יצחק וכו׳. 43
אמר אביי אף ת״ח צריך למימר האי קרא בידך וכו׳ עיין בה״ג, ולפנינו ה׳ ע״א
אף ת״ח צריך למימר חד פסוקי דרחמי כגון בידך וכו׳. 43
אמר ר׳ אלעזר כל הקורא ק״ש על מיטתו כאילו אוחז חרב [שתי] פיפיות בידו
כן הוא גירסת בה״ג והרי״ף והרא״ש, ולפנינו איתא א״ר יצחק כל הקורא ק״ש
על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו וכו׳. דתנן ר״ג אומר עד שיעלה
עמוד השחר שם ב׳ ע״א — והלכה כר״ג שם ח׳ ע״ב. 43
תניא א״ר שמעון בן יוחי פעמים שאדם קורא שמע ב׳ פעמים בלילה אחת קודם
שיעלה כצ״ל ושם ח׳ ע״ב אית׳ תניא רשב״י אומר פעמים וכו׳. 43
א״ר יהושע בן לוי הלכה כר׳ שמעון בן יוחי שם. 43
ואיכא דמתני לה אהא דתניא וכו׳ לפנינו שם איתא איכא דמתני להא דרב אחי
בר חנינא אהא דתניא וכו׳. 43

אמר רב אחא בר חנינא אריב"ל הלכה כר' שמעון וכו' שם ט' ע"א. 43
אנשים באים לשמוע וכו' טף למה בא כדי ליתן שכר למביאיהן עיין חגיגה ג' ע"א. 43
ת"ר פיטום הקטורת כיצד וכו' כריתות ו' ע"א. ובירושלמי יומא פ"ד ה"ה (ועיין
בביאור אות ש'). סי' עז 44
קטורת היתה נעשית שלש מאות וששים ושמונה מנה בכל שנה ושנה וכו' כריתות שם 44
לשליש ולרביע לא שמעתי שם ו' ע"ב — ומנה של קודש כפול היה בכורות ה' ע"א 44
פרס שחרית ופרס ערבית וכו' יומא מ"ג ע"ב — והמנה שלנו בכורות נ' ע"ב. 44
וכותת אותה יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה וכו' יומא מ"ה ע"א. 44
ולוקחין אותה מתרומה חדשה שבועות י' ע"ב וכריתות ו' ע"א. 44
חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה וכו' ר"ה ז' ע"א. 44
די"א סמנים נאמרו לו למשה בסיני כריתות ו' ע"ב. 45
דתנן בקומוס, ואמרינן מאי קומוס גומא, מגילה י"ז ע"א, י"ח ע"ב. 45
וכן אמר רב חיבבא בר באנא א"ר שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפריצי
ישראל אינה תענית וכו' לפנינו גירסא אחרת והכי איתא כריתות ו' ע"ב א"ר חנא
בר בזנא אר"ש חסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית וכו'. 45
אין מרכיבין פיגם על גבי קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן כלאים פ"א משנה ח'. 45
מה הפרט מפורש דבר שקוטר ועולה אלא הני גירסא משובשת היא וע' בהגהותי. 45
שהוא מתמר עשנו ועולה כמקל ואינו מפצל לכאן ולכאן עיין יומא נ"ג ע"א. 45
דבזבחים פרק חטאת וכו' עיין בביאור אות צ'. 46
יש שאמרו הכל לפי שהוא מלא קמצו מנחה מלא חפניו קטורת, העתיק הכוונה
ולא הלשון דמסכת כלים פרק י"ז משנה י"א וז"ל ויש שאמרו הכל לפי
מה שהוא אדם הקומץ את המנחה וחופן את הקטורת, ועיין עירובין ל' ע"ב
הגמרא שם שינה לשון המשנה דכלים. 47
כשאדם הולך לישן אע"פ שקרא ק"ש בבה"כ מצוה לקרותו על מטתו משום שני'
בשכבך ברכות ד' ע"ב ועיין בפירש"י שם. 47
א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין וכו' שם ה' ע"א. סי' עח 47
ואומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו' עיין ברכות ס' ע"ב נוסחא אחרת,
ובר"יף וברסע"ג ריהב"ל אמר יושב בסתר עליון וכו' וכו' וגני עיין שבועות ט"ו
ע"ב ריב"ל אמר להו להני קראי, והמחבר מפרט והשיב הני קראי. 48
שיר של פגעים ע"ש שבועות ט"ו ע"ב. — דאמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא
בר גוריא אמר רב, בשבת י"א ע"א איתא ואמר רבא בר מחסיא וכו' אך בתענית
י"ב ע"ב הגירסא ואמר רבה וכו' ע"ש — כל החלומות הולכין אחר הפה ברכות
נ"ה ע"ב נ"ו ע"א. — כל חילמא דלא מתפרשא וכו' שם נ"ה ע"א בשינוי לשון. 48
אמר רב חמא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה עליו
יטיבנו בפני שלשה ע"ש נ"ה ע"ב ושם איתא אמר רב הונא וכו' ע"ש. סי' עט 48
בא להם יין בתוך המזון אינו צריך ליטול רשות וכו' עיין ברכות מ"ג ע"א. סי' פ 49
משום מלח סדומית שמסמאה את העינים חולין ק"ה ע"ב עירובין י"ז ע"ב. 49
או משום דמים אחרונים הרגו את הנפש יומא פ"ג ע"ב. חולין ק"ו ע"א. 49
ומוזג כוס יפה הוא כוס של ברכה שבת ע"ז ע"ב. 50
שהצריכו חכמים ליפותו בעיטור ועיטוף וכו' ברכות נ"א ע"א. 50
קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו שם מ"ח ע"א. סי' פא 50
דבעינן רובא דמינכר וכו' שם — ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' שם 50

וכן ההוא דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה וכו' שם. 50
דהיינו עדה כדאמר עד מתי לעדה וכו' יצאו יהושע וכלב וכו' ברכות כ"א ע"ב.
מגילה כ"ג ע"ב. 50
יהי רצון מלפני אלקי השמים שלא יבוש בעולם הזה וכו' בברכות מ"ו ע"א איתא
יהי רצון שלא יבוש וכו' ע"ש. סי' פג 52
ואל יזדקק לא לפניו ולא לפנינו וכו' לפנינו שם איתא ואל יזדקר. וגירסתו כגירסת
הרי"ף והרא"ש ע"ש. 52
ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע ברכות מ"ח ע"ב 53
משום דלידעו פועלים ולוקמו לעובדתייהן וכו' ברכות מ"ה ע"ב. סי' פה 54
דהטוב ומטיב לאו דאורייתא ורבנן תיקנוה וכו' שם מ"ח ע"ב. 54
ובטוב ומטיב תיקנו ג' פעמים מלכות שם מ"ט ע"א. 54
בן מברך לאביו וכו' אבל אמרו חכמים תבוא מאירה לאדם וכו' שם כ' ע"ב
סוכה ל"ח ע"א. סי' פו 54
אשרי המלך שמקלסין אותו כך בביתו שם ג' ע"א איתא שמקלסין אותו
בביתו כך. סי' פז 55
אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ושם איתא מה לו
לאב וכו' ואוי להם לבנים. 55
מיכן שאסור לו לאדם לעשות חפצו קודם שיתפלל. ברכות י"ד ע"א לעשות
חפציו וכו'. סי' פט 56
אמר להן ריב"ל לבנוהו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכון ימי וכו'
הלשון משונה ממה שהוא שם ח' ע"א. 56
ואילו דברים אמרו מפני דרכי שלום. גיטין נ"ט ע"א. 72
והקורא בתורה פותח ס"ת ורואה את הפסוק ואח"כ מברך וכו' מגילה ל"ב ע"א. 72
הלכה פותח ורואה ומברך וקורא ולא יפחות מג' פסוקים כנגד תורה נביאים
וכתובים שם כ"א ע"ב. 72
ואין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים שם כ"ב ע"א. 72
ואין פוחתין מעשרה פסוקים וכו' שם כ"א ע"ב. 72
ובמקום שפוסק שחרית שם מתחיל במנחה בשבת וכו' שם ל"א ע"ב. והקורא צריך
שיגלול ס"ת לאחר שקרא בו עיין בביאור אות י'. 72
אלו מתקנות שתיקן עזרא לישראל שיהו קורין וכו' מפני יושבי קרנות ב"ק פ"ב ע"א. 72
כנגד עשרה בטלנים של בה"כ שם בב"ק ומגילה כ"א ע"ב. 72
אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר בדברי תורה סוטה ל"ט ע"א
ע"ש דשם איתא אמר רבא בר רב הונא וגם שינוי בלשון המימרא. 72
אמר רב יהודה א"ר אמי מאי דכתיב ברכות ח' ע"א ושם איתא אמר רב הונא בר
יהודה אמר ר' מנחם אמר רב אמי מאי דכתיב וכו' ועיין לקמן סי' קכ"ד
הביא גירסא אחרת. 72
רב ששת מהדר אפי וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן בברכות ח' ע"א הגירסא
מהופך אנן בדידן ואינהו בדידהו וגירסת המחבר היא כגירסת התוס' סוטה
ל"ט ע"א ד"ה כיון וכו'. ועיין בביאורי אות ס'. 73
ואמר ר' שפטי א"ר יוחנן הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכו' וכו' הכל הוא במגילה
ל"ב ע"א. ועיין בביאורי שם אות ע'. 73
חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפילתן וכו' עיין ברכות ל"ב ע"ב. 75

אמר ריב"ל המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפילתו וכו' עיין שם. ויושבי לשון שהייה מגילה כ"א ע"א. 75

איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ברכות כ"ו ע"ב. 75

שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר וכו' עירובין ס"ה ע"א. 76

אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכלום עירובין ס"ה ע"א ושם הגירסא פטור מכולם. וגירסתו היא כגירסת בה"ג פ"ה דברכות פטור מכלום. 76

כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל עירובין שם. 76

ובעידנא דרתח אינש לא מיבעי ליה לצלויי עד דניח דר' חנינא ביומא דרתח לא מצלי דאמר מר בצר אל יורה עיין בלשון הגמרא שם. וגרס דאמר מר בצר אל יורה ולא „משום שנא'" כאשר הוא לפנינו. ועיין רש"י ותוס' ד"ה בצר וכו' שנדחקו לפי הגי' שלפנינו. וכגי' המחבר הוא בבה"ג פ"ה דברכות ע"ש. 76

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי עיין ברכות י"ז ע"א. והסר כאן תיבת וכו'. 76

תניא ר' נתן אומר כוכב א' יום וכו' שבת ל"ה ע"ב וגירסתו כגי' שהביא הר"ס ע"ש. 77

ולפי ששנינו תפילת ערבית רשות עיין ברכות כ"ו ע"א. ושם כ"ז ע"ב. ועיין בפרדס סי' ב'. 78

אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע לר' יוחנן וכו' גאולה של ערבית לתפילה של ערבית בברכות ד' ע"ב איתא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. וכגירסת המחבר הוא בבה"ג פ"א דברכות וברי"ף וברא"ש. סי' קא 78

תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו לבה"כ להתפלל וקדם אחד מהן והתפלל ולא המתין לחבירו טורפין לו תפלתו לפניו. ולפנינו ברכות ה' ע"ב איתא שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו. 80

לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מתשע שעות ולמעלה וכו' לפנינו פסחים צ"ט ע"ב איתא לא יאכל אדם בע"ש וימים טובים וכו'. סי' קב 80

דאמר רב יהודה אמר שמואל המדליק נר שבת חובה היא שבת כ"ה ע"ב וחילופי גירסאות יש לראשונים בהאי מימרא ולפנינו איתא דאמר רב נחמן בר רב זבדא ואמרי לה אמר נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה וכו'. סי' קב 80

ואסמכוה רבנן אקרא וידעת כי שלום אהלך שבת ל"ד ע"א. 80

והיכן ציונו רב אוייא אמר מלא תסור רב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך. שם כ"ג ע"א. וגרסתו כגירסת הבה"ג ושאילתות ולפנינו שם רב נחמיה אמר אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. 80

שאני אפוקי יומא מעיולי יומא. ברכות נ"ב ע"א. פסחים ק"ה ע"ב. 80

א"ר יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוצאי שבת בציפורי שבת קי"ח ע"א. 81

דאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן וכו' עיין ברכות כ' ע"א שינוי בלשון. סי' קג 82

דקאמר זעירי וכו' הני חברין בבלאי וכו' שבת ט' ע"ב. וגירסתו כגירסת הבה"ג פ"ד דברכות ורע"ג בסדרו. ולפנינו בשבת שם אמר אביי הני חברין וכו'. סי' קד 82

תפילת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקנוה וכו' שבת כ"ד ע"ב ועיין רש"י ד"ה משום וכו'. סי' קה 82

לא יצא אדם יחיד בלילי רביעיות ובלילי שבתות שם קי"ב ע"ב. 82

אמר רבא יו״ט שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית וכו'
שם כ״ד ע״ב. יוה״כ שחל להיות בשבת המתפלל תפילת נעילה צריך להזכיר
של שבת וכו'. שם כ״ד ע״ב איתא המתפלל נעילה וכו'. 83

ומקדשין על היין להוציא אורחים ידי חובתן שאין להם יין וכו' עיין
פסחים ק״א ע״א. סי' קו 83

פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם וכו' ברכות מ״ג ע״ב
שבת קי״ג ע״ב, תענית י' ע״ב. סי' קו 84

זכרהו על היין וכו' עיין פסחים ק״ו ע״א. סי' קז 84

מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנא' ותאמר וכו' ברכות ל״ה ע״א
עירובין י״א ע״א. 84

וטועם ממנו כדי רביעית ואם לא טעם וכו' לא יצא וכו' עירובין ע״ט ע״ב.
פסחים ק״ז ע״א. 85

אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין קס״ד בפה״ג. אטו אמיא
ושיכרא מי לא מברכין שהכל אמר אביי הכי קאמר אין אומרים הבא כוס
לברך אלא על היין פסחים ק״ז ע״א ושם הגירסא אין מקדשין אלא על
היין וכו' אטו אשיכרא ואמיא מי לא מברכין עליה שהכל נהיה בדברו
אמר אביי וכו'. סי' קח 85

דאמר רבא הלכתא טעם מקדש וכו' שם ק״ז ע״א, ושם ק״ה ע״א. 86

דאמר רב אשי כי הוינו בי רב פפי הוה מקדש לן וכי הוה אתי אריסיה מדברא
הוה מקדש ליה. ר״ה כ״ט ע״ב ושם הגירסא הוה מקדש לן כי הוינן וכו'
הוה מקדש להו. — ואמר רב זוטרא בר טוביה אין אומרים קידוש היום
וכו' ב״ב צ״ז ע״א ושם איתא אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אין אומרים
וכו' — ואע״ג דאעבריה במסננת שם צ״ז ע״ב. — דאמר רבה סוחט אדם
אשכול של ענבים לתוך הכוס ואומר עליה קידוש היום שם צ״ז ע״ב איתא
דאמר רבא ואשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ולא גרס לתוך הכוס.
הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, חולין ק״ו ע״א. סי' קי 86

וחייב לבצוע על שתי ככרות וכו' ברכות ל״ט ע״ב, ושבת קי״ז ע״ב. סי' קיא 86

קשר של קיימא כגון רצועות מנעלים וכו' ע' שבת קי״א ע״ב קי״ג ע״א. סי' קיב 87

טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר, שם ק״כ ע״א. סי' קיג 87

טלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה וכו' ע״ש ק״כ ע״א גי' אחרת. 87

נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת וכו' שם ק״כ ע״ב. סי' קיד 88

פורפרת על האבן ועל האגוז ועל המטבע וכו' שם ס״ה ע״א. סי' קטו 88

שכן מצינו בקרשי המשכן וכו' שבת קי״ג ע״א ועיין רש״י שם. סי' קטז 88

דאמר רב הונא בר יהודה א״ר מנחם א״ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם
הצבור וכו' בברכות ח' ע״א איתא אמר רב הונא בר יהודה א״ר אמי, וגירסת
המחבר הוא בבה״ג ה' צרכי צבור. סי' קיז 88

כגון רב הונא דכתב שבעין ספרי ולא אתרמי ליה אלא חדא, בב״ב י״ד ע״א איתא
שבעין ספרי דאורייתא וכו'. סי' קיט 89

ס״ת שתפרן בפשתן וכו' עיין מכות י״א ע״א. — א״ר חלבא א״ר חמא בר גוריא
אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת. מגילה י״ט ע״א. 89

אין קורין בחומשים בבה״כ מפני כבוד הצבור וכו' גיטין ס' ע״א. 90

הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא וכו' מגילה י"ט ע"א ועיין רש"י ד"ה
הכתובה וכו'. 90
דלא מיחסרא ולא מייתרא אבל מיחסרא או מייתרא לית לן בה. ולפנינו שם דלא
מיחסרא ומייתרא פורתא אבל מיחסרא ומייתרא פורתא וכו'. 90
הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים מדבק ועושה לו כדי היקף בתחילתו וכדי
היקף בסופו עיין ב"ב י"ג ע"ב ושם הגירסא מדבק ועושה בראשו כדי לגול
עמוד ובסופו כדי לגול היקף. ועיין תוס' ד"ה ועושה וכו' וגירסת המחבר קרוב
לגירסת הבה"ג ה' סופרים. 90
היה קורא בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו וכו' עירובין צ"ז ע"ב ועיין
בביאור אות ל"ז. 90
מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת וכו' שאם תפרה בשלשה חוטי גידין כשרה
מגילה י"ט ע"א ושם איתא שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה. 91
דאמר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה. ולפנינו בסוטה
ל"ט ע"א איתא אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת וכו'. סי' קכא 91
איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ור' אלעזר ור' סימון אמרו מפני
לומדיה עומדין מפניה לא כש"כ וכו' עיין קידושין ל"ג ע"ב ושם הגירסא ר'
חלקיה ר' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר וכו' מפניהם לא כש"כ. 92
הני שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד כהנים לויים וישראלים וכו' עיין מגילה
כ"א ע"ב כל הענין ומשונה בגירסא. 92
כדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא וכו' שם כ"ג ע"א. 92
דכל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירא עיין מגילה כ"ב ע"ב. סי' קכב 92
אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון וכו' גיטין נ"ט ע"א. סי' קכג 93
רב אסי אמר מהכא בני עמרם אהרן ומשה וגו' שם ועיין הוריות י"ג ע"א. 93
נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה דלא קרי לוי כלל עיין גיטין נ"ט ע"ב.
ועיין רש"י בשם מורו הזקן ומורו יצחק בן יהודה ובשם רב עמרם גאון. 93
שלחו ליה בני גלילא לר' חלבו אחריהם מי קורא לא הוה בידיה וכו'.
גיטין נ"ט ע"ב. 93
אזל שיילי לר' יצחק נפחא בבי מדרשא. לפנינו שם ס' ע"א ליתא להני שתי
תיבות הכא רק על השאלה מהו לקרות בחומשים ע"ש. 93
והכל עולין למנין שבעה אפילו אשה ואפילו קטן וכו' מגילה כ"ג ע"א. 93
אמר רב חייא משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת פתוח
ויוצא עיין צד 72 הביא גירסא אחרת. סי' קכד 94
אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ספר תורה סוטה ל"ט ע"ב ושם איתא
„ויניח במקומו" והמחבר לא הביאה. וכן ברי"ף ובראש ליתא להני תיבות
ויניח במקומו. וכבר העיר בזה מהרי"ב. 94
אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה סוטה
ל"ט ע"א ושם איתא אמר רבא בר רב הונא וכו'. 94
ורב ששת מהדר אפיה וגרס אמר אינהו בדידהו וכו' עיין דף 73. 94
לא שנו אלא כגון ר' שמעון בן יוחי וחביריו דתורתן זו היא אומנתן וכו'
שבת י"א ע"א. 94
אם אין שם כהן נתפרדה החבילה עיין סימן קכ"ג, 93. 94

דההוא דאתא לקמיה דריב״ל אמר מוחזקני בזה שהוא כהן כתובות כ״ה ע״ב
ע״ש דשם איתא דאתא לקמיה דר׳ אמי וכו׳. 95
כהן קודם ללוי ולוי לישראל וכו׳ אימתי בזמן שכולן שוין וכו׳ הוריות י״ג ע״ב. 95
כל המקודש מחבירו קודם את חבירו שם י״ב ע״א. 95
אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום גיטין נ״ט ע״א. — שנים ממתינים בקערה
זה לזה וכו׳ ברכות מ״ז ע״א. וגיטין נ״ט ע״ב. ובשתי המקומות איתא שנים
ממתינים זה לזה בקערה. 95
הרי הן כבעלי מומין חולקין ואוכלין וכו׳ מנחות ק״ט ע״א ושם איתא הרי אלו
כבעלי מומין וכו׳. 96
רב נחמן אמר קרבנו ריח ניחח וכו׳ שם. סי׳ קכה 96
והקב״ה מסכים על ידיהם חולין מ״ט ע״א. 96
כל האומר מנשה אין לו חלה״ב מרפה ידיהם של בעלי תשובה סנהדרין ק״ג ע״א 97
זה הנמכר לע״ז עצמה וכו׳ קידושין כ׳ ע״א. 97
ותנא דבי ר׳ ישמעאל הואיל והלך וכו׳ עיין ערכין ל׳ ע״ב ושם איתא הואיל
והלך ומכר עצמו לע״ז אידחא אבן אחר הנופל. 97
מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך וכו׳ ברכות מ״ה ע״א. סי׳ קכו 97
כנגד שבעה רואי פני המלך מגילה כ״ג ע״א. ושם כ״א ע״ב. המפטיר אינו
מפטיר עד שיגלל ס״ת סוטה ל״ט ע״ב ושם איתא אין המפטיר רשאי
להפטיר בנביא עד וכו׳. מפטיר מהו שיעלה רב הונא ור׳ ירמיה בר אבא
וכו׳ מגילה כ״ג ע״א. 97
ר״ח אדר שחל להיות באתה תצוה וכו׳ עיין מגילה כ״ט ע״ב ושם ל׳ ע״א. סי׳ קכז 97
דתניא ר׳ חלפתא בן שאול אומר לא שנו אלא במקום שאין תורגמן וכו׳
מגילה כ״ג ע״ב ושם הגירסא רב תחליפא בר שמואל וגירסת המחבר הוא
כגירסת הרי״ף והרא״ש. 97
ואמר רב נחמן בר אבא זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב נחמן שם כ״ג
ע״ב. ושם הגירסא והאמר רב שמואל בר אבא זמנין סגיאין הוה קאימנא
קמיה דר׳ יוחנן וכו׳. 97
ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם וכו׳ שם כ״א ע״ב. 98
שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה לשון הגמרא שם ל״ב ע״א. 98
מאי דכתיב ויקראו בספר תורת אלהים שם ג׳ ע״א. נדרים ל״ז ע״ב. ולפנינו
רב איקא בר אבין וכו׳. 98
אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא וכו׳ ברכות מ״ה ע״א. 98
ואין המתרגם רשאי לקרות התרגום עד שיכלה הפסוק מפי הקורא עיין סוטה
ל״ט ע״ב ושם ואין מתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד וכו׳. 98
קטן קורא בתורה ומתרגם מגילה כ״ד ע״א. 98
והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד תורה נביאים וכתובים
שם כ״ג ע״ב. כ״ד ע״א. 98
כל השואל צרכיו אל ישאל בלשון ארמית וכו׳ עיין שבת י״ב ע״ב.
סוטה ל״ג ע״א. סי׳ קכח 99
קדמה שכינה ואתיא ברכות ו׳ ע״א. 99
כך יש נשיאת כפים במנחה של תענית ציבור וכו׳ תענית כ״ו ע״ב. 99
דהלכה כר׳ יוסי דאמר נעילה יש בה נשיאת כפים וכו׳ תענית שם. סי׳ קל 100

וכהן שיש בידו מומין לא ישא כפיו בפניו ידיו ורגליו לא ישא כפיו מגילה
100 כ״ד ע״ב ושם לא ישא את כפיו.

100 ושכור לא ישא כפיו תענית כ״ו ע״ב דכ״ע מיהת וכו׳.

אמר ר׳ אלעזר כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו וכו׳ ברכות ל״ב ע״ב
ושם איתא א״ר יוחנן. כל כהן וכו׳ לא ישא את כפיו. וגירסת המחבר הוא
100 כגירסת הרי״ף והרא״ש פ״א דמגילה.

אין כהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן וזו היא אחת מתשע תקנות ר״ה ל״א
ע״ב. סוטה מ׳ ע״א ושם כגירסת המחבר אחת מתשע תקנות. ור״ה שם איתא
100 וזו אחד מתשע תקנות.

אמר אביי נקיטינן לשנים קורא כהנים. לאחד אין קורא כהנים סוטה ל״ח
100 ע״א ושם איתא נקטינן לשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא כהן.

100 אמר ריב״ל מנין שהקב״ה מתאוה לברכת כהנים וכו׳ סוטה ל״ח ע״ב.

ואמר ריב״ל כל כהן שמברך מתברך שנא׳ ואברכה מברכיך בסוטה שם מוסיף
100 ושאינו מברך אין מתברך שנא׳ ואברכה מברכיך.

100 כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה סוטה ל״ח ע״ב.

כל כהן שלא נטל את ידיו לא ישא כפיו שם ל״ט ע״א ושם כל כהן שלא
100 נטל ידיו לא ישא את כפיו.

100 מאי מברך וכו׳ אשר קדשנו בקדושתו של אהרן שם ל״ט ע״א.

אמר רב הונא מי שרואה הכהנים נושאים את כפיהם וכו׳ לפנינו בסוטה ל״ב
ע״ב הכי איתא בזמן שהכהנים מברכין את העם מה הן אומרים אמר ר׳
זירא אמר רב חסדא ברכו וכו׳ ונראה שהמחבר כיון למאי דאיתא בירושלמי
ברכות פ״א ה״א ע״ש ואפשר שכן היתה גרסתו גם בבבלי מדלא הזכיר
101 שהוא בירושלמי.

101 במוסף בברכה ראשונה אומר שיר המעלות וכו׳ עיין בירושלמי שם.

101 ואם היו ד׳ תפילות חוזר תליתאי בקדמיתא וכו׳ עין ירושלמי שם.

במנחתא מה הוא אומר אמר רב אסי בר יעקב אם עונינו וכו׳ בסוטה ל״ב ע״ב
101 מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב אם עונינו וכו׳ ע״ש.

אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש וכו׳ לפנינו סוטה ל״ט ע״ב לרב עוקבא.
אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם וכו׳ שם ל״ט ע״ב. ואמר רב
חסדא אין שליח צבור רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור ושם
101 איתא אמר ר׳ זירא אמר רב חסדא אין הקורא וכו׳ ועיין לעיל.

ואין הכהנים רשאין לישא את כפיהם אלא כנגד כתפיהם ובעמידה ובלשון
102 הקדש ע״ש ל״ח ע״א.

102 ומאן דחזי חלמא ולא ידע מאי הוה וכו׳ ברכות נ״ה ע״ב.

דכולי עלמא מיהת שיכור אסור בנשיאות כפים וכו׳ אמר ר׳ שמעון בן פזי
א״ר יב״ל משום בר קפרא למה נסמכה וכו׳ תענית כ״ו ע״ב ולפנינו שם
201 איתא אריב״ל משום בר קפרא למה נסמכה וכו׳.

102 ושיעור דשיכור כמה הוי רביעית חי בבת אחת עיין כריתות י״ג ע״ב.

102 כהן שיש בידו מומין וכו׳ מגילה כ״ד ע״ב.

אף מי שהיו ידיו צבועות סטים או קוצה לא ישא את כפיו כן הוא ג״כ גירסת
102 הרי״ף במשנה כ״ד ע״ב.

מניין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר וכו' ר"ה כ"ח ע"ב. 102
איני והא ר' אמי ורב אסי סלקי. ר' אמי ורב אסי מיעקר הוו עקרי ממקומן
בעבודה וכו' סוטה ל"ח ע"ב ושם איתא מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממטא
לא הוה מטו התם ופירש רש"י מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממקומן בעבודה אבל
רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמרה ברכת העבודה. כלשון המחבר. 103
העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים וכו' ברכות ל"ד ע"א. 103
בית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן וכו' סוטה ל"ח ע"ב. 103
מברכין אשר קדשנו ומתחילין בברכה עיין בפירש רש"י על אלפס מגילה פרק
הקורא עומד וכו' ותוס' סוטה ל"ט ע"א וכי מהדר אפיה וכו'. 104
וזו אחת מט' תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי סוטה מ' ע"א. 104
דאמר רבא יו"ט שחל להיות בשבת וכו' שבת כ"ד ע"ב. סי' קלא 105
קטן קורא בתורה ומתרגם ומפטיר וכו' מגילה כ"ד ע"א. סי' קלג 105
זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא וכו'. ר"ה כ"ט ע"א. 106
רב חייא בריה דרב אויא טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי מנחות מ"ג ע"ב. סי' קלד 106
שיתא אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב. סנהדרין צ"ז ע"א. 106
חייב אדם לסעוד על שתי ככרות בשבת וכו' מתלתא נפקא להו וכו' שבת
קי"ז ע"ב ע"ש. סי' קלה 108
דיושבי משמע שהייה ועכבה מגילה כ"א ע"א והובא לעיל. סי' קלו 107
וקיים אברהם אבינו אפי' עירובי תבשי' קידושין פ"ב ע"א. יומא כ"ח ע"ב. סי' קלט 109
ויזכו המשמרים אותו נחלה בלי מצרים וכו' שבת קי"ח ע"א. 110
אמר הקב"ה למשה לך והודיעם שמתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה,
שבת י' ע"ב וביצה ט"ז ע"א. 110
כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים עיין ברכות כ"ט ע"א. סי' קמ 110
חכם שמת כל בתי מדרשות בטילין מוע"ק כ"ב ע"ב. סי' קמא 111
קערות שאכל בהן ערבית מדיחן שחרית וכו' שבת קי"ח ע"א. 111
ארבעה עשר שחל להיות בשבת משיירין מזון שתי סעודות. פסחים י"ג ע"א ע"ש. 111
ברכת ה' היא תעשיר זו ברכת שבת ולא יוסיף עצב עמה זו אבילות וכו'
ירושלמי ברכות פ"ש ה"ז ומוע"ק פ"ג ה"ה ע"ש. 111
השבת עולה ואינה מפסקת. הרגלים מפסיקין ואינן עולין מוע"ק י"ט ע"א. סי' קמב 112
תמוז דהאי שתא מלוייה מלוייה עיין תענית כ"ט ע"א. 112
מאן דבעי למיהוי חסידי ליקיים מילי דנזיקין רבינא אמר מילי דאבות עיין
ב"ק ל' ע"א ושם איתא רבא אמר מילי דאבות. וגירסתו הוא כגירסת הרי"ף
והרשב"א בחידושיו. סי' קמג 112
שאני אפוקי יומא מעיולי יומא. עיולי יומא מקדמינן ליה וכו' פסחים ק"ה ע"ב. 112
כדמוכח בפ"ק דר"ה מועניתם וגו' ר"ה ט' ע"א. 112
ולא אמרו אלא תוך י"ב חדש שהגוף קיים ונשמה עולה ויורדת בגוף וכו'
שבת קנ"ב ע"ב. סי' קמה 114
מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. ושואלין גשמים בברכת השנים
ברכות ל"ג ע"א. סי' קמו 114
אומרים הבדלה במוצאי שבתות וכו' פסחים ק"ד ע"א. 114
אם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אם יש לו יין להבדיל עליו אינו
חוזר וכו' הלכתא מאי וכו' ברכות ל"ג ע"א ושם ע"ב. סי' קמז 114

כי מטא לאבדולי קם שמעיה ואדליק אבוקא משרגא פסחים ק״ג ע״ב. סי׳ קמט 115
דאמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר וכו׳ שם, ושם ח׳ ע״א. 115
וא״ר יוחנן נהגו העם כב״ה ואליבא דר׳ יהודה שם ק״ג ע״א. 115
אין מחזירין על האור כשם שמחזירין על המצות ברכות נ״ג ע״ב ושם איתא
כדרך שמחזירין על המצות. סי׳ קנא 118
זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין וכו׳ ובת טוות פסחים ק״ז ע״א. סי׳ קנב 118
אין מקדשין אלא על היין שם ק״ז ע״א. 118
זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין שם ק״ו ע״א. 118
הנוטל ידיו לא יקדש שם ק״ו ע״ב. 118
וימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב, שם. 118
שלשה מנוחלי העה״ב אלו הן הדר בא״י וכו׳ פסחים קי״ג ע״א. 110
שמע מינה חמר מדינה הוא שם ק״ז ע״א. 119
דאמר רב תחליפא בר אמי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצ״ש בשבת
ואומר הבדלה על הכוס. ברכות כ״ז ע״ב כן היתה גירסתו וכן גירסת הבה״ג
ה׳ קידוש והבדלה בשנוי קטן רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל. ולפנינו
הגירסא רב יהודה אמר שמואל וכו׳. 118
מי שלא הבדיל במצ״ש מבדיל והולך כל השבת כולה פסחים ק״ז ע״א. סי׳ קנג 119
כי הא דיתיב ר׳ זירא קמיה דרב אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דר׳ יוחנן שם ק״ו ע״א. 119
אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותהילת בריתו הוא פסחים נ״ג ע״ב. 120
מברכין על האור בין במוצ״ש בין במוציוה״כ וכן עמא דבר שם נ״ד ע״א. 120
עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת וכו׳ ברכות נ״ג ע״א. 120
תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותני חדא אין מברכין
עליו וכו׳ פסחים נ״ד ע״א. 120
ומוקמינן לה בברכות בדאיכא אדם חשוב ברכות נ״ג ע״א. סי׳ קנה 120

והא לך סדר הלכות שבת כאשר פירש ר׳ ברוך ב״ר יצחק
בספר התרומה בדרך קצרה.

ארבע רשויות לשבת רשות היחיד, ורה״ר, כרמלית ומקום פטור שבת ו׳ ע״א. 121
או אין שולטין בה ס׳ רבוא דומיא דדגלי מדבר עיין עירובין ו׳ ע״ב ובפירש
רש״י שם ושם נ״ט ע״א. 121
כרמלית עיין רש״י שבת ג׳ ע״ב, וערוך ערך כרמלית. 121
אין כרמלית פחותה מארבעה רוחב שבת ז׳ ע״א, עירובין פ״ו ע״א. 121
על זה אמר רב מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לבני רה״י ולבני ר״ה
לכתף עליו. לפנינו שבת ח׳ ע״ב, ובעירובין ט׳ ע״א ושם בש״מ איתא רב
דימי אמר ר׳ יוחנן מקום שאין בו ד׳ על ד׳ וכו׳. 121
המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב וכו׳ שבת ה׳ ע״ב, צ״א ע״ב. 121
גבי מפתחות דבי מדרשא דאירכסו ברה״ר וא״ר יוחנן לידבר טליא וטלייתא
התם יבמות קי״ג ע״ב. אות א 122
זיקי דאשתאר בריסתקא דמחוזא לפנינו עירובין מ״ד ע״ב איתא הנהו זיקא דהוה
שדיין בריסתקא דמחוזא וכו׳. אות ב 122
והלכה למעשה צריך אדם להתנאות עיין בביאור אות י״ב. אות ג 122

וערב שבת עם חשכה צריך למשמש בבגדיו כדתני חנניה שבת י"ב ע"א. אות ד 222
לסינר שתקון עזרא. וסינר דפ' המצניע דשרי. עי' ב"ק פ"ב ע"א שבת צ"ב ע"ב. אות ה 123
ורבא מקטע להו שבת י"ב ע"א ולפנינו רבה מקטע לה. אות ו 123
אלא א"כ קורא אחר עמו ובמקום אחד אבל וכו' שבת י"ב ע"ב. אות ז 123
שאסר לתת מים בסובין בשבת כר' דאסר שבת קנ"ה ע"ב אין נותנין מים
למורסן דברי רבי. וסתם מתניתין רבי דאין שורין דיו וסממנין שם י"ז ע"ב
י"ח ע"א. אות ח 123
ואמר ר' יהודה מנערן בכלי שם קנ"ו ע"א ושם איתא אמר רב יהודה מנערו לכלי. 123
משום דמשמעת קול. כרבה שבת י"ח ע"א משום דמשמעת קול. אות ט 124
לא ישאילנו אלא כדי שיגיע לביתו קודם השבת עיין שם י"ח ע"ב. 124
לא ישכיר כליו מערב שבת וברביעי ובחמישי מותר שם י"ט ע"א. 124
עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי ב"ה מתירין עם השמש ע"ש י"ז ע"ב. אות י 124
כדאיתא פ' ד' מחוסרי כפרה וכו' כריתות ט' ע"א, ועיין בתוס' שם ד"ה גר
תושב וכו'. 124
ואין משלחין אגרות ביד גוי מע"ש עיין שבת י"ט ע"א. 124
אם הדליק הנר או עשה האש בשביל ישראל תנן בפרק כל כתבי לא ישתמש
ישראל לאורו שבת קכ"ב ע"א. אות יא 124
כר' ישמעאל דאמר במסכת עדיות יגמור וכו' וגם יאכל וישתה עדיות פרק ב'
משנה ו' והובא שבת י"ט ע"א. אות יד 125
מותר לצלות סמוך לחשיכה שפוד של בשר וכו' עיין שבת י"ח ע"ב. אות טו 125
דנראה כשט וגזרינן שמא יעשה חבית של שייטין וכו' הובא בתוס' עירובין
מ"ג ע"א ד"ה הלכה וכו'. אות טז 126
אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת וכו' י"ט ע"א. 126
אבל בקרון אסור לילך וכו' והוה ליה צדדין איסורין שבת קנ"ד ע"ב ע"ש. 126
מי שהחשיך לו בדרך ויש עליו כיס או חבילה יתננה לנכרי וכו' שם קנ"ג ע"א. אות יז 126
ואסור ליתן עצים באש אא"כ יכול להיות נאחז האש וכו' אבל בפחמים מותר
שבת י"ט ע"ב, ושם כ' ע"א. אות יח 126
כל היכא דשקיל פירא הדר מפיק גווזא בורא פרי העץ ברכות מ' ע"א. אות יט 127
דהלכה כשמואל דאמר מדליקין מנר לנר שבת כ"ב ע"א. אות כב 127
דהא אין שוקלין דנרי זהב כנגד מעשר שני. 127
דהלכה כחנניה דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותה וכו'
שבת כ' ע"א. אות כג 127
ואפילו תבשיל שמשביח להשהות הרבה על האש שם ל"ז ע"ב. 127
ולא דמי למבשל בשבת בשוגג דהתם ליכא לאיערומי שם ל"ח ע"א. 127
נתגלה פירש משתחשך מותר לכסותו. ותניא נוטל את הסרינין ומניח את
הגלופקרין וכו' שם נ"א ע"א. אות כד 128
מרחץ שפקקו נקביו מע"ש וכו' עיין שבת מ' ע"א. אות כו 129
לא יחם חמין לרגליו וב"ה מתירין שם ל"ט ע"ב. 129
אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד אבל נותן לתוך הכוס עיין הלשון
שם נ"א ע"ב. אות כז 129
פרה אסורה לצאת בשבת בחבל שבצוארה שם נ"ד ע"ב. אות כט 129
דהלכה כרב באיסורי לגבי שמואל, בכורות מ"ט ע"ב, נדה כ"ד ע"ב. 130

חמור אסור לצאת בפרומביא שבת נ״ב ע״א. — ארבע בהמות יוצאות באפסר שם. 130
כדעבד רב הונא, שם אמר רב יוסף חזינא להו לעיגלי דבי רב הונא וכו׳. 130
ובלבד שלא יצא החבל חוץ לידו טפח שם נ״ד ע״א איתא ובלבד שלא יצא
הכל מתחת ידו טפח. 130
ולא הפרה בעור הקופר וכו׳ שם נ״ד ע״ב ולא פרה בעור הקופר. 130
חמרא אפילו בתקופת תמוז קריר ליה שם נ״ג ע״א קרירה לה. וכגי׳ המחבר הוא בד״ס. 130
בהמה שאחזה דם אין מעמידן אותה במים, שם נ״ג ע״ב. 130
שני בהמות קשורים יחד דמיחזי כמאן דאזיל לחנגא נ״ד ע״א. 130
סכין ומפרכין לאדם לפנינו שם נ״ג ע״ב איתא ומפרכסין וגירסתו כגירסת ערוך
ערך פרך. אות ל 130
אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד וכן הוא באות כ״ז. 131
אע״ג דסיכה כשתיה וכו׳ שם פ״ו ע״א. 131
וזר אסור לסוך שמן תרומה מלא יחללו וכו׳ עיין נדה ל״ב ע״א. 131
דהא ביוה״כ שנינו מי שיש לו הטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש יומא
ע״ז ע״ב. ועיין תוס׳ שם ע״ז ע״א ד״ה דתנן וכו׳. 131
ופ׳ אמרו לו אמרינן כהן שסך שמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו
ואינו חושש צ״ל ובפ׳ א׳ דכריתות אמרינן כהן שסך וכו׳ והוא ז׳ ע״א ע״ש. 131
דלהזהיר גדולים על הקטנים אינו אסור אלא דוקא כי ספו להו בידים יבמות קי״ר ע״א. 131
ומפרכין לאדם וכו׳ עיין שבת נ״ג ע״ב. 131
כדאמרינן פ״ק דכתובות גבי מתניתין דהמפים מורסא להוציא לחה פטור ומפרש
אע״ג דאיתרבי דם כתובות ו׳ ע״ב עדיות פרק ב׳ משנה ה׳. 131
אשה אינה יוצאה בשבת בחוטין של צמר וכו׳ עיין שבת נ״ז ע״א כל הענין
ובפירש״י ד״ה הא נמי אריג הוא וכו׳. אות לא 131
דהיינו עיר של זהב והיינו עטרות כלות דאסרו אף בחול לכלות דווקא עיין
סוטה מ״ט ע״ב, ובתוס׳ שבת נ״ט ע״א ד״ה ולא בעיר וכו׳, ותוס׳ גיטין ז׳
ע״א ד״ה ועטרות וכו׳. אות לב 131
וכבול ופאה נכרית יוצאין בחצר וכו׳ עיין שבת ס״ד ע״ב. 131
אבל נזמי האוזן פרש״י דמותרין שם נ״ט ע״ב ד״ה נזמי האף וכו׳. 131
ונושקא של כסף או של זהב דהוא כוליאר דהיינו מכבנתא שם ס״ב ע״א עיין
רש״י ד״ה מכבנתא ובערוך ערך ככליאר, וערך מכבנתא. 132
וכן איתא בירושלמי על ר״נ וכו׳ הוא בירושלמי פ״ו דשבת ה״א. 132
קמיע לא יקשרנו בשיר וטבעת שבת ס״א ע״ב. — וחילופיהן באיש שם ס״ב ע״א. 132
כמו בירית שם ס״ג ע״ב. — ויוצאה אשה במוך וכו׳ שם ס״ד ע״ב. 132
כדפרישית פרק קמא דאצולי מטינוף אסור עיין שם י״א ע״ב ותוס׳ ד״ה כל
אצולי וכו׳ ותוס׳ ס״ד ע״ב ד״ה ובמוך וכו׳. 132
ואדם שיש לו ריח הפה מותר לתת פילפול בפיו שם ס״ה ע״א. אות לג 133
תרי המייני קאמרת וכו׳ שם נ״ט ע״ב ועי׳ בפירש״י ובתו׳ ד״ה תרי המייני וכו׳. אות לד 133
ומותר לצאת בקמיע בשבת אם הוא מומחא וכו׳ שם ס״א ע״א, וס״ב ע״א. אות לה 133
ומותר לצאת באבן תקומה בשבת שלא תפיל שם ס״ו ע״ב. 133
אדם שהוא חיגר או כווצו גידי שוקיו מותר ללכת בשבת במקל וכו׳ שם ס״ה
ע״ב ועיין בתוס׳ ד״ה הקיטע. אות לו 133
מותר לתת בשבת מלח על נתהי עוף וכו׳ ואפילו לר׳ יוסי וכו׳ ק״ח ע״ב. אות לז 133

וצנון אסור למלוח כדי לשהות בתוך המלח יותר מחתיכה אחת שם. 134
ויין בתוך העיין אסור שם ק״ח ע״ב. 134
ורוק טפל אסר שם ופירש״י שלא טעם כלום משניער משנתו. 134
ומי שניגפה ידו או רגלי צומתה ביין בשבת שם ק״ט ע״א. 134
ומי שיש לו חולי בשניו לא יגמע חומץ לרפואה שם קי״א ע״א. 134
כל האוכלין אוכל בשבת לצורך רפואה וכו׳ אם רגילות בחול לאוכלן וכו׳. שם ק״ט ע״ב. 134

החושש במתניו לא יסוך חומץ ויין אבל סך הוא שמן. וורד כי אם בני המלכים וכו׳ פירש ושמן וורד מותר רק לבני מלכים כן נראה כוונת המחבר. ובעל התרומה כתב בסי׳ רמ״ב וזה לשונו וסך שמן על גבי מכתו אפילו שמן ורד באתרא דשכיח שמן ורד וכו׳ עיין שם קי״א ע״א. 134
ואסור ליתן תוך המכה מים חמין אבל נותן וכו׳ שם קל״ד ע״ב. 134
ולא כתיתין יבישין וכו׳ שם. 134
קשר אם הוא של קיימא אסור מן התורה וכו׳ שבת קי״ב ע״א עיין שם בביאורי אות ע״ט. אות לח 134
חבל שתלוי בצואר פרה או סוס מותר לקושרן באבוס קי״ג ע״א. אות לט 135
קושרין דלי בפסיקיא שם ועיין תוס׳ עירובין צ״ז ע״ב ד״ה אביי אמר וכו׳. 135
כרבנן דשרי עניבא שבת קי״א ע״ב, קי״ג ע״א. 135
אף על גב דלכאורה סתם מתניתין כר׳ יהודה עירובין צ״ה ע״א. 135
פגע באמת המים וכו׳ שבת קי״ג ע״ב. 135
כדאמרינן פרק בתרא דיומא עיין שם ע״ז ע״ב. 135
ונדה שטובלת בבגדיה וכו׳ ביצה י״ח ע״א. 135
ואם יש טינוף וכו׳ כדאמרינן וכו׳ זבחים צ״ד ע״ב, שבת קמ״ב ע״ב. אות מ 135
האי אודרא דשיטא אסור להדוקה קמ״א ע״א ולפנינו לא ליהדוק איניש אודרא בפומא דשישא. 136
ומסוברייא דנזייתא שבת קי״א ע״א לפנינו מסוכרייסא וגירסתו כגירסת הערוך ערך סבר ה׳. 136
נותן אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמרת וכו׳ שבת קל״ט ע״ב. — גבי פרונקא וכו׳ שם מ״ח ע״א. קל״ט ע״ב. 136
לא אמרו ככר או תינוק שבת קמ״ב ע״ב. אות מא 136
נר שעל השולחן וכו׳ שם ק״כ ע״ב. אות מב 137
אמר רב יהודה אמר שמואל פותח דלת כנגד המדורה וכו׳ שם ולפנינו איתא אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה, וכגירסת המחבר היא גירסת ספר התרומה בארוכות סי׳ רמ״ן, וגי׳ הראב״ן סי׳ שס״ג והאו״ז ה׳ ע״ש סי׳ ל״ה. 137
אמר אביי מותר לומר לפני גוים כל המכבה אינו מפסיד לפנינו קכ״א ע״א איתא א״ר אמי וכן הוא בספר התרומה ובראב״ן שם ובבה״ג ה׳ שבת פט״ז. 137
אבל בשאר איסורי שבת אסור לומר כן כדאיתא פרק המדיר כתובות ע׳ ע״ב ע״ש. 137
אמר רב ואיתימא ריב״ל יחיד מתפלל ויכולו באתה קדשת כן הוא הגירסא בבה״ג ובריי״ף ובראי״ש ולפנינו שבת קי״ט ע״ב הגירסא אמר רבא ואיתימא ריב״ל אפי׳ יחיד המתפלל בע״ש צריך לומר ויכולו. ועיין שאילתות בראשית א׳, ותוס׳ פסחים ק״ו ע״א ד״ה זוכרהו וכו׳. אות מג 137

יך לבצוע על שתי ככרות שלימות בליל שבת וכו׳ שבת קי״ז ע״ב וברכות
ליט ע״ב. אות מד 138
בשל בשוגג יאכל תרומות פ״ב משנה ג׳ ובש״ס בכמה מקומות ועיין בביאור
אות ק״ת. אות מה 138
תנן במס׳ מכשירין פ״ב משנה ה׳. שבת קנ״א ע״א ע״ש. 138
ק מוכן אסור ביצה כ״ד ע״א. 138
מוכח בירושלמי ומפרק שואל שבת קנ״א ע״א ועיין רש״י שם ד״ה רוחץ וכו׳
ולשון זה נראה לי עיקר וכו׳. 138
חין המרחצת בשבת רב יהודה אומר אם יש בה רשות מותר וכו׳ שם קנ״א
ע״א. ועיין בתוס׳ ד״ה דיקא וכו׳. 138
ברי הג׳ ורב יהודאי גאון שלא ירויח במעשה יו״ט כן הוא בספר התרומה סי׳
ר״ג ועיין רש״י ותוס׳ עירובין ל״ט ע״ב. 138
״ג דשתי קדושות הן כארבעה זקנים וכו׳ עירובין ל״ח ע״ב. וביצה ד׳ ע״א. 139
ד גוי או שפחה השואבים מים בשבת בשביל ישראל מבור שהוא ברה״ה וכו׳
מתיר ר״ת לשתות וכו׳ שבת קכ״ב ע״ב. ועיין בתוס׳ שם ד״ה משקה וכו׳. 139
אמרינן ריש משילין. טעות המעתיק הוא וצ״ל ריש ביצה והוא ד׳ ע״ב. אות מו 140
י שמלאכתו להיתר מחמה לצל נמי שרי לטלטולי וכו׳ עיין שבת קכ״ב
ע״ב. קכ״ג ע״ב. אות מז 140
כה כר״ש וכו׳ בר מנר שהדליקו באותה שבת וכו׳ שם קנ״ז ע״א. אות מח 140
בין שמיוחד לשחיטה. שם קכ״ג ע״ב. וכפירש התוס׳ ד״ה וסכינא וכו׳ 140
מלוח מותר לטלטל אפילו לא בישלו שם קכ״ח ע״א. 140
ות שעל הכר ינער הכר ויפלו מאיליהן וכו׳ שם קמ״ב ע״ב. 140
מנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן וכו׳ שם מ״ט ע״א. 140
של אדם בנו והאבן בידו וכו׳ קמ״א ע״ב ע״ש. — ואם דינר בידו אסור
שם קמ״ב ע״א. 141
ננין יין דרך סודר לתוך הכלי ובלבד שלא יעשה גומא בסודר וכו׳
שם קל״ט ע״ב. אות מט 141
ין הגיתות שכולן עכורין כצ״ל כן הוא בספר התרומה סי׳ רנ״ד שם. 141
בע של לבר מותר לצאת בו ברה״ר וכו׳ עיין שבת קל״ח ע״ב. ובעירובין ק״ב ע״ב. 141
סור לגרוף האבום שבת ק״מ ע״ב ועיין בביאור אות נ׳. 141
שפוך מים על הארץ להרביץ העפר שרי וכו׳ אבל לכבד את הבית אסור
אע״פ שהלכות גדולות מתיר שבת צ״ה ע״א. ועיין בתוס׳ ד״ה המכבד וכו׳
ובתוס׳ ד״ה והאידנא וכו׳. 141
סור ליקח מספוא או מאכל אחר לפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת
וכו׳ עיין שבת ק״מ ע״ב. 141
ק שעל המיטה לא ינענעו בידיו אא״כ ראוי למאכל לבהמה וכו׳ שם
קמ״א ע״א ע״ש. 141
יט שעל רגלו לא יקנחנו בכותל של אבנים וכו׳ כן הוא בספר התרומה
סי׳ רנ״ד. שבת קמ״א ע״א. 141
א יצא קטן במנעל גדול שם קמ״א ע״ב. ולא תצא אשה במנעל בשבת וכו׳ שם. 141
ומטין מנעל מעל האימום שם. — והבית שמטפטף מציל שלש סעודות

בהרבה כלים וכו׳ עיין שבת קמ״ג ע״ב וברש״י ד״ה חבית וכו׳ ושם קי״ו
ע״ב תוס׳ ד״ה הא דתניא וכו׳. 141
קנה חלול מותר לקבוע בחבית וכו׳ קמ״ו ע״ב גזבתא רב אסר ושמואל שרי וכו׳ ע״ש. 141
ואסור לשטוח בשבת בגדים אפילו לייבש שם. אות נ. 141
ואסור להניח על כתיפו שולי טליתו וכו׳ שם קמ״ז ע״א. אות נא 141
ומותר ללבוש סרבלו בלא לולאות ולצאת ברשות הרבים וכו׳ עיין
שבת קל״ט ע״ב. אות נב 142
כמו טלית שאינה מצוייצת כהלכתה דהיוצא בה חייב חטאת שם היוצא בטלית
שאינה מצוייצת וכו׳. 142
אמר שמואל אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ולפנינו ברכות מ״ט ע״ב
אמר שמואל לעולם אל יוציא וכו׳. סי׳ קנה 142
אמר רב ואיתמא ריב״ל אפילו יחיד המתפלל בע״ש צריך לומר ויכולו אל
תיקרי ויכולו אלא ויכלו שבת קי״ט ע״ב ע״ש הגירסא משונה. 142
ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר. שבועות ל׳ ע״א. 143
כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת מלוין אותו וכו׳
שבת קי״ט ע״ב ע״ש. סי׳ קנו 143
דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו״ט גזירה משום מקח וממכר. עיין ביצה ל״ז
ע״א ובביאור אות ג׳. 144
אמר ר׳ יוסי בר״א שצריך שתי סעודות לעירוב בתחילת עירוב. עירובין פ׳ ע״ב
ע״ש. — הלכה כדברי המיקל בעירוב שם מ״ו ע״א. 144
לפי שאין שורפין קדשים ביו״ט שבת כ״ג ע״ב. 144
עיטרן פסולתה דזיפתא שם כ״ד ע״ב. 144
כל היוצא מן העץ פירש הקונטרס כגון קנבוס וצמר גפן וכו׳ עיין לקמן סי׳ י״ט
בה׳ שבת. סי׳ קנז 145
תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו׳ סוף מס׳ ברכות 146
לאפוקי אורחים ידי חובתן וכו׳ פסחים ק״א ע״א. 146
בתי כניסיות אין אוכלין ואין שותין בהן מגילה כ״ח ע״א. 146
אותן שאוכלין בהן נעשין על תנאי שם כ״ח ע״ב. 146
ואם לא נתכוין להשמיע ושומע לשמוע לא יצא ר״ה כ״ח ע״ב. 146
כי הוא יום תחילה למקראי קודש וכו׳ כן הוא גם נוסח רש״י בכתובות ז׳ ע״ב.
ד״ה מידי דהוי וכו׳ והרמב״ן דברים ה׳ ט״ו כתב ואנו אומרים בקדוש היום
כי יום זה תחלה וכו׳. 146
ואילו פינו וכו׳ בברכות נ״ט ע״ב הגירסא אלו פינו בלא וי״ו סי׳ קסא 148
רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן ע״ז נ״ה ע״א כצ״ל. 149
הלב מבין והכליות יועצות. ברכות ס״א ע״א איתא כליות יועצות לב מבין לשון
מחתך. ועיין בר״ס. 150
זה יום הלידה שנשבעים לבוראם וכו׳ נדה ל׳ ע״ב ע״ש. 150
מלח גרמא גרמא ביצה י״א ע״ב. 150
בהגפת תריסין לשון המשנה סוטה מ״ב ע״א (כצ״ל). 151
שמלך בשר ודם אם יכול להציל בים וכו׳ בעין זה בירושלמי ברכות פ״ט ה״א.
וירושלמי ע״ז פ״ג ה״א. 151

הא יצחק אבינו תיקן תפילת המנחה שנא׳ ויצא וכו׳ ברכות כ״ו ע״ב. 152
יאמרינן פ״ר עקיבא מכדי בין מר ובין מר תורה בשבת ניתנה עיין שבת פ״ו
ע״ב ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל וכו׳ גירסא אחרת. סי׳ קסב 155
כי אמרינן בפ״ק דע״ז איפוך וכו׳ ע״ש ד׳ ע״ב. סי׳ קסג 155
יאמר פ״ב דחגיגה ברוך עיין חגיגה י״ג ע״ב. 155
רח שנולדו בו איתני עולם. ר״ה י״א ע״א. סי׳ קסה 157
׳א כההיא דרשה דשבת דאמר תמה זכות אבות. שבת נ״ה ע״א. ועיין בתוס׳
ד״ה ושמואל. 157
ל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב״ה שם וכו׳ מגילה ל״א ע״א. סי׳ רא 182
ם שמונה לנסיכות ע׳ סוכה נ״א ע״ב ומאן נינהו שמונה אדם נסיכי וכו׳. סי׳ רכה 191
תני ר׳ אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר״ח וכו׳ ואומר מעין המאורע
בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו וכו׳ שבת כ״ד ע״א. סי׳ רכו 191
׳ר תנחום א״ר יוסי טעה ולא הזכיר של ר״ח בעבודה וכו׳ לפנינו ברכות כ״ט
ע״ב הגירסא א״ר תנחום א״ר אסי טעה ולא הזכיר של ר״ח בעבודה וכו׳
עיין בביאור אות ג׳. 191
ואין ב״ד מקדשין החדש אלא ביום ברכות ל׳ ע״ב ושם איתא את החדש וכו׳. 192
הגו העם לברך בר״ח לקרוא את ההלל וכו׳ עיין בביאור אות י׳. סי׳ רכז 192
עה ולא הזכיר של ר״ח בתפילה חוזר. בברכות המזון אינו חוזר וכו׳
ברכות מ״ט ע״ב. סי׳ רכט 164
רוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל ולאות ברית וכו׳ לפנינו שם מ״ט
ע״א איתא באהבה לאות ולברית. סי׳ רל 195
שיכן תשובה על פירש״י בפסחים מה שביעי רשות וכו׳ עיין פסחים ק״כ ע״א.
ותוס׳ סוכה כ״ז ע״א ד״ה אי בעי וכו׳. 195
אילו ימים שגומרין בהן את ההלל וכו׳ ערכין י״ד ע״א — מפני שחולקין
בקורבנותיהן שם ע״ב. סי׳ רלא 196
קום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט וכו׳ סוכה ל״ה ע״א ופסחים קי״ט ע״ב. 196
ל המצות מברך עליהם עובר לעשייתם פסחים ז׳ ע״א. 196
א עברתי מלברך ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו עיין ברכות מ׳
ע״ב ונדרים נ״ה ע״ב. 196
״ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אין צריך להזכיר של ר״ח וכו׳
שבת כ״ד ע״א ועיין בתוס׳ שם כ״ד ע״ב ד״ה ולית הלכתא וכו׳. סי׳ רלג 198
׳ר יצחק אקלע לבי ריש גלותא סבר לאדכורי בבונה ירושלים אמר ליה
רב ששת וכו׳ עיין שבת כ״ד ע״א ושם איתא רב הונא בר יהודה איקלע
לבי רבא סבר וכו׳ וגירסת ה״ג ה׳ חנוכה רב הונא בריה דרב יהושע
איקלע לבי ריש גלותא סבר וכו׳. סי׳ רלה 199
המדליק נר חנוכה חייב לברך וכו׳ שבת כ״ג ע״א. 199
׳ר ירמיה בר אבא דידיה אמר וכו׳ ולפנינו שם ורב ירמיה אמר הרואה ע״ש. 199
׳ב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך וכו׳ וכן הוא בסוכה מ״ו ע״א ולפנינו
איתא רב נחמיה. סי׳ רלו 199
משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק שבת כ״א ע״ב. 199
מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד שם. 199
בבתה אין זקוק לה וכו׳ שם. 199

ומדליקין מנר לנר שם — ואפילו נשים חייבות בנר חנוכה וכו׳ שם כ״ג ע״א. 200
משום בזויי מצוה עיין שבת כ״ב ע״א ועיין תוס׳ שם ד״ה סוכה. 200
אכסנאי שם כ״ג ע״א. — חצר שיש לה שני פתחים שם. סי׳ רלז 200
אמר רב הונא הזהיר בנר הויין ליה בנים ת״ח. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה
וכו׳ לפנינו כ״ג ע״ב הרגיל בנר הזהיר במזוזה וכו׳. 200
כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר וטעה בו באיסור נשאל ומתירין לו וכו׳
עיין ירושלמי פ״ד דפסחים ה״א. וירושלמי תענית פ״א ה״ו. ותוס׳ פסחים נ״א
ע״א ד״ה אי אתה וכו׳ 00
ומצאתי בשם רבינו יצחק ב״ר יהודה שאמר משום רבינו יעקב בר׳ יקר וכו׳
מובא ברש״י. שבת כ״ג ע״א וז״ל ומצאתי בשם רבינו יצחק בר׳ יהודה שאמר
משום רבינו יעקב. 201
דרב אומר אין מדליקין מנר לנר שם כ״ב ע״א. 201
ומזכירין על הניסים במוסף של שבת ובמוסף של ר״ח שבת שם כ״ד ע״ב. סי׳ רלח 201
דא״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק י״ח ימים יחיד גומר בהם את ההלל
ערוכין יו״ד ע״א. 202
וקורין בנשיאים שלשה וכו׳ מגילה ל׳ ע״ב. 202
ור״ח טבת שחל להיות בחול וכו׳ מגילה כ״ט ע״ב. סי׳ רלט 203
ר״ח אדר שחל להיות בשבת קורין פ׳ שקלים שם כ״ט ע״ב, ל׳ ע״א. סי׳ רמ 203
ומפטיר ביחזקאל בן אדם בית ישראל וגו׳ שם ל׳ ע״א. 204
וסימנך זבדו וכו׳ עיין רש״י שם ל׳ ע״ב. 204
שקלים ובכורים אין נוהגין אלא לפני הבית וכו׳ משנה סוף מסכת כלאים. 205
הקדיש והעריך והחרים וכו׳ מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח יומא ס״ו ע״א.
שקלים י״ג ע״ב בכורות נ״ג ע״א. 205
זכור אשר עשה וגו׳ יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב וכו׳
מגילה י״ח ע״א. 06
שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום פסחים ו׳ ע״א ׳מגילה כ״ט ע״ב. 06
בדין הוא שתקדום פ׳ החדש לפרה אדומה וכו׳ עיין ירושלמי מגילה פ׳ בני
העיר ה״ה והובא ברש״י מגילה כ״ט ע״א. 06
ובנבלתם לא תגעו ברגל וכו׳ ר״ה ט״ז ע״ב. ובספרא פ׳ שמיני 06
דאמר רב ששת כתפילה מה תפילה בהודאה וכו׳ שבת כ״ד ע״א. סי׳ רמב 07
חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום וכו׳ מגילה ד׳ ע״א. 07
נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס שם ועיין בתוס׳ ד״ה נשים
וכו׳ ובסי׳ רל״ו. 207
המבקש לצאת לדרך ורוצה לקרות המגילה בי״א וכו׳ מגילה בזמנה וכו׳ עיין
בגמרא שם ה׳ ע״א. ותוס׳ ד״ה הוה וכו׳ ובביאורי אות ה׳. רמג 207
מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה וכ׳ ט״ז ע״ב. ותוס׳ מנחות ל״ב ע״ב
ד״ה הא ובו׳ 08
קראה סירוגין ומתנמנם יצא שם י״ז ע״א. 08
ר׳ מונא בשם ר׳ יהודה אמר בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר
לראש שם י״ח ע״ב ועיין בתוס׳ ד״ה נקוט וכו׳. 08
שמואל ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן. עירובין מ״ז ע״ב. ועיין תוס׳ שבת קמ״ה
ע״א ד״ה ור׳ יוחנן. 08

קורא את המגילה למפרע לא יצא שם י״ז ע״א. 208
אמר ר׳ חלבו א״ר יוחנן א״ר חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר
כולה לפנינו שם י״ט ע״א הגירסא אמר ר׳ חלבו אמר רב חמא בר גוריא
אמר רב הלכה וכו׳. 298
כל כשירין לקרות את המגילה חוץ מחשו״ק שם י״ט ע״ב. 208
יאה אחד קראוה שנים יצאו שם כ״א ע״א, וע״ב. 208
מאן דקרי לה ומאן דשמע לה צריכו לכווני דעתייהו ר״ה כ״ט ע״א. 208
מאן דעייל לבי כנישתא ובו׳ שם י״ח ע״ב. 208
ל היום כשר לקריאת מגילה וכו׳ שם כ׳ ע״ב. 208
ד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו שם י״ז ע״א. ועיין י״ט ע״א תוס׳
ד״ה על הספר וכו׳. 209
יאה תרגום וכו׳ שם י״ח ע״א. 209
גילה נקראת ספר ונקראת איגרת וכו׳ שם י״ט ע״א. 209
ויור התפר הלכה למשה מסיני שם י״ט ע״ב. 209
אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים מעבודתם שם ג׳ ע״א איתא דאמר רב
יהודה אמר רב כהנים בעבודתם וכו׳. סי׳ רמד 209
כשהוא קורא ואת פרשנדתא ואת דלפון וכו׳ שם ט״ז ע״ב. 210
ני רב יוסף שמחה ומשתה שמחה ויו״ט שמחה שאסור בהספד וכו׳ שם ה׳ ע״ב. 210
בה בריה דרבא אמר הספד ותענית קבילו עליהו וכו׳ שם ובה״ג גרים רבא
בריה דרבה. 210
סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מגילה ז׳ ע״ב. 210
רב חזיה לההוא גברא דזרע כיתנא בפורייא וכו׳ שם ה׳ ע״ב. 210
מנא לן דמנהג מילתא היא אמר רב שמן בר אבא א״ר יוחנן אמר קרא שמע בני וגו׳.
פסחים נ׳ ע״ב ועיין שאילתות פ׳ ויקהל ושם הגירסא אמר רבא בר אבא וכו׳. 210
א תתגודדו לא תעשו מצות אגודות אגודות. יבמות י״ג ע״ב. סי׳ רמה 211
קורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן וכו׳ מגילה י״ט ע״ב. 212
ל השירות כולן נכתבות אריח ע״ג לבינה. שם ט״ז ע״ב. סי׳ רמו 212
היכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו שם י״ט ע״א. 212
חייב אדם לאכול סעודת פורים ביום שם ז׳ ע״ב. סי׳ רמז 212
בלבד שתהא תפורה בגידין וכו׳ שם י״ט ע״א. 212
צריך לומר עשרת בני המן בנשימה אחת שם ט״ז ע״ב. 213
אם קורא ומתנמנם כגון שקורין אותו ועונה וכו׳ שם י״ח ע״ב. 213
ו דויזתא גדולה לפנינו מגילה ט״ז ע״א איתא ויו דויזתא צריך למימתחא
בתקיפא כמורדיא דלברות וכו׳ והמחבר נראה דלא הוה גרים הכי. וכגירסת
הרי״ף שם סוף פ״ק ועיין בביאור אות מ׳. 213
מקום שנהגו לברך יברך. שלא לברך לא יברך שם כ״א ע״א. 214
איש זה המן מגילה י״ב ע״א. סי׳ רמט 215
דריש האי קרא על מרדכי והמן שם י׳ ע״ב. 215
מנין למרדכי מן התורה עיין חולין קל״ט ע״ב. 215
שלא עשו אלא לפנים מגילה י״ב ע״א. 215
בכור שטן. יבמות ט״ז ע״א. 215
יאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה מגילה ז׳ ע״א. 215

מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני וכו' שם י"ב ע"ב. 15
משל בתלמוד אנו אין לנו אלא שלש. סנהדרין ל"ח ע"ב. 15
אל תיקרי אדם אלא ארום ברכות ס"ב ע"ב. 16
קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני מגילה י"ב ע"ב. 16
שכשנסתלקה שכינה ממנה שם ט"ז ע"ב. 16
שבאו ג' מלאכי השרת אחד שמתח עליה חוט של חסד וכו' שם ט"ו ע"ב. 16
ווי מברא ווי מביתא שם ט"ז ע"א. 16
מקיש שיבה לקימה. מה קימה בחימה אף שיבה בחימה שם ט"ז ע"א. 16
ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממיתה לחיים לא כ"ש שם י"ד ע"א. 16
ליל המקודש לחג טעון שירה ערכין י' ע"ב. 16
כדאמר רבא פ"ק דמגילה קרייתה זו היא הלילה. ויש אומרים לפי שאין אומר הלל וכו' ע"ש י"ד ע"א. 18
וקורין בו ג' בפרשת ויבא עמלק וכו' שם ל' ע"ב. 18
בבמה מדליקין שם כ"ג ע"א. 18
ואמרינן בפ"ב דתענית לאסור של זה בזה י"ח ע"ב. ומגילה ה' ע"ב. 19
לעולם קורין בפרשת צו את אהרן קודם הפסח וכו' עזרא תיקן להם מגילה ל"א ע"ב. סי' רנו 21
שכך שנינו פ"ק דר"ה וכו' ר"ה ט"ז ומגילה שם. 21
והקורא קללות שבתורת כהנים וכו' לפי שאין אומרים ברכה וכו' מגילה ל"א ע"ב ועיין בביאור אות ט'. סי' רנז 21
לא קשיא הא בחנוכה ופורים לא בטלו הא בשאר יומא בטלו. ר"ה י"ט ע"ב. סי' רנח 22
שבניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה וכו' עיין שבת פ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה ואותו יום וכו'. סי' רנט 22
חמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז וכו' תענית כ"ו ע"א. סי' רסא 23
והעמיד צלם בהיכל תענית שם כן הוא הגירסא במשנה שבמשניות. ובמשנה שבירושלמי, ולפנינו שם איתא והעמידו. 23
דרמינן קראי אהדדי כתיב מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו וכו' ר"ה י"ח ע"א עיין שם. סי' רסב 23
ויש שקורין שובה בין ר"ה ליה"כ וכו' עיין תוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ר"ח וכו'. 24
לא יאכל בשר ולא ישתה יין וכו' תענית כ"ו ע"ב. סי' רסד 25
אבל אוכל הוא שם ל' ע"א. 25
ומתקנין מתשעה באב למוצאי תשעה באב תוספתא סוף תענית. 26
אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעי שהיה יושב בין תנור לכיריים וכו'. סי' רסד 26
כי אתא רב דימי אמר וכו' תני זעירא וכו', עיין תענית ל' ע"א, יומא ע"ח ע"ב. ועיין ברי"ף פרק יוה"כ ובר"ן שם גירסת הרי"ף. ויש נוסחאות משונות בזה, ולהמחבר היתה נ"כ נוסחא אחרת בהא דתענית וביומא ע"ש. 26
מנהג מבטל הלכה. ירושלמי ריש פרק השוכר את הפועלין. ועיין ירושלמי פ"ז דיבמות ה"ג. סי' רס"ה 26
וקורין כי תוליד בנים ובני בנים וכו' וישראל שהוא מפטיר וכו' סוף מגילה ובתענית כ"ט ע"א ליתא בן זכאי ע"ש. 27
אמר שמואל מעברתא ומינקתא מחייבין למיתב בתענית בט"ב עיין בבה"ג ה' תשעה באב ותענית ועיין בביאור אות ז'. 27

תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל וכו׳ תענית ל׳ ע״א ע״ש איזה שינוים 227
תינוקות של בית רבן אינן בטלין דברי ר״מ וכו׳ ולפנינו שם בדברי ר״מ ותינוקות
שב״ר בטלין וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה״ג והרי״ף והרא״ש. 228
מקום שנהגו לעשות מלאכה בט״ב עושין. פסחים נ״ד ע״ב. תענית ל׳ ע״ב. 228
י״ג אומר כל העושה מלאכה בט״ב וכו׳ ר״ע אומר וכו׳ חלופי גרסאות יש
כאן עיין תענית ל׳ ע״ב ובריי״ף סוף תענית. וברמב״ן בתוה״א ענין אבילות
ישנה. וגירסת המחבר כגירסת בה״ג ע״ש. 228
משנכנס אב ממעטין בשמחה. תענית כ״ו ע״ב. 228
תשעה באב שחל להיות בשבת וכו׳ עירובין מ״א ע״ב. תענית כ״ט ע״ב. 228
ל להיות ערב שבת וכו׳ עירובין שם. 228
שכבר עשו תקנה כרב תחליפא וכו׳ עיין בביאור אות מ׳. סי׳ רסז 228
חיד שקיבל עליו תענית אפילו וכו׳ תענית י״א ע״ב. סי׳ רעא 230
״ע איקלע לגינזק וכו׳ עיין פירש״י דגרס מר עוקבא. ועיין ע״ז ל״ד ע״א. ר״ע
איקלע לגינזק וכו׳. 230
אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אמר רבה בר שילא לימא הכי וכו׳
תענית י״ב ע״ב. 230
עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר וכו׳ עיין בתענית י״ב ע״א עד
שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר׳ אלעזר בר שמעון אומר ובכל הסוגיא
הנוסחא משונה מאשר הוא לפנינו. 231
אמר רב יהודה לוה אדם תעניתו ופורע וכו׳ תענית י״ב ע״ב ושם איתא רב
יהודה אמר רב וכו׳. 231
ליטעום מר מידי וכו׳ תענית שם. 231
בעא מיניה אשיאן תנא דבי רב מרב מי ששרוי בתענית וכו׳ בברכות י״ד ע״א
איתא בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר׳ אמי מר׳ אמי. 231
פה תענית לחלום כאש בנעורת עיין תענית י״ב ע״ב ושם כאש לנעורת. 231
אדבריה רב יהודה לר׳ יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית וכו׳.
שם י״ג ע״ב. 222
ב ששת כי הוה יתיב בתעניתא וכו׳ ברכות י״ז ע״א ע״ש. 232
שאין תפילתם חוזרת ריקם עיין ר״ה י״ז ע״ב. 232
גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו עיין ברכות ל״ב ע״ב. 232
ת״ר אדם שיש בו עבירה ואינו רוצה לחזור בו ומתוודה וכו׳ לפנינו תענית
ט״ז ע״א הוא מימרא דרב אדא בר אהבה ע״ש. 232
ה שליח ציבור היורד לפני התיבה שאינו הגון תענית ט״ז ע״ב וגירסתו כגירסא
הישנה ע״ש. 232
מעשה בר׳ אליעזר וכו׳ ואמר כ״ד רננות וכו׳ שם כ״ה ע״ב ושם איתא כ״ד
ברכות וכו׳ ע״ש וגירסת המחבר הוא כגירסת סרע״ג וגירסת בה״ג כ״ד רננות. 232
עמדו בתפילה מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל וכו׳ שם ט״ו ע״א. 232
אע״פ שיש שם זקן אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל וכו׳ ולשנות במשנה
וכו׳ לפנינו שם ט״ז ע״א ליתא תיבת במשנה ע״ש. 232
ביתו ריקם מן העבירה וכו׳ שלא יצא עליו שם רע בילדותו תענית ט״ז ע״ב.
וגירסתו „עליו״ כגירסת הערוך ערך פרק. 233
לכל מפסיקין לראשי חדשים וכו׳ מגילה כ״ט ע״א. 233

אמר רב שישא ופריך ובתעניות למה לי הפסקה וכו׳ שם ל׳ ע״ב הכי הוה
גרים נ״כ במגילה כראיתא בתענית י״ב ע״ב ע״ש. 33
שנתעטף הקב״ה כשליח ציבור והראה למשה וכו׳ עיין ר״ה י״ז ע״ב. סי׳ רעב 34
כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דין של שבעים שנה וכו׳ ברכות ל״א ע״ב. 34
מבטלין ת״ת להוציא את המת ולהכנסת כלה עיין כתובות י״ז ע״א. סי׳ רעד 34
ר״ה ויוה״כ כרגלים וכו׳ מו״ק י״ט ע״א. 35
מת ביו״ט ראשון יתעסקו בו עממים וכו׳ ביצה ו׳ ע״א. 35
הקובר את מתו שלשה ימים לפני הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה וכו׳. 35
מנין לאבילות שהוא ז׳ שנא׳ והפכתי חגיכם לאבל מה חג וכו׳ עיין מע״ק כ׳ ע״א. 36
קרובה נוהגת שבעה ורחוקה יום אחד ואיזו היא קרובה וכו׳ מע״ק שם. עירובין
מ״ו ע״א ע״ש. 36
אמר רבה בר בר חנה כל מקום שאתה מוצא וכו׳ שם. ושם, ולפנינו רבה
בר בר חנה א״ר יוחנן וכו׳. 36
ולמדנו ממנו ג׳ דברים ע״ש מע״ק כ׳ ע״ב. 36
כל ל׳ יום לנישואין מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעבר עליו ג׳ רגלים
וכו׳ עיין מ״ק כ״ג ע״א. סי׳ רעה 38
כל האמור בפרשת כהנים (אין) כהנים מיטמאין להן וכו׳ שם כ׳ ע״ב ע״ש. 38
חולה שמת לו מת אין מודיעין לו וכו׳ שם כ״ו ע״ב איתא אין מודיעין אותו
שמת שמא וכו׳ וגירסתו הוא כגירסת הראב״ן ה׳ מע״ק דף פ״ד ע״א אין
מודיעין לו. וכן הוא גירסת התניא רבתי סי׳ ס״ד. 38
וקורע על חמיו ועל חמותו מפני אשתו מע״ק כ״ו ע״ב. 38
אמר רפרם בר פפא אבל לא יניח תינוק לתוך חיקו שלא ירגילנו לידי שחוק
ולפנינו שם איתא ואמר רב פפא תנא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק
בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות ועיין בה״ג
ה׳ אבל סי׳ כ״א. 38
ת״ר אבל כל שבעה חייב בכפיית הראש וכו׳ לא נמצא ברייתא זו לפנינו בש״ס
רק הובאה בבה״ג ה׳ אבל. 39
האוכל בבית האבל אם לבו גס בו יברוהו וכו׳ מו״ק כ״ו ע״ב ולפנינו שם
איתא ההולך וכו׳. 39
רבא איתילד ליה מילתא על לגביה אבא בר מרות דהוא אבא בר מניומי וכו׳
לפנינו כ״ו ע״ב איתא איתרע ביה מלתא וכו׳ וגירסת המחבר הוא כגירסת
הבה״ג ה׳ אבל ע״ש. 39
ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט. שם כ״ו ע״ב. ועיין בתוס׳
כ״ז ע״א ד״ה אם וכו׳. 39
מאימתי כופין את המיטות משיצא מת מפתח ביתו וכו׳ שם כ״ז ע״א ע״ש. 39
אמר רב הונא אע״פ כן אינו יושב עליה וכו׳ ולפנינו שם אמר רבה בר הונא
אעפ״כ וכו׳ ע״ש. 39
מאי דרגש ערסא דגדייא שם מסיק מאי דרגש ערסא דצלא ועיין ערוך גד א׳.
וערך צלא. 39
ת״ר ישן ע״ג מיטה ע״ג כסא. ע״ג אבנים וגדולה מכולן ע״ג קרקע לא יצא
א״ר יוחנן שלא קיים כפיית המיטה. עיין בגמרא שלפנינו כ״ז ע״א והלשון
משונה. ועיין כ״א ע״א. 39

וכל קריעה מעומד וכו׳ עיין כ׳ ע״ב. 239
ואם עמד בשעת יציאת נשמה על כל מתי ישראל וכו׳ עיין כ״ה ע״א. 239
על כל המתים מרחה מיטתו הרי זה משובח וכו׳ שם כ״ב ע״א ע״ש. 239
רצה ממעט בעסקי רצה אינו ממעט על אביו ועל אמו ממעט שם. 239
רצה מספר לאחר ל׳ יום וכו׳ ע״ש כ״ב ע״ב. 239
הא בארשייתא הא בפונדנא ולפנינו שם הא באריסותא הא בפורענותא. 236
ואפקריסתו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה וכו׳ לפנינו שם ואפיקרסותו
ועיין בביאור אות י׳. 240
חכם שמת בית מדרשו בטל וכו׳ שם כ״ב ע״ב ע״ש. 240
אילו דברים שאבל אסור בהן וכו׳ שם כ״א ע״א. 240
מעשה ומת בנו של ר׳ יוסי בציפורי וכו׳ ובתו של רבי בבית שערים וכו׳ כן
הוא גירסת הרי״ף והרא״ש ובגמרא שלפנינו שם כ״א ע״א ליתא. 240
מת שאין לו מנחמים באים עשרה בני אדם וכו׳ שבת קנ״ב ע״א. 246
אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה שם כ״ד ע״א. 241
אבל אסור לשמש מיטתו בימי אבלו וכו׳ שם. 241
מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר או עושה מחיצה ואוכל ברכות י״ז
ע״ב מ״ק כ״ג ע״ב. 241
והמוליך עצמות מת או ס״ת ממקום למקום וכו׳ ברכות י״ח ע״א ע״ש. 241
אבל שבת ראשונה אל יצא מפתח ביתו וכו׳ מ״ק כ״ג ע״א ע״ש. 241
שלשים יום לנשואין מתה אשתו אסור לישא אחרת וכו׳ שם. 241
תכפוהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער וכו׳ שם י״ז ע״ב.
תענית י״ג ע״א. 241
הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכו׳ שבת קנ״א ע״ב ע״ש. 241
כל הפורשים מן הציבור אין מתעסקין עמהן לכל דבר וכו׳ ועיין בבאור אות ה׳. 241
כל המתקשה על המת יותר מדאי וכו׳ מע״ק כ״ז ע״ב. 241
שלשה דברים סח לי מלאך המות כשתכנס אצל החולה לבקרו וכו׳ עיין ברכות
נ״א ע״א. ועיין ב״ק ס׳ ע״ב. ובשבת י״ב ע״ב, ע״ז כ׳ ע״א. 242
הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום וכו׳ ברכות ס״ד
ע״א, מ״ק כ״ט ע״א. 242

מכאן ואילך ליקוטין מדברי רבינו שלמה והוראותיו ע״פ מעשה.

כמאן אזלא הא דאמר רב עמרם אמר רב אבל כיון שעמדו מנחמים וכו׳ מ״ק י״ט ע״ב. 242
כדאמרינן דכותאי ובני מדינה סרכי מילתא וכו׳ עיין פסחים נ״א ע״א. 243
אין קורעין לא מתוך השלל ולא מתוך המלל וכו׳ מע״ק כ״ו ע״ב ע״ש. 244
היה לבוש עשרה לבושים שם כ״ב ע״ב ע״ש. 244
ולמד ר׳ מדעולא וכו׳ ב״ק ל״ח ע״א וע״ב. 244
דאמרינן שלשה לבכי שבעה לאבילות וכו׳ מ״ק כ״ז ע״ב. סי׳ רעו 245
ניחוץ שלנו כניבום שלהם תענית כ״ט ע״ב. וכן הוא בה״ג ניחוץ בחית. 242
כל שלא שהא שלשים יום באדם עיין שבת קל״ה ע״ב. קל״ו ע״א. ובנדה
מ״ד ע״א. ובמ״ק כ״ד ע״ב. 245
עד סמוך לווסתה דמחלוקת היא במס׳ נדה ל״א ע״ב. וסוטה כ״ז ע״א. 245

245 המשמש ביום תשעים כאילו שופך דמים נדה ל"א ע"א.

246 אית דוכתא דנהגי לסלק הציצית מטלית המתים משום וכו' עיין תוס' ברכות י"ח ע"א ד"ה למחר וכו' ותוס' ב"ב ע"ד ע"א ד"ה פסקי וכו'. ותוס' ע"ז ס"ה ע"ב ד"ה אבל וכו' ותוס' נדה ס"א ע"ב ד"ה אבל וכו'. סי' רעה

246 ודרשינן פ"ב דשבת וכו' עיין שבת ל' ע"ב ובפירש"י ד"ה דאמר וכו' ושם קנ"א ע"ב. ובנדה ס"א ע"ב.

246 ואמרינן נמי בע"ז וכו' בגד שאבד בו כלאים וכו' ס"ה ע"ב.

246 ר' נתן ור' הוו אזלי בבית הקברות א"ל חד לחבריה וכו' לפנינו בברכות איתא ר' חייא ור' יוחנן וכו'.

246 כלי קופסא חייבים בציצית ומודה שמואל וכו' מנחות מ"א ע"א.

246 רמי תכילתא סוכה י"א. מנחות מ"ג ע"א.

247 מת תופס ארבע אמות לק"ש ולתפילה עיין סוטה מ"ג ע"ב. ברכות י"ח ע"א ושם ליתא ולתפלה ע"ש.

248 ולא אמרו אלא בקרובים ולא אמרו אלא ביום ראשון וכו' עיין ב"ב ק' ע"ב וברשב"ם שם ד"ה משבעה וכו'. סי' רפ

248 וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה שר לסרוחים. מ"ק כ"ח ע"ב. ועיין כתובות ס"ט ע"ב.

248 ואין רשות להם לדבר עד שיפתח האבל תחילה עיין מ"ק שם.

248 ומברין את האבל סעודה הראשונה משל אחרים שם כ"ז ע"ב.

248 אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' עיין ברכות מ"ו ע"ב. סי' רפא

249 אם אבלים מן המנין לכל דבר אם לאו וכו' עיין כתובות ח' ע"א ושם ע"ב. ושם בתוס' ד"ה כי תניא וכו'.

הילכות עירוב.

249 אבל צריך להודיעם בואו סמכו על עירוב שעשיתי לכם עירובין פ' ע"א. סי' רפג

249 ובלבד שיהא הבית ד' אמות על ד' אמות סוכה ג' ע"א ע"ש.

249 אם המבוי פחות מד' אמות וכו' עירובין י"ב ע"א.

250 ובכל דבר עושין עירוב חוץ ממים ומלח שם כ"ו ע"ב.

250 ובלבד שיהא העירוב גבוה מן הקרקע טפח עיין עירובין ע"ט ע"ב.

250 אם המבוי רחב עשר אמות ולא יותר צריך לחי וכו' שם י"א ע"ב ע"ש.

250 צריך להיות קומתו עשרה טפחים וכו' שם י"ד ע"ב. סי' רפג

250 מערבין לחצירות בפת ומשתתפין למבוי ביין שם ע"א ע"ב ועיין כ"ו ע"ב.

251 רבא מערב אכולה מתא בעירובא חדא ע"ש כ"ו ע"א. ונ"ט ע"ב וגירסא אחרת שם.

251 צינור השופך לרשות הרבים מותר לצוק בו מים והן יורדין וכו' ע"ש פ"ח ע"א.

251 דין ע"ת. יו"ט שחל להיות ערב שבת לא יבשל בתחלה מיו"ט לשבת וכו' ביצה ט"ו ע"ב. סי' רפד

251 חול מכין לשבת ומכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת וכו' שם ב' ע"ב ועיין תוס' ד"ה והיה וכו'.

251 עושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת וכו' שם ט"ו ע"ב.

251 אמר רבא הלכתא כתנא דידן ואליבא דב"ה שם י"ז ע"ב וע' תוס' ד"ה אמר וכו'.

251 אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל וכו' שם ט"ו ע"ב.

251 חנניא אומר משום ב"ש אין אופין אלא א"כ עירב בפת וכו' שם י"ז ע"ב.

ועירובי תבשילין פסקינן דצריך שיהא בו כזית וכו' שם ט"ז ע"ב ועיין תוס'
ד"ה אי וכו'. 252
ופשטינן בפירקין דעירובי תבשילין בענין דעת מניח שם ט"ו ע"ב. 252
דשמואל מערב אכולה נהרדעי שם איתא דאבוה דשמואל מערב וכו' וגירסתו
הוא כגירסת בה"ג ה' יו"ט. וכן הוא ברי"ף ובראי"ש ע"ש. 252
א"ל דלא אותבי עירובי תבשילין ובשני ימים טובים של ר"ה הוה וכו' ביצה ט"ז ע"ב. 252
האמר רבא לקמן מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה וכו' י"ז ע"א. 252
וצריך לזכות ע"י בנו ובתו הגדולים גיטין ס"ד ע"ב. עירובין ע"ט ע"ב פ' ע"א. 522

הלכות פסח מבוארות מבית מדרש של רבינו שלמה בר' יצחק צרפתי ז"ל.

בדיקת חמץ. אור לארבעה עשר בודקין את החמץ וכו' פסחים ב' ע"א. אות א' 254
כל ארבע שעות ותולין כל חמש וכו' שם י"א ע"ב. אות ב' 254
ואע"ג דאיתותב ר' יהודא במאי דאמר וכו' שם כ"ח ע"א. 254
ואם חל י"ד להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת וכו' פסחים מ"ט
ע"א, י"ג ע"א, כ' ע"ב. 254
טהרת כלים. יעשה להם שפה של טיט על שפתם וכו' עיין ע"ז ע"ו ע"א. אות ג' 555
דהילכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון פסחים ל' ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה
והלכתא וכו' ותוס' ע"ז ע"ו ע"ב ד"ה אמר. ותוס' חולין ח' ע"א ד"ה שלבנה וכו'. 255
טהרת סכין. הסכינין מגעילן ברותחין ובכלי ראשון פסחים ל' ע"ב. ועיין
תוס' חולין ח' ע"א ד"ה שלבנה. אות ד' 255
דין כלי זכוכית. וכלי זכוכית חדשים צריכין טבילה שהן ככלי מתכות
ע"ז ע"ה ע"ב. אות ו' 256
אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה שם. 256
ברכת טבילת כלים. וקונייא פלומידא בלע"ז הואיל ומתיכין עליהם עופרת וכו'
עיין ע"ז ע"ה ע"ב. אות י' 256
וקדירות של חרס שנשתמשו בהן לפני הפסח מניחן עד לאחר הפסח וכו'
פסחים ל' ע"א. אות יא 257
שאינו יוצא מידי דופיין לעולם שם ל' ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה התורה וכו'. אות יב 257
עריכה צריך לגוררה שלא ישאר כזית בצק במקום אחד שם מ"ה ע"א. אות יג 257
ואקפילא סמכינן חולין צ"ז ע"א ע"ש. 258
הקמחים והבציקות של גוים אדם ממלא כריסו מהן ע' פסחים מ' ע"א ושם
איתא רק בציקות. 257
אין לשין בפסח אלא במים שלנו בלילה. שם מ"ב ע"א. ועיין שם ברש"י
ד"ה שלנו. אות יד 258
כדי שלא להפקיע תורת חלה ממנה וכו' פסחים מ"ח ע"ב ע"ש. אות טו 258
חמשת רביעים קמח ועוד חייבין בחלה פ"א משנה ב' דעדיות. ושבת ט"ו ע"א. 259
וקבא מגלונאה לפסחא. עיין פסחים מ"ח ע"א ושם איתא מלוגנאה ועיין לקמן
אות ל"ד, ובמש"ש. אות טז 259
בענין שימור לשם מצה וכו' דאמר מר בצקות של גוים וכו' שם מ' ע"א. אות יח 259
דאמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות וכו' שם ק"כ ע"ב. אות יט 260

והאוכל מצה בע״פ כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו עיין ירושלמי פע״פ ה״א
ועיין בביאור אות ק׳. אות כ 260
וכמו ששלחו לתודוס וכו׳ שם נ״ג ע״א. אות כא 261
לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים פסחים ה׳ ע״א. אות כב 261
דאמר ר׳ אלעזר א״ר אושעיא מכשיר הי׳ וכו׳ עיין שם ק״ח ע״א ושם איתא
אמר ר׳ אושעיא א״ר אלעזר מכשיר הוה וכו׳. וע׳ זבחים י״א ע״ב. 216
סוכה ישנה פסולה ואילו עשאה לשם חג כשירה. סוכה ט׳ ע״א ועיין תוס׳
ד״ה סוכה וכו׳. אות כג 261
דמשמע במשהו ה״מ כי איתא בעיניה דקנסינן ליה וכו׳ עיין פסחים ל׳ ע״א
תוס׳ ד״ה אמר וכו׳. אות כד 262
והוא דעביד טיף טיף עיין פסחים ל״ט ע״ב. אות כה 262
דחמרא מינרר גריר וקא אכיל מצה לתיאבון שם ק״ז ע״ב ועיין בביאור. אות כט 263
עד כמה עד שתסור קליפתו ע״ז ע״ו ע״ב. אות ל 263
ופירש אידי ואידי בין קתא דפרזלא. עיין פסחים ל׳ ע״ב. 263
ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין שם ל״ו ע״א. אות לב 263
כל המנחות באות מצה ונילושות בפושרין וכו׳ ע״ש ל״ו ע״א, מנחות נ״ה ע״א. 263
אשה לא תלוש אלא במים שלנו בלילה פסחים מ״ב ע״א ע״ש. 264
יומא דעיבא כוליה שימשא יומא כ״ח ע״ב. 264
ופסוקה היא בבכורו׳ אמר שמואל אין תרומת ח״ל וכו׳ ע׳ בכורו׳ כ״ז ע״א. אות לד 264
והשנויה בסדר זרעים בח״ל שתי חלות ע׳ חלה פ״ד משנה ח׳. 364
הרוצה להפריש חלה מן העיסה וכו׳ ועיין בביאור אות ו׳. אות לה 264
הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה פסחים מ״ח ע״ב. אות לו 266
דאמר ר׳ יצחק נפחא הלכה כר׳ יהודה בן בתירא וכו׳ לפנינו שם מ״ח ע״א
ליתא תיבת נפחא. 266
ואמר רב יהודה אמר רב מודרת אשה קמח לעיסתה עיין ביצה כ״ט ע״א ושם
איתא א״ר ירמיה. אות לח 266
וכהן חייב להפריש חלה מעיסתו עיין קידושין מ״ו ע״ב, ובבה״ג ה׳ חלה. 267
ואם שכח והפריש תרומה בעודה עיסה וכו׳ ע׳ בביאור אות א׳ מש״כ בזה. אות לט 267
מותר ליקח קמח מן השוק וכו׳ עיין פסחים מ׳ ע״א. וברש״י ד״ה דאמר וכו׳
וברש״י חולין ד׳ ע״א. אות מא 268
אין לשין העיסה וכו׳. שם ל״ו ע״א. 268
דמי פירות אין מחמיצין וכו׳. שם ל״ה ע״ב. 268
וכן במלח וכו׳ מדאמר בשבת שלש עורות וכו׳ שבת ע״ט ע״א. אות מב 268
חיטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם שמתירה עיין בביאור אות י׳ ועיין
בספר האורה הובא בתמים דעים סי׳ קמ״ה. ובתוס׳ מנחות ס״ט ע״א ד״ה
דבלע וכו׳ ותוס׳ חולין צ״ז ע״א ד״ה אמר רבא וכו׳ ותוס׳ בכורות ז׳ ע״ב
ד״ה דג טהור. אות מד 269
והמתירין ראו המשנה פרק מי שהחשיך שבת קנ״ה ע״ב (ועיין בספר התרומה
סי׳ נ״ה ה׳ או״ה שהביא את המח״ו בדין זה). אות מה 269
דהא במנחות פרק ר׳ ישמעאל לא משמע הכי עיין שם ס״ט ע״א ובתוס׳
ד״ה דבלע וכו׳. 269
וכל ימי הפסח צריך ללוש במים שלנו וכו׳ שם מ״ב ע״א. אות מו 269

הקמחים והבציקות של גוים וכו׳ פסחים מ׳ ע״א ע״ש. 270
ובתשובות הרב ר׳ יצחק בר׳ יהודה מצאתי ועל גרגיר חטה וכו׳ עיין לעיל
אות מ״ד. אות מז 270
והם שנויים בפ׳ כל שעה ומברכין עליהם אכיל׳ מרור וכו׳ פסחי׳ ל״ט ע״א. אות מט 270
לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות ברכות מ״ט ע״א. פסחים ק״ב ע״ב. 270
ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי פסחים ל׳ ע״ב. אות נ 270
ואמרו רבותינו שהחרוסת הזה צריך שיעשנו עב ומיסמך וכו׳ שם קט״ז ע״א. 270
יש טועים בסדר פסח ומגביהין הקערה עצמה כשמתחילין לומר הא לחמא
עיין רשב״ם קט״ו ע״ב. אות נא 270
וכשמגיע למצה זו אוחז המצה בידו ומגביה וכו׳ הובא בשם מח״ו בהגמ׳
פ״ז מה׳ חו״מ. 271
מצה צריך להגביה וכו׳ פסחים קט״ז ע״ב. 271
כמקדיש קדשים בחוץ ולפנינו שם כאוכל קדשים בחוץ 271
שאחד מהן זכר לפסח ואחד מהן זכר לחגיגה שם קי״ד ע״ב. אות נב 271
שכשם שמצינו ראשון חשוב אצל תרומת הקופות מגילה כ״א ע״ב אות נג 271
בשלשה פרקים היו תורמין את הלשכה וכו׳ יומא ס״ב ע״א מגילה כ״א
ע״ב עיין שם. אות נד 272
שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע״ש מבית הכנסת לביתו וכו׳ שבת
קי״ט ע״ב. אות נה 272
ושוין שאין מביאין את השולחן אלא א״כ קידש וכו׳ פסחים ק׳ ע״ב ועיין
רשב״ם ד״ה רבה וכו׳. ובתוס׳ ד״ה ושוין ובתוס׳ שבת קי״ט ע״ב ד״ה נמצא וכו׳. 272
ופירש רבינו שמואל מ״כ טעמא כדמפרש בשאילתות דרב אחאי עיין רשב״ם
שם ובשאלתות פ׳ יתרו סי׳ נ״ד. 272
חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת ברכות ל״ט ע״ב. ושבת קי״ז ע״ב. 272
ואמר ר׳ אבא חזינא ליה לרב כהנא וכו׳ לפנינו איתא אמר רב אשי וכו׳. 272
טל מלמעלה טל מלמטה וכו׳ יומא ע״ה ע״ב. 272
ואין כאן משום נסות דנטילה זו וכו׳ עיין חולין ק״ו ע״א הנוטל ידיו לפירות
וכו׳. אות נו 273
כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים פסחים קט״ו ע״א. 273
הנוטל ידיו לא יקדש וכו׳ שם ק״ו ע״ב. ועיין רשב״ם ד״ה נטל ובתוס׳ ד״ה
הנוטל וכו׳. 273
כיצד סדר הסבה וכו׳ ברכות מ״ג ע״א. 273
כר׳ יהודה דאמר צריך שיהא טעם ומראה פסחים ק״ח ע״א. אות נז 273
הכל חייבים בארבע כוסות אחד האנשים ואחד הנשים שם ע״ב. 274
דתני רב הונא וכן תני רב גידל המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא וכו׳ שם ק״ז
ע״א ושם איתא א״ר הונא אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש המקדש
וכו׳. 274
ד׳ כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית שם ק״ח ע״ב. 275
המברך צריך שיטעום שם ק״ה ע״ב. 275
השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא שם ק״ח ע״ב. 275
מטול ברוך ברכות מ׳ ע״א טול ברוך אינו צריך לברך ועיין בפרש״י ובתוס׳
ד״ה הבא מלח וכו׳. 276

דאניד בקידושא רבא וחוייא להההוא סבא וכו׳ פסחים ק״ו ע״א ע״ש. 276
וכן מוכח בעובדא דילתא ברכות נ״א ע״ב ע״ש. 276
מההיא דפרכינן ולותביה לינוקא עירובין מ׳ ע״ב. 276
והכי נמי אמרינן בשלשה שאכלו ברכות מ״ז ע״א. 276
אין אומרים שירה אלא על היין וכו׳. ברכות ל״ה ע״א. 276
דאמר אביי כי הוינן בי מר הוה זגינן אבירכי דהדדי פסחים ק״ח ע״א. 276
כל חד וחד מצוה באנפי נפשה הוא שם ק״ט ע״ב. 276
בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכו׳ ברכות מ״ב ע״א. 276
ואפילו לר׳ יהודה דאית ליה עקירות וכו׳ פסחים ק״ב ע״א. 276
בא להם יין בתוך המזון ובירך עליו וקודם המזון לא בא מהו שיפטור וכו׳
ברכות מ״ב ע״ב. 277
אותן בני אדם שקידשו בבה״כ רב אמר ידי קידוש יצאו וכו׳ פסחים ק׳ ע״ב.
והכי נמי פירש רבינו שמואל בע״פ אבל המקדש בביתו וכו׳ ע״ש פירש
רשב״ם ובתוס׳ ד״ה ידי יין וכו׳ 277
ביבנה תקנוה על הרוגי בתר ברכות מ״ח ע״ב. אות נט 278
וכיון דאידכר בה מלכות דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכותא דרקיעא
שם מ״ט ע״א. 278
אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו שם מ״ד ע״ב. אות ס׳ 229
ואע״ג דתנן בנדה בבא סימן יש טעון לפניו וכו׳ נדה נ״א ע״ב. 279
אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש כל הנוטל ידיו בטיבול ראשון נוטל
ידיו פסחים קט״ו ע״ב ע״ש. 279
וכן פירש ולשונו בכיצד ר״ל בכיצד מברכין ל״ט ע״ב ועיין בתוס׳ ד״ה הכל מודים. 279
זכר לכהן דעביד בעבודה ראשונה שהוא עושה ג׳ מינין ופירפור וכו׳ עיין
מנחות נ״א ע״ב. ושם ע״ח ע״א. אות סא 280
מפני שלא תקנו חכמים וכו׳ שבת כ״ד ע״ב. אות סב 280
שאגרת בת מחלת שרית של שדים פסחים קי״ב ע״ב. 280
שמניח בבה״כ את כליו כעין זה ב״ק ס׳ ע״ב. 280
דאמרינן בפ״ק דר״ה ליל שימורים ר״ה י״א ע״ב, פסחים ק״ט ע״ב. 280

סדר ערוך שסידר רבינו שלמה בר׳ יצחק זצ״ל

סדר פסח מרבינו שלמה. אות סה 281
דנשמת כל חי היא ברכת השיר פסחים קי״ח ע״א. אות סו 282
ובמוצ״ש מברך יקנה״ז שם ק״ג ע״א ורבא אמר יקנה״ז והלכתא כרבא. 282
וחותם בין קדושת שבת לקדושת יו״ט הבדלת וכו׳ ברכות ל״ג ע״ב. 282
ופירשו הדבר בתלמוד ירושלמי עיין ירושלמי ע״פ ה״ו והובא ברשב״ם ותוס׳ קי״ז
ע״ב ד״ה רביעי וכו׳. אות סז 283
לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים וכו׳ ר״ה כ״ט ע״ב. 283
וכל ישראל ערבים זה בזה סנהדרין כ״ז ע״ב. 283
ואינו מריח בבשמים גזירה מפני שמא יקטמנו ועיין תוס׳ ביצה ל״ג ע״ב ד״ה כי
הוינן וכו׳ ותוס׳ פסחים ק״ב ע״ב ד״ה רב וכו׳. אות סח 283
ושותין בהסבת שמאל דרך חירות פסחים ק״ח ע״א. 283
והוי כנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח חולין ק״ו ע״א, חגיגה י״ח ע״ב. 283

אמר רבינא ואפילו גרמא ובישולא לפנינו פסחים קי"ד ע"ב איתא רבינא אמר אפילו וכו'. אות סט 284

ואחר כך נוטלין הקערה מלפניו עיין פסחים קט"ו ע"ב ברשב"ם ד"ה ואין עוקר וכו' ובתוס' ד"ה למה וכו'. 284

בצלותא גואל ישראל ק"ש והלילא גאל ישראל. שם קי"ז איתא ק"ש והלל גאל ישראל דצלותא גואל ישראל. 284

שאין אומרים שירה אלא על היין שנ' וכו' ברכות ל"ה ע"א, ערכין י"א ע"א. אות ע 284

ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' פסחים ל"ט ע"א. אות עא 285

שאינו אלא משום סכנת מלח ר"ל מלח סדומית עירובין י"ז ע"ב חולין ק"ה ע"ב. אות עב 285

וד' כוסות הללו תקנו חכמים כנגד ד' לשונות גאולה וכו' ירושל' פע"פ ה"א. אות עג 285

דחמרא מינרר גריר פסחים ק"ז ע"ב. 286

וסימנך דיא"ש חורו וקראו אדיי"ש כשד"ך וכו' שם קי"ט ע"א. 286

פעם אחת שכח ר' ולא אכל מצה אפיקומן וכו' ע' מרדכי ברכות פ"ו סי' קל"ט. אות עד 286

כגון ארדלי ונוזלייא לאבא ע' פסחים קי"ט ע"ב ובערוך ערך ארד א' ובד"ם שם. אות עה 286

פסח או שאר יו"ט שחל להיות בחמשי בשבת וכו' עיין סי' רפד. אות עו 287

שני ימים טובים של גליות וכו' ביצה ד' ע"ב. אות עח 287

הלכתא כוותיה דרב בהני תלת שם ה' ע"ב. 287

ההוא בר טבייא דאתא בי ריש גלותא וכו' עירובין ל"ט ע"ב. אות עט 287

וכן היה ר' יוסי עושה איסור בב' ימים טובים ש"ג וכו' ע"ש ופרש"י והאי אוסר וכו'. 288

טי שהביא דורון לישראל, ביצה כ"ד ע"ב. אות פ 288

מההיא ליפתא דאתאי למחוזא וכו' עירובין מ' ע"א ע"ש. 288

מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור וכו' מ"ק י"ב ע"א ועי' בתוס' ד"ה אמר שמואל וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו'. אות פא 288

מר זוטרא בריה דרב נתן בנו ליה אפדנא בחולו מועדא מקבלי קיבולת חוץ לתחום איקלע רבא וכו' לפנינו מ"ק י"ב ע"א הכי איתא מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום איקלע רב ספרא וכו'. 288

מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים וכו' שם י"ב ע"ב. אות פב 289

רב יוסף הוו ליה הני כשורי וכו' שם ועיין ברי"ף ובראש. 289

וששאלתם מהו לאגוד ולזפות חביות וכו' עי' מ"ק י"ב ע"ב, וירוש' מ"ק פ"ב ה"ב. אות פג 289

מהו לתקן פרסות סוסים וכו' ע' מ"ק י' ע"ב תו' ד"ה למישקל וכו'. אות פה 289

והאריך בדבר בספר הישר עיין בסי' תקפ"ח, ותוס' מ"ק י"ב ע"א, ותוס' ע"ז כ"א ד"ה אריסא וכו'. אות פו 289

תניא ר' יוסי אומר עולי רגלים מתקנין מנעליהם במועד וכו' פסחים נ"ה ע"ב. ועיין ירושלמי שם פ"ד ה"ז. אות פז 289

דרב הונא הצדו ליה הצרא בחולו של מועד וכו' מ"ק י"ב ע"ב. אות פח 289

גוי שליקט עשבים מאכיל ישראל אחריו וכו' שבת קכ"ב ע"א ובתו' ד"ה איני. אות פט 290

ואין זה דומה לחותכה באור לפי שתי נרות ביצה ל"ב ע"ב. אות צ 290

הני פילפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי וכו' שבת קמ"א ע"א, ובתוס' ד"ה הני וכו'. אות צא 290

טמאה משום שלשה כלים ביצה כ"ג ע"ב. 291

מתיר ומפקיע וחותך ביצה ל"א ע"ב. 291

ולשחוק בכדור וכו׳ עיין תוס׳ ביצה י״ב ע״א ד״ה ה״ג רש״י, ובירושלמי פ״ד דתענית ה״ה. אות צד 291

ע״פ סמוך למנחה לא יאכל עד שתחשך וכו׳ פסחים צ״ט ע״ב. ועיין בתוס׳ ד״ה ערב וכו׳. 292

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל וכו׳ כדעת ר׳ יהושע ר״ה י״א ע״א. 292

ובלשון ארמי אינן מכירין כך אמרו חז״ל על מה״ש שבת י״ב ע״ב, סוטה ל״ג ע״א. 292

חכם בנו שואלו פסחים קט״ז ע״א. 292

תליסר דרי חיוורתא לפנינו ברכות כ״ח ע״א איתא ואהדרו ליה תמני סרי דרי וכו׳, ובירושלמי ברכות פ״ד ה״א בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות. 292

במערבא אמרי הכי דבר וכו׳ ברכות י״ד ע״ב. 292

לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות שם י״ב ע״ב. 292

בהא זכינהו לרבנן נדה נ״ב ע״ב. 292

מאן דזכן למלכא סנהדרין ל״ט ע״א, ע״ז י׳ ע״ב. 292

כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן וכו׳ פסחים קי״ט ע״ב ע״ש. 293

שהפרישום מנשותיהם עיין יומא ע״ד ע״ב. 293

דאמר רבא יו״ט שחל להיות בשבת ש״צ היורד לפני התיבה וכו׳ שבת כ״ד ע״ב. 299

מרגניתא בבבל ותודיענו ברכות ל״ג ע״ב. 299

באחת קורין פ׳ משכו עד מאריץ מצרים על צבאותם מגילה ל״א ע״א. אות קג 300

אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם מגילה כ״א ע״א וכפשטות לשון המשנה דקאי גם איו״ט ועיין רש״י. 300

העובר לפני התיבה ביו״ט הראשון של פסח תענית ב׳ ע״א. 300

אבל מבקשין על הטל ברכות כ״ט ע״ב. 300

ומצוה למימני שבועי ומצוה למימני יומי מנחות ס״ו ע״א. אות קד 301

ר׳ התפלל ערבית ביום וכו׳ וכן הביא הרד״א בשם המח״ו ע״ש וע׳ בביאור אות ל׳. 301

באיזה מקום ימצא תחילה מנחות ס״ד ע״ב. 301

כל זמן שרואים אותו וכו׳ בכורים פ״ג משנה א׳. אות קה 302

אוכל מיני פירות היינו משבעת המינים מנחות פ״ד ע״א. 302

עם כל אנשי ביתו ע׳ סוף מס׳ בכורים. 203

וקורין שור או כשב וכו׳ מגילה ל״א ע״א. 302

אין מברכין לגמור את הלל וכו׳ ע׳ ערוכין י׳ ע״ב, ובתו׳ שם ע״א ד״ה י״ח ימים וכו׳. 302

שקורין בה פ׳ ראה וכו׳ מגילה ל״א ע״א. 303

שאחריו נדחה סוכה נ״ה ע״א. אות קו 303

בשביעי של פסח קורין בשלח וכו׳ לפי שביום השביעי עברו הים ואמרו שירה מגילה ל״א ע״א, ובפירש״י ע״ש. 303

כדאמרי׳ אלהי מסכה לא תעש׳ לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור פסחי׳ קי״ח ע״א. 303

כל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה חד גברא מגילה כ״ב ע״ב. 303

ובמס׳ סופרים יש מעין דבר זה עיין מס׳ סופרים פי״א ה״ד. 303

דאמר רב חנן בר אבא שבת וכו׳ מגילה ל״א ע״א. 304

מדלא קאמר זמן וכו׳ פסחים ק״ב ע״ב. 304

לפי שמפלתו של סנחרב בפסח היה. כן פירש״י מגילה ל״א ע״א, ועיין מדרש שמות פרשה י״ח. 304

ושה תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וכו' ועזרא תיקן וכו' כדעת
הרי"ף פ"ד דירושלמי מגילה פ"ד וכו' ע"ש. 309
ניסן נגאלו ר"ה י"א ע"א ע"ש. אות קו 309
חוזר לסדר סימנים שסיים לעיל בסימן רפ"ד.
אחר הפסח מר"ח אייר וכו' עיין תוס' קידושין פ"א ע"א ד"ה סקבא וכו' ועיין
מרדכי סוף תענית וז"ל אבל אחר חג שבועות לא מצינו שמתענין וכו'. סי' רפה 310
שקיים אפילו עירובי תבשילין יומא כ"ח ע"ב. 311
ך קירי פלסתר ע"ז י"א ע"ב. סי' רפו 311
תחילה יראה ולבסוף שקטה שבת פ"ח ע"א, ע"ז ג' ע"א. 311
לשון גביל לתורי ברכות מ' ע"א. סי' רפז 311
ם לשון המשנה כן הוא עיין בכורות מ"ד ע"ב מקיש בקרסוליו. 312
אפרין נמטייה לר' שמעון ב"מ קי"ט ע"א ע"ש. 313
הנשר הזה רחמני הוא ונושא אפרוחיו וכו' מכלתא פ' יתרו והובא ברש"י שם. 314
צדיקים אוכלים אותו בשלוה יומא ע"ה ע"ב. 314
אוהב זה שושבינו סנהדרין כ"ז ע"ב. 314
כנגד נעשה ונשמע שבת פ"ח ע"א. 314
נזמי האף שבת נ"ט ע"ב נזמים נזמי האף. 314
ששגונא ששש בגוונין שלו ע"ש כ"ח ע"א. 314
אפרזומא דאינשי ביתיה, סוכה י"א ע"א, מנחות מ"ג ע"א. ושם איתא לפרזומא 314
פקפק בנטילת ידים, ברכות י"ט ע"א. — אשקא דרייספק חרב ביתר, גיטין נ"ה
ע"ב, וגירסת הערוך דדייספוק. 315
שבמקום שהן שם משיבין שליחותן, ב"ב כ"ה ע"א. 315
ג עוגה ועמד בתוכה תענית י"ט ע"א, ושם כ"ג ע"א. 315
ג' בתי דינין שבהר הבית עיין סנהדרין פ"ו ע"ב. 316
אפי' לבו אטום ב"ב י"ב ע"א, ועי' יומא ע"ו ע"ב רש"י ד"ה ותירוש וכו'. 316
חמרא וריחני פיקחין יומא שם, סנהדרין ע' ע"א, הוריות י"ג ע"ב. 316
אי דקא בעי לה לכמכא וכו' ע"ז ל"ה ע"ב ושם איתא אי דקא בעי לה לגבינה
הכי נמי הב"ע דקא בעי ליה לכמכא. 316
כשני דדי אשה יומא נ"ד ע"א — מתמר ועולה כמקל יומא ל"ח ע"א. 317
שהיה בעל מום אצל סיני מגילה כ"ט ע"ש. — כמו שאמרת לפני פסחים קי"ח ע"ב. 317
דהוו יתבי שיתא שיתא באמתא עירובין נ"ג ע"א. 317
ושנינו תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין ע' מדרש בר"ר פרשה ס"ה. 317
כשור לעול וכחמור למשאוי ע' ע"ז ה' ע"ב — ריכא ולא בר ריכא ע' ב"ב ד' ע"א. 318
ות"ח נקראו מלכים גיטין ס"ב ע"א — כמו ששנינו גורן עגולה סנהדרין ל"ו ע"ב. 318
לא איברא סיהרא אלא לגירסא עירובין ס"ה ע"א. — לא פחות מתלתין ושתה
צדיקא סוכה מ"ה ע"א. 318
זבינגא לך זיגא דמטיא עד כרעיך בעירובין ק' ע"ב איתא זבינגא ליך זיגא דמטו
ליך עד כרעיך. 318
שאני גידים דגיזי ע' חולין ע"ו ע"ב — כבן שנה בלא חטא עיין יומא כ"ב ע"ב. 318
אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, כתובות י' ע"א. — זה שחוטמו שקוע בכורות מ"ג ע"ב. 318
וכל כלה שעיניה נאות אין כל גופה צריך בדיקה תענית כ"ד ע"א ע"ש. 318
דלא לחמטן אליתייהו, שבת נ"ד ע"ב. — קב חומטון שבת ל"א ע"א ע"ש 318

גיץ היוצא מתחת הפטיש ב״ק ס״ב ע״ב, ב״ב כ״ו ע״א. סי׳ רפח 319
שכל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין שבת קנ״ב ע״ב. — אש אוכלת
ואינה שותה וכו׳ יומא כ״א ע״ב. 319
כדור של בנות עיין ירושלמי סנהדרין פ״י ה״א. 319
מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדין, מגילה ב׳ ע״ב, שבת ק״ד ע״א וע׳ תו׳ ד״ה נבוב. 320
ונידר את הפרוכת גיטין נ״ו ע״ב. — לוקוס עד מתי אתה מכלה וכו׳ סוכה נ״ו ע״ב. 320
לא ישנה אדם מן הרבנות ע׳ סנהד׳ צ״ב ע״ב ושם אי׳ לא ישנה אדם א״ע מן הרבנות. 322
גבריאל בשתים, ברכות ד׳ ע״ב. — שש נסים נעשו בו עיין סנהדרין צ״ב ע״ב. —
יתוש לחפפית שבת ע״ז ע״ב ע״ש. 322
דביירי תרביצא תענית ו׳ ע״ב. 322
ד׳ נכנסו לפרדס וכו׳ עיין חגיגה י״ד ע״ב — שמיכאל שר הגדול עיין חגיגה י״ב
ע״ב, ועיין תוס׳ מנחות ק״י ע״א ד״ה ומיכאל. סי׳ רצא 323
הויין ליה בנים ותיקין, כתובות ע״ז ע״ב. — פתוך דיהה, שבועות ו׳ ע״א — זה
סנדלפון חגיגה י״ג ע״ב. 324
שהוא גבוה מחביריו מהלך ת״ק שנה עיין חגיגה י״ג ע״ב. — דילמא אאריא
וגנבי כתובות ל׳ ע״א. 325
תונבא בעלמא נקטיה, יומא פ״ג ע״א. סי׳ רצב 325
אחזיק להורדי וכו׳ ב״ב ו׳ ע״א. — מטרקא קטירא דטייעי יומא כ״ג ע״א ולפנינו
שם ליתא תיבת קטירא. 326
כי תניא ההוא במוסתקי, ביצה ל״ג ע״ב. — אבל ב״ד שלמטה מלקין ומנקין
שבועות כ״א ע״א. 326
כל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכו׳ שבועות ל״ט ע״א. — חד מטייה
אספלידרא וכו׳ ב״ב ז׳ ע״א. 326
שהשבועה חלה על ב׳ שבועות ל״ט ע״ב. — דילמא הדומי הדמוה וכו׳ ע׳ ע״ז ל״ח ע״ב. 326
שאר עבירות אם יש לו זכות תולין לו וכו׳ שבועות ל״ט ע״א — אנקטה ניגרי
ברייתא עיין ב״ק נ״ז ע״א. 326
מחינא לכו בסילווא דלא מבע דמא כתובות צ״א ע״א. — משכיה אליתיה ותרביה
עיין חולין קכ״ז ע״א. 326
חזא רב נחמן סיוטא בחילמיה יומא כ״ב ע״ב ע״ש. — סיוטא בעלמא הוא דנקיט
ליה ב״ק ל״ז ע״ב ע״ש. 326
דמטיט ליה ב״ב קס״ג ע״א — עמא פזיזא שבת פ״ח ע״א. כתובות קי״ב ע״א. 326
כמו אדייה אדויי ב״ק י״ט ע״ב. — תבריה ר״ע לגוזיה, שם ה׳ ע״א. — כדאמר
בנדרים ס״ה ע״א ע״ש. 326
בשעה שא׳ הקב״ה לא תשא שבועו׳ ל״ט ע״א. — זריזות מביא׳ לידי זהירו׳ ע״ז כ׳ ע״ב. 327
גיריה דידיה הוא דאהנו ביה, חולין ט״ז ע״ב — תמרי מקמי נהמא כתובות י׳ ע״ב. 327
ליפול בהא סתר ופתר ע׳ יבמות צ״ז ע״ב ושם איתא ליפול בכל סתר פתר. 327
שמתקבצין לראות במזומטי וכו׳ חגיגה י״ד ע״ב ע״ש. — ההוא פומט מקרי
מנחות כ״ח ע״א ע״ש. 327
טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתא מאה, סנהדרין ז׳ ע״א ע״ש. 327
לאיי אפנויי מפני ב״ק כ״ח ע״ב, וגירסתו כגי׳ הערוך ערך לאיי, וע׳ שבת ס״ד ע״א. 327
מטייל ואזיל קינא וכו׳ ב״ק צ״ב ע״ב. סי׳ רצג 328

במס' שבת מפרש נזהא דנמלא וכו' לפנינו בשבת ליתא ע"ש קי"ט ע"א. ועיין
פסחים קי"ב ע"ב. ונרא' דגי' אחרת היה לו בזה. 328
ודרא לפנינו בפסחים שם דא דא בב' תיבות ע"ש. 328
מעשה בחסיד א' הכוונה להא דשבת הנ"ל — רבה ורב יוסף מצלחי ציבי שבת שם. 328
יין הליוסטון כשר לנסכים ע' מנחות פ"ו ע"ב, ופ"ז ע"א, ב"ב צ"ז ע"ב ע"ש. 328
שיתן מיני לפרא ב"מ פ"ד ע"ב, ועיין שבת ל"ז ע"ב רש"י ד"ה לפרא. 328
עושין אנומלין בשבת, שבת קל"ט ע"ב. — אל יהי מלבושך של שבת וכו' שם קי"ג ע"א. 328
כל המקיים שלש סעודות בשבת וכו' שם קי"ח ע"א. — על שתי ככרות וכו'
ברכות ל"ט ע"ב, שבת קי"ז ע"ב. 328
נקט תרתי ובצע הדא שם. 328
עד כאן פסול שמנים וכו' ט"ס וצ"ל עד כאן פסול פתילות מכאן ואילך פסול
שמנים, שבת כ' ע"ב. 328
לא בשביל שיפשר וכו' לפנינו בשבת מ' ע"ב לא בשביל שיחמו וכו'. 329
במה מענגו במאכל ומשתה עיין שבת קי"ח ע"ב. 329
לוו עלי וקדשו את השבת ע' ביצה ט"ו ע"ב. — דכל מזונותיו של אדם וכו' שם ט"ז ע"א. 329
יוסף מוקיר שבי, שבת קי"ט ע"א. — פ"א נתארחתי וכו' ע' שבת שם כמה שינוים. 329
דיבור אסור הרהור מותר שם קי"ג ע"ב, שם ק"נ ע"א. — השוה הכתוב אשה
לאיש וכו' פסחים מ"ג ע"א. 329
פוסקין צדקה וכו' שבת ק"נ ע"א ע"ש. — דפ' מי שהחשיך וכו' ע' קנ"ז ע"א כל הענין. 329
דהא פסיק רב אשי וכו' דאפילו בשוכח וכו' שם קמ"ב ע"ב. 330
זכריהו על היין וכו' עיין פסחים ק"ו ע"א, ולעיל סי' ק"ז. — שאדם מצווה וכו'
עיין שבת נ"א ע"ב, קנ"ג ע"א, ע"ב. 330
מלפפתו ומחבקתו ומביאתו ליום הדין עיין ע"ז ה' ע"א. סי' רצו 333
שקורין לחרדל טוב מסכן עיין עירובין נ"ג ע"ב. 333
מיום שחרב בית המקדש וכו' סנהדרין ע"ה ע"א. 333
בגדים שלבשה שחרית לא לבשה ערבית יומא ל"ה ע"ב. 333
דינגלא בחבריה ידע עיין ע"ז כ"ב ע"ב ובערוך ערך דגל. סי' רצז 334
דקאמר לה נעמי אסור לן לילך חוץ לתחום שבת וכו' יבמות מ"ז ע"ב. סי' שיא 344
אילו עשרת ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים ר"ה י"ח ע"א. סי' שיג 345
סדר הבדלות הוא מונה חולין כ"ו ע"ב. סי' שיד 346
סדר ברכות וכו' וכולל מלכיות עם קדושת השם ותוקע וכו' ר"ה ל"ב ע"א וכר"ע ע"ש. 346
אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' שם. סי' שטו 346
דכתיב בהן שופר, משמע דהכי הוה גרים בדברי רב יוסף, וע' ברש"י ד"ה כנגד וכו'. 346
בפרקי דר"א פ"נ מפרש להו וכו' וע' ר"ה ל"ב ע"א, ומגילה כ"א ע"א. 346
בר"ה מתחיל בתורה ומשלים בנביא וכו' ר"ה ל"ב ע"ב והא תניא המשלים בתורה
הרי זה משובח וליתא תיבת זריז ע"ש. 347
הכל חייבין בתקיע' שופר ר"ה כ"ט ע"א. — אין מעכבין את הנשי' וכו' ל"ג ע"א. סי' שטז 347
השומע מן המתעסק לא יצא וכו' שם ל"ב ע"ב. — יצא תקיעת שופר ורדיית
הפת וכו' שם כ"ט ע"ב. 347
כל שנה שאין תוקעין לה בתחילה וכו' שם ט"ז ע"ב איתא בתחילתה. 347
דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר וכו' כ"ט ע"ב. — למה תוקעין בשופר
של איל וכו' ט"ז ע"א. סי' שיז 347

כל השופרות כשירין וכו׳ שם כ״ו ע״א והיה במשוך בקרן וכו׳ בשמעכם את קול
השופר וכו׳ והוא כגי׳ בה״ג והרי״ף והרא״ש ע״ש. 347
וכן כהן גדול אין נכנס וכו׳ שם. 347
אר״ע שכן בערבייא קורין לדיכרא יובלא. עיין ר״ה כ״ו ע״א. 348
שופר שנסדק ודבקו פסול, דיבק שברי שופר פסול, וכו׳ דהוה ליה כשתי
שופרות עיין ר״ה שם, ובפרש״י, ועיין בתוס׳ ד״ה שופר וכו׳ 348
גררו והעמידו על גילדו כשר ע״ש כ״ז ע״ב דאיתא גרדו בדלת. 348
ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול וכו׳ ר״ה כ״ז ע״ב. 348
כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, ובנדה כ״ו ע״א איתא כדי שיאחזנו בידו
ויראה לכאן ולכאן טפח. 348
היה קולו דק או עבה או צרור כשר ר״ה כ״ז ע״ב ועיין בביאורי אות ד׳. 348
או לתוך הפיטום כן הוא ג״כ גירסת הרי״ף והרא״ש במ״ם ולפנינו שם כ״ז ע״ב
הפיטס בסמ״ך והוא מלשון הגמ׳ ביצה ט״ו ע״ב בעלי פטסין. 349
אמר רבא שמע מקצת תקיעה בבור וכו׳ לפנינו ר״ה כ״ז ע״ב הגירסא אמר רבה
וכו׳ אך גירסת המחבר כגירסת הרא״ש והר״ן רבא, ועיין בפירש״י כ״ח ע״א
ד״ה ה״ג וכו׳ דמשמע דגרס נמי רבא. 349
כל היום כשר לתקיעת שופר, מגילה כ׳ ע״ב. 349
אמר רבא בשופר של ע״ז לא יתקע וכו׳ לפנינו ר״ה כ״ח ע״א איתא רב יהודה,
וגירסתו הוא כגירסת הר״ח והרא״ש פרק ראוהו ב״ד סי׳ ט׳. 349
בכלים שנשתמשו לע״ז וכו׳ ע״ז נ״א ע״ב. 349
המודר הנאה משופר אסור, הוא כגירסת ה״ג ה׳ ר״ה, ולפנינו כ״ח ע״א אי׳ מותר ע״ש. 349
שופר של ר״ה אין מעבירין עליו את התחום שם ל״ב ע״ב וע׳ בפרש״י ובטוב״י סי׳ תקפ״ו. 349
תקיעות וברכו׳ דעלמ׳ כגון תעניות וכו׳ שם ל״ד ע״ב ע״ש וע׳ בפירש״י, ובר״ן פ״ד דר״ה. 349
תקיעות וברכות של ר״ה ושל יוה״כ מעכבות זו את זו, לפנינו ל״ד ע״ב ליתא
לתיבות זו את זו. 350
מאי טעמא אמר רבא אמר להם הקב״ה לישראל וכו׳ לפנינו שם אמר רבה אמר
הקב״ה אמרו וכו׳ ע״ש. 350
מנין שבשופר וכו׳ עיין שם ל״ג ע״ב, ועיין בביאור אות ת׳. 350
התקין ר׳ אבהו בקיסרי וכו׳ ע׳ לפנינו ל״ד ד״א ובביאור אות א׳ ע״ש. 350
כדי לערבב את השטן ע״ש ט״ז ע״ב ועיין בביאורי אות ב׳. 351
רב פפא בר שמואל הוה קא מצלי ביחיד וכו׳ שם ל״ד ע״ב ושם איתא קם לצלויי
וכו׳ כי נהירנא לך ע״ש. 351
יחיד לא בירך אין חבירו מברך לו, ולפנינו ל״ד ע״ב אין חבירו מברך עליו
וכגירסתו הוא בבה״ג. 352
כשם שש״צ חייב כך כא״ו חייב, ולפנינו במשנ׳ שם ל״ג ע״ב אי׳ כך כל יחיד ויחיד חייב. 352
דאמר רב אחא א״ר שמעון חסידא פוטר היה ר״ג, ר״ה ל״ה ע״א ושם איתא רב
אחא בר עוירא א״ר שמעון חסידא. 352
שעת השמד היתה ותיקנוהו בסדר המוסף, עיין ר״ה ל״ב ע״ב ובפרש״י ובתוס׳
ד״ה בשעת וכו׳, ובתניא סי׳ ע״ה ובביאורי. 352
בזמן שיש שני שליחי צבור הראשון מקרא את ההלל והב׳ מתקיעו שם ל״ב ע״ב ע״ש. 352
למה תוקעי׳ ומריעים בישיב׳ ותוקעין ומריעין בעמיד׳, שם ט״ז ע״ב הלשון משונ׳ ע״ש. 352
א״ר פינחס בשם ריב״ל למה תוקעין בתפילת המוספין וכו׳ ע׳ פסיקתא רבתי פ״מ. 353

שאלתם ביחיד שקורא הלל וכו' עיין לעיל סי' רכ"ז ובביאורו שם אות י'. 353
תה ששנינו בפ' בני העיר בר"א וכו' עיין מגילה כ"ז ע"א, וע"ב. 354
ת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים. שם ל"ד ע"א ע"ש. 354
ע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא וכו' שם. 355
לנעילת שערים וט' לתמיד של שחר וט' למוספין וכו' סוכה נ"ג ע"ב ע"ש. 355
שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ר"ה כ"ט ע"א. 355
ן מברכת הפירות וברכת המזון וכו' כן הוא גירסת בה"ג ה' ר"ה, ולפנינו ר"ה
שם חוץ מברכת הלחם וברכת היין וכו'. 355
ה שהרבייץ צאנו אחורי בית הכנסת וכו' עיין תוספתא פ"ב דר"ה. 355
ה עובר אחורי ביה"כ ושמע קול השופר או קול מגילה וכו' ע' ר"ה כ"ט ע"א. 355
רו לו לר' גמליאל לרבריך למה צבור מתפללין וכו' שם ל"ד ע"ב. 356
פטר ר"ג אלא עם שבשדות שם ל"ה ע"א. — והלכתא אומר זמן בר"ה ויוה"כ
וכו' עירובין מ' ע"ב. סי' שיח 356
ל פורס לבניו ולב"ב כדי לחנכם במצות ר"ה כ"ט ע"ב ע"ש. וע' רש"י עירובין שם. 356
רו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין אומרים שירה וכו' ר"ה ל"ב ע"ב
ושם איתא מפני מה אין ישראל אומרים שירה וכו' וכן הוא בערכין י' ע"ב,
ועיין בתוס' שם ד"ה אמרו וכו'. סי' שיט 356
אשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום וכו' שם ל' ע"ב. סי' שכ 357
ר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר"ה וכו' עיין בביאורי אות ע'. סי' שכא. 357
יין היו ישראל להקריב קורבנותיהם בכל שעה עיין זבחים ו' ע"ב. 359
יאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח. עיין שבועות ט' ע"א חולין ס' ע"ב,
תני ר"ה שחל להיות בשבת דאיכא תלתא מוספי מוסף דשבת, ודר"ח, ודר"ה
עיין סוכה נ"ד ע"א. 359
ה פוטר עצמו כדרב חננאל עיין ר"ה ל"ה ע"א כיון שאמר ובתורתך כתוב וכו'. 359
ני שעירים לכפר וכו' האחד שעיר של ר"ח והשני שעיר של ר"ה וכו' עיין
בביאורי אות נ'. 359
ד ראיה לדבר בתוספ', דקתני ל"ב שעירים וכו' ע' תוספתא פ"ק דשבועות. 360
סקינן הלכתא כר"ג ועיין מ"ק כ"ד ע"ב ובטור וב"י סי' שצ"ט. סי' שכב 360
מר שהקב"ה אינו שמח על אבדן מעשה ידיו וכו' סנהדרין ל"ט ע"ב ע"ש
מגילה י' ע"ב ע"ש. 360
וצא ולבא אין שלום אמר ר' יוחנן זה היוצא מתלמוד לתלמוד חגיגה י' ע"א ע"ש. 361
ו שהוקשה לו לר' דאיתא במס' ברכות מקדש ישראל ור"ח. וכן בסנהדרין וכו'
עיין ברכות מ"ט ע"א סנהדרין מ"ב ע"א. 361
גיברו את תמוז עיין תענית כ"ט ע"א. 361
שתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא אינש רגיל למיחזי כריתות ו' ע"א ושם
איתא למיכל וגירסתו גם בכריתות למיחזי כדאיתא בהוריות י"ב ע"א. וכן גירסת
הערוך ערך קר ו' בכריתות למיחזי. והטור א"ח סימן תקפ"ג גרים למיכל. סי' שכג 362
לך היה מתפלל בכל יום בכריעה ברכו' ל"ד ע"ב. וע' מדרש בר"ד פל"ט. סי' שכד 362
ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלוש אחרונות ברכות
ל"ד ע"א ע"ש. סי' שכה 362
המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו וכו' ברכות
מ' ע"ב. סי' שכז 366

צא ולמד ממעשה פילגש בגבעה שלא ביחנו מה אירע להם עיין יומא ע״ג ע״ב.
ושבועות ל״ה ע״ב. סי׳ שכח 66
ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא חיי לשיבעא הוא דיהיב וכו׳ עיין
תענית ח׳ ע״ב. 66
למה דוד דומה לסוחר וכו׳ סנהדרין ק״ז ע״א. ע״ש ובמדרש ויר׳ פ״ת. 66
כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך וכו׳ ר״ה כ״ז ע״א. סי׳ שלב 71
דהא קיימא לן שר׳ אליעזר שמותי הוא וכו׳ שברכוהו וכו׳ עיין ב״מ נ״ט ע״ב
ורש״י שבת קל״א ע״ב ד״ה שמותי וכו׳ ותוס׳ שם ד״ה דר״א. ותוס׳ ביצה
ל״ד ע״ב ד״ה ואומר וכו׳ ותוס׳ נדה ז׳ ע״ב. סי׳ שלב 71
יש מחזורים שכתוב בהן וכו׳ עיין מש״כ בזה בביאורי לספר תניא
רבתי סי׳ ע״ה. סי׳ שלג 71
שהרי בתשרי נברא העולם וכו׳ עיין ר״ה כ״ז ע״א. סי׳ שלה 72
שמוכיח בשבת פ׳ מפנין דמיכאן ואילך אם אמרה אין מהללין וכו׳ עיין
שבת קכ״ט ע״א. סי׳ שלו 72
אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין ר״ה י״ח ע״ב ע״ש. 72
ודרשינן לעשרת ימי תשובה אשר עיכבו מן השמים וכו׳ שם י״ח ע״א. סי׳ שלז 72
אחינו נאמר באנשי נינוה וכו׳ שקם ותעניתם לא נאמר אלא כי שבו תענית ט״ז ע״א. 72
כאן ביחיד כאן בציבור וכו׳ ר״ה י״ח ע״א. 73
מצות וידוי ערב יוה״כ עם חשיכה עיין יומא פ״ז ע״ב. סי׳ שמג 74
ועידי בר חמא וכו׳ עיין יומא ע״ה ע״א. 74
כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת וכו׳ מכות כ״ב ע״א. סי׳ שמר 75
אמר רבא כמה טיפשי הני נברי דקיימי מיקמי ס״ת ולא קיימי מיקמי גברא
רבה וכו׳ מכות כ״ב ע״ב ע״ש שינוי. 75
דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתם. ע״ש כ״ג ע״א שינוי. 75
ואין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה וכו׳ שם כ״ב ע״ב. 75
אמר רב ששת מניין לרצועה שהיא של ענל וכו׳ שם כ״ג ע״א איתא אמר
רב ששת משום ראב״ע מניין לרצועה שהוא של ענל וכו׳. 75
אמר רב חסדא מניין לרצועה שהיא מוכפלת שם איתא אמר רב חסדא אמר
ר׳ יוחנן וכו׳. 75
בקראי תהא עיין כריתות י״א ע״א. 75
יוה״כ אסור באכילה וכו׳ והיתה זאת לכם לחקת. עיין יומא ע״ז ע״ב דשם הביא
המקרא והיתה לכם. אך בבה״ג פרק יוה״כ גירסתו כגירסת המחבר והיתה
זאת לכם וכן היא ברי״ף ובראי״ש. סי׳ שמה 75
אסור לרחוץ מקצת גופו ואם היו ידיו מלוכלכות וכו׳ לפנינו יומא ע״ז ע״ב
ליתא תיבת ידיו וכבר העיר בזה מהרי״ב. וכן הוא בשה״ל סי׳ ש״ג ואם
היו ידיו וכו׳. 76
כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט״ב בין ביוה״כ. ע׳ יומא פ״ז ע״א ועיין בבה״ג. 76
הרי שהיה מהלך להקביל פני אביו או פני רבו וכו׳ יומא ע״ז ע״ב ע״ש. 76
ובלבד שלא יוציא ידו משפת הלוקו. ולפנינו שם ובלבד שלא יוציא ידו
מתחת חפת חלוקו. 76
אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שיש לו חטטין בראשו
מותר. לפנינו שם סך כדרכו ואינו חושש 76

אמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר שם ע״ה ע״ב ע״ש. 377
תא רב יהודה נפיק בסגרל דחוישני וכו׳ רבא נפיק בריקולי עיין שם שינוים
ובערוך ערך דקל. 377
אי סכנא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהן עיין יומא פ״ה ע״ב. 377
בה שהריחה קודש או בשר חזיר וכו׳ יומא פ״ב ע״א ע״ש. 387
מי וכי ר׳ ינאי חולה אומר צריך אני. לפנינו פ״ג ע״א אמר ר׳ ינאי, וגירסתו
בגירסת הבה״ג ע״ש. 378
מר רבא חולה שאמדוהו בגרוגרת אחת וכו׳ מנחות ס״ד ע״א ולפנינו שם
איתא אמר רבה וכו׳. 378
י שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים וכו׳ יומא פ״ג ע״א.
ב הונא בריה דרב יהושע אמר סלת נקיה בדבש. רב פפא אמר קמחא דשערי
בדבש ע״ש פ״ג ע״ב ושם איתא אף סולת נקיה בדבש, רב פפא אמר
אפילו קמחא דשערי בדובשא. 378
ר שעלה ירק מצטרפת לכותבת בזה״כ וכו׳ עיין יומא פ׳ ע״ב, חולין ק״ב ע״א. 378
ר יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם וכו׳ עיין עירובין ל׳ ע״ב, פ״ז דכלים
משנה י״א ועיין בביאור אות ד׳. 378
בה ישתה ויהא חייב ב״ש אומרים כדי רביעית וכו׳ יומא פ׳ ע״א ועיין לעיל
הים אות נ״ז. 378
ע״פ שאמרו אסור בכולן לא אמרו אלא בכחצי שיעור שם ע״ד ע״א ע״ש.
ועיין נדרים פ׳ ע״ב. 378
צי שיעור ר׳ יוחנן אמר אסור מן התורה וכו׳ יומא ע״ד. 378
מר רבא כל הינא דפליגי ר׳ יוחנן ור״ל הלכתא כר״י בר מהני תלת וכו׳
עיין יבמות ל״ו ע״א, ב״ב קנ״ד ע״ב, חולין ע״ז ע״א. 379
תא כי פלגו ויהא דתרבא דנבל בריקולא דבישרא חולין צ״ח ע״א. 379
ר יוחנן שיעורין ועונשין הל״מ ענשין מכתב כתיבי א״ר יוחן וכו׳ עיין יומא
פ ע״א, ועיין בהגהות ד״ס שהביא גירסת ר׳ יוחן ע״ש. 379
מר מר התירו לעוברה לאכול פחות משיעור וכו׳ עיין כריתות י״ג ע״א. 379
לא לומר לך כל האוכל ושותה בו מעלה עליו הכתוב וכו׳ עיין ר״ה ט׳ ע״א
יומא פ״א ע״ב. 379
ר״ל הלכתא כר׳ יוחנן דאמר בת שתים עשרה שנה וכו׳ עיין יומא פ״ב ע״א. 379
הרצאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר בהרצאת דברים וכו׳ ע״ש ל״ו ע״ב
גירסא אחרת בבל המגיא. 379
עת וידוי ער״ב יוה״כ עם חשיכה וכו׳ ע״ש פ״ז ע״ב. 380
תנא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה מתענין וכו׳ ע״ש פ״א
ע״ב ועיין בביאורי אות ה׳. 380
מר ר׳ אלעזר א״ר הושעיא וכו׳ חם שאין מכיר בו אלא הי יוה״כ מכפר וכו׳
כריתות כ״ה ע״ב ושם ליתא א״ר הושעיא. 380
ברות שבין אדם למקום יוה״כ מכפר וכו׳ יומא פ״ה ע״ב. 380
ל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו׳ שם פ״ז ע״א. 380
המבקש ממנו מחבירו אין צריך לפייסו יותר משלשה פעמים. שם איתא אל
יבקש ממנו יותר משלש פעמים. 380

אמר רב יוסף בר חנינא אמר ר׳ אבהו מוליך עשרה בני אדם וכו׳ ע״ש דליתא
להאי אמר רב יוסף וכו׳. ושם איתא מביא עשרה בני אדם. ועי׳ ד״ס בהגהות. 30

אמר ר׳ יוחנן אחד עשר סמנין נאמרו למשה מסיני. מנ״ל א״ר הונא סמים
תרי וכו׳ כריתות ו׳ ע״ב ע״ש. 31

כל תענית ציבור שאין בה פושעי ישראל וכו׳ ע״ש. 31

מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יוה״כ מדליקין וכו׳ פסחים נ״ג ע״ב. 31

וראיה לדבר מהיא דרבא דהוה יתיב תרי יומי בתעניתא וכו׳ עיין ר״ה כ״א
ע״א. ובירושלמי פ״א דר״ה ה״ד. 31

תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה שבת קי״ז ע״ב. 31

ואינו אסור לתקוע בשבת אלא משום דלא ליתי לטלטולי וכו׳ ר״ה כ״ט ע״ב. 31

הדלקה הראשונה אסורה ב׳ מותרת. ע׳ ברכות נ״ג ע״א. ופסחים נ״ד ע״א. סי׳ שמו 32

פעם אחת גזרו תענית ולא נענו וכו׳ עיין תענית כ״ה ע״ב. סי׳ שמז 32

וקורין חמשה בסדר וירא וכו׳ מגילה ל״א ע״א. 34

שבר״ה נפקדו שרה רחל וחנה, ר״ה י׳ ע״ב, ברכות כ״ט ע״א, יבמות ס״ד ע״ב. 34

והעבר לפני התיבה בר״ה השני מתקיע. עיין ר״ה ל״ב ע״ב ושם איתא העובר
וכו׳ בי״ט של ר״ה וכו׳. 35

במוסף של שבת מה היו אומרים וכו׳ עיין ר״ה ל״א ע״א גירסא אחרת. סי׳ שנ 37

אלמלא שבת אין שליח ציבור יורד לפני התיבה ערבית ע׳ שבת כ״ד ע״ב. סי׳ שנא 91

באחת קורין בסדר אחרי מות וכו׳ עיין מגילה ל׳ ע״ב ל״א ע״א. סי׳ שנב 92

לפי שאין תענית בלא צדקה וכו׳ ע׳ ברכות ו׳ ע״א. ובסנהדרין ל״ה ע״א. סי׳ שנד 93

וקורין בעריות כדי שישמעו וכו׳ ע׳ מגילה ל״א ע״א, ובתוס׳ ד״ה ובמנחה וכו׳. 93

שנפשו של אדם מתאוה להם וכו׳ עיין חגיגה י״א ע״ב. ומכות י״ג ע״ב. סי׳ שנה 93

אני ה׳ גזרתים שאין לך רשות להרהר בהם וכו׳ עיין יומא ס״ז ע״ב. 93

מנחה אין בה נשיאת כפים וכו׳ תענית כ״ו ע״ב. 94

ושבחיה רבא עיין יומא פ״ז ע״ב ועיין ברא״ש סי׳ כ׳. וגירסת המחבר יותר נכונה. 94

מר״ה ועד יוה״כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן וכו׳ עיין ר״ה ח׳ ע״ב. סי׳ שנו. 95

אמר שמואל מפני מה מברכין וכו׳ רב הונא בשם ר׳ אבוה בשם ר׳ יוחנן וכו׳
עיין בר״ר פי״ב ושם איתא דתני דבי ר׳ ישמעאל מפני מה מברכין וכו׳
רב הונא בשם ר׳ איבו בשם ר׳ יוחנן וכו׳ ע״ש. 96

ת״ר העושה סוכה לעצמו אומר וכו׳ ע׳ סוכה מ״ו ע״א, ותוספ׳ פ״ו דברכות. סי׳ שנז. 97

בסוכות תשבו אין תשבו אלא כעין תדורו וכו׳ ע׳ סוכה כ״ח ע״ב. ובה״ג ה׳ סוכה. 97

מאני מיכלא לבר ממטללתא וכו׳ עיין שם כ״ט ע״א דשם הגירסא מהופך.
ועיין מ״ח ע״א והיא כגירסת בה״ג. 98

מחוקת ראשו ורובו ושלחנו כשירה וכו׳. שם ג׳ ע״א. 98

ושרגא פירש נר של חרס וכו׳ כן הוא לפנינו שם כ״ט ע״א ושרגא בויו. ועיין
בה״ג ובריי״ף ורש״י. 98

הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו עירובין מ״ו ע״ב. פסחים כ״ז ע״א. ועי׳ ב״ב קכ״ה ע״א. 98

א״ר סימון אמר ריב״ל עושה טפח שוחק וכו׳ עיין שם ז׳ ע״א כל הסוגיא.
ועיין אות כ׳ בביאורי שם. 98

חמתה מחמת סכך פוסלת בה ולא מחמת דפנות וכו׳. ע״ש ז׳ ע״ב. 99

הכא קתני ושחמתה מרובה מצילתה פסולה וכו' ע"ש כ"ב ע"ב. וע' בבה"ג פ"ק דסוכה. 399
סוכת גנב"ך וכו' שם ח' ע"ב. 399
הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת וכו' וכו' שם י"א ע"א. 399
דאמר מר באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב וכו' שם י"ב ע"א. 399
חבילי קש וחבילי עצים וכו' אלא פעמים שאדם בא מן השדה וחבילתו ע"ש
י"ב ע"א. ושם איתא מן השדה בערב וכו'. סי' שנח 399
הני שוושי ושוצרי מסככין בהן עיין שם י"ב ע"ב ובפירש"י. 400
המשלשל דפנות מלמעלה למטה שם ט"ז ע"א. שבת צ"ז ע"א. עירובין פ"ו ע"ב. 400
הרחיק הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה י"ז ע"א ע"ש ובפרש"י. 400
פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר וכו' י' ע"א ופירושו
כפירש"י. ועיין תוס' ד"ה פירס וכו'. 401
מנימין עבדיה דרב אשי אטמישא ליה כותנתיה במיא וכו' שם י' ע"ב. 401
אויר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין וכו' שם י"ח ע"א. 401
שיעורין חציצין ומחיצין הל"מ וכו' עירובין ד' ע"א. סוכה ה' ע"ב. 401
כי אתאי הילכתא לגוד וללבוד ולדופן עקומה וכו' שם ע"ב. סוכה ו' ע"ב. 401
וכן בחצר שמוקפת אכסדרה סוכה י"ז ע"א. 401
ר' פרש כך אמר אבא ארבע אמות פסולה וכו' לפנינו שם י"ח ע"א איתא ר'
פריש כך פירש אבא וכו'. 402
בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן וכו' ע"ש ט' ע"ב. 402
העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל וכו' שם י"ט ע"ב. 402
הילכתא מאי ת"ש דאביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתנים בסוכה. שם
ונראה שכן היתה גירסתו וכן הוא בבה"ג. 402
ר' יהודה אומר נוהגין היינו שהיינו ישינים תחת המטות וכו' ע' כ' ע"ב. 403
רב שרא ליה לרב אחא בר אדא למיגנא בכילתא בסוכה וכו' לפנינו שם כ"ו
ע"א לרב אחא ברדלא למגנא וכו' וגירסתו כגירסת הרי"ף ע"ש. 403
החוטט בגדיש וכו' חרא משום גזירת אוצר וכו' עיין סוכה י"ב ע"א. 403
גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה של קנים וכו' כ' ע"א. 403
זו וזו מסככין בה. כן הוא גירסת הרא"ש ולפנינו שם אחת זו ואחת זו וכו'. 404
ת"ל חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים שם ט' ע"א איתא מנין לעצי סוכה
וכו' ת"ל חג הסוכות שבעת ימים לה'. וכן הוא בספר יראים סי' קכ"ג.
וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה"ג ע"ש. 404
ר"א אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וכו' שם כ"ז ע"א. 405
והכי ילפינן לה בפ' בתרא דפסחים ששת ימים תאכל מצות. פסחים ק"כ ע"ב. 406
ורבנן ההוא מאי קאמר וכו' עיין כ"ז ע"ב. ועיין בה"ג. 406
כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט הראשון של חג בלולבו של חברו שם כ"ז ע"ב. 406
וכל אימת דעייל איניש לסוכה צריך לברוכי וכו' ע' סוכה מ"ו ע"א. וע' בה"ג. 406
דתניא תפילין כל זמן שמניחין מברך עליהון וכו' אמר רב מרי בריה דבת
שמואל וכן הוא בבה"ג בריה. שם ברה דבת שמואל וכו'. 407
כל אימת דמתנח להו מברך וכן גי' הבה"ג פ' הישן. ובה"ג ה' תפילין וע' לפנינו שם. 407
אמר מר זוטרא חזינא להו לרבנן דבי רב פפא דכל אימת דמתנחי מברכי. ולפנינו
שם איתא אמר מר זוטרא חזינא ליה לרב פפי דכל אימת דמנח תפילין מברך. 407

והלכתא סוכה ואח"כ זמן וכו' ע' רא"ש פ"ר דסוכה סי' ד'. ובשו"ת נו"ב מהד"ק
407 סי' ל"ט. ובביאורי לתניא רבתי סי' פ"ר אות ו'.
407 אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה וכו' שם כ"ה ע"א.
וכמה אכילת עראי כדטעים צורבא מרבנן ועייל לכלה וכו' שם כ"ו ע"א כדטעים
407 בר בי רב וכו'.
407 מעשה והביאו לו לר' יוחנן בן זכאי וכו' שם כ"ו ע"ב.
407 הא כביצה בעי סוכה ובעי ברכה ע"ש כ"ז ע"א.
407 כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע ואת ביתו עראי כ"ה ע"ב ע"ש.
407 הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וכו' כ"ו ע"א ע"ש.
407 שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום בין בלילה וכו' שם וע' בביאורי שם אות ג'.
408 כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי שם כ"ח ע"ב.
משתסרח המקפה, תנא המקפה של גריסין פירש ממהרת להתקלקל וכו' כן
408 פירש"י כ"ט ע"א.
היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירד חוץ לסוכה וישן אין מטריחין וכו' עיין שם
408 כ"ט ע"א, וגירסתו כגירסת הבה"ג.
408 אלא מוריד הוא הכלים מן המנחה ולמעלה וכו' שם מ"ח ע"א ע"ש.
408 ר' חייא בר אשי אמר פוחת בה ארבעה גירסתו כגי' הבה"ג והרי"ף והרא"ש שם.
409 דקי"ל הלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן שם מ"ז ע"א.
האי אפקותא דדיקלא מסככינן בה, ואע"ג דאגידא וכו' שם י"ג ע"א ולפנינו
409 אפקותא דדיקלא מסככין בהו אע"ג דאגידי.
409 אמר רב חסדא אמר רבא בר רב שילא וכו' לפנינו שם אמר רבינא בר שילא וכו' ע"ש.
409 שנים מחלוקת ר' יוסי ורבנן שם ועיין בחידושי אות ז'.
410 בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת האילן וכו' שם ט' ע"ב ע"ש.
410 תחתונה כשירה ועליונה פסולה אצטריכא ליה וכו', י' ע"א ע"ש. סי' שנט
410 סוכה המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה כ"ב ע"א ע"ש.
מיהו לכתחילה בעי שיהו כוכבי חמה נראין מתוכה וכו' שם כ"ב ע"ב ועיין
410 בביאורי אות ע'.
מאי טעמא אמר רב יוסף גזירה שמא ירדם וכו' והיא גירסא נכונה מאוד
411 ומתורץ קושית הגרי"ב ע"ש כ"ו ע"א.
411 כותבות פירי נינהו ופירי לא צריכי סוכה, יומא ע"ט ע"ב, וע' בביאורי אות ש'.
412 היה אוכל בסוכה וירדו גשמים ויצא חוץ לסוכה ואכל וכו' היה ישן וכו' ע"ש כ"ט ע"א.
412 לקטן שהגיע לחינוך אם יכול לאחוז בידו של אביו וכו' חגיגה ד' ע"א סוכה כ"ח ע"ב.
412 ולעלות מירושלים להר הבית חגיגה ב' ע"א.
412 ובעירובין נמי יהיב שיעורא וכו'. עירובין פ"ב ע"א ע"ש.
413 קטן היודע לנענע בו וכו' ע' סוכה מ"ב ע"א, ובתו' סוכה כ"ח ע"ב ד"ה כאן וכו'.
בביאה ליראות אבל בקרבן עולה וראייה אינו נראה לר' שיהא חייב וכו' ועיין
רש"י ותוס' חגיגה ב' ע"א ד"ה הכל וכו' וברש"י ותוס' שם ד"ה איזהו וכו',
413 ורש"י ד"ה ב"ש וכו' גדול הבא ליראות וכו'.
הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה וכו' מגילה כ"ג ע"א ע"ש ועיין תוס' ר"ה
414 ל"ג ע"א ד"ה הא וכו' ותוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה דילמא וכו'.
414 ואע"ג דפטורה מת"ת וכו' קידושין כ"ט ע"ב.

נה״מ דת״ר תשבו כעין תדורו מיכן אמרו היו לו כלים נאים מעלם לסוכה
וכו׳ סוכה כ״ח ע״ב ע״ש. סי׳ שסא 415
וד בלולב וערבה קרי לה נר סתם שם מ״ח ע״א. 415
בי ר׳ אבוה אמרינן וכו׳ שבת מ״ו ע״א. 415
א אמר פותח בה ד׳, וריב״ל מדליק בה את הנר, לפנינו מ״ח ע״א ר׳ חייא
בר רב אמר ע״ש. 415
דאמרינן בפ״ק דשבת גבי תפלת ערבית רשות וכו׳ ע״ש ט׳ ע״ב תו׳ ד״ה הא לן וכו׳. 415
קידושין פ״ק גבי ילמד תורה בטהרה וכו׳ עיין קידושין כ״ט ע״א. 415
ן שלח ר׳ אביתר בני אדם העולים משם לכאן וכו׳ עיין גיטין ו׳ ע״ב. 415
ולים קנו עצמן בני חורין וכו׳ שם ל״ט ע״א ע״ש בתוס׳ ד״ה הלכה וכו׳. 415
י ר׳ יהודה הנדואה בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים וכו׳ ע״ש קידושין
כ״ב ע״ב ועיין תוס׳ ד״ה וא״ד קטן וכו׳. 415
לב הגזול והיבש סוכה כ״ט ע״א. אם לקחו מגוי ברמים כשר, ע״ש ל׳ ע״א. סי׳ שסב 416
ם הוא כמוש לא לח ולא יבש כשר וכו׳ ע״ש ל״א ע״א. 416
רכו ג׳ טפחים וכו׳ ע״ש כ״ט ע״ב. 416
׳ מינין מעכבין זה את זה ולא יצא ידי חובתו וכו׳ שם ל״ד ע״ב, מנחות כ״ז ע״א. 416
אתרוג שיעורו עד כאגוז בינוני פחות מאגוז פסול, וזה כר״מ שם ל״ד ע״ב.
ועיין בביאור אות מ׳. 416
ולב הגזול והיבש פסול וכו׳ לא שנו ביו״ט א׳ וכו׳ עיין ריש פ׳ כ״ט ע״ב. 416
שום מצוה הבאה בעבירה שם ל׳ ע״א ועיין תוס׳ ט׳ ע״א ד״ה ההוא, ותוס׳
ל׳ ע״א ד״ה משום וכו׳. 417
מר רבא הדס של מצוה אסור להריח בו וכו׳ כן הוא ג״כ גירסת הרי״ף
ולפנינו שם ל״ז ע״ב ואמר רבה וכו׳. 417
ל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וכו׳ שם ל״ט ע״א. 417
ין מטבילת גר, עיין פסחים ז׳ ע״ב ותוס׳ ד״ה על הטבילה וכו׳. 417
ינו יוצא ידי חובתו אלא דרך גדילתן. עיין סוכה מ״ה ע״ב. 417
מר רב יהודה דקיימי תלתא טרפי בחד קינא, ע״ש ל״ב ע״ב. 417
ומיני רגל בפני עצמו לענין פו״ר קש״ב סוכה מ״ח ע״א. 417
תרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן או מנומר פסול וכו׳ שם ל״ו ע״א. סי׳ שסג 417
לתה חזזית, אבעבועות על רובו וכו׳ ע״ש ל״ד ע״ב. וכן פירש״י כמין אבעבועות דקות. 417
הא ר׳ חנינא מטבל בה ונפיק בה וכו׳ שם ל״ו ע״ב. 418
נה״מ דת״ר ולקחתם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד שם מ״א ע״ב ע״ש. 418
דהוה ליה למיכתב ולקחת וכו׳ כפירש התוס׳ ר״ה ולקחתם וכו׳. סי׳ שסד 418
מעשה בר״ג ור׳ יהושע וכו׳ שם ועיין בביאור אות ו׳, ואות ז׳. 418
ו כולם יפקירוהו וכו׳ ולאחר שבירך צריך שיהא גם הוא מפקירו וכו׳ עיין
מרדכי פ״ג דסוכה סי׳ תשנ״ז. 419
ירש ללמוד נענוע או ברכתו. כן פירש״י שם מ״ב ע״ב. 419
א״ת הוה ליה למימר ויוציאנו וכו׳ דאפילו הוא בשדה וכו׳ עיין תוס׳ מ״ג ע״א
ד״ה ויעבירנו וכו׳ ובביאורי אות ל׳. 419
כולא עלמא מיהא כלים בשבת לא מטבילינן וכו׳ עיין ביצה י״ז ע״ב. 420
א יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא שבת י״א ע״א ע״ש ובתו׳ ד״ה שמא ישכח וכו׳. 420

כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה נדרים מ״ח ע״א
ועיין בר״ן ד״ה כל מתנה וכו׳. 20
ובקידושין מייתי ליה וכו׳ ליתא שם וצ״ל בב״ב קל״ד ע״א. 20
דתנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר בעינן וכו׳ גיטין ע״ה ע״א. ועיין בתוס׳
שם ד״ה לאפוקי וכו׳. 20
כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי וכו׳ קידושין ס״א ע״א
וכו׳ ועיין בביאור אות ק׳ ואות ר׳. 20
ארבעה מינין שבלולב שנים מהן עושין פירות וכו׳ עיין מנחות כ״ז ע״א. 21
כדשלחו מתם יבעון רחמי אתכליא על עליא וכו׳ חולין צ״ב ע״א ע״ש. 21
ארבעת מינין כשם שאין פוחתין מהן וכו׳ לא מצא אתרוג וכו׳ לפנינו סוכה
ל״א ע״א גירסא אחרת ע״ש. 21
וכולם כמושין כשרים יבשים פסולים, שם תיבת וכולם ליתא בספרים שלפנינו
ואיתא במהרי״ץ גאות ובשארי ראשונים. 21
מה דתימא לייתא דלא תשתכח תורת אתרוג. לפנינו ל״א ע״ב איתא כי היכא
דלא תשכח וכו׳. 21
וכבר עלו זקני ב״ש וזקני ב״ה לעליית בן בתירא וכו׳ מנחות מ״א ע״ב. ושם
איתא לעליית יוחנן בן בתירא וכו׳ ע״ש. 21
שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה וכו׳ סוכה ל״ב ע״ב ע״ש וע״ב פרש״י. ס״ שסה 21
והלכה כרבי יוחנן מחבירו וכו׳ ביצה ד׳ ע״א ע״ש. 22
אמר רבא לולב בימין ואתרוג בשמאל וכו׳ הני תלת מצות והא חדא מצוה.
לפנינו סוכה ל״ז ע״ב רבה ע״ש. 22
יליף לקיחה לקיחה מאזוב וכו׳ עיין סוכה ל״ג ע״א. ועיין ברי״ף ובראש שם. 22
כמאן אזלא הא דתניא לולב מצוה לאוגדו לפנינו שם איתא מאן תנא להא
דתנו רבנן ע״ש. 22
אתנאה לפניו במצות שם וכו׳. עיין שבת קל״ג ע״ב נזיר ב׳ ע״ב. וירושלמי
פאה ה״א ומכילתא פ׳ בשלח. 22
ת״ר הותר אגדו אונדו כמין ירק וכו׳ עיין סוכה ל״ג ע״ב וכגירסתו נראה שהיה
ג״כ גירסת רש״י ע״ש. 22
חבל דלי שנפסק לא היה קושרו אלא עונבו וכו׳ שבת קי״ג ע״א ע״ש. 22
כל המצות כולן אין אדם יוצא ידי חובתו בהן אלא דרך גדילתן וכו׳
סוכה מ״ה ע״ב ע״ש. 23
דרך בויון לא נפיק וכו׳ שם מ״ב ע״א ע״ש ועיין ל״ז ע״א. 23
שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד היה עושה מניח שתי הלחם על שני
כבשים וכו׳ שם ל״ז ע״ב, ומנחות ס״א ע״א ע״ש. 23
אמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן מוליך ומביא למי שהרוחות שלו וכו׳ סוכה
ל״ז ע״ב ושם איתא רק ר׳ יוחנן וכו׳ ע״ש ובמנחות ס״ב ע״א, וע׳ בביאור אות ת׳ 23
שירי מצוה מעכבין את הפורענות וכו׳ סוכה ל״ח ע״א ע״ש, ובמנחות ס״ב ע״א. 23
אמר רבא וכן לולב, במנחות איתא אמר רבה. וכן הביא גם המחבר לקמן ע״ש. 23
מלמד שהכהנים אוכלין ובעלים מתכפרים פסחים נ״ט ע״ב ע״ש. 24
העושה לולב לעצמו אומר וכו׳ סוכה מ״ו ע״א. 24
ומוליך ומביא מעלה ומוריד, שם ל״ח ע״א וכן בלולב. 24
לולב הגזול והיבש פסול וכו׳ סוכה כ״ט ע״ב. 24

כפת כתיב וכו' ל"ב ע"א ע"ש. 424
יבש פסול לפי שאינו הדר וכו' שם כ"ט ע"ב. 425
דעביד כי חופיא שקורין אשקובא כפירש"י שם ל"ב ע"א. 425
אמר רב הונא בר חנינא ל"ש אלא נקטם וכו' לפנינו שם ל"א ע"ב אמר רב
הונא ל"ש אלא נקטם וכו'. 425
ואמר רב פפא האי לולבא דסליק בהד הוצא וכו' לפנינו שם ל"ב ע"א איתא
ואמר רבא האי לולבא וכו'. 425
בעי רב פפא נחלקה התיומת מהו וכו' שם ע"ש. 425
אבל כמוש שקורין פלטרי כשר וכו' שם ל"א ע"א כמושים כשרים ועיין בפרש"י. 426
הדס הגזול והיבש פסול, שם ל"ב ע"ב. 426
ת"ר ענף עץ עבות, עץ שהוא עבות וענפיו חופין את עציו וכו' שם ל"ב ע"ב ע"ש. 426
אמר רב חסדא הדס שוטה לסוכה עץ עבות ללולב וכו' שם י"ב ע"א ע"ש. 427
תניא ר' ישמעאל אומר פרי עץ הדר אחד וכו' שם ל"ד ע"ב. 427
אמר רב אויא א"ר חזר בו ר' ישמעאל וכו' לפנינו שם איתא אמר ביראה
א"ר אמי חזר בו וכו'. 427
וכתבתם כתיבה תמה, שבת ק"ג ע"ב. 427
ערבה גזולה ויבשה פסולה בלולב דלכם אכולהו קאי כפרש"י שם ל"ג ע"ב. 427
דבעל לישנא דמתיבותא הוא וכו' מו"ק ב' ע"א ע"ש. 428
ערבי נחל הגדילות על הנחל וכו' סוכה ל"ג ע"ב ע"ש כל הענין. 428
איזהו ערבה ואיזהו צפצפה ערבה קנה שלה אדום וכו' שם ל"ד ע"א. סי' שסו 428
א"ר יוסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חוורתן עשר נטיעות וכו'
לפנינו שם דאמר רב אסי א"ר יוחנן וכו' ולקמן מ"ד ע"א, ובמו"ק ג' ע"ב
איתא דאמר רב אסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא וכו'. ובתענית ג' ע"א
דאמר ר' אמי אמר ר' יוחנן. 428
פירש אלו ג' שאלות נשאלו בביהמ"ד מנין להם מן התורה וכו' ע"ש בפירש"י ל"ד ע"א. 428
ואע"ג דנפקא לן מנאמר בשני וכו' בו"ז מים וכו' שבת ק"ג ע"ב, תענית ב' ע"ב ע"ש. 428
אמר ר' אמי ערבה צריך שיעור, ואינה ניטלת אלא בפני עצמה וכו' סוכה
מ"ד ע"ב. סי' שסז 428
אמר רב נחמן שלשה בדי עלין להין וכו' שם, ועיין ברא"ש בשם תשובות
הגאונים, ועיין בביאורי אות ל'. 429
אמר אייבו הוה קאימנא וכו' אייבו וחזקיה בני ברתיה דרב אייתו ערבה וכו'
שם מ"ד ע"ב. סי' שסח 429
פרי עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זהו אתרוג וכו' רבי אומר אל תקרי
וכו' ל"ה ע"א ע"ש. סי' שסט 429
עלתה הזזית על מיעוטו אמר רב חסדא לא שנו וכו' שם ל"ה ע"ב ע"ש. 430
תנא ר' יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו פירש רבינו במתניתין תנא פיטמתו
בוכנתו שם, ועיין בביאורי אות א'. 430
דאנליד כאהינא סומקא כשירה, והא אנן תנן וכו' ל"ה ע"ב. סי' שע 431
במקצתה פסול דמנומר הוא כן פירש"י ל"ו ע"א. 431
תני עולא בר הيננא ניקב נקב מפולש. לפנינו חנינא במשהו וכו' אנקב ולא
חסר קאי וכו' כל זה לשיטת ולשון רש"י. 431
אתרוג כושי פסול והתניא אתרוג כושי כשר וכו' שם. 431

432 אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן ומנומר פסול וכו' סוכה ל"ו ע"א.
432 הבוסר, קטן כמין פול הלבן כן פירש"י שם וע' תוס' ד"ה אתרוג הבוסר וכו'.
כדאמר בר"ה הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלבן וכו' ליתא בר"ה. אך איתא
432 בברכות ל"ו ע"ב, ובפסחים נ"ג ע"א.
גידלו בדפוס, שעשה לו דפוס כשהוא קטן ונתנו בתוכו במחובר וכו' כן פירש"י
432 סוכה ל"ו ע"א.
432 אתרוג שנקבוה עכברים אמר רב אין זה הדר איני והא ר' חנינא וכו' שם ל"ו ע"ב ע"ש.
שיעור אתרוג קטן ר"מ אומר כאגוז וכו' ובגדול כדי שיאחז שתים בידו אחת
433 וכו' ע"ש ל"ד ע"ב. ועיין רש"י ל"א ע"ב שנים בידו אחת גרסינן. סי' שעב
אמר רבי מעשה בבני ברק שהיו מורישין לולביהן. לפנינו ל"א ע"ב מעשה בבני
433 כרכין וכו'. ובאו"ז ח"ש סי' ש"ו איתא מעשה באנשי כרכום וכו'. סי' שעג
433 ולולב שיש בו הדסים כהלכתן עיין בביאורי אות צ'.
העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו וכו' העושה לולב לעצמו וכו' עיין סוכה
434 מ"ו ע"א. סי' שער.
היתה עשויה ועומדת אם יכול לחדש בה דבר וכו' עיין ירושלמי סוכה פ"א
434 ה"ב. ובתוס' סוכה ט' ע"א.
435 ויש שאוגדין אותו בגימוניות של זהב מלמעלה ובמינו למטה עיין שם ל"ו ע"ב.
435 שכח והוציא את הלולב לרה"ר פטור מפני שהוציא ברשות וכו' עיין שם מ"א ע"ב.
436 והיכן היו מנענעים בהודו לה' תחילה וסוף וכו' שם ל"ז ע"ב.
היה קורא ק"ש לולבו בידו, היה מתפלל לולבו בידו היה קורא בתורה וכו'
436 ע"ש מ"א ע"ב.
436 משום דר' פרנך וכו' שבת י"ד ע"א, מגילה ל"ב ע"א.
436 מתרגם לולבו בידו ליתא לפנינו. ובסמ"ג עשין מ"ד איתא ע"ש.
436 וכשחל במוצאי שבת אומר ותודיענו וכו' ברכות ל"ג ע"ב.
436 ואין צריך להזכיר של יום טוב עיין שבת כ"ד ע"ב, וברש"י שם.
מה להלן מעומד דכתיב בקמה ודרשינן בקומה וכו' עיין רא"ש סוף פסחים,
437 ובפסיקתא דר' טוביה פ' לך לך. סי' שעה
437 איתקש ברכה לשירות עיין סוטה ל"ח ע"א. ועיין בביאורי אות ע'.
437 בסוף הפ' בחסדו עיין סוכה ל"ז ע"ב, וברש"י ד"ה תחילה, ובתו' ד"ה בהודו וכו'.
437 וצריך להתיז וכו' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד.
437 ואם שבת הוא אין נוטלין את הלולב משום דרבה, שם מ"ב ע"ב.
437 והן מי"ה ימים שהיחיד גומר וכו' ערוכין י' ע"א, תענית כ"ח ע"ב.
437 חלוק בפרי החג ערוכין י' ע"ב.
438 באחת קורין חמשה שור או כשב וכו' עיין מגילה ל"א ע"א.
ואע"ג דקבעינן הלכתא כרב חננאל אמר רב דאמר כיון שאמר ככתוב וכו'
439 עיין ר"ה ל"ה ע"א. סי' שעז
439 וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח חולין ק"ו ע"א.
440 אבל אין מברכין על המאור ועל הבשמים פסחים נ"ג ע"ב, ושם נ"ד ע"א ע"ש. סי' שפ
יום טוב שחל להיות באמצע שבת אומר המבדיל וכו' סדר הבדלות הוא מונה
440 חולין כ"ו ע"ב, ע"ש.
אלו ז' ימי החג וגם לשמונה זהו שמיני של חג עיין עירובין מ' ע"ב ושם איתא
441 שבעה אלו שבעה ימי פסח וכו'.

לימד על חולו של מועד שאסור בעשית מלאכה וכו' חגיגה י"ח ע"א. 441
ביו"ט הראשון של חג קורין בפ' מועדות שבתורת כהנים, מגילה ל' ע"ב. 441
אביי אמר שני ירחה וכו' עיין סוכה נ"ה ע"א, וברש"י ד"ה אתקין אמימר,
ומגילה ל' ע"ב רש"י ד"ה קורין וכו'. 441
כל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירה מגילה כ"ב ע"ב ע"ש. 442
על אותם האומות שמנסה הקב"ה לעתיד שיעשו סוכות כדאמרינן בריש ע"ז
ע"ש ג' ע"א. סי' שפא 443
ובמה מקיפין פליני בה אמוראי וכו' סוכה מ"ג ע"ב ע"ש. 443
לולב דאית ליה עיקר וכו' שם מ"ד ע"א. 443
וגבי סוכה נמי אע"ג דלא פסקי לילות מימים וכו' שם מ"ו ע"א. 444
מרפלוני ופלוני אייתי ערבה קמיה שקיל חביט וכו' ע"ש מ"ד ע"ב. 444
שדמיתי דכי איתותב רב יוסף ממתני' דחיבוט ערבה וכו' ע"ש מ"ג ע"ב. סי' שפג. 444
ואתרוג בשביעי אסור באכילה וכו' ע"ש מ"ו ע"ב, וע' בתו' ד"ה אתרוג וכו'. 445
לענין פז"ר קש"ב עיין ר"ה ד' ע"ב רש"י ותוס' ד"ה פז"ר קש"ב וכו' ובערוך
ערך פז"ר קש"ב. סי' שפד 445
מפרש במס' סופרים הוא בפ' י"ט ה"ב. ועיין תו' יומא ג' ע"א ד"ה שיר וכו'. 445
הלכתא מיתב יתבינן לשם סוכה ברוכי לא מברכינן ע"ש מ"ז ע"א. 445
מי שסוכתו עריבה עליו יקדש בתוך ביתו וכו' ירושלמי סוכה פ"ד ה"ה. 445
ובפרשת היום עשר תעשר היא בין שחל להיות בשבת וכו' עיין מגילה ל"א
ע"א רש"י ד"ה כל הבכור וכו'. 445
לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה סוכה מ"ח ע"א, פסחים ע"א ע"א. 446
יום תשיעי ספק שמיני קורין וזאת הברכה וכו' מגילה ל"א ע"ב ע"ש. סי' שפה. 446
שכך פירשו חכמים בפרק בני העיר ע"ש מגילה ל"א ע"ב. 447

פירקי אבות.

אמר ר' לוי בר חמא א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב עלה אלי ההרה והיה שם וגו' לחות כמשמען תורה זו משנה מצוה אלו מצות וחקים. אשר כתבתי, אלו נביאים וכתובים להורותם זו תלמוד מלמד וכו' לפנינו ברכות ה' ע"א איתא מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים. להורותם זה גמרא מלמד וכו' ועיין
בה"ג ריש הלכות צרכי צבור נירסא אחרת. סי' תכר 461
אע"פ שהללו מטמאין והללו מטהרין וכו' עיין חגיגה ג' ע"ב. 462
חמש מקראות שאין להם הכרע, יומא נ"ב ע"א. 462
שכחוהו וחזרו ויסדוהו עיין מגילה ג' ע"א. 462
להשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וכו' ברכות ח' ע"א. 462
ואמר רב אבא בריה דרב חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועליהם
וכו' עיין מגילה י"ט ע"ב. 463
שמיושבי לשכת הגזית היה מגילה י"ג ע"ב. 463
דהוה בייל לישנא ודרש מנחות ס"ה ע"א ע"ש. 463
זימנא חדא לא הוה היכא עומר לאיתויי, אכרוז שם ס"ד ע"ב ע"ש. ועיין
ירושלמי שקלים פ"ב ה"א. 463

משה אמר האל הגדול הגבור והנורא וכו׳ אמר גוים מרקדין בהיכלו וכו׳ עיין
יומא ס״ט ע״ב. 464
ואיזהו מוראת מקדש לא יכנס אדם להר הבית וכו׳ יבמות ו׳ ע״ב. ברכות נ״ד ע״ב ע״ש. 464
הוו מתונים בדין. דמתין מסיק אליבא דשמעתא ע׳ סוף מס׳ הוריות. וע׳ ברש״י שם. 464
ובפ״ק דסנהדרין מוציא מלא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים עיין
סנהדרין ז׳ ע״ב. 464
הרבה למדתי מרבותיי ויותר מחביריי ומתלמידיי יותר מכולם עיין מכות י׳ ע״א.
ותענית ז׳ ע״א ע״ש. 464
והרבית את גבולי בתלמידים וכו׳ תמורה ט״ז ע״א. 464
כגון שניות לעריות יבמות כ״א ע״א. 464
ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרת. עיין מו״ק ה׳ ע״א. 464
הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו חולין מ״ד ע״ב 464
אכילת פסחים וכו׳ עיין ברכות ט׳ ע״א. זבחים נ״ז ע״ב. 464
שמעון הצדיק כהן גדול היה ובימי אלכסנדרוס מוקדון וכו׳ עיין יומא ס״ט ע״א. 465
מפורש בברייתא דכתיב אם לא בריתי וגו׳ עיין שבת ל״ג ע״א. פסחים ס״ח
ע״ב, נדרים ל״ב ע״א. 465
שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה מוטב וכו׳
ע״ז נ׳ ע״א. ושם ה׳ ע״א, ועיין שבת פ״ח ע״א. 465
אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, תענית כ״ז ע״ב, מגילה ל״א ע״ב, וליתא בר״ה. 465
מיום שחרב ביהמ״ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה סוטה מ״ח ע״א ע״ש. 465
ועלמא אמאי מקיים אקידושא דסידרא וכו׳ שם מ״ט ע״ב. 465
שזה מחיים וזה בין מחיים בין לאחר מיתה, זה בממונו וכו׳ עיין סוכה מ״ט ע״ב,
סוטה י״ד ע״א. 465
שלא יאמר אדם וכו׳ כדי שיספיק לי צרכי וכו׳ ע״ז י״ט ע״א ע״ש, ופסחים ח׳ ע״ב
ע״ש, וסוטה כ״ב ע״ב. 466
ותנן בפ״ק דר״ה האומר תנו סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני וכו׳ עיין ר״ה ד׳
ע״א, ותוס׳ ד״ה בשביל. 466
כמו שמצינו בחוני המעגל ששלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה וכו׳
תענית י״ט ע״א ע״ש. 467
ופירשו חכמים במס׳ חגיגה שא׳ מהם נשיא שני לו אב ב״ד חגיגה ט״ז ע״ב ע״ש. 467
ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע, סנהדרין י״ז ע״ב. 467
ויש תימא דאמרינן במגילה וכו׳ עיין מגילה כ״א ע״ב, וב״מ פ״ד ע״ב, ומו״ק ט״ז
ע״ב. ובר״ן פ״ד דמגילה ד״ה ומקשה הכא וכו׳. 467
כדרך שעשה רבא עיין ב״מ ס׳ ע״ב כי הא דההוא עבדא סבא וכו׳ אמר ליה יהיו
עניים בני ביתך. 468
ק״ו באשת חבירו מפני טענת הבריות וכו׳ עיין עירובין נ״ג ע״ב, נדרים כ׳ ע״א.
חגיגה ה׳ ע״א. 468
דאתא דינא קמיה וגמר הלכתא ומדמי וכו׳ ביבמות ק״ט ע״ב הלשון משונה ע״ש. 468
חרב על ת״ח שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה עיין ברכות ס״ג ע״ב, תענית ז׳ ע״ב
מכות י׳ ע״א. 468
מעשה באדם אחד וכו׳ ור׳ יהושע ספר עם מטרונית בחדר וכו׳ וכן באותו חסיד
שפדה ריבה אחת עיין שבת קכ״ז ע״ב. 469

וולה מלאכה שמחממת את בעלה, בגיטין ס״ז ע״ב איתא שמחממת את בעליה. 471
כן אמר לן רב לרב כהנא פשוט נבלתך בשוקא ולא תימר גברא רבא אנא וכו׳
עיין פסחים קי״ג ע״א ועיין ב״ב ק״י ע״א. ועיין ברשב״ם שם. 471
ל מי שאינו לומר את בנו אומנות וכו׳ קידושין כ״ט ע״א. 471
י קבל וקיים, תהי שפל וחייה כן פירש״י סנהדרין י״ד ע״א. ושם צ״ב ע״א ע״ש. 471
שה רבנות שמקברת את בעליה וכו׳ עיין ברכות נ״ה ע״א. ועיין סוטה י״ג ע״ב,
ועיין יומא פ״ו ע״ב והרשות פירש״י והרבנות. 472
בת של דיוזגי היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה סוטה י״ג ע״ב ע״ש ועיין
בפירש״י דיו זוני וכו׳. 472
מר אחר בלבו חס ושלום שמא שתי רשויות יש עיין חגיגה ט״ו ע״א. 472
ב בקעה מצא ונדר בה גדר עירובין ו׳ ע״א. ושם ק׳ ע״ב, חולין ק״י ע״א. 472
ירני על מנת שתשימני כהן גדול, עיין שבת ל״א ע״א. 473
כל המלמד תורה לחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו סנהדרין י״ט ע״ב ושם
איתא בן חבירו כו׳ ולמד מואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב וכו׳ ושם צ״ט
ע״ב איתא כל המלמד את בן חבירו וכו׳ כאילו עשאו שנא׳ ואת הנפש וכו׳. 473
דוחק את השעה שעה דוחקתו וכו׳ ברכות ס״ד ע״א ופירש״י כגון אבשלום
שבקש למלוך בחזקה, ועיין עירובין י״ג ע״ב ובפירש״י. 474
לא מוסיף וכו׳ עיין תענית ל״א ע״א. וב״ב קכ״א ע״ב. 474
ה נעשית לו סם חיים וכו׳ עיין יומא ע״ב ע״ב שבת פ״ח ע״ב, תענית ז׳ ע״א. 474
ר׳ טרפון שבא מעשה לידו והיה דואג על דבר זה כל ימיו, עיין נדרים ס״ב
ע״א, ועיין ב״ק נ״ט ע״ב. 474
נענש אברהם על שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו
ילידי ביתו נדרים ל״ב ע״א. 474
ישתמש אינש במאן דתני ארבעה ולא לישתמש במאן דתני שיתא עיין מגילה
כ״ח ע״ב גירסא אחרת. 474
ורחין רחיקא וזוודין קלילא, עיין כתובות ס״ז ע״ב דשם איתא זוודאי קלילא
ואורחא רחיקתא. 464
י שטרח בע״ש אוכל בשבת מי שלא טרח מה יאכל בשבת ובע״ז ג׳ ע״א מי
שטרח בע״ש יאכל בשבת מי שלא טרח בע״ש מהיכן יאכל בשבת. 475
בעת עתים לתורה וכו׳ שבת ל״א ע״א. 475
לא ליפתח איניש בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארבסר וכו׳ פסחים ד׳ ע״א. 475
אי דכתיב ושננתם אל תיקרא ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישליש אדם וכו׳
קידושין ל׳ ע״א ע״ש, ועיין תוס׳ ד״ה לא צריכא וכו׳. 475
תפילות כנגד תמידים תיקנום ברכות כ״ו ע״ב. 475
והמרבה במעשרות פירותיו מתוקנים עירובין נ׳ ע״א, קידושין נ״א ע״א מנחות נ״ד ע״ב. 476
לעזר בן גמליאל אומר ונחשב לכם תרומתכם וגו׳ כשם וכו׳ עיין ביצה י״ג ע״ב,
וע׳ גיטין ל׳ ע״ב. ובכורות נ״ח ע״ב. ובכל המקומות איתא אבא אלעזר וכו׳ ע״ש. 476
אפילו חטה אחת וכו׳ ע״ז ע״ג ע״ב, קידושין נ״ח ע״ב. 476
שאמרו חכמים עין יפה אחד מארבעים רעה אחד מס׳ וכו׳ ע׳ תרומות פ״ד משנה ג׳. 476
אחד מארבעים מושישתם האיפה מחמר השערים עיין חולין קל״ז ע״ב ובפירש״י,
ובירושלמי תרומות פ״ד ה״ב. 476
ישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וכו׳ סוכה י׳ ע״ב, וע׳ תו׳ ד״ה מוציא וכו׳. 492

מפני שהיה אהוב לאנטונינוס מלך רומי וכו׳ ע״ז י׳ ע״א, ושם י׳ ע״ב כי שכיב
אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה, ושם י״א ע״א זה אנטונינוס ורבי . וכו׳
ירושלמי מגילה פ״א הי״א, שם פ״ז ה״ב, ירושלמי סנהדרין פ״י ה״ה. 192
מאן סתמיה למתניתין רבי וכו׳ ביצה ב׳ ע״ב, ועיין ר״ה ז׳ ע״ב. 192
מימות עזרא ואילך לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ע׳ גיטין נ״ט ע״א, וסנהדרין
ל״ו ע״א ושם איתא מימות משה ע״ש. 192
ואמרי׳ נמי מימות רבי ועד רב אשי וכו׳ שם ושם. 192
מאן ריש סידרא בבבל וכו׳ חולין קל״ז. 192
ודלא כפירש הקונטרס וכו׳ דפירש מודה לי אבא לשון חשיבות הוא כו׳ יבמות
נ״ז ע״ב ועיין בפירש״י ותוס׳ ד״ה אמר שמואל וכו׳. 193
ואי משום דבהכל חייבין אמר רב דמי פומיה דאבא וכו׳ לפנינו חגיגה ה׳ ע״א
איתא דמי פומיה דרב וכו׳ ונראה שהיה גירסתו כגירסת ד״ס פומיה דאבא, אך
היה לו להביא ההיא דברכות ס״ב ע״א דקודם. 193
שבדבר זה נענש גיחזי בסנהדרין פרק חלק. והוא שם ק׳ ע״א, (וכן צ״ל בתוס׳
יבמות נ״ז ע״ב, ובחלק קע״א). 193
דלנמריה צריכי ולא לסבריה, סנהדרין ל״ו ע״ב. 193
דר׳ יוחנן קא משאיל וכו׳ עיין ב״ק קי״ז ע״ב. 193
כדאמר פ׳ מפנין והא רב הונא תלמידי דרב הוה וכו׳ שבת קכ״ח ע״א, ביצה מ׳
ע״א, ב״ק קט״ו ע״א, סנהדרין ו׳ ע״ב. 193
גבי ההוא טבחא דרב הוה ליה מילתא בהדיה וכו׳ עיין יומא פ״ז ע״א. 193
אזל רב ענן קמיה דמר עוקבא וכו׳ כתובות ס״ט ע״א ע״ש. 193
קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה וכו׳ קידושין מ״ד ע״ב. 193
כגון ארדלי וגוזליא לאבא וכו׳ עיין פסחים קי״ט ע״א. ברכות מ״ז ע״א. 193
מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים באו חשבון, אילו צדיקים שמושלים ביצרם
ב״ב ע״ח ע״ב. 194
שאף הוא בעצמו מעיד עליהן וכותבן עיין תענית י״א ע״א. 194
דהכי נמי דייקינן בכתובות עיין שם פ׳ ע״ב, ועיין יבמות ל״ח ע״ב מתניתין נמי
דייקא וכו׳ ומשמע שגירסתו בכתובות כמו שהוא ביבמות ע״ש ועיין תו׳ ישנים
יומא פ״ח ע״ב ד״ה תשובה בעיא יוה״כ וכו׳. 194
מחשבה טובה מצרפה הקב״ה למעשה עיין קידושין מ׳ ע״א, ברכות ו׳ ע״א חשב
אדם לעשות מצוה וכו׳ 195
שטרות של רשות עיין מ״ק י״ח ע״ב. ובתוס׳ שם ד״ה ואיגרות רשות וכו׳. 195
אבב חנואתא נפישי אחי ורחמי אבב בזוני לא אחי ולא מרחמי ע׳ שבת ל״ב ע״א. 195
כמו שמצינו בחוני המעגל תענית י״ט ע״א, ושם כ״ג ע״א. 195
ומעשה זה שנו בפ׳ אחרון דסוכה על הלל הזקן וכו׳ עיין סוכה נ״ב ע״א. 196
ושנינו בפ״א דתענית אדם הפורש מן הציבור וכו׳ אל יראה בנחמת ציבור עיין
תענית י״א ע״ב. 186
אימתי תפילתו של אדם נשמעת בשעה שהציבור מתפללין וכו׳ עיין ברכות ח׳
ע״א. יומא ס״ט ע״ב, תענית כ״ד ע״ב. 196
שהרי יוחנן כה״ג וכו׳ ברכות כ״ט ע״א, יומא ט׳ ע״א. 196
שבשעה שנשא שלמה את בת פרעה וכו׳ עיין ברכות כ״ז ע״א. ובר״י על רי״ף
ברכות פ״ד ע״ש. 196

על אותה שעה שנינו עדות על תמיד וכו׳ בבחירתא וכו׳ עדיות פ״ו משנה ו׳. ועיין בפירוש הרמב״ם. 496

איזה עם הארץ קרא ושנה וכו׳ עיין ברכות מ״ז ע״ב, וסוטה כ״ב ע״א. ועיין בתו׳ שם ד״ה כל וכו׳. 497

כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו בהתנשא וכו׳ עיין ברכות ס״ג ע״ב. 497

מעיקרא פתח להו בבדיחותא ולבסוף יתיב באימתא עיין שבת ל׳ ע״ב. 497

באתר דלית גבר תמן תהי גבר ע׳ ברכות ס״ג ע״א. ובסוטה כ״ב ע״ב תו׳ ד״ה בשווין וכו׳. 497

אע״פ שבטלו ארבע מיתות דין ארבע מיתות לא בטלו וכו׳ סנהדרין ל״ז ע״ב וע״ש ק׳ ע״א. ועיין סוטה ח׳ ע״ב. 497

מן הדברים שצוה כנען את בניו פסחים קי״ג ע״ב. 498

הרבה למדתי מרבותי וכו׳ עיין תענית ז׳ ע״א. 498

כל העושה צדקה לחבירו משים שלום בפמליא של מעלה, עיין סנהדרין צ״ט ע״ב. 498

שמונים תלמידים היו לו להלל וכו׳ סוכה כ״ח ע״א, ב״ב קל״ד ע״א. 498

ר׳ אליעזר אומר ד׳ נשים דיין שעתן וכו׳ עיין נדה ז׳ ע״א, ושם ז׳ ע״ב ותוס׳ ד״ה שמותי וכו׳ ותוס׳ שבת ק״ל ע״ב ד״ה דר״א וכו׳. 498

מלמד שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה מוטב וכו׳ ע״ז ב׳ ע״ב. 499

אמר ליה קיסר לר׳ יהושע בן חנניא וכו׳ חולין נ״ט ע״ב. ושם ס׳ ע״א אמרה ליה בת קיסר וכו׳ וברכות נ״ו ע״א א״ל קיסר לריב״ח וכו׳. 499

שהלך אחרי רבו לצידן וכו׳ עירובין מ״ז ע״ב. 499

לכי ופרנסי בני אחותך מוע״ק כ״ג ע״א. 499

מצינו במס׳ סוכה כ״ח ע״א, ועיין ברכות כ״ז ע״ב, ועיין יומא ס״ו ע״ב. 499

אלא שאפילו תלמיד חכם ועינו צרה בחבירו, עיין ב״ב ע״ה ע״א. 500

שמתוך כך הוא שם דרכיו וכו׳ עיין מ״ק ה׳ ע״א, סוטה ה׳ ע״ב ע״ש. 500

שוב יום אחד לפני מיתתך וכו׳ וכי אדם יודע יום שימות בו שיעשה תשובה וכו׳ עיין שבת קנ״ג ע״א. 501

איהו נמי חיויא טרקיה חיוויא דרבנן קא״ל דלית ליה אסותא כלל וכו׳ עיין ע״ז כ״ז ע״א, שבת ק״י ע״א. 501

יצר הרע נכנס בו ממעי אמו ע׳ סנהד׳ צ״א ע״ב. וע׳ ירושל׳ ברכות פ״ג ה״ה. 502

באלו הן הלוקין אל תהי וכו׳ ליתא שם רק הוא במגילה ט״ו ע״א, ושם כ״ח ע״א, ב״ק צ״ג ע״א ע״ש. 502

כדאמרינן בחוני המעגל וכו׳ והיינו דאמרינן אי חברא אי מיתותא ע׳ תענית כ״ג ע״א. 502

לא יגעתי ומצאתי אל תאמן וכו׳ מגילה ו׳ ע״ב ע״ש. 502

גדולה עבירה לשמה וכו׳ נזיר כ״ג ע״ב, הוריות י׳ ע״ב, ברכות ס״ג ע״א ע״ש. 502

אמר ר׳ שמעון חביבה מצוה בשעתה וכו׳ עיין מנחות ע״ב ע״א, ובתו״כ פ׳ ויקרא, ועיין ערכין י״ז ע״ב. 503

שכר ק״ש יהבי ליה וכו׳ עיין ברכות ט׳ ע״ב. ושם י׳ ע״ב, ושם כ״ו ע״א. 503

לעולם יראה האדם את עצמו כאילו חציו זכאי קידושין מ׳ ע״ב. 503

הוי צדיק ואל תהי רשע וכו׳ נדה ל׳ ע״ב. 593

מה שתשיב את אפיקורוס, לפנינו בסנהדרין ל״ח ע״ב איתא ודע מה שתשיב לאפיקורוס, ועיין במשנה שלפנינו. 504

בכל ישראל יש להם חלק נחלקו וכו׳ ר״ל בפ׳ כל ישראל נחלקו וכו׳ ע׳ סנהד׳ צ״ט ע״ב. 504

כגון עוף וגבינה נאכלין באפיקורן חולין ק״ד ע״ב. 504
לא שנו אלא אפיקורוס גוי וכו׳ סנהדרין ל״ח ע״ב. 504
כשהוא עושה אנגריא וכו׳ עיין נדרים ל״ב ע״א מפני שעושה אנגרייא וכו׳ וסוטה
י׳ ע״א דרש רבא וכו׳. 504
שני שערי כרכור יש בגן עדן וכו׳ עיין לקמן סי׳ תקל״ב. 504
שאם יארע פסול בכהן גדול נכנס זה ומשמש תחתיו עיין הוריות י״ג ע״א. 505
חרב על שונאיהן של ישראל שיושבין בתורה בד בבד וכו׳ עיין ברכות ס״ג ע״ב,
תענית ז׳ ע״א, מכות י׳ ע״א. 506
דנפקא לן בפ׳ אין מעמידין שאסורה בהנייה משום וכו׳ ע׳ ע״ז כ״ט ע״ב. 506
כדאמר בפ׳ נגמר הדין וכו׳ עיין בביאור אות ב׳. 506
פתח הכתוב במזבח וכו׳ עיין חגיגה כ״ז ע״א והלשון משונה. 407
היכא דשכיחא היזיקא שאני וכו׳ פסחים ח׳ ע״ב. 508
כדאמרינן בהשותפין שרצו מנרא וכו׳ ב״ב ח׳ ע״א. 508
ובב״ב נמי אמרינן דפרדכת נ״ה ע״א. 508
כי ההיא דמי כלילא דשדו אטברייא וכו׳ ב״ב ח׳ ע״א. 508
דליעבד טבריא קלניא ע״ז י׳ ע״א. 508
שנא׳ עד מתי לעדה הרעה הזאת עיין ברכות כ״א ע״ב, ומגילה כ״ג ע״ב. 508
כמו שמצינו אצל לולב וכו׳ אצל אגודת אזוב וכו׳ ע׳ סוכה י״ג ע״א, מנחות כ״ז ע״א. 509
שיש הפרש בדבר שהאחד דבריו אינן נכתבין ושנים דבריהם נכתבין וכו׳ עיין
ברכות ו׳ ע״א. 509
שמאכילין אותן גחלי רתמים עיין חגיגה י״ח ע״ב. 509
יש מהם כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וכו׳ עיין ר״ה י״ז ע״א. 510
אישהעי לי רב הונא בר נתן, וכן הוא בד״ס אישתעי לי וכו׳ ובגמרא שלפנינו
ב״ב ע״ד ע״ב אמר לי וכו׳ ע״ש. 510
תלמיד חכם שהוא יושב ושונה וכו׳ משונה מגי׳ המשנה שלפנינו, וע׳ מנחות צ״ט ע״ב. 510
גבי בהמה המסורה לרועה וכו׳ ע״ז כ״ג ע״א. 510
התוקף בעבדו של חבירו וכו׳ ב״ק צ״ז ע״ב. 510
חמרא דתקיף ב״ב צ״ח ע״א. 510
כל אדם שיש בו תורה וכו׳ עיין יומא ע״ב ע״ב, ובשבת ל״א ע״א איתא כלשון
המחבר כל שיש בו תורה וכו׳ ע״ש. 511
דומה לאדם שזורע ואינו קוצר וכו׳ ע׳ סנהדרין צ״ט ע״א, ובאדר״נ פרק כ״ג. 511
בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין וכו׳ שבת י׳ ע״א. 511
הר שהוא סמוך לירושלים וכו׳ עיין פסחים צ״ג ע״ב. 512
כישׂשכר איש כפר ברקאי דכריך ידיה בשיראי וכו׳ שם נ״ז ע״א. 512
דאמר רב יוסף התם בריך רחמנא וכו׳ שם נ״ז ע״ב ע״ש. 512
כגון מנשה וכו׳ סנהדרין צ״ט ע״ב ע״ש. 512
דאזל סומקא ואתי חיוורא, בבא מציעא נ״ח ע״ב. 512
זה האומר אין תורה מן השמים, סנהדרין צ״ט ע״א. 512
ואת מצותו הפר, מצותו יחידה משמע ואיזה היא וכו׳ עיין שבועות י״ג ע״א, ועיין
רש״י שם ובסנהדרין. 512
עבירות שבין אדם לחבירו וכו׳ יומא פ״ח ע״ב. 513
לעולם יפיל אדם עצמו וכו׳ ברכות מ״ג ע״ב ע״ש. 513

בר מלך מלך, שבועות מ״ז ע״ב. 513
מטי ליה ולחמריה לשחור, ב״ב מ״ז ע״א. 513
שר בשביל שתתעשר, תענית ט׳ ע״א, שבת קי״ט ע״א. 514
מר הדין גמרא דאית בנדרים וכו׳ עיין נדרים י׳ ע״א ובפירש״י. 514
ה שתיקה לחכמים ק״ו לטפשים, פסחים צ״ט ע״א, ובירושל׳ פסחים פ״ט ה״ט. 514
מו שפירשו בהכל חייבין בויעלו עולות וכו׳ עיין חגיגה ו׳ ע״ב מר זוטרא אמר
לפיסוק טעמים, ע״ש ברש״י. 514
י כ״ו חסרו שבהלל הגדול כנגד מי וכו׳ פסחים קי״ח ע״א ע״ש. 514
נשמתו של אדם שנבראת מן השמים וכו׳ ע׳ סנהדרין צ״א ע״ב. 515
א לטמא פותחים לו וכו׳ שבת ק״ד ע״א, יומא ל״ח ע״ב, ע״ז נ״ה ע״א. 515
נקס שיש בה בית קיבול שעוה וכו׳ עיין כלים פרק כ״ד משנה ז׳. 515
תלמוד שני לווחי פינקס שבת ק״ד ע״ב. 515
ל אשרי גבאי בעיא. לפנינו פסחים קי״ג ע״א הכי איתא כל אגב גביא בעי כל
אשראי ספק אתי ספק לא אתי. 515
ר פירשנו באשה נקנית קידושין מ׳ ע״א. סי׳ תכו 516
תנאים מבלי עולם, סוטה כ״ב ע״א. 516
ל נכנסין בפתח אחד וכו׳ עיין שבת קנ״ב ע״א. 516
תיו חתנו של ר׳ מאיר וכו׳ עיין שם קנ״ג ע״א, ועיין בד״ס נוסחאות שונות
בשמו של חתנו של ר׳ מאיר. 516
מעשה דר׳ זריקא שהיה סמוך אפלטר ע׳ מנחות ק״ד ע״א, ושקלים י״ג ע״א. 517
ינין קשקושי ואברויי אילנא, מ״ק ג׳ ע״א. 518
חו של נבות עיין שבת קמ״ט ע״ב, סנהדרין פ״ט ע״א, ק״ב ע״ב. 518
צריך לחסמן, ביצה ל״ד ע״א. 518
שניטל החיסום, כלים פי״ג משנה ד׳. 519
אשה שאמרה הרי עלי קן וכו׳ זבחים ס״ז ע״ב, קנים פ״ג משנה ו׳. 519
ה שאבדה פתחה וכו׳ עיין נדה כ״ט ע״ב, ושם ע״ב ע״ב, ערכין ח׳ ע״א, ושם
ח׳ ע״ב. ועיין פירש״י שם. 519
צית עם ח׳ חוטין וה׳ קשרים וכו׳ עיין מנחות מ״ג ע״ב ובפירש״י ד״ה שקולה,
ובתוס׳ שם ל״ט ע״א ד״ה לא וכו׳. 519
שון פרפרת הפת וכו׳ ברכות מ״ב ע״א, ועיין רש״י שם, ופסחים קי״ד ע״א, ועיין
ערוך ערך פרפריות. 520
והו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זו חישוב תקופות ומזלות וכו׳
שבת ע״ה ע״א ע״ש. 520
ין שאין שואלין בכלדיים שנאמר וכו׳ עיין פסחים קי״ג ע״ב. 520
נכנס עמו לפרדס וכו׳ חגיגה י״ד ע״ב. 520
ושבין לפני חכמים שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא עיין סנהדרין י״ז ע״ב. 520
ון שמעון וכו׳ הוריות ב׳ ע״ב. 521
עשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים וכו׳ סנהדרין מ׳ ע״א, מ״א ע״ב. 521
י מאחר שלא הלך מהיכן עמד וכו׳ עיין ע״ז י״ח ע״ב ושם איתא דרש רבי
שמעון בן פזי וכו׳. 522
ום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך וכו׳ שבת ק״ה ע״ב, נדה י״ג ע״ב ע״ש. 522

דאמר רבא היכי דמי מחלל כגון אנא וכו׳ יומא פ״ו ע״א ושם איתא היכי דמי
חילול השם אמר רב כגון אנא וכו׳. 23
ראו פלוני שלמד תורה וכו׳ עיין יומא שם. 23
מפני מה נתחייבו וכו׳ מגילה י״ב ע״א ע״א ע״ש. 23
וטעמו של דבר מפורש בנדרים ל״ז ע״א, בכורות כ״ט ע״א וע׳ בתו׳ שם ד״ה אני וכו׳. 24
ושכר פיסוק טעמים נדרים ל״ז ע״א. 24
ועד שיאותו לאורן עיין ברכות נ״א ע״ב. 24
ואינה מניחה לא על גבי מטה וכו׳ מ״ק כ״ה ע״א. 24
לא חומש על גבי ספר תורה עיין מגילה כ״ז ע״א. 24
מפשילן לאחוריו ורוכב וכו׳ עיין ברכות י״ח ע״א. ובתוס׳ ד״ה וירכב וכו׳
ובירושלמי ברכות פ״ג ה״ה. 24
לפי שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, סנהדרין ו׳ ע״ב, ב״ב קל״א ע״א,
נדה כ׳ ע״ב ע״ש. 25
מצינו בר׳ פלוני שהיה אומר עיין סנהדרין ז׳ ע״ב רב כי הוה אתי לבי דינא
אמר הכי ברעות נפשיה וכו׳. 25
שאמר לו רב קטינא למלאכא ענשיתו אעשה וכו׳ מנחות ע״א. 25
כל העומדים שם נענשים. עיין שבועות ל״ט ע״א וע״ב. 25
כמו שפירשו רבותינו וכו׳ ערכין ט״ו ע״ב. 25
וכל שכן עושר וכבוד וכו׳ שבת ס״ג ע״א. 26
הוי קבל וקיים סנהדרין י״ד ע״א, ושם צ״ב ע״א. 26
תכלת דומה לים וים דומה לרקיע וכו׳ מנחות מ״ג ע״ב, חולין פ״ט ע״א. ועיין
ירושלמי ברכות פ״א ה״ב. 27
כמו ששנינו במס׳ עירובין עיין עירובין נ״ד ע״ב. 27
משה מת ויהושע מכנים וכו׳ סנהדרין י״ז ע״א. 27
לרבות ת״ח בכל שעה וכו׳ ר״ל בפרק כל שעה פסחים כ״ב ע״ב. 27
ובפ״א דקידושין מפרש ל״א ע״ב ע״ש. 27
ובפרק קמא דקידושין מפרש מורא היכי דמי וכו׳ ל״א ע״ב ע״ש. 27
אבידתו ואבידת אביו וכו׳ עיין בבא מציעא ל״ג ע״א. 27
מפני שהיה לך ללמד יפה ולא למדת וכו׳ עיין בבא מציעא ל״ג ע״ב ובפירש״י
ועיין תנחומא פ׳ ויקרא שגגת תלמוד וכו׳. 28
על גביהן, כמו היו עושין אילו על גב אילו וכו׳ ע׳ביצה י״ז ע״ב. שם י״ח ע״ב י״ט ע״א. 28
ר׳ נהוראי הוא ר׳ אלעזר בן ערך כמו שפירשו חכמים בשבת וכו׳ עיין שבת
קמ״ז ע״ב. ואדר״נ סוף פי״ד ומדרש קהלת פ״ז. 28
הרבה למדתי מרבותי וכו׳ תענית ז׳ ע״א. מכות י׳ ע״א ע״ש. 29
כדרך שעשה עתניאל בן קנז שהחזיר מתוך פלפלו הלכות וכו׳ תמורה ט״ז ע״א ע״ש. 29
ולכך לא חשיב כלב בריש תענית בהדי אותם ג׳ ששאלו שלא כהוגן וכו׳ עיין
תענית ד׳ ע״א תוס׳ ד״ה שלשה וכו׳ ועיין בביאור. 29
וכמו יוקץ הפיגול בזבחים. ע׳ זבחים ל״א ע״א מאמר רבא ויקץ כישן הפיגול. 29
ולדבר האומר בחבית שאין זה ר׳ אלעזר בן ערך וכו׳ עיין שבת קמ״ז ע״ב. 29
מעולם לא הקדימני אדם שלום בעולם וכו׳ עיין ברכות י״ז ע״א ושם איתא
אמרו עליו וכו׳. 29
את בשרו את הטפל לבשרו. פסחים כ״ב ע״ב. 29

מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ע״ז ג׳ ע״א. 530

אמר ר׳ יוחנן מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו וכו׳ ברכות ז׳ ע״ב ושם
איתא משום ר׳ שמעון בן יוחי ע״ש. 530

ך דרש ר׳ תנחומא בפ׳ שלח לך. ובערוך מצאתי וכו׳ עיין בביאורי אות כ׳. 530

ייף ומיתה והדרוקן עיין יומא ס״ו ע״ב. 531

שבקשו להספידו אי חסיד אי עניו. עיין סנהדרין י״א ע״א. סוטה מ״ח ע״ב.
וירושלמי סוטה פ״ט הט״ז. 532

ימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק. חגיגה ט״ו ע״ב. 532

י זכאי גמירנא מעיקרא עיין שבת כ״א ע״ב. 532

בן מוכיח אצל הוצאה במס׳ שבת וכן בגט פשוט, ע׳ שבת ע״ח, ב״ב קס״ד ע״א. 532

ונמר בעתיקא קשה מרהדתא עיין יומא כ״ט ע״א. 532

אם שמע בחדש וכו׳ עיין ברכות מ׳ ע״א, וסוכה מ״ו ע״ב. 532

המוחקו דאבות מלאכות. שבת ע״ג ע״א. 532

כגון מחק דמידות ב״ב פ״ח ע״ב, פ״ט ע״ב. 532

ייר מחקא, מגילה י״ט ע״א. 532

הוי ליה אקנקניה. ב״ב כ״ב ע״א ע״ש. 532

א למדת שקשה היא הרבנות שקוברת את בעלה פסחים פ״ז ע״ב ע״ש. 533

בפרק קמא דגיטין משמע דנולדים להבא ע״ש י״ג ע״ב. 533

נבר שרבו מקרבו למשפט וממהר להעידו מה תקנה יש לו ע׳ חגיגה ה׳ ע״א 534

בראש השנה מפרש מאמרות וכו׳ ויאמר ויאמר וכו׳. ע׳ ר״ה ל״ב ע״א וגרים כני׳
הישנה. ועיין מגילה כ״א ע״ב. 535

לעולם יקדים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים וכו׳. עיין
ברכות מ״ז ע״ב כמה שינוים. 535

מי שלקה ושנה בהתראה בית דין כונסין אותו לכיפה וכו׳ סנהדרין פ״א ע״ב.
יבמות ס״ד ע״ב ע״ש. 536

עשר נסיונות דבמדבר מפורשות במס׳ ערכין ט״ו ע״א ע״ש, ובספרי פ׳ דברים 537

ילנו העם על משה כצ״ל וכן צריך תקון בגמרא דערכין שם וכו׳. 537

יש אומרים פסלו של מיכה. ע׳ סנהד׳ ק״ג ע״ב ובפרש״י, ובירוש׳ סוכה פ״ד ה״ג. 537

בכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו שבת ק״ל ע״א. 537

שאין שם מקומה שם קט״ז ע״א. 537

נזים שביריחו היו מתעטשות מריח פיטום הקטורת וכו׳ עיין יומא ל״ט ע״ב.
תמיד ל׳ ע״ב. ובירושלמי סוכה פ״ה ה״ג. 538

לא אירע קרי ודוקא קרי אבל שאר טומאות אירעו בו וכו׳ ע׳ בביאורי אות ס׳. 538

ששם היו השולחנות של שיש וכו׳ עיין שקלים פ״ו מ״ד. 538

שהרי א״א ללקיטתו וכו׳ עיין רש״י יומא כ״א ע״א ד״ה ולא וכו׳ ובתו׳ מנחות
ס״ו ע״א ד״ה זכר וכו׳. 538

שאין אפייתן דוחה לא את השבת ולא את יום טוב פסחים מ״ז ע״א. מנחות
ק׳ ע״ב. ערכין ח׳ ע״ב. 538

פתח במקדש וכו׳ וסיים בירושלים עיין יומא כ״א ע״א. 539

שהיה מתמר ועולה כמקל עיין שם כ״ח ע״ב. 539

׳ דברים נבראו בע״ש בין השמשות וכו׳ ע׳ פסחים נ״ד ע״א ושם חשיב בסדר אחר. 539

והשמיר, כמו תולעת ובו נרשמו שמותם של ישראל וכו׳ ענין השמיר עיין
סוטה מ״ח ע״ב. גיטין ס״ח ע״א. ובירושלמי סוטה פ״ט הי״ג. 540

ולפי מה שאנו אומרים ביומא כי אברהם יצחק ויעקב ושבטי ישורון וכו׳ עיין
יומא ע״ג ע״ב. 541

שיש בכל אבן ו׳ אותיות ע׳ סוטה ל״ז ע״א. ועיין ירושלמי סוטה פ״ז ה״ד. 541

וצבת ראשונה מי עשאה וכו׳ פסחים נ״ד ע״א עיין שם ושם הוא מימרא דר׳
יהודה. ועיין תוספתא סוף פ״ח דעירובין. ובתוספתא סוף פ״א דחגיגה. דשם
איתא מכאן א״ר יהושע צבתא בצבתא וכו׳ ונראה דצ״ל ר׳ יהודה כדאיתא
לפנינו בפסחים. 541

צביתו ליה זוודתא. ר״ה י״ז ע״א. 541

ולדברי חכמים וכו׳ עיין פסחים נ״ד ע״א. 541

כמו שמצינו בר׳ אליעזר בן הורקנוס וכו׳ עיין סוכה כ״ז ע״ב. כ״ח ע״א. 542

למר לשונך לומר איני יודע וכו׳ ברכות ד׳ ע״א. 542

בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין וכו׳ שבת ל״ב ע״ב ע״ש. וע׳ תענית ז׳ ע״ב. 543

שבסאה שאדם מודד בה מודדין לו וכו׳ ע׳ סוטה ח׳ ע״ב. וסנהדרין ק׳ ע״א. 543

בעון חלה אין ברכה מצויה במכונס אל תקרא בהלה אלא בחלה שבת ל״ב ע״ב ע״ש. 543

אע״פ שבטלו ד׳ מיתות וכו׳ כתובות ל׳ ע״ב. סוטה ה׳ ע״ב. סנהד׳ ל״ז ע״ב ע״ש. 543

על עינוי הדין וכו׳ שבת ל״ג ע״א. 544

שכל הגוזל את חבירו כאילו נוטל נשמתו ממנו ב״ק קי״ט ע״א עיין שם 544

זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה וכו׳ סוטה כ״ב ע״א. ע״ז י״ט ע״ב ע״ש. 544

ואם באלה לא תוסרו וכו׳ אל תקרא באלה אלא באלה. שבת ל״ג ע״א. 544

ולא שני קרא למסורת דומיא דיראה יראה וכו׳ עיין סנהדרין ד׳ ע״ב. 544

וכולן אנו למדין בפ״ב דשבת מדכתיב בעריות כי את כל התועבות וכו׳ עיין
שבת ל״ג ע״א. 544

אלא מתנת עניים שכל המעכבם ואינו נותנם לעני וכו׳ עיין מדרש במ״ר פ״ה.
ובבא קמא קי״ט ע״א. בבא מציעא קי״ב ע״א. 545

כי חזו דקא יהבי ריפתא להלך עיין סנהדרין ק״ט ע״ב. 546

משרבו מקבלי טובה רבו איש הישר בעיניו יעשה עיין סוטה מ״ז ע״ב ושם
איתא משרבו מקבלני טובתך וכו׳. 546

לא תרתח דלא תחטי לפנינו ברכות כ״ט ע״ב איתא לא תרתח ולא תחטי. 546

מלח ממון חסר ואמרי לה חסד. עיין כתובות ס״ו ע״ב ושם איתא מלח ממון
חסר. ואמרי לה חסד. 546

אבק של מנחות וגרוע הוא ופסול. עיין מנחות פ״ה ע״א. 547

שנימה קשרתו לו עיין סנהדרין כ״א ע״א. 547

כתוב על פנקסיה דבלעם בר תלתין ותלת שנין הוה בלעם וכו׳ עיין סנהד׳ ק״ו ע״ב. 549

שלשה היו באותה עצה דכל הבן הילוד וכו׳ סוטה י״א ע״א. סנהדרין ק״ו ע״א.
ועיין רש״י שם ע״ב ד״ה בר תלתין וכו׳. 549

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו׳ עיין פסחים קי״ב ע״א ושם הובא ר׳
יהודה בן תימא אומר וכו׳ ועיין ב״י טור א״ח סי׳ רמ״ב דלא גרים ליה. וכן
איתא חגיגה י״ד ע״א כגון ר׳ יהודה בן תימא וכו׳. 549

שלשה עזין וכו׳ ביצה כ״ה ע״ב ע״ש. 549

לאסור אף בהנאה פסחים כ״ב ע״ב. 549

549 חליה לקדושה והדר אכלי עיין ברכות ל"ה ע"א.
כן דרך לתינוק להניק כ"ד חדש. גיטין ע"ה ע"ב כמה היא מניקתו שתי שנים
549 כתובות ס' ע"א ע"ש.
550 בי מניקה שמת בעלה וכו' כתובות ס' ע"א.
550 א כיצד בן חמשה ועשרים להתלמד בן שלשים לעבודה.
550 בי הא דר"מ אתא לקמיה דר' ישמעאל וגמר גמרא וכו' עירובין י"ג ע"א. סוטה כ' ע"א.
550 מבן י"ג הוא מביא שערות וכו' כמו שפירשו רבותינו וכו' נדה מ"ו ע"א.
550 יעקב נסע סכתה. שעמד שם ו' חדשים של קיץ וכו' מגילה י"ז ע"א. ומדרש בר"ר פע"ח.
שכן פירשו חכמים בסוף ואילו מגלחין וכו' עיין מ"ק כ"ח ע"א. ב"ב קכ"א ע"ב.
551 ועיין תוס' יבמות ב' ע"א ד"ה אשת וכו'.
אי דעדיפנא מחבריא משום דנסיבי בר שיתסר וכו' עיין בקידושין כ"ט ע"ב
551 ושם איתא כמה שינוים בלשון.
551 אע"ג דאמר בלולב הגזול לא לימא איניש וכו' סוכה ל"ח ע"ב ע"ש.
551 אין עסק פחות מב' שנים וכו' חולין כ"ד ע"א ע"ש.
551 יון שעמד אדם עשרים וכו' עיין קידושין כ"ט ע"ב.
551 כאן לתלמיד שאינו עומד על סוף דעתו וכו' עיין ע"ז ה' ע"ב.
551 סרא חסדא צריכת לי עד ארבעין שנין עיין ב"מ ל"ג ע"א.
552 כל הפוסל פסול ואמר שמואל במומו פוסל קידושין ע' ע"ב עיין שם.
552 וף אדם וכו' ברכות י"ז ע"א עיין שם.
553 עולם ימכור אדם כל אשר לו וישא בת תלמיד חכם וכו' פסחים מ"ט ע"א ע"ש.
554 כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות זה את זה עיין שבת ל' ע"ב.
554 ורה מביאה לידי זהירות עיין ע"ז כ' ע"ב.
מה שעשתה חכמה כפה לראשה וכו' עיין ירושלמי שבת פ"א ה"ג, ובירוש'
554 שקלים פ"ג ה"ג. ובריי"ף סוף פ"א דע"ז.
554 אם פגע בך מנוול זה וכו' סוכה נ"ב ע"ב. קידושין ל' ע"ב.
555 אין מים אלא תורה וכו' עיין תענית ז' ע"א.
555 שמתשת כחו של אדם וכו' סנהדרין כ"ו ע"ב ע"ש.
555 שתלמידי חכמים נקראו מלכים גיטין ס"ב ע"א.
555 שאין מספיקין לכתוב חללה של רשות שבת י"א ע"א.
555 חכם עדיף מנביא. ב"ב י"ב ע"א.
555 מי הוא שמגלה רזיי לבני אדם מגילה ג' ע"א ע"ש.
555 בתחילה מבורך שהן מכונסין וכו' ע"ז י"ט ע"א ע"ש.
555 כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ר"ה י"ז ע"א יומא כ"ג ע"א ע"ש.
555 אם הגים דעתו הקב"ה משפילו וכו' עירובין נ"ד ע"א. נדרים נ"ה ע"א.
556 ארור בו נידוי בו קללה. שבועות ל"ו ע"א.
556 כמה טובה אשה טובה יבמות ס"ג ע"ב.
חרב על הבדים ונואלו. חרב על תלמידי חכמים שיושבין בד בבד ועוסקין
556 בתורה וכו' ברכות ס"ג ע"ב. תענית ז' ע"א ע"ש.
ואית דאמרי שלימדו ק"ו דהחליל להתיר למכתב שם אחספא וכו' עיין סוכה
556 נ"ג ע"ב. וירושלמי פ"י ה"ב דסנהדרין.
557 כדי שינחול שני עולמים וכו' עיין ברכות ח' ע"א. חולין מ"ד ע"ב.
557 אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמא וכו' הוריות י' ע"ב.

שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. מגילה ט״ו ע״א. חולין ק״ד
ע״ב. נדה י״ט ע״ב. 558
מלך לא דן וכו' סנהדרין י״ח ע״א. 558
והוא מסיב על הדרגש וכו' שם כ'. 558
ערסא דסלא, ולפנינו ערסא דצלא. 558
ולא ירבה לו נשים אלא י״ח שם כ״א ע״א. 558
ואין משתמשין בשרביטו. שם כ״ב ע״א. 558
שתהא אימתו עליך שם כ״ב ע״א. 558
ואף ישראל פסול בעבד וממזר משום שנאמר וכו' סנהדרין ל״ו ע״ב. יבמות ק״א
ע״ב. קידושין ע״ו ע״ב. 558
ואע״פ שאמרו אין משיבין מלך בסנהדרין וכו' סנהדרין י״ח ע״ב. 558
ומסתפר בכל יום אינו מן הכלל וכו' שם כ״ב ע״ב. 558
אומרים לו הרי אנו כפרתך וכו' סנהדרין י״ח ע״א. 559
ברוריא אשכחתיה לההוא גברא וכו' ועיין עירובין נ״ג ע״ב. ונ״ד ע״א. 559
במקום גילה שם תהא רעדה. ואף מזה הטעם נהגו וכו' ברכות ל' ע״ב. ועיין
בתוס' שם ל״א ד״ה אייתי וכו'. 559
גדולה שימושה יותר מלמודה. ברכות ז' ע״ב. וע' תו' כתובות י״ז ע״א ד״ה מבטלין וכו'. 559
איזהו עם הארץ וכו' ברכות מ״ז ע״ב סוטה כ״ב ע״א. 559
כמו שאמר רבי ומתלמידיי יותר מכולם. מכות י' ע״א. ובתענית ז' ע״א איתא
דאמר ר' חנינא וכו'. 559
אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן. מגילה ו' ע״ב. 559
במי שמחיה עצמו עליה סנהדרין קי״א ע״א. 559
וכן פירשו חכמים במכילתא וכו' ע״ש פ' בא. ועיין ברכות ט' ע״א. ופסחים
פ״ט ע״א תוס' ד״ה דאילו וכו'. ובירושלמי ברכות פ״א ה״א. 560
אמר רב יוסף תקבריניה אימיה תענית ל״א ע״א. כ״ב קכ״א ע״ב. וע' בפי' רשב״ם. 560
שהיה ריש לקיש מחכם את ר' יוחנן וכו' עיין ב״מ פ״ד ע״א. 560
שחייב אדם לומר בלשון רבו. ברכות מ״ז ע״א שבת ט״ו ע״א. עדיות פ״א משנה ג'. 560
אמר רבי יהושע בר' לוי משום ר' אלעזר בר' שמעון הנוי והכח וכו' נירסות
מחולפות במשנה זו. 561
חש בכל גופו יעסוק בתורה ויתרפא שנ' רפאות וכו' עירובין נ״ד ע״א ע״ש. 562
בר'. הוא רבינו הקדוש הוא ר' יהודה הנשיא וכו' עיין ירושי סנהד' פי״א ה״ג. 562
מה הדר הזה כל זמן כו' עיין עירובין נ״ד ע״ב. 563
כמו רב מרי בר רחל וכו' ברכות ט״ז ע״א ועיין פירש״י שם. ובשבת פ״ח ע״ב.
ב״מ ע״ג ע״ב בבא בתרא קמ״ט ע״א תוס' ד״ה רב מרי וכו'. 563
בן בג בג מיירי בקידושין י' ע״ב עירובין כ״ז ע״ב. בכורות י״ב ע״א פסחים צ״ו
ע״א מנחות מ״ט ע״ב. ערוכין י״ג ע״ב. ועיין תו' חגיגה ט' ע״ב ד״ה בר הי הי וכו'. 564
צר צורה בצורה ברכות י' ע״א. 567
גילה הפרכים, מלשון פרכין פרכין ר״ה י״ג ע״ב. סי' תלט 567
ייפה לו בנין צלע לקנין. ברכות ס״א ע״א. עירובין י״ח ע״א. סי' תמ 567
ילושו שתי הלחם אחה אחת לבדה. מנחות צ״ד ע״א. סי' תנג 575
רחבה ארבעה ואורכה שבעה וכו' שם צ״ו ע״א. 575
מוליך ומביא וכו' שם ס״ב ע״א. ועיין סוכה ל״ז ע״ב. 575

84 תבעוה לינשא ונתפייסה וכו׳ נדה ס״ו ע״א. יבמות ל״ז ע״א. סי׳ תסו
35. ומותר לבעול בעילת מצוה בשבת אפילו לכתחילה וכו׳ כתובות ז׳ ע״א
85 חתן פטור מקרא ק״ש וכו׳ ברכות ט״ז ע״א.
86 יביא עדים ויקדשנה בפניהם עיין קידושין ס״ה ע״א, וע״ב.
אקנינהו ניהליה לרב שמואל בר אחא בבא קמא קי״ד ע״ב ושם איתא לרב
86 שמואל בר אבא ועיין שאילתות סוף פ׳ ויקרא. סי׳ תסז
אין משלחין מעות ברויקני וכו׳ ב״ק קי״ד ע״ב ע״ש ועיין בתוס׳ שם ד״ה אין
86 ובשאלתות פ׳ שופטים.
מברכין ברכת החתנים בבית חתנים וכו׳ כתובות ז׳ ע״ב ובשאילתות פ׳ חיי שרה
87 ובראי״ש פ״א דכתובות סי׳ י״ב. סי׳ תסח
רב אסי איקלע לבית הלולא דמר בר רב אשי לפנינו כתובות ח׳ ע״א רב אסי
87 איקלע לבי רב אשי בהלוליה דמר בריה וכו׳. סי׳ תסט.
מכי רמי שערי באסינתא וכו׳ כתובות שם ע״ש ועיין בפירש״י, ובתוס׳ ע״ז ח׳
87 ע״ב ד״ה מכי וכו׳.
שאין בה הזכרת השם וכו׳ עיין ברכות מ״ז ע״א אמן יתומה וברש״י ותוס׳ שם
87 ועיין בביאורי אות פ׳.
88 והא דאמר בערבי פסחים ש״מ תמני וכו׳ עיין פסחים ק״ה ע״ב.
88 לפי שאין אומרים וכו׳ פסחים ק״ב ע״ב.
88 קונין בכליו של לוקח בבא מציעא מ״ז ע״א. סי׳ תע
88 נכתב ביום ונחתם בלילה פסול וכו׳ גיטין י״ז ע״א.
89 ומטיח הכוס של זכוכית בכותל ושוברו וכו׳ ע׳ תו׳ ברכות ל״א ע״א ד״ה אייתי וכו׳.
89 במקום גילה שם תהא רעדה וכו׳ ברכות ל׳ ע״ב. יומא ד׳ ע״ב.
89 לסימן ברכה וכו׳ ע׳ ברכות נ׳ ע״ב ממשיכין וכו׳ ובתוס׳ ד״ה ולא וכו׳.
89 ומה שנהגו לתת אפר בראש חתנים שנ׳ אם אשכחך ירושלם וגו׳ ב״ב ס״א ע״ב.
89 מברכין ברכת החתנים בבית החתנים וכו׳ כתובות ז׳ ע״ב. סי׳ תעא
89 וכן בנר הנוכה שבת כ״ג ע״א ע״ש.
כיון דלשון קידוש הוא וכו׳ עיין רש״י כתובות ז׳ ע״ב ד״ה מידי דהוה, ובתוס׳
90 ד״ה מאן. סי׳ תעב
ולפי שהסדר מתחיל מאשר יצר. עיין רש״י שם ח׳ ע״א ד״ה שמח תשמח וכו׳
ובתוס׳ ד״ה שהכל וכו׳ ותוס׳ ברכות י״ד ע״א ד״ה ימים. ותוס׳ פסחים ק״ד
90 ע״ב ד״ה הוץ וכו׳.
90 אבל אם באו בסעודת החופה פנים חדשות שלא היו שם וכו׳ כתובות ז׳ ע״ב.
91 נטל ידיו לא יקדש עיין פסחים ק״ה ע״ב. סי׳ תעג
91 מתנה לכל היום כולו וכו׳ חולין ק״ו ע״ב. ועיין בתוס׳ ד״ה נוטל וכו׳.
משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייכו לכולי יומא. לפנינו שם ק״ז ע״א ואתנו
91 עלייהו לכולא יומא.
כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן פסחים ז׳ ע״ב. ועיין תוס׳ ד״ה
91 על וכו׳ ובתוס׳ ברכות נ״א ע״א ד״ה מעיקרא וכו׳. סי׳ תעד
91 האירנא נהיג עלמא כתלתא סבי וכו׳ ברכות כ״ב ע״א. חולין קל״ו ע״ב.
91 דובין ומצורעין וכו׳ ע׳ ברכות כ״ב ע״א, ובתוספתא פ״ב דברכות.
91 נדה קוצה לה חלה, בכורות כ״ז ע״א.

ם מה שנהגו לברך על נטילת ידים וכו׳ עיין תוס׳ ברכות נ״א ע״א ד״ה
מעיקרא וכו׳ ובתוס׳ פסחים ז׳ ע״ב ד״ה על וכו׳. 592
ייה דקא מהסס אמר ליה פתח פיך וכו׳ לפנינו ברכות כ״ב ע״א מעשה
בתלמיד אחד שהיה מגמגם. 592
ן ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו וכו׳ עדיות פ״ה משנה ה׳, ע״ז ל״ו ע״א. 592
ו פרצופות עירובין י״ח ע״א. סי׳ תעח 593
אוצר בנאה, פירכסה וקילעה ע״ש. 594
פה אפריונם וכו׳ עיין ב״ב ע״ה ע״א. 594
אם איש ואשה עיין סוטה י״ז ע״א. 594
בעל אבידה להקש וכו׳ נדה ל״א ע״ב קידושין ב׳ ע״ב. 594
ופות עשר כילה בבא בתרא ע״ה ע״א ע״ש. ועיין בר״ר פי״ח, וי״ר פ״כ, קהלת
רבה פ״ח, בפסיקתא רבתי פי״ד. 595
ותם הימים מקרא והלכה למשה מסיני הם עיין נדה ע״ב ע״ב, עירובין ח׳ ע״א
ובפירש״י שם. סי׳ תצח 604
ות ישראל הן וכו׳ ברכות ל״א ע״א ושארי מקומות, ועיין מגילה כ״ח ע״ב רש״י
ד״ה שהחמירו וכו׳ ובתוס׳ ד״ה שאפילו וכו׳. 604
ר ליה רב פפא לרבא מכדי ספק וכו׳ עיין נדה ס״ז ע״ב. 604
שה מטמאה בראיית דם כל שהוא וכו׳ עיין שם ס״ז ע״א. 604
אה כתם בבשרה וכו׳ עיין נדה נ״ח ע״ב. 605
׳ חדא וכו׳ ותניא אידך ע״ש ס״ג ע״ב. 605
ומרים והפועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה כו׳ ע״ש י״ב ע״א. 605
אלתינהו לאינשי ביתיה דרב פפא וכו׳ מי מצרכי לכו בדיקה וכו׳ ע״ש. 605
ל לבעלה וכו׳ שם י״ב ע״א. 605
דה והיולדת והמפלת טמאות לקוץ חלה וכו׳ עיין לעיל סי׳ תע״ד, ועיין בהג״מ
פ״ד מה׳ תפילה אות ד׳ ובש״ע א״ח סי׳ פ״ח ובביאורי הגר״א ס״ק ו׳. 605
פרש בנמ׳ לפי שיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז׳ נדה ל״ג ע״א. סי׳ תצט 606
השיב רב אחא דאמר אנן נמי נספריניה וכו׳ ע׳ נדה ל״ג ע״א ושם אי׳ רמי בר חמא. 606
לין לה לימי ספירתה למנין ז׳ נקיים וכו׳ ע׳ תוס׳ נדה ל״ז ע״א ד״ה אביי וכו׳. 606
ו יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה שבת י״א ע״א. 607
עשה באדם א׳ שקרא הרבה וכו׳ ע״ש י״ג ע״א ושם אי׳ מעשה בתלמיד א׳ וכו׳. 607
תקין ר׳ שאם ראתה יום אחד תשב ששה והוא וכו׳ נדה ס״ו ע״א. 607
׳ מלאכה שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ וכו׳ כתובות ס״א ע״א. 607
פילו במסירת מפתח וכו׳ עיין תוס׳ כתובות ס״א ע״א ד״ה מחלפא וכו׳ ושם
הובא המח״ו ע״ש. 608
חץ את בשרו במים את הטפל לבשרו וכו׳ ב״ק פ״ב ע״א, וע׳ עירובין ד׳ ע״ב. 608
מא אחת קשורה חוצצת וכו׳ ור׳ יוחנן אמר וכו׳ נדה ס״ז ע״א, ס״ז ע״ב. 608
שה לא תחוף אלא בלילה וכו׳ שם ס״ח ע״א. 608
א ראשו ורובו במים שאובין טמא. שבת י״ד ע״א. 609
וך לחפיפה טבילה נדה ס״ח ע״א. 609
די דכוסילתא וכו׳ שם ס״ז ע״א. 609
בלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצין וכו׳ שם ס״ו ע״ב ע״ש. 609
למא חפיפה בגוף הוא וכו׳ כן הוא נ״כ בפרדס לרש״י סי׳ רע״ג, ועיין בתוס׳ נדה

ס״ו ע״ב ד״ה אם סמוך וכו׳ אבל במחזור ר׳ שמריה וכו׳ (ר׳ שמעיה) ובמרדכי ה׳ מקואות בשם ר׳ שמחה פירש במחזור ויטרי, ובסמ״ג לאוין ה׳ נדה, ועיין בתוס׳ ב״ק פ״ב ע״א ד״ה ושתהא וכו׳ ובפ״ב דשבועות ה׳ נדה בר״ן ד״ה מסריך וכו׳ ובטור י״ד סי׳ קצ״ט. 09

מי שיש לו שם על בשרו הרי לא יחוף וכו׳ שבת ק״כ ע״ב עיין שם. 09

משחא דחפיפותא כתובות י״ז ע״ב. 09

מהו שתחוף ותטבול בלילה מר זוטרי שרי וכו׳ וכן הוא גירסת האו״ז, ולפנינו הגירסא מר זוטרא אוסר וכו׳ ע״ש נדה ס״ז ע״ב עוד כמה שינוים. 09

כל הראוי לבילה וכו׳ ושאין ראוי לבילה וכו׳ נדה ס״ו ע״ב, ובכמה מקומות. 10

כל דבר שחוציץ בטבילה חוציץ בגר ובעבד וכו׳ שם מ״ז ע״ב. 10

אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה וכו׳ נדה ס״ז ע״א ע״ש. 10

אמר רבא בר רב הונא נימא אחת קשורה חוצצת וכו׳ עיין ס״ז ע״א ושם איתא אמר רבה וכו׳. 11

זה הכלל כל שמקפיד עליו חוציץ וכו׳ מקואות פ״ט משנה ז׳. 11

א״ל רב פפא לרבא מכדי כולהו ספק זבות שוינהו רבנן וכו׳ נדה ס״ז ע״ב ע״ש. 11

והלכת׳ אשה חופפת ביום וטובלת בלילה וכו׳ שם ס״ח ע״א, ע׳ ירוש׳ פ״ד דמגלה ה״א. 12

שמא ירבו נוטפים על הזוחלין וכו׳ עיין שבת ס״ה ע״ב. 12

דהא רבא סבירא ליה וכו׳ נדה ל״ז ע״א, וע״ב, ותו׳ שם ד״ה אביי וכו׳. 12

היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכו׳ פסחים קי״ג ע״ב וע׳ בפי׳ הרשב״ם שם. 12

כשם שהשאור יפין לעיסה כך דמים יפין לאשה וכו׳ נדה ס״ד ע״ב. 13

מפני מה אמרה תורה נדה שבעה וכו׳ נדה ל״א ע״ב ע״ש. 13

מחלוקת רב ור׳ חנינא שם ס״ט ע״א ע״ש. 13

אשה שאמרה לבעלה שהיא נדה וכו׳ כתובות כ״ב ע״א, ע״ב וע׳ תוס׳ ד״ה ואפ״ה וכו׳. 13

צריך לפרוש ממנה עונה או יום או לילה וכו׳ נדה ס״ג ע״ב ע״ש. 14

לצאת לדרך וכו׳ עיין יבמות ס״ב ע״ב ובתוס׳ ד״ה חייב וכו׳. 14

דהלכה כרבנן דבעו שש עונות לפליטה וכו׳ שבת פ״ו ע״ב. ע״ש. 14

כדאיתא בערבי פסחים, פסחים קי״ג ע״ב ע״ש. 14

אשה שהשתינה וכו׳ טהורה עיין נדה נ״ט ע״ב וכר׳ יוסי וע׳ ברא״ש וביו״ד קצ״א. 15

אשה שרואה דם מחמת תשמיש אם וכו׳ ע׳ נדה ס״ה ע״ב, וס״ו ע״א, וע׳ בשו״ת נו״ב מהו״ק סי׳ ס״א, ומהו״ת סי׳ פ״ח. 15

כדיי הוא בית אלהינו וכו׳ תענית י״ג ע״א, וירושלמי פ״ב דביצה ה״ב, ועיין תוס׳ שבת קי״א ע״א, ותו׳ ביצה י״ח ע״ב ד״ה כל, ותו׳ נדה ס״ח ע״א ד״ה כל דאפשר וכו׳. 16

הלכות מילה. עושין כל צרכי מילה וכו׳ שבת קל״ג ע״א. סי׳ תק 16

אם לא הביא וכו׳ שם ק״ל ע״א. 16

משום חבובי מצוה שם. 16

עד כאן לא פליגי וכו׳ שם קל״ב ע״א. 16

וכן אמר רב אסי הלכה ליתא לפנינו שם. 16

וכן אמר ר׳ יצחק נפחא הלכה, לפנינו ליתא תיבת נפחא. 16

נענה ר״א ליתא לפנינו כלשון זה ע״ש. 16

אמר ליה ראב״ע לר״ע וכו׳ עיין נזיר נ״ז ע״א, פסחים פ״א ע״ב שבת קל״ב ע״א. 16

כל מצוה שקיבלו ישר׳ בשמחה וכו׳ שבת ק״ל ע״א ע״ש וע׳ רש״י ותו׳ שם ד״ה שש וכו׳. 17

ברוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ וכו׳ מנחות מ״ג ע״ב ע״ש. 17

ןשין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין וכו' שבת קל"ג ע"א. 617
במתניתין מפרש אילו הן ציצין המעכבין וכו' שם קל"ז ע"א, ע"ב. 618
ואי אומנא דלא מייץ וכו' שם קל"ג ע"ב. 618
וספלנים דכולהו כיבי שב מאני תרבא וחדא דקירא לפנינו שם איספלניסא
דכולהון כיבי שב מנאי תרבא וחדא קירא, וגם גירסת רש"י וחדא דקירא. 618
קרעינהו בני בנימין אסיא למנייהן לפנינו בני מניומא אסיא למנייהו. 618
ברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביו"ט וכו' שם קל"ד ע"א. 618
ייתי בלית' דאית ליה שיפת' וכו' לפנינו שם וליכרכיה לשיפת' לתתאי ועיין ליה לעילאי 619
ורחיצין את הקטן ביום השלישי וכו' קל"ד ע"ב. 619
איתרבי מקרא המול וכו' שם קל"ז ע"א. 619
וכל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת וכו' שם קכ"ט ע"א. 620
רלתו ודאי דוחה את השבת ולא ספק וכו' שם קל"ד ע"ב, קל"ה ע"א. 620
ניא רשב"ג אומר כל ששהא שלשים יום באדם אינו נפל וכו' שם קל"ה ע"ב. 621
ומר מר בריה דרבינא אנא ורב נחומי בר זכריה תרגומה להא שמעתא וכו'
לפנינו שם קל"ו ע"א אנא ורב נחומי בר זכריה תרגימנא מימהל וכו'. 621
לכה כר' שמעון בן גמליאל שם. 621
חד למול בשבת ואחד למול בא' בשבת וכו' שם קל"ז ע"א ע"ש גירסא אחרת. 621
קטן נימול לשמונה וכו' שם. 622
קטן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא שם. 622
אילו הן ציצין המעכבין את המילה וכו' ע"ש. 622
ילפינן ביבמות ערל אסור בתרומה ע"ש ע' ע"א. 622
קטן המסורבל בבשר שם קל"ז ע"ב. 622
שם שהכנסתו לברית כן תכניסהו ולפנינו שם כשם שנכנס לברית כן יכנס וכו'. 622
ושר קידש ידיד מבטן שם ובתוספתא ברכות פ"ו. סי' תקא 623
יכא דקבע סעודתיה עיין ברכות ל"ז ע"ב תוס' ד"ה לחם, ושם ל"ח ע"א תוס'
ד"ה מר זוטרא וכו'. סי' תקב 624
מצות מילה קבלוה בשמחה וכו' עיין שבת ק"ל ע"א, וברש"י ותו' ד"ה שש וכו'. סי' תקג 625
יכא נעביד וכו' עיין עירובין מ' ע"ב. 625
מה שיעור טעימה גבי מקדש בעינא מלא לוגמיו ע' פסחים ק"ז ע"א. 625
זוריזין מקדימין למצות וכו' עיין פסחים ד' ע"א. סי' תקה 625
ור הנר בברור היל משתה שם עיין סנהדרין ל"ב ע"ב. 625
סימן משתה הוא כל זמן שהמפה על הפתח, עיין ב"ב צ"ג ע"ב. 626
מרחיצין את הקטן בחמין עיין עירובין ס"ז ע"ב ההוא ינוקא. 626
עומדין הציבור מפניו כשנכנס הילד וכו' ע' פ"ג דבכורים משנה ג' ובפי' הרב. 626
מברך להכניסו בבריתו וכו' הוא כגירסת רשב"ם דגרים אבי הבן ברישא. 626
מברך צריך שיטעום ע' ברכות נ"ב ע"א. עירובין מ' ע"א, פסחים ק"ה ע"ב. סי' תקו. 627
מצות אב על בן במילה ופריון, בתורה ואומנות ע' קידושין כ"ט ע"א. סי' תקז 628
עוד דאמר פלוני חמרא וריחני פיקחוני. עיין יומא ע"ו ע"ב והוא מאמר רבא
חמרא וריחני פקחין, הוריות י"ג ע"ב, סנהדרין ע' ע"א. סי' תקח 629
שלא לעשות עליל ופומבי וכו' עיין ר"ה כ"א ע"ב. 629
אה מצוה זו וזכור אחרת תלויה בה ע' מנחות מ"ג ע"ב ובתוס' שם ד"ה ואיזו וכו'

ותוס' ברכות כ"א ע"א ד"ה ה"ג וכו' ותוס' סוטה ל"ב ע"ב ד"ה ורבי וכו' ותו'
ב"ב קמ"ז ע"א ד"ה מניין וכו'. סי' תקט 30
ת"ר וראיתם אותו וזכרתם וגו' לפנינו שם מנחות מ"ג ע"ב איתא ותניא אידך וכו'. 30
תניא היה ר' מאיר אומר וכו' מנחות מ"ג ע"ב וע"ש גירסא אחרת. 31
קשה עונשו של לבן וכו' מנחות ע"ש. 31
כך היה מנהגו וכו' שבת כ"ה ע"ב ע"ש. 31
כמה חוטין הוא נותן מנחות מ"א ע"א ובכורות ל"ט ע"ב ע"ש. 31
סדין בציצית מנחות מ' ע"א ועיין בפירש"י ותוס' שם. 31
כלי קופסא חייבין בציצית וכו' שם מ"א ע"א ע"ש. 31
אין ציצית אלא ענף שם מ"ב ע"א. 31
טלית שאולה כל שלשים פטורה מן הציצית מנחות מ"ד ע"א, חולין ק"י ע"ב. 31
היוצא בטלית שאינה מצויצת וכו' שם ל"ז ע"ב, שבת קל"ט ע"ב ע"ש. 31
אמר רב אדא בר אהבה אמר רבי נפסק החוט וכו' לפנינו שם הגירסא אמר רב
אדא אמר רב וכו'. 32
נויי תכלת שליש גדיל וכו' שם ל"ט ע"ב. 32
תלאן ואח"כ פסק וכו' סוכה י"א ע"ב. 32
פרט לכסות לילה וכו' שם מ"ג ע"א ועיין בביאורי מ'. 32
וטווהו לשם ציצית עיין מנחות מ"ב ע"ב, וסוכה ט' ע"א. והוא כשמואל דאמר
בעינן טויה לשמה. 32
הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם וכו' מנחות ל"ט ע"ב, שבת כ"ז ע"א, יבמות ד'
ע"ב ועיין רש"י ותוס' שם. 533
צמר ופשתים פוטרים בין במינם בין שלא במינם וכו' מנחות ל"ט ע"ב. 533
אחר שגזרו חכמים משום כסות לילה, שם מ' ע"ב ע"ש. 533
כל מקום שאתה מוצא וכו' שם מ' ע"א. 533
וכמה חוטין הוא נותן וכו' שם מ"א ע"ב. 533
וכבר נכנסו זקני בית שמאי וזקני בית הלל וכו' שם. 534
כמה תהא נוטפת ומשלשת וכו' ע"ש מ"ב ע"א. 534
נוי תכלת שליש גדיל וכו' שם ל"ט ע"א. — ופתלהו מתוכו שם ל"ט ע"ב 534
כציצית הנכרי וכו' עיין מנחות מ"ב ע"א וצריך לפרודה כי צוציתא דארמאי. 534
וארבע ציצית מעכבות זו את זו וכו' שם כ"ח ע"ב. ושם ל"ז ע"ב ע"ש. 534
נתנו על מקום הארג וכו' ע"ש מ"ב ע"א. 534
מנין שלא יתננה וכו' ע"ש מ"ב ע"א, ושם מ"א ע"א. 534
משום תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן שפסולה עיין סוכה י"א ע"ב. 534
ציצית עולה שש מאות עי' בפירש"י מנחות מ"ג ע"ב ד"ה שקולה וכו' ובביאורי אות ש'. 535
ציצית אין לו שיעור למעלה וכו' שם מ"ב ע"א. 535
טווה אדם ציצית לטליתו בחוה"מ מועד קטן י"ט ע"א. 535
הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת וכו' סוכה י"א ע"א. 535
וכן החוטט בגדיש וכו' שם ט"ו ע"א. 535
הטיל לשתי קרנות וכו' שם י"א ע"א. 535
דאמר רבה כי הוינן בי רב הונא א"ל מהו לימא זמן בראש השנה ויוה"כ וכו' עיין
עירובין מ' ע"ב. סי' תקי 537
אשכחו לרב אדי וכו' מאי האי ציוצין וכו' ועיין מנחות מ"ב ע"א. 537

ל תפילין של יד מברך להניח תפילין עיין מנחות מ״ב ע״ב, ל״ו ע״א. 637
ל מצוה שעשייתה אינה גמר מלאכתה וכו׳ שם מ״ב ע״ב ע״ש. 637
הא דרבינא הוה מסגי בתר מר בריה דרב אשי בכרמלית ע״ש ל״ז.ל״ח גי׳ אחרת. 637
תפילין. צריך להיות מבהמה טהורה וכו׳ שבת כ״ח ע״ב. סי׳ תקיא 637
פילו ע״ג גבילות שבת ק״ח ע״א. 638
רשב״ג דאמר ציפן זהב פסולין וכו׳ מנחות מ״ב ע״ב. סנהדרין מ״ח ע״ב, ובגיטין 638
נ״ד ע״ב ע״ש. 638
ימנט מותר לתת בדיו וכו׳ עיין עירובין י״ג ע״א תוס׳ ד״ה קנקנתום וכו׳ ותוס׳
גיטין י״ט ע״א ד״ה קנקנתום וכו׳. 638
או למעוטי סכין אלא למעוטי מטבע ז״ל ס׳ התרומה ה׳ ס״ת שמעתי משמו של
רבינו יצחק בר׳ שמואל לא דוקא בקנה ה״ה בסכין אלא לאפוקי עופרת ומטבע
שהשרטוט צובע ממתכות. 638
פילין של ראש צריך לכתוב בעור קלף ולצד לבן וכו׳ מנחות ל״ד ע״ב ועיין
בספר התרומה הס״ת סי׳ קצ״ד. 639
ריך לכתוב בימינו וכו׳ שם ל״ז ע״א. 639
יטר בשמאל העולם וכו׳ עיין שבת ק״ג ע״א. 639
ם נפלה טיפת דיו וכו׳ דהוי כחק תוכות עיין גיטין כ׳ ע״א. 639
א לר׳ יהודה ולא לרבנן וכו׳ עיין שבת ק״ד ע״ב, גיטין כ׳ ע״א. 639
ל אות ואות צריכה להיות מוקפת גויל וכו׳ מנחות ל״ד ע״א. עיין שו״ת נו״ב
מה״ק חיו״ד סי׳ ע״ה. 639
ריך להניח ריוח וכו׳ כמלא אטבא ע׳ מנחות ל״ב ע״א ושם אי׳ כמלא אטבא דסיפרי. 639
שער של בהמה טהורה וכו׳ עיין שבת כ״ח ע״ב ובפירש״י. 639
ברי רבינו שלמה מימין הקורא וכו׳ מנחות ל״ד ע״ב. סי׳ תקיב 639
ם החליף, ע״ש ל״ד ע״ב, ל״ה ע״א. 640
הרי יש בראש וכו׳ עירובין צ״ה ע״ב ע״ש. 640
ועות שחורות הל״מ וכו׳ שבת כ״ח ע״ב, מנחות ל״ה ע״א. 640
תבם על ארבע עורות שם ל״ד ע״ב. 640
ור עוף דכשר שבת ק״ח ע״א. 640
רותיהן כבשרן שם ק״ז ע״א, חולין קכ״ב ע״ב. 640
ין של תפילין הלכה למשה מסיני שבת כ״ח ע״ב. מנחות ל״ה ע״א. 640
ם אין חריצין וכו׳ שם ל״ד ע״ב. 640
תורא של תפילין וכו׳ ל״ה ע״א. 640
פילין מרובעות הל״מ מנחות ל״ה ע״ב ע״ש ובמגילה כ״ד ע״ב ובשבת כ״ח ע״ב. 641
׳ אמתא בריבוע אמתא ותרי חומש׳ באלכסונא עירובין נ״ז ע״א ע״ש בתו׳ ב״ב ק״א ע״ב. 641
ידי בהמה טהורה שבת כ״ח ע״ב ועיין בפירש״י שם. 641
׳ כאצבע צרדא עיין מנחות ל״ה ע״ב, ובתוס׳ שם ד״ה וכמה וכו׳. 641
מר רב נחמן ונוייהן לבר מנחות ל״ה ע״ב. סי׳ תקיג 642
חילה יניח של יד וכו׳ שם ל״ו ע״א. 642
א יעביר על המצות וכו׳ יומא ל״ג ע״א. ועיין בתוס׳ ד״ה אין וכו׳ ותוס׳ מגילה
ו׳ ע״ב מסתבר. 642
תיב ידכה יד כהה מנחות ל״ז ע״א. 642
ימה כנגד הלב שם ל״ז ע״ב. 642

ובמסכת אהלות מונה הזרוע וכו׳ אהלות פ״א משנה ח׳.
דאורייתא בתפילין עיין ערכין י״ט ע״ב.
מקום שעושה קרחה וכו׳ מנחות ל״ז ע״ב.
למעלה בעורף ולא במפרקת וכו׳ שם ל״ה ע״ב.
ואם סח בין של יד וכו׳ שם ועיין בתוס׳ ד״ה לא סח וכו׳ ור״ת פירש וכו׳ ובירושלמי פ״ב דברכות ה״נ ובמה״פ שם.
והחולץ תפילין לא יברך לשמור חוקיו עיין ברכות מ״ד ע״ב. ובתוס׳ ד״ה ולבני וכו׳ ובתוס׳ מנחות ל״ו ע״ב.
לתפלה כאחרים וכו׳ ובגירסא שלפנינו הגירסא לתפילין כאחרים ע׳ ברכות ט׳ ע״ב.
כותב אדם תפילין לעצמו וכו׳ מועד קטן י״ט ע״א.
וכדאיתא פ׳ המוצא וכו׳ עיין עירובין צ״ו ע״ב ועיין בביאור אות ו׳.
אגויל מי כתבינן שבת ע״ט ע״ב.
זיונין קטנים מנחות כ״ט ע״ב.
שאפילו קוצו של יוד מעכב שם כ״ט ע״א.
מזוזות שומע אני שתים וכו׳ מנחות ל״ד ע״א וע״ש בתוס׳ ד״ה כשהוא אומר וכו׳, ותוס׳ זבחים מ׳ ע״א ד״ה לא נצרכה וכו׳.
ובחלומות דבר הדיא וכו׳ ברכות נ״ו ע״א.
ההוא דאיפסיקא ליה ויו דויהרוג עיין מנחות כ״ט ע״ב.
קטן היודע לשמור תפילין וכו׳ סוכה מ״ב ע״א.
כאלישע בעל כנפים שבת מ״ט ע״א.
תפילין אגויל מי כתבינן שבת ע״ט ע״ב.
ועל קשר של תפילין נחלקו שני גדולי הדור וכו׳ עיין מנחות ל״ה ע״ב תוס׳ ד״ה משעת הנחה וכו׳.
מכניסן זוג זוג עירובין צ״ז ע״ב, צ״ז ע״א.
ת״ח צריך שילמוד כתב שחיטה ומילה וי״א אף קשר של תפילין לפנינו חולין ט׳ ע״א הגירסא ת״ח צריך שילמוד ג׳ דברים וכו׳ ורב חנניא בר שלמיה משמיה דרב אמר וכו׳.
כמו קשורה בו ככלב ע״ז ה׳ ע״א.
וכמו השליא קשורה בוולד נדה כ״ו ע״ב.

קומות שהובא ספר מחזור ויטרי מגדולי הראשונים אשר ראוהו בכ"י.

תוס' ברכות ג' ע"א ד"ה ועונין יהא שמיה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה
ש במחזור ויטרי וכו' — תוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים שהיחיד גומר בהם את
ל וכו' וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכינן עליה וכו'
במח"ו סי' רכ"ו צד 192 שהביא כן בשם תשובות רש"י. ובסוף הביא תשובות
על רש"י זקינו דסובר דמברכין אמנהגא. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תמ"א ושם
תשובתו בארוכה, ועיין בביאורי אות י'. — תוס' ברכות כ"ה ע"ב ד"ה והרי וכו'
דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר. ועיין
שבת י' ע"א טריחותא שהביאו זה בשם המח"ו דטעם דבעינן אזור וכו'. — תוס'
ת מ"א ע"ב ד"ה אי הכי וכו' ודלא כמח"ו וכו' והוא במח"ו סי' ע"ג, ועיין בספר
לר"ת סי' שמ"ד, ובביאורי שם אות ג'. — תוס' שבת י' ע"א ד"ה טריחותא
יאו בשם המח"ו דטעם דבעינן אזור שלא יהא לבו רואה את הערוה ודוקא להם
היה להם מכנסים וכו'. — תוס' מ"ק כ' ע"א ד"ה שכבר וכו' והרי"ט דפירש לענין
אה חולק על מחזור מויטרי שפירש בשם רש"י שהיה אומר שאין עושין הבראה
הואיל דליכא אבילות ולאחר הרגל נמי לא יעשוה הואיל ובטלה סעודה ראשונה
עיין מחז"ו סי' רע"ו צד 245, ועיין תוס' שם כ"ד ע"ב ד"ה אלא וכו'. — תוס'
ות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' במחז"ו פירש הרב ר' שמעיה שהיה נזהר רש"י אפי'
ליתן מפתח מידו לידה. עיין פררס סי' רע"ב, ובמח"ו סי' תצ"ט וכבר הזכרתי לעיל
יען ששני הספרים בכמה מקומות לשונם שוה סברי התוס' שמח"ו מחברו הוא
שמעיה.

מרדכי פ"ג דברכות סי' קמ"ה וז"ל וכתוב במחזור ויטרי שאם אומר באמצע
"ה סברי מורי והם מניחין מלאכול ושומעין למברך ועונים אמן, יוצאין בברכת
רך, ולא נהירא לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים דכל אחד מברך לעצמו אין
ות. ואעפ"כ העולם נהגו כמחזור ויטרי. ועיין במח"ו סי' פ' צד 49.

מרדכי מ"ק סי' תתל"ח הנני החותם משיב לשואל וכו' ובמת נקבר בחול המועד
תי במחז"ו שיסדו זקני ה"ר שמחה שהיה מתלמידי רש"י ז"ל שכתב בה' אבל שפעם
שהיו ב' בני אדם מוחין מלומר צדוק הדין, ועמד רש"י וכו' ושלום יצחק בר'
אל (עיין במח"ו סי' רע"ה, רע"ו צד 244).

שם מ"ק סי' תתל"ט גם השיב ה"ר שמחה מויטרי דמותר לחוף ולסרוק ראשו
ה"מ ואין לאוסרו משום תלישת שער וכו' עיין במח"ו סי' פ"ד צד 289.

מרדכי שבת פ"ק סי' רכ"ו וז"ל ויש ללמוד מכאן צריך לחגור רצועתו קודם
פלל וכו' והר"י ומחזור ויטרי חולקין וכתב דלהם לא היה מכנסים וכו' עיין במחז"ו
נ' 122 והלכה למעשה צריך אדם להתנאות לפני בוראו וכו' ולחגור רצועתו אע"פ
לו מכנסיים שעתה אין לבו רואה את הערוה ועיין בביאור אות י"ב ע"ש.

מרדכי (בתוס' מע"פ) וז"ל ובמחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צ
לברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ואין הלכה כן. ומביאו ב"י בטור סי' קע"ד. ונו
דכונתו להא דאיתא במחז"ו סי' ס"ט צד 36 בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד וא
צריך לברך, ופירושו בין לפניו בין לאחריו, וכמו שמפרש בספר עטרת ראש (
הספר ל"ה) ע"ש.

טור א"ח סי' קי"ח וז"ל שוב מצאתי בספר הנקרא מחזור ויטרי הי"ג בפ"ק דבר
כל השנה כולה אומר האל הקדוש האל המשפט, חוץ מעשרת ימי תשובה שא
המלך הקדוש המלך המשפט לפי שעכשיו יושב על המשפט לדון כל העולם ומו
שהוא מלך על המשפט וכו' ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א הרא"ש ז"ל וקבל דברי
והובא לשון הטור באבודרהם בסדר שחרית של חול דף ל"ג ע"ב.

אבודרהם. בסדר ק"ש לפני המטה וז"ל כתוב במחזור ויטרי העומד בחצות ל
לעסוק בתורה נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים, ואם נפנה מברך אשר יצר וכל הבר
של אחריו ומברך על התורה, ואומר איזהו מקומן ור' ישמעאל וכשהוא הולך לביה
להתפלל מתחיל ממקום שפסק ר"ל דהיינו רבון העולמים וכו' כדאיתא במחז"ו סי'
ועיין בטור וב"י א"ח סי' מ"ז ובתשובות הרא"ש כלל רביעי סי' א'.

שלטי הגבורים על מרדכי פרק החולץ מצאתי במחזור ויטרי כי רש"י ז"ל ה
ק"ו מממזר, ומה מי שאיסורו איסור עולם חולץ זה המומר שבידו לשוב בתשובה
כל שכן, ושוב מצאתי במחזור ויטרי בודאי כשנשאה בעלה והמומר המיר קודם
אינה צריכה חליצה וכו' ע"ש (ליתא במח"ו שלפני).

הגהות הר"ף על הסמ"ק סי' רי"ט בדין אם שכח ולא אכל אפיקומן עד ל
שבירך ברכת המזון אין צריך לחזור ולברך משום דשאר מצות נמי חשובות של מ
שהרי עושין להם שימור כן פירש במחזור ויטרי (עיין סי' ע"ד) וכן הובא בלקוטים
אמרכל דף כ"ז וז"ל כן פסק בסמ"ק בשם המח"ו. וידוע כי הראשונים קוראים להג
הר"ף (הוא רבינו פרץ) בשם סמ"ק עיין ש"ך יו"ד סי' ל"ב ס"ק ט', ועיין מרדכי פס
סוף והא לך סדר הפסח בקצרה, אמרו עליו על רבינו קלונימוס הזקן זקנו של ר
יהודה החסיד שפעם אחת שכח ולא אכל אפיקומן וכו'.

מרדכי ה' מקואות סי' תשמ"ז וז"ל והרב ר' שמחה פירש במחזור ויטרי ב
רש"י כי חפיפה שייך גם בכל הגוף.

הגהות אשרי פ"ז דחולין סי' כ"ט וז"ל מיהו חטה הנמצאת בזפק פירש במ
ויטרי שאין מחמיצין וכו' ועיין תוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם וכו' הביאו זה בשם המ
הר"ר שמריה מפרש בשם רש"י (ועיין לעיל 5).

הגהות מיימוני פ"ה מה' תפלה אות ל' כתב רבינו שמחה שמצא בשם רב
גאון וכן נמצא בתשובת הגאונים בשם רב נטרונאי גאון הנ"מ כשיושב בטל אבל
עוסק בתפלה (לעבור נגד המתפללין).

הגה"מ פ"ג ה' מילה אות ד' על מה שכתב הרמב"ם שם ואבי הבן מברך שהח
וז"ל אנו אין מנהגינו בכך וכו' ול"נ לרבינו שמחה דאין שייך לומר טעם זה אלא בהשמ
במעונו וכו' ופירש רבינו שמחה וכו'.

הגה"מ פ"ג דברכות ואגוזים מטוגנין בדבש כתוב במחזור ויטרי בורא פרי ה
דאשתני לעלויא ודלא כדברי האומר שהכל דדובשא עיקר אלא אדרבא אגוז עיקר
מורי רבינו נ"ע. (עיין מחז"ו סי' ע"ג צד 40 ובביאורי אות ח').

הגה"מ ה' חמץ ומצה וכן כתב רבינו שמחה.

הנה"מ ה' מגילה וחנוכה פ"ג אות ה' וכן כתב במחז"ו.

אגודה פ"ו דברכות סי' קנ"ב ו"ל ובמחזור ויטרי כתב דמברכין על המים בתוך עודה על כל פעם ופעם דנמלך הוא.

אגודה פ"ק דמגילה י"ג זמן קהילה לכל היא. מכאן הוכיחו שאילתות דרב אחאי ת להתענות בערב פורים. ולא משום דכתיב דברי הצומות דא"כ הא כתיב וזעקתם י זעקה ברורות איכא. כן כתב במחזור ויטרי (סי' רמ"ה צד 211) הלכך יכולין להקל עוברות ומניקות וכו' אבל בריאים לא יפרשו מן הצבור. והובא בד"מ ריש סי' תרפ"ו ש. ועיין בשה"ל סי' קצ"ד, וט"ס יש שם וצ"ל ואמר ר', ועיין בב"י סי' תרפ"ו.

אגור סי' קי"ט. ואומר רבינו טוביה שרבים נהגו להתפלל אפילו בשביל יחיד יה מאבל וחתן וכן הוא במחזור ויטרי וכו' (עיין מחזור ויטרי סי' מ"ד צד 25) ועיין ור א"ח בב"י סי' ס"ט ד"ה ומ"ש רבינו ותלמידי רש"י כתבו בשמו וכו'. ועיין תוס' לה כ"ג ע"ב ד"ה ואין פורסין וכו' וכן בהגהות הר"פ על סמ"ק יום ראשון הביא דין בשם מחזור ויטרי סי' מ"ד.

מהרי"ק בשו"ת שורש קע"ה. וז"ל גם נסתפק המרדכי אם דעות מחזור ויטרי תירה בלא חליצה היכא שהמיר כבר כשנשאה בעלה כיוצא בנידון דהך איתתא. והנה ר ידוע הוא כי מחזור ויטרי נתיסד ע"פ רבינו שלמה וכו' וכן מבואר בס' בשר ע"ג גחלים.

מהרי"ק שורש מ"ג. ולא מיבעיא לדברי האומר בשם רש"י דאגוז מטגן בדבש ברכין עליו שהכל מפני שנשתנה האגוז מכמות שהיה דגם בזה יש לברך עליו שהכל אין לך נשתנה גדול מזה שהרי אין עליו תואר ענבים כלל אלא אפילו לדברי רבינו מחה מויטרי שכתב בשם רש"י לברך בורא פרי העץ וכו'.

סמ"ק סי' קנ"א אגוז מטוגן כתוב במחזור ויטרי דהאגוז עיקר ומברך בורא פה"ע.

סמ"ג עשין סי' כ"ז אגוז מטוגן בדבש כתב הרב ר' שמחה זקנינו לפני רבינו למה שהאגוז הוא עיקר ומברך עליו בורא פרי העץ.

סמ"ג לאווין ה' נדה (דף כ"ד) והרב ר' שמחה כתב במחזור ויטרי בשם רבינו למה כי חפיפה היא בכל הגוף וכו'.

או"ז ח"א סי' קס"ח וכן אגוז מטוגן בדבש בורא פרי העץ. וכן כתוב במחזור ויטרי נסדר לפני רבינו שלמה וצ"ל ולא כמו שכתוב בענין אחר שהדבש עיקר ויברך שהכל ודאי האגוז עיקר. — ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' פ"ה ופעמים שראיתי את רבי תביא לפניו על השלחן אגוזים בדבש לא נשתנה מהוויתו ואין זה בישול והאגוזין עיקר. עיני דבש הוי עיקר אלא כדאי לסמוך עליו.

תוס' ר' יהודה חסיד. הנדפס מחדש ברכות ל"ח ע"ב וכן אגוז מטוגן בדבש רא פרי העץ וכן כתוב במחזור ויטרי שנסדר לפני רבינו שלמה.

חדושי אנשי שם על המרדכי ברכות פ"ו אות ה' וז"ל האשרי ונימוקי רבינו ה על היין הוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן. ואין חולק על מחזור ויטרי אלא שאין כיר הארץ אבל כל אפי שווין דצריך לפרש על פרי הגפן. וכן פירש ר"ח ג"כ באשרי ותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות.

בספר הישר לר"ת סי' תר"ך וז"ל וימצא כתוב במחזור שתיקן הגדיב ר' שמחה יש בו פירוש רוב דברים מסדר רב עמרם וה"ג ורבינו שלמה ושאר גאונים ומצוי הוא וב מקומות.

תשובות רד"ך. בית תשיעי חדר ב' ז"ל והמרדכי כתב עוד בשם מחזור ויטרי יסדו תלמידו של רש"י וז"ל בוראי אי כשנשאה בעלה ההוא יבם הוה משומד קודם בן אינה צריכה חליצה ולא שייך לומר וכו'.

ספר הישר לר"ת, דף פ"ב ע"ב מה שאמר לי הנדיב ר' שמחה ששאל ממך
דאמרינן בביצה נתערבה באחרים ואחרים באחרים וכו'.

שם, פ"ג ע"א הרב ר' שמחה לא יפה שאל, ואתה לא יפה השיבות לו.

שו"ת מהר"ם מר"ב סי' רע"ג כתב במחזור ויטרי כי רבינו יצחק בר יהודה ונ

דרכי משה, א"ח סי' נ"א ס"ק י' הביא בשם מהרי"ל שכתב בשם המחזור ויט
דיש לכופלו שהשם של ביום ההוא יהיה ה' אחד אינו מן המנין שאינו רק מפרש
שיהיה לעתיד. עיין במח"ו צד 6, ושם 25 ובביאור ועיין במרדכי סוכה ס"פ לולב הגז

או"ז ח"א ה' נדה סי' שס"א הלכך הואיל והרב רבינו שמעיה והרב ר' שמ
מויטרי תלמידי רבינו שלמה פירשו בשם רבינו שלמה זצ"ל וכו'.

מרדכי בתוס' מערבי פסחים ובמחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צ
לברך לאחריו.

ספר התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ה וז"ל ובמחזור ויטרי יש על חטה שנמצ
שרבי זהו רבינו שלמה מצריכה להשהותה עד לאחר הפסח דאע"ג דתנן במס' אהל
בדגים ובעופות כדי שתפול לאור ותשרוף הוי עיכול לגבי טומאה ומספקא ליה אי ילפ
איסורא מטומאה וכו' עיין כלים פ"ה משנה י"א תנור של אבן וכו' ובע"ז ע"ה ע"א כד
שאמרו בטהרות וכו' ובנדה ס"ה ע"ב, וירושלמי סוף ע"ז כשם שאת מנגב בטהרות
מנגב בי"נ, ותוספתא ע"ז פ"ט כשם שמנגב לטהרות.

כל זה אמרתי לבאר ולהקדים בהמבוא לספר היקר מחזור ויטרי הנדפס בפ
הראשון מתוך כתיבת יד ע"י החברה הנעימה „מקיצי נרדמים" וזכות כל התנא
והאמוראים וגדולי ישראל הנזכרים פה זכרונם לברכה תעמוד לנו ולכל ההגים בתורה לש
לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בציון עיר קדשנו כאמור (ישעיה מ"ו י"ג) קרבתי צדק
לא תרחק ותשועתי לא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי, ונאמר (שם נ"א
כי נחם ה' ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבותה כגן ה' ששו"ן ושמ
ימצא בה תודה וקול זמרה.

חדש מנחם אב שנת תרנ"ו לפ"ק.

שמעון הלוי איש הורוויץ.

השמטות.

בביאור שורה ב׳ סי׳ ק״ח צ״ל ק״מ.
בפנים ש׳ ג׳ אית הוא צריך להוסיף עיין חגיגה ט׳ ע״א.
בביאור ש׳ ט״ו פ״ח ע״א צ״ל ע״ב
בביאור שורה ו׳ שבת פ״ג צ״ל פ״א
בביאור ש׳ אחרונה ל״ב ע״ב צ״ל ע״א
בביאור ש׳ ו׳ וכן הובא בב״י כצ״ל
בפנ׳ ש׳ אחרונה צ״ל וא״ר זריקא א״ר
בפנים שורה ו׳ נשים מיותר
בביאור סי׳ צ״ג יש להוסיף ועי׳ בשיו״ב סי׳ קצ״ב
ש׳ ד׳ צ״ל וכ״ה בפרדס סי׳ פ״ה
בפנים שורה י״ב דשחיטין כצ״ל
בפנים ש׳ ט״ז אחת קודם שיעלה כצ״ל
בביאור ושם מובא תשובות ר״ת כצ״ל
בפני׳ ש׳ ל״ט יחוד שמך בעולמך כצ״ל
בביאור סי׳ נ״ג טעות וצ״ל ק״ג
בביאור סי׳ ת״ח צ״ל ת״ט
בביאור ש׳ נ׳ מגילה ל״ב ע״א כצ״ל
בביא׳ ולפנינו שם אית׳ ר׳ איקא כצ״ל
שורה י״ט מפני שכשנגזרה כצ״ל
בביאור ולפנינו כסוטה ל״ט ע״ב כצ״ל
ומה טעם (נשמט מהדפוס) עי׳ תשו׳ הרשב״א חלק ק״נ סי׳ ר״צ.
בביאור ש׳ ב׳ שבת י״ב ע״א כצ״ל
בביאור ש׳ ט׳ ואם מע״ש עירה כצ״ל
בפנים ש׳ י״ג ומפרש כצ״ל
בפנים דלית לן רשות הרבים כצ״ל
ש׳ אחרונה ולכך מסנגין כצ״ל
שורה ד׳ ובין הגיתות שכולן כצ״ל
שורה י״ג לא יקנחנו כצ״ל
בביאור ש׳ ב׳ ובין הגיתות כצ״ל

צד	
141	בביאור ש׳ ב׳ מ״א ע״ב צ״ל קמ״א ע״ב
173	בביאור ש׳ ד׳ מלמד שהמתים כצ״ל
202	ותשלם כל המלאכה כצ״ל
208	בביאור ש׳ א׳ מגילה ט״ז ע״ב כצ״ל
221	בביאור כשחל ר״ה ביום ה׳ כצ״ל
222	והרב ר׳ אליקים הלוי כצ״ל
—	בטול שמורים צ״ל בטול „שאורים"
239	ועי׳ בתו׳ ד״ה אם כצ״ל
—	שם שם כ״ב ע״א כצ״ל
243	פסחים נ״א ע״א ע״ש כצ״ל
244	בביאור היה לבוש עשרה לבושים
248	בפנים ש׳ אחרונה ונמצא במדרש כו׳ (השמטה) עי׳ מרדכי סוף ברכות
252	בביאור אות ל׳ צ״ל י״ז ע״א
263	בביאור אות כ׳ בספר הישר סי׳ תקפ״א כצ״ל
269	בביאור סי׳ מ״ד חיטה (חסר) עי׳ בס׳ האורה הובא בתמים דעים סי׳ קמ״ח
—	בביאור אות י׳ ד״ה אמר רבא וכו׳ (נשמט) ותוס׳ בכורות ז׳ ע״ב ד״ה דג טהור וכו׳
274	בביאור ש׳ אחרונ׳ צ״ל פסחי׳ ק״ג ע״א
281	בביאור אות ב׳ צ״ל ויבשו לגמרי
—	שם בה׳ שבת סי׳ כ״א כצ״ל
284	בפנים שמצינו בשוחר טוב כצ״ל
286	פעם אחת שכח ר׳ וכו׳ (נשמט) עי׳ מרדכי ברכות פ״ז סי׳ קל״ט
291	בביאור ב׳ שורות מלמטה תוס׳ ביצה י״ב ע״א ד״ה ה״ג רש״י כצ״ל
303	בפנים על ששאל אם שכחו כצ״ל.
311	ארעא רקדא כצ״ל וכן בביאור ש׳ א׳
—	בביאור ש׳ ב׳ ע״ז י״א ע״ב כצ״ל

צד	
315	בפנים ד' שורות מלמטה צ"ל הנבעלת
318	בביאור אות ז' זבيننא לך זיגא וכו' צ"ל עירובין ק' ע"ב
319	סימן רפ"ח לשון גץ כצ"ל
327	בביאור ה' שורות מלמטה צ"ל סתר פתר
—	שם ג' שורו' מלמט' צ"ל טוביה דשמע
334	בפנים ש' ד' מלמעלה לעיר ששמה ממללא וכו' כצ"ל
335	שורה ה' גוילי דימתחי כצ"ל
338	תווה נגסה כצ"ל
344	בביאור כונתו על סוף הפסיקתא כצ"ל
353	וששאלתם ביחיד כצ"ל
—	בביאור עי' לעיל סי' רכ"ז ובביאורי אות י"א
—	בביאור ועי' לעיל סי' רכ"ז כצ"ל
359	בביאור חולין ס' ע"ב כצ"ל
365	ואמר קרוביץ אחרים עובר וכו' כצ"ל
373	בפנים אמרתי לכם ויקחו אליך כצ"ל
—	בפנים שלכם איני צריך כצ"ל
—	בביאור ש' אחרונה בפרדס לרש"י ז"ל סי' קפ"ו
376	בביאור ש' ראשונה לשון בה"ג פרק יוה"כ כצ"ל
379	בפנים בהרצאת דברים כצ"ל
382	בביאור שורה ה' יש להוסיף פסחים נ"ד ע"א
415	בביאו' ש' ראשו' מנה"מ שם כ"ח ע"ב
—	שם מ"ח ע"א כצ"ל
419	בביאור ללמוד נענועו או ברכתו כצ"ל
427	בפנים הדר אחד כפת תמרים כצ"ל

צד	
433	בביאור ועי' בראש פ"ג ס"ז י"ד כ
437	בפנים שע"ה, ברוך אתה כצ"ל
440	בפנים לאחר שעשיתו כצ"ל
454	בביאור ש' ראשונה וישטם עשו ב
461	בפנים ש' אחרונה א"ר שמעון בן
—	שם עלה אלי כצ"ל
462	מקרא סופרים עיין מנ"ש רות ג'
465	בביאור ב' שורות מלמטה סוטה ע"א כצ"ל
466	בביאור וב"ב י' ע"ב אחד מיותר
476	בביאור (חסר) ע"ז ע"ג ע"ב כצ"ל
493	בפנים שורה ט' ההוא טבחא כצ
—	בביאור ש' ח' כתובות ס"ט ע"א כ
555	בביאור ש' ה' במגילה ג' ע"א כ
558	בביאור ש' ה' ערסא דצלא כצ"
559	בביאו' ש' ד' מלמט' ומתלמידיי כ
592	שם ש' ו' מלמט' ברכות כ"ב ע"א כ
594	שם ש' א' עי' ב"ב ע"ה ע"א כצ
608	שם ש' א' כתובות ס"א ע"א כצ
609	שם ש' ד' מלמטה מי שיש לו כצ"ל
621	בביאור שתי שורות מלמעלה מר בריה דרבינא כצ"ל
623	שם ש' ו' אשר קידש כצ"ל
683	בפנים חסר סי' תקכ"ב מכתיבות כ
693	בביאור ש' י"ב כל השמות וכו' (עיין מנ"ש שופטים י"ז ג' ובמ שופטים כ' י"ח)
759	בביאור ש' ה' שנתבשלה כצ"ל
783	כדת משה וישראל (חסר עי' תש ח"ש סי' ע"ז).

הערות והוספות.

יקבל מכ״ת הגהותי והערותי על המחזור ויטרי. ואם ייטב בעיניו יוכל לספחן ל המבוא להמחזור ויטרי אשר כבודו מוציא לאור עתה. ולא אחדל מלרשום גם תקוני עיות המעתיק או המדפים למען תועלת הקוראים הפשוטים:

צד 4 שורה י״א צ״ל ובר מהמפיל.

צד 5 שורה ז׳ צ״ל אלא מאי הוא יברך, דלא כהמוגה שם בהערת המו״ל.

צד 7 שורה ו׳ צ״ל ואביי פסיק. — שם שורה י״ט צ״ל אי נמי בני בר רב.

צד 8 שורה י״ג והואיל ומתחיל בלשון עברי אומר הכל בלשון עברי עד מגיע וכו׳ צ״ל והואיל ומתחיל בלשון ארמי אומר הכל בלשון ארמי עד שמגיע כו׳ הוא טעם על מה שמן מלת שמיה רבה ואילך אומר בלשון ארמי ותחלת הקדיש א בעברי לזה אומר כי אחרי שהתחיל לומר שמיה רבה בארמית אומר הכל בארמי י שמגיע לשם הנכתב בארמי ואח״כ חוזר לאמור בעברי). — שם שורה כ״ח מפי בנו שלמה זצ״ל מראה, צ״ל מפי רבנו שלמה זצ״ל (והוא שייך לסימן הקודם, לומר הוא דברי רבנו שלמה) ונראה . . .

צד 9 שורה י״ח צ״ל אי אזיל. — שם שורה י״ט צ״ל אי נני.

צד 16 שורה ב׳, אז יצא ידי כולה, צריך להיות אחר זה נקודה להפסקת ענין. ומשם ואילך מתחיל לפרש תפלת שמ״ע ואומר „כולה מעין פתיחה נוסדה ״ל שכל הברכות של י״ח הוא מעין פתיחה של שמ״ע היינו ג׳ ברכות הראשונות) ענין כולו על יסוד אחר הוקבעו וענין אחד לכולנה" ואין צורך שוב להגהת הרב מגיה שם.

צד 17 שורה ח׳. דלכך סידרו צ״ל ולכך סידרו, וכונתו כי כמו דניאל כשרצה הזכיר את אברהם אבינו לא הזכיר אלא שבחו „שקראך אדון" כמו כן סידרו אנשי כה״ג בברכה ראשונה כל השבחים שאמר אברהם על השי״ת, וז״ש „ולכך סידרו כל ה שבחו של אברהם הוא מונה והכל מעין מגן" כמו שמגן הוא שבחו של אברהם הקב״ה דכתיב ביה ותתן לי מגן ישעך כמ״ש במחז״ו צד 16 עיין שם. — שם דאמרינן סדר הבדלות הוא מונה, הרב המגיה לא הראה מקום המאמר הזה כדרכו כ״. וראיתי שהמאמר הזה כלשונו הוא גם באבודרהם שער ראשון בזה״ל מרי דהוה הבדלה דיו״ט דאמרי׳ דסדר הבדלות הוא מונה, ואני לא מצאתי מאמר כזה לשונו, אבל בגמ׳ פסחים ק״ד איתא המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות המאורות תורה מתבי סדר הבדלות אומר וכו׳ עיי״ש, ועפ״ז י״ל כונת המחז״ו שכמו כן מונים אן סדר השבחות שהזכיר אברהם כנ״ל. — שם שורה כ״ט צ״ל על כי שהחייתנו.

צד 18 שורה י״א צ״ל אי נמי מידי. — שם שורה כ״ג צ״ל בבנין (
בבנינך) עירך. — שם שורה ל״ד צ״ל חוץ מימות.

צד 34 שורה ל׳ לרב אשי דעני בלחישה, מאי שנא כו׳. הנקודה המפסי
צ״ל אחר מלת מאי, ומוסב על הקושיא שהקשה לרב אשי דעני בלחישה מאי? אי
טעם נוכל לומר שם, ומשני שנא מקמי אכילה וכו׳.

צד 42 שורה י״א כמאן תרויהו דמי, צ״ל כמאן דשחיטין תרויהו דמי, ש
הוא גם בבה״ג, והרב המו״ל שכתב בהערות שם דלא ברירא ליה לישנא אשתמיטו
גמרא ערוכה (מנחות צ״א) כיון דמטי זמן מנחה כמאן דשחיטי תרויהו דמי ע״
ולפ״ז הכונה פשוטה ומבוארת היטב, ומ״ש בקצת נוסחאות בבה״ג דשטיחין הוא טע
דמוכח בחילוף האותיות ברפוס.

צד 44 שורה א׳ צ״ל ברייתא היא בכריתות פ״ק. — שם שורה ו׳ וא
לשון דשון ורעייה כמו שור של פטם, (כי כן מתורגם (מלכים ה׳) ועשרים ב
רעי, ועסרין תורין דרעייה). — שם שורה ח׳ צ״ל כדקאמר.

צד 48 שורה כ״ח תנא אחר פותר הראשון, פליאה עצומה בעיני שהוא נ
נמ׳ ערוכה (ברכות נ״ה עמוד ב׳) כ״ד פותרי חלומות היו בירושלם פעם א׳ חלמ
חלום והלכתי אצל כולם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה לקיים מה שנ׳
ההלומות הולכים אחר הפה וכו׳ עיי״ש, הרי בהדיא שאינו תלוי רק בהפותר הראש
שהרי כולם נתקיימו בו, ואתמה על הרב המו״ל שציין נמ׳ הנ״ל וכתב שמכל המקום
מוכח שפיר דתלוי בפותר ראשון אך לא ידעתי ברייתא דתני כהאי לישנא ע
ואיך לא ראה שדברי נמ׳ הנ״ל הוי תיובתיה.

צד 50 שורה י״ג צ״ל כי הא.

צד 55 שורה ג׳ יהא ש״ר מברך אוה״ק במס׳ ברכות אוי לאב. אין פת
לדברים אלו, וצ״ל יהא ש״ר מברך אומר הק׳ (ר״ת הקב״ה שכן הוא רגיל כותב ס
זה לכתבו כן) אוי לו לאב וכו׳ כדאי׳ במס׳ ברכות (דף ג׳ סוף ע״א).

צד 57 שורה כ׳ צ״ל קורת נפשינו.

צד 71 שורה י״ז צ״ל נחשבנו למלך.

צד 99 שורה ל״ג צ״ל נושאים כפיהם במועדים.

צד 82 שורה ד׳ צ״ל שנחמד הוא לישראל מכל הימים [מפני] שאותו קר
קודש שני ויקדש אותו והוא זכר למע״ב. — שם שורה ט׳ צ״ל ושביעי רצית
וקדשתו חמדת ימים, אותו קראת זכר למע״ב, (לא כנדפס הנקודה המפסקת א
וקדשת) ור״ל כי מלות חמדת ימים אינם מחוברים עם אותו קראת, אבל פירו
לעשותו חמדה וסגולה לימים קדשת ורצית בו, וזכר למע״ב קראת אותו.

צד 107 שורה ל׳ צ״ל ובעילתו.

צד 109 שורה כ״ח יש. צ״ל ישראל.

צד 112 (סוף) צ״ל והיה טעון משאוי.

צד 114 שורה כ״ה צ״ל ורב ושמואל לא נחלקו.

צד 126 שורה נ׳ צ״ל ואם נכנס בה נ׳ ימים.

צד 130 שורה ט״ו צ״ל הרצון בו.

צד 134 שורה כ״א צ״ל רצועות מנעליהם ולומרים.

צד 138 שורה י׳ צ״ל המבשל בשבת בשוגג.

צד 144 שורה ה׳ כי כבר צפון הק״ם נביאים, צ״ל הק״ב נביאים, (שהם תקנו ברכות כדאי׳ במס׳ מגילה י״ז והובא במחז״ו לעיל צד 18. ואף שאמרו שם ק״כ ומהם כמה נביאים, לא דק פה כל כך וכתב ק״ב נביאים). — שם שאי אפשר מלך העולם באבות כאשר פירשתי לעיל, הרב המגיה לא הראה איה מקומו ואני חפשתי ולא מצאתי הדברים האלו לעיל. ואולי כונתו להכתוב לעיל 1׳ „דלכך סידרו כל זה שבחו של אברהם הוא מונה״ וכיון שהשבח הזה לא על ידי אברהם לכן לא הזכירו.

צד 150 שורה כ״ט כדאמרי׳, הרב המגיה לא הראה מקומו. והוא בב״ר סוף ה י״ב.

צד 161 שורה י״ב לאורייתא אכלל בעשר דברייא, כן הוא במ״ר נשא ה ג׳ כף א׳ כנגד הלוחות וכו׳ מלאה קטורת שתרי״ג מצות כלולות בהם, ועיין י׳ משפטים כ״ד י״ב. — שם שורה י״ט יקום ויתגלי נר נפלי, צ״ל בר נפלי, כן אי׳ בסנהדרין צ״ו ע״ב אימת אתי בר נפלי וכו׳ עיי״ש ופרש״י מלכות דוד לה להכי קרי משיח בר נפלי, ולפי זה אין נופל עליו לשון נר נפלי כמובן.)

צד 166 שורה ח׳ הלמיסעתא אתינא, צ״ל הלמיסעתא את (לא כהנהות המו״ל סעדנא אתיתא כי אף שכן הוא בתרגום יהושע שם בכל זאת כפי שהגהתי מסכים יותר ללשון הכתוב).

צד 174 שורה ח׳ כך קרבן שבת ונסכיו נאמרו בדבור א׳, נראה לי שכונתו , בל יוקשה הא קיי״ל (זבחים ח׳ ושם נסמן שאר מקומות) מנחתם ונסכיהם ו׳ למחר א״כ למה יביאו הנסכים בשבת? לכן תירץ המחז״ו שקרבן שבת ונסכיו ר א׳ נאמרו, פי׳ כשהותר להקריב הקרבן בשבת ממילא נכללו בו גם הנסכין רי הותר.

צד 247 סי׳ רע״ט ויבע משיחיה, הרב המגיה כתב שצ״ל ויבא משיחיה, ובאמת טעות, כי נוסחא כזאת ויבע קץ משיחיה הובא בספר סדר היום בסדר זמירות שבת וכתב שהוא לשון מהירות וזריזות כי על וחש עתידות למו (דברים ל״ב גם ויבע, וא״כ נראה שנוסח המחז״ו הוא ויבע משיחיה ופירושו שימהר ויחיש ת משיחיה. וכן בספר חיי הנפש להרב ישעיה בי רב (שתי בש׳ אתרל״ח לשטרות מר הב׳ הוא ס׳ גן עדן דף ל״ב (נדפס בירושלים תרנ״א) הביא נוסח הקדיש ; וייתי משיחיה.

צד 250 לבנו שהוא בן י״ג או לבתו בוגרת. מלשון זה משמע אף שסמוכים שולחן אביהם, וזה לא כמ״ש התוס׳ בעירובין (ע״ט ע״ב) ד״ה ומזכה ע״ש.

צד 263 אבל יין שפיר דמי משום דחמרא מגרר גריר. הרב המגיה העיר א מחלק בין שותה הרבה למעט משמע דס״ל כדעת הטור דמותר לשתות הן הן מעט ומפרש מ״ש בגמ׳ טובה מגרר גריר כמו שפי׳ הב״ח בשם מהר״ל מפראג ע״כ, ובאמת שהפירוש הנ״ל שהביא הב״ח לא חדש הוא שכבר הוא כתוב בס׳ אבי״ה סי׳ ק״נ ושכן מצא סעד לזה גם בדברי רבנו שב״ט עיי״ש ובהערות הג׳ רח״ן ז״ל.

צד 649 שורה ח׳ ושעטנז גץ יש שמזיינין אותו בכל אותיות שיש בשעטנז וכו׳, אבל ברוב לא מצאתי, כונתו יש שמזיינין כל אותיות שעטנז גץ שיש מזוזה, ויש שאינם מזיינים רק אותיות שעטנז גץ פעם אחת בכל המזוזה. והם

ש״ע דשמע. טט דולטטפות כמ״ש רבנו תם בתיקון תורה שמצא כן בתקוני תפ
— שם ובספר תאני כתב רבינו יב״ם שהכל מזוין, כונתו שרבנו תם כתב ש
בספר תאני שהכל מזוין, ובתיקון תורה שלפנינו כתב ר״ת „וכן מצאתי בסידור
דכלהו שעטנז ג״ץ שבכל מקום צריכות ג׳ זיונין.

צד 651 סי׳ תקי״ז הלכות ספר תורה מרבנו יעקב ב״ר מאיר, הלכות
הדפסתי מתוך ספר כת״י בספרי גנזי ירושלם שהוצאתי לאור שנה זו (ובל יד
אז שהוא נדפס גם בספר מחז״ו) ובמבוא הבאתי במספר כל הקדמונים שהביאו
הלכות ס״ת או תקון ס״ת לרבנו תם, ואעיר עתה על השינוים שבין כת״י ש
להנדפס במחזור ויטרי, — שם שורה א׳ צ״ל קרן ישעי משגבי, להודיע עשות
כמ״ש בכת״י שלי.

צד 652 שורה ה׳ צ״ל אלא בעבוד נמי מודה רבא בכת״י שלי. — שם ש
ט״ז צ״ל דנכרי אדעתא דישראל קעביד טפי מכותי דאמר גמירנא טפי מנך כב
הנ״ל. — שם שורה כ״ה ותניא אין כותבין על הדפתרא, המגיה לא צייֵן מק
והוא במס׳ סופרים פרק א׳ הלכה ה׳. — שם שורה ל״א צ״ל אהיו כתובים
וסקרא, והוא במס׳ שבת קט״ו ע״ב.

צד 653 שורה כ״ד צ״ל ודאין כן במגילה כבכת״י הנ״ל.

צד 656 שורה ט״ז צ״ל שילמד מתוכם.

מאתי שלמה אהרן ווערטהיימער מירושלים.

לקוטי בתר לקוטי.

מאתי אברהם ברלינר.

כל אלה אשר המחזור ויטרי נמצא בידם, בלי ספק יקבלו בענג ובשמחה את
בא הנכבד הזה, מעשה הרב החכם הנודע בשערים מהר״ש הורוויץ נ״י, ואני בבאי
ם להשלים איזה חסרון ולתקן זעיר שם זעיר שם במקומות הצריכים תקון, הנני
ר מודעה, כי רק יען אשר הצליח חפצי להשתמש בכ״י וספרים נדפסים יקרי
ציאות, אשר הרב ר״ש לא ראה אותם, היה לאל ידי לבא אחריו ולמלא דבריו,
ומה לבי כי מקום הניחו לי להתגדר בו. את הערותי אסדר לפי עמודי המבא.
א) בראש דבריו שורה ג׳ יאמר המחבר: „ונכתב (הכ״י של מחזור ויטרי)
נת ד׳ אלפים תשע מאות וששים ושמונה לבריאת עולם כנזכר בשער הספר״.
ברים האלה צריכים לתקונים שונים. הכ״י, אשר על פיהו נדפס המח״ו, נמצא
ריטיש מוזיאום בלונדון. אולם ראשיתו חסרה, ולכן הוכרחנו להשלימו עד צד 5
רה 28 עד תיבות: „ומקדים ומשו ידיה ומברך״ על ידי העתק מתוך כתב יד
ר המונח בבודליאנא אשר באוכספורד נו׳ 1100, ובטעות נעתק גם שער הספר
שר בכתב יד הזה ונדפס בראש המח״ו. ע״ד הטעות הזה כבר דברנו את דברנו
וציאנו לאור את החברת הרביעית ממח״ו, ושם בקשנו מאת קוראינו, להסיר מתוך
פר את השער הזה ולשים תחתיו את השער החדש אשר הדפסנו אז. ואחרי
ברים האלה, לא נוכל להביא שום ראיה מהשער הראשון, אשר מלבד כל אלה
א כתוב ע״י סופר מאוחר, אשר נמשך בדבר שנת הכתיבה אחר הנאמר בתוך
חות השנים אשר בכ״י דף קס״ד (ראה רשימת נייבואיר צד 309), המתחילות משנת
תתקס״ח, ואחרים מתחילין משנת ה׳ מ״ח והולכין עד שנת ה׳ צ״ב. ועל כל אלה
ה הכ״י הזה שונה בתָכנו מהמח״ו שלפנינו תכלית שנוי ובס׳ תר״ג נזכר המח״ו
מו, ועוד נדבר בדבר הזה. ולעמת זה נמצא בחשבון השנים אשר בכ״י לונדון
אשר נדפים תוצאות מהם בסוף הערותנו אלה) את שנת ה׳ אלפים ושנים, שנה החמישית
חזור רס״ד[1]) ומסיים עם חשבון יתר השנים אשר במחזור הזה, בעוד אשר במקום
ר נראה, כי סופר הלוחות עשה את מלאכתו בשנת ד׳ תתק״ע.
אולם כל המספרים האלה לא יועילו לנו, למצוא ע״י את השנה, אשר בו
ולם המחזור ויטרי בעצמו, כי אלה הלוחות, ועוד הוספות שונות אשר בכ״י מאוחרות
ה בזמן, ונכתבו זמן רב אחר אשר נשלם המח״ו[2]). — אולם נוכל לדעת עפ״י
ספרים האלה כי הכ״י עם ההוספות לא נכתבו קודם השנה הנזכרת בתוך הכ״י.

---

[1]) כבר הזכיר את הדבר הזה שד״ל בספר נחלת שד״ל בסופו; ראה גם את הנוספות
וף הספר שלפנינו.

[2]) ראה עוד מה שכתב כבר ר׳ חיים מיכל בספרו אור החיים צד 597 וז״ל: „ומה שגלה
רשים דעתו כאלו נתחבר בזמן ההוא הם דברים בטלים ואין צורך להשיב עליהם.״

ההוספות המאוחרות האלה נמצאות במספר רב בבי כה״י הנ״ל, אכן כ
נמצאות בכ״י שלישי, הכולל לפי דעתי את המח״ו העקרי. הכ״י הזה קטן בכ
מהכ״י הנ״ל, והוא טמיר ונעלם בבית עקד הספרים אשר לת״ת בעיר ריגגיו (ggio
d'Emilia). לדאבון לבנו קשה מאד להשתמש עוד בכ״י הזה, כי האותיות מטושטש
והכתב בלתי ראוי עוד לקריאה. ואולי הוא המחזור הקטן הנקרא דויטרי אשר הז
הר״י לאטיש בשם ר׳ שמחה בשערי ציון ע׳ 73.

ב) הרה״ח המחבר השוה את המח״ו עם הפרדס, ועי״ז יצא לו השערה חד
אשר נוכל להחזיקה בשימנו עין על סדורו של רש״י. הסדור הזה, המונה עוד ב
נחוץ לנו אם נחפוץ לדעת על ברור את פעולת תלמידי רש״י ז״ל והבאים אח
ואני אוחילה לאל שנוכל להוציא לאור גם את הספר היקר הזה ע״י חברתנו הנכב

ג) המאספים האלה כבר החלו לעבור את עבורתם בחיי רש״י ז״ל. תלמ
המאור הגדול הזה אספו לאספה את פרושי רבם ואת תשובותיו והוסיפו עליהם
אשר ראו בעיניהם ממעשי רש״י ודרכו בקדש, ובכן נפתחו לנו שלשה ספרים מקוב
מדברי רש״י, ועליהם נתוספו אחר כך דברים שונים הנרשים לפעמים ע״י אות
ר״ל: תוספות.

אולם מה שחשב הרב מחבר המבא, כי ממלות „חוק שמעיה לא יוזק״ הנמצ
פעמים במח״ו (צד 460 וצד 739) יש ללמוד, שר׳ שמעיה ראה את המח״ו והג
זה אינו נכון. התלמידים, אשר אספו לאספה את החמר לספר האסופות הזה, ה
הסכינו לחתום לפעמים את שמם על המאמרים אשר אספו יחדיו, כאלו היו
המחברים, והמסדר אשר בא אחריהם לסדר את הספר כלו, הניח את השמות
שמצאם ולא שינה דבר. ופה המקום אתי להראות באצבע על „ספר האסופות״
אשר נמצא בו בסדר פסח (ראה תוס׳ פסחים קי״ד) כדברים האלה: בענין ג׳ מ
שבלילי פסח מצאתי שכתבו תלמידיו של רבינו שלמה הר׳ שמעיה והר׳ יהודה
אברהם מפיו דהצי הנפרסת משום לחם עוני ישימנה בין שתי השלמות וכו׳ וכן נ
„בסדר הלילה״ הנדפס בסוף החלק הו׳ מס׳ דקדוקי סופרים לר״נ ראבינוביטץ:
שמעי׳ ור׳ יהודה בר׳ אברהם שמענום לאלה מפי הקדוש (רש״י) זכור לטוב וכבוד מנוח

ד) ההשערה, כי ר׳ שמעיה היה מחבר הפרדס ומעריכו, תמצא סיוע וחזוק
בדברי המחבר אדות ר׳ שמעיה, להלאה צד 62. גם דעת הח׳ ד״ר גראס במאג
אשר הוצאתי אני לאור עם ידידי ורעי ד״ר האפמאן (ח״ד צר 207 וח״ד צר 3
היא כדעת מחבר המבא, ע״ש.

ה) ומה שהשב המחבר, כי ר׳ שמחה, עורך המח״ו, חבר גם ספר „סדר ע
אין לו כל יסוד ולא יוכל להתקים. המחבר נמשך בזה אחר החכמים שקדמוהו בחק
הזאת, אמנם דבריהם מוטעים בדבר הזה. הספר „סדר עולם״ אשר עליו אנחנו ד
חברו ר׳ שמחה בן שמואל משפירא האחרון בזמן, ולו אין כל חלק ונחלה בהמ
גם לא בההוספות הנמצאות בתוכו. את הנודע לנו ע״ד ר׳ שמחה בן שמואל הא
הזה, כבר אספו יחד הח׳ צונץ ור׳ חיים מיכל בס׳ אור החיים צד 596 וגם
נודע לנו בברור, כי הוא אחד מהחתומים על ספר התקנות שנכתב בשנת ת
והנמצאות בתוך תשובות מהר״ם ב״ב.

צד 10. ר׳ אברהם הנזכר סתם הוא ר׳ אברהם ב״ר יוסף מאורליינש ו
הנזכר שם הוא ר׳ יהודה סיר ליאון מפאריז.

צד 11. לדעת המחבר ר׳ אלחנן הנזכר הוא ר׳ אלחנן בעל התוספות הנ
לדבר הזה נחוצה עוד הראיה. אשר הביא צונץ בספרו על הפייטנים צד 288 מ

ור בו כתוב מפורש ממעל לשיר הנזכר במח״ו: מר׳ אלחנן בן הר״ר יצחק. צונץ יא ממחברנו עוד שלשה פיוטים אחרים. (ראה קונטרס הפיוטים צד 66).

שם. ר׳ אליה הוא הנזכר במח״ו סימן תק״ד צד 625 בשם רבינו הקרוש ׳שבי מפאריז; ראה אדותיו בנחלת שד״ל צד 7.

צריך להוסיף עוד ר׳ אליעזר בר אהרן נזכר ע׳ 600 ואם הוא הפייטן אשר ץ בספרו ל״ג ע׳ 304 מזכירו בזמן ר׳ מאיר הלוי אבולפיא נראה שההוספה ההיא חזור ויטרי על שם ר׳ אליעזר בר אהרן היא היותר מאוחרה בזמן.

צד 14. רבינו אפרים נזכר כמה פעמים גם במדרש שמואל על פרקי אבות, לם אין ראיה, כי הוא ר׳ אפרים, אשר אנחנו עסוקים בו, וכמה גדולים היו, אשר ו רבינו אפרים נקרא עליהם; ראה צונץ בספרו ע״ד הפייטנים צד 618.

צד 15. מה ששער בצדק המחבר, כי ר׳ יוסף בכור שור הוא הוא ר׳ יוסף ורלינש, כבר הוכיח גם הד״ר גראס במאגאצין שלי ח״א צד 93, ואני חזקתי דבריו ו צד 94.

צד 16. הדברים המובאים במח״ו על שם „גור אריה״ נמצאים גם בסדורו של ״י, ראה אגרות שד״ל סי׳ 80. המאמר, אשר בו נזכר ר׳ אליעזר הגדול בתור בן ו של גור אריה נמצא גם בספר האסופות כ״י; ראה גם מש״כ ר״י מיללער בס׳ שובות חכמי צרפת ולותיר סי׳ כ׳, אשר שם העיר המו״ל, כי נמצא גם „גור אריה״ ודם בזמן. הד״ר גראס (מאגאצין ח״י צד 72) חושב כי גור אריה הוא ר׳ יהודה הן הנזכר בספר הדינין, תלמיד הר״ג מאה״ג; ראה צונץ ל״ג צד 611. ולפי״ז אין קום בזה להראות באצבע על כל המקומות בתשו׳ מהר״מ ב״ב וספרים אחרים, אשר ם נזכר „גור אריה״, כי כל אלה כוונו לגור אריה האחרון, הוא ר׳ יהודה סיר ליאון כונה ר׳ יהודה החסיד מפאריז.

צד 20. רבינו הלוי הוא רבי יצחק בר אלעזר הלוי רבו של רש״י ז״ל, ולא אחר, וכן הוא נקרא שמו בפרוש על הדברים האלה, באור זרוע ח״ב צד רש״י ז״ל מכנה ג״כ את רבו זה בשם רבינו הלוי בכ״מ בפרושו לתלמוד. את שובת רש״י שאנו דנין עליה מצאתי ראיתי גם בסדורו של רש״י (כ״י), וגם שם וב „שהנהיג רבינו הלוי״, אולם מיד אח״ז כתוב „ואם רבינו יצחק הלוי שם דברים״; ״ז ח״ב צד 75, אשר שם מובא מקצת התשובה, כתוב בב׳ המקומות „רבינו יצחק וי״[1]). בתשובת מהרי״ק המובא מאת המחבר נזכר רי״צ הלוי גם במקום אחר ביחד ר׳ שלמה בר שמשון ובתור רבו של רש״י. אולם ר׳ יצחק בן מרן לוי המובא מים דעים, הוא חכם אחר ולא רי״צ שלפנינו.

צד 22. ר״ח איש רומי הוא ר״ח המובא בדבור שלפני זה ובדפוס רק עות נחלק הדבור לשנים.

צד 23 (למטה). הדברים המובאים מס׳ חמדה גנוזה אין להם כל שייכות לענינגו.

צד 24 (למטה). ר׳ יהודה בר אברהם הוא תלמידו של רש״י לפי דברי ל ספר האסופות (כ״י); ראה לעיל צד הקודם.

צד 25. הרב ר׳ ידידיה, הוא הצרפתי ולא האשכנזי. דברי ר״י האשכנזי

---

[1]) להגה אשר הגיה בצדק הרב המחבר צד 357 הערה ע׳ נמצא עזר וסעד בסדורו של ״י, כתוב בו: „כל גאוני לותיר ויש שהי׳ו מותין״, רק כי מלת „שהיו״ הנמצאת בזה במקום הן״, היא מדויקת יותר.

מובאים במרדכי ובתשו' מהר"ם מרוטנבורג, והוא ר' ידידיה בן ישראל מנירנבו
המובא בכמה מקומות בתוספות.

אמת כי במרדכי מועד קטן כלל תתק"ו נקרא שמו רק ר' ידידיה, אולם הדבו
ההם מובאים ג"כ בהלכות שמחות להר"ם מרוטינבורק כלל פ"ח, ושם כתוב מפו
כי הוא מרוטנבורק, ושמו המפורש בתשו' מהר"ם דפוס קרימונא סי' י"ב: ידידיה
ישראל מנירנבורק.

צד 29. באור זרוע ח"ב צד 155 מכנה ר"ת את ר' יום טוב בתואר „אח
ר"ל: ידיד וקרוב, ובכונה הזאת נמצא מלת „אח" ברש"י. על החמר הרב הנאסף ב
ע"י המחבר יש להוסיף עוד את מראה המקומות אשר הציג לפנינו הרח"נ דימבי
ז"ל בהערותיו המדויקות לראבי"ה דף כ"ו ע"א.

צד 30 ר' יוסף בר יהודה נקרא חביבי וריעי בפי רש"י ע' תשוב
חכמי צרפת ולותיר סימן ט"ו ע"ג שם סימן ו' וז"ל שם: „פירש ר' יוסף בר יהו
מפי רבינו הקדוש מ"כ". ואיפשר שהוא ר' יוסף הנזכר בפרדס סימן קמ"ב.

צד 31 ר' יעקב בר שמשון, הוא אשר יסד הספר סדר עולם אשר נ
בתוספת ר' יהודה סיר ליאון ע' ברכה משולשת צד 42. וגם חיבר פירושים לברייו
דשמואל ולס' יצירה והמה גנוזים בכ"י סימן 1102 באוצר הספרים של odeljana
ע' רשימת נייבויער ע' 312 ואודות הפירוש על אבות המיוחס לו ארחיב דבר
במקום הראוי.

צד 33. ר' יצחק מדנפירא. אינו מוכרח שהפייטן בשם זה הוא בעל התוספ
אשר שם אביו היה שמואל כי יש עוד פייטן אחד אשר ג"כ בשם ר' יצחק
שמואל יכונה וממנו מביא צונץ בספרו ליטעראטורג' ע' 168 איזה פיוטים וכנרא
אינו רוצה להסכים שם שהפייטן הזה הוא בעל התוספות הידוע אשר לפי דעתו ה
מאוחר מהפייטן הנ"ל. וממנו ר"ל מבעל התוספות מביא צונץ שני פיוטים בספרו ל
עמוד 283.

צד 34 שורה 9 גם סימן פ"ה שייך לתשובות ר' יצחק בר יהודה כנר
מסידור רש"י ושם לא נמצא מסימן פ"ו מן „ור"ת מתיר" עד סימן פ"ז „אבל ש
אדם לא".

צד 35 שורה 2 מכאן ואילך עד סוף העמוד נתהווה עירוב דברים ע"י שנ
הדפוס וצריך לציין שם ד"ה ר' יצחק הלוי מויטרי הוא רבו השלישי של רש
כי עליו מוסב מה שנכתב שם. וע"ע באור זרוע ריש הלכות גיד הנשה (עמוד 26
כי שם נוכרים שני ר' יצחק מוריו אלה של רש"י בתשובותיהם לרש"י בענין ני
יריכי חיות. אצלי נרשמים עוד כמה מקומות בספרים ישנים אשר בהם מובאים דב
ר' יצחק הלוי, אשר רש"י קראו פעמים בשם סגן לויה (ע"ג להלן צד 45 אצל המחבו
או לויה, ופעמים בשם ר' יצחק הלוי ונקרא ג"כ בשם רבינו הקדוש ע' אור ז
חלק שני עמוד 160 וגם 183 וע"ע בפרדס סוף הלכות יין נסך.

בדרך אגב ראיתי להעתיק פה תשובה אחת אשר מצאתי בכ"י איסור והי
המיוחס לרש"י ומתוכה למדנו הרבה, בפרט היחס אשר היתה להרב עם תלמידו וזה"

תשובת רש"י לרבני יצחק הלוי על דבר שה ששחט כראוי ולא נבדק הש
והוציאו הריאה לחוץ בלא בדיקה. כבוד שבע מנות מאת המלך ונגד מורי רבני יצ
הלוי מאתי הקטן שבתלמידים שלמה בר' יצחק ז"ל. אשר לקחה אזני שמץ מ
על דבר שה אחד שהוציאו הריאה לחוץ בלא בדיקה והתירו המתיר ובא מעש

פני ואסרו ולא לחלוק על ישיבתו באתי ותורה היא וללמוד אני צריך ואת חטאי ני מזכיר היום ולא אכחד מאדני כי מעשה בא לידי והוריתי להתיר ושגגת למוד עולה זדון אשר אם דעת מורי להחמיר על בני המקום משום פריצות עבדי ושכחי או משום דלאו בני תורה נינהו אז תנוח דעתי. אך אם בראייה אסרו ל ואת אוכל בשרי בשיני כי כמה ראיות הבאתי לפני ר' ולא הועילו כי קבלתי מנו כי בכל מקום שחלקו רבותי' בין ספק ריאה לספק נקובי הדקין וקרומין והוטין י איבעיא להו מנא הא מילתא דאמר רבנן ז"ל בתר רובא ומסיק בהדי' דסמכינן רובא כשאר טריפות היכא דלא איפשר. ואי משום חצבא דמקטעא רגליהון קצבאי היכא דלא הוציאה הריאה והוא לפנינו וטרפות שלה נראה מיד וסופו הגלות יש לנו להמתין מעט שמא כשיוציא הריאה ימצא בהן ספק טריפה. אבל יכא דלא אפשר ואין סופו להגלות לא נחזינא לספק טריפה לעולם. ולשתי ראיות לה אשר אכתוב יתן מורי אל לבו אשר קבלתי ממנו והלכה רווחת היא הלב המה טריפה אסור כאותה ששנינו כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה מפני כנוס במעיים*), ומה יאמר מורי על זאת אם שעה אחת קודם שחיטתה אכלנו חלבה א חששנו לספק טרפות הריאה. ואם מפני שנשחט נאסרה והוחזק בה ספק זאת ני יודע למדנו מכאן דהיכא דלא איפשר סמכינן ארובא ודרמי בר חמא חומרא עלמא הוא ובדבר אשר עומד להגלות מיד אין אדם חולק על רב הונא. ושמעתי השיב רבינו דלא איתמר דרב הונא אלא מספקות אחרי' כגון בא זאב ונטל בני עיים אי אפשר לומר כן והא ספק ריעותה הוא וגמרינן מיניה ואיבעיא להו היכא משמשא ידא דטבחא וניקבה הריעה אי תלינן או לא תלינן והלכתא דתלינן בזאב שתא ומה היכא דאישתכח ריעותא תלינן לקולא היכא דמשמשא ידא דטבחא הוציא גוי או ישראל ומשמש בכולא מיבעיא. ואף אם נמצאו בו נקבים נקבים תלינן שימושא דטבחא וכ"ש הכא דלא אישתכח ביה ריעותא. ועוד דאם בא זאב ונטל י מעיים והדקין תלינן בזאב והריאה בכלל בני מעיים ומה לי זאב ומה לי אדם אם לא כן לא נאכל בשר לעולם כי רוב פעמים הטבחים מושיטין הסכין אחר שחיטה בלבה של בהמה להוציא הדם גם פעמים שהסכין נתחב תוך הריאה ואין דינו למחות כי אם ישאר הדם בתוך הבהמה ותתאדם הבשר וירגישו הגוים ולא קנו מהם ויבא להפסד גדול. ואם להחמיר בא משום דבני עירו לאו בני תורה נינהו וצה לעשות סייג לדבריו הנה אין ביד מורי לאסור ולהורות לרבים אם לא על פי בר הלכה ויתן מו' לב לדברינו וישראל יאריכו ימים.

שלמה בר' יצחק זלה"ה.

והשיב רבי' יצחק הלוי הנה בכל ראיותיו תשובתו בצדו דקאמ' ברובא דלמאן אמר דאזלינן בתר רובא בריאה דיכול לעשות כתיקון חכמים לא אזלינן בתר רובא ריאה עלולה היא למצוא בה מיני טרפות דאמרינן בה"ג דריאה בריאה בפני עצמה יא. ולא תימא דלא חלקו חכמים בין ספק ריאה לשאר ספיקי לא דאיתא בה"ג אמ' האי בר אינש דבעי למזבן רישא או אטמא או בישרא צריך לאנפוקי לריאה ובא ואי לא עביד הכי אסירא ההיא חיותא משום ספק טריפה ובכל מיני טריפות א עבדינן כה"ג כמו בריאה דעלולה היא ודקאמ' מחלב בהמה שנמצאת טריפה לא

*) עיין גם ההעתק מכאן עד ומה לי אדם באו"ז ח' טריפות דף נ"ח:

ראייה זו היא חרא דחלב חידוש הוא דאין לך דבר היוצא מן החי דשרי רק החל
ועוד כי קא מותיב רב עמרי מביצה טריפה ולוקחים ביצים מן הגוים ואין חושש
לספק טריפה ומתירין לא תימא מן הטרפ' אלא אימא שמה ינקה מן הטמאה. ודקא
היכא דמשמש ידא דטבחא כ"ש הכא דלית ביה ריעותא לא ראייה היא דמדקדקי
היכא דמשמ' משמי' הא במקומות אחרים לא אמ' וההיא דרמי בר חמא אם אמ
בספק טומאה לטהר יאמרו בספק טריפות להתיר. ודקאמ' מסכין הטבח שנקב הריא
ודאי איסור הוא מההיא דהשובר מפרקת של בהמה הרי זה גוזל משום דמבליע ד
באיברים וקאי בתיקו וכל תיקו דאיסור לחומרא. עכ"ל הנ'.

שם שורה 10. הדברים שם שייכים לר"ה יצחק בר מנחם, אשר את ספ
מביא הרשב"ם ע' באור זרוע חלק א' ע' 98 וע"ע באור זרוע שם עמוד 202 נזכר
משמו כתיבת הגט על קלף וכן בתוס' גיטין שם.

שם שורה 36 מרת בילא — בפרדס הלכות נדה נדפס בטעות כלל"ט ובכ
ס' אסופות כתיב נכון ביליט ובכ"י אסור והיתר מנוקד מרת בְּלֵלְט.

צד 36. לר' יצחק בר דורבלו אין לו שום יחס עם ר' יצחק מאורבלו מחב
ספר מנהל, ואדבר עליו עוד להלן.

צד 37. ר' לוי בר יהודה צד 754 נזכר בשם ספר האשכול ואינו בספר הז
אשר לפנינו בדפוס וכנראה היה מחכמי פרובינצא.

צד 39. ר' משה מפביא אין אנו רשאים להחליפו בר' משה מפונטיזא וז
לחוד וזה לחוד אדות ר' משה מפביא ע' במבוא לערוך השלם ע' ומה שמובא שם בש
ר' שזח"ה וע"ע בס' דור דור ודורשיו לר"ה וייס חלק רביעי ע' 307 ואני בא להוסי
שעתה נתגלה לנו ע"י יוחסין לר' אחימעץ אשר הדפיס החכם נייבויר בחלק הש
מספרו היקר סדר החכמים וקורות הימים ע' 125 איך בא ר' משה לקפואה ואח'
לפביאה ע"ש.

צד 41 שורה 9 מה שמביא בשם תוספ' חולין מ"ו ד"ה היינו וכו' ורבי
נחשון גאון צ"ל בתוס' ורבינו ששון המורה כמובא באור זרוע חלק א' ע' 112
ע"נ בהקדמתי לנחלת שד"ל.

צד 48. ר' עזריאל בר נתן, שמו וזכרו תמצא בילקוטים אשר בסוף פירוי
רש"י שלי והתשובה ההיא אשר הזכרתיה בשם שד"ל בהליכות קדם ע' 47 נדפס
כעת גם בתשובות חכמי צרפת ולותיר ע' 8 ע"ש.

צד 51. דבר גדול עשה עמנו הרב בעל המבוא לאסוף ביתה את כל המקומו
אשר רש"י מובא שם בשם רבי או רבינו סתם ואני בתומי הלכתי זה כמה שנים ללק
את כל התשובות אשר מצאתי בשם רש"י בכתבי יד ובספרים וסדרתים על סד
המסכתות בש"ס ומאוד חפצתי להשוותם יחד עם כל המקומות אשר רשם הרב הבע
מבוא, אך כעת אין לי פנאי לכך ואולי אי"ה בעת אחרת אשלים את הענין.

צד 60 ר' שלמה בר מאיר, מה שהראה המחבר על תוס' פסחים ק"ה צרי
תיקון, כי לפי מה שהובא בבית יוסף לטור א"ח סימן קפ"ב צ"ל „רשבם" והוא ו
שמואל בר מאיר כאשר נמצא בתוס' של ר' יהודה החסיד לברכות נ"ב ובא"ז הלכו
סעודה צד 63 כתוב זקינו של ר' שמואל בן מאיר ולפי דעתי צריך למחוק התיבו
„זקינו של". גם מה שהראה על רש"י בחולין קט"ז צריך עוד עיון ובכ"י לא מצאו
התיבות „דאין קדושה חלה" עד סוף „מאיר" ושם כתיב „כי האי גוונא מוחלב הנמצ
קרוש עד כאן היא קבע הלכה".

מה שהעתיק המחבר עוד פסק ר' שלמה בסוטה אינו מוסב על ר' שלמה בן
ת כמובן.

צד 60 ר' שלמה בר שמשון ונזכר גם בס' האספות בזה"ל „אבל רבי' שלמה
' שמשון ור' קלונימוס דמן רומי פוטרין אותה ממנו בלא גט וראיותיהן הרבה
שאלתות דרב אחאי ובספר והזהיר" וע"ג בפרדס 22a ובפרדס 48c נכתב בטעות
' שלמה בר שלמה בר אליקים" וצ"ל ר' שלמה בר שמשון בר אליקים.

צד 62 ר' שמואל מבר וכצ"ל גם בשה"ל סימן ט' במקום ר' שמואל מבארי
אשר העיר בצדק הד"ר גראס בספרו הגדול הנקרא בשם Gallia Judaica אשר היום
ר"ח שבט תרנ"ז) בא לנגד עיני והוא אוצר בלום ראוי להללו ולפארו ושם
122 הוכיח הרב המחבר הנ"ל שהעיר בר = Bar יושבת בין רמרו וטרויש.

צד 64 ר' שמעון מפלאירא ובכל שינוים האחרים בכתיבת שם העיר הוא ר'
משון מפלייזא ואחד הוא עם ר' שמשון בר יוסף אשר נזכר שם אח"כ.

צד 64 שורה 8 ר' שמעון הזקן אחי אמו של רש"י אינו ר' שמעון הגדול
אם איש אחר והוא היה פייטן גדול מבני דורו של רגמ"ה.

אם נשים עתה עין בוחנת על כל המאמרים המובאים במח"ו בשם אומרם, נוכח
עה, כי מלבד ר' אליעזר בר אהרן, בן דורו של ר' מאיר אבולאפיא, אשר מצאתי
רו ודברתי אדותיו לעיל צד 173 שורה ה', עוד מובאים בתוך ההוספות המאוחרות
רים רבים לקוחים מספר התרומה לר' ברוך בר יצחק. היוצא לנו מזה הוא, כי
יור המח"ו והערכתו כמו שהוא לפנינו עפ"י כ"י לונדון נעשו אחר הרבע
אשון מהמאה הי"ד למספר הנהוג. והנני להזכיר בזה, כי הרב מהור"ר יוסף ירא
יר פיררא שלח לי שנויי נוסחאות למאמרים המובאים במח"ו מתוך ס' התרומה,
פי הכ"י שברשותו. והנה ידוע ומפורסם הוא, כי ס' התרומה הנדפס הוא משובש
ש להגיהו עפ"י כה"י הנמצאים אתנו כיום הזה, ולהשלים את החסר בו. אך הדבר
ה איננו מגמת חפצי במקום הזה, ולכן הנחתי כעת את ההערות ההן, ובפרט אחרי
נם בעד דברים אחרים שונים הנוגעים לענינו מוכרח אני לפנות מקום לדבריו.

חלק גדול מההוספות המסומנות באות ת' הם, כנראה, לר' יצחק בר דורבלו,
קורא כמה פעמים את שמו על הערותיו והוספותיו (ראה לעיל צד 36) ופעם אחת
מח"ו צד 244) הוא מפרש ואומר: „עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק בר דורבלו
' פי אשר ראיתי מעשה והביא לידי ושפרשתי ושקבלתי ת' מכאן ואילך ממחזור
שמחה מויטרי", כאלו היו הוספותיו עיקר ונלוו אליהם מאמרי המח"ו. ע"ד ר' יצחק
רבלו, שחי בדורו של ר"ת, וע"ד נסיעתו לארץ מרחקים ראה מלבד המאמרים הנ"ל
ד את דברי החו' ר"י פערלעס בספר היובל לגרעץ צד 31.

ע"ד ההפרש שבין המח"ו המונח לפנינו ובין הכ"י הבודליאני, אשר כבר דברתי
יותיו בראש דברי, הנני להודיע בזה את כל הנודע לי באר היטב על פי מה
כתבו לי אנשי שם אשר ראו ובדקו את הכ"י והם ד"ר נייבויער ד"ר בראדי
אחרונה מוהר"ר יצחק הירשנזאהן איש ירושלם אשר בנתים הלך לאור באור החיים.

הכ"י הבודליאני מחזיק רצ"ד דפים בתמונת חצי הגליון. חמשת הדפים הראשונים
ללים מפתח כל הענינים הנמצאים בהכ"י, ומתוכו נלמד, כי בראשונה החזיק הכ"י
"ל סימנים, ומהם נשארו לפליטה רק תרכ"ו סימנים. הפרוש על מס' אבות חסר
המפתח, והכתב מוכיח כי הוא לא היה מתחלה בתוך הכ"י, ורק אחר זמן נכתב

בספר, ואודותיו אדבר עוד למטה. דף ו' עד דף כ"ז כוללים בקנ"ט סימנים את
הענינים הנמצאים במח"ו הנדפס עד עמוד 43 בע"ו סימנים. סבת הדבר היא,
סימני הכ"י אינם גדולים בכמותם כסימני הדפוס, ומלבד אלה חסרים בכ"י מאמ
שלמים הנמצאים בדפוס. גם החלקים הנמצאים בשתי הנוסחאות שונים המה א
מאת רעהו במקצת, ואין בזה המקום לרשום את כל שנויי הנסחאות והנירס
השונות. המלים „הכל נשלם" (מח"ו צד 43) חסרים בכ"י. — מן דף כ"ז עד
כ"ח (סימן ק"ס עד קט"ה) נמצאים בכ"י ענינים שונים שאינם בדפוס; כן למ
סי' קס"ב: „שאלו על קץ הפלאות אנחנו עינינו תלויות אל ד' ואל שתי ישי
חכמי ישראל כמותם כי רחוקים מציון ומירושלים. אבל שמועה ששמענו ול
שלמדנו מפי החכמים זכרוניהם לברכה מרוב עונות כלו כל חשבונות אם יעשה
למען שמו הגדול ויביט בחורבן ביתו ויראה בעוני עמו ויקיים פתאום יבא אל הי
אם לא כן לא נזהר (צ"ל נשאר) בידינו אלא חזיון דניאל דכת' למועד מועדים ו
וככלות יד קדש תכלינה כל אלה. אלהי ישראל ימהר הגאולה ויקבץ גליות וי
ביתו בחיינו ובחיי כל בני הגולה אמן אמן סלה".

מדף כ"ח עד דף ל"ו (סימן קס"ה עד ר') נמצאות „הלכות ר"ה" כמו ש
בנדפס (צד 345 עד 372), התחלתן „דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימים שבין
ליו"כ". השנויים שבין הכ"י והנדפס הם: בהכ"י חסרה ההוספה אשר בצד 8
המסומנת באות ת' והמתחלת „על נקיבת" ומסיימת „פר"ת"; כן חסר בכ"י מן
תשובת רבינו עוזריאל" (צד 353) עד „מכאן ואילך" (צד 355) וההוספה שבצד 6
המסומנת בתחלתה וסופה באות ת'. צד 357 נכונה יותר גירסת הכ"י לאמר „וט
שמעתי מפי מורי נ"ע" בלי נקודה המפסקת. מן הוא והלאה שתי הנוסחאות ש
בעיקרן; מצד 359 („ורבינו ר' יצחק") עד צד 372 חסר הכל, ובצד 359 נכ
אחר המלים „ולא לשנות את המנהג" את הטורים: „מקדש ישראל והזמנים"
„בלותר" ושם נשלמה התוספת בלי אות ת' אבל בהוספת המלים „מיושבים ל
רבינו" הנמצאות בנדפס צד 366. אחר זה נמצאות בכ"י הערות שונות בהלכות ר
ואחריהן תבואנה „הלכות יוה"כ" כאשר הן לפנינו מסימן שמ"ה והלאה, אך
ההערה „מכאן ואילך מיסוד העמרמי".

בנדפס צד 378 יש להגיה ולקרות עפ"י הכ"י „מהו דתימא חולה אומר א
צריך ורופא אומר צריך שומעין לרופא פשיטא מהו דתימא לב יודע מרת נפ
קמ"ל ולרופא שמעינן והא דקא' להולה לא צריכנא תונבא הוא דנקיט לי' ולא
קמ"ל וכן הלכה"; ומה שנסגר בנדפס בשני חצאי מרובע ליתא בכ"י. שם שורה
צ"ל: „אליה בדבש".

צד 382 אחר השורה הו' תבאנה מיד „הלכות יוה"כ" כאשר הן לפ
צד 374 והלאה (סי' שמ"ג ושמ"ד). מה שנמצא עוד בנדפס מדף 384 (סי' ש
עד סוף החלק הראשון חסר בכ"י ותחתיו נמצא סדר התפלות ליוה"כ ערבית, שחר
מוסף, מנחה ונעילה.

מדף מ"ד ע"א עד דף נ"ד ע"ג כולל הכ"י את „הלכות סוכה", כאשר הן בנד
צד 397 והלאה עד צד 434, אולם חסר בכ"י כל הנמצא בנדפס צד 414 עד 8
צד 431 (מן „שאינו מפולש") עד 433 (סי' שע"ב), ושם מהשורה האחרונה (תל
תלתא) עד סוף הדבור. ותחת הענינים החסרים, נמצאו בכ"י תוספות דברים שא
בנדפס וזכור אזכרם עוד בהמשך דברי.

ומן דף נ״ד ע״ג והלאה שונה הכ״י מהנדפס תכלית שנוי, אין בזה מה שכתוב ה ויש בזה מה שאין בזה, עד דף רי״ד ע״א (סי׳ ת״מ), ששם מתחילות „הלכות ה וחתן״ הנמצאות גם בנדפס (צר 604 והלאה), אלא שהנמצא בנדפס ר״ס תצ״ח: לכות נדה, כקנה וקידה, ארוכות באין מדה, לרבנא שלמה בר יצחק ז״ל״ חסר בכ״י. ן חסרות בכ״י ההלכות הלקוחות מס׳ התרומה (צר 613), וגם מש״כ בסוף הלכות ה „אלו דברי הרב הצרפתי״ וכו׳ (בנדפס שם) חסר בכ״י. — אח״ז תבאנה מדף ״ט ע״ג עד דף רכ״ד ע״א יתר דיני החתן כמו שהן בנדפס צר 584 עד 581 ה „ור״ת הורה״. ויש בחלק הזה שנוים אחדים ראוים להזכר בזה, והם: צר 586: שובות מרש״י״, הציון הזה חסר בכ״י; כן חסר גם תחלת סי׳ תע״ד (אשה כשהיא בלה וכו׳ עד אקב״ו על הטבילה). — דף רכ״ד ע״א עד דף רל״ג ע״א כוללים ני מילה ות״ת וציצית הנמצאים בנדפס צר 616 עד 638, אבל בשנויים שונים. ״י חסרים: צר 623 מן „פי׳ אשר קרש״ עד „אין מים בו״; ושם מן „שאילו קמי רב יהודאי גאון״ עד סוף סימן תק״א (צר 624); במקום ר׳ יצחק בר יהודה תום בסוף סי׳ תק״ג (צר 625) נמצא בכ״י: יהודה בר יצחק; התוספת שם המתחיל עוד דאמר באחר דיני ממונות״ עד „סימן למשתה הוא״ חסר; כן הסרה גם התוספת צאתי במדרש אגדה״ (שם) עד „ואחת קתידרא״ (צר 626); סוף סי׳ תק״ו, מן עוד ראיה לדבר״ והלאה, וסימן תק״ז (צר 627) עד „יושיע אלקים את ציון״ חסר, חת כל הבא אחר זה בנדפס (צר 628) נמצא רק: גמרו את סעודתם מברכין כת המזון ומוסיף המברך ואומר הרחמן . . . ממרום ילמדו וכו׳״ ומשם והלאה ר. כ״כ חסר סוף סי׳ תק״ח מן „ומה טעם מסיים״ (צר 630) והלאה. צר 635 רה התוספת „כל המקיים מצות ציצית״ עד „שמונה חוטין יש כאן״, ובסי׳ תק״י ר מן „העושה ציצית לעצמו״ (צר 636) עד סופו.

עד הנה דברתי ע״ד הענינים הנמצאים בשתי הנוסחאות יחד, כן בנדפס וכן ״, ומתוך דברי נמצאת למד, כי נוסחת הכ״י בודליאנא יותר מקורית, כי רוב וספות הנראות מחודשות לעין כל חוקר, הסרות שם. עתה אשים דברי על יתר יני הכ״י, למען הראות לדעת, כי באמת רוב עניני ב׳ הנוסחאות שונים המה, ולא ב זה אל זה, ואין ביניהם שום דמיון כלל.

מדף נ״ר ע״ג עד נ״ה ע״ד נמצאים הענינים האלה:

סי׳ ר״ד: אילו הלועזים של אבנים אשר היו מפותחות באפוד.

סי׳ ר״ה: הילך מנין האיפה.

סי׳ ר״ו: מצאתי כתוב בפסיקתא ויש בו סדר של ג׳ דברים ד׳ דברים עד י׳ רים וכתוב שם ז׳ דברים צוה רבינו הקדוש וכו׳. מאמרי הגדה שונים.

סי׳ ר״ח: השמים מספרים כבוד אל, המשורר עצמו פי׳ את הדברים וכו׳; וש לפרשה י״ט שבתהלים.

סי׳ ר״ט: דיני תפלה שונים, שאינם במח״ו הנדפס.

דף מ״ט ע״ב כולל את המאמרים הארמיים הנאמרים אחר הסליחות (מחי ומסי וכו׳).

דף ס״ב ע״ב עד פ״ח ע״א כוללים את סדר התפלה לשחרית וערבית של חול, ב שבת, שבת, יום טוב, ר״ה ויוה״כ וההגדה של פסח. צורת הכתוב שונה בזה ורתו ביתר חלקי הכ״י; על הגליון נמצא פירוש על התפלות, אך הכתב מטושטש ב, עד כי לא יקרא עוד.

סדר המערבות והפיוטים, הנמצא על דף ס״ח עד קכ״ג יורה ביתר שאת, כי ן שום יחס לב׳ הנוסחאות, המערבות הם:

ליל ראשון של פסח: ליל שמורים אותו אל חצה [ל"ש הוא זה הל
פסח אכלו פחוזים, פסח תהלה לשם שוכן שחקים, ל"ש סימן הוא, ל"ש קראו נ
עלילה, ל"ש שמעו לעם אהבים; שם המחבר הוא: ר' מאיר בר יצחק ש"ץ].

ליל שני של פסח: ליל שמורים אור ישראל קרושי [ל"ש הפליא עצות,
שמורים אדיר ונאור, ל"ש טכס פלאותיך, ל"ש מלכותך, ל"ש עטור פלאי צדקור
אור יום הנף; המחבר הוא הנ"ל]; המעריב הזה נמצא גם בנדפס צד 570.

ליל ז' של פסח: אורי וישעי על הים נגלה [העיר ברית ישנים, אודה ה
הפלה, טלאיו נהל כאומן, מפעל נוראותיו ספון, רכב על כרוב, מתי אבא ואראה
אלהים; המחבר ר' מנחם ברבי יעקב].

מעריב לליל אחרון של פסח אין!

לליל ראשון של עצרת: וירד אביר יעקב [לא יהיה לך הבל, טוביה למ
עלה, ישועות יפות הראם, לא כגנב במסתרים, וכל העם רואים; שם המחבר: י
בר שמואל]; המעריב הזה נמצא גם בנדפס (צד 574), אבל עם תוספות „י
עולמים שנים קדמונית", אשר איננה בכ"י.

ליל שניה (sic!) של עצרת: אלהים ביתה מושב יחידים [מקץ מועדים ויר
שלשה, אימן בריתו לחסון, בחורב אילפנו, דברות ארבעה מלכים, אשא דעי למר
אזכרה ימות עולמי, יהודוהו המונים; שם המחבר: אברהם ברבי יהודה הכהן.

מעריב לסוכות אין!

מעריב לליל שמיני [עצרת]: שמיני אותותיו ומעשיו [שביעי הוא וכשב
אחתום, אחד באחד בראשון נתעלה, שמיני טבעו יצא, שמיני מועד קרוי, שמיני
קשב, שמיני שתי שמחות, אודות באר המים; שם המחבר: יוס"ף ב"ן נת"ן הקט"ן

אחרי המערבות כתוב לאמר: אתחיל לכתוב פיוטים, בשם אלהי מעונים.

לאחר קריאת חתן: יה בשר שר צבאיך; יוספיה. — למלך היושב: הנ
אל נקמה; אלעזר חזק. — ליום אחרון של פסח: שכן רומה לבש נקמה; של
חזק. — המלך היושב לפני קדיש: האל העירה וראה; השנירי. — לברכו: י
לב נשלם; יוספיה חזק (קונטרס הפיוטים סי' פ"ג). — לשבת מי ינמור (?): ש
מי ינמור. — לשים שלום: יפרח לנוחי, שר משיחי; יוספיה. — לגאל ישראל:
ישראל נקראת לפנים; אברהם. — פיוט לפני ברכו: יחדיו בשיר מעלות; יוסף
זה אומר בשבת בראשית וגם ביום ראשון של עצרת: מי אדר והוד; א"ב.—בש
זכור אומר זה: יום שבת זכור השמיע בסיני; יוסף בן קמחי. — לשבת בראשי
דוק וחלד ידיו יצרו. — מגן אבות לחתן: אלהיכם שכנו שם כס עולמו. — לש
בראשית: אלהיכם ישכיל עבדו. — לשבת ור"ח: אלהיכם יזריח שמשו. — לש
נחמו: אלהיכם יוסיף ידו. — לשבת וחנוכה: אלהיכם יביא משיחו. — לשבת וחוו
של סכות: אלהיכם ישיב שלם סכו. — לקדיש: שבעה שחקים לא יכלכלוך; של
חזק (קונטרס הפיוטים סי' פ"ט). — לחנוכה: בנר מצוה ותורה אור. — פר
שקלים: כסף ישקול עמי. — לפרשת עמלק: זכור וזכור נתאמו. — לפרשת אדומ
אחד קדוש נותן מטמא טהור. — לפרשת החדש: כימי צאת עמי. — לשבת הגדו
בשבת גדול לא יחדול. — לפסח: חג המצות שמרו. — לשבת שלפני שבוע
שמזכירין נשמות קדושים אומ': דמי זבחי ד' כמים נשפכו.— לשבועות: כל שו
אש דת. — לנחמו: עמי וציון נחמו. — לראש השנה: בכסא ליום חגנו שבת ק
זכרון תרועה. — לשבת שובה: שובב יחרד על דברי. — לסוכות: בצל ידך תכ

אהבה. — לשמיני עצרת: יום שמיני עצרת לעמו. — פיוט לחתן ולשושבינים:
ר נוגה על דרכך. — פיוט לחתן אחר קריאתו: דבוק חתן ברתך.

אחרי כן יבאו הפיוטים האלה, מבלי כל הערה:

שכחי יגונך נפש הומיה; רשב״ג (קונטרס הפיוטים סי׳ ס״ט). — יחיד בנו
ידה. — אמרו בני אלהים במה. — שחרתיך בכל שחרי ונשפי. — שאלוני
פי התמהים; רשב״ג (קונטרס הפיוטים סי׳ ח׳). — יגוני ומר חקי; יעקב (שם
ע״ד). — אתה גוחי מבטן; ראב״ע (שם סי׳ ע״ה). — ארוממך כי נשגב כבוד
מך. — שפל רוח שפל ברך וקומה; רשב״ג (שם סי׳ ס״ח). — שאי עין יחידתי
ורך; הג״ל (שם סי׳ ז׳). — לבי ובשרי ירננו לאל חי; ראב״ע (שם סי׳ ע״ג). —
ן אל הנאדרת; יושפי״ה חז״ק (שם סי׳ צ״ה). — יענו חכמי לב שואל; יצחק
ת (שם סי׳ צ״ז). — האל העירה וראה; השנירי. — יגדל כחך ניב דל; יום
ב (שם סי׳ צ׳). — זרע איתני אתי לד׳ גדלו. — יחדו נא כל איש; רי״ה (שם
ט״ו). — מחנות עליונים; רי״ה (שם סי׳ כ״ב). — יקר אדון הנפלאות; רי״ה
ם סי׳ י״ד). — עם אל הללו שם מרומם. — עונים ברוב (sic!) עבות. — שלשו
וש וכשרפים שמו קדשו; רי״ה (שם סי׳ י״ח). — יה אנא אמצאך; רי״ה. — יה
י קרושים; רי״ה (קונטרס הפיוטים סי׳ כ״א). — ד׳ רמה ידך. — אתה נרי אל
שך מאורי. — את עפרה צביית ארמון; רי״ה. — יעלת אהבים שמחי ורוני;
ף (שם סי׳ מ׳). — אמרות האל טהורות; רי״ה (שם סי׳ ל״ז). — חיל אזור
של בעול; יצחק גיאת (שם סי׳ מ״א). — אחרה עת פדותי; ראב״ע (שם סי׳
ט). — ידך אל שנה; רי״ה (שם סי׳ ל״ח). — יזכרו פלאך צבא מרום; רי״ה
ם סי׳ ל״ט). — לחוצה בארץ גלות; לוי (קונטרס הפיוטים סי׳ ק׳ וראה שם
ערה צד 84). — יודעי הפיצוני ימי עוני; רי״ה (שם סי׳ צ״ט). — אל ברתך
מרתנו; ראב״ע (שם סי׳ ק״ג). — יונה נשואה בכנפי נשרים; יוסף בן אשר. —
ה נשאת על כנפי נשרים; רי״ה (שם סי׳ ק״ב). — יום ליבשה נהפכו מצולים;
״ל. — יום שבת זכור השמיע בסיני; יוסף בן קמחי. — חסד משוך צור לבן
סר סופו).

אחר הפיוטים האלה (אשר מקצתם נמצא גם בנדפס ורובם בקונטרס הפיוטים,
שר הערותי בכל אחד מהם), נמצאות ברכות החתנים, וכל אחת מהנה מסומנת
ימן מיוחד, ואחריהן: ישמח התן בכלה וכו׳, ואלה הפיוטים:

שיר וברכה אערכה, שמואל בן שמואל. — יבטלו בעלי תורתם. יצחק. —
רי יערב כפרט חליל. — ברוך ד׳ יום יום יעמס לנו ישע ופדיום. — דרור יקרא
ן עם בת; דונש. — אדום עקר אשר עקר. — יושבי סביב שלחן; יהודה. —
לח מהרה גואל. — כל מקדש שביעי כראוי לו. — יום שבתון אין לשכוח. —
יר במישרים את שיר ד׳; ראב״ע. — כי אשמרה שבת. — ברוך אל עליון אשר
ן מנוחה. — שבת האל ממעשהו; „זמר מרי שמואל מרכהים!״ — דוי הסר
חרון (רק חרוז אחד ממנו).

אחר תבא ברכת המזון עם הפיוט „אות מבראשית הוכתרה״ (טוב במלאכת
שכן צוה, עולמים שנים בראת) כמו שהוא במח״ו הנדפס. דף קי״ג ע״ג: „ויקח כוס
ר ויברך שבע ברכות. חזק מנחם״. מן היא והלאה נמצאים אלה הפיוטים (למוצאי שבת):

אמת ירושלים במהרה בימינו תבנה, א״ב. — איש אזור עור אזור במתניו. —
ש אומץ קנוא ונוקם בכפלים. — אב סגני כהנה ולויה, א״ב. — יד ד׳ עליו
תה צופיה, יצח״ק ב״ן שמוא״ל זכו״ר לטו״ב. — ארץ הנקראת אבן שתיה, א״ב.

— נביא מנביאכם הנה אנכי שולח לכם. — איש חסיד היה. — חדש ששוני
נא. — במוצאי יום מנוחה המציא לעמך רוחה. — שמעה ארון עולם שמעה תפל
רשב״ג. — שרי אשר יקשיב לדל, רשב״ג. — שורש כבן ישי עד אן תהי נק
רשב״ג. — שער אשר נסגר, רשב״ג. — שחר עלה אלי דודי. — שוכב עלי מטות ז
הנ״ל. — שלום לך דודי הצח והאדמון, הנ״ל. — שוכנת בשדה עם אהלי כו
הנ״ל. — שוגה בחיק ילדות, הנ״ל. — המבדיל בין קדש לחול. — ישב צל ע
חרש קרן אביון, יצח״ק זכו״ר לטו״ב. — אדיר איום ונורא, א״ב. — ישמע כ
יהודה קול דוד. — ישאו צופי בקול נעים, יעק״ב חז״ק. — יונה תמה עלזי במע
יוס״ף. — אל תירא עבדי יעקב. — אזי מים שטפוני, אליעז״ר. — מצור ב
העיר („בנגון אחר מרבינו רבי מנחם זצ״ל״). — ירושם חיש חרשם, יעק״ב חז
— יודעי מכאובי אל תתמהו. אותותיו התמהמהו, א׳—ח׳, רי״ה. — יקרה מ
יוצרך לקוחה, רי״ה. — סוערה עניה שואפה וצופיה, רי״ה. — הלבן יונה מפש
נקיה. — לאשכול הכופר בכרמי עין גדי. — ידידי רבו כצמחי חקל. — יצי
המקודש, יהוד״ה ב״ר שמוא״ל חז״ק. — יקר יום השבת תגדיל, רי״ה. — יוצר א
ועושה, יוס״ף. — אולם ליעקב אח. — הן רעיונה טוב לקחה. — קומי בת ול
— אל נוחי אפארך. — שלום בקש כי אין שלום. — מבין שיחים שושן חוח
שקר החן והבל היופי*).

דף קכ״ג ע״ב (סי׳ שנ״ז): ספר הרפפות. תחלתו: „בזמן שהזרעוע אחד מאבר
של אדם או מרלג או מקפיץ יבא לו כל מה שכתוב בספר הזה כל אחר וא
כענינו והמסתכל בספר זה ויבין מה שכתוב בו ידע מה שעתיד לבא עליו או ר
או טובה או עונש או ריוה או מציאה או כבוד והבוטח בד׳ חסד יסובבנהו״.

דף קכ״ד ע״א: נוסחאות „שמרי בית״, „שטרי כתובות״ „שטרי גיטין״ „וש
הרשאה״. בסופו: „נשלמו הגיטין, ועתה אבאר פירוש של זה עשירית האיפה״. הפר
הזה (סי׳ שנ״ט) כבר נמצא למעלה בכ״י סי׳ ר״ה, מלה במלה ואות באות.

דף קכ״ט ע״ב עד קל״א ע״ב (סי׳ ש״ם–שס״ג) הלכות שעור מקוה, הלכ
עומר, ה׳ ערובין. ההלכות האלה שונות הנה מההל׳ בענינים האלה, הנדפסות במח

דף קל״ב ע״א עד קמ״ה ע״א (בסימנים קטנים זאה״ז) מאמרי אגדה סדו
עפ״י מספר הענינים הנכללים בהם (ממספר ג׳ עד מספר ז׳). התחלת האסיפה הזא
הנכנס למרחץ אומר יה״ר מלפניך ד׳ אוא״א . . . . שלשה דברים הם שאדם ח
לבקש עליהם רחמים״; סופה: ז׳ יורשין גיהנם מי שאינן עושין מלאכתן לאמ
ואלו הן . . .

דף קמ״ה ע״א (סי׳ שס״ד) ספר הרפפות, כמ״ש למעלה דף קכ״ג (סי׳ שנ״

דף קמ״ה ע״ב עד קמ״ט: דרשות לקדיש (שאינם במח״ו הנדפס) ועוד עני
שונים, בלתי מצויינים.

דף קמ״ט ע״א: „ועל עשרת הדברות יש אגדה על כל פסוק ופסוק. וכן שי
אנכי ד׳ אלקיך אשר הוצאתיך. המתרגם אומר עד קדמאה והדורש אומר ראש
דברינו ופתחון פינו חייבים וכו״, דרשה ארוכה, נמשכת והולכת עד דף קנ״ו ע
והיא פתיחה לקריאת עשרת הדברות בעצרת.

דף קנ״ו ע״א עד קס״א ע״א, „פרשיות מכל השנה״, בראשית יום שלישי א׳ ו
דף קס״א ע״א: „אכתוב סדר מכל השנה״, קצורי דינים לראש השנה,

---

*) הוא הפיוט אשר עליו רמז צונץ בספרו ליטעראטורגעשיכטע ע׳ 169.

פורים, סכות, חנוכה, מזוזה, מגילה, פסח, שבועות (ערב שבועות „במגנצא וכגרמזייא
אומרים תחינה ולמנצח ג׳ ימים קודם הרגל״), ונפסק באמצע „פסוקי הברכות״
קס״ג ע״ב.

דף קס״ד: „בשנת ד׳ אלפים ותשע מאות וששים ושמנה שנה לבריאת עולם
זה אשר היא השנה שנכתב בו החלק הזה מהכ״י שלפנינו, אשר חלקיו השונים
בזמן אחר נכתבו. עתה יבא „חשבון תקופות ומולדות ולוחות״ הנזכר על שער
פר, והוא נמשך והולך עד דף ק״ע ע״א ונפסק בפרשת וישב.

דף ק״ע ע״ב: „צדוק הדין״, וגם הוא נפסק באמצע.

דף קע״א ע״א עד קע״ג ע״א מכלכל בקרבו חשבון תקופות ומזלות בכתב שונה
כתב אשר בו נכתב החלק הקדום והוא מאוחר בזמן.

דף קע״ג ע״ב עד קע״ה ע״ב (סי׳ ש״א עד ש״ד) מערבות, והן:

ליל שביעי של פסח: ויושע אדון איומה מכף מעני [עוזי דגלנו, ויושע זכים
רו פרסמו, נחית טבועים בחותם, תפול עליהם עברה, ד׳ מלך חי וקים; א״ב יוש״ף].

מעריב של סכות: אוחזי בידם ארבעה מינים.

מעריב ליל שני: איומתי(!) סודרת קילוסך, יצח״ק הקט״ן חז״ק והוא מעריב
ראשון של סכות בנדפס (צד 579).

מעריב ליל שמיני: את יום השמיני בטוב יזמינו [שמיני אומץ בפני עצמו].

דף קע״ו ע״א עד קפ״ב ע״ב: פרקי אבות בלי פרוש.

דף קפ״ג ע״א עד קפ״ח ע״ב: תפלות (ש״ע) לר״ה ויוה״כ.

דף קפ״ח ע״ב עד קצ״ב ע״ב: סדר ההושענות, כמ״ש לפנינו בנוסח פולין ואשכנז.

דף קצ״ב ע״ב עד ר״ב ע״ב: פיוטים הנרשמים ברשימתו של נייבואיר;
סק באמצע.

דף רי״ג ע״א: שיר מזמור לאסף.

דף רל״ג ע״א: „הלכות תפילין״, בלתי נמצאות בנדפס. תחלתן: ארבע פרשיות
תפילין מעכבות זו את זו.

דף רל״ח ע״ב: „הלכות מזוזה שפסק הר״ר שמשון בן הרב ר׳ יוסף. ספרים
וזות צריכין בדיקה וניקחין מכל אדם וכו׳״.

דף ר״מ ע״ב: „הלכות סופרים. הבונה. אמר רב יהודה מצינו שם קטן משם גדול״.

דף רמ״ג ע״ב: „דרכן של תלמידי חכמים להיות עניו ושפל״; מאמרי מוסר
ך ארץ, מחולקים לז׳ פרקים; סופם (דף רמ״ז ע״ב): „סליקא דרכן של תלמידי
מים. וזה פרק בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים על לבו שוב אינו חוטא
ולם מאין הוא בא וכו׳״. הפרק הזה נחלק לה׳ חלקים וסופו (דף ר״נ ע״ב):
ליקו הלכות ד״א״.

דף ר״נ ע״ב: „סדר תנאים ואמוראים״; תחלתו: „כל היכא דאיכא אתמר והא
ן תנן וכו׳״.

דף רנ״ב ע״ב: „הא לך סדר חכמים שהיו בתחלת הסדור״.

דף רנ״ג ע״ב: „והרי לך סדר חכמים אחר״; עוד שם: „הרי לך סוף תנאים״;
שם: „הרי לך סדר חכמים שהיו בכל דור והני דהוו בתרייהו לא קא חשיב
ו׳״. הסדר האחרון נפסק באמצע המאמר „וכל מהכא שמעתתא היא וכל תקנת
ם . . .״

דף רנ״ה ע״א: „אתחיל לכתוב עשרת הדברות״. מדרש עשרת הדברות, ונפסק

באמצע הדבור התשיעי „לא תענה ברעך עד שקר לא יהיה בקרבך ערות שקר
ישמרו את בניך . . .

ע״ד הענינים הבאים אח״ז, אשר רבם הם מקוטעים, ראה נייבואיר ברשי
לכ״י הבודליינא צד 306. היוצא לנו מכל אלה הוא: א) הכ״י הבודליאני איננו המ
בעצמו כאשר היה בתחלתו, ואינו דומה גם להמח״ו אשר לפנינו בדפוס. אולם יש
בתוכו מאמרים אחרים הנובעים מהמח״ו העקרי והמקורי, ובהענינים האלה חסר הר
מהתוספות שנתוספו אחר זמן ונמצאות בדפוס. בכ״י בדיני טל ומטר (סימן 93
נזכר המחזור ויטרי עצמו בזה״ל: „ואע״פ שכתוב בסדר מחזור ה״ר שמחה מויטרי ש
עבר וכו׳. ב) הכ״י איננו ספר אחד שלם בכל חלקיו, לא נכתב מסופר אחד
בזמן אחד. על זה יורה 1) הכתב, המשונה בכל חלק וחלק פעם נראה כישן ופ
כחרש מקרוב בא; 2) הכפלת ענינים שונים, כמו „ספר הרפפות״ שנמצא פע
וכאלה רבות. אפשר כי איש אחד חסה עינו על שרידים אחרים מכתבי יד אשר
ברשותו, וחבר אותם אחד לאחד והיו לאחדים בידו, ואחר הוסיף את לוח הענ
בראשו. שער הספר חדש הוא ונכתב בידי ר׳ וואלף היידנהיים אשר ברשותו
הכ״י בראשונה.

ועתה נפן אל הפירוש על פרקי אבות אשר במח״ו והוא בחומרו כאשר
לפנינו אינו בנמצא עוד שנית בכ״י אחר כי אם בכ״י לונדון לבד, אשר מתוכו נד
המח״ו והפירוש הזה מתחילה היה יותר קצר וקטן בכמותו כאשר מצאנו ראינו א
בכמה כ״י[1]) ובודאי הוא מעשה לקוטי דר׳ יעקב בר שמשון כאשר נוכיח עוד ברא
ברורות ואח״כ הוסיפו והרחיבו את הפירוש בעד המחזורים כמו שהוא עתה במח״ו. ו
אחרי ההשואה עם כה״י השונים נבא לכלל דעת, כי דברי הפרוש הקצר הזה בע
נובעים עפ״י הרוב מפרושי רש״י והרשב״ם[2]) ובני דורם וגם ר׳ אפרים ואחרים; ב
הפרוש נזכרים בשם: פסיקתא רבתי (צד 464 ושם צ״ל ומדרש איכה דפסיקתא ר
וצד 497); פסיקתא (צד 462, 493, 535); סדר ויכולו (צד 495); מכילתא, ספ
ב״ר ותנחומא (בכמה מקומות כאשר כבר נרשמו ע״י הרב המבאר); ויקרא רבה (
496, 519, 531); תלמוד ירושלמי (497, 532); אגדת השכם (צד 504); ד
הימים של משה (שם); פדר״א (צד 535); איכה רבתי (צד 515 ושם צ״ל „כחילמ
במקום בפילמאי״, והכונה למדרש איכה רבתי פ׳ איפה); מדרש קהלת (צד 464
אבדר״ן (צד 501, 506, 520 ועוד במ״א); במשנה ר׳ נתן 542 ועוד 6
והמאמר שם נמצא באדר״ן פ׳ כ״ט; ר׳ נתן בעל הערוך (צד 520) בלי הס
„הבבלי״, הבלתי נמצא גם במקור הדברים האלה, שהם לר׳ אפרים; משנת
אפרים (צד 438, 506, 536; צד 496 נזכרו יחדו משנת ר׳ גרשם ור׳ אפרי
ר׳ סעדיה (צד 521) בבאור המאמר אימא בת קול; באור רס״ג על ספר יצי
(צד 519, ושם צ״ל „בביאור ר׳ סעדיה על ספר יצרה״ ולא „בסידור״, והניח

[1]) וכן הפירוש אשר לפני בכ״י אחד ישן נושן על קלף מעזבון המנוח מהור״ר יצחק שפ
בהרב מהור״ר יאסקי שפירא זצ״ל אב״ד דק״ק ליסלא ואף אם שונים הם הכ״י אם מעט ואם הו
בנוגע למלים אחדים ולמקומם, הנה הדבר הזה מיד המעתיקים היה לנו.

[2]) צד 50 שורה י״ט: „המאמר וכן והניף ידו אל המקום, ואסף המצורע״ (מלכים ב׳ ה׳ י
מסיים „כך קבלתי מפי אבא מארי זצ״ל״, מלים אשר בהם הסכין להשתמש הרשב״ם, יש ד
רבים בפרוש אבות, אשר אם נשוה אותם עם הדברים המובאים במדרש שמואל, יודע לנו כי
לרשב״ם או לר׳ אפרים. ע״ד היחס שבין פי׳ הרשב״ם למס׳ אבות ובין פרושיו המובאים במ
ראה את דברי החו׳ ר״ד רוזין ז״ל בהקדמתו לפירוש רשב״ם עה״ת שהו״ל צד XV והלאה. —

נוהי) נמצאה בכ"י); ר' משולם בר קלונימוס (צר 516); בכ"י נמצא אחר
יש השכם ודברי הימים של משה (צר 504) "ועוד מצינו בספר זרובבל שהיה
הו וכו'"; אני אומר או ואני אומר (צר 469, 462 ובכ"מ).

ולעמת זה בכל מקום שנזכרו דברי המוסיף משם עצמו, הם דברי בעל
סדר האחרון ונמצאים רק בפי' אבות שבמח"ו. על אלה יחשבו כל המקומות
אמר בהם "כך קבלתי" "כך קבלתי ולי נראה", "כ"ש" (ר"ל: כך שמעתי), או "ואני
עתי" ולזה נמצא בסוף המאמר (ע' 530) המתחיל "ואני שמעתי פ"א" אות ת', ר"ל:
ספות; כן יש לחשוב את המסדר האחרון לבעל המאמרים, אשר בהם יאמר
כותב' (צר 497, 498, 517, 519, 528) או יש תימא. — ומלבד זאת אסדר
ף מאמרי זה את כל ההוספות והשנויים אשר בין הפירוש של המח"ו ובין
רוש אשר בכ"י ויאמנו דברי אלה כאשר כתבתי.

עוד לי דבר על אודות הפירוש על פרק ששי אשר בו השתמשו גם בפירוש
ם רש"י במסכת אבות דפוס מנטובה שנת ש"כ רק הוסיפו והרחיבו שם כאשר
טיחו בתחלת הפרק הששי לעשות ולפע"ד הפירוש הזה גם בכ"י גם במח"ו הוא
יקר ושייך לר' יעקב בר שמשון (ולא לרש"י) ורק במח"ו הוסיפו עוד אח"כ כמו
ז בריש פרק ששי ע' 554 השורות "ואני הכותב . . דשבת ירושלמי" הן הוספה
וחרה אשר לא נמצאה בכ"י אחרים ואראה עוד לדוגמא נוסחת הפירוש על המשנה
חרונה שבפרקי אבות בזה"ל:

המשה קנינים במחזורים וכמו כן מצאתי בתנא דבי אליהו אברהם שהוא אחד
משה קנינים שקניתי בעולמי וראיתי במדרש של ר' שמעון קרא בספר משלי שמוציא
ננו של אברהם מדכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם
א באברהם וש"ה ברוך אברם וכן פתרון המקרא ברוך אברם לאל עליון הקונה
תו כדרך שקנה שמים וארץ אבל בספרי אצל הלא הוא אביך קנך אין כתיב
א שלשה קנינים ומכל מקום אצל עם זו קנית במכילתי מונה אותם ארבעה לכך
ה רבי' גורס כל ימיו ארבעה מפני שקשה לו לומר קנינו של אברהם מברוך אברם
י שאין המקרא משמע כך וקנינו דשמים וארץ מוצי' מברוך אברם קונה שמים
רץ ואומר אני כשם שהסיפרי והמכילתי חולקין שזה אומר שלשה וזה אומר ארבע
אפשר שאגדה שלישית חולקת לומר המשה כשמצאתי אח"כ בתנא דבי אליהו
ג לך לשון וכו' אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, כל מה שברא הק' לא בראו
א לכבודו וכו'.

ועתה נפן לידע ולהודיע פירוש רש"י עצמו קצר וברור בעריכת לשונו הידועה
א הפירוש[2]) אשר נדפס בסדור תפלה דפוס טרין בשנת רפ"ה והוא יקר מאד והוא
וצרי וז"ל שם: "ה' קניינין גרסינן תורה שמים וארץ דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך
רם לאל (עליון קונה שמים וארץ) יבואו ישראל שנקראו קניין לארץ ישראל
קראת קניין בזכות התורה שנקראת קניין שנאמר ד' קנני ראשית דרכו ויבנו בית
קדש שנקרא קניין שנ' להר נהלתך זה הר המוריה מכון לשבתך זו קניינה שבחרו

---

[1]) ראה עוד רי"ל דוקס בספרו נחל קדומים צר 24.

[2]) והוא הפירוש אשר נתוסף מיד אחרת בסוף הכ"י 1100 בבאדליאנא ונמצא ג"כ בכמה
וכן בוואטיקאנא סימן 303 והוא לפענ"ד הפירוש העקרי של רש"י בטרם הכניסו בתוכו את
וספות.

להר שבתו ומפני שלא בזכרה (צ״ל נזכרה) בו קניינה בפירוש לכך אומר הר
קנתה ימינו ל״א ויבנו בית המקדש שנקרא קניין עכ״ל.[1])

ועוד עלי לערות את יסוד הטעות, להשוב את ר׳ יעקב בר שמשון, שהוא בן
של ר״ת, למחבר פירוש אבות כמו שהוא בנוסחא שלפנינו במח״ו עם כל תוספותיו
כן כי הוא חבר הפירוש אשר אסף וקבץ מפירושים שונים הקודמים לו ופעמים הוסיף
מדיליה והוא הפירוש אשר נמצא בכ״י שונים כמו בבאדליאנא סימן 376-79; (אך הפ
אשר במח״ו במתכונתו לפנינו לא נמצא רק בכ״י אשר ממנו נדפס המח״ו) וא
לי שני עדים נאמנים אשר על פיהם יקום הדבר שר׳ יעקב בר שמשון הוא
חיבר וסידר הפירוש העקרי כאשר כבר אמרתי. הראשון הוא ר׳ משה תקו ב
כתב תמים (אוצר נחמד ח״ג ע׳ 59) אשר הביא מאמר אחד מפירושו של ר׳
בר שמשון והוא בפירוש שלפנינו ע׳ 514 והשני הוא ריב״ש בעצמו אשר
את שמו בראשי שני פרקים ובלי ספק גם בראשי פרקים אחרים ורק הם נ
ונשארו רק בשני פרקים. והנני להדפיס בזה שני שירים אשר בראשי חרוזיהם נ
השם יעקב בר שמשון, ושניהם בלתי נמצאים כ״א בכ״י סימן 692.

בראש הפרק הרביעי נמצא השיר הזה:

ונתי בהסתר בנקרת הצורים
עמודים תיכן בעשרת הדברים
קפאון לי ישית יקרים וקדורים
בעליל הוציא תעלומות לאורים
באמונת עתים וחסן ישועות
רב חכמה ורב דעות
בלתי סור ובלתי תעות
וסעד לי הבין שמועות
שמוע מוסר שמוע מזימה
ונתן לי השכל וחכמה
ולבי גם יהגה אימה
במושכי שבט כבן זומא

ונוסחת השיר בראש הפרק החמישי היא:

ותן לי לבב להורות
עמוקים דלות ראות זרות
קושט יושר הגיד בצורות
באר וגלות אמרות טהורות
ברב כח בקע בצורות
ואורי מים יבלי נהרות
שם קדוש קורא דורות
שוררי ימגר ביום עברות
נמוג והלום יסוד ערות
בנילי עין ביו״ד מאמרות.

---

[1]) ראיתי להעתיק פה הפירוש הנ״ל להראות שרש״י לא הזכיר את ר׳ שמעון קרא בפ
ובזה באתי לאשר ולקיים וגם להשלים כל מה שהשכיל לכתוב בענין זה החכם ר״א עפ
בהחוקר שנה א׳ ע׳ 90 והלאה.

מלבד אלה הנה מצאנו ראינו חרוזים כאלה בפ׳ ל״ו של ספר העיבור בכ״י 602
שם נתן המחבר סימן לדחיות ובראשי חרוזיו נרשם „יעקב בר שמשון״, המדבר בחרוזיו
בנויי הגוף הראשון, ומזה גלמד, כי הוא הוא מחבר הספר כלו. לא כן ברור הדבר בנוגע
סדר עולם״, אשר ג״כ בכ״י הזה ויביא בחשבון, מבריאת העולם עד שנת כתיבתו חלפו עברו
משה אלפים וע״ה שנים, ולפ״ז הי הכותב בשנת 1315 למנינם. השנה הזאת תמצא
בפרוש אבות, כאשר נשוב ונראה בהמשך הדברים. והנה גם על שם ר׳ יעקב בר
משון נמצא „סדר עולם״ והוא נזכר בתוספות ר׳ יהודה סיר ליאון (נדפס בס׳ ברכה
שולשה, ווארשא תרכ״ג, דף מ״ב ע״ב), אולם הדברים המובאים שם בלתי נמצאים
סדר עולם״ שלפנינו בכ״י. ראה מש״כ על אדות הדבר הזה ר״ד ראטנר בס״ע שהו״ל
ב׳. לדעת ראטנר (צד 100) גם הדברים המובאים בתוס׳ הנ״ל דף ט״ז בשם ר׳
קב סתם מס״ע של ר׳ יעקב בר שמשון מוצאם; אך הדבר הזה לא הוברר עוד כל
כו. — והנה אחרי היות ר׳ יעקב בר שמשון בזמנו של ר״ת, מן הנמנע שיהי׳ הוא מחבר
ע אשר בס׳ האלקושי. ואפשר לומר שעיקר הספר שייך לריב״ש אך אח״כ השתמש
המעתיק האחרון לפי צרכו ודעתו. ולעמת זה נראה כי ריב״ש הוא שאסף וקבץ את
ר הפרוש למס׳ אבות (כמו שהיה בראשונה, לפני אשר נתוספו עליו כל התוספות
מצאות במח״ו ואשר דברתי אדותן לעיל צד 185), ומה שנזכר בכ״י הנ״ל בפרוש
ה מ״ח (גלות בא לעולם): „עד הנה כתבתי בשנת ע״ה לפרט״ ואח״ז „פה התחלתי
לפרט״ דברי המעתיק האחרון הם, אשר נקרא בשם שמואל. במקום „ע״ו״ כתב
א נייבואיר „צ״ו״ וכן קרא גם ר״י הירשנזאהן; אך ר״ח בראדי הכיר על נכון, כי יש
רא ע״ו, ודעתי מסכמת לדעתו, אחרי שמצאתי בדברי דוקעס בליטעראטורבלאטט
ל אריענט שנה 1849 ע׳ 488 שגם הוא קרא ע״ו ולא צ״ו.

ריב״ש חיבר גם פירוש על ס׳ יצירה ובריתא דשמואל ירחינאה כאשר נראה מכ״י
מן 1102 בבאדליאנא וכבר רמזתי עליו לעיל ע׳ 174 וצריך לתקן שם „והמה
ברים״ במקום „והמה גנוזים״.

מה שהעתיק החכם נייבויער במאנאטסשריפט שנת 1887 ע׳ 503 מכ״י פריש
כל להחליט על פי הדברים ההם שריב״ש היה תלמיד רש״י אינו כן, כי העתקת
בויער צריכה תיקון עפ״י הכ״י ששם נאמר „משמו של רבנא בר יצחק על טהרת
ים אל משמעתו סרתי בפסקות (ולא בספקות) שלו בדקתי ומצאתי כתוב כשמטהרין
הכלים כגון קערות וכפות ושאר כלים אינו צריך שיהא (ולא שיהיו) הכלי שעל
ור מטוהר קודם לכן. כה דבר אל רבינו מ״כ בפיו (ולא מפיו) ואני כתבתי על
פר בדיו אני יעקב בר שמשון ופעמים רבות ראיתי רבינו עושה כן וכו׳״ ונראה
ינים שהתיבה „רבינו״ אינו קאי על רש״י כי אם על אחר והוא היה רבו של ריב״ש.

ע״ד פירושיו ודיניו ע״י צונץ צור געשיכטע ע׳ 51 וצריך להוסיף אור זרוע חלק
ע׳ 116: ועוד בדין אחר בשתית כוס לברכת המילה והר״ת חולק על הדברים
״ אסופות והדברים נזכרים ג״כ בשם במרדכי סוף מס׳ יומא. פסקי בצים מן הרב
יעקב בר שמשון מובאים בכ״י 1101 בבאדליאנא ויד ריב״ש פעלה כל אלה.

בטרם אשים קנצי למילין בדבר זה צריך אנכי להתנצל על כי חדלתי להראות
צבע על כל הספרים והסופרים אשר כבר האריכו לדבר בענין הפירוש על אבות
פ״י שכולם היו נודעים לי אך אני בתומי הלכתי וסללתי לי דרך מיוחד על פי
״ אשר ראיתי ובדקתי כאשר כבר בארתי.

ועתה אסדר ההערות והתקונים לפירוש המח"ו על אבות ונראה לעינים הרחיבו הפירוש העקרי של ריב"ש כאשר הוא בכ"י אח"כ בעד המחזורים ללמד העם העוסק במסכת זאת ע"י יתר ביאור ופירושים שונים אך בסגנון זה כא הוא לפנינו במח"ו לא נמצא עוד שנית.

הערות ותקונים.

צד 461 שורה 10. בבית הכנסת בימות הקיץ בין מנחת שבת למעריב לפי שהי ארוכין ועמי הארץ בטלים ממלאכתן ונאספין שם לפי שבאו לשמוע ת ומשמיעין. — שורה 12. חכמים הי ניהו חסיד. עיין שם בהערה.— ש' פרק הוא במסכת סנהדרין[1]) בפרק אילו הן הלוקין. — שורה 19. א"ר בר חמא ואיתימ' ר"ש בן לקיש.

צד 462 שורה 8. ואילו ואילו דברי אלהים חיים הוו לפי' לא נתנה כתובה שא כן לא היה רשות למורה שיורה התורה וכו'. — שורה 16. מסיני אלא תרגום ופסקי המקראות והטעמים נאמרו לו בעל פה. — שורה 19. ו' שכל אילו הפסוקים ויבינו במקרא זה פוסק הטעמים זהו ספיקתו של א בן יהודה שהיה אומר חמשה מקראות. — שורה 20. הכרע שטע הנינונים הוא שנאמרו מי תולש מי זוקף מי הציון מי היושב ואיפה הע והיורד והמנוח. — שורה 24. ניקוד תבריני. — שורה 26. שאע"פ בספר שורה 28 ליתא.

צד 463 שורה 2. ואמרינן — ודקדוקי סופרים שורה 4 ליתא. — שורה 17. נ לשון — דוק ואשכח שורה 21 ליתא. שם. במקום „ובאבות דר' נר ובברייתא.

צד 464 שורה 1. במדרש קהלת ובמדרש איכה דפסיקתא רבתי. — שורה 4 הרחק מן הכיעור — ובמשנת ר' נתן אמרינן שורה 26 ליתא. — שו 27. אדם הראשון — לתורה דף 5 שורה 4 ליתא.

צד 465 שורה 23. תיבות „נראה לי" ליתא. — שורה 24. ואמרי' רשב"ג—דא שורה 27 ליתא.

צד 466 שורה 7. ועזקה. קיבל משמעון הצדיק את התורה הוא היה אומר הכי מיל הוה מרגלא בפומא[2]) כך מצאתי. — שורה 8. פורבנדרא[3]). — שורה 5 ועמד ענן ירקב שמו מתלמי' וכתב להם גזירות חקקי און וכתבי עמל חוק שורה 24. ותנן — ובנוהי צד 467 שורה 3 ליתא. — שורה 5. ש יחתוך אמונה שלו ויפסוק. — שורה 9. במקום „המתחטא": המתחרט. שורה שם. כמו שמצינו — רצונו שורה 11 ליתא. — שורה 19. מ ממנו מאנטינגוס. — שורה 25. כדאמר — נשמעון שורה 29 ליתא. שורה 30. ששותה לצמאון ומתערבין על לבן ולא כאדם שהוא שבע.

---

[1]) אצלנו הוא במס' מכות. אך בזמן הקודם המסכתות סנהדרין ומכות לא היו נפרדות שתיהן היו ביחד.

[2]) וכן הוא בפירוש המיוחס לרש"י. [3]) pfründe = provende = צ"ל פרובנדרא.

468 שורה 8. שיחה עם האשה אפילו היא אשתך לפי שתתבטל מדברי תורה באבות דר׳ נתן מוקים באשתו נידה שלא יבא לידי הרגל עבירה ואנו גרסי׳ אפילו באשתו טהורה מפני בטול תורה באשתו אמרו רבינו הקדוש שסידר את המשנה מפרש כך ק״ו. — שורה 32 במקום „חרב על תלמידי חכמים״: חרב על שונאי ישראל[1].

469 שורה 11. ויש תימא - של צדיק שורה 15 ליתא. — שורה 25. במקום „אשאוריץ[2]) ב׳ כך נבחר״: אשור מן ב׳ כך נקוד. — שורה 26. במקום „בפניו״: בפרק. — שורה 29 מתפחד בכל יום ואומר שמא היום יבא עליו פורענות או שמא מחר כדרך שהיה איוב מתפחד בכל יום. — שורה 30. שלם אל הק׳ כשם שמצינו ביעקב שאעפ״י שהבטיחו הק׳ היה ירא שמא יחטא לאחר כן ולא הבטיחו אלא על מנת שלא יחטא. — שורה 31. הבא וכן אם בא עליו רעה אל תאמר ותתיאש מן הטובה שישועה קרובה לבא וכה״א הן לא קצרה יד ה׳ מהושיע ואמרי׳ אפילו חרב חדה [מונחת] על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אל יאמר.

470 שורה 5—23. מצינו בסנהדרין ירושלמי אנן תנינן יהודה בן טבאי נשיא עובדא דאלכסנדרין מסייע ליה יהודה בן טבאי בעון מנינא יתיה נשיא בני ירושלים ולא קביל ערק ואזיל ליה בספינה לאלכסנדריא[3]) למדנו שהיה נשיא ומאן דתני עובדא שמעון בן שטח נשיא מסייע ליה עובדא דאשקלון דהוו תמן נשיין חרשין יתבין במערת אשקלון יתיבין ומחבלא עלמא עמד שמעון ביום סגריר ונסיב עמיה תמנין גברין ויהב בידיהון תמנא לבושין חרתי׳ יהיבי׳ קררין חדתין כפיין על רישיהון ואומ׳ לון איצחרין זמן חד אתון לבשין לבושיכון ואיצחרות חד זמן תניינות אתון עלין כחדא וכיון דאתון עיילין יסב כל חד וחד מינכון חרא ויטלטלינן מן ארעא דעיסקיה דהדין הרשא טלטלינא מן ארעא ולא מצלח אזל וקם אפיתח׳ דמערתא אמרי ליה מאי את בעי הכא אמ׳ לון מילף ומילפא כל מינוי יעביד מה דהוא חכים והוית כל אמרה מה דהוא אמרה ומתיא חמר או קפר אז תבשילין אמרין ליה מה את יכול למעבד עביד אמר אנא מצפר תרין זימנין גברין בחירין דכוותי׳ לבושין תמנין לבושין נקיין ויתובון הכא עמכון למחריבא אמרי׳ אף אנא הא בעיין צחר זמן לבשין צחר זמן תניינות ועלון כולהון א׳ כל מנא וחכים וטעניכון וצלמנון.

471 שורה 1. וכמו חושי. — שורה 3. עומדין לפניך אם ברוך לדיין הוה זהיר. — שורה 20. הוא גדול מלסטם. — שורה 27. בשעה שאמרו לו עלה למלכות.

472 שורה 5. וליתן רשות—רשויות יש שורה 9 ליתא. — שורה 15. ואומות מונים אותם ואו׳. — שורה 30 הילל בדברי הימים. צ״ל בשופטים י״ב.

473 שורה 6. ואומר לו כך עד שמתפייסים זה לזה. — ומכאן עד אוהבין זה לזה שורה 13 ליתא. — שורה 18. מספקרן לבריות. עיין שם בהערה. — שורה 20. שנאמר והנה אנכי והילדים אשר נתן לי אלהים ולא עוד אלא כאילו עשאו שנאמר וכו׳.

---

[1]) חרב על צוארי שונאי ישראל וכן בפירוש המיוחס לרש״י על פי מה שאמרו חז״ל תולה קלתו באחרים. — [2]) „dreist machen“ ר״ל ,assurez, assurement.

[3]) עי׳ ירושלמי סנהדרין פ״ו ה״ו וחגיגה פ״ב ותוס׳ חגיגה בבלי ט״ז:

צד 475 שורה 6. עשה לך עתים לתורה וזמן לעסוק במעשיך. — שורה 7. קבע-
ד"א שורה 10 ליתא. — שורה 12. שליש במקרא שליש בתלמוד שלי
בדרך ארץ. — ומכאן עד ובברייתא שורה 15 ליתא.

צד 476 שורה 17. סמכוהו על המקרא ארבעים וששים מוששיתם וכו'.

צד 478 שורה 1. גמליאל ושמעון יהוד' גמליאל ויהודה הילל ושמעון גמליאל ושמע
נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה במס' שבת ולא ראה בחורבנו אלא ר
גמליאל שעמד אחריה' נהג קצת נשיאותו בפני הבית וקצת בחורבנו לפי
לא נמנה עם אילו ועוד שהיה קטן והיה רבן יוחנן בן זכאי ראש ישיב
מפני שהיה זקן ותלמידו של הזקן אותו רבן גמליאל בנו של הילל הו
ורבן גמליאל הזקן וזקינו של רבן גמליאל דיבנה וכו'.

צד 479 שורה 2—9. בעל החוטים[1]) משבקש שמעון בנו הוא רבן גמליאל שהעמ
קיני' ברבעותיו וקבלתי אני שהוא היה נהרג עם ר' ישמעאל בן אלישע כ
גדול שאמר עליה' שמואל הקטן בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרב
אבל ממה שמצינו במכילי' ואלה המשפטים שנהרגו באח' אומר אני שהו
רבן שמעון אביו של רבינו הקדוש שהיה נער קטן בימי ר' יהושע ב
שמצינו במי שאחזו קורדייקוס ר' יהושע ור' גמליאל דיבנה היו חלוק
כאחת אחריהם ר' עקיבא ור' יהושע ור' ישמעאל כאחת בימי רשב"ג אנ
גרולים ממנו היו לימים ר' יהודה ור' יוסי בני גילו היו כמו שמפורש לפנ
ואחרי רבן גמליאל דיבנה הוא שביקש רבן יוחנן בן זכאי. — שורה 12—4
הנקרא ר' יהודה הנשיא כמפורש בהשוכר את הפועלים ובנו של רבי
הקדוש [נהג] נשיאות והיה שמו רבן גמליאל בפרק האחרון דכתובות ור
גמליאל שעשה לו כחבר (צ"ל ורבן גמליאל אומר עשה לך רב ששנינו וכו
הוא ששנינו כאן הוא בן בנו של הילל ורבן גמליאל היה נקרא ושמעון ב
דכל ימי גדלתי.

צד 480 שורה 12. דבלא — במועט שורה 14 ליתא. — שורה 22. העולם קיים -
ינתק שורה 30 ליתא.

צד 481 שורה 2. והמקרא — צד 492 שורה 9 ליתא. — שורה 20. ואמרינן-
לכך שורה 21 ליתא.

צד 493 שורה 1. ודלא כתי' הקונטרס — שיבור שורה 16 ליתא. — שורה 2
לא תדע אמר רב כהנא שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה ורוא
איזה מצוה שכרה מרובה ועושה אותה (וכן הוא בפסיקתא רבתי פ' כ"נ וכ"ד
שורה 25. א"ר אחא — קיימת ליתא.

צד 494 שורה 7. דסכול — התם שורה 13 ליתא. — שורה 27. ויש תימה -
דרך ארץ שורה 31 ליתא.

צד 495 שורה 16. מלהיות תדיר עמהן ומהודיע עניינו להם. — שורה 18. ונראין -
ואין עומדין שורה 22 ליתא.

צד 496 שורה 4. אבל המעתיקים — ולא ר' הילל שורה 7 ליתא[2]). — שו' 13. כב
ולא ימאס ומאי כביר לשון רבים הוא בלשון יון קורין להרבה אל כב
ורבים כביר. — שורה 21. כמו שמצינו — כ"ש (כך שמעתי) שו' 34 ליתא

---

[1]) אצלנו הנוסח בעל החוטם ודוק.

[2]) בכ"י רד"א נסמן ההוספה „ומדלקמן יש להוכיח" בשם תוספת יקר לוי ועוד בסי
הפירוש על המשנה „מרבה בשר" כתוב כל הבבא כולה מדעת המעתיק הלוי:

497 שורה 2. ותשמיענו אלא הט אזנך ושמע לאלתר. — שורה 6. ומדת הארץ שקורין נורטיראי[1] ב׳ ליתא. — שורה 14. להשיב ולא הקפדן מלמד מפני שהתלמיד ירא לשאול ואינו יודע מה הוא למר. — שורה 16. בפסיקתא גדולה. ומכאן עד והיא היא שורה 21 ליתא. שם. אף הוא ונראה שהוא הלל חבירו של שמאי ומעשה זה שנוי בפרק אחרון דסוכה. — שורה 24 אע״פ שהמדות בטלו מדה במדה לא בטלה. — שורה 27. והיא היא — וקפא ברזלא ליתא. — שורה 30. וכשמת יש סעודה גדולה לרימה ותולעה מרבה נכסים מרבה דאגה שמפחד שלא יטלו נכסיו למלכות נמצא וכו׳. שורה ב׳ מלמטה. דיון — ע׳ ערוך, ערך דוה וסנהדרין ק׳: דברי בן בירא.

498 שורה 2. שהן משבעה דברים. שם. וכדי — מעליהן שורה 4 ליתא. — שורה 5 מתוך שכחן רע מבקשות להכנים כשוף. — שורה 8. מרבה — ושל מטה שורה 11 ליתא. — שורה 26. ויש תימא — זה שורה 33 ליתא.

499 שורה 4. מעשה בראשית נמצא עכשיו מוטלת עליו ללמד ולא בטובה הוא עושה. ומכאן עד תורה שורה 6 ליתא. — שורה 8. בן ערך. סימן לדבר ראובן. שורה 15. ואני שמעתי — חסרים שורה 17 ליתא. — שורה 18 וכשחזר — החט שורה 20 ליתא. — שורה 22 ואע״פ עד סוף המשנה ליתא.

500 שורה 1 — לישאל שורה 5 ליתא. — שורה 9. מתמלא חופתו עשן. — שורה 13. ד״א — מחבירו שורה 15 ליתא. — שורה 19. שהקב״ה — תקלה שורה 21 ליתא. שורה 35. ומפורש בספר יצירה.

501 שורה 17. כנגד אורן מיכן ואילך דבר אחד הוא. — שורה 23. דקות ועקומות. וכן הוא בפירוש המיוחס לרש״י וע״ע ברש״י על דברים ל״ב ה׳ וכפירושי זכור לאברהם שם. — שורה 25. ואני קבלתי — שאין לו רפואה — שורה 29 ליתא. — שורה 27 שופליר = souflir, flüstern.

502 שורה 4. צ״ל חייב במצות. — שורה 7 שנאמר — ומזה שורה 9 ליתא — שורה 11. הא למרת — אי מיתותא שורה 14 ליתא. — שורה 25. ופ״א התקן — ומצאתי תאמן שורה 28 ליתא.

503 שורה 5. בשעתה שמיר מביא עשירית האפה ואין ממתין עד שיעשיר ויביא כבשה ושעירה ר׳ אלעזר אומר חביבה מצוה בשעתה שמיד. — שורה 9. שכר מצוה לא יהבי ליה. — שורה 18. פזר קשב סיים בפני עצמו. — שורה 19. ואני שמעתי יותר ויותר שורה 24 ליתא.

504 שורה 1. אגיינטץ — להשיבנו ליתא. — שורה 5. באפיקורן ולשון יון הוא ואפיקרס אפיקרין. — שורה 8 משתכר אצלו ותתכשר שתעשה כל מה. — שורה 12 במשניות נאמן בעל בריתך וכו׳. — שורה 30. שנ׳ עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואו׳. — שורה 31. א״ר יהושע — לבא ליתא.

506 שורה 7. משניות שכתוב בהן שהיו יושבין ויש שאין בהן שיושבין. שנא׳. שורה 15. ולפי — פעולתו שורה 18 ליתא. — שורה 27. ויש תימא — וצ״ע צד 507 שורה 16 ליתא. — שורה 20—21 המצורע. כך קבלתי מפי אבא מרי זצ״ל. והרי בזמן. וע״ע לעיל ע׳ 184 ושם בהערה 2 צ״ל 507 במקום 50. — שורה 22. והלחם והבשר כקרבן. — שורה 24

---

[1]) ע׳ להלן ע׳ 192.

— 31. וידבר אלי וגו׳ וסיים בשלחן. — שורה 37. פעמים שהם נ
ופוגעים. — פיאש = Feés.

צד 508 שורה 6. ולא עוד — בהשותפין שורה 21 ליתא.

צד 509 שורה 3. כמו שמצינו — לפני הק׳ שורה 5 ליתא. — שורה 5. נר
יראי ה׳ איש אל רעהו מניין לאחר שנ׳ בכל מקום שתרבר בדברי תו
אבא אליך וברכתיך — שורה 12 ליתא. — שורה 16 כלומר — נת
שורה 19 ליתא. — שורה 22—27. ר׳ עקיבה אומר המהלך בדרך ואפ
שדרך בני אדם לראות אנא ואנא ומפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן
ומה נאה שדה זו ניר הוא שדה קצורה וחרושה כדי שלא תתקשה וב
ארבונץ (צ״ל קרדונץ = chardons, Disteln). — שורה 27. שנכו
ושורה 32 יינבראי = genièvre, Wachholder. — שורה 30. אותם
קאמר צד 510 שורה 8 ליתא. שם. בדבר מועט כזה. — ש׳ 12. משום
להזיק שורה 14 ליתא. — שורה 21. תקפה — חמרא שורה 24 לית

צד 511 שורה 11. מהו אומן אלא. — שורה 14. ואין. — וקוברת שורה
ליתא. — שורה 18, שהקדים לעשות מה שלא שמע. — שורה 19 ו
שמתקרב ואהוב לבריות רוח המקום נוחה הימנו.

צד 512 שורה 7. או כישׂשכר — הבא שורה 10 ליתא. — שורה 15 מה לי לדר
ואחות. — שורה 27 ולפי — בידו תורה צד 513 שורה 6 ליתא. — שו
21—31. בכ״י בקיצור. — שורה 31. קורביאה corbeau, = corbiau.
Gerichtsdiener. גבוייש = gabois, Spötterei. במקום „כלדיראי״ בלו
והוא baudir, baude ר״ל lustig, ausgelassen.

צד 514 שורה 4. ומקמי — נדר שורה 7 ליתא. — שורה 9—13. חיבבו שנב
בצלם בפני עצמו שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בורר לו צ
בפני עצמו ולא בצלם בהמות וחיות ועופות וכל האומר בצלמו של יוצ
חיישינן שמא מין הוא. כלי חמדה . . . שנאמר וכלי יקר שפתי דעת. ע
שם בהערה כי לפי זה אין לחפש עוד אחר מקום המקרא. — שורה 0
הכל צפוי והרשות נתונה לעין בוראינו לראות במעשה אדם. — שורה 2
וכשבא — דר׳ ישמעאל שורה 29 ליתא. שם ובטוב העולם נידון הקב
צופה לזכיות ולא לחובות ודנו לפי זכות כדכתיב תכין וכו׳.

צד 515 שורה 9. מכאן עד סוף הדף בקצור גדול ובשינוי. — שורה 20. צ
בחילמאי. במקום ד׳ לווחין צ״ל כ״ד לוחין כאשר הוא באיכה רבה א׳ סי׳ י
וע״ג בירושלמי מעשר שני פרק רביעי כתיב תרי עשר לוחין. — שורה 8
בכ״י שפירא הנוסח כך הוא: והגבאים מחזירין בכל יום לדעת אם ישוב בתפל
ובתשובה אם לאו נפרעים ממנו במלא[ות] ספקו יצר לו. בין ברעתו לעש
תשובה בין שלא בדעתו לעשות תשובה כיון שנתמלא ספקו וסאתו יצר
והדן דין אמת הק׳ [דן] את עולמו אמת. והכל מתוקן לסעודה הוא י
מיתה שהכל מתים כשם שבני אדם [ל]סעודה נכנסין הכל בפתח אחד וס
שבין כל אחד לפי טובו וכולן מתין ואיש לפי פקודיו יותן נחלתו ובאגדה בס
שואל (שבת קנ״ג) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. — ש׳ 26 כמו — לננותו לית

צד 517 שורה 6. דרך ארץ — חכמה שורה 7 ליתא. — שורה 6. נורטורא =
nouriture, Erziehung. — שורה 8. דכיון — שמים שורה 10 ליתא. -
שורה 13. ואומר — ששמע שורה 18 ליתא. — שורה 19. הואיל -

ולחלוחית צד 518 שורה 26 ליתא. — שורה 22. אשטנט = estant,
ausbreiten. — שורה 30. ולמד הרבה ולכך קראו לו חסמא שנתחסם
ונתאמץ ונעשה חסון בתורה.

519 שורה 8. „במסכת יומא" ליתא. — שורה 12. שני דברים קינין ופתחי נדה.
שם. היאך — זבה שורה 14 ליתא. שם. ושם אנו—הדין שורה 25 ליתא.
שם. שורה 29 כדמפורש בביאור ר' סעדיה של ספר יצירה. —

520 שורה 7. פרפראות לחכמה סידר רב נתן בערוך לשון פורפירון שם בגד
ארגמן. — שורה 10. העמים והכל מפורש בפרק א"ר עקיבא. — ובלשון
ערבי— גרידתא שורה 16 ליתא. שורה 28. היושבין — למעלה צד 521
שורה 4 ליתא. — שורה 7. כל — הדברים ש' 10 ליתא. — שורה 13.
שאינו — נקרא עשיר שורה 15 ליתא. — שורה 19. ואין לך— של הק'
שורה 23 ליתא. — שורה 32 — צד 522 שורה 12. מצוה הנראה בעיניך
קלה עשה ברצון כמצוה גדולה עבירה קלה ברח ממנה כאילו היא חמורה
(ותו לא).— שם. שנו רבותינו — שבקלים שורה 15 ליתא.— שורה 16.
וזהו שאמרנו — אצל גאוה שורה 25 ליתא. — שורה 18 שרא = sarà.

523 שורה 1. כרכתיב — השמש שורה 6 ליתא. — שורה 9. ופר"ח — בה
שורה 27 ליתא.

524 שורה 6—9. ומה שנהגו עתה ליטול שכר לפי שמצינו באגדה שהם שכר
ביטול ושכר שימור ושכר פסוקי טעמים. — שורה 10. והכי — בהבדלה
שורה 15 ליתא. — שורה 23. ובירושלמי — אחריהם שורה 31 ליתא. —
שורה 32. ועד עולם על יריאיו מפורש למעלה. ומכאן עד העולם מבוים
אותו צד 525 שורה 2 ליתא.— שם — שורה 9. שחושך עצמו מתרעומות
ומתפשר עמו. אז טוב לו ע"א החושך עצמו מן הדין כדאמר רב ברעות. —
שורה 13—18. להשמט ולהפרד תבא עליו ברכה שהרי כל השומעין שבועת
שקר נענשין והמטיל עליו. — שורה 19. והגם — לדיין שורה 35 ליתא.

526 שורה 6. דכתיב—להפך שורה 10 ליתא. שורה 12. ואף—נגעו שורה 14
ליתא. שם. שנו—מדברי תורה שורה 15 ליתא. — שורה 21—25. קטיגור
מלשון שני ילפתו ארחות דרכם. כתרים בפורענות למחזיקים במגן כך שמן.

527 שורה 6. ככבוד — בו שורה 7 ליתא.— שורה 11. במשנת — כמותו
שורה 13 ליתא. — שורה 20. ובסנהדרין — מציאות שורה 29 ליתא.

528 ש' 2—7. שהיה לך לחקור ולהבין לפני רבך יפה יפה (ותו לא). — שורה
10—23 שלשה—משמן טוב ליתא.— ש' 27 — צד 529 ש' 4. בסגנון
אחר ובקצור. — שורה 4. שהחזיר — הרב שורה 15 ליתא. — שורה
16—22. שלוות רשעים כלומר אין לנו שלומים כרשעים גמורים שנאמר
ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו ואף לא מיסורי הצדיקים כלומר אותן
יסורים הבאין עלינו אינו יסורין של אהבה אלא ייסורין של פורענות הם. —
שורה 30. מי שנעשה — ירוע שורה 32 ליתא.

530 שורה 5. לפרוזדוד הדלת וכו' (א"א לפי זה הנוסח פרוזדוד בד"לת כאשר
הוא לפנינו נתהווה ע"י טעות המעתיק ששגה ברואה תיבת הדלת והבין
שהכונה הוא שצ"ל פרוזדוד בדל"ת. ואיפשר שגם מחבר הסליחה יעזב
רשע (בשפתי רננת 133b) נפל ברשת טעות זה בחרוז: זכר נא אחריך
ביום תושד שדוד. לכן שוב והתקן עצמך בפרוזדור, שהוא כתב בפרוזדוד, אך

המדפיסים הגיהו פרוזדור נגד כונת המחבר. ולפי זה מה שכתב צונץ בספרו זינ
נאגאלע פאעזיא ע' 426 שיש חורזים, דוד ודור, אין לו יסוד ע"ש.— פורקא
Portico, porche. פלייץ = palais.— ש' 7—19 בקצור ובשנוים.—
19 רפריידמנט = refroidement, Abkühlung.— ש' 34. מפני שמתב
משתדר כמו הוות משתדר להצלותיה. ומן כך דרש -הדבר צד 531 שור
ליתא. — שורה 7. לנהמו ורוח הקדש משיבה אל תאיצו. — שורה
המתין שעה. — שורה 12. אמר הק' הואיל והתחננת והמתנת. — ש'
כאותו— מפרש צד 532 שורה 2 ליתא.— ש' 4. נ"ל הכותב — זרק ש'
ליתא. — שורה 6—12 בקצור ובשנוים. — שורה 8. קלף העשוי מעש
וי"א הוא עשוי מן צמר גפן. — שורה 9. קוטון = Baumwolle, coton.
שורה 11. שלא למד אבל אם למד מזקין ומוסיף. ומכאן עד עשייתם ש
21 ליתא. — שורה 30. אל תסתכל — המים צד 533 שורה 5 בשנוים.
שורה 21. תמה לי — לשעבר שורה 26 ליתא.

צד 534 שורה 1—24 בשנוי לשון ובקצור.

צד 535 שורה 16. עד שהביא — כולו שורה 19 ליתא. שורה 26. שם — מנ
שורה 27 ליתא. — שורה 28. בן הורקנוס — לחמך צד 536 שורה
ליתא. — שורה 13 צ"ל בים עשרה מכות. — שורה 16 „במשנה דווק
שהוגה" ליתא. — שורה 18. ולכך — כ"ש שורה 32 ליתא. — ש'
תבלעמו ארץ אינו מן המנין. גרסת הכ"י נכונה. שם. במקום „מכות" אי
„ניסים". — שורה 21 גזרים נטל משה מטהו והטילו לתוך הים ונעשה
גזרים וכו' גרסת הכ"י נכונה. — שם במקום „וכן הוא אומר" איתא „
שני". — שורה 32. מן „מדברות" השני עד אתה פוררת נשמט מכ"

צד 537 שורה 1. סלעים וכן היה.— שורה 2 יבשה וכן היה.— שורה 3. במ
„וקלטן" איתא „וליהטן". — שורה 4. וסימן[1] גנ"ז מט"ף ס"ע (ונוסח הכ
בפירוש ויטרי הוא נכון כי בתוכו הר"ת: גזרים, בקעים, טיט, נקבים, מדבו
פירורון, סלעים, יבשה, נודות, נודרות). — שורה 8 בפ' יש — דר'
ליתא. שם. אילו הן שנים בים. בכ"י נכון. — שורה 19. „אף כמשנה
נתן" ליתא. — שורה 27 צ"ל ובתבערה ובמסה. — שורה 28. ותרגום
להבין ליתא.

צד 538 שורה 6. סימנים[1]) הפי"ל (הפילה). התעי"ל (התליע). קר"י (קרי לכהן גדו
זבוב (זבוב במטבחים). בוב"ח (בעומר וב' חלות וכו'). נצ"ח (נצח הרו
עומ"ד (עומדים צפופים). מזי"ק (= הזיק נחש). צ"ר (צר לי המקום).
הפילה וכו'. — שורה 15. ואעפ"י — טמאות שורה 18 ליתא.

צד 539 שורה 1. יערכנו ולפי שלא היה להם חשבון היו משמרין אותו יותר מש
קרבנות. — שורה 3. במקום „דרכם" איתא „דינים". שורה 4. בשלשה ובע
זה אתה מוצא עשרה. שורה 19. במקום „בתמיה" איתא „אתמהא". — ש
25. לפני הרוח מה שאי אפשר בשאר עשנים. — שורה 28 ליתא.

צד 540 שורה 17. במקום „שדברה בו" איתא „שנברא". — שורה 21. במ
„הדורות" איתא „האבות". — שורה 22 במקום „חיפשו" „תפשו". — ש
28. של משה ולי נראה שלכך קראו מטה אלהים שחקוק עליו שם המפו
י"י צבאות ועוד מצינו בספר זרובבל שהיה מטהו.

---

[1]) בסימנים כאלה השתמש ריב"ש גם בס' האלקושי במחשב זמן הרחיות.

541 שורה 3. ולפי — קבלתי שורה 5 ליתא. — שורה 6. אשקניישמנט ב׳. — שורה 7. „שקורין גרייפא" ליתא. וברש"י קדושין כ"א: נ"כ גרייפא בלעז של מכתב והוא graifa = Griffel. — שורה 8—9. טילפין וצפרירין וטיהרירין[1]). — שורה 10. „הקודש" ליתא. — שורה 13. טניילש בל׳ = tenaille. — שורה 14 מלקחיים ובל׳ אשכנז צוואנגא = Zange. שורה 26. שדומה לכלי שלא. שורה 27. גלימא ולשון ויגלום דאליהו.

542 שורה 16. אינו מדבר זה משה שנא׳ וידבר אהרן את כל הדברים וכי מי ראוי לדבר הוי אומר זה משה ששמע מפי הגבורה אלא כך אמר משה אי אפשר.

543 שורה 9. כרכתי ונתן ה׳ לך לחם צר. — שורה 21. במקום „שבסאה" איתא „שבמדה". — שורה 27. שאם — שמים שורה 28 ליתא. — שורה 30. א"ר יוסי אע"פ.

544 שורה 1. והא—קיבלת שורה 3 ליתא. — ש׳ 12. במקום „שלבו" איתא „שלכך". — שורה 14. עד שתהא גומה כוסך או עוטף טליתך. שורה 21. דיש אם — סנהדרין שורה 22 ליתא.

545 שורה 12. שבשלישית והם לא נתנו ומניין שמעשר עני נוהג בשלישית שנאמר. — ש׳ 16. לירושלים לבר ממעשר ראשון כצ"ל. — ש׳ 33. „אין אנו גורסין זו מדה בינונית". — ש׳ 34. שוה היא זו שאינו לא מטיב ולא מריע. שאינו „נמנה" כצ"ל במקום נהנה" בנדפס.

546 שורה 4 דשנוריץ desnuriz = ungezogen. — שורה 8. ומארצו יצאו. שלי ושלך שלך חסיד להנאותו. שורה 25. תמיד. רשע שמותך.

547 שורה 2 ליתא. — שורה 7 אשפונייא (eponge = Schwamm. — שורה 8. אונטונייר (entonir = Trichter). — שורה 12. וקופא והולך בטעמי שמועתו. — שורה 30—31 ליתא.

548 שורה 14—15. עד בר ינום ולא ימלט בו. זכות הרבים תלוי בו שנאמר צדקת ה׳ עשה במשה כת׳ סים המקרא ודורשיהו צדקת ה׳ ומשפטיו של ה׳ שעם ישראל מתנהגין בהם עשה אותם מחוקק האמור למעלה והוא משה. — שורה 17. ושלשה דברים אחרים תלמיד של בלעם.

549 שורה 5. ויש תימא — הוי שורה 8 ליתא. — שורה 12 עז כנמר. אנגריש ב׳ engri = Leopard. — בכ"י אחר משנת יהודה בן תימא איתא משנת הוא היה אומר עז פנים לגיהנם. שנאמר העז איש רשע בפניו וכן ישובו רשעים לשאולה כן דרך תשובתן של רשעים כל מה שהולכין ובאין סוף תשובתן לשאול מרטורין בל׳ ובוש פנים לגן עדן כמו שפירשו חכמים שכל אדם שיש לו בושת לא במהרה הוא חוטא כדכתיב לבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ומשנת בן בג בג אומר. — שורה 17. הוא היה אומר בן חמש. — שורה 22—25. ברוב למקרא ליתא ובמקומם כתיב: שמואל הקטן אמרה וכדי לסמוך העניין סידרן בבית הכנסת לומר למעלה מזו שמואל הקטן או׳ בן חמש שנים למקרא שכן מצינו בערלה. שורה 29. שכן — בכתובות צד 550 שורה 1 ליתא.

---

[1]) מזיקי וטלני וצפרירי וטיהרי ע׳ בתרגום לשה"ש ד׳ ו׳:

צד 550 שורה 7. שנים הללו מכאן לתלמיד שאם לא ראה סימן יפה במשנתו
אינו רואה הא למדת שמחמש שנים הוא זמן לימוד. — שורה 10.
ולומד סברא הוא התלמוד שלנו — שורה 12—16 משובש בכ״י. — ש
20. ויקחו — ביצר שורה 22 ליתא. — שורה 36. ולבי מחכים.
לא . . . מבן ס׳ שמא תאמר שאין מענישין אותו. (א״א מה שהביא המפ
מלוי בן יעקב שנקרא איש בהיותו אז י״ג שנה ע״נ במפרש לנזיר דף כ״ט
צד 551 שורה 2. ואילך זו מיתת כל אדם. — שורה 4. שאע״פ שאמר. — ש
6. ואע״ג — עבידנא שורה 9 ליתא. — שורה 14. בן עשרים — עצמותיו
ש׳ 21 ליתא. — ש׳ 27 ומשה — רכם ש׳ 28 ליתא. — ש׳ 29 והיינו
שנין ליתא. — שורה 31. פירושו חכמים במסכת משקין.
צד 552 שורה 3. כמו — גובריה שורה 7 ליתא. — שורה 8 וכפוף כקוף.
שורה 21. וקמפריש — שנויה שורה 22 ליתא. שורה 23. ועלה — עק
ליתא. — שורה 26 היאך תקע דעתך. עיין שם בהערה.
צד 553 שורה 2. עליו חביריו על ר׳ עקיבא. — שורה 4. ופונם — בהמה ש
ליתא. — שורה 18. א״ר אבא מאחר שלמיתה הן עומדים. שם כי
הבא שורה 26 ליתא. ואח״כ איתא ר׳ חנניא או׳ כבר פירשתי בראש
ראשון (ע״ש) שאין בבא זו מסכתא אבות אלא משנה היא במסכת סנהד
בפרק הן הלוקין ולפי שיש בו סיום נאה נהגו העם לומרה בסוף
פרק ופרק.
צד 554 שורה 6 תיבת „כך״ ליתא. — שורה 7—11. איפשר לומר שהיה ש
לפי שבדברי שמואל הקטן היה שא׳ בפרק הראשונים בנפול אויבך
תשמח ואותה בבא היו רגילין אותה הם לשנותה בסוף בעשרה . . .
שמצינו בסוף המחזורים . . . והנהינו לומר בשבת. — שורה 12.
ובלשון — הברייתא ליתא. — ש׳ 13. משנת ר׳ אושעיא ור׳ נתן ובר קפ
ושמואל ותניא ר׳ נתן אומר. — שורה 18. לצוות שולין בלי = solaz[1]).
שורה 22. ואני הכותב — ירושלמי שורה 24 ליתא. שורה 29 משו
הדין. ישר הוא מעין חסידות עושה צדקה ומשפט ומתהלך במשרים שנ
אף לפנים משורת הדין.

הפירוש על פרק ששי בכ״י הוא כמעט לפירוש אשר נדפס אצלנו ב
רש״י והשינוים אשר בינו ובין הפירוש במח״ו נערכים כאן על ידי:

צד 555 שורה 2. ונהגין — ליאטיר ב׳ שורה 3 ליתא. — שורה 4. וכדאמרינן
בפניהם שורה 5 ליתא. — שורה 11. ומההיא — חכמה שורה 12 לי
שם. לשון — רזי לי שורה 13 ליתא. — שורה 24. בתחילה — נוב
שורה 15 ליתא. — שורה 16. ומרוממתו — פשעיו שורה 17 ליתא.
צד 556 ש׳ 5. „ויוצאה״ במקום „ונמצאת״. - כרוח (ולא „ברוח״). שהוא כאדם הקו
שורה 6. ולשון בת — אצלו שורה 7 ליתא — שורה 10. לשמים
מנודה שורה 12 ליתא. — שורה 14. לא דבר שלמה. — שורה 8
ותרוממך ובין נגידים תושיבך. — שורה 20. ומשניתנה — וממתנה נחלי
שורה 21 ליתא. — שורה 32. ואית דאמרי — תורה כו׳ צד 557 שורה
ליתא. — שורה 4 להשפיל את עצמו או אפילו אות אחת שכלפי גדול

---

[1]) וכן לועז רש״י תיבת צוות בברכות ו׳: שבת ל׳: ב״ק ט׳: ועיין להלן דף 197.

אצל אחיתופל שהשפיל עצמו בשני דברים כדיי לאדם להכניע. — שורה 15. ולעסוק בתורה בשמה. שורה 17 עלמא ומסני.—

558 שורה 10. ולא דנין אותו. לא מעיד ולא מעידין אותו כצ"ל כבכ"י. — שורה 21. מלמד שהגר. שם. ואף ישראל ממזר ועבד פסולים. — ש' 22 שלא יהא פסול אלא ראוי כצ"ל כבכ"י. — שורה 23. מלך בסנהדרין ואם נפש אדם לומר הכנס. — שורה 33. בגדי שש ופאר מגבעות לכבוד ולתפארת ופאר תספורת.

559 ש' 5 ולהיות קדוש שנאמ'. — ש' 14. להווא תלמידא דהוה. — ש' 15. ועוד — מרפא שורה 16 ליתא. — שורה 20. ואף — החופה שורה 21 ליתא. שורה 27. במקום „ומתחזר" איתא „ומתחדר".

560 שורה 1. בא וראה כמה קשה. — שורה 3. ועל איתמר מדוע לא אכלתם וגו' כיוצא בו שמעו נא המורים וגו' וכת' ויך את הסלע אף כאן הוא ויקצוף משה על פקודי החיל ויאמר אלעזר הכהן מלמד. — שורה 9 שמקדים — והוא שורה 10 ליתא. — שורה 11—22 מכל אדם והכתוב מעיד מכל מלמדי. — שורה 25. לזכות ולחובה מכריעו לזכות שמתוך כך הכל אוהבים אותו. — שורה 29. רווחא שמעתתא והיה ר' יוחנן משבח בר' שמעון בדבר הזה כדמפרש בהשוכר את הפועלים. — שם. שאינו — ע"א ש' 30 ליתא. שם. בנ' שאכלו אצל ליטעם איתמר. — שורה 31. וביציאות — ובעדיות ליתא. שורה 32. בשם אומרו שכל תלמיד שאמר דבר מפיו בעולם הזה שפתותיו רוחשות בקבר שנ' דובב שפתי ישנים כמפורש בגמ' דשקלים וביבמות ובעוד ששבח הוא לאדם שאומרים דבר שמועה מפיו ואם נטל עטרה בעצמו עונשו גדול שכן מעכב את הגאולה שבזכותו הגאולה ממהרת לבא שנאמר ותאמר אסתר במעשה בגתן ותרש ואע"פ שאין כאן ראיה לזכות מ"מ למדנו שעל ידי שתלת הדבר בבעלה נתגלגל הדבר שבאת לידי גאולה ומתוך זה נאמר מה נעשה יקר וכו'.

561 שורה 15. במדרש משלי ותנא דבי אליהו פותח ומוסיף על המעלות כי חיים הם. — שורה 26 בלמען — כמו צד 562 שורה 1 ליתא. — שורה 2—4. ואין צריך לומר חש בראשו שנ' כי לוית חן הם לראשך ולא עוד אלא שמגינה עליו שאין יסורין באין עליו שנ' תמגנך ולא עוד אלא שהכל מאשרין אותו שנ' ותומכיה מאושר. עץ חיים סם חיים ועץ החיים בתוך הגן. ולא עוד אלא שמושכתו לשלום. — שורה 8 ודבריו נשמעים בה כדי לרוץ בפניו ועוד שהתורה מיינעתו כמו שאמר לו ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש יאי חילך לאורייתא בהשוכר. שם שנאמר — ממנו ליתא. — שורה 11 לוייה וצוות שולץ [1]solaz =). — שורה 12 ואני לומר אותם. — ש' 13 פורפרליר ב'[2]) = pourparler.

563 שורה 3. חמשה קניינין במחזורים וכמו כן מצאתי בתנא דבי אליהו אברהם שהוא אחד מחמשה קניינים שקניתי בעולמי וראיתי. — ש' 4 שמוציא. — שורה 8—16 בשנים רבים. — שורה 25. ובלה בה — אלהים שורה 26 ליתא. — שורה 27. לזיע תרגם. שם. שאין — עליה ליתא. — שורה 31. שמעתי אני הכותב — חייבין צד 564 ליתא.

[1]) עיין לעיל דף 196 בהערה. — [2]) ב' או בל' = בלעז.

מפתח הפיוטים במחזור ויטרי.

(הפיוטים המצויינים בציון כוכב (*) נמצאים גם בקונטרס הפיוטים).

התוספת הזאת, אשר בשם „השלמה למחזור ויטרי“ קראתיה, נמצאת
סוף הכ״י, ועי״ מקרה לא באה לידינו עד אחר כלות הדפסת המח״ו, כי
א העתיק אותה מעתיק הכ״י בעד חברתנו, ואף גם לא הודיענו את הדבר
ה. והנה ראיתי תועלת רב לציין את מספר העמודים למטה כפי
מח״ו, כי „ההשלמה“ היא המשך המח״ו, ומלבד זאת ציינתי גם למעלה
כל עמוד ועמוד מספר חדש על הסדר.

יש להתבונן על חלוק סִדרי השבוע, כאשר הוא ערוך לפנינו
ההשלמה“ הזאת, השונה מהחלוק הנהוג אצלנו, ועי״ז נקראו גם
דרים אחדים בשם חדש. מקור השנוי הזה הוא חלוק הדעות אשר
ברנו אדותיו להלן צד 6. מלבד שני השמות הנזכרים שם (ר״ת
בר גם צד 9) עוד יש לשים לב על השם שלמה אשר בראש תיבות
סימן למועדים (צד 11). — שנת ד׳ תתק״ב (1142) אשר בצד 12, והוא
תחלת חשבון השנים, אינו מורה על ימי חיי המחבר או הסופר, כי היא
חרה להשתמש בה אחר ר׳ אברהם בר חייא, אשר התחיל בספר העבור
וצאת פיליפובסקי צד 115) את חשבון השנים מזמנו, היינו מתחלת מחזור
״ח (רנ״ח × י״ט עולה לסך ד׳ תתק״ב = 1142). ויותר נראה, כי המחבר
ז את זמנו בצד 8 בהזכירו שם את שנת ד׳ תתק״ע (1210). בלוחות
עבור אשר בכ״י בודליאנא סי׳ 1100, אשר בו נכלל הנוסח האחר
המח״ו (לדעת מי שקדמני, וכאשר הראתי לדעת אין זה מח״ו כלל)
ברת השנה 1208, ומסופר מאוחר נזכרו בו גם השנים 1288—1332, עי׳
הערותי למחזור ויטרי בשם „לקוטי בתר לקוטי“. לא כן השנים הנזכרות
לוחות העבור בכ״י בודל. סי׳ 692, כאשר עוד נראה להלאה, כי נחוץ
יה לדבר עוד דברים אחדים ע״ד תוכן הענינים הנכללים בכ״י הזה
מען הסיר כמה טעיות ושגיאות אשר נפלו בענינים אחדים, ועל כן נשוב
דבר על חלקי הכ״י הנוגעים לעניננו במרוצת מאמרי זה.

השלמה למחזור ויטרי.

פשוטה. תשרי וראש השנה יום ה׳. האזינו ג׳ בו. צום כפור יום ז׳. סוכות יום ה׳.
שבת של סוכות י״ז בו. הברכה ושמחת תורה יום ו׳. בראשית כ״ד בו. מרחשוון
ח א׳ בו. לך לך ח׳ בו. וירא ט״ו בו. חיי שרה כ״ב בו. תולדות כ״ט בו. כסליו יום
ויצא ז׳ בו. וישלח י״ד בו. וישב כ״א בו. חנוכה יום ד׳. מקץ כ״ח בו. טבת ב״ג.
ה׳ בו. י׳ בטבת יום ה׳ בו. ויחי י״ב בו. שמות י״ט בו. וארא כ״ו בו. שבט יום ד׳.
׳ בו. בשלח י״א בו. יתרו י״ח בו. משפטים כ״ה בו ושקלים בו ביום. אדר ה״ו.
ב׳ בו. תצוה ופרשת זכור ט׳ בו. תענית אסתר יום ד׳. פורים יום ה׳. תשא י״ו בו.
׳ ופרשת פרה אדומה כ״ג בו. ניסן יום ז׳. ויקרא ופרשת החדש בו ביום. צו ח׳ בו.
יום ז׳. שבת ראשונה של פסח ט״ו בו. שבת שניה של פסח כ״ב בו. שמיני כ״ט
ייר א״ב. תזריע ו׳ בו. אחרי י״ג בו. אמר כ׳ בו. בהר כ״ז בו. סיון יום ג׳. במדבר
. שבועות למחר יום א׳. נשא י״ב בו. בהעלותך י״ט בו. שלח כ״ו בו. תמוז ד׳ ה׳.
ג׳ בו. חקת י׳ בו. בלק י״ז בו. תענית של י״ז בתמוז דחוי למחרת ליום א׳. פנחס
בו. אב יום ו׳. ראשי ב׳ בו. דברים ט׳ בו. ט׳ באב דחוי למחרת ליום א׳. ואתחנן
. עקב כ״ג בו. ראה ל׳ בו. אלול ז׳ א׳. שופטים ז׳ בו. תצא י״ד בו. תבא כ״א בו.
ם כ״ח בו. תשרי לשנה הבאה יום ב׳. צום גדליה יום ד׳. וילך ו׳ בו. צום כיפור
יום ד׳. האזינו י״ג בו.

מעוברת. תשרי וראש השנה יום ה׳ האזינו ג׳ בו. צום גדליה דחוי למחרת יום א׳.
צום כפור ושבת י׳ בו. סוכות יום ה׳. שבת של סוכות י״ז בו. הברכה ושמחת
יום ו׳. בראשית כ״ד בו. מרחשון ו״ז. נח א׳ בו. לך לך ח׳ בו. וירא ט״ו בו. חיי
כ״ב בו. תולדות יצחק כ״ט בו. כסליו יום א׳. ויצא ז׳ בו. וישלח י״ד בו. וישב
בו. חנוכה יום ד׳. מקץ כ״ח בו. טבת יום ב׳. ויגש ו׳ בו. י׳ בטבת יום ד׳. ויחי י״ג
שמות כ׳ בו. וארא כ״ז בו. שבט יום ג׳. בא ה׳ בו. בשלח י״ב בו. יתרו י״ט בו.
טים כ״ו בו. אדר ד׳ ה׳. ויקחו ג׳ בו. תצוה י׳ בו. וזה הדבר י״ז בו. תשא כ״ד בו.
ו׳ ז׳. ויפן ופרשת שקלים בו ביום. ויקהל ופרשת זכור ח׳ בו. תענית אסתר יום
רים יום ו׳. בצלאל ט״ו בו. פקודי ופרשת פרה אדומה כ״ב בו. ותכל ופרשת
ש כ״ט בו. ניסן יום א׳. ויקרא ז׳ בו. צו י״ד בו. פסח יום א׳. שבת של פסח כ״א
שמיני כ״ח בו. אייר ב״ג. תזריע ה׳ בו. אחרי י״ב בו. אמר י״ט בו. בהר כ״ו בו.
יום ד׳. במדבר ד׳ בו. שבועות יום ב׳. נשא י״א בו. בהעלתך י״ח בו. שלח כ״ה בו.
ה״ו. קרח ב׳ בו. חקת ט׳ בו. בלק י״ו בו. י״ז בתמוז למחרת יום א׳. פנחס כ״ג בו.
ום ז׳. ראשי בו ביום. דברים ח׳ בו. ט׳ באב למחרת יום א׳. ואתחנן ט״ו בו. עקב
בו. ראה כ״ט בו. אלול א׳ ב׳. שופטים ו׳ בו. תצא י״ג בו. תבא כ׳ בו. נצבים כ״ז
תשרי לשנה הבאה יום ג׳. צום גדליה יום ה׳. וילך ה׳ בו. צום כיפור יום ה׳.
האזינו י״ב בו.

השׁ פשוטה. תשרי וראש השנה יום ה׳ האזינו ג׳ בו. צום גדליה דחוי למחרת
א׳. צום כיפור ושבת י׳ בו. סוכות יום ה׳. שבת של סוכות י״ז בו. ברכה ו
תורה יום ו׳. בראשית כ״ד בו. מרחשוון יום ו׳ ז׳. נח א׳ בו. לך לך ח׳ בו. וירא ט
חיי שרה כ״ב בו. תולדות יצחק כ״ט בו. כסליו א״ב. ויצא ו׳ בו. וישלח י״ג בו. ויש
בו. חנוכה יום ה׳. מקץ כ״ז בו. טבת ג׳ ד׳. ויגש ד׳ בו. י׳ בטבת יום ו׳. ויחי י
שמות י״ח בו. וארא כ״ה בו. שבט יום ה׳. בא ג׳ בו. בשלח י׳ בו. יתרו י״ז בו. מש
כ״ד בו. אדר ו׳ ז׳. ויקחו ופרשת שקלים בו ביום. תצוה ופרשת זכור ח׳ בו.
אסתר יום ה׳. פורים יום ו׳. וזה הדבר ט״ו בו. תשא ופרשת פרה אדומה כ
ויקהל ופרשת החדש כ״ט בו. ניסן יום א׳. ויקרא ז׳ בו. צו י״ד בו. פסח יום א׳.
של פסח כ״א בו. השמיני כ״ח בו. אייר ב׳ ג׳. תזריע ה׳ בו. אחרי י״ב בו. אמר י״
בהר כ״ו. סיון יום ד׳. במדבר ד׳ בו. שבועות יום ב׳ נשא י״א בו. בהעלותך י
שלח כ״ה בו. תמוז ה׳ ו׳. קרח ב׳ בו. חוקת ט׳ בו. בלק י״ו בו. י״ז בתמוז למחר
א׳. פנחס כ״ג בו. אב יום ז׳. ראשי בו ביום. דברים ח׳ בו. ט׳ באב למחרת ליו
ואתחנן ט״ו בו. עקב כ״ב בו. ראה כ״ט בו. אלול א׳ ב׳. שפטים ו׳ בו. תצא י״ג בו.
כ׳ בו. נצבים כ״ז בו. תשרי לשנה הבאה ליום ג׳. צום גדליה יום ה׳. וילך ה׳ בו.
כיפור יום ה׳. האזינו י״ב בו.

השׁ מעוברת. תשרי וראש השנה יום ה׳. האזינו ג׳ בו. צום גדליה דחוי למחרת
א׳. צום כיפור ושבת י׳ בו. סוכות יום ה׳. שבת של סוכות י״ז בו. ברכה ו
תורה יום ו׳. בראשית כ״ד בו. מרחשוון ו׳ ז׳. נח א׳ בו. לך לך ח׳ בו. וירא ט
חיי שרה כ״ב בו. תולדות יצחק כ״ט בו. כסליו א״ב. ויצא ו׳ בו. וישלח י״ג בו. ויש
בו. חנוכה יום ה׳. מקץ כ״ז בו. טבת ג״ד. ויגש ד׳ בו. י׳ בטבת יום ו׳. ויחי י
שמות י״ח בו. וארא כ״ה בו. שבט יום ה׳. בא ג׳ בו. בשלח י׳ בו. יתרו י״ז בו. מש
כ״ד בו. אדר ו״ז. ויקחו א׳ בו. תצוה ח׳ בו. וזה הדבר ט״ו בו. תשא כ״ב בו.
ופרשת שקלים כ״ט בו. ואדר א״ב. ויקהל ו׳ בו. תענית אסתר מוקדם ליום ה׳. בצ
ופרשת זכור י״ג בו. פורים למחרת יום א׳. פקודי ופרשת פרה כ׳ בו. ותכל ופ
החדש כ״ז בו. ניסן יום ג׳. ויקרא ה׳ בו. צו י״ב בו. פסח יום ג׳. שבת של פסח י״
שמיני כ״ו בו. אייר ד״ה. תזריע ג׳ בו. אחרי י׳ בו. אמור א׳ בו. בהר כ״ד בו. סי
ו׳. במדבר ב׳ בו. שבועות יום ד׳. נשא ט׳ בו. בהעלותך י״ו בו. שלח כ״ג בו. קר
בו. תמוז ז״א. חקת ז׳ בו. בלק י״ד בו. י״ז בתמוז יום ג׳. פנחס כ״א בו. ראשי כ״
אב יום ב׳. דברים ו׳ בו. ט׳ באב יום ג׳. ואתחנן י״ג בו. עקב כ׳ בו. ראה כ״ז בו.
ג״ד. שופטים ד׳ בו. תצא י״א בו. תבא י״ח בו. נצבים כ״ה בו. תשרי לשנה הבא
ה׳. האזינו ג׳ בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום א׳. צום כפור ושבת י׳ בו.

זח פשוטה. תשרי וראש השנה יום ז׳. צום גדליה יום ב׳. האזינו ח׳ בו. צום
יום ב׳. שבת וסוכות ט״ו בו. ושבת ושמיני עצרת כ״ב בו. שמחת תורה למח
א׳. בראשית כ״ט בו. מרחשוון א״ב. נח ו׳ בו. לך לך י״ג. וירא כ׳. חיי שרה כ״
כסליו יום ג׳. תולדות יצחק ה׳ בו. ויצא י״ב בו. וישלח י״ט בו. חנוכה יום ו׳. ויש
בו. טבת יום ד׳. מקץ ד׳ בו. י׳ בטבת ו׳ בו. ויגש י״א בו. ויחי י״ח בו. שמות כ״
שבט יום ה׳. וארא ג׳ בו. בא י׳ בו. בשלח י״ז בו. יתרו כ״ד בו. אדר ו״ז. מש
ופרשת שקלים בו ביום. ויקחו וזכור ח׳ בו. תענית אסתר יום ה׳. פורים יום ו׳. תצו
בו. תשא ופרשת פרה אדומה כ״ב בו. ויקהל ופרשת החדש כ״ט. ניסן יום א׳. ויקר
בו. צו י״ד בו. פסח למחרת ליום א׳. שבת דפסח כ״א בו. שמיני כ״ח. אייר ב״ג. ת
ה׳ בו. אחרי י״ב בו. אמר י״ט בו. בהר כ״ו בו. סיון יום ד׳. במדבר ד׳ בו. שבועו

נשא י"א בו. בהעלותך י"ח בו. שלח כ"ה בו. תמוז ה"ו. קרח ב' בו. חקת ט' בו. ק י"ו בו. י"ז בתמוז למחרת ליום א'. פנחס כ"ג בו. אב יום ז'. ראשי בו ביום. הדברים בו. ט' באב למחרת יום א'. ואתחנן ט"ו בו. עקב כ"ב בו. ראה כ"ט בו. אלול א"ב. טים ו' בו. תצא י"ג בו. תבא כ' בו. נצבים כ"ז בו. תשרי לשנה הבאה יום ג'. צום גדליה יום ה'. וילך ה' בו. צום כיפור יום ה'. האזינו י"ב בו.

מעוברת. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האזינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. סוכות יום ז'. שבת וסוכות ט"ו בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת ה למחרת ליום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א"ב. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא בו. חיי שרה כ"ז בו. כסליו יום ג'. תולדות יצחק ה' בו. ויצא י"ב. וישלח . חנוכה יום ו'. וישב כ"ו בו. טבת יום ד'. מקץ ד' בו. י' בטבת יום ו'. ויגש בו. ויחי י"ח בו. שמות כ"ה בו. שבט יום ה'. וארא ג' בו. בא י' בו. בשלח בו. יתרו כ"ד בו. אדר ו' ז'. משפטים א' בו. ויקחו ח' בו. תצוה ט"ו בו. [וזה בר כ"ב בו]. תשא כ"ט בו ופרשת שקלים בו ביום. ואדר א' ב'. ויקהל ו' בו. נית אסתר מוקדם ליום ה'. בצלאל וזכור י"ג בו. פורים למחרת ליום א'. פקודי שת פרה אדומה כ' בו. ותכל ופרשת החדש כ"ז בו. ניסן יום ג'. ויקרא ה' בו. צו בו. פסח יום ג'. שבת דפסח י"ט בו. שמיני כ"ו בו. אייר ד' ה'. תזריע ג' בו. אחרי בו. אמר י"ז בו. בהר כ"ד בו. סיון יום ו'. במדבר ב' בו. שבועות יום ד'. נשא ט' בו. עלותך י"ו בו. שלח כ"ג בו. קרח ל' בו. תמוז ז' א'. חקת ז' בו. בלק י"ד בו. ראשי ז בו. אב יום ב'. דברים ו' בו. ט' באב יום ג'. ואתחנן י"ג בו. עקב כ' בו. ראה כ"ז אלול ג' ד'. שפטים ד' בו. תצא י"א בו. תבא י"ח בו. נצבים כ"ה בו. תשרי לשנה הבאה יום ה'. צום גדליה דחוי ליום א'. צום כיפור ושבת י' בו.

ן פשוטה. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האזינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. סוכות ליום ז' ט"ו בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת תורה חרת ליום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א' ב'. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא כ' בו. כ"ז בו. כסליו ג' ד'. תולדות יצחק ד' בו. ויצא י"א בו. וישלח י"ח בו. חנוכה יום וישב בו ביום כ"ה בו. טבת ה' ו'. מקץ ב' בו. ויגש ט' בו. י' בטבת למחרת ליום ויחי י"ו בו. שמות כ"ג בו. שבט יום ז'. וארא א' בו. בא ח' בו. בשלח ט"ו בו. ו כ"ב בו. משפטים ופרשת שקלים כ"ט בו. אדר א' ב'. ויקחו ו' בו. תענית אסתר קדם ליום ה'. תצוה ופרשת זכור י"ג בו. פורים למחרת ליום א'. תשא ופרשת פרה בו. ויקהל ופרשת החדש כ"ז בו. ניסן יום ג'. ויקרא ה' בו. צו י"ב בו. פסח יום ג'. ת של פסח י"ט בו. שמיני כ"ו בו. אייר ד' ה'. תזריע ג' בו. אחרי י' בו. אמר י"ז בהר כ"ד בו. סיון יום ו'. במדבר ב' בו. שבועות יום ד'. נשא ט' בו. בהעלותך י"ו שלח כ"ג בו. קרח ל' בו. תמוז ז' א'. חקת ז' בו. בלק י"ד בו. י"ז בתמוז יום ג'. חס כ"א בו. ראשי כ"ח בו אב יום ב. הדברים ו' בו. ט' באב יום ג'. ואתחנן י"ג בו. ב כ' בו. ראה כ"ז בו. אלול ג' ד'. שפטים ד' בו. תצא י"א בו. תבא י"ח בו. נצבים ה בו. תשרי לשנה הבאה ליום ה'. האזינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום א'. צום כיפור ושבתו י' בו.

מעוברת. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האזינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. שבת דסוכות ט"ו בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת תורה חרת יום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א' ב'. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא כ' בו. כ"ז בו. כסליו ג' ד'. תולדות יצחק ד' בו. ויצא י"א בו. וישלח י"ח בו. וישב כ"ה בו. כה יום ז'. טבת ה"ו. מקץ ב' בו. ויגש ט' בו. י' בטבת למחרת ליום א'. ויחי י"ו בו. שמות

כ"ג בו. שבט יום ז'. וארא א' בו. בא ח' בו. בשלח ט"ו בו. יתרו כ"ב בו. משפטים כ"ט ב
אדר א' ב'. ויקחו ו' בו. תצוה י"ג בו. וזה הדבר כ' בו. תשא ופרשת שקלים כ"ב
ואדר ג' ד'. ויקהל ד' בו. בצלאל ופרשת זכור י"א בו. תענית אסתר יום ב'. פורי
ג'. פקודי ופרשת פרה אדומה י"ח בו. ותכל ופרשת החדש כ"ה בו. ניסן יום ה'. ק
ג' בו. צו י' בו. פסח יום ה'. שבת של פסח י"ז בו. שמיני כ"ד בו. אייר ו' ז'. ת
א' בו. אחרי ח' בו. אמר ט"ו בו. בהר כ"ב בו. במדבר כ"ט בו. סיון יום א'. שנ
יום ו'. שבת של שבועות ז' בו. נשא י"ד בו. בהעלותך כ"א בו. תמוז ב' ג'. קרח ז' ב
חקת י"ב בו. ובלק בו ביום. י"ז בתמוז יום ה'. פנחס י"ט בו. ראשי ט' בו. אב יומ
דברים ד' בו. ט' באב יום ה'. ואתחנן י"א בו. עקב י"ח בו. ראה כ"ה בו. אלול ז
שפטים ב' בו. תצא ט' בו. תבא י"ו בו נצבים כ"ג בו. תשרי לשנה הבאה ליום ז'. צ
גדליה יום ב'. האזינו ח' בו. חזק.

הרוצה לידע סדר כל השנה לשבתות ולחדשים ולמרחשוון ולכסליו אם שלימי
חסירין אם כסדרן אחד חסר ואחד מלא יתן עינו בסימני פסקי הלוח ש
רבינו נחשון וידע על שנה שהוא עומד בה מהו סימנה או ב"ש או ב"ח או ג"כ או
מכל הסימנין. ויעיין פירוש של כל השנה כתוב ומפורש באחד מי"ד סימנין. ושפי
הן לקביעות ראשי חרשים הן לסידרא שבכל שבת בכמה בחדש הן לתענית צ
ופירש הרב ר' יהודה בן הרב רבינו יום טוב הגדול. ולעולם פקיד ופסח.
ועצרו. [צומו וצלו קומו] ותקעו.*)

ורבינו יעקב בן רבנא מאיר סידר בשנה פשוטה פקיד ופסח. ובשנה מעוברת
ופסח. ובה"ש מעוברת ובה"ח מעוברת אחרי קודם פסח. וסימן פטיר ו
אוחר ופסח. שאילו נצמצם לסגיר ופסח לא מצינו מקום למטות ומסעי להיחלק ל
שהרי אף בשנת עיבור לא מצינו להם מקום להיחלק אלא בה"ש מעוברת או
מעוברת. ואתה ידעת כי ראויות הן ליחלק יותר מאלה פקודי ותכל. לפי שהן ס
גדולים וגם הפטרות נתקנו לצורכם. ואם לא עכשיו אימתי. כך תיקן בצרפת.
שאלה יום ס' לתקופה. ויום ס' כלאחר ס'. וס' יום הולכים שבועות לבד ד'
והילכך אם תפול תקופת תשרי ביום א'. תהא שאלה יום ד'. ואם נפלה ביום ב'
שאלה יום ה'. וכן כולן. וכיון דשאלה ביום ס' אחר התקופה אלמא מנינן יום שנ
בו התקופה. דיום תקופה מתחיל. וזה הכלל שאם תפול תקופת תשרי בי' בו וה
חסירה או כסדרה גם השאלה תהיה ביוד בכסליו. ואם נפלה כמו כן בי"א בתשרי
השאלה תהיה בי"א] בכסליו כי כאשר תמשוך התקופה בתשרי תמשוך השאלה בכס
אך אם השנה שלימה אז לא תמשוך השאלה בכסליו. כמו שמשכה התקופה בת
מפני שמרחשוון מלא ופוחת יום אחד. ואם נפלה תקופה בי"א בתשרי תהיה השא
בי' בכסליו.

א"ב תשצ"ג.	לכל חודש וחודש הוצג.	ג"א תק"ו.	לשני חדשים הוצקו.		
די"ד רי"ט.	לשלשה חדשים להחריט.	ז"כ תתרי"ב.	לארבעה חדשים להקריב.		
ט"ו תשכ"ה.	לחמשה חדשים נמשכה.	ב"ד תל"ח.	לחצי שנה תשלח.		
ג"ח קנ"א.	לשבעה חדשים לתקנה.	ה"ה תקמ"ד.	לשמונה חדשים הועמד.		
וי"ח תרנ"ו.	לתשעה חדשים הוקנו.	א"ו ש"ע.	לעשרה חדשים הושע.		
ב"ך פ"ג.	לאחד עשר חדשים הופג.	ד"ח תתע"ו.	לשנה פשוטה הקבעו.		

*) לעיל במחזור ע' 221 ואודות ר' יו"ט הנזכר כאן עיין מה שכ' הרב המבאר במ
ע' 143 אות מ' ועוד ע' 153 אות a'.

"א תקפ"ט. לשנה מעוברת חק ומשפט.	לבט"ו תרי"ב. משלש לשלש חוייב.	
ב תתצ"ט. לעיבור ראשון הוסט.	וא"ה תשי"ח. לעיבור שני תמשיח.	
"ב תשמ"ו. ליתרון לבנה בעיבור שלישי נרמז.	אי"ד קנ"ב. לעיבור רביעי הוענב.	
"ן תתרנ"א. לעיבור חמשי נמנה.	זי"ט תת"ע. לעיבור ששי נפתע.	
ע"ה ותפ"ה. לתכלית מחזור נתערפה.	בי"ו תקצ"ה לתכלית מחזור נמצא.	

תקע"ח) א' ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא אין חודשה של לבנה פחותה מכ"ט יום וחצי ושתי ידות שעה וע"ג חלקים. וקיימ"לן די"ב חדשים יש בשנה. ה י"ב פעמים החשבון הזה ותמצא שיש בשנת לבנה שנ"ד ימים וח' שעות ותתע"ו לקים. כשתמנה כ"ד שעות ליום ואלף ושמונה חלקים לשעה. דהכי נקטינן והכי קים . ולכך היא נקראת שנה. דמשנ"ה ימים אינו חסר כי אם ט"ו שעות וי"ד חלקים. כ"ש.

מר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום וז' שעות ומחצה. וקיימ"לן דארבע תקופות יש בשנה. נמצא שיש בשנת החמה שס"ח ימים ורביע יום. שתמנה ד' פעמים צ"א יום וז' שעות ומחצה. ותניא נמי בברייתא חודשה של חמה תק"ס ל' ימים י' שעות תק"ס חלקים וי"ב פעמים ליתק"ס עולה שס"ח ימים וו' שעות היינו רביע יום. כמה יתירה שנת החמה על שנת הלבנה יכאר"ד י' ימים כ"א שעות ר חלקים. ולכך אנו צריכים להוסיף על שנה חרש אחד פעמים לסוף שלש ופעמים וף שנתים. כדי להשוות שנות הלבנה לשנות החמה כמה שנוכל. לתקן את המועדות יהא פסח בזמן אביב. ושתהא התבואה מבושלת כדי להביא ממנה העומר. וגם חג סוכות בזמן אסיפה. כדכת' וחג האסיף. כדתניא בפ"ק דסנהדרין על שלשה סימנין עברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. שאם לא היינו עושין בור כמו שאנו עושים לסוף שנות המחזור שהן י"ט שנים יהיה פסח באלול של חמה וכות באדר של חמה. ולכך מעברין אנו לסוף ג' ו' ח' י"א י"ד י"ז י"ט. כי לסוף ג' נים יתירה שנת החמה על שנת הלבנה ג' יכארד"ין שעולים ל"ב ימים כ"א שעות י"ב חלקים. וסימנך לבט"ו תרי"ב מג' לג' חוייב. וכאשר נעבר את השנה השלישית סיף עליה חדש אחד שהוא מכ"ט יום וחצי ושתי ידות שעה וע"ג חלקים. והשתי ידות עה עולין תש"ך חלקים וע"ג הרי תשצ"ג חלקים הרי כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים בט"ו תרי"ב. הרי שלא ישאר בידך מיתרון החמה על הלבנה לג' שנים. כי אם ג' ימים שעות ותתצ"ט חלקים. וסימנך ג"ב תתצ"ט. לעיבור ראשון הוס"ט. ולסוף ג' שנים שר נעבר את השנה הששית ישארו ב' פעמים ג"ב ת"ת צ"ט שעולין ו' ימים וה' עות ותשי"ח חלקים וסימנך ו"ה תשי"ח לעיבור שני תמשי"ח. ואם היינו ממתינין מלעבר ג' שנים שלישיים תהא יתירה שנת החמה על שנת הלבנה יותר מדאי לכך אנו הרין לעבר לסוף ב' שנים שהיא שנה שמינית של מחזור. ובאותן ב' שנים עולה תרון ב' יכארד"ין. שהן כ"א ימים וי"ח שעות ות"ח חלקים צרף עמהם והתשי"ח סך הכל ח ימים ומ"ו חלקים וכאשר תוסיף על שנת ח' חדש העיבור שהוא כ"ט יום וחצי שצ"ג חלקים נמצא ששנת הלבנה תמשוך על שנת החמה יום וחצי ותשמ"ו חלקים. ימנך אי"ב תשמ"ו ליתרון הלבנה בעיבור שלישי נרמז. ולסוף ג' שנים אחרי כן שהיא נת י"א למחזור ועולה יתרון הג' שנים ג"ב תתצ"ט כאשר פירשנו למעלה הסר מהן "ב תשמ"ו וישאר בידך שתמשוך על שנת הלבנה יום אחד וי"ד שעות וקנ"ב חלקים. ימניך אי"ד קנ"ב לעיבור רביעי הוענ"ב. ובשנת י"ד למחזור שהוא ג' שנים אחרי כן עולה כמו כן היתרון לג"ב תתצ"ט צרף אותם עם אי"ד קנ"ב ויעלה בין הכל ד' ימים ו שעות ותתרנ"א חלקים. וסימניך ד' י"ו תתרנ"א לעיבור חמשי נמנה. ולסוף ג' שנים

אחרות שהיא שנת י״ז למחזור כאשר תצרף. ג״ב תתצ״ט עם ד׳ י״ו תתרנ״א יעלה
לו׳ ימים וי״ט שעות ותת״ע חלקים וסימניך וי״ט תת״ע לעיבור ששי נפתע. ולסוף
שנים שהיא שנת י״ט למחזור שיתירה שנת החמה שנת יכרד״ין כאשר תצרף אותם
ו׳ י״ט תת״ע ותוציא מהן חדש העיבור שהיא כ״ט יום וחצי ותשצ״ג חלקים לא ישאר
בידך מכל יתרון החמה על הלבנה כי אם שעה אחת ותפ״ה חלקים. וסימניך שעה ותפ״ה
חלקים לתכלית כל מחזור ומחזור נתערפה. ויש לנו ד׳ אלפים וט׳ מאות וע׳ שנה
מבריאת עולם קח מהן ד׳ אלפים וט׳ מאות ומ׳ שנה ויעלה הכל לר״ם מחזורים של
שנה. כיצד הי״ט מאות עולין ק׳ מחזורים והי״ט מאות ק׳ מחזורים הרי ל״ח מאות
מחזורים. והי״א מאות ומ׳ שנה ס׳ מחזורים. הרי לך בין הכל ר״ם מחזורים. צא וקח
שעה ותפ״ה לכל מחזור הר״ם שעות עולין יו״ד ימים וכ׳ שעות ור״ם תפה״ין תקח
ותעשה מכל תפ״ה חצי שעה שהן תק״ם חלקים ואחר כך תחסור מהן ר״ם נהי״ן מן
חצי שעה נ״ה חלקים. ותעשה חשבונך קצר וק״ל. הר״ם פעמים חצי שעה הן ק״ל שעות.
צא מהן ר״ם נהי״ן שהן י״ג פעמים כ׳ נהי״ן הכ׳ נהי״ן עולין שעה מצומצמת.
שתחסר מן הק״ל שעות י״ג שעות ור״ם חלקים וישארו קי״ו שעות ותת״ך חלקים צרף
אותם עם יו״ד ימים וכ׳ שעות שהיו בידך. סך הכל ט״ו ימים וי״ו שעות ותת״ך חלקים.
וסימניך ט״ו י״ו תת״ך לר״ם מחזורים ניתך. צא מהן ז״ט תרמ״ב כי היתה הלבנה ברופף
כשנתלו המאורות לפי שאמרה אי איפשר לשני שמשים שישתמשו בכתר אחד ו
שמשה עד ז׳ ימים וט׳ שעות ותרמ״ב חלקים וישארו בידך ח׳ ימים וז׳ שעות וקע״ח
חלקים. ולסוף נ״ט שנה לפרט שהיא סוף מחזור רס״א כשתצרף עמהן שעה ותפ״ה חלקים
הרי לך ח׳ ימים וח׳ שעות ותרס״ג חלקים. וסימניך תתתרס״ג לרס״א מחזורים הושג.
זה צריך לך לדעת ולמנות כדי להשליך יתרון החמה על מולד הלבנה של ניסן ות
בכמה בחודש תפול תקופתו ובכמה ביום. אם תרצה לדעת מולד ניסן של שנה שאת
עומד בה תמנה כל העודף על השביעיות משנברא העולם ותשליך כל אותו העודף
מולד ראשון של בראשית ותמצא מולדך. ימות שנת הלבנה שנ״ד ימים וח׳ שעות ותת
חלקים כאשר פירשנו למעלה. הש״ן ימים הולכים בז״ז. הרי ד׳ ימים וח׳ שעות ותת
חלקים העודף על השביעיות וסימניך ד״ח תתע״ו לשנה פשוטה הוקבעו. ובשנה מעוברת
שחודש אחד יותר שהוא כ״ט יום וחצי ותשצ״ג חלקים. הכ״ה ימים הולכים בז״ז. ה
שעודף יום וחצי ותשצ״ג חלקים. וסימניך א׳ י״ב תשצ״ג לכל חדש וחדש הוצג. צא
א׳ י״ב תשצ״ג עם ד״ח תתע״ו הרי ה׳ ימים וכ״א שעות. ותקפ״ט חלקים. סימניך הכ״א
תקפ״ט לשנה מעוברת חק ומשפט. וכאשר תמנה עד תכלית המחזור ד״ח תתע״ו לפשוט
והכ״א תקפ״ט למעוברת תמצא לי״ט שנים יתר על השביעיות ב׳ ימים וי״ז שעות ותקצ״ה
חלקים. וסימניך בי״ו תקצ״ה לתכלית כל מחזור נמצא. חשבון קצר על הבי״ו תקצ״ה ימות
שנת החמה שס״ה יום ורביע יום כאשר פירשנו למעלה. השס״ד ימים הולכים בז״ז. ה
יום ורביע העודף על הז״ז לי״ט שנים י״ט ימים וי״ט רביעיות שהן כ״ד ימים פחות רביע
הרי בי״ח יתם על השביעיות למחזור החמה. ב׳ ימים וי״ח שעות. צא מהן שעה ותפ״ה
שיותר מחזור החמה על מחזור הלבנה כאשר פירשתי למעלה וישאר בידך בי״ו תקצ״ה
מעתה תוכל למנות מולדך. צא וחשוב בי״ו תקצ״ה לכל מחזור לר״ם מחזורים. ר״ם פעמים
ב׳ ימים עולים תק״ך ימים. ור״ם פעמים י״ז שעות. הרי ר״ם ימים פחות שלישית ה
מר״ם ימים השליש נשאר קע״ג ימים וח׳ שעות. צרפם עם תק״ך ימים הרי תרצ״ג ימים
וח׳ שעות. התרצ״ג ימים הולכין ז״ז נמצא ח׳ שעות עודפות על השביעיות לר״ם פעמים
בי״ו. צא ממנה ר״ם פעמים תקצ״ה חלקים. ר״ם פעמים תק״ם הן ק״ל שעות ור״ם פעמים
נ״ה חלקים שהן י״ג פעמים כנה״ין. הכנה״ין עושין שעה שלמה. הרי י״ג שעות ור״

לקים. צרף אותם עם הק"ל שעות הרי קמ"ג שעות ור"ס חלקים. וח' שעות שנשארו
רך מן הבי"ו הרי קנ"א שעות ור"ס חלקים הקמ"ד שעות עולין ו' ימים. הרי ו' ימים
שעות ור"ס חלקים עודפים על השביעיות לר"ס מחזורים וסימניך וזר"ס למחזורים ר"ס.
ירשנו למעלה שהלבנה היתה נזופה ז"ט תרמ"ב. הרי שהיה מולדה הראשון כשנבראת
ם ד'. בט' שעות ותרמ"ב הלקים השלך על אותו המולד וזר"ס נמצא שחל מולד ניסן
ל תחלת מחזור רס"א בגי"ו תתק"ב. ביום ג' וי"ו שעות ותתק"ב חלקים. נחזור לענין
ראשון. אם תרצה לדעת מתי תפול תקופת ניסן של תחילת מחזור רס"א. קח ח"ז קע"ה
יתירה חמה על הלבנה לר"ס מחזורים כאשר מנינו למעלה והשלך על גי"ו תתק"ב נמצא
נפלה התקופה בתחילת ליל חמשי שהוא תחילת עשרי ליום המולד. וגם עתה אם
צה למנות המולד של תחילת מחזור רס"ב השלך בי"ו תקצ"ה על גי"ו תתק"ב נמצא
חל המולד בו"ט תי"ו. ביום ו' וט' שעות ותי"ו חלקים ופירשנו למעלה שיתרה החמה על
לבנה ד"ח תרס"ג על ו"ט תי"ו. נמצאת התקופה של ניסן נופלת בו' שעות של יום ז'
הוא תשיעי ליום המולד. וכן תעשה כל שעה שתרצה למנות מולדך תמנה ד"ח תתע"ו
שנה פשוטה. וב"ד תל"ח לחצייה. והכ"א תקפ"ט למעוברת וגי"ו קנ"א מן תשרי לניסן
שנה מעוברת. ובי"ו תקצ"ה למחזור שלם ותמצא מולדך. ולדעת תקופתך תמנה בי"ח
מחזור ויום רביע משנה לשנה וז' שעות ומחצה מתקופה לחבירתה. ותמצא תקופתך.
ן הסדר. תקופה ראשונה של ניסן כשנברא העולם נפלה בתחילת ליל רביעי. תקופת
מוז בו' שעות ומחצה של ליל רביעי. תקופת תשרי בג' שעות של יום ד'. תקופת טבת
שעות ומחצה של יום ד'. וסימניך אזג"י. שנה שנייה תקופת ניסן בו' שעות של ליל
. תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ה'. תקופת תשרי בט' שעות של יום ה'. תקופת
ת בד' שעות ומחצה של ליל ו' וסימניך ואט"ד. וכן כל השנים שנה אחת אזג"י.
נייה לה ואט"ד. לסוף ד' שנים לבריאת עולם יתירין על הז"ז ד' ימים וד' רביעיות שהן
ימים ונפלה תקופת ניסן בתחילת ליל ב' ולד' שנים שניים כמו כן תשליך ה' ימים
תחילת ליל ב' ונפלה בתחילת ליל ז' ולד' שנים שלישיים בתחילת ליל ה'. ולד'
נים רביעיים בתחילת ליל ג'. ולד' שנים חמשיים בתחילת ליל א'. ולד' שנים ששיים
תחילת ליל ו'. וסימניך דכ"ו הגא"ו לכ"ד שנים במצאו. ולד' שנים שבעיים שהוא סוף
ח שנים היא נופלת בתחילת ליל ד'. כתחילת ברייתה. וכך היא חוזרת חלילה כל
מים. לסוף מחזור של כ"ח נופלת בתחילת ליל ד' כבתחילה. ועל זה שנו חכמים
ואה חמה בתקופתה אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ועל זה יסר ר"ת חרוזה זו.
יבואון באמונה. לעשרים ושמונה. ליום בו נתמנה. להאיר על ארקים.
דעת בכמה בחדש זה הכלל: על ראשון ב' תוסיף. ועל שני ג' תכסיף. ועל שלישי
שכ"ח אב"ג *)[תגליף]. ועל רביעי [פ"ג ע"ב תדליף] ג' תעדיף. פי' אם נפלה
קופת ניסן ביום ראשון לחדש תוסיף עליה ב' ימים. ותפול תקופת תמוז בג' לחדש.
ל תקופת תמוז תוסף ג' ימים ותפול תקופת תשרי בו' לחדש. ועל תקופת תשרי
כ"ח אב"ג. פי' כשמרחשוון וכסליו שלימין א' כשהן כסדרן ב' כשהן חסרין ג'. ועל
קופת טבת תוסיף ג' ימים. וזה הסימן שאמרנו דוקא כשהתקופה נופלת באחת מכל
עות הלילה. או ביום באל"ף או בגימ"ל דאזג"י. או באל"ף דואט"ד. אבל כשהיא
פלת ביום ב' ו' דאוכ"ט או בד' דואט"ד או בז' דאזג"י אז מוסיפין לתקופה שאחריה
אחד יותר מכל הסימן. שהסימן אינו אלא כשחבירתה נופלת באותו יום עצמו שזו
נופלת. אבל כשהיא מדלגת ליום של אחריו צריך יום אחד יותר. והמבין יבין.

*) מה שמוסגר הוספתי על פי נוסחת עברונות בכ"י No. 223 של הביבליאטהעק של
כות פה ברלין.

אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא או בתחילת היום או בתחילת הלילה א
באמצע היום] או באמצע הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא ו
שעות ומחצה ביום או בז׳ שעות ומחצה בלילה. או בשעה ומחצה ביום או בשעה [ומח
בלילה. ואין תקופת תשרי נופלת אלא בג׳ שעות ביום או בג׳ שעות בלילה או ב
שעות בלילה. ואין תקופת טבת נופלת אלא בי׳ שעות ומחצה ביום או בי׳ שעות ומח
בלילה. או בד׳ שעות ומחצה ביום או בד׳ שעות ומחצה בלילה. וזהו אזג״י וא
שפירשנו למעלה.

אפרש הדחיות ד׳ בניסן וכנגדן ד׳ בתשרי. לא בד״ו פסח. אם יארע מולד ניסן ב
ב׳ או ביום ד׳ או ביום ו׳. דוחין אותו עד למחרתו. משום דשלישי ליום ר
חדש ניסן הוי ראש השנה. ולא אד״ו ראש השנה. דאם יארע ראש השנה ביום א׳
הושענא רבה ביום שבת ושבת אינה נדחית מפניה ואתי לאשתכוחי מצות ערבה וגם
יארע ראש השנה ביום ד׳ הוי יום הכפורים ביום ו׳. ואם יארע ראש השנה ביום ו׳
יום הכפורים ביום א׳ ותרי שבתי בהדי הדדי לא עבדינן משום ירקייא ומשום מתי
אחרת. אם יארע מולד ניסן בי״ג תרמ״ב י״ג שעות ותרמ״ב חלקים. אפי׳ ביום ש
אלא בד״ו. דחינן ליה. משום דמולד תשרי הבא יארע בי״ח שעות בי
כשתשליך ב׳ ד׳ תש״ח על י״ג תרמ״ב. ומולד הבא בי״ח שעות פסול הוא וצריך לדח
מפני שאין ב״ד יכולין לקדש את החדש כל אותו יום. שאין הלבנה נראת כל אותו י
דשית שעי מכסי סיהרא ולא קרינא ביה כזה ראה וקדש. וכ״ש אם יארע מולד ניסן ב
תרמ״ב ולמעלה דדחינן ליה. אבל אם יארע בי״ג תרמ״ב [צ״ל תרמ״א] לא דחינן ליה
נראית הלבנה חלק אחד ביום מולד תשרי הבא. וקרינן ביה כזה ראה וקדש.

אחרת. זי״א קנ״א לאחר עיבור דחינא. פי׳ אם יארע מולד ניסן ביום ז׳ בי״א ש
וקנ״א חלקים אם זו שנה מעוברת דוחין אותו עד יום א׳. משום דמולד נ
של אשתקד היה ביום א׳ בי״ג תרמ״ב וצריך לדחותו כאשר פירשנו למעלה ודחינן א
עד יום ג׳. שביום ב׳ לא היה יכול להיות דלא בד״ו פסח נמצא שאם לא נדחה א
עכשיו לא יהיה בין פסח לפסח כי אם ד׳ ימים. וקיימל״ן הו״ז בעיבור פי׳ כשמרחש
וכסליו חסירין יש בין קיבוע לקיבוע בשנה מעוברת ה׳ ימים. וכשהן כסדרן ו׳ וכש
מליאים ז׳. אבל פחות מה׳ ימים אין יכולין להיות ביניהם בשנה מעברת. אבל אם יא
בזי״א ק״ן. לא דחינן ליה. משום דמולד ניסן של אשתקד אירע באי״ג תרמ״א. ולא
נדחה כאשר פירשנו. ויש בקיבוע ו׳ ימים. וגם אם יארע מולד ניסן בזי״א קנ״א בש
פשוטה אינה נדחה דמולד ניסן של אשתקד היה בג״ב שנ״ה ולא היה נדחה ויש בק
זה ד׳ ימים. ואין צריך להיות עוד ביניהן. דקיימל״ן גד״ה בפשוטה כמו שלשו של ד
במעברת. וגם אם יארע באי״א קנ״א אפי׳ בשנה מעוברת אינו נדחה. דמולד של אשת
היה ביום ב׳ י״ג תרמ״ב והיה נדחה עד יום ג׳ ולא יותר. ועתה יש בקבוע זה ה׳ ימ
וגם אם יארע בגי״א קנ״א בשנה מעוברת אינו נדחה דמולד של אשתקד אירע ב
תרמ״ב והיה נדחה עד למחרתו יום ה׳. ויש ביניהן ה׳ ימים. וגם אם יארע בהי״א ק
בשנה מעוברת אינו נדחה דמולד של אשתקד היה בוי״ג תרמ״ב והיה דחוי עם יום
ויש ביניהן ה׳ ימים.

אחרת. א״ד ותתמ״ו לפני שנה פשוטה לא נתקיימו. פי׳ אם יארע מולד ניסן ביום
בד׳ שעות ותתמ״ו חלקים אם השנה הבא פשוטה צריך לדחותו עד יום
מפני מולד ניסן הבא שאירע בהי״ג תרמ״ב ויצטרך לדחותו עד יום ז׳. שביום ו׳ א
יכול להיות דלא בד״ו פסח. נמצא שאם לא נדחה אותו עכשיו יהיה בקיבוע זה ו׳ ימ
וקיימא לן גד״ה בפשוטה. שאין יכול להיות בקיבוע של שנה פשוטה יותר מה׳ י

פילו כשהחדשים מלאים אבל אם יארע בא"ד ותתמ"ה אינו נדחה דאז יהיה מולד ניסן
בא בהי"ג תרמ"א ולא יהיה נדחה. ואין ביניהן כי אם ד' ימים. וכן א"ד ותתמ"ו בשנה
עוברת אינו נדחה. שכשתשליך הכ"א תקפ"ט על א"ד ותתמ"ו יהיה מולד ניסן הבא בז"ב
נ"ה ולא יהיה נדחה ויש ביניהן ו' ימים כמשפט שנה מעוברת כאשר החדשים כסדרן.
ם אם יארע בג"ד ותתמ"ו אפילו בשנה פשוטה אינו נדחה דמולד ניסן הבא יהיה בוי"ג
רמ"ב וידחו אותו עד למחרת יום ולא יותר. ואין בקיבוע זה כי אם ה' ימים. כמשפט
נה פשוטה כשהחדשים מלאים. וגם אם יארע בה"ד תתמ"ו אינו נדחה. דאז יהיה מולד
סן הבא בבי"ג תרמ"ב ויהיה דחוי עד יום ג' ויש ביניהן ה' ימים. וגם אם יארע בו"ד
תמ"ו אינו נדחה דמולד ניסן הבא יהיה בוי"ג תרמ"ב וידחו אותו עד יום ה'. ויש ביניהן
' ימים. זה הכלל פסול י"ג תרמ"ב של מולד ניסן נוהג בכל ימי שבוע ובכל השנים.
פסול י"א קנ"א אינו נוהג אלא בשנה מעוברת וביום ו'. ופסול דתתמ"ו אינו נוהג אלא
שאין שום עיבור עד ניסן הבא ואינו נוהג אלא ביום א'. וכנגדן יש ד' ענייני דחיות
תשרי. פסול אד"ו כנגד פסול בד"ו. פסול י"ח שעות ביום שהוא מולד זקן כנגד פסול
נ תרמ"ב. וגם אם יארע מולד תשרי בבט"ו תקפ"ט לאחר עיטר נדחה. והוא כנגד זי"א
נ"א או אם יארע בגטר"ד בשנה פשוטה נדחה והוא כנגד א"ד ותתמ"ו. וכל אלו שפירשנו
רחותם כגון י"ג תרמ"ב וזי"א קנ"א וא"ד ותתמ"ו בניסן וי"ח שעות ובט"ד תקפ"ט וגטר"ד
תשרי. כל שכן אם יארע המולד משם ומעלה ביום שיהא נדחה. והצור מעל פנינו
דמעה ימחה. והצפוני מעלינו לארץ ציה ידחה.

מור לך מן הדוב אשר לא יפגע בטלה פן יאכלנו וגם אם ישל בגי בתרים הרחיקהו
מעליך וביום השבת אחר המלאה באחת עשרה קנא קנאתי ואם לא תקדש המלאה
ראשון בארבעה תת מועלות משם. הלא זה אוד מוצל מראש ובין שמונה עשרה מפני
יבה תקום וגם בשני בחמש עשרה לאחר המלאה וקטפת מלילות וחרמש תניף עליהם
יום השלישי אם לא תמלא טרד תמחה והנותרים קה לך ושמחת בחגך. פי' שמור לך
הדו"ב זהו בד"ו אשר לא יפגע בטלה. זה הדש ניסן שטלה עולה בו. דלא בד"ו פסח.
י' בתר"ם. זהו י"ג תרמ"ב. הרחיקהו מעליך. כלומר דחה אותו. וביום השבת לאחר
מלאה באחד עשרה קנ"א קנאתי זהו זי"א קנ"א. לאחר המלאה. לאחר עיבור. קנאתי
לומר אני מקנא בו שהוא פסול. ואם לא תקדש המלאה. כלומר ואם לא יקדשו כ"ד
ר השני שלא יעברו את השנה בראשון בארבעה. זהו א"ד ת"ת מ"ועלות משם. חלוק
ת התיבה תתמ"ו עלות משם. אם יארע בא"ד תתמ"ו בשנה פשוטה עלות משם. הסתלק
מנו ודחהו. כי פסול הוא. הלא ז"ה או"ד מוצל מראש. זהו לא אד"ו ראש השנה.
צל. מופרש. כמו ויצל אלקים את מקנה אביכן. ובן שמונה עשרה מפני שיבה תקום.
ם יהיה המולד בי"ח שעות. מפני שהוא מולד זקן תקום ודחה אותו. וגם בשני בחמש
שרה לאחר המלאה וקטפ"ת מלילות. זהו ט"ו תקפ"ט לאחר עיבור. מלילות חלקים.
רמש תניף עליהם. כלומר כרות ודחה אותו. וביום השלישי אם לא תמלא טר"ד תמחה.
ו גטר"ד. אם לא תמלא. אם השנה פשוטה שאינה מעוברת. תמחה דחה אותו.
נותרים תקח לך. כלומר וכל האחרים כשרין ובהם קבע ניסן ותשרי לתיקון המועדים.
ושמחת בחגך. לעולם אין בין קיבוע ניסן לקיבוע תשרי הבא אחריו כי אם בימים אבל
ן קיבוע תשרי לקיבוע ניסן הבא אחריו זה הוא הכלל והסימן שלא תטעה. בשנה
שוטה. כשמרחשוון וכסליו חסירין אין ביניהן כי אם יום אחד וכשהן כסדרן. ב' ימים.
שהן שלימין ג' ימים. וסימניך חכ"ש אב"ג. ובשנה מעוברת שאנו מוסיפין שני ימים
שביל אדר השני שהוא שני ימים אז יש ביניהן כשמרחשוון וכסליו חסירין ג' ימים.
שהן כסדרן ד' ימים. וכשהן שלימים ה' ימים. וסימניך חכ"ש גד"ה. לפיכך הרוצה

לידע סדר מהלך השנים יחשוב מולדות ניסן או מולדות תשרי של ב׳ שנים זו אחר
וידע אם יוכל לקבוע החודש ביום המולד או אם יצטרך לדחות אחד מהן או שנים י
לבו ויראה כמה יהיה בין שני הקיבועים וידע זה הכלל או הכלל שכתבתי למעלה ברחי
זי״א קנ״א ובדחיית א״ד תתמ״ו שכת׳ בהן גר״ה בפשוטה כפשוטה והו״ז במעוברת. וב
הענין ידע כל ראשי חדשי השנה וכל המועדים. ואם מרחשוון וכסליו חסירין או כסדו
או שלמים. נשלם: חזק:

והא לך סדר התקופות והמולדות ושאלה

תקעט. למניין שנת ה׳ אלפים ושנים לבריאת עולם. ושנת ה׳ למחזור רס״ד. ואט״
תקופת ניסן בו׳ שעות של ליל ד׳ שמיני שני בכ״ג בחודש תקופת תמוז בש
ומחצה של יום ד׳ ראשי בכ״ה בחודש.

שנת ו׳ למחזור ג׳. ה״ש מעוברת.

מולד תשרי ד׳ כ״ב תתקמ״ב. תקופת תשרי בט׳ שעות של יום ד׳ נח בכ״ח בחודש
שאלה יום ו׳ ויגש בכ״ז בכסליו. תקופת טבת בד׳ שעות ומחצה של ל
ה׳ בא בא׳ בשבט.

מולד ניסן א״ו י״ג. תקופת ניסן בתחילת יום ה׳ ויקרא בג׳ בחודש. תקופת תמוז ב
שעות ומחצה של יום ה׳ חקת בה׳ בחודש.

שנת ז׳ למחזור ד׳ לפרט. ה״ב פשוטה.

מולד תשרי ג״כ תנ״א. תקופת תשרי בג׳ שעות של ליל ו׳ לפני כפור בט׳ בחודש
שאלה ביום ב׳ וישלח כ״ט בכסליו. תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה ש
ליל ו׳ ויחי בי״א בחודש.

מולד ניסן ו׳ תתפ״ט. תקופת ניסן בו׳ שעות של יום ו׳ ערב פסח י״ד בחודש. תקופ
תמוז בשעה ומחצה של ליל ז׳ בלק בי״ז בחודש.

שנת ח׳ למחזור ה׳ לפרט. ב״ח מעוברת.

מולד תשרי א״ה רמ״ו. תקופת תשרי ט׳ שעות של ליל ז׳ הברכה בשבת של חו
של מועד בכ׳ בחודש. שאלה יום ג׳ וישב בכ׳ בכסליו. תקופת טבת ב
שעות ומחצה של יום שבת שמות בכ״ג בחודש.

מולד ניסן דכ״ב שצ״ח. תקופת ניסן בתחילת ליל א׳ ויקרא בכ״ו באדר שני. תקופ
תמוז בו׳ שעות ומחצה של ליל א׳ קרח בכ״ט בחודש סיון.

שנת ט׳ למחזור ט׳ לפרט. ו״ש פשוטה.

מולד תשרי ו׳ ב׳ תתל״ו. תקופת תשרי בג׳ שעות של יום א׳ האזינו בכ׳ בו שהו
יום שני של ראש השנה. שאלה ביום ד׳ תולדות בא׳ בכסליו. תקופ
טבת בי׳ שעות ומחצה של יום א׳ ויגש בג׳ בחודש.

מולד ניסן ב׳ ו׳ קצ״ד. תקופת ניסן בו׳ שעות של ליל ב׳ צו בו׳ בחודש. תקופ
תמוז בשעה ומחצה של יום ב׳ בלק בט׳ בחודש.

שנת י׳ למחזור ז׳ לפרט. ה״כ פשוטה.

מולד תשרי ד׳ י״א תרל״ב. תקופת תשרי בט׳ שעות של יום ב׳ ברכה בי״ב בחודש
שאלה ביום ה׳ וישלח בי״ב בכסליו. תקופת טבת בד׳ שעות ומחצה ש
ליל ג׳ שמות בט״ו בחודש.

מולד ניסן ו׳ ט״ו תתר״ע. תקופת ניסן בתחילת יום ג׳ שמיני שני בי״ח בחודש. בחולו של מועד. תקופת תמוז בו׳ שעות ומחצה של יום ג׳ פנחס בכ׳ בחודש.

שנת י״א למחזור ח׳ לפרט. ב״ח מעוברת.

מולד תשרי א״כ תכ״ח. תקופת תשרי בג׳ שעות של ליל ד׳ בראשית בכ״ד בחודש. שאלה ביום א׳ מקץ בכ״ה בכסליו חנוכה בו ביום. תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה של ליל ד׳ וארא בכ״ו בחודש.

מולד ניסן ה׳ י״נ תקע״ט. תקופת ניסן בו׳ שעות של יום ד׳ ויקרא בכ״ט באדר שני. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל ה׳ קרח בג׳ בחודש.

שנת י״ב למחזור ט׳ לפרט. ז״ש פשוטה.

מולד תשרי ז״ז תתר״יו. תקופת תשרי בט׳ שעות של ליל ה׳ האזינו בו׳ בחדש. שאלה ביום א׳ ויצא בה׳ בכסליו. תקופת טבת בר׳ שעות ומחצה של יום ה׳ ויגש בו׳ בחדש.

מולד ניסן ב׳ כ״ב שע״ה. תקופת ניסן בתחילת ליל ו׳ צו בי״א בחדש. תקופת תמוז בו׳ שעות ומחצה של ליל ו׳. בלק בי״נ בחודש.

שנת י״ג למחזור י׳ לפרט. ח״כ פשוטה.

מולד תשרי ה״כ תתי״ג. תקופת תשרי בג׳ שעות של יום ו׳ ברכה שני של חג הסוכות. שאלה יום ב׳ וישב י״ו בכסליו. תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה של יום ו׳ שמות בי״ח בחודש.

מולד ניסן ו׳ ז׳ קע״ח. תקופת ניסן בו׳ שעות של ליל ז׳ שמיני שני שבת שניה של פסח כ״ב בחדש תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ז׳ פנחס כ״ד בחודש.

שנת י״ד למחזור י״א לפרט. ב״ש מעוברת.

מולד תשרי ב״א תר״ט. תקופת תשרי בט׳ שעות של יום ז׳ בראשית בכ״ו בחודש. שאלה יום ג׳ מקץ בכ״ו בכסליו. תקופת טבת בד׳ שעות ומחצה של ליל א׳ בא בכ״ט בחודש.

מולד ניסן ו׳ ד׳ תש״ם. תקופת ניסן בתחילת יום א׳ צו בב׳ בחודש. תקופת תמוז בו׳ שעות ומחצה של יום א׳ חקת בד׳ בחדש.

שנת ט״ו למחזור י״ב לפרט. ב״ח פשוטה.

מולד תשרי א״ט קי״ח. תקופת תשרי בג׳ שעות של ליל ב׳ האזינו בח׳ בחדש. שאלה יום ה׳ ויצא בח׳ בכסליו. תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה של ליל ב׳ ויחי בי״א בחדש.

מולד ניסן ג״ג תקנ״ו. תקופת ניסן בו׳ שעות של יום ב׳ שמיני ראשון בי״ד בחדש הוא ערב הפסח. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל ג׳ פנחס בי״ו בחדש.

שנת י״ו למחזור י״ו לפרט. ה״ש פשוטה.

מולד תשרי הי״ו תתקצ״ד. תקופת תשרי בט׳ שעות של ליל ג׳ בראשית בכ׳ בחודש. שאלה ביום ו׳ וישב בכ׳ בכסליו. תקופת טבת בד׳ שעות ומחצה של יום ג׳ וארא בכ׳ בחדש.

מולד ניסן וכ״ב שנ״ב. תקופת ניסן בתחילת ליל ד׳ השמיני שני בכ״ה בחדש. תקופת תמוז בו׳ שעות ומחצה של ליל ראשי בכ״ד בחדש.

שנת י״ז למחזור י״ד לפרט. ג״כ מעוברת.

מולד תשרי ג״כ ת״ש. תקופת תשרי בג׳ שעות של יום ד׳ נח בל׳ בחדש. שא
ביום א׳ ויגש בא׳ בטבת תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה של יום ד׳ ב
בג׳ בשבט.

מולד ניסן וי״ט תתקמ״א. תקופת ניסן בו׳ שעות של ליל ה׳ צו ו׳ בחדש. תקו
תמוז בשעה ומחצה של יום ה׳ חקת בח׳ בחדש.

שנת י״ח למחזור ט״ו לפרט. ב״ש פשוטה.

מולד תשרי ב׳ רצ״ט. תקופת תשרי בט׳ שעות יום ה׳ האזינו בי״א בחדש. שא
ביום ב׳ וישלח בי״א בכסליו. תקופת טבת בד׳ שעות ומחצה של יום
ויחי בי״ג בחדש.

מולד ניסן ד״ד תשל״ז. תקופת ניסן בתחילת יום ו׳ שמיני ראשון בי״ז בחדש. תקו
תמוז בו׳ שעות ומחצה של יום ו׳ פנחס בי״ח בחדש.

שנת י״ט למחזור י״ו לפרט. ז״ח מעוברת.

מולד תשרי י״ט צ״ה. תקופת תשרי בג׳ שעות של ליל ו׳ שמיני עצרת כ״ב בחוד
שאלה יום ג׳ וישב בכ״ב בכסליו. תקופת טבת בי׳ שעות ומחצה של ל
ו שמות כ״ה בחדש.

מולד ניסן ג״כ רמ״ו. תקופת ניסן בו׳ שעות של יום ו׳ ותכל ופרשת החדש ב
באדר השני. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל א׳ חקת כ״א בחדש.
השלמתי מחזור רס״ד.

יפריני ויוריני דרכו צור כל יסד.
ומשנאי ומקניאי ישים רגלם בסד.
ואף אם רב אלי רב ועם אויבי רפסד.

וסדר שאלה פירשתי אחרי העיבור קודם התקופות.

תקף. שנו רבותינו ברוך שבחר בהם. בארבעה תקופות השנה מים נהפכים לדם. בתקו
תשרי שבו נעקד יצחק אבינו על גבי המזבח. וכיון ששלח אברהם את ידו לקו
את המאכלת לשוחטו טפטפה המאכלת דם. בתקופת טבת שבו קיים יפתח את נד
מכתו. ובשעה ששחטה טפטפה המאכלת דם. ובארבעה ימי התקופה היו בנות ישרא
מְתַנות לה. דכתיב מימים ימימה תלכנה בנות יהודה לתנות לבת יפתח. בתקופת ני
שבו לקו המצריים במכת דם ונהפכו מימי היאור לדם. תקופת תמוז שא׳ הק׳ למש
והכית בצור ויצא ממנו מים ושתה העם. וכיון שהכהו זבה הסלע דם. דכתיב הכה צ
ויזובו מים תקופת ניסן ותקופת תמוז שהיה הדם מחמת מים. אין בהם סכנה. תקו
תשרי ותקופת טבת שהיה הדם מחמת אדם יש בהן סכנה לאומות העולם. אבל לישרא
כתיב ה׳ שומרך ה׳ צלך על יד ימינך.

ואני שמעתי שארבעה ממונים הן בצבא המרום. וכל אחד משמש תקופתו. וכל הממו
מסתלק ובא השני לעומתו העולם בלא ממונה ובא מזל עקרב ומטיל מרה וטי
דם שאינה של חיים ושופך למים.

ם תאמר מה ראו חכמים לעשות חודש חסר משני ימים וחדש מלא מיום אחד
אדרבה איפכא מסתברא ויהיה יום ראשון מחדש הבא. י"ל לפי שהיו ב"ד
קדשין החדש על פי הראייה. וכשהיה החדש שעבר מלא אז עושין ראש חדש הבא
י ימים. שבכל יום שלשים היו מצפים אם יבא העדים והיו מתפללין תפילת ראש חדש
ספק. וכשהיו העדים משתהין לבא נמצא יום ל' ראש חדש מספק והיו מקדשין ראש
ש למחר ביום ל"א. נמצא שיום ראשון הוא מחדש שעבר. וכשהיה חדש שעבר חסר
ן שבאו עדים יום שלשים לא היו עושין ראש חדש אלא יום אחד. ואותו סדר אנו
שין כשהחדש שעבר מלאה אנו עושין ראש חדש שאחריו שני ימים יום ל' ויום ל"א.
ויום ראשון הוא מחדש שעבר.

את מוצא שפתי (בהקדמה) אשמור ואודיע עוד דברים אחדים ע"ד הכ"י הבודליאני 692, ולא אשים לב רק לחלקי הכ"י המסומנים ברשימת נייבואיר באותיות 7 עד ' כי שאר החלקים (המסומנים ברשימת נ"ב באותיות 1 עד 6) לא נכתבו מאותו ופר עצמו, ובלי ספק היו לפ"ז כ"י מיוחד ואח"ז נתאחדו עם החלקים 12—7, אחרי ור גם מהכ"י הזה השני נאבדו שני חלקים שלמים ורוב החלק השלישי. כי כפי הנרשם ת הענינים צד 133 נכללו בקרבו: א' ספר דייקות, ב' עיבור, ג' ספר האלקושי, סדר עולם, ה' פירוש מפרקי אבות. מהספרים האלו חסר כעת כל הספר הא', והב' חיל בפרק הכ"ד (צד 88) וסופו (צד 137): פרק מ' נשלם סוד העיבור. לזה יקרא ר האלקושי, יען וביען הוא ראעד (?) השלישי, קובעת גלילות השמים וארץ תחתים. ן השאלה מיד הח' נ"ב (ברשימתו צד 137) הוא לנו; גם רי"צ הירשנזאהן לא היה ל ידו לקרוא את המלה הזאת ולהבינה על נכון. אולם ר"ח בראדי הכיר, כי שתי ותיות האחרונות ביחד הן אות ש, ויש לקרא את המלה „ראש", לאמר כי הספר הזה ז הראש (החלק) השלשי בהקבץ הזה. החרוז מורה, כי מלת „האלקושי" הוא נכונה כ יש לשער, כי שם המחבר נחום, כי כן נקרא גם הנביא נחום בשם האלקושי.

בחלק המדובר בו ע"ד העיבור נזכרות משנת שמואל ומשנת רב אדא ק כ"ה וכ"ו). בתור התחלת המחזור הנוכחי נזכר מחזור רנ"ח עם הסימן ויצא יעקב אר שבע וילך חרנ"ה ותחילתו שנת פ"ד (והיא שנת ד' תתפ"ג = 1123) לפי סדרו ר' אברהם בר חייא, כאשר הוכחתי למעלה. מפרק ל"ה והלאה נזכר רב סעדיה פעמים ת ומובאים דבריו בסימניו הנקראים בקצור בשם „סימן רב סעדיה" (גם בכ"י ברלין סי' 2 וסי' 223 מובאים דברי ר"ס בסימניו; ראה רשימת רמש"ש ח"ב). מתוך מקרא ר' סעדיה" מובא המאמר:

אַל אֲדוֹ הָרֹאשׁ לְעֵילוֹם והנשארִים נכֻונו ותלונתם בטרם עצלים כל-
ןוא והכרת אותותם מפיקים מזן אֶל זן לבר מאשר רָד בעשירית ללילי
רב שלישי כלֹא התעבר וגבול מוצאיו טרם-געת לאת הקטנים ברביעית
ור השיני שתי הֵנה בשני הֵנה יהיו-תמים על ראשו לנדוח ולחדש
שואל על מה זה ועל מָה זה תמור חסרון-זֶה ויתרון זה.
ומקרא זה הראשון סימן הוא לדחיות תשרי.

הנגינות נכתבו כל״ס להקל על התלמידים את למוד הסימנים האלה, אשר ל
על פה לבל ישכחום. גם מרבינו משולם נזכר סימן לרחיות ניסן כזה והוא:

כל אביב הצומח ביותר ממחצית השבעה אשר־לא דוב פגעו מ
בשינית ביום מעבור והפשט רק ביומו להקת להתקדש חוץ מאשר־
באחרונה בליל־שבת בעוברו ומתת חמשית ללילי ראשון ללא עבר ל
אשר שניהם נצמדו להדחות ולהפסח.

אחר הדברים האלה יבא באור הסימן הזה. בפרק הל״ז נמצא את הדברים ה
„הא לך ד׳ שערים ומדרשים וסדר ענינים ופירושם הוא כתוב על מדרש רבינו סע
ובפרק הל״ח: „אמן ואמונה עוד יש שבעה שערים מבוארים ומפורשים והמה מוצאם
מלה ורב תבונתם מסור בפי׳ רבינו סעדיה״.

בפרק הל״ט: הלא כתבתי לך עתה שלישים מעשה שבעת הימים וסוד ה
וסדר שלשת מיני הגלגלים כל כוכבים ומזלות ותלי מעשה תבונתם מוצאם ומובאם
הם מתהפכים במסיבות ותחבולות.

עוד שם: הנה הכוכבים והמזלות הא׳ הם משטרי השמים אשר השליט
להיות שוטרים בארץ על כל מעשה בני האדם אשר נעשה תחת השמש לטוב
לחיים ולמות זה בכה וזה בכה וסדר מלאכתם ומעשה ממשלתם הנה כתוב על
משנת שמואל בן אבא.

לזה יקרא ספר האלקושי וכו׳ כאשר כבר העתקתי לעיל צד 15 ואח״כ כ
פירוש האבות ועליו וגם על סדר עולם אשר בכ״י הזה כבר דברתי ארוכות ונצורות בכ
„לקוטי בתר לקוטי״ ע״ש. אברהם ברלינר.

MACHSOR VITRY

nach der

Oxforder Handschrift

(Cod. No. 1100)

zum ersten Male

herausgegeben und mit Anmerkungen versehen

von

S. Hurwitz,

Rabbiner.

BERLIN, 1889.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18/19.

מכתב מהמו״ל.

ב״ה יום ג׳ ז׳ אלול שנת תרמ״ט לפ״ק לייפציג.

החיים והשלום אל כבוד ידידי הרב הגדול בתורה, ויראת ה׳ הטהורה, פאר ישראל והדרו וכו׳ וכו׳ כש״ת מו״ה אברהם נ״י המכונה דאק׳ ברלינער בבערלין.

הנה הבאתי את ראשית פרי עבודתי עבודת הקדש אשר עבדתי בספר הנפלא
מחזור ויטרי לפני כבודו, והוא בטובו ישים נא עינו עין בקורת עליהן ויגיד
לי משפטו על פועל ידי, כי לדעתי הנקלה לא לגבה לבב יחָשב לי אם אומר כי
י׳ הכ״י כקופה שאין לה אזנים, אשר אם ירצה איש להגות בו ולעמוד על דעתו
גדולה, הוא כספר החתום לפניו, מחסרון המעינות והמקורות אשר מהן דלה דלה
המחבר המים החיים להשקות את הצמאים לדבריו, והשנית מרוב הטעותים והשמטות
רבה שנמצאו בו אלה משננת המעתיקים, ואלה שיצאו מעטי סופרים נמהרי לב,
אני בעה״ש תקנתי השגיאות והעמדתי הנו״סא הנכונה, והערותי בקצור נמרץ במקומות
שהי׳ לי הכרח להעיר את ההוגה בו החפץ להתחקות על שרשי הענינים אשר לפניו,
יד ה׳ הטובה עלי. ובענין כתיבות התיבות אשר נמצאו בכ״י לרוב מלאות ווי״ן ויודי״ן,
ם בהעתקות המקראות שהן שלא ע״פ המוסרה שלנו, רשמתי בתחילה עליהן שהן
מותר, אך כאשר ראיתי כי רבות הנה, ובפרט בסדור התפלות, הנחתי אותן כמו שהן
כתובות, וסמכתי בזה על מה שנמצא בספר הסידים סי׳ תתפ״ב וד״ל הכותב סדור
תפלות יכתוב אותיות מלאים כי כותבים מלאים למי שאינו בקי כגון כשרוצה לכתוב
טהר לבנו לעבדך באמת יכתוב וטהר ליבנו לעובדך באמת, ליבנו מלא, לעובדך
מלא, ושבת קודשך, אוהבי שמך וכיוצא בו עכ״ל. וכן הוא בתיבות שיני הנמצא בלשון
המחבר כמה פעמים מלא יו״ד, וכאשר כבר הזכיר זה הגאון מהרש״ל ר״פ בהקדמתו
לתשובות הגאונים הנדפס בבערלין שנת תר״ח שהיה כן דרך איזה ראשונים מחכמי
צרפת ואשכנז לכתוב ווי״ן ויודי״ן במקום נקודות, ותקותי לאל הגומר עלי כאשר
אברך על המוגמר אך אז אבאר דרכי המחבר תהלוכתיו ועניניו, גם שמות המחברים
גדולי הראשונים אשר הביאו דעתו הגדולה לפסק הלכה. ובזה אסיים ואומר שלום
ן, שלום לראשי החברה הנכבדה אשר נדבה רוחם אותם בחכמה לדלות פנינים
קרים ומסולאים ממצולות הנשיה, יברך ה׳ חילם ופועל ידיהם ירצה

כעתירת המתאבק בעפר חכמים

שמעון הלוי איש הורוויץ.

ספר

מחזור וויטרי

מרבינו שמחה מתלמידי רש״י ז״ל

מה ששמע מפי רבי׳ רש״י ז״ל

ה והגדה של פסח ומערבית עם פיוטים ונוסחאות ישנות ושירים ופזמוני׳ ויצירת
רפפות לידע עתידות מאיברי האדם אם אחד מזדעזע או מדלג או מקפץ:
אות תקוני שטרות וגיטין: פי׳ של שיעור עשירית האיפה ושיעור מקוה ועומר והלכות
ין: מאמרים מהתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשות והם כל הדברים שמנו חכמים
ן כנון: שלשה דברים שאדם חייב עליהם לבקש עליו רחמים וכו׳: ד׳ צריכין
ות וכו׳: ה׳ דברים קשה להקזה וכו׳: ששה דברים צוה ר״א הגדול וכו׳: פי׳
קריש: אגדה על יו״ד דברות: סיומה הפרשיות של כל השנה וקריאת המועדים.
ין וחשבון התקופות ומולדות ולוחות. סוגיות התלמוד וסדר התנאים ואמוראי׳.
ט עשרת הדברות. סימן להרשים באיזה זמן יהיה מטר: שו״ת לרש״י ז״ל: פי׳
פרקי אבות נכתב בשנת ד׳ אלפים תשע מאות וששים ושמנה שהוא תתקס״ת
לאלף (הששי) [החמישי]:

עמ״י עש״ו.

א) היה ר׳ מאיר אומ׳ חייב אדם מישר׳ לברך מאת ברכות בכל יום נבגמרא
דארץ ישר׳ גרסי הכי (אני) [תני]ב) אין לך אדם מישראל שאינוג) עושה
] מצות בכל יום שני׳ ועתה ישר׳ מה יי׳ אלהיך שואל מעמך אלד) תיקרי מה
מאה, ויש או׳ מה בגימטרי׳ מאה בא״ת ב״ש ה״ץ י״ם שים צ׳ במקום ה׳ וי׳ במקום
י׳ י״ץ ונמצא מה בגימטריא מאה (ללת״ם) [ור״ת]ה) פי׳ דבאותו פסוק כתיבו)
] אותיות וכנגדן חייב אדם לברך ק׳ ברכות בכל יום ושואל כת׳ מלא, ודוד
ישר׳ תיקן שהודיעוהו[ו] יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום עמד
מאה ברכות דכתי׳ (שמואל ב כג) נאום דוד בן ישי הוקםז) על על בגימטריא
הוו בכל יום ויום היו מתים מישר׳ ק׳ איש ולא היו יודעים מפני מה עד שבא
וחקר הדבר והבין ברוח הקודש ותקן מאה ברכות בכל יום ונראהח) הדבר
תבתו ובאו תנאים ואמוראים ויסרום לברך על כל אחת ואחת בשעת׳ אי אפשר
מה שהידים עשויות למשמש אלא כשניעור אדם משנתו ירחץט) פניו ידיו
כהונן לקיים מה שנ׳ (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישר׳. ומתחיל ומסדרן
יחיד ויחיד חייב בהן ומנהג כל ישראל שבספרד היא אספמיא כך הוא להוציא
אינו בקי מתחיל החזן ומברך על נטילת ידים וסדר הברכות והכי סליק חושבן
ברכות הני הכתובין לעיל תמני סרי ודברוך שאמר ודישתבח הרי עשרין קודם
שמע ותלת דקריית שמע שתים לפניה. יוצר והבוחר בעמו ישר׳ ואחת לאחריה

כל הדף הראשון מתכ״י הוא משבש מאד בהעתקה אשר לפני, גם נמצאו בו חסרון איזה
ונשלמו מהכותב במקום הכתב בנקודות נקודות, כאשר עיני הקורא תחזנה מישרים, ואני
יגעתי ומצאתי לתקן הטעותים ולהשלים החסרון ע״פ ספרי הראשונים כמו ספר היראים שהביא
ן המאה ברכות מסידור רע״ג מה שלא נמצא בסרע״ג שלפנינו, וע״פ ספר הפרדס לרש״י ז״ל
גם לפעמים ישוו יחד, כאשר העירותי בכמה מקומות, והעמדתי הגירסא הנכונה, לא שניתי
הכ״י אשר לפני רק הצגתיה לפני הקורא כאשר מצאתיה, והגהותי הצגתי לבדנה, וכן עשיתי
צים הספר לא גרעתי ולא מתקתי דבר, ואם ימצא הקורא תיקון אחר הטוב מהגהותי תברכנו
וזה החלי, בעזרת צורי וגואלי:

א) תניא תי׳ ר״מ אומר מנחות מ״ג ע״ב. ב) תני אין לך וכו׳ כצ״ל. ועיין ירושלמי סוף ברכות.
ינו עושה מאת מצות כצ״ל. ד) אל תיקרי מה אלא מאה כן העתיקו גם הרי״ף והרא״ש
רק הרואה והש״ל והתניא ונראה שכן היתה גירסתם בגמרא, ולפנינו ליתא וכן נראה ג״כ
ש״י ומה״ג ע״ש. בא״ת ב״ש וכו׳ עיין תוס׳ מנחות שם ד״ה שואל, ובבעל הטורים דברים יו״ד.
״ת פירש וכו׳ כצ״ל ועיין תוס׳ מנחות שם, ובערוך ערך מאה, ובשו״ת תשב״ץ ח״ש סי׳ קס״א
אר״ז אות כ׳. ו) כתוב מאה אותיות כצ״ל. ז) הוקם על וכו׳ עד שבא דוד וכו׳ כן הוא
״ג ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ה׳ והש״ל הביאו בשם רש״י והטור א״ח סי׳ מ״ו הביא דרשה זו
רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא, ותמוה שלא הביאו שהוא במדרש במה״ר פי״ח,
תמא פרשה קרח. ח) ונראה הדבר שנשתכחו כן הוא הלשון בסרע״ג ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳
ט) ירחץ פניו ידיו ורגליו וכו׳ כן הוא בסרע״ג וז״ל וסדר אלו מאה ברכות כך השיב רב
אי ב״ר הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא לבני קהל אליסאנה ע״י מר רב יוסף מאור עינינו
כל אחת ואחת בשעתא אי אפשר מפני מנופת ידים העסקניות העשויות למשמש, אלא כשניעור
ע רוחץ פניו ידיו ורגליו כהוגן לקיים מה שנא׳ הכון לקראת אלהיך ישראל, וכן הוא בפרדס
י ז״ל סי׳ ה׳ והובא ברד״א כשניעור אדם משנתו רוחץ פניו ידיו ורגליו, ובספר האשכול ה׳
ותפלה וז״ל בשחר בהשכמה יטול פניו ידיו ורגליו, וברמב״ם פ״ד מה׳ תפלה ה״ג וז״ל אבל
ת רוחץ פניו ידיו ורגליו ואח״כ יתפלל, והראב״ד השיג עליו וכתב לא ידעתי רגליו למה, ועיין

ה ב ר כ ו ת עיין אוצה״ג ברכות 138.

ור אות ז, ועיין זהר פרשת תרומה קכז. ; קרח קעט. — ותנינן אל תקרי מה אלא מאה,

גאל ישראל כדתנן בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה הרי תלת תלת
דתשסרי דצלותא דצפרא דמנחתא ודערבא דאינון עם ברכת המינים מן (תשר) [ת
תשסר והני תלת עשרים קדמתין הרי תמנן ודסעודתי י) [דים]מא תמני הא
דנטילת ידים והמוציא לחם מן הארץ וארבע דברכת המזון הזן על הארץ
ירושלים והטוב ומטיב ותרתי דמשתיא אדחמרא בורא פרי הגפן ועל הגפן ועל
הגפן ואי דמיא שהכל ובוראכ) (פרי הגפן) [נפשות] אתרא דנהיגיל) מן]כל
(משתילו) [מישתי] (הכי) [הרי] תרתי וארבע דקריית שמע דרמשא תרתי לקמן
לבתרא כדתנן בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה המעריב ערבים ואוהב עמו י
לפניה. (גדול) [גאלמ) ישראל ושומר עמו ישראל לעד] לאחריה ותמני דסעודתא דר
הרי עשרים. תמנין ועשרים הרי מאה. בר מהמלך בכבודו דאוסיפו רבנן בתראי בתר
(דשבחא) [בשבחא] דקודשא בריך הוא [ו]מרחמי. וכר מהפיל חבלי שינה ד
שמע דעל מטתו ובר מכמה זימנין דמצריך למברך לגדולים וקטנים וברנ) [מ
פירות ואכילת ירקות] (אצמי ירקא) ובר [ממירח כמה] זימני [וכי תימא] ב
בימי חול [דאיכא תלתא] זימני תשסרי תשסרי . . . אלא בשבתא דליכא צ
היכי מתמליין אי איפשר לאשלומינהו אשלים להו כדקאמרינן ר' חייא בריה דרבס) [
ביומיא דשבתא וביומיא טבי טרח וממלי להו באיספמקי ומגדי מיני בשמים
פירות כגון עצי בשמים ובורא עישבי בשמים ובורא מיני בשמים וכל פירא
כרחזי ליה. ולכך תקנו לומר (ו)אין ע) כאלהינו בשבת לפיפ) שאין מתפללין ב
משמנה עשרה כי אם שב וד' פעמים אין מי נודה ברוך אתה ד' פעמים. אין
נודה הרי י"ב פעמים אמן. ולבסוף ברוך אתה. ונראה עתה כאומר י"ב פעמים
אתה אמן והן שתים עשרה ברכות והשבע של חובת היום הרי ט"י ומאן ד

מ"ע שם דהרמב"ם סמך על מה דאיתא שבת נ' ע"ב רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום וכו
דוחק גדול כמה שהעיר הכ"מ שם ועיין בשו"ת נו"ב מה"ת תשובה מבן המחבר סי' ק"ת
השואל שם לתרץ דהרמב"ם סבר דטעם הרחיצה בשחרית הוא כסברת הרשב"א משום דנעשה
חדשה וצריכין להתקדש ככהן מן הכיור והכהן צריך לקדש גם רגליו, והראב"ד ס"ל
כמ"ש הרא"ש בתשובה דטעם נ"י שחרית הוא משום דהידים עסקניות הם וא"א שלא נגעו
במקום מטונף ולכך לא צריך רק נטילת ידים, ומה שלא השיג הראב"ד גם מרחיצת פניו
הרמב"ם משום דסמך על הא דשבת שם ע"ש בדברי המשיב וז"ל ועוד למה לא הזכיר הו
בהשגתו גם פניו וכו' והנה דברי השואל נדחו ממילא מרחזינן כל אלו הגאונים הנ"ל סברי
דא"א לברוכי על אחת בשעתא לפי שהידים עסקניות ועשויות למשמש, ובכל זאת כתבו
פניו ידיו ורגליו, והא דדייקו השואל וכן המשיב למה לא השיג הראב"ד על הרמב"ם מ
פנים שכחו במחילת כבודם גמרא מפורשת בברכות ס' ע"ב כי משי אפיה לימא וכו' ותנראת
הוא דהני רבוותא הוו גרסי בברכות י"ד ע"ב וט"ו ע"א הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים
יפנה ויטול ידיו ורגליו וכו' ופניו נפקי לחוא מהא דברכות ס' ע"ב הנ"ל, ולפני הראב"ד הי' ה
כמו שהוא לפנינו ויטול ידיו לבד וראיה ברורה מצאתי לדברי בספר ה"ג שהוציא לאור הג
וז"ל אמר רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה
ידיו ורגליו וכו' אמר ר' חייא א"ר יוחנן וכו' ונוטל ידיו ורגליו וכו' ומוכח דכן היתה גירסת
מדהעתיק כל לשון הגמרא עם שמות האמוראים ולפניו היתה הגירסא אמר רבה בר בר
כגירסת האו"ז ה' ק"ש סי' נ"ג וכן הוא ברשב"א בשו"ת סי' קפ"ה. י) ודסעודתא דיממא
כ) ובורא נפשות כצ"ל. ל) דנהיגי מיכל והדר מישתי הרי תרתי כצ"ל. מ) גאל ישראל ושומ
ישראל לעד לאחריה כצ"ל. נ) ובר ממיכל פירות ואכילת ירקות ובר ממירח כמה זימני, וכי
בשלמא בימי חול דאיכא תלתא זימני תשסרי תשסרי אלא כו' כצ"ל והנה הראשונים מחולקים
המאה ברכות עיין בפרדם לרש"י ז"ל סי' ה', ובבעל העיטור בסופו ובמנהיג, ובס' יראים
ובתניא וברד"א מסיים וגם יכוון בשבתות ויו"ט לברכות הקורא והמפטיר ויענה אחריהם א
אמרו חכז"ל גדול העונה אמן וכו' ועיין בשו"ת מביט ח"א סי' קי"ז, וסי' ק"פ אם עניית אמן
למספר מאה ברכות. ס) דרב אויה כצ"ל מנחות מ"ג ע"ב. ע) אין כאלהינו כצ"ל ועיין
סי' קל"ד. פ) לפי שאין מתפללין עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ה' וברוקח סי' שי"ט ובש"ל
רבתי סי' א' שכתבו כהמחבר אף בכ"ב מבואר יותר וז"ל יש מקומות שנהגו לומר אין כא
אחר תפלת מוסף אחד שבת ואחד יו"ט כדי להשלים מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יו
בשבת ויו"ט אין אדם מתפלל מי"ח ברכות רק ז' נמצא שיצאו מהן ל"ג בין ערבית בין
ומנחה ומשלימין אותן בז' ברכות של מוסף, ושש שבסעודה שלישית ועשרים כנוים. שש

בביאור שורה ב, סי' ק"ח צ"ל: ק"מ.

עשאני בור לא עביד כהילכתא דאע״ג דגרסינן בפירקין דהתכלת היהג) ר׳ יהודה
חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום ברוך שלא עשאני גוי שאין הגוים
שנ׳ (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו. ברוך שלא עשאני בור. שאין בור
טא. ברוך שלא עשאני אשה. שאינה מצווה על המצוות. ואפילו הכי לא חזאי
חרא דשאילו מן קדם נטרונאי גאון זצ״ל ולא שדרה ותו מגמרא הא איסתלקא
בק) אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקמברך ברוך שלא עשאני בור א״ל כולי
נמי אלא מאי (כואיברך) [אברך]. שלא עשאני עבד היינו אשה. זיל טפי.
רמנח תפילי נמי מברך על תפילי ברוך אתה ײ אלהינו מ״ה אקב״ו להניח
. ועל תפילין של ראש על מצות תפילין. וכי מכסי בטלית להתעטף בציצית.
ל הברכות כולן כתקון חכמים עד ותלמוד תורה כנגד כולם. וקורא בסדר קרבנות.
שחרית קורין פרשת צו את בני ישר׳ וגו׳ כנגד תמיד של שחר על שם ונשלמה
שפתינו. ולערב אומר פיטום הקטרת (שחרית) וסייג לדבריו מצאתי בסדר רב
המדקד(י)ק לומר אין כאלהינו בכל יום וכן כתב בשם. וכן בערב לאחר
תפילת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטרת בבוקרכ) ובערב [אבל לא השיר
עמא שזכר למקדש אומר אלו. ולמה אומר פיטום הקטרת בבוקר ובערב והשיר
בלבד לפי שזה היתה מצותו נעשית בבקר ובערב וזה לא היתה מצותו נעשית
בקר] (מה לא היתה (מצאתי) [מצותו] נעשית אלא בבוקר) בלבד וידבר
שונה באיזהו מקומן. ודורש בר׳ ישמעאל דא׳ רב ספרא משום ר׳ יהושע בן
מאיס) דכתיב ושננתם אל תקרי (ושננם) [ושננתם] אלא ושלשתם לעולם
אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ומקשינן שניה
כמה הוו (ומשנען) [ומשנינן] לא צריכא ליומי ודקאמ) (תני) תקינו מדרש
תלמוד דקא גרס בפרקי׳ מאימתי קורין את שמע בערבין. אמ׳ רב יהודה אמ׳מ)
(אל) השכים לשנות קודםaמ) שקרא קריית שמע (אינו) צריך לברך [לאחר
ק״ש אינו צריך לברך] שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה
לבנו ללמוד וללמד ותלמדם חוקי חיים אמ׳ רב הונא למקרא צריך לברך למשנה
ריך לברך. ר׳ אל(י)עזרנ) אומר אף למשנה צריך לברך. ולתלמוד אין צריך
וקמסהיד רבג) חייא בר׳ אשי זימנין סגיאין הוה (קאימנו) [קאימנא] קמיה דרב
בסיפרא דבי רב דהוא תורת כהנים ומקדים ומשי ידיה ומברך ומתני (לך) [לן].
בון העולמים כו׳. עד ברוך שאמר וחותם מלך מהולל בתושבחות. ומאן דקחתים
ברובד) התושבחות. שבשתא בידיה דקא אמרין בפרקה) מאימתי מברכין על
משיצא החתן לקראת כלה. ומאי מברך אמר רב יהודה מודים אנחנו לך
טיפה וטיפה שהורדת לנו ור׳ יוחנן מסיים בה הכי ואילו פינו מלא שירה

שכל אחת מהן עולה להשלים מאה ברכות נמצאו נשלמו ל״ג ברכות שהיו חסרות. נ) היה
ה אומר וכו׳ מנחות מ״ג ע״ב כן הוא הגירסא הנכונה, וכן הוא בירושלמי פ״ט דברכות ה״א,
א פ״ז דברכות ובבה״ג ובריי״ף ובראי״ש סוף פ״ט דברכות ולפנינו הוא בטעות ר״מ. ק) דרב
יעקב וכו׳ שם. כ) בבוקר ובערב אבל לא השיר מאי טעמא שזכר למקדש אומר אלו
ומר פיטום תקטורת בבוקר ובערב והשיר בבוקר בלבד לפי שזה היתה מצותו נעשית בבוקר
זה לא היתה מצותו נעשית אלא בבוקר כצ״ל מסרע״ג דף י״ד ע״ב. ס) מאי דכתיב ושננתם
י ושננתם כצ״ל קידושין ל׳ ע״א ועיין בתוס׳ שם ד״ה לא צריכא וכו׳ ולקמן סי׳ מ״ז. ועיין
מהרש״ל סי׳ ס״ד. מ) ודקא תקינו מדרש חלופי תלמוד כצ״ל וכן הוא בסרע״ג, ובהגהות
ריש סדר תפלה ומביא ראיה דאף לברייתא דר״י שנקרא מדרש נמי צריך לברך מהא דהווי
וכו׳ ובגמרא שם יש חלופי גרסאות שונות בענין זה. מ) אמר שמואל השכים וכו׳ כצ״ל
י״א ע״ב. aמ) קודם שקרא ק״ש צריך לברך לאחר שקרא ק״ש אין צריך לברך כצ״ל.
לעזר אומר כצ״ל. ג) ר׳ חייא בר אשי כצ״ל, הוה קאימנא כצ״ל ומתני לן כצ״ל. ד) ברוב
ות שבשתא עיין בהג״מ ריש סדר תפלות ועיין לקמן סי׳ קס״א. ה) בפרק מאימתי מאימתי

כים ולשונינו רנה בהמון גליו כו׳. עד הן הם יודו ויברכו וישבחו לשמך מ
ברוך אתה ײ אלהי׳ רוב ההודאות ומקשינן רוב ההודאות וקמתריץ רבא אימא
ההודאות היכי דקמשמע רוב ההודאות הכי נמי משמע רוב התושבחות ולא
התושבחות הילכך מאן דמסיים ברוב התושבחות שפיר דמי לשתוקי. ואומ׳ פ
רזימרא הודו לײ קראו בשמו. דרש רב שמלאי לעולםו) יסדר אדם שבחו
הקב״ה ואח״כ יתפלל לפיכך תקנו חכמים פסוקי ־דזימרא הודו לײ וכל המז
שלפניו ושלאחריו לפי שהן שבחו של הקב״ה ואח״כ עומדים להתפלל ומיבעי ל
לכווני דעתיה בתהילה לדויד דא״רז) אל(י)עזר בר אבינא כל האומר תהילה
שלשה פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואמרי׳ מאי טעמא
דאתיא באל״ף בי״ת ונימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמני אפי אלא משום
ביה פותח [את] ידיך ואמרינן (כיסמא) [נימא] הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם
בשר ומסקינן אלא משום דאית ביה תרתי דאתיא באלף בית וכתי׳ ביה נמי
את ידיך. וכולהו פרש׳ עד כל הנשמה תהלל יה הכי איתנהי סוף פירקא הלל
והללו יה (בכתר) [דבתר] (תהילה) [תהלת] ײ ידבר פי ריש פירקא אמטי להכי מו
ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללו יה. ולכך אומרין שני פעמים כל הנ
תהלל יה הללו יה. דאמרינן במסכת שבת יהאח) חלקי מגומרי הלל בכל יום. כ
שמסיימין ספר תילים שנא׳ בו הללו יה ואם אינו כופלו שני פעמים אינו נ
כמסיים ונראה כאילו יש אחריו פסוקים הרבה אבל עתה כשמהזר לא
פעם אחרת בידוע שהוא אחרון ונראה כמסיים. ומטעם זה אינו או׳ בשבת שני פ
פסוק אחרון שבפרשה. ולכך נהגו לכפולט) ײ ימלוך לעולם ועד בפסוקי ד
לפי שבפרשת הנס ויהי באשמורת הבוקר עד ימלוך ײ לעולם ועד וגו׳ יש ש
עשר אזכרות. ובכל שם ושם יש ארבעה אותיות שהם שבעים ושתים אותיות
.שם בן שבעים ושתים אותיות ובפסוקי דזמרה (אני) [אנו] מתחילין ויושע ונחסרו א
שמות שהם בפסוקים שלמעלה מן ויהי באשמורת הבוקר וגו׳. ולפיכך כופלים
אחרת ײ ימלוך ואומרין לאחריוי) פסוקים אחרים שבהם ג׳ שמות כדי להשלי
שמות כדי להשלים החסירים וכשאומרים שני פעמים ײ ימלוך הרי כאן חמש
ולא תקשי שכן הוא או׳ לעתיד לבוא כל השמו׳ יהו אחד (ב)ראמרי׳כ) בב
ברכות. ולפיכך אומרים הד׳ כדי להשלים וחמישי לא לשום השבון הוא בא
לומר לך ביום ההוא יהיה ײ אחד ושמו אחד. ועומד שליח צבור לפני התיבה ו
בשירי זמרה. ואותה ברכה של אחר ישתבח לא קבועה אלא לאחר פסוקי ד
שצריך ברכה לפניהן ולאחריהן. לפניהן ברוך שאמר לאחריהן ישתבח. וקריש ס
בין ישתבח ליוצר להודיע שעל פסוקי זמרה קבועה כמו ברכת הלל שלא
ולאלתרל) מיבעי ליה לאינש לאתהולי בפריסת שמע ביוצר אור. ואסיר לאש

מברכין כצ״ל והוא בתענית ו׳ ע״ב, וברכות נ״ש ע״א. ו) לעולם יסדר אדם וכו׳ ברכות ל״ב
ז) דאמר ר׳ אלעזר בר אבינא שם ד׳ ע״ב וגירסא נכונה היא ולא כמו דאיתא לפנינו אמר ר׳ א
וכבר הגיה מהרי״ב שצ״ל בר אבינא ועיין בהגהות רע״א שם. ח) יהא חלקי וכו׳ שבת קי״ח
וכן הוא במס׳ סופרים פי״ז ובריי״ף פ״ה דברכות ע״ש ועיין בשו״ת מהרש״ל סי׳ ס״ד. ט)
ה׳ ימלוך וכו׳ ועיין במרדכי סוף פרק לולב הגזול שהטעם משום להפסיק כדי להראות שהוא
השירה וכן הוא ברד״א שאין לכפול אלא הפסוק האחרון שבסוף כל המזמורים בלבד שהוא
הנשמה תהלל יה להודיע שנגמרו המזמורים של סוף תהלים וכו׳ וכן בשירת הים כופלין פס
ימלוך מפני שהוא סוף השירה, ועיין ב״י בטור א״ח סי׳ נ״א בשם א״ח ד״ה וכתב עוד וכו
יכפלו יוסיפו שם אחד, אך הד״מ שם ס״ק י׳ הביא בשם מהרי״ל שכתב בשם תמ״ו דיש ל
שהשם של ביום ההוא יהיה ה׳ אחד אינו מן המנין שאינו רק מפרש מה שיהיה לעתיד
שכתוב כאן. י) ואומרין לאחריו פסוקים אחרים וכו׳ היינו כי לה׳ המלוכה, ועלו מושיעים
והיה ה׳ למלך וגו׳. כ) כדאמרינן במסכתא פסחים נ׳ ע״א כצ״ל ע״ש. ל) ולאלתר מיבעי ל

תבח לפריסת שמע: ומחייב לפריסת שמע בעונתה. דתנן מאימתי קורין את
בשחרי' משיכיר בין תכלת ללבן. ותנאג) בין תכלת שבה ללבן שבה: פירו'ג)
מר שצבעה תכלת יש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה: תניא ר' מאיר
יכיר בין זאב לכלב. ר' עקיב' או' משיכיר בין חמור לערוד. אחרים אומרים
יעמוד אדם ברחוק ארבע אמות מחבירו ויכירהו. אמ' רב הונא הלכה כאחרים.
הפסיק בתפילין כאחרים בקרית שמע כוותיקין. דאמ' ר' יוחנן וותיקין היו גומרין
עם הנץ החמה. ותניאד) נמי הכי ר' יהודה בן תימ' או' מצותה עם הנץ החמה
ויסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום. לכך מצותה מן המובחר: ומאן
קרית שמע בעונתה שקיל אגריה יותר ממאן דעסיק בתורה: דתניאה) נמי הכי
ק"ש עד חצות ר' אליעזר אומ' עד הנץ החמה. ר' יהושע אומ' עד ג' שעות
הקורא מיכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. מכלל דבעונתה שפיר
זכי עסיק באוריית'. ופסיקו) הלכה כר' יהושע ולא הפסיד דקת' מאי פירושיה
סיד בברכות אלא מברך לפניה ולאחריה. ואע"גז) דסוף שתי שעות קרי לא
ליה לשנויי ביה בקרית שמע ממאי דתקינו רבנן. והא דאמרי דבעי [צ"ל דמצי]
למיקרי קרית שמע בתר שתי שעות ח"ו לכתחלה לא שרי למיעבד הכי ומאן
הכי בכונה ולא מחמת אונסא ולא מחמת איעכובי במידי דמצוה מיקרי פושע.
שרי איעכובי כגון שבתות וימים טובים ותענית ציבור דמשתהא [עד] דמיכנפא
אינמי בני (בר) [בי רבן] דמיכנפי ויתבי וגרסי וממשיך להו גרסייהו כגון
לי דשכיחי אינון [ד]אי לא דמיעכבי עד דמיכנפי ממנעי רבים מקרית שמע
פילה. (ותו מידי) [ותלמידי] דיתבי וגרסי דאיכא בעלי בתים למשמע ולמילף
ליהון [ו]דוותיקין מילתא דלא שכיחא היא. ולא כולי עלמא מצי מיכווני
ן. ואע"גח) דאמ' ר' יוחנן לא שנו אלא בדורות הראשוני' כגון ר' שמעון בן
בירו שתורתן זו היא אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין בין לקרוא קריית שמע
סלה תני מילי לתפילת המנחה דליכא למיקם אשיעורא. אי נמי לקרות שמע
תקנת חכמים אבל הכא דאיכא מידי תיקון כיון דהאי שכיח [ו]דוותיקין לא
שפיר לאיעכובי. אבל שאר יומי אסיר למיפק לאורחא מקמי קרית שמע
דאמ' רבט) אמי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך
ויתפלל שנ' (תהלים פה) צדק לפניו יהלך וחדר וישם לדרך פעמיו וקרית שמע
(בהדדי) [כהדדי] נינהו. [ו]דקאמרינ' אסור לאישתעויי בין ישתבח לפריסת שמע
לי דלאו צורכי ציבור נינהו אבל לצורכי ציבור (נינהו) או לצורך מי שבא

הוא הלשון בסרע"ג והובא בטור א"ח סי' נ"ד בשמו, ומה שמביא הטור שם בסי' נ"א וכן יש בירוש'
ן ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, וכן הביא הב"י סי'
"ג פרק א"ע לא נמצא בירושלמי שלפנינו, והרבה דברים הביאו הראשונים בשם ירושלמי
א בירושלמי שלפנינו, וכבר הזכירו זה האחרונים, ועיין בר"ף פ"ת דברכות ותקינו רבנן
ותנא בין תכלת וכו' כן הוא ג"כ גירסת הרא"ש פ"א סי' יו"ד תנא בין תכלת וכו' ולפנינו
ט' ע"ב ליתא לתיבת תנא. ג) פירש גיזת צמר וכו והוא כפירש"י ועיין תוס' שם ד"ה
ס' מנחות מ"ג ע"ב ד"ה בין וכו' ובירושלמי ברכות פ"א ה"ב, ובמראה פנים שם. ד) ותניא
ר' יהודה בן תימא אומר וכו' כן הוא ג"כ גירסת בה"ג בפ"א דברכות תניא נמי הכי ר"י
מר וכו' ולפנינו בברכות ט' ע"ב ליתא. ה) דתניא נמי הכי וכו' יותר נראה לגרוס כמו
סרע"ג ומאן דקרי ק"ש בעונתה שקיל אגריה יותר מכד עסיק באורייתא דתנן גבי ק"ש עד
"א אומר וכו' שם ט' ע"ב. ו) ופסיק הלכה כר"י וכו' שם יו"ד ע"ב. ועיין שם כ"ה ע"ב
א סתמא וכו' ובתוס' יומא ל"ז ע"ב ד"ה אמר אביי וכו'. ז) ואע"ג דסוף שתי שעות קרי
ג"כ לשון רע"ג בסדרו, ונראה שתפסו בפשיטות שדעת ר"י עד שלש שעות פירושו עד
שעה שלישית היינו סוף שתי שעות וכן הוא דעת הרא"ם בספר יראים סי' י"ג ובהגהות
ה' ק"ש והובא בב"י סי' נ"ח ועיין סמ"ג עשין י"ח ובש"ג שם פ"א. והא דאמרינן דמצי
"ל, חס ושלום כצ"ל. ח) ואע"ג דאמר ר"י וכו' שבת י"א ע"א. ט) דאמר ר' אמי וכו'
דרך לפנינו ברכות י"ד ע"א איתא אמר רב אידי וכו' אסור לו לאדם לעשות חפציו וכו'.

להתפרנס מן הציבור ובעי למיפסק ליה צדקה איסורא ליכא. אבל בתר דכ
בצורכייהו קאים חונא ומקמי (דילמא) [דלימא] ברכו פותח בקדיש ועונין ו
(במדבר יד) יגדל נא כח יי׳ כאשר דברת לאמר: (תהלים כה) זכור רחמ
וחסדיך כי מעולם המה:

ט. יתגדל לשון הפסוק הוא. (יחזקאל לח) והתגדלתי והתקדשתי (ונועדתי) [ונו
לעיני (עמים) [גוים] רבים וידעו כי (שמי) [אני] יי׳. למלחמ
ומגוג. לכך הוא מתחיל בלשון עברי ולא בלשון ארמי וכן משמעו יתגדל וי
שמו של הקב״הי) לעתיד לבא שיהא שמו הגדול מגודל ומקודש דכת׳ ויו
(שמי) [אני] יי׳ שמעכשיו לא כשהוא נכתב הוא נקרא כי הוא נכתב ביו״
ונקרא באל״ף דל״ת. ולשון ארמי הוא וקמוץ הוא שאין כינויין אלא באלף דל
שהשם המיוחד בלשון ארמי הוא ואין אנו רשאין להזכירו בכתבו. לכך אנו
שמיה רבה בארמית כי לעולם הבא יקרא בכתיבתו דכת׳ (זכריה יד) ביום ההוא
יי׳ אחד ושמו אחד. והואיל ומתחיל בלשון עברי [אומר] הכל בלשון עב
שמגיע לשם הנכתב בארמי חוזר לומר בעברי׳ ויתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ו
ויתה׳ ויתעי׳ ז׳ כנגדכ) ז׳ רקיעים ומאן דאמ׳ ויתקלס שהוא שמיני אומרו כנגד
שעל ראשי החיות ואחר כך כשבא במעשה השם אוי׳ בלשון ארמי ולכן
תושבחתא ונחמתא שכן מצינו באגדה כל הודיות שאמ׳ דוד בספר תילים ל
אלא לשם נחמתא, שנ׳ (שמואל ב כג) ואלה דברי האחרונים האמורים ליום
וכך אנו אומרים בשבת על כל דברי שירות ותושבחות דוד בן ישי עבדך מ
ישתבח שמך. וכמו כן לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמ׳ כלומ׳ כל תו
שאמ׳ דוד ליום נחמתא. כדאמרינן בברכות שמעתיל) בת קול שמנהמת ואומ
לי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם.
לו לא אותה שעה בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום ג׳ פעמים אומרת ו
עוד אלא כשישר׳ נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה רב
מנענע את ראשו ואומ׳ אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אוי לאב שהגל
בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהן וזה שאנו אומרי׳ בקדיש תוש
ונחמת׳ שצריך הוא תנחומין על הצער הזה שהוא מצטער לאחר גלייתן:

י. מפי רבינו ר׳ שלמה זצ״ל מראה שעל שם כך עונין הציבור זכור רחמיך וגו׳ כש
החזן ביתגדל על שם מידת (רחמיך) [רחמים] זו שהוא זוכר באותה
והכי מ) אמ׳ ר׳ נחשון רב מתיבתא כריעה שכורע בקדיש כיון שאמ׳ יתגדל ו
שמיה רבא כורע בעגלה כורע ויתברך כורע שמיה רבא כורע ויתעלה ויתברך
כורע עושה שלום במרומיו. ושל רשות היא זו. והללו נ) ד׳ כריעות כנגד ד׳

וגי׳ המחבר הוא כגי׳ הרי״ף והרא״ש פ״ש דברכות סי׳ ד׳ ועי׳ במעיו״ט שם ס״ק ק׳ וב״מ לענין הדין ל
ועי׳ צל״ח שם. י) שמו של הקב״ה וכו׳ עי׳ תוס׳ ברכות ג׳ ע״א תוס׳ ד״ה ועונין וכו׳ מכאן יש לס
שפירש במחזור ויטרי וכו׳. כ) כנגד ז׳ רקיעים וכו׳ הוא לשון רש״י בפרדס סי׳ ח׳ ע״ש. ל) שב
קול וכו׳ עיין ברכות ג׳ ע״א כמה שינוים ועיין בפרדס לרש״י שם. מ) והכי אמר רב נח
עיין טור או״ח עם פירוש הב״י סי׳ נ״ה. ובב״ח שם הביא שתי נוסחאות בלשון רב נחשון ע
בהגהות מימוני מה שכתב בנוסח הקדיש להרמב״ם, ועיין בביאורי הגר״א סי׳ נ״ו סק״
הוא כמו שהביא בסדר״ג בשם רב נחשון ריש מתיבתא וז״ל כריעות שכורעין בקדיש, כיו
יתגדל ויתקדש שמיה רבא כורע, בעגלא ובזמן קריב כורע, יתברך וישתבח כורע, שמית
בריך הוא כורע, עושה שלום כורע, ושל רשות היא, ובנוסח הזה יש לתקן בדברי המחבר
לכל מעיין בלשון סדר״ג ובלשון המחבר שהוא לשון רבינו בסדר״ג בכל הענין ע״ש. נ) ו
כריעות וכו׳ כן הוא נכון וט״ס יש בסדר״ג והללו חמש כריעות וצריך להיות שם והללו ד׳
וכו׳ כמו שהוא לפנינו בלשון המחבר, ועיין בב״ח סי׳ נ״ו דמבאר הד׳ כריעות של תובה ו
רשות מפסוק כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים זהו א׳, ובכל מקום מקטר מג
זהו ב׳, ומנחת טהורה כי גדול שמי זהו ג׳ אמר ה׳ זהו ד׳, צבאות זהו ה׳, ומסיים

שיש בפסוק אחד (מלאכי א) כי ממזרח שמש ועד מבואו (מהולל) גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי [ו]מנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר יי׳ צבאות. ואמן שעונין יהא שמיה רבא מברך שעונין ביחד כנגד [גדלו] לי״י אתי ונרוממה שמו יחדיו. אין אומרין ויתקלס לא מפני שהוא גנאי אלא[ס] כן שמענו מרבותינו חייב אדם להזכיר כאן [שבעה] דברים בשבחו של הקב״ה כנגד ז׳ רקיעים ומי שאינו אומר ויתקלס כיון שאמ׳ ויתברך ואילו ו׳ הרי כאן ז׳ והאומ׳ ויתקלס אין טעות בידו כיון דמפסיקין באמן דיתברך צריך שיהו ז׳ אחריו ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה ואו׳ ברכו ובעוד שהוא מאריך בקולו הציבור אומרי׳ בלחש יתברך וישתבח כו׳. עד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואו׳ בלחש שהוא משובח ומרומם על כל ברכה ותהילה. וחוזר ופותח שליח ציבור ביוצר אור וחותם ביוצר המאורות. ואומר אהבה רבה וחותם בהבוחר בעמו ישר׳ באהבה. הרי[ע] שתים לפניה. וקורא קרית שמע בכוונה והשמעת אזנים ובדיקדוק אותיות וקרותה כל אדם (כרבנן) [כדרכן]:

יא. דתנן בית שמאי או׳ בערב[פ] כל אדם יטו ויקרו. ובבוקר יעמדו שנ׳ בשכבך ובקומך. ובית הלל או׳ כל אדם קורין כדרכן. ומאי כדרכו כי האי דתנו רבנן בית הלל[צ] או׳ עומדין וקורין מטין וקורין יושבין וקורין ועוסקין במלאכתן וקורין בוהיה אם שמוע אבל בפרק ראשון מבטלין ממלאכתן וקורין. מדקתני במתניתין בית הילל אומרי׳ קורין כדרכן ולא יושבין דווקא ולא עוסקין דווקא אלא כי היכי דמיתרמי ליה לאיניש או אזיל באורחא אורחיה למיקם ולמיקרי אבל כי מסגי לא. דקיימא לן [עד] על לבבך בעמידה. [ו]איגני [א]מידי כגון איניש דאנים [ו]לא מיגני אפרקיה אלא כגון דמיסתמיך על סטר (ימצא) [ימנא] או סטר סמאלא שרי ליה למיקרי קרית שמע. אבל מיפרקא אע״ג דמצלי אסור. ודאי כי אורחיה דכולי עלמא [דעיילין] לבי כנישתא דמיכנפין ויתבין וקאמרין פסוקי זימרה כי יתבי ופתחי ביוצר ותתמי ביוצר המאורות ובהבוחר בעמו ישר׳ באהבה כי יתבי הם. הכי נמי מבעי ליה לקרוא קרית שמע כי יתבי. דהני דקא מוקמי מיחמרין אנפשייהו. למימרא דמקבלין עול שמים בעמידה טעות הוא והדיוטות וברות למה להו לאישתבושי כולי האי כבר קיימא לן הלכה כבית הלל בכל התורה כולה. ובכמה דוכתי גרסינן [ב]גמר׳ בית שמאי[ק] במקום בית הילל אינה משנה וכל פלוגתא דפליגי בית שמאי ובית הילל בכולי תנויי לא[ר] (איתו) [מתו]קמא הילכת׳ אלא בשית כדאמרינן התם. ותו ארבע דתנן בבחירתא כוותיה חזרו בית הילל להורות כבית שמאי אבל בכולי תנויי הילכתא כבית הילל. ולא סני להן (דעבדי) [דעברי] אדבית הילל אלא אפילו כבית שמאי נמי לא עבדי דאי כבית שמאי בצפרא מעומד ברמשא מוטה ואינון לא שנא צפרא ולא שנא רמשא עומד. יש לך כסילות גדול מזה. מכדי מאן תקין לקרות שמע ערבית ושחרית רבנן ניזיל בתריהו כי היכי דעבדי בתרתי מתיבתא ובכל אספמיא ובכל קהילות שבארץ אשכנז כולם זכורים לאלף דור טובות ובזכות שמחמירין בבדיקות טריפות ובטבילת נדה ובכל מה שראוי להחמיר עליו אבל קרית שמע מיושב. אוחם אנשים שאומרים כמנהג בני [ארץ] ישראל אנו עושים הלא כך גורסינן [בתלמוד]

שהוכפל בו שמו של הקב״ה והקדיש הוסד ג״כ על שמו של הקב״ה לכן תקנו כנגד פסוק זה. ס) אלא כך שמענו וכו׳ הכל הוא לשון רע״ג עד ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה. ע) הרי שתים לפניה וכו׳ ג״כ לשון רע״ג. פ) בערב כל אדם וכו׳ ברכות יו״ד ע״ב. צ) ב״ה אומרים וכו׳ שם י״א ע״א. ק) ב״ש במקום ב״ה וכו׳ ברכות ל״ו ע״ב, ביצה י״א ע״ב, יבמות ט׳ ע״א. ר) לא מתוקמא הלכתא אלא בשית וכו׳ הוא לשון רע״ג והובא בתוס׳ סוכה ג׳ ע״א ד״ה דאמר וכו׳ בסדר רב עמרם פסק בששה מקומות וכו׳ ועיין תוס׳ שבת כ״ה ע״ב ד״ה סדין, ותוס׳ מנחות מ׳ ע״א ד״ה

שורה 11, אהבה רבה עיין להלן עמ׳ 65 וסידור רס״ג עמ׳ יג.

שורה 18, או אזיל צ״ל: אי אזיל.

שורה 19, צ״ל: אי גני.

(ב)ארץ ישר׳ תאנא ט) יצתה בת קול ואמרה אילו ואילו דברי אלקים חיים הם אבל הלכה כבית הילל לעולם ועוד באותו עניין כת׳ בתלמוד ארץ ישראל [עד] שלא יצתה בת קול הו[מ]חמיר על עצמו כחומרי אילו וכחומרי אילו. עליו הכת׳ אומ׳ [ו]הכסיל בחשך הולך (קהלת ב). כקולי אילו וכקולי אילו רשע אלא או כדברי בית שמאי בקוליהון וכחומריהון או כדברי בית הילל כקוליהון וכחומרי׳ אלא משיצתה בת קול הלכה כבית הילל לעולם וכל העובר על דברי בית הילל חייב מיתה. ובתלמוד כעין אותה הלכה עשה ח) כדברי כבית שמאי חייב מיתה. דתנן אמ׳ ר׳ טרפון אני הייתי בא בדרך והיטיתי לקרות כבית שמאי וסיכנתי בעצמי מפני הליסטין אמרו לו כדיי הייתה לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הילל. והנך אינשי (דקיתני) [דקיתבין] וכי מטי זמן קרית שמע קיימי (לא) עבדי כבית שמאי (ועבדי) [ועברי] אבית הילל (ואי קמין) [ואיכא] בידייהו תרוויהו דרב נחמן בר יצחק ודבתר בת קול (וכשרו) [וכי לימרו] בית הילל [הא קא שרו] בעומדין. ממרייהו כחסף תביר דלית ביה ממשא (מדקתני) [מי קתני] בית הילל אומ׳ קורין בין עומדין בין יושבין בין מטים. עומדין וקורין יושבין וקורין קתני והכי קאמ׳ עומדין לא צריך למיתב יושבין לא צריך למיקם אלא כי אורחייהו. וכיון א) דאמ׳ כל העובר [וכו׳] (ו)מאן דמשני מתקרי עבריינא. ותו ב) גרסינן בגמרא דארץ ישר׳ רב הונא בשם רב אידי רב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד. מה אם היה יושב עומד. אלא אם היה מהלך עומד:

יב. מאן ג) דמסג באורחא והגיע זמן קרית שמע יעמוד ויקרא עד על לבבך [ו]ילך. שעד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה. וכד קרי אינש קרית שמע מיבעי ליה לאיכווני בין ד) תיבה לתיבה. ובין אחד לברוך. וצריך להאריך באחד. דתניא סיפקס ה) בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. ואמ׳ ר׳ אחא בר יעקב ובדל״ת ולא בחי״ת דכל (כמא) [כמה] (לילא) [ד]אמי אח׳ בלא דל״ת לא מישתמע מידי ומה בצע בהארכתו אבל בדל״ת יאריך עד שיעור שימליכנו יחידי בשמים ובארץ ובארבע רוחותיה. ולא יאריך באל״ף דמשמע אי חד. אין חד. אמ׳ רב אשי ובלבד ו) שלא יחטוף בחי״ת בשביל אריכות הדל״ת. לא ימהר בקרית חי״ת סן יהטפינה ויקראנה בחטף ולא פתח ואין כלום. ולא יאריך יותר מדאי אלא עד דמחשיב בארבע רוחות העולם להאמינו בכל הילודים על שם ממזרח שמש ועד

סדין. ט) תנא יצתה ב״ק וכו׳ ירושלמי ברכות פ״א ה״ד. ח) עשה כדברי ב״ש וכו׳ ברכות י״א ע״א וטעות בסר״ע ובתלמוד א״י וצריך להיות כמו דאיתא הכא ובתלמוד והכוונה על הגמרא שלפנו הנ״ל. א) וכיון דאמר כל העובר וכו׳ מתקרי עבריינא כן הוא לשון רע״ג ותביאו הטור או״ח סי׳ ס״ג ודייקי בלישנייהו וכיון דאמר כל העובר מאן דמשני מתקרי עברינא. והב״י שם הביא המקור לזה מדאמרינן בשבת מ׳ ע״א מאן דעבר ארדבנן שרי למקרייהו עבריגא. ב) ותו גרסינן בגמרא דא״י כו׳ כן הוא בירושלמי פ״ב ה״א דברכות בשינוי שם האמוראים והובא בתוס׳ שם י״ג ע״א ד״ה על לבבך וכו׳. ג) מאן דמסיג באורחא וכו׳ ברכות י״ג ע״ב אלא אימא עד על לבבך בעמידה וכו׳ והרי״ף בפ״ש דברכות כתב וכבר ראינו מי שרתה דברי ר׳ יוחנן מדפסק רבא הלכה כר״מ ופסק כרב נתן דאמר עד על לבבך בעמידה, והדין פסקא לאו מעליא הוא, דכי היכי דדחו דברי רבא דבורי ר׳ יוחנן (מדפסק רבא הלכה כר״מ) הכי נמי דחו דברי רב נתן ועיין תוס׳ י״ג ע״ב ד״ה על וכו׳ וכן הלכה דמהלך בדרך מצוה לעמור בפסוק ראשון, וכן פסק בשאילתות פ׳ ואתחנן סי׳ קמ״ג ובמדרש תנחומא פ׳ לך לך אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד במקום אחד וכו׳ וכשמתחיל ואחכת רצה מהלך רצה עומד רצה יושב וכו׳ וכן הוא במד״ר פרשה ואתחנן, וזה שהביאו הראשונים בשם בה״ג שצריך לעמוד עד על לבבך לא מצאתי בבה״ג שלפנינו, ולהיפך הביא בריש פ״ט דברכות שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד עד כאן צריכת כוונת הלב דברי ר״מ אמר רבא הלכה כר״מ. ועיין בספר יראים לר״א ממיץ סי׳ י״ג. ד) בין תיבה לתיבה וכו׳ פסחים נ״ו ע״א, ובירושלמי פסחים פ״ד ה״ט ועיין תוס׳ מנחות ע״א ע״א ד״ה וכורכין וכו׳ והוא לשון סרע״ג והובא בשמו בטור או״ח סי׳ ס״ג ועיין בב״ח שם. ה) סיפקס בן יוסף אומר לפנינו שם י״ג ע״ב איתא סומכוס אומר כל המאריך וכו׳ ובסרע״ג גרים סומכוס בן יוסף וכן הוא בירושלמי ברכות פ״ש ה״א סומכוס בן יוסף ובד״ס הביא הגירסא ספקוס בסמ״ך ע״ש. ו) ובלבד שלא יחטוף בחית שם

מבואי גדול שמי בגוים (מלאכי א). ובארבע רוחות התהום לייחדו בכולן על שם ומתחת זרועות עולם (דברים לג). ובארבע רוחות הרקיעים לידע ולהודיע שאין בכולם אלא רשות אחד. כי היכי דדרשינן התם ײ [אלהין] צבאות (תהלים פט) אות[ז] הוא בצבא (שלא) [שלו]. לומר שהוא מלך בכולן: דר׳ח) ירמיה הוה יתיב קמיה דר׳ חזייה דהוה קמאריך טובא אמ׳ (כאן) [כיון] דאמליכתיה שיעור שתחשוב בלבבך ײ אחד בשמים ובארץ ובארבע רוחותיה תו לא צריך. ארבע רוחות קיימי אל מעלה ואל מטה ואמטה דמטה. ולא מיבעי ליה לנמגומי מילי. דתני(ט) רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא לימודך תם. ליתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה כנון על | לבבך. על | לבבכם. בכל | לבבכם. עשב | בשדך. ואבדתם | מהרה. הכנף | פתיל. אתכם | מארץ. אמ׳י) ר׳ מני לא תהיה קרית שמע קלה בעיניך מפני שיש בה רמ״ח תיבות למנין איברים שבאדם. ומהן(יא) ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמ׳ הקב״ה אם תשמר את שלי לקרותה כתיקונה. אני אשמור את שלך: א״ר שמעון בן חלפתא לאדם שבגליל ויש לו כרם ביהודה ואחד ביהודה ויש לו כרם בגליל. אותו שביהודה הולך בגליל לעדר כרמו. ואותו שבגליל הולך ביהודה לעדר כרמו. אמרו זה לזה עד שאתה במקומי שמור את שלי בתחומך. ואני אשמור את שלך בתחומי. כך אמ׳ דוד שומריני כאישון בת עין. השיבו הקב״ה שמור מצותי וחיה כך אמ׳ הקב״ה לישר׳ שמרו מצות קרית שמע ערבית ושחרית ואני אשמר אתכם: ײ ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: א״ר יהושע בן קרחה למה(כ) קדמה שמע לוהיה אם שמוע אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואחר כך עול מצות. והיה אם שמע משתעי בתלמוד תורה ולמדתם אותם את בניכם. ויאמר מישתעי במצות ציצית שאינה נוהגת אלא ביום. דכת׳ וראיתם אותו פרט(ל) לכסות לילה. והיה אם שמוע לויאמר שזה נוהג בין ביום ובין בלילה. וזה אינו נוהג אלא ביום. ומיבעי ליה לאינש לאפסוקי בין היום לעל לבבך דאמרי׳ בגמר׳ הכא גבי כורכין את שמע היכי עבדי. אמ׳ ר׳ יהודה אומרי׳ שמע ישר׳ ײ אלקינו ײ אחד ולא(מ) היו מפסיקין. אמ׳ רבה מפסיקין היו אלא שהיו אומ׳ היום על לבבך בבת אחת דמשמע היום על לבבך ולא למחר על לבבך. הילכך נימ׳ היום וליפסוק והדר על לבבך. ודכוותי׳ אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה: אמ׳ ר׳ חמא בר חנינא כל הקורא קרית שמע [ומדקדק] באותיותיה מצנ[נ]ין(נ) לו גהינם שנ׳ (תהלים סה) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון. אל(ס) תקרי בפרש אלא בפריש ואל תקרי בצלמון אלא בצלמות: וכשהוא קורא קרית שמע

״ג ע״ב. ז) אות הוא בצבא שלו מכילתא פרשה בשלח. ח) דר׳ ירמיה הוה יתיב קמיה דר׳ וכו׳ ברכות י״ג ע״ב ולפנינו הגיהו קמיה דר׳ חייא בר אבא וכן הוא ברי״ף וברא״ש פ״ב סי׳ ג׳ ועיין מעיר״ט שם ס״ק מ׳. ט) דתני רב עובדיה וכו׳ שם ט״ו ע״ב. י) אמר ר׳ מני לא תהיה ק״ש קלה וכו׳ הוא במדרש תנחומא פרשה קדושים והמשל נמצא ג״כ במדרש שוח״ט מזמור י״ז. וכעין זה במד״ר דברים פ׳ ראה, ועיין ילקוט משלי ד׳, ועיין בשו״ת מהר״ם אלשקר סי׳ פ״ז. יא) ומהן ברוך שם וכו׳ בתנחומא שם איתא ג״כ ומהן ברוך שם וחסר תיבת וכו׳ ובספר תניא רבתי סי׳ ד׳ מביא ז״ל ואם תאמר הרי בשלשה פרשיות שבק״ש יש רל״ט תיבות וכשאתה מוסיף עליהם ברוך שכמל״ו שהם ו׳ תיבות הרי רמ״ה ואנו אומרים רמ״ח. בתשובות הגאונים מצאתי שתירץ רב דניאל גאון ז״ל רמ״ח יש בק״ש הוסיף עליהם אמ״נ שהם שלש תיבות יעל׳ למנין רמ״ח כנגד רמ״ח איברים שבאדם, עיין במדרש רות הנדפס בזוהר חדש דהשלמת שלש תיבות הוא מה שחוזה הש״ץ ה׳ אלהיכם אמת ולזה המדרש רות כיון האבודרהם דפוס אמשטרדם דף כ״ט ע״ש ועיין בשו״ת מהרלב״ח סי׳ ע״ג ובשו״ת תרשב״ש סי׳ ל״ו ובשו״ת מהרש״ל סי׳ ס״ד. כ) למה קדמה שמע וכו׳ ברכות י״ג ע״א. ל) פרט לכסות לילה שבת כ״ו ע״ב, זבחים י״ח ע״ב, מנחות מ״ג ע״א. מ) ולא היו מפסיקין אמר רבה וכו׳ פסחים נ״ו ע״א ולפנינו שם איתא רבא אמר מפסיקין היו, וכן הוא בסרע״ג רבא אמר. נ) אל תקרי בפרש אלא בפריש (בהכ״י מצויין השין הראשון בנקודה לצד שמאלית, והשין השני בנקודה לצד ימנית) ברכות ט״ו ע״ב, אך בסרע״ג הגירסא אל תקרי בפרש אלא בפירוש וכן הוא באו״ז סי׳ פ׳, וראיתי בהגהות ד״מ שגם בכ״י הגירסא אלא בפירוש, אך מה שכתב וז״ל ובשאילתות הגירסא א״ת בפרס אלא בפרש וכן הוא באגודה ולא ידעתי פירושו ע״כ, הרבר פשוט שכוונתם ג״כ כמו

אסור ברמיזה ובקריצה ובהוריית אצבע. דאמ׳ע) רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע ומרמז בעיניו וקורץ בשפתותיו ומורה באצבעותיו עליו הכתוב אומ׳ (ישעיה מג) לא אותי קראת יעקב משום דקא (משום דקא) משוי ליה ארעי. ותניא (דברים ו) ודברת בם עשה אותם קבעפ) ולא ארעי. וצריך לשוויה אינש לק״ש כל אימת דקרי ליה כפרוזדוגמאצ) הדתא דהיא פרוזדוגמא דקודשא בריך הוא דלא מטרח לן דכת׳ (מיכה ו) עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך: א״ר ברכיה מלך משגר פרוזדוגמא למדינה מה הן עושין כל בני מדינה עומדין על רגליהן ופורעין את ראשיהן וקורין אותה באימה וביראה וברתת ובזיע. אבל הקב״ה יתברך שמו ויתעלה זכרו אמ׳ להן לישראל הרא קרית שמע פרוזדוגמא דידי היא ולא הטרחתי עליכם לקרותה עומדין על רגליכם ולא פורעין ראשיכם אלא בשבתך בביתך ובלכתך וגו׳. ולמה שהקב״ה אינו בא במרחות. ומאן דעביד איפכא לא יאות קעביד. ותניא הפטורק) מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. הילכך מצותה של קרית שמע בישיבה:

יג. תני תנא קמיה דר׳ יוחנן טעהג) בין פרק לפרק ואינו יודע באיזה פרק טעה חוזר לראשון. באמצע הפרק חוזר לתחילת הפרק. בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. אמ׳ ר׳ יוחנן לא שנו אלא שלא אמ׳ למען ירבו אבל אמר למען ירבו סירכיה נקט:

יד. וצריךד) להתיז זיין של תזכרו שלא יהא נשמע תשכרו. דמשמע על מנת לקבל פרס. תלמוד ירושלמי:

טו. ואסורה) להפסיק בין ויאמר לאמת ויציב אלא כשאומר אני יי׳ אלקיכם חייב לומר אמת ויציב (מה כת׳) [דכתיב] (ירמיה י) וי״י אלקים אמת:

טז. בקשוו) לקבוע עשרת הדברות בקרית שמע אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינים שלא יאמרו תלמידי . . . אין שאר התורה אמת ותדעו שאין קורא אלא מה שאמ׳ הקב״ה ושמעו מפיו בסיני:

יז. ופרשתז) ציצית מאי טעמ׳ קבעוה אמ׳ רב יהודה מפני שיש בה ה׳ דברים אילו הן יציאת מצרים וציצית ועול מצות והירהור עבירה והירהור ע״ז: דתניא לא תתורו אחרי לבבכם זו (מצות) [מינות] וכן הוא אומ׳ (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים. פי׳ (מצות) [מינות זו] תלמידיח) . . . ההופכים דברי

שפירש המחבר להפריש בין ש׳ שמאלית לש׳ ימנית, ולבאר כוונתם הציגו סמך במקום שׂ שמאלית, ופירושו הוא כמו שביאר המחבר וכגירסתו וגירסת הש״ס דילן. ס) מצנגין לו גהינם ברכות ט״ו ע״ב, ועיין ערוך ערך פרש מה שפירש שם שלא כפירש״י. ע) דאמר רב יצחק וכו׳ משמיה וכו׳ יומא י״ט ע״ב, וגירסתו כגירסת הרי״ף והרא״ש פ״ש סי׳ י״ג, ובה״ג פ״ב דברכות, ושאילתות פ׳ ואתחנן, ולפנינו שם ליתא להאי משמיה דרב. פ) עשה אותם קבע וכו׳ כן הוא ביומא שם. צ) כפרוזדוגמא חדתא וכו׳ כל המאמר הוא ברע״ג והובא בטור או״ח סי׳ ס״א בשמו, ושם איתא פרוטגמא (ופירש כתב המלך אל בני מדינתו) והוא במדרש וי״ר פכ״ז, ובתנחומא פ׳ אמור, ותרד״א בסדר שחרית של חול הביא המדרש בשם ירושלמי, ולא נמצא מזה בירושלמי, ומסיים בטור אבל באימה וביראה ברתת ובזיע מיהא צריך, ועיין בשו״ת מהרש״ל סי׳ ע״ב שהביא המדרש הנ״ל. ק) הפטור מן הדבר וכו׳ ירושלמי ברכות פ״ש ה״ט, וירושלמי שבת פ״א ה״ב, ועיין תוס׳ מנחות ל״ב ע״ב ד״ה תא, ותוס׳ גיטין ו׳ ע״ב ד״ה אמר וכו׳ כדאמר עלה בירושלמי פרק במה מדליקין וט״ס הוא וצ״ל בפרק יציאות השבת כל הפטור וכו׳ ועיין פירוש המשניות להרמב״ם סוטה פ״ג ד״ה חסיד שוטה וכו׳ ובמרדכי פ״א דברכות המאחרים לקראת ק״ש להתפלל בלילה, ושמ״ק ב״ק פ״ז ע״א הביא חך דכל הפטור וכו׳ בשם מדרשות ע״ש ועיין ברכי יוסף א״ח סי׳ ל״ב ויו״ד סי׳ של״ג. ס״ק א׳, ועיין שנות אליהו פ״א דברכות משנה ג׳. ג) טעה בין פרק וכו׳ ברכות ט״ז ע״א. ד) וצריך להתיז וכו׳ הוא בירושלמי ברכות פ״ב ה״ד, ועיין בתוס׳ שם ט״ו ע״ב ד״ה בין ובהגהות מהרי״ב (ומה שכתוב בפנים שתי נקודות צריך למחוק ולהציגם אחר תיבות תלמוד ירושלמי, וקאי אדלעיל). ה) ואסור להפסיק וכו׳ י״ד ע״א, וע״ב. ו) בקשו לקבוע וכו׳ שם י״ב ע״א. ז) ופרשת ציצית מ״ט שם י״ב ע״ב. ח) זו תלמידי . . . ההופכים דברי תורה למדרש טעות ואליל כן הוא בהכ״י שהיה לפני שד״ל (עיין

תורה וכן הוא אומ' (שם שם) אמר נבל בלבו ואין לך נבל יותר מן ההופך דברי אלהים חיים. אחרי עיניכם זו הירהור עבירה. וכן הוא אומ' (שופטים יד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני: ואין להוסיף ט) דבר על ײ ימלוך מפני שיש מי שטועה ואו' מה שלא תקנו חכמים בגלל אבות בנים תושיע. ותביא גאולה לבני בניהם ברוך אתה ײ גאל ישראל: ואין אומרים דברים אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לתפילה אם בא לומר אחר תפילתו כסדר י) וידוי של יום הכיפורים או': ואסור לספר עד שיגמור ויאמר יהיו לרצון אמרי פי כולו: ומיד צריך לעמוד בתפילה. כדי שיהא עומד מתוך דברי תורה. דתנן בשחר כ) מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה. ותני עלה בברכו' ירושלמי ל) ר' יוסי בר אבין ור' יוסי משום ר' יהושע בן לוי שבע ברכות הללו על [שם] (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך: ומיבעי ליה למיסמך גאולה לתפילה. דאמ' ר' זירא בשם ר' אבא בר ירמיה ג' תכיפות מ) הן. תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה. תכף לגאולה תפילה. תכף לסמיכה שחיטה. וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה. (תהלים קלד) שאו ידיכם קודש וברכו את ײ תכף לגאולה תפילה (שם יט) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ײ צורי וגואלי. וכת' בתריה (שם כ) יענך ײ ביום צרה: א"ר יוסי בר אבין כל מי שסומך לסמיכה שחיט' אין פסול נוגע באותו קרבן. לנטילת ידים ברכה. אין שטן מקטרג באותה סעודה. גאולה לתפילה אין שטן מקטרג כל אותו היום: א"ר נ) המי כל מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק ס) על פתחו של מלך ויצא המלך לידע מה הוא מבקש מצאו שהפליג אף הוא הפליג. ואף חזקיה מלך יהודה הזכירה דכתי' זכור אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי. ואמריי מאי והטוב בעיניך עשי' אמ' רב יהודה אמ' רב שסמך ע) גאולה לתפילה: העיד פ) ר' יוסי משום קהלא קדישא שבירושלם כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום כולו. ועומדין בתפילה: והמתפלל צ) צריך שיכוין את לבו. אבא שאול או' סימן לדבר (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזניך: אמ' ק) רב יהודה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר והולך עד ועולה מפני כולן: וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת מפני הכרעות והשתחויות: יכול קא) תפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל (דניאל ו) זימנין תלתא הוה בריך על בירכוהי ומצלי ומודי קדם אלקיה. יכול משבא דניאל לגולה התחיל תי' (שם) כל קביל דהוה עביד מן קדמת דנא. יכול מתפלל לכל רוח שירצה כבר מפורש על ידי דניאל (שם) וכווין פתיחן ליה בעיליתיה כנגד ירושלם. יכול יהי'

באגרותיו צד 200). ט) ואין להוסיף וכו' כן הוא בסרע"ג. י) כסדר וידוי של יוה"כ אומר ע"ז ח' ע"א ולפנינו ליתא תיבות וידוי של וכו' וגירסתו כגירסת הבה"ג פרק א"ע. כ) בשחר מברך י"א ע"א. ל) ירושלמי ר"י בר אבין בירושלמי שלפנינו ברכות פ"א ה"ה ליתא לתני שני תיבות ר' יוסי. מ) ג' תכיפות הן וכו' ירושלמי ברכות פ"א ה"א מדד"ר פ' ואתחנן, מדרש שוח"ט מזמור קל"ד ותחילת המימרא הוא בברכות מ"ב ע"א. נ) אמר ר' אמי כצ"ל וכן בסרע"ג ובכ"י שהיה לפני שד"ל. ס) והרתיק לו על פתחו וכו' הוא לשון נקישה על הדלת, ובמדרש וי"ר פכ"א שאם רתיק יפתחו לו ובמדרש שמות רבה פל"ג איתא והקב"ה מרתיק עלי, ובירושלמי עם פירוש מהרא"פ גרים ודפיק וכן נראה שהיה ג"כ גירסת רש"י בירושלמי עיין רש"י ד' ע"ב ד"ה זה הסומך וכו'. ע) שסמך גאולה לתפילה ברכות י' ע"ב ועיין במהרש"א בח"א שם. פ) העיד ר' יוסי וכו' לפנינו ט' ע"ב איתא ר' יוסי בן אליקים, וכן הוא בסדר רע"ג. צ) והמתפלל צריך שיכוון וכו' שם ל"א ע"א המתפלל צריך וכו' ושם וחנה היא מדברת וכו' ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ה אם כיוונת את לבך בתפלה תהא מבושר שנשמע תפלתך שנא' תכין לבם תקשיב אזניך, ומדרש וי"ר פט"ז אם כיון וכו' ומדרש ד"ר פ' נצבים וכל שמתפלל ומכונין וכו'. ק) אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הצבור, וכשהיה וכו' כצ"ל ברכות ל"א ע"א. קא) יכול

כוללן בבת אחת כבר מפורש על ידי דוד (תהלים נה) ערב ובוקר וצהרים אשית ואהמה וישמע קולי: יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל כבר מפורש על יד שלמה (מלכים א׳ ח) לשמוע אל הרינה ואל התפלה. רינה זו תפלה. תפלה ז בקשה. אמי רב המנונא הני הילכתא גיברתא איכא למשמע מהני קראי דחנה:

יט. והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות (שמואל א׳ א). מיכאן לה[מ]תפל שתהא תפלתו בלחש. וממיג) למדה לעשות כן מן הקב״ה (ויקרא ו במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. מפני כבוד הבריות. שהעולה באה בנדב והחטאת באה על חטא. ואם היה מקום מיוחד לשחוט את החטאת ידעו הכל שבחטאו היא זו וילבינו פניו שלזה. אבל כשנשחט החטאת במקום העולה. כסבורין שהי עולה. ולא ידעו בחטאו של זה. אמרה חנה כיון שהקב״ה חס על כבוד הבריות אנ אני צריכה לחוש ולהתפלל. שמונה עשרה בלחש שבהן אדם מתודה על חטאיו ול ישמע חבירו. אבל שאר תפילות שאינן של ווידוי כגון ברכות שלפני קרית שמ ושל אחריה אין צריך לומר בלחש:

כ. ויחשביה עלי לשיכורה. א״ר אלעזר מיכאןט) לשיכור שאסור להתפלל. והמתפל צריךס) שיכנס שיעור שני פתחים בבית הכנסת ואחר יתפלל שנ (משלי ח) לשמור מזוזות פתחיי. ומיח) שעומד חוץ לבית הכנסת כמי שאינו בבי הכנסת ואפילו פניו כלפי בית הכנסת. ואם יש תשעה בבית הכנסת אינו נמנה עמהן דתנן גבי עירובין בזמן שתשעה במקום אחד ואחד במקום אחר אינו מצטרף עמהן ומאן דקאים לצלוי מיבעי למיקםנ) באימתא דאמי רב חמא בר (כאנא) [ביזנא] א״ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה כאילוג) שכינה כנגדו שני (תהלים יז) שוית יי׳ לנגדי תמיד. ותנןד) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. וטתנינן מנ הני מילי א״ר אלעזר דאמי קרא (שמואל א׳ א) והיא מרת נפש ותתפלל (אל) [על יי׳ ובכה תבכה:

כא. ומיבעי ליה לאיניש למיקבעה) דוכתא לצלותיה דא״ר חלבו אמי רב הונא כ הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו. וכשמת אי׳ לו אי חסי אי עניו תלמידו של אברהם אבינו. ואברהם גופיה מנלן דקבע לו מקום דכת (בראשית יט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אל[א תפלה שני (תהלים קו) ויעמד פנחס ויפלל: אמי ר׳ חלבו אמי רב הונא כל המתפל

יתפלל אדם וכו׳ שם. כ) וממי למדה לעשות כן וכו׳ סוטה ל״ב ע״ב מפני מה תיקנו וכו׳ וירושלמ פ״ח דיבמות ה״ג, ועיין מהרש״א סוטה שם, וכן הקשה בחדושי באר שבע שם ועי׳ בכור שור ברכו ל״א ע״א, וביומא ע״ג ע״א, ובמדרש ב״ר פ״ה כדי שלא ישמע אדם תפלתו של חבירו, ובוי״ר פ״ ובמדרש קהלת פסוק כל הנחלים וכו׳. ט) מכאן לשכור וכו׳ ברכות ל״א ע״ב והיינו כשאינו יכו לדבר בפני המלך וכמבואר עירובין ס״ד ע״א. ס) צריך שיכנוס שם ח׳ ע״א עיין ברא״ש שם י״ שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים, ודחי לה מהירושלמי ברכות פ״ ה״א רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך לכנוס לפנים משני דלתות וכו׳ ועיין בטור או״ סי׳ צ׳ ובמ״א שם ס״ק ל״ה וראיה מפורש לפירש זה הוא ממדרש דברים רבה פ׳ תבא מהו לשקו על דלתותי אמר הקב״ה אם הלכת להתפלל בתוך בהכ״נ אל תעמוד על הפתח החיצון לתתפל שם אלא היה מתכוון להכנס דלת לפנים מדלת וכו׳. ח) ומי שעומד חוץ וכו׳ עירובין צ״ב ע״ ועיין תוס׳ שם ד״ה תשעה וכו׳, ועיין פסחים פ״ה ע״ב וברש״י ד״ה וכן לתפלה וכו׳ ובשו״ת הרשב״ סי׳ ס״ג, ובשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ רפ״ו. נ) למיקם באימתא שבת י׳ ע״א ופכר ידית ופירש״י כאב המצטער מאימת רבו, ובברכות ל׳ ע״ב אל תיקרי בהדרת אלא בחרדת, ועיין תוס׳ שם ד״ה א תקרי וכו׳. ג) כאילו שכינה כנגדו סנהדרין כ״ב ע״א המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינ כנגדו שנא׳ שויתי וגו׳, וביומא נ״ג ע״ב, ועיין ברש״י שם ד״ה לשמאל וכו׳ שהמתפלל רואה עצמ כאילו שכינה כנגדו למול פניו שנא׳ שויתי וגו׳. ד) ותנן אין עומדין וכו׳ ברכות ל׳ ע״ב וסמך ע מסקנת הגמרא שם וצ״ל ותתפלל על ה׳ וכן הוא ברש״י ל״א ע״ב ותתפלל על ה׳ כך כתוב הוא במקרא, וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ א׳ ועיין בד״ס. ה) למיקבע דוכתא וכו׳ ברכות ו׳ ע״ב כ הקובע מקום וכו׳ ועיין ברא״ש שם וברבינו יונה שם. ו) נקרא רשע וכו׳ שם ועיין תוס׳ שם ו

סימן כ, ומאן דקאים — בה״ג ברכות פ״ה. ועיין אשכול (אלבק) א׳ 4—33.

ורי בית הכנסת (נקרע) [נקרא]ו) רשע. שני (שם יב) סביב רשעים יתהלכון (ו)א״ר ז)
א לא אמרן אלא דלא מהדר אפי לבי כנישתא אבל מהדר אפי לבי כנישתא
ת לן בה. א״ר אבא בריה דרי חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן צריך אדם שיתפלל
קום המיוחד לתפלה מאי טעמ׳ אמ׳ קרא (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את
מי וגו׳ אמ׳ ר׳ חייא צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל מנא הני
לי דכתי׳ (שמואל ב׳ טו) ויהי דוד בא עד הראש אשרח) ישתחוה שם אשר
ותחוה שם לא נאמר אלא אשר ישתחוה ר׳ יוסי ור׳ חלבו בשם ר׳ ברכיה מטו
משום ר׳ אבודימי דמן היפה צריךט) אדם להסב פניו אל הכותל ולהתפלל. מאי
מי דכתי׳ (ישעיה לח) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל (דאמ׳) [ואמר] רב יהודה אמי
ן] ואיתימ׳ ר׳ יהושע בן לוי מניין י) לה[מ]תפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין
יר שנ׳ ויסב חזקיהו פניו אל הקיר: אמ׳ ר׳ יצחק הרוצהכ) שיתחכם ידרים ויתעשר
ין. וסימנך שולחן בצפון ומנורה בדרום. א״ר יהושע בן לוי לעולם ידרים שמתוך
תחכם מתעשר. שני׳ (משלי ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. ומיבעי
לכווני (ד״א) [כרעיה] ושוינון כחדא כרעא לצלויי. דאמ׳ ר׳ יוסי בר חניני
ום ר׳ אלעזר בן יעקב המתפללל) צריך שיכוין רגליו זו אצל זו שני׳ (יחזקאל א)
ליהם רגל ישרה. וכי מצלי אנפיהמ) לארעא וליביה לרקיעא דא׳ ר׳ ישמעאל ב״ר
[כך] אמ׳ אבא המתפלל צריך שיתן פניו למטה ועיניו למעלה כדי לקיים שני מקראות
לו (איכה ג) נשא לבבינו אל כפים אל א׳ בשמים. ואו׳ (הושע ה) (את) [עד]
ר יאשמו ובקשו פני לכך מפסיענ) לפניו שלש פסיעות [ו]לאחריו דכתי׳ ורגליהם
ישרה הרי שלש רגלים ושלש פסיעות קודם תפלה ואחר כך ישרה. מיישרין
לתן וכן הוא אומר שאו מנחה ובואו לפניו. כלומר כשתתפללו לפניו עשו עצמכם
ים המביא דורון למלך וכשהוא מגיע לפניו ממהר ומפסיע שלש פסיעות ואחר
השתחוו לו במגן אברהם וכף רגליה[ם] ככף רגל עגל הרי שלש פסיעות לאחר
לה מל(א)כים) צבאות ידודון ידודון בהליכה ידודון בחזרה וכמה ג׳ פרסאות בהליכה
מחנה ישראל וכנגדן אנו עושין ג׳ פסיעות בהליכה ובחזרה. ופותח בתפלה כדא׳
יוחנן בתחיל׳ע) הוא או׳ (תהלים כא) י״י שפתי תפתח ולבסוף (שם יט) יהיו
נן אמרי פי: תניא המתפללפ) צריך שיכוין לבו בכולן. [ואם אינו] יכול יכוון
ת מהן. ובעי בגברא אהייא. אמ׳ רב ספרא משום חד דבי ר׳ באבות. והבאצ)

ד״ה אחורי וכו׳. ז) אמר ר׳ אבא וכו׳ לפנינו בירושלמי ברכות פ״ד ה״ד איתא ר׳ אבא ר׳
בשם ר״י צריך אדם. ח) אשר ישתחוה שם וכו׳ שם. ט) צריך אדם להסב פניו ירושלמי שם
שינוי בשמות האמוראים ע״ש. י) מנין למתפלל שלא וכו׳ ברכות ה׳ ע״ב ובירושלמי שם.
הרוצה שיתחכם וכו׳ לפנינו בב״ב כ״ה ע״ב איתא הרוצה שיחכם ידרים ושיעשיר יצפין וריב״ל
וכו׳. ל) המתפלל צריך שיכון רגליו וכו׳ ברכות י׳ ע״ב, וירושלמי פ״א ה״א זהו שעומד ומתפלל
וכו׳. מ) אנפיה לארעא וכו׳ עיין יבמות ק״ה ע״ב, ועיין ב״י סי׳ צ״ה, והמחבר נראה שהיה
ירסת בה״ג פרק א״ע וז״ל וכד מצלי ליחתיה אנפיה לארעא וליביה לרקיעא דר׳ חייא ור״ש ב״ר
קיימין אפיתחא דבי מדרשא פתח חד מנייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו ולבו למטה שנא׳
עיני ולבי שם כל הימים, פתח אידך ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה שנא׳
לבבינו אל כפים אל אל בשמים, ואומר עד אשר יאשמו ובקשו פני אתא ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי
חינון אמר להו המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי לקיים שני מקראות הללו
תיק בקיצור הכוונה ולא המילות, והוספתי תיבת כך בפנים דכן הוא בגמרא שם. נ) מפסיע
שלש פסיעות ולאחריו כצ״ל והרוקח בסי׳ שכ״ב כתב וכשיתפוץ להתפלל ילך לפניו ג׳ פסיעות
ב ג׳ הגשות לתפלה ויגש אברהם, ויגש יהודה, ויגש אליהו, ועוד כתיב ורגליהם ב׳ רגל א׳,
ישרה מישר רגליו. ס) מלכי צבאות ידודון כצ״ל שבת פ״ח ע״א ומכילתא פ׳ יתרו ידודון
ון וכו׳ מדרש שה״ש פסוק כרם היה לשלמה וכו׳ ומדרש קהלת פסוק שבתי וראה וכו׳. ע) בתחילת
אומר ברכות ד׳ ע״ב. פ) המתפלל צריך שיכוון וכו׳ ע״ש ל״ד ע״ב וגירסת המחבר הוא אהייא
ספרא הוא כגירסת הכ״י הובא בד״ס וכן הוא ג״כ גירסת רש״י ז״ל בפרדס סי׳ א׳. צ) והבא
גיל עצמו וכו׳ נראה שיסוד דבריו מיוסדים המה ע״פ ספר הפרדס לרש״י ז״ל ושם ט״ס וצריך

ג, ג׳ פסיעות — עיין אשכול (אלבק) ח״א 37.
ור שורה 15, פ״ח ע״א צ״ל: ע״ב.

להרגיל עצמו תמיד שלא ישנה בכוונתה יסביר את לבו בכינוי תיבותיה ובפירוש מטבע שלה. כל שעה שאומ׳ בתפלה אז יצא ידי כולה מעין פתחה נוסדה אע״פ שהתיבות נראים של פרקים. (ועניין כולן) [ועניינין הרבה] על יסוד אחד הוקבעו ועניין אחד לכולנה. אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב. כדי להזכיר שמותן של אבות. דאמר מר מניין ק) שאומרין אבות שנ׳ (תהלים כט) הבו לי״י בני אלים:

כב. הגדול כ) על שם אברהם דכתי׳ לגוי גדול גוי של אל הגדול וכאן שאמרו האל הגדול סיימו מטבעו של הקב״ה. משה אמ׳ האל הגדול הגיבור והנורא והרי גדולתו ונוראותיו לאבות נודעו תחילה (ד״ה טז) ויתהלכו מגוי אל גוי (ו)לא הניח לאיש [ל]עשקם. ועוד עד היום הזה הניח לבניהם שה פזורה בין אריות אומה יחידה בין שבעים אומות ובגבורתו גדולתו ונוראותיו מגן באמיתו צנה וסוחרה ובכן חזרה עטרה לקדמתה וקבעו בה אל עליון לפי שנתברך אל עליון על יד שנ׳ (בראשית יד) ברוך aכ) אברם לאל עליון. וברוך אל עליון קונה שמים וארץ לכך קבעו בה קונה הכל גומל חסדים טובים דדרשינן כל ם) א(ו)רחות יי׳ חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו (תהלים כה) מי נוצר בריתו אברהם על המילה. וראשית פ) תורה ואמצעיתה וסופה חסד. חסד וירא אליו יי׳ שביקר חולים ועמד עליו ובקש ה) אברהם לעמוד עד שאמ׳ לו הקב״ה שב ואל תצטער. אמ׳ לפניו וכן בדין שאתי יושב ואתה עומד אמ׳ לו אל תתמה שהרי ג) בניך בני עתידין לישב בבית הספ[ר] ארבע וחמש שנין ואני עומד עליהם שנ׳ (תהלים פב) אלקים נצב בעדת אל בקרב אלקים ישפוט. מיד עמד וקלסו להק (שם יח) ותתן ג) לי מגן ישעך שעזרתני גב[י] המלכים (וימינו) [וימינך] תסעדני. שאחזתה במילה ואני קוצץ שנ׳ (נחמיה ט) וכרות עמ[ו] הברית. וענוותך תרבני שאני יושב ואתה עומד הרי שגמל הקב״ה חסדים טובי[ם] ועוד ד) אברהם לכשמרתו של הקב״ה ועימרו בעטרתו ואיזו זו זקנה שנ׳ (משלי טז) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא. וכתי׳ (דניאל ז) ושער רישיה כעמר נ[קא] ואברהם זקן וזוכר חסדי אבות לדורותם אחריהם. כדאמרינן יי׳ יראה יהי ס) רצון בשע[ה] שיהו באין בניו של יצחק לידי עבירות נזכר להם אותה עקידה ותמלא עליהם רחמי[ם]

להיות אע״פ שנראים מעניינין הרבה ע״ש סי׳ א׳ בתחילתו. ולפ״ז נראה לתקן גם דברי המחב[ר] וצריך למחוק שתי הנקודות אחר תיבת פרקים וכן צ״ל אע״פ שהתיבות נראים של פרקים ועניי[נין] הרבה כולן על יסוד וכו׳ כמבואר שם. ק) מנין שאומרים אבות וכו׳ ר״ה ל״ב ע״א, ומגילה י״ז ע׳ מנין שאומרים אבות וכו׳. כ) הגדול ע״ש אברהם וכו׳ עיין מדב״ר פל״ט ועיין כל הענין בפרו[ש] לרש״י ז״ל סי׳ א׳ באריכות. aכ) ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ וברוך אל עליון וגו׳ כצ״[ל] ם) כל ארחות וגו׳ כן הוא באגדת בראשית זה אברהם שנצר ברית מילה. פ) וראשית תורה ו[כו׳] עיין מדרש תנחומא פ׳ וירא, ומדרש תהלים מזמור כ״ה. ה) ובקש אברהם לעמוד וכו׳ עיין מד[רש] פמ״ח ומדבמ״ר פי״א, ושוח״ט מזמור כ״ב, ופסיקתא פט״ו. ג) שהרי בניך בני עתידין לישב בב[ית] הספר ארבע וחמש שנין וכו׳ עיין באגדת בראשית פי״ט ושם איתא עתידין בניך בני ג׳ שנים ו[בני] ד׳ שנים לישב בבתי מדרשות ובבתי כנסיות וכו׳ וכן הוא בתנחומא פ׳ וירא שהוציא הרב רש[״ב] ע״ש בהערות ותקונים. אחר כותבי זאת מצאתי בסדור ישן גושן כתוב על קלף לא ידעתי למי מגד[ולי] הראשונים הוא, אשר הגיע לידי ע״י הרב תחכם מו״ה אברהם ברלינר נ״י שמביא שם וז״ל כל ארח[ות] ה׳ חסד ואמת לנוצרי בריתו, וע״י מי נוצר בריתו אברהם על המילה, וראשית תורה ואמצעיו[תה] וסופה חסד, וירא אליו ה׳ באלוני ממרא שביקרו ביקור חולים ועמד עליו, ובקש אברהם לעמוד שאמר לו שב ואל תצטער, אמר לפניו וכן בדין שאהא אני יושב ואתה עומד, אמר לו אל תת[מה] שהרי בניך בני ארבע וחמש שנים עתידין לישב בבית הספר ואני עומד עליהם שנא׳ אלהים נ[צב] בעדת אל וכו׳ ורשד״ל בהעתיקו איזה דברים קצרים ומקוטעים מספר מחזור ויטרי באגרות שד״ל השמ[יט] תיבת „בני״ מה שנמצא בהכ״י אשר לפני אשר אין לה מובן לכאורה, וכתב אפשר, לא היו התינוק[ות] יושבים בבית הספר רק ד׳ וה׳ שנים. אך האמת נראה שנתחלפו התיבות בהכ״י וכצ״ל שהרי בנ[יך] בני ארבע וחמש שנים עתידים לישב בבית תספר וכו׳ כאשר הוא בכ״י הסדור הישן הנ״ל ובמדרש אג[דת] בראשית הנ״ל וממילא נ[ו]חו דבריו והוא ברור. ג) ותתן לי מגן ישעך וכו׳ בילקוט שמואל ב׳ כ[ב] ותתן לי מגן ישעך כשרדפת אחר המלכים שנא׳ אל תירא אברם אנכי מגן לך, וימינך תסע[דני] כשאחזת עמי הערלה והיתי חותך שנא׳ וכרות עמו הברית, וענותך תרבני שאני יושב ואתה עו[מד] וכו׳. ד) ועוד אברהם לכשאחז מדתו של הקב״ה עיטרו בעטרתו, נראה דכצ״ל. ס) יהי רצון ו[כו׳]

שורה 2, ידי כולה צ״ל: כולה מעין פתחה נוסדה. ר״ל, כל השמו״ע נוסדה על דרך ג[׳] הברכות הראשונות (רש״א).

(חבקוק ג) ברוגז רחם תזכור. רחם בגימטריא אברהם. וקבעו בה. ומביא גואל
י בניהם למען שמו באהבה. לפי שאבות העולם מתפללים על הגאולה כי ו) הא
יהו במתיבתא [דרבי] (ואוקמנהו) [ולוקמינהו] לכולהו בהדי הדדי (ודחקי שינתיו)
א לידחקו שעתא] ואתי משיחא בלא זמניה ולפי שמעשים הללו על ידי אברהם
ו קבעו וסדרו כאן שבחיו והשוב כמו שמזכיר אברהם דגמרינן (דניאל ט) שמע אל
ת עבדך ואל תחנוניו למען (יי׳) [אדני]. למענך (יי׳) מביעי ליה. אלא למען ז)
הם שקראך אדון. הרי כאן שרצה להזכיר אברהם ולא הזכיר שמו אלא שבחו
ך סידרו כל זה שבחו של אברהם הוא מונה והכל מעין מגן כדאמרינן סדר הבדלות
א מונה. דיוקין הללו וכיוצא בהן שים על לבבך ונמצאת שלם בכוונה תמיד:

וכורע תחלה וסוף דא״ר חנינא סבא משמיה דרב המתפלל ח) כשהוא כורע
כורע בברוך. וכשהוא זוקף זוקף בשם דכת׳ (תהלים קמו) יי׳ זוקף כפופים:
ט) ששת כי הוה כרע כרע כחיזרא. וכי הוה זקיף זקיף כחיויא. פי׳ כחיזרא כשבט
ד וחובטן כלפי מטה בבת אחת. כך היה כופף ראשו תחילה דכת׳ (ישעיה נח)
וף כאנמון ראשו. כחיויא הנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחילה
וזוקף מעט מעט כן היה זוקף בנחת ראשו ואחר כך גופו:

מתפילת י) מוסף של יום אחרון של סוכות עד יום ראשון של פסח מזכיר
בגבורות משיב הרוח ומוריד הגשם. יום ראשון של פסח הראשון
כיר] האחרון אינו מזכיר ומיום יא) ס׳ לתקופת תשרי עד יום ראשון של פסח או׳
לה בברכת השנים. ואם לא עבר רובו של יום כשנפלה תקופת תשרי (או) [אז]
תקופה מתחיל. ואיבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים. ואתא
רב פפא ופסקה יום ס׳ כלאחר ס׳:

אמר. רב יהודה אמר רב טעה כ) בכל הברכות כולן אין מעלין אותו. בברכת
המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא. ואמר רב יהודה אמר רב
ואיתימ׳ ר׳ יהוש׳ לא אמרן אלא כשלא התחיל אבל התחיל גומריה.

הגיע ל) להודאה כורע תחילה וסוף וכשמגיע שליח ציבור למודים צריכין כל
הציבור לשחות עמו. דתני מ) ר׳ חלפת׳ בן שאול הכל שוחחין עם
יח ציבור בהודאה ר׳ זעירי אמ׳ במודים בלבד. בזמן נ) ששליח ציבור או׳ מודים
הן מודים אנחנו לך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו אלקי כל בשר יוצרינו יוצר
אשית ברכות והודאות לשמך הגדול על פי שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו
קבצינו מארבע גליות להודות לך בחצרות קדשך לשמור ולעשות רצונך בלבב שלם
על שאנו מודים לך:

א״ר יהושע בן לוי המתפלל ס) צריך שיכרע עד שיתפקחו כל חליות שבשדרה.
עולא אמ׳ עד שיראה איסר כנגד לבו. ר׳ חנינא אמר כיון שניענע ראשו
ב אינו צריך. רבא אמר והוא דמצער נפשיה. וכייף רישיה ומתחזי כמאן דכרע

יש ב״ר פ׳ ב״ו, וו״ר פכ״ט, וירושלמי תענית פ״ב ה״ד. ו) כי הא דאליהו במתיבתא דר׳ וכו׳
קמינהו לכולהו בהדי הדדי דלא לידחקו שעתא ואתי משיחא בלא זמניה כצ״ל ע״פ מה שהביא
רדס סי׳ א׳ הגמרא דב״מ פ״ה ע״ב והלשון משונה. ז) למען אברהם שקראך אדון ברכות ז׳ ע״ב
יך להיות למען אדני למענך מבעי ליה. ח) המתפלל כשהוא כורע וכו׳ שם י״ב ע״א. ט) רב
ת כי הוה כרע וכו׳ שם ע״ב ופירושו כפירש״י שם. י) כתפילת מוסף וכו׳ תענית ב׳ ע״א, ושם
ע״ב הלכה כר׳ יהודה. יא) ומיום ס׳ לתקופת תשרי וכו׳ תענית י׳ ע״א ובגולה עד ששים
קופת ואמר רב פפא וכו׳ שם. כ) טעה בכל הברכות כולן וכו׳ ברכות כ״ט ע״א טעה בכל הברכות
. ל) הגיע להודאת וכו׳ ירושלמי פ״א ה״ה. מ) דתני ר׳ חלפתא וכו׳ שם בירושלמי. נ) בזמן
שליח צבור סוטה מ׳ ע״א בזמן ששליח צבור וכו׳ הלכך נמרינהו לכולהו. ס) צריך שיכרע וכו׳
בות כ״ח ע״ב, ותיבת שיתפקחו נראה שהוא ט״ס וצ״ל שיתפקקו. ע) כזרנוקין גם בסדר רב

ה 8, סדר הבדלות מונה — הכוונה לפסחים קד, סדר הבדלות אומר וכו׳. ועיין
אבודרהם שער ראשון.

ה 29 צ״ל: על כי שהחייתנו (רש״א).

ולא ליעביד כזרנוקין(ע): תניא(פ) צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה נקיבה. שו
לאחר שבע שנים נעשה נהש. והני מילי דלא כרע במודים. ולא מיבעי ליה לאינ
לאוספי סדר צלותא. דתניא שמעון(צ) הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על הס
ביבנה: ואי״ר(צa) ירמיה ואיתימ׳ ר׳ חייא בר אבא ואמרי ליה במתניתא תנא מא
ועשרים זקנים ומהן כמה נביאים תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר ותנן במתני׳
רבנן(ק) גמליאל או׳ בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה ברכות: הני(ר) תי
עשרה הויין. ברכת המינין ביבנה תיקנוה. בחר בן סנדירא. משום מינין: ומו
בגמרא הני תמני סרי כנגד מי אמ׳ הילל בריה דר׳ שמואל בר נחמני כנגד
אזכרות שאמ׳ דוד בהבו לי״י בני אלים: רב יוסף אמ׳ כנגד י״ח אזכרות שבקר
שמע ור׳ תנחום א״ר יהושע בן לוי כנגד י״ח חליות שבשדרה: ובתר(רa) דמסי
צלותיה איבעי ליה למימר ווידוי אינמי מידי דבעי רשותא בידיה. והכי תקנו למי
בחר צלותיה אבינו מלכינו אלקינו יחיד שמך בעולמיך. אלקי נצור לשוני. אלקי
שלא נוצרתי עד יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך י״י צורי וגואלי. כר׳ יו
ואף דוד אמרן אלא לאחר י״ח מזמורים כדאמרינן בברכות:

כח. וצריך(ש) לפסוע ג׳ פסיעות לאחריו ואחר כך יתן שלום. ואם(ת) לא עשה
כאילו לא נתפלל. ונותן(א) שלום בתחילה לשמאלו שהוא ימינו ש
הקי׳ שנ׳ (דברים לג) מימינו אש דת למו: ואמרי׳(ב) משמיה דרב מרדכי מקום ש
ג׳ פסיעות שם צריך ליתן שלום. ואינו צריך לחזור למקום שהתפלל וליתן שלום ו
חזר למה הוא דומה לתלמיד הנפטר מרבו והולך לו. ולא הלך אלא עמד בקר
הימנו. ודומה לכלב ששב אל קיאו:

כט. וכי(ג) פסע שלש פסיעות נפיל על אפוה ומצלו(ד) אצלויי. תנו רבנן מניין
שאומרי׳ אבות. שנ׳ (תהלים כט) הבו לי״י בני אלים. ומניין שאומר
גבורות שנ׳ (שם) הבו לי״י כבוד ועוז. ומניין(ו) שאומרי׳ קדושת השם שנ׳ (ישעיה כט
והקדישו את קדוש יעקב. וכתי׳ וידעו תועי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח. ומה רא
לומר תשובה אחר בינה דכת׳ (ישעיה ו) השמן לב העם הזה וגו׳. ולבבו יבין [ו]ש
ורפא לו. אי הכי לימ׳ רפואה אחר תשובה. לא סלקא דעתך. דכת׳ (שם נה) וישו
אל י״י וירחמהו וגו׳ אלמא בתר תשובה (רפואה) סליחה. ומאי חזית דסמכת אהא
סמוך אהאי. כת׳ קרא אחריני (תהלים קג) הסולח לכל עונייכי הרופא תחלואי

עמרם גאון מצאתי ולא לעביד כזרנוקא יהביא שם המגיה בשם המעריך שהוא חמת מים עשוי
מעור למלאות בה מים מן הבור, וכשמשליכין הכלי זו לבור היא נכפפת עד קרקעית הבור והי
הכוונה בכאן שלא ישחה יותר מדי, ועיין בערוך ערך זרנק, ובב״מ ק״ג ע״ב פירש״י על זרנוקא נוד למלא
במקום שנוהגין לדלות בנודות, ובתהלים קי״ט כי הייתי כנאד בקיטור תרגום ארום הויתי׳ היך זרנק
וכו׳. פ) תניא צבוע זכר וכו׳ בב״ק ט״ז ע״א איתא צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף, וגירסת המחב
הוא כמו הגירסא שהובא בד״ס שם נעשה נקבה, וכן הוא בירושלמי שבת פ״ג ה״ג ועיין בגהש״ס ש
ובסדר רע״ג הי׳ כתוב ג״כ נעשה נקבה · והסגיר המעתיק בטעות תיבת נקבה. צ) שמעון הפקול
הסדיר וכו׳ ברכות כ״ח ע״ב, ומגילה י״ז ע״ב. צa) ואמר ר׳ ירמיה ואיתימא ר׳ חייא בר אבא ואמרי לי׳ וכ
גירסתו כגירסת סרע״ג אך לפנינו במגילה י״ז ע״ב איתא אמר ר׳ יוחנן ואמרי לה כו׳. ק) ר״ג אומר בכ
יום וכו׳ ברכות כ״ח ע״ב. ר) הני תשע עשרה וכו׳ שם. רa) ובתר דמסיים וכו׳ עד יהיו לרצון וכו׳ ש
ד׳ כר׳ יוחנן כדאמרינן בברכות הוא ט׳ ע״ב. ש) וצריך לפסוע כו׳ יומא נ״ג ע״ב המתפלל צריך שיפסי
ג׳ פסיעות וכו׳. ת) ואם לא עשה כן וכו׳ שם. א) ונותן שלום בתחילה וכו׳ שם מי סברת וכו׳. ב) ואמר
משמיה דרב מרדכי וכו׳ שם. ג) וכי פסע וכו׳ נפיל על אפיה, ב״מ נ״ט ע״ב לא הוה שבקא לר״א למיפ
על אפיה וכו׳ וא״א שלא היתה זזה ממנו לעולם אלא שהיתה מפסקתן ואין תפלתו נשמעת כן תביא
הב״י בשם תלמידי הרשב״א בא״ח סי׳ קל״א. ד) ומצלי אצלויי מגילה כ״ב ע״ב, כ״ג ע״א חזינ
לאביי ורבא דכי נפלו אאפייהו דמצלי אצלויי. ה) מניין שאומרים אבות וכו׳ מגילה י״ז ע״ב ושם כמ
שינוים. ו) ומניין שאומרים קדושת השם שנא׳ (תהלים כט) הבו להי כבוד שמו השתחוו לה
בהדרת קודש, ומה ראו לומר בינה אחר קדושת שנא׳ (ישעי׳ כט) והקדישו את קדוש יעקב ואת
אלהי ישראל יעריצו וסמיך וידעו וגו׳ כצ״ל ונשמט מיד המעתיק מן שנא׳ הראשון עד שנא׳ השני

שורה 8, עיין האשכול (אלבק) ח״א 26 (ובה״ג ד״ב כז), מדאצטלב חייבא עד שחרב הבית —
קל״ה שנה.

שורה 11, צ״ל: אי נמי מידי. סי׳ כת, ג׳ פסיעות עיין אוצה״ג יומא 23.

שורה 23 צ״ל: בבנין (או בבנינך) עירך. בביאור שורה 6, שבת פג צ״ל: פא.

אל משחת חייבי. למימר[א] דגאולה ורפואה בתר סליחה. אלא הא כתי׳ ושב ורפא
ההיא רפואה לאו׳ דתחלואים היא אלא דסליחה היא. ומה ראו לומר גאולה
ביעית א״רז) הייא בר אבא מתוך שישר׳ עתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה
ביעית והאמ׳ מר בשישי קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא.
חמה נמי מתחלתא דגאולה בשביעית מיהא הויא. ומה ראו לומ׳ רפואה בשמינית
אחא ואיתימ׳ ר׳ לוי מתוך שניתנה מילה בשמיני שצריכה רפואה לפיכך קבעוה
מינית. ומה ראו לומ׳ ברכת השנים בתשיעית. א״ר אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים.
תי׳ (שם) שבור זרוע רשע וגו׳. ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה ומה ראו לומר
בוץ גליות אחר ברכת השנים שנ׳ (יחזקאל לו) ואתם הרי ישר׳ ענפיכם תתנו
רי) [ופריכם] תשאו לעמי ישר׳ כי קרבו לבא וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין
שעים דכת׳ (ישעיה א) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגייך ואסירה כל בדילייך
תי׳ (שם) ואשיבה שופטיך כבראשונה וכיון שנעשה דין ברשעים כלו המינים וכולל
ים עם המינים שנ׳ (שם) ושבר פושעים וחטאים יחדיו. וכיון שכלו המינין
תרומות) [מתרוממות] קרנות צדיקים שנ׳ (תהלים עה) וכל קרני רשעים אגדע
וממנה קרנות צדיק וכולל גרים עם הצדיקים שנ׳ (ויקרא יט) מפני שיבה תקום
מיך ליה וכי יגור אתך גר והיכן מתרוממות קרנות צדיקים בירושלים שנ׳ (מפני
יבה תקום) (תהלים קכ ב) שאלוח) (את) שלום ירושלים ישליו (אוהביך) [אהביך].
יוןט) שבאו לירושלים בא דוד. שנ׳ אחר ישובו בני ישר׳ ובקשו את י״י (אלקיכם)
להיהם] ואת דוד מלכם (ונהרו) [ופחדו] אל י״י ואל טובו באחרית הימים. וכיון
בא דוד באתה תפלה. שנ׳ (ישעיה נו) והבאתי[ם] אל הר קדשי ושמחתים בבית
פילתי. וכיון שבאת תפלה באת עבודה. שנ׳ עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי
יוןי) שבאת עבודה באת הודאה. שנ׳ (תהלים נ) זובח תודה יכבדנני. ומה ראו
מר ברכת כהנים אחר הודאה. שנ׳ (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם
רכם וירד מעשות החטאת ולומרהכ) מקמי עבודה מי כת׳ לעשות מעשות כת׳
ומרה בתר עבודה הכתי׳ זובח תודה יכבדנני [ומאי חזית] דסמכת (מהאי) [אהאי]
מוך אהאי מסתברא עבודה והודא׳ הדא מילתא. ומה ראו לומר שים שלום אחר
רכת כהנים שנ׳ (במדבר ו) ושמו את שמי על בני ישר׳ ואני אברכם וברכה דהק׳
לום היא שנ׳ (תהלים כט) י״י עוז לעמו יתן י״י יברך את עמו בשלום. ומיכאן
ילך אסור לספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא. דא״ר אלעזר מאי דכת׳ (שם קו)
ימלל גבורות י״י וגו׳ למיל) נאה למלל גבורות י״י למי שיכול להשמיע כל
הילתו אבל לאחר סיום י״ח ברכות אם בא להרבות בתפלה קודם שיאמר יהיו
רצון אמרי פי הרשות בידו ובלבד שלא יקבע ברכה לעצמו. ושנו רבותינו שואלla)
דם צרכיו בשומע תפלה. וכן בסוף כל הברכות כולן שואל מעין כל ברכה וברכה:

. תנו רבנן המשמיעמ) קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. והמגביה קולו בתפלתו
הרי זה מנביאי השקר. המגהקנ) (והכיפהק) [והמפהק] בתפלתו הרי זה
גסי הרוח. והמתעטש בתפלתו סימן רע הוא לו ויש אומ׳ הרי זה מכוער. והרק

אמר ר׳ חייא בר אבא מתוך וכו׳ לפנינו איתא אמר רבא מתוך וכו׳ וגירסת המחבר הוא כגירסת
ע״ג בסדרו ועיין בד״ס. ח) שנא׳ שאלו שלום ירושלים וגו׳ כצ״ל ובסרע״ג איתא ודרשו את שלום
עיר. ט) וכיון שבאו לירושלים כן הוא ג״כ בסרע״ג ולפנינו איתא וכיון שנבנית. י) וכיון שבאת
בודה באת הודאה כן הוא בסרע״ג ולפנינו באת תודה. כ) ולימרה מקמי עבודה כן הוא ג״כ
ם אך יותר טוב גירסת הגמרא שלנו אימא. ל) למי נאה למלל וכו׳ שם י״ח ע״א, מכות י׳ ע״א,
ריות י״ג ע״ב. la) שואל אדם צרכיו וכו׳ ע״ז ח׳ ע״א. מ) המשמיע קולו בתפלתו וכו׳ ברכות

בתפלתו כאילו רק לפני המלך: המשמיע קולו. לא שנו אלא יכול לכוין לבו בלחי
אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש לית לן בה. והני מילי ביחיד אבל בציבור לי
אורח ארעא. המגהק והמפהק. הני מילי לרצונו. והמתעטש לא שנו אלא מלמט
אבל מלמעלה סימן יפה לו. דא״ר זירא הא מילתא איבעיא לי בי רב המנונא ותקול
לי מכולי תלמידאי. מתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושין לו נחת רוח למט
כך עושין לו נחת רוח למעלה: ר׳ס) זירא הוה משתמיט מיניה דרב יהודה דב
למיסק לארעא לישר׳. דא׳ רב יהודה כל (העובר) [העולה] מבבל לארץ ישר׳ עונ
בעשה. שנ׳ (ירמיה כג) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם. א׳ איזיל ואשמ
מילתא מיניה והדר איפוק. אזל ואשכח תנא דקת׳ קמיה דרב יהודה היה עונ
בתפלה ונתעטש פוסק עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל:

לא. **איכא** דאמרי תנא קמיה היה עומד בתפילה ובקש להתעטש מרחיק ארב
אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח ואומר רבון העולמים יצרת
נקבים נקבים גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתנו בחיינו ואחריתנו רימה ותולע
ומתחיל ממקום שפסק. א׳ע) אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי: הרק בתפילת
הני מילי דשדי לקמיה. אבלפ) אי מיבלע (לקמיה) [במניה] לית לן בה. דא׳ ר
יהודה היה עומד בתפילה ונזדמן (לררוק) [לו רוק] מבליעו בטליתו ואם היה טליו
נאה מבליעו באפריקסתו. ואם איניש דאנינא דעתיה שדי ליה לאחוריה ומסתיי
דא׳צ) רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי ואזדמו ליה רוקא ופתקיה לאחוריה. א׳
לא סבר לה מר מבליעו באפקריסותו. א׳ לדידי אנינא דעתיה:

לב. **ואסיר** ליה לאיניש לצלוייק) לחוריה מקמי ציבורא. ואסירר) למיתב בארנ
אמות של תפילה. דכת׳ (שמואל א) אני האשה הנצבת (עמן
[עמכה]ש) בזה. וא״ר יהושע בן לוי מיכן שאסור לישב בתוך ארבע אמות ש
תפילה. ואסירת) ליה לאיניש למיחלף קמי מאן דקאי בצלותא. דא״ר יהוש
בן לוי אסור להלוף כנגד המתפללין. מאי טעמי דמיפסקא לצלותייהו: ואסיר לי
למיקם בתיבותא ומידליא דא״רא) יוסי משום ר׳ אלעזר לעולם אל יעמוד אדם במקו
גבוה ויתפלל. כגון על גבי מיטה וספסל וכסא. אלא במקום נמוך. שנ׳ (תהלים קי
ממעמקים קראתיך יי׳:

לג. וכי קאי ומצלי מיבעי ליה לכווני כרעיה. דאמר רב יוסי משום ר׳ אליע
המתפלל צריךב) שיכוין רגליו שני׳ (יחזקאל א) ורגליהם רגל ישר
ואסיר למיטעם מידי מקמי צלותא. דא״ר יוסי משום [ר׳] אליעזר מאי דכת׳ (ויקרא יט
לא תאכלו על הדם קודםג) (שיתפללו) [שתתפללו] על דמכם. וא״ר יצחק א״ר יו
משום ר׳ אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל וקורא ק״ש על
הכת׳ אומ׳ (מלכים א יד) ואותי השלכת אחרי גוך. אל תקרי גוך אלא גיאיך. א
הק׳ אחר שנתגאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים: א׳ רב יהודה לעולם אלד) יתפל

כ״ד ע״ב. נ) המגהק והמפהק כצ״ל שם. ס) ר׳ זירא הוה משתמיט וכו׳ וכן הוא בבה״ג ובסרע
ר׳ זירא אבל לפנינו שם איתא ר׳ אבא. ע) אמר אילו לא באתי אלא וכו׳ כצ״ל. פ) אבל
מיבלע במניה כצ״ל וכן הוא בסרע״ג. צ) דאמר רבינא הוה קאימנא וכו׳ הכי גריס בה״ג פ
דברכות ורסע״ג ולפנינו כ״ד ע״ב איתא רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי וכו׳. ק) לצלויי לחוד
מקמיה צבורא ברכות כ״ח ע״ב בצבור שנו ופירש״י אם הוא בב״ה עם הצבור לא יקדים להתפ
וכמו שפירש בסרע״ג אשר המה כדבריו ואסור לאינש כי מצלי בהדי צבורא למקדם צלויי לחוד
מקמיה צבורא. ר) ואסור למיתב בד׳ אמות שם ל״א ע״ב. ש) עמכה בזה כצ״ל מכאן שאם
לישב וכו׳ שם ועיין תוס׳ ד״ה עמכה וכו׳. ת) ואסור לו לאינש למיחלף שם כ״ז ע״א אסור לעב
וכו׳. א) דאמר ר׳ יוסי וכו׳ לפנינו י׳ ע״ב איתא ואמר ריב״ח משום ראב״י אל יעמוד אדם וכ
ב) צריך שיכוון רגליו שם. ג) קודם שתתפללו על דמכם שם. ד) אל יתפלל אדם וכו׳ שם כ

ם לא כנגד רבו ולא כנגד חבירו ולא אחורי רבו. ותניאס) ר׳ אלעזר בן חסמא
׳ המתפלל אחורי רבו או כנגד רבו והנותן שלום לרבו והחולק על ישיבתו גורם
שתסתלק שכינה מישר׳:

. ומאןו) דמספקא ליה מילתא ולא ידע אי צלי אי לא צלי. אי קרא ק״ש
אי לא. אי א׳ אמת ויציב אי לא. אי נמי אי בריך בשעת מזונא אי
וגבי ברכת ז׳ המינין נמי אי בריך אי לא בריך. הכי גרסי׳ בגמרא א׳ רב יהודה
׳ שמואל ספק קרא ק״ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא. אמת ויציב חוזר ואומר.
אליעזר אומ׳ אפילו ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא אותה משום כבוד
ות שמים. אבל ספק התפלל אינו חוזר ומתפלל ור׳ יוחנן אומ׳ חוזר ומתפלל.
וחי׳ לטעמיה דא׳ ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. והילכת׳ז) בכולהו כר׳ יוחנן.
׳ ודאי קרא ק״ש. ובא ומצא ציבור שקורין ק״ש אומ׳ פסוק ראשון עמהם ותו לא.
נמי ודאי התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין הכי א׳ רב יהודה
שמואל אם יכול לחדש דבר בתפילתו יתפלל ואם לא אל יתפלל. אי נמי לא
בבי כנישת׳ ואשכח ציבורא דקא מצלו. פליגי בה רב הונא ור׳ יהושע בן לוי.
יח) אמרי בגמ׳ א׳ רב הונא נכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין אם יכול
תחיל ולגמור עד (ער) לשלא יגיע שליח ציבור לקדוש יתפלל ואם לאו לא יתפלל.
רי׳ במאי קמפלגי רב הונא סבר אין היחיד אומ׳ קדוש. ומסקי׳ כר׳ יהושע. ותו
י׳ דכולי עלמ׳ מיהת מיפסקט) לא פסיק עד דעני קדיש. ואמרי׳ איבעיא להו
שיפסוק אדאמן יהא שמיה וכו׳. ופשטיי) דלא מפסיק אלאכ) שתיק ולא עני
ייהו. דא׳ מר שמע ולא ענה יצא. שומע כעונה. וכדל) מתחיל וא׳ ויתברך.
לצלותיה. וכן נהיגין רבנן דכי עסקי בשמונה עשרה ושמעו קדוש או אמן יהא

ושם איתא אמר רב יהודה אמר רב וליתא האי ולא כנגד חבירו. ה) ותניא ר׳ אלעזר וכו׳
נו איתא ותניא ר׳ אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו וכו׳. ו) ומאן דמספקא
וכו׳ שם כ״א ע״א ליתא להאי אמר שמואל, וגירסת המחבר הוא כגירסת הרי״ף והרא״ש פ״ג
ג פ״ג שם. ז) והלכתא בכולהו כר״י וכו׳ כן פסק הבה״ג שם, ורש״י שם כ״א ע״א ד״ה ולואי הביא
ג פסק הלכה כר״י בספק והלכה כשמואל בודאי התפלל, ועיין תוס׳ שם ד״ת ור״י וכו׳ אומר ר״י וכו׳
׳ כ״ט ע״א ד״ה מפני וכו׳ ועי׳ לקמן סי׳ רכ״ח. ח) והכי אמרינן בגמרא וכו׳ ט״ס יש כאן וכצ״ל אם
להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש״ץ למודים יתפלל וכו׳ רב הונא סבר יחיד אומר קדושה.
מפסק לא פסק שם. י) ופשטי דלא מפסיק, כדאיתא התם ולית הלכתא כוותיה. כ) אלא שתיק
עני בהדייהו, הוא כלשון המחבר דפסק להלכה, ומפרש דכל הסוגיא איירי אם פוסק באמירה,
קינן עלה ולית הלכתא כוותיה היינו דלא מפסיק באמירה, אבל למשתק לא הוה בזה הפסק,
ג בזה דשומע הוה כעונה, ועיין רש״י סוכה ל״ח ע״ב ד״ה הוא אומר וכו׳ וכן למתפללין בצבור
ח צבור אומר קדושה וכו׳ ועיין בשאילתות בראשית סי׳ א׳ היכי דקא מצלי ושמע יהא שמיה
ל מבורך שותק ואינו עונה כיון דשמע ליה ככאן דמצלי דמי, ודברי רש״י והמחבר מיוסדים
על לשון ה״ג פ״ג דברכות וז״ל דכולי עלמא מיהת מיפסק לא פסקינן לקדושה, איבעיא להו
להפסיק ליהא שמיה רבא מברך כי אתא רב דימי אמר ר׳ יהודה ור״ש ותלמידי ר״י אמרו
אין מפסיקין חוץ מיהא שמו הגדול מבורך שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק, והני מילי
יק ולא עני בהדייהו דאמר מר ש״ע ולא ענה יצא וכדאמרינן ויתברך הדר לצלותיה וכן נהיגין
דכד עסיקין בשמונה עשרה לא ענו קדוש מידי דהוה אפועלין דכל חד וחד עסיק במלאכתו
ר שמונה עשרה ענו עכ״ל ולכאורא היה נראה לומר דלא הוה גריס ולית הלכתא כוותיה,
על מה דקאמר הגמרא אפילו במעשה מרכבה פוסק היינו דשותק ולא עני בהדייהו ודוחק
ש כל הסוגיא באופן זה, וגם צריכין אנו לומר דגרסינן לא ענו קדיש ביו״ד ולא קדוש בוי״ו
תו על איש״ר ודוחק, אלא נראה פשוט שהוא לשון הבה״ג שהוא מדעתו פוסק להלכה דשתיקה
׳ בין לקדושה בין לאיש״ר וכדייק לישנא דרש״י שם שהביא דעת הבה״ג. שם וכן למתפללין
ד ושליח צבור אומר קדושה או יהא שמיה רבא וכו׳ ובשיגמור הקדושה וכו׳. ומדויק לשון
בר שכתב וכן נהיגין רבנן בש״ע ושמעו קדוש או איש״ר שתיק, ואינהו הוו בקיאי בכוונת
״ג ובלשונו טפי מינן, ולא כמו שמפרש בהעמק שאלה בשאילתות שם בפשיטות דלא הוה
הבה״ג ולית הלכתא כוותיה ע״ש, גם הרי״ף פ״ג דברכות הוה גריס לי׳, וגם רע״ג כתב ואע״ג
טינן דמפסיק הדרינן ופסקינן דלא מפסיק. ל) וכד מתחיל ואומר יתברך, מדלא כתב וכד
ין ויתברך דעתו מבואר דקאי על הש״ץ וש״מ דסבר שהצבור עונין רק עד עלמיא וזה דלא

ור אות כ, זה אינו לשון המחבר אלא מדברי הגאונים. עיין ראבי״ה ח״א 42 וסי׳ תקמ״ב,
ושאילתות סוף שאילתא א.

שמיה רבה שתיק ולא עני. וכןמ) אמרין חכימייא וספרייא ודרשייא ודישיה ע
שמע ולא ענה יצא. שמע כעונה:

לה. ומאן דעייל לבי כנישתא ואשכחנ) ציבורא דקיימין (איתו) [איהו] נמי ליק
ואי יתבן איהו נמי ליתיב דלא לתיחזי כפורש מן הציבור:

לו. והיכא דמצלי ואשכח צואה היכא דצלי צלותיה לא צלותא. והדר מצלי. ד
רבנן המתפללס) וראה צואה במקומו אע״פ שחטא תפילתו תפי
מתקיף לה. [רבא] האי זבח רשעים תועבה. אלא א׳ רבא כיון שחטא תפי
אינה תפילה:

לז. תנו רבנן הצריךע) לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה. א׳
וביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לעמוד על רג
אבל יכול לעמוד על רגליו תפילתו תפילה. ועד כמה עד פרסה הילכך צריך לאפ
אסיר לצלויי עד דמפני. ואי מצלי לא מיקבלא צלותיה. ותניאפ) אירך הצ
לנקביו אל יתפלל משום שנ׳ (עמוס ד) (הטו) [הכון] לקראת אלקיך ישר׳. (קהלת
שמור רגלך באשר תלך אל בית האלהי׳. א״רצ) יוסי ואיתימ׳ ר׳ חננא בר פ
שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפניו. ומיבעיק) ליה (לרבויי) [לרכ
ולנקויי נפשיה והדר (מעלי) [מצלי] שנ׳ (תהלים כו) ארחץ בנקיון כפי ואסובבה
ומאןר) דקאי בי כנישת׳ אחורי שליחא דציבורא מחייב לכווני דעתיה. ובתר ד
חתים שליח׳ דציבורי׳ על כל חותם ברכה וברכה ליהוי עונה אמן. דהכיש) א
רבנן מאי דכת׳ (תהלים לא) (פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים) [אמ
נוצר ה׳]. אילו שעונין אמן באמונה: אומ׳ השליח ציבור ברוך מחייה המתים.
עונין אמן. ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינין שהק׳ מחיה המתים. וכן גו
ישראל. והם מאמינין בהק׳ שעתיד לגאלם וכן בונה ירושלם: הוי נוצר אמונים:

לח. ותניא איןת) עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא קצרה ו
יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו. בן עזאי אומר העונה אמן חט
יתחטפו ימיו. קטופה יתקטפו ימיו. קצרה יתקצרו ימיו. יתומה יהיו בניו יתומ
ארוכהא) מאריכין לו ימיו ושנותיו: ואמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כ
פותחין לו שערי גן עדן. שנ׳ (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק ש
אמונים. שאומ׳ אמן: א״ר יהושע בן לוי כלב) העונה אמן יהא שמיה רבא ב
כוחו קורעין לו גזר דינו. שנאמר (שופטים ה) בפרוע פרעות בישראל. מה
בפרוע פרעות משום דברכו את יי׳: א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן אפילו יש ב
שמץ של ע״ז מוחלין לו. כת׳ הכא בפרוע פרעות. וכת׳ התם (שמות לב) כ

כמו שדייק בשו״ת משכנות יעקב סי׳ ע״ג מלשון הבה״ג ע״ש, ועיין לקמן סי׳ פ״ז ובביאורי
נ׳. מ) וכן אמרין חכימייא וכו׳ הוא לשון הגמרא סוכה ל״ח ע״ב, נ) ואשכח צבורא דקי
וכו׳ כן הוא לשון רע״ג דף י״ט, ודוגמתו מצינו במס׳ ד״א ולא יושב בין העומדין וכו׳. ס) חמתפ
וראה צואה כו׳ ברכות כ״ב ע״ב וגירסתו כגירסת הבה״ג שם בפ״ג. ע) הנצרך לנקביו שם כ״ג
ושם איתא לעמוד על עצמו וכו׳. פ) ותניא אידך הצריך וכו׳ גירסתו כגי׳ ה״ג שם. צ) א״ר
וכו׳ לפנינו שם כ״ג איתא רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר וכו׳ לפני. ק) ומבעי
וכו׳ עיין בה״ג פ״ג שם ועיין ברכות ט״ו ע״א. ר) ומאן דקאי וכו׳ הוא לשון רע״ג דף
ע״ב. ש) דהכי אמור רבנן מאי דכתיב אמונים נוצר ה׳ אלו שעונין וכו׳ כצ״ל וכן איתא ב
רע״ג והובא בטור או״ח סי׳ קכ״ד בשמו, והוא במדרש שוח״ט מזמור ל״א אמונים נוצר ה׳
שעונין אמן באמונה, אומר ברוך מחיה המתים (ועדין לא ראו אלא לפי שעה כן הוא בילק
ומאמנים בי שאני מחיה המתים וכו׳ הוי אמונים נוצר ה׳. ת) אין עונים וכו׳ ברכות מ״ז ע
א) ארוכה מאריכין וכו׳ כן בסר״ע וכן הוא בטור או״ח סי׳ קכ״ד ולפנינו שם וכל המאריך
וליתא ולא קצרה. ב) כל העונה אמן וכו׳ שבת קי״ט ע״ב, ועיין תוס׳ שם ד״ה כל וכו׳ ועיין בש
מבי״ט סי׳ קי״ז, ק״פ. ג) כי פרעה אהרן לפנינו בשבת קי״ט ע״ב איתא כי פרוע הוא, וגיר

סי׳ לח, בפרוע פרעות ויש גורסין: לשמצה בקמיהם. והיינו אפילו שמץ. (עיי
האשכול אלבק, ח״א 42).

ה אהרן. הילכך צריך לענות אמן. ויהא שמיה רבא בכל כחו מאי אמן אל
מלך נאמן:

שאילוד) מקמי רב נטרונאי גאון מקום שאין רגיל לירד לפני התיבה אלא
אחד ופעמים שטרוד במלאכתו. נערים שהגיעו לי״ח ולי״ז ולא
לא זקנם מהו שיעשו ממנו שליח ציבור ויוציא רבים ידי חובתם ואל יבטלו מן
ילה. והשיב כך (דאינו) [ראינו] שזה [ש]אמרו חכמי׳ אינוה) עובר לפני התיבה
ו נושא את כפיו עד שתתמלא זקנו. כך מצוה מן המובחר וכמה דאיפשר למיהוי
א מליא טפי עדיף מינוקא אבל ודאי במקום מיבטיל קדושה וברוך וימלוך לא
ציא בין י״ח וי״ז אלא אפילו בן י״ג שנה ויום אחד כי לא איפשר נעשה.
מרי׳ זה כלל גדול כלו) מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן.
דלא הגיע לכלל מצות שאינו מוציא אחרים. אבל בן י״ג שנה ויום אחד כי
איפשר שפיר דמי: ותו ששאלתם מהוז) לסמוך על דברי (תורה) ר׳ יהושע בן
בשעת הדחק ויצטרפו תשעה ועבד. אין הלכה כר׳ יהושע דאין אנו עושין כמותו
השתא עבד משחרר שמל ולא טבל אין אנו מזמנין עליו בזימון דרבנן. דתנןח)
ם ועבדים וקטנים אין מזמני׳ עליהן. ואמרי׳ ט) פשיט׳ ומשנינן איצטריך מתני׳ לעבד
ל ולא טבל. וקמ״ל כי הא דר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן לעולם אינו גר עד
ול ויטבול לצרפו עם תשעה בתפילה. דגמרי׳ מתוך תוך. דכל דבר שבקדושה
יהא פחות מי׳. עבד מיבעיא. ועוד שמענו בפירוש מרבותי׳ שאילו שמתעות של
שה שאכלו כאחת. כגון ט׳ ועבד. וארון שנים ושבת. וקטןי) פותח. וקטן היודע
למי מברכין אין הלכה ואין עושין מעשה כמותו:

ותו שאילו מקמי רב נטרונאי גאון הנכנסכ) לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין
ועדיין לא קרא פסוקי דזמרה מהו שיתפלל עם הציבור ואחר כך יאמר פסוקי
. והשיב כשתקנו חכמים תקנו לומ׳ פסוקי דזמרה ואחר כך יתפלל כדרש ר׳ שמלאי
לםל) יסדר אדם שבחו של הק׳ ואחר כך יתפלל. ואם ראה שמתפללי׳ ואין
בין. כך שנ ענו מרב משה גאון ששמע מרבותיו שמברך מלך מהולל בתושבחות.
פרשה ראשונה של תילים. כלומ׳ פרשה שנאמרה ראשונה לפרשיות שנאמרות
לים שהיא תהילה לדוד. ומדלג ואומ׳ הללויה הללו אל בקדשו. עד לשם תפארתך.
ם בישתבח ומסהר ומתפלל עם הציבור שאיןמ) תפילתו של אדם נשמעת כמו
הציבור אבל פסוקי דזמרה בתר צלותא לא לימרינהו [לימרינהון]. שכשתקנום
לא תקנום אלא קודם תפילה. אבל לאחר תפלה לא:

סת תשאילתות פ׳ בראשית. ד) שאלו מקמי רב נטרונאי וכו׳ כן הוא בסרע״ג בשם רב נטרונאי
וכן הובא בש״ל ותניא רבתי סי׳ ג׳ וכן בתשובות הגאונים שנדפס בליק שנת תרכ״ד סי׳ פ״ד,
ר האשכול ח״א סי׳ י״ד. ובספר הפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ס״ו וכבר הערותי בבאורי לתניא שהתשובה
בא בשו״ת שערי תשובה סי׳ כ״ה הוא ג״כ לרב נטרונאי גאון ע״ש. ה) אינו עובר לפני התיבה וכו׳
ה כ״ד ע״א, חולין כ״ד ע״ב. ו) כל שאינו מחויב בדבר וכו׳ ר״ה כ״ט ע״א. ז) מהו לסמוך על
ריב״ל וכו׳ כצ״ל ותיבת תורה מיותר, וכן ליתא בסרע״ג, והוא בברכות מ״ז ע״ב ועיין תוס׳
ע״א ד״ה ולית וכו׳. ח) דתנן נשים ועבדים וכו׳ שם מ״ה ע״א. ט) ואמרינן פשיטא וכו׳ הא
ך פשיטא לאו אנשים ועבדים וקטנים פריך רק על נכרי קאי ומשני הכא במאי עסקינן בגר
ולא טבל וכו׳ ואולי גירסא אחרת היה לו להמחבר ולרע״ג דף י״א בסדרו ע״ש והוא לנכון
״ג פ״ז שם וז״ל דקתני והנכרי אין מזמנין עליו ואמרינן פשיטא דגוי אין מזמנין עליו וכו׳.
קטן פורח כצ״ל וכן הוא בסרע״ג, ובאגרות שר״ל. ועיין בערוך ערך פרח ד׳ ועיין תוס׳ מ״ז ע״ב
קטן וכו׳. כ) הנכנס לבה״כ ומצא צבור וכו׳ כן הביא גם הטור או״ח סי׳ נ״ב בשם רב
נאי, אבל הסמ״ג עשין י״ט הביא זה הדין בשם ר׳ משה גאון, והרא״ש פ״ה דברכות סי׳ ו׳
רב עמרם. ועיין בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ קפ״ט. ושם ח״ג סי׳ רפ״ה ובשו״ת הרשב״ש סי׳
ע״ש ועיין ערוך ערך תפל. ל) לעולם יסדר אדם וכו׳ ברכות ל״ב ע״ב, ע״ז ז׳ ע״א. מ) שאין

ן לס, ר׳ נטרונאי — עיין הגה״מ פ״ח מהל׳ ברכות ה״ו, בשם רב נטרונאי שפסק
כרב. הערות ראבי״ה ח״א 113, ואוצה״ג ברכות, התשובות 76, וחמדה גנוזה קכד
ובי״י או״ח נה.
אור שורה אחרונה, לב, ב צ״ל: ע״א.

מא. א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא לאנ) תרתח דלא תיחטי. לא ת
דלא תיחטי. וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא. מאי המלך בקו
א"ר יעקב א' רב חסדא יהי ס) רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתו
לשלום ותסמכיני ותסעדיני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותנני
ובכל יום לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותחזירני לביתי לשלום
יי' שומע תפלה. ואפי' לסגויי חד פרסה צריך להתפלל תפילת הדרך. אימת
לה. א"ר יעקב א' רב חסדא משהחזיק בדרך. ועדע) כמה עד פרסה. ת"ר ה
רוכב על החמור והגיע זמן תפילה אם יש לו מי שיאחוז בחמורו ירד למטה ויתפ
ואם לאו אל ירד. ר' אומ' בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין
מיושבת עליו א' רבא ואיתימ' ר' יהושע בן לוי הלכה כר':

מב. ת"ר המהלךצ) במקום גדודי חיה וליסטין ואינו יכול להתפלל י"ח והנ
מתפלל תפילת קצרה מאי היא אומר צרכי עמך ישראל מרובי' ודע
קצרה. יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פר
ולכל גוייה וגוייה די מחסורה והטוב בעיניך עשה. באי' שומע תפלה. א' רב
הלכה כאחרים. ולאק) בעי לצלויי ג' ראשונות וג' אחרונות ומצלי לה מעומד וא
מהלך. מאי איכא בין הביננו לתפילת קצרה. הבינינו צריך לצלויי ג' לפני
לאחריה. וכי ממי לביתיה לא בעי לצלויי. ותפילת קצרה לא בעי לצלויי ג' ל
וג' לאחריה וכי מטי לביתיה צריך לצלויי: והילכתא הבינינו מעומד מצלי לה. ת
קצרה אפילו מהלך: ואילו הן שבע מעין י"ח. או' ג' ראשונות. ואחר כך אומר ה
יי' אלהינו. רצהר) תשובתינו. סלח לנו. גואלינו ותרפא חליינו וברך שנתינו. א"
אם היו גשמים מרובי' או' וברך שנתינו בגשמי ברכה. ואם עת טל או' וברך ש
בטללי ברכה. כי מפוזרים אתה תקבץ והתועים בדעתך ישפוטו ועל הרשעה
ידך וישמחו כל חוסי בך בבנייך עירך ובכסא דוד מהרה יכון כי טרם נקרא
תענה. כאמור והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ברוך
יי' שומע תפילה: ובהלכות רב אלפסי מצאתי כך: ר' יהושע או' מעין י"ח.
מעין י"ח. א' רב מעין כל ברכה וברכה. ושמואל א' הבינגו יי' אלקינו לדעת
דרכיך. ומול את לבינו ליראתך. מרבה לסלוח היה לנו. להיות גאולים רחקינו ממכ
ודשנינו בנאות ארצך. והנפוצים מארבע תקבץ. והתועים בדתך ישפוטו. ועל הר
תניף ידך. וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך. ובהצמחת קרן לדוד. וע
נר לבן ישי משיחך. בטרם נקרא ואתה תענה טרם נדבר ואתה תשמע. כי הוא
בכל צרה ופודה ומציל. באי' שומע תפילה: א' רב נחמן א' שמואל כלש) ה
כולה מתפלל אדם הבינגו חוץ ממוצאי שבתות וממוצאי ימים טובים. מפני ש
לומ' הבדלה בחונן הדעת. א' רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הב
חוץ מימות גשמי' מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים: וקאמרי רבנןת) הני
בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מתפלל הבינינו:

מג. א"ר תנחום א"ר יוסי טעהא) ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין

תפלתו של אדם וכו' ח' ע"א. נ) לא תרתח וכו' שם כ"ט ע"ב. ס) יהי רצון מלפניך וכו'
ולא ידעתי מדוע לא הביא הא דאביי דבסמך לעולם וכו'. ע) ועד כמה וכו' שם ל' ע"א. פ)
רוכב על החמור וכו' שם. צ) המהלך במקום גדודי וכו' שם כ"ט ע"ב. ק) ולא בעי לצלויי
וכו'. ר) רצה תשובותינו, נוסחת המחבר משונה הוא עיין ברכות כ"ט ע"א, ובבה"ג פ"ד, ומס
דף נ"ד ע"א וברי"ף ובראש ובטור או"ח סי' ק"י, ומה שהביא בנוסח הרי"ף והתועים בדתך יש
וכן הוא גם בהכ"י שהיה לפני שד"ל, לפנינו ברי"ף הוא והתועים בדעתך ישפוטו, ע"ש עוד
שינוים, ועיין בר"י שם. ש) כל השנה כולה וכו' שם כ"ט ע"א. ת) וקאמרי רבנן וכו' כן

ושאלה בברכת השנים אין מחזירין, מפני שאומרה בשומע תפילה והני מילי דאידכר קודם שומע תפילה. אבל אי לא מידכר מיקמי שומע תפילה מהזירין אותו. ואםג) טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שצריך לאומרה על הכוס:

מד. ועלaג) עשרה שהתפללו כולו ושמעו קרוש' וברכו וסדר תפילה. שיכולין להימנות להמניין אחר בשביל אחד שלא התפלל. כמו שעושין לחתן. או למי שלא השכים לבית הכנסת ואפילו אחד מאותן שהתפללו כבר יכול לחזור ולהתפלל להוציא את החייב. וסומך ר' ומראה פנים. מן הציבור שמתפללין י"ח כל אחד לעצמו. וחוזר וכופלו השליח ציבור בשביל קדושה. נמצא שהמתפללין נימנין לסדר המניין על הקדושה לבדה. נענה מאן דהו וא'. שמא בשביל הקדושה שלא אמרו כל אחד לעצמו הן נימנין. נמצאו עדיין מחוייבין בדבר. והשיב ר'. לא מצינו בכל התלמוד חיוב קדושה אלא חביבה היא לנו ואינה בפחות מעשרה:

מה. ועבריין‌ג) שעבר על גזירת ציבור אם לא נידוהו הציבור נמנה הוא למניין עשרה וחייב בכל המצות. שכן נאמ' בעכן. (יהושע ז) חטא ישר' אעפ"יד) שחטא ישר' הוא. בקדושתיה הוי ולא יצא מכלל ישר'. אלא כי נחשד על השבועה. אבל אם נידוהו מאחר שיבדל מן הקהל. אם יצרפוהו עמהם היכן היא קללתן. ומה הועילו בתקנתן. ולכך אינו ראוי לצירוף כלל שכבר הבדילוהו מאגודתן:

מו. חצותה) לילה כשישר' עומד לעסוק בתורה נוטל את ידיו ומברך על נטילת ידים, ואשר יצר כו' אם נפנה. וכל הברכות שלאחריו ומברך על התורה. ואיזהו מקומן. ור' ישמעאל. וכשהולך לבית הכנסת להתפלל תפילת יוצר מתחיל בריבון העולמים ולאו) בעי לאיניש למיבטל ולאשתמוטי מקידושא. ומיהא שמיה רב'. דמילת' רבתי היא קדם הק'. ומאי רבותה. דתנןז) רשב"ג אומר מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה. ולא ירד טל לברכה ואח) רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו. דכת' (דברים כח) בבקר תאמר מי יתן ערב (מערב) [ובערב] תאמר מי יתן בקר. הי בקר אילימ' דלמחר. מנא ידע מאי הוי אלא דחליף. ועלמ' אמאי מקיים אקידושא דסידרא. ואיהא שמיה רבה דאגדתא. שנ' (איוב י) ארץ עיפתה כאן כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל. טע' דאין סדרי' ובשביל כך ותופע כמו אופל. ומאי סדרי' קדושה דסידרי': ושאילו מקמי רב צמה ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה. הוא פומבדיתא: מהו שיאמר קידושא דסידרא אם קורא. והשיב כן אם תלמיד חכם הוא יעסק בשמעת'ט) דגיד הנשה. כגון שלש כיתות של מלאכי השרת אומרי' (שירת) [שירה] בכל יום. שיש בה דברי קדושת הק'. ואם

לשון הרי"ף והרא"ש. א) טעה ולא הזכיר וכו' שם כ"ט ע"א. ג) ואם טעה ולא הזכיר וכו' מפני שצריך וכו' לפנינו איתא מפני שיכול. aג) ועל עשרה שהתפללו וכו' וסומך רבי (הוא רש"י ז"ל) וכו' לזה כוונו התוס' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ואין פורסין וכו' ותלמידי רש"י פירשו משמו דאפילו משום אחד שלא שמע וכו' ועיין ברא"ש שם סי' ז' ומסכת סופרים פ"י ובפירוש הרב חיד"א, ובאגור סי' קי"ט הביא בשם מחזור ויטרי וכן בהגהות הר"ף על סמ"ק יום א' הביא הדין בשם מחזור ויטרי, והובא בב"י בטור או"ח סי' ס"ט. ג) ועברין וכו' דין זה הביא הב"י באו"ח סי' נ"ה בשם המנהיג. ד) אעפ"י שחטא וכו' סנהדרין מ"ד ע"א. ה) חצות לילה וכו' דין זה הביא בספר אבודרהם דף י"ג דפוס אמשטרדם בשם המחזור ויטרי ועיין בתשובות הרא"ש כלל רביעי סי' א', וב"י בטור א"ח סי' מ"ז הביאו ו) ולא בעי לאינש וכו' כן הוא הלשון בסרע"ג עד ומאי סדרים קידושא דסידרא, אך לשון המחבר הוא מגומגם באמצע וכן צ"ל שנא' ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל טעמא דאין סדרים הא יש סדרים ותופע מאפל, ומאי סדרים קידושא דסידרא וכן הוא בסרע"ג, בסוטה מ"ט ע"א איתא הא יש סדרים תופיע מאופל. ועיין בערוך ערך קדש א'. ז) דתנן רשב"ג אומר וכו' סוטה מ"ח ע"א ולפנינו איתא רשב"ג אומר העיד ר' יהושע מיום וכו'. ח) ואמר רבא בכל יום וכו' שם מ"ט ע"א. ט) בשמעתא דגיד הנשה וכו' חולין צ"א ע"ב וכל זה הובא בסרע"ג ג"כ בשם רב צמח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה הוא פומבדיתא.

סימן מה, ועבריין — מרדכי שבועות פב בשם רש"י.

אינו תלמיד חכם יעסוק במקרא. פסוק שיש בה קדושה. כמו (ישעי׳ ו) שרפי
עומדים ממעל לו. ומאי טע׳ של חכמים שאו׳ ומודה כך. כלומר תפילה זו וסדר ז
נביאים הראשונים תיקנוה. וזקנים הקדמונים תקנו לומדה בקהל. ויחיד לא (תשית
[ישינ] גבול (כקהל) [הקהל]. לפי שכל דבר שבקדושה אינה פחות מעשרה. הילכ
יאמר מקרא או תלמוד שפירשנו ונמצאת[י]) אתה אומר (מלא) [ממילא]. ויש חכמי
שאומרים כיון שהן מקראות אומ׳ ומה בכך. הילכך נהגו יחיד האומר קידושא דסידר
שיהא קורא הפסוקים כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן:

מז. ושיש**אלתם** וקרא זה אל זה ואמר. ותשאני רוח. מה יש לנו לתרגם. ומ
טעם קבעום חכמים בסדר קדושה. דבר זה כן היה ומנהג הראשוני
מקום שיש תלמידי חכמים כשהיו מתפללין והיו נופלים על פניהם. ומקדשין. לאח
שעונין יהא שמיה רבא מברך. היו מביאין נביא וקורא בו כמה פסוקים הן חסר. ה
יתר ומתרגמי׳ ואחריהן קורין הקדושה. ואומרים ותשאני רוח. ומתרגמי׳ כדי לסיי
בשבחו של הק׳ ואחר כך מקרשין ועוסקין בתורה. ואם רצה במשנה עוסק. בתלמו
עוסק. וכל כך (לומר) [למה]. כדי לקיים מה שאמרו חכמים לעולם[כ]) ישלש אד
שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. כיון שרבתה עניות ודלות. והי
צריכין למעשה ידיהם לא היו יכולין לעסוק בתורה תמיד ולשלש בכל יום. וסמכו
על התלמוד לבדו כמו שאמרו חכמים כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא
(קהלת א) זה תלמוד שמקרא ומשנה ומדרש בו. ועקרו לקרות בנביא. בכל יום אח
תפילה, ואעפ״י שעקרו לקרות בנביא. שנים פסוקים האילו לא עקרו. ועדיין הן קבועי
ועומדין. ומפני מה לא עקרום לאילו. שקדושה משולשת היא ושלשה ג׳ פעמי
בתפילה:

מח. גמרו את התפילה החזן אומ׳ קדיש. ואחר כך נפטרים העם לבתיהם לשלום
וכשמבקש לאכול לחם צריך ליטול ידיו ואחר יקבע סעודתו אע״
שיאכל חולין. וכל המזלזל בנטילת ידים בר נידוי הוא דתנן א״ר יהוד׳ חס[מ]) ושלו
(שעקיבא) [שעקביא] בן מהללאל נתנדה. שאין עזרה ננעלת על כל אדם שכישו
בחכמה וביראת חטא (כעקיבא) [כעקביא] בן מהללאל אלא את מי נידו את ר׳ אלעזר
בן הגר שפקפק בנטילת ידים, וכשמת שלחו ב״ד והניחו אבן על ארונו. ללמדך שכ
המתנדה ומת בנידויו ב״ד סוקלין את ארונו. וכל[ס]) המזלזל בנטילת ידים בא לידי
עניות. דא״ר[ע]) אמי ואמרי לה במתנית׳ תנא. שלש[ה] דברים מביאין את האדם ליד
עניות המשתין בפני מטתו ערום. ומי שאשתו מקללתו בפניו. והמזלזל בנטילת ידים
המשתין בפני מטתו ערום. הני מילי כלפי מטה ועל גבי קרקע. אבל מהדר אפיה
ממיטה ובמנא לית לן בה: וא״ר זריקא ת״ר אלעזר המזלזל[פ]) בנטילת ידים נעקר מן

י) ונמצאת אתה אומר מלא, כן הוא ג״כ בהכ״י שהיה לפני שר״ל אך הלשון קשה
והדבר ברור שצ״ל ממילא, ור״ל כיון שיאמר מקרא או תלמוד שיש בהן קדושה, הרי יוצא כד
קדושה ממילא, וכן הוא בסרע״ג הלכך יאמר מקרא או תלמוד שפירשנו תמצא אומר אותה ממילא.
כ) לעולם ישלש אדם וכו׳ קידושין ל׳ ע״א ועיין בתוס׳ שם ד״ה לא צריכא וכו׳ בכל יום ויום עצמו
ישלש ע״כ תיקן בסדר רע״ג כמו שאנו נוהגין בכל יום פסוקי דזמרה לומר מקרא משנה וגמרא
ופירש בק״נ פ׳ וידבר איזהו מקומן, ובריתא דר׳ ישמעאל. ל) וסמכו על התלמוד וכו׳ הכוונה ע
מה שמפורש במדרש שה״ש פ׳ ה׳ ממולאים בתרשיש זה התלמוד שהוא כים הגדול, ובמדרש
משלי בא מי שיש בו אגדה הקב״ה אומר לו תלמוד למה לא למדת שנא׳ כל הנחלים הולכים א
הים וכ׳ ואיזה תלמוד, ועיין סנהדרין כ״ד ע״א מאי בבל בלולה במקרא וכו׳ ועיין תוס׳ שם ד״ה
בלולה, ובע״ז י״ט ע״ב לעולם ישליש וכו׳ ובתוס׳ ד״ה ישליש, ובקידושין ל׳ ע״א. מ) חס ושלו
שעקביא וכו׳ ברכות י״ט ע״א. נ) את ר׳ אלעזר בן הגר כן הוא ג״כ בסרע״ג בן הגר ולפנינו ש
איתא בן חנך ועיין בד״ס שם ס) וכל המזלזל וכו׳ שבת ס״ב ע״ב. ע) דאמר ר׳ אמי וכו׳ כן הוא
ברי״ף וברא״ש ובבה״ג פ״ו דברכות ולפנינו איתא אמר ר׳ אבוה ואמרי לה וכו׳ וחשיב המזלזל, בנ״

עולם א״ר אידי בר אבין א״ר יצחק בר אשיין מיםנ) (ראשונה) [ראשונים] מצוה
חרונים חובה (דתנן) [תניא]ק) מים ראשונים מצוה. אמצעיים רשות. מים ראשונים
שלין בין בכלי בין על גבי קרקע אחרונים אין ניטלין אלא בכלי. ואמרי לה אחרונים
ן ניטלין (אלא) על גבי קרקע מפני רוח רעה שהיא שורה. ואם הביא קינסא או
יות של דקל ורחץ ידיו למעלה שפיר דמי. ואיכא בינייהו קינסא. מים ראשונים
שלין בין בחמין בין בצונן. אחרונים אין ניטלין אלא בצונן. מפני שמים חמין
מעסעין את הזוהמא. ואין מעבירין אותה. אמצעיים רשות. א׳ רב נחמן לאר) שנו
לא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה. והאיש) דשרו רבנן בתר
גבינה בשר כשמעתיה דרב נחמן. ואע״ג דמים אחרונים חובה אין טעונין ברכה:

רב[א] אי מצוה לשמוע דברי ר׳ אלעזר בן ערך שני (ויקרא טו) וכל אשר.
ינע בו הזב וידיו לא שטף במים. א״ר אלעזר בן ערך מיכן סמכו חכמי
טילת ידים מן התורה. א״ל רבא לרב נחמן מאית) משמע דהאי קרא בנוגע הזב
א דכת׳ א״ל כנוגע הזב כי שטף ידיו במים מי קא מטהרן. כיבוס בגדים וטבילה בעו. אלא
י קא׳ ואחר שלא שטף ידיו במים טמא: ולאא) (משנינן) [משינן] אלא מן מנא. כ[ד]תנן
ל הכלים נוטלין לידים ואפי׳ [בכלין] גללים [ב]כלי אבנים [ב]כלי אדמה. ואין נוטלין
דים (אלא) [לא] (לדפנות) [בדפנות] הכלים. (ואין בישולי המיחם) [ולא בשולי
מחין]. פי׳ כלי חרס שנשבר ונשאר בו בית קיבול. ולא במגופת החבית. ולאב) יתן
ים בחופניו לחבירו. מאי טעמי׳ אסמכינוןג) רבנן אמי חטאת אינמי אקידוש ידי׳
גלי׳ (דמקרשי) [דמקדש]. דקת׳ אין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא
כלי, אמרד) אביי מריש הוה אמינ׳ (מאן) [האי] דלא (משא) [משו] מיא בתראי
ארעא משום זוהמא. א״ל מר משום דשריא רוח רעה עליה[ו]: אמר רב חסרא אנא
שאי מלא חופנאי מיא ויהבו לי מלא חופנאי טיבותא. והיכאה) דקא מסגי על גב
רא וליכא מנא בהדיה למימשי ידיה לא לישקול מיא בחד ידיה ולימשייה לאידך
א. אלא לשטפינהו לתרוייהו בנהרא והויא ליה (העגלה) [הטבלה]: וכי משי ידיה
גנוב יתהון שפיר. דאמרי׳ בפ״ק דסוטה א״ר אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים
ילוו) אוכל לחם טמא. וגו׳ (יחזקאל ד). לחמם טמא. בגימטריא בלא ניגוב ידים.
ית דאמרי להמם טמא מאשר אדיחם שם. כלומר בהדחה בעלמא בלי ניגוב: וכי
אמרי צריך נטילת ידים. הני מילי דקא בעי למיכל נהמא. אבל היכא דקבעי
מיכל פירי משבעת המינין האמורין בפסוק, גפן ותאינה וגו׳. אי נמי חמשת המינין
עורין וחטין וכוסמין דעביד במעשה קדירה. אע״ג דטעונים ברכה לאחריהן לא בעי
טילת ידים. ובתר דאכיל לא מזמני בתלתא. דא׳ רבה בר בר חנה הוהז) קאימנא

שניה, ועיין תוס׳ סוטה ד׳ ע״ב ד״ה נעקר וכו׳. פ) חמוזלזל בב״י נעקר וכו׳ סוטה ד׳ ע״ב. צ) מים
ראשונים מצוה וכו׳ חולין ק״ח ע״א. ק) תניא מים ראשונים מצוה וכו׳ העתיק הברייתא שם כפי מה
ששני הגמרא שם מצוה לגבי רשות חובה קרי לה כנ״ל לבלי לשבש הספר בלי הכרח. ר) לא שנו
א וכו׳ שם ק״ה ע״ב. ש) והאי דשרו רבנן וכו׳ הוא מלשון בה״ג פ״ו דברכות, וצריך לתקן שם
פ לשון המחבר והאי דשרו רבנן בתר גבינה בשר וכו׳ ע״ש ועיין בחידושי הרשב״א חולין שם
הביא הבה״ג כמו שהוא לפנינו אך האיר ה׳ עיני וראיתי בתוה״ב להרשב״א שהביא לשון הבה״ג
א דשרו רבנן גבינה ואח״כ בשר וכו׳ ע״ש. ת) מאי משמע וכו׳ גירסא אחרת הי׳ להמחבר בחולין
ו ע״א ע״ש. א) ולא משינן אלא וכו׳ כדתנן בכל הכלים נותנין לידים כצ״ל וכו׳ פ״א ממסכת ידים
שנה ב׳. ב) ולא יתן לחבירו בחפניו כצ״ל. ג) אסמכינון רבנן אמי חטאת הוא בה״ג פ״ו
ברכות והובא בחידושי הרשב״א חולין ק״ז ע״א והב״י ריש סי׳ קנ״ב תביאו. ד) אמר אביי מריש
זה אמינא האי דלא משו כצ״ל חולין ק״ה ע״ב. ה) והיכי דקא מסגי על גב נהרא וכו׳ הוא לשון
״ג פ״ו דברכות, ושאלתות פ׳ מצורע סי׳ צ׳. ו) כאילו אוכל לחם טמא שנא׳ ויאמר ה׳ ככה וגו׳
חמם טמא כצ״ל בגימטריא וכו׳ עיין ב״י סי׳ קנ״ח שמיחס זה הגימטריא לבעל הטורים והמחבר
ים הרבה, וכבר העיר בזה שד״ל ועיין בתניא סי׳ ב״ב ובש״ל הובא זה בשם ספר גימטריאות.

׳ ז, בנהרא עיין האשכול (אלבק) ח״א 55.

קמייהו דר׳ אמי ור׳ אסי ואייתו לקמייהו כלכלה דפירי אכלו ולא משו ידייהו. ולא ס
לי. וכל הד וחד בריך לחודיה:

נא. ש״מ תלת. ש״מ אין נטילת ידים בפירות. וש״מ אין זימון בפירות. וש׳
שנים שאכלו מצוה ליחלק. מדלא ספו ליה בהדייהו. ואי מיטנפן יד׳
אפי׳ לפירות צריך למימשי ידיה משום ברכה. דאמר ר׳ יהוד׳ אמר רב ואמרי ל
במתניתא תנא והתקדשתםח). אילו מים ראשונים. והייתם קדושים. אילו מים אחרונ
כי קדוש אני יי״. זו ברכה. והייתם לי קדושים אני יי״. אמר להם הק׳ לישראל כש
שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים. כשם שאני טהור כך אתם תהיו טהורים
שמואלט) אשכחיה אבוה דקא בכי. א״ל אבוה אמאי קבכית. א״ל דמיחאי רבה. א״
ואמאי קא מחייך. דאי לי אמאי לא משית ידך. וספית לינוקא. ואמאי לא תימש
א״ל הוא אכיל ואנא משינא. א״ל אבוה דשמואל לרביה. לא מסתייך דלא נמר
אלא מיחת נמי מחית: והילכתא אוכל מחמת מאכיל בעי נטילת ידים. מאכיל גופ
[לא] בעי נטילת ידים: וכלי) איתתא או גברא דמוכלי נהמא לינוקא. ינוקא צר
למימשי ידיה דוימנין דלא עיילא ליה אומצאכ) ושדי ידיה לפומיה. ומעייל ליו
מאן דקא מוכיל להו לא בעי נטילת ידים:

נב. ובשבוצע את הפת. מברךל) המוציא לחם מן הארץ. והיכא דאיכאמ) קביעות
חד שרי המוציא לחם לכולהו. והד מברך על היין לכולהו. ול
מיבעי ליה למישרינ) המוציא עד דמייתי ליה מלח או ליפתן. ואי לחמא דלא צר
ליפתן שרי לאלתר ולא צריך לאיעכובי. עד דמייתי ליה ליפתן. דאמר רבא ב
שמואל משום ר׳ חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיתן מלח או ליפתן לפני כ
אחד ואחד. דלא אשתעי. רבא בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא. קריבו ליה ריפת
ושרא לאלתר. אמרו ליה הדר ביה משמעתיה, אמר להו ליתס) דין צריך בשש
בשש. מלח. היאכל תפל מבלי מלח. מתרג׳ מדלא בשש. כן ראיתי בערוך. ולי נ
לשון איחור. כמו כי בשש משה: והיכאע) דמיקרי דאכיל לחומא ואשתלי ול
שרא המוציא ולבתר הכי אידכר הדר שרי המוציא ואכיל. ודווקא דלא גמיר סעודתי
דכי הדר שרי המוציא קאכיל. דבעו מיניה מרב חסדא שכחפ) ואכל ולא בירך מה
שיחזור ויברך. א״ל מי שיאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריח
נודף יותר: ואי גמר סעודתיה ולא יכיל למיכל לא ליבריך. א׳ רבינא אפי׳ נמ
סעודתיה. ולית הילכתא כוותיה דמיעקרא הוה חזי לברוכי המוציא. וכיון דאכל (ונוזר
[ונמר] אידהי. וכל שנראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה:

נג. והיכאצ) דאכל ומספקא ליה אי בריך אי לא ברך. אי משבעת המינין אכ
דמחייבינן ברכה דאורייתא. ארץ חטה. וכת׳ ואכלת ושבעת וברכת. א

ז) הוה קאימנא וכו׳ חולין ק״ו ע״א ושם איתא ולא יהבו לי מידי וכו׳. ח) והתקדשתם אלו מי
ראשונים וכו׳ ברכות סוף פרק א״ד וחלופי גרסאות רבות נמצא בזה בהראשונים, ולכל הגרסות הדר
הוא משתי מקראות מפרשה שמיני ופרשת קדושים, אמר להם הקב״ה וכו׳ כן הוא לשון בה״ג פ
דברכות, ובספרא פרשה שמיני והייתם קדושים כי קדוש כשם שאני קדוש כך אתם קדושים כ״
שאני פרוש כך אתם כמו כן פרושים. ט) שמואל אשכחיה אבוה וכו׳ חולין ק״ז ע״ב ועיין ש
איזה שינוים בלשון י) וכל איתתא וכו׳ הוא לשון בה״ג סוף פ״ו דברכות. כ) אומצא וכו׳ היינ
עם פת כפירוש התוס׳ שם ד״ה בלם וכו׳. ל) מברך המוציא וכו׳ ברכות ל״ח ע״ב והלכתא וכו
ועיין בתוס׳ ד״ה והלכתא וכו׳. מ) דאיכא קביעתא וכו׳ ברכות מ״ב ע״א היו יושבים כל אחו
מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן, ועיין בתוס׳ שם ד״ה הסבו וכו׳ ובתוס׳ מ״ה ע״א ד״ו
אם רצו וכו׳. נ) למישרי המוציא וכו׳ שם מ׳ ע״א אין הבוצע רשאי לבצוע וכו׳. ס) לית די
צריך בשש וכו׳ שני הפירושים הביא גם הרא״ש פרק כ״מ סי׳ כ״ב, והתימא על רש״י ש
שהביא מפסוק בושש רכבו (שופטים ה׳) מדוע לא הביא מפסוק זה, וכבר תמה ע״ז במעו״
ועיין בהפלאה שבערכין ערך בשש. ע) והיכי דמקרי דאכיל וכו׳ הוא לשון ה״ג פ״ו דברכות
פ) שכח ואכל ולא בירך וכו׳ ברכות נ״א ע״א. צ) והיכא דאכל ומספקא ליה וכ׳ כן הביא הרא״ש

ספקא ליה ליהדר וליבריך. ואי משאר מינין. על כל דחיובא דברכה דילהון מדרבנן.
מספיקי לא הדר מברך. מה טעי הא דאוריית׳. והא דרבנן. והיכא ק) דשרא המוציא
צע אסיר ליה לאשתעויי עד דטעים אותה פרוסה: ואי אשתעי מקמי דליטעום
תה פרוסה הדר מברך ואי לא מברך קאכיל פרוסה בלא ברכה: אמר רב יהודה
שמואל בר שילת משמיה דרב אין ר) המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע.
א הבוצע ש) פושט ידיו תחילה. ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול הימנו. הרשות
ין: רבה ת) בר חנה הוה עסיק ליה ליבריה בי רב הונא בר קטינא קדים והוה מתני
לבריה אין הבוצע רשאי לאכול עד שיכלה אמן מפי העונין: א״ר יוחנן משום
שמעון בעל א) הבית בוצע ואורח מברך. בעל הבית בוצע. כדי שיבצע בעין יפה.
ורח מברך. כדי שיברך בעל הבית. דכתי׳ וברכת את אלקיך. את. לירבות בעל
הבית. דאתין לרבות. כדאמר ב) בכל שעה:
. והשותה ג) מים בתוך סעודתו אפילו פעמים ושלש. צריך לברך על כל פעם
ופעם ואעפ״י שהן לפניו. ששנינו השותה מים (לעצמו) [לצמאו]
שהכל. ואמרי׳ למעוטי מאי. אמר רב אידי בר אבין למעוטי דחנקתיה אומצא
א מברך. הא לא הכי מברך והוה ליה כנמלך. ואית מרבנן דאמרי כיון דאיכא
יה מיא בסעודתא מברך זימנא קמיה. ותו לא צריך לברוכי. אבל זימנא חדא צריך
רוכי מידי דהוה אחמרא וכיון דבריך חדא זימנא תו לא [צריך] לברוכי זימנא אחריתי:
ת מרבנן דכלל לא צריך לברוכי אמים בתוך סעודתו. מדגרסי׳ בברכות פ׳ ד)
נר פת פוטר כל מיני מאכל. ופריך יין נמי ליפטר. ומשני שאני יין דקבע ברכה
צמו. מכלל דדווקא יין דקבע ברכה לעצמו. כלומר ברכת המזון. אין הפת פוטרתו.
מים דלא קבע ברכה לעצמו הפת פוטרתן. תו׳: וכשהוא ה) שותה מברך לפניהן
הכל נהיה בדברו. ולאחריהן. בורא נפשות רבות וחסרונן לכל מה שברא לחיות
ם נפש כל חי בא״י חי העולמים: והיכא ו) דחנקתיה דקא׳ (בעירובין) [בברכות]
א צריך לברוכי שהכל. הכי שדר רב פלטוי בר אבא ריש מתיבתא. מקמי דלשתי
צריך לברוכי שהכל משום דאנוס. וברכתא קמייתא לא צריך לברוכי. ולית בה
ום אסור ז) לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. מידי דהוה אסם. שכל
ותה סם. או כל דבר רפואה אין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו. וכן אחר ח)

דברכות סי׳ ט״ו ספק קרא ק״ש וכו׳ מ״ט קסבר אמת ויציב דאורייתא ק״ש דרבנן, מכאן פסק
אילתות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא אי אמרן אי לא אמרן אין צריך לחזור ולאומרן
ון המחבר הוא כלשון הבה״ג פרק ז׳ דברכות והיכא דאכל ומספקא ליה וכו׳. ק) והיכא דשרא,
וציא וכו׳ ברכות מ׳ ע״א טול ברוך וכו׳. ר) אין המסובין רשאין וכו׳ שם מ״ז ע״א ושם איתא אמר
יהודא בריה דרב שמואל בר שילת משמית דרב וכו׳. ש) הבוצע פושט ידו תחילה וכו׳ שם מ״ו
. ת) רבה בר חנה לפנינו שם איתא רבה בר בר חנה וכו׳. א) בעל הבית בוצע וכו׳ שם מ״ו
. ב) כדאמר בכל שעה פסחים כ״ב ע״ב שמעון העמסוני וכו׳. ג) והשותה מים וכו׳ כן הוא
לשון רע״ג והשותה מים בתוך סעודתו וכו׳ דף ט״ו ע״א וכן הביא הרא״ש פ״ו סי׳ כ״ט, וי״א
ש לברך על המים באמצע סעודה על כל פעם ופעם וכו׳ ולא מסתבר לי כלל וכו׳ והמחבר הביא
ן ג׳ דעות בזה ולא הכריע לפסק הלכה כמאן, אך לקמן סי׳ ע״ג פסק להלכה דצריך לברך על
פעם ופעם ע״ש ולזה כיונו התוס׳ ברכות מ״א ע״ב ד״ה אי הכי וכו׳ ומיהו אומר ר״ת דבשאר
קין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה פת פוטרתן וכו׳ וכן הוא בספר הישר לר״ת סי׳ שמ״ד
ש ודלא כמחזור וויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפילו בתוך הסעודה דהוי
מלך וכו׳ ועל המחזור וויטרי סי׳ ע״ג כיון גם הרא״ש שהבאתי ויש אומרים שיש לברך וכו׳ ועיין
ת סי׳ קע״ד, ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ע״ד שגם דעתו לברך על כל פעם ופעם. ד) פרק
ד וכו׳ מ״א ע״ב וכן הוא דעת האו״ז ח״א סי׳ קנ״ה וסיים והנוהג כר״ת ור״י אינו מברך על שום
קה בתוך הסעודה כ״א על היין לבדו לא הפסיד וטוב נוהג. ועיין מרדכי פ״ו דברכות. ה) וכשהוא
תה וכו׳ כן פסק רש״י מ״ה ע״א ד״ה מאי וכו׳ וכבר נהגו לברך בתחילה שהכל ולבסוף בורא
שות וכו׳ ועיין תוס׳ ל״ז ע״א ד״ה בורא וכו׳ ובירושלמי וכו׳ ושאילתות פ׳ יתרו ובש״ש ובהע״ש מה
האריכו בזה. ו) והיכא דחנקתיה וכו׳ מ״ד ע״ב ועיין תוס׳ שם מ״ה ע״א ד״ה דחנקתיה וכו׳.
אסור לו לאדם וכו׳ שם ל״ה ע״א. ח) אחר כל אכילתך וכו׳ שם מ׳ ע״א. ט) מים ראשונים מצות

כל אכילתך אכול מלח. ואחר כל שתייתך שתה מים ואין אתה ניזוק לעולם ואין צ
ברכה לא לפניו ולא לאחריו כיון דאמור רבנן אכל כל מאכל ולא אכל מלח. שו
כל משקה ולא שתה מים [ביום] ידאג מפני ריח הפה. ובלילה ידאג מפני אסכר
דאי אכיל ולא שתי הוי סכנה. הילכך אין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו. ולא
סעודה חייב אדם ליטול ידיו ואין צריך לברך. דאמר רבה בר אבין א״ר יצחק
אשיין מיםט) ראשונים מצוה וטעונין ברכה. ואחרונים חובה ואין טעונין ברכה. דלי
למימר וציונו. דהיכא דבירך נמצא שם שמים לבטלה:

נה. א״ר חייא בר אשי אמר רב מים ראשונים צריךי). שיהו ידיו למעלה. אחרו
צריך שישפיל ידיו למטה. שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמ
את הידים. ומים ראשונים ביןכ) בכלי בין על גבי קרקע. אחרונים אין נוטלין א
בכלי. והנוטלל) ידיו באחרונה תחילה הוא מברך ברכת המזון. דאמר רב חייא
אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחילה הוא מזומן לברכה:

נו. והיכא דאכלו כל סעודתייהו וסליקו ומשו ליה מים אחרונים אסיר להון למיט
מידי עד דמברכי ברכת המזון. דא״ר חייא בר אשי אמר רב של
תכיפות הן. כדאית׳ התם׳. כו׳ תכף לנטילת ידים ברכה. שנ׳מ) (תהלים קלד) ש
ידכם קודש וברכו את יי׳: והיכא דאכל כזית חייב לברוכי. דא״ר חייא בר א
אנינ) ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל כזית ובירך עליו תחילה וסוף. אלמ׳ כר״ם) מ
סבירי׳ דאמר עד כזית:

נז. ולעניין ע) לאצטרופי אפי׳ לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת. ואפי׳ לא ש
עמהן אלא כוס אחד של יין מצטרף אבל לאפוקי רבים ידי חו
לא עד דאכיל כזית של דגן. ואע״ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח דשתה וא
ליה [לית] הילכת׳ כוותיה. דא״ר אבא בריה דר׳ חייא בר אבא שמעוןפ) בן ש
לגרמיה הוא דעבד. דהכי אמ׳ ר׳ אבא א״ר לעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית ד
ואותבינן ומשנינן. ומסייעינן. ומסקינן. להוציא רבים ידי חובתן אינו מוציא עד שיא
כזית דגן. ומכי אכיל כזית דגן מיהא נפיק. ואע״ג דכזית דגן שיעורא דרבנן ה
כדא׳ בפרק מי שמתו. מאן דמחייב מדרבנן מחוייב בדבר קריתא ביה ומוציא ר
ידי חובתן. ואם תאמר בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמריי הכי. ההוא אפי׳ מדר
לא מיחייב עליה. דאאבוה הוא דרמי לחנוכיה: ובהלכות גדולות פסיק דדווקא דא
(אינו) [אינהו] כדית או כביצה. (רבותיה) [דכוותיה]. אבל אכלו ושבעו לא מפ
(ואי איפשי להעמידה. דהא ינאי וחביריו אכלו ושבעו לא מפיק): ואי אי
להעמידה. דהא ינאי וחביריו אכלו ושבעו. ואפקינהו שמעון בן שטח ואע״ג דלגר
הוא דעבד. טע׳ הוא דלא אכל כזית דגן. הא אכל כזית דגן. הכי נמי ד
מפיק. כךצ) פסק המורה בברכות. בני שאכלו:

נח. ותנןק) עד כמה מזמנין. עד כזית. ר׳ יהודה אומר עד כביצה. ר׳ מאיר כ
ואכלת. זו אכילה. ושבעת. זו שתייה. ואכילה בכזית ור׳ יהודה כ
(ואכלת) ואכלת ושבעת. חד מילת׳ היא. ובעיני׳ אכילה שיש בה שביעה. ושנ
כביצה. ולית הילכת׳ כוותיה. דא׳ ר׳ חייא בר אבא אני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל כ

וכו׳ חולין ק״ה ע״א. י) צריך שיהו ידיו למעלה סוטה ד׳ ע״ב. כ) בין בכלי בין על גבי קר
חולין ק״ה ע״א. ל) והנוטל ידיו באחרונה ברכות מ״ג ע״א. מ) שנא׳ שאו ידיכם קודש וגו׳ ו
במדרש שוח״ט שם. נ) אני ראיתי את ר׳ יוחנן שם ל״ח ע״ב. ס) כר״מ ס״ל דאמר עד כזית
מ״ה ע״א. ע) ולענין לאצטרופי וכו׳ מ״ח ע״א. פ) שמעון בן שטח וכו׳ שם. צ) כך פסק המו
הוא רש״י ז״ל בברכות מ״ח ע״א ד״ה עד שיאכל וכו׳ ומה שהביא מבה״ג הוא בפ״ז מה׳ בר
ועיין בגליון הש״ס שם. ק) ותנן עד כמה מזמנין וכו׳ בברכות מ״ט ע״ב למימרא וכו׳ ועיין

ת וּבירך עליה תחילה וסוף. דרש ר) רב (שירא) [עוירא] זימנין אמר לה משמיה
אמי. וזמנין א׳ לה משמיה דר׳ אסי. אמרו מלאכי השרת לפני הק׳ רבונו של
ם כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים. ואתה נושא פנים לישר׳. דכת׳ ישא ייי
אליך. א׳ להם וכי לא אשא פנים לישר׳. שכתבתי בתורתי ואכלת ושבעת
וברכת. והן מברכין על כביצה וכזית:

ונשי׳ ועבדי׳ וקטנים מחייבין בברכת המזון. דתנן נשים a ר) נשים ועבדים
[וקטנים] פטורין מק״ש ומן (התפילה) [התפילין]. וחייבים בתפילה
רכת המזון. ואי (בעי) [בעו] (לארמוני) [לאזמוני] בהדי גברי לא מזמנין עליהם:
בעום) נשים לאזמוני עם נשים מזמנין: ואי בעו נשים ועבדים מזמנין לעצמן. נשים
ועבדים אם [רצו] לזמן אין מזמנין:

אמ׳ אביי נקיטינן שנים שאכלו מצות ליחלק. תניא נמי הכא שנים שאכלו
מצוה ליחלק במה דברים אמורים בזמן ששניהם סופרי׳. אבל אם אחד
ר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא: ואתבעי פ) ליה לבור לאודועי לסופר דהוא
מברך דלכוין דעתיה להוציא לבור. דנתכוין שומע ולא נתכוין משמיע. או
מיע ולא שומע לא יצא עד ה) שנתכוין שומע ומשמיע: ואפי׳ ב) למאן דאמר
ת אין צריכות כוונה. דקתני גבי ק״ש היה קורא בתורה והגיע זמן ק״ש אם כיון
יצא ואם לאו לא יצא. ואמרי׳ מאי אם כיון לבו לקרות. לקרות הא קא קרי.
רא לתניה. פ׳ שאינו קורא התיבה בקריאתה אלא במסורת שלה בחסירות ויתירות.
ת היא שלא יטעה לעשות מהחסר היותר ובהפך בהגהתו: וג׳ שאכלו כאחת הוו
י׳ דא״ר ג) אסי א׳ קרא (תהלים לד) גדלו לי״י אתי ונרוממה שמו יחדיו. ונמרי׳
ה דבעי מיפתח גדול בראשון. ומיעניה אינון בתריה. וגמרי׳ מיניה דבעו תרין
א בהדייהו. הא תלת כת׳. אתי ונרוממה: ג׳ שאכלו כאחת אין רשאין ליחלק:
״ד) בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כריכו ריפתא בהדי הרדי. לא
בהו מאן דפליג מחבריה. אמרי (כדתנן) [הא דתנן] ג׳ שאכלו כאחת חייבין
ן. הני מילי היכא דאיכא גדול. אבל הכא חלוק ברכות עדיף. (כריכו) [בריכו]
חד וחד לחודיה. אתו לקמיה דמרימר א׳ להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא
תם. וליהדור זימון. אין זימון למפרע. ואילו תלתא דאכלי בהדי הרדי וקדים חד
יהו נבריך. ואע״ג דתרין אינון הואיל וקבעי בזימון מעיקרא מזמנין אינון והוא
ון. נפקינון ידי זימון. מאי טע׳ זימון ה) והדר ברכה הויא. ברכה והדר זימון לא
דא׳ ו) רבה תוספאה הני (מילי) תלתא דקבעי סעודתיהו בהדי הרדי וקדים חד
יהו ובריך אינהו נפקו בזימון ומזמנינן עילווייהו. איהו לא נפיק בזימון דליהון
זימון לספרע. והיכא דקבעי למיקם חד מינהון. פסקו סעודתייהו ומזמנין (עליהון)
יהן] עד הזן. וגמר איהו ברכה כולה ונפיק. ואוכלין. וגומרי׳ סעודת׳ ומברכי׳. וחא
ת׳ לפני[ס] משורת הדין עבדי׳ ליה. אבל גמר סעודי׳ דתרין מינהון. ומסרהבין
קם. דינא הוא דפסיק חד לתרין. דא׳ ז) רבא הא מילתא אמרי׳ במערבא משמיה
זירא אחד מפסיק לשנים. ואין שנים מפסיקי׳ לאחר. איני. והא רב פפא אפסיק
ו) [ליה] לאבא מר בריה דרב פפא. לאחשובי ק) הוא דעבד ולפנים משורת

ע״ב ושם איתא עד כזית דברי ר״מ וכו׳. ר) דרש רב עוירא וכו׳ שם כ׳ ע״ב. a ר) נשים ועבדים
ים פטורין וכו׳ שם כ׳ ע״א ועיין תוס׳ שם ד״ה וקטנים וכו׳. ש) ואי בעי נשים ועבדים וכו׳ שם
ע״ב. פ) ואתבעי צ״ל ומתבעי וכן בבה״ג ריש פ״ז. ה) עד שנתכוין שומע ומשמיע ר״ת כ״ח
ב) ואפילו למאן דאמר וכו׳ ברכות י״ג ע״ב. ג) דאמר רב אסי וכו׳ שם מ״ה ע״א. ד) יהודה
מרימר וכו׳ שם מ״ה ע״ב ויש כאן איזה שינוים מאשר הוא לפנינו שם. ה) זימון וחדר ברכה
לשון בה״ג פ״ז דברכות. ו) דאמר רבה תוספאה וכו׳ שם נ׳ ע״א ז) דאמר רבא וכו׳ שם מ״ה

נט, ו נ ש י ם — למחוק.

הדין הוא דעבד: והיכא [דאכלון] בי תלתא בזימון. וקמי דלברכי נפיק חד מינייה
לשוקא. קרי ליה פלוני ופלוני ומזמני'. דא'ט) רב דימי בר יוסף א' רב שלש
שאכלו יצא אחד מהן לשוק קוריי לו ומזמני' עליו. והוא דקרו ליה ועניי ושומע
קליה. מצטרף בהדייהו. א' מר זוטרא לא אמרן אלא בתלתא. דלא צריכי לאפוקי
שם. אבל מעשרה דבעי למימר נברך אלקינו. אע״ג דקרו ליה ועני אין מזמנין על
עד דאתי לגבייהו. מתקיף לה אביי. אדרבה איפכא מסתברא כו'. והילכת' כמר זוטרא
משום ברוב עם הדרת מלך: ושתי) חבורות דיתבו בחד דוכתא בתרי כיתי אי ח
מקצתן אהדדי מצטרפן לחדא ואי לא לא מצטרפי: ומברכין כל חבורא חדא לחדא
ואי כ) איכא שמש בינייהו דמשמש הכא והכא מצטרפין לחדא. ולית להו רשותא
לאיפלוני אלא מזמני תרוויהו כחדא. דתנן שתי חבורות שהן אוכלות בבת אחת
בזמן שמקצתן רואין אילו את אילו. מצטרפי' לזימון. ואי לא אילו ואילו מזמנין לעצמן
ותנא ואם יש שמש ביניהן מצטרפין והלכה כב״ש. ומותרל) לשמש בשמש עם הארץ

סא. והיאך מברכין ברכת המזון באחד. ברוךמ) משביע רעיבים ברוך משקה. בא
אמ״ה הזן את העולם כולו בטובו. וכן לשנים. מגינ) ועד ט' אומ' נבו
שאכלנו משלו. והן עונין. ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ועונה המבו
כן. ומנא לן דהכי הוא. דתנן כיצד מזמנין. (בשלשה) [בעשרה] או' נברך אלקי
שאכלנו. והכי אמרו משמיה דרב ביבי בריה דרב שמואל דהכי הוו בעשרה. הה
דמזמין צריךפ) לברך נברך אלהינו מה טע' משום דכת' (תהלים לד) גדלו לי
אתי. (שם צה) זמרו לי״י. בלמ״ד. דלגבי ברכה אשכחן דכת' ברכו את י״י (ד
כט) ויברך דוד את י״י לעיני. (ברכה דלא) [ולא] אשכחן בלמ״ד. וכן הלכה: א' ו
אדא בר אהבה ששהע) נחלקין עד עשרה. וכן מזמנין בי תלתא. גדול אומ' נבו
שאכלנו משלו. מסובין שם אומ' ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ואםפ) מש
מן הדין לישנא (דיבורי) [בורים] ניגהו. אבל ברכו שאכלנו. לא נאמר מאן דבריך
דאפקיה לנפשיה מכלל המסובין. וא' שמואל אל יוציא אדם עצמו מן הכל
ומברכותיוצ) של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם עם הארץ הוא. דתניא ר' ז
ובטובו חיים הרי זה בור. תניא אידך ר' או' חיינו הרי זה תלמיד חכם. חיים הרי
בור. ומאן דלא גמיר ברכת המזון בלשון הקדוש מברך בכל לשון ויוצא ידי חובו
דתנןק) במסכ' סוטה פ' אילו נאמרין בכל לשון. פרשת סוטה. ווידוי מעשר. קר
שמע ותפילה וברכת המזון:

סב. ומאןר) דעייל ואשכח חברייא דאיכרוך ריפת' וקא מברכי מיבעי ליה לע

ע״ב. ס) לאחשובי וכו' ולפנים משורת הדין וכו' כן פירש״י שם על לפנים משורת הדין לאחשו
והוא מפירש ת״ג. ט) דאמר רב דימי וכו' שם מ״ה ע״ב. י) ושתי חבורות וכו' שם נ' ע״א. כ)
איכא שמש וכו' שם נ' ע״ב. ל) ומותר לשמש בשמש ע״ה שם נ״ב ע״ב. מ) ברוך משביע רע
וכו' הטור בסי' קפ״ז כתב ויש שמוסיפין ואומרים ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים, וה
שם הביא בשם המרדכי דסוף ברכות דבפרדס איתא דכשהוא מברך ביחיד אין לאומרו, וב
המחבר נראה שיש להוסיף תיבת לצמאים כדאיתא בטור, וכמו דאיתא לקמן בנוסח בה״מ סי' פ
נ) מג' ועד ט' אומר נברך שאכלנו משלו ומנא לן דהכי הוא (פירש דדוקא מג' ועד ט' אמ
שאכלנו משלו ולא בעשרה) דתנן כיצד מזמנין בעשרה אומר נברך אלהינו שאכלנו (ולא ק
משלו) והכי אמרו משמיה דרב ביבי כריה דרב שמואל דהכי חוו בעשרה (פירש דלא בעי לומר מ
ונתכוון להא דאיתא לפנינו נ' ע״א אמר רב הונה בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בג' דליכא
שמים אבל בעשרה דאיכא ש״ש מוכחא מילתא כדתנן כענין שהוא מברך וכ' על המזון שא
ולא קתני משלו כפירש״י וגירסא אחרת הי' לו להמחבר בשם האמוראים, ועיין במעיו״ט ובצל״ח
פ) צריך לברך נברך וכו' עיין תו' מ״ט ע״ב ד״ה נברוך וכו' וקשה לי הא כתיב ברוכים אתם
ומצאתי בפרדס לרש״י ז״ל שעמד בזה ע״ש סי' צ״ג. ע) ששה נחלקים וכו' ברכות נ' ע״א. פ)
משני מן הדין לישנא בורים ניגהו כצ״ל וכן הוא בבה״ג פ״ז שם. צ) ומברכותיו של אדם וכו'
ק) דתנן במס' סוטה וכו' ל״ב ע״א. ר) ומאן דעייל ואשכח חברייא דאיכרוך ריפתא וקא מב

בביאור אות ס, ועיין בשיורי ברכה קצ״ב.

תריה[ו] (אמן) [כדאמרינן] בא ומצאן כשהן מברכי'. (וזה) [מה] הוא עונה
עונה אחריו) [אחריהן] ר' זביד אמר ברוך (יי' המבורך) [ומבורך]. רב פפא (ממאן)
אמן] (דאמרי') [ואמריי'] לא פלינו. אשכחינהו דקאמרי נברך אי' איהו אמן. ותו
פרשי' ליה למילתא על איניש מעלמ' גבי דמברכין ברכת המזון. אי כי תלתא
ינון עד פחות מי' אשכחיה למאן דמברך וקא מברך שאכלנו משלו. כדאמרי ברוך
וא שאכלנו משלו. מיבעי'ם) ליה למיעני בתריהון ברוך יי' המבורך לעולם ועד. ואי
עשרה א' איהו בהדייהו ברוך הוא אלקינו המבורך לעולם ועד. ואי עייל ואשכחינהו
תר דסיימי עונה בתרייהו אמן. וכלם) מאן דשמע מן חבריה דקא מברך בין ברכת
יין בין ברכת הלחם ופירות וכן ברכת המצות מיחייב הוא למימר אמן. ואע"ג דלא
אכיל ולא קעביד הך מצוה: ואי גמר סעודתיה. עד מה שיעור מעכב ומברך.
דתנן עד מתי מעכב ומברך עדח) כדי שיתעכל המזון שבמעיו. ועדנ) כמה הוי
יכול. ר' יוחנן אמר כל זמן שהוא צמא מים מחמת אותה אכילה. א"ר אבהו ואמרי
ה במתניתא תנא אכלג) כשהוא מהלך יושב ומברך אכל כשהוא עומד יושב ומברך.
מיסב על גבי מיטה יושב ומברך והילכת' בכולהו יושב ומברך:

ג. **אדם** שאכל ושכח ולא בירך. ונפיקד) לאורחא או לשוקא. ב"ש אומ' יחזור
למקומו ויברך. וב"ה אומר (למקום) [יברך במקום] שנזכר. והלכה כב"ש.
אפילו ב"ה לא פליגי אלא בשכח אבל במזיד חוזר למקומו ויברך ומאן דעביד שוגג
ב"ש תבא עליו ברכה משום דהילכתא כב"ש: הנהוס) תרי תלמידי חד עבר בשוגג
ב"ש ואשכח ארנקא. וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא. רבהו) בר בר חנה אזיל
בחסרה) [בשיירתא] כרך ריפת'. אשתלי ולא בריך. א' להו עכיבו לי דאנשיאי יונה
דהבא. הדר לדוכתיה ובריך ואשכח יונה דדהבא: אמר רב נחמן משהז) תיקן להם
ישר' ברכת המזון בשעה שירד להם מן. יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה
שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תיקנו להם בונה ירושלם. דוד תיקן רחם יי' אלקינו
לינו ועל ישראל ועל ירושלם עירך. שלמה תיקן להם לישראל על הבית הגדול
הקדוש שנקרא שמך עליו. הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה כנגד הרוגי ביתר. אמר רב
מתנה אותו יום שניתנו לקבורה תיקנו הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו. והמטיב
שניתנו לקבורה:

ד. **ת"ר**ס) סדר ברכת המזון כך היא. ברכת ראשונה ברכת הזן ברכת שנייה
ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלם. רביעית הטוב והמטיב. ובשבת
מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, ואומר קדושת היום באמצע. ר'ט) אליעזר אומר הרוצה
לאומרה בנחמה אומרה. בשנייה (ובשלישית) אומרה. (אבל) בברכה שתיקנו חכמים

מיבעי ליה לענוי בתרייתו כדאמרינן בא ומצא כשהן מברכין מה הוא עונת אחריהן רב זביד אמר
ברוך ומבורך, רב פפא אמר אמן, ואמרינן לא פליגי אשכחינהו דקאמרי נברך אמר איהו ברוך
מבורך, אשכחינהו דקא עני ברוך אמר איהו אמן כצ"ל ועיין ברכות מ"ה ע"ב, ובשו"ת רשב"ש
י' תמ"ג. ם) מיבעי ליה למעני בתריהון ברוך ומבורך ואי בעשרה וכו' כצ"ל ע"פ ה"ג וסרע"ג
ע"ש. פ) וכל מאן דשמע וכו' כן הוא לשון ה"ג פ"ז דברכות והוא ממתניתין נ"א ע"ב ועונין אמן
כו' וגמרא נ"ג ע"ב אחר הכל עונין אמן. ח) עד כדי שיתעכל וכו' שם נ"א ע"ב. נ) ועד כמה
הוי עיכול וכו' לפנינו שם נ"ג ע"ב איתא אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב, ור"ל אמר כל זמן
שצמא מחמת אכילתו, ועיין ירושלמי ברכות פ"ז ה"ז, ובאו"ז סי' רי"ב נראה שהיה לו גירסא
אחרת בירושלמי ע"ש. ג) אכל כשהוא מהלך וכו' לפנינו הגירסא האוכל ומהלך מברך מעומד וכו'
ע"ש נ"א ע"ב ועיין בר"ס ועיין בתוס' שם ד"ה והלכתא וכו' והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב עת
ברכת, ועיין בברכ"י סי' קפ"ג שהביא זה משם דורשי רשומות וכו' והוא תמוה. וראיתי שכבר העיר
ע"ז בעצמו בשיורי ברכה שם שהוא בתוס' הנ"ל. ד) ונפק לאורחא או לשוקא וכו' לשון ה"ג שם.
ה) הנהו תרי תלמידי וכו' שם נ"ג ע"ב. ו) רבה ב"ב חנה אזיל בשיירתא כצ"ל שם נ"ג ע"ב.
ז) משה תיקן להם וכו' שם מ"ח ע"ב. ס) ת"ר סדר ברכות וכו' שם. ט) ר"א אומר הרוצה לאומרה
בנחמה אומרה, בשניה אומרה, בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה כצ"ל ועיין בגמרא שם הגירסא

ביבנה (אין) אומרה. וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמת בלבד. והלכה כחכמי:
תנו רבנן מניין לברכת המזון מן התורה. שנאמר (דברים ח) ואכלת י) ושבעת וברכ
זו הרכת הזן. את יי׳ אלהיך. זו ברכת זימון. על הארץ. זו ברכת הארץ. הטובה. ו
בונה ירושלם. וכן הוא [אומר] ההר הטוב הזה והלבנון. אשר נתן לך (דברים
זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו. לפניו מניין. אמרת קל וחומר כשהוא ש
(ויברך) [מברך]. כשהוא רעב לא כל שכן. ר׳ אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואכ
ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך. זו ברכת הזן. אבל ברכת זימון נפקא ליה מגדלו לי
אתי. על הארץ. זו ברכת הארץ. הטובה. זו בונה ירושלם. וכן הוא אומר ה
הטוב הזה והלבנון. אשר כ) נתן לך זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו לפ
מניין ת״ל אשר נתן לך משעה שנתן לך חייב לברכו: ובהטוב והמטיב צר
לומר מלכינו המלך הטוב והמטיב. רב פפא אמר צריכה (שני) [שתי] מלכיות ל
(מרידיה) [מרידה]: ומיבעי ליה לאדכורי ברית ותורה בברכת הארץ. דתניא ל)
אלעזר אומר כל שלא אמר (ברית ותורה) [ארץ חמדה טובה ורחבה] בברכות האר
ומלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא ידי חובתו. נחום הזקן אומר צריך שיזכ
בה ברית. ר׳ יוסי או׳ צריך שיזכיר בה [תורה]. פלימו אומר צריך שיקדים בר
לתורה. שזו ניתנה בג׳ בריתות וזו ניתנת (בג׳) [בי״ג] בריתות. ר׳ אבא [אומר] צר
שיאמר בה הודאה תחילה וסוף. והפוחת לא יפחות מאחת. וכל הפוחת מאחת ה
זה מגונה. וכל החותם מנחיל ארצו׳ בברכת הארץ. ומושיע (ארץ) [את ישרא
בבונה ירושלם. הרי זה (מגונה) [בור]. וכל שאינו אומר ברית (ותורת) [ותור
בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא ידי חובתו. ובשתי ברכ
קמייתא לא מיכפי ליה למאן דמבריך למעניה אמן לנפשיה אבל בבונה ירושלם ע
בלחישה. דה״ר העונה מ) אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח. ותניא אידך הרי ז
מגונה. לא קשיא הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלם:

סה. אביי נ) עני אמן בקלא. כי היכי דלידעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאוריית
רב אשי עני בלחישה. כי היכי דלא ליזלזלו ביה. האי מאן דשו
המוציא. או דמברך על מצות לולב ושופר. או ס) על פירות. ברכה דקמי אכיל
ועני אמן בתר נפשיה הרי זה דרך בורים. דת״ר המברך על הפירות ועונה אמן ברכ
לעצמו הרי זה דרך בורות. אקשיה ס) ליה רבנן למר רב יהודאי גאון. והרי בונ
ירושלם דעונה אמן לעצמו. התם הכירא לפועלים קעביד. דלוקמוה לעיבידתיה
תיגה לאביי דאמר בקלא. לרב אשי דעני לה בלחישה. מאי שנא מקמי אכיל
מבתר אכילה. בתר אכילה כיון דגמרא עבידתיה לית לן בה. דקמי אכילה כיון דלי
ליה לאשתעויי עד דטעים. וכדעני אמן דמי (לא קמשתעי) [כמאן דקמשתעי]. והיי
דקת׳ דרך בורות. דבורין קמשתעיין והדר (טעון) [טעמן]:

סו. א״ר זירא ואיתימא ר׳ אבהו ואמרי לה במתנית׳ תנ׳. עשרה ע) דברים נאמר
בכוס של ברכה. טעון הדחה. ושטיפה. חי. ומלא. עיטור ועיטוף. נוטל
בשתי ידיו. ונותנו בימין. ומגביהו טפח. ונותן עיניו בו. ויש אומ׳ משגרו (כמתנה

שלפנינו ועיין ד״ס. י) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזמון את ה׳ אלהיך זו ברכת הזן וכו׳ כן הוא גירסו
הש״ס שלפנינו, אך התוס׳ מ״ו ע״א ד״ה עד היכן העתיקו וברכת זו ברכת הזן וראיתי שכבר העיר בזו
מהרי״ב. כ) אשר נתן לך זו הטוב והמטיב הוא כגירסת הכ״י המובא בד״ס ולפנינו איתא הטוב והמטי
ביבנה תקנוה. ל) דתניא ר״א אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכו
בית דוד בבונה ירושלים כצ״ל שם מ״ח ע״ב. מ) העונה אמן אחר ברכותיו וכו׳ מ״ה ע״ב
נ) אביי עני וכו׳ שם. ס) או על פירות וכו׳ הוא בתוספתא מגילה פ״ג, וירושלמי ברכות פ״ה ה״ד
ועיין בה״ג פ״ז פסק ודאי מאן דשרי וכו׳ ושם פ״ו דברכות פסק ואלתר דמברך וכו׳ ועיין תוס
ברכות מ״ה ע״ב ד״ה הא וכו׳ ובראש סי׳ י׳ ובב״י או״ח סי׳ נ״א. ועיין בספר מגילת ספר עשו

תנה] לאנשי ביתו. א״ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה. הדחה. ושטיפה. חי.
לא. תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. א״ר יוחנן כל המברך על הכוס מלא
נין לו נחלה בלי מצרים. שנאמר (דברים לג) ומלא ברכת יי׳ ים ודרום ירשה.
יוסי בר׳ חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמות. העולם הזה והעולם הבא. עיטור
) יהודה אומר מעטרהו בתלמידים. רב חסדא אמר מעטר ליה בנטלי. א״ר חנין
. אמר רב ששת ובברכת הארץ. ואיתל) דגרסי׳ ובְהִי. כלומר באיזה ברכה מעטר
ומשני לה בברכת הארץ. ולא באחרונה. עיטוף. רבק) פפא אומר מעטף ויתיב
רך. רב אשי פריס סודרא על רישיה ומברך. נוטלו בשתי ידיו. א״ר חנינא בר
א אמר קרא (תהלים קלד) שאו ידכם קודש וברכו את יי׳. ונותנו בימין. א״ר
א בר אבא אמר ר׳ יוחנן ראשונים (שאלן) [שאלו] שמאל מהו שתסייע לימין.
׳ רב אשי הואיל וראשונים לא איפשיט להן אנן נעביד לחומרא. מגביה מן השלחן טפח.
מרר) רב אחא בר . . . . . אמרש) רב אשי אין מסיחין על כוס של ברכה:

וזה הוסף מפי רבינו תנוח נפשו בצרור החיים. נטילתת) ידים על שם כלי
ששמו אנטל. והוא מחזיק רביעית לוג. כדאמרי׳ אנפקא) אנבג אנטל.
יק רביעית של [תורה] ושנו רבותינו [מי]ב) רביעית נוטלין לידים (ו)לאחד ואפי׳
נים הואיל ומשירי רביעית קאתו ונטילה שאמרו אינה אלא בכלי ואי נמי איג)
יל ידיו בנהר אז במעיין או במקוה של מ׳ סאה סגי. וכשהולך בדרך נוטל עמו
י קטן שהוא מחזיק רביעית ליטול ידיו ממנו ודיו. אוד) נוטל ידיו שחרית בביתו
תנה עליהם לכל היום שמא לא ימצא מעיין או נהר לטבילה. ושאלנו לר׳ הנפנה
של ידיו צריך לחזור וליטול פעם (פעם) אחרת או לא ואמ׳ לנו אף אני כך
אלתי את רבינו יעקב בר׳ יקר. ואמר צריך לחזור וליטול. (ובדברי) [וכדברי רבי]ה)
לה אחת עולה לכאן ולכאן וראייה לדבר מיהא דרב. דאמר בפרק כל הבשר
ל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם לכל היום כולו. ואמר להו רבינו לבני) פקתין
יבות כגון אתן דלא שכיחי למיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולי יומא:
לכתא כרב באיסורי. ועוד מעשה דרבינא כרב. נטילת ידים פי׳ רב היי בתשובותיו
שם שצריךז) להגביה ידיו לאחר רחיצתן כמו (ישעיה סג) וינטלם וינשאם כל
עולם. חייב אדם לברך על נטילת ידים על כל פעם ופעם שנוטל ידיו מכאן
צוה לרחוץ משום ניצוצות כדאמרח) ביומא חייב לברך דנטילה זו לנקות עצמו
הא ראוי לקרות בתורה. ולשאר מצות ואמרי׳ במסכתט) ברכות כל הנפנה ונוטל
ו ומניח תפילין וקורא שמע עליו הכתוב אומר (תהלים כו) ארחץ בנקיון (כפוה) [כפי]
סובבה מזבחך וגו׳ אבל ברכת נקבים לאחר שבירך שחרית אינו צריך לברך כל

שהאריך בזה. פא) אקשו ליה רבנן למר רב יהודאי גאון וכדעני אמן דמי כמאן דקמשתעי והיינו וכו׳
לשון ה״ג פ״ז דברכות. ע) עשרה דברים וכו׳ שם נ״א ע״א. פ) ר׳ יהודה אומר וכו׳ לפנינו שם ליתא
אי תיבת אומר. צ) ואית דגרסי׳ ובהי וכו׳ גירסא נפלאה היא, ולא ראתיה ולא מצאתיה בכל
י הראשונים והאחרונים שלפנינו, והיא מרגניתא דלית לה טימא. ק) רב פפא וכו׳ לפנינו שם
א רב פפא מעטף ויתיב רב אסי פריס וכו׳ ועיין בד״ס וגם שם ליתא להאי תיבת אומר. ר) אמר
אחא בר׳ חנינא מאי קרא כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא כצ״ל. והסר בהכ״י. ש) אמר
אשי וכו׳ לפנינו אמר רב אסי וכו׳. ת) נטילת ידים וכו׳ עיין מוסף הערוך ערך נטל ב׳, והמרדכי
ש נטילה ע״ש שמגביה ידיו כדכתיב וינטלם וינשאם, וי״מ נטילה ע״ש אנטל וכו׳ ע״ש פ״ח
יכות סי׳ קצ״ב. א) אנפק אנבג אנטל וכו׳ ב״ב נ״ח ע״ב. ב) מי רביעית נוטלין לידים לאחד
ילו לשנים כצ״ל והוא בחולין ק״ז ע״א. ג) אי טביל ידיו בנהר וכו׳ חגיגה י״ח ע״ב נוטלין
ים וכו׳ וחולין ק״ו ע״א חמי מבריא וכו׳ וכפירש״י ד״ה דכ״ע שפיר דמי דשם טבילה עליהם
מעיינות ומקואות. ד) או נוטל ידיו שחרית וכו׳ חולין ק״ו ע״ב. ה) וכדברי רבי נטילה אחת וכו׳
ל וכן מצאתי באגרות שד״ל, וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל, והובא בטור א״ח סי׳ קס״ה. ו) לבני
תא דערבות כגון אתון דלא שכיחא לכו מיא כצ״ל חולין ק״ז ע״א. ז) שצריך להגביה ידיו
סוטה ד׳ ע״ב והטור או״ח סי׳ קס״ב הביא נסימן לדבר וינטלם וינשאם. ח) כדאמר ביומא וכו׳

היום ויש אומר שצריך לברך על כל פעם ופעם שנפנה ואפילו לנקבים קטנ
ושאלתי לר׳ אם מברך עמה על נטילת ידים על כל פעם ופעם והשיבני אם ז
עומד לעסוק בתורה לאלתר או לילך לבית הכנסת או להוציא בפיו שום קדו
או אני מברך על נטילת ידים ואשר יצר. אבל בשעה שאני יושב ובטל איני חוש
לברך על נטילת ידים אלא אשר יצר. ואותה לפי שצריך לנקבים. ואם בא לא
לאלתר אינו נוטל ידיו ב׳ פעמים כשאר אנשים אחת על אכילה ואחת על פני
אלא פעם אחת מברך עליה על נטילת ידים ויושב ואוכל. ואם אמר אדם לחב
לאחר שברך ברכת המוציא טול ברוך אינו הפסק ואינו צריך לחזור ולברך מיו
שמעין אכילה דיבר. וכן הורה ר׳ וגראין דבריו שלא הסיח דעתו מן הברכה כדא
רב טולי) ברוך אין צריך לברך ור׳ יוחנן אמר אפילו אמר הביאו מלח הביא ליפו
ואפילו אמר תנו מאכל לבהמה אין זו הפסקה דחייב אדם להאכיל לבהמתו קו
שיאכל. דאמר רב ששת גביל גביל לתורי אין צריך לברך: ואמר רב יהו
אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיאכל לבהמתו. שנאמר (דברים יא) ונתתי ע
בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת:

סח. אמר כ) רב פפא הילכתא דברים הבאים מחמת סעודה בתוך סעודה א
טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. כלומר דברים הרגילין ל
מחמת ליפתן ללפת בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאו בתוך הסעו
לאחר שבירך על הפת אע״פ שלא היו על השלחן בשעת ברכה. אינן טעונין ברכה
לפניהן ולא לאחריהן דכי בריך דלייתו הוא דבריך והוה ליה פת עיקר ופוטר את הטפל
שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה. כלומר דברים שאינן דרכן לבא מחמת הסעודה שא
ליפתן. ואוכלין אותו בסעודה לשביעה. כגון דייסין וטיצני וטרגוס. ובאו בתוך הסעו
לאחר שברך על הפת. מברך לפניהן הואיל ולא באו לפני הפת. וטפילה וליפ
ליתנהו כר׳ זירא דאמר הני בבלאי ל) טפשאי דאכלי נהמא בנהמא. וברכותיהן א
שוות אפילו הכי אינו מברך לאחריהן דמין מזון נינהו ומפטרי בברכת המזון. א
אם באו קודם סעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר פרפרת שלפני המז
דברים הבאים (בתוך) [לאחר] סעודה שרגילין לאוכלן בקינוח סעודה שלפני בר
המזון כגון פירות וכל מיני מגדים טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן דלא ליפתן ה
ולא זייני ואפילו עשאן ליפתן בטלה דעתו ולא מפטרי בפת ומיהו אם הביאום לפ
סעודה פת פוטרתן:

סט. בא מ) להם יין בתוך הסעודה. כל אחד ואחד צריך לברך כמפרש טעמ
בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן אחר הברכה. וא
מתכוין לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו. וכן הלכה: מר׳. כל הברכות דעת משמ
ושומע בענן. ופעם נ) אחת שאלתי לר׳ אם אני יוצא בהבדלת בית הכנסת כיון של
נתכוונתי בברכת היין. ואמר לי הואיל ונתכוונת לברכת הבדלה דייך: אגוז ס) בדב
ר׳ מברך בתוך הסעודה. ומברך עליו שהכל. לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה:
מינין הן הכתובין על שבח ארץ ישראל. חטה ושעורה נפן ותאנה ורמון זית ש
ודבש. ודבש היינו דבש תמרים. מין אילן ומין פירי ולא דבש דבורים. ואילו ה

ל׳ ע״א. ס) במס׳ ברכות ס״ו ע״א. י) טול ברוך וכו׳ שם מ׳ ע״א. כ) אמר רב פפא הלכת
וכו׳ שם מ״א ע״ב ועיין בתו׳ שם ד״ה הלכתא וכו׳, ובראש פ״ו סי׳ כ״ו. ל) בבלאי טפשאי ביצ
מ״ז ע״א. מ) בא להם יין בתוך הסעודה וכו׳ ברכות מ״ג ע״א והוא לשון הפרדס לרש״י ז״ל ע
סי׳ ע״ב ע״ש. נ) ופעם אחת שאלתי לר׳ אם אני יוצא וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ע
ונראה שהועתק שם מהספר של המחבר ע״ש. ס) אגוז בדבש וכו׳ כן הוא ג״כ כלשונו בפרד
לרש״י ז״ל סי׳ ע״ז אגוז בדבש ר׳ מברך עליו שהכל לפי שנשתנה אגוז מכמות שהיה, ועיין בתערו

תע״ג, עיין ראבי״ה ח״ב 56, מעשה הגאונים 54.

שורה 30, לאחר תיבת מ א י — יש להפסיק בנקודה. והכוונה, איזה טעם נוכל לומר שם (רש״א).

משת המינין. חטה ושעורה וכוסמת ושיבולת שועל ושיפון. כולו מין תבואה. כלע)
ן אילן מחמשת המינין. כגון ענבים תאנים ורמונים זיתים ותמרים. (ויברך) [מברך]
ניו בורא פרי העץ ולאחריו ברכה מעין שלש. כלומר אחת שהיא דוגמא ודומה
שלש ברכות לברכת המזון שהיא דאורייתא כדאמר וברכת את יי׳ אלהיך זו ברכת
מזון דקאי (או אכלת) [ואוכלת] ושבעת וברכת דלעיל כלומר מאכילתך ושביעתך
יכיהו. על הארץ הטובה. זו ברכת הארץ. אשר נתן לך זו בונה ירושלים. הטוב
מטיב ביבנה תקנוה ואינה מן המניין. והני תלתא אלחם כתיבי דכת׳ לעיל מיניה.
רץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. להכי מברכינן ג׳ ברכות שלימות. אבל
מיני פירות אע״ג דחשיבי בשבח הארץ מכי לא סעדי ולא זייני כי חיטה ושעורה
לא בעינן שלימות אלא מעין שלש סגי:

. חו היא הברכה מעין ג׳ ברוך א״י אלקינו מלך העולם על העץ ועל פרי העץ
ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע
טובה. רחם יי׳ אלקינו על ישראל עמך ועל עירך ונחלתך והעלינו בתוכה ושמחינו
ה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך א״י על (העץ) [הארץ] ועל פרי העץ. והוא
עין ברכת המזון שמברך על אותו דבר שמילא כריסו ומשבעו על ארץ חמדה ומעין
רכת הארץ. רחם יי׳ אלקינו על עירך. ומעין בונה ירושלם כי אתה טוב ומטיב
כל. מעין הטוב והמטיב. ומעין ד׳ היא ומעין שלש דקרי לה תלמודא מעין ג׳
אורייתא קבעי מימר ברוך א״י על הארץ בכל מקום צריך להזכיר שבח על פרי
ארץ אחתימה בין אפירי בין אחמרא בין אדנן חי בין אמבושל דסוף חותם על פרי
עץ מעין פתיחה שעיקר ברכתו לכך באה: אבל שתי חמרא מינו דאחשביה
עילומא) [לעילוייא ש]נעשה יין לגדולה ולמלכות אישתני למיקרי שמא באפי
פשיה ומברך לפניו בורא פרי הגפן ולאחריו על הגפן. וחותם על הארץ ועל פרי
גפן. בשבח האילן שבעולם אין זקוק לברך אחת מעין ג׳ (נ׳) כיון דגרעי כולי האי
לא כתיבי בשבח הארץ אלא בתחילה בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות רבות
מו על המים. ואפילו חובה לית בה. אלא ר״פ) טרפון הוא דמברך (יומא) [אמיא]
רא נפשות רבות וחסרונם. וכן נוהגין אכולהו מיני דלא כתיבי בתורה לשבח
הודאות על הנאת שביעתו. וכל מאן דאידכר ליה בהלכה לאו משום דקבע לה
חובה. אלא לטפויי שבחיו:

א. כל נ) שהוא מחמשת המינים. חיטה ושעורה דכתיבי בקרא. וכל מיניהו כגון
כוסמין ושיבולת שועל ושיפון טחנו ואפאו פת כיון דאישתני לעילוייא
נעשה לחם אישתני לברכה מיוחדת. בתחילה המוציא לחם. ולבסוף ג׳ שלימות
היינו ברכת המזון ואי אכיל להו כמעשה קדירה כגון טרייש וורמשיילש. ואכיל
הו בלא פת מקמי דלבריך המוציא בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה מעין
דחשיבי מידי דמזון נינהו. ומיהו ג׳ שלימות לא בעי (כרובי) [ברוכי]. דלאו לחם
נהו: ופותח על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה. מחיה על דבר שאדם חי
הם. כלכלה זו שביעת הגוף. דמיני מזון הוא. הואיל ובישלו. וחתים [על] הארץ
ל המחיה בשבח הארץ. וכמעין פתיחה: ואי אכיל להו בעיניהו כגון קליות של
משת המינין אי נמי דבסס להן מיבסס כמות שהן חיין דהשתא לא שייכא להן
ל המחיה ועל הכלכלה דהא לא עבידי כבעין מזון פתח בהו על השדה ועל תנובת

׳ ע״ג. ע) כל מין אילן וכו׳ ברכות ל״ה ע״א, ושם מ״ד ע״א. פ) ר׳ טרפון הוא דמברך וכו׳
רכות מ״ד ע״א, ועיין תוס׳ מ״ח ע״א ד״ה ר׳ טרפון וכו׳: נ) כל שהוא מחמשת וכו׳ שם, ושם

ל המחיה עיין אוצה״ג ברכות ח״ב 63.

השדה דפתיחה זו לא שייכא בפירות האילן ולא במעשה קדירה. אלא בכו
ובכסמין בלבד שהן תנובת השדה בעיניהו דלא משתני מברייתן וחותם על הא
ועל הפירות. שצריך להיות כולל כאן על הפירות המקרא ביחד בחתימה זו אמו
כאן. ומשבחין לקונו על כל שבח הארץ אבל מעשה קדירה לא מצי חתים ד
אישתנו לעילוייא ונפקי מתורת פירי. כך נהוג עלמא למיחתם אפירות האילן. דשב
המינין על הארץ ועל פרי הארץ. ואחמרא על הגפן ועל פרי הגפן. ואין חותמין
הארץ ועל הפירות אלא בפירות תבואות בעיניהו דלא חשיבי לייחודינהו כפרי הע
ואהכי חתם פרי בחתימתו משום דאמרינן פ׳ כיצד מברכין בפירי מאי חתים ר׳ יו
אמר על הארץ ועל פירותיה משום דהוה מארץ ישראל ואכיל פירותיה רב חס
אמר על הארץ ועל הפירות [ד]הוה מבבל ובני בבל לא אכלי פירותיה. להכי חו
על הפירות. (הא) כראוקמינן (חתם) [התם] [הא] לן והא להו. וקמפרשי עלמא אפיר
מאי חתים. אי אפירות האדמה לחודייהו דכתבי בקרא דקבעו כגון חיטה ושעו
ומוקמי על הארץ ועל הפירות משום דחשיבי מייחדינן על פרי העץ אבל אני קב
בברכות אפירי מאי חתים. אכולהו פירי דקרא קבעי. בין פירות אילן בין פי
אדמה. כגון חיטין ושעורין בקלי וכרמל דכל כמה דלא בטלינהו אהנהו פירי כ
חתים עלייהו כלומר מאי חתימה מעין פתיחה. כגון על הארץ (הפירות) [ועל פ
העץ. אתאיני ורמוני על הארץ ועל תנובת השדה. אחיטי ושערי כי היכי דחה
אמעשה קדירה ואוקמינה על הארץ ועל המחיה. דהיינו מעין (פירותיו) [פתיח
ומוקמי׳ ל) רב חסדא לבני בבל כגון אנו על הארץ ועל הפירות. ועל כולן שי
כולל על פירות המקרא בחתימה ויהא משבח על כל שבח ארצנו. בר אמעשה קד
הנעשה מזון. ובעי למיחתם על המחיה. אבל (אורי) [אורז] ודוחן אי עביד
מעשה קדירה בתחילה בורא מיני מזונות. דקחזינן [דזייני] כשאר דייסות אבל ל
לא בעי ברכה אחת מעין ג׳ דהא לא כתיבי בקרא ולאו מין דגן נינהו ככוס
ושיפון. וכן הכוסס את האורז. אז בקליות אכיל להו. בתחילה בורא פרי האד
הואיל ואיתיה בעיניה ולבסוף לא כלום ואיבעי לימ׳ בורא נפשות רבות באמ
בעלמא. הואיל ולית ליה ברכה קבועה דאורייתא. חלב וביצה וכל מיני בשר.
ועוף ודגים אי אכיל להו בלא פת (בורא פרי האדמה) [שהכל נהיה בדברו]
היין בין מבושלין ולבסוף בורא נפשות. ואי אכיל להו בליפתן הפת פוטרתן
צריך ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. וזו היא ברכה שאחריהן. ברוך ם)
אלקינו מ״ה בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא להחיות מהם נפש כל
ברוך א״י חי העולמים: פי׳ דקרא זה כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על
מוצא פרי יי׳ יחיה האדם: כלומר הק׳ ברא נפשות ואנשים הרבה ועל מאכ
הרבה שבא לחיות בהן שמאכלים נפש חי שאינן חיין לא על המאכלים לבדו י
האדם: וכן מיני ירקות חזרת. שומין כרישי׳ בצלי׳ אי מילפת בהו פיתא בולא [כל
בין היין בין מבושלין. (ומאכיל) [ואי אכיל] בלא פת בורא פרי האדמה ולבסוף
בעי למימר בורא נפשות. אבל מעשה קדירה של מיני מזונות כגון טרייש ווידמשיי
אפילו אכיל להו בהדי ריפתא בטלה דעתו. דלא׳ו מידי דמילפת הוא ולא כל הי
לאפקועי ברכה דלפניהן. דבכל מקום השיבי מזון לעצמו. בין אפת בין בלא

ל״ו ע״ב, ומ״ד ע״א. ק) אפירי מאי חתים תג׳ לפנינו בברכות מ״ד ע״א איתא מיחתם במאי חת
וכן גרים מהרש״ל אפירי במאי חתים ס״א מיחתם במאי וכו׳ כן הובא בהגהות ד״ם בשם מהר
אך לפנינו ליתא, ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ע״ט וזה לשונו אבל אני קבלתי מרבותי בלו
ברכות אפירא מאי חתים, ועיין בשה״ל סימן קס״א ועיין בספר שונה הלכות על בת״ג
ז׳ברכות מה שתאריך בזה. ל) ומוקמי׳ רב חסדא וכו׳ שם מ״ד ע״א. ם) ברוך א״י

יהו בברכת דלאחריהן על המחיה ועל הכלכלה מיפטרי כיון דאכיל להו בתוך
עודה ברכת המזון קרי אכל מידי [ד]סעודה והוא פוטרתן. והוא הדין לכל פירות
ילן אי אכיל להו בהדי פיתא. כגון אנו שמלפתין לחמינו באגוזים בתפוחים. בטלה
תו אצל כל אדם. שאין להם תורת ליפתן כל עיקר. ולא כל הימנו לפוטרן מברכה
פניהן דברכת המוציא [לא פטרה] אלא מידי דמילפת. ואי משכח שום איניש
לפת בה משונה הוא ואין שומעין לו. ומיהו אם באו על השלחן קודם ברכת
וציא לא בעי תו ברכת לפניהן ולא פירות ולא מעשה קדירה דכיון דקיימי לפניו
עת ברכת המוציא. כי בריך המוציא דעתיה אכל מאי דמילפת בהריה. דתנן
יךח) על הפת פטר את הפרפרת כל מעשים על הפת קרי פרפרת. אבל בירך על
רפרת לא פטר את הפת: זהא) הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה. מברך על
יקר ופטר את הטפילה: ומתוך משנה זו אמר לנו ר' כל יינו של אדם ומשקהו
על השלחן יכול לאכול על ידי חתיכות הפת שקורין שופש ואינו חייב לברך
יא פרי הגפן. ולא שהכל אם מים הם דכיון דשורה בהן את הפת בחתיכות הוה
ה פת עיקר ומשקה טפל. וכבר בירך על הפת המוציא ויפטור את הטפילת:
ולם אינו חייב לברך בורא פרי הגפן ושהכל עד שישתה המשקה בעיניה: וכן
ונותנין היין בקערה עם המלח שקורין שלמומרא כדי להטביל הבשר אין צריך
רך על אותו יין שהרי בשר עיקר ויין טפל. והבשר כבר מיפטר בברכת המוציא
א מידי דמילפת הוא ואי אכיל בשר על ידי טיבול שלא על השלחן ליברך על
הבשר שהכל ופטר טיבולו של יין מברכה דהוא טפל:

. ייןג) הבא בתוך הסעודה. וכן פירות הבאות לקינוח סעודה נראה בעיני דבעו
כי היכי דבעי ברכה לפניהן צריכי לאחריהן. שהרי ברכת המזון לא
רה אלא מידי דמזונות דמילפתן כגון תבשילין ומאכלים. ומיני בשר ודגים שצריכין
חם ללפת בהן פיתן. אבל הללו לעצמן הן באין. והן דומין כמו שבאין בלא
לחן. והכי נמי מוקמינןג) הילכתא בכיצד מברכין. דברים הבאים לאחר סעודה כלומר
ודם] ברכת המזון לקינוח סעודה והפת. כגון פירות מגדים טעונין ברכ' לפניהן
אחריהן. לפניהן (לא) דלאו טפילה נינהו אלא לעצמן הן באין. ואין ברכת הפת שוה
רכתן שתהא פוטרתן. ולאחריהן (לא) דלאו מיני מזונו' נינהו. ואינן בכלל ברכת
זון: ומתוך כך אמר ר' כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו
ים אחרונים הרי זה משובח: שהיין הבא לאחר ברכת המזון אינן פוטרין (מיין)
יין] הבא בתוך הסעודה. שהרי הפסיק בינתיים ואסוחי דעתא הוא. כדאמרי' בערבי
חים ד) כיון דאמרינ' הבו נברך אסיר למשתי דאי לא אסוחי דעתא ולא נמלך הוי
אי בריך איין שלאחר המזון בורא פרי הגפן ליפטר ביין שבסעודה. הא למדת
ן [זה] לא קאי אלעיל כלל לכך מברכין עליו לפניו ולאחריו אם כן יין דבסעודה
אי ליפטר לאחריו כיון דיין דברכת המזון לא פטר ליה. וברכת המזון (לאו) גופיה
א קאי] (קרוי) אמשקה אלא אמזונא: הרי עיניך רואות שצריך לברך איין דסעוד'
חריו בסוף כל שתייתן. קודם שיטול. וכבר ימים מקדם עמדנו על שולחן רבינו
זרנו עליו לברך אחר אותו היין ונראה הלכה למעשה ולא רצה ליטול כתר לפנינו
בוע הלכה לדורות. אבל מרגלא בפומיה כל העושה כן ינוחו ברכות על ראשו:
. השותהה) מים בסעודתו חייב לברך על כל פעם ופעם שהוא שותה
שהכל. דכל שעתא ושעתא נמלך הוא. דאין אדם שותה אלא

ולמים כן הוא בירושלמי פ"ו דברכות ועיין תוס' ל"ז ע"א ד"ה בורא וכו'. ח) בירך על פת וכו'
ב ע"א. א) זה הכלל וכו' מ"ד ע"א. ג) ויין הבא בתוך הסעודה וכו' כן הוא בפרדס לרש"י
סי' פ"ד. ג) והכי נמי מוקמינן וכו' שם מ"א ע"ב. ד) בערבי פסחים וכו' פסחים ק"ג ע"ב.

עג, השותה מים — תשוה"ג, התשובות 100.

לצמאו ועל ידי הדחק. לפיכך אין קבע למים לפטור כל שתיותיו בפעם ראשו
אבל יין שאדם שותה לתאות נפשו. ולהשביעו ולהברותו אפי׳ בלא צמא. ה
אמרי׳ יש קבע ליין. וכיון דבריך לכסא קמא ושתה אפילו מאה כוסות בלא בר
לית לן בה: וכבר פסק רבינו משולם הגדול בתשובותיו דאפילו מיא קמיה
השולחן דאיכ׳ למימר דעתיה עילויה. אפילו הכי בריך אכל זימנא. דלעולם
קבע למים דאין אדם חוזר ושותה מהן מרצונו אלא אם הצמא דוחקו: כן ראה
כל שדרכו לאכול חי ואכלו מבושל מברך שהכל כגון פירות דכיון דאישתני סדר
והילכתו אישתני לברכה גרועה. וכשהוא חי ודרכו בכך ליבריך ברכה הראויה
פרי העץ או פרי האדמה: כל שדרכו לאכול מבושל. ואכלו חי מברך שהכל. ד
אכיל ליה שלא כדרכו וסגי[ו]) ליה בהכי דמבושל (ונמרא) [ובגמרא][ז]) דכיצד מבר
מפרשיי דהיינו כרישין פירש ב׳. שהאוכלו חי בטלה דעתו אצל כל אדם ואוי
בצלים ולפתות נמי דרכן לאכול מבושל והאוכלן חי משונה הוא לומר שהכל. אבל ירק
מוכיח בגמרא שאין דרכו לאכול בשלקות. אבל חיין חורת ועולשיי. אסיא. צרפויי
שחלין כרישן ב׳. איבשיל להו לא ליבריך ולא מידי. ודעתי מכרעת: ערמונים
נבראו אלא לצורך בישול. והמבשלן במים מברך בורא פרי העץ והאוכלן ח
משונה הוא ושהכל. וקרוב אני לומר [כן] בחבושין. ותלוייה זו בידי כי לא שמעת
פעמים ראיתי את ר׳ שהביאו לפניו על השולחן אגוזים[ח]) מטוגנין בדבש. וקורין
אב בשטרי ומברך עליהם בורא פרי העץ. כי הוא היה אומ׳ האגוז עיקר והדב
טפל. ואע״פ שמטוגנות הן בדבש לא נשתנה מחיותו ואין זה בישול. ובעיני
דבש עיקר. אלא כדיי הוא ר׳ לסמוך עליו. הביאו לפניו פירות על השולחן פליגי
בה ר׳ יהודה ורבנן. אם יש ביניהן אחד מז׳ המינין עליו הוא מברך תחילה ופו
את השאר דכיון דכולן לפניו ברכה אחת פוטרת לכולן. וקסבר ר׳ יהודה חש
עדיף. ורבנן סברי חביב עדיף. מה שלב אדם אוהבו ומחבבו משאר המינין עליו ה
מברך ופוטר את השאר: והלכה כרבים: מר׳: ופעמים ראיתי את ר׳ כשמבי
לפניו בשר של (חירות) [חידוש] או בשר מבוסם או ביצים מטוגנין בדבש נ
ומברך עליו שהכל. קודם שיבצע המוציא ואמ׳ לי ר׳ זה חביב בעיני יותר מן ה
ונוח לי ליתן ברכותיו לשבח את קוני. באשר אני אוהב. ואילו מביאין מן
(אחר) [אחר] לאחר שברך לראשון חוזר ומברך עליו כיון שלא היה לפניו כש
ברכת ראשון ליכא מאן דפטר ליה להאי: מר׳: לחמשת המינין אובלייש וקנט
היכא דקבע סעודתיה עלייהו כמו שאנו עושין בלילי ברית מילה מברכין על
המוציא ולאחריהן ברכת המזון. דכיון דאחשובינהו פיתא לקבועי עיקר סעודתיה ע
בעי ברכה כי לחם ממש כדאמרינן[כ]) גבי (ערקונין) [טרוקנין]. מר[ל]) זוטרא ק

ה) חשותה מים בסעודתו וכו׳ עיין לעיל סי׳ נ״ד ובהערותי שם ס״ק ג׳, ועיין בהגהות מיימוני
מה׳ ברכות. ו) וסגי ליה בהכי, ובמבושל מברך בורא פרי האדמה וכו׳ כצ״ל וכן הוא בפרדס
פ״ה ע״ש. ז) ובגמרא דכיצד מברכין וכו׳ ל״ח ע״ב ועיין בתוס׳ שם ד״ה משכחת וכו׳. ח) אג
מטוגנין בדבש וכו׳ וכן הוא בפרדס סי׳ ע״ז, וכן הוא בתו׳ ר׳ יהודה חסיד ברכות ל״ה ע״ב
וכן אגוז מטוגן בדבש בורא פרי העץ וכן כתוב במחזור ויטרי שנסדר לפני רש״י ז״ל עכ״ל.
סמ״ג עשין כ״ז וז״ל אגוז מטוגן בדבש כתוב הרב ר׳ שמחה זקנינו לפני רבינו שלמה שהאגוז
עיקר ומברך בורא פרי העץ, וכן הביא באו״ז ח״א סי׳ קס״ח וכן אגוז מטוגן בדבש בורא
העץ וכן כתב במחזור ויטרי שנסדר לפני רבינו שלמה זצ״ל ולא כמו שכתב שם בענין
שהדבש עיקר ויברך שהכל דודאי האגוז עיקר. וכוונתו להוציא מה שנזכר לעיל סימן ס״ט
כתב דעת עצמו הי׳ לברך עליו שהכל לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה, וכאן כתב שמס
להלכה שמברך עליו בורא פרי העץ, וכן הוא בתוס׳ ל״ח ע״ב ד״ה משכחת וכו׳ ובאגודה פרק
דברכות סי׳ קל״ד, ובסמ״ק סי׳ קנ״א הביא ג״כ אגוז מטוגן בדבש כתוב במחזור ויטרי דהאגוז ע
ומברך בפה״ע, וכן הוא בהגהות מיימוני פ״ג מה׳ ברכות ע״ש. י) פליגו בה ר׳ יהודה ורבנן
מ׳ ע״ב. כ) כדאמרינן גבי טרוקנין וכו׳ כצ״ל שם ל״ז ע״ב. ל) מר זוטרא קבע עליהו בר

בביאור שורה 4, צ״ל: וכ״ה בפרדס סי׳ פה.

עליהו ברכת [המוציא] ונו׳ ברכות. ואי לא קבע סעודתיה עלייהו אלא להתענג בעלמא אכיל להו מברך בורא מיני מזונות הואיל ומחמשת המינין נינהו. אבל לאחריהן לא מצי אומ׳ על המחיה ועל הכלכלה דלא מין מחיה נינהו. ומין מזון הן. ולא מ) סעדי ליבא (אלא דלא מין מחיה נינהו, ומין מזון הן. ולא סעדי ליבא) אלא על השבע אכיל להו. וסגי ליה בבורא נפשות רבות כמו אמיא בעלמא. מידי יהות אכוסס נ) את האורז. דאמריי התם לפניו בורא פרי האדמה ולבסוף ולא כלום:

מר׳: המוציא ס) יין כדי מזיגת כוס. מאי כדי מזיגת הכוס. תנא כדי מזיגת כוס יפה. מאי כוס יפה כוס של ברכה. כוס של ברכת המזון הצריכו חכמים לייפתו: כדאמרינן ע) בברכות עיטור ועיטוף. הדחה ושטיפה. חי ומלא:

עד. אמר רב נחמן כוס של ברכה צריך שיהא בו יין רובע רביעית הלוג. כדי שימזגנו שלש חלקי מים ואחד יין ויעמידנו על רביעית הלוג. כדאמ׳ רבא כל חמרא דלא דרא על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא. יש טועים בשמועה ז. לומר רובע רביעית. רובע הלוג כדי שימזגנו ויעמד על רביעית. יעמד על לוג שהוא רביעית הקב: וטעות הוא בידם דרבותינו וודאי לא אמרו כן. וראייה לדבר יש במסכת פ) נזיר. בפ״ג מינין: עשר רביעיות הן. חמש סומקאתא כלומר ביין ודם חמש חיורתא שנאמר בשאר משקין. וחשיב להא דהוצאת שבת. גבי חיורתא ושאר משקין ועל כורחך הני כולהו ברביעית הלוג נינהו. דחשיב בהדייהו רביעית יין לנזיר. דהוא חצי שיעור של שמן התודה. כדאמ׳ במנחו׳. וחצי הלוג שמן לתודה. וילפינן צ) לה במנחות:

עה. וכשהגיע עת תפילת המנחה נוטל ידיו וצריך ק) לברך. ואם ר) אין לו מים ליטול ידיו אם יודע שיש מים לפניו עד ד׳ מילין ימתין עד שיגיע למקום מים ליטול ידיו ויתפלל. אע״פ שעובר זמן תפילה אבל יותר מד׳ מילין יתפלל מיד. ואל יבטל מן התפילה. אע״פ שלא נטל ידיו מפני שאנוס הוא. ואע״ג דאמרי׳ א״ל רבינא לרבא חזי מר האי מרבנן דאתא ממערבא ואמ׳ מי שאין לו מים ליטול ידיו יקנח בצרורות. ואמ׳ ליה שפיר קאמ׳ מי כת׳ ארחץ במים. בנקיון כת׳ כל מידי דמנקי: ותו אמרי׳ רב ש) חסדא לייט אמאן דמהדר (אמרא) [אמיא] בשעת צלותא. הני מילי לקרית שמע דבעי למיקרייה בעונתה. אבל לתפילה דרחמי הוא דכל אימת דבעי מצלי בעי לאהדוריה אמיא: ועד כמא עד ד׳ מילין והני מילי לפניו. אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר:

המוציא וכו׳ כצ״ל שם ל״ח ע״א. מ) ולא סעדי ליבא אל על השבע וכו׳ כצ״ל ומה שמוסגר בפנים הוא מיותר וצריך למתוק. נ) אכוסס את האורז וכו׳ ל״ז ע״א. ס) המוציא יין וכו׳ שבת ע״ו ע״ב ועיין ברש״י שם דממנו מקור כל דברי המחבר כאן. ע) כדאמרינן בברכות וכו׳ ברכות נ״א ע״א. פ) במס׳ נזיר ל״ח ע״א. צ) וילפינן לה במנחות פ״ח ע״א, ושם פ״ט ע״א. ק) וצריך לברך וכו׳ צ״ע דכל הפוסקים לא הביאו דעתו בזה דצריך לברך, ורב עמרם גאון הביא בסדרו דף י״ז ע״ב נוטל ידיו ואינו צריך לברך ואם אין לו מים וכו׳ הכל כלשון המחבר, וידוע שהמחבר הולך לרוב בשיטתו, כמו שכתב ר״ת בספר הישר סי׳ תר״כ, וכן הביא תלמידו מהר״ם מר״ב שאלת מ״א כשמגיע עת תפילת המנחה אין צריך לברך ומ״מ נ״ל היוצא מבית הכסא ונוטל ידיו להתפלל תפילת המנחה שיש לו לברך ענ״י וכו׳ ולכאורה דבריו סותרים עם מה שהובא בשמו בתשובות מהר״ם בר ברוך הנדפס מחדש ע״י הרב ר״נ מסיגבן ז״ל וז״ל סי׳ שמ״ו וכשמגיע תפילת המנחה שיש לברך על נטילת ידים למנחה וכו׳ אך באמת טעות המעתיק יש שם ונשמט מן המנחה תיבות „אין צריך לברך ומ״מ נ״ל היוצא וכו׳ והמגיה לא הרגיש בזה נהוא ברור ועיין בשו״ת הרשב״א סי׳ אלף קכ״ד שמביא שם שו״ת מהר״ם מר״ב הנ״ל ומ״ס יש שם וצ״ל ובהרבה מקומות מצינו חילוק בין תפילה לד״ת וכן הוא לנכון בשו״ת הרשב״א הנ״ל, ע״כ נלענ״ד דצריך לגרוס גם בדברי המחבר ואין צריך לברך כלשון רב עמרם גאון. וכן לא חשב המחבר בתחילת הספר אותה ברכה במנין המאה ברכות. ר) ואם אין לו מים וכו׳ פסחים מ״ו ע״א, חולין קכ״ב ע״ב לגבל ולתפילה וכו׳ וברכות ט״ו ע״א ומשמע דהמחבר מפרש כפירש״י בברכות שם לענין נ״י לתפילה ולא כפירש״י בפסחים ועיין בתוס׳ שם ד״ה לתפילה. ועיין בטור א״ח סי׳ רל״ג וכשבא להתפלל כתב ר״ע וכו׳ ובב״י שם ד״ה וכשיבוא להתפלל וכו׳ ועיין בתוס׳ ברכות שם ד״ה אמאן וכו׳. ש) רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא כצ״ל.

עו. מנחה[ת] גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה. מנחה קטנה מתשע שעו
ומחצה ולמעלה. פלג[א] מנחה אחת עשרה שעות חסר רביע: תפיל
המנחה עד הערב. ר׳ יהודה או׳ עד פלג המנחה: אבל מוספין כל היום. אמר ו
יוחנן נקרא[ב] פושע: ולית הילכת׳ כרב הונא דאמ׳ אסור לו לאדם שיטעום כלו
קוד׳ שיתפלל תפילת מוספין. ולית[ג] הילכתא כר׳ יהושע בן לוי דאמ׳ כוון שהגי
תפילת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפילת המנחה: והיכ
דפשע ולא צלי דמוסף עד דמטא זמן תפילת המנחה. מצלי מרישא דמנחה ובת
בן דמוסף: דתנו רבנן. היו[ד] לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוספי
מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין. ר׳ יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח
כך של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת. וא״ר יוחנן הלכה מתפל
של מנחה ואחר כך של מוספין. מאי טעמ׳ כיון דמטא לה זמן מנחה כמאן[ה]
תרוייהו דמי: שכח[ו] ולא התפלל שחרית. מתפלל במנחה שלש. אחת של ערבי
ואחת של שחרית ואחת של מנחה. בתחילה מתפלל תפילת המנחה בעיתה: ת״ר[ז]
במוצא שבת שתים. ומבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה. ואם הבדיל בשני
ולא הבדיל בראשונה. שנייה עלתה לו. ראשונה לא עלתה לו: תפילת[ט] הערב אי
לה קבע. מאי אין לה קבע אילמ׳ דאזיל ומצלי כולי ליליא. ליתני תפילת הערב כו
הלילה. אלא מאי אין לה קבע. אינה קבע. כמאן דאמר תפילת רשות. והא[י] דקאמר
תפילת ערבית רשות או חובה. הני מילי היכא דלא קבעו כלל לצלויי. אבל [אי
צלי או קבליה עליה חובה. ואי טעי בה הדר ומצלי. דאי לא תימ׳ הכי. בראש
חדש דקאמרי׳ טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשי
החדש אלא ביום. מאי איריא ראש חדש תיפוק לי בימים טובים ושבתות נמי אי
מחזירין אותו דהא תפילת ערבית רשות. אלא ש״מ כי קאמרי תפילת ערבית רשות
הני מילי היכא דלא קבעי לצלויי כלל. אבל היכא דקבעי לצלויי. שוויה עלי
כחובה. ואי טעי בשבת וימים טובים מהדרינן ליה ועוד דקאמרי׳ ביציאות שבת
הני הבריו בבלא׳ למאן דאמ׳ תפילת ערבית רשות כיון דשרא המייניה לא מטרחינ
ליה: מכלל דכל במה דלא התיר חגורו מטרחינן ליה והכא נמי כיון דמצלי גלי
נפשיה עליה. דלא קבעי למיפטר נפשיה. ואי טעי הדר מצלי: מאימתי קורין או
שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ועד סוף אשמורת הראשונ

ת) מנחה גדולה משש שעות ומחצה וכו׳ שם כ״ו ע״ב. א) פלג מנחה וכו׳ רש״י שם ד״ה פלג וכן חלק ב׳ שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי״א שעות חסר רביעי ב) ונקרא פושע שם כ״ח ע״א. ג) ולית הלכתא וכו׳ שם כ״ח ע״ב. ד) היו לפניו שתי תפילו וכו׳ שם כ״ח ע״א. ה) כמאן דשטיחין (או דשחיטין) תרווייהו דמי, כן הלשון בה״ג פ״ד דברכוו ולא בריר׳א לי לישנא לא הא ו׳לא הא, והמעתיק החסיר התיבה והכוונה מובן ממילא. ו) שכו ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שכח ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שלש כן הו בה״ג פ״ד דברכות וכצ״ל כאן, ועיין ב״ח סי׳ ק״ח שביאר דברי בה״ג הנ״ל. ז) ת״ר (חסר כא וכן צ״ל) טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שתים, טעה ולא התפלל מנחו בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה וכו׳ והוא בברכוו כ״ו ע״ב. ט) תפילת הערב אין לה קבע וכו׳ שם כ״ז ע״ב. י) והא דקאמרינן תפילת ערביו רשות וכו׳ כל הדברים עד ואי טעי הדר מצלי הוא לשון ה״ג פ״ד דברכות ועיין תוס׳ שם כ״ז ע״א ד״ה טעה וכו׳ ועיין ברא״ש פ״ד סי׳ ב׳ מה שהקשה על ה״ג ולענ״ד נראה דלהכי דייק הבה״ו וכן המחבר אבל אי צלי או קבליה עליה היינו דעיקר החיוב הוא במה שהתחיל להתפלל. דכיו שהתחיל להתפלל בזה קבעה וקבלה לחובה על עצמו, ולכן אי לאו דאין מקדשין החדש בלילה היה צריך להזור, וזה כוונתו היכא דקבעי לצלויי וכו׳ והכי נמי כיון דמצלי וכו׳ פירש שהתחי להתפלל בזה קבעה עליה חובה, ועיין במרדכי פ״ש דשבת וז״ל וגם בירך ע״מ להזכיר שויה עלי כחובה וחוזר. וראיה מדפסק בה״ג דאפילו למ״ד תפילת ערבית רשות אם שכח ולא הזכיר של ר״ח חוזר משום דשוויה עליו חובה ה״ג לא שנא, והוא ברור בכוונת הבה״ג, וכן מצאתי בספו שונת הלכות על ה״ג שתירץ כענין שכתבתי ע״ש וזה ג״כ כוונת הרי״ף פ״ד דברכות וז״ל מיהו הי״נ היכא דלא צלי כלל אבל היכא דצלי לה לתפילת ערבית כבר שוי׳ עלי׳ חובה וכו׳ ועיין תוס׳ יומא

שורה 11, צ״ל: כמאן דשחיטין תרוייהו דמי. וכן הוא בבה״ג (עיין מנחות צא) (רש״א).

דברי ר׳ אליעזר וחכמים אר׳ עד חצות. רבן גמליאל אר׳ עד שיעלה עמוד השחר: תנו רבנן חכמי׳ עשו חיזוק לדבריהם וסייג להרחיק אדם מן העבירה. שלאכ) יהא אדם בא מן השדה בערב ואומ׳ אכנס בביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחרי כן אקרא קרית שמע ואתפלל ונמצא ישן כל הלילה: אלא אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת או לבית המדרש אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק״ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב: א״ר יהושע בן לוי אע״פל) שקרא אדם קרית שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מיטתו. א״ר יוסי מאי קראה (תהלים ד) רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם וגו׳: אמרמ) רב נחמן בר יצחק אם תלמיד חכם הוא אינו צריך. אמר אביי אף תלמיד חכם צריך למימר האי קרא בידך אפקיד רוחי פדית אותי יי׳ אל אמת (תהלים לא). א״רנ) אלעזר כל הקורא קרית שמע על מיטתו כאילו אוחז חרב פיפיות בידו. שנ׳ (שם קמט) רוממות אל בגרונם חרב פיפיות בידם. מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימ׳ רב אשי מרישיה דעניינא (שם) יעלזו הסידים בכבוד ירננו על משכבותם. ואי אשתלי ולא קרא שמע באורתא קרי עדס) דסליק עמודא דצפרא. [דתנן]: ר״ג אומר עד שיעלה עמוד השחר(דהלכה) [והלכה]ע) כר״ג: תניא א״ר שמעון בן יוחי פעמים שאדם קורא שמע שתי פעמים בלילה. אחת כשיעלה עמוד השחר ואחת אחר שיעלה עמוד השחר. ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה: א״ר יהושע בן לוי הלכה כר׳ שמעון בן יוחי. ואיכא דמתני לה אהא דתניא ר׳ שמעון בן יוחי אומר משום ר׳ עקיבא פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה כיון דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. נפיק ידי חובתו דליליא: א״ר (יוחנן) [אחא] בר חנינא א״ר יהושע בן לוי הלכה כר׳ שמעון שאמר משום ר׳ עקיבא א״ר זירא ובלבד שלא (שלא) יאמר השכיבנו: קריתפ) שמע ערבית והלל בלילי פסחים מצותן עד שיעלה עמוד השחר: כךצ) היה מנהג טוב בירושלם לחנך בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום בן [י״א] שנה עד עצם היום (הזה): בן שתים [עשרה] להשלים. ואחר כך סובלים ומקרבן לפני כל זקן וזקן כדי לברכו ולהזקו ולהתפלל עליו שיזכה לת׳ח׳מ׳ט׳ וכל מי שהיה גדול הימנו בעיר היה עומד במקומו והולך לפניו ומשתחוה לו להתפלל בעדו. ללמדך שהם נאים ומעשיהם נאים. ולבם לשמים. ולא היו מניחין בניהם קטנים אחריהם. אלא היו מוליכין אותם לבתי כנסיות ולבתיק) מדרשות כדי לזרזן במצות: במסכתר) סופרים: ביום שהושיבו ר׳ אלעזר בן עזריה בישיבה פתח ואמ׳ אתם נצבים היום כולכם וגו׳: טפכם נשיכם. אנשים באים לשמוע נשים כדי לקבל שכר פסיעות. טף למה בא כדי ליתן שכר למביאיהן. ומכאן נהגו בנות ישר׳ קטנות לבא לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. כדי ליתן שכר למביאיהם: הכל נשלם:

פ״ז ע״ב ד״ה והאמר וכו׳ ואין להאריך כאן יותר ועיין בדברי המחבר לקמן סי׳ ק״ד. כ) שלא יהא אדם בא וכו׳ ד׳ ע״ב. ל) אע״פ שקרא וכו׳ שם. מ) אמר ר״ב נחמן בר יצחק אם ת״ח וכו׳ גירסתו כגירסת ה״ג והרי״ף והרא״ש ולפנינו שם לא נזכר בר יצחק. נ) אמר ר׳ אלעזר כל הקורא ק״ש וכו׳ כן היא גירסת ה״ג והרי״ף והרא״ש ולפנינו איתא א״ר יצחק וכו׳ שם ה׳ ע״א. ס) עד דסליק עמודא דצפרא דתנן ר״ג אומר וכו׳ כצ״ל והוא לשון ה״ג פ״א דברכות. ע) והלכה כר״ג כצ״ל שם ח׳ ע״ב. פ) ק״ש ערבית והלל וכו׳ שם ט׳ ע״א חשיב נמי אכילת פסחים וכן גרים ה״ג אכילת פסחים, והמחבר דלא חשיב לה אפשר דלא ס״ל כר״ע עיין תוס׳ פסחים ק״כ ע״ב ד״ה אמר רבא וכו׳ ותוס׳ זבחים נ״ז ע״ב ד״ה ואבא וכו׳ ותוס׳ מגילה כ״א ע״א ד״ה לאתויי וכו׳: צ) כך היה מנהג טוב וכו׳ הוא במס׳ סופרים פי״ח ה״ה בן אחד עשר שנה כצ״ל עד עצם היום (הזה הוא מיותר) בן שתים עשרה להשלים כצ״ל. ק) ולבתי מדרשות לפנינו שם ליתא. ר) במס׳ סופרים קאי על מה שכתוב למעלה מזה, ועל מה שכתוב למטה, ביום שהושיבו וכו׳ וכעין זה בחגיגה ג׳ ע״א.

שורה 16, צ״ל: אחת קודם שיעלה.

עז. **פיטום** ס) הקטרת כיצד. ברייתא היא בברייתות פ״ק [דכריתות] וכן שנויי
תנו רבנן הקטרת הצרי והצפורן וכו׳. עד שאין מכניסין מי רגלי
למקדשח) מפני הכבוד: ועוד ברייתא שנוייה שם. תנו רבנן קטרתל) היתה נעשי
שלש מאות וששים ושמונה מנה בכל שנה ושנה וכו׳. ג׳ מאות וס״ה כמניין ימי
החמה: אלא המסדר שתקנו לומר בכל ערב פסקו ושנו בעניין זה: פיטום כתיב
סמנים ותיקון הקטורת קרי פיטום. ואינו לשון דישון וראוי כמו שור שלפטם. א
כלשון מסיקה בזתים. ובצירה בענבים. גדירה בתאינים. כן לשון פיטום הקטור
שס״ה מנה היו עושין ביחד בכל שנה ולא היו מפטימין לרביע ושליש כדלקא
פטימה לחצאין כשירה. לשליש ב) ולרביע לא שמעתי אם כשירה היא אם לאו לפי
היו עושין כולן ביחד: ומנהג) של קודש כפול היה והיה בו שני מנין של
והמנהד) שלנו הוא מנה של צורי. והוא ליטרא ששוקלין בה כסף למשקל יש
של קולוניא. והיא כ״ה סלעים שהוא זהובים שקורין קושטנטינין). שכל זהוב שו
שנים פשיטים ומחצה למשקל הברזל נמצא שהמנה שוקל כ״ה דינרים למשקל הבר
וזו היא ליטרא פילפלין שלנו: כמניין ימות החמה שבכל יום ויום היו מקטי
מנה אחת. פרסס) שחרית ופרס ערבית. נמצאו שס״ה מנים כמניין כנגד שס״ה ימ
וג׳ מנים יתרים שמהן כהן גדול מכנים מלא חפניו ביום הכפורים לבד החצי מנה ש
שחרית וחצי מנה של ערבית כדרך שאר ימים. וביום הכפורים כתיב ולקח מל
המחתה וגו׳ ומלא חפניו וגו׳. ואותם ג׳ מנים של קטורת אעפ״י שנכתשה עם השא
ביחד ערב יום הכיפורים. היה מחזירה למכתשתו) שעשה בצלאל וכותש אותה יפ
יפה כדי שתהא דקהז) מן הדקה. דתניא מה ת״ל דקה. ללמדך שתהא דקה
הדקה. כלומר דקה ביותר. שצריכה להיות דקה יותר מחבירתה. ולאחר כתיש
היה כהן גדול ממלא חופניו מאותם ג׳ מנים ומעלה ומקטיר. ומאותם ג׳ מנים הי
נשאר לפי שאין לך מלא חפנים מחזיקין אפילו חצי מנה של קודש שהוא מנ
שלנו. שמנה של קודש כפול היה. לפי שאין מידה לחופנים אלא כהן גדול כ
שהוא. ויש חופנא גדולים ויש חופנא קטנים לפיכך הוצרכו להוסיף על שס״ה מנים
מנים לצורך כך ששיערו חכמים אין לך חופנים גדולים מחזיקים יותר משלשה מני
ומה שנשאר מאותה ג׳ מנים מה היו עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחלל
אותה על מעות האומנין שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה ונותנין לה למחזיקי בדק הב
בשכרן. הכיס) תנו לה בשבועות ולוקחין אותה מתרומת חדשה הבאה בניסן דכ
זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה אמרה תורה חדש והבא לי קרבן מתרו
חדשה בפ״קס) דראש השנה אמרינן לה הכי: ובכל שנה ושנה בניסן היו מפטי

(הכל נשלם) כן הוא בהכ״י אשר לפני ומתחיל פיטום הקטרת וכו׳. ס) תנו רבנן פיטום הקטר
כצ״ל והוא בכריתות ו׳ ע״א ובירושלמי יומא פרק ד׳ ה״ה ועיין בביאור הברייתא בשו״ת מהרלב״
סי׳ קי״ח, ובחידושי באר שבע על כריתות, ובטור א״ח סי׳ קל״ג, וברד״א דפוס אמ״ד דף מ״ו, ובנ
תמיד על מס׳ כריתות וכאן אין להאריך. ח) למקדש מפני הכבוד בגמרא שלפנינו שם ליתא לה
שתי תיבות „מפני הכבוד״ וכבר העיר הב״י בסי׳ קל״ג וז״ל יש תוספות בסוף ברייתא זו וכו׳ ועי
בתוס׳ שם מה שהביאו בד״ה מסייע וכו׳ והב״י כתב שהתוספות הזה כתבו הכל בו ופירשו א
הרד״א לא כתבו ע״ש והתימא שלא הביא מה שנמצא בירושלמי הנ״ל והלא מי רגלים יפין ל
אלא שאין מכניסין ריח רע לעזרת מפני הכבוד, ומה שהביא הב״י בשם הכ״ב פיטום פירש כתיש
הסממנים וכו׳ הוא מפירש המחבר שקדם טובא להכ״ב. ל) קטרת היתה נעשית וכו׳ כריתות ו׳ ע״א
ב) לשליש ולרביעי לא שמעתי וכו׳ שם ו׳ ע״ב. ג) ומנה של קודש וכו׳ בכורות ה׳ ע״א ועיין תו
שם ד״ה ומנה וכו׳. ד) והמנה שלנו וכו׳ בכורות נ׳ ע״ב, ועיין שם מ״ט ע״ב רש״י ד״ה מנה ש
צורי היוצא במדינת צור דהסלע ד׳ זוזים והזוז במשקל זהב כל משקל שני פשיטין ומחצה למשק
הברזל ועיין רש״י פ׳ תרומה ל״ט והמנה הוא ליטרא ששוקלין כסף למשקל קולוניא וכו׳. דא) ע
רש״י ב״ק ל״ו ע״ב ד״ה כסף צורי וכו׳ וכן קורין בקושטנטינא לזהב דינר וכו׳. ס) פרס שחרי
וכו׳ יומא מ״ג ע״ב. ו) למכתשת שעשה בצלאל עיין עירוכין י׳ ע״ב. ועיין תוס׳ שבוע
י״א ע״א ד״ה בכל מקום וכו׳. ז) דקה מן הדקה יומא מ״ה ע״א. ס) הכי תנו לה בשבועות

שורה 1, בבריתות צ״ל: ברייתא היא בכריתות פ״ק (רש״א).

ת הקטורת בתרומה חדשה של שס״ה מנים. וגם מותר המניין שנשאר בכל שנה
ן חפינו של כהן גדול: והאי דנסיב תנא מניין ימות החמה לפי שכלל בחשבונו
ודש עיבור שנה שיתירין ימות החמה על ימות הלבנה לשלש שנים. ג׳י) יבא ידין
ארהכי פסיק ליה למימני שס״ה מנים שבכל יום כמניין ימות החמה: אילו הן הסמנין
רי צפורן וכו׳. די״אכ) סמנין נאמרו לו למשה בסיני. דכת׳ קח לך סמים תרי.
טף. שחלת וחלבנה הרי ה׳. סמים אחריני כי הני הרי י׳. ולבונה זכה הרי חד
רי׳. צרי זהו נטף. וכן תירגם אוקלוס נטופא. ומידי דמיטטף הוא. שהצורי אינו
לא שרף הנוטף מעצי הקטף. ושרף היא אותה ליחלוחית שמטפטפת באילן
לועזין גומא. והיינו דתנןל) בקומוס. ואמרינן מאי קומוס. גומא. רישינא. ובדיו
ל ג׳ עפצים נותנין אותה גומא. שאותם מינין אינם ראויים כלל ליכתב. אם לא על
י גומא. ובו כותבין בכל ארץ ספרד ונרבונא ופרוונצא: שחלת מתרגמינן טופרא.
יינו צפורין. שפניו חלקות כמו צפורן היד: לבונה כמשמעה. חלבנה יש אוי
ו שקורין גלון. ואע״פ שריחה רע מנאה הכתוב עם שאר סימני הקטורת. וכן אמי
: חיבבא בר באנא א״ר שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפריצי מ) ישרי׳ אינה
ענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתו׳ עם סמני הקטורת: מר כמשמעו. מירא
לעז. כרכום. גרוק. זעפרן. שבולת נרד. סם אחד הוא ודומה לבית יד של שבולת.
ם בלעז קורין לו אשפיק: קציעה קידה. כתרגום וקידה וקציעתיו ודומה לפינם.
קורין רוזא: דאמרינן איןנ) מרכיבין פינם על גבי קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן.
דרך הוא להרכיבו לפני שהן דומין זה לזה: קלופה כך שמו. קנמון תשעה סך
ל המניין שבא סמנין הללו עד כאן עולה החשבון לשס״ה: לא שמעתי מה טעם
א נותן מהללו ע׳ ומהללו י״ז וכן מכולן. אלא נראה הדבר לפי חיזוקו וקשיותו
ל סם וסם. הוא מיקל במשקלו. ומן הסם הקל שאינו חזק כל כך נותן יותר
תר: נרד וכרכם. שבולת נרד. אין כתובין במקרא אלא ממינין הכתוב נפקי: מה
פרט מפורש דבר שקוטרס) ועולה אלא הני: בורית ברשינה מאותו מקום י״א עשב
כך שמו. ומלבנין בו בגדים וקורין לו יורבא שבונייךא. העשב עצמו הוי בורית
ישינא. מלח סדומית. גסה. ואין בידי טעם רובע רביעית הקב: מעלה עשן. עשב.
ל שם כך. היא נקראת כן. שהיא מתמר עשנו. ועולהע) כמקל. ואינו מפצל
כאן ולכאן. דמן הפסוק נפקא לן. מעלה עשן בסדר יומא. בין ביום הכפורים
ן בשאר ימות השנה: כיפתפ) הירדן וורד. ועל שם שגדל על שפת הירדן
ראת כפת. ויש לו ריח טוב. ששפין בו. שמשפשפין בה את הצפורן שהיא
חורה כדי שלא תשחיר שאר סמנין ומלבנה בבורית. יין קפריסין מאותו מקום.
הוא חזק. ולכך מביאין סאין תלתא וחצי סאה לקבין תלתא שכך שיערו לשריית
מנה של צורי שתהא עזה שיהא ריחה חזק ל״א (אחרינא) גרסינן מפני שהוא עז
תו יין שבא מקפרס. עז היה ונותן ריח בצורי. מי רגלים עזין הן והיו יפין לצורי

א בשבועות י׳ ע״ב וכריתות ו׳ ע״א. ט) בפ״ק דר״ה ד׳ ע״א. י) ג׳ יב״א ידי״ן טעות המעתיק
כאן וכצ״ל ג״ח י״א י״ד י״ז י״ט. וחשיב במחזור של י״ט שנים ד׳ עבורים, עיין תוס׳ שבועות
ע״ב ד״ה מותר וכו׳, ושו״ת תשב״ץ ח״ש סי׳ קל״ד ובחידושי ב״ש על כריתות. כ) די״א סימנין
׳ כריתות ו׳ ע״ב. ל) דתנן בקומוס וכו׳ מגילה י״ז ע״א ואמרינן וכו׳ שם י״ח ע״ב קומוס קומא
רש״י שרף אילן ובשבת ק״ד ע״ב פירש״י קומא גומא שרף אילן. ועיין תוס׳ גיטין י״ט ע״א ד״ה
וכו׳. מ) מפריצי ישראל שם ולפנינו שם איתא מפושעי ישראל. נ) אין מרכיבין וכו׳ כלאים פ״א
נה ח׳. ס) שקוטר ועולה „ואין לך דבר שקוטר ועולה” אלא הני כצ״ל. ע) ועולה כמקל וכו׳
א נ״ג ע״א. פ) כיפת הירדן וורד וכו׳ פירושו ע״פ פירוש רש״י ב״ק פ״ב ע״ב גינת וורדין כך
ת והיא היתה צריכה לקטורת והיינו כיפת הירדן (כריתות ו׳) על שם שדרך הורד לגדל על
ת הירדן. וכן פירש הערוך ערך כפת ב׳ בפירש ה״א בושם שגדל על שפת הירדן. ובכריתות

אלא לפיכך לא היו שורין אותה בהן. לפי שהפיסום נעשה בעזרה ואי אפש
להכניסן לעזרה מפני הכבוד. ואם לא מפני הכבוד העזרה. היו שורין בהן. שהו
חלבנה שריחה רע והיא מנוייה בתורה: עם שאר. מי רגלים יש אומ׳ עשב הו
ששמו מי רגלים ויש אומרי׳ מעיין הוא ששמו מי רגלים. ועזין הן וריחן רע. ול
נהירי. חדא דמאי האי דקאמ׳ מפני הכבוד. טפי מחלבנה שריחה רע. ונו
רחמנ׳ בהאי והוא הדין לאידך. ועוד דבזבחים נ) פ׳ דם חטאת מוכח דמי רגלי
ממש קבעי מימר. השתנה דקבעי׳ התם דילד או דזקן וקמייתי עלה האי דפרקין דכ
רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין כו׳: היטב הדק. הדק היטב. התדקדק יפו
לסמנים היה או׳ שיתדקדקו יפה. לפיכך היה או׳ כן. שהקול היוצא מפיו יפ
לסמנים ותיבות הללו הטיב הדק כשאדם אומרן מוציא הקול שהרי בא מן הגרגר
וכשם ק) שהקול יפה לבשמים כך רע ליין. דאמרינן ר) יינא הגיד ק . . . הקי
בקנה. כשהגזבר הולך ליקח יין לנסכים. יצא הגיד הקילוח של שמרים מן החבי
הקיש הגזבר בקנה שבידו להראות סימן שיסתום החבית שלא יצאו השמרים. ול
היה רוצה לומר בפה שהקול רע ליין: פיטמה לחצאין שלא עשה אלא (קס״ד
[קפ״ד]ם) לשליש לא שמענו מרבינו. אם אדם רשאי לעשותה לשליש אם בת הרצא
היא. אם כמידתה שנותן מכל סימן וסימן המשקל לפי המדה שאם ת) עושה אות
(יותר) שליש נותן מכל סימן שליש המשקל שלו המפורש למעלה כשירה הי
להרצאה אפילו לשליש היסר בה מכל סימן וסימן מאותן שאמרנו למעלה. שלא נו
בה מכל אחד כמשקלו המפורש למעלה או א) (שנתן) [שלא נתן] לתוכה מעלה עש
אע״פ שאינו מעיקר סמני הקטורת אלא מעלה עשן בעלמא אחת מכל סממניה. אפ
יין אפילו בורית חייב מיתה אם הכניסה להיכל. דביאה ב) ריקנית היא. דאותה הקטו
אינה כלום והויא לה הכנסה יתירה וביאה שלא לצורך. דכתי׳ (ויקרא טז) ואל יבא בכ
עת אל הקדש זה היכל מבית לפרוכת זו לפניי ולפנים. ולא ימות הא אם יבא של
לצורך ימות. אחת לשבעים ושלש שנים היה נותן בה חצאין של שיריים. כך מצאה
ונראה בעיני דגרסינן הכי וזה חשבון מכוון כשתצרף שתי מנים וחצי המותר לכ
כיפור וכיפור הנה לכל מנין במניין מותרת סכום חצי מנין של שס״ח. שהן קפ״
מנין וחצי שביום כיפור לא היו מקטירין אלא ג׳ הקטרות. על אחת חצי המנה ו
מנין שהיו מוספין בו ביום. הנה ליום כיפור יותר ב׳ מנין וחצי חשוב ב׳ מנין וחצ
לכל שנה למניין ע״ג שני׳ ועולה ג) למניין (קע״ב) [קפ״ב] מנין וחצי חצי המניין ש
סכום שס״ח מנין: ואית דגרים אחת לששים או לשבעים שנה. היתה באה הקטור
הצאין של שיריים חצאין. משמע חצאין הרבה ואם ואסמנין קאי. כלומר חצי כ
סימן וסימן נשאר בה לסוף שנה. שרבו מן השיריים של ג׳ מנין שמשחייר בכ
שנה ושנה מחפינתו של כהן גדול דאפילו ישמעאל ד) בן קמחית שהיה גדול שבכול
לא היה חופן אלא ד׳ קבין כדאמרי׳ ביומא ורבו אותן שיריים כל כך שכשמגי

פירש״י עשב הגדול על שפת הירדן. נ) דבזבחים ורו׳ צ״ה ע״א דקבעי התם דילד או דזקן הו
בנדה ס״ג ע״א, הלשון מגומגם ור״ל מדפריך בזבחים והא בעי שבעה סממנין, ומייתא להא אל
שאין מכניסין וכו׳ ובנדה בעי דילד או דזקן וכו׳ מוכח דמי רגלים ממש קאמר. ק) וכשם שהקו
וכו׳ הכא הוה שייך למיתני איפכא עיין תוס׳ שם פ״ז ע״א ד״ה כשם וכו׳. ר) דאמרינן זרק הגי
הקיש בקנה כצ״ל והוא במנחות פ״ז ע״א וגירסתו כגירסת המשנה במשניות הגיד בדלת וכן הו
בפירש המשניות להרמב״ם ע״ש ותוי״ט פ״ח משנה ז׳ ד״ה והקיש בקנה וכו׳. ם) אלא קפ״ד כצ״
ת) שאם עושה אותה שליש כצ״ל. א) או שלא נתן כצ״ל. ב) דביאה ריקנית היא וכו׳ כן פירש
בכריתות ו׳ ע״א ד״ה חייב וכו׳ וכי מעייל קטרת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא, ועיין יומא נ״ג ע״
ועיין ב״י סי׳ קל״ג ד״ת ועליך לדעת, ובחידושי ב״ש, ועיין בשו״ת שער אפרים סי׳ ט״ז, ועיין שו״
כוסת יחזקאל סי׳ קי״א, ובמשנה למלך פ״ב ה״ג מהילכות כלי המקדש מה שהאריך בזה וצ״ע
ג) ועולה למנין קפ״ב מנין וחצי וכו׳ כצ״ל ועיין תוס׳ שבועות י׳ ע״ב ד״ה מותר וכו׳ ובמהרש״

סוף ס׳ או לסוף ע׳ לא היו צריכין לפנים אותה שנה אלא ה) (קע״ד) [קפ״ד] שהן
וצאין של שס״ה: ולא הושוו את המידה לומ׳ אחת לשבעים וכו׳. שמידת חפינה
אינה שוה שיש כהן חפינתו גדולה ויש שחפינתו מועטת: כדתנן במסכת כלי״ו)
י״ז יש שאמרו הכל לפי שהוא מלא קמצו מנחה מלא חפניו קטורת וכו׳. משום
כי קתני אחת לס׳ או לע׳ פעמים לס׳ פעמים לע׳. הכל לפי הכהנים ששימשו.
אותן שיריים הנותרים בכל שנה לא היו מפטימין אותן עד שמגיע לסוף ס׳ שיצטרפו
נשארים השיורים של כל שנה ושנה ויעלו להצאין שהרי בכל שנה היו מחללין
ותו שיור של אותה שנה מעות האומנין והוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה
מערבין אותה המותר עם שס״ה מנין. של שנה הבאה. וכך היו עושין
כל שנה עד שמגיע לששים ונמצא שמשתייר מן השס״ה מנין של שנת ששים כל
צאין ולא היו צריכין לפנים בשנת ס״א אלא קפ״ד והני ששים ושבעים לאו דליתרמי
יהא בה החצי ממש ולא יותר דאי נמי הוה קמייתא ד׳ וה׳ מנין יתר על חצאין
ו מפטימין כל מחצה של שס״ח בשנה הבאה דבציר לא מפטמינן כדקתני לעיל
שליש ולרביע לא שמענו ואין לך ע׳ שנה שלא יהא שם מן הישנה יותר מקפ״ד
חצי נשאר ברוב השנים. שאין לך מלא חפנים מחזיקין חצי מנה של קדש שהוא
מנה שלנו משקל פילפלין שלנו. הילכך אי אפשר כל ע׳ שנה שלא יהא שבו
פ״ד מנין. וכל זמן שלא נשתייר מן הישנה עד שמגיע לחצאין היו מפטימין אותה
לימה. קירטוב. לשון גבי דבש דתאינים ורימוני׳ נופם כמות שהן קרי דבש וכל
ני מתיקה קרי דבש. בריחו מפני שיהא ריחו נודף ריח טוב: סליק: (כאדם)
שאדם] ז) הולך לישן ירחץ ידיו ויטהר. (ויקרא) [אע״פ שקרא]ח) קרית שמע בבית
כנסת מצוה לקרותו על מיטתו משום שנ׳ט) בשכבך. א״ר יצחק כל הקורא קרית
מע על מיטתו מזיקין בדילין הימנו שנ׳ (איוב ה) ובני רשף יגביהו עוף. ואין עוף
לא תורה. שנ׳ (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר
חומי רשף וקטב מרירי (דברים לב). וקורין פרשה מן שמע עד והיה אם שמוע.
ו׳[טא]) ברוך אתה יי׳ אלקינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע שנת
רדמה על עפעפיי. ומאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך יי׳ אלקינו ואלקי
בותינו שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום ותן חלקי בתורתך ותרגילני לידי מצוה
ל תרגילני לידי עבירה. ואל תביאני לידי חטא ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון
ומרני מבא בדמים וישלוט בי יצר הרע ומהרהור רע. ואל יבהילוני חלומות
רהורים רעים ותהי מטתי שלימה לפניך והאירה עיני פן אישן המות ברוך א״י
מאיר] לעולם בכבודו: ברוך יי׳ ביום ברוך יי׳ בלילה ברוך יי׳ בשכבינו ברוך יי׳
קומינו: ויאמר יי׳ אל השטן יגער יי׳ בך השטן ויגער יי׳ בך הבוחר בירושלים
א זה אוד מוצל מאש יי׳ שומרך יי׳ צלך על יד ימינך. יי׳ (ישמורך) [ישמרך]
כל רע ישמור את נפשך יי׳ ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם בידך אפקיד
חי פדית אותי יי׳ אל אמת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. יברכך

. ד) ישמעאל בן קמחית וכו׳ יומא מ״ז ע״א. ה) אלא קפ״ד כצ״ל. ו) כלים פי״ז משנה י״א
ט ויש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם הקומץ וכו׳ והחופן וכו׳ ועיין עירובין ל׳ ע״ב. ז) כשאדם
ך לישן וכו׳ כצ״ל. ח) אע״פ שקרא בבה״כ כצ״ל ברכות ד׳ ע״ב. ט) שנאמר בשכבך וכו׳ כן
ש״י שם על משכבכם שנאמר בשכבך. טא) ואומר ברוך אתה וכו׳ עיין ברכות ס׳ ע״ב ושם
סא אחרת ועיין ברי״ף דגם שם הגירסא משונה ובטור א״ח סי׳ קל״ט הביא ורב עמרם הוסיף
דברים וכו׳ ותצילנו מפגע רע ומחליים רעים ואל יבהלוני וכו׳ ולפנינו בסרע״ג. איתא ומחלום
ומהרהור רע ואל יבהילוני הלומות רעים וכו׳ והעתקת הטור מדוקדק יותר ולשון המתבר ושמרני
א בדמים וישלוט בי יצר הרע כוונתו שמרני שלא אבא בדמים ואז ישלוט בי ח״ו יצר הרע
שמרני מהרהור רע. י) ר׳ יהושע בן לוי אמר וכו׳ כצ״ל והכי איתא התם ריב״ל אמר

ייי וישמרך: יאר ייי פניו אליך ויחנך: ישא ייי פניו אליך וישם לך שלום: ר״י) יהוש
בן לוי (או׳) [אמר] יושב בסתר עליון כו׳ וגו׳. כו׳ וגני: ת״ר שיר של פגעי
בכינורות ונבלים ואיזהו שיר כ) של פגעים יושב בסתר עליון. עד כי אתה ייי מחס
ואו׳ ייי מה רבו צרי עד ליי הישועה. ואף ר׳ יהושע בן לוי מסדר להני קר
וגני: ומקשינן והיכי עביד הכי. והא״ר יהוש׳ בן לוי אסור להתרפאות בדברי תור
להגן שאני. ואמרינן ל) באגדה שיר של פגעים היה אומ׳ משה בשעה שעל
לרקיע. יושב בסתר עליון. ואחר כך אומר. והיה אם שמוע תשמע לקול
אלקיך וגו׳: כי אני ייי רופאך: הנה מטתו שלשלמה. כולם אחוזי חרב. מזמ
לדוד ייי רועי לא יחסר בנאות דשא ירביצני (ו)על מי מנוחות ינהלני: נפשי ישו
ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמ
שבטך ומשענתך המה ינחמוני. תערוך לפני שולחן נגד צוררי דשנת בשמן רא
כוסי רוויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ייי לאורך ימים: אר
סתר לי מצר תצרני. (רוני) [רני] פלט (תצרני). תסובבני סלה. סלה תסובבני. פלט ר
תצרני מצר לי סתר אתה: לישועתך קויתי ייי: בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אר
ייי לבדך לבטח ת(ו)שכבני: אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ייי יסמכני: מימיני מיכ
משמאלי גבריאל מלפני אוריאל ומאחרי רפאל ושכינת אל על ראשי וסנויי וסנסנ
וסנמגלי: להימן בני הימן בוקיהו מתנייהו עוזיאל שמואל לירימות חנניה גדל
ורוממתי אליעזר לך בקשת מלותי להותיר מחזיות עמים להותיר מלותי: כל א
בנים להימם המלך. ודברי האלקים. להרים קרן ויתן האלקים לחמם בנים ארב
עשר ובנות שלש: עשה עמי אות (אות) לטובה. ויראו שונאי ויבושו כי אתה
עזרתי ונחמתי: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם (לפניכ
רינה וכל עצי השדה ימחאו כף: ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושי
וגו׳. הנה אל ישועתי וגו׳: ויישן לשלום:

עט. ואם יחלום ונפשו כאיבה עליו יתענה למחר. דא׳ רבה בר מחסיא אמר
חמא בר גוריא אמ׳ רב יפה נ) תענית לחלום כאש לנעורת אמר רב חס
ובו ביום. ר׳ יוסף אמר ואפילו בשבת. ומכל מה שחלם לא יספר לשום א
(שאם) [שלא]ס) יפתרנו להרע לו ואמרי׳ בברכות פ׳ הרואה כל ע) החלומות הול
אחר הפה. תנא פ) אחר הפותר ראשון. ואם לא יספרנו כאשר בא כן ילך: דאמר
כל צ) חילמא דלא מתפרשא כאיגרתא דלא מתקרייא ואת אשר חפץ יבטלנו כר
חמא: אמ׳ ק) רב חמא בר אמי א״ר פדת א״ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה ע
יטיבנו בפני שלשה. ואומ׳ להם חילמא טבא חזאי ג׳ פעמים: ועונין ג׳ פעמים חיל
טבא חזית טבא הוא טבא ליהוי מן שמיא לינזרו עליה דליהוי טבא ורחמנא לישו
לטב: כן יאמרו ג׳ ר) פעמים. ובפעם שלישית יאמרו ג׳ הפוכות: ג׳ פדיות ג׳ שלום
הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: אז תשמח בתולה במחול בחו
וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וניחמתים ושמחתים מיגונם. ולא אבה ייי אל
לשמוע אל בלעם ויהפוך ייי אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ייי אלה

להו לחני קראי תאגי שבועות ט״ו ע״ב והמחבר מפרט הני קראי. כ) שיר של פגעים וכו׳
ל) ואמרינן באגדה וכו׳ מדרש תהלים מזמור צ״א. ובמ״ר פי״ב. מ) על מי מנוחות כצ״ל. רני
כצ״ל. תשכבני כצ״ל. נ) יפה תענית וכו׳ שבת י״א ע״א תענית י״ב ע״ב. ס) שלא יפתרנו כ
ע) כל החלומות וכו׳ ברכות נ״ה ע״ב, נ״ו ע״א, וירושלמי פ״ד דמע״ש ה״ו. פ) תנא אחר הפ
ראשון. מכל המקומות הנ״ל מוכח שפיר דתלוי בפותר ראשון, אך לא ידעתי ברייתא דתני כ
לישנא. צ) כל חילמא וכו׳ שם נ״ה ע״א בשינוי לשון. ק) אמר רב חמא וכו׳ לפנינו שם נ״ה
איתא אמר רב הונא וכו׳. ר) ג׳ פעמים עיין תוס׳ שם ד״ת שב וכו׳ ועיין ברוקח סי׳ רי״ב, ו

שורה 28, פותר ראשון מן הגמ׳ ברכות נה: לא משמע כן.

פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. ופדויי יי׳ ישובון ובאו לציון
ברינה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה: ויאמרו העם
אל שאול (היהונתן) [היונתן] ימות אשר (את התשועה) [עשה הישועה] הגדולה
הזאת בישראל חלילה חי יי׳ אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם [אלהים]
(יי׳) עשה היום הזה ויפדו העם את [יונתן] (יהונתן) ולא מת: בורא ניב שפתים שלום
שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך
דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלקיך ויקבלם דוד ויתנם
בראשי הגדוד ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. יי׳
עוז לעמו יתן יי׳ יברך את עמו בשלום: כשבא אדם לסעודה נוטל ידיו ומברך על
נטילת ידים: ובוצע פיתו בשתי ידיו ומברך המוציא לחם מן הארץ. ויש ט) עשר
תיבות בברכה זו כנגד ס) עשר מצות התלויות בתבואה. לא תחרש. זריעת כלאים.
לקט. שכחה. פיאה. חלה. תרומה. מעשר ראשון. עני. שיני: וכנגד עשר תיבות
שבמקרא זה מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ:
פ. שנים שאכלו על שלחן אחד המברך על הלחם צריך ליטול מהן רשות על
כל הסעודה. ואף על היין הוא או׳ ברשות רבותיי. והן עונין ברשות
שמים. בא ה) להן יין בתוך המזון אינו צריך ליטול רשות מאחר שבירך על הלחם.
אבל צריך לומר סברי מרנן ומברך על היין. כדאמריי התם. בא להם יין בתוך
הסעודה כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי. ואינן ראויין כלום
לשתות. וגם אין מכוונין דעתם לכך. לפיכך אין נפטרים בברכה אחת אלא א״כ
הניחו אכילתם בשעה שהאחד מברך כדי שיהא בית הבליעה פנוי. ולכן אומ׳ סברי
מרבנן כלומר כולכם אתם מסכימין להיות בית הבליעה פנוי ולשמוע הברכה. והן
עונין לחיים. אמנם מסכימין אנחנו: וכן השיב ר׳ יוסף טוב עלם: ואם תאמר
קידוש והבדלה וברכת המזון למה אומ׳ סברי רבותיי הרי בית הבליעה פנוי.
שלא לחלק בברכת היין. זה הכלל אין מרשין על היין ואין מסבירין
על הפת. ומה טעם לחם שהוא רשות שאם ירצה שלא לאכול לחם
אפילו בשבת הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולן. אבל קידוש
והבדלה וברכת המזון שהיא חובה אין צריך ליטול רשות. אלא אומ׳ סברי
מרנן. כלומר תנו דעתכם על הברכה לצאת ידי הובתה. והן עונין לחיים. וכן יין
שבתוך הסעודה כמו כן אינו צריך ליטול רשות. שהרי מכיון שישבו לאכול ודאי
אי אפשר בלא שתייה לפיכך יש לומר סברי מרניי או סברי מרנן. וי״א אל יאמר
סברי מרניי. דאין זו תיבה: ולאחר גמר סעודה נוטל ידיו משום ו) מלח סדומית
(ש״ם) שמסמאה את העינים. או משום דמים אחרונים הרגו ג) את הנפש. ואינו
מברך אנטילת ידים דמים אחרונים חובה ואינן ד) טעונין ברכה: ומוזג כוס יפה.

סי׳ ר״כ, ובמ״א שם ס״ק א׳. ט) ויש ;שר תיבות וכו׳ הובא בפרדס לרש״י סי׳ ס״ח, ובתוס׳ ברכות
ל״ח ע״ב ד״ה והלכתא וכו׳. ס) כנגר עשר מצות וכו׳ המקור נובע מירושלמי חלה פ״א ה״ו אך
גרסות שונות הי׳ להראשונים בזה הירושלמי עיין בטור א״ח סי׳ קס״ז ובב״י שם, וש״ל כלל ל״ה,
ובתניא סי׳ כ״ג ולפנינו בירושלמי איתא עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה משום לא
תחרוש, בל תזרע, בל תחסום, לקט, שכחה, ופאה, תרומה, ומע״ר, ומע״ש, וחלה, ר׳ יצחק בידו
(צ״ל כרו) אתי מיסב לידוי (פירש כשהוא בא ליקח את הפת לידו) הוא פשט עשר אצבעתיה ואמר
הרי קיימתי עשר מצות, ועיין בביאורי הגר״א שם ס״ק ט״ז, ובאו״ז הלכות חלה סי׳ רכ״ד ושם
איתא ר׳ יצחק כדאתי מיסב וכו׳, ועיין כרד״א ה׳ ברכות, ובפרדס לרש״י סי׳ ס״ח, וחסר שם תיבות
מעשר עני, שנים שאכלו וכו׳ צ״ל שלשה שאכלו וכו׳ והובא בש״ל ובתניא סי׳ כ״ג בשם רב האי
גאון ע״ש, ועיין בפרדס לרש״י סי׳ ע״ה. ה) בא להם יין וכו׳ ברכות מ״ג ע״א. ו) משום מלח
סדומית וכו׳ חולין ק״ה ע״ב, עירובין י״ז ע״ב. ג) הרגו את הנפש וכו׳ יומא פ״ג ע״ב, חולין ק״ו ע״א.
ד) ואינן טעונין ברכה הובא בטור א״ח סי׳ קפ״א בשם ר״ע ע״ש. ס) כוס יפה וכו׳ שבת ע״ו ע״ב

סי׳ פ, בשם ריט״ע — פרדס נו, תשובת רב האי בפרדס נה, נו.

הוא כוס של ברכת המזון. כדא' בשבת פ' המוציא שהצריכו חכמי' לייפותו בעיטור ועיטוף והדחה ושטיפה. חי ומלא. ואמר ר' נחמן כוס(ס) של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית הלוג כדי שימזגנו ג' חלקי מים ואחד יין ויעמוד על רביעית הלוג שהיא ביצה ומחצה. ואם הן ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן. בשלשה אומ' נברך שאכלנו משלו. בעשרה אומר נברך אלקינו:

פא. אמר רב נחמן קטן(ו) היודע למי מברכין מזמנין עליו. וכן הילכת'. והוא(ז) שנכנס בשנת י"ג אבל לא הגיע לשנת י"ג אין מזמנין עליו. ואנו(ח) לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן אפילו בן עשר וכן תשע מזמנין עליו. והכי חזינן לגאון. ואפילו(ט) ז' שאכלו דגן וג' שאכלו ירק מצטרף לברך אלקינו אבל ששה לא. דבעינן(י) רובא דמינכר. ואמרי רבנן דדווקא לאצטרופי(כ) (עשרה לבי' [לבי עשרה] אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן: כך מצאתי בהלכות רב אלפס. וי"ת אפילו זימון לתלתא: וכן כת' בברכות פ' ג' שאכלו. ולית הילכת' ככל הני שמעתת'. אלא כיהא דאמר ר' נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. פי' זימון לעשרה קא'. ואין לפרש זימון לשלשה קא'. דא"כ קשיא ליה מתני'. דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזומני' עליהם. ומשמ' אפילו קטן היודע למי מברכין. אלא ודאי זימון לי' קאמ'. והכי נמי מוקמי' לעיל מילתיה דר' יוסי דאמר קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו. זימון לעשרה. כדי לשנויי אליביה. וכדר' יהושע בן לוי דא' אע"פ שאמרו קטן אין מזמנין עליו. אבל עושין אותו צניף לעשרה. פי' חיבור לזימון(ל). כן פסק רש"י בברכות. וזה לשונו: ובתשובות שהשיב רב נטרונאי גאון כתב. ועוד שמענו בפירוש מרבותי' שאילו שמועות של ג' שאכלו כאחת. כגון תשעה ועבד. תשעה וארון. שנים ושבת. וקטן פרח. וקטן היודע למי מברכין. אין הלכה. ואין עושין מעשה כמותם. ויש לומר כי מה שפסק רב אלפס מזמנין עליו. זימון לעשרה קא'. וכן(מ) ההיא דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה כו'. וכן מצאתי בתשובות הגאוני'. האנשים הרגילים משלימין קטן לעשרה ונותני(נ) בידו ספר. אין נר' למורי. ויש להחמיר ולא להקל פן יצא ממנו קדושת השם לבטלה. בלא עשרה בני מצוה. דהיינו(ס) עדה. כדא' עד מתי לעדה וגו'. יצאו יהושע וכלב. אך יש לומ' שסמכו רבותי' הגאוני' שמתפללי' בתשעה וקטן וספר חומש בידו על מה שנמצא כתוב בפרקי דר' אליעזר. והכי איתה התם. (שמות יב) ויאמר יי' אל משה ואל אהרן לאמר. מהו לאמר. כך א' הק' למשה לך אמור להם לישר' עד עכשיו היה אצלי סוד העיבור מכאן ואלך של(ע) ישר' הוא לעבר השנה. ותניא סוד העיבור בכמה. ר' יוסי אומר בשלשה. ר' אליעזר אומר בעשרה. ואם נתמעטו מעשרה.

ועיין בפירש"י שם. ו) קטן היודע וכו' ברכות מ"ח ע"א ועיין תוס' ד"ה ולית הלכתא וכו'. ז) והוא שנכנס וכו' הוא דעת ה"ג ודוקא דעייל בתלת עשר ויודע למי מברכין. וכן הוא דעת ר"ת הביאו התוס' שם כ"ז ע"ב ד"ה קטן וכו' ועיין תוס' ד"ה אביי ורבא וכו'. ח) ואנן לא ס"ל הכי וכו' ז"ל הרי"ף שם פ"ז ואמרי רבואתא והוא שנכנס בשנת י"ג וכו' ואנן לא ס"ל הכי דכיון דקרי קטן אפילו בן עשר ובן תשע וכו' ועיין בר"י שם ד"ה אבל וכו' והכי חזינן לגאון (והוא רבינו האי גאון) והובא דעתו באו"ז סי' קצ"ו וז"ל וכן פירש רב האי גאון זצ"ל דקטן עולה למנין עשרה, ור"ת חולק עליו ולא מכח הלכה אלא שכן דרכו תופס לו חומרא שלא להוציא ש"ש לבטלה וכו' ואפילו לדברי ר"ת המחמיר בזימון הוא דמחמיר, אבל בסניף לעשרה לא פליג אדריב"ל דקי"ל כוותיה וליכא מאן פליג, וכן הוא בתוס' ר' יהודה החסיד ע"ש, וצ"ע שהרמב"ן במלחמות הביא משם ר"ח בשם הגאון דאין מצטרף, ועיין בהגהות מיימוני פ"ה מה' ברכות. ט) ואפילו ז' וכו' הוא לשון הרי"ף שם. י) דבעינן רובא דמנכר וכו' שם מ"ח ע"א. כ) לאיצטרופי לבי עשרה כצ"ל. ל) וי"א אפילו זימון וכו' עיין תוס' ברכות מ"ח ע"א ד"ה תשעה וכו' ויש שרוצים לומר וכו' ועיין רא"ש פ"ז סי' כ"א. מ) וכן ההיא וכו' שם מ"ח ע"א והיינו לענין איצטרופי לעשרה. נ) ונותנים בידו ספר וכו' עיין שם תוס' ד"ה ולית הלכתא וכו'. ס) דהיינו עדה וכו' שם כ"א ע"א ומגילה כ"ג ע"ב. ע) של ישראל הוא וכו' לפנינו בפדר"א פ"ח מכאן ואילך שלכם הוא וכו' ועיין שם כמה שינוים

שורה 13, צ"ל: כי הא.

מביאין ספר [תורה] לפניהן ועושין גורן עגולה לפניהן ופורשין לפניהן ולפני אביהן שבשמים וראש הישיבה מזכיר השם ושומעין את הקול כלשון זה. (וידבר) [ויאמר] יי אל משה לאמר ומעון הדור אינם נשמעין מאומה אלא כביכול אינו יכול שלא שכון כבודו עליהן. והחבר ר׳ יצחק בר׳ יחיאל הראה דבר זה לחבר ר׳ מאיר בר׳ וסף. וא׳ לו שיש לסמוך מיכן שיהיה קטן וחומש (כידו) [בידו] נמנה לתשלום מניין עשרה להתפלל בבית. ונתיישר הדבר מאד בעיניו. וכן השיב לו. מעידני שמעתי מפי ר׳ יוסף בר׳ יהוד׳ שהיה מעיד שראה במלכות (לוהיד) [לותיר] את רבינו הרב הגדול ר׳ יצחק בר יהוד׳ בעת דליקה אחת שהיתה בעירו. שהיכין לעצמו מגיין להתפלל ולא מצא זולתי ט׳ אנשים בני מצוה והביא נער קטן וחומש בידו להתפלל עשרה. והתפללו תפילת יוצר. ואומ׳ יש לומ׳ שעל זה סמך הרב ועשה זה שעשה. ומכאן ראייה לדבר:

פב. וזו היא תשובת רבינו יצחק בר׳ שמואל זלה״ה: על אשר שאלת אם קטן וחומש בידו מצטרף לעשרה. אמנם ראיתי שלא רצה רבינו יעקב לעשותו צניף לעשרה. וא׳ כי אע״פ פ) שבתשובתו לנדיב ר׳ שמואל מבר התיר בו גם בלא חומש בידו הוא עצמו לא היה רוצה לעשות מעשה אפילו חומש בידו. כי אע״פ שבמקום הרב ר׳ שמשון היו נוהגין כן במקומו לא היה רוצה לעשות מעשה אפי׳ חומש בידו. והיה אומר שאינו בשום מקום שיעשה צניף על ידי חומש שבידו רק לעניין עיבור שנה מזכיר ספר להשלמת עשרה. בפרקי דר׳ אליעזר (פ״י) [פ״ח]. דקא׳ התם ר׳ יוסי אומ׳ בשלשה מעברין השנה. ר׳ אליעזר אומ׳ בעשרה. ואם נתמעטו מעשרה מביאי׳ ספר תורה לפניהן ופושטין גורן עגולה כו׳. ואין מזכיר שם כלל שיהא הקטן אוחז בידו הספר להצטרף בין שניהן לי׳ אלא משמע דלעניין מילתא דהתם מועיל הספר תורה וקטן. ולעניין אשכחן דמסיק בברכות דתשעה וארון אין מצטרפין דארון לאו גברא הוא. ואפילו היה בשום מקום לעניין תפילה אומ׳ אני ההתום דדווק׳ (דספר) [בספר] תורה העשוי בגיליון. או חומש אחר מחמשה חומשים העשוי בגליון (אם) [אז] ל) כתוב על זה לשון חומש ולא לשון ספר. אבל חומשי׳ כעין שלנו לא היה כלל בימי הכמי׳. ועל תשובת רבינו יעקב שהתירם לתפילה כמו לברכת המזון קשה מבראשית. ולאחר זמן שנתקשה בה הגיה בתשובתו. ודחה מה שדחה. ומה שאומ׳ בירושלמי ובבר״ר קטן וספר עושין אותו צניפין. לא מייר׳ מידי בקטן שספר בידו. אבל בקטן בפני עצמו. ואיפשר דלעניין ברכת מזון דווקא ולא לתפילה כמו שאמרו בבר״ר. וספר תורה בפני עצמו דומיא דתשעה וארון דתלמוד׳ דידן ואיפשר ראוי לתפילה. והא כדאית׳. ולית הילכת׳ הכי. שיצטרף ספר. כדמוכח בתלמוד דידן בארון. וגם ק) בירושלמי או׳ אחר כך. א״ר אסי כמה זימנין אכלית עם תחליפא אבא ועם חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות.: ובספר שבו סדר זרעים ומועד ירושלמי שהיה של רבינו יעקב כתוב בתחילתו. א״ר אסי כו׳ כמו שכתבתיו. ובדומה שהוא כתב יד החבר ר׳ שלמה בן רבינו יעקב. ואחר סיום הדבר כתב רבינו בכתב ידו הניכר לי. וכן מנהג העולם. ולאר) כמעשה דרבה ותלמידיו בברכות. ושלום. יצחק בר שמואל זלה״ה:

בלשון. פ) אע״פ שבתשובותיו וכו׳ עיין בספר או״ז ח״א סי׳ קצ״ו, ובתוס׳ ר׳ יהודה החסיד על ברכות ושם מובא תשובות ר״ת באריכות. ל) אז כתוב ע״ז וכו׳ ובתו׳ ר׳ יהודה החסיד איתא בזה״ל ואפילו הי׳ בשום מקום לענין תפלה אומר רבי דהיינו דווקא ס״ת העשוי בגליון או חומש אחד מחמשה חומשי תורה בגליון אז נופל על זה לשון חומש ולא לשון ספר, אבל חומש כעין שלנו לא הוה בימי החכמים וכן הוא גם כן כוונת המחבר פה. ועיין לקמן סי׳ קי״ט. ק) וגם בירושלמי וכו׳ הוא בירושלמי ברכות פ״ז ה״ב ושם יש שינוי בלשון. ועיין תוס׳ שם מ״ח ע״א ד״ה

בביאור אות פ, ר״ח צ״ל: תשובות ר״ת.

ע״י חומש — עיין ירוש׳ ברכות פ״ז ה״ב ; ב״ר צא ; תשובות רש״י שמ״ה.

פג. ברכת המזון.

נברך שאכלנו משלו. ועונין ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו. בר
משביע רעיבים ברוך משקה צמיאים. ברוך הוא וברוך שמו. ברוך את
יי׳ אלקינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים נותן ל
לכל בשר כי לעולם חסדו עמנו. ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יח
לנו לעולם ועד בעבור שמו הגדול כי הוא זן ומפרנס לכל כאמור פותח
ידיך ומשביע לכל חי רצון ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא ברוך אתה יי׳ ה
את הכל: נודך יי׳ אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה בר
ותורת חיים ומזון על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים על ברית
שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו על חוקי רצונך שהודעתנו ועל חיים חן וחס
שחוננתנו ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו בכל יום ובכל עת ובכל שעה. (כ
או׳ על הניסים בפורים ובחנוכה). על כולם יי׳ אלקינו אנו מודים לך ומברכין או
ויתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ככת׳ ואכלת ושבעת וברכת את
אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה יי׳ על הארץ ועל המזון: ר
יי׳ אלקינו עלינו ועל כל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ו
מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ועלינו. אלק
אבינו רועינו pa) רעינו זנינו פרנסינו וכלכלינו. והרויחינו והרווח לנו יי׳ אלקינו מה
מכל צרותינו ואל נא תצריכנו יי׳ אלקינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואו
ולא נבוש לעולם ועד: (כאן אומ׳ בשבת רצה והחליצנו ובראש חדש יעלה ויבא
ותבנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו. ב״א בונה ירושלם. אמן: בא״י אמ״ה ה
אבינו מלכינו אדירנו גואלינו קרושינו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הט
והמטיב לכל שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו הוא גמלנו הוא גומלינו הוא יגמ
בעדינו לעד לחן לחסד וריוח והצלה והצלחה וברכה וחיים ושלום וכל טוב: הרח
הוא ימלוך עלינו לעולם ועד: הרחמן הוא ישתבח לדור דורים ויתפאר בנו לנ
נצחים ויתהדר לעלם ולעלמי עולמים: הרחמן הוא יתברך בשמים ובאר
הרחמן הוא יברכנו ממעון קדשו: הרחמן הוא ישלח ברכה במעשה ידינ
הרחמן הוא ישלח ברכה בבית זה ועל שלחן זה שאכלנו עליו: הרחמן הוא יפרנס
בכבוד ולא בביזוי בנחת ולא במנוד בהיתר ולא באיסור: הרחמן הוא ידרשנו לש
וילמדנו לקח טוב וישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב ויבשרינו בשורות טוב
ויצליחנו בכל דרכינו לטובה: הרחמן הוא יוליכנו קוממיו׳ לארצינו: הרח׳ הו׳ ירו
גבולינו בתלמידי׳: הרח׳ הו׳ ירים קרנינו למעלה למעלה וישפיל כל שנאינו למ
למטה: הר׳ הו׳ ירפיאנו ויעזרינו (וסומכינו) [ויסמכינו] כרוב רחמיו וחסדיו הרבים
הר׳ הוא יברך בעל הבית הזה אותו ואת ביתו ואת בניו ואת כל אשר לו ואת עמו
ואת סומכיו ואת דורשיו ואת דורשי שלומו וטובתו בבנים ובבנות בעושר ובנכסים כ
שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יתברכו יחד בברכה שלימ
ונאמר אמן: יהי ס) רצון מלפני אלקי השמים שלא יבוש בעולם הזה ולא יכל
לעולם הבא. ויצליח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מצליחין וקרובין לעיר וא
ישלוט שטן במעשה ידיו ולא במעשה ידינו ואל ת) יזדקק לא לפניו ולא לפני
שום דבר הרהור חט ועבירה ועון מעתה ועד עולם: ממרום ילמדו עליו ועלינו זכ

ולית וכו׳ ועיין מדבר״ר פ׳ צ״א ובהגה ות הרש״ש שם. pa) רועינו רעינו הראשון ע״ש ה׳ ר
לא אחסר (תהלים כ״ג) רועה ישראל (שם פ׳) והשני מלשון רעה עמך בשבטך (מיכה ז׳). ל) ו
כמעשה וכו׳ כוונתו להא דאיתא שם מ״ח ע״ב אביי ורבא וכו׳. ס) יהי רצון וכו׳ ברכות מ״ו ע

ברית ותורת חיים — עיין סידור רס״ג קב, ראבי״ה ח״א 105, רוקח שמא.

ותהא למשמרת שלום ישא ברכה מאת יי׳ וצדקה מאלהי ישענו ונמצא חן ושכל וב בעיני אלקים ואדם: הרחמן הוא יחיש לנו גואל. ויבנה חומות אריאל. ויקבץ פוצות יהודה וישראל. ויזכינו לשני ימות המשיח ולחיי עולם הבא: מגדול ישועות לכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם: עושה שלום במרומיו הוא יעשה לום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: ואו׳ בלחש. יראו את יי׳ קדושיו כי אין חסור ליריאיו. כפירים רשו ורעבו ודורשי יי׳ לא יחסרו כל טוב. כוס ישועות אשא שם יי׳ אקרא: ומברך בורא פרי הגפן. ולאחר ששתה או׳ ברכה מעין ג׳: ברוך תה יי׳ אמ״ה על הגפן ועל פרי הגפן ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת ת אבותינו לאכול מפרייה ולשבוע מטובה ולהודות לך עליה: רחם יי׳ אלקינו עלינו ל כל ישראל עמך ועל ארצך ועל נחלתך ובנה ירושלם עירך במהרה בימינו ונאכל פריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה. בא״י על הארץ ועל פרי גפן. ובסעודת החתן יאמר: הרחמן הוא יבנה ויסעוד ויכלכל בתי כנסיות ובתי דרשות. ויברך את החתן ואת הכלה ואת השושבינים ואת השושבינות. ואת אחינו ותינו היושבים כאן והמסובין כאן והמשמשין כאן בבני ברית. כמו שנתברכו אבותינו ברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יתברכו הן ונתברך יחד בברכה שלימה ונאמר מן: יהי רצון מלפניך יי׳ אלקי׳ ואלקי׳ אבותינו שלא יבוש החתן ולא תכלם הכלה א יבושו בבנים ולא יכלמו בבני בנים. ויצליחו מאד בכל נכסיהם ויהיו נכסיהם ונכסינו צליחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשה ידיהם ולא במעשה ידינו ואל(ת) יזדקק א לפניהם ולא לפנינו שום דבר הרהור חט ועבירה ועון מעתה ועד עולם. ממרום מדו עליהם ועלינו זכות שתהא למשמרת שלום ונשאו ברכה מאת יי׳ וצדקה אלהי ישענו וימצאו חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם: הרחמן הוא יחיש לנו כו׳: או את יי׳ כו׳: מוניח הכוס לפניו ונוטל כוסו של חתן בידו ומברך עליו ששה כות: ברוך אתה יי׳ אלקינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו. ברוך אתה יי׳ מ״ה יוצר האדם: ברוך אתה יי׳ אלקינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו לם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בניין עדי עד בא״י יוצר האדם: שוש תשיש גל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה בא״י משמח ציון בבניה. שמח תשמח עים האהובים. כשמחך יצירך בגן עדן מקדם בא״י משמח חתן וכלה: ברוך אתה יי׳ מ״ה אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רינה דיצה חדווה אהבה ואחווה שלום יעות. מהרה יי׳ אלקינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה ל חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופותם ונערים ממשתה נגינתם בא״י משמח תן עם הכלה: ומניח כוס של חתן ונוטל כוס של ברכת המזון ומברך בורא פרי פן ומערה ממנו אל כוס החתן ושותה החתן. ואחר כך תשתה הכלה באותו כוס. וגין אחריו: ישמח החתן בכלה כלה תשמח בחתן בבנים ובני בנים בעושר ובנכסים נים עוסקי תורה ומקיימי מצות ישראל. הז״ק: מצאתי כת׳. ת׳: בשבת פותח כמו ול. רחם יי׳. ומוסיף רצה והחליצנו באמצע. וכן נוהג ר׳: וכן מפור״ש בביאורי כות דרבינו יצחק בר׳ יהודה: והא דגרסי׳ ובשבת(מ) מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה. ׳ קדושת היום באמצע. לא שיתחיל בלשון נחמה ויסיים. כי מה יתרון לשנותה דילת׳ ובסופה. וכנגד מה. אלא הברכה דבונה ירושלם נקראת נחמה. והכי קא תחיל בברכה בנחמה כמו שהיא ומסיים בה כמות שהיא. ובלבד שיזכיר מעין היום

ואל יזדקק וכו׳ לפנינו שם איתא ואל יזדקר וגי׳ המחבר הוא כגירסת הרי״ף והרא״ש. מ) ובשבת מתחיל חמה וכו׳ שם מ״ח ע״א, וע׳ רש״י שם ד״ה ובשבת וכו׳ ובתוס׳ ד״ה מתחיל וכו׳ ועי׳ בתניא רבתי סי׳

כת על המחיה עיין סדר״ע השלם 220 ולהלן עמ׳ 278, ואו״ז ח״א קפא.

באמצעיתה. והכי נמי אמרי׳ גבי ראש חדש מתחיל בעבודה ומסיים בעבודה. ו
מעין המאורע באמצע. וכי תעלה על דעתך. שישנה ברכת רצה מכמות שהי
אלא כהוייתה יאמרנה כדרכו בחול והיום מעין ודומה לו. כ״מ. ת׳: ומשום הכי תי
רצה והחליצנו בשבת ולא בימי׳ טובים. כי הוא יום מנוחה ושמחה וחייב להזכ
חורבן ירושלים ונחמתו בשמחתו. דכ׳ (תהלים קלז) תדבק לשוני לחכי אם לא אזכר
אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. וכן מצינו ששבת נקרא יום שמח
דאמרי׳ב) בספרי. וביום שמחתכם. זה השבת. ובמועדים כמשמעם: ומשום הכי חות
בשבת וישמחו בך כל ישראל כו׳. שנקרא השבת יום שמחה. ת׳: עודג) מצא
לכך או׳ בשבת רצה והחליצנו לפני שהוא לשון מנוחה. א״ר אלעזר בן יעקב הלש
הזה משמש שלש לשונות. ישזיב. יזיין. ינוח. ישזיב כמא דאתמר חלצה נפשי. יזי
כמא דאתמר ועבר לכם כל הלוץ. כל דמזיין. ינוח. כמא דאתמר ועצמותיך יחלי
יחלייך. עטיפת זיין. כלומר התורה שירדה מן השמים עטופה כזיין. א״רד) אלעזר תו
והרב ירדו כרוכין מן השמים. זכו טוב הארץ תאכלו. לא זכו חרב תאכלו. ת׳: ר
והחליצנו יי׳ אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה כי י
זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבות בו ולנוח בו באהבה כמצות רצונך. וברצונך הנ
לנו יי׳ אלקינו שלא תהא צרה ויגון ביום מנוחתינו והראינו בנחמות ציון ובבנ
ירושלם עירך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות כאמור כאיש אשר א
תנחמנו כן אנכי אנחמכם. ובירושלם תנֻחמו. ותבנה ירושלם עיר הקודש במהרה בימ
ברוך א״י בונה ירושלם. אמן:

פה. ואפילו יחיד עונה אמן בבונה ירושלם דברכת המזון. משוםaד) דלידעו פועל
ולוקמו לעיבידתייהו. דהטוב והמטיב לאו דאורייתא. ורבנןה) תיקנוה
הרוגי ביתר. הטוב שלא הסריחו. והמטיב שניתנו לקבורה: ובטובו) ומטיב תיקנו
פעמים מלכות חד לגופיה. וחד לברכת הארץ וחד לבונה ירושלם. אבל ברכת
אית בה מלכות מתחילה. ת׳: (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי א
אליך וברכתיך. אבואז) בגמטריא עשרה. מיכןח) זימון לעשרה שאו׳ נברך אלקי
כשמזמנין. דהיינו אזכיר את שמי. ת׳:

פו. בןט) מברך לאביו: כו׳. אבל אמרו חכמי׳ תבא מאיר׳ לאדם שאשתו וב
מברכין לו. ואי יהיב איניש רשותיה לבריה או לאחר לברוכי למה ת
לו מאירה כשאמרו חכמי׳ תבא מאירה לאדם. כשפשע ולא למד. שפעמי׳ הוא או
ואין שם בנו ואין מי שיברך לו. ונמצא בטל מן הברכה. אבל מי שהוא למד ופש
שהוא חולה או זקן נותן רשות לבנו או אל אחד מבני ביתו לברך ששלוחו של א
כמותו ואין לו מאירה. ת׳:

פז. פי׳ של קדיש: לכך תקנו רבותי׳ קדיש לאומרו בלשון ארמית כדי י) שלא י

י״ח ובמש״ש. ובטור א״ח סי׳ קפ״ח ובב״י שם. ב) דאמרינן בספרי וכו׳ הוא בספרי פ׳ בהעלתך ושם הגי
וביום שמחתכם אלו שבתות וכו׳ ובמועדיכם אלו שלש רגלים. ג) עוד מצאתי וכו׳ כעין מדרש שה
נמצא בוי״ר סוף פל״ד ועצמותיו יחליץ ישמיט (וחסר שם תיבת יזיין וכן ה״א לנכון בילקוט ישעית
שנ״ו ע״ש) ישזיב, ויניח, ישמוט כד״א (דברים כ״ה) וחלצה נעלו מעל רגלו, וזיין כד״א (שם ג׳) חלו
תעברו, ישזיב כד״א (תהלים ק״מ) חלצינו ה׳ מאדם רע, ויניח מכאן קבעו חכמים לומר רצה והחל
בשבת. ועיין ילקוט תהלים רמז תשע״ח, ורמז תתס״ז מכאן קבעו חכמים רצה והחליצנו בשבת
ועיין ערוך ערך חלץ א׳, ובאו״ז סי׳ קצ״ט, ובתניא רבתי סוף סי׳ י״ח, ובשו״ת מהרי״א סי׳
ד) א״ר אלעזר וכו׳ ספרי פ׳ עקב ר״א אומר ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים וכו׳, וכן הוא במ
וי״ר פל״ה, ודברים פ״ד, וכעין זה הדרש בוי״ר פי״ג ע״ש. aד) משום דלידעו וכו׳ ברכות מ״ה
ה) ורבנן תיקנוה וכו׳ שם מ״ח ע״ב. ו) ובטוב ומטיב וכו׳ שם מ״ט ע״א. ז) אבוא בגימטריא עשרה
עי׳ בעה״ט יתרו וז״ל אבוא עולה עשרה לומר שאם אמצא עשרה בבה״כ אבוא אליך וברכתיך. ח)
זימון לעשרה כצ״ל. ט) בן מברך לאביו וכו׳ ברכות כ׳ ע״ב, וסוכה ל״ח ע״א. י) כדי שלא יביע

לאכים. שאילו יהיו מבינים בקדיש כשאומ' אותו למטה יבלבלו את כולם ויהיו
ום אותו מלעלות למעלה לפי כי עצבון רב יש למעלה בשעה שעונין למטה
א שמיה רבא מברך. אוה"ק במסכת ברכות. אוי לאב שככה מקלסין אותו בניו
חקם מעל שלחנו. ומנענע הק' בראשו ואו' אשריכ) המלך שמקלסין אותו כך
יתו אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. וכשהמלאכי'
מעין את העצב הזה מתבהלין ונרתעין ביניהן. ולאלתר הציבור מתחילין לשון
רית. יתברך וישתבח כדי שיבינו המלאכים שבח משובח שישר' משבחי' לאביהם
שמי' ולא ירגישו בעצב מחמת מה הוא בא. וכשצריכין לנחמו מזה העצב הופכין
שון לארמית כדי שלא יבינו. שהכל יודעין שאין נחמה באה אלא על העצב.
חמה באה על העצבון. ואומ' לעילא מכל בירכתי' יתברך. ולעילא מכל שירתא
שבחתא ישתבח. ומכל נחמתא יתנחם אותו עצב של מעלה: ויתגדל ויתקדש לשון
סוק והתגדלתי והתקדשתי וגו': מצאתיל) במדרש משלי. ברוב עם הדרת מלך.
' חמא בר חנינא שבחו וגדולתו של הק' אע"פ שיש לפניו אלף אלפי' וריבי
בוי של מלאכי השר' שמשרתים לפניו אינו רוצה בשבחן של כולן. אלא בשבחן
' ישראל שנאמר (ישעיה מג) עם זו יצרתי. למה שיגידו בשבחו של הק' שנאמ'
ילתי יספרו. וכן הוא אומ' (תהלים מז) נדיבי עמי' נאספו עם אלהי אברהם. א"ר
מון אימתי הק' מתעלה בעולמו בשעה שישראל נאספי' בבתי כנסיו' ובתי מדרשו'
ומעי' הגדה מפי חכם ועונין יהא שמיה רבא מברך. באותו שעה שמח ומתעלה
ולמו ואו' למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרתי לי כמה הם הן משבחין אותי.
ותה שעה מלבישי' הוד והדר לפניו. לבך נאמר (משלי יד) ברוב עם הדרת מלך.
מצ' במדרש ר' תנחומ': א"רמ) ישמעאל סח לי זנגניא"ל שר הפנים א' לי ידידי
ב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי והיה בוכה
מעות יורדות מעיניו ונופלות על פני. ואמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה.
לי בוא ואכניסך ואודיעך מה גנוז לישראל עם קדוש תפשני בידו והכניסני לחדרי
ירים ולגנזי גנזים ולאוצרות של הפנקסים ופתח והראיני איגרות כתובות צרות
שונות זו מזו. אמרתי לו אילו למי. א' לי אילו לישראל. אמרתי לו יכולים ישר'
מוד באילו. א' לי למחר בו ואראך צרות משונות מאילו. אשר למות למות ואשר
רב לחרב. ואשר לשבי לשבי. אמרתי לו הדר זיוי. וכי ישראל בלבד חטאו. א'
תהא יודע שבכל יום ויום מתחדשין עליהן גזירות קשות מאילו וכיון שישראל
נסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך. מיד [אין]
ו מניחין אותם לצאת מהדרי חדרים: ומה שנהגו לומר בסוף קדיש ואחר הרחמני'
מן בברכת המזון. אע"פ שאינו אחר היתום ברכה שכן מצינו אמן בדברי קבלה.
לכים. כשצוה דוד להמליך שלמה בנו תחתיו. (מלכים א א) ויען בניהו בן יהוידע
ת המלך ויאמר אמן כן יאמר [ה' אלהי] אדני המלך. גם ירמיה אמר אמן אחר
רי חנניהו הנביא. (ירמיה כח) ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה יי' יקם יי' את
ברו) [דבריך] אשר נבאת להשיב כלי בית יי' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה:
מ: כך א"ר חשמונאי שראה באגדה אותיות יהא שמיה רבא. כמניין אותיות בראשית
א. והןנ) כ"ח אותיות. וצריך לומר לעלם לעלמי עלמיא. והאמ' ולעלמי מוסיף:

ן תוס' ברכות ג' ע"א ד"ה ועונין וכו' וגם מה שאומרים העולם וכו' הוא תמוה שלא הזכירו
ה דעת המחו"י שהביאו בתחילת דבריהם. כ) אשרי המלך וכו' שם ג' ע"א. ל) מצאתי במדרש
לי וכו' פי"ד א"ר חמא בר חנינא בא וראה שבחו של הקב"ה בצ"ל. מ) א"ר ישמעאל וכו' עיין תו'
בת קי"ט ע"ב ד"ה כל העונה וכו' דיש בפסיקתא וכו'. נ) והן כ"ח אותיות וכו' גם דעת המחבר

תוספת: (נ"ב: ונר' כי אין להחסר וי"ו דועלמי אבל מן הברייתא דברכות משמ' כי פי' יה
שמיה רבה הוא יהי שמו הגדול וא"כ שמת חסר וכן הם כולם בתרגום דניאל. יע
כה"ר חיים):

פח. לכך אנו אומ' על כל חתימת ברכה וברכה. ב"א מ"ה כאדם המדבר לפ
המלך פה אל פה. ובאמצע הברכה מברכים אנו כמו על ידי שלי
שאין אומ' בא"י אמ"ה שבראת פרי הגפן ובן ואשר בחר בנו. ולא שבחרת בנו. ו
הרבה: והן טעמן של דבר: שכך אמ' דוד שויתי ה' לנגדי תמיד. כלומר היתה יראו
על פני. ומראה אני בעצמי כאילו שכינה שרוייה כנגדי. וכת' ברוך כבוד יי' מםקום
כלומר יתברך שמו במקומו של מעלה. שאין אנו יודעי' מקומו. הרי שאינו מרא
עצמו כאילו הוא לפני שכינה והיאך יתכנו שני מקראות הללו. אלא כך משמעות
(כאדם) [כשאדם] מזכיר שמו של הק' או' שויתי יי' לנגדי תמיד. וצריך להראו
עצמו כאילו הוא לפניו. וכיון שהוא לפניו מדבר אליו פה אל פה. אבל כשמברכי
את הברכה לאחר שהזכרנו השם או' ברוך כבוד יי' ממקומו. וצריך לברך כמו ע
ידי שליח. בורא פרי הגפן. נותן התורה. כ"ם:

פט. (א) ואני ברב חסדך אבא ביתיך אשתחוה אל היכל קדשיך ביראתך. וא
תפילתי לך יי עת רצון אלקים ברוב חסדך עניני באמת ישעך: מ
טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל. שמחתי באומרים לי בית יי' נלך: שש אנ
על אמרתך כמוצא שלל רב: אמרי האזינה יי' בינה הגיני: הקשיבה לקול שו
מלכי ואלקי כי אליך אתפלל: יי' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה:
ברוך אתה יי' אלקינו מלך העולם אשר קדשינו במצותיו וציונו על (ב) נטיל
ידים: ברוך אתה יי' אלקינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא
בו נקבים נקבים (ג) חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח (ד) אח
מהם או יסתם אחד מהם אי איפשר להתקיים ולעמוד לפניך ב"א יי' רופא כל בש
ומפליא לעשות:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) [צדק] (צדיק) לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. מיכן״א) שאסור לו לאדם לעשו
חפצו קודם שיתפלל. אמרב) לחן ר' יהושע בן לוי לבנוהי אקדימו (ואחשיכו) [ואחשיכו] לב
כנישתא כי היכי דתורכון יומי. שנ' לשקד על דלתותי יום יום. וכתיב כי מוצאי מצא חיים
(ב) כשאין לו מים מנקה בצרור ומברך על נקיות ידים שלא נתקן על נטילת אלא לסעודה
שאמרו חכמים שצריך כלי. תשבי: (ג) חלולים. לא נימא חללים דלא ליהוי לכולי עלמ

כדעת הגאונים שסוברים שאין לענות רק עד עלמיא, עיין טור א"ח סי' נ"ו ובב"י שם, וכן תו
בתיקון הקדיש מספר האורה סי' ז' וז"ל כך הוא אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם לעלמי עלמיא
ולא לימא ולעלמי עלמיא לפי שאין באלה שמות אלא עשרים ושמונה אותיות וכו', ותיבת אמן אינו
מן המנין כי הוא עונה על מה שאומר הש"ץ יתגדל ויתקדש וכו' וכמו שכתב הרד"א בסדר תפלו
של חול, אך דעתו לומר ולעלם עלמיא כדי שיהיו כ"ח אותיות ע"ש אך בזה דעתם שוה שאי
לענות רק עד עלמיא, וכן היא הסכמת הגר"א בא"ח סי' נ"ו ס"ק ט' ע"ש, ועיין לעיל סי' ל'
ומש"כ שם. ומה שכתוב בצד הכ"י אשר לפני הגהה ונראה שאין לחסר וי"ו דועלמי דמברייתו
דברכות משמע וכו' (נראה דכן צריך לתקן) כן הביא הב"י בא"ח שם ושמעתי שיש מקיימים גירס
ולעלמי עלמיא עם מה שאמרו שצריך שלא יהיו יותר מכ"ח אותיות ואומרים כי תיבת שמיה חס
יו"ד כי כן הוא בדניאל להוה שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא, אך לדעת המחבר ליתו
להאי קיום דהא איהו סבר לעיל דהוא תפלה בפ"ע שאנו מתפללים שיהא שמי"ת שם יה רבו
וכמו שכתבו התוס' שם ג' ע"ה ד"ה ועונין וכו'. ס) כאדם המדבר לפני המלך וכו' ז"ל רבינ
בחיי פ' בשלח ועוד שרצה לדבר בנסתר לטעם אחר מפני שהוא יתברך נסתר ונעלם ונגלה הוו
ונמצא בלבבות, והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר, וכן בכא
הושיעה נא לנכח אני והוא נסתר כלומר ממקום שהוא לפי שאין ידוע מקומו כענין שכתוב ברו
כבוד ה' ממקומו וכו' ע"ש.
מתחיל סדר תפלה. א) מיכן שאסור וכו' ברכות י"ד ע"א. ב) אמר להן וכו' הלשון משונ

בברכת אשר יצר — בטור או"ח סי' ו וז"ל: ולא יאמר חללים חללים, רמז לדבר, חלולים
חלולים עולים רמ"ח, כחשבון איברי האדם. וכיוון בזה למה שנמצא בתנחומא פ' שמיני
עה"פ זאת החיה אשר תאכלו שרמ"ח איברים באדם ולכן אנו אומרים בכל יום: בא"י
אמ"ה אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, בגימטריא רמ"ח.
וזה לא הביא רבינו האבודרהם.

ב״א ייי אלי מ״ה שלא עשאני נכרי: . . . . . . עבד: . . . . אשה:

ה) אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא
ל זמן שהנשמה תהא תלוייה בקרבי מודה אני לפניך רבון כל המעשים ארון כל הנשמות ב״א ייי המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ב״א ייי אלי מ״ה פוקח עורים. בא״ה אמ״ה מלביש ערומים. בא״ה אמ״ה מגביה שפלים. בא״ה אמ״ה סומך נופלים. בא״ה אמ״ה זוקף כפופים. בא״ה אמ״ה מתיר
אסורים. בא״ה אמ״ה רוקע הארץ על המים. בא״ה אמ״ה המכין מצעדי גבר. בא״ה אמ״ה
עוטר ישראל בגבורה. בא״ה אמ״ה עוטר ישראל בתפארה. בא״ה אמ״ה שעשית לי כל
צרכי. בא״ה אמ״ה הנותן ליעף כח. בא״ה אמ״ה אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. בא״ה אמ״ה המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי:

יהי רצון מלפניך ייי אלקינו ואלקי אבותינו שתתן לי חלקי בתורתך וכוף את יצרי להשתעבד לך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ושמריני מבוא לידי
הירהור עבירה ומבוא לידי חטא ומבוא לידי עון ומבוא ליד נסיון ומבוא לידי בזיון
ישלט בי יצר טוב ואל ישלט בי יצר הרע ותניני היום ובכל יום לחן לחסד
לרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמילני חסדים: ב״א ייי הגומל חסדים טובים לעמו
ישראל: יהי רצון מלפניך ייי אלקינו ואלקי אבותינו שתשכין בינינו ובפוריינו אהבה
ואחוה שלום וריעות ותרבה גבולינו בתלמידים ותצליח בסופינו אחרית שלום ותקוה
(ו) ותקנינו ביצר טוב וחבר טוב בעולמך ונשכם ונמצא ייחול לבבינו לאהבה וליראה
את שמך ותבא לפניך קירת נפשנו לטובה: יהי רצון מלפניך ייי אלקינו ואלקי
אבותינו (ז) שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומחבר רע ומשכן
רע ומפגע רע ומיצר רע ומשטן המשחית מדינה של גהינם מדין קשה ומבעל דין קשה בין בן ברית ובין שאינו בן ברית:

(מדיפי) [מריעי] לשון הלל: (ד) שאם יפתח אחד מן החללים הסתומים כגון הדקין
המפוני הלב וקיבורת של זרוע וכל שוק שקורין ברלון אם ניקבו כמלא חרירה של מחט
ביד מת. או אם יסתם אחד מן הנקבים המפולשין כגון נקבים שלמטה והפה והאף: אפילו
שעה אחת. לא גר׳ ליה. שהרי כמה מדוקרים וניקב בית חללם ומתרפאים. ובמסכתא ג) נדה
גרסי׳ ליה. והתם דווקא. דקתי׳ התם דרש ר׳ שמלאי למה הוולד דומה במעי אמו מקופל
ומונח כפינקס ושתי ידיו על שתי צדעיו ושני אצילין על שתי ארכבותיו ושתי עקיביו על
שתי עגבותיו ורואו בין ברכיו. פיו סתום וטיבורו פתוח אוכל ממה שאמו אוכלת שותה ממה
שאמו שותה ואינו מוציא ריעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיוצא לאויר העולם נפתח הסתום
ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לעמוד אפילו שעה אחת: (ה) אלהי״ד) נשמה. ברכה
הסמוכה לחבירתה היא לאמר יצר שהתיכן בצורת הגוף ולכך אינה פותחת בברוך:
(ו) לשון״ה) קניין כמו והקניני ובירושלמי כתוב והקנינו: (ז) צלותיה״ו) דר׳ בפי׳ ב׳ דשבת:
(ח) רב בתר דמצלי א׳ הכי: (ט) כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. של תיי שעה
(נדלק) [מברך] של חיי עולם לא כ״ש. וכשמברך קודם עשייה נראה שמצווה ועושה:
(י) הערב נא. ברכה אחת היא. וסיומא״ז) היא זו כר׳ יוחנן. ואע״ג״ח) דאמרי׳ בברכות

אשר הוא לפנינו שם ח׳ ע״א. ג) ובמסכתא נדה וכו׳ ל׳ ע״ב, ועיין בטור א״ח סי׳ ו׳ ובב״י שם
בביאורי הגר״א ס״ק ז׳. ד) אלהי נשמה וכו׳ הוא כדעת תשובות הרא״ש כלל ד׳ שסמוכה לחברתה,
אך דעת התוס׳ ברכות מ״ו ע״א ד״ה כל הברכות וכו׳ הואיל ואין בה אלא הודאה וכו׳ וכן הסכים
הטור א״ח סי׳ ו׳, וכן הוא בתוס׳ פסחים ק״ד ע״ב ד״ה כל וכו׳ וי״ל לפי שאינם ברכות אלא שבח
ותפלה בעלמא וכו׳. ה) לשון קנין וכו׳ ורש״י פירש בברכות ט״ז ע״ב לשון תקון, וגם בירושלמי
שלפנינו פ״ד ה״ב איתא כמו שהוא בבבלי ותקנינו ופירשו המפרשים לשון תקון. ו) צלותיה דרבי
היה לו לרשום ברכות פ״ש ט״ז ע״ב ושם עיקר מקומו. ז) וסיומא היא זו כר׳ יוחנן עיין ברכות
״א ע״ב ועיין תוס׳ כתובות ח׳ ע״א ד״ה שהכל וכו׳. ח) ואע״ג דאמרינן וכו׳ שם דאמר רב פפא

שורה 20, צ״ל: קורת נפשנו (רש״א).

יהי רצון (ח) מלפניך יי׳ אלקינו ואלקי אבותינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלו
חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של יראת חטא חיי
שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים של חילוץ עצמות חיים שתתמ
בנו אהבת תורה ויראת שמים שלימה חיים שתמלא כל משאלות לבינו לטובה:
יהי רצון מלפניך יי׳ אלקינו ואלקי אבותינו שלא אחטא ומה שחטאתי לפניך מרו
ברחמיך הרבים אבל לא על ידי ייסורין וחלאים רעים. יהיו לרצון אמרי פ
והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי: (ט) ברוך אתה יי׳ אלקינו מלך העולם אקב״ו לעסו
בדברי תורה: (י) הערב נא יי׳ את דברי תורתך בפינו ובפי פיות עמך בית ישראל
ונהיה אנחנו כולנו וצאצאינו וצאצאי כולנו יודעי שמך ולומדי תורתיך ב״א יי׳ המלמ
תורה לעמו ישראל: ב״א יי׳ אלקינו מ״ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו א
תורתו. ב״א יי׳ נותן (aי) התורה:
יברכך יי׳ וישמרך. יאר יי׳ פניו אליך ויחנך. ישא יי׳ פניו אליך וישם לך שלום
אילו דברי׳ שאין להם שיעור הפיאה והביכורים והראיון וגמילות (יא) חסדי
ותלמוד תורה: אילו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהם בעולם הזה והקר
קיימת לו לעולם הבא אילו הן כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אד
(יב) לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם: שליש במקרא. וידבר יי׳ אל משה לאמ
צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקרי
לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליי׳ כבשים בני שנה תמימם שני
ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים
ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתי׳ רביעית ההין: עולת תמיד העשוי
בהר סיני לריח ניחח אשה ליי׳: ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נס
שכר ליי׳. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אש
ריח ניחח ליי׳: (יג) וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרונים סל
מנחה בלולה בשמן ונסכו. עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: ובראשי חדשיכ
תקריבו עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים
ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרונים סלת מנח
בלולה בשמן לאיל האחד. ועשרון עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האח
עלה ריח ניחח אשה ליי׳. ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישית ההין לאיל ורביעי
ההין לכבש יין זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטא
ליי׳ על עלת התמיד יעשה ונסכו:
(יד) וערבה ליי׳ מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמניות: שליש במשנה

דאמר בתר בנו נתקנה לאמר הערב. דאמר רב פפא הילכך (נימדינהו) [לימרינהו]ט) לכולהו(ן
אשר קדשנו. הערב. אשר בחר. מיהו זימנין דא׳ לה לבדה בקריאת התורה, ופתח ב
בברוך כאילו אינה (כמזכה) [סמוכה] לחבירתה. מידי דהוה אאשר ברא ששון ושמחה. היכ
דליכא פנים חדשות. כדפי׳ הקונט׳ בפ׳ קמ׳ דכתובות: תם. (aי) לאחר ברכת התורה או׳ ברכ
כהנים שיש בה ס׳ אותיות כנגד ס׳ מסכתות שבתלמוד: (יא) וגמילות. אע״ג דאמרינ
בנדרים י) ביקור חולים אין להם שיעור לא חשיב ליה דבכלל גמילות חסדים שייך כדמוכח כ)
בפ׳ מפנין: (יב) ביקור חולים והכנסת אורחים אין כת׳ במשנה וגמילות חסדים הוא.
כדאמר בפרק מפנין: (יג) וביום השבת. רבנו תם היה מדלגו וכן נראה חדש דלא ל) יתכ
לומרם בתפילת יוצר והם למוספים: (יד) וערבה. פ״ה במלאכי: (טו) איזהו. משנה היא בזבחים:

וכו׳ גירסתו כגירסת הרי״ף והרא״ש. ט) לימרינהו לכולהו כצ״ל ועיין בתוס׳ כתובות הנ״ל דלר״ת
לא גרסינן לכולהו, אלא לתרווייהו. י) בנדרים וכו׳ ל״ט ע״ב. כ) כדמוכח בפ׳ מפנין שבת קכ״ז
ע״ב הני נמי בהני שייכי. ל) דלא יתכן וכו׳ עיין בטור א״ח סימן מ״ה ובשבת מוספין וביום תשבה

טו) איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של ום הכפורים שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזייה על בין בדים ועל הפרכת ועל מזבח הזה' ומתנה אחת מהן מעכבת. ושירי הדם היה שופך ל יסוד מערבית של מזבח החיצון אם לא נתן לא עיכב: פרים הנשרפים שעירים נשרפים שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזייה על הפרכת על מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עיכב: אילו ואילו נשרפין בבית הדשן. חטאת הציבור היחיד אילו הן חטאות הציבור והיחיד שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות: באיזה צד עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית. מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית דרומית. ושירי הדם היה שופך על יסוד דרומית ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: העולה קדשי קדשים שחיטתה בצפון וקיבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע וטעונה הפשט וניתוח וכליל לאישים: זבחי שלמי ציבור ואשמות אילו הן אשמות. אשם גזילות אשם מעילות אשם שפחה חרופה אשם נזיר אשם מצורע אָשם תלוי שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע נאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: התודה ואיל נזיר קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: המורם מהן כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהן ולעבדיהם: שלמים קדשים קלין שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: המורם מהם כיוצא בהן אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם: הבכור והמעשר והפסח קדשים קלין שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת ובלבד שיתן כנגד היסוד ושינה באכילתן: הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנויין ואינו נאכל אלא צלי: שליש בתלמוד. ר' (טז) ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן, מקל וחומר, ומגזירה שוה, ומבניין אב, וכתוב אחד

(טז) ר' ישמעאל בריש ת"כ. מק"ו (כאיזה) [באיזה] צד ואביה ירק ירק בפניה. ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון: מג"ש כיצד. נאמר בשומר שכר אם לא שלח ידו. ונאמר בשומר חנם אם לא שלח ידו. מה שומר שכר פטר בו את היורשין. אף שומר חנם פטר בו את היורשין. מבניין אב וכתוב אחד. כיצד. לא הרי המשכב כמושב. ולא הרי המושב כהרי המשכב. הצד השוה שבהן שהן עשויין לנחות לאדם לבדו: והזב אותו בזובו לטמא אדם במגע ומשא. ולטמא בגדים. יצא המרכב שהוא עשוי לסבלון אחר: מבניין אב ושני כתובים כיצד. לא פרשת נידות להרי פרשת שילוח טמאים ולא פרשת שילוח טמאים כהרי פרשת נידות. הצד השוה שבהן בצו מיד ולדורות אף כל שהן בצו מיד ולדורות: מכלל ופרט כיצד. אדם כי יקריב. מן הבהמה. כלל. מן הבקר ומן הצאן. פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. מפרט וכלל. כיצד. כי (יפקיד) [יתן] איש אל רעהו חמור או שור או שה. פרט. וכל בהמה. חזר וכלל. נעשה כלל מוסף על הפרט: מכלל ופרט וכלל. כיצד. ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך. כלל. בבקר ובצאן פרט. ובכל אשר תשאלך נפשך. חזר וכלל. כלל ופרט וכלל. אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש שהוא וולד וולדות הארץ. אף כלל אין לי אלא דבר שהוא וולד וולדות הארץ: מכלל שצריך לפרט. ומפרט שצריך לכלל. כיצד. קדש לי כל בכור. יכול אפילו הנקיבות. ת"ל זכר. אי זכר. יכול אפילו יצאת נקיבה לפניו. ת"ל פטר רחם. אי פטר רחם. יכול אפילו נולד

מבניין אב ושני כתובין, מכלל ופרט, מפרט וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה
אלא כעין הפרט, מכלל שהוא צריך לפרט, ומפרט שהוא צריך לכלל, כל דבר שה
בכלל ויצא מן הכלל ללמד. לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא
כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעום טעם אחד שהוא כעניינו יצא להקל ולא להחמ
כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעום טעם אחר שהוא [שלא] כעניינו יצא להק
ולהחמיר. כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכל
עד שיחזירנו הכתוב בפירוש, דבר הלמד מעניינו, ודבר הלמד מסופו, וכן שני כתובי
המכחישים זה את זה, עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמ
רבון העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמי
הרבים יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלקי כי שמ
נקרא על עירך ועל עמך: מה אנו מה חיינו מה חסדינו מה כוחינו מה גבורתי
ומה צדקינו מה נאמר לפניך יי׳ אלקינו ואלקי אבותינו הלא כל הגיבורים כאין לפני
ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב (מעשת
[מעשינו] תהו וימי חיינו הבל לפניך שכך כתוב ומותר האדם מן הבהמה אין
הכל הבל: אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריי
וזרע יצחק יחידו שנעקד על גבי המזבח ועדת יעקב בנך בכורך כי מאהבתך שאהב
אותו ומשמחתך ששמחת בו וקראת אותו ישר׳ וישורון לפיכך אנחנו חייבין להודו
לך ולשבחך ולפארך ולרוממך וליתן שבח והודייה לשמך וחייבין אנו לומר לפני
בכל יום תמיד. אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו אשרי
שאנו משכימים ומעריבים ומייחדים שמך פעמיים בכל יום ואומרים שמע ישראל י
אלקינו יי׳ אחד: אתה הוא ארון קודם שנברא העולם ואתה הוא אדון משנבר
העולם אתה בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא ושנותיך לא יתמו. קדש את שמ

לאחר יוצא דופן. ת״ל בכור. והו כלל הצריך לפרט. ופרט הצריך לכלל: כל דבר שהיה בכל
ויצא מן הכלל ללמד. לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. כיצד. והנפ
אשר תאכל בשר מבשר זבח שלמים וגו׳. והלא שלמים בכלל קדשים היו. ולמה יצאו. להקי
עליהם. ולומר לך. מה שלמים מיוחדין שהן קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח. יצא קדש בד
הבית: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעום טעם אחר שלא כעניינו יצא להקל ולהחמיר. כיצד
ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן. והלא ראש וזקן בכלל עור היו: ולמה יצאו
להקל עליהם שלא ידונו בשער לבן. ולהחמיר עליהם שידונו בשער להוב: כל דבר שהי
בכלל ויצא לטעום טעם אחד שהוא כעניינו יצא להקל ולא להחמיר. כיצד. ובשר כי יהי
בעורו שחין. והלא שחין ומכוה בכלל כל הנגעים היו. ולמה יצאו. להקל עליהם. של
ידונו כמחייה ושלא ידונו אלא בשבוע אחד: כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש
כיצד. ושחט את הכבש במקום וגו׳. שאין ת״ל כי כחטאת האשם הוא לכהן. אלא לפי שיל
לידון בבהן יד ובבהן רגל ובאזן ימנית יכול לא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח ת״
כי כחטאת האשם הוא לכהן. החזירו לך הכת׳ לכלל בפירוש. מה חטאת טעון מתן דמי
ואימורים לגבי מזבח. אף אשם טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח: דבר הלמד מעניינ
כיצד. ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא. יכול יהא טהור מכל טומאה. כשהוא אומ
בקרחת או בגבחת. הדבר למד מעניינו. שהוא טהור מכל טומאת נתקים בלבד. ודבר הלמ
מסופו כיצד. ונתתי נגע צרעת בבית אחוזתכם. משמע בבית שיש בו אבנים ועצים ועפ
במשמע. וכשהוא אומר ונתץ את הבית. את עציו ואת אבניו ואת עפרו. דבר הלמד מסופו
שאין הבית מטמא עד שיהו אבנים ועפר: שני כתובים המכחי׳ זה את זה. כיצד. כתוב אח
אומר וידבר אליו מאהל מועד. והוא חוץ לפרוכת. וכתוב אחר אומר. ודברתי אתך מע
הכפורת בא זה והכריע ביניהם. ובא משה אל אהל מועד ושם שומע את הקול הב
מעל הכפורת:

עולמך וקדש את שמך על מקדישי שמך ובישועתך מלכינו תרום ותגביה קרנינו:
א י״י מקדש את שמך ברבים: אתה הוא י״י אלקינו בשמים ממעל ובשמי
שמים העליונים אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלקים קבץ
ויך מארבע כנפות כל הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה אלקים לבדך על
ל ממלכות הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה אלקים לבדך עליון על
ל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ ואת הים ואת כל אשר
ם ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו
בשמים עשה עמנו בעבור שמך הגדול וקיים לנו י״י אלקינו מהרה מה (שהטחתנו)
שהבטחתנו] בקבלה על ידי צפניהו חוזך ככת׳ בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי
תכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם
מר י״י: ברכי נפשי את י״י וכל קרבי את שם קדשו. ברכי נפשי את י״י ואל
שכחי כל גמוליו: י״י בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ברכו י״י מלאכיו
גורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו: ברכו י״י כל צבאיו משרתיו עושי רצונו:
רכי נפשי את י״י י״י אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: יהי כבוד י״י לעולם
שמח י״י במעשיו. אשירה לי״י בחיי אזמרה לאלוקי בעודי: יערב עליו שיחי אנכי
שמח בי״י. יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. ברכי נפשי את י״י הללויה:
יהי רצון מלפניך י״י אלקינו ואלקי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו:

רוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא ברוך שמו. ברוך עושה מעשה בראשית. ברוך
אומר ועושה. ברוך גוזר ומקיים. ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות.
רוך משלם שכר טוב ליריאיו ולקוויו ולחוסי בו: ברוך הוא ברוך שמו ברוך הוא
ל כסא מלכותו. ברוך פודה ומציל. ברוך אל חי לעד וקיים לנצח. ברוך אתה י״י
לקינו מלך העולם האל אב הרחמן המלך הגדול והקדוש מהולל בפי עמו משובח
ופואר בלשון כל חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך נהללך י״י אלהינו בשבחות
זמירות נגדלך אלקינו יחיד חי העולמים מלך משובח ומפואר לעדי עד: ברוך אתה
י מלך מהולל בתשבחות: (הודו (יז) וכו׳ עד ופדנו למען חסדך בלי שינוי כמו בסדור

(יז) הודו(מ) לי״י כך אמר דוד וכל אחיו עונין אחריו. הודיעו בעמים עלילותיו
עשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון. קראו בשמו. י״י יעזור לארונו. זכרו נפלאותי
כת עכברים. שלקחו פרות עלות ובניהם כלו בבית. וישרנה הפרות ולא חזרו לאחוריהן.
רץ בעזה. וכל השיר הזה נעשה על הארון והיו אומ׳ אותו על תמיד של שחר. ולמי אני
מר שיזכרו נפלאותיו. לזרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו. כי הוא י״י אלהינו וגו׳. זכר
ולם בריתו. דבר צוה לאלף דור. ועתה מספר מה היא. אשר י״י כרת את אברהם ושבועתו
חק ויעמידיה ליעקב לחק לאמר לך אתן את ארץ כנען וגו׳. שעם כל אחד ואחד כרת
תן להם את ארץ כנען. בהיותכם מתי מספר. אז נשבע לתת להם ארץ כנען. אבל נחלתכם
נו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם את ארץ כנען. אלא במתי מספר.
ם תאמר אפי׳ לאלף ויותר יש מספר. וזה שכתוב בהיותכם מתי מספר. לכך אומר כמעט
רים בה. פתרון אם למיושב הייתי אומר לאברהם בלבד. ליצחק בלבד. ליעקב בלבד. לאחד
ן היה אומר לך אתן את הארץ הזאת לא היה תימה שהרי מיושבים היו בה. ואם היה
בע לתת להם את הארץ לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא
תהלכו מגוי אל גוי. אברהם הלך למצרים לגור. וכן יצחק בגרר. יעקב היה בבית לבן.
שנים. גם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פוראלנט בל׳. לא הניח לאיש לעושקם.
ע״פ שהלכו ממקום למקום. ומנהג להזיק עוברי דרכים. וכשבאים למלון מוצאים עליהם
לילות. אבל אילו לא הניחם הק׳ להזיקם ולעושקם. וא״ת מה שלא עשקום חומסי דרכים

ר׳ ועיין בב״י שם. מ) הודו וגו׳ כל הפירוש כמעט כולו הוא נמצא בפירש״י ד״ה א׳, ט״ז ע״ש.

שלנו): וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים: מגיד דבריו ליע
חקיו ומשפטיו לישראל: שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלקי' אל
אנכי: ישראל אם תשמע לי לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר וכו'
ודור אמונתו (כמו בסדור שלנו). בשבת מדלגין מזמור (יח) לתודה לפי שאין ת
קריבין בשבת. וביום טוב יש שמדלגין. ופלוגתא היא פ"ב דביצה. אם תודה קר
בחג הסוכות אם לאו. אבל בפסח כולהו מודו דאינה קריבה. בחג המצות לא מ
חמץ שבה. ולא בעצרת שהוא יום טוב. ונדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב: בש
אומר (יט) למנצח. (כ) לדוד. תפלה למשה. ויהי נועם. הללויה. (כא) הודו. (כב) ר

ושרי המדינות שעברו אילו בתוכם לפי שלא הרגישו בם. אבל אם היו מרגישים בם
עוסקים לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים. כלומר ודאי עשקם. כגון פרעה ואבימלך לאב
ליצחק. ולבן ושכם ליעקב. וא' להם הק' אל תגעו במשיחי: באברהם כת' וינגע יי'
פרעה. ויאמר לו הנך מת. וביעקב כת' בלבן השמר לך מדבר עם יעקב. ובשכם ויהי ח
אלקים. שירו ליי' כל הארץ. ספרו ישועי' שעשה לנו כשגלה הארון. לפלשתים. כי כל א
העמים תהו. מעשה ידי אדם. וי"י שמים עשה. באלילים כתי' לעשות אלילים אילמים.
הק' עשה השמים ואת הארץ. הוד והדר לפניו. אבל האלילים במקום ששם מוטלים בת
שמשימים אותם שם הם מונחים. השתחוו ליי' בהדרת קדש כי כן אמרנו הוד והדר לפ
חילו מלפניו כל הארץ. אף תכון תבל בל תימוט. מלך בשר ודם כשרואה שדואגים ויר
ממנו אז הוא מטיל יותר עליהם אימה והם דואגים ממנו יותר. שלא יחריב כל בתי
ומידת הק' אינו כן. שכשהעולם יריאים ממנו אז תכון תבל בל תימוט. שהוא עושה נ
מליסטים והיסורים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת. לכן חילו מלפניו כל הא
אך אל תדאגו ממנו. כי לא יצא הק' כי אם לתיקון העולם ולישובה. אבל כשאין הב
דואגים ממנו אז יהפכם ויאבדם. ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי' מלך. כש
ודם מולך הכל עניים שאינם יודעים אם ישתתף בינינו. אבל כשימלוך הק' תשמח ו
הארץ. וכל היסורים יאמרו עתה מלך יי' שהחזיר לנו את הארץ. ירעם הים ומלואו.
בריות המים. הודו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו. לפי שהתחיל המזמור בהודו ס
בהודו. והוא נויו ושבחו של מזמור. כמו אשרי האיש. ושיום אשרי כל חוסי בו:
(יח) מזמור[ג] לתודה להודייה. לאומרו על זבחי התודה: עבדו את י"י בשמחה.
כך נאה. דעו כי י"י הוא אלקים שישלם להם שכר פעולתכם. אבל שכרי ש' אין להם לע
בשמחה שהרי אין משתלמים שכר: הוא עשאנו ולא אנחנו. כשלא היינו בעולם. בתודה. בהוד
(יט) למנצח[ס] השמים מספרים כבוד אל. שמשורר עצמו פירש הדבר אין ל
ואין דברים. אינם מדברים עם הבריות אלא מתוך שבכל הארץ יצא קוום ומאירים לב
ומתוך כך מספרים הבריות כבוד אל. ומודים ומברכים על המאורות: יום ליום יביע. מ
מתקדם מיום אל יום. לערב חמה שוקעת וזורחת לבקר ומתוך כך יביעו הבריות ל
שבח. על ידי הלילות והימים שמורים את הבריות לקלס ולהודות. בכל הארץ יצא ק
קו לשמים שהם נמתחין על פני כל הארץ ומחמת כן מקלה תבל מיליהם שהכל מד
בנפלאות שהם רואים. לשמש שם הקי אהל בהם. בשמים. מכאן שהשמש נתון בתוך תי
תנחומי: והוא כחתן. בכל בקר. וזהו השמים מספרים כבוד אל. ותקופתו. הקפת ש
מקלה אל קלה. ואין נסתר מחמתו. אלמלא ניתן ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מ
מרב חמימותו. תורת יי' תמימה. גם היא מאירה כשמש. משיבת נפש. מגינה על נומ
עדות י"י נאמנה. להעיד בלומדיה. משיבת נפש. משיבתו מדרכי מיתה. לדרכי חיים.
מטהרת. תורת. עדות. פקודי. מצות. יראת. משפטי. ששה כנגד ששה סדרי משנה. ובין
שם חמש תיבות עם השם עצמו כנגד חמשה חומשי תורה. וחותם בסופם. אמת צדקו י
כלם יחד מקוים בצדק ואמת. מחכימת פתי. נותנת חכמה לפתאים. ונופת צופים. ו
צופים. בשמרם עקב רב. נזהרתי בשמירתם בשביל רב טוב אשר צפנת ליראיך. ד"א ש
של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה. עקב לשון סוף. ויש לו חבר בלשון משנה. על

ג) מזמור לתודה וגו' גם פירוש מזמור לתודה נמצא בפירש"י תהלים ע"ש דעו כי ה' הוא א
וגו' אבל עובדי ע"ז אין להם לעבוד בשמחה וכו' כן הוא בפירש"י וכן צריך להיות כאן. ס) לב
השמים מספרים וגו' גם פירוש המזמור הזה תהלים י"ט הוא לקוח מפירש"י. ע) שהשמש

ור שיר ליום (כג) השבת. יי׳ (כד) מלך. יהי כבוד עד ביום קראנו. (בלי שום
וי): אשרי תמימי דרך ההלכים בתרת יי׳: אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרושוהו:

ים. שגיאות מי יבין. אני נזהרתי בהם. אבל אי איפשר ליזהר שלא אשגה בהם. ואתה
י מנסתרות שנסתרו ממני. ולא ידעתי בחטאי בשגגה. גם מזדים חשוך. מזדונות. אז
ם (אהיה) איתם תמים. אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי(פ) שמחזיר על הפתחים והם
יתים בדבר מכל אדם. ואומר תנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כים. אחר ששתה.
י יש כאן בצל קטן. משנתנו לו אומר יש בצל בלא מלח. משנתנו לו אומר תנו לי מעט
שלא יזיקני הבצל. כך אמר דוד בתחילה על השגגות ואחר כך על הזדונות ואחר כך
המרדים. פשעים אילו המרדים שהוא מתכוין להכעים. וכן מלך מואב פשע בי. יהיו
ן. לפיום. לרצונך:

(כ) לדוד בשנותו. בשנותו את טעמו. כענין שנאמר ויתו על דלתות השער. וישנה
טעמו לפני אבימלך. כל מלכי פלשתים נקראים אבימלך. וכל מלכי מצרים פרעה. ואע״פ
ו אכיש קורין לו אבימלך. ומדרש אגדה שהיה צדיק כאבימלך. שלא רצה להורגו. ואנשיו
יים לו שלא זה דוד מלך ישראל. כדאיתא במדרש תילים. ביי׳ תתהלל נפשי. מתפאר אני
הלל שיש לי פטרון כזה להושיע ולהגן. ישמעו ענוים נפלאות שעשה לי מתוך מהללי
אותם וישמחו. מגורותי. לשון פחד. כמו ויגר מואב. הביטו אליו. כל אותם שהביטו
מתוך צרתם נהרו והאירו פניהם. בקש שלום. במקומך ורדפהו במקום אחר. צעקו
קים ויי׳ שמע. רבות רעות צדיק. הרבה רעות ופחדים באים עליו ומכולם ניצול. שומר
כל עצמותיו. תמותת את הרשע רע שהוא עושה. תמותת. תמית. לא יאשמו כל החוסים
לא יתחרטו לאמר אשמנו שחסינו בך:

(כא) הודו ליי׳ כי טוב כל״ח למכה מצרים בבכוריהם. בכורי מצרים לא נאמר אלא
ריהם. עמדו בכורות וקיפחו שוקן של אביהם שמעכבין בישראל כששמעו מכת בכורות
משה. לגזרים י״ב קרעים לי״ב שבטים. מלכים גדולים. כאן רמז ל״א מלכים. והשוה
פרעה וחילו ומכת מצרים למלכים אדירים קשים מהם. שקל סיחון כנגד כולם ועוג
כולם כל אחד לעצמו. וכן פירש למעלה. לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל
ות כנען. כן בא״ג׳. שבשפלינו. במצרים זכר לנו. ויפרקנו מתוכם והפליא לנו כל זה. נותן
לכל בשר. רמז כאן חסד כל המעשים. הודו לאל השמים. המכין בשן מזון לכל ברייא.
וסדו נאמרו במזמור זה. כנגד כ״ו דורות שהיה העולם בלא תורה ונתקיים בחסדו של הק׳:

(כב) הודוצ) ליי׳ בכינור. בנבל עשור. של עשר מיני נעימה. כנר. לשי גונה. וכן
ם אונקלוס נלבו כמו נד. קמו כשור. וכן פתרו מנחם. ואין נד ונאד שוין. נותן באוצרות
ות תחת הארץ. השגיא. הביע. שיולר יחד לבם לב כלם יחד. ורבותינו שהיגוהו אל
ן שנתו השגיח יחד לבם היוצרם. ודרשו מכאן שכולם נסקרים בסקירה אחת.

(כג) מזמור שיר ליום השבת שאומרים אותו בשבתות. והוא מדבר (בעין) [בענין]
ם הבא שכולו שבת. להגיד בבקר חסדך. בעת הגאולה. ואמונתך בלילות. ובעוד צרת
ת לסאמין בך שתשמור הבטחתך. כל זה נאה וטוב. עלי עשור. כנור של עשרה נימין.
בער לא ידע. את האמור למטה. בפרוח רשעים כמו עשב. אינו יודע שפריחתם אינה
להשמדם עדי עד. שמשלם לשנאיו אל פניו להאבידם ואתה מרום. בכל משפטיך ידך
העליונה. שהכל מצדיקים עליהם דיניך. בלותי בשמן רענן. לבלותי בשמן של סררה.
לשון בלול בשמן. בשורי. בעויני. כמו שוררי. בקמים עלי מרעים. על הרשעים
ם עלי. שמעו אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לכלות אותנו שכך שמעתי צדיק כתמר
כתמרצ) לשוי פירות וכארז להחליף גזעו. שתולים. יהיו הצדיקים בבית יי׳. ינובון.
. דשנים. שמינים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר יי׳:

(כד) יי׳ מלך. יאמרו לעתיד. אף תכון תבל. במלכו תשמח הארץ. נשאו נהרות יי׳.
לעקם. אשה ה׳. הנה האומות השוטפים כנהרות נשאו קולן (ויתנאו) [ויהמיון]. ואת דוך
נכיהם ישאו ויגביהו תמיד להתגאות נגדך. מקולות מים רבים ידעתי אני כי יותר מקולום
הרבים אשר יהמיון עלינו ומאדירות משברי הים הזה. אתה אדיר במרום יי׳. וידך

תיקו כצ״ל והוא במדרש שוח״ט שם שהשמש נתון בתיק. פ) לכותי המחזיר וכו׳ עיין מדרש
ו שם, ובמדרש וי״ר פ״ה. צ) במזמור הודו לה׳ בכינור וגו׳ ודרשו מכאן שכולם נסקרים וכו׳

אשרי אדם עוז לו מסילות בלבבם: אשרי איש ירא יי׳ במצותיו חפץ מאד: א
העם יודעי תרועה יי׳ באור פניך יהלכון:

אשרי יושבי ביתיך עוד יהללוך סלה וכו׳. הללויה הללי נפשי. הללו יה. הלל
הללו. הללויה שירו. הללויה הללו אל. ברוך יי׳ לעולם. ויברך ד
ויושע. אז ישיר עד ושמו אחד (כבסדור שלנו בלי שינוי). וכל אחד מתעטף בטל
ומברך בא״י אמ״ה אקב״ו להתעטף בציצית: ומי שיש לו תפילין ורוצה לה
מניח של יד תחילה ומברך בא״י אלקי׳ מ״ה אקב״ו להניח תפילין: ואחר כך מ
של ראש בלא ברכה: ואם אין לו אלא אותו של ראש מניחן ומברך עליהם
מצות תפילין: וחזן בית הכנסת עומד לפני התיבה ואומר ישתבח שמך לעד מ
האל המלך. הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יי׳ אלהינו ואלהי אבו
שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדולה וגבורה תהילה ותפארת קד
ומלכות ברכות והודאות מעתה ועד עולם בא״י אל מלך גדול בתשבחות אל ההוד
אדון כל הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: קדיש. (וכשהחזן מה
יתגדל אומר הציבור זה הפסוק. ועתה יגדל נא כח יי׳ כאשר דברת לאמר:
רחמיך יי׳ והסדיך כי מעולם המה): יתגדל ויתקדש שמיה רבה בעלמא דיברא כרעו
וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב וא
אמן: ועונין). אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא: ויתברך ויש
ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא. לע
מכל בירכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן: וכשרוצה לס
אומ׳ . . תתקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבוהון דישמיא ואמרו א
יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: ע
שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: וא
ברכו את יי׳ המבורך: ועונין ברוך יי׳ המבורך לעולם ועד: ובעוד שהחזן או׳ ב
או׳ הציבור בלחש: ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המ
הוא הקב״ה שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סולו לרוכב בערבות
שמו ועלזו לפניו. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את ה
המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש בכל יום תמיד מ
בראשית: מה רבו מעשיך יי׳ כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניינך: המלך המ
לבדו מאז משובח ומפואר ומתנשא מימות עולם. אלהי עולם ברחמיך הרבים
עלינו ארון עוזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדינו: אל ברוך גדול דיעה
ופעל זהרי׳ חמה טוב יצר כבוד לשמו מאורות נתן סביבות עוז פינות צבאיו קד
רוממי שדי. תמיד מספרים כבוד אל וקרושתו תתברך יי׳ אלהינו בשמים ממעל
הארץ מתחת תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפ
סלה. תתברך צורינו מלכינו וגואלינו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכינו
משרתים ואשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול

תקיפה עליהם. עדותיך. שהעידו והבטיחו נביאיך לביתך שהוא נאוה קדש. נאמנו ל
מאד ולאורך ימים היא מצפה להם. ואע״פ שארכו הימים נאמנים הם לה׳. נאוה. כמו
נאות אלקים. לשון נוה. ותדע שכל נאות שבמקרא אינם מפקין אלף. לפי שהם לשון
וזה מפיק אלף: הז״ק.

ר״ה י״ת ע״א. במזמור שיר ליום השבת. כתמר לעשות פירות כצ״ל תענית כ״ה ע״ב. ק)

להים חיים ומלך עולם. כולם אהובים. כולם ברורים. כולם גיבורים. וכולם עושים
ימה וביראה רצון קוניהם. וכולם פותחים את פיהם בקדושה בטהרה בשירה ובזמרה
ברכין ומשבחין ומפארין ומקדישין וממליכין ומעריצים את שם האל המלך הגדול והגיבור
נורא קדוש הוא וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים רשות זה
ה להקדיש ליוצרם בנחת רוח: בשפה ברורה ובנעימה קדושה כלם כאחד עונים
ימה ואומרים ביראה: קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו:
אופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעומת שרפים לעומתם משבחים ואומרים:
וך כבוד יי׳ ממקומו: לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקיים זמירות יאמרו
שבחות ישמיעו כי הוא לבדו פועל גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות
מיח ישועות בורא רפואות נורא תהילות אדון הנפלאות ומחדש בטובו בכל יום
יד מעשה בראשית. כאמור לעושה אורים גדולים כי אק) לעולם חסדו בא״י יוצר
אורות: אהבת עולם אהבתנו יי׳ אלהינו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו אבינו
כינו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים כן תחונינו ותלמד׳ אבינו מלכינו
הרחמן רחם עלינו ותן בלבנו להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור
עשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו במצותיך
בק לבינו ביראתך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך ולא נבוש לעולם ועד
ל) בשם קדשך באמת נקרא עלינו ועשה עמנו בעבור שמך הגדול והגבור והנורא
רה באהבה תרום ותגביה קרננו ותושיענו למען שמך. בך בטחנו לא נבוש. ובשמך
ינו לא נכלם ולא נכשל לעד ולעולמי עד. כי אתה יי׳ אלהינו אבינו. ורחמיך
דיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד. והבא עלינו ברכה ושלום ומארבע כנפות
רץ תוליכנו קוממיות לארצינו כי אל פועל ישועות אתה ובנו בחרת מכל עם ולשון.
יבתנו לשמך הגדול סלה באמת להודות לך ולייחדך באהבה בא״י הבוחר בעמו
ראל באהבה: ואומ׳ ק״ש בדקדוק אותיותיו ותיבותיו. וצריך לכוין את לבם להשלים
בות כנגד רמ״ח איברים: ומפני מ) כבודו של יעקב שאמרו הוקבע כאן ברוך שם
וד מלכותו לעולם ועד. ואו׳ אותו בלחש מפני כבודו של משה שלא אמרו:
ן ריוח בין הדביקים: אל מלך נאמן שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד: ברוך
ם כבוד מלכותו לעולם ועד: ואהבת וכו׳ עד אני יי׳ אלהיכם אמת (כבסדור שלנו
׳ שינוי.) ועתה השלים רמ״ח תיבות. לכן לא יפסיק בין אלהיכם לאמת. אמת
יב ונכון (ונכון) וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן
קובל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד אמת אלהי עולם מלכינו צור יעקב
ישענו לדור ודור הוא קיים ושמו קיים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קיימת
ריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים לעד ולעלמי עולמים. מושך חסד ליודעיו
קתו לישרי לב עלינו ועל אבותינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע
ראל עבדיך על הראשונים ועל האחרונים: דבר טוב וקיים לעולם ועד אמת ואמונה
ולא יעבר: אמת שאתה הוא יי׳ אלהינו מלכינו מלך אבותינו גואלינו גואל
ותינו צורינו צור ישועתינו פודינו ומצילנו מעולם שמך אין אלהים זולתך: עוזר ס)
ותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע לבניהם אחריה׳ בכל דור ודור ברום עולם

ן יהא שמיה רבא וכו׳ עי׳ לעיל סי׳ פ״ז ובהערותי אות ב׳. אק) כי לעולם חסדו בא״י וכו׳ ודלג אור חדש
וכ״ח דעת רע״ג בסדרו וז״ל אמר ארונינו סעדיה אסור לומר ואור חדש על ציון תאיר בברכה זו מה טעם
׳ שאין אנו מברכין על האור העתיד להיות ליטות המשיח אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר
ין שאנו מברכים בערב המעריב ערבים, אבל אב כא לומר מוציא שם שמים לבטלה ועיין בהג״מ
דר תפלות אות ד׳, וברוקח סי׳ שי״ט, ובטוא״ה סי׳ נ״ט כ) כי בשם קדשך וכו׳ בכ״י רשד״ל
וב כי שם קדשך וכו׳. מ) ומפני כבודו של יעקב וכו׳ פסחים נ״ו ע״א. ס) עוזר אבותינו וכו׳

מושביך ומשפטיך וצדקתך עד אפסי ארץ. אשרי איש שישמע במצותיך ותו
ודברך ישים על לבו: אמת אתה הוא אדון לעמך מלך גיבור לריב ריבם: א
אתה ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. ממצרים גאל
יי׳ אלהי׳ ומבית עבדים פדיתנו. כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת וים סוף בק
וזידים טיבעת. יבשה עשית וידידים עברו ים ויכסו מים צריהם עד אחד מהם לא נו
על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והוד
למלך אל חי וקיים רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים מגביה שפלים מוציא אס
ופודה ענוים ועוזר דלים ועונה לעמו בעת שועם אליו תהילות לאל עליון ברוך
ומבורך משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם: מי כמוכה בא
יי׳ מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהילות עושה פלא: שירה חדשה שבחו גאו
לשמך על שפת הים יחד כולם הודו והמליכו ואמרו יי׳ ימלוך לעולם ועד: גוא
יי׳ צבאות שמו קדוש ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל בא״י גאל ישראל: וס
גאולה לתפילה. שכל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום. וכן שנינו במ
ברכות. כל ה) הסומך גאולה לתפילה מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ויכוין כ
אביו שבשמים לבו. ויתפלל יי׳ שפתי תפתח: יי׳ שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך:

שם יי׳ אקרא הבו גדול לאלהינו:

ברוך אתה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ה
הגדול הגיבור והנורא אל עליון גומל חסדים וקונה הכל וזוכר חסדי א
ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה מלך עוזר ומושיע ומגן: בא״י
אברהם: אתה גיבור לעולם יי׳ מחייה מתים אתה רב להושיע. (ממוסף יום ש
עצרת עד מוסף יום ראשון של פסח או׳ משיב הרוח ומוריד הגשם): מכלכל ח
בחסד מחייה מתים ברחמים רבים סומך נופלים רופא חולים מתיר אסורים ומ
אמונתו לישיני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחייה ומצ
לנו ישועה ונאמן אתה להחיות מתים בא״י מחייה המתים. (שליח ציבור אומר
נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישין אותו בשמי מרום. וכן כתוב על יד נבי
וקרא זה אל זה ואמר ק׳ ק׳ ק׳ יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו: לעומתם ב
יאמרו. ברוך כבוד יי׳ ממקומו. ובדברי קדשך כתוב לאמר. ימלוך יי׳ לעולם אל
ציון לדור ודור הללויה. לדור ודור נגיד גודלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש וש
אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה בא״י האל הקדו
ויחיד או׳ כן. אתה קדוש ושמך הקדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה בא״י ה
הקדוש: אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחנינו מאתך בינה דיעה הש
והשכל. בא״י חונן הדעת: השיבנו אבינו לתורתך וקרבינו מלכנו לעבודתך ודב
במצותיך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. בא״י הרוצה בתשובה: סלח לנו אבינו
חטאנו מחול לנו מלכינו כי פשענו כי אל מלך מוחל וסולח אתה. בא״י חנון המר
לסלוח: ראה נא בעונינו וריבה ריבנו וגאלינו מהרה למען שמך כי אל מלך גו
וחזק אתה. בא״י גאל ישר׳: רפאינו יי׳ אלהינו ונרפא הושיענו ונושעה כי תהיל
אתה והעלה רפואה שלימה לכל מכותינו ולכל תחלואינו כי אל רופא נאמן ור
אתה. בא״י רופא חולי עמו ישר׳: ברך עלינו יי׳ אלהינו את השנה הזאת ואת
מיני תבואתה לטובה: (מיום ס׳ לתקופת תשרי עד פסח או׳. ותן טל ומטר לבר
ובשאר ימות השנה. ותן טל לברכה): על פני האדמה ושבעינו מטובך וברך שנו
כשנים הטובות. בא״י מברך השנים: תקע בשופר גדול לחירותינו ושא נס לק

בכ״י רשד״ל עזרת אבותינו. ה) כל הסומך וכו׳ ברכות ט׳ ע״ב. 8a) עיין לקמן סימן רל״א 6b) לה

יותינו וקבצינו יחד מארבע כנפות כל הארץ לארצינו. בא״י מקבץ נדחי עמו ישר׳:
שיבה שופטינו כראשונה ויועצינו כבתחילה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה
לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט. בא״י מלך אוהב צדקה ומשפט . . . . . .
קה וכל . . . . . כרגע יאבדו וכל אויבי עמך ישר׳ מהרה יכרתון . . . . . ותכניע
. . . . . במהרה בימינו. בא״י שובר אויבים ומכניע . . . . . על הצדיקים ועל
חסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גירי הצדק ועלינו יהמו
רחמיך י״י אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך ושים חלקנו עמהם ולעולם
א נבוש כי בך בטחנו. בא״י משען ומבטח לצדיקים: ולירושלם עירך ברחמים תשוב
שכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בניין עולם וכסא דוד מהרה
תוכה תכין. בא״י בונה ירושלם: את צמח דוד עבדך מהרה אתה תצמיח וקרנו תרום
שועתך כי לישועתך קוינו כל היום. בא״י מצמיח קרן ישועה: שמע קולינו י״י
להינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו כי אל שומע תפילות
תחנונים אתה ומלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו ועניגו כי אתה שומע תפילות עמך
שראל ברחמים. בא״י שומע תפילה: רצה י״י אלהינו בעמך ישר׳ ובתפילתם והשב
עבודה לדביר ביתך ואישי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון
מיד עבודת ישר׳ עמך. ואתה ברחמים תחפץ בנו ותרצינו. ותערב לפניך עתירתינו
עולה וכקרבן אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים
אתה ברחמים תחפוץ בנו ותרצינו. (כאן או׳ יעלה ויבא): ותחזינה עינינו בשובך
ציון ברחמים כמאז בא״י המחזיר שכינתו לציון: מודים אנחנו לך שאתה הוא י״י
להינו ואלהי אבותינו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר
תהילתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמתינו הפקודות לך ועל ניסיך שבכל יום
עמנו ועל נפלאתיך וטובותיך שבכל יום ובכל עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא
כלו רחמיך והמרחם כי לא תמנו חסדיך כי מעולם קוינו לך. (כאן או׳ על הנסים).
על כולם יתברך ויתרומם וישתבח תמיד שמך מלכינו לעולם ועד: וכל החיים יודוך
סלה. בא״י הטוב שמך ולך נאה להודות. חזן מוסיף כאן ברכת כהנים ביוצר ומוספי׳
בכל השנה ומנחה בתענית הציבור. אלהינו ואלהי אבותינו ברכינו בברכה המשולשת
בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו עם קדושך כאמר: יברכך
י״י וישמרך: יאר י״י פניו אליך ויחנך: ישא י״י פניו אליך וישם לך שלום. שים
שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים [עלינו] ועל כל ישראל עמך ברכינו אבינו מלכנו
כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו י״י אלהינו תורת חיים ואהבת חסד צדקה
וברכה ורחמים וחיים ושלום. וטוב בעיניך לברך את עמך ישר׳ בכל יום ובכל עת ובכל
שעה בשלומך. בא״י המברך עמו ישר׳ בשלום: אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר
מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך
תרדוף נפשי וכל המחשבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם ויהיו לרצון
אמרי פי והגיון לבי לפניך י״י צורי וגואלי. עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום
עלינו ועל כל ישר׳ ואמרו אמן: באילו ג׳ תיבות. עושה שלום במרומיו צריך לפסוע
ג׳ פסיעות לאחריו ואחר כן יתן שלום לשמאלו ואחר כך לימינו. ששמאלו כנגד ימין
של הק׳. ואם לא עשה כן ראוי לו כאילו לא התפלל. ויש שאומרים קודם אלהי
נצור. אלהינו אבינו מלכינו יחיד שמך בעולך קרב קץ ביאת משיחך פדה עמך
שמח עדתך. עשה למען חסדך. למען צדקתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך
ועניגו. אלהי נצור כו׳. (בתענית ציבור קובע כאן שליח ציבור ברכה בפני עצמה בשחרית
ובמנחה בין גואל לרופא):

...וף, בעולך צ״ל: בעולמך.

צא ענינו יי׳ ענינו ביום צום תעניתינו כי בצרה גדולה אנחנו אל תפן אל קושי
ואל רשעינו ואל תעלם אזנך משמוע תחינתינו ואל תסתר פניך ממנ
היה נא קרוב לשועינו יהי נא חסדך לנחמינו טרם נקרא אליך ענינו כדכ׳ שני׳ וה
טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה יי׳ עונה בעת צ
ומושיע. (ויחיד אומרה וכוללה בשומע תפילה ומסיים בא״י שומע תפילה. למנחה ב
באב או׳ נחם ירושלים):

צב. נחם יי׳ אלהינו את אבילי ציון ואת אבילי ירושלם ואת העיר האבי
הבזוייה החריבה והשוממת החריבה ממעונות ישר׳ והשוממה מבלי בנ
והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה ויבלעוה לגיונות וירשוה . . .
ויטילו עמך ישר׳ לחרב ויהרגו בזדון חסידי עליון על כן ציון במר תבכה וירוש
תתן קולה לבי לבי על חלליהם מעי מעי על הרוגיהם. כי אתה יי׳ באש הצת
ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם יי׳ חומת אש סביב ולכב
אהיה בתוכה בא״י בונה ירושלים: את צמח. (בראש חדש או׳ כשמגיע לותרצינו

צג. אלהינו[a]) ואלהי אבותינו יעלה ויבא יגיע יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרונ
ופקדונינו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושל
עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישר׳ לפניך לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמ
ולרצון ביום ראש החדש הזה. זכרינו יי׳ אלהינו בו לטובה ופוקדינו בו לבר
והושיענו בו לחיים טובים בדבר ישועה ורחמים חוס וחננו וחמול ורחם עלינו ומלט
מכל צרה וינון כי אל מלך חנון ורחום אתה: ותחזינה. (בחנוכה אומ׳ על הנים
בברכת הודאה כשמגיע כי מעולם קיוינו לך): על הניסים ועל הפורקן ועל הגבור
ועל התשועות ועל המלחמות פדות ופורקן שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הז
בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה עליהם מלכות יון הרשע
על עמך ישר׳ להשכיחם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמ
להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גיבורים ב
חלשים רבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזידים ביד עוס
תורתך. לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישר׳ עשית תשועה גדולה ופור
כהיום הזה. ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדלי
נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אילו להודות[b]) ולהלל לך על רוב ניס
ונפלאותיך. וכשם שעשית להם ניסים וגבורות בימים ההם ובזמן הזה. כן עשה עמ
יי׳ אלהינו פלא וניסים לטוב׳ בעת הזאת: ועל כולם. (בפורים אומ׳): על הניס
ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות פדות ופורקן שעשית לאבות
בימים ההם ובזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרש
וביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלש
עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפ
את עצתו וקלקלת מחשבותו והשבת לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על הע
וכשם שעשית להם ניסים וגבורות בימים ההם ובזמן הזה כן עשה עמנו יי׳ אלה
פלא וניסים לטובה בעת הזאת: ועל כולם.

בשיני ובחמישי שב״ד שלמעלה ולמטה שוין מרבים בתפילה ורחמים: ולאחר שס
שליח ציבור שמונה עשרה. אומרים:

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה
לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמיתך תמיד יצרונו: הושיענו אלהי ישע

ולהלל ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו על רוב וכו׳ כ״ה לקמן סי׳ רל״ה ע״ש. ג) חזינא להו וכו׳ עיין מגי

ינו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהילתך: אם עוונות תשמר
י״י מי יעמד כי עמך הסליחה למען הורא. לא כחטאינו תעשה לנו אם עוונינו ענו
י״י עשה למען שמך: זכור רחמיך י״י וחסדיך כי מעולם המה: עגינו י״י ביום
שגבינו שם אלהי יעקב: י״י הושיעה המלך יעגינו ביום קראינו: אבינו
ינו חונינו ועגינו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו כרב רחמיך והושיענו
ן שמך: אדונינו מלכנו שמע בקול תחנינו ועננו וזכור לנו ברית אבותינו
שיענו למען שמך: ואתה י״י אלהינו אשר הוצאת את עמך ישר׳ ממצרים ותעש
שם כהיום הזה חטאנו רשענו: י״י ככל צדקותיך ישוב נא אפך וחמתך מעירך
שלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל
בותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפילת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך
מם למען י״י: הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר
א שמך עליה: כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך
ים: י״י שמעה י״י סלחה י״י הקשיבה ועשה ואל תאחר למענך אלהים כי שמך
א על עירך ועל עמך: אבינו אב הרחמן הראינו אות לטובה קבץ נפוצותינו
בע כנפות כל הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה אלהינו הושיענו למען שמך:
ה י״י אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרינו ומעשה ידך כולנו: אבינו צורינו
ינו וגואלינו חוסה י״י על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשול בם גוים למה
רו הגוים איה אלהיהם: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו כרוב רחמיך
שיענו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם י״י עלינו: חמול על עמך רחם
נחלתך חוסה נא כרב רחמיך חנינו ועגינו כי לך י״י הצדקה עושה נפלאות בכל
הבט נא רחם נא על עמך במהרה למען שמך ברחמיך הרבים י״י אלהינו
והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשול בנו קצף כי לך עינינו תלויות הושיענו למען
ך: רחם עלינו למען בריתך הביטה ועגינו בעת צרה: כי לך י״י הישועה בך
לתינו אלוה הסליחות. אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:
מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקידת יחיד למען
. אבינו מלכינו מחסינו אל תעש עמנו כרוע מעללינו: זכור רחמיך וחסדיך כי
לם המה: וברוב טובך הושיענו וחמול נא עלינו כי אין לנו אלוה מבלעדיך
ינו אל תעזבינו י״י אלהינו ואל תרחק ממנו נפשנו קצרה מחרב משבי ומדבר
גפה ומכל רעה ויגון הצילנו ואל תכלימנו י״י אלהינו והאר פניך וזכור לנו את
ת אבותינו והושיענו למען שמך: ראה בצרותינו ושמע בקול תפילתינו ועגינו כי
ה שומע תפילות כל פה. אל רחום וחנון אתה רחם עלינו ועל כל מעשיך. אין
ך י״י אלהינו אנא שא נא פשעינו. אבינו מלכינו צורינו וגאלינו אל חי וקיים
ין בכח חסיד וטוב על כל מעשיך כי אתה הוא אל ארך אפים ומלא רחמי׳ עשה
ו צדקה כרב רחמיך והושיענו למען שמך: שמע מלכינו תפילתינו ומיד אויבינו
לינו. אבינו מלכנו אלהינו אתה ושמך הגדול בנו נקרא עשה עמנו למען שמך.
תעזבינו אבינו אל תטשינו בוראינו אל תזניחנו יוצרינו ואל תשכיחנו נצח ואל
ש עמנו כלה כחטאותינו ואל תבישנו מסיברינו ואל תכלימנו מתקוותינו ואל תמסרינו
אויבינו ואל תרחק ממנו בעת צרה כי אל מלך חנון ורחו׳ אתה: אין כמוך חנון
ם אלהינו אין כמוך ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ברחמיך הרבים מרעש
נו הצילנו: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קושיינו ואל
ענו ואל הטאתינו: שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך והסר ממנו מכת
ת כי רחום אתה כי כן דרכך עושה חסד חנם בכל דור ודור. חוסה י״י על עמך

והצילנו מועמך והסר ממנו מכת המגפה וגזירה קשה כי אתה הוא שומר ישר.
יי׳ הצדקה ולנו בושת הפנים כהיום הזה מה נתאונן ומה נאמר מה נדבר ומה נצטד
נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים אנא יי׳ הצלי
נא אנא יי׳ ענינו ביום קראינו לך יי׳ חכינו לך יי׳ קוינו לך יי׳ ניחל אל תחי
ממנו ותעננו כי נאמו גוים .אבדה תקותם כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחו
הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחוטאים. נבהלה נפשינו מרוב עצבותינו אל תשכ
נצח קומה והושיענו כי חסאנו לך. אבינו מלכנו אין בנו צדקה ומעשים טובים. זכ
לנו ברית אבותינו ועדותינו בכל יום יי׳ אחד: הביטה בעונינו כי רבו מכאובינו וצר
לבבינו הרחיבו. חוסה יי׳ עלינו בארץ שביינו ואל תשפוך חרונך עלינו כי עמך אנ
בני בריתך. אל הביטה דל כבודינו . . . ואל ימעטו לפניך תלאותינו ויקדמונו רחמ
בצרותינו לא למענינו כי אם למענך פעול ואל תשחית זכר שאריתינו חון על
המיחדים שמך בכל יום תמיד ואומרים פעמים באהבה שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אח
לאחר שסיים והוא רחום נופלין על פניהם ומבקשי׳ רחמים. ואינו שוכב אלא מ
לצד אחד שאם יהיה על פניו נראה כמשתחוה למה שלפניו: כדאמרי׳ במגי
ואבן משכית כו׳. ואמרי׳ הוינא ב) להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי. וכן הוו
בבהכ״נ ומבקש רחמים. או קורא ק״ש לא יכוף את ראשו על ידיו אלא לצד א
לפי שנראה כמשתחוה לעצים או למה שלפניו ובשהוא מוטה יטה לצד שמ
דתנינן תמן הסיבה ג) שמאל שמה הסיבה וזו היא הסיבה בני חורין מלכים ובא
צד שהוא נראה כבני חורין צריך להיות נכנע: לדוד אליך יי׳ נפשי אשא. אל
בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי: גם כל קויך לא יבושו יבשו הבוגד
ריקם: דרכיך יי׳ הודיעני ואורחותיך למדני׳. הדריכני באמיתך ולמדני כי אתה אל
ישעי אותך (קויתי) [קויתי] כל היום: זכור רחמיך יי׳ וחסדיך כי מעולם המ
חטאות נעורי ופשעי אל תזכור כחסדך זכור לי אתה למען טובך יי׳: טוב וישר
על כן יורה חטאים בדרך: ידרך ענוים במשפט וילמד (ישרים) [ענוים] דרכו:
ארחות יי׳ חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו: למען שמך יי׳ וסלחת לעוני כי
הוא: מי זה האיש ירא יי׳ יורנו בדרך יבחר: נפשו בטוב תלין וזרעו יירש אר
סוד יי׳ ליראיו ובריתו להודיעם: עיני תמיד אל יי׳ כי הוא יוציא מרשת רגל
פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני: צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני: ראה ע
ועמלי ושא לכל חטאותי. ראה אויבי כי רבו ושנאת (חנם) [חמס] שנאוני: שמ
נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: תם וישר יצרוני כי קויתיך: פדה אלהים
ישרי׳ מכל צרותיו: יי׳ מה רבו צרי רבים קמים עלי. רבים אומרים לנפשי אין ישוע
לו באלהים סלה: ואתה יי׳ מגן בעדי כבודי ומרים ראשי: קולי אל יי׳ אקרא ויע
מהר קדשו סלה: אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יי׳ יסמכני: לא אירא מרבבות
אשר סביב שתו עלי. קומה יי׳ הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי ש
רשעים שברת. ליי׳ הישועה על עמך ברכתך סלה. רבון העולמים. יהי רצון מלפנ
שתבא לפניך תפילתי ואל תתעלם מתחינתי וחשבה כקרבן וכעולה וכתפילת אבו
הטובים אשר התפללו לפניך בעת צרתם ואשר שמעת בקולם כן תשמע בקולי ותק
ברחמים את תפילתי ותצילני מכל צרה וצוקה ומכל יגון ואנחה ומכל דבר פשע וח
מעין הרע מיצר הרע מדבר משונה מחיבוט הקבר ומדינה של גהינם ומכל אויב ושו
ורשע הפר עצתם וקלקל מחשבותם ופדני והצילני מכל מיני פורעניות וגזירות קש
ועלילות רעות וקנני להלקך ותן יראתך בלבי לאהבה אותך ולדבקה בך. ופתח

כ״ב ע״א ב״ג ע״ב. ג) הסיבה שמאל וכו׳ עיין פסחים ק״ח ע״א. ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳

בביאור אות ג. שמאל עיין או״ז ח״א צג. שבה״ל ל.

ין דעת וחכמה. וזכיני ללמוד וללמד לשמור ולעשות ושימיני מבני העולם הבא
המשכימים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ותניני להן לחסד ולרחמים בעיניך
ני כל רואי. ותן לי מן העושר והכבוד אשר לפניך חלק טוב ומנה יפה והטריפני
חוקי כל ימי בכבוד ולא בבזוי בנחת ולא במנוד בהיתר ולא באיסור בריוח ולא
צום. עיני בני תלויות עלי ואני עיני תלויות עליך אבי שבשמים. יהי רצון
ניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתאריך ימי ושנותי ותחייני ביראתך וקבל ברחמים
תי עם תפלת עמך בית ישר׳ ; כתפילת אברהם אבינו בהר המורייה. כתפילת
ק בנו על גבי המזבח. כ׳ יעקב בבית אל. כ׳ יוסף בבית האסורים. כ׳ אבותינו
ים סוף. כ׳ משה ואהרן במדבר. כ׳ יהושע בגלגל. כ׳ עלי בשילה. כ׳ שמואל במצפה
וד ושלמה בנו בירושלים. כ׳ אליהו בהר הכרמל. כ׳ אלישע ביריחו. כ׳ חזקיה
יו. כ׳ יונה במעי הדגה. כ׳ דניאל בגוב אריות. כ׳ חנניה מישאל ועזריה בתוך
ן האש. כ׳ עזרא בגולה. כ׳ מרדכי ואסתר בשושן הבירה. כ׳ כל הצדיקים
סידים והתמימים והישרים אשר שמעת בקולם כן תשמע תפילתי כי אתה שומע
תפילות כל פה ברוך שומע תפילה:

ני ובחמישי אחר כל בקשותיו אומ׳ כאן ש״צ בתחינת לב ובכיוון לב וכל ציבור
עונים אחריו: יי׳ אלהי ישר׳ שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. הבט
מים וראה היינו לעג וקלס בגוים נחשבנו מלך כשה לטבח (אבל) [ייבל] להרוג
ר למכה ולחרפה ובכל זאת שמך הגדול לא שכחנו נא אל אל תשכחינו. יי׳ :
ה יי׳ עלינו ברחמיך ואל תתננו בידי אכזרים למה יאמרו העמים איה נא אלהיהם
נך עשה עמנו חסד ואל תאחר אנא שוב מחרונך ורחם סגולה אשר בחרת. יי׳ :
אומרים אין תוחלת ותקוה חון אום לשמך מקוה טהור ישועתינו וגאלתינו קרבה
ו ולא הונח לנו רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו אנא שוב מחרון אף ורחם סגולה
ר בחרת. יי׳: קולינו תשמע ותחון ואל תטשנו למחות את שמנו זכור אשר
עת לאבותינו ככוכבי השמים ועתה נשארנו מעט מהרבה ובכל זאת שמך הגדול
שכחנו נא אל אל תשכחינו. יי׳ ניתן בעפר פינו ונכפש באפר כהינו כי מאד שבענו
רים ורוינו לענה ורוש ולא שב ממנו חרון ובעתה. ובכל זאת שמך הגדול לא
חנו נא אל אל תשכחינו: יי׳ אלהי כו׳. עזרינו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך
ילנו וכפר על חטאתינו למען שמך יי׳ אלהי ישראל שוב מחרון אפך
חם על הרעה לעמך : (ועומד החזן על רגליו ואומ׳ פסוקי׳ האילו בלחש.
יבור כמו כן: וגם בשאר הימים אומרי׳ הכף לתחינה): ואנחנו לא נדע
נעשה כי עליך עינינו: זכור רחמיך יי׳ וחסדיך כי מעולם המה: יהי חסדך יי׳
נו כאשר יחלנו לך: אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו [רחמיך] כי דלונו
: הננו יי׳ הננו כי רב שבענו בוז ברוגז רחם תזכור : כי הוא ידע יצרנו זכור
עפר אנחנו: קדיש עד דאמירן. ואו׳ ש״צ: אל ארך אפים ורב חסד ואמת אל
פך תוכיחינו ואל בחמתך תיסרינו חוסה יי׳ על ישראל עמך והושיענו מכל רע
אנו לך סלח נא כרוב רחמיך אל : ועונין הציבור: אל ארך אפים מלא רחמים
תסתר פניך ממנו חוסה יי׳ על ישר׳ עמך והצילנו מכל רע חטאנו לך אדון סלח
כרב רחמיך אל: ועונין שליח ציבור. ופותח התיבה ונוטל ס״ת. ואומ׳ פסוק זה
בו ו׳ תיבות כנגד ו׳ צעדים שצעדו נושאי ארון ברית יי׳ שנ׳ ויהי כי צעדו
אי ארון יי׳ ששה צעדים ויזבח שור ומריא. כך מצ׳: גדלו ליי׳ אתי ונרוממה
ו יחדיו: ועונין הציבור שני מקראות הללו: רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו להר
שו כי קדוש יי׳ אלהינו: ונושא ס״ת על מגדל עץ העשוי לכך. ומגלה ס״ת ואו׳:

ה 17, צ״ל: נחשבנו למלך (רש״א).

תגלה ותראה מלכותו עלינו במהרה ובזמן קרוב ויחון וירחם פליטתינו ופליטת כל
בית ישר' לחן לחסד ולרחמים ואמרו כל העם אמן: ופותח ס"ת ואו': הכל הבו
לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב עמוד ר' פלוני בר' פלוני הכהן: ואם אין
כהן אומ': אין כהן ישר' קרב עמוד ר' פלוני בר' פלוני במקום כהן: והציבור עו
ברוך שנתן תורה לעמו ישר' בקדושתו: תורת יי' תמימה משיבת נפש עדות
נאמנה מחכימת פתי. פיקודי יי' ישרים משמחי לב מצות יי' (ברא) [ברה] מא
עינים: יי' עוז לעמו יתן יי' יברך את עמו בשלום: האל תמים דרכו אמרת יי' צר
מגן הוא לכל החוסים בו: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: דרכיה ד
נועם וכל נתיבותיה שלום: (עת) [עץ] חיים למחזיקים בה ותומכיה מאושר:
כי [בי] ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כו
היום: וקורא כהן ואחריו לוי ואחריו ישר'. ואילו ד) דברים אמרו מפני דרכי של
ואם אין שם כהן. גדול שבציבור קורא במקומו או יקרא החזן אותו שירצה. והק
בתורה פותח ה) ספר תורה ורואה את הפסוק ואחר כך מברך וקורא ג' פסוקי'
יפחות. וכן הוא מברך תחילה: ברכו את יי' המבורך: ועונין: ברוך יי' המבורך לע
ועד: וחוזר ואו': בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ב
נותן התורה: וקורא בתורה. ולא יפחות מג' פסוקי' כנגד ו) תורה נביאים וכתו
ואין ז) מתחילין בפרשת פחות מג' פסוקים. ואין ח) פוחתין מעשרה פסוקים כנגד ע
בטלנין של בית הכנסת לבד מפורים דקרינו ט' פסוקים. ובמקום ט) שפוסק שחרית
מתחיל במנחה בשבת ובשיני ובחמישי והקורא צריך שיגלול ס"ת לאחר י) שקרא
ואוחז בירו ומברך כן: בא"י אלהינו מ"ה אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם
בתוכינו בא"י נותן התורה:

אילו כ) מתקנות שתיקן עזרא לישר' שיהו קורין במנחה בשבת ובשני ובחמישי מ
יושבי קרנות. ושיהו קורין עשרה פסוקים כנגד ל) עשרה בטלנין של בית הכנ
אמר רבה בר רב הונא כיון מ) שנפתח ס"ת אסור לספר בדברי תורה. שנ' (נחמיה
וכפתחו (עזרא עמו) [עמדו] כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה. שנאמר (איוב
והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו (ו)לא ענו עוד: ר' זירא אמר רב חסדא מהכא (
כעזרא) [ואזני] כל העם אל ספר [ה]תורה (נחמיה ח). אמר רב יהודה א"ר
מאי נ) דכתי' (ישעיה א) ועוזבי יי' יכלו. זה המניח ספר תורה ויוצא: ר' אבהו
בין גברא לגברא. בעי ר' פפא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו. רב ששת מהדר א

שהביא זה בשם רבינו האי גאון. ד) ואילו דברים וכו' ואם אין שם כהן וכו' גיטין נ"ט ע"א.
ס' ע"א ואחריהם וכו' ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם שם. ה) פותח ס"ת ורואה וכו' מגילה
ע"א פלוגתא דר"מ ור' יהודה והלכה כר"י כדאמר התם. ו) כנגד תורה וכו' שם כ"א ע"ב.
שהוכיחו התוס' שם ד"ה כנגד וכו' דעיקר התקנה לא היתה אלא כנגד תורה נביאים וכתו
ז) ואין מתחילין וכו' שם כ"ב ע"א, וה"ה דאין משיירין בפרשת פחות מג' פסוקים שם. ח)
פוחתין וכו' שם כ"א ע"ב. ט) ובמקום שפוסק וכו' שם ל"א ע"ב. י) לאחר שקרא בו דעתו כ
התוס' שם ד"ה גולל. וכן הוא דעת הרמב"ם בפרק י"ב מה' תפלה ה"ח וז"ל ואח"כ קורא עד שי
לקרות וגולל הספר ומברך, וע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא בברכה הראשונה משום טרחא דצי
אבל בסוף דליכא טירחא גולל ואח"כ מברך, כן פירש הב"י בטור סי' קל"ט, ובמ"כ שם הביא
מפורשת ממסכת סופרים פי"ג ה"ח וגולל ואומר ברוך אתה וכו' ועיין בתוס' חיד"א שם. כ)
מתקנות וכו' יושבי קרנות ב"ק פ"ב ע"א. ל) כנגד עשרה בטלנים שם, ומגילה כ"א ע"ב מ)
שנפתח וכו' סוטה ל"ט ע"א ושם איתא אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר
בדבר הלכה. נ) מאי דכתיב לפנינו בברכות ח' ע"א איתא אמר רב הונא בר יהודה אמ
מנחם אמר רב אמי מאי דכתיב וכו' ועיין לקמן סימן קכ"ד הובא גירסא אחרת. ס) אינהו בד
ואנן בדידן לפנינו בברכות שם הגירסא מהופך אנן בדידן ואינהו בדידהו, וגירסת המחבר
כגירסת תוס' סוטה ל"ט ע"א ד"ה כיון וכו'. ושמעתי בימי חורפי בשם רב גדול אחד דבר
ומתקבל בענין זה, דהא דקאמר הגמרא רב ששת מהדר אפיה וגריס קאי על מה שאמר מקו
אבות נפיק בין גברא לגברא, בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו אם מותר לצאת וקאי בר

וגרים. (א׳ ר׳) [אמר] איגהו ם) כדירהו ואנן כדידן: וא״ר שפטי א״ר יוחנן הגולל צ) ספר תורה גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים. וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים אבל לא מבחוץ. וא״ר שפטי א״ר יוחנן עשרה שנקראו בתורה גדול שבכולן גולל ספר תורה. וא״ר יהושע בן לוי עשרה שקראו בתורה הגולל ספר תורה נוטל שכר כולם. שכר כולם ס״ד. אלא אימא כנגד כולן. א״ר פרנך כל האוחז ס״ת ערום נקבר ערום. ערום ס״ד. אלא אימא ערום מאותה מצוה: א״ר ינאי בריה דר׳ ינאי סבא משום ר׳ ינאי רבה מוטב תיגלל המטפחת ואל תיגלל ספר תורה: ועומד החזן ואומר: יהללו את שם ״י כי נשגב שמו לבדו: ועונין הציבור יחדיו: הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה: ומחזיר ספר תורת למקומו. ואחר כך אומר אשרי. למנצח:

מצאתי אין אומ׳ והוא רחום. למנצח. ושיר מזמור. ואין נופלין על פניהם. בימים טובים. וראשי חדשים. וחנוכה. ופורים. ויום שבוע הבן ובבית משתה חתנים. אלא שבפורים נהגו לומר שיר מזמור. מפני שלא זיכה להלל. ואע״ג דקיימא לן קרייתי׳ זו הלילא אבל לא למנצח. דצרה בפורים לא מדכרינן. ואם שיני וחמישי הוא פותחין באל ארך אפים. ושאר ימים תוכפין קריש לגדלו. וכל ימי ניסן וימי תשרי מכיפור ועד סוף החודש. אפילו ימים שאין בהם יום טוב אין נופלין על פניהם ואין או׳ והוא רחום. אבל או׳ למנצח ושיר מזמור. מנהג הוא שנהגו כך ואין טעם מסויים בדבר מכיון שבטלה מגילת תענית: במחזור הרב ר׳ יעקב בר׳ שמשון: עיד מצאתי. ובכל מקום שחל יום טוב מנהג רוב קהילות צרפת שאין או׳ ערב יום טוב שחרית ומנחה תחינה. ולמנצח. אע״פ שבערב שבת אין מניחין מלאומרן. גם כשחל יום הכניסה בערב יום טוב מניחין לומר והוא רחום. ואין נופלי׳ על פניהם. ואין אומ׳ למנצח. ואיפשר לתת טעם קצת. דכיון דערב יום שמחה הוא לא (מדריכן) [מדכירן] בית צרה. גם שיר מזמור אין או׳: ויש קהילות שאינו משנין ערב יום טוב מערב שבת ואו׳ שחרית תחינות והוא רחום אם חל בכניסה ולמנצח. ושיר מזמור. לבד ממנחתם ששוין בכך שאין נופלים על פניהם: עד כאן ת׳: אין אומרים למנצח ושיר מזמור ביום שאין נופלין על פניהם כגון חנוכה ופורים וחולו של מועד וראש חדש:

למנצח מזמור לדוד יענך ״י ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך: יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה. יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא. נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול ימלא ״י כל משאלותיך: עתה ידעתי כי הושיע ״י (את) משיחו. יענהו משמי קרשו בגבורות ישע ימינו. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם [ה׳] אלהינו נזכיר. המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד: ״י הושיעה המלך יעננו ביום קראינו:

ג׳ מקראות הללו או׳ ש״צ בפני עצמו כל אחד ואחד והציבור עונין אחריו על כל אחד ואחד:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ״י. ואני זאת בריתי אותם אמר ״י רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ״י מעתה ועד עולם ואתה קדוש יושב תהילות ישר׳: וקרא זה אל זה ואמר ק׳ ק׳ ק׳ ״י

ועל זה קאמר רב ששת וכו׳ פירש בין פסוקא לפסוקא הוה מהדר אפיה וגרים ומיושב נמי׳לא קושית התוס׳ שם ד״ה רב ששת והוא דבר נפלא. ועיין בברכ״י ס״מן קמ״ז ביצני׳ רב ששת מהדר אפיה וגרס. צ) הגולל ס״ת וכו׳ הכל הוא במגילה ל״ב ע״ב ע״ש ותימה לי למה דילג המחבר מאמר הראשון שם הגולל ת״ת צריך שיעמידנו על התפר שהזכירו כל הפוסקים הראשונים והאחרונים, והתחיל במאמר הגולל ס״ת גוללו מבחוץ וכו׳ אשר ע״כ נראה לי שיש חסרון כאן וכצ״ל הגולל ס״ת צריך שיעמידנו על התפר ואמר ר׳ שפטי (כן הי׳ גירסתו ר׳ שפטי) אמר ר׳ יוחנן הגולל ס״ת

צבאות מלא כל הארץ כבודו: (ג׳ מקראות הללו או׳ שליח ציבור בקול רם והשאר בלחש עם הציבור): ומקבלין דין מדין ואמרין קדיש בשמי מרומא [עלאה] בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא יי״ צבאות מליא כל ארעא זיו יקריה: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי״ ממקומו: ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא די״י מאתר בית שכינתיה: יי״ ימלוך לעולם ועד. יי״ מלכותה קאים לעלם ולעלמי עלמיא: יי״ אלהי אברהם יצחק וישר׳ אבותינו שמרה זאת [לעולם] ליצר מחשבות לבב [עמך] והכן (לבבינו) [לבבם] אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה יי״ טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. יי״ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי״ צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי״ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ברוך יי״ יום יום יעמס לנו האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו יראתו לעובדו בלבב שלם למען שלא נינע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך יי״ אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חוקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונירש ונראה לחיי העולם הבא ועם הצדיקים יורשי גן עדן תהא מנוחתינו. למען יזמרך כבוד ולא ידום יי״ אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי״ והיה יי״ מבטחו: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי״: יי״ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: קדיש וכו׳. וישב החזן ואומר: שיר מזמור לאסף. אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל: כי הנה אויביך

יהמיון ומשנאיך נשאו ראש. על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך: אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישר׳ עוד: כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו: אלהי אדום וישמעאלים מואב והגרים. גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור: גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה: עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון נשמדו בעין דאר היו דומן לאדמה: (שתימו) [שיתמו] נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל (נכיסמו) [נסיכמו]: אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים: אלהי (שתימו) [שיתמו] כגלגל כקש לפני רוח: כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים. כן תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם: מלא פניהם קלון ויבקשו שמך יי״: עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך: וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ותסך עלימו ויעלצו בך אוהבי שמך: ישישו וישמחו בך כל מבקשיך יאמרו תמיד יגדל יי״ אוהבי תשועתך: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי״: יהי יי״ עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבינו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו וחוקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי״ קרובים אל יי״ אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמ׳ ישר׳ דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי יי״ הוא האלהים אין עוד: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי״ אלהינו לעולם ועד: (ועומד הנער ואו׳ קדיש ומדלג תתקבל ואומר יהא שלמא רבה. שכשהציבור או׳ פסוק או משנה צריכין לומר קדיש אחריהם:

צט. ולפיכך אומרי׳ קדיש אחר פסוקי זמרה ואחר סדר קדושה ואחר תהילה ואף לאחר משנה כמו במה מדליקין ואין כאלהינו ופיטום הקטורת. וכן בשבת לאחר שקראו בתורה או׳ קדיש וכן לאחר שהפטירן בנביא ואמרו תהילה חוזר

אומר קריש לפני התיבה. אבל לא בשבת במנחה שאין מפטירין אין החזן צריך לומר קריש עד לפני התיבה. ת' ואחר כך שמנה עשרה. אבל בשיני ובחמישי ובראשי חדשים וחנוכה ופורים וחולו של מועד. אומר קריש על המגדל אחר קריאת ס"ת. וכשיורד לפני התיבה מתחיל בתהילה לדוד. ובמנחה של יום הכיפורים או' קריש על המגדל אחר קריאת ספר תורה. ת': ואו' בלחש עלינו לשבח.

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשאנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלינו ככל המוני . . . . . ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגובהי מרומים. הוא אלהינו ואין עוד אחר אמת מלכינו ואפס זולתו ככת' בתורתך וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד: על כן נקוה לך יי' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך יי' אלהינו יכרעו ויפולו ולכבוד שמך יקר יתנו ויקבלו כולם עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד: ושוהין שעה אחת אחר תפילתן כדתניא חסידים פ) הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפילתן ושעה אחת אחר תפילתן: ונפטרו לביתם לשלום: וכיוצא נ) בו. יי' נחני בצדקתך למען שורי הישר לפני דרכך: א"ר ק) יהושע בן לוי המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפילתו כדי שיכוין לבו לתפילתו. דכת' אשרי יושבי ביתך. ויושבי ר) לשו' שהייה. כמו וישבו שרי מואב. ושעה אחר תפילתן. דכת' אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

סדר דיני מנחה. ת'.

מ"ס) שיש לו לעשות דבר ויודע שלא יפנה למנחה יתפלל תפלת המנחה משש שעות ומחצה ולמעלה. שכך שנינו איזו ת) היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה. ת': הגיע שעה המנחה כשבא לבית הכנסת אומ' ואני ברוב חסדך: ופותח בתהילה: ושליח ציבור עומד לפני התיבה ואו' קדיש עד דאמירן. ועומדי' על רגליהם ומתפללים י"ח. ואחר תפילתם פותח החזן באבות וגבורות וקדושה. כמו ביוצר. ואינו אומר ברכת כהנים. שכן א) (שנינו בפרקא קמ') [מצינו בפרק ד'] דתענית במנחה לא ישא כפיו ת'. מחמת שכרות. ואמרינן בעירובין פ' הדר. אי רבה בר [רב] הונא שתוי ב) אל יתפלל ואם התפלל תפילתו (תועבה) [תפלה]. היכי ג) דמי שתוי היכי דמי שיכור כל

עללו מבחוץ וכו' ונשמט מהמעתיק מן ס"ת עד ס"ת. פ) חסידים הראשונים וכו' ברכות ל"ב ע"ב. נ) וכיוצא בו, אין הבנה לשתי התיבות האלו, ונראה שכן צ"ל וכשיוצא אומר ה' נחני וגו'. ק) אמר ריב"ל וכו' ע"ש והמחבר ברוב מקומות מעתיק רק כוונת המאמר ולא המלות. ר) ויושבי לשון שהייה וכו' מגילה כ"א ע"א אין ישיבה אלא לשון עכבה וכו'. ס) מי שיש לו לעשות וכו' מלשונו משמע שדעתו כדעת הרמב"ם בפ"ג מה' תפלה ה"ב דעיקר זמן תפלת המנחה הוא מתשע שעות ומחצה, אך מדוחק מתפלל משש שעות ומחצה, וזה שלא כדעת תשובת הרא"ש כלל ד' סי' ט' הביאה הב"י סי' רל"ד. ת) איזהו מנחה גדולה וכו' ברכות כ"ו ע"ב. א) שכן מצינו בפרק ד' דתענית כצ"ל. ב) שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה, שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה כצ"ל וטעה המעתיק והשמיט התיבות מן תפלתו עד תפלתו. ג) היכי דמי שתוי היכי דמי שיכור, שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך, שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך כצ"ל

שאינו יכול לדבר בפני המלך. (שתוי) [שיכור]ד) מקחו מקח וממכרו ממכר. ואי עבר עבירה דמיחייב קטלא קטלינו ליה מלקות מלקינו ליה. ושיכור שאמרו שעברוה) יין. (דלא) וידע מאן יהיב ומאן שקיל. ולא כשכרותו של לוט. אבל הגיע לשכרותו של לוט פטורו) מכלום: ולא מיבעיא שיכור דאסירז) (לעלויי) [לצלויי] אלא אפילו איניש דטריד ליה דעתיה לא מיבעי ליה לצלויי עד דצילא דעתיה. דאמר רב חייא בר אשי אמר רב כלח) שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל. ובעידנא דרתח איניש (איניש) לא מיבעי לצלויי עד דניח. דר' חנינא ביומא דרתח לא מצלי. דאמר מר בצר אל יורה. ת': ולאחר ברכת השלום נופל על פניו בצדוט) השמאלית. דכת' (שה"ש ב) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. בבתחינה. בב"ר: ובנפילת אפים מבקש רחמים הוא והציבור: רבי) ששת כי הוה יתיב (בתענינו) [בתעניתא] בתר דמצלי א' הכי:

רבון העולמים ואדוני האדונים האל הגדול הגיבור והנורא רחם עלינו. שאנחנו עבדיך ומעשה ידיך בשר רימה ותולעה. מה אנו ומה חיינו מה חסדינו מה צדקינו מה כוחינו מה גבורותינו. מה נאמר לפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגיבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מרע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשהו תהו וימי חיינו הבל לפניך: ומה נאמר לפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו כי אנחנו הרשענו ואין בנו כח לעשות חובותינו לפניך ולא כהן גדול לכפר על חטאותינו. ולא מזבח להקריב קרבן ולא בית קדשי הקדשים להתפלל שם. אלא יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתהא תפילתינו שאנו מתפללים לרצון ותחשב לפניך כפרים וכבשים כאילו הקרבנום על גבי המזבח ותרצני:

רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך אבל שאור שבעיסה מעכב. יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתשמיד ותכניע ממנו יצר הרע והשפילהו והכניעהו והרחיקהו ממאתים וארבעים ושמונה איברים (שנו) [שלי] ואל יכשילני בדרכך הטובים ותן לבי בתורתך וביצר טוב וחבר טוב לשמור חוקיך ולעובדך בלבב שלם:

רבון העולמים יהי רצון מלפניך שתהא תורתך אומנותי ולא אשנה בה ואל תצריכני לידי מתנות בשר ודם מפני שמתנתם מעוטה וחרפתם (מרוכה) [מרובה] שבעינו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה כל ימינו: הראינו יי' חסדך וישעך תתן לנו: רבון העולמים ואדוני האדונים עוזרי וסמכיני וסייעיני בפרנסתי ובפרנסת בני ביתי ואל תביישיני ואל תכלימני לפניך ולא לפני בשר ודם: יי' שמעה יי' סלחה יי' הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: רבון העולמים חטאתי לפניך יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לנו חיים ארוכים לב טוב ורוח נמוכה וחלק טוב ונפש שפלה וחבר טוב. ואל יתחלל שם שמים בנו ואל תעשינו שיחה בפי הבריות ולא תהא אחריתנו להכרית ותקוותינו למפח

והשמיט גם כאן התיבות מן שיכור עד שיכור. ד) שיכור מקחו מקח וכו' כצ"ל וכן הוא בעירובין ס"ה ע"א. ה) שעברו יין וידע מאן יהיב וכו' כצ"ל ועיין בה"ג פ"ת דברכות. ו) פטור מכלום לפנינו בעירובין שם איתא פטור מכולם, וגרסתו הוא כגירסת ה"ג שם. ז) דאסור לצלויי כצ"ל והוא לשון ה"ג שם. ח) כל שאין וכו' דר' חנינא וכו' עיין בלשון הגמרא שם וגרס דאמר מר בצר אל יורה, ולא משום שנא' כאשר הוא לפנינו, וכן הוא הגירסא בבה"ג פ"ת דברכות, ועיין רש"י ד"ה בצר וכו' וכן בתוס' ד"ה בצר וכו' שנדחקו לפי הגירסא שלפנינו משום שנא'. ט) בצדו השמאלית וכו' עיין מה שכתב המחבר לעיל בסדר התפלה, ועיין ברוקח סי' שכ"ד ובטור א"ח סי' קל"א ובב"י וד"מ שם, והב"י שם הביא בשם הרוקח דאין נופלין אלא לפני ס"ת וסיים וז"ל ואני אומר אם קבלה היא נקבל, ואם לדין יש תשובה, עכ"ל וכוונתו נראה דהא מצינו ב"מ נ"ט ע"ב כל יומא לא הוה שבקא ליה למיפל על אפיה, ודוחק גדול לומר שהיה לו בחדרו שם ארון וס"ת מה שלא נזכר). י) רב ששת וכו' העתיק רק התחלת הגמרא וחסר כאן מלת וכו' והוא בברכות י"ז ע"א, והרבון העולמים

ש. ואל תצריכני לידי מתנות בשר ודם ולא לידי הלוואותם ואל תמסור מזונותי
די בשר ודם. ותן חלקי בתורתך עם עושי רצונך ובנה ביתך ועירך והיכלך ועזרתך
מהרה בימינו: מהר ענינו ופדינו מכל גזירות קשות והושע ברחמיך הרבים ימינו
שיח צדקך ועמך: ועומדין הציבור והשליח ציבור ואומ' בלחש. ואנחנו לא נדע
ה נעשה. כו' ואו' קדיש. כו' שצריך להפסיק בין שתי התפילות קדיש שלם. ת'
צאתי מה טעם נהגו לומר וה״א רחום בתפילת ערבית על שם המקרא צדק ילין
ה. מעולםכ) לא לן אדם בירושלים ובידו עון. כיצד תמיד של שחר מכפר על
בירות שנעשו בלילה. ותמיד של בין הערבים על עוונות שנעשו ביום. וכנגד כן
נו אומרי' והוא רחום כלומר בזמן שבית המקדש קיים היו תמידים מכפרים ועכשיו
בית המקדש חרב ואין לנו תמידים וזבחים אלא תפילה הק' שהוא רחום יכפר עון
שביל התפילות שהן כנגד התמידים וגם בתפילת השחר אנו אומרים והוא רחום
סדר קדושה. כל חמתו. כלום מחמתו. כמו ולרש אין כל (שמואל ב׳ יב). אין
לשפחתך כל בבית (מלכים ב ד):

א. תקנו ל) לומר והוא רחום במעריב לפי שאין במעריב קרבן לכפר עון. אבל
יוצר ומנחה שיש תמידין שמכפרין אין צריך לומר מפי ר' אליעזר
גדול: ת'. יש להקשות והא איכא תמיד של שחר שמכפר על עבירות של ליל
פילה השחר כנגד תמיד של שחר תקנו: ת'. אבל יש אומרים לפי שכןמ) נהגו
לומר העם) החוטאים ללקות בשעת מעריב שאו' ציבור והוא רחום. שמקבל החוטא
לי את הדין ואחר שנלקה או' והוא רחום. ועוד שכל המלקה או' ג' פעמים והוא
חום. ויש בו מ״ג תיבות. ובין כולן מ' חסר אחת שהיא סוכמת את הארבעים. ומונה
. והוא אחת. שתים כו': ועוד (שהכל) [שבכל] היום אדם חוטא ולערב צריך
מר והוא רחום: והקורא ק״ש מברך שתים לפניה ושתים לאחריה. תניא מאימתי
תחילין לקרוא ק״ש ערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. וסימן לדבר
את הכבבים. ותניא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. א״כנ) למה קורין אותה
בית הכנסת כדי לעמוד לתפילה מתוך דברי תורה: הכא תניא בברכות ירושלמי.
פיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובק״ש פרק ראשון קורא על מטתו ויצא:
. ור״ת השיב על זה. ועל ק״ש ששאל על פי שאילתו. עשה תלמוד ירושלמי
קר ותלמוד שלנו (תפלה) [טפלה] שסובר שק״ש שעל מיטתו עיקר. וזאת לא
היה. (שבקום) [שבמקום] שתלמוד ירושלמי חולק על שלנו דחינן ליה ומדחי. שכך
נינו אע״פ שקרא אדם ק״ש בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו. משום שנאמר
שכבך. ומצינו למדין שאותו של בית הכנסת עיקר. ותוציא יקרי לאור. ותאור
אור חיים. יעקב בר' מאיר: וכמה כוכבים יצאו ויהיה לילה. תניאס) ר' נתן אומר.
כב אחד יום. שנים בין השמשות. שלשה לילה. (ד)א״ר יוסי לא כוכבים גדולים
נראים ביום ולא כוכבים קטנים הנראים בלילה. הכי איתה בשלהי במה מדליקין:
כך אומר בלילה אמת ואמונה. דכת' (תהלים צב) לתגיד בבקר חסדך ואמונתך
לילות. ואי״ע) זו אמונה יש כאן. לפי שאין לך אדם שאין נפשו כאיבה עליו

' נמצא גם בטור א״ח סי' קל״א בשם ר״ע בשינוי לשון ע״ש. כ) מעולם לא לן אדם וכו' מדרש
ת״ש פ״א, ופסיקתא רבתי סוף פט״ו מימיו לא היה לן אדם וכו'. ל) תקנו לומר והוא רחום וכו'
הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי' ב' ועיין במנהיג סי' פ״ג ועיין בתניא רבתי סי' ט' ובמש״ב שם ס״ק
. מ) שכך נהגו החוטאים וכו' כצ״ל ע״פ לשון הפרדס הנ״ל. נ) א״כ למה קורין וכו' עיין רש״י
כות ב' ע״א ותוס' שם ד״ה מאימתי וכו' ועיין בשערי תשובה סי' ע״ו תשובה לרבינו האי גאון
ל. ס) תניא ר' נתן אומר וכו' גירסתו כגירסת דק״ס בשבת ל״ה ע״ב תג״ת ר' נתן אומר וכו'.
ואיזו אמונה יש כאן וכו' כעין לשון זה נמצא בפרדס לרש״י ז״ל סי' ב', ועיין תוס' ברכות י״ב

בילות חבילות עיין תשובות רש״י קצה ובספר הישר לר״ת תשכא.

בלילה מרוב עמל וטורח שטרח ביום. וכשעולה ברקיע בלילה אין הנשמה רו
לשוב בקרבו עד שאומר לה המקי׳ שוב למקומך בתוך האדם איני רוצה לוו
אומנותי כנגדו. הוא האמין בי והפקידך אצלי. שנאמר בידך אפקיד רוחי. ועושה ו
אמונה ומחזירה לו ובבקר עושה לו נס ומחרש את כוחו ואינו חלש מכל מה שט
אתמול. ועל זה נאמר (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך: ולפי פ) שש
תפילת ערבית רשות לפיכך הוסיפו ראשי ישיבות (שבכל) [שבבבל] ברכה זו. ב״א יי׳ המ
בכבודו כו׳ להודיע שתפלת ערבית רשות. ואין צריך לסמוך גאולה לתפילה. וקבעו שם בר
זו ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן. והתיבות שיש בהן י״ח אזכרות כנגד י״ח ברכות על הס
ביבנה. כדאמרי׳ בברכות. שמעון הפקולי הסדיר י״ח ברכות על הסדר ביבנה. ול
אנשי בבל תקנו את אלה ושלחום לחכמי יבנה ונתיישרה בעיניהם. ובטרם נש
ישרי׳ קבעו י״ח שבחות בישתבח. שיר ושבחה הלל וזמרה. וי״ה קיומין באמת ויצי
ת׳. ויציב. ונכון. וקיים. וישר. ונאמן. ואהוב. וחביב. ונחמד. ונעים. ונורא. ואד
ומתוקן. ומקובל. הרי י״ג. וה׳ קיומין. אחרי כן. הרי י״ח: ת׳. גרסי׳. בפ״ק ג) דברכ
א׳ מר קורא ק״ש ומתפלל. מסייע ליה לר׳ יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא
הסומך גאולה של ערבית לתפילת של ערבית. ואע״ג דצריך לומר השכיבנו ל
מפסיק הוא. דכיון דתיקון רבנן השכיבנו בגאולה כגאולה אריכת׳ דמיא ובתפי
שחרית נמי כיון דתקינו רבנן יי׳ שפתי בתפילה כתפילה אריכת׳ דמיא ת׳. ח
אומר בקול רם והוא רחום והציבור שותקים. ומטין אזנם למשמעו:

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: ועו
אחריו מקרא זה. יי׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראינו. כי א׳ רחום
אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. ועונין: וה
רחום. וכורע בברכו וזוקף ק) בשם. דכת׳ יי׳ זוקף כפופים בברכות. ואומ׳ בקול ר
ברכו את יי׳ המבורך. ועונין ברוך יי׳ המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שעו
ובתבונה משנה עתים מחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותי
ברקיע כרצונו. בורא יום ולילה גולל אור מפני השך וחשך מפני אור. מעביר
ומביא לילה ומבדיל בין יום ולילה. יי׳ צבאות שמו אל חי וקיים תמיד ימלוך על
לעולם ועד ב״א יי׳ המעריב ערבים: אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תו
ומצות חקים ומשפטים אותנו לימדת על כן יי׳ אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחו
ונשמח בדברי תלמוד תורתך ובמצותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו וב
נהגה יומם ולילה ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים: ברוך אתה יי׳ אוהב עמו ישרא
(וקורין ק״ש כתיקון חכמים).

אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כי הוא יי׳ אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישר׳ ע
הפודנו מיד מלכים. הגואלנו מלכנו מכף כל העריצים האל הנפרע לנו מצר
והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו העושה גדולות עד אין חקר נסים ונפלאות
אין מספר. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט (למוט) רגלינו. המדריכנו על בכ
אויבינו וירם קרננו על כל שונאינו העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה אותות ומופ
באדמת בני חם המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא עמו ישר׳ מתוכם לחי
עולם. המעביר בניו בין גזרי ים סוף. רודפיהם ושונאיהם בתהומות טיבע ראו ב
גבורתו שבחו והודו לשמו ומלכותו ברצון קבלו עליהם. משה ובני ישר׳ לך

ע״א ד״ה לתגיד וכו׳. פ) ולפי ששנינו וכו׳ עיין בפרדס סי׳ ב. ג) כפ״ק דברכות וכו׳ ד׳ ע

שורה 7, גאולה לתפלה עיין סדר״ע השלם ח״א 385 ב״י רלו ופרישה.
בביאור אות פ, לפי ששנינו עיין שו״ת רשב״א ח״א יד. ובמיוחסות לרמב״ן קפה.

ירה בשמחה רבה ואמרו כלם. מי כמוכה באלים יי׳ מי כמוך נאדר בקודש נורא
לת עושה פלא: מלכותך יי׳ אלהינו ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו
מרו יי׳ ימלוך לעולם ועד. ונאמר כי פדה יי׳ את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו.
יי׳ גאל ישר׳: השכיבנו יי׳ אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לחיים טובים ופרוס
נו סוכת שלומך והושיענו ותקנינו בעיצה טובה מלפניך והושיענו למען שמך.
ן בעדינו והסר מעלינו אויב דבר חרב ורעב וצרה ויגון. והסר שטן מלפנינו
חרינו ובצל כנפיך תסתירנו כי אל שומרינו ומצילנו אתה כי אל מלך חנון ורחום
ה. ושמור צאתינו ובואינו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם. ברוך אתה יי׳ שומר
ישר׳ לעד: (ובשבת או׳). כי אל מלך חנון ורחום אתה. ופרוס עלינו סוכת
ומך ועל ירושלים עירך ברוך אתה יי׳ פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו
׳ ועל ירושלם: ושמרו בני ישר׳ את השבת [לעשות את השבת] לדרתם ברית
ם: ביני ובין בני ישר׳ אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים
הארץ וביום השביעי שבת וינפש: (ואם יו״ט הוא אומ׳. וידבר משה את מעדי
יי׳ אל בני ישראל):

ך יי׳ לעולם אמן ואמן. ברוך יי׳ מציון שוכן ירושלם הללויה: ברוך יי׳ אלה׳
ישראל עשה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל
ץ אמן ואמן: יהי כבוד יי׳ לעולם ישמח יי׳ במעשיו יהי שם יי׳ מבורך מעתה
עולם: כי לא יטוש יי׳ את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי׳ לעשות אתכם
לעם: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי׳ הוא האלהים: והיה יי׳ למלך
כל הארץ ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי׳ עלינו כאשר
נו לך: הושיענו אלהי ישענו וקבצינו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך
שתבח בתהילתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך יי׳ ויכבדו לשמך: ואנחנו
וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהילתך: ברוך יי׳ ביום ברוך
בלילה: ברוך יי׳ בשכבינו ברוך יי׳ בקומינו: אשר בידו נפש כל חי ורוח כל
איש: בידך אפקיד רוחי פדית אותי יי׳ אל אמת: אלהינו שבשמים יחיד שמך
ם במלכותך ימלוך עלינו לעולם ועד: יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו
ועתך באמת כאמור לציון מלך אלהיך יי׳ מלך יי׳ ימלוך לעולם ועד
המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו מלך אלא אתה ברוך
ה יי׳ המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ואו׳ קדיש עד
מירן. ועומדין לתפילה י״ח ואו׳ קדיש כו׳. והולך החזן ויושב במקומו ואומרי׳ כולם:
ום הקטרת[pa]) כאיזה צד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה ושלשה שהיה
מוסיף עליהן ביום הכיפורים ומחזירן למכתשת ונוטל הימנו מלא חפניו כדי
ים בו דקה מן הדקה. ואילו הן. צרי צפורן לבונה. חלבנה. משקל שבעים של
עים מנה. מור וקציעה. שבולת נרד. וכרכום משקל ששה עשר על ששה עשר
. חקושט שנים עשר. קלופה שלשה קנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין.
סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהו ר׳ נתן אומ׳ אף כפת הירדן כל שהו.
כפריסין סאין תלתא קבין תלתא. אם לא מצא יין כפריסין מביא יין לבן ישן.
שינה למה היא באה. ששפין בה הצפורן כדי שתהא נאה. יין כפריסין למה היא
ה. ששורין בו את הצרי מפני שהיא עזה. והלא מי רגלים יפים לה אלא שאין
יסין ריח רע לעזרה מפני הכבוד: כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק לפי
קול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשירה לשליש ולרביע לא שמענו. ר׳ יהודה

וזוקף בשם וכו׳ שם י״ב ע״א. pa) עי׳ לעיל כי׳ ע״ז פירושו. ר) תניא אבא בנימין אומר כצ״ל

אומר אם כמידה כשרה חיסר בה מכל סימן וסימן או שלא נתן לתוכה מעלה עש
או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה. א״ר זעירא משום הכנסת יתירה: תני ב
קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה בה חצאין של שירים: תני בר קפר
אילו היה נותן לתוכה כיתות של . . . . לא היה יכול . . . . בריחה של קפר
אלא שאמרה תורה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לײ׳: א״ר אלע
בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות ע
שדרשה בן זומא. שנאמר למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיי
ימי חייך. הימים. כל. הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך. העולם הזה. כל. להבי
לימות המשיח: יעמוד הנער ואומר קדיש בלא תתקבל. וקדיש זה אינו אלא לה
את התינוקות. ואינו בכלל שבע ביום הללתיך: גרסי׳ בפרק מאימתי. תניא̈ר) אב
(כעצמו) [בנימין] אומר שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד מהן והתפל
ולא המתין לחבירו טורפין לו תפילתו לפניו. שנאמר טורף נפשו וגו׳ (איוב יח
האם) מילת׳ פרשוה רבנן ואוקמוה בתפילת ערבית. מאי טע׳ שאם מניחו יחידי ויצ
חוששין שמא יבא לידי סכנה. לפיכך צריך להמתין לחבירו עד שסיים תפילתו. אב
בשחרית לא: הכי כתב הגאון ז״ל:

סדר שבתות כך הוא:

קב. תנו רבנן לא̈ס) יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מתשע שע
ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה. דברי ר׳ יהודה. ר׳ יוסי אומ
אוכל והולך עד שתחשך. ואפילו ר׳ יוסי לא קאמר אלא דאתחיל. אבל אתחו
לכתחילה לא. והמדליק̈ג) נר לשבת צריך לברך. ברוך אתה ײ׳ אלהינו מלך העול
אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת. מה טעם דחובה היא דאמר̈גג)
יהודה א׳ שמואל המדליק נר שבת חובה היא̈ג) ואסמכוה רבנן אקרא (איוב ה) וידע
כי שלום אהלך הילכך צריך לברך. והיכן צונו רב אויא א׳ מלא תסור (דברים י
רב̈ד) נחמן בר יצחק א׳ (שם לב) שאל אביך ויגדך. ובלילי שבתות מקדימין ומתפלל
שכך אמרו רבותי׳ שאנ̈ה) אפוקי יומא מעיולי יומא. עיולי יומא כמא דאפשר מקדינ
ליה. אפוקי יומא כמא דאפשר מאחרינן ליה. כי היכי דלא ליהוי עלן כמשא

והוא בברכות ה׳ ע״ב. ס) הא מילתא וכו׳ כן כתב הרי״ף בפ״ק דברכות ועי׳ תוס׳ שם ו ע״א ד
המתפלל וכו׳.

ס) לא יאכל אדם וכו׳ פסחים צ״ט ע״ב. ג) והמדליק נר לשבת וכו׳ בענין הברכה על
של שבת לא הזכירו הראשונים דעת המחבר דפסק שצריך לברך עיין תוס׳ שבת כ״ה ע״ב ד״
חובת וכו׳ ויש שרוצים לומר דאין לברך אהדלקת נר וכו׳ ואומר ר״ת דשיבוש הוא. וכן דעתו בס
הישר סי׳ תרכ״ב ע״ש. וכן הוא בסדר רע״ג והמדליק נר של שבת צריך לברך והובא דעתו בה
תג״ל. וכן פסק הרמב״ם פ״ה מה׳ שבת ה״א. והרוקח סי׳ מ״ה. ועיין בהגהה במרדכי פ״ב דש
רבינו משולם לא היה מברך על הדלקת נר בשבת משום דאמרינן בפרק התכלת כל מצוה ש
לעשייתה גמר מלאכה מצותה אין מברכין עליה וכו׳ ור״י אומר שיש לברך וכו׳ ועיין שם בהגה
השנית בירושלמי פרק הרואה גרסינן המדליק נר של שבת צריך לברך וכן ביו״ט וכו׳ ועיין בהג
פ״ה מה׳ שבת וז״ל וכן ביו״ט נהגו להדליק נר וכן איתא בירושלמי פרק המביא כדי יין המדל
נר ביו״ט צריך לברך וכו׳ ובפרק הרואה ירושלמי גרסינן להדליק נר לכבוד יו״ט, ודכוותיה בשבת או
לכבוד שבת. וכן הביא הגר״א בא״ח סי׳ רס״ג ס״ק ט׳ בשם הירושלמי פ׳ הרואה. ולפנינו ליתא לכל
לא בירושלמי פרק המביא ולא בפרק הרואה, ודבר זה ראיתי בקובץ על הרמב״ם מהגאון ר׳ נח
טריביטש פ״ה ה״א וז״ל בהג״ם כתב בירושלמי פרק המביא וכו׳ ואנכי לא מצאתי כעת רק בפ
הרואה נזכר ברכה על נר של שבת אבל לא נזכר שם יו״ט עכ״ל וזכרונו הטעתו כי באמת לא נמ
גם בפרק הרואה, ועיין תשובות הגאונים הנדפס בליק בענין הברכה על נר של שבת לרב שרי
ורב האי סי׳ פ״ב. גג) דאמר רב יהודה אמר שמואל וכו׳ חלופי גירסאות איתא בהאי סימ
לראשונים ולפנינו בשבת כ״ה ע״ב איתא דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נח
בר רבא אמר רב הדלקת וכו׳. ג) ואסמכוה רבנן וכו׳ שבת ל״ד ע״א. ד) רב נחמן בר יצחק א

בביאור אות ה, שנים שנכנסו אוצה״ג ברכות ח״ב 7.

יר יוסי יהיו) חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוצאי שבת בציפורי. וכן המנהג:
תפללין תפילת המנחה כסדרן בחול. יתגדל. תתקבל. ברכו: בשבתות וימים טובים
ן אומרים והוא רחום. ואין אומ׳ ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ואין אומ׳ יראו עינינו:
שאילוז) מקמי רב נטרונאי גאון. בלילי שבתות בברכות אחרונות שבק״ש אומרים
וך יי׳ לעולם אמן ואמן. כשאר ימות החול. או אומרי׳ ושמרו: ושדר להו הכי.
יכה זו אינה מדברי חכמים כל עיקר. שהרי ברכה חמישית היא. וכן שנינו בערב
רך שתים לפניה ושתים לאחריה. ותו לא: וכיון דהילכתא כרב דאמ׳ תפילת
ביבית רשות. אתו רבנן בתראי ותקינו בתר שומר עמו ישר׳ למימר פסוקים דאית
הו שבחות ושמירות. וכיון דאמרינן פסוקים תקינו רבנן בתרייהן ברכה זו בחול.
בל בשבת דשכיחי מזיקין לא. משום דצריכי למיעל לביתייהו מקמי דליחשך. מפני
בנת שעירים. אי נמי מקמי אעקורי שרגא. ולכך סלקוה והעמידוה ארתנן בערב
ברך שתי׳ לפני׳ ושתי׳ לאחרי׳. וכן מנהג בישיבה שלנו: ובבית רבינו שבבבל. והכי
מ׳ מר רב שלום גאון בלילי שבתות וימי׳ טובים במעריב אומ׳ שומר עמו ישראל
עד. בישיבה ובבית רבינו אין מנהג כן אלא חותמין במקום ושמור צאתנו. ופרוס
לינו סוכת שלומך. ברוך אתה יי׳ פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל
ועל ירושלם:

צאתי כת׳ משל לשני בני אדם שהיו לו שני עבדים. האחד משמר עדרו . . .
ויושב לו מנגד. והאחד בנה לו דיר ונעל בפני עדרו כראוי. זה שלא
על בפניו כראוי בא זאב וטרף בא ארי ודרס. אבל זה שסיכך סוכה על גבי עדרו
בנת דירו ונעל כראוי אינו מתיירא לא מפני הזאב ולא מפני הארי. כך בחול כשהולך
דם במבואות המטונפות או לבית הכסא ומתיירא הוא ממזיקין ומפני שיש להם רשות
ילי רביעיות ולילי שבתות להזיק קורא אחר עמו. אוח) נוטל אבוקה בידו שלא
זק בהם. ולפיכך צריכין להתפלל ושמור צאתינו. שומר עמו ישר׳. אבל שבת אעפ״י
יש להם רשות להזיק שמירת שבת משמרתו שבזכות שהן עסוקי׳ במצוה ומשמרי׳
ת השבת ונזהרין שלא להדליק ולהבעיר ושלא לעשות בה שום מלאכה אינן צריכין
אבוקה ולא לשום שימור שהבטיחם הקב׳ שאין להם לירא מפני שמסככת עליהן
מצות שבת ואין ניזוקין כלל. שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת וגו׳. ברית
עולם. ברית כרותה להם שלא יזוקו. אם ישמרוה כראוי. וזו היא אות שבינו וביניכם
שאני משמרן. שנ׳ ושמרו וגו׳. וכת׳ ביני ובין בני ישר׳ אות היא:

כו׳ גירסתו כגירסת השאלתות ולפנינו שם כ״ג ע״א איתא רב נחמיה אמר וכו׳. ס) שאני אפוקי
מא וכו׳ ברכות כ״ב ע״א, פסחים ק״ה ע״ב. ו) יהי הלקי וכו׳ שבת קי״ח ע״ב. ז) ושאילו מקמיה
ב נטרונאי גאון וכו׳ כן הוא בסדר רע״ג שאילו מקמיה רב נטרונאי בליל שבת וכו׳ ושדר הכי
מדברי חז״ל ברכה זו אינה כל עיקר וכו׳ והכי אמר שר שלום נמי בליל שבתות ובלילי ימים טובים
במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד, ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין
ורס סוכות שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים וכו׳ ובשאר כנסיות ובשאר מקומות
ומר שומר עמו ישראל לעד וכו׳ אבל ברוך ה׳ לעולם אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל
כלה, וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ג׳ שאילו מקמי רב נטרונאי גאון על מה אין אומרים וכו׳
הכי אמר רב מר גאון (ויש לתקן שם ע״פ לשון המחבר ולשון רע״ג והכי אמר מר רב שלום
און) בלילי שבת ובלילי יו״ט במעריב אומר שומר עמו ישראל לעד, בישיבה ובבית רבינו אין מנהג
כו׳ משל למלך שרחק מחילו וכו׳ וכן הובא המשל בשם רב שלום גאון בספר שה״ל כלל י״ז
ובשה״ל ה״ש הוא בסי׳ ס״ה) ובתניא רבתי סי׳ י״ג משל למלך שנתרחק מחילו ובא בתוך עם אחר
כו׳ ועיין בשערי תשובה סי׳ פ׳ והיא תשובה לרבינו האי גאון כנראה שם, וששאלתם כי יש מקומות
שאומרים והוא רחום במעלי שבתא הכי הוא בב׳ ישיבות שאסור הוא בשבת, כיון שקידוש היום, ואין
אומרים והוא רחום ולא שומר את עמו ישראל וכו׳ דאמר רבא א״ר זירא משל לרועה צאן וכו׳ ונמצא
תשלום המשל בספר האשכול וז״ל ואמר רבא משל לרועה כשהצאן במדבר בין הזאבים מתפלל על
שמירתם וכשהצאן בעיר אינו מתפלל על שמירתם וכן הביא הרד״ל בהערותיו שם תשלום המשל
בשם הריקנטי פ׳ וירא, ובשם ספר נפש החכמה להר״ם דליאון סי׳ י״ב, ולדעתו הוא ממדרש הנעלם

לילי שבתות עיין סדר״ע ח״ב 8 וח״א קצג, ואשכול (ירושלים) 93.

קג. אתה קדשת. חמדת ימים אותו קראת. שנאמר ויכל אלהים. ומתרגם מa) בירושלמי
וחמיד. או משום דאין ויכל אלא לשון חימוד. וכן הוא אומ׳ נכספה
גם כלתה נפשי. ויש אומ׳ לא נקראת חמדת ימים בשום מקום. אלא מילתא בעלמא
קאמרי׳ שנחמד הוא לישר׳ מכל הימים. שאותו קריאת קודש. שנאמר ויקדש אותו
והוא זכר למעשה בראשית. שבת הוא זכרון למעשה בראשית. שעשה כל מעשיו
בששת ימי החול ונח בשביעי. וקדשו. לכך קידש את יום שביעי לעשותו חמדה
לישר׳ מכל הימי׳ ועדות זו אנו מעידין עליו בכל שבת ושבת. ולהכי קרי שבת
בכולי תנויי שבת בראשית: והרב מb) ר׳ מאיר שליח ציבור ההגון היה מתקן הדבר כן
ובשביעי רצית בו וקדשת. חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית. לעשותו
חמדה וסגולה לימים קדשתו ורצית בו וזכר למעשה בראשית קראתו. שנ׳ על כן
ברך. ונ׳ ויברך ויקדש. כי בו שבת הרי הוא זכרון שבת בראשית. לכך או׳
בכל ברכה וברכה זכר ליציאת מצרים. משל לעבד הנתפס ונידון ביסורין. וא׳ לו מלך
אחד אם אני אוציאך לחירות אתה שומע בקולי ומאזין לי לכל אשר אני מצוך
אמ׳ לו הן. הוציאו משם. ובכל מקום שהוא מצוה לו דבר היה מזכיר לו טובתו
כדי שיעשה חפצו בלבב שלם. כך הק׳ גאל את ישר׳ ממצרים. ועל רוב המצות
הוא אומ׳ אני יי׳ אשר הוצאתי אתכם וגו׳. וכן אנו מזכירי׳ ברוב תפילו׳ אשר
הוציאנו ממצרים לקיים מצותיו. ואם טעה בשבת ופתח באתה חונן גומר אותה ברכה
ואו׳ של שבת דא׳ ע) רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן טעה בתפילת
חול בשבת (וזהו) [מהו] לגומרה. וא׳ לן גומר אותה ברכה וחוזר לתפילת שבת. ת׳
הבדין הוא דמתפלל י״ח ורבנן הוא דלא אטרחוה מפני כבוד השבת: ת׳.

קד. ואם י) טעה ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו. ואעפ״י שאמרו
טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו דהיינו טעמא
משום דאין מקדשין את החדש בלילה. ואע״ג דקיימ׳ לן תפילת ערבית רשות. הני
מילי דלא קבעי לצלויי. דלא מטרחינן ליה. אבל טרח וצלי ולא מזכר דשבתא
בצלותיה שוייה עליה חובה מדמצלי. ומהדרינן ליה. ועוד דקאמ׳ כ) ועירי במס׳ שבת
בפ״ק. הני חברין בבלאי למאן דאמ׳ תפילת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לא
מטרחינן ליה. ולמאן דאמ׳ חובה מטרחי׳ ליה. והכא נמי כיון דצלי לה לצלותא
דערבית שוייה עליה חובה וכי לא אדכר של שבת הילכך מטרחינן ליה והדר מצלי.
ולאחר סיום תפילת לחש. החזן פותח ויכולו. אעפ״י שאינו צריך שכבר נפטר בויכולו
שא׳ בלחש אלא מפני יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרי׳ ויכולו בלחש שהרי
אומ׳ אתה בחרתנו. והוצרך לומ׳ ויכולו בקול רם. לכך תקנוהו לומ׳ בכל שבת לאחר
תפילת לחש שלא לחלוק בין שבת שחל יום טוב לתוכו ובין שאר שבתות: ואומ׳ ברכה
אחת מעין ז׳. והיא מגן אבות בדברו: ת׳.

קה. העתקתי מתשובות רש״י תפילת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנת כa)

שהיה ביד הגאונים שלא נמצא בתלמודים ובמדרשים שיאמר רבא בשם ר׳ זירא (ואולי צ״ל רבא
בשם זעירא עיין סוטה ה׳ ע״א) ועיין בספר המנהיג הלכות שבת סי׳ ג׳, ובטור א״ח סימן רס״
ס) או נוטל אבוקה וכו׳ ברכות מ״ג ע״ב. מa) ומתרגם בירושלמי וחמיד וכו׳ עיין בפרדס לרש״
ז״ל ועיין בתניא רבתי סי׳ ט״ו ובביאורי שם אות ז׳ ויפה שערתי שם דבפרדס לרש ז״ל מיות
מלת „אומר" דגם כאן ליתא. וכן יש לתקן שם „נאמר" הוא לישראל וצ״ל „נחמד" הוא לישראל
וכו׳ כמו דאיתא הכא ע״ש סי׳ ג׳. מb) הוא ר׳ מאיר בר׳ יצחק שליח צבור המוזכר לקמן בה׳ שבת
סי׳ ב״ג והובא ברש״י תהלים ע״ג. ומוזכר בתוס׳ ר״ה י״א ע״א ד״ה אלא ועיין בשו״ת הר״י סי׳ רל״ד
ע) דאמר רב נחמן וכו׳ ברכות כ״א ע״א גם כאן לא העתיק לשון הגמרא כאשר הוא לפנינו שם דבר
וכו׳ שם. י) ואם טעה וכו׳ עי׳ לעיל סי׳ ע״ו ובביאורי אות יו״ד, ועיין בסר״ע גאון דף כ״ח. כ) דקאמר
זעירי וכו׳ גירסתו כגירסת רע״ג בסדרו, וכן הוא בה״ג פרק הפלת השחר ובר״ף ובראש זעירי ולפניו
שבת ט׳ ע״ב ועיין רש״י ד״ה משום
כa) שבת כ״ד ע״ב איתא אמר אביי הני חברין וכו׳.

שורה 4, צ״ל: שנחמד הוא לישראל מכל הימים [מפני] שאותו קראת קודש (רש״א).
שורה 9, ושביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים, אותו קראת זכר למע״ב (כלומר, קדשת
ורצית בו לעשותו חמדה וסגולה וזכר למע״ב קראת אותו) (רש״א).
החזן פותח ויכולו עיין ראבי״ה ח״א 128 והערות שם.

וה דהא ניתנה רשות למזיקי׳. כדתנ״א בערבי פסחים לא) יצא אדם יחיד
י רביעיות ובלילי שבתות מפני שאגרת (כת) [בת] מחלת יוצאה ושמונה
רבוא מלאכי חבלה עמה וכל אחד יש לו רשות לחבל. ואפילו בדרי בתראי
עלה אביי שלא תעבור ביישוב לעולם איכא סכנת נפשות מן המתים שמוצאים
ה בו בלילה. ודרכן לבא לבית הכנסת תוך י״ב חדש. והשו רבנן שמא בתר
ן ציבור׳ איכא מאן דלא צלי בהדי ציבורא ויתפלל יחידי ויסתכן. עמדו ותקנו
יח ציבור ברכה אחת מעין ז׳. ואי איכא דלא צלי יכוין לבו לכולהו תיבות
ן ז׳ ויענה אמן על חתימתו ותעלה לו ברכה זו במקו׳ הז׳ ברכו׳ ויפטר ויוצא
ידי חובתו. מגן אבות בדברו. מחייה מתים. האל הקדוש. הרי מגן ומחייה ומשולש.
ח לעמו בשבת קדשו. כי בם רצה. הרי מעין אתה קדשת. ורצה במנוחתינו:
ו נעבוד. ונודה לשמו. הרי מעין עבודה והודאה. מעין הברכות וההודאות. תוספת
כלומר מעין הברכות הללו שציינתי כאן והרבה הודאות גאות וראויות לבעל
אות. לאדון השלום. מעין שים שלום. מקדש השבת ומברך שביעי. הרי מעין
׳ סמוך לחתימ׳: אלהינו ואלהי אבותי׳ רצה במנוחתינו. מקדש השבת: ואותו
שלא התפלל יכוין לבו על הכל ויענה אמן בסוף הכל ויחשב כאילו התפלל
׳ מכל וכל: העתקתי מתשובות רש״י: ת׳: והכי א׳ רב משה גאון יחיד שטעה
׳ שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמע משליח ציבור מגן אבות שהוא
ה אחת מעין ז׳ מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו: והכי נמי א׳ רב נטרונאי
ד״ל ת׳. אמ״כ רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה
ת אין צריך להזכיר של יום טוב דכי תקינו רבנן דתפילת מגן אבות לא תקנו
בשבת מפני שבלילי שבתות ניתנה רשות לשידים לשלוט ולהזיק והשו חכמי׳
׳ הבא מן השדה ולא יתפלל עם הציבור שלא יתפלל יחידי בבית הכנסת ויסתכן.
קינו שיהא החזן מתפלל תפילת מגן דבין כך ובין כך יתפלל היחיד ולא ישאר
. ובשבת אינו יכול להדליקם (נ״ל) [וליטול] אבוקה בידו: וכן בראש חודש
להיות בשבת אין מזכיר ביעלה ויבא את יום המנוח הזה. לפי שיעלה ויבא
בא אלא מפני ראש חדש בלבד כי תפילת שבת כבר נאמרה בישמח משה:
הלכה: ואי קשיא לך הא דר׳ יהושע בן לוי דאמ׳ יום הכיפורים שחל להיות
ת המתפלל תפילת נעילה צריך להזכיר של שבת. יום הוא שנתחייב בארבע
לות הכא בשבת דין הוא דאין שליח ציבור יורד ערבית. ורבנן הוא דתקון משום
סכנה. אבל ביום הכיפורים יום הוא שנתחייב בד׳ תפילות:

ומקדשין על היין להוציא אורחים ידי חובתם שאין להם יין. ואוכלין ומבדילין
בבתי כנסיו׳ ובבתי מדרשו׳. אעפ״י שאין אורחים אוכלין שם. לא
א הבדלה דודאי מבדילין. וכיון דאבדיל שליחא ציבורא יצאו כל הציבור ידי
ם. והרוצה להבדיל בביתו הרשות בידו. ואם לא רצה או שאין לו יין יצא
דלת שליח ציבור. אלא אפי׳ קידושא דהלכות רווחות היא בישר׳ דאין קידוש
במקום סעודה. אעפ״י כן יקדשו על היין בבתי כנסיות ובתי מדרשו׳. מפני
טעמת יין של קידוש של שבת רפואה היא. וזה שטעם נעשה כאילו טעמו כולן.

א יצא וכו׳ פסחים קי״ב ע״ב.) ואותו יחיד וכו׳ כן הוא בסרע״ג, ועי׳ בטור א״ח סי׳ רס״ח, ועיין
ם לרש״י ז״ל סוף סי׳ ג׳ ולקמן סי׳ קנ״ו.) אמר רבא יו״ט וכו׳ שבת כ״ד ע״ב.) להדליק
ל אבוקת!בידו כצ״ל.) שבת כ״ד ע״א.) ומקדשין על היין להוציא אורחים הוא בפסחים ק״א
וכל דברי המחבר בזה הוא בסרע״ג בשם רב נטרונאי ר״מ ועיין תוס׳ פסחים ק׳ ע״ב ד״ה
קידוש וכו׳ כתב בשם רב נטרונאי וכו׳ ובטור א״ח סי׳ רס״ט מה שהקשה עליו, ועיין בב״י שם
שמתרץ דבריו וכן בב״ח ס״ק ג׳, ועיין בדרישה שם ובשו״ת תשב״ץ ח״ג סי׳ רמ״ו ושם ח״ד

ו, עיין אוצה״ג פסחים 95.

ז, רשות למזיקין עיין כל בו סי׳ לד, ובמנהיג הל׳ שבת ז.

וכיון ששמעו קידוש יצאו ידי חובתם ואין צריכים לטעום: וזה שמקדש ו
משום רפואה מקדש ונותן להם כדי ליתן על עיניהם ממנו. כדאמרי' פס
נסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ובמאי מהדרא ליה בי
דבי שמשי. הילכך זימנא דאיכא ציבור דלית ליה חמרא ומקדש אריפתי.
חכמים לקדש על היין בבית הכנסת משום רפואה: ולאחר שמקדשין בבית
אומ'פ) משנה ב'מ ממסכת שבת כדי להדכיר חיובי הדלקת שבת: ואו' קדיש:
חכמי' הוא משום סכנה דבי שמשי דשכיחי מזיקין דילמ' איכא דעייל ולא מצלי ל
ועד דמצלי נפקי ציבורא ופייש לחודיה ומסתכן. ותקינו רבנן דמאחרי ציבורא
תפיל' כי היכי דגמיר צלותיה ונפיק בהדי ציבורא. ומיבעי צ) לאיניש למיקם בי כנ
עד דמקדש שליחא דציבורא אכסא דחמרא דקדושא עד דא' מקדש השבת: וא
הולכין לבתיהם לשלום:

קז. ומקדשין על היין בלילי שבתות. דת"ר זכור את יום השבת לקדשו (שמו
זכרהו ק) על היין. אין לי אלא ביום. בלילה מניין. ת"ל את. ז
אלא שבת. ימי' טובים מניין אלה מועדי יי' מקראי קודש (ויקרא כג): ת
את יום השבת לקדשו. זכרהו על היין. מיכן ר) סמכו חכמים לקידוש מן ה
אין לי אלא בשבת חג המצות מניין. ת"ל (דברים טז) למען תזכור את יום
וגו': חג שבועות מניין. ת"ל (שם) וזכרת כי עבד היית (בארץ) [ב]מצרים ו
ועשית. חג הסוכות מניין. ת"ל (שם טז) וזכרת כי עבד היית [בארץ] (ב)מצרי
לן דאסוכות קאי מעילויה דקרא. כתיב (שם) העניק תעניק לו וגו'. (שם טז)
הסוכות תעשה לך שבעת ימים [וגו']: ואע"ג ת) דמדכר בקידושא צריך לאדם לא
בצלותא ובברכת המזון. מא טעמי' תרי קראי כתיבי. זכור. וזכרת. ואתו רבנן וי
משבת. מה שבת בתפילה ועל הכוס. אף יום טוב כן: א"ר שמואל בר נחמני א"ר
מניין א) שאין או' שירה אלא על היין שני' (שופטים יט) ותאמר להם הגפן הנ
את תירושי המשמח אלהים ואנשים. אם אנשים משמח אלהים במה משמח.

סי' ל"ב ע"ש. ובשו"ת רשב"ש סי' נ"ג, ובש"ת סי' קי"ד, ובתשובות הגאונים הנדפס בליק ס
ובשו"ת הרשב"א סי' ל"ז ע"ש. ועיין כאו"ז ח"א סי' תשנ"ב אות ט' ובח"ש סי' כ' ע"ש. פ)
נסה וכו' ברכות מ"ג ע"ב, שבת קי"ג ע"ב, תענית יו"ד ע"ב ועיין בתוס' שם ד"ה פסיע
פ) אומר משנה במה מדליקין וכו' כצ"ל. צ) ומיבעי לאיניש למיקם בי כנישתא וכו' הוא ד
ולא שיך להא דלעיל והיינו דיש לעמוד בשעה שמקדש הש"ץ עד דמסיים מקדש השבת,
הוא בה"ג סוף ה' ציצית וז"ל ומיבעי ליה לאינש למיקם בבי שמשי עד דמקדש שליחא ד
על כסא דקידושא ואמר מקדש השבת, ושם מבאר יותר ומסיים ,,ולא ליתוב משום דמעלי ל
עכ"ל וכן הוא ג"כ בסדר רע"ג ומיתבעי ליה לאיניש למיקם בבי כנישתא עד דמקדש שלו
כסא דחמרא דקדושא עד דאמר מקדש השבת, לא יתיב דמעלי לברוכי, ועיין בשו"ת שע"ר
קי"א וששאלתם מתבעי ליה לאיניש למיקם בבי כנישתא עד דמקדש שלוחא דצבורא ועד
מקדש השבת לא ליתוב משום דמעלי לברוכי, והרב ברגלוני כתב אחר כן חזינן מימרא דא בר
לרבוותא ולא מסיימי דא משום דמעלי לברוכי, והני רבנן דכתבו הכי אפשר דהוי שכר מפני
טורח העמדה, אי נמי אפשר דאית בי' קבלה ולא ידעינן מה עכ"ל וגם המחבר הוא מהני
דלא סיים משום דמעלי לברוכי, ויש לתמוה על מה שכתב הד"מ בסי' רס"ט וז"ל כתב הכ"ב
לעמוד בשעה שמקדשים בב"ה ואמר רז"ל ברכות (מ"ג ע"ב) דמעלי לברכי, פירש עייפות ד
דליתא להא דמעלי לברכי לא בברכות ולא במקום אחר בדברי חז"ל, ועוד מדוע לא הבי
דינא דצריך לעמוד בשם הגאונים הנ"ל, ולפני ה"ג דפוס ווארשוי ונרשם שם ג"כ ברכות מ"
ושם הוא ודאי ט"ס. ק) זכרהו על היין עיין פסחים ק"ו ע"א, ומכילתא פ' יתרו ופסיקתא
פרק כ"ג תני ר' בשם ר' נתן קדשו בברכה מכאן אמרו מקדשו על הכוס בכניסתו, ועיין בש
פ' וזאת הברכה סי' קס"ו, ובאו"ז ח"ב סי' כ"ה. ר) מכאן סמכו חכמים וכו' כל זה הוא לש
ה' קידוש והבדלה, וכן הועתק בספר או"ז ח"ב סימן כ"ה ע"ש ועיין בשאילתות פ' יתרו
ובהע"ש שם אות כ"א. ש) חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וגו' כצ"ל ויליף מרכתיב
תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך, וגבי חג הסוכות שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך. ת)
דמדכר בקידושא וכו' גם זה הוא לשון ה"ג שם רק תחת ואתו רבנן וכו' איתא שם ואתו
ועיין בשאילתות שם ובהע"ש אות א'. א) מגין שאין אומרים וכו' ברכות ל"ה ע"א ער

שורה 2, ליתן על עיניהם עיין ראבי"ה ח"א 246 וח"ב 135.
סי' קז, דת"ר עיין ראבי"ה ח"ב 129.
שם, ת"ל וזכרת עיין בה"ג 43.

אומ׳ שירה אלא על היין: וטועם ב) ממנו כדי רביעית ואם לא טעם כדי רביעית
נא ידי חובתו דהכי אמרי׳ המקדש ג) אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא
יצא. והיינו רביעית יין:

ואם ד) אין לו יין יקדש על הפת. ובמקום בורא פרי הגפן יאמר המוציא לחם
מן הארץ: ת״ר אין ה) מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על
קס״ד בורא פרי הגפן. אטו אמיא ושיכרא מי לא מברכינן שהכל. א׳ אביי
קאמ׳ אין אומ׳ הבא כוס לברך אלא על היין. ולא אמרו אלא דלא קבע אשיכרא
אי קבע אשיכרא היינו משתייא: ומאן ו) דקדיש ומקמי דליטעם אישתעי. הדר
בורא פרי הגפן וטעים והיכא דיהבינו ליה לברוכי ואשתלי ולא טעים. ושקלוה
אחריני ושתיוה מייתו ליה כסא אחרינא ומברך בורא פרי הגפן וטעים. כדאמר
מקדש אם (טעה) [טעם] מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא: והכי ז) אמ׳ רב
גאון כוס של קדוש כל שלא בירך עליו ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה
מעין שלש. שהיא על הגפן ועל פרי הגפן. והני מילי היכא דלית ליה כוס
ברכת המזון. אבל אם יש שם כוס של ברכה לא צריך לברוכי אחר כוס של
. ואי קשיא אם כן למה מברך על הכוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן.
דאפסקיה בברכת המזון. והיכא נמי דלא הוה ליה לבר מההוא כוס של
ואקרי ובריך ברכת המזון נפיק בברכת המזון. ולא יכיל לברוכי על הגפן בתר
המזון לא שנא קידוש מקמי פתורא ולא שנא לאחר פתורא כיון ששתה רביעית

ב) וטועם ממנו וכו׳ ברכות נ״ב ע״ב. ג) המקדש אם טעם וכו׳ עירובין ע״ט ע״ב פסחים
׳א. ד) ואם אין לו יין וכו׳ כן הוא לשון רע״ג, וכן הוא בשאילתות פ׳ וזאת הברכה סימן
ז״ל ומאן דלית ליה חמרא מקדש אריפתא ונפיק ידיה חובתיה דכתיב לקדשו. ועיין בשר״ת
תשובה סי׳ קמ״ז בשם רב האי גאון, ז״ל כך היו הראשונים נוהגין לענין קדוש היו מחזרין
ם הרבה להביא יין שראוי לברך בפה״ג, והיה אצלם מצוה שראוי לחזור אחריה, ואם אין
היו מקדשין אריפתא, ועיין פסחים ק״ו ע״ב רשב״ם ד״ת דחביבת וכו׳ ומדרב שמעינן שמקדשין
ת, ועיין בתוס׳ ד״ה מקדש וכו׳ מ״מ נראה לר״ת דאין מקדשין על הפת כלל וכו׳ (ושלש
ות בדבר דלדעת המחבר וכן לדעת רע״ג ורב האי והשאלתות דוקא בדלית ליה יין הוא
ש על הפת, אבל בדאית ליה יין מקדש על היין, ודעת הרשב״ם אפילו בדאית ליה יין מקדש
ביבה ליה, ולדעת ר״ת אין מקדשין על הפת כלל אף בדלית ליה יין). ה) אין מקדשין אלא
ין וכו׳ פסחים ק״ז ע״א. ו) ומאן דקדיש וכו׳ עד לא יצא, הוא לשון ה״ג הלכות קידוש
ה, וקמ״ל דלא צריך לחזור ולקדש, ובתשובות הגאונים הנדפס בליק תרכ״ד נשאל רב שרירא
ל דברי בה״ג אילו, וז״ל סימן נ״ה וששאלתם שכתוב בהלכות קדש ואשתלי ולא טעים ושתי
חרינא מייתו ליה כסא אחרינא ומברך עליה בפה״ג ושתי ולא צריך אהדורי קדושא דאמר
מקדש אם טעם וכו׳ הכי סבירא לן דזמנין סגיא בהכי, וזמנין לא סגיא, היכי דמי אי במקום
קידשו ושקליה אחרינא לכסא ועדיין הוא יושב במקומו סגיא בהכי, מברך על כוס אחר
ודיה, ואי שלא במקום סעודה קדיש או קם מן ההוא דוכתא צריך למהדר ולקדושי עכ״ל
בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ צ׳ שהאריך בזה. ובמאה שערים להרי״ץ גיאת, ובשערי תשובה סימן
עיין בטור א״ח סי׳ רע״א, ובש״ע שם וט״ז ס״ק י״ט ועיין בספר הישר לרבינו תם דף ע״ת.
י אמר רב עמרם גאון כוס של קדוש כל (זמן) שלא בירך וכו׳ והיכא נמי דלא הוי ליה וכו׳
ובריך וכו׳ ל״ש וכו׳ ול״ש לאחר פתורא (בסרע״ג על פתורא. ולפי גירסת המחבר ר״ל לאחר
ת השולחן) וא״ת (שמא) קידש ולא שתה וכו׳ (וא״כ איך יברך ומתרץ א״כ לא יצא ובאופן
איירינן) והלכך מעין לאחריו (פירש לכתחילה כל זמן דלא אקרי ובריך) כן הוא בסרע״ג,
״ץ גיאת ה׳ קדוש, ויותר באריכות הוא בתשובות הגאונים הנדפס בליק תרכ״ד סימן נ״ו ע״ש
ש יותר כל דברי רע״ג בשה״ל סי׳ ע״ד, ועיין שם סי׳ קמ״ח, ומסיים ודלא כרב עמרם גאון
שכתב בתשובתו כל זמן שלא בירך ברהמ״ז חייב לברך ברכה אחרונה שהוא על הגפן, והני
היכא דלית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון, אבל אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון
עדיין לא מסחא דעתיה ממשתייא דהא אית ליה כוס של ברכה לא צריך לברוכי וכו׳ אלא
דמילתא בין אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון בין לית ליה חמרא לכוס של ברהמ״ז
ריך לברך על הגפן ליין שלפני ברהמ״ז דברכת המזון פוטרתו, ועיין בטור א״ח סי׳ רע״ב
מבין דבריו וכו׳ ושם בב״י, ובדרישה, ועיין בב״ח שם שמיישב שם כוונת רע״ג, וכוונת הטור,
פשוט, ועל כרחך צריך לפרש מה שמסיים הטור לתרץ כוונת רע״ג דאע״ג דברכה אחת מעין
ורתו ברכת ג׳ אינו פוטרתו פירושו אינו פוטרתו כל זמן שלא בירך ברכת המזון, אבל אם
הלא כתב רע״ג בפירוש שאין צריך, ולפ״ז דחית הט״ז שם את דברי הב״ח חוזר ונראה, וכמו
שם ביצחק ירנן, אך לא מטעמיה ע״ש ועיין במנהיג ובש״ת סי׳ ק״א ואין כאן מקום להאריך.

כבר נתחייב לברכה ראשונה ואחרונה מפני רביעית ששתה. ואם תאמר קידש
שתה רביעית. אם כן לא יצא ידי חובתו והילכך טעון לאחריו:

קט. ואסור לו לאדם לטעום כלום עד שיקדש. ואם שכח וטעם אפילו הכי מק
דאמ׳ס) רבא הלכתא טעם מקדש [טעם] מבדיל. ואם בא לידי
מחמת שינה או מחמת שכרות או מכל דבר אונס ולא קידש בליל שבת מקדש ל
ואפי׳ כל היום כולו. דאמריע) בני ר׳ חייא מי שלא קידש בערב שבת מקדש וה
כל היום כולו:

קי. ומקדש צריך לקדושי במקום סעודה. ויליף׳י) טעמ׳ בתלמוד ירושלמי ממ
מלא. (ישעי׳ נח) וקראת לשבת עונג וגו׳ במקום עונג
תהא קריאת היום. מיכן שאין קידוש אלא במקום סעוד׳. והיכאיא) דקדיש
באושפיזיה. ואיתרמו ליה אינשי ברוכתא אחריני דלא גמורי קידוש. גמיר לקדושי
מקדש להו. דא׳ רב אשי כייב) הוינו בי רב פפי הוה מקדש לן. וכי הוה
אריסיה מדברא הוה מקדש ליה: דלהוציא אחרים ידי חובתן שפיר דמי: ונשי
ועבדים אע״ג דקידוש היום זימנא קביעא ליה וקיימא לן דכל מצות עשה ש
גרמא נשים פטורות. גבי קידוש היום מיהא חייבין דא׳ ר׳ אדי בר אהבי נשי׳ חי
בקידוש היום דבר תורה. ומפר׳ רבא טע׳ דכת׳ זכור ושמור. כל שישנו בשמירה
בזכירה. ונשים ועבדי׳ הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה: ואי״ך) רב זוטרא
טוביה אין אומר׳ קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח. לא
שריחו רע דלאו אורח ארעא. ולאפוקי נמי מגולה דילמא נפיל ביה מידי. ואע״
דאעבריה במסננת ולא אשכח ביה מידי. אפי׳ הכי הקריבהו נא לפחתך קרינא
אבל יין מגיתו שפיר דמי לקדושי עליה. דא׳ רבה סוחטטו) אדם אשכול של ע
לתוך הכוס ואומ׳ עליה קידוש היום; וכן הלכה. ת׳: ומה שאנו מקדשין שני פ
אחת ביום ואחת בלילה כנגד זכור ושמור. ומטעם זה אין אנו מקדשין בכ
שלישית: תם. ת׳: ולאחריז) שבירך על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת י
אבל נטל ידו קודם שיקדש לא עשה ולא כלום. דא׳ רב ברונא אמ׳ רב הנוטל
לא יקדש. מא׳ טע׳ יין אין צריך נטילת ידים ובשלא נגע בשום טינוף
נכנס לבית הכסא. ומשום דקאמרי׳ הנוטליח) ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח.
הוא דטעון נטילת ידי׳. וכיון שנטל ידיו עקר דעתו מן היין ושם לבו אל הפת. ה
לא יקדש:

קיא. וחייב יט) לבצוע על שתי ככרות בשבת. שני׳ (שמות טז) לקטו לחם מ
וא׳ ר׳ אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא. ד

ס) דאמר רבא הלכתא וכו׳ פסחים ק״ז ע״א. ע) דאמרי בני ר׳ חייא וכו׳ הגמרא מדייק תבי
ק״ח ע״א מדאמרי בני ר׳ חייא וכו׳. י) ויליף טעמא בתלמוד ירושלמי ממקרא מלא וכו׳ בירו׳
לפנינו ליתא להא דרשא אך הרי״ף והרא״ש בפ׳ ערבי פסחים סימן ה׳ מעתיקים הלשון ו
שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב וקראת לשבת ענג ב
ענג שם תהא קריאה, ומשמע דכן הוו גרסי בגמרא, וכן הוא בתוס׳ מערבי פסחים במרדכי
רשב״ם ק״א ע״א ד״ה אף ידי קידוש וכו׳ קרייה דקידוש שם תהא ענג ומדרש הוא וכו׳ ו
העיטור בעשרת הדברות דכתיב וקראת לשבת ענג במדרש במקום קריאת קידוש וכו׳ אך ה
ח״ש סי׳ כ״ג, ותניא סי׳ י״ד הביאו זה בשם בה״ג. יא) והיכא דקדיש ליה באושפיזיה וכו׳ דלא ג
כצ״ל והוא לשון ה״ג הלכות קדוש והבדלה והיכא דקדיש ליה באושפיזיה ואתרמו ליה א
בדוכתא אחרינא דלא גמיר לקדושי הדר מקדש להוא דאמר וכו׳ ועיין בטור או״ח סי׳ רע״ג ש
דעת הבה״ג ועיין בב״י שם. יב) כי הוינן בי רב פפי וכו׳ ר״ה כ״ט ע״ב. יג) ו
ועבדים וכו׳ ברכות כ׳ ע״ב. יד) ואמר רב זוטרא בר טוביה לפנינו ב״ב צ״ז ע״א איתא אמ
וכו׳. טו) ואע״ג דאעבריה וכו׳ שם ע״ב. טז) סוחט אדם אשכול וכו׳ שם. יז) ולאחר שבירך
הכוס וכו׳ הוא בסדר רע״ג, ועיין רשב״ם פסחים ק״ו ע״ב ד״ה נטל ידיו וכו׳ ובתוס׳ שם
הנוטל ידיו לא יקדש וכו׳ ובסדר ר״ע וכו׳ ועיין תשובות הגאונים הנדפס בליק סי׳ ג״ז ותשוב

סי׳ קי, וקראת לשבת עונג עיין ראבי״ה ח״א 120 ובהערות שם.

י דכתי׳ לקטו לחם משנה. ובצע חדא. דאי אמרת לבצע תרתי מחוי כרעבתנותא:
ילו כ) מקמי רב נטרונאי גאון ביום טוב צריכין לבצוע על שתי ככרות או לא.
יב הכין. הוו יודעין שצריכין אנו לבצוע על שתי ככרות ביום טוב כדרך שצריכין
וע עליהם בשבת. מה טעם מפני שבשבת עצמה לא נתחייבו לבצוע על שתי
ת. אלא משום שלא ירד מן בשבת והוזהרו ישראל ללקוט לחם משנה. ואמר
חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. וביום טוב נמי כיון שלא ירד בו מן
ים אנו לבצוע על שתי ככרות. ומניין שלא ירד מן בימי׳ טובי׳ שכן שנו חכמים
ת ימים תלקטוהו. ר׳ יהושע אומ׳ למדנו כא) שלא ירד מן בשבת. ביום טוב מניין.
ת״ל שבת לא יהיה בו: חו״ק ת׳:

. קשר כב) של קיימא כגון רצועות מנעלים. וקשירת אבנט מותר. שכל אילו
מתירין תדיר. ואין לאסור אבנט משום מנעל דרבנן דאמרי׳ בפ׳
י קשרי׳ דפטור אבל אסור. דהתם מע׳ דאסור שאעפ״י שאין קושרי׳ אותו
ביל קשר של קיימא ובדעתם להתירו עוד כשיצטרכו אפ׳ הכי אסור לפי
עמים היו מניחים אותו קשור עד זמן מרובה שלא היו חוששים להתיר. ופעמים
א היו מתירין לעולם. הילכך אסור. אבל אבנט. אע״פ שמניחי׳ אותו פעמים
ע או שבועיים אין כאן איסור שאין שום אדם שלא יחליף בגדיו משבת
בת. ולא דמי למנעל דרבנן אלא למנעל דבני מחווא שמותר לכתחילה. כדאי׳
התם: ת׳:

. גרסי׳ בשבת פ׳ כל כתבי טלית כג) שאחז בה האור מצד אחד נותנים עליה
מים מצד אחד. מכאן מוכח ר׳ שמותר לתת מים מערב שבת בתוך
ם כלי זכוכית שאנו מדליקין בהן שקורי׳ לַנְפַש. וכי תימ׳ גרם כיבוי הוא ואסור.
ניין זה לא אמרנו גרם כיבוי. שמתחילה כשנתן המים בתוך הכלי והשמן למעלה
המים אין המים מכבין את הנר עד שתכלה השמן. והא לא דמי למתניתין
ה דאי׳ ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה. דהתם מיד כשנופלין הניצוצות
ך הכלי מיד המים מכבין. וזהו ודאי גרם כיבוי. אבל הכא ליכא גרם כיבוי.
רי׳. ודומיא ההיא דטלית שאחז בה האור. דבאותו צד שאחז בה האור אינו
המים ואינו גרם כיבוי גמור: מר׳: ת׳: טלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה
ועל ידי הערמ׳ מותר לכתחילה אעפ״י שמתכוין לכבות. משום הצלה מיקל ר׳
עון שאינו מכבה ממש בידים אלא מחמת שפושטה מכבה האש ממילא. ולא
אפי׳ גרם כיבוי והלכך אם נפלה גחלת על מלבושיו של אדם אפילו אינו עליו
וין מותר ליקח אותו וללובשו ואם נופלת הגחלת מעצמה אינו חושש. וכ״ש אם
לבוש ונפלה עליו גחלת שיכול להתעטף בטליתו ולהתכסות בו ואינו חושש אם
ל הגחלת ותכבה: ונר׳ בעיני הכותב כי בפ׳ כל כתבי איתא בהדיא אמ׳ רב יהוד׳
ת שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה: וכן ספר תורה שאחז
האור פושטו וקורא בו ואם כבתה כבתה: וגם קיימא לן כר׳ שמעון בן ננס דא׳
פין כד) עור של גדי [על גבי] שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור מפני שהוא

א ג״כ בשערי תשובה ק״י. יח) הנוטל ידיו לפירות חולין ק״ו ע״א. יט) וחייב לבצוע וכו׳
ת ל״ט ע״ב ושבת קי״ז ע״ב. כ) ושאלו מקמיה רב נטרונאי גאון ביו״ט וכו׳ השאלה זו הובא
ים לרש״י ז״ל ושאלתם ביו״ט צריך לבצוע ע״ש סי׳ צ״א, ומקודם מצינו שם שאילות לרב שרירא
ולרב תאי ונראה שמיחס המעתיק גם זו השאלה לרב שרירא, וכן מצינו שאלה כזו לרב שרירא
רי תשובה סי׳ רכ״ב ע״ש. כא) למדנו שלא ירד מן בשבת וכו׳ מכילתא פ׳ בשלח. כב) קשר
קיימא וכו׳ עיין שבת קי״ב ע״א ובטור א״ח סי׳ שי״ז, ובש״ע שם סעיף א׳ ובמ״ז שם ס״ק א׳.

מחרך כו'. ור' יוסי אוסר. ולית הילכת' כר' יוסי דא' גרם כיבוי אסור: ת': כך
רבינו האלפסי:

קיד. פ' כל כתבי. נר(כה) שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת
כבתה כבתה ואליבא דר' שמעון היא דא' דבר שאין מתכוין מותר. וד
בשכת. אבל במניח נעשה בסים לדבר האסור. ובדליכא פסיק רישיה: מכאן
לראות שאם נפלה נר על גב טבלא וצריך לטבלא לאכול עליה או צריך למק
מותר להגביה הטבלא אע"פ שתפול הנר ושמא תכבה. ובלבד שלא יהא נר של
או של חלב מהותך. שכשינביה הטבלא יהי ודאי שופך לחוץ ממה שבתוך הנר
פסיק רישיה דמודי ביה ר' שמעון: מצ'. ת':

קטו. מותר לשום אבן או אגוז באנפליות שקורין קלינש ולקשור ברצועה
לקובעו באבנט שלא יפלו כעין שקושרין הזונות באבנט שיהו מתו
יפה על שוקו. ואין לחוש בהוצאת אבן שבזוגות. והוא הדין לשאר כליו אם
צריך. ואף בשבת מותר לשים האבן ובלבד שלא יעשה קשר קיימא. וכך
משנה שלימה בפ' במה אשה. פורפרת(כו) על האבן ועל האגוז ועל המטבע וב
שלא תפרוף לכתחילה. והאמרת רישא פורפרת. א' אביי סיפא אתאן למט
כלומר על המטבע הוא שלא תפרוף בכתחילה. אבל על האבן ועל האגוז פור
לכתחילה. ת':

קיו. אסור לשרטט על הקלף בשום דבר בשבת. כדי לסמן שום דבר. ש
מצינו בקרשי המשכן שרושמין לידע איזהו בן זוגו. ת':

קיז. ובשחרית של שבת מסדרין ציבור הפרשה מעניינו של יום שנים מקרא ו
תרגום. דאמ' ר' הונא בר יהוד' א"ר מנחם א"ר אמי לעול
ישלים [אדם] פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום. וכל המשלים פר
עם הציבור משלימין לו ימיו ושנותיו:

קיח. מצאתי(כט) בספר יוסף. ת': אז ראה ויספרה הכינה וגם ח
(איוב כח) ואחר כת' ויאמר לאדם. לימדך שאם ח
(כו) [בן] תורה לא תהא רוחך נסה עליך לומ' דבר לפני הציבור
שתפשוט אותה בינך ובין עצמך שנים או שלשה פעמים: ומעשה בר' ע
שקראו החזן ברבים לקרות בספר תורה ולא רצה לעלות. אמרו לו תלמ
רבינו לא כך לימדתנו כי הוא חייך ואורך ימיך. ולמה נמנעת מלעלות. א'

כג) מלית שאחז בה האור וכו' שבת ק"כ ע"א. כד) פורסין עור וכו' שם. כה) נר שעל גבי ט
וכו' שם ק"כ ע"ב. כו) פורפת על האבן וכו' כצ"ל שבת ס"ה ע"א. כז) שכן מצינו בקרשי המ
שבת ק"ג ע"א ועיין רש"י דאפילו לא כתב אלא רשם וכו' וכן הוא בפסקי תוס' פרק ה
סימן ש"ג אין לרשום בציפורן על הספר ועיין שבת ע"ה ע"ב אפיק חד מינייהו ועי"ל שיר
ועיין רמב"ם פי"א מה' שבת הי"ז, ועיין בטור א"ח סי' ש"מ, ובט"ז שם ס"ק ד' וצ"ע. כח) ל
ישלים אדם כצ"ל לפנינו בברכות ח' ע"א איתא אמר רב הונא בר יהודה אמר ר' אמי וכו'
גירסת הרא"ש שם פ"א סימן ח' ובטור סימן רפ"ה. כט) מצאתי בספר יוסיפון וכן הובא
יוסיפון בתוס' חולין ס' ע"א ד"ה פסוק זה וכו' (ולא ידעתי על איזה ספר כוון) אז ראת תר'
תהיה בן תורה כצ"ל וכן הוא בתנחומא פ' יתרו, ועיין תוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ת משה
ילמדנו של פרשה יתרו אין אדם רשאי לקרות בתורה עד שיסדור הפרשה שלש פעמים, ועיין תנ
פ' ויקהל פלוגתא ר' אחא ורבותינו, רבותינו אומרים שתי פעמים אומר את הדבר בינו לביר
ואח"כ אומר לישראל וכו' ור' אחא אומר ארבע פעמים וכו' וכן הוא ג"כ בב"ר פכ"ד רבנן ור'
רבנן אמרי כל דבור ודבור שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר שתי פעמים בלבו, ור' אחא
ארבע וכו' ובש"ע א"ח סי' קל"ט סעיף א' פסק הב"י ג"כ ע"פ התנחומא דפרשת יתרו והוא כ
דפליגי על רב אחא, וכן צריכין אנו לפרש דעת רבנן במדרש פ' תשא, וכבר תערתי בביאורי ל
תתניא רבתי סי' ו' שדעת הגר"א בא"ח שם נפלאה ממני שהביא המדרש דפ' תשא רשם א
ד' פעמים ונראה שכן דעתו להלכה והלא הוא דעת יחיד כנגד רבנן החולקים כדמשמע במק

העבודה לא נמנעתי לקרו'. אלא שלא סודרתי הפרשה ביני לבין עצמי שנים או שלשה פעמים. שאין אדם רשאי לומר דבר לפני הציבור עד שיפשוט אותה בינו לבין עצמו שנים או ג' פעמים. שכן מצינו בהק' שהוא נותן מענה לכל ברייא ולשון. והתורה גלוייה לפניו ככתב אחד. וכשבא ליתן אותה לישר' כת' (איוב כח) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. ואחר כך ויאמר לאדם. וכן כתב (שמות כ) וידבר אלקים את כל הדברים האלה בינו לבין עצמו. לאמר לישר'. ת' : והולכין לבית הכנסת ומסדרין כל הברכות כמנהג דבר יום ביומו : ומוסיף אחר פסוקי צו את בני ישראל. וביום השבת עד ונסכו : ושונין באיזהו מקומן. ודורשי' בר' ישמעאל. ואו' רבון העולמים. עד ברכת השירי וחותמי' במהולל בתשבחות. ופותחים במזמורים כמו שתקנו חכמים סדר כל יום ויום. ומדלגין מזמור לתודה. לפי שאין תורה קריבה בשבת : ומוספין השמים מספרים כבוד אל. לדוד בשנותו. תפילה למשה. הלל הגדול. הודו ליי' בכינור. מזמור שיר ליום השבת : נכון כסאך מאז : ומכאן ואילך מתפללי' תפילת שחרית כהילכתה: נשמת : את זה מצאתי וחברתיו הנה להורות ולהבין :

קיט. על ל) קריאת החומשים עוד לבי נוקפי. על מה שאמרו רבותי' וכי הספר תורה שאנו (קורא) [קורין] בו מעובד הוא וכו'. עת לעשות ליי':

אמנם על דבר שלא פסלו חכמים כגון עיבוד וארכו כהיקפו כתיקון סופרים דלא חזינן דהלכה למשה מסיני הוא. ודאי טרחינן למיעבד אי יכלינו. ואי לא אתרמי לן כגון לא) רב הונא דכתב שבעין ספרי ולא אתרמי ליה אלא חרא. ולא חזינן דפסלוהו חכמים אם אינו עשוי כהילכתו. בההוא נימא עת לעשות ליי' כדברי רבותיי. אבל על ספר תורה שאינו תפור בגידין דאשכחן דפסלוהו חכמים כדא' לב) במסכת מכות. ספר תורה שתפרן בפשתן ר' יהודה ור' מאיר חד אמר כשר. וחד אמר פסול. מאן דאמר פסול דכתב למען תהיה תורת יי' בפיך. ואיתקש כל התורה לתפילין. מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין. אף כל לתופרן בגידין : ואנו קים לן כמאן דא' פסל. כדאמרי' במגילה א"ר חלבו א' רב חמא בר גוריא א' רב מגילה לג) נקראת ספר ונקראת אגרת: נקראת ספר. שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשירה. ומדקאמר נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה כמו ספר. מכלל דספר תורה שאינו תפור בגידין פסול. וכל שכן החומשים שאין עשויין כדין ספר תורה כלל ואין בהם שום תפירה דגידין דפסולין לקרות בהן. ועל כל שאר הילכות ספר תורה לא מצינו דקראוהו פסול אם אינו עשוי כתיקנו. חוץ מחסרון יריעה וכיוצא בה. ואפי' ימצאו רבותיי שהעיבוד הלכה למשה מסיני דפסול. ואם כן יתירו לנו אותו ספר תורה שאינו מעובד כהלכה משום עת לעשות ליי'. אם כן בעת שאין מוציאין לולב אתרוג והדס כשירין. למה אין אנו מברכין על היבישים. והקטומין. והנפרצים. ועל האתרוג שעלתה חזית על רובו. ושניטלה פטמתו. ועל הניקב ועל הניקלף. אף ביום ראשון

הנ"ל. ל) על קריאת החומשים וכו' וכי הס"ת שאנו קורין בו כצ"ל ונראה שכוונתו בזה לחלוק על הגדולים חכמי נרבוני המובאים בתשובות הרמב"ם סימן פ"ז וז"ל על קריאת החומשים ששאלת לנו כך דעתינו נטה אמת הוא שאמרו רבותינו אין קוראין בחומשין בצבור מפני כבוד הצבור וכן הלכה, אך זה תשוב אל דעתך וכי ס"ת שאנו קורין ושאנו עומדין מפניו מעובד הוא כהלכה למשה מסיני וכו' ושרי למקרי ביה משום עת לעשות וכו' ע"ש שמות הגדולים החתומים, ועיין בתשובות הרמב"ם סי' ס"ו ועליהם כתב המחבר שעוד לבו נוקפו לעשות כמו שהורו, ועיין בתגיא רבתי סי' ו' ובביאורי שם, ועיין בשו"ת הרשב"א סי' קמ"ד ולעיל סימן פ"ב. לא) כגון רב הונא ב"ב י"ד ע"א. לב) כדאיתא במס' מכות י"א ע"א. לג) מגילה נקראת ספר וכו' מגילה י"ט ע"א. ועיין שם ח' ע"ב ובפירש"י ד"ה לתופרן וכו' והלכה למשה מסיני הוא בתפילין ומזוזות וכו' השתא אשמעינן מתניתין כמאן דפסיל (דברי רש"י בכאן תמוהים דאיך שייך במזוזה תפרה, ומצאתי בשו"ת חות יאיר סימן קצ"ב שהעיר בזה) (אחרי כותבי ראיתי בגליון הש"ס שעמד על דברי רש"י וצוה לעיין בשו"ת הנ"ל) ועיין במרדכי גיטין פ"ה סימן ת"ז, ובתשובות הרשב"א סימן תפ"ז, ובסי' תת"ה, ועיין בשו"ת מהר"ם

של סוכות. משום עת לעשות לי״י. וגו׳. אלמ׳ ודאי הואיל ופסלוהו חכמים לברך עליו ביום ראשון המברך עליו אינו מקיים מצוה. דכתב (שמואל א כב) הנה שמוע מזבח טוב וגו׳. ואף על [לאו] תשא עובר המברך. הכי נמי הקורא בספר תורה דפסלוהו חכמים אינו יוצא ידי קריאה. וכיון דאינו יוצא ידי קריאה נמצא דעל הברכה עובר לא תשא למפרע. דאי לא תימא הכי. א״כ למה קראוהו פסול. ומה שינה זה מאתרוג וסוכה וציצית. ועוד כי גידים דבר מצוי. וגם ספר תורה נוח לו לאדם ליכתב כמו חומש. ועל מה שהזכירו רבותינו בגיטין פ׳ הניזקין אין קורין(לד) בחומשים בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. דמשמע הא משום לא כבוד ציבור קרינן. כך קיבלתי מרבותיי. דהנהו חומשים כגון אחד מחמשה חומשי תורה או ד׳ או ה׳. עד שיהו ה׳ שלימין. בהנהו אמרו חכמים דלא קרינו משום כבוד ציבור דאין כבוד דליקרו בחומשי׳ שאין כולן ה׳ יחד. ולעולם אותם חומשים עשויין כספר תורה ותפורין בגידין. להכי אמרי׳ דאי לאו משום כבוד ציבור קרינן. דלא אמרו חכמים פסולי׳ בחומשין לקרות בהן כמו שאמרו לשאינו תפור בגידין. להכי אמרי׳ דאי לאו משום כבוד ציבור קרינן. ומנא תימרא(לה) דאותם חומשים עשויין כספר תורה. דהא חזינן דכל ספריהן עשויין כספר תורה. דאמרי׳ על הדא מילתא דמגילה. נקראת ספר ונקראת אגרת. אמר רב יהודה אמר שמואל הקורא(לו) במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא. אמר רבא לא אמרו אלא דלא מיחסרא ולא מייתרא. אבל מיחסרא או מייתרא לית לן בה. השתא חזינן דכתובים עשויין כמגילה דאי לא אמרת הכי אלא אמרת דעשויין כספרי׳ שלנו. היכי אמר רבא דאי מחסרא או מייתרא לית לן בה הא אמרת נקרא אינרת. שאם הטיל בה ג׳ חוטי גידין כשירה. ונהי דטפי מג׳ חוטין אינה צריכה הא ג׳ ודאי צריכה: והעשויין כספרים שלנו אין בהם שום תפירת. ועוד דת״ר הרוצה(לז) לדבק תורה נביאים וכתובים מדבק ועושה לו כדי היקף בתחילתו. וכדי היקף בסופו. ועוד מדתניא כל הספרים נגללים מתחילתו. וספר תורה נגלל מאמצעיתו. ועוד דתנן היה(לזa) קורא בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו גוללו אצלו. היה עומד על הגג ונתגלגל הספר מידו. עד שלא יגיע לעשרה טפחים גוללו. וכו׳. שמעינו מכל הני דכל ספריהם עשוים כספר תורה: מפני אשר שמע מורי רבינו יצחק כי הגאון ר׳ יצחק בר׳ מנחם מתיר לקרות בחומשים בבית הכנסת ולברך כמו בספר תורה (הנפתר) [הנתפר] בגידין. צוה לכתוב תשובתו. ולשלחה לפני הגאון להשיב עליה. שאם הרשום בכתב אמת. נמצא המברכים עוברים על לא תשא. לכך צריך להעמיד דבר על בוריו להגיה ליושבי מאפל ולהגיד להם להוליכם דרך סלולה. ויתן מורי פנאי בדבר להוציאו לאור. כי אין נקל להוציא שם שמים לבטלה ולהחזיק כזה ידי האנשים: ואל יאמר הא דאמרינן במגי׳ שאם תפרה בפשתן פסולה לאו פסולה דווקא קאמר. אלא מאי פסולה דקאמר לכתחילה. דא״כ לימא נקראת ספר שלא יתפרנה בפשתן. דהוה משמע שלא יתפרנה לכתחילה בפשתן אבל דיעבד שפיר דמי. אבל(לזb) מדקא[מר] שאם תפרה ש״מ דאפילו בדיעבד פסולה. ועוד א״כ פרכה

מר״ב סי׳ קע״ב, ובספר אגודה פ״ה דגיטין סי׳ ק״ח. לד) אין קורין בחומשים וכו׳ גיטין ס׳ ע״א, ועיין מגילה כ״ד ע״א, ויומא ע׳ ע״א, סוטה ל״ט ע״ב. לה) ומנא תימרא דאותן חומשים עשויין כספר תורה (ונכתב למעלה מן השיטה בעט עופרת „ולא אסרו לקרות בהן אלא משום כבוד ציבור" ולא ידעתי אם הוא מהכ״י או מהכותב). לו) הקורא במגילה הכתובה וכו׳ כצ״ל מגילה י״ט ע״א ועיין בפירש״י שם ד״ה הכתובה וכו׳. לז) הרוצה לדבק תורה וכו׳ ב״ב י״ג ע״ב לפנינו גירסא אחרת הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים כאחד מדבק ועושה בראשו כדי לגול עמוד ובסופו כדי לגול היקף וכו׳ ועיין בתוס׳ שם ד״ה ועושה וכו׳ ובשמ״ק שם. ועיין במס׳ סופרים פ״ג ה״א וב׳ תוס׳ רחר״א. כל הספרים נגללים וכו׳ שם י״ד ע״א. לזa) היה קורא בספר וכו׳ עירובין צ״ז ע״ב ע״ש וכבר אמרתי שהמחבר מעתיק לרוב רק הכוונה ולא תמלות. ואין להוכיח בכל מקום שגירסא

אכל פסולים שבתלמוד דלא דווקא נינהו בין לעיניין לולב ואתרוג וכל שאר פסולין יהא ודאי לא מצית למימר. וכיון דהא ליתה כהאי נמי ליתה: למ״ה. עוד מצאתי בתשובות הגאונים. האנשים הרגילין לקרות בספר חומש בעשר במקום שאין ספר תורה אין רוח חכמים נוחה בהם. ור׳ אוסר לעשות כן. שאף בספר תורה גמור שאינו עשוי כתיקון חכמים אסור לקרות כגון שאינו תפור בגידין ושלא יהא בין שיטה לשיטה כמלא שיטה אסרו לקרות כל שכן ספר חומש שאינו מדקדקין בו לעשות אחד מן התיקונים האלה שאסור לקרות בו. והמיקל בזה לא נכון הוא עושה שמוציא ברכה לבטלה. ת׳: מעשה בספר תורה שלא היה תפור אלא בשלש חוטין של גידין. אחד בראש הדף ואחד בסוף הדף. ואחד באמצע ובא מעשה לפני ר׳ ואסר לקרות בתוכו. והביא ראייה ממה ששנינו במ׳ מגילה נקראת. מגילה נקראת ספר ונקראת אינרת. נקראת ספר. שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה. ונקראת אינרת שאם תפרה בשלשה חוטי גידין כשרה. מכלל דספר תורה דלא נקראת אינרת צריך תפירה שלימה מו׳ נידין. ובג׳ לזc) חוטי גידין לא סגי: בתשובות הגאונים. ת׳:

קכ. וששאלתם לח) אם אסור לנקוד ספר תורה. ספר תורה שניתן למשה בסיני לא שמענו בו ניקוד. ולא ניתן ניקוד בסיני כי החכמים ציינוהו לסימן ואסור לנו להוסיף מדעתינו. פן נעבור בבל תוסיף. לפיכך אין נוקדין ספר תורה. ואע״פ שניתנו פסוקי טעמי׳ ונגינות הקרייה מסיני במסורת. (נחמיה ה) כדכת׳ ושום שכל וגו׳. על פה נאמרו. ולא בסימני נקידה בספר: וכן אתה דן למגילת אסתר. שמדמינו לה לדין שירטוט כאמיתה של תורה. במגיל׳ נקראת. והוא הדין לכל דיני מזוזה. ת׳.

קכא. (א) ובמוסף מוציאין ספר תורה. והכי לט) אמר רב שלום גאון ספר תורה בין כשמוציאין אותו תחילה. בין בשבת בין בחול. בין כשמחזירין אותו למקומו. עומדים לפניו לאלתר ויושבין לאלתר. ואין צריכין לעמוד עד שעונין יהא שמיה רבה מברך. ולא עד שעונין ברכו. ואין מנהג כך. ולא ראינו ...ו. כי שמא יש מי שנוהג כך. ולומר ממה שכת׳ בעזרא וכפתחו עמדו כל העם. (נחמיה ח) וזאת לא. דאותה עמידה שתיקה היא. דאמר מ) רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה. שנ׳ וכפתחו עמדו כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה. שנ׳ והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד (איוב לב). אבל

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) בכל אמ) יום שיש בו מוסף גומלי׳ קודם שיוציאו ספר תורה מן ההיכל (ואם) [ויום] שאין בו מוסף אין גומלין:

אחרת הוה לו. לזb) אבל מדקאמר וכו׳ כצ״ל. לזc) ובג׳ חוטי גידין לא סגי עיין שו״ת תרה״ד סי׳ כ׳. לח) וששאלתם אם אסור לנקוד ס״ת וכו׳ כוון לזה בשו״ת הרמב״ן סי׳ רל״ח והובא בד״ח ה׳ ס״ת אות ע״ד טעם לפסול ס״ת מנוקד משום דאין לנו אלא כנתינתו מסיני, וכן כתב מהרש״ל בתשובה סי׳ ע״ג וז״ל ותמה אני עליהם לכתוב ב׳ אותיות בתורה שלא לצורך ולפוסלה, שהרי אפילו אות אחת יתירה פוסלת וכן אפילו פיסוק טעם או ניקוד בדיו פוסל התורה עכ״ל והנה בשו״ת ט״ב מהד״ק סי׳ ע״ד השיג על המהרש״ל בזה וז״ל ומה שכתב מהרש״ל שפיסוק טעם פוסל בתורה דבר זה לא מצאתי מפורש רק פיסוק פסוקים ובשגגת יצא הדבר ממהרש״ל וכו׳ ולענ״ד שכוון המהרש״ל להא דאיתא במס׳ סופרים פ״ג שפסקו ושנוקד ראשי פסוקים שבה אל יקרא בו ופירש המפרש שפסקו היינו שהפסיק בין פסוקים בנקודות כמו שהוא בדפוס, או שנוקד ראשי פסוקים פירש שלא עשה הפסק בין הפסוקים אלא עשה נקודה בראשי הפסוקים לסימן. והוא דחוק דהיינו הך ותרתי ל״ל אך המהרש״ל מפרש שפסקו פירש שרשם שם נגינות, והוא מלשון הגמרא מגילה ג׳ ע״א ונדרים ל״ז ע״ב ויבינו במקרא אלו פיסקי טעמים (הנגינות קרויים טעמים כן פירש״י במגילה שם) והוא קצור לשון כמו שמצינו בנדרים שם ל״ז ע״א ולטעמיך שכר פיסוק בשבת מי אסור, והכוונה לשכר פיסוק טעמים. והוא ברור לענ״ד בכוונת המס׳ סופרים ובפירוש מהרש״ל. לט) והכי אמר רב שלום גאון ס״ת וכו׳ הובא כל הענין בסרע״ג דף כ״ח. מ) דאמר רב הונא וכו׳ לפנינו בסוטה

לעמד מפני ספר תורה לא כתיבא בתורה. אלא מפני שיבה תקום. ואתאי ספר תורה מקי״ו דתלמידי חכמים. דקאמרי׳(מא) בהאשה נקנית. איבעיא להו מהו לעמוד מפני ספר תורה. ר׳ חלקיה ור׳ אלעזר ור׳ סימון אמרו מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן וכיון דמקי״ו קאתיא משוינן לה כחכם ולא יותר. וקורין בתורה ג׳ בשיני ובחמישי. ובשבת במנחה. ואמרי׳(aמא) (הכא) [הני] שלשה כנגד מי. אמר רב אסי כנגד כהנים לויים וישר׳. ותנא(מב) רב שמואל מבירתא דשיחורי. אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת. וידבר עולה מן המניין. ואחרון קורין ארבעה. ואמרי׳ הני עשרה פסוקים כנגד מי. ר׳ יהושע בן לוי אומר כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת. רב אמי כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני. ר׳ יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. ואמר רבא ראשון שקרא ארבעה הרי זה משובח. דתנו שלש קופות של שלש סאין שבהן תורמין את הלשכה והיה כת׳ בהן אל״ף בי״ת גימ״ל. ותניא א״ר יוסי למה כת׳ בהן א׳ ב׳ ג׳. לידע איזה מהן נתרמה ראשון. שמצוה בראשון. להקריב מנחת ראשון. ואמצעי שקרא ארבעה משובח. דתניא אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. מלמד שהיה מסדר פניהם כלפי צד מערבי. א״ר נתן מיכן שאמצעי שקרא ארבעה הרי זה משובח. משום מעלין בקודש ואין מורידין ואע״ג דקת׳ ר׳ שימי אחרון קורא ארבעה. כרבא עבדינן: ותו׳ אמרי׳ עובדא. דרב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר. קם קרא בספרא ראשון ארבעה. ושבחיה אבי גובר לרב פפא. ותקינו רבנן דכולהו דקרו מברכין לפניה ולאחריה. גזירה משום(מג) הנכנסין וגזירה משום היוצאין: ותנו נמי בראשי(מד) חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה. תענית ציבור ותשעה באב קורין שלשה. מדתניא זה הכלל כל(מה) שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית ציבור ותשעה [באב] קורין שלשה. חנוכה ופורים נמי קורין שלשה. וכן אילו הימים שיני וחמשי ומנחה של שבת. וחנוכה ופורים ותענית קורין שלשה. ואין פוחתין מהן. ואין מוסיפין עליהן: ואין מפטירין בנביא חוץ מתשעה באב דמפטירין באסף אסיפם: בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם. (אבל) [ואין] מוסיפין עליהם. ותנן נמי. ביום טוב [חמשה]. ביום הכיפורים [ששה]. בשבת [שבעה]. אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. ומפטירין בנביא. ואין המפטיר עולה מן המניין. חמשה. ששה. שבעה. מאי טע׳ כדעולא(מו) דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה מפני כבוד תורה. וכיון דמשום כבוד תורה הוא למניין נמי [לא] סליק: נקוט האי כללא בידך. שמצאתי במקום אחר.

קבב. בפ׳ עומד ויושב. בשבת קורין שבעה. ביום הכיפורים ששה. בפסח ועצרת וראש השנה וסוכות ושמיני עצרת קורין חמשה. ת׳. דכל(מז) דטפי מילתא מחבריה טפי ליה׳ גברא יתירא. בראשי חדשים ובמועד דאיכא קרבן ומוסף ד׳. ביום טוב שאסור בעשיית מלאכה ה׳. ביום הכיפורים דענוש כרת ו׳. בשבת דאיסור סקילה ז׳. ת׳: (ובטלן) [ובכולן](מח) החזן אומר קדיש עד דאמירן. ואחרי

ל״ט ע״א איתא אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס״ת וכו׳. aמ) (בהוספה). ויום שאין בו מוסף כצ״ל. מא) דקאמרין בהאשה נקנית ל״ג ע״ב. ושם הנוסחא משונה. aמא) ואמרינן הני שלשה כנגד מי כצ״ל וכל הענין במגילה כ״א ומשונה בגירסא ע״ש. מב) ותנא רב שמואל מבירתא דשיחורי וכו׳ בסרע״ג איתא ותני רב שימי מבירתא דשיחור וכן הוא ברוקח סי׳ נ״ג, ובאו״ז ה׳ קה״ת סי׳ ש״פ העתיק רב רחומי מבירתא דשחורי. מג) משום הנכנסים וכו׳ מגילה שם. מד) בר״ח ובחולו של מועד שם כ״א ע״א. מה) כל שיש בו ביטול מלאכה וכו׳ שם כ״ב ע״ב. מו) כדעולא וכו׳ למנין נמי לא סליק כצ״ל כן הוא שם כ״ג ע״א וכן הוא בסרע״ג, ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ יו״ד ועיין בתוס׳ שם ד״ה חד אמר וכו׳ ותוס׳ שם ד״ה כיון וכו׳ ועיין בטור א״ח סי׳ רפ״ב וז״ל ומפטיר מיבעיא אם עולה וכו׳ וב״י שם, ועיין לקמן סי׳ קכ״ג, וקס״ה. מז) כל דטפי וכו׳ מגילה כ״ב ע״ב. מח) ובכולן

בן קורא המפטיר. בראש חדש ובחול של מועד קורין ארבעה. בתענית ציבור שחרית ובט׳ באב. בשיני ובחמישי. בחנוכה ופורים קורין ג׳. ובכולן החזן אומר קדיש קודם שיכרוך ספר תורה: במנחה של ט׳ באב ובמנחה של תענית ציבור. ובמנחה של יום הכיפורים בכולו השלישי הוא מפטיר: ובמקום שפוסק בשבת שחרית שם מתחיל במנחה. ובשיני ובחמישי ובשבת הבאה: ומפסיקין לראשי חדשים וחנוכה ופורים. לראשי חדשים. כגון שחלו ראשי חדשים בשיני ובחמישי. דביניהון מפסיקין ולא קרו בעיינינא ארבעה בפרשה דההיא בשבתא. כדעבדינן בשיני דכולא שתא. ולתענית נמי מפסיקין. וליום הכיפורים שחל להיות בין בשיני בין בחמישי בין בשבת מפסיקין ולא קרו בעיניינא דההיא יומא. אבל במנחה ביום טוב שחל להיות בשבת. וכן שיני וחמישי שמראש השנה ועד החג אין קורין אלא בסדר פרשיות. ובמנחה של יום טוב שחל להיות בשבת קורא בוזאת הברכה. וכל השנה כולה קמי פסחא וקמי חגא דשבועיא. וקמי ריש שתא בסדר פרשיות:

קכג. וכד קרינן בספרא דאורייתא כהן קרי קמא. ובתריה לוי. והדר ישר׳. דתנן אילו(מט) דברים אמרו מפני דרכי שלום. כהן קורא ראשון. ואחריו לוי. ואחריו ישראל מפני דרכי שלום. ואמרי׳ מנא הני מילי. אמ׳ רב מתנה דאמר קרא (דברים לא) ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית יי׳ ואל כל זקני ישראל. ברישא כהן והדר לוי והדר ישראל: ר׳ יצחק נפחא אמר מהכא (שם כא). ויגשו הכהנים בני לוי. ובת׳ וכל זקני העיר. ר׳(נ) אסי אמר מהכא. בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו (בקודש) [קדש] קדשים: ר׳ חייא אמר מהכא. (ויקרא כא) וקדשתו. לכל דבר שבקדושה. לפתוח ראשון ולברך ראשון. וליטול מנה יפה ראשון: ומקשי ליה אביי. והדר (מתריין) [מתרץ] ליה. ומכל מקום מתוקמא כהן ראשון ואחריו לוי. ושאילו(נא) מקמי רב נטרונאי גאון. כהן עם הארץ. וישראל תלמיד חכם. איזהו מהן קודם לקרות תחילה. ושדר הכי. כהן עם הארץ קודם. מפני דרכי שלום. וגרסי׳ בגמ׳ אמ׳ אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה(נב) החבילה. דלא קרי לוי כלל. ואמר אביי אם אין שם לוי כהן קורא. ומקשי׳ איני (והא״ר) [והא״ר יוחנן] כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון. לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם. ומשני כי קאמרי׳ באותו כהן שקרא ראשון שיעמוד במקומו ויקרא שינית במקום לוי. ת׳: הגאון רב שמואל בר דוד הלוי הורה שמותרים לויים לקרות בתורה אפי׳ שלא במקום כהן בכל עיניינים בין בראשונה בין באחרונה. כמו ישר׳. וכן הורה מרינו שיחיה. ת׳: שלחו(נג) ליה בני גלילא לר׳ חלבו אחריהן מי קורא. לא הוה בידיה. אזל שייליה לר׳ יצחק נפחא בבי(נד) מדרשא. א״ל אחריהן קורין תלמידי חכמים הממונין פרנסי׳ על הציבור. ואחריהן תלמידי הכמים הראויין למנותן פרנסים על הציבור. ואחריהן בני תלמידי חכמים שאבותיהן פרנסין על הציבור. ואחריהן ראשי כנסיות ושאר כל העם: והכל(נה) עולין למניין שבעה. אפילו אשה ואפילו קטן. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא מפני כבוד הציבור:

אומר החזן וכו׳ כצ״ל. מט) אילו דברים וכו׳ גיטין נ״ט ע״א. נ) רב אשי אמר מהכא כצ״ל שם ועיין הוריות י״ג ע״א. נא) ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון כן הוא בסרע״ג כל הענין. נב) נתפרדה חבילת גיטין נ״ט ע״ב דלא קרי לוי כלל וכן כתב, רש״י שם בשם מורו הזקן ומורו ר׳ יצחק בן יהודה ובשם רב עמרם גאון ועיין בתוס׳ שם ד״ה נתפרדה וכו׳ ובגהש״ס ועיין בשו״ת הרשב״א סי׳ רי״ד, ועיין בתנוא סי׳ ו׳, ובטור א״ח סי׳ קל״ה ובב״י שם ועיין לקמן קכ״ד. נג) שלחו ליה בני גלילא וכו׳ גיטין שם. נד) בבי מדרשא בפנינו שם ס׳ ע״א ליתא להני שתי תיבות הכא רק על חשאלה מתו לקרות בחומשים. נה) והכל עולין למנין שבעה וכו׳ מגילה כ״ג ע״א. ט) הכי אמר

הגאון ר׳ שמואל ב״ר דוד הלוי פרדס (ורשא) קטז, א.

קכד. הכי נו) אמר רב נטרונאי גאון. דוכתא דמצלו בי עשרא ולית בהון שבעה גוברין דידעין למיקרי בספר תורה. קרא גברא תרי ומני. ושפיר דמי. חדא דלא ליבטיל מנהג ישר׳. ולא נז) ליבטלן [ברכות] ועוד לאשמועיה להנך דלא גמירי ולית בה משום מוציא שם שמים לבטלה. ת׳: גרסי׳ בפק׳ מאימתי. אמר נח) רב חייא משמיה דעולא מאי דכתי׳ (ישעיה א) ועוזבי יי׳ יכלו. זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. ר׳ אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי. תיקו: וגרסי׳ בפ׳ ואילו נאמרי׳. א״ר תנחום א״ר יהושע בן לוי אין הציבור רשאין לצאת עד נט) שינטל ספר תורה. ושמואל אמר עד שיצא. ולא פליגי. הא דאיכא פתחא אחרינא. הא דליכא פיתחא אחרינא: אמר רבא בר אהינא אסברה לי (דברים יג) אחרי יי׳ אלהיכם תלכו: ופירש ס) גאון: וששאלתם הא דא״ר תנחום א״ר יהושע בן לוי כו׳. מהו שינטל. ומהו שיצא. דברים הללו שאמר שמואל במקום שאין מניחין ספר תורה בבית הכנסת אלא מצד בית הכנסת. או שיש עמו במבוי בית שבו שומרין ספר תורה. ודר׳ תנחום א״ר יהושע בן לוי בכל מקום קאי. כששליח ציבור אומר עושה השלום. אחר גמר התפילה. אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ספר תורה להצניע. והוסיף שמואל כי במקום שמוציאין אותו מבית הכנסת להצניע. אין רשאין לצאת עד שיצא וילכו אחריו ויעשו לו הידור. דאמר רבא בר אהינא אסברה לי אחרי יי׳ אלהיכם תלכו. ואי איכא פתחא אחריני׳. רשאין לצאת באותו פתח. ואמרי׳ תו התם אמר רבה בר רב הונא כיון סא) שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי׳ בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם וגו׳. וקשיא לן ההיא דברכות. רב סב) ששת מהדר אפיה וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן. וכתב בעל הלכות. והני מילי דאיכא עשרא דצייתין לספר תורה. אבל ליכא עשרא דציתי לא. ורבואתא אחריני פריקו להאי קושייא. וקאמרי דווקא כגון רב ששת דתורתו אומנותו. אבל כולי עלמא לא. ומסתברא כוותייהו. ומסתברא מע׳ נראה בפ״ק דשבת. ומפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפילה. א״ר יוחנן לא סג) שנו אלא כגון ר׳ שמעון בן יוחי וחביריו דתורתן זו היא אומנותן. אבל כגון אנו מפסיקין בין לק״ש בין לתפילה. ת׳: כתב ר״ת בקריאת התורה: נראין הדברים שגופו ועיקרו מפורש במס׳ ני׳ פ׳ הנזקין. דאמר אביי אם אין שם כהן נתפרד סד) החבילה. משמי׳ החבילה ומסדר משנתינו נתפרדה לגמרי ותו לא אמרינן לוי ואחר כן ישר׳. אלא כל הגדול מחבירו קודם. אם לוי גדול מישר׳ לוי קודם. ואם ישר׳ גדול קודם ללוי. וזהו דינם של לוים ללמר משפטם שאין עליו תשובה. והאומר שדינם לקרוא ראשון במקום שאין כהן אין רוח חכמים נוחה הימנו. וראייה לדבר. מדגרסי׳ נמי התם. אם אין שם לוי קורא כהן. ואי ס״ד דלוי נמי קרי ראשון במקום שאין שם כהן למה לי׳ (לוי) למימר נתפרדה החבילה. לימ׳ נמי אין שם כהן קורא לוי. אלא מרשני תלמודי׳ לישני דכהן מלישנא דלוי. ש״מ דכהן הוא דנתפרדה החבילה שאין לוי קורא לפני ישר׳ אלא

נטרונאי גאון דוכתא וכו׳ הוא ג״כ בסדר רע״ג ועיין בטור א״ח סי׳ קמ״ג ובתניא סי׳ ו׳. נז) ולא ליבטלן ברכות כצ״ל עפ״י סדר רע״ג. נח) אמר רב חייא משמיה דעולא מאי דכתיב כו׳ לעיל צד ע״ב הביא גירסא אחרת אמר רב יהודה אמר ר׳ אמי ולפנינו ברכות ח׳ ע״א איתא אמר רב הונא בר יהודה אמר ר׳ מנחם אמר רב אמי מאי דכתיב וכו׳, וגירסא דהכא הוא כעין גירסת הרי״ף והרא״ש רק חסר בר אמי. נט) עד שינטל ס״ת לפנינו סוטה ל״ט ע״ב איתא ויניח במקומו, והמחבר לא גריס לה וכן ברי״ף ובר״אש ליתא להאי ויניח במקומו, וכבר העיר מהרי״ב בזה. ס) ופירש גאון וששאלתם וכו׳ עד ומסתברא כוותיהו הוא ברי״ף פ״ד דמגילה ע״ש. סא) כיון וכו׳ סוטה ל״ט ע״א. ושם איתא אמר רבא וכו׳. סב) רב ששת מהדר אפיה וכו׳ ברכות ח׳ ע״א ועיין תוס׳ שם ד״ה רב ששת ובתוס׳ סוטה ל״ט ע״ב ד״ה כיון וכו׳ ועיין לעיל ומש״כ שם. סג) לא שנו אלא וכו׳ שבת י״א ע״א. סד) נתפרדה החבילה עיין לעיל סי׳ קכ״ג. סה) דההוא דאתא לקסית דריב״ל לפנים

כן גדול ממנו. אבל היכי דליכא לוי לא נתפרדה החבילה. אלא כהן קורא
קומו ראשון ואפי' עם הארץ. ומכאן למדנו קושייא לאומריי שאין הלוים קורין
ל במקום שאין כהן. דאי איתא דלא קרו כלל למה לי למימר אין שם כהן
ורדי החבילה. לימ' אין שם כהן אין קורא לוי. אלא מדאסקיה בהאי לישנא
ם דהכי קבעי למימר שמאחר שאין שם כהן נתפרדי החבילה. והסדר שתיקנו
מים מפני דרכי שלום. אלא כל הקודם זכה. כשאר ישראלים שאין להם סדר.
י עיקר: והמביאים קושיא מההיא דכתובו' דההוא סה) דאתא לקמיה דר' יהושע בן
א' מוחזקני בזה שהוא כהן. א"ל ומה ראית. שקרא ראשון בבית הכנסת. בחזקת
הוא כהן. או בחזקת שהוא גדול. שקרא אחריו לוי. והשת' קא דייקי מינה. ש"מ
אין לוי קורא אלא אחר כהן. וכיון דליכא כהן אין ללוי מקום. ואומ' אני
יתה להיא דוקיא. דההוא גברא. במקום שיש שם כהנים ולוים היה. והיה
יר את הלוי ולא היה מכיר את הכהן. אלא מתוך שראהו קורא לפני לוי.
האי ודאי כהן. שאילו גדול היה ובחזקת גדול קרא. לא היה לו לקרות לפני
. הואיל והיה שם כהנים אחרים. אלא ודאי מדקרא לפני לוי במקום שיש שם
נים ש"מ כהן הוא. ובהאי שיטה גרסי' נמי לאידך עובדא דלוי. דההוא גברא נמי
קום שהיה שם כהנים ולוים היה. והיה מכיר את הכהן ולא היה מכיר את הלוי.
וך שראהו קורא אחר כהן. והכהן לא בירך שתים א' ודאי לוי הוא. שאילו ישר'
ל היה ובחזקת גדול קרא לא היה לו לקרות אחר כהן במקום שיש שם לויים
רי' ש"מ לוי היה: ולא תטעה לומר שישר' גדול קורין לפני כהן ולפני לוי. לא
מע על פיך. כי שנית בההיא משנ' דהוריות. (דתקתני) [דקתני]סו) כהן קודם
י. ולוי לישר' וישר' לממזר כו'. וקת' בסיפא אימתי סז) בזמן שכולן שוין וקס"ד
עיניין ספר תורה קמיירי ולא היא. דהא להחיותו ולהשיב אבידה עסיקי' כדקת'
שא האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה. סיפא דרישא נמי בלהחיות ולהשיב
ידה מיירי: ולא תטעה ברישא דרישא. דקת' כל סח) המקודש מחבירו קודם את
ירו. וקמפר' בנ' טע' מאי. משום דכת' וקדשתו. לכל דבר שבקדושה כו'.
וא ודאי לעניין ספר תורה נשנית ולעניין קרבנו' של קדושה. כדמפ' בתוך המשנה.
ל מציעתא ובבא דסיפא לא מיירי אלא להחיותו ולהשיב אבידי' כמוכיחין הדברים.
א מציעת' דקת' להחיותו ולהשיב אבידי'. הפסיק העיניין. וכי תעלה על דעתך.
ממזר תלמיד חכם קורא לפני כהן עם הארץ. ח"ו לא היה ולא יהיה. והא מעשים
ל יום שכהן עם הארץ קורא לפני לוי תלמיד חכם. והלא במסכת גיטין שנינו אילוסט)
רי' אמרו מפני דרכי שלום. כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישר' ואילו התם
קתני אימתי בזמן שכולן שוין. אלמ' אע"פ שכהן עם הארץ קורא לפני לוי
שר' תלמיד חכם. ותו פרכי' להתם. א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום. דאוריית'
א. א"ל דאוריתא ומפני דרכי שלום. דכת' (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וגו'. אלא
אביי (לכדמור) [לכדמר]. דתניא שנים ממתיני' בקערה זה לזה. וקת' סיפ' ואם
לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו. (ואמרת לו) [ואמר מר]ע)
ה. לא שנו אלא בסעודה אבל בבית הכנסת לא. ש"מ אחד כהן ואחד לוי
נו יכולין לחלוק כבוד לא לרבן ולא לגדול מהן. אלמ' אין גדול רשאי לקרות
ני כהן ולפני לוי ואפי' כהן עם הארץ. והכי פרכי' התם והא רב קרי בכהוני.

תובות כ"ה ע"ב איתא כי ההוא דאתא לקמיה דר' אמי וכו'. סו) דקתני כהן וכו' כצ"ל.
) אימתי בזמן שכולן שוין וכו' הוריות י"ג ע"א. סח) כל המקודש וכו' שם י"ב ע"א. סט) אילו
רים וכו' גיטין נ"ט ע"א. ע) ואמר מר עלח וכו' כצ"ל. עא) על עסק כהן שנשתמד וכו' כצ"ל

ומשני שאני רב דאפילו [רבן] אמי ורב אסי כהני חשיבי דארעא דישר׳ מיכף כיי
ליה. ש״מ דשאר רבנן ובעלי הוראות לא הוו קרו במקום כהני. וכל שכן לפני כהן
ומההוא עובדא נמי דכתובו׳ פ״ב דיקינן שאין גדול קרוא לפני לוי מקום שיש ש
כהן. מרקא״ל ר׳ אמי בחזקת שהוא כהן או בחזקת שהוא גדול וקמהדר ליה שקר
אחריו לוי. דהכי משמ׳ מדקרי אחריו לוי ודאי בחזקת כהן קרא. ואי ס״ד דגדול יכ
לקרות לפני לוי מאי קמהדר ליה דילמ׳ בחזקת גדול קרא. אלא ודאי מדקמהדר לי
הכי ש״מ שאין גדול קורא לפני לוי במקום שיש שם כהן: את זה כתב ר״ת. ו
לשונו על אופנו. ת׳: עוד זה מצאתי. ת׳:

קכה. איגרת שלום מאתי גרשום ברי יהודה:

ותשובה לשואלי על[עא]) עסק כהן שנשתמד ועשה תשובה. אם ראוי לישא כפי
ולקרות בתורה תחילה או לא: כך דעתי נוטה. שאע״פ . . . כיון שעש
תשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו. ואע״ג דכת׳ וקדשתו. לכל דבר שבקדוש
וזה כיון . . . חילל קדושתו. כיון שחזר חזרה בו קדושתו. ולא פקעה ליה קדושתי
שני (מלכים ב כג) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי׳ בירושלם. ואו׳ כי [או
אכלו מצות בתוך אחיהם. ותנן התם. הרי[עב]) הן כבעלי מומין. תולקין. ואוכלין. ובע
מומין קדושה יש בהן. שאילמלא אין בהם קדושה ומחוללים הם. היאך אוכל
ותולקי׳ בתרומה ובקדשי קדשי׳. אלא פשיטא קדושה יש בהן והרי הן ככהנים בע
מומין. ואסורי׳ בזונה ובחללה. ואסור ליטמא למתים. שבעלי מומין אסורי׳ כמו כ
וראוי לישא כפיו כמו בעלי מומין שאע״פ שיש בהם מומין נושאין את כפיהם וה
כיוצא בו נושא את כפיו וקורא ראשון בתורה. שאם אי אתה אומר כך אמאי תנ
הרי הם כבעלי מומין ניתני ניפסלין מן הכהונה. אלא ש״מ דתנן תנן. דלא תנן ל
תנן. וכי תימא האי דקתני הרי הן כבעלי מומין משום דכהנים ששימשו בב
חוניו דלאו לע״ז אבל לע״ז ניפסלו מן הכהונה. הא איפלינו רבנן במשתחוה לע׳
ומודה לע״ז. דאתמר המשתחוה לע״ז. רב[עג]) נחמן א׳ (קרבן) [קרבנו] ריח ניחח ולעני
עבודת מקדש איפלינו. הא לכל מילי כהונה לא איפליגי. לעלות לדוכן. ולקרו
בתורה תחילה. וא״ת והרי כת׳ (נשא ו) ושמו את שמי על בני ישראל וא
אברכם. הרי כהנים מברכים לישראל והק׳[עד]) מסכים על ידיהם. וזה שעזבו הק
הק׳ עזב אותם. שנאמר (דברים לא) ועזבני והפר את בריתי. וחרה אפי ועזבתים. כנ

וכן לקמן, ותשובת זו לרבינו גרשום מאור הגולה הובא כלשונה ממש באו״ז ח״ש סי׳ תי״ב, ו
הוא בש״ל סי׳ ל״ג, והובא בקיצור בתניא סי׳ ח׳, וכן פסק להלכה בשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳
והובא בקצורות הנדפס ע״י הרב רפ״נ ז״ל סי׳ ת״ח. ובמרדכי פ״ג דמגילה סימן תתי״ח נשאל לרב
שמשון משנץ וכו׳ גם נשאל לו על כהן שנעשה מומר ועשה תשובה וכו׳ וכן השיב רבינו גרש
מאה״ג ע״ש, ועיין בהג״מ ה׳ נ״ב פט״ו ה״ג שהביא שם דעת ר״ג בתשובה, וכן פסק רבינו שמר
וכו׳ (והוא המחבר ז״ל) ועיין בתוס׳ מנחות ק״ט ע״א ד״ה לא וכו׳ ורש״י פירש דכשר וכו׳ ות
תוס׳ סוטה ל״ט ע״א ד״ה וכי וכו׳ ותוס׳ תענית כ״ז ע״א ד״ה אי מה וכו׳, אך דעת הרמב״ם
נ״ב פט״ו ה״ג אינו כן וז״ל שם כהן שהמיר לעכו״ם אע״פ שחזר בו אינו נושא את כפיו לעו
ועיין בשו״ת ש״ת סי׳ ר״ז בשם רב נטרונאי, וכן הוא בספר האשכול ח׳ ברכת כהנים סי׳ פ
בשם רב נטרונאי ועיין בירושלמי פ״ד דתענית ה״א אבל בדורות אחרים שהיו עובדים עכו״ם מ
אומר ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם וכן הוא בטור א״ח בשם רב נטרונאי סי׳ קכ״ח ע׳
ועיין בשו״ת בשמים ראש סי׳ שפ״ז ובאגור סי׳ קע״ג, וכבר הערותי בהגהותי לספר התניא דבהלקט
דבסוף ספר הפרדס לרש״י ז״ל איתא וז״ל כהן שנשתמד וחזר בו לא ישא את כפיו ולא יקרא כ
וכו׳ והוא היפוך ממה שהביאו התוס׳ מנחות ק״ט ע״א ד״ה לא בשם רש״י, ע״ש סי׳ ח׳. עב) ה
הן כבעלי מומין וכו׳ מנחות ק״ט ע״א, ועיין בשו״ת נו״ב מה״ק סי׳ ה׳, ובמה״ת סי׳ יו״ד ופירו
בדברי הרמב״ם הנ״ל שלא כדעת הטור וצ״ע. עג) רב נחמן אמר קרבנו וכו׳ כצ״ל מנחות ק
ע״ב. עד) והקב״ה מסכים על ידיהם חולין מ״ט ע״א והוא כר״ע שם והקב״ה מסכים על יד

כת׳ על ידי נביאיו. שובו אלי ואשובה אליכם. וכיון ששב קבלו המקום ומסכים על ידו בברכתו. הילכך אין לנו ראייה לא מן המקרא ולא מן המשנה לפוסלו. אלא יש לסייע מן המקרא וממשנ׳ שלא לפוסלו. דכת׳ (ויקרא כה) לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכת׳ מדבר. כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחילה. אין לך אונאה גדולה מזו. ועוד נמצאת אתה מרפה ידיהם של בעלי תשובה. ולא נכון לעשות כן. דא״ר יוחנן כלעה) האומר מנשה (חטא) אין לו חלק לעולם הבא. (לפיש) מרפה ידיהם של בעלי תשובה. ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחילה מהרהר בלבו לשמדו. ואוי אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה. וימנע מעשות תשובה. ומצינו שהכת׳ עשה תקנה שלא יטמא ישר׳ בין הגרים. שנאמר (ויקרא כה) ונמכר לגר תושב או לעקר משפחת גרי ואמרו חכמים לעקר משפחת גר. זהעו) הנמכר לע״ז עצמה. וכת׳ (שם) אחרי נמכר גאולה תהיה לו. ותנא דבי ר׳ ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה . . . . ידחהaעו) אבן אחר (הטפל) [הנופל]. ת״ל גאולה תהיה לו. הילכך מכל טעמים אילו אע״פ . . . כיון שעשה תשובה הרי הוא כשאר אחיו הכהנים ועולה לדוכן וקורא ראשון בתורה: גרשום בר׳ יהודה זצ״ל. ת׳ : ת׳ :

קכו. ובבל ברכה וברכה צריך לענות אמן. דאמן קיומא דשבועתא היא. כמא דאתמר ואמרה האשה אמן אמן: וגדול העונה אמן מן המברך. דזה קיום הברכה. ועוד שומע הברכה כעונה. וכי עני אמן הרי שהוא גדול. ועוד שם בי״ה ושם ביו״ד עולין לסכום אמן. צא וחשוב יהוה ארני בחשבון אמן. ת׳: מאן דעני אמן לא יגביה קולו יותר ממאן דבריך. דאמר רב חנן בר אבא מניין עז) לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך. שנאמר גדלו ליי׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו: ועומד המפטיר וקורא ג׳ פסוקים בפרשה ומברך לפניה כחוק הקוראים: ושבעה דשבתא כנגדעח) שבעה רואי פני המלך. ובחול שלשה. (כהנים) [כנגד] כהנים לוים וישר׳. ובמגילה פ׳ עומד ויושב יהיב טע׳: ואינו מברך המפטיר עד שיגלל ספר תורה. דגרסינן (בפ״ק) [בפ״ז] דסוטה. א״ר תנחום א״ר יהושע בן לוי המפטירעט) אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה: והאידנא נהוג עלמא מכי התחיל לגללו. דלאו דווקא שיגלל קאמר. אלא מכי התחיל כמאן דגליל דמי. ובפרק עומד ויושב. איבעיאפ) להו [מפטיר] מהו שיעלה רב הונא ור׳ ירמיה בר אבא. חד אמר עולה וחד אמר אינו עולה. והילכת׳פא) עולה. דקאמרי׳ פ׳ בני העיר ראש חדש אדר שחל להיות באתה תצוה. קרו שיתא מן ואתה תצוה עד ועשית כיור נחשת. וחד חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור נחשת. וקיימא לן כוותיה: אלמא מפטיר עולה למנין ז׳. וכן הלכה:

קכז. ותניא המפטיר לא יפחות מעשרים ואחד פסוקי׳. כנגד שבעה שקראו בתורה. ואי סליק עיינינא בבציר מעשרים ואחד כגון עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז) לא בעינן עשרים ואחד אלא אפילו לא קרא אלא עשרה פסוקי׳ שפיר דמי. דתניא ר׳ חלפתאפג) בן שאול או׳ לא שנו אלא במקום שאין תורגמן אבל במקום שיש תורגמן פוסק. ואי רבaפג) נחמן בר אבא זימנין סגיאין הוה קאימנא

עה) כל האומר מנשה אין לו חלח״ב מרפה כצ״ל והוא בסנהדרין ק״ג ע״א. עו) זה הנמכר לע״א עצמה וכו׳ קידושין כ׳ ע״א. aעו) ידחה אבן אחר הנופל וכו׳ ערכין ל׳ ע״ב. עז) מנין לעונה אמן וכו׳ ברכות מ״ה ע״א. עח) כנגד שבעה רואי וכו׳ מגילה כ״ג ע״א, ושם כ״א ע״ב. עט) המפטיר וכו׳ סוטה ל״ט ע״ב. פ) איבעיא להו מפטיר מהו שיעלה כצ״ל מגילת כ״ג ע״א. פא) והלכתא עולה וכו׳ כאן חזר בו ממה שכתב לעיל סימן קכ״א, ופסק כדעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש דסברי דעולה, כדמשמע ממימרא דאביי מגילה ל׳ ע״א ע״ש ועיין בהרי״ף פ״ד דמגילה, ובר״ן שם ד״ה איבעיא להו וכו׳ ובש״ג שם, ועיין סי׳ קס״ה. פג) חלפתא בן שאול אומר וכו׳ לפנינו רב תחליפא בר שמואל מגילה כ״ג ע״ב וגירסתו הוא כגירסת הרי״ף והרא״ש. aפג) רב נחמן בר אבא וכו׳ גם

קמיה דרב נחמן וכי הוה קרינן עשרה פסוקים במקום שיש תורגמן. א' לן אסיקן. ת' : הפטרה פג) לשון פיטור. שבה פוטרין הציבור את עצמם וגומרין ידי חובתם מלקרות. וכן הנפטר מחבירו פוטר עצמו ממנו והולך לו. ת' : ובתורה פד) אחד קורא ואחד מתרגם. והקורא בתורה לא יסייע לתורגמן שלא פה) יאמרו תרגום כת' בתורה. ועוד כיון שבירך אסור להפסיק אפילו בדבריי אחרים ואפי' בתרגו'. מפני שהוא דרך חול עד שחותם. אבל חזן מותר לסייע את המתורגמן ואת הקורא בין בקול גדול בין בקול נמוך. ואין בכך כלום. ואין פו) מתרגם. מפני שהוא מקרא את אחרים. וכל המקרא אחרים אין עולה מן המניין לומ' ששניהן מתרגמין הן. (ואם) [ואין] שנים מתרגמי' אין בכך כלום. ואי משום דשמעי גברי ונשי לא ליפרוש להון. ויוצאין ידי חובתם בלא פירוש אע"ג דלא ידעי מאי אמרי. וכן אמ' רב נטרונאי גאון אילו פז) (שהן) [שאין] מתרגמין. ואומרי' אנו אין צריכין לתרגם תרגום דרבנן בלא פירוש [אין יוצאין ידי חובתן] דלשון תרגום דרבנן על קראי אסמכוה רבנן למימר ליה דא' רב אידי בר אבין א' רב חננאל א' רב מאי פח) דכת' (נחמי' ח) ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. ויקראו בספר. זה מקרא. מפורש. זה תרגום. ושום שכל. אילו הפסוקי'. וכיון דכן הוא לא איפשר. דלא מתרגמין. כהדין תרגום דרבנן. ודקדקו חכמי' בתרגום : דא"ר ר' שמעון בן פזי אין פט) המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא. מאי טע' דכת' משה ידבר והאלהי' יעננו בקול. שאין ת"ל בקול. מה צ) ת"ל בקול. בקולו [של משה]. ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם ואם אין מתרגם יכול להגביה קולו. ימעט הקורא את קולו ויקרא : ואין צא) המתרגם רשאי לקרות המתרגום עד שיכלה הפסוק מפי הקורא. דא"ר זירא א' רב חסדא אין הקורא רשאי לתרגם עד שיכלה פסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי להתחיל עד שיכלה תרגום מפי התורגמן. וכן במשנה שנינו קטן צב) קורא בתורה ומתרגם. הילכך אם תאיבים הן לתרגם ילמדו ויתרגמו. והן יוצאין ידי חובתם. ואם יש מקום שרוצים לפרש להם יעמד אחר. חוץ ממתרגם ויפרש להם ברצונם : והקורא צג) בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד תורה נביאים וכתובים. ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד. ובנביא ג' פסוקי'. ואם היו שלשתן שלש פרשיות קורין אחד אחד. שנ' (ישעי' נב) כי כה אמר יי' (צבאות) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. (שם) כי כה אמר יי' [אלהים] מצרים ירד עמי בראשונה לגור שם ואשור באפס (אשקן) [עשקו]. ועתה מה לי פה נאם יי' כי לוקח עמי חנם מושליו יהילילו נאם יי' ותמיד כל היום שמי מנואץ: והיינו טע' דאמרי' בכולי תלמודי' מדלגין בנביא ואין מדלגין בתור'. לפי ששנינו במגילה. הקורא בתורה לא יקרא לתורגמן

כאן שינוי גירסא מאשר הוא לפנינו שם. פג) הפטרה לשון פיטור וכו' עיין ברד"א דף ס"ג דפוס אמשט"ד. פד) ובתורה אחד קורא וכו' מגילה כ"א ע"ב והוא לשון רע"ג. פה) שלא יאמרו תרגום וכו' מגילה ל"ב ע"ב. פו) ואין מתרגם וכו', פירש זה החזן המסייע אין נקרא מתרגם, לומר הלא אין מתרגמין שנים, אלא אין בכך כלום, ולשון רע"ג מבואר יותר וז"ל אבל חזן מותר לסייע את הקורא ואת המתרגם בין בקול גדול בין בקול נמוך ואין בכך כלום, ואין קורין אותו מתרגם מפני שהוא מקרא אחרים, וכד מקרא אחרים אין עולה מן המנין לומר (ששנים) מתרגמין הם ואין מתרגמין שנים, אין בכך כלום, וכן יש לכוון דברי המחבר וצ"ל ואין שנים וכו' ועיין בשערי תשובה סי' ש"ל. פז) אילו שאין מתרגמין ואומרים אנו אין צריכים לתרגם תרגום דרבנן בלא פירוש „אין יוצאין ידי חובתן" דלשון תרגום דרבנן על קראי וכו' כצ"ל ע"פ מה דאיתא הנוסחא בשם רב נטרונאי גאון בסרע"ג וז"ל וכך אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכין לתרגם תרגום רבנן אלא בלשון שלנו בלשון שהציבור מתרגמין, אין יוצאין ידי חובתן, מ"ט דהדין תרגום על קראי אסמכוהו רבנן דאמר וכו' ועיין בשערי תשובה בסימן הנ"ל. פח) מאי דכתיב ויקראו בספר וכו' מגילה ג' ע"א, נדרים ל"ז ע"ב, ולפנינו שם איתא רב איכא וכו'. פט) אין המתרגם רשאי וכו' ברכות מ"ה ע"א. צ) מה ת"ל בקול בקולו של משה כצ"ל. צא) ואין המתרגם וכו' עיין סוטה ל"ט ע"ב. צב) קטן קורא בתורה ומתרגם מגילה כ"ד ע"א. צג) והקורא בתורה וכו' שם כ"ג ע"ב, וכ"ד ע"א. צד) כל השואל

בביאור שורה 3, צ"ל : לב, א.

תר מפסוק אחד. ובנביא שלשה. ואם היה הקורא מהפך ומדלג בעניין אחר. מתוך
אינו קורא אלא לתרגמו אין פנאי לשום אדם בו להבין ולהרגיש באותו עיניין אחר
תרגם בו. אבל בנביא אעפ"י שאינו באותו עיניין אחר שמפטיר מדלג. מתוך שהוא
רא שלשה בבת אחת. פנאי יש לזה המתרגם להבין וליתן לב לאותו עיניין.
די שיפסוק ויסיים זה תרגם של אותו פסוק שבידו בעוד שיקרא לו הלה ג'
פסוקים יכול להתבונן:

בח. **לאחר** שסיים המפטיר את ברכותיו יאמר השליח ציבור בקול נעים ובכיוון
הלב. יקום פורקן. בלשון תפילה בארמית. ואע"ג דאמרי' כל[לד]
שואל צרכיו אל ישאל בלשון ארמית שאין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מכירין
לשון ארמית. הא פרכי' מינה ביציאות שבת לר' יוסי דכי אזיל לשיולי בפתיחא
מני' א"ל רחמנא לידכרך לשלם. (ומשמנינן) [ומשנינן] שאני חולה דשכינה עמו.
למ' דכי הוינן קמי הק' לא צריכינן למלאכי השרת לעיולי צלותא. והכא נמי בי
שרה (קיימא) [קדמה][לה] שכינה ואתיא. בפ' מאימתי. ולהכי יכילינו למימר בלשון
רמית כל מה דצריכין למיבעי. ומטעם זה נתקן מחי ומסי וכמה פיוטים בתרגום וכן
קדיש. וזולתי טעם זה יש טעם ברור בדבר למה נתקן קדיש בארמית. כאשר פירש
בינו עוזיאל מפני שיש בו גילוי הקץ. ת': ורב[aלה] שלום ריש מתיבתי
מתא מחסיא שדר הכי: לומר בתפילה של שחרית של שבתות וימים טובים וביום
כיפורים פעמים באהבה שמע אומרים כו'. אין מנהג בישיבה ובבבל כולה. אלא
תפילת מוסף בלבד. וביום הכפורים אף בנעילה. מפני שכשנגזרה גזירה על שונאיהם
ול ישר' שלא לקרות ק"ש כל עיקר היה אומ' אותה שליח ציבור בהבלעה בעמידה
כל תפילת שחרית בין בחול בין בשבת. כיון שבטלה והיו פורסין את שמע
תיקנה. ומתפללין. ביקשו לסלקה כל עיקר שהרי חזרה ק"ש למקומה. אלא אמרו
כמים שבאותו הדור נקבע אותה במוסף שאין בה ק"ש. ולמה קבעוה במוסף כדי
שיתפרסם הנס לדורות לפיכך במוספים הוא שאומרים פעמים. אבל בתפילת השחר
אין אומרי' שהרי קראו ק"ש בתיקנה:

קכט. **תכנת שבת.** לכך מיוסר באלפא ביתא. זו[bלה] תשר"ק. לפי שהיא
נשמעת על הגאולה. והגאולה בזכות שבת. כמא דאתמר
סריסי' אשר ישמרו שבתותי (ישעי' נו). וכתי' והביאותי' אל הר קדשי (שם). וכתי'
שובה ונחת תוושעון (שם ל). וכיצד נשמעת על הגאולה. תשר"ק (שם ז) ביום
ההוא ישרק יי'. צפע"ם. (יואל ד) יטפו הרים עסים. נמל"ך. והיה יי' למלך (זכריה יד).
שח"ז. יטו שכם אחד לעובדו. ויחזוהו ויאמרו הנה אלהינו זה. והד"ג ב"א יביאו הלוייתן
ויכרו עליו חבירים:

קל. **ואחרי** מודים. כהנים נושאים כפיהם. ובמועדים. ובחולו של מועד. ובראשי
חדשי' בשחרית ובמוסף. ובחול בשחרית. ובמנחה של תענית. מפני
שמתפללין אותה סמוך לשקיעת החמה. וכשם שיש נשיאות כפים בניעלה של יום
הכיפורים כך[לו] יש נשיאות כפים במנחה של תענית ציבור. אבל במנחה של יום
הכיפורים אין בה נשיאות כפים. מפני[aלו] שאין מתפללין אות' סמוך לשקיעת
החמה אלא קודם לשקיעה החמה ולפי שבשאר ימים וכן במנחת יום הכיפורים אין

רכיו וכו' שבת י"ב ע"ב, סוטה ל"ג ע"א. לה) קרמה שכינה ואתיא כצ"ל ברכות ו' ע"א. aלה) ורב
שלום וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ד' בארוכה, ושם איתא ר' משה ור' שלום. bלה) זו תשר"ק
לפי שהיא נשמעת על הגאולה וכו' עיין בפ־דס לרש"י ז"ל שם. לו) כך יש נשיאות כפים במנחה
של ת"צ תענית כ"ו ע"ב ועיין בטור א"ח סי קכ"ט. aלו) מפני שאין מתפללים אותה וכו' כצ"ל.

י' קכח, ר' ש ר ש ל ו ם ג א ו ן מסדר רב עמרם (יא).
ורה 19, צ"ל: מפני.
י' קכט, ת כ נ ת ש ב ת או"ז ב כב בשם סידור רש"י (אפ.).
י' קל, צ"ל: נושאים כפיהם במועדים (רש"א).

בה משום נשיאות כפים. דגזרי' מנחת יום הכיפורים אעפ"י שאין בה שכרות משו
שאר מנחות שיש בהן שכרות. אבל בנעילה שאינה אלא פעם אחת בשנה ל
לינזור אותה מפני שאר מנחות. לפי שאין מתפללין אותה בעת תפילת המנחה קוד
לשקיעת החמה. אלא סמוך לשקיעת החמה: וקים לן דהלכה נז) כר' יוסי דא' נעיל
יש בה נשיאו' כפים מנחה אין בה נשיאות כפים: ומנחה של תענית ציבור הוא
ומתפללין אותה סמוך לשקיעת החמה כתפי' נעילה מדמינן ליה. דלית בה שיכרו
ויש בה נשיאות כפים. הכי נמי מנחת תענית ציבור דלית בה שיכרות יש בה נשיאו
כפים כמו בתפילת נעילה: וכי האי שושילתא שפירת שפירתא נהגי ועבדינן:

כהנים נושאי' כפיהם בשחרית ובמוסף ובמנחה של תענית ציבור חוץ ממנחה ש
יום הכיפורים שתחת מנחה נושאים כפיהם בנעילה: וכהן נח) שיש ביד
מומין לא ישא כפיו. בפניו ידו ורגליו לא ישא כפיו, זבלגן. אם דש בעירו מותר
ושכור aנח) לא ישא כפיו. א"ר bנח) אלעזר כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפי
שני' (ישעי' א) ידיכם דמים מלאו. ושנו רבותי' אין נט) כהנים רשאין לעלות בסנדליה
לדוכן וזו היא אחת מתשע תקנות שתיקן רבן יוחנן בן זכאי: אמ' אביי נקיטי
לשנים ק) קורא כהנים. לאחר אין קורא כהנים. שנ' אמור להם. לשנים ולא לאחד
וכן הילכתא. ת': והחזן קא) קורא כהנים ולא שליח ציבור. שלא להפסיק בתפילתו
דבכולהו הילכתא או' שליח ציבור. ולשם או' חזן. וזהו שמש הכנסת. וכן קב) דר
התלמוד לקרות המתפלל לפני התיבה שליח ציבור. ושמש הכנסת. חזן: מפי רבינ
יעקב מרמרו: א"ר יהושע בן לוי מניין קג) שהק' מתאוה לברכת כהנים. שנאמ
(במדבר יב) ושמו את שמי על בני ישר' ואני אברכם: וא"ר יהושע בן לוי כל aקג) כה
שמברך מתברך. שנ' (בראשית יב) ואברכה מברכיך: וא"ר יהושע בן לוי כל bקג
כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. כה תברכו. אמור להם. ושמו את שמי
וא"ר יהושע בן לוי כל קד) כהן שלא נטל את ידיו לא ישא כפיו. שנ' (תהלים קלד
שאו ידכם קדש וברכו: וחייבים כהני' לעלות לדוכן כששליח קה) ציבו
מתחיל ברצה. מאי קו) מברך. א"ר זירא א' רב הסדא בורך אתה יי' אלהינו מל
העולם אשר (קב"ו) [קדשנו] בקדושתו של אהרן [וצונו] לברך [את] עמו ישרא
באהבה: וכשהוא עוקר את רגליו ומחזיר קז) פניו כנגד לב הציבור לברך אותם. מ
הוא אומ' יהי' רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותי' שתהא הברכה הזאת שצויתנ

נז) דהלכה כר' יוסי תענית שם. נח) וכהן שיש בידו מומין וכו' מגילה כ"ד ע"ב. aנח) ושכור לא
ישא כפיו תענית כ"ו ע"ב דכ"ע מיהת וכו'. bנח) אמר ר' אלעזר כל כהן וכו' ברכות ל"ב ע"ב
ולפנינו איתא אמר ר' יוחנן וכו' וגירסת המחבר הוא גירסת הרי"ף והרא"ש פ"א דמגילה, ועיי
תוס' יבמות ז' ע"א ד"ה שנא' וכו' ותוס' סנהדרין ל"ה ע"ב ד"ה שנא' וכו' ועיין בשו"ת מהר"ם
מר"ב (חדשות) סי' ת"ח ות"ט. נט) אין הכהנים רשאין וכו' סוטה מ' ע"א, ור"ה ל"א ע"ב.
ק) לשנים קורא כהנים וכו' סוטה ל"ח ע"א. קא) והחזן קורא כהנים ולא ש"ץ וכו' עיין תוס'
ברכות ל"ד ע"א ד"ה לא יענה וכו' אומר ר"ת וכו' ותוס' מנחות מ"ד ע"א ד"ה כל כהן וכו' ועיין
ברא"ש פ"ג דמגילה סי' כ"א, ובפ"ה דברכות סי' י"ז ובל"ח שם ועיין בק"נ על הרא"ש דמגילה
שם ובטור א"ח סי' קכ"ח ובשו"ת זכרון יוסף סי' י"ג ע"ש. קב) וכן דרך התלמוד כצ"ל. קג) מנין
שהקב"ה מתאוה וכו' כצ"ל סוטה ל"ח ע"ב. aקג) כל כהן שמברך מתברך וכו' שם. bקג) כל
כהן שאינו עולה וכו' שם. קד) כל כהן שלא נטל ידיו וכו' שם ל"ט ע"א. קה) כששליח צבור
מתחיל ברצה שם ל"ח ע"ב כל כהן שאינו עולה בעבודה וכו' ופירש"י קודם שיסיים ש"ץ רצה
צריך לעלות על הדוכן, ועיין בספר ב"ש על מס' סוטה שם. קו) מאי מברך וכו' שם ל"ט ע"א
באהבה, על תיבת באהבה הקשה הב"ש היכא רמיזא בתורה, ועיין בא"ר סימן קכ"ח ס"ק כ"ז.
קז) ומחזיר פניו כנגד לב הצבור לברך אותם, עיין פירש"י שם ד"ה וכי עקר וכו' והוא כמו שכתב
הב"ח בטור או"ח סי' קכ"ח שבספרים המדויקים כהוב ורש"י פירש שלא יתחילו בברכה וכו' ע"ש
ועיין בתוס' שם ד"ה וכי מהדר וכו' ובא לפני התיבה ומתפלל וכו' אך לשון ה"ג ה' כהנים כי
עקר כרעיה למיחת מאי אומר וכו' וכן הוא לשון הרמב"ם ה' נ"כ פי"ד הי"ב כשהוא עוקר רגליו
לעלות אומר וכו' משמע בתחילת הליכה אומר, וכן הוא בסמ"ג עשין סי' כ' שכשהוא עוקר רגליו

לברך עמך ישר' באהבה כפרהpa קז) וסליחה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. ת': א'קח) רב הונא מי שרואה הכהנים נושאי' את כפיהם שחרית צריך לברך בברכה ראשונה. ברכו יי' מלאכיו. שנייה ברכו יי' כל צבאיו. שלישית ברכו יי' כל מעשיו: במוסףקט) בברכה ראשונה או' שיר המעלות הנה ברכו את יי'. שנייה. שאו ידכם קדש וברכו את יי'. שלישית. יברכך יי' מציון וגו': ואםקי) היו ד' תפילו' חוזר תליתאי בקדמיתא ורביעתא בתנייתא. הכי הוא באילו נאמרין. בסוט': (ובמוספי דשבת) [במנחתאקיא)] דתעניתא] מה הוא או' א' רב אסי בר יעקב אם עונינו ענו בנו יי' עשה למען שמך. ת': וכשהוא מתחיל לברך את הציבור כורעיםקיב) הציבור על ברכיהם ומבליעין מקראות הללו בקולו: כשהוא או' יברכך. הם אומרי' יברכך יי' מציון עושה שמים וארץ: יי'. יי' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ: וישמרך. שמריני (יי') [אל] כי חסיתי בך: והם עונין אמן: יאר. אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: יי': יי' יי' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: פניו. פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני: אליך. אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים: ויחנך. הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל יי' אלהינו עד שיחננו. אמן: ישא. ישא ברכה מאת יי' וצדקה מאלהי ישעו: יי'. יי' חנינו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: פניו. יי' אל תסתר פניך ממני כי עני ואביון אני: אליך. אליך יי' נפשי אשא: וישם. שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי: לך. לך יי' הגדולה והגבור' והתפארת והנצח וההוד: שלום. שלום שלום לרחוק ולקרוב אמ' יי' ורפאתיו: אמן:

וכד מהדר אפיה מציבורא מאי א'. ארבריה רב חסדא לרבנאא) (וא') [עוקבא ודרש] רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה מה שהבטחתנו. (דברים כו) השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש: ואחר כך מתחיל שליח ציבור ואומ' שים שלום: א' רב חסדא אין הכהנים רשאין לכוף (כשרי) [קישרי]ב) אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם מן הציבור וא'ג) רב הסדא אין שליח ציבור רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור. ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא: ואין הציבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי כהנים: ואין הכהנים רשאין לחזור פניהם מן הציבור עד שיתחיל שליח ציבור בשים שלום: וא"ר זירא א'

לעלות אומר יהי רצון וכו' וכן הוא לשון רע"ג כי עקר כרעיה למיתת וכו' אך דעת המחבר לא ראיתי בשום פוסק ולא ידעתי מקור לדעתו. paקז) כפרה וסליחת וכו' היא תוספה אשר לא נמצא בפוסקים הראשונים והאחרונים, זולת בסרע"ג דף י"א ושם נמצא רק תיבת כפרה, ולא וסליחה. קח) אמר רב הונא מי שרואה וכו' כן הוא בירושלמי ברכות פ"א ה"א, ונראה שכן היתה גירסתו גם בבבלי ולפנינו בסוטה ל"ב ע"ב איתא בזמן שהכהנים מברכים את העם מה הן אומרים אמר ר' זירא אמר רב חסדא ברכו וגו' ע"ש וגירסתו משונה, וגירסת הטור או"ח סי' קכ"ח ברכו את ה' המבורך, ומסקינן דלא למימרינהו וכו' ע"ש. קט) במוסף בברכה ראשונה וכו' שלישית יברכך ה' מציון וגו' ולפנינו שם איתא במוספי דשבתא מה הן אומרים אמר רב אסי שיר המעלות וכו' ברוך ה' מציון ופריך ולימא נמי יברכך ה' מציון וכו' א"ר יהודה בריה דר"ש בן פזי מתוך שהתחיל וכו' ולפני המחבר לא היה כתוב כל זה בגמרא, ועיין מה שכתב הטור א"ח סי' קכ"ח. קי) ואם היו ד' תפילות וכו' הכי הוא באלו נאמרין בסוטה, וכל זה ליתא בספרים שלפנינו, ונמצא בירושלמי ברכות פ"א ה"א ע"ש וגירסת המחבר ואם היו ד' תפלות קאי אליבא דסתם משנה בתענית כ"ו ע"א דקתני ארבעה פעמים ביום וכו' ע"ש, ובתוס' ד"ה במנחתא בסוטה ל"ט ע"ב, ועיין בתוס' רי"ד על מסכת תענית שם ובריטב"א שם קיא) במנחתא דתעניתא וכו' כצ"ל ולפנינו בסוטה שם איתא מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב אם עונינו וגו' ע"ש. קיב) „כורעים הצבור על ברכיהם" גם זאת לא ראיתי בפוסקים שהזכירו. א) לרבנא עוקבא ודרש סוטה ל"ט ע"א ולפנינו לרב עוקבא. ב) קשרי אצבעותיהן כצ"ל שם ל"ט ע"ב. ג) ואמר רב חסדא אין שליח צבור רשאי לקרות וכו' ולפנינו שם איתא אמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים וכו' ופירש"י אין הקורא שליח צבור שקורא כהנים, והמחבר היתה גירסתו אין שליח ציבור, ולעיל כתב לפי גירסת ופירוש רבינו

בביאור אות קח, צ"ל: ולפנינו בסוטה לט, ב.

רב חסדא אין הכהנים רשאין לעקור רגליהן עד שינמור שליה ציבור ברכת שים שלום: ואי
הכהנים רשאין לישא את כפיהם אלא כנגדד) כתפיהם. ובעמידהה) ובלשון הקדש: ומאן ו
דחזי חילמא ולא ידע מאי הוה. ניקו קמי כהני כד נשאי כפיהו. ויאמר הכי. רבו
העולמים אני שלך והלומותיי שלך. חלום חלמתי. ואיני יודע מה הוא. בין שחלמת
לעצמי בין שהלמתי (לי) [על] אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של
יוסף. ואם צריכין רפואה רפאים כמי מרה על ידי משה וכמי יריחו על ידי אלישע
וכמרים מצרעתה וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו: וכשם שהפכת קללת בלעם ב
בעור מרעה לטובה כן תהפוך כל חלומותי לטובה ותרציני: ומכוין דעתיה בהד
כהנא כי היכי דענו ציבורא אמן: ואי לא לימא הכי (אדיר) אדיר במרום שוכן בגבורו
אתה שלום ושמך שלום. יהי רצון שתשים עלינו שלום לטובה: עד כאן יסוו
העמרמי. ת':

ובהלכות גדולות הסדר כך: דכוליז) עלמא מיהת שיכור אסור בנשיאות כפים
מנא הני מילי א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי מישום בר קפרא
למה נסמכה פרשת כהן לפרשת נזיר לומר לך מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך
אסור ביין. ושיעורח) דשיכור כמה הוי רביעית חי בבת אחת. אבל מפסיק ביה א
שנתן לתוכו מים כל שהו לא הוי שיכור. והני מילי רביעית דהא ביעתא ופלגא
אבל טפי מרביעית אעפ"י שהפסיק בה ונתן לתוכו מים אסור. כהן ששתה יין ועלה
לדוכן ונשא ידיו פסל עבודתו. כהןט) שיש בידו מומין לא ישא את כפיו. תנא בפני
ידיו ורגליו. א"ר יהושע בן לוי בהקניותי) לא ישא את כפיו. א"ר יוסי חיפני ובישנ
לא ישא כפיו. תניא נמי הכי אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנש
בית שאן ולא אנשי טבענין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. א' רב הונא
זבלגן לא ישא את כפיו. והא ההוא דהוהיא) (בשיבשיה) [בשיבבותיה] דרב הונא והוה
קא פרים ידיה. ההוא דש בעירו הוה. תניא נמי הכי זבלגן לא ישא כפיו ואם היה
דש בעירו מותר: והא ההוא דהוה בשיבבותיה דר' יוחנן וקא פרים ידיה. ההוא דש
בעירו הוה. תניא נמי הכי סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. ואם היה דש
בעירו מותר. ר' יהודה או' אף מי שהיו ידיו צבועותיב) סטים או קוצה לא ישא את
כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר. מניין
לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל וניתנה לי רשות לברך את ישרי' אוסיף ברכה
אחת משלי כגון יי' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם וגו'. ת"ל לא תוסיפו על הדבר
וגו'. והא הכא כיון דבריך ליה עבריג) (על) [ליה] זימניה וקת' דעבר. הכי במא
עסיקינן בשלא סיים. והתניא סיים. שסיים ברכה אחת. והתניא שסיים כל ברכותיו
שאני הכי כיון דאילו מתרמי ליה ציבורא אחריני הוה מברך כוליה יומא
זימניה הוא. מהכא גמרי' דכהן פריסיד) ידיה [כמה זימני] בכמה (דוכתתא

יעקב מרמרו אין תקורא רשאי וכו' וכתב והחזן קורא והיינו השמש וכפירושו לעיל. ד) כנגד כתפיו
וכו' שם ל"ח ע"א. ה) ובעמידה ובלשון הקדש ע"ש בגמרא ל"ח ע"א ועיין בספרי פ' נשא ר' נר
אומר אין צריך שכבר נאמר ונגשו הכהנים בני לוי לשרתו ולברך בשם ה', וכן הוא בירושלמי פ"
דתענית ה"א והגר"א הגיה בספרי דצ"ל שכבר נאמר לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו כדאית
בסוטה והא דמסיק שם ומשרת גופיה מגלן ולא יליף מהאי קרא גופיה דכתיב לעמוד לפני ה
לשרתו ולברך בשמו כבר הביא הגרע"א בגהש"ם בשם הז"ר, ושו"ת שבו"י ח"ש סי' א' ועיין שו"
גו"ב מה"ק סי' ה' ועיין בספר ב"מ א"ח סי' קכ"ת. ו) ומאן דחזי חלמא וכו' ברכות נ"ה ע"ב
ז) דכ"ע מיהת שיכור וכו' תענית כ"ו ע"ב ולפנינו איתא אמר ריב"ל משום בר קפרא למה וכו
ח) ושיעור דשיכור עיין כריתות י"ג ע"ב ועיין תוס' שם שהביא לשון הבה"ג כהן ששתה יין וכו
ט) כהן שיש בידו מומין וכו' מגילה כ"ד ע"ב. י) בהקניות כצ"ל. יא) דהוה בשיבבותיה דר
הונא כצ"ל. יב) צבועות סטים או קוצה כן היתה גירסתו במשנה שם כ"ד ע"ב וכן הוא במשנה
ברי"ף סוף פ"ד דמגילה. יג) מניין לכהן שעלה לדוכן ר"ה כ"ח ע"ב. יד) עברה ליה זימני

ס"ק ו בביאור, צ"ל: מסדר"ע יא, סוע"ב.

דוכתא] ושפיר דמי: עד כאן ה״ג. מיכאן ואילך פרש״י בסוטה: א׳ אביי קיטינן לשנים קורא כהנים בשיש שם שני כהנים לברך. שליח ציבור שנוטר ברכת הודאה קורא אותן כהנים והן הופכין פניהם לצד התיבה להתפלל. הא דאמרי׳ יהי רצון מלפניך שתהא ברכה זו כו׳. לאחד אינו קורא. שני׳ אמו׳ להם. לשנים. וכן הלכה: מהכא נפקא לן ששליח ציבור קורא אותו ומזהירן לכך: א״ר יהושע בן לוי מניין לברכת כהנים שהק׳ מתאוה לה שנ׳ ושמו את שמי תלה הכתו׳ הדבר בהק׳ להיות ברכה שימת שמו של עמו. ולא עשאה צורך ישר׳ אלא צורך מקום: א״ר יהושע בן לוי כל כהן המברך מתברך שנ׳ ואברכה מברכיך. ואילו ואני אברכם אישר׳ קאי. כר׳ עקיבא דא׳ באילו טו) טריפות. למדנו ברכה לישר׳ מפני כהנים. מפי הגבורה לא למדנו. כשהוא או׳ ואני אברכם. הוי כהנים מברכין לישר׳ והק׳ מסכים על ידם. א״ר יהושע בן לוי [כל כהן] שאינו טז) עולה בעבודה שוב אינו עולה. קודם שיסיים שליח ציבור רצה צריך להעלות על הדוכן. שנ׳ (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת. אלמ׳ בעוד העבודה בידו בירך. ואחר כך וירד מעשות. מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה. איני והא׳ ר׳ יז) אמי ור׳ אסי סלקי. ר׳ אמי ור׳ אסי מיעקר הוו עקרי ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומם מן הדוכן ולא מטו עד דגמרא ברכת עבודה. וכדתנא ר׳ אושעיא לא שנו אלא שלא עקר רגליו. אבל עקר רגליו עולה. ותנן נמי בברכות ואם הבטחתו כו׳. רישא הכי אית׳. העובר יח) לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף. ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו שלא תטרף דעתו בשובו לתפילתו ולא ידע להתחיל מיד לשים שלום. ואם הבטחתו שהוא מלומד בדבר ולא תטרף דעתו ונושא את כפיו וחוזר לתפילתו רשאי לישא את כפיו: והוא לא עלה בעבודה אלא דעקר פורתא. וש״מ סגי בהכי שעוקר מעט רגליו לילך לצד הדוכן בעבודה. א״ר אדא א״ר שמלאי בית יט) הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן. למי מברכין לאחיהן שבשדות. איני והתני אבא בריה דרב (נמימן) [מנימין] בר חייא העם שאחורי הכהנים אינן בכלל ברכה. לא קשיא. הא דאניסי. שבשדות אניסן במלאכתן ואיני יכולין לבא. הא דלא אניסי. העומדים בבית הכנסת אחורי הכהנים לא אניסי. ואין הברכה חשובה עליהן לעקור ולבא לפני הכהנים להיות מתברכין פנים כנגד פנים כרת. הילכך אינן בכלל ברכה. כדאמרן לעיל כה תברכו. פנים כנגד פנים: והתני ר׳ שימי מבירתא דשיחור בית הכנסת שכולה כהנים מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן. הא דלא אשתייר ביה עשרה לא חשיבי לברכה לחודייהו. הילכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות: גופא. תני אבא בריה דר׳ מנימין בר חייא העם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. פשיט׳ אריכי (אריכי). באפא גוצי לא מפסקי בין כהנים לנכנסין מהיות בכלל ברכה. דא״כ אין לדבר סוף. תיבה נמי לא מפסקא. מחיצה מאי. ת״ש דא״ר יהושע בן לוי אפי׳ מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישר׳ לאביהם שבשמים:

פסק רבי שלמה בסוט׳ פ׳ אלו נאמרין:

יש ללמוד מיכן סדר נשיאות כך הוא. עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון וכו׳. ומאריך בה עד שיכלה אמן של הודאה מפי הציבור. ושליח ציבור קורא כהנים אם שנים הן. ואם יחיד הוא אינו קוראו והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דא׳ לעיל. אין קורא כהנים. וכשכלה דיבור מפי הקורא

כצ״ל. יד) פרים ידיה כמה זימני בכמה דוכתא כצ״ל וכן הוא הלשון בה״ג ה׳ כהנים. טו) באילו טריפות מ״ט ע״א. טז) כל כהן שאינו עולה כצ״ל. יז) ר׳ אמי ורב אסי סלקי כצ״ל סוטה ל״ח ע״ב. יח) העובר לפני התיבה וכו׳ ברכות ל״ד ע״א. יט) בית הכנסת שכולה כהנים וכו׳ סוטה

(מברכו) [מברכין]כ) אשר קדשנו כו׳. ומתחילין בברכה. וכשכלה אמן אחרון מ
הציבור הן מחזירין פניהם וכופפים קשריהם אם רוצים. ושליח ציבור מתחיל ש
שלום. והכהנים מתפללין רבו׳ של עולם כו׳ ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מ
שליח ציבור ועוקרין רגליהן והולכין להן: כל זה הפי׳ משמעת דאביי: עד כאן פרש
תנן באילו נאמרין הכהנים נושאי׳ כפיה׳ כנגד כתיפותיהם. וכשמברכין הכהני׳ ל
מפזרין אצבעות ידיהם: וכך כא) מצינו (בפסיקא או׳ ופר) [בפסיקתא או לעופ
האילים. ר׳ יוסי בר׳ חנינא א׳ (לעווליהון) [לאורוליהון] דאיילתא. הנה זה [עומ
אחר כתלינו. אחר כותלי בתי כנסיות ובתי מדרשו׳ משגיח מן החלונות מבין כתפי
של כהנים. מציץ מן החרכים. מבין אצבעותיהם של כהנים. ענה דודי ואמר לי. ו
אמ׳ לי. יברכך יי׳ וישמרך: תשובות הגאונים. ולעלות כהני׳ לדוכן כשמניחין כובעי
בראשיהן אם בשביל צינה הם עושין כדי להתחמם ולא לכבוד הן עושי׳ מותר. וא
אין צינה אלא לכבוד הן עושין. חיישי׳ שמא יפול כובעו מראשו ויהזור מן הדו
הילכך אם מהודק כובעו בראשו יפה אין חוששין שמא יפול ומותר. אבל בסנדל א
עולין דחיישינן לפסלות דההוא כהן וזו כב) אחת מט׳ תקנות שהתקין רבן יוחנן
זכאי. ואמרי׳ מאי טע׳ לאו משום כבוד ציבור. לא משום דלא ליפסיק רצועה דסנדל
ואתי למימר בן גרושה הוא או בן חלוצה: וצריך שליח ציבור לקרות׳ לכהנים בר
כהני׳ חיישי׳ שמא יטעו. וכד׳ באילו נאמרין: ובמקום שיש שם כהן שנושא
כפיו או׳ החזן אלהינו ואלהי אבותינו ברכינו בברכה. עד מפי אהרן ובניו כהנים. ו
יותר. והיא קריאת הכהנים. אבל הס. כי לא להזכיר בין שומע תפילה לעבודה. שא
נחש כרוך על עקיבו אינו מפסיק:

כן כג) בערוך: שאילה לפני הגאונים:

כהן שלא התפלל ומצא ציבור מתפללין. מותר לעלות לדוכן או לא. לא מצ
דבר המעכב בברכ׳ אלא נטילת ידים. דאמרי׳ כהן שלא נטל ידיו לא יש
את כפיו שנא׳ (תהלים קלד) שאו ידכם קדש וברכו. אבל תפילה לא מצינו שמעכב
הילכך יעלה ויברך: כהן שעלה לדוכן מסייעו החזן שלא יטעה או לא: גם בזו ל
מצינו חילוק בין אחד לשנים אלא כדאבי׳ דא׳ נקיטינן לשנים קורא כהנים. לאו
אין קורא כהני׳. ורב חסדא א׳ אפילו לאחד קורא כהני׳ שאין קורא אלא לשב
אבל להקרותו מקרהו. וכן מנהג פשוט בכל ישראל בין אחד בין שנים החזן מק
אותו דבר דבר והן עונין אחריו: ראינו כהנים כשהן כד) מבינין ובאים לברך פות
אצבעותיהן יש בהן ממש או מסורת. לא מצינו בתלמוד כל עיקר אלא שאומר׳ רב

ל״ח ע״ב. כ) אשר קדשנו וכו׳ ונראה שכן צ״ל וכשכלה דבור מפי הקורא מתחילין בברכה, ומבר
אשר קדשנו וכו׳. כא) וכך מצינו בפסיקתא או לעופר האילים ר׳ יוסי בר׳ חנינא אמר לאורולי
דאיילתא וכו׳ כצ״ל והוא בפסיקתא רבתי פט״ו או פרשת החדש כמו שהביא הערוך ערך חלון ע
ותרגום עופר האילים (שה״ש ב׳) אירזילא דאיילא עיין ערוך ערך ארזלא ב׳, והובא ג״כ במד
שה״ש פ״ב ענה דודי ואמר לי מה אמר לי יברכך ה׳ וישמרך, ועיין במדב״ר פי״א. ויותר נר
שכיון המחבר להפסיקתא שהוציא לאור הרב רש״ב פ׳ החדש דשם איתא כלשון המחבר ענה ד
ואמר לי „ומה אמר לי״ יברכך וגו׳ ובפסיקתא רבתי ליתא להני שלשה תיבות, והובא הפסיק
כלשונה בשה״ל סי׳ כ״ג ע״ש וכל דבריו שם שאלה לפני הגאונים וכו׳ נראה שהעתיק מלשון הע
ערך חלון, ועיין במרדכי פ״ג דמגילה סי׳ תתט״ז, וטור א״ח סי׳ קכ״ח ובספר יראים סי׳ ט״ו, ובמנ
ה׳ נשיאות כפים. כב) וזהו אחת מט׳ תקנות וכו׳ סוטה מ׳ ע״א. כג) כן בערוך שאילה ל
הגאונים כהן שלא התפלל וכו׳ עד כן בערך חית הכל בערך חלון ע״ש, והשאלה הראשו
נמצא בתשובות הגאונים הנדפס מהדש בברלין שנת תרמ״ז ע״י חברת מק״נ וכתוב למעלה שאל
למ״ר משה בן מ״ר יצחק המערבי וכו׳ סי׳ מ״ד וז״ל כהן שלא התפלל ונכנס אל צבור שהתפ
מותר לעלות לו לדוכן או לאו. לא מצינו דבר שמעכב בברכת כהנים אלא נטילת ידים דאמר ר׳ שמ
בן פזי (לפנינו בסוטה ל״ט ע״א איתא ריב״ל) כהן שלא נטל ידיו וכו׳ אבל תפלה לא שמ
שמעכבת והילכך יעלה ויברך. כד) כשהן מבינין וכו׳ לשון הערוך כשהן מברכין ובאין לברך ו

בבהני' כמה טעמים. שהוא סימן שאימת שכינה עליהם. כאילו הן מתחלחלין והוא שם עוברת: ואעפ"י ששנינו בברכת כהנים. במקדש או׳ השם ככתבו ובמדינה בבינויו. וזה סימן הוא כלומר שמזכיר ככתבו נאמר כאן אלא שהוא במדינה אנו מכנים. ועוד לשם אותו סימן לפסוקים כי בברכה ראשונה מניחים אצבע הסמוכה לגודל ומשהין אותה כן. בשנייה מניחין אמצעית הסמוכה לאמה ומשהין לאותה כן. בשלישית מניחי' רביעית הסמוכה לזרת. והיא נקראת קמיצה כסדר הראשון: כן בערך חית. ת' :

קלא. ראש חדש שחל להיות בשבת אין מזכיר של שבת ביעלה ויבא. לפי שיעלה ויבא אינו בא אלא מפני שראש חדש בלבד. ותפילת שבת כבר נאמרה בישמח משה. ודמיא להא דאמ' רבא יום כה) טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור העובר לפני התיבה ערבית אינו צריך של יום טוב. דכי תקינו מגן אבות לא תקינו אלא בשבת. כדפירישי': וה"ה לברכת המזון: ונמצא בתשובות הגאונים סייע למורי צדק נ"ע:

ראש חדש וחולו של מועד שהלו להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע של שבת. ואומר יעלה ויבא בעבודה. ושל שבת אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. וכיון שאמרי' רביעית בפני עצמה למה הוצרך להזכיר בעבודה. ועוד שלא מצינו אזכרת שבת או יום הכיפורים או יום טוב בעבודה כל עיקר. ועוד אי ס"ד איפשר להזכיר של שבת בעבודה. א"כ שבת של שאר ימות השנה יזכיר של שבת בעבודה. אלא של שבת ויום טוב וכיפור בעבודה אינה כל עיקר בלא ראשי חדשים ובלא חולו של מועד. אלא בימים טובים בערבית שחרית ומנחה אומר יעלה ויבא. במוסף (או') אין אומרי' יעלה ויבא: וכן מנהג בשתי ישיבות:

קלב. ויום טוב שחל להיות בשבת בברכת המזון צריך [לומר] רצה והחליצנו. ויעלה ויבא כל אחד בפני לעצמו. רצה תחילה ואחר כך יעלה ויבא. מפני שתדיר ואינו תדיר תדיר קודם. וכן בראש חדש. וכן בחולו של מועד שחל להיות בשבת. אומר בתחילה רצה ואחר כך יעלה ויבא: למ"ה: הא דאמרי' כשחל יום טוב להיות בשבת בברכת המזון רצה והחליצנו ויעלה ויבא. אע"ג דיכול לומר ביעלה ויבא את יום המנוח הזה. כדפטרי' בתפילות דשבת לאומרם בשביל תפילת דיום טוב: משום דדינא הוא דפטרי' תפילות שבת בשביל אותם דיום טוב: דהא מן הדין הוה לן למימר בשבת גמירא. אתה בחרתנו. ולברך במקום קידוש אשר בחר בנו מכל עם וכו'. אי לא משום כת' בהן בחירה דקיימא לן דלא אמרינן בחירה אי לא אתרחיש ביה ניסא כדאמרי' בפסח. משום דההיא שעתא אתרחיש ניסא דיציאת מצרים. וביוצא בו. ושבת אינו נס אלא משום זכר לששת ימי בראשית שנח היוצר ביום השביעי. והאי נמי דמדכרינן בקידושין דשבת בחירא כדי כי בנו בהרת. היינו משום יציאת מצרים דאי בסמוך לו. כדאמרי' כי הוא יום תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת. נמצא דדינא הוה למימי אתה בחרתנו בשבת. ולברך בקידוש אשר בחר בנו. אי לאו משום טע' כדפרי' ולהכי פטרי' תפילת דשבת משום תפילות יום טוב. ובלבד שיאמר את יום המנוח. אבל משום יעלה ויבא דלא שייך בשבת כלל אין דין דליפטור רצה והחליצנו בשבילו אע"ג (דילמא) [דלימא] ביה יום המנוה הזה:

קלג. תנא קטן כו) קורא בתורה ומתרגם ומפטיר בנביא ומתרגם. אבל אין פורס

העתיק השב"ל אך נוסחת המחבר נראה יותר. כה) יו"ט שחל להיות בשבת וכו' שבת כ"ד ע"ב

סי' קלא, ר"ח שחל להיות בשבת לקוטי פרדס (אמסט.) כג, ג (א"פ).

סי' קלב, תחלה למקראי קדש עיין ראבי"ה ח"ב 132.

על שמע עד שיהא בן י״ג שנה ויום אחד. ויביא שתי שערות. ואין מוציא הרב
ידי חובתו לא ליפרוס על שמע ולא לברך ברכת המזון. ולא לקרוא המגי
ולתקוע שופר בעשרה. ולקדש לבני ביתו בלילי שבתות ובלילי ימים טובים. ול
הגדה בלילי פסח. ולהדליק נר של חנוכה. עד שיהא בן י״ג שנה ויום א
וכן חרש שוטה וקטן. זה הכלל כלכז) שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הר
ידי חובתן:

קלד. לכך אנו אומרי׳ אין כאלהינו בשבת. שישכח) בו ד׳ פעמים אין. ד׳ פע
מי. ד׳ פעמים נודה. שהן י״ב פעמים. כנגד י״ח ברכות שבכל
ועוד ברכת המינין שתיקנו ביבנה. הרי י״ט. ובשבת אין אנו אומרים אלא ז׳ ברכ
נמצא י״ב ברכות חסר תפילת היום מחול. כנגד י״ב ברכות החסירות אמרי י״ב פע
אמן. אין. מי. נודה. ולבסוף ברוך אתה. נראה עתה כאן י״ב פעמים. ברוך א
אמן. והן י״ב ברכות. והשבע שאנו או׳ הרי י״ט ברכות. ת׳: ויש תימה. דאמ
במסכתכט) (ב״ר) [מנחות] רב [חייא בריה דרב] אויא טרח וממלי להו (באספ
[באספרמקי] ומגדי. ואם איתה למה לי לאטרוחי ולאתויי מיני פירות ולברוכי
הר וחר ולאשלומינהו. הא כבר נפיק חובתיה בצלותיה כי האי גוונא. ואי אכתי
איתקין היכי סליק אדעתייהו דבתראי לתקוני השלמתם בכך הא קחזינן ליה
(אויא) [חייא] דלא מצי משכח אלא בכי האי גוונא באיתויי פירי וברוכי. ולא להר
תפילות וברכות. ואינהו ז׳ ברכות תקון ולא יותר. על (תהלים קיט) שבע ביום הללת
ותו כיון דליכא בהו שום מלכות. ולא איתנהו כשאר ברכות היכי חשב להו בר
על בן נראהaכט) דהכי גרסי׳ מי. אין. והוא כמו כמי ששואל מי כאלהינו ומי דומה
ומשיב אין כמוהו. ואין דומה לו. וכן דרך מקרא לשאול מי זה ולהשיב על ה
כגון (ישעיה מ) מי תכן. והשיב י״י. וכגון (שם מא) מי פעל ועשה קורא הדו
מראש. ומשיב אני י״י ראשון. וכגון (תהלים כד) מי זה מלך הכבוד. ומשיב
צבאות, וכמות הרבה במקרא: ודוגמא לזה הסדיר רבינו שלמה זצ״ל בסדר פסוקי סליו
(תהלים פט) י״י אלהי צבאות מי כמוך חסין יה. (שם פו) אין כמוך באלהים
ואין כמעשיך. ת׳: ומה שאנו מסיימין בו ליום שכולו שבת מנוחהל) לחי העול
האומר לחיי. טועה. אלא לחי. שזה עיקר הלשון. ליום שכולו שבת. כלומר שהש
מנוחה לחי העולמים. לרבונו של עולם שעתיד לשבות אותו יום. כדאמרי׳ בח
שיתאלא) אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב. שנאמר (ישעיה ב) ונשגב י״י ל
ביום ההוא. ותניא כשם שהשביעית משמטת שנה לז׳ שנים. כך העולם משמט
שנים לשבעת אלף. שנאמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת. שאמר דוד ש
על אותו אלף שנים שהעולם עתיד ליחרב ולהיות תהו ובהו וישבות הק׳.
שאנו עושין בשבת. אבל עתה בשבתות הללו הוא יושב ועוסק במתן שכרן

עיין בסרע״ג, ובש״ל סי׳ קע״ח, ובתניא סי׳ ל״ד בשינוי לשון מעט. כו) קטן קורא בתורה וכו׳ מג
כ״ד ע״א. כז) כל שאינו מחויב וכו׳ ר״ה כ״ט ע״א. כח) שיש בו ד׳ פעמים וכו׳ כן הוא בפ
לרש״י ז״ל סי׳ ה׳ ובש״ל ותניא סי׳ א׳. כט) במסכת מנחות רב חייא בריה דרב אויא וכו׳ באספר
כצ״ל והוא במנחות מ״ג ע״ב. aכט) נראה דהכי גרסינן מי אין וכו׳ וכן הוא הנוסחא בסד
לפנינו דף י״ד, אך הטור א״ח סי׳ קל״ג, וביא בשם רע״ג בתחילה אין וכו׳ ומדברי המחבר נדע
אורחא שהמסדר פסוקי הסליחות המתחלת שומע תפלה וכו׳ הוא רש״י ז״ל. ל) מנוחה לחי העול
האומר לחיי טועה וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ד׳ מה שאומרים בני אדם אחר תפלת מ
בסוף פרק אין כאלהינו מזמור שיר לעתיד לבא לעולם שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים ש
מנוחת לחיי העולמים, טועים הם באומר לחיי אלא זה עיקר הלשון ליום שכולו שבת מנוחה
העולמים שהיא מנוחה לרבונו של עולם שעתיד לשבות באותו היום וכו׳, אך בסוף מס׳ ת
גרסינן ומנוחה לחיי העולמים, וכן כתב הטור בא״ח סי׳ קל״ג ומנוחה לחיי העוה״ב, ועיין בת
שם דגרים בתמיד מנוחה לחי העולמים ופירש כפירש״י בפרדס והמחבר, ועיין בתוס׳ יו״ט

קים. שהוא קרוי מלאכה. שנאמר (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך
. ואו' (ירמיה לא) [כי] יש שכר לפעולתך. גם בפורענותם של רשעים שקרוי
אכה דכתי' (שם נ) פתח יי׳ את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא
. אבל באותם אלף שנים ישבות הק' מכל וכל. וכן הוא או' ונשגב יי׳ לבדו
ם ההוא. אותו יום ישבות הקב"ה מלבראות כלום בעולם. לפי שיהא העולם חרב.
ם) [ועם] האמור כאן. הן אלף שנים שנאמר (תהלים צ) אלף שנים וגו' וזהו
שביעי שהוא מנוחה לחי העולמים. ועליו אמר דוד שירה. ולכך אומרי' אותו
בשבת. על שם שהק' עתיד לשבות עולם כבשבת:

תפלת מנחה. ת׳:

ה. וששאלתם. הייב(לג) אדם לסעוד על שתי ככרות בשבת כל זמן שהוא
סועד או לא. כך ראינו. א"ר אבא חייב אדם לבצוע בשבת
שתי ככרות. ולא פעם אחת אלא כל זמן שמבקש לסעוד ובוצע. וכן יש במו
שמקדשין על היין בשלישית. שהרי מתלתא(לג) היום נפקא להו לתלתא סעודתא.
ומאי אולמיה דהדרא מאידך. ת׳:

ו. לכך אנו אומ' ואני תפילתי לך יי׳ עת רצון קודם המנחה. דכתי' באותו מזמור
תילים. למעלה(לד) מזה המקרא (תהלים סט) ישיחו בי יושבי ונגינות שותי
ר. ואני תפלתי וגו': וכך אמר דוד לפני הק' רבונו של עולם אומות העולם ביום
מחתם וביום אידם הן שותין ומשתכרין ומנגנים בבית משתאותם כל היום ואין
גירין שמך. אבל אנו לא כן משהגדלת השמחה לישר' ובא יום מנוחתי ושמחתי
חר שאני שבע מעונג ומפונק איני שוכחך. וכשמגיע זמן התפיל' אני פוסק מבית
ותאותיי ותענוגיי והולך וקופץ לתפלתי לעת הרצון ושעה קבועה ונותן הודיי על
קי. לכך נהגו העם לומר כך במנחה בשבת. ואם תאמר מה נשתנית מנחת שבת
נחת יום טוב לומר פסוק זה. יש לומר שגם לדבר זה נתקן לאומרן. מתוך שתיקן
א שיהו קורין בתורה במנחה בשבת מפני יושבי קרנות. לכך אנו מודים על
קינו. שלא שם חלקינו כמשפחות האדמה לישב בקרנות. אלא לעת רצון תפילה
תדירין להתפלל. וביום טוב לא תיקן עזרא כן. ת׳: ועוד יש לומר מפני שבשבת
שין ג' סעודות. כדדרשינן בשבת. מתלתא היום. אבל ביום טוב דלית בה היוב
סעודה שלישית. לא נתקן לאומרו. ת׳. ת׳:

ז. מה ששליח ציבור אינו אומר קדיש לאחר ספר במנחה כדרך שהוא מקדש
אחר קרייתו ביוצר. זה סברו של דבר. אם יאמר קדיש על המגדל
ה יתחיל להתפלל בלחש אלמלא הקדיש. שאומר לפני התיבה. ובעלילתו פותחין
יבור צקון להשם. אבל ליוצר שזקוק לומ' אשרי יושבי על המגדל. מתוך שהוא
ך לשהות ולעמוד במוסף. דיושבי(לה) משמע שהייה ועכבה. דאמר מר חסידים
אשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין. שנאמר אשרי יושבי ביתיך. והדר יהללוך
ה. לכך הוא מקדש לספר תורה. וכשיורד למטה חוזר ומקדש על מקראות שאמרנו.

שיתא אלפי שני וכו' סנהדרין צ"ז ע"א. שהוא קרוי מלאכה וכו' מדב"ר סוף פ' י"א ותנחומא
תשא. לג) חייב אדם וכו' שבת קי"ז ע"ב. לג) מתלתא היום נפקא להו וכו' שבת שם ועיין
"ע א"ח סי' רצ"א סעיף ד' אין צריך לקדש בסעודה שלישית וכו' ופירש הט"ז משום דאיתקש
ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי נמי בחד זימנא ועיין בשה"ל סי'
. לד) למעלה מזה המקרא ישיחו וכו' כן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סימן ד' והובא בטור או"ח
רצ"ב וכעין זה במגילה י"ב ע"ב יום השביעי שבת הי', ובמרדכי פסחים (תוס' מע"פ) אמר דוד
י הקב"ה לא כשאר מלכי עכו"ם אנכי וכו' ועיין ברוקח סי' נ"ה, ובמנהיג, ורד"א ובשה"ל סימ
ה, ושם סי' כ"ח בשם הפסיקתא. לה) דיושבי משמע שהייה וכו' מגילה ב"א ע"א והובא כבר

קלז, על מגדל עיין ראבי"ה ח"א 67 והערות שם.

ה 30, צ"ל: ובעלותו.

ועל קדיש זה עומדין לתפילה. אבל בקרייה של מנחה אינו צריך לומר אשרי.
שם שהייה לתוספת תפילה. לכך הוא מעכב הקדיש של קרייה עד שירד ל
ויקדש לפני התיבה. ועל ידי כן עומדים הציבור לתפילה: יושבי. לשון שהייה.
שבו לכם פה. וישבו שרי מואב. ומתרג׳ ואוריכו:

קלח. וכן (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהילות ישר׳. שוהא וממתין תהי
של ישר׳: ומצאתי סיג לדברי בב״ר. בפרשת וירא אליו. (תהלים
אלהים נצב בעדת אל. ר׳לו) הנינא בשם ר׳ יצחק א׳ עומד אין כת׳ אלא נצב.
נצב כמא דאתמר ונצבת על הצור. א״ר שמואל ב״ר חייא בשם ר׳ חנינא על
שבח ושבח שישר׳ משבחין לפני המקום משרה שכינתו עליהם. מה טעם
קדוש יושב תהילות ישר׳. ועודלז) מצינו שם. הייתי ביום אכלני חורף. ומה
אומר ר׳ יהושע בן לוי א׳ שיר המעלות שבתילים. א״ר שמואל ב״ר נחמני כל
תילים היה או׳. שנאמר ואתה קדוש יושב תהילות ישר׳. ישראל סבא. כלומרלח)
שלנו והוא הקדוש יושב ומצפה כל היום לתהילותיו של ישראל אבינו. וזהו
של דבר. ואתה קדוש. בתוך הקרובה. לאחר מגן ומחייה. עומד ומכריז מנהג צו
כשמתחיל השבח בפזמונים וספירת מעשים. ואף בסדר קדושה שהיא תוספת ש
אחר שסיימנו חובת הברכות של ק״ש ותפילה או׳ שם ואתה קדוש. ומעידים
יוצרים שהוא מתעכב ומאריך שכינתו בבית הכנסת על תהילות ישר׳ ומקשיב לנ
לב: ונראהלט) לר׳ דסבר קדושה עצמה בשעת השמד תקנוה שגזרו שמד על יש
שלא לענות קדושה בשמונה עשרה. ולאחר שהולכין האורבים משם היו או
מקראות הללו של קדושה לאחר השם. ואף קדושה רבה של מוסף שבת.
טוב מפורש בסדר רב עמרם. לכך קבעוה בה שמע ישר׳ שנזרו שלא לקבל מל
שמים וידעו . . . זמן קרית שמע עד ג׳ שעות. ואורב׳ שם בכל תפילת יוצר.
תפילת מוספים כל היום לאחר שנפטרו האורבים היו כוללין בתוך הקדושה
מוסף פסוק של ק״ש. שאין חובה אלא בו. כדאוקמ׳נן בברכות הלכהמ) כר׳ מ
ואמר מר שמע ישר׳ יי׳ אלקינו יי׳ אחד. זומא) היא ק״ש של ר׳ יהודה הנ
ואו׳ אף פסוק אחרון להיות לכם לאלהים. אני יי׳ אלהיכם. כדי לייחד הטיבת ה
בשלושה מקומות. ת׳: נמצאמב) בכפר יצירה. למה נברא מעשה בראשית בש
ימים ולא נברא ביותר מכן או בפחות. מיכן אתה למד אלהותו של הק׳ שה
מעידין על הק׳ ועל ישר׳ ועל השבת. כשאתה מחלק ששת ימי בראשית לשל
חלקים. נמצא בכל אחת מהן (כת׳) [כתן] להעיד שני ימים. והק׳ וישר׳ ושבת ה
ומעידין זה לזה. הק׳ וישר׳ מעידין על השבת שבחר בו מכל הימים. וישר׳ ו
מעידי׳ על הק׳ שהוא אחד. שנאמר (שמות לא) כי אות היא ביני וביניכם
והק׳ ושבת מעידין על ישראל שהן גוי אחד בארץ. דכת׳ (ד״ה א יז) ומי כ
ישר׳ גוי אחד בארץ: ואף הכמים הראשונים קבעו שלשתן בתפילת המנחה שס
על מדרש זה:

קלט. אתה אחד ושמך אחד. לעתיד כל השמות יהיו אחד. כדאמ׳מג) במס

למעלה. לו) ר׳ חנינא בשם ר׳ יצחק אמר וכו׳ שם איתא ר׳ חגי וכו׳, אמר ר׳ שמואל וכו׳
איתא ר׳ שמואל ב״ר חייא ור׳ יודן בשם ר׳ חנינא וכו׳. לז) ועוד מצינו שם וכו׳ עיין מדב״ר פס
ופע״ד, ומדשו״ט מזמור קכ״ד. לח) כלומר הזקן שלנו וכו׳ הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ב׳ וט״ס
וצריך להיות תחת „והית" והוא, כמו הכא. לט) ונראה לר׳ דסדר קדושה וכו׳ עיין בפרדס
מ) הלכה כר״מ וכו׳ ברכות י״ג ע״ב. מא) זו היא ק״ש שם. מב) נמצא בספר יצירה למה נ
וכו׳ עיין כל הענין באריכות בפרדס לרש״י ז״ל והובא בקיצור בתוס׳ חגיגה ג׳ ע״ב ד״ה מי כ
וכו׳, בשם מדרש, וכן הובא בשם מדרש בשה״ל סי׳ קכ״ו ובתניא סי׳ כ׳, ובטור א״ח סי׳ ר

סי׳ קלח, קדושא דסדרא עיין שבה״ל סי׳ מד.

ברכות) [פסחים]. וזהו ושמך אחד. שליחוד אחד הן חשובין בפי כל. שנאמר
כריה יד) ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד. ולכך יוסד אתה אחד ושמך אחד:
ארבע שבתות הן בתפילות מיוסדות על אדני פז. אתה קידשת. שבת בראשית.
שמח משה. בשבת של מהן תורה. תיכנת שבת. (במדה) [במרה]. אתה אחד. לשבת
עתיד. ליום שכולו שבת. לאלף השביעי. מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. אחד
ם חשובים לייחדך. שאין הגופים מוחלקין. שכולן מייחדים שמך. תפארת גדולה.
עמך נתת. השבת שנקראת אחת. ואמרו רבותינו כל(מד) שומר שבת כראוי מקרב
ת הישועה. שנאמר (ישעיה ל) בשובה ונחת תוושעון. שובה ונחת זו שבת.
ן הוא או׳ (שם לב) וישב עמי בנוה שלום, ואף(מה) בב״ר מצינו, כי בו שבת
כל מלאכתו. אתמה לא כך. א״ר ברכיה בשם יהודה בר סימון לא בעמל ויגיעה
רא הק׳ את עולמו. ואתה אמרת מלאכתו. אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את
עולם שנברא בעמל ויגיעה. ומה נברא בו. שאנן ובטח שלוה והשקט וכדומה לו
ואף הדורש כן בבראשית רבה מוצא זה הלשון וסומך על המקרא וישב עמי בנוה
שלום וגו׳. שהמקרא נדרש על שמירת שבת. ולפי ששתי מקראות הללו נדרשין
ל שמירת שבת קבעו חכמים לשון המקראות בתפילת מנחת שבת. שמתפללי׳ תפארת
ולה ועטרת ישועה. על לשון בשובה ונחת תוושעון. מנוחת שלום ושלוה והשקט
טח על לשון וישב עמי בנוה וגו׳. ולפי שהאבות שמרו שמירת שבת. שכן הוא
ומר (בראשית כו) וישמר משמרתי וגו׳. וקיים(מו) אברהם אבינו אפילו עירובי
בשילין. שני תורותיי. תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ואו׳ (שם יח) כי ידעתיו
מען אשר יצוה את בניו. זה יצחק. ואת ביתו. זה יעקב. וכולן שמחו בשמירת שבת.
ך הזכיר כאן שמירת אבות ושמחתם: ולמה נאמרה גילה באברהם. (רצה) [רינה]
צחק. מנוחה ביעקב. גילה באברהם שנאמר (משלי כג) גיל(מז) יגיל אבי צדיק.
דרש אותו פסוק על אברהם אבינו שיגיל ביצחק בנו. (רצה) [רינה] ביצחק. שמצינו
אגדה. (תהלים לג) רננו צדיקים ביי׳. ובזמן שצדיקים רואים את הק׳ מיד הן אומרי׳
ירה. שכן מצינו כשנעקד יצחק וראה שמים פתוחים מיד אמר שירה. יעקב ובניו
וחו בו. שמצינו בבראשית רבה. (בראשית לד) ויחן את פני העיר (עד) [נכנס עם](מח)
מדומי חמה וקבע תחומים מבעוד יום. הדא דאמרה ששמר יעקב אבינו את השבת:
׳: פי׳ אחר. אתה אחד. אנשי כנסת הגדול תיקנו בתפילה שלשה אחדים. הק׳ יש
שבת. יי׳ אחד. (ד״ה א יז) גוי אחד בארץ. (תהלים קלט) ימים יוצרו ולא אחד
הם. בתנחומ׳ נדרש בשבת שמכל(מט) ימי היצירה בחר לו שבת לגורלו. וכן סדר
תפילה הק׳ שהוא אחד נתן לגוי אחד. עטרת תפארת. שזהו שבת שהוא אחד. אבל
פני שאינו מפורש בהדיא דשבת נקרא אחד לא קראו אחד בתפילה. ובאגדת׳(נ)
הק׳ כל הימים יש להם זוג. ראשון שיני. שלישי רביעי. חמישי ששי. לבד
שבת. יהא ישר׳ בן זוגו. ואני בן זוגם. שאין לי זוג בעולם. ואין להם זוג באומות.

כדאמרינן במסכת פסחים כצ״ל נ׳ ע״א. תכנת שבת במרה כצ״ל ועיין לקמן סימן קס״ב.
כל שומר שבת וכו׳ עיין במדרש וי״ר פ״ג, ובמדרש קהלת פסוק טוב מלא כף נחת וכו׳.
ואף בב״ר מצינו וכו׳ הוא בב״ר פרשה יו״ד ושם איתא אמר ר׳ ברכיה בשם ר׳ סימון וכו׳.
וקיים א״א אפילו ע״ת וכו׳ קידושין פ״ב ע״א, יומא כ״ח ע״ב, וכל זה הוא לשון הפרדס לרש״י
סי׳ ד׳ ע״ש. (מז) גיל יגל וגו׳ ונדרש אותו פסוק וכו׳ מדב״ר ריש פס״ג והובא בפרדס שם ועיין
בטור א״ח סי׳ רצ״ב ובזמן שהצדיקים רואים וכו׳ הובא בפרדס שם, ועיין במדרש שוח״ט מזמור
בזמן שהן רואין מיד מרננין וכו׳. (מח) נכנס עם דמדומי חמה כצ״ל מדרש ב״ר פי״א, ובע״ט,
יקתא רבתי פכ״ג. (מט) שמכל ימי היצירה בחר לו וכו׳ בתד״א פ״א ימים יוצרו ולא אחד בהם זה
השבת לישראל וכו׳ ובפסיקתא רבתי פכ״ג ימים יוצרו וכו׳ ר׳ יצחק אומר זה יום השבת.
ובאגדתא אמר הקב״ה וכו׳ מדרש בר״ר פי״א שאין לו בן זוג, חד בשבתא תרי בשבתא וכו׳.

״ה 28, צ״ל : ישראל.

וזהו שמור. לשמירת שבת. וזכור שתזכרו מה שאמרתי שבת בן זוג שלכם. תפא
לשון זיווג. כמו (ישעיה מד) תפארת אדם לשבת בית. ועטרת לשון זיווג. כ
תפארת אשה עטרת בעלה. והכי קא' בתפארת וזיווג זה תזכו לגדולה. וכן בעט
וזיווג זה תזכו לישועה. שני בשמירת שבת (ישעיה נח) אז תתענג על יי' ו
וכת' (שם ל) בשובה ונחת תוושעון. אברהם יגל. כלומ' כמה יש לאברהם וליצ
להגיל על יעקב שיצא מחלציהם שיתחיל בברכה לברכו. ולגומרה. בראשית[נא] רב
באברהם גילה גיל יגיל וגו'. ביצחק ירנן. (תהלים קמט) יעלזו חסידים בכבוד יר
על משכבותם. וסמיך ליה חרב פיפיות בידם. ונדרש[נב]) על אברהם ויצחק כשה
ביד אברהם המאכלת לשחוט את בנו. וילכו שניהם יחדיו. בלב[נג]) שלם עוקר ועק
והלך יצחק ברנן שני (תנחומי) [תחומי] שבת וירש הארץ במדה. שני קום התה
בארץ וגו'. יעקב שקבע תחום שבת. דכת' ויחן. והתקין ועשה[נד]) עירובי (תנחו
וירץ) [תחומים וירש] את הארץ שלא במדה. שני ופרצת ימה וגו'. לכך ת
מנוחה וקיום שבת ביעקב. ויזכו[נה]) המשמרים אותו נחלה בלי מצרים. שנא
והאכלתיך נחלת יעקב אביך. מנוחת אהבת. מתוך חיבה נתן להם זאת המנוחה. כדא
בשבת. א' הק' למשה לך והודיעם שמתנה טובה יש לי בבית גנזיי ושבת שמה. ו
קמ. ילמדינו[נז]) רבינו למה מתפללין בחול י"ח ברכות. ובשבת שאנו בטילין
אנו מתפללין אלא ז' ברכות: כך למדונו רבותינו. למה
מתפללין י"ח ברכות בשבת. אמר רב הונא מפני[נח]) שאסור לו לאדם לתו
צרכיו בשבת. ואמר האלקים. שבת זו מנוחה היא לישראל. שנאמר (מלכים א
ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל. למה לפי שהק' בהר בשבת תחילה. ש
(שמות כ) וינח ביום השביעי. ובתפילה שאנו מתפללין בחול יש דברים דחול. כי
אם היה אדם כסיל או' חונן הדעת. אם היה בעל תשובה או' הרוצה בתשובה. ו
היה בשבייה או' גאל. אם[נט]) היה חולה או' רופא חולי. וכן כל שאר תפיל
ואמר האלקים למנוחה ניתנה שבת לישראל. ואם הוא מתפלל י"ח תפילות הוא נ
מעשיו ומיצר ונמצא שם שמים מתחלל. שמחלל את השבת. לפיכך תקינו ר
תפילה שאין בה צער משום דבר שבעולם: ומניין סמכו שיהו ז' ברכות ולא פח
מן המזמור של שבת שבת[ס]) בה ז' אזכרות. (תהלים צב) טוב להודות ליי'. כי שמח
יי' בפעליך. מה גדלו מעשיך יי'. ואתה מרום לעולם יי'. כי הנה אויביך יי'. שתו
בבית יי'. להגיד כי ישר דבר יי'. הרי ז' אזכרות. כנגד ז' ברכות. ד"א[סא]) כ
ז' קולות שאמ' דוד על המים. (שם כט) קול ה' על המים. קול יי' בכח. קול יי' בה

אמרת שבת לפני הקב"ה וכו' א"ל הקב"ה ישראל היא בן זוגך, ובפסיקתא שם, ובזוהר פ' בש
כנסת ישראל איקרי שבת בגין דאיהי בת זוגו וכו'. נא) בב"ר באברהם גילה וכו' פס"ג ו
בפרדס לרש"י ז"ל סי' ד', ובב"י סי' רצ"ב. נב) ונדרש על אברהם ויצחק וכו' והלך יצחק ב
שני תחומי שבת כצ"ל לא ידעתי מקום לדרשה זו. נג) בלב שלם עוקד ונעקד וכו' כדאיתא ב
פנ"ו וילכו שניהם יחדיו זה לעקוד וזה ליעקד, זה לשחוט וזה לישחט, ובפסיקתא רבתי פ"מ ו
שניהם יחדיו מהו יחדיו שלא היצר במה שאמר לו אביו אלא כשם שזה היה שמח לקרב כך
היה שמח ליקרב, אברהם שמח לעקוד ויצחק שמח ליעקד, אברהם שמח לשחוט ויצחק ש
לישחט. נד) ועשה עירובי תחומים וירש את הארץ וכו' כצ"ל עיין בב"ר פי"א אברהם שאין כ
בו שמירת שבת ירש את העולם במדה וכו' וכן הוא בפסיקתא רבתי פכ"ג, ובב"ר פע"ט ע
נה) ויזכו המשמרים אותו וכו' שבת קי"ח ע"א. נו) כדאמרינן בשבת אמר הקב"ה וכו' שבת
ע"ב, וביצה ט"ז ע"א. נז) ילמדינו רבינו למה וכו' עיין תנחומא ריש פ' וירא כמה ברכות
ולפיכך אין מתפללין בשבת שמונה עשרה שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו וכו' והשבת נתנה לישו
לקדושה לענג ולמנוחה וכו'. נח) מפני שאסור לו לאדם וכו' ירושלמי שבת פט"ו ה"ג תני א
לתבוע צרכיו בשבת. נט) אם היה חולה וכו' כעין זה הוא במדרש תנחומא פ' וירא. ס) שב
בה ז' אזכרות וכו' ירושלמי ברכות פ"ד ה"ג, וירושלמי תענית פ"ב ה"ד כנגד ז' אזכרות שב
במזמור שיר ליום השבת. סא) ד"א כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים שם ושם, ובברכות

יי׳ שובר ארזים. קול יי׳ חוצב להבות אש. קול יי׳ יחיל מדבר. קול יי׳ יחולל
ות. ד״א כנגד ז׳ קולות שבתורה. (שמות יט) ויהי קולות וברקים. וקול שופר.
קול השופר. והאלהים יעננו בקול. וכל העם רואים את הקולות. ואת (כל) [קול]
פר. (שמות כד) (ויענו) [ויען] כל העם קול אחד. וכנגד א׳ דוד (תהלים קיט)
ביום הללתיך. אבל בחול מתפללין י״ח. כנגד(סב) י״ח ציווים שצוה הק׳ במשכן
למשה. כאשר צוה יי׳ את משה:

. וצדקתך שאומרים במנחה בשבת לשם צידוק הדין. מפני(סג) כבודו של משה
שנפטר באותה שעה בשבת. ת׳: ונהגו בצרפת שלא לאכול דאמרי׳(סד)
האוכל במנחה בשבת הרי זה גוזל את החיים ואת המתים ושלא ללמד. דאמרי׳
(סה) שמת כל בתי מדרשות בטילין. ובני פרוונאצא ונרבונא וספרד אוכלין אחרי
ת המנחה דאמרי׳(סו) בשבת בפרק (עקיבא) [כל כתבין]. קערות שאכל בהן
ת מדיחן שחרית. שחרית מדיחן במנחה ולא היא דסמוך למנחה קא בעי מימר
ם תפילה. ומיכן מצינו לאוכוחי דסמוך מיהא אכלינן לה ולא בשחרית עם אכילת
ה. דא״כ חוזר ומדיחן בשחרית מיבעי ליה. ועוד דאמרי׳ בפסחים ארבעה(סז) עשר
להיות בשבת (מצילין) [משיירין] מזון שתי סעודות. ואי(סח) אכלינן לשלישית
שנייה שלש סעודות מיבעי ליה: צדקתך כהררי אל. כלומ׳ כגבוה שמים על
ן כן הגבר צדקתך וחסדך עלינו. אבל משפטך השלך בעמקי מצולה. שלא יזכרו
יפקדו. שלא תבא במשפט עמנו. אדם ובהמה. ישרי׳ שנקראו אדם וצאן. שנ׳
אל ד) (ואתנה) [ואתן] צאני צאן מרעיתי אדם אתם. תושיע יי׳. ת׳: והכי א׳
לום שר גאון במנחה(סט) בשבת מותר להתעסק בתלמוד תורה. ולא עוד אלא
הג בבית רבינו בבבל שאחר תפילת המנחה בשבת שונין אבות וקוייני תורה.
תפילת לתפילת ערבית ישב בדד וידום. ומ״מ (להתעטף) [להתעסק] בתורה מפי
. ומה שאין אנו עוסקין לא מפני שאסור אלא מפני כבודו של משה שנפטר
ה שעה שאמרו חכמים חכם שמת או נשיא כל בתי מדרשות בטילין. ת׳: מניין
ן אבילות בשבת שנ׳ (משלי י) ברכת יי׳ היא תעשיר. זו ברכת שבת ולא
עצב עמה. זו אבילות. כמא דאתמר נעצב המלך על בנו: בברכות(ע) ירושלמי:

סב) כנגד י״ח ציווים וכו׳ ירושלמי שם ושם, ובתנחומא פ׳ וירא, ועיין שנות אליהו להגר״א
פ״ד משנה ג׳ שהאריך שם. סג) מפני כבודו של משה וכו׳ הכי איתא בסרע״ג, וכן בפרדס
ז״ל סי׳ ד׳, ובספר הישר לר״ת סי׳ תר״כ, ובתו׳ מנחות ל׳ ע״א ד״ה מכאן וכו׳ ועיין רש״י
י״ג ע״ב ד״ה דיוזגי וכו׳ וכן הוא בערוך ערך דיוזגי וכו׳ ב׳ זוגות של מנהיגים כלומר שהיתה
למשה ושבת ליהושע, ועיין בשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ י״א, ובאר״ש פרק ע״פ סי׳ י״ג ובמנהיג
ג ועיין ברד״א דף ס״ו, וכן הוא ברוקח סי׳ נ״ו וז״ל שיש קבלה שנפטר משה בשבת אע״פ
ע אינו משמע כן, והוא נזכר בתוס׳ מנחות ל׳ ע״א ד״ה מכאן, ועיין בשערי תשובה סי׳ ר״כ
ות הרד״ל שם בתחילת הספר, ועיין זוהר פ׳ יתרו אבל ביומא דשבתא כד מטא עדן דצלותא
ה וכו׳ ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא, ובזוהר תרומה תלתא אינון
לקו מעלמא בהאי זימנא חד משה נביאה, וחד יוסף צדיקא, וחד דוד מלכא, ועיין בשה״ל סי׳
ובתניא רבתי סי׳ כ׳, ובאו״ז ח״ש סי׳ פ״ט, ובתוס׳ מרדכי פרק ע״פ. ועיין בשו״ת שאילת
סי׳ ל״ג מה שהאריך בזה, ועיין בפירוש רד״ק יהושע ג׳ מה שתביא בשם הרב ר׳ יהודה ע״ש
קמן סי׳ ר׳. סד) דאמרינן כל האוכל במנחה בשבת וכו׳ עי׳ בשו״ת הרשב״א סי׳ אלף קי״ט השיב רבינו
על אותם שנוהגים לאכול בין תפלת המנחה לתפלת ערבית דאיסורא עבדי דאמר בירושלמי
נו בירושלמי ליתא) מעשה באחד ששתה בין מנחה למעריב וכו׳ ועיין בספר הישר לר״ת סי׳
ופורצי גדר לאכול בין תפלת מנחה לתפלת ערבית וכו׳ ועיין מרדכי פסחים (תוס׳ מע״פ)
ת מהר״ם מר״ב סי׳ יו״ד השיב ר״ת על אותם שנהגו לאכול בין תפלת המנחה וכו׳. סה) חכם
וכו׳ מוע״ק כ״ב ע״ב. סו) דאמרינן בשבת בפרק עקיבא קערות הוא ט״ס וצ״ל בפרק כל
והוא בדף קי״ח ע״א. וצ״ע הלא מהתם משמע דמותר לשתות בין מנחה למעריב דקאמר
בוסות וכו׳ ועיין מג״א סי׳ שכ״ג ס״ק ט״ו עי׳ לקמן סי׳ קצ״ט. סז) ארבעה עשר שחל להיות בשבת
ין מזון כצ״ל והוא בפסחים י״ג ע״א ע״ש. סח) ואי אכלינן וכו׳ עי׳ תוס׳ שבת קי״ח ע״א ד״ה
ת וכו׳. סט) במנחה בשבת וכו׳ הוא לשון רש״י בפרדס, וכן הוא בסרע״ג. ע) בברכות ירושלמי.

קמב. ואין או' צידוק הדין בכל שבת שיש בו הלל. כגון מועדים וראשי חו
מפני כבודו של הלל ושמחתו של יום שניתוספה בו שמחה על
שבת. וחולקין לו כבוד משאר שבתות שלא להזכיר בו דבר אנינות נפש.
המועדים נאמרה בהן שמחה מה שאין כן בשבת. וגדול השמחה מעונג: וא
דא' בסיפרי וביום שמחתכם ובמועדיכם. ביום שמחתכם זה השבת. ובמועדיכם כמ
מ״מ לא כתיבא ביה בהדיא כמו במועדים. שנ' (דברים טז) ושמחת בחגך.
והיית אך שמח: וי״א דטע' במועדים ושבת. משום דאמרי' בפרק בתרא דמוע
השבתב) עולה ואינה מפסקת. הרגלין מפסיקין ואינן עולין. וכיון דמפסיקין הא
אין לומר בהן צידוק הדין. וראש הודש מדקרייה רחמנא מועד. דכתי' (אי
קרא עלי מועד. ודרשינן תמוזג) דההיא שתא מלוייה מלייוה כמועדים משוי
ולא מדכרינן ביה צידוק הדין. גמגום: ואף בשבת שחל ראש חודש למחרת
שאין מניחין לומר צידוק הדין וכ״ש אם חל יום טוב למחרתו: וכן שלח ה
שלמה מליאון. ונהגו אחריו. ת':

קמג. ומאחרין תפילת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש. ועוד שלא יהי
של אדם נוקף להדליק. או להכנים או להוציא מפני נידנוד
בזמן שאין ג' כוכבים בינוניים נראים ברקיע. ואף ביום השבת שחל יום טוב
מאחרין. וכן במוצאי יום טוב עצמו שצריך גם לו תוספת מן החול. ומשום מ
ואיהור הפסקה זו גם היא אינה לבטלה שנוטלין שכר בשפתים. אחת שמ
ושוהין לשם מצוה. כדפרי'. ועוד שעוסקין בתורה ואין איחורן עליהם למשא. ו
הראשונים לשנות במסכת אבות מפני שלומדין ממנה יראת שמים ודרך ארץ. וכן
חכמים מאן דבעי למיהוי הסידא ליקיים מילי דניזקין. רבינאד) אמר מילי דאבות.
לה מילי דברכות: ובמלכות אשכנז וצרפת שונין אותם בשבתות שמפסח ועד
השנה ומכוונין להתחיל ולהפסיק בין זה לזה משום מנהג אבותיהם בידיהן והן
סדורים וכופלים ומשלשין לפי הצורך עד הזמן. ויש בשאר מלכיות שאומ
בימות הגשמים. ויש שאומרים מדברות ראשונות לדברות אחרונות. ויש שקורין
בכל שבת ושבת. ת': ומה שרגילין שהפילת מנחת ערב שבת מקדימי' אותה ו
ערבית של מוצאי שבת מאחרין אותה הרבה. כדאמרינן בערבי פסחים שאניה)
יומא מעיולי יומא. עיולי יומא מקדמינן ליה כדי שיהיה זריזין למצות. אפוקי
מאחרינן ליה דלא ליהוי עלן כמשאוי. ועוד טעם אחריני. דמוסיפין מחול על ה
בין בכניסתו בין ביציאתו. כדמוכח בפ״קו) דראש השנה (מועונתם) [מועניתם
שבתות מניין. ת״ל תשבתו. ימים טובים מניין ת״ל שבתכם. הילכך מקרמינן
ומאחרי' באפוקי:

הא לך סדר מוצאי שבתות:

קמד. נמצא בספריי הפנימי'. ת': מעשהז) ברי' עקיבא שהיה מהלך בבית ה
בדרך ופגע באדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טעום

הוא בברכות פ״ש ה״ז, ומוע״ק פ״ג ה״ה, ומדרש בר״ר פרשת ק'. פה נרשם בתכ״י בעט
„ההמשך מחלק ראשון מחזור ויטרי. המעתיק". (ומתחיל בתיבות „ירושלמי ברכות" להתחי
שסיים, וצריך למוחקם). ס) ואע״ג דאמר בספרי וכו' הוא בספרי ב' בהעלותך. ב) השבר
וכו' מו״ק י״ט ע״א. ג) תמוז דהאי שתא וכו' תענית כ״ט ע״א. ד) רבינא אמר מילי דאבות
לה וכו' לפנינו בב״ק ל' ע״א איתא רבא אמר מילי דאבות וגירסת המחבר הוא כגירסת
והרשב״א בחידושיו. ה) שאני אפוקי יומא וכו' פסחים ק״ה ע״ב. ו) בפ״ק דר״ה מועניתם
כ' ע״א. ז) מעשה בר״ע בהאי עובדא מסופר בספר או״ז ח״ש סי' ב' והובא במנוה״מ ח״ב

סי' קמב, בענין מקרא קדש עיין ראבי״ה ח״א 412.
שורה אחרונה, צ״ל: והיה טעון משאוי (רש״א).

של קוצים על ראשו. כסבור עליו ר' עקיבא שהוא חי והיה רץ כסוס. גזר
ר' עקיבא והעמידו. א' לו מה לאותו האיש לעשות עבודה קשה כזאת. אם ח)
אתה [ואדונך] עושה לך [כך] אני אפדה אותך מידו. ואם עני עתה ובני אדם
ם עליך בעקיפין אני מעשיר אותך. א' לו בבקשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו
הממונין עלי. אמר לו מה זו ומה מעשיך. אמר לו אותו האיש מת. ובכל יום
חים אותי לחטוב עצים. אמר לו בני מה היה מלאכתך בעולם שבאתה ממנו.
לו גבאי המכס הייתי. והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים. אמר לו
ם שמעת מאותם הממונין עליך לפורענות איזו ט) דבר שיש לו תקנה. אמר
קשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה.
שמעתי מהם דבר שלא היה יכול להיות. שאלמלא היה לו לעני זה בן שהוא
ד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך והם י) עונין אחריו. ויהא שמיה רבה מברך
מתירין אותו מן הפורענות. ואותו האיש לא היה לו בן מעולם. והניח את אשתו
ברת. ואיני יודע אם ילדה זכר. ואם ילדה זכר מי מלמדו תורה שאין לאותו
ש אוהב בעולם. מיד קיבל עליו ר' עקיבא לילך להפש אם הוליד לו בן זכר
ללמדו תורה ויעמידנו לפני הציבור. אמר לו מה שמך. אמר לו עקיבא. ושם
תך. אמר לו שושניבא. ושם עירך לודקייא. מיד נצטער ר' עקיבא צער גדול
ך ושאל עליו. כיון שבא לאותו מקום שאל עליו. אמרו לו ישחקו עצמותיו של
ו האיש. שאל על אשתו. אמרו לו ימחה זכרה מן העולם. שאל על בנו. אמרו
הרי ערל הוא. אפילו מצות מילה לא עיסקנו בו. מיד מלו ר' עקיבא. והושיבו
ר לפניו ולא היה מקבל התורה. עד יא) שישב (א') [מ'] יום בתענית. יצתה בת
ואמרה לו לזה אתה מתענה. אמר לפניו רבונו של עולם והלא יב) לפניך ערכתי
ו. מיד פתח הק' את לבו ולמדו תורה. וק"ש וברכת המזון. והעמידו לפני הקהל
ר ברכו. והם ענו אחריו ברוך ה' המבורך. באותה שעה התירו אותו מן הפורענות.
בא אותו האיש לר' עקיבא בחלום. ואמר יהי רצון מלפניך הקב"ה שתנוח דעתך
עדן שהצלת אותי מדינה של גהינם. מיד פתח ר' עקיבא ואמר (תהלים קלה) יי"
ך לעולם יי" זכרך לדור ודור: ועל כן נהגו לעבור לפני התיבה במוצאי שבת
אדם שאין לו אב או אם לומר ברכו או קדיש:

ה. ולכך מאריכין בתפילה במוצאי שבת ואו' יג) ויהי נועם וסדר קדושה ופסוקי
נחמות לאחריהם מפני שביום השבת יוצאין פושעי ישראל מגהינם
להם מנוחה בשבת. כדאמ' יד) בפ"ר עקיבא. עד שישר' מסיימין את תפילת

א' בשם מדרש תנחומא פ' נח בשינוים קטנים, וכבר הביא הגר"א ביו"ד סי' שע"ו גם ממסכת
שאינו נמצא בתנחומא ובמס' כלה שלפנינו, שחסר מהם בדפוס, (ונמצא במס' כלה אשר בחמשה
ריסים לר"נ קורוניל דפוס וויען. הגהה מהרב החכם אברהם ברלינער נ"י) ונמצא ג"כ בתדב"א כהאי
ה מסופר בשם ר' יוחנן בן זכאי ע"ש, ואיתא ג"כ בז"ח מדרש רות דף כ"ה והתם מסיים וז"ל
ו ר' נחום הפקולי אמאי קרו ליה הפקולי במד"א פקו פליליה דאפיק לאבוה מן דינא דההוא
א וכו' אמר ר' חייא בר אבא כהאי גוונא אירע ליה לר"ע ע"ש. ח) אם עבד אתה ואדונך
ה לך כך וכו' כצ"ל. ט) איזו דבר וכו' כצ"ל. י) והם עונים אחריו ברוך ה' המבורך לעולם
או יאמר יתגדל ועונין אחריו יש"ר מברך מיד מתירין אותו וכו' כן הוא באו"ז וכצ"ל גם הכא,
מעתיק הכ"י נראה שנשמט מן אחריו עד אחריו. יא) עד שישב עליו מ' יום בתענית כ"ה באו"ז
ות"מ שם. יב) והלא לפניך ערכתי זאותו כצ"ל. יג) ואומר ויהי נועם וכו' עיין בפרדס לרש"י
סי' ד' ובסרע"ג גאון וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקידושא דסידרא ולומר בנעימה ובעריכות טעם
קי שבתא כדי שישהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם
מרינן במוצ"ש צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל
הם, ועיין ערוך ערך צלמות. יד) כדאמרינן בפ"ר עקיבא ליתא לפנינו וצ"ל בפרק ארבע מיתות
תו להא דאיתא שם ס"ה ע"ב קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת ופירש"י כל ימות
ת היה מעלה עשן שהיה נידון ונשרף וכשבת פושעי גיהנם שובתין, ובתנחומא פ' תשא איתא
ה בטורנוסרפוס הרשע שפגע בר' עקיבא וכו' כל ימות השבת אנו נדונין ובשבת אנו נוחין

המעריב. לכך מאריכין בתפילה שלא יחזרו מהרה לגהינם: ומצאתי בתשובות הגאו
הא דאמור רבנן כל השותה מים בין השמשות כאילו גוזל את מתיו. בבין השמ
דכולה שתא קאי. משום דבתוך י״ב חודש לפטירתם ניתן רשות לנשמות לש
מים. ואותו קרוב ששותה מים בין השמשות אין מניחין שאר נשמות לשתות לא
קרוב שמת. ולא אמרו אלא בז׳ מתים שהכהן מטמא להם לאביו ולאמו ל
ולאחותו. ולבנו ולבתו ולשארו. ולא אמרו אלא תוך טו) י״ב חדש שהגוף קיים ונ
עולה ויורדת בגוף. אבל מי״ב חדש ואילך לית לן בה. תם: במוצאי שבת.
שליח ציבור ופותח והוא רחום יכפר. והציבור אומרי׳ כשמתחיל והוא רחום. כי
רחום ה׳ אלהיך לא ירפך וגו׳. ועונין והוא רחום אחריו. ומוסיפין ה׳ הושיעה
וחוזר ומגביה קולו ואומר ברכו. והן עונין אחריו ברוך ה׳ המבורך. ומיבעי טז)
לאיניש לאונודי בברוך יי׳ המבורך. באפוקי שבתא. ומסדר ק״ש בשתים ל
ושתים לאחריה. ופסוקי דשבחיה דהק׳. ועל שימור וברכה לאחריהן. ת׳: ומה שא
ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה. וראוי לאומרו ביום ראשון של שבוע.
שנהגו העם לומר פסוקים אחרים של נחמה וברכה ולא הוצרכו להתחיל בובא ל
שהרי לא תיקנוהו קודם סדר קדושה ביום אלא מפני שצריך אדם לשלש ד
קודם שיבא לידי קדושה. ואיני יודע כנגד מה. ומאחר שהוא אומר ויהי
וחוזרין וכופלין אורך ימים כדי להשלים השם היוצא ממנו. לא הצריכו לומר
ואתה קדוש. ולאלתר אומר סדר קדושה שהרי שילש דבריו קודם לכן. ויה
נועם. משה אמרו לישראל בשעת שכלה מלאכת המשכן. ת׳:

קמו. וצריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת. שכך שנינו מזכירין יח) גבורות גש
בתחיית המתים ושואלין גשמים בברכת השנים. והבדלה בחונן הד
גבורות מתוך שהיא שקולה בתחיית המתים. ושאלה מתוך שהיא פרנסה קב
בברכת פרנסה. והבדלה. מפני שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה. אי נמי מפני ש
ברכה דחול קבעוה בתחילת ברכה דחול: אחר מוצאי שבת לחול. וכן מוצאי
טוב לחול. וכן מוצאי יום טוב לחולו של מועד. בכאן אומר אתה חוננתנו ב
הדעת. והבדלה על הכוס. אלא שבמוצאי שבת מברכין על המאור ובשמים.
במוצאי יום טוב. דתניא אומרי׳ יט) הבדלה במוצאי שבתות ובמוצאי יום טוב ובמוצאי
הכיפורים ובמוצאי יום טוב לחולו של מועד. אבל במוצאי יום טוב לשבת לא מבדל

קמז. ואם כ) טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אם יש לו יין להבדיל עליו
חוזר. דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין
מפני שיכול לאומר על הכוס. ואם אין לו יין חוזר ומתפלל: בעו מיניה מרב ש
טעה בזו ובזו מאי. אמר להם חוזר לראש. ואמר ליה רבינא לרבא הילכתי
א״ל כי קידושא מה קידושא בתפילה וע״י הכוס. אף הבדלה בתפילה על הכ
אמר ר׳ אבא א״ר יוחנן אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפ
קדושות והבדלות. בתחילה קבעוה בתפילה. והם אמרו המבדיל בתפילה צריך שיב

ובמוצ״ש עד שהסדרים נשלמים, וכשהסדרים נשלמים מלאך שמו דומה שהוא ממונה על הנש
בא ונוטל נשמתן של אותן אנשים ומקלען לארץ וכו׳ ועיין מדרש בר״ר פי״א, ובפסיקתא רבתי פ
והובא בשאילתות פ׳ בראשית מעשה בר׳ עקיבא וכו׳ ואולי כוונת המחבר בתיבת „בפ״ר״ על הפסי
רבתי הנ״ל וחסר תיבת ב״ר וכן צ״ל כדאמרינן בפסיקתא רבתי ברבי עקיבא. טו) תוך י״ב ד
וכו׳ שבת קנ״ב ע״ב, ועיין שם תוס׳ קנ״ג ע״א ד״ה ונשמתו. טז) ומיבעי ליה לאיניש לאגודי
הוא בבה״ג סוף ה׳ ציצית ומיבעי ליה לאיניש לאגודי בברוך ה׳ המבורך באפוקי שבתא דני
מן הזיקא דההיא שבתא, וכן הוא בסרע״ג. של נחמה וברכה ולא הוצרכו וכו׳ כצ״ל. יז) ויהי
משה אמרו לישראל מדרש במד״ר פ׳ י״ב ועיין רש״י תהלים מזמור צ׳. יח) מזכירין גבורות גש
ברכות ל״ג ע״א. יט) אומרים הבדלה במוצ״ש וכו׳ פסחים ק״ד ע״א. כ) ואם טעה וכו׳ הל

סוסי׳ קמה, ויהי נועם עיין ראבי״ה ח״א 392, וסי׳ קמח, וטור או״ח רצה.

הכוס. והמבדיל על הכוס צריך שיבדיל בתפילה. וכן אמר רב יהודה אמ׳ שמואל
בדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס. הבדיל בזו ובזו ינוחו ברכות על ראשו:
סדר את התפילה כסדר. ולאחר שמסיימין הציבור תפילתם מקדש שליח ציבור
דאמירן. ופותח ויהי נועם. ומתחיל ציבור אחריו ויהי נועם עד סוף המזמור. וכן
נהג לאחר שמסיימין הציבור אורך ימים אשביעהו. חוזר ושונה שליח ציבור אותו
סוק אורך ימים. ת׳. מפני כח) שכשתכפול אותו יהיה בו שם המפורש. ת׳: ואו׳
תה קדוש כו׳. וקרא זה אל זה. וכולה סידרא. ומקדש. עד עושה שלום במרומיו:
שנהגו לומר ויהי נועם וקידושא דסדרא באריכות בנועם באפוקי שבתא כדי שישתהו
ידרן כדי להאריך לרשעים מנוח מלחזור לגהינם למות שכבר כג) השלימו ישראל
ידיהם. ת׳: צלמות ולא סדרים. כלומר צלמות של גהינם אינו כל זמן שישראל
שלימין סידריהן. סדר קדושה. ת׳: ולכך מזכירין בסדר מוצאי שבתות ואו׳ ויהי
עם. מיכן ראוי לויהי נועם במוצאי שבתות: והכי כג) שדר רב שלום גאון. אין
מ׳ ויהי נועם אלא במוצאי שבת בלבד: אבל לא במוצאי ימים טובים. ולא כד)
וצאי (יום) [שבת] ליום טוב. כיון רבעי למימר ומעשה ידינו. דליכא ביומי טבי.
משו להכי אין אומ׳ אותו. וקידושא דסידרא הכי נמי לא אמרי׳: כללא דמילתא
היכא דלא אמרי׳ ויהי נועם לא אמרינן קידוש׳ דסידרא. ת׳. שלא תיקנו סדר
דושא אלא כשאומרי׳ ויהי נועם. שאין דרך לברך התלמיד שלא יתברך רבו עמו.
ומאחר שמתחיל בברכת עצמו מסיים בברכת הרב. ת׳:

קמט. ובמוצאי יום הכיפורים שחל להיות באמצע שבת לא אמרי׳ ויהי נועם. דלא
אמרי׳ ויהי נועם אלא במוצאי שבת לחול. דאיכא שיתא יומי
חולא לקמיה. אבל איכא במיצעי יום טוב או יומא דכיפורי אפילו חל יום טוב
ערב שבת ואיכא לקמיה חמשא יומי דחולי לא אמרי׳ ויהי נועם: בההיא אפוקי
שבתא. מאי טעמא כיון כה) דכת׳ ומעשה ומעשה ידינו (בלא וי״ו. והשני ומעשה ידינו)
וי״ו. כלומר ו׳ מעשה ידינו. אלמא דבעינן שיתא יומי כולהו כחדא: ומביאין לו
כוס של יין ואבוקה של אור בידו. דגרסי׳ בערבי פסחים כי כו) מטא לאבדולי קם
שמעיה ואדליק אבוקה משרגא. דאמר כז) רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר:
ומברך יבנ״ה: יין. דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. בשמים ברישא. והדר מאור. כדמסיק
בערבי פסחים. וא״ר יוחנן נהגו כח) העם כב״ה ואליבא דר׳ יהודה:

קנ. וקודם כט) שיטעום אומ׳. אשבעית עלך פותה ל) שר של שכחה שתסיר ממני
לב טיפש ועל טוריא רמיא תפיל יתה בשם שמהתא קדישתא בשם

———

...י וכו׳ ברכות ל״ג ע״א, ושם ע״ב. כח) מפני שכשתכפול אותו יהי בו שם המפורש, פירש שמספר
...תיות של אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי עולה כ״ה, וכשתכפלהו יעלה מספר נ״ד והשם
...ד׳ אותיות במלואה היינו יו״ד, ה״א, וי״ו, ה״א, הוא ג״כ עולה נ״ד. כג) שכבר השלימו ישראל
...דיהם הלשון מגומגם ונמצא לנכון בסרע״ג דף ל״א וז״ל וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושא
...דרא ולומר בנעימות ובעריבות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי
...אריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרינן במוצ״ש צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות
...רו לגיהנם למות (המגיה שם הסגיר תיבת „למות״ בטעות, דכן הוא בפסיקתא פ׳ כ״ג ובתנחומא
...שה תשא ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו הסדרים)
...כבר השלימו ישראל סדריהם. והמעתיק המחו״ו השמיט מן תיבת לגיהנם הראשון עד תיבת לגיהנם
...שני. כג) והכי שדר רב שלום גאון הוא לשון סרע״ג. כד) ולא במוצאי שבת ליו״ט כיון וכו׳ כצ״ל.
...) כיון דכתיב ומעשה ומעשה ידינו בוי״ו כלומר ו׳ מעשה ידינו כצ״ל, ולשון רע״ג הוא מאי טעמא כיון
...אמרינן ומעשה ידינו ומעשה ידינו תרי זימני בעינן עד דאיכא לקמן שיתא יומי כולהו חולא. וכן הוא
...פרדס לרש״י ז״ל סוף סי׳ ד׳. כו) כי מטא לאבדולי וכו׳ פסחים ק״ג ע״ב. כז) דאמר רבא אבוקה
...ו׳ שם ושם ח׳ ע״א כח) נהגו העם כב״ה וכו׳ שם ק״ג ע״א. כט) וקודם שיטעום אומר אשביעית
...ו׳ ואומר שיר המעלות וכו׳ החל עלינו וכו׳ משמע דאומר אשביעית עליך וכו׳ וכו׳ אחר הבדלה
...הזכיר מקודם, וקודם שיטעום, וכן הוא בסדר רב ע״ג וז״ל ומביאין לו כוס ואבוקה של אור ומברך

ארמס אריםמס ארמימס אנסיסיאל ופתחיאל. (בראשית ו) ונח מצא חן בעיני ה'. (שמ
א יח) ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו: ואו' (תהלים קכא) שיר המעלות א
עיני אל ההרים וגו'. כל המזמור עד עולם. בראשית ברא וגו'. (תהלים מו) יי' צב
עמנו וגו'. אלהינו ואלהי אבותיי החל לא) עלינו את הימים האלה הבאים לקרא
לשלום חשוכים מכל חטא. ומנוקים ומוצלים מכל דבר רע ומדובקים ללמוד תור
ומחוננים מאתך בינה דיעה והשכל. והשמיענו בהן ששון ושמחה ולא תעלה קנא
על לב אדם ולא שנאת אדם על לבינו וכל היועץ עלינו עיצה טובה אמצו
קיימו וקיים עצתו. כאמור (שמות לג) וחנותי את אשר אחון וריחמתי וגו': וכל הי
עלינו עיצה רעה אבדו בטלו בטל עצתו. כאמור (תהלים לג) ה' הפיר עצת
הניא מחשבות עמים. (משלי יט) רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא ת
(תהלים לג) עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור. עוצו עצה ותופר ד
דבר ולא יקום כי עמנו אל. (ישעיה יד) כי ה' צבאות יעץ ומי יפר וידו הנ
ומי ישיבנה. ברך מיפר עצות רעות מעלינו ומעל כל עמו ישראל מקים עלינו ע
ועצת של צדיקים לטובה. לא יעזבנו ה' אלהינו ולא יטשנו ולא יכלימנו ולא יחפ
לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. ועם הצדיקים נפטר. בשלום. ושלום שלום
עלינו: (ישעיה יב) הנה אל ישועתי אבטח וגו'. קודם שיבדיל ינמור הכל כא
כת'. הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה. ושא
מים בששון ממעיני הישועה: (אסתר ח) ליהודים היתה אורה ושמחה וששן וי
בשמחה נועדנו בבית הזה. קול ששון ושמחה ורווחה טובה והצלחה מרובה ורפ
שלימה וישועה קרובה ואהבה והיבה עלינו בבית הזה. יהא אדיר בעזרינו סימן
בביתנו ויברכינו יוצרינו יוצר בפריה ורבייה ברוב כל סימן טוב טוב סימן טוב
לנו בכל. אנא שוכן שמים ברכינו בטוב כפלים ונייחדך בכל יום פעמים: שמ
אזון מעודינו. שמחינו בטובך הדריכנו בישעך ברכינו טוב ומטיב אתה גן עדן נ
לעם אשר בחרת. שמחינו ארון מעוזינו שמחינו בטובך הדריכנו: ומבדיל: ול
ששתה מיד מטיל מים בכוס לג) של הבדלה [ושותה] ומה שנשאר מן המים
ידיו ופניו כדי לחבב המצות ולפי מה שאמרו שירי מצוה מעכבין את הפורענ
וכששותה שותה מלא לוגמיו ומטעים לביתו ולבני ביתו: ומה שאו' זמירות במו
שבת מנהג כשר הוא. משל לבני מדינה המלוים את המלך בקולות וכנורות ונב
כך ישראל מלוין את השבת שהיא כלה מלכה בשמחה ובשירים: כך גזרקה מפ
יוסף טוב עלם בר' שמואל זצ"ל:

(סדר הבדלה) אשבעית עלך וכו' ואומר שיר המעלות וכו' או"א החל עלינו וכו' עד אבטח
אפחד כי עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, ושותה מלא לוגמיו ומטעים את ב"ב וכו' ומה שכ
שם בהערה על ושותה מלא לוגמיו „חוזר אדלעיל אחר סיום ברכת הבדלה" הוא בטעות, כ
יראה המעיין בדברי המחבר „וקודם שיטעום יאמר" וכן הוא בסדר הבדלה למהרי"צ בשם ר
ובטור או"ח סי' רצ"ט ומביאין לו כוס ואבוקה של אור ומברך בפה"ג, ובמה"א ומבדיל ואומר אשב
עליך וכו' הנה אל ישועתי וגו' או"א החל עלינו וכו' ושותה מלא לוגמיו ומטעים את בניו ואת
ומה שכתב המחבר קודם שיבדיל יגמור הכל וכו' צריך לפרש דקאי על מה שמזכיר אחר כן הפס
והתפלה שאומרים אותם קודם הבדלה. וכמו שכתב אח"כ ומבדיל, והיינו דקודם שמבדיל א
הפסוקים והתפלה שמזכיר, ואחר הבדלה קודם שיטעום אומר אשבעית עליך וכו' וכדלעיל. ל) פ
כן הוא לנכון בסרע"ג (ובטעות הגיה שם המגיה צ"ל פורה) וכן הוא במהריצ"ג, גם בטור א
סימן רצ"ט הנדפס במעזיבוז עם פי' הב"ח, וכן הוא בהכ"י מחו"ו שהיה לפני רשד"ל פותה,
של שכחה. אכן בספר פרי עץ חיים להאר"י ז"ל שער י"ח פכ"ר איתא בשעת הבדלה קודם ש
יאמר משבענא עליך פורה שר של שכחה וכו' ובספר ערכי הכנויים ערך שכחה הביא שר
שכחה פוטה שמו גי' ק' ומיכאל שר הזכרון גי' ק"א. לא) החל עלינו וכו' עיין ירושלמי
דברכות ה"ב והובא בטור או"ח סי' רצ"ט. לג) בכוס של הבדלה ושותה כצ"ל ועיין בפרדס לר
ז"ל סי' קט"ז. והמקור לדין זה הוא בפדר"א פ"ב וז"ל ר"א אומר לאחר ששתה אדם כוס של תב

בסוף העמוד, מלוים את השבת עיין או"ז ח"ב סוסי' צה, וראבי"ה ח"א 392.

א. ומה טעם מברכין על בשמים מפני לג) שניטלה נשמה יתירה באדם ותהנה
הגותרת מן הבשמים. ותתרווה ותתחזק בצירוף הברכות: והגאון רבינו
למה בר' יצחק או' בשם ר' יעקב בר' יקר דטעם בשמים במוצאי שבתות. דכל יום
ובת שבת אור של גהינם ולא הסריח כלום. ולאלתר כשיוצא שבת הוזר ושורף
סריח. ולכך מריח בבשמים: ת'. ובמוצאי שבת ליום טוב ליכא הני טעמי: ת'. והכי
ר רב נטרונאי גאון במוצאי שבת כשאומרין בורא מאורי האש כך עושין בשתי
יכות שמסתכלין לכפות ידים. וכך ראינו רבותי' שהיו עושין ואו' נסתכל בידינו
י שנהנה מן האור. ושנינוaלג) בפרקים דר' אליעזר בן הורקנוס. מצוה להסתכל
יפורנין להבחין בינם לבשר. לפי שאין מברכין על הנר אלא א"כ נהנה ממנו.
שום הכי פשטינן ידינו להבדלה למחזי אי איכא נהורא אי לא דכיון דלאו בורא
ש קא מברכינן אלא בורא מאורי האש. אי איכא נהורא מברך. ואי לא משתמש
הורא לא מברך. ואי חזי בחבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. ומדאורייתאלד) מנא
דמברכינ' על נורא. דכת' (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל
הים: אורלה) של כבשן לא מברכינן עליה דלא לנהורא קא עביד. ואור של תנור
ר של כירה בתחילה מברכין עליו בסוף אין מברכין עליו. ואור של בית (הכסא)
נגסת] היכא דאיכא אדם חשוב דמדליקין משום צוותא לא מברכין עליה. היכא

ה להטיל מעט מים בכוס של הבדלה ושותה כדי לחבב את המצות. ומה שישאר בכוס מן
ים מעבירו על גבי עיניו למה שיורי מצוה מעכבין וכו' עכ"ל שירי מצוה מעכבין את הפורענות
ת ל"ח ע"א וכל זה הוא בסרע"ג ובטור או"ח סי' רצ"ט ע"ש בשינוי וכן הוא במרדכי ריש יומא
ם תשובות הגאונים וז"ל ומה שנותנים מים בכוס של הבדלה ושותים ומה שנשתייר אנו רוחצים
נו מהם כדי לחבב המצות ואמרינן שירי מצוה מעכבים את הפרענות. וכדי להשוות דעת תשובות
אונים להאי דפדר"א צריך לפרש דבריהם דכדי לחבב את המצוה קאי על ומה שנותנין מים בכוס
הבדלה ושותים, והא דאמרינן שירי מצוה מעכבים וכו' קאי על ומה שנשתייר וכו' וכן צריך
ש לשון המחבר דנקט נמי הני תרי טעמי דטעם הראשון קאי על מה דקאמר מטיל מים בכוס
הבדלה ושותה, והטעם השני קאי על מה שנשאר מן המים נוטל פניו וכו' משום שירי מצוה
אך בטור או"ח סי' הנ"ל הביא בשם ר"ע להיפוך וז"ל אנו נוהגים להטיל מים בכוס של ברכה
חר ששותין אותו ושוטפין אותו ושותהו, ושמענו מרבותינו שמצוה לעשות כן לפי ששיורי המצות
בבין הפורענות, ומה שישתייר מן המים מטילין על ידינו, ומעבירים אותו על עינינו לחבב המצות,
ן בפרדר"א ובהגהות הרד"ל שם אות כ"ה ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קט"ז, ובה' הבדלה
יצ"ג מבואר כדעת הטור ע"ש וכו' וכן הוא במנהיג סי' ס"ה ע"ש. לג) מפני שניטלה נשמה
רה וכו' כן הוא בשה"ל כלל ק"ל לימדונו רבותינו ז"ל שבשבת יש באדם שתי נשמות וכו' ובשם
נו יעקב ב"ר יקר זצ"ל מצאתי וכו' ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ק"י וקי"ד ובאו"ז ח"ש סי' צ"ב
יצה ט"ז ע"א נשמה יתירה וכו' ובתענית כ"ז ע"ב. ועיין בזוהר פ' ויקהל דף ר"ח בג"ד כד נפיק
תא וכו' ובזוהר סופפ' צו ע"ש. aלג) ושנינו בפרקים דר"א וכו' היא בפ"כ ועי' במרדכי ריש פ"ק
מא שהביא זה בשם תשובות הגאונים ועיין ילקוט תהלים ל"ה על פסוק כל עצמותי תאמרנה
וגו' בשם הפסיקתא צפרנים לעשות בהם פריעה ומליקת העוף ובהן להסתכל אור להבדלה, ועיין
"ת מהר"ם מר"ב סי' תקל"ח, ובתשובות הגאונים, סי' מ"ט ובשערי תשובה סי' ק"ג, ועיין בה"ג
קידוש והבדלה ומשום הכי פשטינן ידים בהבדלה למיחזא אי איכא נהורא או לא, דכיון דלאו
א האש מברכינן אלא בורא מאורי האש אי איכא נהורא מברך, אי לא משתמש לנהורא לא
ך, ואי חזי בחבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. וממנו העתיק המחבר ומשו"ה פשטינן וכו'
ן בפרדס לרש"י ז"ל סי' קי"א. לד) ומדאורייתא מנלן דמברכינן על נורא וכו' גם זה הוא בבה"ג
הלשון קצת משונה דשם איתא ומדאורייתא מנלן דמבדלינן על האור דכתיב וכו' והוא בירושלמי
כות פ"ח ה"ו ומדבר"ר פ' ג'. לה) אור של כבשן וכו' ואור של כירה בתחילה מברכין עליו בסוף
מברכין עליו וכן פירש גם בה"ג שהוציא לאור מחדש הרב הגאון מו"ה עזריאל הילדעסהיימער
ע"ש בהערותיו, והובא פירש זה בש"מ על ברכות הנדפס מחדש ויש שפירשו ע"ש וזה היפוך
רש"י בברכות נ"ג ע"א תני חדא אור של תנור ושל כירים מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין
לא קשיא הא בתחילה הא לבסוף ופירש רש"י של תנור בסוף מברכין עליו וכו' וכן הוא בבה"ג
קידוש והבדלה ואור של תנור ושל כירה בתחילה אין מברכין ובסוף מברכין עליו, ובאור של
ן גם בה"ג לא מחלק בין בתחילה בין בסוף ובגמרא שם לפנינו מחלק גם בכבשן בין בתחילה
בסוף ע"ש ועיין בריצ"ג ח' הבדלה בשם רב האיי דכייל תנור וכירים ושל כבשן בהדי הדדי
ק דבתחילה אין מברכין אבל לבסוף מברכין כדאיתא בגמרא שלפנינו אך הטעם פירש דלא
רש"י עיין שם וכן דעת הרמב"ם פרק כ"ט מה' שבת הכ"ו אור של כבשן של תנור ושל
ים לכתחילה לא יברך עליו והלשון לכתחילה הוא כמו בתחילה. דהא לא מחלקינן הכא בין

מים ראה להלן עמ' 283 ועמ' 382 וראבי"ה ח"א 130.
ומים, הברכה עיין ראבי"ה יו"ט 481.
קנא, הובא בפרדס עמ' כו.
קנב, בצפרנים עיין אוצה"ג, התשובות, ברכות 124.

דליכא אדם [חשוב] לנהורא קמדליק ומברכי' עליה: אמ' רב יהודה א' רב אין
מחזירין על האור כשם שמחזירין על המצות. ואע"פ(לז) שכת' בפרקים דר' אליעזר
מונא או' [כיצד] אדם [מבדיל] בכוס יין מקריב ידו לאור [האש]. ואו' בו
מאורי האש. [ואם הי' בדרך פושט ידו לאור הכוכבים שהן של אש ומסת
בצפורניו ואומר בורא מאורי האש ואם נתקדרו] (ולא) שמים בעבים. ו
רואה את הכוכבים. תולש אבן מן הארץ ואו' המבדיל בין קודש לחול: אעפ"
כן לא סבירא [לן] דמבדיל אלא על היין. ואפי' בפת אין מבדילין. דהכי(לט)
רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל עיקר. ומה טעם שאין דומה הבו
לקידוש שקידוש אי איפשר שלא יסעוד. דאין קידוש אלא במקום סעודה. ו
ששולחנו קבוע וסעודתו קבועה ופת מתוקנת לפניו מקדש [על] הפת בדליכא חמ
אבל במוצאי שבת שאין שולחנו קבוע ואין סעודתו קבוע ואי בעי לא אכיל הי
(לא) אין מבדילין על הפת. אבל בשבת הייב לאכל ג' סעודות. מן התורה ומ
עונג: וכן מנהג בשתי ישיבות. ת':

קנב. ור"ת או' שאין מקדשין בפת כלל. דהא אמרי' בערבי פסחים שאין מבד
על הפת. וכ"ש שאין מקדישין דלא גרע קידוש מהבדלה דאמרינ' ד
זימנא(מ) חרא איקלע אמימר לאתר[ין] ולא הוה לן חמרא כו' ובת טוות. ל
אייתינן ליה חמרא ומבדיל. אלמא שהתענה ולא רצה להבדיל על הפת. ו
לקידוש. ודלא כרב יהודאי גאון שפסק שמותר לקדש ולהבדיל על הפת. וא"כ א
בת טוות ולא רצה להבדיל על הפת. אבל רב עמרם פסק שמותר לקדש על
אבל אבדולי לא. (וא"ת) [ור"ת](מא) לא סבירא ליה הכי מטעם שפירשנו. ועוד
אמוראים שהתירו להבדיל בשכר שהוא חמר מדינה אבל בקידוש לא התירו ו
בפת דאין ראוי להבדיל אך תנאים נחלקו בשכר. דאמרי' התם. ת"ר אין(מב) מק
אלא על היין. ובברייתא אחרת אמרי' ת"ר זכור את יום השבת לקדשו. זכריהו(מג)
היין. ועל הפת לא נחלקו כמו על השכר. אבל כולהו מודו דאין מקדשין.
ושמואל נחלקו אלא בקידוש במקום סעוד'. לרב אינו צריך. ולשמואל צריך ש
במקום סעודה. ועתה צריך לפרש מילתיה דרב ברונא אמ' רב הנוטל(מד) ידיו
יקדש. וכן אמ' רב אדא בר אהבה א' רב הנוטל כו'. היו סבורין תלמידי דרב
היה סובר דעיקר מצות קידוש הוא שלא במקום סעודה. ומפרשי' למילתיה דרב
אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמ' רב ידי קידוש יצאו. כלומ' דהכי
מצותו לפיכך הם או' הנוטל ידיו לא יקדש. פי' הנוטל לצורך קביעות אכילה
יקדש לכתחילה. דאין זה עיקר מצות קידוש. א' להו רב שמואל בר מרתא
זימנין(מה) סניאין הוה קאימנא קמיה דרב. זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש ארים
פעמים שהיה לו חביב לקדש במקום סעודה הוה מקדש במקום קביעות סעודה. ו

לכתחילה לדיעבד, אלא בין בתחילה בין בסוף וכן הוא במעשה רוקח שם. לו) אין מחזירי
האור וכו' ברכות נ"ג ע"ב. לז) ואע"פ שכתוב בפדר"א ר' מונא וכו' לפנינו שם פר"כ איתא ר'
אומר וכו' חסרון הניכר יש כאן בדברי המחבר משגגת המעתיק וכן צ"ל ע"פ לשון הפדר"א וסדר
שממנו העתיק הדברים ר' מונא אומר כיצד אדם מבדיל בכוס יין מקריב ידו לאור האש ואומר
מאורי האש. ואם הי' בדרך פושט ידו לאור הכוכבים שהן של אש ומסתכל בצפורניו ואומר
מאורי האש. ואם נתקדרו שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים תולש וכו' ונשמט מהמעתיק מ
מאורי האש עד בורא מאורי האש, ומלבד זה החסיר וטעה וצ"ל כמו שהגהתי, ועיין בטור
רצ"ו. לח) אעפ"כ לא סבירא לן כצ"ל וכן הוא כסרע"ג. לט) דהכי אמר רב עמרם ריש מת
אין מבדילין וכו' כן הוא בסרע"ג ע"ש וכן הביא בספר הפרדס בשם רע"ג. מ) זימנא חדא א
אמימר לאתרין כצ"ל ובת טוות וכו' פסחים ק"ז ע"א. מא) ור"ת לא ס"ל הכי כצ"ל ועיין ק"ו
תוס' ד"ה מקדש וכו'. מב) אין מקדשין אלא על היין וכו' שם ועיין סי' ק"ח. מג) זכריה
ד"ין וכו' שם ק"ו ע"א. מד) הנוטל ידיו שם. מה) זימנין סגיאין וכו' שם ק"ו ע"ב. מו) ר'

סי' קנב, ובת טוות עיין ראבי"ה ח"ב 147.

תביבא ליה חמרא. כלומר שהיה רוצה לקדש שלא במקום, סעודה. ואיזה שירצה
ול לעשות. ולא דקדקתם יפה במילתיה דרב. ת': ר'(מו) יצחק או' כל שאינו מבדיל
ל היין במוצאי שבת או אינו שומע מן המבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם.
ל מי שמבדיל על היין או שומע הק' קורא(מז) אותו קדוש. ועושה אותו מסגולתו.
וני' (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וכת' (שם) והייתם לי סגולה
כל העמים: וא"ר יוחנן שלשה(מח) מנוחלי העולם הבא. אילו הן. הדר בארץ ישר'.
המגדל בניו לתלמוד תורה. והמבדיל על היין במוצאי שבתות. והוא דשייר מקידושא
אבדלתא: (א' רב נחמן) הילכך(מט) מאן דאית ליה חד כסא ולית ביה שיעור
קידושא ואבדלתא שביק(נ) ליה (לקידוש) [לאבדלתא] וקידוש היום מקדש אריפתא.
לא יכיל לאבדולי אריפתא. דכי תקינו רבנן אבדלתא אחמרא תקינו. (ואיכא) [והיכא]
דלא שכיח חמרא כלל. ושיכרא הוה חמר מדינה מבדיל על שיכרא. כדאמרי' בערבי
פסחים דמסיק ש"מ חמר(נא) מדינה הוא. ואבדיל: והיכא דאיכא דוכתא דלא שכיח
חמרא ואיכא בתוך התחום דוכתא דשכיח חמרא וביממא(נב) דשבתא [הוא] דיכיל
למיזל [ובליליא לא יכיל למיזל] אזיל ביממא ומבדיל. ואע"ג דלא נפיק שבתא. אינמי
תיב קא שתי ופשיטא ליה מילתא לאורתא לית ליה חמרא מבדיל(נג) (קא) [כד]
בעי למיקם מן פניא דשבתא ואע"ג דאיכא עידנא טובא: דא'(נד) רב תחליפא בר
אמי א' שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס.
ואסיר(נה) ליה מיהא למיעבד עיבידתא עד לאורתא. וכד חזי נורא לאורתא מברך בורא
מאורי האש:

קנג. ואסור לו לטעום כלום קודם שיבדיל. ואם(נו) שכח וטעם מבדיל.
[דאמר רבא הלכתא טעם מבדיל ואם לא הבדיל במוצו"ש מבדיל]
למחר ויום שני ושלישי כל היום. והוא שלא טעם. דאמרי בני ר' חייא
מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה. ועד במה. א"ר זירא
עד רביעי בשבת. כי(נז) הא דיתיב ר' זירא קמיה דרב אסי. ואמרי לה קמיה דר'
יוחנן. ויתיב וקא' לגבי ניטין הד יומא ותרי ותלתי בתר שבתא. ארבעה וחמשה ומעלי
[יומא] קמיה שבתא אלמ' עד רביעי דקא' ר' זירא עד ולא עד בכלל. והני מילי
לאתויי כסא דחמרא וברוכי בורא פרי הגפן והמבדיל. אבל לא על האור. דקיימ' לן
אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת ובמוצאי יום הכיפורים. משום דהוה אסור
לאשתמושי ביה עד השתא. אבל בימים טובים דשרי לאשתמושי ביה בנורא לא
צריכינן לברוכי עליה בהבדלה דימי' טובים:

והכי שדר רב נטרונאי גאון. יום הכיפורים אעפ"י שחל להיות בחול מברכינן על

אומר כל שאינו מבדיל וכו' בפדר"א פר"כ איתא ר' צדוק אומר וכו' וכן הוא בטור א"ח סי' רצ"ו.
מז) קורא אותו קדוש וכו' עיין בטור א"ח סי' רצ"ו ולפנינו שם הקב"ה קונה אותו לסגולתו שנאמר
אבדיל אתכם וגו' והייתם לי סגולה. מח) שלשה מנוחלי העה"ב וכו' פסחים קי"ג ע"א. מט) הילכך
מאן דאיתי ליה (ולא גרסינן אמר רב נחמן) והוא לשון רע"ג בסדרו, והובא בטור א"ח סי' הנ"ל.
נ) שביק לי' לאבדלתא כצ"ל. נא) חמר מדינה הוא וכו' פסחים ק"ז ע"א. נב) וביממא הוא דיכול
למיזל, ובליליא לא יכיל למיזל אזיל וכר כצ"ל וכן הוא בבה"ג ה' קידוש והבדלה. נג) מבדיל כד
בעי למיקם וכו' כצ"ל וכן הוא בבה"ג שם, ועיין שערי תשובה סי' כ"ד שהובא דין זה בשם רב האי
ז"ל והוא כלשונה בבה"ג הנ"ל. נד) דאמר רב תחליפא וכו' כן הי' גירסתו בברכות כ"ז ע"ב
וכן גירסת בה"ג. נה) ואסור ליה וכו' לשון ה"ג שם. נו) ואם שכח וטעם מבדיל דאמר רבא
הלכתא טעם מבדיל, ואם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל למחר וכו' כצ"ל והוא שלא טעם וכו'
והיינו כמו שכתב בה"ג והני מילי הוא דלא טעים מידי ואף על גב דאמר מר טעם מבדיל
היכא דקא מבדיל באורתא, אבל קא מבדיל למחר אי לא טעם מידי מבדיל וכו' רק גירסתו הוא
כגירסת התוס' וכגירסא שלפנינו פסחים ק"ז ע"א מבדיל והולך כל השבת כולו ועיין בתוס' שם ד"ה
ושמע מינה וכו' וכן הוא ג"ב בסרע"ג ונשמט מהמעתיק ממבדיל הראשון עד מבדיל השלישי.
נז) כי הא דיתיב ר' זירא קמיה דרב אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דר' יוחנן כן הוא לפנינו פסחים

האור. מפני שאסור להשתמש בו ביום הכיפורים. ולית הילכת׳ כרב יהודה
שמואל דא׳ אין מברכין על האור אלא(נח) במוצאי שבתות. הואיל ותחילת ברי
הוא. אלא כי הא דר׳ חייא בר אבא. ואיכא דמתני ר׳ בנימן בר יפת א״ר יו
מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכיפורים. וכן עמא דבר: מ
משונה יום הכיפורים משבת. דבמוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן העצים
האבנים ובמוצאי יום הכיפורים אין מברכין אלא על אור (שבשבת) [ששבת]. ומ
ששבת. ששבת ממלאכת (עבודה) [עבירה] וכדתניא עששית(נט) שהיתה דולקת והול
בשבת למוצאי שבת מברכין עליה. ותום) אמרי׳ תני חדא אור היוצא מן העצים
האבנים מברכין עליו. [ותני חדא אין מברכין עליו] ומשני לא קשיא כאן במוצ
שבת כאן במוצאי יום הכיפורים. במוצאי שבת מברכין. במוצאי יום הכיפורים
מברכין. אלא באור ששבת מברכין:

קנד. ובגמר׳(סא) דארץ ישראל מתני א״ר לוי במוצאי שבת זימן הקב״ה לאדם הראש
שני רעפים והקיפם זה בזה ויצא אור ובירך עליו בורא מאורי הא
א׳ שמואל לפיכך מברכין עליה במוצאי שבת שהיא תחילת ברייתו. ורב הונא ב
רבא. ור׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן אמרי אף במוצאי יום הכיפורים מברכין עליו מפני ש
שבתה האור כל היום כולו. ולעולם כדקאמ׳ על אור ששבת. אבל לא על היו
מן העצים או מן האבנים:

קנה. ומי שצריך לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם שיתפלל צריך לברך בו
המבדיל בין קודש לחול ואחר כך עושה מלאכה. דא״ר אלעזר
אנטיגנום משום(סב) ר׳ אלעזר בר ינאי אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם
(שיתפלל) [שיבדיל]. וכי מבדיל מזכיר אזכרת השם ומלכות ברי״א קודם שיתפל
אבל לאחר שהתפלל כיון שהבדיל בתפילה אינו צריך לברך קודם מלאכה ואע
[שלא] הבדיל על הכוס: ועל(סד) הנר שמדליקין בבית הכנסת במוצאי שבת
נר׳ למורי שאין מברכין עליו וצריך להביא נר אחר לברך עליו מפני שאותו נר ע
לכבוד. והילכך אין מברכין עליו. ומוקמי׳(סה) לה בברכו׳ בדאיכא אדם חשוב. ומ
היכא דלא מדלקיה אלא משום אימתא דגנבי ולא משום כבוד מברך עלי׳. ופע
שאו׳ מורי כגון אנו אין מדליקין לכבוד אלא להאיר. שאילו היה לנו אור הלב
נכנס לבית הכנסת יפה ומאיר יפה (דיים) [דיינו] והואיל שכן להאיר נעשה ומבר
עליה. והנוהג להביא נר אחרת לשם אורה ומבוך עליה מנהג יפה הוא וישר כו

שלימא הילכתא שבתא ואפוקי שבתא:

ק׳ , א. נח) אלא במוצאי שבתות וכו׳ פסחים נ״ד ע״א ובירושלמי ברכות פ״ח ה״ח ומדבר״ר פ
ובשוח״ט מזמור צ״ב ועיין מדבר״ר פ׳ י״א. נט) עששית שהיתה דולקת וכו׳ ברכות נ״ג ע
ס) ותו אמרינן תני חדא וכו׳ ותני חדא אין מברכין עליו וכו׳ כצ״ל והוא בפסחים נ״ד ע״א ו
בחדושי הרמב״ן סוף פרק אלו דברים. סא) ובגמרא דא״י מתני וכו׳ והוא בירושלמי ברכות
ה״ח ע״ש בקצת שינוים. ועיין פסיקתא רבתי פכ״ג ובמקומות הנ״ל. סב) משום ר״א בר ינאי א
וכו׳ לפנינו בשבת ק״נ ע״ב איתא משום ר״א בן יעקב, וגירסת המחבר הוא כגירסת הירושלמי
דברכות ה״ב ע״ש וכן הוא באו״ז ה׳ מוצ״ש סי׳ צ׳ ובסרע״ג. סג) קודם שיבדיל כצ״ל ואע״פ ש
הבדיל על הכוס כצ״ל. סד) ועל הנר שמדליקין בבהכ״נ וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק
סה) ומוקמינן לה בברכות וכו׳ נ״ג ע״א. — כאן בהכ״י „שלימא הילכתא שבתא ואפוקי שבתא״

סי׳ קנה, עיין ראבי״ה ח״ב 119.

והא לך סדר הלכות שבת:

כאשר פי׳ ר׳ ברוך בר יצחק בספר התרומה בדרך קצרה:

ת״רא) ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים כרמלית ומקום פטור. איזהו
רשות היחיד חריץ עמוק עשרה ורוחב ארבעה או גדר גבוה עשרה ורוחב
ארבעה. וכ״שב) היקף מחיצה שמקיף ד׳ טפחים. איזהו רשות הרבים סרטיא פלטיא.
מבואות המפולשין. ואין מוציאין ומכניסין מרשות זה לרשות זה ואם הוציא והכנים
שוגג חייב חטאת. במזיד ענוש כרת ונסקל. אבל ים ובקעה כגון שדות דלא דרסי
בה רבים וכרמלית רחבה במקום שרבי׳ רגילין אלא אין רחבה ט״ז אמה. או אין
מפולשין בה ס׳ג) רוביא דומיא דרגלי מדבר. וכן עמוד רוחב ד׳ וגבוה ג׳ טפחים או
יותר אבל אינו גבוה ט׳. דא״כ מכתפי עלה רבים ולא מיקרי רשות הרבים אלא
כרמלית. ואין לה לא דין רשות היחיד. ולא דין רשות הרבים. ולשון כרמלית
בירושלמי מפ׳ לשון כרמל רךד) ומלא. ולא נגמר היטב. כך כרמלית אין לו לא
דין רשות זה ולא דין רשות זה ואין מוציאין ואין מכניסין ממנו לרשות היחיד ולא
לרשות הרבים. ואם הוציא והכנים פטור אבל אסור. וא״ר יוחנן איןה) כרמלית פחותה
מארבעה רוחב. אבל מקום פטור הוי מקום ברשות הרבים שאין רוחב ד׳ וגבוה ג׳.
ומותר גמור לטלטל ממנו לרשות היחיד או לרשות הרבים. ואם המקום הזה שאינו
רוחב ד׳ והוא גבוה ג׳ עומד בין רשות היחיד לרשות הרבים. עלו) זה אמ׳ רב
מקום שאין בו ארבע׳ על ארבע׳ מותר לבני רשות היחיד ולבני רשות הרבים לכתף
עליו. לתת משוי וחבילה על אותו מקום. ובלבד שלא יחליפו. שבני רשות הי׳ לא
יקחו שם חפץ שבני רשות הרבים נתנו שם. דילמא יביאו החפץ מרשות הרבים לרשות
היחיד דרך אותו מקום פטור בלא הנחה שם באמצע. וא״כ יהא חייב. דתי״ר
המוציאז) מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב. ואותו סטיו מקום פטור הוא. ובן
עזאי פוטר. דקסבר מהלך כעומד דמי. הנה פירשתי דיני רשויות שבת ופיטורן
וחיובן ואיסורן:

א. דין אם צריך לחפץ שברשות הרבים אוח) אם יש לו חפץ (חפץ) בבית אחר
שלו. או להביא יין ורשות הרבים מפסקת. (איליך) [יוליד] תינוקות שם אם

א) ת״ר ארבע רשויות וכו׳ שבת ו׳ ע״א. ב) וכש״כ היקף מחיצה וכו׳ כצ״ל כיון בזה לתרץ קושית הפ״י שם למה לא קתני בברייתא הנ״ל עיקר רה״י שהוא מקום המוקף מד׳ מחיצות גמורות, ומתרץ דהא לא אצטרך תנא לאשמעינן דפשיטא דהא עיקר הוצאה דכתיב בקרא אל יצא איש ממקומו, ומקרא דויעבירו קול וגו׳ לא תפיקו מרה״י דידכו איירי בבה״ג ממקום דירה, ולא איצטריך למיתני, ואשמעינן ברייתא דגם בכי האי גוונא דאף בגדור גבות עשרה ורחב ד׳ שאינו מיוחד לדירה והמחיצות אינן אלא ע״י גוד אסיק ואפה״כ חשיב רהיי וכש״כ הקיף מחיצה, ועיין בביאורי תגר״א בש״ע א״ח סי׳ שמ״ה ס״ק ב׳ וז״ל מקום. פשוט בכבה מקומות ועיקרה בברייתא שם גדר דלא כפירש״י שם ועיין בה״ג עכ״ל קיצר כדרכו הנפלא וכוונתו הרצויה דהא דקתני בברייתא גדר שהוא גבות י׳ ורחב ד׳ פירושו שמקום המוקף הוא רחב ד׳, ודלא כפירש״י דהגדר הוא רחב ד׳, ובבה״ג חשיב לה בתרתי וכן התל והגדר שהוא גבות עשרה ורוחב ארבעה ע״ש. ג) ס׳ רבוא דומיא דדגלי מדבר כצ״ל הולך בשיטת רש״י דבעי ס׳ רבוא עוברים בה ליחשוב ר״ה עיין רש״י עירובין ו׳ ע״ב ד״ה ירושלים וכו׳ ויש בה דריסת ששים רבוא ושם נ״ט ע״א ד״ה עיר וכו׳ שלא היו נכנסין בה תמיד ס׳ רבוא של בני אדם ולא חשיבה ר״ה דלא דמיא לדגלי מדבר ועיין ב״י או״ח סי׳ שמ״ת, ובשו״ת משכנות יעקב סי׳ ק״ט תשובה ארוכה בזה להרב הגאון מו״ה אפרים זלמן מרגליות מבראד, ועיין בשו״ת ב״א תא״ח סי׳ כו׳, וכ״ז. ד) רך ומלא וכו׳ עיין ערוך ערך כרמלית, ורש״י שבת ג׳ ע״ב. ד״ה בעי וכו׳ ותוס׳ שם ו׳ ע״א ד״ה כרמלית וכו׳. ה) אין כרמלית שם ז׳ ע״א ועירובין פ״ו ע״א. ו) על זה אמר רב מקום וכו׳ לפנינו בשבת ח׳ ע״ב ובעירובין בכמה מקומות רב דימי א״ר יוחנן וכו׳. ז) המוציא מחנות לפלטיא דרך שטיו כצ״ל שם ח׳ ע״ב, וצ״א ע״ב. ח) או אם יש לו חפץ

מכאן ועד סי׳ נג (עמ׳ 142) בספר התרומה הקצר שבידינו, מסי׳ ריד ועד סופו.

יקחוהו מאיליהן ויביאוהו טוב הדבר. כדאית' פ' חרש גבי מפתיחותט) דבי מדר
דאירכסו ברשות הרבים. וא"ר יוחנן לידבר טלייתא התם. ואם התינוקות לא יכו
להביא יעשה מחיצה של בני אדם. יקבץ שם אנשים שלא ידעו שלשם מח
נאספו ויסדרם שלא יהא ג' טפחים בין זה לזה ויועיל כמו קנים כדאית' פ"י)
שהוציאוהו גבי זיקי דאשתאר בריסתק' דמחוזא. אבל מבית חבירו לא יועיל כן מ
שצריך עירוב:

ב. דיןיא) סעודה גדולה כגון של חופ'. או רוב בני אדם האוכלים יחד אסור להת
מז' שעות ואילך דהיינו חצי שעה לפני מנחה גדולה. ואם התחיל א
לאחר מנחה זו אין מפסיק עד הערב שיוכל להתפלל תפילת המנחה ביום. א
סעודה קטנה אינו אסור להתחיל עד יבא מנחה קטנה דהיינו ט' שעות ומחצ'.
התחיל לאחר מנחה זו שמא יפסיק:

ג. והלכה למעשה צריךיב) אדם להתנאות לפני בוראו בשעה שמתפלל ולהת
בטליתו ולחגור רצועתו אעפ"י שיש לו מכנסיים שעתה אין לבו רו
את הערוה:

ד. וערב שבת עם חשיכה צריך למשמשיג) בבגדיו כדתני חנניה. אם יהיה ס
עליו או מחט תחובה בבגדו או מעות בכיסו ושמא ישכחם ועתה יס
מפני השבת:

ה. דין אשהיד) נדה ורגילה לתת בחול בגד כגון סינר מאחוריה סמוך לבשרה שי
דם נידותה שם ולא יטנפו שאר בגדיה. וקושרתו ברצועות או בחוט משי
לפניהן אסור ללובשו בשבת כדי להוציאו לבוש בכרמלית דמשוי הוא. ולא ד

בבית אחר וכו' כצ"ל, יוליך תינוקות שם כצ"ל. ט) מפתיחות דבי מדרשא יבמות קי"ג ע"ב וכדמ
התם קי"ד ע"א טעמא דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו ע"ש ועיין שבת קכ"א ע"א ו
ד"ה ש"מ וכו' ועיין בחדושי הרשב"א עם, ובחדשיו ליבמות שם, ועיין בספר כתונת פסים ביב
שם שהניח דברי הרשב"א בשבת בצע"ג ואין כאן מקום להאריך. י) פרק מי שהוציאהו מ"ד ע
יא) דין סעודה גדולה כגון וכו' עיין תוס' שבת ט' ע"ב ד"ה בתספורת וכו' ובראי"ש פ"ק ד
סי' י"ח וזו לשיטת ר"ת ור"י מותר להתחיל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה. ואם התחיל בסע
גדולה אין מפסיקין אפילו למנחה קטנה, ואם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה מחויב להפ
כשיגיע זמן תפלת המנחה. ולשיטת הרי"ף דפוסק כלישנא בתרא שם לחומרא אפילו סעודה ק
סמוך למנחה גדולה אסירא. ולשיטת הר"ז הלוי הובא בר"ן סמוך למנחה קטנה אין מתחילין א
סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין, ובמנחה גדולה אפילו סעודה גדולה מותר ועיין בס
בעל התרומה סי' רי"ז פסק פירש רבינו יעקב וכו' ואמנם לאחר מנחה קטנה שעברו תשע ש
ומחצה יכול להיות שאסור להתחיל אפילו סעודה קטנה ואם התחיל מפסיק. יב) צריך אדם להתנ
וכו' ואע"פ שיש לו מכנסיים וכו' כן הוא בספר התרומה סי' רט"ז ונמשך על הא דאיתא בש
י' ע"א ועוד ליקו הכי וליצלי משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל ועיין תוס' שם ד"ה טריח
וכו' שהביאו בשם המחזור ויטרי דטעם דבעינן אזור שלא יהא לבו רואה את הערוה, ודוקא ל
שלא היה להם מכנסים וכו' וכן הביא הרא"ש פ"ק דשבת סי' י"ט משמו ותוא תיפוך ממה שכ
במח"ו כאן, וכן כתב בספר התרומה בארוכות סי' רט"ז וז"ל ויש ללמוד מכאן שצריך לאדם לח
רצועתו קודם שיתפלל משום הכון לקראת אלהיך ישראל, דאע"ג שיש אבנטו במכנסים ואין
רואה את הערוה, מ"מ יש לו להתנאות בשעת תפלה לפני בוראו דהכון לקראת וגו' לאו מ
שלא יהא לבו רואה את הערוה מייתי ליה אלא משום ליפות את עצמו וכו' כמו כן לאזור ח
צריך משום הכון אע"פ שיש לו אבנט וזה נכון, לאפוקי הא מה שכתוב במחו"ו כיון שיש לו א
במכנסים אינו צריך יותר לאזור חגורו משום הכון לקראת ולא היא כדפרישית, וכן הוא במר
פ"ק דשבת סי' רכ"ו וז"ל ויש ללמוד מכאן שצריך לחגור רצועתו קודם שיתפלל אע"פ שיש
אבנט במכנסים והר"י ומחו"ו חולקין. ועיין באו"ז ה' ק"ש סי' קכ"ח כתוב בתשובות ראיתי פ
אחת את רבי (הוא רש"י ז"ל ע"ש) שהיה מתפלל בלא חגור וכו' ואומר כמדומה לי באותן חי
לא הי' לחכמים מכנסים וכו' והובא תשובה זו בשלטי גבורים על המרדכי שבת פ"ק ע"ש א"כ גם ד
רש"י הוא כמו שהעתיקו משם המחו"ו, ונראה שהיה כתוב מלפנים במחו"ו כמו שהביאו הראשו
משמו, ויען כי נמשך סדורו כאשר לפנינו משך איזה שנים, ובנתים ראה את ספר התרומה הארו
שהשיג עליו חזר מפסקו הראשונה והעתיק הדברים כמו שהוא בספר התרומה בקצרות סי' ר
יג) למשמש בבגדיו וכו' שבת י"ב ע"א. יד) אשה נדה וכו' הובא דין זה במרדכי שבת פ"ק

סי' ג, עיין האשכול (אלבק) ח"א 18.

סינר[טו]) שתיקן עזרא וסינר דפ' המצניע דשרי. דהתם היה כעין לפניה ולאחריה
בנגד עד למטה לארץ:

דין מותר להרג בשבת כינה שקורין פוייל ששורצת מבשר אדם ורגילה להיות
בראש. דב"ה מתירין. ורבא[טז]) מקטע להו. אבל פוצא (המקפת) [הקופצת][יז])
כאן ולכאן אסור להורגה כמו אילי' ותחשי' דמשכן ואסור לצוד אותה וללוקחה.
כל בשעה שהיא על בשרו ועוקצת אותו מותר ללוקחה ולהשליכה דהוי מלאכה
ואינה צריכה לגופה ואסור. והכא משום צערא ש"רו רבנן כמו ספים מורסא להוציא
ממנה לחה דמותר. אבל בשעה שדולגת אסור[יח]) ליקחנה:

דין שאסור לקרות לאור הנר שבשבת אלא א"כ קורא אחר עמו. ובמקום[יט]) אחר.
אבל לקרות בשני מקומות. אפי' בספר אחד אסור ובליל[כ]) כיפור מותר לקרות
ל אחד לבדו לומר סליחו' לאור הנר אף ביחידי. וכן מנהג. משום שהוא יום כפרה
סליחה. ואימת יום הכפורי' עליו ונזכר ולא יטה את הנר. וגם צורך שעה להרבות
חנונים. אבל לילי יום טוב שחל להיות בשבת אסור אלא א"כ יקרא אחר עמו בספרו
אפי' במקום ציבור. אבל אם יודע קצת הפיוט מבחוץ מותר לעיין ראשי הדברי'
תוך הספר והוא ינמור הדבר מבחוץ. וחוזר ומעיין בספר לאור הנר וגומרו מבחוץ.
רא' רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיות. וכן הדין בלילי פסח שחל
היות בשבת. וצריך לומר הגדה על השלחן אם הוא יחידי אסור לקרות בספר ולא[כא])
עיל בעיוני אשתו עמו. אם אינה יודעת לקרות. ואם בעיוני ראש הדבר ויודע לגומרו
בחוץ מותר כדפרי':

. דין מורסן לצורך פרתו או תרנגולין שאסור לתת מים בסובין בשבת. כר'[לב]) דאסר
בפ' בתר' וסתם[מ]) מתניתי' ר' דאין שורין [דיו] וסמנין כותי'. והיכא שנתן
מים מבעוד יום מותר להוליך מקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב כדי שיהו המים
המורסן מעורבן יחד. וא"ר יהודה מנערן[נ]) בכלי. ינענע הכלי היטב כדי שיתערבו
חד כדאי' בפ' מי שהחשיך. וחרדל שלשו מערב שבת. וכן שום שכתשו וריסקו
אמרי'[ס]) פ' תולין למחר ממעכו ביד או בכלי ונותן לתוכו דבש ובלבד שלא יטרוף
הדבש בכף לתוך החרדל. וצריך לומר הא דשרי לערב המשקה בחרדל או בשום
שבת. היינו דווק' כשנתן המשקה מבעוד יום. אבל בשבת אסור לתת בו, משקה
חרדל או בשום שנשחקו מאיתמל. כדאית' בירושלמי פ' כלל גדול ההוא[ע]) דשחיק
תומא חייב משום דש. והנותן משקין חייב משום לש:

. דין אסור לתת חטין לתוך ריחים מבערב שבת אלא כדי שיטחנו מבעוד יום.

ל"ד. טו) לסינר שתיקן עזרא וכו' הוא בב"ק פ"ב ע"א וסינר דפרק המצניע דשרי וכו' שבת צ"ב
"ב. טז) ורבא מקטע להו שבת י"ב ע"ב, וכן הוא ג"כ בספר התרומה רבא ולפנינו רבה. יז) הקופצת לכאן
לכאן וכו' כצ"ל ועיין תוס' שם ד"ה שמא וכו' ובמרדכי פ"ק דשבת סי' רל"ג. יח) אסור ליקחנה, ותאיסור
וא משום צד אף שאין הורגה. יט) ובמקום אחד אבל וכו' שבת י"ב ע"ב. כ) ובליל כיפור מותר לקרות
כו' עיין בהגהות מיימוני פ"ה מה' שבת, ובמרדכי פ"א דשבת סי' רל"ו, ועיין באו"ז ה' ע"ש סי' ל"ב.
כ) ולא יועיל בעיוני אשתו עמו וכו' עיין בטור או"ח רע"ה שהביא דעת בעל התרומה בזה. ועיין
ב"י שם שהעתיק לשון בעה"ת כמו שהביא המחבר וכתב ע"ז ומשמע לרבינו דאסור בעה"ת
אשתו ה"ה באחר כיון דטעמא משום שאינו יודע מה לי אשתו מה לי אחר ע"ש. ובאמת לא
דיוקא הוציא הטור דין זה דה"ה באחר דכן כתב הבעה"ת בפירוש בארוכות וז"ל ולענין לעיוני
יש או אשה עמו מי שאינו יודע כלום לא יועיל, ונראה שהב"י לא ראה בספר התרומה הארוכות
ק הקצרות כמו שהביא המחבר. ל) כרבי דאסור וכו' שבת קנ"ה ע"ב אין נותנין מים למורסן
ברי רבי וכו'. מ) וסתם מתני' ר' דאין שורין דיו כצ"ל שם י"ז ע"ב, י"ח ע"א. נ) מנערן בכלי וכו'
שם קנ"ו ע"א. ס) אמרי' פ' תולין הוא ק"מ ע"א. ע) ההוא דשחיק תומא וכו' ירושלמי שבת פ"ז
"כ וע' בס' יראים סי' ק"ב דין הלש שכתב שמעתי שהירושלמי אומר הנותן לתוכו משקין חייב משום
ש ואיני יודע לתת חילוק בין שומין לשחלים וחרדל, ונראה שחלק על תלמוד שלנו ולא קי"ל כוותיה אלא
תלמוד שלנו דשרי, וכבר הזכירו דעתו בעל שבה"ל סי' פ"ט והתניא רבתי סי' י"ח ע"ש ועיין בש"ע א"ח

ביאור שורה 2, שבת יב, א. כצ"ל.

משום(פ) דמשמעת קול והשומע סבור שנותן החטי' שם. אבל(פa) מותר ילת
גחלים מערב שבת לתוך כלי מנוקב עשוי מבריחי ברזל ומתחממין שם בשבת
וגם מותר להשאיל לגוי מערב שבת קרדומו ואתו ומחבתו אעפ"י שהגוי עשה בה
מלאכה בשבת. כב"ה דלית להו איסור שביתת כלים כלל אבל בשבת עצמה אסו
להשאיל לו אף בחנם. כדתניא(צ) לא ישאילנו אלא כדי שיגיע לביתו קודם השבת
וב"ה מתירין כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. ור' עקיב' מפרש דברי ב"ה כדי שיצ
מפתח ביתו של ישרי' קודם לשבת. אבל(ק) בשבת עצמה אסור להשאיל לו. ודווק
בחנם מותר להשאיל כיליו לגוי מערב שבת. אבל בשכר אסור. מפני שנרא' כשכי
בשבת. אבל בחמשי מותר. ודווקא שוכר לשבוע. אבל לימים אסור. אפי' רחוק משב
יותר. כיון שיעשה בו מלאכה בשבת. דתניא לא(ר) ישכיר כליו מערב שבת ובערבי
ובחמשי מותר. אבל בהמתו אסור להשאיל לגוי אפי' הרבה רחוק משבת. לא בשכ
ולא בחנם אם יודע שעושה מלאכה בשבת. משום למען ינוח וגו'. ומכירת בהמ
לגוי פי' בע"ז:

י. דין שמותר לתת בגדיו לנכרי בערב שבת בקיבולת. אע"פ שיודע שהגוי מתק
בשבת כגון שהגוי מתקנו בביתו. כדתנן עורות(ש) לעבדן וכלים לכובס נכו
ב"ה מתירין עם השמש. ואסור לומר לגוי מערב(ת) שבת תעשה האש או הדל
הנר בשבת. אבל(א) מותר לומר לו לאחר השבת מרוע לא עשית כך בשבת שעבר
אעפ"י שיודע שעל ידי כן עושה בשבה הבאה. ומותר(ב) לעבדו שהוא גוי לעשו
מלאכתו בשבת כיון שהמלאכה לגוי עצמו. וליכא משום לא ינוחו כדאיתא(ג) פ'
מחוסרי כפר':

יא. ואין(ד) משלחין אינרות ביד גוי מערב שבת כיון שיודע שנושאן הגוי בשב
אבל אם(ה) קיצץ לו מעות מותר. דגוי אדעתי' דנפשיה קעביד. אב
עבדו שכירו אינו כן. אם הדליק הנר או עשה האש בשביל ישרי' תנן(ו) פ' כל כת
לא ישתמש ישרי' לאורו ואעפ"י שקצץ ושכרו לכך. לפי שגוף ישרי' נהנה מגוף מלאכ
שבת שנעשית בשבילו. ולא דמי לשולח אינרות דאין גוף ישרי' נהנה משליחות. לכ
קציץ מותר:

יב, ואם(ז) ישרי' שכר לגוי לבנות ביתו בקבלנות אסור לבנות בשבת. ולא דמ
לעבדן וכלים לכובס נכרי דמותר שהן תלוש אבל בית שמחובר לעור

סי' שכ"ב, ס"ז, ובביאורי הגר"א ס"ק כ"ב. פ) משום דמשמעת קול וכו' הוא כרבה שבת י"ח ע"א מש
דמשמעת קול ועיין תוס' שם ד"ה ולימא וכו' ותוס' ד"ה והשתא וכו'. פa) אבל מותר לתת גחלים ו
כן הוא ג"כ דעת הרא"ש והר"ן פ"ג דשבת. צ) כדתניא לא ישאילנו וכו' שם י"ח ע"ב. ק) א
בשבת עצמו וכו' משום שהרואה סבר שהישראל צוה לגוי להוליכו חוץ לבית בר"ה שהרי בשב
עצמה מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו, כן כתב בעה"ת בארוכות. ר)
ישכיר כליו וכו' שם י"ט ע"א. ש) עורות לעבדן וכו' י"ז ע"ב. ת) מערב שבת וכו' כן כתב הרא"
בפרק השוכר את הפועלים סי' ג' מכאן פסק רב סעדיה גאון ז"ל דאסור לאדם שיאמר לנכרי ע
שבת וכו' ע"ש ועיין בנ"י שם ובר"ן שבת פרק כ"ג ובמרדכי פ"ק דשבת סי' רמ"ט, ועיין באו"ז
שבת סי' כ"ה שהביא שם דעת בעה"ת, ועיין תשובות הרשב"א תתע"ה. א) אבל מותר לומר
וכו' עיין במרדכי שם, וכן הביא הטור סי' ש"ז בשם סמ"ג ובעל התרומות ב) ומותר לעבדו שהו
גוי וכו' עיין בנ"י פרק השוכר את הפועלים ולא דמי להא דתניא במכילתא דמלאכת הגוי ליכ
משום אמירה לנכרי שבות דשאני התם שאינו עושה בשל ישראל כלום, וכוונתו על המכילתא פ'
והרמב"ן שם הביא המכילתא הנ"ל בנוסח אחר. ג) כדאיתא פרק ד' מחוסרי כפרה ט' ע"א וע
בתוס' שם ד"ה גר תושב וכו' מכאן פסק ר"י וכו'. ד) ואין משלחין איגרות וכו' שבת י"ט ע"
ה) אם קצץ וכו' שם ופירש"י דכיון דקוצץ לו דמים בדידיה טרח וכו'. ו) תנן פ' כל כתבי ו
קכ"ב ע"א ועיין תוס' שם ד"ה ואם וכו' אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של עכו"ם לא אמרי
אדעתיה דנפשיה קעביד. ז) ואם שכר לגוי לבנות ביתו בקבלנות וכו' עיין תוס' שבת י"ז ע"
ד"ה אין נותנין ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו' ועיין בספר הישר לר"ת סי' תקפ"ח, ובתרו
הריטבא למס' ע"ז כ"א ע"ב, והגהות אשרי פ"א דשבת סי' ל"ט, וברמב"ם פ"ו דשבת הי"ד לפי

אסור. כדפסי׳ בירושלמי פ״ק דע״ז ופ״ק דשבת כר׳ שמעון בן אלעזר דאסר מחובר. כדמוכח בתוספתי׳ דע״ז. ולתקן האבנים או לתקן הקורות והנסרים דזהו תלוש מותר לתקנן לגוי רחוק ממקום חומה ומקום בניין הבית שלא יהא נראה שבשביל בניין שרי׳ הוא מתקן. ושמא גם זה אסור כיון דצורך מחובר הוא. ובמחובר כי האי דווקא אליני ופסיק כר׳ שמעון בן אלעזר. דלעשות הבניין שמא אף רבנן מודו דאסור ברשות ישרי׳ הוא. דאף הלוש כמו כלי לכובם נכרי דשרי. היינו ברשות נוים דווקא:

ג. ודין שדה באריסות או כרם או תנור פירשתי שלהי פ״ק דע״ז.

ד. דין גיגית ס) מלאה ענבים בעוטי׳ ויש הרבה יין צלול בגיגית ושוהא שם שבוע או יותר מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית אעפ״י שכל שעה יוצא מתוך הענבים השחוקי׳ כיון שמערב שבת היה שם כבר הרבה יין צלול ואותו שיוצא בשבת כל זמן שיוצא מעט מעט ומתערב ומתבטל ביין שכבר יצא ולא היה מעולם בעין יין היוצא בשבת דנאסור אותו מטעם יש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל. וכן כשהענבים שלימים ונותנין יין צלול עליהן וקורא אותו רפיד. מותר למשוך יין בשבת דבשעת יציאתו מתערב ומתבטל ביין צלול של היתר. ומחוסרין דיכה דאסור היינו כי ליכא יין צלול מערב שבת ומתמצה בשבת מן הענבים המרוסקי׳. וכן ענבים שדרכן היטב והוציאו יין ונותנין שם מים שקורין גיטואה שרי. ואפילו לא נתנו שם מים אלא היין זב ומתמצה מאליו כיון ששחקו תחילה הענבים היטב. כר׳ע) ישמעאל דא׳ במכת עדיות ינמור. פי׳ יניח למצות היין ולנמור. (ולא) [וגם] יאכל וישתה:

ה. דין מותרי) לצלות סמוך לחשיכה שפוד של בשר או עוף אם הוא לנתחיי בתוך התנור ופיו מכוסה. אע״פ שיש אש בתוך התנור. ואעפ״י שאינו כמאכל בן דרוסאי. כרב אשי דשרי בשיל ולא בשיל אבל עוף או טלה שלם אסור עד שיהא כמאכל בן דרוסאי. דפסח דווקא שרי משום בני חבורה זריזין הם. אבל חוץ לתנור אצל האש אסור אלא א״כ כמאכל בן דרוסאי (אצל) קודם שבת. כדתנן אין כ) צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ומוקמי׳ לה בבישרא אנומרי. פי׳ חוץ לתנור סמוך לגחלים ולצורך לאכל בלילה. ועוגה או פשטידא או פלאון יתן סמוך לחשיכה על מקום חם כדי לאפות בעת (שיקומו) [שיקרמו] פני העיסה התחתון ועליון ומה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי קודם שבת:

הפוסק עם העכו״ם לבנות חצירו וכו׳ אם היתה המלאכה במדינת או בתוך התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת מפני הרואים וכו׳ וצ״ע מהא דפסק בפ״ז מה׳ יו״ט הכ״ה נכרי שקיבל קיבולת מישראל אפילו היה חוץ לתחום אינו מניחו לעשות במועד וכו׳ שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר ובין תקבלן, ולא ראיתי במפרשי הרמב״ם מי שעמד בזה, ועיין בהגהות מיימוני שם, ובספר יראים מצוה קי״ג. ס) גיגית מלאה ענבים וכו׳ הובא בסמ״ג לאוין ה׳ שבת סי׳ ס״ה אות הרש פסקו רבותינו כי גיגית מלא ענבים בעוטים וכו׳ ובסמ״ק סי׳ רפ״א, ובמרדכי פ״ק דשבת סי׳ רנ״ט, ועיין באו״ח סי׳ ש״כ סעיף ב׳, ויו״ד סי׳ ק״ב סעיף ד׳ בהג״ה כל איסור שלא הי׳ ניכר קודם שנתערב הוי בטל אע״פ שהוא דבר שלי״מ וכו׳ ועיין ש״ך ס״ק י״ב, וכבר העיר הגר״א וגם בחדושי רע״א על דעת התוס׳ ב״ק ס״ט ע״א ד״ה כל וכו׳ ע״ש, ועיין בשעה״מ פ״ת מה׳ יו״ט, ובכו״פ סי׳ ק״ב שהקשו דדברי המרדכי שם סותרים למה שכתב סוף חולין, דהכא כתב המרדכי דכל שתחילת ביאתו לעולם ע״י תערובות לא בטיל, ותירצו דשם המבטל והמתבטל שניהם לא היו בעולם ובאו בפעם משוה״כ לא בטל, משא״כ הכא דההתיר הי׳ כבר בעולם, והאיסור תחילת ביאתו תיכף נתבטל ע״ש והכי דייק לישנא דהמחבר ושארי הראשונים שהביאו דין זה ויש הרבה יין צלול וכו׳ כיון שערב שבת היה כבר שם יין צלול וכו׳ ואין מעיקרא מקום לקושיתם, ועיין בשו״ת צ״צ סי׳ פ׳, ובצל״ח ביצה ד׳ ע״ב, מה שביאר דברי המרדכי הנ״ל ועיין בשמ״ק ב״ק ס״ט ע״א הא דאמרינן דלא בטיל היינו באיסור שניכר ואח״כ נתערב וכו׳ ועיין בשו״ת או״ז סי׳ תשנ״ו אות ב׳ ואכמ״ל. ע) כר׳ ישמעאל דאמר במס׳ עדיות וכו׳ וגם יאכל וישתה כצ״ל והוא בעדיות פ״ב משנה ו׳ והובא במס׳ שבת י״ט ע״א, ושם ע״ב הורה ר׳ יוסי בר חנינא כר׳ ישמעאל. י) מותר לצלות סמוך לחשיכה וכו׳ עיין שבת י״ח ע״ב, ועיין מרדכי

טז. דין אסור לילך בספינה בשבת ואפי' נכנס בה מערב שבת משום דנראה כשט (וגזי') [וגזרינן] שמא יעשה חבית של שייטין. או גזירה פן יתיגנו ד' אמות דרך המים שהן כרמלית. וכ"ש אם הולך חוץ לתחום אסור ואם נכנס ב ימים קודם שבת שרי להיות בה וללכת תוכה אף בשבת כדתניא. אין(מ) מפליג בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת ולדבר מצוה שרי אפילו מערב שבת. ולעבו ים האי שקורין אנגלטירא רגילות לעבור ביום אחד כשיש להם רוח טוב ומות ליכנס בבקר מערב שבת אפילו שלא לדבר מצוה. אמנם בכל עיניין שנכנס בספינ או בהיתר או אפילו בשבת עצמה מותר לילך בכל הספינה אע"פ שהלך חוץ לתחו ואע"ג שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. כרב(נ) דפסיק פ' מי שהוציאוהו כר בדיר סחר וספינה. אבל(ס) בקרון אסור לילך אע"י שהגוי מנהיג הבהמה משו שמשתמש בבהמה והוה(ע) ליה צדדין איסורין. פ' מי שהחשיך:

יז. דין מי(פ) שהחשיך לו בדרך קודם שנכנס לעיר ויש עליו כיס או חביל יתננה לנכרי. ואם אין נכרי יתננה מבעוד יום על הסוס. וכשתרצה לל יחזור ויתננה על(צ) הבהמה [שלא תעשה הבהמה] עקיר' והנח'. ואם אין לו בהמ יתננה לישר' קטן שעמו. ואם אין לו לא זה ולא זה יביאנה(ק) פחות פחות מד' אמו וקודם שהלך ד' אמות יניח ויעמוד וילך. ואם(ר) מתיירא פן יראוה הגנבים ויגזלו לו. יניחנה עליו וירוץ ולא יעמוד כלל. וכשיהיה לפתח ביתו יזרקנה בפני' כלאו יד. ונראין הדברי' שאם ירא פן יבאו עבדי המושל ליקח בשבת מעותיו בתיבתו כספו וזהבו שאינם כלים מותר להצניעם במקום שירצה ברשות היחיד. שהרי מש פסידא התירו אפילו להוליך פחות פחות מד' אמות אפי' דרך רשות הרבים שי לחוש (לסורא) [לאיסורא] דאורייתא. ודווקא בדליקה לא התירו להציל מעות כי ספר עמהם דילמ' אתי לכבויי. וגם אפי' לחצר שאינה מעורבת וגם(ש) כשהדלי דווקא באותו בית. כדפי' ר"ת:

יח. נותנין(ת) לכלב מזונו' אם הישי' נותן להם רשות לאכול בביתו דא"כ הוא י יצאו עם הלחם אין בכך כלום. אבל צריך לצאת ולאכול חוץ לבי אסור ליתן להם. ואסור(א) ליתן עצים באש אלא א"כ יכול להיות נאחז האש בר העצים קודם השבת (אפילו) [אבל] בפחמים מותר אפי' כל. שהו נבערין לפני השב

פרק במה מדליקין:

יט. דין קנבוס שקורין קנבא. וכן צמר(ב) גפן שקורין קוטון. מותר לעשות מ פתילות לצורך שבת. אע"ג דתנן כל היוצא מן העץ אין מדלי

שם פ"א סי' רנ"א. כ) אין צולין וכו' שם. ל) דנראה כשט וגזרינן וכו' הוא כדעת הריצב"א הובא בת עירובין מ"ג ע"ג, ד"ה הלכה כר"ג. מ) אין מפליגין וכו' שבת י"ט ע"א ועי' תוס' שם ד"ה אין ועי' ברא פ"ק דשבת סי' ל"ת ובראי"ש עירובין פ"ד סי' ג' ובתשובות הרמב"ם סי' קנ"ג, קנ"ד, קנ"ת, קנ"ו דפ לייפציג. נ) כרב דפסיק וכו' עירובין מ"ב ע"ב. ס) אבל בקרון וכו' עיין בתוס' שם מ"ג ע"א ד הלכה וכו'. ע) והוי ליה צדדין אסורין פרק מי שהחשיך כצ"ל והוא בשבת קנ"ד ע"ב, ותש נקודות הראשנות נמחק. פ) מי שהחשיך לו בדרך וכו' שם קנ"ג ע"א. צ) על הבהמה ש תעשה הבהמה עקירה וכו' כצ"ל. ק) יביאנה פחות פחות מד' אמות שם קנ"ג ע"ב. ר) ו מתיירא פן יראוהו הגנבים עיין מרדכי פרק מי שהחשיך סי' תמ"ז, ובטור או"ח סי' של"ד ב שהביא בשם בעה"ת ועיין בב"י שם ד"ה וכתב בעה"ת וכוונתו לדברי בעה"ת הארוכות סי' רכ ש) וגם כשהדליקה דוקא באותו בית שבת קט"ו ע"א תוס' ד"ה כל כתבי וכו' אומר ר"ת וכ ת) נותנין לכלב מזונות וכו' עיין שבת י"ט ע"א ועיין בתוס' שם ג' ע"א ד"ה בבא דרישא וכ א) ואסור ליתן עצים וכו' אבל בפחמים כצ"ל שבת י"ט ע"ב, ושם כ' ע"א בפחמין כ"ש. ב) צמ גפן וכו' מותר לעשות וכו' דעת רש"י שבת כ"ו ע"א הוא להיפוך ע"ש ד"ה היוצא מן העץ כג קנבוס וצמר גפן, ושם כ"ז ע"ב ד"ה אין מדליקין וכו' ועיין בתוס' שם כל היוצא וכו' שהשיגו ע פירש"י ודעתם כדעת המחבר הוא דעת בעה"ת דבשניהם מותר לעשות פתילה, ועי' ברא"ש פ"ב דשב

שורה 3, צ"ל: ואם נכנס בה ג' ימים (רש"א).

ולא פשתן. הני קנבוס וצמר גפן לאו מן העץ. דאמרי' פ' כיצד מברכין. כל ג) היכא דשקיל פירא הדר מפיק גווזא בורא פרי העץ. והני הענף אינו מוציא פרי בשנה שנייה. ופשתן שהוצרך להתיר לפי שקרוי עץ. (יהושע ב) ותטמנם בפשתי העץ. ולא כפרש"י דאסר להן:

כ. וזפת ושעוה וחלב מותר לעשות מהן כעין ד) קנדוייל בי' להאיר בשבת. והא דתנן לא בזפת ולא בשעוה ולא בחלב היינו חתיכה מהן על הפתילה אסור. או אם הם מהותכין צלולים כעין שמן אסורי'. יבישין כרוכין ודבוקי' לפתילא כעין קונדייל מותר. כדא' מהו דתימ' לפתיל' נמי לא. קמ"ל: וגמי ה) ספק אם מותר לעשות פתילה או לא. ואם אסור א"כ הכי נמי יהא אסור לכרוך פשתן סביב הגמי לעשות פתילה. דכרך דבר שמדליקין בו (על גבי דבר שאין מדליקין בו) על גבי דבר שאין מדליקין בו אסור אם לא להקפות:

כא. דין נר ו) הדלק מערב שבת במרתף לראות למשוך יין או בחדר אסור להיות מחלב כי אם מדבריי שמדליקין לאכל בהן. דאמ' רב חסדא שמני' שאמרו חכמים אין מדליקין בהן לצורך שבת מדליקין בהן בחנוכה ובחול דכבתה אין זקוק לה. בחנוכה בשבת אין מדליקין דמותר להשתמש לאורה. ואיכ' למיגזר שמא יטה. נר חנוכה היתה בחוץ סמוך לפתח. ושם לא היו אוכלי' וקא' כיון דמשתמש שפיר לאורה איכא למיחש שמא יטה. ה"ה לנר של מרתף ליין או בחדר כדי לשכב:

כב. דין מותר להדליק נר של חול או קיסם מנר מצוה כגון של שבת. היכא שמדליק מאותה של חול נר של מצוה אחרת. כגון של חנוכה או איפכא. דהלכה ז) כשמואל דא' מדליקין מנר לנר. אבל אם אינו רוצה להדליק מאותה של חול נר של מצוה אסור להדליק של חול מנר מצוה. דהא ח) אין שוקלין דנרי זהב כנגד מעשר שיני:

כג. דין עינייני הטמנה מותר לתת קדירה מערב שבת על פיטפוט שקורין ט) טרופייר ב'. אעפ"י שיש אש תחתיו ושוהה הקדירה שם בשבת אם התבשיל כמאכל בן דרוסאי. דהלכה י) כחנניה. דא' כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותה על גבי כירה אעפ"י שאינה גרופה ואינה קטומה. ואפי' יא) תבשיל שמשביח להשהות הרבה על האש ומצטמק ויפה לו. כר' יוחנן דשרי. וכן פסק ר"ת. אבל צריך ליתנה מבעוד יום כדי שיכולה להתחמם עם חשיכ'. אם היתה צוננת. דהא תנן לא יתן עד שיגרוף ומפר' לא יחזיר ואפי' מערב שבת. אבל לסמוך הקדיר' אצל האש מותר. אפילו סמוך לחשיכה ממש. אבל לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להשהותה על גבי כירה. אפי' מבעוד יום אם אינה גרופה מגחלים או אינה קטומה. ואם שכח ושהא אסור לאוכלה בשבת. ולא דמי למבשל בשבת בשוגג דהתם יב) ליכא לאיערומי: ובחופה aיג) רגילות ליתן היורה מערב שבת על הפטפוט

ה"א מה שהביא בשם תשובות הגאונים ונמצא בשערי תשובה סי' ר"מ לרב האי גאון ועי' בביאורי לתניא רבתי סי' י"ב. ג) כל היכא דשקיל פירא וכו' ברכות מ' ע"א. ד) כעין קנדייל בלע"ז בצ"ל והא דתנן לא בזפת וכה כ"ה בשבת כ' ע"ב ועיין בתוס' שם ד"ה עד כאן וכו' ועיין בס"מ ובכ"מ פ"ת מה' שבת ה"ח שמחולקים בדעת הרמב"ם בדין נר של שעוה כעין שלנו, ודעת המחבר בעה"ת הוא כדעת רש"י שם ד"ה שעוה וכו' להיתרא ועיין מרדכי פ"ב דשבת סי' רנ"ב. ועיין מרכבת המשנה שם. ה) וגמי ספק אם מותר וכו' עיין מרדכי פ"ש דשבת סי' רס"ה, דכרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר וכו' בצ"ל. ו) נר הדלק מע"ש במרתף וכו' גם דין זה הובא במרדכי שם סי' רס"ג. ז) דהלכה כשמואל דאמר מדליקין וכו' שבת כ"ב ע"א. ח) דהא אין שוקלין וכו' שם כ"ב ע"ב. ט) שקורין טרופייד בלע"ז בצ"ל. י) דהלכה כחנניה דאמר וכו' שבת כ' ע"א ועיין במרדכי פ"ב דשבת סי' רצ"א ועיין ערוך ערך חי. יא) ואפי' תבשיל שמשביח וכו' שם ל"ז ע"ב ועיין בתוס' שם ד"ה אמר רב ששת וכו'. יב) דהתם ליכא לאיערומי שם ל"ח ע"א רב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא וכו' ועיין בטור א"ח סי' רנ"ג ובב"י שם. aיג) ובחופה רגילות וכו' עיין

והאש בוערת ומכסין היורה בנסרי׳ ועבדים גוים מחממין אותה למחר בשבת אם לא נתקררה כל כך שלא היתי ראויה לאכילה. דוגמת טעם מאכל בן דרוסאי קודו שחיממוה הגוים. אם כך אין חששא בחימום ושריא לאכול. ואעפ״י שמותר להשהו הקדירה על גבי כירה שיש גחלים בוערות מ״מ אם עושה הטמנה כמו שרגילין לעשות א״כ גילה בדעתו שלא תתקרר ומקפיד בכך אסור. שהרי תנן אין טומנין בדבר המוסין הבל אפי׳ על גבי מלח וסיד וגפת פסולת זתי׳ ואפי׳ הקדירה מבושלת כל צורכה דהא בסתם קדירות שרגילות להטמין מיירי מתני׳. וקדירות בי השמשות רותחות וכ״ש מבושלות. ומה שנותני׳ הקדרה על המקום שהוא חם מאד בשעה שטומנין אותה ופעמים שנותנין אותה בגומא שחיממוה אין כאן איסור אעפ״י שמוסיף הבל. דלא אסרו להטמין במוסיף הבל גזיר׳ שמא יטמין ברמץ אלא דבר הדומה לרמץ המטלטל ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדירה שמטמין אע״פ שאין גחלים סביבה כדאמרי קופח׳ שטמן בה אסור להניח הקופה על הגפת. ואם מצא למחר קצת גחלים בוערו עם הרשן שטמן בו את הקדירה אין בכך כלום. כיון שעיקר הטמנתה מדבר היתר להכי לא דמי למעשה דאינשי טבריא. ולשוכח קדירה על גבי כירה דאסור דעיק הדבר נעשה באיסור:

כד. ופירות יג) חיות מותרות להטמין אפילו סמוך לחשיכה כיון שנאכלו כשהן חיים. ולא דמי לבשר בצל וביצה דאין צולין אלא כד שיצולו מבעוד יום. דאין רגילות לאוכלן חיים. אמנם משחשיכה אסור להטמין. ול להוסיף כיסוי עליהן. ואפי׳ על קדירה שאינה מבושלת כל צרכה אעפ״י שתתבשי כמאכל בן דרוסאי דבתוספת כיסוי בשבת הוה ליה מבשל בשבת. וכ״ש שאסו בשבת לתת תפוחים אצל האש ולאפות. ולא המים. אלא כדי להפיג צינתן. וא לא הטמין מבעוד יום אסור להטמין משתחשך אעפ״י שהקדירה מבושלת כל צרכה והיכא שהטמין בהיתר מבעוד יום מותר ליקח מן התבשיל משתחשך ולחזור ולכסות כדתנן נתגלה יד) פי׳ משתחשך מותר לכסותו. ותניא טו) נוטל את הסדינין ומניח א הגלוסקרין. אבל נתגלה מבעוד יום אסור לכסותו משתחשך. דדמי לתחילת הטמנה כה׳ דין יין ומים ושמן מותר לפשר בכלי שיני. כדא״ל ר׳ לרב יצחק בר אבדימ הנח בכלי שיני. אבלטז) בכלי ראשון אסור לפשר. גזיר׳ פן יבשל. וגם לתו כנגד המדורה אסור כדי לפשר. אבל כדי שתפיג צינתן שפיר דמי. כיון שאין דעת להשהותו רק זמן מועט. וצריך עיון בירושלמי:

בהגהות מרדכי פ״ג בשבת ד״ה ובחופת רגילין ליתן היורה וכו׳ ועיין בהגהות מימוני פ״ג דשב ובסמ״ג לאוין סי׳ ס״ה, ובסמ״ק, ועיין שו״ת תרומת הדשן סי׳ ס״ו. יג) ופירות חיות מותרות וכו והולך בכל זה לשיטת רש״י כדין תבשיל שנתבשל כמאכל ב״ד, ועיין תוס׳ שבת דף מ״ח ע״ דזיתים וכו׳ ובסמ״ג לאוין סי׳ ס״ה, ובסמ״ק שם. יד) נתגלה פי׳ משתחשך וכו׳ שם נ״א ע״א טו) והגיא נוטל את הסדינין וכו׳ שם. טז) אבל בכלי ראשון אסור לפשר וכו׳ וצריך עיון בירושל עיין שבת מ׳ ע״ב, ובתוס׳ שם מ״ח ע״א ד״ה מ״ש, וירושלמי שבת פ״ג ה״ה, ועיין בחדושי הרמב׳ שבת שם, וברשב״א, ובראש פ״ג סי׳ יו״ד, ושם פ״ד סי׳ ג׳ ומדברי כולן למדנו הא דאיתא בירושל הנ״ל ר׳ זעירא בשם רב יהודה מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שא היד שולטת עד איכן וכו׳ עד שיהא נותן ידו לתוכה והיא נכוית, הכל מודין בכלי שני שהוא מות מה בין כלי ראשון מה בין כלי שני אמר ר׳ יוסי כאן היד שולטת וכאן אין היד שולטת, אמר ר׳ מת כאן וכאן אין היד שולטת אלא עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני, דפירש לשון הי שולטת הוא שיש להיד שליטה שאינה נכוית, והוא כמו לשון הגמרא דילן אין היד סולדת, והו דלא כמו שכתב המ״א בא״ח סי׳ שי״ח ס״ק כ״ח וז״ל מיהו בירושלמי איתא דעשו הרחקה לכ ראשון אפילו אין היד סולדת בו ע״ש, וכבר העיר בזה הש״ך ביו״ד סי׳ ק״ה ס״ק ה׳ והזכירו הק בירושלמי שם והפר״ת ביו״ד סי׳ ס״ח, והגר״א בא״ח שם ס״ק כ״ו ופירש אלא עשו הרחק לכ ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני ר״ל ואע״ג שבכלי ראשון שנותן רק להפשיר מ״מ עשו הרחק כדי שלא יתן שם עד שיחם, ולא קשה מה שהביא בישועות יעקב בא״ח שם ס״ק ס׳ וכן בגלי רש״א ביו״ד שם בשם שו״ת בית יעקב ע״ש ונעלם מהם מה שכתב הפר״ם סי׳ ס״ח במשבצות וה

. דין רחיצה בחמין הן בשבת הן ביום טוב כן הלכה. אסור לרחוץ כל גופו
בשבת. אפי' הוחמו מערב שבת. ואפי' בקרקע. אבל בחמי בראשית כגון
י טבריא ודוגמתייהו בקרקע דווקא מותר. כדתניא מרחץיז) שפקקו נקביו מערב
בת אסרו ברחיצה. והתירו חמי טבריא. וה"ה אם אינו נכנס בחמין אלא רוחץ אבר
ר לבדו. וכן כל גופו אסור. אבל פניו ידיו ורגליו לחודיה שרי אפי' בכלי. כדא' יח)
מואל ותניא כוותיה חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ פניו ידיו ורגליו אבל
א] כל גופו אבר אבר. ואין צריך לומ' הוחמו ביום טוב. ואם החמים הם בקרקע
תר לשפוך מן המים על כל גופו אבר אבר. והיינו להשתטף כרי שמעון. אבל
חמו בשבת אסור אפי' ידיו ורגליו לחודיה אפילו הן בקרקע. כדתניא לעיל ואין
יך לומר הוחמו ביום טוב. אבל לרהוץ ידיו פניו ורגליו (גרירא) [גרידא] מותר.
אפי' להחם לכתחילה ביום טוב. כדתנן לאיט) יחם חמין לרגליו. וב"ה מתירין:
. דין אסור לרחוץ ידיו ורגליו בשבת משלג וממים שמעורב בהן ברד שקורין
גלצא. לפי שממעך ונמס בין שתי ידיו ונעשים מים והוה ליה נולד.
תניאכ) שלהי במה טומנין. אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד אבל נותן
ך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. ולכך מותר לתת חתיכת ברד שקורין גלצא
בתוך כוס יין לצנן. כמו שעושין בארץ אשכנז:

ח. ופשטידה כא) בימות החורף צריך לשמור ביום השבת. שלא ליתן סמוך לאש
לחמם מפני השמנונית שנקרש. ועתה נמחה על ידו כמו ברד
היה תחילה מים ונקרש שאסור ליטול מהן ידיו. אבל אםכב) מערב שבת עירה
ך חוצה המים והשומן שבתוכה מותר לחמם הפשטידא: (וכאן) [וכן]כג) או' אניכד)
וכל בשבת בפרדס כמו שרגילין בימות החמה צריך להזהר שלא יפלו מים על
שבים בשעה ששותה מים או נוטל ידיו שם לפי שהמים גורמים שהעשבים צומחים
י אב מלאכה שמשקה מים לזרעים וגם הוי פסיק רישיה. וטוב לשמור עצמו בשבת
אכול במקום עשבי' מחוברי' מפני שבקושי יכול ליזהר שלא יפלו המים על
שבים בשעת שתייה או בנטילת ידים. אבל מיין או משתן אין לחוש ששורפי'
העשבי' ואדרבה מונעים אותם מלצמוח:

פרק במה בהמה:

ט. פרהכה) אסורה לצאת בשבת בחבל שבצוארה לא לנוי ולא לשמר. דאינה
צריכה שמירה שלא תברח כרב דאמי בין לנוי בין לשמר אסור.

ק ט' ושם דחה גם מה שהביא מהערוך ע"ש. יז) מרחץ שפקקו נקביו מע"ש וכו' עיין שבת מ'
א. יח) כדאמר שמואל ותניא כוותיה וכו' שם אבל לא כל גופו וכו' כצ"ל. יט) לא יחם חמין
גליו וכו' שבת ל"ט ע"ב. כ) כדתניא שלהי במה טומנין וכו' שם נ"א ע"ב ועיין תוס' ד"ה אין
סקין וכו' ובתוס' שם י"ט ע"ב ד"ה שמן וכו' ובמרדכי פ"ד דשבת סי' ש"ל ע"ש. ועיין בשו"ת
ים מאירות סי' פ"ד. כא) ופשטידא בימות החורף עיין רמרדכי שם, ובסמ"ג לאווין חולק על
ע"ת וכתב ויותר יש מכאן כח ראיה להיתר כולאיסור, ועיין בשו"ת מהר"ח א"ז סי' פ"ג
קיים דבריו. כב) ואם מערב שבת עורה כצ"ל. כג) וכן אומר אני כצ"ל האוכל בשבת בפרדס
'. כד) וכן אומר אני וכו' עיין מרדכי בהגהות פרק כ"ג. וז"ל בריש מוע"ק משקה מים לזרעים
שום מאי מתרינן בו ביה ומסיק אביי משום חורש ומשום זורע וכתב בספר יראים הלכך צריך אדם
הר במקום שעשבים וזרעים צריכין למים כגון בימות הקיץ שלא ישליך שם מים בשבת ולא ירחוץ
ו ורגליו עליהם ולא ישתין עליהם ואע"פ שאינו מתכון לגדלם פסיק רישיה ולא ימות הוא. ובה"ת
יר להשתין עליהן ולשפוך יין שאינו מצמח אלא מיבש וכן הוא במרדכי פרק אין טומנין בשם
"ג סי' שכ"ט ע"ש ולכאורה קשה הא הוי פסיק רישיה דלא ניחא לי' ולדעת הערוך וסעייתו
תר ועיי' שבת ק"ג ע"א ובתוס' ד"ה לא צריכה וכו' ועיין בספר או"ז ח"ש סי' נ"ד ועיין בשו"ת
שב"א סי' תרכ"ג, ובספר גור ארי' למהר"ל מפראג כתב בפשיטות דלא אמרינן פסיק רישיה
ילתא דלא נעשה טיד וכתב דלדעתו מותר לרחוץ ידיו בגינה בשבת דהוי דבר שאין מתכוון
טיעה, ולא שייך כהאי גוונא פסיק רישיה ע"ש ד"ה הזומר וכו'. כה) פרה אסורה לצאת בשבת וכו'

אור אות כב, צ"ל: ואם מע"ש עירה, כצ"ל.

דהלכהכו) כרב באיסורי לגבי שמואל כדאית' פ' יש בכור. חמורכז) אסור ל
בפרומביא לפי שנשמר בטוב. באפסר או בשיר. חבל כרוך בצוארו. אבל סוס נ
בפרומביא שהוא חזק יותר מחמור. ואע"ג דתניא ארבעכח) בהמות יוצאות בא
הסוס והפרד והגמל והחמור. ונטירותא יתירתא משוי הוא ואסור. מכל מקום פרו
לא מיקרי שמיה שמירה יתירתא אבל חמור נוח יותר וסני בשיר וגם באפסר מ
ואין יכול לצמצם השמירה שלא להוסיף פורתא. שהרי תנן הסוס בשיר. ואפי'
תניא ד' בהמות. הסוס באפסר. וכו'. וכן לובדקים תנן באפסר ותנן בפרומביא
הכי יש מחמירין שלא להוציא סוס בפרומביא. אבל אפסר עם פרומביא ביחד
אסור דמשוי הוא. וגמל מותר באפסר לבד או פרומביא (גרידי) [גרידא]. אבל ב
אסור. ועגלים מותרים לצאת בחבל לפי שצריכין שמירה. ובורחים יותר מפרה נד
כדעבידכט) רב הונא: וכשמוציא הסוס לרשות הרבים ותופס האפסר בידו צריך ש
יצא החבל חוץ לידו טפח. וגם צריך שינביה טפח מן הקרקע החבל שבין
הבהמה לידו. ואו' אני שאסור להניח זמם בחוטמו של עגל כמו שרגילין לע
ויש בו יתידות דקות שלא יינק הפרה בשדה דמשוי הוא. דונמא דתנן ולאלא) ה
בעור הקופר. הריצון*ב'. כי היכי דלא למציוה יאלי: אין הסוס יוצא לרשות ה
עם האוכף שעליו ולא חמור במרדעת שעליו אלא א"כ קשורה לו מערב שבת. ו
דווקא שרי בקשירה. וכן אסור להסיר האוכף מעל הסוס אפי' בחצרו ולא ל
מרדעת מעל החמור. ואם נצטנן מותר לתת על החמור. ודווקא המרדעת לחמור ל
דאית ליה צערא טובא בקור. כדאמרי'לב) חמרא אפילו בתקופת תמוז קריר ליה.
על חסום אסור. ואסור להעמיד הסוס במים כדי לצנן. גזירי' משום שחיקת ס
דתניא בהמהלג) שאחזה דם אין מעמידן אותה במים. ואם אכלה כרשינין מו
בחצר כדי שתתרפה לשלשל. דהלכה כר' יאשיה: ואין בהמה יוצאה בזוג שבצו
לכרמלית אעפ"י שפקוק. (דלמיחזי) [דמיחזי] כמאן דאזיל לחינגא. להוליכה ב
למוכרה וגםלד) משום משוי. אבללה) בחצר מותר. ובלבד שהזוג פקוק ואינו מש
קול. וה"ה לתרנגול אסור כעין בהמה. ואין הסוס יוצא בסולם שבצוארו כשיש
מכה עבדין ליה שלא יחוף ראשו לחייך בשיניו על המכה ולא ברצועה שברג
דעבדינן ליה שלא יחוף רגליו זו לזו בלכתו. ולא תרנגולין בחוטין שקשורין
לסימנא שלא יתחלפו. ולא ברצועה שברגליה. דעבדי ליה כדי שלא יברחו וגם
ישליכו צרורות בלכתם. ולא העגל והפרה בגימון. עול שבצוארו. ולא סוס ולא ד
כמו כן. ואסורלו) להוליך לרשות הרבים שני בהמות קשורים יחד דמיחזי כ
דאזיל לחנגא. לשוק למוכרו. אבל (אבל) שני בהמות שאינן קשורי' יחד מ
להוליך יחד בידו אחת. ואם החבלים מבהמה אחת צמר ומבהמה אחת פשתן א
לכרוך בידו החבלים ואפי' בחול משום כלאים:

ל. דין סכיןלז) ומפרכין לאדם. דווקא שמן סכין. אבל חלב ושומן לא. לפי שנ

שבת נ"ד ע"ב. כו) דהלכה כרב באיסורי בכורות מ"ט ע"ב, נדה כ"ד ע"ב. כז) חמור אסור ל
בפרומביא וכו' שבת נ"ב ע"א ועיין בתוס' שם ד"ה אמר שמואל וכו'. כח) ארבע בהמות וכו'
ועיין באו"ז ח"ש סי' ט"ז. כט) כדעביד רב הונא שם אמר רב יוסף חזינא להו לעיגלי דב
הונא וכו'. ל) שלא יצא החבל חוץ לידו טפח וכו' שם נ"ד ע"א. לא) ולא הפרה בעור ה
הריצון בלע"ז כן פירש"י שם נ"ד ע"ב ועיין באו"ז סי' ט"ו. לב) חמרא אפילו וכו' שם נ"ג
לג) בהמה שאחזה דם וכו' שם ע"ב. לד) וגם משום משוי עיין תוס' שם נ"ד ע"ב ד"ה משום וכו',
סמ"ג לאוין ה' שבת דגם הוא כתב כלשון בעה"ת וגם משום משוי וכו' ועיין מג"א סי' ש"ה
ו'. לה) אבל בחצר מותר ובלבד וכו' שם נ"ב ע"א ועיין נ"ב ע"א, וס"ה, ס"ה ע"א ומוקי לה ת
כתנאי וס"ל לרב כל מקום שאסרו חכמים וכו', ועיין תוס' כתובות ס' ע"א ד"ה ממעכן וכו'
מע"ק ח' ע"ב ד"ה ומגסרן וכו' ובבעל המאור סוף פרק במה אשה, ועיין שלטי הגבורים פ' ח
ובמרכבת המשנה פכ"ו מה' שבת שהאריך בזה ע"ש. לו) ואסור להוליך וכו' שם נ"ד

* שורה 15, הרצון בו, כצ"ל.

וה ליה נולד כמו אין(לח) מרסקין לא את השלג ולא את הברד. ובחול מותר
ון חמטין מחלב ומאיסור. אע"ג דסיכה(לט) כשתייה פ"ר עקיבא (תהלים קט)
ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. וזר אסור לסוך שמן תרומה (ויקרא כב) מלא
ללו. פ'(מ) בנות כותים. קראי אסמכת' ומדרבנן אינו אסור אלא כי עביד לתענוג.
בל משום צערא כגון לחטטין או למכה שרי. דהא(מא) ביום הכיפורים שנינו מי
יש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ופ'(מב) אמרו לו אמרי' כהן שסך
מן תרומה בן בתו ישרי' מתענג בו ואינו חושש. פי' משפשף עצמו. ותינוקות גר'
אסור לאימם לסוך גופם מחלב ומחזיר. שאין זה אלא תענוג. אבל יניח לגוייה
סוך. ולהאכילן דלהזהיר(מג) גדולי' על הקטנים. אינו אסור אלא דווקא כי ספו להו
ידים. ומפרכי'(מד) לאדם מותר להסיר גילדי צואה וגילדי מכה ואפי' משום תענוג.
בהמה משום תענוג אסור משום צער שרי. ומורסא שקורין קוייטוראה מותר להוציא
מנה לחה אע"ג שיש בה דם. כדאמרי'(מה) פ"ק דכתובות. גבי מתני' דהמפים מורסא
הוציא לחה פטור. ומפרכי' אע"ג דאית בה דם. משום דדם מיפקד פקיד אבל אם
מתכוין לעשות לה פה ולהכניס הרוח ולהוציא הלחה חייב:

פרק במה אשה:

א. דין(מו) אשה אינה יוצאה בשבת בחוטין של צמר או של פשתן או רצועות
כרוכות סביב שערות ראשה. דילמא מתרמיא לה טבילה ומסירה אותה
שום חציצה ומייתיא להו ד' אמות ברשות הרבים. אבל אם הם בתוך קליעת
ערות ראשה מותר דיש איסור בסתירת הקליעה. ואם החוטים ארוגים כעין תיכי
לילות מותרי' אפי' הן כרוכות סביב השערות משום דליכא בהו חציצה ואינה צריכה
הסירה משום טבילה. ואם מוזהבת שמקפדת בטינופם אסור בכל עניין שמסירם
שעת טבילה פן יטנפו. אמנם(מז) יש פי' אחר. ואני אומר שיכול להיות דבכל עניין
יתר לדידן דלית לן רשות רחב ט"ז אמה. ושישלטו בה ששים רבוא וליכי למיגזר
די. ואפי' לתנאים שהיה להם רשות הרבים לא מצינו שאסרו לכרמלית כי אם
בתכשיטין דווקא:

ב. דין תכשיטין אשה השוק של כסף או זהב סביב ראשה ואין צציף עליו דהיינו
עיר של זהב. והיינו עטרות כלות דאסרו אף בחול לכלות(מח) דווקא. או
שפינלא ב'. היינו מחט שאינה נקובת שראשה אחד עב וסוגרת מפתחי צוואר' או
צעיף. וטבעת שאין עליה חותם בכל אלה תנן לא תצא אשה ואם (יצת) [יצאת]
רשות הרבים אינה חייבת חטאת ואסורי'. דילמ' שלפא ומחויא ורב אמ' אף בחצר
סורים. מדתנן(מט) וכבול ופאה נכרית יוצאין בחצר. מכלל דשארא אסורי. ונזמי
אף כמו כן אסורי'. אבל(נ) נזמי האוזן פרש"י דמותרי'. דמהודקין היטב: אמנם(נא)

) סבין ומפרכין לאדם וכו' לפנינו בשבת נ"ג ע"ב איתא ומפרכסין, וגירסתו כגירסת הערוך ע"ך
ך. לח) אין מרסקין וכו' שם נ"א ע"ב. לט) דסיכה כשתייה פר"ע וכו' שם פ"ו ע"א. מ) פרק
ות כותים וכו' נדה ל"ב ע"א. מא) דהא ביוה"כ שנינו יומא ע"ז ע"ב, ועיין שם ע"ז ע"א תוס'
ה דתנן וכו'. מב) ופ' אמרו לו אמרינן כהן שסך וכו' ליתא בפרק אמרו לו אך בפ"א דכריתות
ע"א. מג) דלהזהיר גדולים על הקטנים וכו' יבמות קי"ד ע"א ועיין כש"ע או"ח סי' שמ"ג.
) ומפרכין לאדם וכו' שבת נ"ג ע"ב. מה) כדאמרינן פ"ק דכתובות ו' ע"ב, ז' ע"א גבי מתניתין
' עדיות פ"ב משנה ה'. מו) דין אשה אינה יוצאה וכו' שבת נ"ז ע"א, ועיין תוס' שם ד"ה במה
' אומר ר"י וכו' ובראש פרק ב"א סי' א'. מז) אמנם יש פירש אחר וכו' עיין רש"י שם ד"ה
א נמי אריג הוא וכו'. מח) לכלות דוקא וכו' עיין תוס' שבת נ"ט ע"א ד"ה ולא בעיר וכו' ובסוטה
"ט ע"ב, ותוס' גיטין ז' ע"א ד"ה ועטרות וכו'. מט) מדתנן וכבול וכו' שם ס"ד ע"ב. נ) אבל
מי האוזן פירש"י דמותרין שם נ"ט ע"ב ד"ה נזמי האף וכו' ועיין בראב"ן סוף סי' שמ"ח.
) אמנם פירש ר"ת וכו' עיין תוס' ס"ד ע"ב ד"ה רבי ענני וכו' ובמהרש"א ועיין בפ"י שם ותוספות

ורה 13, ומפרש, כצ"ל.
ורה 23, דלית לן רשות הרבים רחב, כצ"ל.

פי' ר"ת דכל תכשיטי האילו מותרי' דהלכה כר' ענני בר ששון דלא אסר כי
ברשות הרבים. ופליג אמתני' א"כ לדידן דלית לן רשות הרבים גמור מותר. ואו
כדי ליישב מתני' דאפי' לדברי מתני' דאסרי' כרמלית וחצר היינו לדידהו. דאית ל
רשות הרבים אבל לדידן דלית לן כי אם כרמלית מותר דליכי' למיגזר מידי. וגם ד
לדידהו הוי נמי כמו גזירה לגזירה. דאסרו כרמלית אטו רשות הרבים. וברשות הרבי' ע
גזירה דילמ' שלפא ומחוויא. ולכך לדידן לא גזרינן דלית לן רק כרמלית. אבל
נתיר לדידן להיות ברשות הרבים ולשתות ולרוק ולהשתין ברשות היחיד. מש
דלדידהו לא הוה אלא חדא גזירה: ונושקא נב) של כסף או של זהב דהוא בולי
דהיינו מכבנתא. דתנן בה חייב חטאת גם לדידן אסור דכל שאסור בתורה מש
רשות הרבים אסור לדידן אע"ג דלית לן רק כרמלית: אמנם יש לומ' דווקא תלו
בלולאות חייב חטאת. אבל אם תקועה הנושקא בשלשלת כסף או זהב שיש [ש
תכשיטות עליה מותר. או אם יש מחט באותה נושקא שסוגרת בה מפתחי מלבו
סביב צוארה מותר. והוי כמו אפיקא ב'. שהיא תכשיט. וזה הדבר פשוט לפ
היתר. ודוגמא זה רגילות להוציא בשבת מפתח של כסף או של זהב ויש בה מ
וסוגרת בה מפתחי חלוקה סביב צוארה או קוטא שלה. ועושה כן מפני העב
והשפחות שגונבות מפתח התיבה (שלהן ונותנות) [שלה ונותנת] כל מפתחות
תיבותיה בתיבה אחת. שהמפתח של זהב ונושאת בצוארה לתכשיט בשבת. וכן
איתה בירושלמי על ר"ג שיצא במפתח של זהב בשבת:

עתה התרנו תכשטי אשה לדידן לן רק כרמלית דלדידהו אפי' ברשות הרבי' א
אסורי' אלא דילמא שלפא ומחוויא. וכן טבעת שיש עליה חותם מותר באי
ואפי' ברשות הרבים גמורה. דלא גזרינן באיש שליף ומחוי כדתניא נד) קמיע
(יקשתו) [יקשרנו] בשיר וטבעת. אלמא נושא טבעת ושיר. וכן נה) בירושלמי תכש
אשה אסורין לפי שהן שחצניות. משמע אבל איש לא גזרי'. ולא קשה ממ
שיצא בו ר"ג ונערו בו חבירו. אבל טבעת שיש חותם לאשה וטבעת שאין ע
חותם לאיש שניהן אסורין אפי' לדידן. דהא תנן בהו חייב חטאת. וא"כ בכרמ
אסור אפי' לדידן. והיינו דא' עולא וחילופיהן נו) באיש. ומותר לאשה לקשור רצו
סביב בתי שוקיים שלה פן יפלו. ואעפ"י שאין הרצועה או המשיחה קשורה
כמו נז) בירית. דאמר רב הונא ורב יוחנן דהוו בשתים רגלים ויוצאין בהם. דכב
דאין יוצאין בהם. זהו כשיש שלשלת מזו לזו. ובני אדם הנחבשים ויש להן כב
ברגליהם פן יברחו מנהג הוא שיוצאין בהן ברשות הרבים. ואומר מורי רבינו שמו
ואינו משוי וליכא למיגזר בהו. דילמא מפסיק ואתי לאיתויי שתוקעי' היטב. ויוצאה
אשה במוך שנתנה באותו מקום. כשהיא נדה פן יפול הדם על בשרה ויסרט בשו
אבל שלא יטנפו בגדיה אסור. כדפרישי' נט) פ"ק דאצולי מטינוף אסור:

כתובות ז' ע"ב ד"ה מתוך וכו' ותו' מנחות ל"ו ע"ב ד"ה אי קסבר וכו'. נב) ונשקא וכו' דה
מכבנתא וכו' שבת ס"ב ע"א עיין רש"י ד"ה מכבנתא ורשב"ם ב"ב קנ"א ד"ה כבינתי וכו' וב
שם קנ"ו ע"ב ד"ה כבינתי, ועיין ערוך ערך כבליאר, ושם ערך מכבנתא, ועיין ברא"ש פ"ו סי'
שכתב ובשילהי מכילתן משמע כפירש"י, וקשה לי דהא התוס' בב"ב שם ביארו שם גם לפי פיר
שכתבו ומ"מ יש בה דבר חד ע"ש וצ"ע. נג) וכן איתא בירושלמי וכו' הוא בפ"ו דשבת ה"א
בק"ע שם בשם הרמב"ן, ובחידושי הרשב"א שם נ"ט ע"ב ד"ה א"ד וכו'. נד) קמיע לא יקש
בצ"ל שם ס"א ע"ב. נה) וכן בירושלמי וכו' לפי שהן שחצניות וכו' פ"ו ה"א ובספר התרו
בארוכות סי' ר"מ מסיים בה אפי' לא גזרינן באיש דילמא שליף ומחוי גערו בו משום דאדם ח
שאני, א"נ הוי' המפתח משוי ולא תכשיט וכו' ועיין ברז"ה פ"ו דשבת, ובחידושי הרשב"א שבת
ע"ב. נו) וחילופיהן באיש שבת ס"ב ע"א עיין בתוס' שם ד"ה וחילופיהן וכו' ובתוס' עירובין
ע"א ד"ה כיון וכו' ותוס' שבת מ"ו ע"ב ד"ה ואמר עולא וכו'. נז) כמו בירית שם ס"ג ע
נח) ויוצאה אשה שם ס"ד ע"ב. נט) כדפרישית פ"ק דאצולי וכו' עיין תוס' שם ד"ה כל אצולי

. ואדם שיש לו ריח ס) הפה מותר לתת פילפל בפיו ולצאת ברשות הרבים.
אבל ספק אם [צריך] ליתנו מערב שבת כמו גילגל מלח. ומותר ליתן
או מוך במנעלו בשבת ולצאת בו. ובלא קשור. דליכא למיגזר פן יפול. אבל
דל אמרי' דבענן קשור. והאי סא) דקא' וגם אם נפל לא יחזיר והא דקאמ' ובלבד
א יתן לכתחילה לא קאי אמוך שבסנדל כמו דלא קאי על מוך שבנדתה שצריכה
להסירו כשתצטרך לנקביה:

. ומותר ליתן לכתחילה אגוז בטליתו או בסרבלו משני צדדין ולכרוך (רשם)
[שם] הלולאות שתוחב שם ראשו. או אבן אחת [אם] התקינו מערב
ת. אבל על המטבע אסור וכדתנן פורפת על האבן כו'. וכן מותר ליתן אגוז
אש בתי שוקים לקשור שם הרצועה התלויה באבנט למותחן. ומותר לצאת בשבת
ני סרבלים מפני הצינה. אפי' היה אסור לצאת בשני חגורות. והא דקא' תלמודא
תרי סב) המייני קאמרת. פרש"י שני פירושים. אחד לאיסור ואחד' להיתר:

. ומותר סג) לצאת בקמיע בשבת אם הוא מומחה. או האדם הנותן קמיע
זה אדם לבדו מומחה שריפא ג' בני אדם כל אחד חולי משונה.
וש של זה אינו כמו לחש של זה או האדם הנותנו אינו מומחה ולא נתעסק
ולם ברפואות אבל הקמיע הוא מומחה (שלבש) [שלחש] זה ריפא ג' פעמים חולי
ד ומותר לנכת בו לבית הכסא אעפ"י שיש בו שמות כיון שמחופה עור. ומותר
את באבן סד) תקומה בשבת שלא תפיל. או באבן אחרת שנמצאת מכוונת כמו
משקל אבן תקומה:

. דין אדם סה) שהוא חיגר או כווצו גידי שוקיו מותר ללכת בשבת במקל ברשות
הרבים ולסמוך עליו כמו הקיטע יוצא בקב שלו. לפי' אחד וכן בכסא שלו
סלים שבידו שמותר. כדפי' רש"י. וכן התיר ר"ת: אבל סו) [זקנים] שמנענע גופם
אינן יכולין ללכת ברשות הרבים ולסמוך על מקלות ללכת דרך ישרה:

. מותר לתת בשבת מלח על נתחי עוף ואחרי כן יין ומים וינענע יחד.
דאפי' סז) לר' יוסי דאסר מים ומלח תחילה. הרי טעם וליחלוחית העוף
' כמו שמן תחילה. והשתא דאין הלכה כר' יוסי בהילמי כדאית' סח) פ"ק דעירובי'
סר מים ומלח מועטין. א"כ מותר לערב תחילה מים ומלח מועטין ולטבול בו
ו או לשפוך על העוף או לטבול בו בליל ראשון של פסח שחל להיות בשבת.
יבול ראשון אינו בחרוסת עד שיבא המרור שהוא עיקר המצוה שיהא לתאבון, וגם

פ' שם ס"ד ע"ב ד"ה ובמוך וכו'. ס) ריח הפה וכו' אבל ספק אם צריך כצ"ל שם ס"ה ע"א
ספק הוא דקתני ובלבד שלא תתן לכתחילה קאי נמי אפילפול, או דילמא לא קאי רק אגרגיר
ח ולא אפילפול, וכן כתב הסמ"ג ומסופקני אם יכול לתנו לכתחילה או לא. סא) והאי דקאמר
אם נפל וכו' שם ס"ד ע"ב, והלשון מגומגם ונראה שנתהפכו הדברים וכן צ"ל והא דקאמר
לבד וכו' וגם אם נפל לא יחזיר וכן הוא הלשון בסה"ת סי' ר"מ, ותמוה בעיני לשון בעה"ת
רוכות בסי' הנ"ל וז"ל ובסיפא דקתני ובלבד שלא תתן לכתחילה ובברייתא תניא אם נפל וכו'.
) תרי המייני קאמרת וכו' נ"ט ע"ב ועיין בפירש"י ובתוס' ד"ה תרי המייני וכו'. סג) ומותר
את בקמיע וכו' שם ס"א ע"א, וס"ב ע"א. סד) באבן תקומה וכו' שם ס"ו ע"ב ובגמרא שם בעי
יי משקל דמשקל מאי תיקו, והמחבר לא הביא הך דינא מה דבעי אביי, וכן הסמ"ג והסמ"ק
הטור והש"ע סי' ש"ג לא הביאו הך דינא להלכה, ונראה דהוי' פשוט להם לאיסורא מספיקא
מצאתי ראיתי בערוך ערך אבן א' וז"ל אבל משקל דמשקל עלתה בתיקו וכל תיקו דאיסורא
מרא ואין יוצאין בה ולפ"ז הוא תמוה על הפוסקים שלא הביאו מרהביאו הערוך וצ"ע וכן האו"ז
ש סי' פ"ד אות כ"ג הביא הא דבעי אביי וכו' ופירש ר"ח משקל דמשקל עלתה בתיקו וכו' ע"ש.
) אדם שהוא חיגר וכו' הקיטע וכו' ס"ה ע"ב ועיין בתוס' שם ד"ה הקיטע וכו' מכאן יש להתיר
' ובתוס' יומא ע"ח ע"ב ד"ה הקיטע וכו' ועיין בשו"ת נוד"ב מ"ת סי' כ"ת. סו) אבל זקנים
נענע כצ"ל. סז) דאפילו לר' יוסי וכו' שם ק"ח ע"ב, ועיין בהגהות מיימוני פ"ב מה' שבת ה"י.
) כדאיתא פ"ק דעירובין י"ד ע"ב ועיין בתוס' שם פוק חזי וכו' ואם נותן מלח על העופות וכו'
' שרי אפילו לר' יוסי וכו' ועיין ברא"ש פי"ד דשבת סי' ב' וברא"ש פ"ק דעירובין סי' י"ט, וזה

במשנה אינו נוכר חרוסת עד טיבול שני וצנון סט) אסור למלוח כדי לשחות בו
המלח יותר מחתיכה אחת. אבל לטבול במלח שרי. כדאמר רב נחמן. ויין ע) בו
העין אסור. וכן קילור אבל על גב העין שרי. ורוק עא) תפל אסור: ומי עב) שניו
ידו או רגלו צומתה ביין בשבת אבל לא בחומץ דמחזי רפואה. ספי. ואיכי למ
משום שחיקת סימנין. אבל אי אגבה דידיה או דכרעיה שרי דהוי כמכה של ד
שמחללין עליה את השבת: ומי שיש לו חולי בשיניו לא עג) ינמע חומץ לרפ
כדי לפלוט החומץ לאחר ששהה בפיו. אבל אם בלע החומץ מותר: כל עד) האוכ
אוכל בשבת לצורך רפואה וכל המשקין שותה לצורך רפואה. אם רגילות בו
לאוכלן ולשתותן בלא רפואה. וכל האוכלין אפילו אינו רגילות לאוכלן לרעבו ולצמ
מותר לאוכלן אם אין לו חולי שהן לרפואה: החושש עה) במתניו לא יסוך חו
ויין. אבל סך הוא שמן. וורד כי אם בני המלכים על מכותיהם שכן דרכן לסוך בו
בלא מכה. ואסור עו) ליתן תוך [המכה] מים חמין. אבל נותן חוץ למכה ושותת בו
המכה. ואסור ליתן על המכה גמי עז) יבש משום דעביד רפואה. כדאית' פ"ב דזב
ובירושלמי או' משום גזירה אטו משום להוציא דם. כדמשמ' פ' המוצא תפילין. ולא
כתיתין יבישין מה שנורר מבגד פשתן:

לח. דין עט) קשר אם הוא של קיימא אסור מן התורה. כגון רצועה שתחוב במ
דרך נקב. וקושרה בפנים שלא תצא. וקשר של רצועה בחוץ שק
כדי להתיר בערב מותר גמור. ושל מנעל תלמידי חכמי' שקושרי' רצועות מנעל
רפה כדי שיוציא רגליהן מתוך המנעל עם הרצועות הכרוכות סביב המנעל ב
התרת קשר מדרבנן. כן פרש"י: ומורי רבינו מפרש מנעל דתלמידי חכמים א
מדרבנן שקושרין בחוזק רצועות מנעליהן. אבל לומדים בלילות ואינו חולצים מנעל

דלא כדעת רש"י בפרדס סי' ק' ע"ש. סט) וצנון אסור למלות וכו' שבת ק"ח ועיין רש"י ש
וד' חתיכות, ושם ממלח לא מלחנא שתים יחד, ובטור וכן בשו"ע א"ח סי' שכ"א כתבו אסור ל
תתיכות צנון ד' או ה' ביחד (בביאורי הגר"א שם ס"ק ב' לשון רש"י וטור הוא ט"ס) ומה
לדקדק בזה עיין בט"ז שם ובישועות יעקב שם, ועיין בירושלמי שבת פ"ז ה"ב ובאו"ז ח"ש
ע"ג ועיין בראב"ן סי' שנ"ב, ובשו"ת תה"ד סי' נ"ה ועיין בשו"ת פ"מ סי' ט"ז מה שהשיג
הט"ז הנ"ל. ע) ויין בתוך העין שם ק"ח ע"ב. עא) ורוק תפל אסור ופירש"י שלא טעם כלום מש
משנתו. עב) ומי שנגפה ידו שם ק"ט ע"א. עג) לא יגמע שם קי"א ע"א. עד) כל האוכלין שם
ע"ב. עה) החושש במתניו וכו' שם קי"א ע"א. וורד, פירוש ושמן וורד מותר רק לבני מלכים. עו) וא
ליתן תוך המכה כצ"ל שם קל"ד ע"ב. עז) גמי יבש וכו' שם אבל לא גמי יבש וכו' ועיין רש"י
אבל וכו' משום דמסו, ועיין זבחים י"ט ע"א אגב אורחיה קמ"ל דגמי מסי, ועיין בתוס' שם
כורך וכו' ונראה לפרש גזירה אטו להוציא דם וכו' ומיהו בירושלמי משמע דטעמא משום שח
סממנים, ובתוס' ד"ה מאי וכו' ועיין עירובין ק"ד ע"א קמ"ל דגמי מסי ובתוס' שם ד"ה לשמ
וכו' ועיין בסה"ת בארוכות סי' רמ"ב ובקצרות אשר משם העתיק המחבר, ועיין בסמ"ג לאוין
ס"ה דין השוחט ושם הביא דברי הבעה"ת, ובביאורי מהר"ר אש"ט, ובביאור רש"ל שם, ועיין בבי
הגר"א סי' שכ"ח ס"ק נ' ומה שכתב המחבר כדמשמע פרק המוצא תפילין וכו' הוא כמו שכ
התוס' בזבחים שם, אך מה שכתב בשם הירושלמי גזירה אטו משום להוציא דם אינו מובן,
ע"כ נראה לע"ד כי נשמט מדברי המחבר תיבת או כאשר הוא בקצרות ע"ש ומה שכתב ובירוש
או' משום גזירה הקו על תיבת או' הוא מיותר וצ"ל או, וכן צ"ל ואסור ליתן על המכה גמי
או משום רפואה וכו' כדאיתא פ"ב דזבחים ובירושלמי (והכוונה על ירושלמי שבת פט"ו
שהביאו התוס' זבחים שם) או משום גזירה וכו' כן נראה לי נכון. עח) ולא כתיתין יבישין
שם קל"ד ע"ב. עט) דין קשר וכו' עיין שבת קי"ב ע"א ובהרא"ש פ' אלו קשרים שהביא שם
א' דעת בעה"ת, וכן הוא דעת הרוקח סי' ע"ה ע"ש, והנה הראשונים נחלקו בדין קשר לדעת ר
והרא"ש והטור א"ח סי' שי"ז אין חילוק אם הקשר הוא של אומן או של הדיוט אלא העיקר
אם הקשר עומד להתקיים לעולם, בזה הוא חייב חטאת, בין שהוא קשר אומן או קשר הדיוט,
פירש"י ג"ב במס' סוכה ל"ג ע"ב ד"ה הותר אגדו וכו' שאינו חושש לתתירו עולמית, והיכא דח
עומד להתקיים שבוע או שבועיים (עיין רש"י ד"ה קיטרא וכו') או חדש (עיין רש"י בד"ה בדתומר
אבל אינו עומד להתקיים שם לעולם פטור אבל אסור, והיכא שעומד לקשור ולהתיר בכל יום
לכתחילה, ולדעת הרי"ף והרמב"ם פרק יו"ד מה"ש ה"א בעי תרתי קשר של קיימא ומעשה
הקו"ירו חייב חטאת, וקשר של קיימא ואינו מעשה אומן, או מעשה אומן ואינו של קיימא
אבל אסור, וקשר שאינו של קיימא, ואינו מעשה אומן מותר לקושרו לכתחילה, ודעת בעה"ת

שורה 21, אבל לומדים צ"ל: ולומדים בלילות ואינן חולצים.

א פושטין לבושיהן כי אם משבת לשבת. וא"כ אסור לקשור ולא להתיר שני
שי אבנטו ברצועה כשהאבנט מונח במכנסיים שזהו משבת לשבת. וצריך לעשות
יבה. וטוב יותר לעשות בראשו מעין בוקלא ב' בראש אחד של אבנט כמו שעושין
לחגורות:

ט. **חבל** ס) **שתלוי בצואר פרה או סוס מותר לקושרין באבוס. או איפכא.** שהרי יתירנו בו ביום להוליכה לשתות. אבל להביא חבל ולקשור
וש האחר לאבוס וראש אחד לבהמה אסור. דראש אחד יהיה של קיימא ואם
גורו מותר לקשור חגורו לטבעת הדלי כדי לשלשל הדלי בבור למלאותו מים
יתירנו לאזור בו מתניו. אבל חבל דעלמא אסור שהוא של קיימא. ואם נפסק החבל
אמצע אסור לקשור שני הראשין יחד אלא עונבן. כדתנן סא) קושרין דלי בפסיקיא
הו בחגורו. חבל דלי שנפסק אלא עונבן. דהלכה כרבנן סב) דשרו עניבה. ולא כר'
ודה דאסר. אע"ג סג) דלכאורה סתם מתנתין כר' יהודה. בד"א בישנות מכניסין
: זוג. אבל בחדשות אסור משום שצריך לקושרן. ואפי' בעניבה לא הותרו להביא:

. **דיני סחיטה: אסור לאדם ליכנס במים בשבת אם בגדיו נוגעים במים פן יסחטום.** כדאמרי' פ' אילו קשרים. פגע סד) באמת המים כו'. והמלבן הוי אב מלאכה. אבל
שום דבר מצוה מותר כדי להקביל פני רבו. כדאמרי' פ' סה) בתרא דיומ'. ונדה סו)
טובלת בבגדיה. כדאי' פ' יום טוב. וגם מתוך שלא התרתה בגדיה להטביל אלא
יך מלבוש זכורה היא שלא תסחוט. ואם סז) יש טינוף על בגדיו מקנחו בסמרטוט
אינו נותן עליו מים בשבת דשרייתו זו היא כיבוסו. כדאמרי' פ' דם חטאת. ופי' נוטל.
כיון] סח) דאיכא טינוף שם. אבל [אי] ליכא טינוף אין נתינת מים בבגד קרוי כיבוס
אינו אסור אלא גזיר' פן יסחוט דהוי ליבון. ובמקום מצוה ליכא גזירה כדפריי' לעיל. וכן
קנח ידיו במפה שאינו מתכוין ללבן ואין שם רק מעט מים. אבל יין ושמן ושאר
שקין בלא מים אין חששא אם בגדו טובל בהן. ובלבד שלא יסחוט הבגד דאסור
שום דש המשקה מתוכו. אבל ליבון לא שייך אלא במים. וליכא למיגזר שמא
חוט לצורך משקה הבלוע בבגד דאין זה רגילות שאינו חפץ באותו משקה. ולכך
גנים יין בסודרין. אבל סתימת כד וחבית שהיא למעלה והסתימה היא מבגד' או

עת רש"י כמו שהביא המחבר. ס) חבל שתלוי בצואר פרה וכו' שם קי"ג ע"א. סא) כדתנן
שרין וכו' שם, ועיין תוס' עירובין צ"ז ע"א ד"ה אביי אמר וכו'. סב) כרבנן דשרי עניבא וכו'
ין שבת קי"א ע"ב, קי"ג ע"א. סג) אע"ג דלכאורה וכו' עירובין צ"ה ע"א. סד) פגע באמת המים
' שבת קי"ג ע"ב. סה) בפרק בתרא דיומא ע"ז ע"ב. סו) ונדה שטובלת בבגדיה וכו' ביצה
ח ע"א ועיין בתוס' שם ד"ה מערמת וכו'. סז) ואם יש טינוף וכו' כדאמרינן וכו' זבחים צ"ד ע"ב,
שבת קמ"ב ע"ב. סח) כיון דאיכא וכו' אבל אי ליכא וכו' כצ"ל אין נתינת מים בבגד קרוי כבוס,
ין שבת"ל סי' ק"ח שהביא דעת בעה"ת ומסיק שם והיראים כתב שאפילו אם אין טינוף בבגד
סור ליתן עליו מים וכן כתב בשם רב יהודאי גאון זצ"ל אי נפל חמרא על לבושא בשבת אסור
מישרא עליה מיא וכו' וכוונתו להא דאיתא בבה"ג פכ"ד דשבת אי נפיל חמרא או גבידא על
בושא בשבתא אסיר לחווריה משום סחיטה ואסור למישרא עליה מיא בלא מיצרויית ואמר רבא
דם חטאת בגד שרייתו זו היא כיבוסו וכו' (וביאר תיבות בלא מצרייה הוא בלא סחיטה, ואשחט
תם אל כוס פרעה (בראשית מ') מתרגם ועצרית יתהון לכסא דפרעה, ועיין בערוך ערך צר ז') וכן
ואה גם דעת הרוקח סי' ס"ח שהביא סתמא ההיא דזבחים צ"ד ע"ב ע"ש ועיין תוס' שבת קי"א
א ד"ה האי מסוכרייתא וכו' ונדה היכא טובלת בבגדיה וכו' ובספר יראים מתרץ דאיירי בבגדי
ר ע"ש והוא דוחק דסתם בגד לאו של עור הוא וכמו שכתבו התו"י ביומא ע"ז ע"ב וז"ל אך קשה
בי דנהי דלא גזרינן משום סחיטה הוא איכא כיבוס וליבון וכו' ואין לומר דהכא ודביצה בבגדים
ל עור דשרייתו לא זהו כיבוסו זה אין לומר דסתם בגדים לאו עור נינהו וכו' והנה התוס' שבת
ם כתבו בזה שני תרוצים לתירוץ הא' היכא שיש על הבגד טיפת דם או טינוף אז אמרינן שרייתו
ו כיבוסו, אבל אם הבגד נקי לא אמרינן דשרייתו זהו כיבוסו ולתירוץ השני כל שהוא דרך לכלוך
ף בבגד נקי לא אמרינן דשרייתו זהו כיבוסו, אבל כשאינו דרך לכלוך אף בבגד נקי אמרינן שרייתו
ו כיבוסו, וכמו דאיתא בהגהות מרדכי פי"ג דשבת ע"ש והתוס' בביצה י"ח ע"א ד"ה מערמת
ר' וכן התוס' זבחים צ"ד ע"א ד"ה מקנחה וכו' לא הביאו רק תירוץ השני, ועין סמ"ג לאוין סי'

סוף, ולכך מסננין, כצ"ל.

נעורת פשתן ובלועה מיין אסור לתוחבה בחוזק בנקב לפי שהמשקה נסחט לתוך הכ
והוי דש. כדאמרי׳ האי[פט] אודרא דשיטא אסיר להדוקה. ואם מן הצד כמו בר
הכרוכה מפשתן או מקנבוס והיא בנקב החבית מן הצד אם יש כלי תחת החבית לק
מה שנופל אסור למשוך באותה ברזא לפי שהמשקה נסחט. וגם אינו[ל] הולך לאיבו
[כיון שיש כלי תחת החבית והוי חשוב כמין תתימת סך למעלה דאסור. ואם א
כלי תחת החבית דהשתא מה שנסחט מן הבגד הכרוך נופל לארץ לאיבוד]. ו
ניחא ליה באותה משקה. לפי׳ הערוך מותר למשוך בברזא ומסובריא[לא] דנזיי
דאסור להדוקה זהו כשהוא למעלה שאין המשקה הנסחט הולך לאיבוד: ומורי רבי
מפר׳ דאיסור׳ דרבנן מיהא איכ׳. אע״ג שהמשקה הולך לאיבוד. כמו ספוג אם
לו בית אחיזה אין מקנחין בו את הקערה מן השמן והמאכל. א״כ אסור למש
בברזא הכרוכה במוכין אפי׳ הן מן הצד וגם אין כלי תחת החבית. אמ׳ זעי
נותן[לב] אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמרת ואינו חושש. משום בורר.
יש קסמין קצת כיון דמשתתי הני מקודם. ומשום סחיט׳ ליכא למיגזר אע״ג ד
מים כיון דהיינו משמרת שעשוייה לכך ולא קפיד בליבונה. כדאמרי׳ נבי[לג] פרות
פ׳ במה טומנין. אבל מים בסודר אסור אבל יין שרי. ומיכן הורה רבינו הלכה למעש
על מעשה שקידים כתושים מערב שבת מותר לסנגן דרך סדין או מטפחת בשב
דמשום בורר ליכא כיון דמשתתי הכא בלא סינון ושמא יסחוט לא גזרינן אלא בכ
שהבגד מתלבן ומתכבס בכך:

פ׳ כל כתבי:

מא. מצילין כתבי הקודש מפני הדליקה אפילו למבוי שאינו מפולש. ולימי התנא
והאמוראים דווקא תורה נביאים וכתובים שלא היו כותבין תלמ
משום כתב לך את הדברים האלה ולא תורה שבעל פה. אבל לדידן שאנו רש
לכתוב הכל מפני שכחה יציל(הו)[לד] הן תלמוד הן תפילות. ואם יש לו מעות והנ
עמהן תפילין או מזוזה או[לה] שאר כתבי הקודש [מע״ש יציל הכל בשבת אפ
למבוי שאינו מפולש כדין כל כתבי הקדש] אבל ככר או תינוק לא סני ליתן
מעות אע״ג דשרי[לו] ליה בירושלמי. דהא אמרי׳ שילהי נוטל. לא[לז] אמרו ככר
תינוק אלא למת בלבד אם לא נאמר מפני הדליקה. התירו טפי. אבל טבעת לה
ארנקי אינו נראה [דליהוי] מותר להציל בכך המעות בחצר דהטבעת בטל ל
המעות ששוין יותר. אבל כתבי הקודש לא בטילי. ומציל לחצר שלו שאינה צרי
עירוב כל חפציו הן מזונותיו הן בגדיו כל מה שיש לו. אבל לחצר [חבירו] ש
עירוב דווקא כלי תשמישו הצריכין לו לאותו יום ומזון ג׳ סעודות לכל אחד ב

ס״ה דין מלבן ובמרדכי פי״ג דשבת, ובש״ג פכ״א דשבת. ועיין באו״ז ח״ש סי׳ נ״ט, ושם סי׳ ס
אות ג׳ ע״ש. פט) האי אודרא דשיטא וכו׳ שבת קמ״א ע״א ולפנינו איתא לא ליהדוק איניש אוד
בפומא דשישא. ל) אינו הולך לאיבוד „כיון שיש כלי תחת החבית והוי חשוב כמין תתימת
למעלה דאסור, ואם אין כלי תחת החבית דהשתא מה שנסחט מן הבגד הכרוך נופל לארץ לאיבו
ולא ניחא ליה וכו׳ כצ״ל ונשמט מן המעתיק מן לאיבוד עד לאיבוד השני וכן הוא בבעה״
לא) ומסובריא דנזייתא וכו׳ שם קי״א ע״א לפנינו איתא מסוכרייתא ונרשם בצד גירסת הער
מסובריא ועיין בתוס׳ שם ד״ה האי מסוכרייתא וכו׳ ובתוס׳ כתובות ו׳ ע״א ד״ה האי מסוכרי
ועיין בשיטה מקובצת שם, ובערוך ערך סבר ה׳. לב) נותן אדם וכו׳ שבת קל״ט ע״ב. לג) ג
פרוונקא שם מ״ח ע״א ושם קל״ט ע״ב. לד) יציל הן תלמוד כצ״ל ועיין מרדכי פרק כל כת
סי׳ שצ״ו פסק ר״י דה״מ בימיהם וכו׳. לה) או שאר כתבי הקודש מע״ש יציל הכל בשב
אפילו למבוי שאינו מפולש כדין כל כתבי הקודש כצ״ל אבל וכו׳ ונשמט מהמעתיק מכתבי הקוד
הראשון עד כתבי הקודש השני, וכן הוא לנכון בבעה״ת סי׳ רמ״ה, ועיין בטור אר״ח של״ד ובב
וצ״ע. לו) דשרי לה בירושלמי וכו׳ שבת פט״ז ה״ב דיסקיא שיש בתוכה מעות וכו׳. לז) ל

דרך שילך. ואם אינו הולך רק דרך אחר יציל אפילו ק׳ סעודות יחד. ובגדים לחצר שאינה מעורבת לובש ומוציא (ופוטר) [ופושט] וחוזר ולובש ומציל הרבה פעמים. ופי׳ ר״ת דווקא כשהדליק׳ באותו בית לא התירו רק כלים הצריכין לו. ודווקא ג׳ סעודות אפילו לחצר מעורבת. דמתוך שבהול אי שרית ליה טפי אתי לכבויי. אבל כשהדליקה בבית אחר מותר להציל כל מה שיתפוץ בחצר חבירו המעורבת. ומוסיף אני לומר דווקא בחצר שאינה מכוסה הדומה לרשות הרבים. ואם בחצירם דווקא שהיה סמוך לרשות הרבים אסרו אפילו מעורבת. אבל בבית חבירו המעורבת שאין לו כל זה מותר להציל כל מה שירצה. ועוד שאין בינינו רשות הרבים דשלשי ס׳ רבוא. וגם (וגם) רוחב ט״ז אמה. וליכא למינזר מידי:

מב. ת״ר(לח) נר שעל השלחן כעין קרוייזוייל מנער הטבלא ונופל ואם כבתה אין בכך כלום. ודווקא בשכח שם מערב שבת. ונרות(לט) התקועות בגוף הדלת כעין נרות חנוכה אסור להיות פותח ונועל מפני רוח של נענוע הדלת והוי כמו פסיק רישיה: אמר(ק) רב יהודה אמר שמואל פותח דלת כנגד המדורה. ולייט עלה אביי דגזר רוח מצוייה שאינו מבעיר אטו רוח שאינה מצוייה: אמר(קא) אביי מותר לומר לפני גויים כל המכבה אינו מפסיד. אבל(קב) בשאר איסורי שבת אסור לומר כן כדאיתא פרק המדיר. לאפוקי הלכות גדולות דשרו:

מג. אמר(קג) רב ואיתמי׳ ר׳ יהושע בן לוי יחיד מתפלל ויכולו באתה קדשת. ואחרי כן אומרים אותו כל הקהל יחד בקול רם. גזיר׳ אטו יום טוב שחל להיית ׳שבת שאומ׳ אתה בחרתנו. ואינו או׳ ויכולו בתפילתו. וצריך שיהא שולחנו ערוך ומטתו מוצעת. ונר דולק קודם שבת. וא״כ הוא מלאכי השרת אומרים יהי רצון שיהא לשבת אחרת כן:

מד. וצריך(קד) שני מפות על השלחן והפת סדורה בינתיים מערב שבת ולאחר קידוש יסיר המפה. ועתה נראה שהסעודה באה לכבוד שבת. והיינו דאמרי׳ פורס מפה ומקדש. ואחרי׳ יסירנה ויסעוד. וכן למחר בבקר יפרוס שתי

אמרו ככר וכו׳ שם קמ״ב ע״ב. לח) נר שעל השולחן וכו׳ שבת ק״כ ע״ב ומוקי לה התם בשכח דלא נעשה בסיס לדבר האסור. לט) ונרות התקועות וכו׳ עיין ש״ע סי׳ תר״פ. ק) אמר רב יהודה אמר שמואל פותח אדם וכו׳ כצ״ל, וכן הוא ג״כ גירסת הראב״ן סי׳ שס״ג אמר רב יהודה אמר שמואל, ולפנינו שם איתא אמר רב יהודה פותח אדם וכו׳. קא) אמר אביי מותר וכו׳ לפנינו הגירסא שם קכ״א ע״א א״ר אמי וכן הוא בבעה״ת ובראב״ן שם, ובבה״ג ה״ש פט״ז. קב) אבל וכו׳ כדאיתא פרק המדיר כתובות ע׳ ע״ב, לאפוקי ה״ג דשרו. הכוונה להא דאיתא בבה״ג פט״ז מה׳ שבת וז״ל אמר ר׳ אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד וכן במשקל בידקא וכן מיטרא ולדעתו צריך לפרש הא דקאמר הגמרא בכתובות שם לא למעוטי שאר איסורים דשבת הוא כפירש״י למעוטי איסורי שבת דחמירה ולא התירו בהן לומר העושה לי מלאכה זו אינו מפסיד, אבל בהזיק תבא לאדם פתאום כגון משקל בידקא או מיטרא דמיא לדליקה ומותר, אכן דעת בעה״ת הוא כדעת הריטב״א הובא בש״מ כתובות שם וז״ל למעוטי שאר איסורי שבת פירשו בירושלמי ואפילו בבדקא ומטרא פירש דאע״ג דאיכא פסידא טובא אם לא יצילו כמו בדליקה אין אדם בהול על ממונו כל כך דנחוש שמא יעשה מלאכה בידו כדי להציל ע״ש ובירושלמי שלפנינו ליתא, וצ״ע דהאו״ז הע״ש סי׳ ל״ו מביא ראיה לדעת בה״ג להיפוך מן הירושלמי וז״ל דודאי ליכא חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת וראיה אני מביא מפרק כל כתבי (ה״ג) דתני כשם שמצילין מן הדליקה כך מצילין מיד העכו״ם ומיד הנהר ומיד המפולת ומיד כל דבר שהוא אבד וכו׳ ע״ש, ועיין ברא״ש פט״ז סי׳ יו״ד, והב״י סי׳ של״ד סעיף כ״ו פסק כבה״ג ע״ש ובשלטי גבורים פרק המדיר נסתפק אם מותר לומר בדליקה בלשון יחיד אם תכבה לא תפסיד, ועיין שם פכ״כ דאפשר שחלוק הדליקה משאר איסורי שבת, דבדליקה מותר לומר ליחיד אם תכבה לא תפסיד ובשאר איסורים יאמר בסרם וכל זה הי׳ להגאון רע״א להביא בתוספותיו על משניות פכ״ב אות קמ״ח ע״ש. קג) אמר רב ואיתימא ריב״ל וכו׳ וכן הוא הגירסא בבה״ג וברי״ף ובראש״ש ולפנינו שבת קי״ט ע״ב איתא אמר רבא ואיתימא ריב״ל אפילו יחיד המתפלל בע״ש צריך לומר ויכולו ועיין תוס׳ פסחים ק״ו ע״א ד״ה זוכרהו וכו׳ ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפלה וכו׳ ועיין שאילתות בראשית א׳. קד) וצריך וכו׳ שהסעודה באה לכבוד שבת עיין שאילתות פ׳ יתרו סי׳ נ״ד כי היכי דתיתי סעודת ליקרא דשבתא והובא

מפות וכרקה) למדבר. מן היה טל תחתיו ועליו. וצריך קו) לבצוע על שתי ככרו
שלימות בליל שבת. וכן למחרתו. זכר ללחם משנה. וצריך לאחוז השני ככרו
בשעה שבוצע.

מה. פסק גדול מהרבה דברים הרגילין להיות מלאכת שבת על קז) ידי ישרי׳ (בא
[או על ידי גוי בין בשביל ישראל בין] בשביל גוי. או פירות שנלקט
או דגים וחיה ועוף שניצודו בשביל גוי או בשביל ישרי׳ בין בשבת בין ביום טו
מאיליהן. או עברו של ישרי׳ שעושה מלאכה לארונו ישרי׳ או לגוי או שואב מי
(החרוץ) [מהחוץ]. או שירי פתילה או שירי (מרורה) [מדורה] הכל מבואר הנ
בקוצר וקצת ראיות. משפט מלאכת שבת. ישרי׳ שבישל בשבת בשוגג יאכל הוא
לעצמו ואפילו באותו שבת. כדתנן קח) סתם משנה במסכת׳ תרומות המבשל בשוג
יאכל. ואם שוחט הוא או מדליק הנר אסור בו ביום לכל ישרי׳: ואם בישל גוי דבו
אכילה שמא אסור טפי מבישל ישרי׳ דליכא למיגזר פן ירשיע לבשל מזיד כמו פ
'אמר לגוי לבשל דקיל טפי: ואם בשביל ישראל הדליק הנר או כל דבר האסו
לישרי׳. והלחם קט) שאפה גוי בשבת או טחנו ונרקד ביום טוב יש פנים לאסור ולהתר
להתיר כמו המבשל בשבת בשוגג יאכל. וכמו נכרי שהדליק הנר. ויש חילוק בי
מידי ראכילה למלאכה אחרת. וגם לא דמי למבשל בשוגג. דהתם ליכי׳ למיגזר שיה
הישרי׳ רשע לבשל במזיד ולעשות איסורא דאורייתא. אבל יקל לומר לגוי לבש
בשבת: משפט פירות שלקט גוי או קי) [צד] דגים וחיה ועוף בשבת או ביום טו
בשביל גוי [אסור] בו ביום (או בשביל ישראל) [לישראל] אפילו נשרו או ניצוד
מאיליהן למוצאי שבת מותרים מיד. ואם בשביל ישרי׳ עשה הגוי אסורים למוצא
שבת או למוצאי יום טוב בכדי שיעשו. כדתנן קיא) במסכת׳ מכשירי׳. מרחץ המרחצ
בשבת אם רוב העיר גוים למוצאי שבת רוחץ מיד. ואם רוב ישרי׳ ימתין בכדי שיעשו
ואם ספק אם ניצודו היום או נתלשו היום תנן ספק קיב) מוכן אסור. ואם הגוי ליקט
או צדו או עשה מלאכה הדליק הנר או עשה כבש בשביל שניהן למען ישרי׳ וגוי
אסור כדמוכח קיג) בירושלמי ובפ׳ קיד) שואל ולשון אחר שתופס רש״י עיקר. ופירו
שנתלשו היום או הדגים חיה ועוף שניצודו היום ואין ידוע אם בשביל ישרי׳ הי

בתוס׳ שבת קי״ט ע״ב ד״ה ומצא וכו׳ ובתוס׳ פסחים ק׳ ע״ב ד״ה שאין וכו׳. קה) זכר למדבו
מן וכו׳ תוס׳ פסחים שם ויש מפרש זכר למן שלא הי׳ יורד בשבתות ויו״ט וכו׳ ועיין עירובין ל״ח ע״
ד״ה ואין וכו׳, ובתוס׳ ביצה ע״ב ד״ה והי׳ וכו׳ ועיין תוס׳ פסחים קט״ז ע״א ד״ה מה דרכו וכן היו
נוהג ה״ר מנחם מיוני וה״ר יו״ט ובשערי תשובה סי׳ קפ״ו, ושם סי׳ רכ״ב. קו) וצריך לבצוע וכו
שבת קי״ז ע״ב, וברכות ל״ט ע״ב, שלימות כן משמע בברכות שם מניח פרוסה וכו׳ ובשבת חיי
אדם וכו׳. קז) על ידי ישראל או על ידי גו׳ בין בשביל ישראל בין בשביל גוי כצ״ל. קח) כדתנ
במסכת תרומות וכו׳ הוא בתרומות פ״ב משנה ג׳ והובא בש״ס בכמה מקומות, ופסק כר״מ כדאית
בחולין ט״ו ע״א כי מורי להו רב לתלמידיה מורי להו כר״מ ועיין בתוס׳ שם ד״ה מורי וכו׳ משמ
שכן הלכה וכו׳ וכן משמע מסתמא דסוגיא דשבת ל״ח ע״א למחר נפק דרש להו המבשל וכו׳, וכ
הוכיח הב״ח בסי׳ שי״ח שכן הוא ג״כ דעת הטור באו״ח שם וכתב דס״ל להטור שכן הוא ג״
דעת אביו הרא״ש בחולין פ״ק מדכתב תחילה דעת הרי״ף ואח״כ כתב ור״י פסק דהלכה כר״
אלמא דמסקנתו כר״מ ע״ש, ותמוה הוא בעיני על הב״ח שלא הביא ראיה לדבריו מדברי הרא״
פרק מרובה סי׳ ו׳ ששם פסק בהדי׳ כר״מ וז״ל שם וגם תמהתי על מה שפסק הלכה כר״י דאמרי
בפ״ק דחולין דרב מורה כר״מ וכו׳ וגם רבא סבר כר״מ בפרק בירה עכ״ל וצ״ע וכן קשה לי ע
דברי הב״י שם שכתב ולזה נוטין דברי הרא״ש לפסוק כר״י ומסיק ולענין הלכה כיון שהרי
והרמב״ם והרא״ש מסכימין לדעת אחת וכו׳ וחשיב להרא״ש לדעת הפוסקים כר״י וצע״ג ועיין בביאו
הגר״א שם ס״ק א׳. קט) והלחם שאפה גוי וכו׳ עיין תוס׳ ע״ז ס״ו ע״ב ד״ה אמר וכו׳ ומכאן י
להתיר וכו׳ ועיין בשו״ת תשב״ץ ח״ד סי׳ י״ג ועיין בבאורי לספר התניא רבתי סי׳ י״ט אות נ״
קי) או צד דגים וכו׳ בשביל גוי אסור בו ביום לישראל וכו׳ כצ״ל. קיא) כדתנן במס׳ מכשירין פ״
משנה ה׳ ע״ש והובא בשבת קנ״א ע״א. קיב) ספק מוכן אסור ביצה כ״ד ע״א. קיג) כדמוכ
בירושלמי כוונתו על ירושלמי פרק כל כתבי ה״ט אמר ר׳ יעקב בר אחא הרא אמרה לצור
ולצורך ישראל אסור. קיד) ומפרק שואל קנ״א ע״א ועיין רש״י שם ד״ה רוחץ וכו׳ ולשון זה נרא

שורה 10, המבשל בשבת בשוגג, כצ״ל.

אם בשביל גוי היה. או איפכא. ידוע בשביל ישראל היה אבל ספק אם נעשה בחול או ביום טוב אותו היום הוי ספק מוכן ואסיר. אבל למוצאי יום טוב פליגי פי' שואל רב אי בכדי שיעשו. ושמואל שרי מיד ואע״ג דבפ' יש בכור אמרי' הלכה כר' באיסורית. בכאן הלכה כשמואל. כדתנן כוותיה דשמואל מרחץ המרחצת בשבת. ר' יהודה או' אם(קטו) יש [בה] רשות מותר פי' אם יש גוי חשוב שיש לו לספק בשבילו נתחמם מיד מותר. אלמ' אין צריך בכדי שיעשו. ומדרבנן דאמרי מחצה על מחצה אסור בכדי שיעשו לא תיקשי לשמואל דהתם ודאי לשם שניהן נתחמם. וכן פרש״י. התוספ גירס' זו עיקר. וכן נר״ה: ומשפט(קטז) (של קטן) [שלקטן] גוי ביום טוב ראשון או צד דגים ועוף צריך להמתין עד כדי שיעשו בחול למוצאי יום טוב כדברי(קיז) הלכות גדולות [של] רב יהודאי שלא ירויח במעשה יום טוב ראשון ללקט כדי שיהו מותרות לו ביום טוב שיני. ואם נלקטי בשביל גוי. וכן ניצודו מאיליהן. וכן ביצה שנולדה ביום ראשון הכל מותר בי״ט שני מיד. והני מילי פסח ועצרת וסכות. אבל ראש השנה נולדה בזה אסורה בזה דקדושה אחת הן. וכן הפירו' והדגים עד מוצאי יום טוב שיני מיד. וכן יום טוב הסמוכה לשבת לפניו או לאחריו. אע״ג דשתי קדושות הן כארבעה(קיח) זקנים מ״מ ביצה שנולדה בזה אסורה בזה מפני הכנה. דאין יום טוב מכין לחבירו. ואין יום טוב מכין לשבת. וכן הדין בפירות והדגים אסורים עד החול: משפט פירות או חפץ הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. כיון דליכא רק איסור דרבנן. ואותו ישר' שהובא בגללו אסור בכדי שיעשו בחול. וקצת(קיט) ראייה יש מפ״ק ומפרק שואל. וליל מוצאי יום טוב אינו מן החשבון שאין רגילות לבא בלילה מחוץ לתחום. אלא למחרתו צריך להמתין שיעור שהלך בשבת וביום טוב: משפט עבד גוי או שפחה השואבים(קכ) מים בשבת בשביל ישר' מבור שהוא ברשות הרבים ומביא בבית ישר'. ועוד שהבור [הוא] רשות היחיד עשרה ורוחב ארבעה. מתיר ר״ת לשתות. לפי שישר' היה יכול ללכת ולירד בבור ולשתות שם וכ״ש אם הגוי מביא מן הנהר מותר שהיה יכול הישר' לשתות שם בקל: ולאותו שמחמיר ואינו סומך על ההיתר זה מ״מ מותר לשתות אם הגוי מביא בשביל ישר' אחר לדידן דלית לו רשות הרבים רק כרמלית וליכא כי אם איסור' דרבנן כמו פירות הבאות מחוץ לתחום בשביל ישר' זה מותר לישר' אחר: ומותר(קכא) להניח לעבדו ושפחתו לעשות מלאכתו בשבת לצורך עצמו כיון שאין צורך ישר' וליכא איסור' למען ינוח. דבפ״ד מחוסרי כפרה. פסיק כר' שמעון דשרי. אבל אם עבדו הדליק האש בשבילו אסור להשתמש בו ישר' ואין להתיר מטעם קצץ דאמרי' בפ״ק דמותר. דהני מילי שולח איגרות בשבת שאין גוף ישר' נהנה מדבר האסור. אבל הכא כ״ש ששכיר שעושה בשביל הישר'. ואסור ליהנות ממלאכת שבת הנעשה בשבילו: אבל אם עשה הגוי בשביל תינוק או בשביל גדול חולה אפילו אין בו סכנה מותר. ואם כבר

לי עיקר וכו'. קטו) אם יש בה רשות וכו' שם ועיין בתוס' שם ד״ת דיקא נמי וכו'. קטז) ומשפט שלקטן גוי וכו' כצ״ל. קיז) כדברי ה״ג של רב יהודאי כצ״ל ועיין רש״י ותוס' עירובין ל״ט ע״ב. קיח) כארבעה זקנים וכו' עירובין ל״ח ע״ב, וביצה ד' ע״א. קיט) וקצת ראית יש וכו' מבואר בבעה״ת סי' רנ״א בארוכות וז״ל ויש קצת ראיה דתנן פרק שואל (קנ״א ע״א) גוי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן אלא אם כן באו ממקום קרוב, משמע דאם נודע שבשביל ישראל באו מרחוק לא יספוד בהן עד כדי שיעשו, שיבואו למ״ש ממקום שהביאם, דהא מרמי ליה למרחץ שנתחמם בשבת ויש לדחות דבמת החמירו טפי, שהרי גבי חפרו לו קבר בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית כן גבי חלילים, ובפ״ק דתניא (שבת י״ח ע״ב) לא תמלא אשה קדירה ע״ש עם חשיכה וכו' ולא חם נחתום וכו' ואם עשה אסור בכדי שיעשו, אע״ג דליכא איסורא רק שמא יחתה, י״ל דשייך התם איסורא דאורייתא וכו'. קכ) השואבים מים בשבת וכו' מתיר ר״ת וכו' שבת קכ״ב ע״ב ועיין בתוס' ד״ה משקה וכו'. קכא) ומותר להניח לעבדו וכו' מבואר לעיל אות יו״ד. קכב) מות' לישראל

היה מעט אש שראוי לחמם ברוחק ובא הגוי ונתן עצים והרבה אש. או היה נר אחד דולק מקודם והגוי הדליק עוד הרבה נרות מותר(קכג) ישר' להשתמש באש ובאור הנרות: ואסור לומר לגוי מערב שבת עשה האש או הדלק הנר הלילה. אבל בחול מותר לומר לו מדוע לא עשית האש בשבת שעברה. אעפ"י שעל ידי כן יבחין לעשות בשבת הבאה:

מו. **משפט** הפתילות שכבו ביום טוב ראשון של ראש השנה אסור להדליקן בלילי יום טוב שיני. וצריך פתילות אחרות, וכן ביום ראשון הסמוך לשבת אותם פתילות שכבו בשבת אסור להדליקן ליל מוצאי שבת שהוא יום טוב. בריש ביצה אמרי' דהכי הוי הכנה ונוחות יותר להדליקן: ואם הדליקן וכיבן מבחול הוכנו כבר. ואחרי כן כשהדליקן ונכבו בשבת או ביום טוב ראשון מותר לחזור ולהדליקן ביום טוב הסמוך לזה: אבל בשני ימים טובים דפסח ועצרת וסוכות אין לחוש דשתי קדושות הן והאחד חול בודאי. כן הדין בלפידים שהובערו בשבת אסור להבעירן ביום טוב, שיהא למוצאי שבת. וכן לפידים של יום ראשון של ראש השנה אסורים ליום שיני. וצריך עצים אחרים להביא ולהרבות עליהן כדאמרי'(קכד) ר"ש משילין. והיינו דא' בירושלמי(א) דביצה שירי פתילה שירי מדורה שכיבו בשבת מהו להדליק' ביום טוב. רב ור' חנינא אסרי. ור' יוחנן מתיר. והלכה(ב) כרב דאסר דפסק תלמוד' בריש ביצה כוותיה: סליק הפסק המובחר:

מז. **כלי**(ג) כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל נמי שרי לטלטולי או שלא יגנב. ואם מלאכתו לאיסור כמו קורנס של נפחים ודוגמתו מותר לטלטל לצורך גופו ולצורך מקומו. אבל שלא יגנב אסור. ומחט נקובה מותר לטלטל לטול בה הקוץ מרגלו, ואע"ג דחביל בשבת דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואם ניטלה חררת, חור שלה או עוקצה אסור לטלטלה כאבן. אבל לסגור חלוקו סביב צווארו או אשה לקשור צעיפה אפילו נקובה אסור לצאת בה ברשות הרבים כי אם אותה שראשה עב כעין אשפינלא שהיא תכשיט:

מח. **הלכה**(ד) כר' שמעון בכל מוקצה דשרי מוקצה מיאוס ובמוקצה מחמת איסור (נר) [בר] מנר שהדליקו באותה שבת דדחייה בידים, פי' בתרא חוץ ממסר הגדול ויתר של מחרישה וסכין(ה) שמיוחד לשחיטה וסכינא דאושכפי. פי' כל הכלים: דתנן(ו) מלח מותר לטלטל אפי' (לאביש לו) [לא בישלו]. אבל בשר אפי' תפל וחי מותר (פ"י) [פרק] מפנין מטלטלין עצמות מעל השלחן אם ראוין לכלב או לבהמה אחרת, מעות(ז) שעל הכר ינער הכר ויפלו מאליהן. והני מילי בשבת. אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. (ופירות) [ופירוש] שמניח היינו שמניח שם דבר האסור כדי (לשתות) [לשהות] שם כל שבת כולה. אבל נתנו שם במזיד מערב שבת כדי לנוטלן לבתר מותר לנער. כמו שכח. כדתנן טומנין(ח) בגיזי צמר ואין מטלטלין

להשתמש באש ובאור הנרות כצ"ל. קכג) כדאמרינן ר"ש משילין הוא מ"ס וצ"ל ר"ש ביצה והוא ד' ע"ב. א) בירושלמי דביצה שירי פתילה וכו' פ"א ה"א ע"ש ועיין בפה"מ ד"ה דאיתפלגון ובירושלמי שביעית פ"ט ה"א ובירושלמי עירובין פ"ג ה"ח ועיין בש"ק מה שהקשה שם לדעת בעה"ת ועיין בהרא"ש פ"ק דביצה סי' א', ובאו"ז ח' יו"ט סי' ש"ל האריך בדברי בעה"ת האלו, ועי' בתשובת מהר"ח או"ז סי' ל"ב ובמרדכי ר"ש פ"ק דביצה סי' תרמ"ה, ועיין בתניא רבתי סי' נ"ח וכל דבריו תמה בשבה"ל הקצר כלל ע"ש ובשה"ל הארוך סי' רמ"ז ע"ש מה שהאריך בדברי בעה"ת, ובדברי האו"ז הנ"ל ועיין ש"ע סי' תקי"א סעיף ד' בהגהה ובא"ר שם ס"ק י"ב. ב) והלכה כרב דאסר וכו' ביצה ד' ע"ב. ג) כל כלי שמלאכתו להיתר וכו' עיין שבת קכ"ב ע"ב, וקכ"ג ע"ב. ד) הלכה כר"ש וכו' בר מנר שהדליקו וכו' כצ"ל והוא בשבת קנ"ז ע"א. ה) וסכין שמיוחד לשחיטה וכו' שם קכ"ג ע"ב וכפירש התוס' שם ד"ה וסכינא וכו'. ו) תנ מלח וכו' אפילו לא בישלו כצ"ל שבת קכ"ח ע"א. פרק מפנין כצ"ל. ז) מעות שעל הכר וכו' קמ"ב ע"ב. ח) טומנין בגיזי צמר וכו' שם מ"ט

ותן למחר נוטל הכיסוי והן נופלות: נוטלט) אדם בנו והאבן בידו. ואםי) דינר בידו אסור. דילמא נפלה ליה לתינוק ואתי אבוה לאיתויי:

מ. מסננין יין דרך סודר לתוך הכליכ) ובלבד שלא יעשה גומא בסודר לקבל היין. ויין עכור אסור לפי שנראה כבורר. וכןל) הגיתות שכולו עכורין
ותר: כובעמ) של לבד מותר לצאת בו ברשות הרבים אם קשורה ברצועה תחת
וארו שלא יפל ברוח לפרש״י. וצ״ע כפר״ח שלא יאסר משום אהל כיון שהוא קשה
כל כובע של בגד ומטוה של נוצה מותר בלא קשור דשפיר מיהדק בראש. ואסורנ)
גרוף האבוס אפילו היא של אבן או של עץ גזירי אטו של קרקע אבלsa) (שלחן
שלחן] מותר: ולשפוך מים על הארץ להרביץס) העפר שרי כר׳ שמעון אבל
כבד את הבית אסור אעפ״י שהלכות גדולות מתיר: ואסורע) ליקח מספוא או מאכל
תר לפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת שאינה מינה. אבל מקמי חמרא לתת
פני שור מותר: הקשפ) שעל המיטה לא ינענענו בידיו אלא אם כן ראוי למאכל
בהמה. או היה עליו כר או סדין מערב שבת. טיטצ) שעל רגלו לא יקחנו בכותל
ל אבנים שמוסיף טיט אלא בקורה: לאק) יצא קטן במנעל גדול פן יפול ויביאנו.
אר) תצא אשה במנעל בשבת אלא א״כ נסתה אותו מערב שבת: שומטיןש) מנעל
על האימום. דפוס של עץ שבתוכו. אפי׳ הוא בדוחק: וחביתת) שמסתפק מציל
לש סעודות בהרבה כלים. אבל בחד כלי יכול להציל הרבה. ובלבד שלא יקלוט
קילוח מאויר בכלי אלא יניח הכלי על הארץ: קנהא) חלול מותר לקבוע בחבית
ותנין ברזא בתוך קנה החלול למשוך היין אפי׳ לא היה שם הקנה מעולם ולא ניסהו:

ואסורב) לשטוח בשבת בגדים לייבש ואפי׳ בחדרו שלא כנגד העם:

א. ואסורג) להניח על כתיפו שולי טליתו הנופל לאחוריו וכן שני קרנות טליתו התלויין למטה לפניו אסור להגיחה על כתיפיו מימין ומשמאל:

א. ט) נוטל אדם את בנו וכו׳ שם קמ״א ע״ב. י) ואם דינר בידו אסור שם קמ״ב ע״א. כ) ובלבד שלא
שה גומא שם קל״ט ע״ב. ל) וכן הגיתות וכו׳ שם. מ) כובע של לבד וכו׳ עיין שבת קל״ח ע״ב,
תוס׳ שם ד״ה תא דמהדק וכו׳ ובעירובין ק״ב ע״ב סיינא שרי וכו׳ ובתוס׳ שם ד״ה הא דמתדק
׳ אבל ר״ת פירש וכו׳ ועיין רמב״ם פכ״ב מה׳ שבת הל״א ובמ״מ והגהות מיימוני שם ועיין במ״א
׳ ש״א ס״ק ג״א, ובספר בית מאיר אר״ח סי׳ שט״ו, ובשו״ת נר״ב מ״ת סי׳ ל׳. נ) ואסור לגרוף
אבוס וכו׳ שם ק״מ ע״ב ועיין בתוס׳ שם ד״ה אבל וכו׳ ובפירוש לשון המשנה שם גורפין מלפני
פטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי עיין רש״י ובפירוש המשניות להרמב״ם דרעי הוא צפיעי הבקר,
ספר ת״א ראיתי פירש נפלא בזה בשם הגאון מו״ה זלמן זצ״ל מווילנא דרעי הוא מלשון
מקרא (מלכים ה׳) ועשרים בקר רעי ומתרגמינן ועסרין תורין דרעיה, ופרושו דמלפני השור של
פס שהוא מעונג ואיסטניס מותר לפנות, אבל לפני שור של מרעה שאינו מקפיד כל כך די שיסלק
ידי האבוס ולא יזרוק לחוץ, וזהו ג״כ כוונת הירושלמי שבת פרק תולין ה״ד מפני מה שחפטם
תיר הרעי אכל, ודלא כפירוש הק״ע והפ״מ ע״ש, אחר זמן ראיתי בחידושי הר״ן שנדפס מחדש
מס׳ שבת שכבר הקדימו בזה, והביא גם פירש״י ולבסוף מסיים והראשון נראה עיקר, וכן הוא
מעשי רוקח בחידושים על הרמב״ם פכ״ו מגאונים קדמונים ע״ש אך לא תובא שם הראיה מהירושלמי
״ל, ומהגאון ר׳ יוסף שאול נ״ז זצ״ל נעלם כ״ז עיין בהסכמתו לספר למוד ערוך על מס׳ שבת
תב שם במח״כ מה שכתב, ואין להאריך. sa) אבל שלחן מותר כצ״ל ופירש לגרוף הפרורין מעל
שלחן מותר דשם ליכא גזירה. ס) להרביץ העפר שרי וכו׳ אע״פ שה״ג מתיר עיין שבת צ״ה
א המכבד המרבץ וכו׳ ובתוס׳ שם ד״ה המכבד וכו׳ ובתוס׳ ד״ה והאידנא וכו׳ בה״ג שרי כיבוד
׳. ע) ואסור ליקח מספוא וכו׳ עיין שבת ק״מ ע״ב, בסה״ת בארוכות לא כתב בפשיטות לשון
ור רק כתב שם וז״ל הלכך צריך לדקדק כשאר בהמות (אם כצ״ל) מותר לתת מספוא שנשאר
לפני זו שאינו מינו, וכן הוא הלשון בסמ״ג לאווין שבלי ספק הוא העתק מספר התרומות
ארוכות וז״ל הילכך צריך לדקדק בשאר בהמות אם מותר וכו׳ אך המרדכי פרק תולין סי׳ תכ״ט
ב גם מסקינן דאסור ליקח תבן ומספוא מלפני בהמה זו וכו׳ ונמשך אחר לשון הספר בקצרות
ע שהביא המחבר אך הלשון מסקינן אינו מדוקדק כלל, ועיין בש״ע סי׳ שכ״ד סעיף י״ד בהגהה.
הקש שעל המיטה וכו׳ שבת קמ״א ע״א. צ) טיט שעל רגליו וכו׳ שם. ק) לא יצא קטן וכו׳
ם מ״א ע״ב. ר) ולא תצא אשה במנעול וכו׳ שם. ש) שומטין מנעל וכו׳ שם. ת) וחבית
מסתפקת עיין שבת קי״ז ע״ב ובתוס׳ ד״ה הא דתניא וכו׳, ובהגהות מרדכי פרק כל כתבי ועיין
ם קמ״ג ע״ב וברש״י ד״ה חבית וכו׳. א) קנה חלול וכו׳ שם קמ״ו ע״ב גובתא וכו׳. ב) ואסור
שטוח וכו׳ שם ר״א ור״ש אוסרין. ג) ואסור להניח על כתיפו שם קמ״ז ע״א ועיין בתוס׳ ד״ה

מס שורה 4, צ״ל : ובין הגיתות שכולן.

נב. ומותר ד) ללבוש סרבלו בלא לולאות ולצאת ברשות הרבים, ואם נפסק[ו] רצועות סרבלו או לולאות שמכנים ראשון בהן מותר ללכת בהן שהלולאות בטילות בסרבל. ואם הן מוזהבות וראויות עוד לשומם בסרבל. חשובו[ת] הן ולא בטילי. ואסור ללכת בהן ברשות הרבים כמו טליתה) (המצויינת) [שאינ[ה] מצויינת] כהילכתה דהוציא בה חייב חטאת:

נג. ורצועות ו) התלויות באבנט תוך המכנסים שלו ופעמים שהן חשובים ויקרי[ם] הן של משי. ותלוי בהן קרסים מוזהבות וקושר ראשן השני לאנפילאות של עור או בגד למותנם. ופעמים שהולך יחף שמא מותר. אעפ״י שנושא אותם החשובים התלוין באבנטו לפי שאם חפץ ילבש אנפיליאות ויצטרך להן ואפי׳ בהם הכיפורים פעמים שקושר בהן ראשי מכנסים הנופלים למטה ויקפו למעלה: והמחמיר לקושרן ולקובעם באנפיליות, וכשנועלן ולובשן כורך ראשו השני באבנט[ו] וכשהולך יחף נשארו באנפיליות ולא באבנט טוב הדבר ויצא מכלל ספק ותבו[א] עליו ברכה.

סליקו הילכות שבת. חזק:

קנה. ערבי שבתות מתפלל אדם מנחה כהילכתה ואינו נופל על פניו לבקש רחמי[ם] ושליח צבור פותח ברכו: ומודיעין על שמע כשאר ימות החול. פותח[ין] לשון ומברכין. כי ז) הוא יברך (את) הזבח (שמואל א ט). מתרגם ארי הוא יפרוס יד[א] נכסתא, אלא כשמגיע להשכיבנו כי אל מלך חנון ח) ורחום אתה: אור ופרוס עלי[נו] סוכת שלומך ועל ט) ירושלם עירך. ברוך אתה יי׳ פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: אמר שמואל אל י) יוציא אדם את עצמו מן הכלל: ר׳ יא) מאיר בר יצחק שליח צבור מוורמייזא דקדק שצריך לומר עלינו כ) ועל כל עמו ישראל שאנו כוללינו עם כל עמו ישראל. שאם יאמר עלינו ועל עמו ישראל משמע שאי[ן] אנו בכלל עמו ישראל: וכן נוהג לומר בציבור בוורמייזא. ורשאי אמר ויישר: וכ[ן] עקר: ואני בלחש: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי׳ את השמי[ם] ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: וביום טוב אומר: וידבר משה את מועדי יי׳ אל בני ישראל: קדיש עד דאמירן: ועומדין כל העם איש על מקומו ומתפללין בלחש ז׳ ברכות. אבות וגבורות וקדושת השם. ות׳: שנינו בשבת פ׳ כל כתבי הקודש א[מר] רב ואיתימא ר׳ יהושע בן לוי אמר יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכול[ו]

פתח לעשות וכו׳. ד) ומותר ללבוש סרבלו וכו׳ עיין שם קליט ע״ב. ה) טלית שאינה מצויינה כהלכתה דהוציא בה וכו׳ כצ״ל שם והוציא בטלית שאינה מצויינת וכו׳. ו) ורצועות וכו׳ נלמד מהכ״ל וקצ[ת] בתוס׳ שם ד״ה ציצית וכו׳ ועל זה סמך רבי וכו׳. ובראבי״ה פרק תולין סימן ד׳ ועיין במרדכי פרק המוצ[יא] פי׳ הפריש. ז) כי הוא יברך הזבח וכו׳ כצ״ל ובמקרא ערך פרס ח׳ כי הוא יברך הזבח ארי הוא יפרס בכה״א ולית לה כוונת יא. ולפנינו בתרגום ארי הוא פרים כמונא, וכן הוא בנוסחא: והרד״ק העתיק ארי הוא פרים על כמונא. ח) וכן ורחום אתה אומר ופרוס וכו׳ עיין בסדר ארח פי׳ ר״ס, ובכל בו שם סי׳ כ. ט) ועל ירושלים עירך וכו׳ והוא כנוסחת הבי״ שם כדי שיהיה מעין החתימה. י) אל יוציא אדם וכו׳ ברכות כ״ט ע״ב. יא) עיין לעיל סי׳ קי״ג ובתוס׳ שם ובהל סי׳ קכ״ה. כ) עלינו ועל כל עמו ישראל וכו׳ והמכת[ב] וזאת מתוכו כבר בחזור פ׳ בראשית מ״ח ק״א ע״ל ובמן כך בקודשא דיומא במרבינן הפורס סוכ[ת]

סי׳ קנה. פורס עיין ירושל׳ ברכות פ״ד ה״ג; ויק״ר ט; שוח״ט פ״ו, ואשכול (הוצ׳ אויערבך) ח״א 60.

אל ל) תיקרי ויכולו אלא ויכלו, ביני ובינך כליתים שמים וארץ. והילכך צריך לכל יחד לומר באתה קדשתה וכן כתוב בתורתך ויכולו השמים, ויברך אלהים וגו'. כולה פרשה כראית. כך מ) קיבלתי ממורי ר' יו"ם: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו. פי' נ) הקונטרס ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה וקידשו במן שלא היה יורד בו: ויש תימ' שהרי גם ביום טוב לא היה יורד המן, ואמרי' שבת לא יהיה בו. לרבות ס) יום הכיפורים וימים טובים, ומצאתי בב"ר. ויברך אלהים את יום השביעי. במה ברכו שאין ע) נר של שבת כבה מהרה כשם שכבה בחול. ויקדש אתו. במה קידשו תני ר' בשם ר' נתן קדשו בברכה. מיכן אמרו מקדשו על הכוס בכניסתו. ר' אלעזר בנו של ר' יוסף או' קדשו בנר ובי היה מעשה. פעם אחת הדלקתי נר לשבת והיה דולק והולך עד מוצאי שבת, ולמוצאי שבת מצאתי אותו מלא שמן ולא חסר כלום: אין להגוף בתכיפה אחת לשמך תכלית. שהרי אין תכלית וסוף לשמו הגדול ונמצא מחרף ומגדף. וצריך להפסיק בין לשמך לתכלית. תי':

קנו. אתה קדשת את יום השביעי לשמך. תכלית מעשה שמים וארץ. וברכתו מכל הימים, וקדשתו מכל הזמנים, וכן כתי' בתורתך: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו וקדשינו במצותיך ותן חלקינו בתורתך ושבעינו מטובך ושמחינו בישועתך וטהר לבינו לעובדך באמת וישמחו בך כל ישרי [מקדשי] שמך והנחילנו יי' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. ברוך אתה יי' מקדש השבת: כן צריך לומר שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה: רצה ומודים; שים שלום; וג' פסיעות כמשפט: ופותח שליח צבור ואו' בקול רם פ) ויכולו פסוק ראשון או' בקול רם ושותק עד יגמרו הציבור עד לעשות והוא יגמרנו בלחש: תי': ואמרי' פ' כל כתבי צ) האומר ויכולו כאילו מעיד על מעשה בראשית. ונעשין האומרין אותו עדים. דכת' בהם (דברים יט) ועמדו שני האנשים בעדים ק) הכתו' מדבר. אשר להם הריב. אלו בעלי דינין: גרסי' פ' כל כתבי, אמר רב חסדא א' מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואו' ויכולו שני ר) מלאכי השרת מלוין אותו ומניחין ידיהן על ראשו. ואו' לו וסר עונך תכופר: תנא ר' יוסי ברי' יהודה או' שני מלאכי השרת מלוין לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו. אחד טוב ואחד רע. כשבא לביתו מצא נר דלוק ושולחנו ערוך ומיטתו מוצעת מלאך טוב או' יהי רצון שיהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה בעל כורחו אמן. ואם לאו מלאך רע או' יהי רצון שיהא לשבת אחרת כך

שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ל) אל תיקרא וכו' שבת קי"ט ע"ב והגירסא שם משונה ע"ש. מ) כך קבלתי ממורי ר' יו"ם הובא שם ר' יו"ם בראי"ש פ"ז דברכות סי' כ"ט. ועיין מרדכי פ"ז דברכות סי' קל"ו שמשמעתם כשם רבוי הר"ר יו"ם וכו' ובתוס' עירובין צ"ט ע"א ד"ה הוי, ובתוס' פסחים קמ"ז ע"א ד"ה מה וכו'. והובא בתוספות ר' יהודה חסיד ברכות מ"א ע"ב וה"ל מעקבא אומר רבינו טוב (צ"ל יום טוב) בהר"ר יהודה חתן רבינו שלמה וכו' והוא ריב"ן שהוי' חתנו של רש"י, א"כ הוי ר' יו"ם נכד רש"י. וכן הוא באו"ז ח"א סי' קכ"ה וכל זה הוי נעלם מרשד"ל באגרותיו שכתב „אולי ידעת מי זה ר' יו"ם." נ) פירש הקונטרס ברכו וכו' כן פירש"י בראשית ב' ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגולגולת ובששי לחם משנה. וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת והוא ממדב"ר פ"א. ס) לרבות יוה"כ עיין במכילתא פ' בשלח. ע) שאין נר של שבת וכו' עיין מב"ר פ"א. ובפסיקתא רבתי פכ"ג ושם איתא בנו של ר' ידוסה אמר קדשו בנר וכו' הוי מעשה וכו'. פ) בקול רם וכו' עיין תוס' פסחים ק"ו ע"א ד"ה זכרהו וכו'. צ) כל האומר ויכולו וכו' הוא נשמע מכה שאמרו שם קי"ט ע"ב אפילו יחיד וכו' כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במע"ב ועיין במהרש"א בח"א שם כי האומר ויכולו הרי הוא מעיד על מעשה בראשית והרי הוא נעשה שותף עם הקב"ה כי בלתי עדותו לא יודע עשותו וכו' ע"ש. ק) בקרים הכתוב מדבר וכו' שבועות ל"ו ע"א. ר) שני מלאכי השרת וכו' שם

ומלאך טוב עונה בעל כורחו אמן: ת׳. גמר ויכולו פותח בברכה מעין ז׳. משום דא
רב משה גאון יחיד שהמתפלל בערב שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמ
משליח ציבור ברכה מעין ז׳ מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו: ולעילט) פירשת
ת׳: ואם ישאלך אדם היאך יוצא ידי חובתו הא קיימ׳ לן כר׳ יוחנן דא׳ כלת) ברכ
שאין בה מלכות שמים אינה ברכה. תריץ כי כברא) צפו הקס׳ נביאים שאי איפש
לומ׳ מלך העולם באבות כאשר פירשתי לעיל. כמו כן יש לומר שדקדקו הראשוני
ותיקנו דוגמא למלכות במגן אבות אחר זכירת האבות האל הקדוש שאין כמוהו. ת׳
וזו ברכה מעין ז׳. והפי׳ לעיל בהלכות שבת:

ברוך אתה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב הא
הגדול הגיבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ. מגן אבות בדברו מחיי
מתים במאמרו האל הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו שבת קודשו כי בם רצה להני
להם. לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד. מעין הברכות וההודא
לאדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכ
למעשי בראשית: אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳. קדישב) וכו׳. ונהגו לומ׳ משנה
לספר סידור הדלקה: ת׳. ואם חל יום טוב בערב שבת אין אומ׳ במה מדליקין כ
עיקר. לפי שאין לומ׳ עישרתם עירבתם דקיימ׳ לן בשלהי ביצה דאין מגביהין תרומו
ומעשרות ביום טוב. גזיר׳ משוםג) מקח וממכר. ולדלג האי בבא ולומ׳ אינך לא ית
דאם כן לא יאמר כל דיני הדלקה. הדליקו את הנר: פעם אחת עירבו בבית רבי
מערב שבת ובלילי שבת שכחו ואכלו העירוב ולא נשתייר ממנו אלא פרוסה אחה
וא״ר דמותר לסמוך על חתיכה זו לטלטל ברבנן. דא׳ בעירובין. א״רד) יוסי בר׳
שצריך שתי סעודות לעירוב בתחילת העירוב. אבל בסוף אפי׳ כל שהו. ואע״ג דאיכ
דפליג עליה אמרי׳ הלכהה) כדברי המיקל בעירוב: כ״מ. ת:

קנז. פי׳ו) של במה מדליקין:

במה מדליקין לעשות פתילה. לא בזפת. לאו לעיניין פתילה אלא לתת במקום שמ
וכל הני מזפת ואילך פסולי שמנים הן: לכש שוכא דארזא. עמרניתא דאי
בה כמין צמר יש בין קליפתו לעצו. חוסןז) כי תנא דדייק ולא נפיץ. דכיון דל
נפיץ אין שמן נמשך אחריו. נפיץ קרפיר ב׳: כלך. נושקרא. פסולת של משי. וקור
לו פלוצוייל. פתילת האידן. אחוונא. ערבה. ויש כמין צמר בין קליפה לעץ: פתיל
המדבר. שברה. ירוקה שעל פני המים. אוכמתא דארבי. ספינה המעכבת במים במקו
אחד נדל ירקרוקית סביב שוליה מבחוץ. וכל הני פסולי פתילות. משום שהאור מסכסכ
בהן קופצת ונפסקת ואין אורה ושלהבתה עומדת במקומה: לא בזפת ולא בשעוה כו

קי״ט ע״ב. ט) ולעיל פירשתי עיין סי׳ ק״ה. ת) כל ברכה שאין וכו׳ ברכות מ׳ ע״ב ועיין בתו
שם ד״ה אמר אביי וכו׳. — א) כבר צפו הקס׳ אולי צ״ל הקדושים. ב) קדיש ב״מ וכו׳ כצ״
ג) משום מקח וממכר עיין ביצה ל״ז ע״א דסתמא דגמרא קאמר האי טעמא רק על לא מקדיש
וכו׳ ולא על ולא מגביהין תו״מ, ואפשר דטעמא משום מתקן, וכמו שכתבו התוס׳ חגיגה ח׳ ע
ד״ה משום וכו׳ ולא דמי להגבהות תו״מ דאסור משום מתקן וכו׳ ע״ש אך באמת ניחא דהאי טעמ
דמתקן לא שייך ביו״ט דהא מותר לתקן דבר שהוא צורך אוכל נפש. ועיין בשו״ת מהרלב״ח סי׳ ט
ובספר מרכבת המשנה על הרמב״ם פכ״ג מה׳ שבת ה״ט ובצל״ח ביצה ל״ח ע״א. ד) אמר ר׳ יו
בר״א וכו׳ עירובין פ׳ ע״ב ופסקו הרי״ף והרא״ש והטור כוותיה דר״י. וצ״ע מדוע לא הביאו הרמב״
ובפירוש המשניות כתב דאין הלכה כר״י. ה) הלכה כדברי המיקל בעירוב שם מ״ו ע״א, וה
עובדא הובא במרדכי פרק חלון סי׳ תקכ״ה, ונראה דמה שהתיר לסמוך על חתיכה הנשארת הי
אף לשאר שבתות, דאי דוקא לאותה שבת למה לי׳ למימר ונשתייר ממנו פרוסה אחת הא אפי
לא נשתייר כלום לאחר חשכה מותר לאותו שבת וכמו שכתב המרדכי גופיה בפרק בכל מערב
סי׳ ת״צ מכאן משמע דמותר לאכול העירוב לכתחילה מיד משחשכה לאחר קנית העירוב, וכדאית
בהג״ה סי׳ שצ״ד ס״ב ע״ש. ו) פירש של ב״מ כל הפירוש הוא מפירש״י שם. ז) חוסן כית

שורה 3, ולעיל פירשתי אולי הכוונה לעמ׳ 17 שבחו של אברהם מוגה, וזה לא
הזכיר (רש״א).

שורה 5, צ״ל: הק״כ נביאים (מגילה יז, ועיין לעיל עמ׳ 18).

שורה 7, דוגמא למלכות עיין או״ז ח״א סי׳ כג.

ויט׳ שעוה אצטריכא ליה. מהו דתימ׳ לפתילה נמי לא לעשות כמין פתילה ארוכה
ין שאנו עושין קנדויילא משעוה קמ״ל דלא אסר אלא ליתן שעוה על הפתילה.
זפת והלב. אבל כעין קנדויילא הכל כשר ומותר: קיק. עוף אחד יש בכרכי הים
ק שמו. ולא בשמן שריפה. שמן של תרומת שנטמאת. ומאי טעם לפי(ם) שאין
רפי׳ קדשי׳ ביום טוב. ובשבת מאי טעמ׳ לא מתוך שאתה מצווה עליו לבערו
ית שמא יטה. עיטרן(ס). פסולתא דזיפתא. מפני כבוד השבת. שריחו רע. צנונות.
ן. שמן דגים. קירבי דגים שנימוחו. פקועות. דלעת מדברית. נפט. מין שמן שריחו
: כל היוצא מן העץ. פי״כ) הקונט׳ כגון קנבוס וצמר גפן. ולי נראה דקנבוס וצמר
ן מדליקין בהן. דאפי׳ פשתן לא איצטריך למעוטי מכללא דכל היוצא מן העץ
א משום דכתי׳ ותטמנם. אבל עיקרו ירק הוי. וכן קנבוס וצמר גפן וכל דבר
ורעין אותו בכל שנה ומדליקין בה דירק נינהו. ואין מקבלין טומאה דצמר
שתי׳ כעינן לשלש על שלש לדברי הכל: תם. ב״מ: שקיפלה. כדרך שגודלין
ילות. שפופרת של ביצה. שתהא מנטפת. ויתקיים הנר. שהשמן מטפטף כל שעה
וך הנר. וטעמ׳ משום שמא יסתפק ממנה וכיון שהקצהו לנר חייב משום מכבה.
ל אם חיברה ליכא למיחש דמשום איסור שבת בדיל מינה. ויתן ראש הפתילה
יני שהוא יוצא דרך הנקב האחר שבנר לשאוב השמן ונמשך ראש הפתילה לראש
לק. ור׳ יהודה מתיר. דלא גזר. מפני גוים. כגון פרסיים שהיה להם יום איד
אין מניחין אור אלא בבית ע״ז שלהם. ומפני לסטים. שלא יראו שיש אדם ויבואו
יו. ומפני רוח רעה. הבאה(ל) לפניו. וכשאינו רואה נוח לו. כחס על השמן שרואהו
מתקלקל וחס עליו וכיבה את הפתילה. הנר. קרוייויל בלעז שהוא עושה פחם.
יכרין זה. עם חשיכה. שמא(מ) ימהר להזכיר ויפשעו ויאמרו עדיין יש שהות.
שרתם. פירות האילן לסעודת שבת. שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר.
יבתם. עירובי תחומין וחצירות. והני תרי שייכא למימרינהו בלשון שאלה דשמא
ר עשו. אבל בנר לא שייך למימר הדלקתם. דדבר הנראה לעין הוא אי אדלוק
לא. ספק חשיכה. כגון בין השמשות. את הודאי. דתיקון(נ) [מעלייא היא ואין
ובילין את הכלים. דהוי משום שבות כדאמרי׳ במסכת ביצה דנר׳ כמתקן כלי. ואין
ליקין את הנרות. וכל שכן. דספיקה דאורייתי׳ הוא. וזו ואין צריך לומ׳ זו קתני.
ל מעשרין את הדמאי. ולא דמי למתקן דרוב עמי הארץ מעשרין הן. ומערבין.
ומנין את ההמין. נותנין בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן אבל משחשיכה
ודאי אין טומנין:

מה מדליקין ובמה אין מדליקין. אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך
ולא בפתילת האידן ולא ביורוקה שעל פני המים. לא בזפת ולא בשעוה ולא
שמן קיק ולא בשמן שריפה ולא באליה ולא בחלב: נחום המדי אוי (אין) מדליקין
לב מבושל. וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו.
ן מדליקין בשמן שריפה ביום טוב. ר׳ ישמעאל אומר אין מדליקין בעיטרן מפני
וד השבת. וחכמים מתירי׳ בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות
שמן דגים בשמן פקועות בעיטרן ובנפט. ר׳ טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן

ל. ם) לפי שאין שורפים קדשים וכו׳ שם כ״ג ע״ב. ס) עטרן פסולתא וכו׳ שם כ״ד ע״ב. י) שמן
ם קירבי דגים וכו׳ עיין תוס׳ שם כ״ג ע״א ד״ה איכא בינייהו. כ) פירש הקונטרס כגון קנבוס וכו׳
ן לעיל בה׳ שבת סי׳ י״ט. ל) הבאה לפניו וכו׳ וברש״י כ״ט ע״ב הבאה עליו ונרשם מן הצד
א מרה שחורה. מ) שמא ימהר להזכיר וכו׳ ולשון רש״י שם ל״ד ע״א שאם ימהר להזכירם
עוד יום יפשעו ויאמרו עדיין יש שחות. נ) דתיקון מעלייא הוא ואין מטבילין וכו׳ כצ״ל.

זית בלבד. [כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן] ס) וכל היוצא מן ה
אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן. פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה ר׳ אל
אומר טמאה היא ואין מדליקין בה. ר׳ עקיבי אומר טהורה היא ומדליקין בה.
יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שו
מנטפת ואפי׳ היא של חרס ור׳ יהודה מתיר. אבל אם חיברה היוצר מתחילה מ
מפני שהוא כלי אחד. לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפת
לתוכה בשביל שתהא שואבת. ור׳ יהודה מתיר. המכבה את הנר מפני שהוא מתי
מפני גוים ומפני לסטים ומפני רוח רעה בשביל החולה שישן פטור. כחס על
כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. ור׳ יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מ
שהוא עושה פחם. על שלש עבירות נשים מיתות בשעת לידתן על שאינן זהי
בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת
חשיכה עישרתם עירבתם הדליקו את הנר. ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעש
את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את הד
ומערבין וטומנין את החמין: סליק פירקא:

א״ר ע) אלעזר א״ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנ׳ וכל בנייך לימ
יי׳ ורב שלום בניך. אל תיקרי בניך אלא בונייך. שלום רב לאוהבי תו
ואין למו מכשול יהי שלום בחילך שלוה בארמנותייך. למען אחיי וריעיי אד
נא שלום בך. למען בית [ה׳] אלהינו אבקשה טוב לך יי׳ עוז לעמו יתן יי׳ י
את עמו (ישר׳) בשלום: ועומד הנער ויאמ׳ קדיש בלא תתקבל ת׳: ומקדש ב
הכנסת. לאפוקי פ) אורחים ידי חובתן דאכלי ושתי בבי כנישתא: בריש ערבי פס
ואע״ג צ) דאמריי במגילה פ׳ בני העיר בתי כנסיות אין אוכלין ואין שותין בהן. אות
שאוכלין בהן נעשין על תנאי והתם משוי חילוק: ושאילו מקמי ר׳ יהודאי
מישקידש ר) לאנשי ביתו ובא אצל אנשים שיודעין לקדש מהו שיחזור ויקדש ל
ואי לא יקדש ש) ומצא׳ בתשובות הגאונים המברך ברכת קידש וברכת הבדלה לאח
צריך שיכוין להשמיע. והשומע צריך שיכוין לשמוע. ואם ת) לא נתכוין להשמיע וש
לשמוע לא יצא: ת׳. קידוש: ויכולו בו׳: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה בורא פרי הג
ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו שבת קדשו באה
וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית. כי ת) הוא יום תחילה למקראי קודש זכר
ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים שבת קדשך באהבה וב
הנחלתנו ברוך אתה יי׳ מקדש השבת:

ולאחר סעודה נהגו לומ׳ זמירות.

קנה. יקר א) יום שבת תגדיל. בברית שלום וחיים. וקדשתו ויהי מבדיל. בין ישו
לגוים: האומרים אך דבר לשון. לדמות ימיהם ליום קדשו. חניה

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) כמה שכ׳ בדברות במשנה תורה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו׳ על כן צוך
אלהיך לעשות את יום השבת.

ס) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וכל היוצא וכו׳ כצ״ל. ע) א״ר אלעזר וכו׳
מס׳ ברכות. פ) לאפוקי אורחים וכו׳ עיין לעיל סי׳ ק״ו. צ) ואע״ג וכו׳ מגילת כ״ח ע״א
תוס׳ שם ד״ה אין אוכלין וכו׳ בחדר הסמוכה וכו׳. ק) אותן שאוכלין וכו׳ שם כ״ח ע״ב. ר)
שקידש כצ״ל. ש) ואמר לא יקדש. עיין בבה״ג הלכות קידוש והבדלה ואיתרמו ליה איניש ברו
אתריגא דלא גמירי וכו׳ ועיין ברכות מ״ה ע״ב, ובתוס׳ חולין ק״ו ע״א ד״ה וש״ס וכו׳ וכמוד
סי׳ רע״ג. ת) ואם לא נתכוין להשמיע כצ״ל ר״ה כ״ח ע״ב. ת) כי הוא יום תחילה וכו׳
הוא ג״כ נוסח רש״י עיין כתובות ז׳ ע״ב מידי דהוי וכו׳ והרמב״ן דברים ה׳ ט״ו כתב ואנו אומ
בקדוש היום כי יום זה תחלה וכו׳. א) יקר יום שבת תגדיל וכו׳ השיר הזה נמצא ברויאן

מקדם ליום ראשון. ערב מאחור ליום ששי. תעתוע קדר ודישון. איך בעלי האמת ישיא. ידמו עידים לעדיים והמתים אל החיים: וקדישתו: ומה לשכיניי המבקשים לעלות לכסא(ג) ממלאכה. מנוחת אלהים ואנשים. ושם צוה את הברכה. תחילה(ד). למקראי קדשים. מימי בראשית נמשכה. פרי מצוותו עץ חיים. בצילו נחיה כגוים: וקדשתו: דגולה לשמך מכהנת. ושמך בירה למשענת. היתה בחיקך מקוננת. ועל שלחנך מרננת. שביעה במן מעודנת. ועוד הותירה צנצנת. מודעת זאת באיים. ויצא לה שם בגוים: וקדשתו: הוסף(ה) (על) [אל] ידך שנית. להרשו) (מלאכה קדמוניות) [מלוכה קדמונית] להולכת קדורנית. פזורה שמאלית וימנית. (ותטש)(ו) [ותבוש] ערבית ויוונית. והשב כתונה אהרונית. ותוקדש במהנה הלויים. שמך המחולל בגוים. וקדשתו:

אחרת:

קנט. כל(ח) מקדש שביעי כראוי לו. כל שומר שבת מחללו. שכרו הרבה מאד על פי פעלו. איש על מחנהו ואיש על דגלו: אוהבי יי׳ המחכים לבניין אריאל. ביום שבת שישו כמקבלי מתן דת נחליאל: גם שאו ידכם קודש ואמרו לאל. ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו ישרי: דורשי יי׳ זרע אברהם אוהבו. המאחרים לצאת מן חשבת וממהרים לבא. ושמחים(ט) לשמרו ולערוב מערבו. זה היום עשה יי׳ נגילה ונשמחה בו: זכרו תורת משה עבדי כמצות שבת גרוסה. חרותה ביום שביעי ככלה בין שתי ריעותיה משובצה: טהורים יירשוה ויקדשוה כמאמר אשר עשה. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. יום זה קדוש הוא מבואו ועד צאתו. כל ישרי׳ כבדוהו כמשפט המלך ודתו: לנוח בו ולשמוח בתענוג שבת אכול ושתוה. כל עדת ישר׳ יעשו אותו: משוך חסדך ליודעך. אל קנוא ונוקם. נוטרי יום שביעי בזכור ושמור להקם: שמחים בבניין שלם. ואור פניך תבהיקם. ירוויון מרשן ביתך. ונחל עדניך תשקם. עזור שובתים בשביעי. בחריש ובקציר לעולמים. פוסעים בו פסיעה קטנה. וסועדים בו לברך שלש פעמים: צדקתם תזהיר כאור שבעת הימים. יי׳ אלהי ישראל הבה תמים: קדשם במצותיך וטהרם כעצם השמים לטוהר. רוחך(י) (תנחומו כבהמה) [תנחמו כבהמה] תרד בבקעה מן ההר: שבתיהם תשכנם בנחלת הסהר. כנחלים נטיו. וכגנות עלי נהר: אחרת:

בשבתות וימים טובים.

קס. על(כ) אהבתך. אשתה גביעי. שלום לך שלום יום השביעי: ששת ימי מעשה לך כעבדים. אם אעבוד בהם אשבע נדודים. כולם בעיני הם כימים אחדים. מאהבתי בך. מאהבתי. יום מרגוע: שלום: אצא ביום ראשון לעשות מלאכה.

הלוי אשר הוציא לאור שד״ל, ובראשי החרוזות שם יהודה, ושד״ל באגרותיו הגיה מדעתו במקום ותוקדש במחנה הלוים, יתקדש במחנה הלוים כדי להמציא תיבת „הלוי״ בדוחק, וכן הדפיס גם בדיואן יתקדש, והה״א מיהודה הוא לדעתו בחרוז היתה בחיקך מקוננת, והוא ללא צורך כי כמה שירים לר״י הלוי נמצא בדיואן ולא נרשם שם רק שם יהודה. ב) הגיהם מקדם ליום ראשון, בדיואן נמצא „אדום מקדם ליום ראשון״ וכן נראה עיקר. ג) לכסא ממלכה כצ״ל והמשורר קורא לשביתת יום השבת בשם כסא ממלכה. ד) תחילה למקראי קדשים כצ״ל. ה) הוסף אל ידך שנית כצ״ל. ו) לחרש מלוכה קדמונית כצ״ל. ז) ותבוש עֲרָבִית וִיוָנִית כצ״ל כל זה תקנתי מדיואן לר׳ יהודה הלוי סי׳ ע״ט. ח) כל מקדש שביעי וכו׳ השיר הזה נדפס בסידורים שלפנינו ובכל זאת בואו ונחזיק טובה להמחבר גם בזה שהאיר עינינו בשתים א) בגירסתו הנפלאה ה׳ אלהי ישראל הבה תמים, והוא לשון המקרא שמואל א׳ י״ד, ולא כמו שנדפס בטעות בסדורים אהבת תמים, והמשורר מסיים בכל חרוז בפסוק, ועוד הוסיף על נוסחתנו חרוז נעים קדשם וכו׳. ט) ושמחים לשמרו וכו׳ כן הוא הנכון להשלים הוי״ו ובנוסח שלנו חסר הוי״ו. י) רוחך תנחמו כבהמה וכו׳ כצ״ל. כ) על אהבתך וכו׳ באגרות שד״ל נרשם כי השיר הזה נמצא בספר טל אורות והוא לר״י הלוי, ונדפס

לערוך ליום שבת. המערכה. כי האלהים שם. שם הברכה. אתה לבד חלקי. אתה
מכל יגיעי: שלום: מאור ליום קדשי. מאור קדושי. שמש וכוכבים קיוו לשמשי. מ
לי ליום שני. או לשלישי. יסתיר מאורותיו. יסתיר. יום הרביעי: שלום: אשמע מבש
טוב ביום חמשי. כי מחרת יהיה נופש לנפשי. בקר לעבודתי. ערב לחפשי. קרוי על
שולחן. קרוי. מלכי ורועי: שלום: אמצא ביום ששי נפשי שמחה. כי קרבה עלי יו
המנוחה. אם נע ונד אלך למצוא רווחה. ערב ואשכח כל. ערב: נודי ונועי: שלום
מה נעמה לי עת. בין השמשות. לראות פני שבת. פנים חדשות. בואו בתפוחים
הרבו אשישות זה יום מנוח זה. זה: דודי וריעי: שלום: אשיר לך שבת שיר א
ידידות. כי יאתה לך אתְ יום חמודות. יום תענוגים גם. שלש סעודות. תענו
לשולחני. תענוג. תענוג יצועי: שלום לך שלום יום השביעי: חוק:

פתרון נשמת.

קסא. נשמת כל חי תברך. כדאמ׳ ברכי נפשי את יי (תהלים קד) מן העולם ועד
העולם. אתה אל. ברוך יי׳ אלהי ישראל מן העולם וע
העולם (שם קו). ומבלעדיך. כי מי אלוה מבלעדי יי׳ (שם יח). ויי׳ שמ
ער לא ינום ולא יישן. כלומר לכך נקרא שמו יי׳ להודיע לבאי עולם שהוא
מנהיגם וסובלם ומגלגלים במדת רחמים, שיי׳ הוא מדת רחמים, הה״ד וארא
אל אברהם באל שדי. (שמות ו). בשם של גבורה לפי מדת הדין. ושמי יי׳. במידת
של שם זה לא הייתי נודע להם. שלא נגליתי להם במדה זו שאני מגלה לך. אלא
ייסרתים ודקדקתי עמהם עד כחוט השערה: במדתו של אלהים. הדין והמשפט והחרץ
והשורה. ושי״ה וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יי׳ (שם). במדה זו שאנ
נגלה לך. שכן בגאולת בניי צריכה מדת רחמים. וכן אתה מוצא בראשית ברא אלהים
ויברך אלהים את האדם. במדת הדין התחיל לבראותו. לאחוז בחרץ המשפט. כיו
שסרח אדם וראה שאי איפשר לעולם בדין עמד ועירב ועשאו במדת רחמים. הה״ד
וישמעו את קול יי׳ אלהים מתהלך בגן (בראשית ג). כשירד לדין שיתף הרחמים
בדין ליכנס לפנים מן השורה. והוא לא ינום ולא יישן. לשמר עולמו במדה טובה.
דכתי׳ (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישר׳. ער ולא יישן. אינו פסוק.
שומר ישר׳. ומצפה לכך. מעורר ישינים וכו׳. ואילו (ג) פינו. וי״ו מוסף על עניין
ראשון. על זה ועל זה שניהגת עולמך בחסד. שני׳ עולם חסד יבנה. ובריותיך ברחמים.
אין מעצור כח בכל איברינו להללך על אחת מהרבה כחול הים שהפלאת לנו.
אפילו אילו היה פינו מלא שירה כים ולשונינו מלא רינה כהמון גליו של ים.
ושפתותינו רחבות להרבות דברים כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות ונהוגות כשמש וירח
להביט בסדר פלאיך. וידינו כנשרי שמים לעוף ולמהר לפשפש סוף ניסיך. ורגלינו
כאיילות. לרוץ בקלות רגל לחזור ולשוט בכל פינה ובכל זווית חקר טובותיך. אפילו
מצאנו כח בכל אלה עדיין אין אנו מספיקין כו׳: על אחת מאלף אלף אלפי אלפים
וריבי רבבות הטובות כו׳. כך או׳ ר׳. ואינו או׳ פעמים. שאין לומר פעמים אצל
הטובות, מפני שהוא בא להדביק ריבי רבבות אל הטובות ואתה מפלינו בפעמים.
אבל באלפי אלפים שלמעלה היה מכוון. כדכתי׳ יוסף יי׳ עליכם ככם אלף פעמים.
ויש שמחסרין ו׳ מוריבי רבבות. כדי להגדיל בחשבון. כלומר אלף אלפים פעמים של

במעט שינוים בספר אבן ספיר ח״ש. ג) ואילו פינו וכו׳ כן הוא ג״כ בסרע״ג, ובררי״א. וכן הוא

בי רבבות. ואין סוף לחשבון זה. אבל ר׳ עושה אותם שני חשבונות אלף פעמים
לפי אלפים הטובות. וריבי רבבות פעמים הטובות. וכמה וכמה פעמים אתה מונה
ושבון הזה. ואין לו קץ. ואין צריך לחסר הוי״ו. ברעב זנתנו. בדבר מזון. מאכל
שתה. שהעולם רעיבים ואנו שביעים מליאי בטן. ובשובע מ) כלכלתנו. בשנת שובע
ואתנו להרים ראשינו. עד שגברה ידינו בעושר וכבוד והרמת קרן וטכסיסי מא) על כל
מה ולשון כמו ספר מזונות בספר פרנסה וכלכלה. פירנוס וכילכול. פורנישמט ב׳.
ל דבר מחסור לצאת ולבא לדבר אל בית הוועד להחזיק יד לכל צרכים לדיבור
מעשה. וזהו פרנס הציבור. וכן הוא או׳ השלך על יי׳ יהבך (תהלים נה). משאוי
לך לכל דבר והוא יכלכלך. ישאך ויסבול עולך. כמו (בראשית מז) ויכלכל יוסף.
מחסורם וכל משאם קיבל עליו להכנים ולהוציא. כמו (מלכים א ח) ושמי השמים
יכלכלוך לשון סבל ועול. נלאיתי כלכל. שופריר ב׳. מר׳: מחרב הצלתנו. לשון
צילני מהרב פרעה (שמות יח). מדבר מלטתנו. לשון אשקמוצייר ב׳. הנמלט מן
עה. כמו (איוב א) ואמלטה רק אני. אמלטה נא שמה (בראשית יט). ואבא
ולהו והמליטה זכר (ישעיה סו). וכן נפשינו כציפור נמלטה ואנחנו נמלטנו
הלים קכד). כן הדבר נופל בצידינו ואנו נשמטנו מתחתיו. ומחלאים רבים רעים
אמנים דיליתנו. רבים ונאמנים לא שייכי גבי הדדי. אלא כדכתב (דברים כח) וחלאים
עים ונאמנים. ואמרי׳ בתלמוד רעים נ) (בחליותן) [בשליחותן]. ונאמנים (בשליחותם)
שבועתם בפר׳ ישמעאל. בשעה שנכנס החולי באדם משביעין אותו שלא יצא ממנו
יום פלוני. על יד פלוני ועל ידי סם פלוני. דיליתנו. כמו (פי) (תהלים) ארוממך
כי (דיליתנו) [דליתני] חלאים. חטף קמץ. לשון חולי הוא. תחלואים הרבה. אבל
לאים בחטף לבדו. הן תכשיטין. כמו (שה״ש ז) חמוקי ירכיך כמו חלאים. וכמו
זהב והלי כתם (משלי כה). עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך. בלשון
מקרא חסדך ואמיתך תמיד יצרוני. אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי׳ יסעדיני. חסד
אמת מן ינצרוהו. שלח אורך ואמיתך המה ינחוני. ואף כי מיושב ללבי איברים
פילגתנו. עשאנו איברים איברים. ולא שפילגתה בנו. דמשמ׳ שאנו גופינו לבד
איברים חילק ופילג בגופינו ואינו כן שאף הגוף עשוי איברים איברים שכל פרק
רק וכל חוליא וחוליא חשוב אבר. ויש שגורסין שפילגת בנו. ועל כן שהפלאת בנו כל
ת. איברים שפילגת בנו. שחילקת בנו אבר אבר לעצמו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו.
אומ׳ בנו אין רוח חכמים נוחה הימינו. דהא כת׳ קרא ויפח באפיו (בראשית ב).
כותב תיבה זאת יכתוב באפינו. מלא יו״ד. דלישתמע לשון רבים. על שם שני נחירי האף
עניין המקרא. וכן (איכה ד) רוח אפינו משיח יי׳. אבל אשר נשמה באפו (ישעיה ב).
שעיה מדבר על כל האף במו שהוא לשון יחיד. וכן (שמות טו) וברוח אפך
בראשית נ) בזעת אפך. כולו לשון יחיד. ולכך נכתבי׳ חסרי׳ מיו״ד. ויש שכותבי׳ יו״ד
אפך דשירת הים. ואין נר׳. דא״כ היה לו ליכתב יו״ד כמו כן בבזעת אפך. על פי
מסורת שאומ׳ ב׳ בתורה. ורוצה לומר דשוין הן זה בזה. או ימסור ב׳ באורייתא
חסר וחד מלא. שכן דרך המסורת. וקשה משוב מחרון אפך. ונר׳ משום דשוין
יחד בחד טעמ׳ בפשטא המסרן ב׳ בתורה. ואני מצ׳ יו״ד מוגה בשניהם. וא״כ יפה
ומר המסורת. יואין להשוות אליהם שאר אפך. ומ״ס ס) היה לו למסור ב׳ בתורה

ימב״ם בסדר תפלות, ובזוהר פ׳ תרומה דף קל״ת. מ) ובשובע כלכלתנו וכן הוא ברמב״ם סדר
פלות ובשובע, ועיין א״ע בפירושו לבראשית וז״ל שבע גדול וכו׳ ע״כ יטעת האומר בתפלת שבת
שובע כלכלתנו בוי״ו כי שובע שם הפועל הוא, והנכון ובשבע כלכלתנו בלא וי״ו, וכן הוא
יד״א. מא) וטכסיסי הוא לשון סדר כמו בטכסים הזה הבא עליו וכו׳ מדרש ש״ר פ״ת. נ) רעים
שליחותן ונאמנים בשבועתם כצ״ל ע״ז נ״ה ע״א ע״ש ועיין במהרש״א בח״א שם. ס) ומ״ס

מלאים: ורוח. כמוע) מישמוש הניתן באיברים. כגון יד למשמש. רגל ליהלך פ
לדבר. חוטם להרית להתנודד באיברים. כל אחד לאומנותו. ונשמה. אליינא המונח
בחדרי הלב. שנפחת באפינו. קרא כת׳ ויפח באפיו. תדע כי שני דברים הם. הגשם
ניתנת בעובר משעת יצירה. וכח מישמוש איברים אין בו עד שיגדל. וכשאדם יש
נודדים איבריו אעפ״י שהנשמה הולכה. והרי בהמה שחוטה פשוטה ומנותחת ל
נותרה בה נשמה ועדיין בשרה מתנודדת ומנענע בבית המטבחיים. זהו מחמת הרוח
וַיִּלִית. מכ׳: ולשון אשר שמת בפינו. אינו זכור לשון שימה בלשון. ואני נ) הכות
או׳ מרבתי (שמות ד) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. ואלם אישתקיל מילוליה
ואמרי׳ במ׳ הרואה. ת״ר הלב פ) מבין והכליות יועצות והלשון מדבר. וזה דבר ידו
לכל ואין צריך ראייה. כי באמת מות וחיים ביד לשון. המדבר גדולות. הרי מצי
שימה בלישון. אב״ן: הן הם יודו הנה המה, כלומר אמנם הרי הם האיברים הגל
מוכנין ומזומנין שיהו מודים ומברכין. והאו הן הן. אינו אלא טועה. יודו ויברכו
לשון הפסוק (תהלים קמה) יודוך יי״ (על) כל מעשיך וחסידך יברכוכה: ויקדיש
ויעריצו. וכן הוא אומ׳ והקרישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישר׳ יעריצו (ישעי כט)
ועל זה הפסוק הוסד נקדישך ונעריצך. בתחילת הקדושה. כסדר המקרא. לפי שי
בני אדם שמהסכין אותם. וכל לשון לך תשבע, זה יום הלידהק) שנשבעים לבורא
שלא יעברו על תורתו פסוק מלא בישעיה בי נשבעתי וגו׳ (ישעיה מה). כי
תכרע כל ברך תשבע כל לשון. וכל הלבבות ייראוך אינו מושך וכל לבדו. אל
יאמר בדיבוק. וכל הלבבות הם ייראוך. קרא הוא יחד לבבי ליראהר) (את) שמך
בתהילי׳ (פ״ו), וכל קרב. ימשוך טעם בקו״ף. כל עצמותי תאמרנה, כל איברי׳. כנ
חמור גרם. מגברוין ב״שר). בעל איברים, וכן מלחש) (גרמא) [גרמא] גרמא. פ׳ כ
עצמותי. רמ״ח איברים שבאדם. וכנגדם רמ״ח תיבות בק״ש. לייחוד השם. וזהו
כמוך. פ״ה כל עצמותי, ומתוך ראשו הצריך לו מסיים את כולו לשבח; ועל מי כמ
שהאיברים מעידין. בעלילה זו אתה מפרשו והולך. מי ידמה לך. מי ישוה לך.
יערוך לך. היינו מי כמוך. בסדר רב עמרם רננו צדיקים וכל עצמותיי תאמרנה, וא
כתוב בו אריכות זה, מי ידמה לך. עד וכל קרבי את שם קדשו. ויש או כל און
תוספת, בין כך ובין כך המקרא שמביא סיוע וראייה שלפניו. וסמיכת המקראות עשוי
באמת ויושר. אל עליון וכו׳. מקרא מלא הוא. (בראשית יד) ברוך אברם לאל עלי
קונה שמים וארץ. ואותוּת) האו׳ קונה ברחמים שמים וארץ. לא אשתבוש. כדאמר
ששיתף הק׳ מדת רחמים עם מדת הדין וברא את עולמו. שני (בראשית ב) בי
(ברא) [עשות] יי״ אלקים ארץ ושמים. והוא שיסד הקליר. כבודו איהל כהיום ברחמי
ולא יאמר קונה ברחמיו דלישתמע חסד גדול עשה ורחמים היו לו על שברא א
העולם. ועל מי ריחם או למי משך חסדו מקדם שברא עולמו בעבורו כדי לרח
עליו. הלא הוא יחיד בכבודו. וקולו על המים. הילכך אם בא לומר יאמר ברחמי
ולא ברחמיו. האל הגדול הגיבור והנורא. כךת) הוא המקרא. בתחילה כולל. ואח
כך מפרש כל אחד. האל בכך. הגדול בכך וכו׳. ואתה הוא שגדול בכך. וניכו

היה לו למסור וכו׳ לפני המחבר הי׳ במוסרה רק ב׳ בתורה, ולפנינו איתא במוסרת ב״ם. פ) כנ
משמוש נ״ל שצ״ל כח משמוש וכו׳ וכן כתב גם רד״ל. פ) הלב מבין וכו׳ לפנינו בברכות ס׳
ע״א איתא כליות יועצות לב מבין לשון מחתך ופירש״י מחתך הדבור להוציא מפיו ובדק״ס הב
גי׳ כא כגירסתו. נ) ואני הכותב אומר וכו׳ אב״ן, נראה כי א ב ן הוא המעתיק הספר והמוס
בו נוספות, וכן העיר שד״ל באגרותיו. ואולי הוא הראב״ן (ר׳ אליעזר בר נתן) שפירש התפל
דוע. ק) זה יום הלידה שנשבעים וכו׳ נדה ל׳ ע״ב. ר) ליראה שמך כצ״ל ועיין ב״ש ש
שר) membrum בלעז (שטירקגליערריג). ש) מלח גרמא גרמא כצ״ל ביצה י״א ע״ב ת) ואותו האו׳
קנה ברחמים וכו׳ כצ״ל. ת) כך הוא המקרא דברים י׳ וכדאמרינן ברכות ל״ג ע״ב ואתו אנשי כנה׳

שורה 29, כדאמרינן ששיתף הקב״ה — ב״ר סוף יב.

רא. ואין כערכך. מעתה נאה לך להללך ולשבחך. ולא כן מדת בשר ודם: אדם
שבח את חבירו ואין בו כל שבחו. אבל הקי' נורא על נוראים. גיבור על גיבורים.
א אלהי אלהים ואדני האדונים. הה"ד מי לא ייראוך מלך הגוים (ירמיה י) וגו'.
ת' מי ימלל גבורות יי' ישמיע כל תהלתו (תהלים קו). תהילתיו לא נא' אלא
הילתו שאפי' תהילה אחת שבו אין אדם יכול לספר את כולו. אדם גיבור במלחמה
לומר בטכסיסי מלחמה. ויש דברים הרבה שאינו יודע להזהר מגיבור שכנגדו. דמי
יודע בקשת ובחצים אינו יודע (בהסגת תרסיסים) [בהגפת תריסין|ג). ומי שיודע
אלה וברומח אינו יודע בחנית ובסייף ויכולין לספר כל שבחו. אבל הקי' הכל יש
ויודע עינייני מלחמה יותר ממה שאין אדם יכול לדבר. וכן אם משבחין רב החובל
ן יכולין לשבחו בכל עינייני הים. והרבה דברים יש שאין יודע להשמש מהן. אבל
ק' כחו וממשלתו בים וביבשה. הוא אלהי עמקים ג) ואלהי הרים לכך נאמר כל
הילתו. ת'. וזהו שכת' אשרי שאל [יעקב] בעזרו וגו' (תהילים קמו). עושה שמים וארץ
ת הים וגו'. שמלך ד) בשר ודם אם יכול להציל בים אינו יכול להציל ביבשה. ואם
ול להציל ביבשה אינו יכול להציל בים. אבל הקי' אינו כן שיכול להציל בים
יבשה. וזהו שכתב אשרי שאל יעקב וגו'. כך נמצא במדרש: ויש משנין הסדר
ור' תכף לשמים וארץ נהללך ונשבחך כו' ותכף הפסוק שא' דוד או' האל בתעצומת
יוך כו' עד וקו"ש שמו. ואחר כך וכתוב רננו צדיקים וכו'. והא ליתה. חדא לפי
וכשבלל תחילה המקרא מפ"ש ואחר כך כל אחד למחלקותיו כל ארבעתן על ארבעת
בעין. ועוד היאך מחובר רננו צדיקים למלה שעליו. מה ראיה ממנו לכאן המחבר
דבר בשבחו של מקום. ואינו או' על כל אדם שישבחנו שצריך להביא ראיה מרננו
ריקים. אבל לאחר שסי' ארבע תהילותיו דכתבינהו משה באורייתא והיללו ושיבחו
ירך שם קרשו כמו שעשה דוד. אז סמך רננו צדיקים לו לראייה כלומר וכן מצינו
קרא כתוב שכל הצדיקים מרננים לשמו וכזה יעשו כל אדם כצדיקים שכל המספר
שבחו הרי זה משובח ולפיכך סמך בפי ישרים. צדיקים. ונברך את שם קדשך. ברכי
פשי וגו'. כל אחד מעיד לעצמו. מר': והתולה ברוד ואו' כדוד אמר הרי הוא ממעט
ילוסו. ונותן כבוד עצמו לאחרים. האל בתעצומת עוזך. נוהג (שז') [עז] ותעצומת
עם. והנורא בנוראותיך. על ידי נוראותיך שאתה עושה אתה נורא ומאויים. ולכך
קרא שמו נורא. וכן נורא תהילות. על ידי התהילות שמספרין בני אדם זה לזה לומ'
נורה זו עשה וגבורה זו עשה נגד פלוני ופלוני זו בים וזו ביבשה. ועל ידי שם
ויצא עליך אתה יראוי ומאויים. ואו' (איוב ט) מי הקשה אליו (ויושלם) [וישלם].
מי יעמד לפניך הרי שמענו שעשה לפלוני כך ולפלוני כך. לנצח עדי עד. גבורתו
ולבית לנצחון. המלך היושב על כסא. לשון המקרא ואראה (יי') [את ארני] יושב
ל כסא רם ונשא (ישעיה ו). וכת' קרא אחרינ' כי כה אמר רם ונשא שכן עד
קדוש שמו (שם נז) וגו'. ועל שני מקראות הללו סידר שבחו. ואם חיבר כסא לרם
ישא ועשאו דיבור אחד להשמיע שהכסא רם ונשא לא משתבש. כי כן משמע
מקרא שהוא יושב על הכסא (שהיה) [שהוא] רם ונישא למעלה. ואעפ"י שלא
ניעים למטה עד שממלאין כל ההיכל ולפי שדיבר בהיכל שהוא אמר על הכסא
שהוא רם ונישא למעלה. ויש מפרשין דרם ונישא שבפסוק מוסב על ואראה את (יי')
ארני]. ואין כן משמעות המקרא. והכי משתמע המלך היושב על כסא. בכל מעלות

גר'. ג) בהגפת תריסין כצ"ל והוא לשון המשנה סוטה מ"ב ע"א. ג) אלהי עמקים וכו' מיוסד
ל לשון הכתוב מלכים א' כ'. ד) שמלך בו"ד וכו' כעין זה בירושלמי ברכות פ"ט ה"א, וירושלמי

הללו הוא יושב על כסאו כי לו יאתה מלוכה שהוא רם ונישא שוכן עד. כמ
המקרא שכת' כי כה אמר (יי') רם ונישא וכו'. וכתוב רננו צדיקים. הוא כמו וכתו
שבתלמוד שמביאין אנו אותו הפסוק לראייה למה שאמ' למעלה. אלא וכתיב לשו
ארמי. וכתוב לשון עברי. אף כאן פסוק זו ראייה וסיוע למה שאמ. כי לאחר שפ
ארבע תהילותיו הכתובים בתורה האל הגדול הגיבור והנורא. סמך לזה רננו צדיקי
כלומר וכן מצינו שצדיקים מרננים לשמו: בפי ישרים תתהלל. כעדות המקרא לישרי
נאוה תהילה (תהלים לג). ולכך סמך זה לכאן: והרב ר' יעקב בר' שמשון פי' בכ
ישרים תתרומם: ובדברי צדיקים תתברך: ובלשון חסידים תתקדש: ובקרב קדושי
תתהלל: ועל לשון יצחק שיסדו. וכתוב בו יצחק ורבקה. וכן בעל תחינת שי
וחמשי עזריאל. עזרינו אלקי ישענו (א). כן. אבל אין עניין יצחק ורבקה לכאן. ול
יתכן לפרי כן. דהא ה) יצחק אבינו תיקן תפילת המנחה. שנ' ויצא יצחק לשו
בשדה (בראשית כד). וא"כ בתפילת המנחה שיסד היה לו לייסד שמו ושם אשת
ולא בתפילת שחרית שתיקן אברהם אבינו שנ' (שם כג) וישכם אברהם בבקר. הילכ
יאמר בכל אחד שבח המצוי בו. בפי ישרים תתהלל. לישרים נאוה תהילה. ובדבו
צדיקים תתרומם. לשון המקרי צדקה תרומם גוי (משלי יד). ומפרש במדרש שיר השירי
שיהיו ישר' מקבלין פני שכינה שנ' (ישעיה לג) והוא מרומים ישכן ושכינת שרוי
עמהם. שני (ויקרא כו) והתהלכתי בתוככם: ובלשון חסידים תתברך. וחסידיך יברכו
ובקרב קדושים תתקדש. ויש שאין אומ' כך לפי שבלשון הזה מצינו פירעון בצדיקי
שני בקרוביי אקדש (שם י). ואו' ובדברי צדיקים תתקדש. ובקרב קדושים תתרומ
ואין למשוך הנעימות של נגינה אלא בריש של ישרים. ובקוף של צדיקים. כ
שאתה מוצא הברתה בניקוד. ואז תהא תיבתך שלימה שאם אתה מושכה לע
נשחתה התיב' והבל הוא ונידוף: ובלשון חסידים תשתבח. מה טיבו של כל אצ
חסידים מאצל ישרים וחביריו. ובקרב קדושים תתרומם: רושם של ישרים צדיק
חסידים קדושים הוא יצחק. ושמא בעקידה נעשה שבח זה עם המקדש שמך ברבים
כ"ש. ואין נראת דבתפילת המנחה שיסד יצחק היה לו להזכיר שמו ולא בתפיל
השחר שיסד אברהם כדפריש:

ובמקהלות רבבות עמך הישרים והצדיקים שבחו לעצמו גם בכל שאר הבינוני
יתפאר שמך בכל קהילות ורבבות כניסייתן של ישר' בכל מקום שה
כשהוא ו) דבוק אומ' מקהלות ישר'. כמו מצהלות אביריו אבל בעומד הוא או' מקהלו
כמו במקהלות ברכו אלהים (תהלים סח): על כל דברי שירות ותושבחות דוד
ישי. יש לשאל איך אומ' בני אדם דבר זה ואינו תמיהין לעצמן וכי היאך יכו
חובת כל אדם לשבח להק' יותר מכל דברי שירי דוד. ואפי' אם תפרש האי על כ
דברי כמו מלבד כל דברי או על ידי כל דברי. א"כ חובה היא על כל אדם לומ
כל השבחות שבתילים מה שלא [הי'] ולא נברא. ואם א' כן שכן חובת כל היצ
לשבח על (כל) דברי שירות דוד. ולא א' כל אז נוח יותר. דמשמ' שחובה היא ע
כל אדם לומר לפני הק' משירי דוד. והאי על כל דברי תפרש כמו על ידי. כלומ
על פי השירות ועל ידיהן חייבין אנו להודות להק'. ובודאי חובה עלינו לשו

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ואני שמתי את עיני בתחינות ומצאתי שם חתום חזק. חוסה זרים קולינו סי' א"ס ס
ומה שלא חתם שמו כסדר . . . מפני ענוותו. יפה:

ע"ז פ"ג ה"א. ה) דהא יצחק וכו' ברכות כ"ו ע"ב. ו) כשהוא דבוק אומר מקהלות פירש בסמיכו

להק׳ משירי דוד. כמו שמצינוז) בפסיקתא. אמר דוד אגורה באהלך עולמים. וכי עלה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם. אלא כך אמ׳ יהו אומריי בשמי לעולם בבתי כנסיות ובתי מדרשות. (אלו) [א״ל] הק׳ חייך אעפ״י שאתה מת אין שמך (זו) [זז] מביתי לעולם. אלא על כל קרבן וקרבן מזכירים ואומרי׳ שירים משלך מזמור לדוד. ולא עוד שהואיל וחשבת לבנות בית המקדש אע״פ ששלמה בנך בנה אותו בשמך אני כותבו. מזמור שיר חנוכת הבית לדוד (שם ל): וטוב מזה ומזה זה הלשון דהאי על כל דברי שירות נדרש לאחריו. וכן חיבור המילה על כל דברי שירות וכו׳. ישתבך שמך. מלבד כל דבר שירות ותושבחות דוד ששיבחך יותר מכל אדם בכמה הילולים מכמה עיניינים על כל דבר ודבר שאירע לו הן על הטובה הן על הרעה. וגם על מקרה בני אדם שר כמה שירים. ויותר על כל אילו יהא שמך עוד משובח לעולם. והכי עיקר: ויש מפרשי׳ שכן חובת כל כו׳ להודות לפניך על כל דברי. כלומר להוסיף עליהם איש ואיש לפי שכלו: ישתבח כו׳. פי׳ הרב ר׳ יעקב בר׳ שמשון שיש כאן י״ח תושבחות כנגד י״ח ברכות שבתפילה שיר ושבחה כו׳ ונר׳ שאילו נ׳ משלימין גדול בתושבחות. אל ההוראות. ארון הנפלאות. כי בלא אילו אין כאן אלא ט״ו. ואי״כ שמן החתימה חן וחותמין בשתים. ועושין ברכות חבילות. וליתה. דהא לא חתמינן בשתים. ואני שמעתי מפי הרב תימ״בזa) דט״ו שבחות יש בו. וט״ו ברוך בפתיחת הזמרה ובסיומה בברכה שלפניה ולאחריה כנגד ט״ו טובות שנתן הק׳ לישר׳ הכתובו׳ בהגדת פסח. הוציאנו ממצרים כו׳: אל ההודאות. בעל ההודאות. נאה וטוב להודות לו. ארון הנפלאות. ומפליא לעשות. הבוחר בשירי זמרה. שאמרנו למעלה בפסוקים. חי העולמים. הוה והיה ויהיה. שנ׳ (מלאכי ג) אני ה׳ לא (שנאניתי) [שניתי]. הוה. פסוק הוא ואתה (הווה) [הוה] להם למלך (נחמיה ו). ויש גורי׳ חֵי העולמים. כמו וישבע בחֵי העולם (דניאל יב) או חי העולמים: כ״ש אב״ןח):

סליק פירוש של נשמת:

נשמת כל חי תברך את שמך יי׳ אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכינו תמיד: מן העולם ועד העולם אתה אל ומלבעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע: פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה: אלהי הראשונים והאחרונים אלוה כל בריות אדון כל תולדות המהוללט) בתושבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים: ויי׳ שמו ער לא ינום ולא יישן המעורר ישינים והמקיץ רדומים והמסיח אלמים והמתיר אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים ולך לבדך אנחנו מודים: אילוי) פינו מלא שירה כים ולשונינו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאיילות: אין אנו מספיקין להודות לך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך: על אחת מאלף אלף אלפי אלפים וריבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו: ממצרים גאלתנו יי׳ אלהינו ומבית עבדים פדיתנו: ברעב זנתנו ובשובע גדול כלכלתנו מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רבים רעים. ונאמנים דיליתנו: עד הנה עזרונו רחמיך יי׳ אלהינו ולא (ולא) עזבונו חסדיך אלהינו נא אל תטשינו יי׳

הוא מקהלות בחירוק כמו מצהלות אביריו (ירמית ח). ז) שמצינו בפסיקתא הוא בפסיקתא רבתי פ״ב ובמדרש תהלים מזמור ל׳, ועיין מדרש שה״ש פסוק וחכך כיין וגו׳ ובסנהדרין צ׳ ע״ב בכורות ל״א ע״ב, יבמות צ״ז ע״ב. זa) מפי הרב תיטב. רשד״ל כתב נראה שהוא ר׳ יו״ט הנ״ל (בסי׳ קנ״ה) וגם צונץ בספרו צור געשיכטע ע׳ 94 מביא פירושים בשם תיטב מתוך כ״י ואפשר הוא ר׳ י״ט בר יהודה נכד רש״י בנו של ריב״ן אשר בתחילה הוא בעצמו מסמן את הערותיו בשם תיט״ב ר״ל תוספת יום טוב. ח) כך שמעתי אב״ן עי׳ לעיל. ט) המהולל בתשבחות, ולא גריס המהולל ברוב התשבחות כגירסתנו. וגם הרמב״ם בסדר תפלות גרים המהולל בתשבחות, וכ״ת בהגהות מיימוני שם ע״ש ועיין בתחילת הספר מה שכתב שם המחבר. י) אילו פינו צריך לגרוס

אלהינו ואל תכלימנו לנצח: על כן איברים שפילגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו: הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויהדרו ויקדישו ויעריצו וימליכו את שמך מלכינו: כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע וכל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך יי׳ אלהינו תשתחוה: וכל הלבבות ייראוך וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו: מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערוך לך. האל. הגדול. הגבור. והנורא. אל עליון קונה שמים וארץ: האל בתעצומות עוזך. הגדול בכבוד שמך. הגיבור לנצח נצחים והנורא בחיילי נוראותיך: המלך היושב על כסא רם ונישא שוכן עד מרום וקדוש שמו: נהללך ונשבחך ונברך את שם קדשך. כדוד אמר ברכי נפשי את יי׳ וכל קרביי את שם קדשו: וכתוב רננו צדיקים ביי׳ ולישרים נאוה תהילה: בפי ישרים תתהלל: ובדברי צדיקים תתברך: ובלשון חסידים תתרומם: ובקרב קדושים תתקדש:

ובמקהלות ורבבות עמך בית ישר׳ ברינה יתפאר שמך מלכינו בכל דור ודור. שכן חובת כל היצורים לפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותושבחות דוד בן ישי עבדך משיחך: ישתבח שמך מלכינו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה תהילה ותפארת קדושה ומלכות ברכות והודאות נצח גדולה וגבורה מעתה ועד עולם. ברוך אתה יי׳ אל מלך גדול בתושבחות אל ההודאות ארון כל הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי עולמים: ואו׳ החזן קדש עד דאמירן וגו׳: ברכו: ברוך יי׳ המבורך לעולם ועד: ופותח ביוצר בנעימות קול:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל: הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כיי׳: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח: ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה: ומאיר לעולם כולו וליושביו שברא במדת רחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: המלך המרומם לבדו מאז משובח ומפואר ומתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו אדון עוזינו צור משגבינו מגן ישענו משגב בעדינו: אין ערוך לך ואין זולתך אפס בלתך ואין דומה לך: אין ערוך לך יי׳ אלהינו בעולם הזה ואין זולתך מלכינו לחיי העולם הבא: אפס בלתך גואלינו לימות המשיח ואין דומה לך מושיענו לתחיית המתים:

אל^כ) ארון על כל המעשים. ברוך הוא ומבורך בפי כל נשמה: גודלו וטובו מלא עולם. דעת ותבונה סובבים אותו: המתגאה על חיות הקודש. ונהדר בכבוד בכס המרכבה: זכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים לפני כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו. יצרם בדיעה בבינה ובהשכל: כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיום בכל העולם: שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קוניהם: פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורינה לזכר מלכותו: קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לשמו כל צבא מרום. תפארת וגדולה שרפים וחיות עם אופני הקודש:

ואולי לפי מה שפירש לעיל ואילו וי״ו מוסיף על ענין ראשון וכו׳. כ) אל ארון וכו׳ ונוסחת המחבר משונה ממה שהביא הזוהר פרשה תרומה דף קל״ב ע״א ע״ש, והכ״ב כתב שהוא מיוסד באלפא ביתא, ובראשונה עשר תיבות (וכן הוא בזוהר הנ״ל) נגד עשרת הדברות, ובאחרונה י״ב תיבות נגד

יוצר אור עיין זהר תרומה קלב. וסדר״ע ח״ב 48.

אל אשר שבת מכל מעשיו ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. תפארת
עטה ליום המנוחה עונג קרא ליום השבת. זה שבח של יום השביעי שבו שבת
מכל מלאכתו ויום השביעי משובח באומר מזמור שיר ליום השבת. לפיכך יפארו
רכו לאל כל יצוריו ויתנו שבח יקר וגדולה לאל מלך יוצר כל ומנחיל מנוחה
עמו ישר' ביום שבת קודש. שמך יי' אלהינו יתקדש וזכרך מלכינו יתפאר בשמים
מעל ועל הארץ מתחת. תתברך מושיענו על כו'. ואו' כל הסדר כמו שסדור בחול
עד גאל ישראל:

סב. ועומדין ומתפללין מגן ומחיית משולש. ת': ואם תאמר מפני ל) מה אנו
משנין תפילתנו בשבת בלילה ויוצר ומוסף ומנחה. ואין אנו מתפללין
תפילה אחת כמו ביום טוב שאנו מתפללין אתה בחרתנו בכל תפילה ותפילה:
שמעתי מגרבוני אחד שכנגד ג' שבתות תיקנו חכמים אילו התפילות. אתה קדשת.
נגד שבת בראשית שהק' קדשו ומקודש ובא מששת ימי בראשית. ישמח משה.
נגד שבת סיני. שהתורה ניתנה בשבת בהשכמה. כדאמרי' פ"ר מ) עקיבא מכדי
בין מר ובין מר תורה בשבת ניתנה: ובתכנת שבת אין לתמוה שבכל תפילת המוספין
אנו משנין מתפילת ערבית שחרית ומנחה ובתפילת אתה אחד כנגד שבת של עתיד
לבא. שנ' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וגם ישר' גוי אחד שנ' ועמך כולם
צדיקים לעולם יירשו ארץ: ובפי' אתה אחד פירשתי היטב. ת':

קסג. ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו
נתת לו בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו
כתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל את השבת לעשות
את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישר' אות היא לעולם כי ששת ימים
עשה יי' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ולא נתתו יי' אלהינו
לגויי הארצות ולא הנחלתנו מלכינו לעובדי פסילים. וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים
כי לישר' עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת עם מקדשי שביעי כולם
ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה
בראשית: אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו וקדשינו במצותיך ותן חלקינו
בתורתך ושבעינו מטובך ושהר לבינו לעובדך באמת וישמחו בך כל ישר' אוהבי שמך
והנחילנו יי' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך ב"א יי' מקדש השבת: רצה ומודים
שים שלום: ומתחיל שליח ציבור ואו' אבות וגבורות וקדושת השם. ת': פ"ר ת"ם
לכך אנו אומרי' ביוצר ממקומך. ובקדושת מוסף ממקומו. משום דבמוסף אין אנו
יודעין מקומו אבל ביוצר אנו יודעין. וזהו שא במוסף ומשרתיו שואלים זה לזה
איה מקום כבודו. והכי אמרי' בפ"ק נ) דע"ז איפוך. דג' שעות ראשונות יושב ודן כו'.
עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. א"כ ביוצר אנו יודעים מקום שהוא יושב.
אבל במוסף אין יודעים כלל איזה מקום הוא יושב. כדא"מ ס) פ"ב דחגיגה ברוך כבוד
יי' ממקומו. מכלל דליכא דידע ליה:

נקדישך ע) ונעריצך כסוד שכל שיח שרפי קודש המקדישים את שמך בקדש. ככת
על יד נביאך. וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק' יי' צבאות מלא כל הארץ

"ב מזלות, נשארו תשעה אמצעיים שבכל אחד ח' תיבות שהן בכללן ע"ב נגד שם המפורש ויחד
הם כ"ב אותיות נגד שם בן כ"ב ע"ש, ועיין בשו"ת מהרש"ל סי' ס"ד. ל) מפני מה אנו משנין
תפלתנו וכו' עיין לעיל סי' קל"ט. מ) פרק ר' עקיבא וכו' עיין שבת פ"ו ע"ב ודכולי עלמא בשבת
יתנה תורה לישראל וכו' והמחבר או שהיה לו גירסא אחרת או שמעתיק חכוונה ולא לשון הגמרא.
) כפ"ק דע"ז איפוך וכו' ד' ע"ב. ס) כדאמר פ"ב דחגיגה י"ג ע"ב, ועיין לעיל סי' פ"ה ע) נקדישך
נעריצך כסוד שכל שית וכו' מקדים נקדישך לנעריצך כמו שכתב לעיל ע"ם לשון המקרא ותקדישו

כבודו: אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים בקול מתנשאים לעומת שרפים לעומתן
ברוך יאמרו: ברוך כבוד יי׳ ממקומו: ממקומך מלכינו תופיע ותמלוך עלינו בהדרך
כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך. ותמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון
תתגדל ותתקדש בתוך ירושלם עירך לדור ודור ולנצח נצחים. ועינינו תראינה מלכותך
כדבר האמור בשירי עוזך על ידי דוד משיח צדקך: ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון
לדור ודור הללויה: לדור ודור נגיד גודלך: וביום טוב אומ׳ אחר מלא כל הארץ כבודו

קסד. והחיות בוערות בכס רם לויות. בארבעת רבעיו הכיל מנויות: נוצצות כנגה הסד
וכבזק דומיות: נוחצות ברצוא ושוב אגפיים נטויות: יחד תחת לקפי
חדיות. יוצרם לקלם כשהן רשויות: מזמרות שירים תילים תיליות. מעריצות לקדוש
תהילות דומיות: נוהמות כקול מים רבים בשאג והמיות. נראות כנשאות והם נשואות
ותלויות: בזאת הנשקפה יביט מקירוי עליות ביטוייה לאזון ישה כרויות: רבוכה כבמרחשת
ברובים ואריות. רחשה יסכית דלותה משאיות: שבותה ישיב כאפיקים בציות. שאריתה לחוק
בקרב גליות. מבשן וממצולות יניפנה לתלפיות. מתנוססת כימי קדם באדמתה להיות. ויבהיל
כמתהפכת חרב פיפיות. ויגנע שוסיה במכות טריות: אך נטירותם נקבצו דיות. אייס
להעיק בוצרה וקריות: לאדר להדר שמו בהנויות. להקדישו ולהעריצו שכם אחד
כארבע חיות: לעומתן ברוך יאמרו: ישמח משה רצה ומודים ושים שלום: קדיש
שלם: ונוטל ספר תורה ומחזיר פניו כנגד הבימה ואומר בקול רם פסוק זה. תי׳
וששה תיבות של פסוקפ) זה אומ׳ כנגד ששה צעדים של נושאי הארון לכל
קרבן. וכת׳ (שמואל ב ו) בדוד ויהי כי צעדו נושאי ארון [ה׳] ששה צעדים ויזבח
שור ומריא:

גדלו ליי׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו: ועונין הציבור: רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו להדום
רגליו כי קדוש הוא: רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי׳
אלהינו: שיר ליום השבת הטיבו נגן. ת׳:

קסה. על הכל יתגדל. פסוק הוא (יחזקאל לח) והתגדלתי והתקדשתי. ופ״ה
בדניאל (יא) כי על כל יתגדל ולאלוה מעוזים וגו׳. כקדושתו על החיות
וכקדושתו על כסא הכבוד. האו׳ כן קרושתו על כסא הכבוד. תלי תניא בדלא תניא:
ואין נכון לומר יתקדש שמך. שהרי א׳ כקדושתו. ונאמר לפניו. א״כ אינו מדבר
להק׳ פה אל פה. אלא אומ׳ כן יתקדש בנו יי׳ כו׳ כולו. לשון שבח. וכן לא
תסולה בכתם אופיר (איוב כח). המסולאים בפז (איכה ד) ביה שמו. בשם יה שהוא
לשון יראה. כדמתרג׳ דהילא דיי׳ עזי וזמרת יה. שבחו לפניו. ונורו מפניו. וזהו
דוגמת המקרא וגילו ברעדה (תהלים ב): אב הרחמים הוא ירחם על העמוסים. ישר׳
שכת׳ בהן העמוסים מני בטן (ישעיה מו) ויזכור ברית איתנים. אבות נקראו איתנים.

את קדוש וגו׳ יעריצו (ישעיה כ״ט) ודומה בהתחלה לנוסח הספרדים בקדושת שחרית אך המה
אומרים כנועם שיח, וכן ברד״א נקדישך ונעריצך כנועם שיח וכו׳ ונוסח האשכנזים במוסף מיוסד ע״פ
מה שנמצא במס׳ סופרים פט״ו אבל קדש עמידה כיון שצריך לומר נעריצך נקדישך וכו׳, וכן הוא
בפדר״א פ״ד ומעריצים ומקדישים, ועיין בביאורי הרד״ל אות נ״ה. והרב רוו״ח הביא בסדרו שפה
ברורה לשון החזקוני ע״פ תרגום ירושלמי פ׳ האזינו וז״ל ומנהון יליף משה דלא הוה מדכר שמא
מפרשא עד זמן דהוה מחנך פומיה בעשרין וחד מילין דאינון תמנין וחמש אתין, שיש בקדושה
נעריצך פ״ה אותיות ותמה עליו שהלא לא נמצא שם רק פ״ב אותיות, אך מצא בכ״י חזקוני שכתוב
שם כסוד שכל שיח וכו׳ (כנוסחת המו״ז) ומשלים מנין פ״ה אותיות, ואני תמה, תרצת מנין האותיות
אך הלא נתוסף מנין התיבות בזה ויהיה כ״ב, וגם אם נאמר שנתכוון החזקוני לנוסח הספרדים כדעת
הרב ר׳ יצחק ב״ר ארי׳ יוסף דוב בסדרו הנדפס מחדש ברעדעלהיים אם אמנם נשלם מנין האותיות
אך הלא נתוסף מנין התיבות שהם לפי נוסח ספרד כ״ג במנין, ומהעתקת המחבר מספר האותיות
הוא פ״ז (אם נחשוב קדש חסר) ומספר התיבות הם כ״ג, אם לא נאמר דתיבת „את״ דלא נמצא
בשום נוסח, הוא מיותר, וניחא מספר האותיות אך לא התיבות. פ) פסוק זה וכו׳ היינו פסוק

׳ (מלכים א ו) בירח האיתנים בחג. ואמרי׳ בירח שנולדו (ק) בו איתני עולם. וזכות
ות קיימת. כמה שנ׳ כי אל רחום יי׳ אלהיך וגו׳. ולא ישכח את ברית אבותיך
ור נשבע להם (דברים ד): מכלל דעדיין היא קיימת. ולא(ר) כההיא דרשה דשבת
׳ תמה זכות אבות: ויגער יצר הרע מן הנשואים. ישר׳ שכת׳ בהן (ישעיה מז)
הנשואים מני רחם. וכת׳ ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט):

׳ הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי
המלכים הוא הקדוש ברוך הוא בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא.
נונו וכרצון יריאיו ועבדיו וכרצון כל בית ישר׳. צור העולמים אדון כל הבריות
וה כל הנפשות. היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם. כקדושתו על
יות וכקדושתו על כסא הכבוד. ובכן יתקדש בנו יי׳ אלהינו לעיני כל חי
מר לפניו שיר חדש ככתוב. שירו לאלהים זמרו לשמו סולו לרוכב בערבות ביה
ו ועלזו לפניו. ונראהו עין בעין בש׳וכו אל נוהו. ככת׳ כי עין בעין יראו בשוב
ציון. ונ׳ ונגלה כבוד יי׳ וראו כל בשר יחדיו כי פי יי׳ דבר: תגלה ותראה
כותו עלינו במהרה ובזמן קרוב. ויחון וירחם פליטתנו ופליטת כל עמו בית ישר׳
ן לחסד לרחמים ולרצון ואמרו כל העם אמן: אב הרחמים הוא ירחם על העמוסים
ור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער יצר הרע מן הנשואים
ן עלינו בפליטת עולמים. וימלא משאלות ליבנו במדת טובה ישועה ורחמים
רינו ויגן בעדינו ויושיע כל חוסי בו ונאמר אמן: ומגלה ספר תורה ואו׳ הכל
. שהוא בא לזרז את הציבור לענות ברוך אחר המברך על שם כי שם יי׳ אקרא
׳ גודל לאלהינו: ועונין אחריו קול אחר ברכה זו. ברוך שנתן תורה כו׳. לשם
ת בלא אזכרה ומלכות עמה. וד׳(ס) מקראות הללו שיש בהם מ׳ תיבות כנגד מ׳
שעמד משה לקבל את הלוחות. וכנגד מ׳ יום של יצירת הוולד: וקורא כהן ולוי
ור׳. ואין פוחתין מז׳ קוראים אבל מוסיפין עליהם ואין מפטיר עולה מן המניין:
ברכין לפניה ולאחריה. ואחר שקראו כולן אומ׳ קדיש חסר. עד דאמירן. ועומד(ע)
פטיר וקורא ג׳ פסוקים בפרשה ומברך לפניה ולאחריה. כחוק הקוראים. ת׳: ויש
׳ כי לפי ההיא דפ׳ בני העיר קרו שיתא בעיינינא דיומא כו׳. הוה לו למקרי
ביעי חובת היום. ובכל המועדים. ויש לומ׳ כי סמכו אמסכת סופרים דפליגא
היא דבני העיר. ת׳: ושבעה דשבתא כנגד שבעה מרואי פני המלך. ובחול ג׳
ר כהנים לוים וישר׳. ובפ׳ הקורא עומד ויושב יהיב טעמ׳. ואינו מברך המפטיר
שיגלל ספר תורה דגרסי׳ פ״ק דסוטה א״ר תנחום א״ר יהושע בן לוי המפטיר
ו מפטיר עד שיגלל ספר תורה. והאידנא נהוג עלמא מכי התחיל לגללו
או דווקא שיגלל קא׳. ומכי התחיל כמאן דגליל דמי. ובפ׳ עומד ויושב. ת״ר
ל עולין למניין ז׳ ואפי׳ קטן ואפי׳ אשה. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא

בואר למטה גדלו לה׳ וכו׳. ל) ופסוק הוא בדניאל כצ״ל. ק) שנולדו בו איתני עולם ר״ה י״א
. ר) ולא כההיא דרשה דשבת וכו׳ שבת נ״ה ע״א ועיין בתוס׳ שם ד״ה ושמואל וכו׳ ובירושלמי
דרין פ״י ה״א א״ר אחא זכות אבות ובמדרש וי״ר פרשה ל״ו ע״ש. ס) וד׳ מקראות הללו וכו׳
פירש מה תמה מפני שהם ידועים והם תורת ה׳ תמימה וגו׳ פקודי ה׳ ישרים וגו׳ ה׳ עוז לעמו
וגו׳ האל תמים דרכו וגו׳ שיש בהם מ׳ תיבות. ע) ועומד המפטיר וקורא ג׳ פסוקים וכו׳ כפול
לה סי׳ קכ״ה, קכ״ז ע״ש ושם מסיים והלכתא עולה היינו דמן הדין עולה כדמוכח מההיא דפרק
ד ויושב וכו׳ אך לדידן אין המפטיר עולה דאנן עבדינן כההיא דמסכתא סופרים פרק י״א התחזן
א קורא בתורה וכו׳ ע״ש ומדקאמר יחזור ויקרא ויסלא ז׳ קריות ויפטיר שמיני ש״מ דאינו עולה,
פר המנהיג סי׳ ל׳ מחלק אי אפסיק בקדיש לפני מפטיר אינו עולה, ואי לא אפסיק עולה וכתב
מצא במס׳ סופרים, ולפנינו בפרק הנ״ל לא נמצא זכר מהאי חילוקא דקדיש, ועיין ברא״ש פרק
רא עומ׳ סי׳ ד׳ ובפרדס לרש״י סי׳ יו״ד ועיין בתוס׳ מרהיר״א על מסכתא סופרים פרק הנ״ל

בתורה מפני כבוד ציבור. ואיבעיא להו מפטיר מהו שיעלה. חד א' עולה וחד
אינו עולה. והילכת' עולה. דקאמרי' פ' בני העיר. ראש (אחר) [חדש אדר] שו
להיות באתה תצוה. א' אביי קרו שיתא מן ואתה תצוה עד ועשית כיור נחוש
וחד חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית. וקיימ' לן כי ההיא דמסכת סופרים דפל
עליה: ירושלמיא): משה תיקן להם לישראל שיהו קורין בשבתות וימים טובים ובראי
חדשים וחולו של מועד. שנ' וידבר משה את מועדי יי' אל בני ישראל. עזרא תי
להם שיהו קורין ג' בתורה בשיני ובחמשי ובשבת במנחה כו'. כאשר פירשתי בית
חול. ת': ובנביא מברך לפניו ולאחריו: וזו ברכה לפניה:

קסו. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים. ורצה בדברי
הנאמרים באמת. ברוך אתה יי' הבוחר בתורה במשה עבדו ובישר' ע
ובנביאי האמת והצדק: ולאחריה מברך חמש: ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם צ
כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר והמקיים ש
דבריו אמת וצדק: נאמן (אתה יי' אלהינו) חי וקיים לעולם ועד נאמן אתה הוא
אלהינו ונאמנים דברך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל מלך נא
אתה ברוך אתה יי' האל הנאמן בכל דבריו: רחם על ציון כי היא בית חי
ולעלובת נפש תנקום נקם במהרה בימינו ברוך אתה יי' משמח ציון בבניה: שמח
יי' אלהינו באליהו עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל ליבנו ו
כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו כי בשם קדשך נשבעת לו ש
תכבה נרו לעולם ועד: ברוך אתה יי' מגן דוד (א): על התורה ועל העבודה ועל הנביא
ועל יום המנוח הזה שנתתה לנו יי' אלהינו לקדושה ולמנוחה ולכבוד ולתפארת:
הכל יי' אלהינו אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעו
ועד ברוך אתה יי' מקדש השבת: ואם הוא פסח או שבועות או שום חג יזכיר
ולא יאמר לקדושה. אלא יאמר. לששון ולשמחה לכבוד ולתפארת. על הכל:
ואחר שנפטר המפטיר מברך החזן כל העוסקין בצורכי ציבור וראשי הישיבות שב
מקום אשר מהם תורה והוראה יוצאה לישר'. ותקנוהו הראשונים לחזק ולאמץ
הרבים ביראת אלהינו. כי בראותם שמחזיקים להם טובה מזרזין עצמן יותר ויותר.
וביום טוב שנהגו לומר תרגום של הפטרה או' המפטיר ג' פסוקים ואחר יאמר המתר
רשויות: ואילו הן:

קסז. איסב רשות מכולכון. מן רברבניכון ומן זעיריכון. בריכון תהוון קדם אלה
וידרכון תליכון על פריקתג) צוארי סנאיכון: יי' אלהא דאבהתכון אוס
עליכון כוותכון אלף זמנין ויברך יתכון כמו דמליל לכון: אמיר דאיתמר בנבו
על ידי פלוני נבייא, או נגידא, או מלכא, כמא דפריש יונתן בר עוזיאל וכרו ה
פריש ואמר:

ומתרגם אותם ג' פסוקים הראשונים שקרא מפטיר ומיכן ואילך המפטיר קורא א
והמתרגם מתרגם אחר: וקודם שיתחיל המפטיר ברכות אחרונות. או' המתרג

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ועשיתי (לו) [לך]ב) שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ (שמואל ב' ז'). זה שמוש
מגן דוד. כמו מגן אברהם:

הלכה ד', ועיין בברכי יוסף א"ח סי' רפ"ב אות ט"ו ואין כאן מקום להאריך. א) ירושלמי מ
תיקן וכו' ירושלמי מגילה פ"ד ה"א. ומסכת סופרים פי"ו, ועיין ב"ק פ"ב ע"א דפריך והא מעיק
הוה מיתקנא וכו' דורשי רשומות אמרו וכו' ועיין זוהר פ' בשלח דף ס' ע"א. ב) ועשתי לך
גדול וכו' כצ"ל בהגהה מן הצד והוא בפסחים קי"ז ע"ב. ג) פריקת צוארי וכו' על צוארם נרד

על דא יתברך וישתבח שמיה כולא דאתרעי בנביא צדיקייא ויהב לנא אורייתא על ידי משה רבנא לשבוחי ולברוכי בריך שמיה דקודשא ואמרו אמן: ואחר כך או׳

המפטיר צור כל העולמים עד מקדש חשבת: רשות אחר למתחיל:

קסח. נצחן(ס) קרביא ומרי מלכיא. שולטניה בדר ודר ובמדור עילאה: תמהותי דרברבין תקיפין אתייא. במצבייה עביד בארעא ושמייא. ניחא וקרירות רוחא ורעיוני הנייה. יהי ליה בכל פנוהי עשיקי עליבייא: היתבין ואזדמן לאתאן יומיא. לעידן עידנין ולנחמתא דאתיא: מצליין וקריין באורייתא דכייא. ומתרגמין במילי בחירי נבייא: כתרגם יונתן רב רברבנייא. מפומיה דמלאכי חגי וזכריה: יאיין שמעתתיה בסימו מילייא. והוא חד מתמנן תלמידי ספרייא: רב על כולהון במילי חכימיא. עוף דפרח עלוהי מיקיד בעסיק בעלוקייא: ועייפו מילוהי ארבע מאה פרסי סותיא. יסודי ושכלולי דארעא צבייא: אתרעישו ואתרגיפו תחות כל יקומייא. אורכא אודעזעא ארבע מאה פרסייא: נפקא בת קלא משמי מרומייא. מאן הוא דמגלי סודי סתרייא: קם על ריגלוהי באימתא וזעיא. מתחנן קמי מרי טריא: לא ליקרי עבדית כך קדמך גלייא. ולא ליקר בית אבא ורבו ושבחייא: להן ליקרך דר על כרובייא. בדיל דלא יסגון בעלי פלוגתייא: ותוב צבי לפרושי כתיבי קדישיא. וקל מן שמיא נפל דיך בקדמיא: מטול דאית בית קיצא פריקייא. קץ משיחא צדיקא דאתי לסופייא: וממו מן ריבוניי בחירייא. ברשותכון מפטרינא בנבבי פסוקייא: ובריכין תהוון לאלהא. ותזכון לקיומי כל פיקודייא: אמיר. אחר:

קסט. אתא ודונמא בריבותא וקדושתך בריבבתא: בריר לית לכל ברייתא. סכום נונדרי גונדתאו): גלי עמיקתא ומסתרתא. שכינתך לית דידע דוכתא: דלמחזי בחזוותא. עין כל יציר לא ארשיתא: האיתא שמייתא ארעיתא ומייתא: ולהכי כל שיפוותא. לא לישתעיין ברברבתא: זעיר שביל ואורחא זעירתא. דלינקמן בתושבחתא: חדא היא לן ולא חדתא. תושבחתא לן שתיקותא: טפי לית לן בשירתא. אילהין בעייתא: יהיב לחכימין חוכמתא. הב לי סוכל תנותא: כד אפתח באפטרתא. קמי קהלא דבי כנישתא. ליבא דידי אלף דעתא. דבין תרתין אזברתא: מיפק מילי מעלייתא. ולא מילי מולייתא: נהירין בקרא ושמעתא. סיפרא וספרי ותוספתא: סבי ודרדקי וכל חבורתא. דכניפי כינופייתא: עלית מינכון עלית השתא. מינקט מינייכו רשותא: פעוט אנא ונפשאי מבהתא. דמינייכו קא מירתתא: צהיבא אסיי מכסיסותא. דמסתפינא אשבשתא. קריא דיריה לא שויתא. כי גרייא בסינוקתא: וברבי אשלי ידעי הילכתא. מגירסא דינקותא: שאילנא לכון במטותא. דלא תבזון

(איכה ה) מורגם על פורקת צוורנא. ד) יוסף עליכון כצ״ל. ס) נצחן קרביא, תואר להשי״ת ה׳ איש מלחמה מתרגם ה׳ מרא נצחן קרביא. במצביי עביד, ברצונו עושה. עשיקי עליבייא, העשוקים מן העולבים אותם. היתבין ואזדמן לאתאן יומייא, יושבים ומחכים על ימים הבאים. לעידן עידנין, כמפורש בדניאל ז׳. מפומי דמלאכי וכו׳ מגילה ג׳ ע״א. יאיין שמעתיתיה בסימו מילייא כצ״ל, יפים שמועותיו ומתוקים אמריו. והוא חד מתמנן וכו׳, סוכה כ״ח ע״א. דארעא צבייא א״י הנקרא ארץ צבי. אתרעישו ואתרגופו, ויתגעש ותרעש הארץ (שמואל ב׳ כ״ב) מתרגם ואתרגישת ואתרגישת ארעא. נפקא ב״ק וכו׳, מגילה ג׳ ע״א. להן כצ״ל. ו) גונדא גונדתא, היל גדול ברכות נ״ח ע״א חלף גונדא וכו׳ וכן בב״מ. סוכל תנותא, נתחלקה תובה לשתים וכצ״ל סוכלתנותא, על וחכמת חכמיו (ישעיה כ״ט) מתרגם וסוכלתנותא מסוכותטהון. דבין תרתין אזברתא, מבין שני דבוריט. ולא מילי מולייתא, לשון הגמרא ב״מ ק״ט ע״א אמריתו מילי מולייתי. לא שויתא כי גריא בסינוקתא, עיף מלשון שויתיוו האי שמעתא כגדי מסוקן פסחים ג׳ ע״ב. דלא תבזון יתי כזיותא על וזיז שדי עסדי (תהלים נ׳) פירש״י רמש השדה זיז על שהם זזים ממקום למקום. תהא גמורא, מלשון הגמרא ע״ו ל״ט ע״ב גמרא גמר זמורתא תהא. אסיקתין חספא וכו׳, לשון הגמרא אי לאו דדלאי לך חספא וכה יבמות ע״ב ע״ב. לבי שלחין וצחוותא במקום ציה ויבשה. נהרייכו פשוט פשוט וכו׳, מלשון הגמרא נהרא נהרא ופשטיה חולין י״ח ע״ב. ומכיפיה מיבריך וכה, שבת ס״ו ע״ב נהרא מכיפיה מיבריך. וקשיש רב מנרתא כצ״ל, כשחר נכון מוצאו (הושע ו׳) מתרגם כנהור צפרא רמקשים ורב מנרהא

יתי כזיזתא: תהא גומרא דירי זמורתא. קמייכו אריוותא: שבשתא או מתרצתא
שפיר דתשמעון יתה: מדתשמעון אחין בפקתא. קל קרנא משרוקיתא: וגמרא דידיו
ליתה. דדכון היא הא כדאיתא: אסיקתון חספא דתותא. אשכחית מרגניתא: לבי שלחי
וצחוותא. נהרייכו פשוט פשוט ואתא: חלפיה ועבריה מייתבותא. ומכיפיה מיברין
בירכתא: זכאי וקשיט רב מנרעתא. זכי לי טעים ועינוותא: קמי הני אריותא. אמיו
דאיתמר בנבואתא: אמיר. אחר:

קע. אילו פומי. וכל נימי. בני אינשא רישומי: גוילי ארעא ושמי מרומי. דיותו
ימי וכל תחומי: הוצי קולמוס באלי ואגמי ופרסיה שבחיה דמריו
עלמיה: זעירין כולהון לסיומי. חד מרבנן גבורן ואימי: טובא נפשי ואלימי. יאין עריבי
לפרסומי: כל קבל נשרי מטרי ונשמי. ליהוי מברך בפי כל נשמי: מהרמנו עתריח
קמי. נטרי פיקודוי וקיימי: סבי ודרדקי דחכימי. עבדי אורייתי בני ריחומי: פעוט אנא
זעיר ליומי. צבית אנא לתרגומי: קלי ארים לבסומי. רחמני הב לי חסדא ורחמי:
שבשתא דלא לאפגומי. תריצין מילין ופטומי: אמיר: אחר:

קעא. אוגר מתורגמנא ז). בעי הרמנא. למיהוי קריינא בסיפרא דקרייא: אלהא ברא
עלמיה. וכל דאתקרי בשמיה. לייקורי קמיה רמשא וצפרייא: לעילאו
ותתאה. אוקי על זחלתא. ומשח במשחתא ית כל טורייא: לאנהרא חלליה. ברא
תרין בממלליה. ולישניה אקליה. לחד מן חברייא: יקריה משבחין להון שמיא
וחיליהון. ואף אנא כוותהון אפתח בשירייא: יחידאי ריש חליה. מן ארמתא גבליה.
ברייה ואחוי ליה סוף כל דריא: על עלמא כדו. דלא אתברי לצדו. אותיביה מן
דו למיעבד פירייא: עיביד דא אזהריה. בסר (א) ולא נטריה. בת ולא בקריה. מתיל
כבעירייא: (ב) זיופא למה לסבא. הלא אמרין רובא. בזע מַכְתְּבָא גְּלַל וְכַנְכִּירַיָּא: זכו
שבתא דקלטא. לידי אדכ מטא. קנא ליה פרטקילין מן קנטורייא: רשיעו נפישן.
למיעבד אבאישו. לרבהון ארגישו. למחתם צורייא: ריגלא אתנשיאו. קולהון אקשיאו.
ומילייא סגיאו אבב חוטרייא: בתיבותא עייליה. לנח וכל דיליה. ופתח ית לוליה:
וטבע תראריא: בגורא מגדלאה. עבד מחאה. ואיניש גיראה. אתקטיל בגירייא: ריש

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) כי דבר ה׳ בזה סרגי נכר. גן עדן. (ב) פ״ה אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו.

והוא כמו המאור הגדול. (מיוסד ע״פ א״ב וחתום בסוף שמואל חזק). ז) אוגר מתורגמנא. שר״ל היה לו גירסא אזגר או אזגד. אוקי על זחלתא העמיד על חמים. מלשון אין חמים מטהרין בזוחלין בכורות נ״ח ע״ב. ומשח במשחתא, מי שם ממדיה (איוב ל״ח) מתרגם מן שוי משחתהא. לאנהרא חלליה ברא תרין בממליה. להאיר על הארץ ברא שני מאורות במאמרו. ולישניה אקליה לחד מן חבריא, הכוונה להא דחולין ס׳ ע״ב אפשר לשני מלכים וכו׳. יחידאי ריש חליה מן אדמתא גבליה אדם הראשון היה גמר חלתו של עולם מדרש בר״ר פ׳ י״ד וכתיב וייצר וגו׳ עפר מן האדמה. ואחוי ליה סוף כל דריא, סנהדרין ל״ח ע״ב מלמד שהראהו וכו׳. אותיביה טן דו, קידושין מ״א ע״א טן גוף דו שנים. בת ולא בקריה, סנהדרין ל״ח ע״ב ע״פ אדם ביקר וגו׳ מתיל כבעירייא. פרדר״א פי״א והיו מלאכי השרת קוראים עליו ואומרים אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. בזע מכתבא גלל, לשון הגמרא ע״ז כ״ב ע״ב היינו דאמרי אינשי מכתבא גללא בזע ופירש״י מכתב שקורין גרפיא ושל ברזל הוא קורע ורושם את הגלל שייש. וכנכיריא הוא מין אבן טוב ע״פ לשם שבו ואחלם,ו (שמות כ״ח) מתרגם קנכירי וכו׳ והכוונה על מה שנמצא בילקוט איוב ל״ז על פסוק וביד כל אדם יחתום לפי שהראהו הקב״ה לאדם וכו׳ א״ל בבקשה ממך שלא תכתוב עלי שהבאתי מיתה עליהם וכו׳ וא״ל כתוב מעשיך וכו׳ והוא כיתב והיא חותם ע״ש זכו שבתא דקלטה, פרדר״א בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון. רשיעו נפישין, ג״ריר המבול כתיב כי רבת רעת האדם. למחתם צורייא ריגלא אתנשיאו, אם שכח תשכח (דברים ח׳) מתרגם אם אתנשאת תתנשי. למתתם צורייא הוא מלשון סגור חותם צר (איוב מ״א) ופירש שסגרו דלתות ביתם בפני אורחים הבאים ושכחו בהם. אבב חוטרא מילי׳ שבת ל״ב ע״ב. וטבע תרארייא, אולי צ״ל וטבע תרעיתיה. ואיש מזימות ירשיע (משלי ב׳) מתרגם וגברא רשיעא רעיעא תרעיתיה. בדרא מגדלאה, הוא בדור הפלגה עבד מחאה הכוונה למה דאיתא במדרש בר״ר פל״ח מלמד שפתח לחם הקב״ה פתח של תשובה וכו׳ והן אומרין, לא. ואיניש גיראה על נואף ונואפת מתרגם בת״י גיורא וגיורתא. אתקטיל בגירייא, חצי אכלה בם

ל קשיטין. אורי הדיוטין. ונצח שליטין בחרבא דעפרייא: רוחיה לטב אתמלא.
ליה אמר מתלא. טבא חרא פלפלא ממאה קרייא: בר תלתא הימין. אלהא דמלקדמין.
ף שעבוד עממין. חזא בין בתרייא: בריה קם בתרוהי. ואצלח בניגרוהי. מאה בר
שערוהי. אשכח שערייא: יעקב נפק ואתחמא. כזהרא באיפומא. נדר למרי עלמא כל
ישורייא: יציב כיום דלהי. זבן בכירות משלהי. במיכל ובמיתהי. חמר דרדורייא:
שבטייא גלו להון. בבית מפלחהון. עקו בחייהון שבעו מרודייא: שלחו ליה מתם.
תמתאי למישתם (א) ביד משה דאיכתם. רבא דסיפרייא: מאן דלא חש לקימחיה. אתקיף
ת רוחיה. מאן אל לשלוחיה. אתיב סימרייא: מלכא נחת בגרמיה. ורמנו בימיה.
אעבר ית עמיה ביני גזריא: שבחו כחדא. דעקתהון אזדא. ושנאיהון הצדא. וליבהון
בירייא: שום ממאן במנרעא. יציבא בארעא. ומותיב ברקיעא ית גיורייא: ובשיתא
סיון. רמיו כורסוון. יהב לן ריש אסוון למעץ ושרריא: וטוריה עלן אטלל. וממלל
ם ממלל. לאורייתא אכלל בעשר דיברייא: נטר לנא מלכא. עד שעתא צריכא.
מנהגא איסכא. בדמא ובשרייא: נגה עלמא במיתיה. גלא תמן שכינתיה חזו כולהון
קדושתיה מנו גורייא: ולישעיה אתחזי כעובדא איזי. וחזייה בר בוזי. במרכבת יקרייא:
קהלא מרשותכון ואורייתא דיבכון. אפתח קמיכון ויבסם כמטרייא: אמיר: אחר:

קעב. **אי** יממיא(ז) ומיא כי מילנין (ב). וכל אגמי ואגומי הוו קנין. גויל ארעא ורקיעא ואף
ענגין: נשי וגברי לבלרי בנן ובנין. כתב עקין לא ספקין וריש דינין.
הרפתקי מצדקי חזו עיינין: יהא רעווא. הב חדווא קבל כל שנין. חמון בישין קדישין
בך מהימנין. דאיתעדן. עד עידן ועידנין: יקום ויתגלי נר (ג) נפלי ורב סגנין:
בית מישריה ביקריה דחיל מגגנין. בחיר תקיף אתוקיף כזהבא סנין: ענא ויותן.
לוייתן. לצוארונין. לבוש מלכין. מכרכין וארגוונין. מעיל תיכלא ומילא וצבעונין:
קרב זמירא וזמרא וקל שפנין. בארעא שמענא ורב סיגנין. דאיתמרן ונמירן בחזונין:
בי כנישתא. מהשתא. בהורמנין (ד). דמלכנא אתינא ומרנין. בריכין יהו לאלההון סגן
גונים (ה): כהך שעתא הב דעתא אלף זמנין. לאוסופי (ו) בו וטפי כתרגימנין. כמא
דפרש רב מדרש ורברבנין: אמיר: אחר:

קעג. **ארו** שותא בלא רשותא. פרישותא לחכימא. ומשתוקא לינוקא. חלי מתקא
דכל סמא: זעיר אנא. וריקנא. ודחילנא. הבאי וגוזמא: ובעינא להרמנא.
ברייגא דמן עלמא: ותן בהרמן לחכימן. אנא תורגמן בקל בסימא: צבי השתא.
בשבשתא. כפרשתא דאלימא: טעים בעיטה. לפעוטא. במיעוטא. מלי לוגמא: יהי
עווא. להאי זווא. כמלי כווא. ודלוסקמא: ברי שמייא. ועלמייא. רחיש מיא וכל

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) כמו סתום סעין. (ב) מילנין ודיו. נב״ל טלו מילנין וקונדילין. פי׳ קסו דיו וקולמוס.
(ג) מסיק. (ד) נרסות. (ה) כהנים. (ו) יוסף יי׳ עליכם וגו׳:

(דברים ל״ב) מתרגם גירי מחת פורענותי אשיצי בהון. וכ״ש במדרש בר״ר שם הות חד מנהון וכו׳
יש כל קשיטין הוא א״א. ונצח שליטין בחרבא דעפריא, הכוונה למה דאיתא בסנהדרין ק״ט ע״א
ילמא האי עפרא מעפרא דא״א הוא דהוה שדי עפרא הוו חרבא. טבא חדא פלפלא, מגילת ז׳ ע״א.
בר תלתא הימין, כמאמרם נדרים ל״ב ע״א בן ג׳ שנים הכיר אברהם את בוראו, ובמבר״ר פצ״ה.
אף שעבוד וכו׳, בראשית ט״ו כי גר יהיה זרעך וגו׳. ואצלח בניגרוהי, בנחלי מים מלשון הגמרא
ב״ב י״ב ע״ב אתרי נגרי וכו׳. כזהרא באיפומא, הוא לשון הגמרא קידושין פ״א נפל נהורא באיפומא.
נדר למרי עלמא כל עישורייא, בראשית כ״ח וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. כיום דלהי, שם
כ״ח מכרה כיום ומתרגם כיום דילהון. משלהי, ותוא עיף מתרגם והוא משלהי. חמר דרדורייא,
חבית, ע״ז ל״ב ע״א. מאן דלא חש לקימחיה, מי שלא שם אל לבו והוא מלשון הגמרא פסחים
פ״ד ע״א. מאן אל לשלוחיה אתיב מימרייא, מי ה׳ השיב למשה. הצדא, תוהו ובוהו מתרגם צדיא
ורקניא. יהון ללמא, מלכים ב׳ י״ז, ויהבלו, מתרגם והוו ללמא, וכן במדרש שמ״ר פ״ה למה משה
ואהרן אתם למת ודבריכם למה. (שם הפייטן נסמן בראשי החרוזים ב׳ פעמים והוא אליעזר ברבי
שמשון). (ז) בראשי החרוזים נסמן אני יעקב והוא ר״ת נכד רש״י. ס) בלא שטפא, בלא מהירות והוא

שורה 12, התורה רמוזה בי׳ דברות עיין במד״ר נשא ג, א. פרש״י משפטים
כד, יב. (ובספר ׳תורה שלמה׳ סוף פרשת יתרו).

שורה 19, צ״ל: בר נפלי (סנהדרין צו:).

נישמא: משי אפרין. זעיר זעירין. בנו ספרין. לתרגומא: עזו רחמן. לחכימין כמדקדמין.
בעולמא: מנן רישין עלי בישין. סנן נפישין בכל יומא: רעות רוחן. בכל פולחן. יקר
תושבחן. דכי ושמא: יתוב יתהון. לארעהון. בחיליהון. ואת ודוגמא: והב לזוון
בני ועוון. ובי מעוון. יהון ללמא: זקוף רישא. עביד דשא. במקדשא. ואולמא: עלי
מורא בבי מישרי. בשיפורי. כנוש עמא. נביאייא לעלמייא. יהון חייא וקיימא: רע
בארש. כתב מפרש. הדא מדרש. מלי חוכמא: יהונתן. גבר סוכלתן. עלי משכבי
יהי שלמא: אמיר: אחר:

קער. יציב פתגם. לאת ודגם. בריבוא ריבבן עירין. עני אנא במיניינא. דספלי
ארבעה מורין: קדמוהי לעמוהי נגיד ונפיק נהר דנורין. בטור תלגא
נהר שרגא. וזיקין דנור ובעורין: ברא וסכא. מה בחשוכא. ועימיה שריין נהורין
רחיקי צפא (א). בלא שטפא מ). ונליין ליה דמטמרין: בעית מיניה. ית הורמניה
ובתרוהי עדי גוברין. ידעי הילכתא. ומתניתא. תוספתא. סיפרא וספרין: מלך חייא
לעלמייא. (ימגר) [ימנן] עם להון משחרין. אמיר עליהון. כחלא יהון ולא יתמנו
היך בעפרין: יתוורין (בען) [כען] להון בקען. יטופון נעוויי חמרין. רעותהון הב
ואפיהון צהב. ינהרון כנהור צפרין: ולי הב תקוף ועינך זקוף. חוי ערך. דבך כפרין
יהון כתיבנא. בנו לבנא. כאבנא ישתקון חפרין: כקאימנא. ותרגימנא. במילוי דבחו
ספרין: יהונתן גבר (עצוותן) [ענוותן]. בכן ליה ינמטי אפרין: אמיר:

מר׳ שלמה. בר׳ אבון:

קעה. שדי עובדוהי מהחווי סגיין מאן רב חכימין די ייכול להחוויין: לנהורי
זקוקין ט). די גורא מינליין. וכדי גליין אולין כענל אילין אתיין: מנד
מה בחשוכא. ינדע גלי רזיין. בן קדמוהי כל קטרוהי משתריין: האילין מי ימי לישניך
משתוויין. היך ניברוותיה מינהון יהון משתעיין: ביקר כורסיה הדריה. שוי ארבע בריין
נשמתהון כי שום ארבע משריין: ריכבן עלמא כתרב דעל תרתין כוליין. יתרע קל
מילולן ישבוק לעוויין: יכנוש גלוות עמיה על תוביהן לקיין. די בן אנפיקינון מבני
חור היוויין. אדירא עילאה. מינך היינו בעיין. עיטה וטעם ורשו די לא ניהוי שליין
ברשותך אף ברשו סבי תוכמא מליין. די ריווי אנפיהון זווי שמשא דמיין: וברם
קהלא הדין על דא אנחנא אתיין. דנתרגם אפטרתא דאפרין נמטיין: נבייא פלנייא
בחיזא הילמא חויין. ויהונתן פירשה בקראי מקריין: אמיר: אחר:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) לפא. לבון כרי. אית דקריין למגרתא לפיתא. סיפפא. ריספא.

מלשון הגמרא שבת קי״ל ע״ב אגב שיטפא רהיטא לי גמרי. עדי גוברין, אלו האנשים. מלשון הגמרא גיטין נ״ה ע״א עדי גוברין. ימנן עם להון משחרין כצ״ל יחסה לעם העוסקים בדברים האלו דקחשיב יטופון נעוויא חמרין, והשיקו היקבים תירוש (מיכה ב׳) מתרגם ויטופון נעויא חמרא. וכן ת״י על הפסוק בראשית מ״ט י״א אסרי לגפן. ולי הב וכו׳ יהון כתיבנא וכו׳ כקאימנא וכו׳ במחזורים שלפנינו נדפס בראשי החרוזים לי הב וכו׳ ויהון כתיבנא יהונתן, וחסר התרוז כקאימנא וכו׳ ומזה הוכיח רוו״ה בהקדמתו לאיזה מחזורים סמנו שהפיוט הזה אינו לר״ת מפני שחתום ב „יעקב ב״ר מאיר לוי״ ור״ת לא היה לוי, ולפי הנוסחא במחזור ויטרי אין כאן לוי ושפיר יתסוה לר״ת, וראיתי בספר עמודי העבודה שסבר העיר בזה התכם רח״ם מסדור כ״י משנת ה״א ג׳ שכתוב שם רשות למפטיר דרבינו יעקב זצ״ל, ומחזור ויטרי כ״י אשר היה לפניו כאשר כתבתי. יהונתן גבר ענוותן כצ״ל. והוא רשות להמתרגם קודם שיתחיל לתרגם ההפטורה בתרגום יונתן. ט) לנהורי זקוקין וכו׳ עיין זה״ח פ׳ יתרו והחיות רצוא ושוב נהירין נגידין גליין וכו׳. קדמוהי כל קטרוה משתריין, דניאל ה׳ ומשרא קטרין. ארבע בריין ארבע משריין עיין ברד״ק יחזקאל א׳. כתרב דעל תרתין כוליין יתרע וכו׳ כחלב שעל שתי הכליות ירצה. חור חוויין, על חור פתן (ישעיה י״א מתרגם על חור חוי פתן. די לא נהוי שליין, שלא נהיה טועים. והוא מלשון הגמרא יבמות ל״ו ע״א על עיסקי שלה. אף ברשו סבי חוכמא מליין, ברשות הזקנים המלאים חכמה, כן היה דרכו ליטול הדורש ברבים רשות מהזקנים שקנו חכמה וכמו שמבואר לעיל וכמו שביאר בעל המאור סוף פרק כיצד מעברין וז״ל ורגילים היו ליטול רשות מן הנשיא כל מי שהוא דורש ברבים ולבדו או

קעו. שפר ישפר מלכי. קדם מרי דיכיי). דלא יחוי ערכי. כטעם פלסתירא: למלכא אנסכא בקדמא. דהוא מרי עלמין. מיניה אבעי הורמין. בגזירת עירין: וברכן ארכן יתבריך. לשבחא ליה אוריך. אריך לי ואריך. אמטייה אפרא: הדא לדא נקשן. וקיטרי חרציי הלשן. ארי עמיק לישן אנא בסמפורין: בי גזא דרחמנא. קרי אנא קריינא. כאסתירא נינא. ולקל פסנתירין: רוחי אשתקיל ומלולי. צריר ועבי קלי. מאימת יתבי לקיבלי. בוציני דנהורין מסתיי עציבותי. דדהילנא משלותי. ולא תגופין יתי הני בר אוריין: נגיד ונפיק שלמא. מן מרי עלמא לסבא ועולימא. דהכא דיירין: חמי תיהמון בניינא. בית מקדש אלהנא. בפריע ביומנא. קיימין ושרירין: משיחא ייתי עינוותן. יהי לנא צוותן. כמא דפריש יהונתן. דגליה ליה מטמרין: אמיר: אחר:

קעז. אלהא מקמאכ) בעינא רשותא. בתריה ממרנן דהכא בי כנשתא: נמרא גמירי קרא ומתניתא. דייני דבבא ודייני דמתא. היכא דכנפיתון בהנך דרתא. ואתינא קמייכו תרגומי אפטרתא: זכויי כן נזכה לסוף נחמתא חוויי טמירי ועתידי למיתא: ספויי הדויי בקרתא קדישתא. ישתכלל היכלא ותתבני ברניתא: כטרקייא שוויי כוי ומגדלתא. לכלילא דחדווא וכתר תושבתא משוטי לאבולי ומונלסי לדשתא. נמושי ינוקי ינועי מתותא: סמידי כפותי נלוסקי ומילתא. עדויי לבורנקי קולמונסי וכוותצא: פרכילי עינבין וחיטי כבולייתא. צחוונא צמוחי בירון ומורניתא: קמוטי וסלעומי נגוון ומלכותא. רסוקי דכבי אכומצא ושרינתא: שרובא לאגמין. טרשי לנרגותא. תקופי פורקנא וסנויי זכוותא: שחולאaכ) כורדנקא. לאתקוני סעודתא לתמן ניהוי אנן וכל חבורתא: מלכייא תורביינין. ומלכוותא מיניקתא. הפוכי רומי בערסלא מבתותא: בריוני וטורני וכל חמדתא. רישי ואטורני ללמא וצריותא: בגווה אשרויי קיפופי ונעימתא. יארודי וקרסולי והוהי וקאתא: שלמא יסנא כנהרא ואריתא. מידין ידוצון שרונא וכרמלתא: וניתי לירושלם ונשמע בשורתא. אתא משיחא כנושי גלוותא: לציון יתחזה אלהא במלכותא. חזויי נהזה ירושלם באצלהותא: זקוקי זכוון כאישא בעורתא. פרושי תורגמנא ומילי נביואתא. וכד פרש בר עוזיאל וגלי מסתרתא. מפומיה דקודשא בריך הוא דדיליה מלכותא: אמיר.

קעח. פירושל). אלהא מקמא. מתהילה. חוויי טמירי ועתידי למיתא. להגיד ולגלות את הנסתרות והעתידות לבא. כטרקיא שוויי. ושמתי כרכד שמשתייך. לשם שבו ואהלמה. מתרג' כנכירי טרקיא. כוי מגדלתא. הלונות ירושלם ושאר מגדלים. משוטי לאבולי. ספינות של צור היושבת על הים והיא ראש מלכות רומי. לאבולי. מהן יעשו שערים. בבא דאבולי. ומונלס' לדשתא. והפותות לדלתי הבית. מתרג' מונלסי. מזוזות. נמושי ינוקי בחורים וזקנים. כמו משילכו הנמושות. ינועי. יציצו מעיר

הנשיא בכל שבת ושבת כמו שרגילין לומר עכשיו יקום פורקן מן שמיא. י) קדם מרא דכי. מי האיש הלזה (בראשית כ״ד) ת״א מאן גברא דיכי, והוא מלשון הגמרא זבחים מ״ג ע״ב. כטעם פלסתירא, הוא לשון שקר, ברכות ל״א ע״ב ואין אתה עושה תורתך פלסתר. למלכא אנסכא בקדמא הוא כמו נסכתי מלכי (תהלים ב) מלשון המלכתי ועיין בפירוש א״ע לקהלת סי׳ ה׳ על ר״א הקליר בפיוט יום ראשון של ר״ה אנסיכה, ועיין בביאור רוו״ה שם. אוריך ואריך הוא לישן טוב ונכון כטעם לא אריך לן למיחזא (עזרא ד׳) ובסוכה מ״ד ע״ב אריך יזו לא אריך. וקיטרי חרציי הלשן, לשון הכתוב בדניאל ה׳ והוא מאימת הציבור. עמיק לישן אנא בסמפורין, וכבד פה (שמות ד׳) כתרגם ועמיק לישן, בעל פיפיות (ישעיה מ״א) מתרגם מלי סמפורין. בי גזא דרחמנא, הוא לשון הגמרא ר״ה ו׳ ע״א. כאסתירא גינא ב״מ פ״ה ע״ב, ולקל פסנתירין, (דניאל ג׳) מין כלי זמר, ופירש אקרא בספר כדמיון איסתרא המקשקש בחבית ריקה לקול מין זמר נאה. רוחי אשתקיל ומלולי, לשון הגמרא גיטין ע״א ע״א כדאמרי אינשי אישתקיל מילוליה. צריר ועבי קלי, הוא לשון הגמרא ר״ה כ״ז ע״ב היה קולו דק או עבה או צרור לשון יבש מסתיי עציבותי, מלשון הגמרא ברכות נ״ה ע״א חלמא בישא עציבותיה מסתייה ופירש״י עצבונו מבטל חלומו. דדהילנא משלותי, יראתי משגגותי. ולא תגופין יתי וכו׳ לא תגשבין אותי מלשון הגמרא יבמות ס״ג ע״א דקא גייפין ופירש״י מגשבין. בפריע, במהרה. כ) אלהא מקמא וכו׳, מפורש אחר כלות הפיוט. aכ) מכאן נסמן בראשי התרוזים שם הפייטן שלמה ברבי שמואל חזק. ל) פירש על סימן קע״ז.

כעשב השדה. פרח. מתרג׳ ינע. סמידי כפותי. וינמל שקדים. מתרג׳ וכפית. כלומר יגדלו סלתות לגלוסקאות עשויות יצאו מן הארץ. גלוסקא ומילתא. עתידה ארץ ישר׳ שתוציא גלוסקאות וכלי מילת במסכת שבת(a3). עדויי. כלומר עדי עדיים. להתקשט בתכשיטין האלה. לבורנקי קולמונסי וכווצתא. בתחלת ישעיה הם. הקשורים. תרג׳ קולמונסייא. המטפחות. ובורנקייא. והרדידים כווצתא. וחיטי ככולייתא. בימי שמעון בן שטח נעשו חטין כשתי כליות של שור הגדול. צחוונא צמוחי בירוון ומורניתא. אתן במדבר ברוש ותדהר ותאשור יחדיו. ברוש. בירוון. קימוש. כעין בית הקמשים. וסלעומי. ולעו. מתרג׳ ויסתל עמון. רסוק. דבבי. לרסק ולמעך בעלי דבב. כמו ריסוקי איברים. אכומצא ושריגתא. העולה מתוך הפחת יפול בפח. מתרג׳ דיסק מנו כומצא יתאחד בשרגיתא. שרובא לאנמין. והיה השרב לאגם. טרשי לנרגנות. טרשים וסלעים יהיו מקוה מים. שחולא כורדנקא משה שנשחל מן המים יהיה שר המשקים לעתיד לבא. לאתקוני סעודתא: לצדיקים. כדאמרי׳ בפסחים שרא לכורדנקיא דבי ריש גלותא. מנשטרייל. מלכייא תורביצין. והיו מלכים אומניך. ושרותיהם מיניקותייך. כערסלא מבתותא. כמלונה במקשה. מתרגמי׳ כערסל מבתותא. כמקטייא בתר דאיבעוהי. ערסל. ערס. מבתותא. מלונה עשויה ללון בלילה. וילן מתרגמי׳ ובת. כמקטייא. כמקשייא בתר דאיבעוהי. לאחר שליקטוהו. והוא לשון משנה. שלש אבעיות ביום. כאשר תעזוב המלונה שעשה הנוצר בראש המקשה לשמר הקישואין ומשתלקט מניחה והולך לו. בסוכה בכרם. לפי שדר בה נוצר ביום מפני העופות שלא יאכלו הענבים ובלילה מפני הגנבים קרי ליה סוכה. אבל שמירת קישואין אינה אלא בלילה שאין העוף אוכל מהן. שכך שנינו הקישות הזה מרה היא ואין לך מר בקישות כפנימי שבת. בריוני וטורני חומות ומגדלות. באסא כת׳ ויבן לו בריונות. וסרני מתרג׳ ואטורני. ללמא וצדיותא. גבי רומים ונטה עליו קו תהו ואבני בוהו. מתרג׳ חוט דחורבנא ומשקולתא רצדיותא: וירשוה קאת וקיפוד ועלה ארמנותיה סירים קימוש וחוח. קימוש. מתרג׳ קרסולין. והיתה נוה תנין חציר לבנות יענה. מדור יארודין אתרא לבנת נעמיין.

על יאוריהם. על אריתיהון. נשלם: אחר:

קעט. **אלימו** כען(מ) דמינכון כזיז, ועלימו בדילכון פויז. דחיל כוואה בניב גחלין: בנו עמא ועול סבא. קדם עלי תרע בבא. גלי טרקא ומנלגלין: גבר ונמר

דנמיר סבר. יאלפון זעיר דעל בבר. יהרמוניה קרי כהלין. דתרגם לישן דעיבר נהר. בר עוזיאל לעיינין נהר. בפתגמין דמקבלין: הדין ממלל. דאתחזיאו. נבייא ואיתנביאו. ארו חיוי עלמא הבלין: ואית מנהון (רובא) [דובא] דמיין. דלא נחין ושערניין. בבשרהון דמסרבלין: זמינא דא. גבי מנדא. בלו ואפחום הלך כעבדא. מענייא יתמי וארמלין: חיותא די רביעאה. מהשנא מן תליתאה. ולה שינין דפרזלין: טרידא אכלה (מרקא) [מדקא]. ושארא רפסא ארקא. בטופרין נחש לרע רגלין: ידא אתייהב להשנא דת. אלו מיהוד תקוף עדת. זמן כזמן דלא אזלין: כלא חשיבין קדם אלהין. לגב

(a3) ל״א ע״ב. מ) אלימו כען דמינכון כזיז. החזיקו אותי כעת דמפניכם מתבייש. על המקרא מלכים ב׳ י״א ויאמיצו את רחבעם מתרגם ויאלימו ית רחבעם. ועל ועתה השבעו (יהושע ב׳) תרגום וכען קימו. כזיז. מתבייש מלשון הגמרא יבמות כ״ו ע״א דבזיז בניה מיניה, .וגירסת הספר הוא כגירסת הערוך כזיז בכ״ף. פויז. הוא מלשון עמא פזיזא שבת פ״ח ע״א נמהר. דחיל כוואה וכו׳. ירא מלשרוף מחבל פיהם. דעל בבר, הוא מלשון הגמרא סוכה מ״ח ע״ב הא דעייל בבר פירש ברשות יהרמוניה קרי כהלין, יכולים לתן לו רשות למקרא. לישנא דעובר נהר, לשון דעבר הנהר. ואית מנהון דובא דמיין כצ״ל ומיוסד על לשון הכתוב (דניאל ז׳) וארו חיוה אחרי תניבה דמיה לדב וכו׳ ואמרו ע״ז מגילה י״ג ע״א אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב. זמינא דא גבי מנדא בלו ואפתום (עזרא ד׳). מענייא יתמי וארמלין, מענייפ יתומים ואלמנות. ולה שינין דפרזלין (דניאל ז׳). אכלה מדקא כצ״ל. לגב דהינא קרב ודהיק, מלשון הגמרא שבועות מ״ז ע״ב

דהינא קרב ודהין דארעלין כליל כלילין: לבישין ליה לבושין סרי. לכנושי (מברדי) [מבדרין]. ספיין גליין ומטלטלין: מנתהון הב. יקידת נור. מדורתא דאע וגומרין דנור. ויוקדון לעד לא מתעכלין: נסיכין אין מלכוותנא. סבור לית דין ודיינא. ולית אחרן דביה חלין: סגידא בול עצב ופלחין. וטב זנחין ולא חששין. בידין תבעין זכור שאלין: עדי אמרין למרמי מן. להימנין דמר דאפקן מן. קדמיהון (ריס) [רוח] ועלעולין: פריקו ניר רטן ורטין. כרועו כוות לאבדרטין. מציירין פום ולא ממללין: צלו צלו צלם אילך. לאיעבר בר וברת למולך דדלכון שבח וליה הלין: קרא קריין תנא תניין. גמרא גמור כדין עניין. וחס דנכפור יהב קלין: רשו בעיי לארשויי. מבת טלליה וארשויי. גרוממיניה לפום שכלין: שרי און רב רבוון. מאה ואלפין חלוון. ישמשוניה סחור סחור סגלגלין: תמיהן רברבן אתוון. ועובדי פליאוון. דמיטמרן קדמוי גלין: צהרון א) נהור קבל אפוי. כביש תהומי יסוי חפוי. שמי וארעיה דמשתכללין. צמח אצמח שטר ושלטן. דכל עידן בכל שלטן. כיבש להון ארעין סלילין: חשוב שיפוון בעלוון. כרום גוון דעל אצטוון. כניחוחין דלך עלין: קהלין מיטרח מיסתן. כדן פריש יהונתן. קבל (חלה) [קהלה] דקם קבלין. אמיר:

תרגום של הפטרות של פסח.

ויאמר יהושע: ג)

קפ. ואמר יהושע לעמא אזדמנו ארי מחר יעביד יי׳ ביניכון פרישן: ויאמר: ואמר יהושע לכהניא למימר טולו ית ארונא (דקיימו) [דקיימא] ועיברו קדם עמא ונטלו ית ארונא דקיימא ואזלו קדם עמא: ויאמר יי׳: ואמר יי׳ ליהושע יומא הדין אישרי לרביותך בעיני כל ישראל דידעון ארי כמא דהוה מימרי בסעדיה דמשה כן יהי מימרי בסעדך: בעת ההיא: בעידנא ההיא אמר יי׳ ליהושע עיביד לך אזמלוון חריפין ותוב גזר ית בני ישר׳ תניינות: ויעש לו: ועבד ליה יהושע אזמלוון חריפין וגזר ית בני ישר׳ בגבעתא דקרו לה גבעת ערלתא: וזה: ודין פתגמא דגזר יהושע כל עמא דנפקו ממצרים דכוריא כל גברי מגיחי קרבא מיתו במדברא באורהא במיפקהון ממצרים: כי מולים: ארי גזירין הוו כל עמא דנפקו וכל עמא דאתילידו במדברא באורחא במפקהון ממצרים לא גזרו: כי: ארי ארבעין שנין הליכו בני ישר׳ במדברא עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא דנפקו ממצרים דלא קבילו במימרא דיי׳ דקיים יי׳ להון בדיל דלא לאחזיותהון ית ארעא דקיים יי׳ לאבהתהון למיתן לנא ארעא עבדא חלב ודבש: ואת: וית בניהון דקמו בתריהון יתהון גזר יהושע ארי ערלין הוון ארי לא גזרו יתהון באורחא: ויהי: והוה כד שלימו כל עמא למיגזר ויתיבון (בתריהון)

קרב לגבי דהינא ואידהן. לכנושי מבדרי כצ״ל לאסוף הנפזרים. ספיין גליין ומטלטלין, יראים גולים ונודדים. סגידא בול, לבול עץ אסגוד (ישעיה מ״ד) עצב מלשון עצבים. בידין תבעין וכו׳ רטן רטין, וחובר חבר ושואל אוב וידעוני (דברים י״ח) מתרגם ורטין רטן ושאיל בבידין ובזכורו. קדמיהון רוח ואלעולין כצ״ל רוח סערה מתרגם רוח עלעולא. פריקי ניר, פורקי עול. כרועו כוות לאבדרטין או לאנדרטין, כורעים לפסל כוות הוא כמו כמוך כפרעה מתרגם ירושלמי כוות פרעה. וליה הלין, ולו משביחין. צמח אצמח שטר ושלטן, ציץ המטה מת״י צמח שולטנא ושטר הוא מלשון שוטר ומושל. חשוב שיפוון כעלוון, מפתח שפתותיו חשוב כקרבן עולית. כרום גוון דעל אצטוון, אצטוון הוא מקום מעמד המלך, ויעמוד המלך על העמוד (מלכים ב׳ כ״ג) מת״י וקם מלכא על אסטוונא. כרום גוון הכוונה לפי הגמרא ברכות ו׳ ע״ב עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכו׳ מתהפך לכמה גוונין. קהלין מיטרח מיסתן, די להטריח את הקהל. קבל קהלה כצ״ל. — תרגום של הפטרות של פסח ענין תרגום ההפטרות עיין בשו״ת תשב״ץ ח״ג סי׳ קכ״א, ושו״ת הרשב״ש סי׳ רע״ז. א) כנראה חסר כאן החרוז אשר צריך להתחיל ביו״ד להשלים השם „יצחק" היוצא מראשי החרוזים והוא ר׳ יצחק בר שמואל בן אחותו של ר״ת. עיין צונץ בליטעראטורגעשיכטע שלו ע׳ 283. ג) ויאמר יהושע ג׳ ח׳ על השינוים אשר בין ת״י שלפנינו בדפוס, ובין הת״י המובא כאן אשר הכוונה אחת לא העירותי, רק על הנראים שהם מטעות המעתיק רשמתי „כצ״ל". ארונא דקיימא כצ״ל, ויתיבון

[באתריהון] במשריתא עד דאיתסיאו: ויאמר: ואמר יי׳ ליהושע יומא הדין אעדיתי
ית חסודא דמצרים מנכון וקרא שמא דאתרא ההוא גלגלא עד יומא הדין: ויחנו:
ושרו בני ישר׳ בגלגלא ועבדו ית פסחא בארבעא עשרא יומא לירחא ברמשא במישרי
יריחו: ויאכלו: ואכלו מעיבורא דארעא מבתר פסחא פטיר וקליא בכרן יומא הדין:
וישבת: ופסק מנא ביומא דבתרוהי במ הון מעיבורא דארעא ולא הוה עוד לבני
ישר׳ מנא ואכלו מעללת ארעא בשתא ההיא: ויהי: והוה כד הוה יהושע ביריחו
וזקוף עינוהו וחזא והא גברא קאים לקיבליה וחרביה שליפיה בידיה ואזל יהושע
לוותיה ואמר ליה (הלמיסעתא אתינא) [הלמיסעדנא אתיתא] אם לבעלי דבבנא: ויאמר:
ואמר ליה ארי אנא מלאך שליח מן קדם יי׳ כען אתיתי ונפל יהושע על אנפוהי
על ארעא וסגיד ואמר ליה מה רבוני ממלל עם עבדיה: ויאמר: ואמר מלאך שליח
מן קדם יי׳ ליהושע שרי סינך מעל ריגלך ארי אתרא דאת קאים עלוהי קדיש הוא
ועבד יהושע כן: ויריחו: ויריחו אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחשא מן
קדם בני ישר׳ לית דנפיק מינה ולית דעליל לגוה לית דנפיק מינה לאנחא קרבא
ולית דעליל לגוה למישאל בשלמא: ויהי: והוה מימרא די״י בסעדיה דיהושע והוה
שמע גבורתיה סני ורבי בכל ארעא:

יום שני.

בן שמונה שנהס):

קפא. בר תמני שנין יאשיה כד מלך ותלתין וחדא שנין מלך בירושלם ושום
אימיה ידידה בת עדיה מבצקת: ויעש: ועבד דכשר קדם יי׳ ואזל
בכל אורח דתקנו דוד אבוהי ולא סטא לימינא ולשמאלא: וישלח המלך: ושלח
מלכא (ועשו) [וכנשו] לוותיה כל סבי יהוד׳ וירושלם: ויעל: וסליק מלכא לבית
מקדשא די״י וכל אינשי יהודה וכל יתבי ירושלם עימיה וכהניא וספריא וכל עמא
למזעירא ועד רבא וקרא קדמיהון ית כל פתגמי ספרא דקיימא דאשתכח בבית מקדשא
די״י: ויעמד: וקם מלכא על אצטוונא וגזר קיימא קדם יי׳ למהך בתר פולחנא די״י
ולמיטר פיקודוהי וית סהידוותיה וית קיימוהי בכל לב ובכל נפש לקיימא ית פתגמי
קיימא הדא דכתיבין על ספרא הדין וקבילו כל עמא עליהון קיים: ויצו: ופקיד
מלכא ית חלקיהו כהנא רבא וית סגן כהניא וית ארמלכיא לאפקא מהיכלא די״י ית
כל מניא דעבידין לבעלא ולאשירתא ולכל חילי שמיא ואוקידינון מברא לירושלם
במישרי קדרון ואביל ית עפרהון ביתאל: והשבית: ובטיל ית כומריא דיהבו מלכיא
דבית יהודה ודאסיקו בוסמין על במתא בקרווייא דבית יהודה ובסחרני ירושלם וית
דאסיקו [בושמין] לבעלא ולשימשא ולסיהרא ומזלתא ולכל חילי שמיא: ויוצא:
ואפיק ית אשירתא מבית מקדשא די״י מברא לירושלם לנחלא דקדרון ואוקיד יתה
בנחלא דקדרון ואדקא לעפרא ורמא ית עפרא לקברי גלייא: ויצו: ופקיד מלכא ית
כל עמא למימר עיבידו פסחא קדם יי׳ אלהכון כמא דכתיב על סיפרא דקיימא הדין:
כי: ארי לא איתעביד כפסחא הדא מיומי נגודייא דדנו ית ישר׳ כל יומי מלכיא
דישר׳ ומלכיא דבית יהודה: כי: אלהין בתמני עשרי שנין למלכא יאשיהו אתעביד
פסחא הדין קדם יי׳ בירושלם: וגם: ואף ית בידין וית זכורן וית צלמניא וית
(שעוותא) [טעותא] וית כל שקוצייא דאתחזיאו בארעא דיהודה ובירושלם פלי

באתריהון כצ״ל. הלמיסעדנא אתיתא כצ״ל. ס) בן שמנה שנה כצ״ל והוא במלכים ב׳ סי׳ כ״ב.
וישל:ה המלך שם סי׳ כ״ג. ושלח מלכא וכנשו כצ״ל. וית דאסיקו בושמין כצ״ל. ויצו וגו׳ שם פסוק

שורה 8, צ״ל: הלמיסעת את (רש״א).

שיהו בדיל לקיימא ית פתגמי אורייתא דכתיבין על ספרא דאשכח חלקיה כהנא
בית מקדשא די״י: וכמוהו: וכוותיה לא הוה קדמוהי מלכא דתב לפולחנא די״י בכל
ביה ובכל נפשיה ובכל נכסוהי בכל אוריתא (דמשח) [דמישה] ובתרוהי לא
קם כוותיה:

ואם שבת בחול המועד.

היתה עליע):

פב. שרת עלי רוח נבואה מן קדם י״י ואפקני ברוח נבואה דשרת עלי מן קדם
י״י ואשרייני בגו בקעתא חרא ומלייא גרמין והא דין גרמייא דנפקו
מצרי׳ בכוהון דלא איעכבו עד זמן קיצו די״י והוה גברא במצרי׳ ליומא ההוא ושמיה
יר והוא הוה רב שיבטיא דבית אפרים אמר להון בעידנא ההוא כולהון בית ישר׳
ו קיימין בעינויא ובפולחנא קשיא ואנן הכי הוינן עבדין יתהון מאתן ואלפין גברין
ני חילא ונפקו ממצרים ואתנאו בלא פורקנא די״י ובכן מסרינון י״י ביד מלכא דגת
טל יתהון גנון ועבדוהי ואשרייני בגו ההיא בקעתא ובזמן פורקנא לא דבר י״י ית
שר׳ בההיא בקעתא דילמא יזעזעון והיא בקעתא מלייא גרמי אינשא: והעבירני:
אעברני עליהון סחור סחור והא סגיאון לחדא על אפי בקעתא והא יבישן לחדא:
אמר: ואמר לי בר אדם התיחון גרמייא האילין ואמרית י״י אלקים את גלי קדמך:
אמר: ואמר לי אתנבי על גרמייא האילין ותימר להון גרמייא יבישיא קבילו פתגמא
י״י: כה: כדנן אמר י״י אלהים לגרמייא האילין הא אנא מעיל בכון רוחא ותיחון:
תתי: ואיתין עליכון גידין ואסיק עליכון בשרא ואקרום עליכון משכא ואיתין בכון
והא ותיחון ותידעון ארי אנא י״י: ונבאתי: ואתנבאיתי כמה דאתפקדית והוה קל
אתנבאיותי והא זיעא וקריבו גרמייא גרמא לות גרמיה: וראיתי: וחזיתי והא (עליכון)
עליהון] גידין ובסרא סליק וקרם עליהון משכא מלעילא ורוחא לית בהון: ויאמר:
אמר לי אתנבי על רוחא אתנבא בר אדם ותימר לרוחא כדנן אמר י״י אלהים מארבע
וחייא איתא רוחא ועולי בקטיליא האילין וייחון: והנבאתי: ואתנבאיתי כמא דפקדני
עלת בהון רוחא וחיו וקמו על ריגליהון משריין סגיאן לחדא לחדא: ויאמר: ואמר
י בר אדם גרמייא האילין כל בית ישר׳ אינון והא אינון אמרין יבישן גרמנא פסק
סברנא אבדנא לנא: לכן: (בכון) [בכן] אתנבי ותימר להון כדנן אמר י״י אלהים
הא אנא פתח ית קבורתיכון ואסיק יתכון מקבורתכון עמי ואעיל יתכון לארעא דישר׳:
וידעתם: ותדעון ארי אנא י״י כד אפתח ית קברתיכון וכד אסיק יתכון מגו קבורתיכון

״א. מיומי נגידייא כצ״ל, טעותא כצ״ל, בכל אוריתא דמשה כצ״ל. ע) היתה עלי וגו׳
יחזקאל ל״ז) שרת עלי וכו׳ והא דין גרמיא וכו׳. בכוהון כצ״ל וכל דברי התרגום האלו חסר בתר״י
שלפנינו בדפוס, ונמצא כעין זה בת״י ריש פ׳ בשלח ע״ש ושם איתא מאתן אלפין גוברין לא מאתן
אלפין, ועיין תרגום רב יוסף ד״ה א׳ ז׳ וז״ל וזבד בריה ושותלח בריה ועזר ואלעד היגון הוו
מרכליא לבית אפרים ומנו ית קצא מן שעתא דהות דבירא דמרי עלמא מתמללא עם אברהם בינ י
פסוגיא (בין הבתרים) וטעו דהוה חמי להון לממני מן יומא דאתיליד יצחק ונפקו ממצרים תלתין
שנין קדם קצא, ארום תלתין שנין מן קדם דאתיליד יצחק הוה דבירא דמרי עלמא מתמללא עם
אברהם ביני פסוגיא ובמפקהון ממצרים הוון עמהון מאתן אלפין גברין במאני זינא משבטא דאפרים
קטלונון אנשי גת דאתילידו בארעא דפלשתאי ארום נחתו למבת (ס״א למבז) גיתיהון, וג״ל (שצריך
להיות למיבוז כדאיתא בת״י בשלח) וכן הוא בפרדר״א פמ״ח מאתים אלף ושם איתא ורדפו המצרים
אחריהם והרגו אותם ועיין בביאורי הרד״ל שם, ובסנהדרין צ״ב ע״ב מביא הגמרא בקיצור מימריה
דרב אלו בני אפרים וכו׳ ועיין רש״י שם מה שהביא מסדר עולם, ובתוס׳ סוטה י״ג ע״ב ד״ה סרח
וכו׳ שכבר נכשלו ע״י בני אפרים שיצאו שלשים שנה לפני הקץ, ועיין מכילתא ריש פרשה בשלח
ובמדרש ש״ר פ׳ כ׳, ובמדרש שה״ש פסוק השבעתי אתכם בצבאות וכו׳ ובזוהר פ׳ ויחי דף רל״ג
ע״א, ובפסיקתא בשלח פ״י ושם איתא שמעטו הקץ שמונים שנה ועיין שם בהערות ותקונים מהרב
רש״ב. והא זיעא כן הוא לנכון ובת״י שלפנינו בטעות והא זיעו. והא עליהון גידין כצ״ל. בכן אתנבי

עמי: ונתתי: ואיתין רוחי בכון ותיחון ואשרי יתכון על ארעכון ותידעון ארי אנא יי
גזרית במימרי ואקיים אמר יי:

יום שביעי של פסח.

ותהי עוד מלחמה בגתפ):

קפג. והוה עוד קרבא בגת והוה גבר דמישחן ואצבעת ידוהי ואצבעת רינלוהי שית ושית עשרים וארבע מניין ואף הוא אתייליד לגיברא: ויחרף: וחסיד
ית ישראל וקטליה יהונתן בר שמעא אחוהי דדוד: את: ית ארבעת אילין אתילידו
לגיברא בגת ואתמסרו בידא דדוד ובידא דעבדוהי: וידבר דוד. ושבח דוד בנבואה
קדם יי ית פתגמי תושבחתא הדא על כל יומייא דשזיב יי יתיה וית ישראל מיד
כל בעלי דבבידון ואף לדוד שיזיב מחרבא דשאול: ויאמר: ואמר יי תוקפי ורוחצני
ומשיזיב (אני) [יתי]: אלהי: אלהא דאתרעי (ביה) [בי] קרבני לדחלתיה תוקפ
דמן קדמוהי מתיהיב לי תקוף ופורקן לאתגברא על בעלי דבביי רוחצני דעל מימריה
אנא רחיץ בעידן עקא מבעלי דבביי ואמר לארמא קרני בפורקניה סמכני דהוה
מימריה סמך (ליה) [לי] כד הויתי עריק מן קדם רדפיי פרקני מבעלי דבביי ואף מכל
חטופין ואניסין שיזיב יתי: מהולל: אמר דוד בתושבחתא אנא מצלי קדם יי דבכל
עידן מבעלי דבבי פריק יתי: כי: ארי (אפקתני) [אקפתני] עקא כאיתא דיתבא על
מתברא וחיל לית לה למילד והיא מסכנא לממת סיעת הייבין בעיתת יתי: חבלי
משריית רשיען אקפוני קדמוני דמזיינין במני קטול: בצר: אמר דוד כד עקא ל
אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל מהיכליה צלותי ובעותי מן קדמוה
מתעבדא: ותגעש: ואיתרניפת ואתרגישת ארעא שכלולי שמיא זעו ואתרכינו אר
תקוף רונזיה: עלה: סליק זדוניה דפרעה רשיעא כתננא קדמוהי בכן שלח רונזיה
כאישא בערא דמן קדמוהי משציא מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה: ויט
וארכין שמיא ואתגלי יקריה וענן אמיטתא כיבש קדמוהי: וירכב: ואתגלי בגבורתיה
על כרובין קלילין ודבר בתקוף על כנפי רוח: וישת: ואשרי שכינתיה בערפילא
דעננא יקר סחור סחור ליה מחית מיין תקיפין מריכפת ענגין קלילין ברום עלמא
מנוגה: מזיו יקריה מבהקין שמי שמיא מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה: וישלח
ושלח כגירין מחתיה ובדרינון ברקין ושגישינון: ויראו: ישלח: יצילני: יקדמוני
ויוצא: יגמליני: כי: כי: ואהיה: וישב: עם: עם: ואת: כי: כי: האל: כי
האל: משוה: מלמד: ותחן: תרחיב: ארדפה: ואכלם: ותאזרני: ואויבי: ישעו
ואשחקם: ותפלטיני: בני: בני: חי: האל: ומוציאי: על כן: על כן אודי קדמ
יי בעממיא ולשמך אימר תושבחן: מגדול: מסגי למיעבד פורקן עם מלכיה ועבי
טיבו למשיחיה לדוד ולזרעיה עד עלמא:

ליום אחרון.

עוד היוםנ):

קפד. עוד כען יומא רב וסגי עידן ליה למיעל. והא סנחיריב מלכא דאתור נט
(ועבד) [ועבר] תלת אוונין ודבר עימיה אלפין ארבעין גוספנין דדה

כצ"ל. פ) ותהי עוד מלחמה בגת (שמואל ב׳ כ"א). וידבר דוד (שם כ"ב). דשיזיב ה׳ יתיה ווי
ישראל ובת"י שלפנינו דשיזיב ה׳ ית ישראל. ומשיזיב אני צ"ל ומשיזיב יתי. דאתרעי בי כצ"ל. סמ
לי כצ"ל. ואף מכל חטיפין ואניסין, בת"י שלפנינו ואף מיד כל חטופין שיזיב יתי. ארי אקפתני, כצ"ל
נ) עוד היום, ישעיה יו"ד. ועבר תלת כצ"ל. אוונין, מקום מלון, מלשון הגמרא תענית י"א ע"

דבני מלכין קטרי תאגי יתבין בהון ודבר עימיה מאתן אלפין אחידי סייפין ורומחין גוברין דרהטין קדמוהי מאה אלפין ודבר עימיה מאתן אלפין מחצצי גירין מניין משירייתיה מאתן אלפין ושתין רבוא חסר הד אורכא דמשרייתיה ארבע מאה פרסין רוחב צוורי סוסוותיה ארבעין פרסין. משריתא קדמאה כד עברו בירדנא שתו מיא דהוו בירדנא משריתא תניינא כד עברו בירדנא דלו עקבי סוסוותהון ושתו מיא משריתא תליתאה כד עברו בירדנא לא אשכחו תמו מיא והפרו בירין ושתו מיא אתא וקם בנוב קריית כהניא לקביל שורא דירושלם עני וכן אמר להילוותיה הלא דא היא (קרתא) קרתא דירושלם דעלה ארגישית כל משירייתי ועלה כבישית כל מדינתי הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבישית בתקוף ידי עלה קם ומניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלם: הנה האדון: חלף דאתרברב סנחיריב מלכא דאתור הא ריבון כל עלמא יי׳ צבאות רמו קטול במשרייתיה כבעוט דמתבעיט במעצרתא ורמי קומה (ית קטפון) [יתקטפון] ותקיפייא ימאכון: ונקף: ויתקטלון ניברי משרייתיה דמתגברין כפרזלא (ועברי) [ועבדי] קרביה על ארעא דישראל יתרמון: [ויצא. ויפוק מלכא] מבנוהי דישי ומשיהין מבני בנוהי יתרבי: ונחה: ותישרי עלוהי רוח מן קדם יי׳ רוח חוכמא (וסוכלתנן) [וסוכלתנו] רוח מילך וגבורה רוח מדע ודחלתא די״י: והריחו: ויקרביניה לדחלתא די״י לא לחיזו עינוהי יהא דאין ולא למשמע אוזנוהי יהא מוכח: ושפט: וידון בקושטא מסכינין ויוכח בהימנותא לחשיכי עמא דארעא וימחי חייביה ארעא במימר פומיה ובממלל סיפוותיה יהא מאית ארמילגוס רשיעא: והיה: ויהון צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי הימנותא מקרבא ליה: וגר: ביומוהי דמשיחא בר דוד יסגי שלמא בארעא וידור דיבא עם אמריא ונימרא עם גדיא ישרי וענל ואריא ופטים כחדא ויניק זעיר יהא מדבר בהון: ופרה: ותירתא ודובא ירעיין כחדא ישרון ביניהון ואריא כתורא יכול תיבנא: ושעשע: ויחייך ינקא על חור חיוי פתן ועל חיזו גלגלי עינוהי חיוי חורמן חסילא ידוהי יושיט: לא: לא יבאשון ולא יתבלון בכל טורא דקודשי ארי תתמלי ארעא מדע ודחלתא די״י כמיא דלימא חפן: והיה: ויהי בעידנא ההוא בר בריה דישי דיקום את לעממיא ליה מלכוותא ישתמעון. ויהי אתר בית משרוהי ביקר: והיה: ויהי בעידנא ההיא יוסף יי׳ תניינות גוברתיה דאשתאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומהודו ומעילם ומבבל ומחמת ומנגנות ימא: ונשא נס: וסרה: ועפו: והחרים יי׳: והיתה מסילה: ואמרת: הנה אל: ושאבתם: ואמרתם ביום: ותימרון בעידנא ההוא אודו קדם יי׳ צלו בשמיה חוו בעממיא עובדוהי אדכרו ארי תקיף שמיה: זמרו יי׳: שבחו קדם יי׳ ארי גבורן עבד גליא דא בכל ארעא: צהלי: בועי ושבחי כנשתא דציון ארי רבא אמר לאשראה שכינתי בגויך קדישא דישר׳:

יום ראשון של שבועות.

ויהי בשלשים שנה ק):

קפה. והוה בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא סיפרא דאורייתא בבית מקדשא בעזרתא תחות אולמא ביומי יאשיה בר אמון מלך שיבטא

דקאזיל מאוונא לאוונא. ודבר עמיה וכו׳, בת״י שלפנינו נוסחא אחרת ע״ש, ועיין סנהדרין צ״ה ע״ב ושם בעי אביי וכו׳ ובחידושי מהרש״א שם. כל משריתי כצ״ל. ועלה כבישית כצ״ל. יתקטפון כצ״ל. ימאכון, כי הוא לנכון כאן ובת״י ימאסון הוא ט״ס. ועבדיה קרביה יתרמון, חסר כאן תחילת הכתוב וכצ״ל ויצא, ויפוק מלכא מבנוהי וכו׳. וסוכלתנו כצ״ל, יהא מאית ארמילגוס, וכן הוא בת״י דברים ל״ד ארמלגוס, אך בת״י שלפנינו כאן איתא ארמילוס ועיין בספר או״ד לר׳ סעדיה גאון. ק) ויהי

דבית יהודה בתמוז בחמשא לירחא אמר יחזקאל נבייא ואנא הויתי שרי בגו בני גלותא על נהר כבר אתפתחו תרעי שמיא וחזית בחיזו נבואה דשרת עלי מן קדם יי׳ חיזו יקר שכינתיה די״י: בחמשה: בחמשא לירחא היא שתא חמישיתא דגלו בני ישראל מעל ארעהון וגלא (עמכון) [עמהון] מלכא יויכין: היה היה: מיהוה הוה פיתגם נבואה מן קדם יי׳ עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות ואיתמליל עמיה במדינת ארע כשדאי על נהר כבר ושרת עלוהי תמן רוח נבואה מן קדם יי׳: וארא: וחזית והא רוח עלעולא אתי מן ציפונא ענן רב ואישתא משתלהבא וזיהורא ליה סחור סחור ומיגו עננא ומיגו עלעולא כעין חשמלא מיגו אישתא: ומתוכה: ומגוה דמות ארבע בריין ודין חזויהון דמות אינשא להון: וארבעה: וארבעא אפין לחרא וארבע אפין לכל חד וחד שיתא עשר אפין לברייתא חדא מניין אפיא דארבע בריין (שתא) [שתין] וארבעא אפין וארבעא גפין לחדא וארבעא גפין לכל חד וחד שיתא עשר גפין לכל אפא ואפא (שיתא) [שתין]. וארבעא גפין לברייתא חדא והוו מניין גפיא דארבעא בריין מאתן וחמשין ושיתא גפין: ורגליהם: ורגליהון רינלין כיונין ופרסת רגליהון כפרסת רינלון סגלגלין ומזיעאן עלמא במהכון ומנצצין כעין נחש מצלהב: וידי: וידין כידי אינשא עבידא להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למיחתי בהון גומרין דאישא מביני כרובייא מתחות רקיעא דעל רישיהון למיתן (דעל) [על] חופני שרפיא למיזרק על אתר רשיעיא לאובדא חייביא עברי על מימריה ואפיהון וגפיהון שוי לארבעתהון: חברות: מכוונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מתחזרן במיזלהון בריא לקביל אפהא אזלא: ודמות: ודמות אפיהון אפי אינשא עבידא להון ואפי אריא עביד מימינא לארבעתהון ואפי תורא עביד משמלא לארבעתהון ואפי נשרא לארבעתהון: ופניהם: ואפיהון וגפיהון פריסן מלעילא לחדא תרתין מכוונן חדא ותרתין מכסיין ית גווייתהין: ואיש: וכד (הרא) [חזא] יחזקאל נבייא ית חזוונא דאחזי ליה שכינתא הי כמא דאחזי לישעיה בר אמוץ נבייא בהיכלא דחזא ארבע בריין דכוונין חד לקביל חבריה לאחזאה עינוותנותיה וכן הוה תיקיניהון מהדרין אפין בקשוט ובריא לקביל אפהא אזלא לאתר דהוי תמן רעוא למיזל אזלין לא מיתחזרן במיזלהון: ותשאני רוח: ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגי דמשבחין ואמרין בריך יקרא די״י מאתר בית שכינתיה:

יום שני.

וי״י בהיכל קדשו כ):

קפו. וי״י אמר לאשראה שכינתיה במדור היכלא דקודשיה יסופון מן קדמוהי כל רשיעי ארעא: תפילה: צלותא דצלי חבקוק נבייא כד אתגלי יי׳ ליה על ארכא דיתיהיב לרשיעיא הוא חבקוק נבייא דצר צורתא וקם בגוה עני וכן אמר הי וקיים שמיה לית אנא עדי מן צורתא הדא עד דייחזון יתי ית דינא דעתיד למיתי מתיבנא רוחא דקודשא וכן אמרת ליה לחבקוק נבייא חבקוק נבייא על עיסק ארכא דאיתיהיב לרשיעיא דאם יתובון לאורייתא בלבב שלים ישתביק להון ויהון כל חוביהון

בשלשים שנה (יחזקאל א׳). תחות אולמא, בת״י שלפנינו יש כאן הוספה בפלגות ליליא בתר מעלני סיהרא. דגלו בני ישראל מעל ארעהון וגלה עמהון כצ״ל ובת״י שלפנינו ליתא. רוח נבואה כצ״ל. וארבעה, וארבע, דארבע, כצ״ל. שתין וארבעא כצ״ל. ומזיעאן עלמא במהכון כצ״ל. וכד חזא וכו׳, ולפנינו בת״י ליתא לכל זה עד תיבת בקשוט. כ) וה׳ בהיכל קדשו (חבקוק ב׳ ג׳). וה׳ אמר לאשראה וכו׳, בת״י שלפנינו יש כאן איזה שינויים. הוא חבקוק וכו׳, ליתא בת״י שלפנינו. דצר צורתא וקם בגוה וכו׳, ומוזכר בברייתא תענית כ״ג ע״א בחוני המעגל עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא. דעבדתא בטופנא כצ״ל, וכל זה ליתא בת״י שלפנינו. וחבינין טסך סתומים ונעלמים,

בו קדמוי בית ישראל הא כשלותא: יי׳ שמעתי: יי׳ שמעית שמע גבורתך מה
בדתא בטופנא מן בראשית ודהלית ואף על מחת פורענותא דאייתיתא על אינשי
ום כד ארגיזו קדמך שמעית וזעית יי׳ כמה רברבין עובדך והבינין ניסך דאת יהיב
בא לרשיעיא דיתובון לאורייתא כלבב שלים ולא תבו ואינון מרגזין קדמך בגו
ייא דיהבתא להון חייא בכין את עתיד להודעא גבורתך בגו שנין דאמרתא לאחדתא
מא לאיתפרעא מרשיעיא עברי על מימרך בגו רוגזך דארגיזתא על רשיעיא וצדיקיא
די רעותך בגו רוגזך ברחמים תידכר ותרחם עליהון: אלוה: במיתן אורייתא לעמיה
להא מדרומא אתגלי וקדישא מטורא דפארן בגבורת עלמין אתחפיאו שמיא מזיו
ריה ואמרי תושבחתיה מליא כל ארעא: ונוגה: וזיהור יקריה כזיהור יומיא מבראשיה
תגלי וזיקוקין ממרכבת יקריה נפקין תמן גלא ית שכינתיה דהות מיטמרא מבני
נשא בתקוף רומא: לפניו: מן קדמוהי מישתלח מלאך מותא ונפיק כשלהובית
שתא מימריה: עמד: אתגלי ואזיע ארעא ואייתי מבולא על עם דרא דעברו על
מריה ואף בתנייתא כד חבו קדמוהי בכן בלבולינון בעממיא אתפרקו טורייא
לקדמין מכא רמתא דמן עלמא גבורת עלמין דיליה: תחת: כד פלחו בית ישר׳
עוותא מסרתנון ביד כושן חייבא וכד תבו למיעבד אורייתא עבדתא להון ניסין
בורן ופרקתנון מיד מדינאי על יד גדעון בר יואש: הבנהרים: (היו) [הא] על
מלכין) [מלכיהון] ומשרייתהון דסגיאין כמי נהרא הוה רגז ובימא הודעת להון פורענות
יי אתגליתא על מרכבת יקרך שכינתך לעמך תקוף ופורקן: עריה: איתגלאה
תגליתא בגבורתך בדיל קיימך דעם שבטייא מימרך קיים לעלמין להון (בדעתה)
זעתא] טינרין תקיפין נפקין נהרין שטפין לארעא: ראוך: באתגליתך על טורא
סיני חיזו יקרך זעו טוריא עגני מטרא עדו ארים (תחומא) [תהומא] קליה חייליה
רומא תווהו וקמו: שמש: אף במיעבדך ניסין ליהושע במישר (גדעון) [גבעון] כד
תגברו וסליקו עליה חמשא מלכא דירושלם מלכין דחברון מלכא דירמות מלכא
לכיש מכא דעגלון שמשא וסיהרא קמו במדוריהון תלתא ושית שעין עמך במימרך
תגברא בתקוף נצחן גבורתך: ואני: בכין על ניסין ופורקנא דתעביד למשיחך
שארא דעמך דישתארון יודון למימר אמר נבייא קדם יי׳ ואנא במימרא די׳׳י
בוע אידוץ באלהא עביד פורקני: יי׳ ארני: אלהים יי׳ דסעיד לי בחילא ומשוי
לי קלילין כאיילתא ועל בית תוקפי יקיימינני (לדדיליה) [לדיליה] נצחנין וגבורן
קדמוהי (מנא) [אנא] מנגן בתושבחתי:

סליקו תרגום של׳ הפטרות.

ואילו רשויות יאמר לאחר ההפטרות:

פז. יהודון(ס) כל נשמי. למריה כולה שמיה. דארכין לנא שמיה וערפילא אדרך ועל
דא יתברך: עדא אורייתא יהב. בגו אישא משלהב. ופירולין דדהב.

רגום גם במדעך וגו׳ (קהלת י׳) אף במנדעך בחביוני לבך. ונפיק כשלהובית כצ״ל. הא על מלכהון
צ״ל. בזעתא טינרין כצ״ל. ארים תהומא כצ״ל. במישר גבעון כצ״ל. כד אתגברו וכו׳, ליתא בת״י שלפנינו.
דיליה נצחן וכו׳ כצ״ל. אנא מנגן כצ״ל. קדם ה׳, ליתא בת״י שלפנינו. ס) יהודון וכו׳, חתום יעקב חזק.
הוא הר״ת נכד רש״י. עדא אורייתא, זאת התורה. ופירולין דדהב קבל דנא לא איערך, לא תסלה וכו׳
שהם יקר (איוב כ״ח) מת״י בבירולין יקר. בחיזו ולא בחדוון, ומראה ולא בחידת מתרגם בחזו

קבל דנא לא איערך ועל דא יתברך: בחיזו ולא בחדוון. יקר שכינתיה חזיין. בחד
חדיין. כמאן דשתי וכרך. ועל דא יתברך : חמון יתיה בצדקא. ולא הוות בן נ
ועיניה הוה מדקא. ברחמים עלן מן הרך. ועל דא יתברך : זרזין משתריין. בכל
דבריין. כד אתייהבת אוריין. בספוון דשקר כרך. ועל דא יתברך : קרי מ
בְנִשְׁתָּוון (א) תליסר ושית מאוון. ושוי לך ברעונן. מדורין בתקוף כרך. ועל
יתברך : אחר :

קפח. ייתון ם) בני עממין. למשאל בשלמין. בהתין ומתכלמין. בלו והלך משל
וּמִנְדָא. נהוריה לחי עלמין על דא : עביד לן ברעותא. וקביל בעו
כל קבל די מילתא. כְּדְבָא וּשְׁחִיתָא (ב). אודא. נהודיה בתושבחתא על דא :
נפל באודניי. כד אתגלי בסיני. לקיומי לתנאי. ארעא זִיְנָה שְׁנָאי. בפחדא. נה
קדם יי׳ על דא : בזיקוקין דאישא. מלהטא נור כקשא. אורייתא מתפרשא. לחיר
מחפשא. עבדא. נהודיה לקדישא על דא : חשיבין אומייא. כלא ואופייא (ג) דק
עלוהי צילמיא. אמיר עליהון לעלמיא. הצדא : נהוריה לאל שמיא על דא : ז
שנוהי. דבריין סנאוהי. משיחא ביומוהי. פלח להון בגירוהי (ד). כבדא. נהודיה קדמ
על דא : קרב משיחנא. למכנש אחנא. לארע פולחנא. ונקשוט אנחנא פרנדנא. נה
לאלהנא על דא : אחר:

קפט. אתעבדנא םa) (ה) קקן ואפריה אמטי עלן. ואורייתא יהב לן. וניתי בה למי
ועל דא יתברך : לתאין (ו) תמן הוה. היא כד אתייה
נשבחיניה טובא. דאריך אתארך. ועל דא יתברך : יתבי ארעתא. אחזתנון אי
דחילו ופחזותא. ולבהון אתמרך. ועל דא יתברך: עטר יתהון רעוא. סליקו ליה לע
ואגיז להון סילוא. ואסתפק כל צרך. ועל דא יתברך: זהר על נבייא. דמורן מי
שמעו טבייא. ובישא יתרך. ועל דא יתברך : רשם לך מהימניא. כבר אמוץ יש
ודניאל חנניה. עביד נגו אף שדרך. ועל דא יתברך: יקריב שחרורא. וניסא וגב
דמלילו לבשרא. דכתרוהי מברך. ועל דא יתברך:

וקודם שיתחיל המפטיר ברכה אחרונה יאמר המתרגם:

על דא יתברך וישתבח שמיה דמריה כולא ויתרעי בנבייא צדיקיא. ויהב לנא אור
על ידי משה רבנא. לשבוהי ולברוכי שמיה דקודשא בריך הוא ואמרו א
ומתחיל המפטיר ברכות אחרונות ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם צור כל העו
צדיק בכל הדורות האל הנאמן אומר ועושה שכל דבריו אמת וצדק וגו׳ : למ
כתובים. ופותח החזן :

קץ. יקום פורקן מן שמיא חינא וחסדא ורחמי חיי אריכי ומזוני רויחי וסי
דשמיא ובריות גופא על ארעא זרעא חייא וקיימא זרעא דלא יב
ודלא יפסוק מפתגמי אוריתא ובנן דחיין בעובדי אוריתא למרנן רבנן חבורתא קדיש

בגליון הכתב יד נכתב :

(א) בכתב. בעזרא נשתוונא. (ב) לשון כחש וכזב. (ג) אשקומא ב׳. (ד) יתלא בקליו כנ
(ה) כעסינו בני חורין כמו קלניין. (ו) מזל שלנו בס״פ שנים אוחזין משום לתאי דידי פ

ולא בחידון. הוה מדקא, בעד החלון נשקפה (שופטים ה׳) ת״י ומדיקא. מן חרך, מלשון מציץ מן החר
זרזין, הגורי אזור יחזקאל כ״ג מתרגם אסירין זרזין. ם) ייתון וכו׳, חתום יעקב חזק. והוא ג״כ חר״ת
רש״י ואופייא דמיא, ב״ב אשקומא כלעז, ע״ז כ״ג ע״א כי אופיא דנהרא פירש״י אשקומא. פרנדנא,
מלשון הגמרא שבת כ׳ ע״ב שירא פרנדא והוא מין משי יקר, וכן ותלבוש אסתר מלכות (אסתר
מתרגם לפי גירסת המוסף פרנדן. םa) אתעבדנא וכו׳, חתום שם אליעזר. לעדבא, לגורל. ו
להון סילוא, תרגום ירושלמי (במדבר כ״א פסוק ו׳) ואגיזת להון סלווא, והוא מלשון המקרא (שם

בארעא דישראל ודי בבבל רישי כלי ורישי מתיבתא דייני דבבא ודייני דמתא
ל תלמידי חכמים ולכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן דעסקין
ריתא ולכל קהלא קדישא הדין רברבייא עם זעירייא טפלייא עם נשיא מלכא
למא יפיש חייהון ויסגי יומיהון ויפרוק וישיזיב יתהון מכל עקא ועקתא ומכל מרעין
שין מרן דבשמיא יהא בסעדהון וישמע בקול צלותהון (ויתן) ויתן יתהון לחינא
מסרא קדם כורסי יקר מלכותיה וקדם שלטונייא דארעא ויקיים זכוותהון דכל ישר׳
בכל זמן ועידן ונאמר אמן:

שברך אברהם ויצחק וישרא׳ אבותינו וחסידים הראשונים הוא יברך כל קהילות
הקדש ואת כל הקהל הזה. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם מי
קנו בתי כניסיות לתפילה ומי שבאים לתוכו להתפלל ומי שנותנין נר למאור ויין
ידוש והבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים ומי שמכניסין אורחים בתוך ביתם וכל
תם שעוסקין בצורכי ציבורם הק׳ ישלם שכרם ויסיר מהן כל מחלה וירפא כל
ותם ויסלח לכל עוונותם ויברך עובדי ידיהון בכל זמן ועידן ונאמר אמן. ת׳: ואם
ראש חדש בשבת הבאה מכריז החזן ומודיע לרבים יום קביעותו מפני תקנת
עדות ותקנת תפילת המוספים והלל ולבטל בהם הנשים ממלאכה. ואו׳: מי שעשה
ים לאבותינו ונאל אותם מעבדות לחירות יגאלינו ויקבץ נידחינו מארבע כנפות כל
הארץ חבירים כל ישר׳ לירושלם עיר הקודש ונאמר אמן:

ראש חדש פלוני יום פלוני:

אם הוא שני ימים אומ׳ ויום פלוני חשבונו של יום פלוני:

דשהו הקב״ה עלינו לששון ולשמחה לריוח ולהצלה ולהצלחה ולחיים ולשלום ונאמר
אמן; וכשחל תענית כתוב בשבת הבאה יאמר הכי: מי שעשה כו׳. עד לירושלם
׳ הקודש ונאמר אמן: צום פלוני יום פלוני זה הבא עלינו יהפכהו הק׳ לנו
ל ישר׳ לששון ולשמחה ולברכה ולשלום ונאמר אמן. ככת׳ כה אמר ײ׳ צום
ביעי צום החמישי צום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה
מועדים טובים האמת והשלום אהבו; וזוכר את המתים שרבו תורה ותקנות בישר׳
תם שהניחו שום דבר בקהל ושהניחו אחרים בשבילם. ת׳: ומצאתי א) בפסיקתא
א יאמר אדם כיון שמת אין לו תקנה ת״ל כפר לעמך ישר׳. אשר פדית ײ׳.
ן שמת אדם ומבקשין עליו רחמים זורקין אותו מנהינם לגן עדן בחוץ מן הקשת:
ופותח באשרי; ועומד להכנים ספר תורה למקומו. ואו׳ יהללו את שם ײ׳ כי נשגב
מו לבדו; ועונין הציבור: הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו
ני ישר׳ עם קרובו הללויה: ומחזיר ספר תורה למקומו ואו׳ קדיש עד דאמירן:
ועומדין למוסף ואו׳ אבות וגבורות וקדושות השם:

שלוים. א) ומצאתי בפסיקתא שמא יאמר וכו׳ היא בפסיקתא רבתי פ״ב וז״ל שמא תאמר כיון
יד לגיהנם אין לו תעלה כיון שמבקשים עליו רחמים זורק אותו מגיהנם כחץ מן הקשת, ולהמחבר
ה גירסא אחרת בהפסיקתא רבתי, ועיין בספרי סוף פ׳ שופטים דשם איתא כפר לעמך אלו החיים
ר פדית אלו המתים, מלמד שהחיים צריכין כפרה, ולקמן סי׳ שנ״ג הביא המחבר ג״כ הסיפרי
ם ועיין בתנחומא פ׳ האזינו שהביא מתחילה דאיתא בפסיקתא אדם נמשל לשנים עשר מזלות וכו׳
א כעין מה שנמצא לפנינו בפסיקתא רבתי שם ומסיים לכך רגילין להזכיר המתים בשבת שלא ישובו
הנם שכן איתא בת״כ (צ״ל בספרי) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מכאן
חיים פודין את המתים, ועיין בב״י טור א״ח סי׳ תרכ״א, וברוקח סי׳ רי״ז וז״ל ומה מועיל למת
חי נותן צדקה בעבורו וכו׳ ועיין מה שכתב בביאור דברי הרוקח בספר שער יוסף להגחיד״א,
ין בספר חסידים בסופו ואם ביקש בעוה״ז מטיבין למת ור״מ אמר כשאמות אעלה עשן מקברו
חר, ור״י אמר אקחנו מגיהנם, ולמה לא יכולו לעשות כן בחייהם כי רבו פשעיו של אחר וכו׳
תורץ הקושיא מה שתקשה בהגהות הרל״ח בטור א״ח סי׳ הנ״ל, ועיין בב״י סי׳ רפ״ד מה שהביא
ם הרוקח שמעתי שיש במדרש כפר לעמך וכו׳ ותמוה הלא הוא בהדיא בספרי הנ״ל ועוד תימא

שעשה נסים עיין ראבי״ה ח״ב 210.
אור שורה 4, מלמד שהמתים, כצ״ל.
כת ר״ח עיין יראים השלם רנט, והערות תועפות ראם בירושלמי סנהדרין ה, ועיין
אינצ׳ תלמודית ח״ד תנא.

קצא. תבנת לשון ותוכן לבות י״י. או ותוכן לבינים. מנית שבת בריצוי קרבנו
על הימים. בדא׳ג) באנדי׳ שור או כשב. א״ר יהושע משל ל
שנכנס במדינה והוציא כרוז שלא יכנס שום אדם לפניו עד שיראו פני מטר
תחילה. כך אמ׳ הק׳ לישר׳ אל תביאו קרבן לפני עד שתקרשהו שבת. והדא
דכת׳ ומיום השמיני והלאה ירצה. ואין שמונת ימים עד שיעבור שבת. פ״א ר
קרבנות׳ שהם עולות. פ״א רצית קורבנותיה דבכל קרבנות הרגלים כת׳ לחטאת. ו
בשבת לא כת׳. ת״ם: צוית פירושיה עם סידורי נסכיה. דכיג) היכי דוכור וש
בדיבור אחד נאמרו. ושוא ושקר. וביום השבת. ולא תבערו. כך קרבן שבת ונ
נאמרו בדיבור אחד. והיינו ע ס: צוית פירו׳. בצו את בני ישר׳ מפורשי׳ קרבנות ש
להקריבם. עם סידורי נסכיה. שהוא סידור לחם הפנים ולשון ד) נסכים ש
בסלתות. כדא׳ במנחות פ״ב סלתות. ומזכיר סידור לחם על הנס שאירע בו. כדא
בסוף חגיגה לשום לחם חם וגו׳ (שמואל א כא). טועמיה חיים זכו. תנא ו)
הטועם תבשילו בערב שבת מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובירושלמי ז) מפרש מט
שלא יכעוס על בני ביתו מפני הקדחת תבשילו. וכת׳ וידעת כי שלום א
(איוב ה). ומוקמינ׳ ח) ליה בשבת בהדלקת הנר וכל שכן שצריך להזהר פן יק
התבשיל: ותצוינו להקריב מוסף שבת כראוי. לכופלו. א׳ הק׳ שבת קורבנותי
כפוליים שדי׳ כבשיים קריבין ב׳ לתמידין וב׳ למוספין. ובכל יום אינן אלא ב׳
מעשיו כפולים. שתי נשמות. לחם משנה:

שבסימן תרכ״א הביא תב״י בעצמו בשם המרדכי זה הדרש בשם הספרי. ועיין בשה״ל סי׳
ובתניא רבתי סי׳ ס״ז. ג) כדאמר באגדה שור וכו׳ בשה״ל סי׳ פ״ב וכן בספר תניא רבתי
י״ז וסי׳ כ׳ הובא המשל הזה בשם פסיקתא דשור או כבש והוא בפסיקתא הנדפס מחדש ע״י
רש״ב ובמדרש וי״ר פ׳ כ״ז, ובתנחומא פ׳ אמור והובא בב״י א״ח סי׳ רפ״ו, ובזוהר אמור דף
ע״א וברעיא מהימנא פ׳ תזריע מ״ד ע״א וקרבנא דא כגוונא דקרבנא דבעירא וכו׳. ג) דכי
דזכור ושמור כך קרבן שבת וכו׳ לא ידעתי מקור לדברים אלו ועיין שבועות כ׳ ע״ב ושם כ״א
תוס׳ ד״ה קמ״ל, ור״ה כ״ז ע״א, ובמכילתא פ׳ יתרו, ובספרי פ׳ תצא, ובירושלמי נדרים פ״ג
ושבועות פ״ג ה״ה, ועיין שו״ת מהר״ם אלשקר סי׳ ק״כ שאלת יורנו אדוני אבי מורי ורבי הא ד
רבנן זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדבור
נאמרו מה ענין זה לזה ומה דמיון יש לזכור ושמור עם מחלליה מות יומת וביום השבת וגו׳
ששמעתי כו דברים ולא נתקררה דעתי בהן גם רש״י הביאו בפ׳ יתרו, תשובה דע לך כי
נשאלה שאלה זו בישיבה לרב שרירא גאון ולתמודו רבינו האי גאון זכר קדושים ואדירים לב
והשיבו ז״ל כל אחד מהן יש לו טעם חוץ מטעמו של חבירו זכור ושמור טעמא מאי להודיע
מה שנכתב על לוחות שניות שמעוהו ישראל ביום מ״ת בסיני שלא תאמר נשתנו הדברים. מחל
מות יומת וביום השבת טעמא מאי להודיע שבשעה שהותר זה נאסר זה וללמד כי אין זה ד
שבת ע״כ, וכן י״ל באחרים שהביא רש״י ז״ל ולדברי׳ אלו שומעין כי הן דברי קבלה וכש״כ
כאן מקום לפרש באופן אחר עכ״ל ולכאורה המעיין בדברי הגאונים הנ״ל יקשה דהא בשבועות
מתרץ על הא דתניא שוא ושקר אחד הן היינו דבדבור אחד נאמרו כדרב אדא בר אהבה ד
רב אדא בר אהבה נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דאמר קרא זכור ושמור כל שישנו בשמ
ישנו בזכירה אלא הכא למאי הילכתא מיבעי ליה אלא כשם שלוקה על שוא כך לוקה על ש
וא״כ להכי נאמרו בדבור אחד ללמוד חדא מאידך ולמאי איצטריך להאי טעמא שהביאו הגא
הנ״ל וראיתי ביפה מראה על ירושלמי נדרים שם שהאריך בזה, ועיין ברמב״ן על התורה פ
יתרו פסוק זכור את יום השבת. וביום השבת ולא תבערו לפנינו במקומות הנ״ל איתא מחל
מות יומת ושני כבשים. ד) ולשון נסכים שייך בסלתות כדאמר במנחות פ״ב הנסכים כצ״ל והגו
דבוונתו להא דמנחות מ״ו ע״ב הזבח מפגל את הנסכים וכו׳ ונכלל היין והסולת בכלל הנס
כדמוכח בזבחים מ״ד ע״א, ועל מה שפירש רש״י במנחות שם ד״ה מפגל וכו׳ שהשותה וכו׳
תעיד תתוי״ט פ״ב משנה ג׳ ולא ידעתי למה דקדקו (רש״י והרב) לפרש על היין ולא כללו גם
הסולת וכו׳ וגבי להת״פ כתיב גמי סולת וא״כ שייך גבייהו לשון נסכים, ועיין ברמב״ם פ״ב
מעשה הקרבנות ה״א היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים, ובהקדמתו למס׳ מנ
ועיין תוי״ט פ״ד דזבחים משנה ג׳, ועיין צל״ח ברכות י״ד ע״ב על תוס׳ ד״ה עולה וכו׳. ה) כדו
בסוף חגיגה וכו׳ כ״ז ע״ב. ו) תנא כל הטועם וכו׳ לא ידענא היכא תניא, וכל הפוסקים הראש
לא הביאו זה ורק הש״ל סי׳ פ״ב, ותניא רבתי סי׳ י״ז הביאו טועמיה חיים זכו המכבדים א
במיני מאכל ומטעמים ויש סומכין מכאן שצריך לטעום תבשילו מע״ש. ז) ובירושלמי מפרש מ
וכו׳ גם המאמר הזה נפלא ממני לא ידעתי מקומו איהו, ובירושלמי שלפנינו ליתא. ח) ומוק
ליה בשבת וכו׳ שבת ל״ד ע״א. ט) קרבנותיו כפולים וכו׳ כעין זה הוא במדרש שו״ט מזמור

שורה 9, בדבור א׳ — ולכן מביאין בשבת אף שכשר גם למחרת (זבחים ח) (רש״א).

נת שבת רצית קרבנותיה ציויתה פירושיה עם סידורי נסכיה מענגיה לעולם כבוד ינחלו טועמיה חיים זכו וגם האוהבי דבריה גדולה בחרו אז מסיני נצטוו ה ותצוינו יי׳ אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי. יהי רצון מלפניך יי׳ ינו ואלהי אבותינו שתעלינו בשמחה לארצנו ותטעינו בגבולינו ושם נעשה לפניך קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהילכתן. את מוסף יום המנוח הזה נעשה יב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך כבודך כאמור: וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים מנחה בלולה בשמן ונסכו. עלת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה: ישמחו כותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך ביעי רצית בו וקדשת אותו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית: ינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו וקדשינו במצותיך ותן חלקינו בתורתיך ושבענו בך ושמחינו בישועתך וטהר לבינו לעובדך באמת והנחילנו יי׳ אלהינו באהבה נון שבת קדשך ב״א יי׳ מקדש השבת: רצה ומודים ושים שלום: אלהי נצור:

וחוזר החזן ומתפלל אבות וגבורות: ויאמ׳ קדושה:

ב. כתר לאדון נכתיר וברכה לברוך נברך ומלוכה למלך נמליך. ושם המיוחד נייחד יחד. עם קבוצי מעלה קדושה לקדוש נשלש בכת׳ וקרא זה אל ואמר ק׳ ק׳ ק׳ יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו: כבודו מלא עולם משרתיו אלים זה לזה. איה מקום כבודו. לעומתם ברוך יאמרו: ועונין: ברוך כבוד יי׳ קומו: ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון על עם המייחדים שמו ערב ובקר בכל יום ד: פעמים באהבה שמע אומרים: ועונין: שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד: הוא אלהינו. הוא אבינו הוא מלכינו הוא מושיענו והוא יושיע את שאריתנו ג יטעינו בארץ זבת חלב ודבש וישמיענו ברחמיו שנית. לעיני כל חי. להיות לאלהים. אני יי׳ אלהיכם: אדיר אדירנו יי׳ מה אדיר שמך בכל הארץ כאמור יי׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד: ובדברי קדשך ב לאמר. ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה: לדור ודור נגיד גודלך: תבנת: רצה ומודים: ברכת כהנים: שים שלום:

קדושתא לכבוד יום טוב:

קומו יתרומם מלך. כי הוא לבדו מלך. ויופיע ממעונו מלך. ויפרה עם מקבלי מאמר מלך. משכימים ומעריבים ומייחדים שם מלכותו עליהם. ומזכירים בכל תמיד. פעמים. שמע. אחד אתה ואין לך שיני ואין דומה לך בקרוב תפדינו שיענו ותצילנו(aט) . . . . . ותשמיענו פדות לעיני כל אומים לענות ולומר הן תי אתכם ראשית ואני אגאול אתכם אחרית: להיות: אני: אלהיכם אני ואתם מלכבם אני ואמלוך עליכם ואגלה מלכותי עליכם ואעבור מלך בראשיכם. ככת׳ יד נביאך (ואעבור מלככם) [ויעבר מלכם] לפניהם וי״י בראשם: ונאמר ועלו שיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליי׳ המלוכה: ונאמר והיה יי׳ למלך כל הארץ ביום ההוא וגו׳. ודברי: ובשבת ויום טוב יש אומ׳ אלהינו אתה קוינו מושיענו. מנחמינו אתה על מי מנוחות תנהלינו לתת בציון תשועת ישר׳ תפארתך. תושגב לבדך ותמלוך עלינו לעולם ועד: אדיר אדירנו:

יצחק מהו ראו א״ר יוסי מרגניתא דיהבית לכן, א״ר יצחק כל עיסקא דשבתא כפול עו׳׳ר כפול תעוטר לאחד קרבנו כפול וביום השבת שני כבשים וכו׳. aט) למעלה מן השיטה כתוב בעם

וביום טוב אומ׳ בשים שלום. כשמגיע צדקה ברכה רחמים חיים ושלום:
כאמור כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: וג׳ שלום שלום לרחוק ולק
אמר יי׳ ורפאתיו: ונאמר ואתם הדבקים ביי׳ אלהיכם חיים כלכם היו
היום תאמצינו. היום תברכינו. היום תגדלינו. היום תדרשינו לטוב. היום תש
שוועתינו כהיום הזה תביאנו ששים ושמחים בבניין עירך. כאמור והביאותים אל
קדשי ושמחתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי
תפילה יקרא לכל העמים: וג׳ ויצוינו יי׳ אלהינו לעשות את כל החוקים הא
ליראה את יי׳ אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה. וג׳ וצדקה ת
לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי׳ אלהינו כאשר ציונו: וצ
וברכה תהיה לנו ברוך אתה יי׳ המברך את עמו ישראל בשלום: קדיש כו׳:
ויושבין במקומן ואומרי׳:

קצג. אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכינו. אין כמושיענו. מי כאלהינו.
כאדונינו. מי כמלכינו. מי כמושיענו. נודה לאלהינו. נודה לאדונינו. נ
למלכינו. נודה למושיענו. ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכינו. ברוך מושי
אתה הוא אלהינו. אתה הוא אדונינו. אתה הוא מלכינו. אתה הוא מושיענו.
הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש קיים: פ
הקטורת כאיזה צד. הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעים של שבעים
מור וקציעה שיבולת נרד וכרכום משקל של ששה עשר של ששה עשר מנה הק
שנים עשר קילופה שלשה קנמון תשעה. בורית כרשינה תשעת קבין. יין קפר
סאין תלתא וקבין תלתא אם לא מצא יין קפריסין מביא חימר י) חיור עתיק (מ
[מלח] סדומית רובע מעלה עשן כל שהו. ר׳ נתן אומ׳ אף כפת הירדן כל
נתן בה דבש פסלה. חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה. א״ר זעירא משום הכ
יתירה. רשב״ג אומ׳ הצרי אינו אלא שרף היוצא מעצי הקטף. בורית כרשינה ש
בה את הציפורן מפני שהיא נאה. יין כפריסין ששורין בו את הצרי מפני ש
עזה. והלא מי רגלים יפים אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש מפני הכב
השיר שהלוים היו כ) אומרי׳ במקדש. ביום הראשון היו אומ׳ ליי׳ הארץ ומלאה
ויושבי בה (תהלים כד): על שם שקנה ומקנה ושליט בעולמו: בשני היו או
גדול יי׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: (תהלים מח) על שם שחילק מ
ונתעלה וישב במרום: בשלישי היו אומרי׳ אלהים נצב בעדת אל בקרב א
ישפוט (שם פב): על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו: ברביעי
אומרי׳ אל נקמות יי׳ אל נקמות הופיע (שם צד): על שם שברא חמה (חמה) ו
ועתיד ליפרע מעובדיהם: בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לא
יעקב (שם פא): על שם שברא עופות ודגים לשבח בשמו: בשישי היו אומרי
מלך גאות לבש לבש יי׳ עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט (שם צג):
שם שנגמר מעשיו ומלך עליהם: בשבת מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבוא aכ)
שכולו שבת שהוא מנוחה לחי עולמים: א״ר אלעזר ל) א״ר חנינא תלמידי חכ

עופרת התיבות „גמחק בכוונה״. י) חמר חיור וכן הוא ג״כ בסדורי הספרדים, וגם באבודרהם, ו
ממילא מה שנדפס באיזה סדורים בשם הגאון מווין, ועיין ב״ב צ״ז ע״ב בעו מיניה וכו׳ חמר
מהו וכו׳ ומוכח דלא כפירושו ע״ש. כ) היו אומרים במקדש משנה סוף מסכת תמיד, ובר״ה
ע״ב, ואדר״נ פ״א וכן הוא ברקח במקדש ולא בבית המקדש, אך רש״י בר״ה ל׳ ע״ב כתב
קרב כהלכתו וכו׳ כמו שאנו שונים במסכת תמיד השיר שהלוים היו אומרים בבית המ
וכן הוא במס׳ סופרים פי״ח בבית המקדש. aכ) בשבת מזמור שיר ליום השבת לעתיד
ליום שכולו שבת שהוא מנוחה וכו׳ כצ״ל וכ״ה במס׳ סופרים פי״ח. ל) א״ר אלעזר סוף ב

יבים שלום בעולם. שנאמר וכל בנייך לימודי י״י ורב שלום בנייך (ישעי׳ נד). אל
קרי בנייך אלא בונייך. שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול (תהלים קיט).
י שלום בחיליך. שלווה בארמנותייך (שם קכב). למען אחי ורעי אדברה נא שלום
י: למען בית ה׳ אלהינו אבקשה טוב לך: י״י עוז לעמו יתן י״י יברך את עמו
שלום (שם כט): וראה בנים לבניך שלום על ישראל (שם קכח): פ׳ כיון
בנים לבניך שלום על דייני ישראל. דלא(נ) ליתו לאינצויי עם (הצדיקין
הוא) [הצדוקין שהיו] אומ׳ תירש הבת עם בת הבן: ת׳. ועומד הנער לומר
יש: ומדלג תתקבל: ויאמרו עלינו לשבח: על כן נקוה לך: ונפטרין לבתיהם לשלום:

ואילו זמירות אומרי׳ על השלחן קודם קינוח סעודה.

צד. ברוך י״י יום יום יעמוס לנו ישע ופדיום. ובשמו נגיל כל היום. ובישועתו נרים
ראש עליון. כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון: ברוך הוא אלהינו אשר
לנו. כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו. כאלה וכאלה יוסיף עמנו. להגדיל שמו הגדול
גיבור והנורא שנקרא עלינו: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו. להללו ולשבחו ולספר
ודו. מכל אום גבר עלינו חסדו. לכן בלב ובנפש ובמאד נמליכו ונייחדו. כי טוב י״י
עולם חסדו: שבטי יה לישראל עדות בצרתם לו צר בסבלות ובעבדות. ובלבנת
ספיר תראם (א) בעוז ידידות. ונגלה להעלותם מעומק בור (ב) ודות. כי עם י״י
חסד והרבה עמו פדות: מה יקר חסדו בצילו לגונגימו בגלות בבלה (ג) שולח
מענימו. להוריד בריחים נמנה בינימו. ויתנם לרחמים לפני שובימו. כי לא יטוש י״י
ת עמו בעבור הגדול שמו: עילם שת כסאו להציל לידידיו. ולהאביד(ת) משם מעוזני
ורדיו. מעבור בשלח פדה את עבדיו. קרן לעמו ירים תהילה לכל חסידיו. כי אם
ונה וריחם כרב חסדיו: וצפיר העיזים (ד) הגדיל עיצומיו. גם חזות ארבע עלו
מקוממיו. ובלבם דימו להשחית את רחומיו. ועל יד כהניו מיגר מתקוממיו. חסדי
׳ כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו: נסגרתי . . . . . ביד רעי מדני. שבכל יום
מלאים כריסם מעדניי. עזרתו עמי לסמוך את אדניי. ולא נששני כל ימי עידניי. כי
א יזנח לעולם י״י: בבואו . . . . חמוץ בגדים. זבח לו בבוצרה וטבח לו בבוגדים.
ז נצחם מלבושיו להאדם בכוחו יבצור רוח נגידים. הנה ברוחו הקשה ביום קדים:
אותו כי כן . . . . . . יחשוב . . . . תקלוט כבצר. ומלאך . . . בתוכה ינצר.
מזיד כשוגג במקלט תעצר. אהבו את י״י חסידיו אמונים נוצר: יצוה י״י חסדו קהילותיו
קבץ. ומארבע רוחות עדיו להקבץ. ובהר מרום הרים אותנו להרבץ. ואתנו ישוב נדחים
קבץ. וישיב לא נאמר כי אם ושב וקיבץ: ככת׳ ושב י״י אלהיך את שבותך ורחמך
ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך י״י אלהיך שמה:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) בגלות מצרים. (ב) בור בקפירה ודות בבנין. (ג) למעבכס פילחתי בבלה והורדתי
בריקים כלם. ביסעים. ריקים מפוסין. עץ המכסינ את הספינה. (ד) מלכות יון.

(נ) דלא ליתו לאינצויי עם הצדוקין כצ״ל בכתובות נ׳ ע״א דלא אתי לאינצויי, וכן הוא במדרש
טות״ם קכ״ח, ופירושו עם הצדוקין שהיו אומרים תירש הבת עם בת הבן הוא ע״ש הגמרא דב״ב
קט״ו ע״ב, וזהו כפירש הריטב״א הובא בשמ״ק כתובות שם בשם רבינו יחיאל ודלא כפירוש רש״י
ע״ש. (ת) ולהאביד משם מעוזני מורדיו, ובסדורים שלפנינו כתוב להעביר משם מאזני מורדיו, ואין
לו ביאור נכון, וחכם עדיף מנביא כי כן הגית בדעתו הגאון ראז״מ בסדורים שלנו שצ״ל להאביד
משם מעזני מורדיו, והוא מיוסד על המקרא והאבדתי משם מלך ושרים, ועל המקרא ה׳ צוה לשמיד

לדונש בן לברט:

קצה. דרור יקרא לבן עם בת וינצרכם כמו בבת. נעים שמכם ולא יושבת. שב
ונוחו ביום שבת: דרוש נוי ואולמי. ואות ישע עשה עמי. נטע שור
בתוך כרמי. שעה שוועת בת עמי: דרוך פורה בתוך בוצרה. וגם באדום אשר גברה
נתוץ צריי באף ועברה. שמע קולי ביום אקרא: אלהי תן. למדבר הר. הדס ושיט
ברוש ותדהר. ולמזהיר. ולנזהר. נטה שלומים כמי נהר: הדוך קמיי אל קנא. במו
לב ובמגינה. ונרחיב פה ונמלא לשונינו לך רינה: אדום עקר. אשר עיקר. עדי אומ
נטע כנה. וגם הקדר. פני קדר. אשר אותי מאד עינה: ותצמיח צדקינו. וישענו כמ
גנה. ותבנה עיר משושינו. ומרמנה וסנסנה: אבן מאסו בונים תשימנה לראש פינה
ופדויי יי׳ ישובון ובאו ציון ברינה: אחר:

קצו. דלה מa) שובב מתוך פחת. ולא ימות לשחת. נתוץ עלון ומנחת. שפו השפ
ובני נחת: ראה כי צר. לבן נעצר. וישע עוז תנה מבצר. שמע קול
מן המיצר. הבה לנו עזרה מצר: ומרום הר. והלבנון. חרש חיש הרוס פינון. כבוד
חס והכן נגון. ישע הבא שלח ינון: צבי שלם והארנים. עמוד בועז וסהרונים. דבי
הקם ופעמונים. מנחם שלח לבנים: דעה חכמה לנפשיך. ויהי כתר לראשיך. נטו
מצוה לדורשיך. שמור שבת קדשך:

אחר לר׳ אברהם אבן עזרא:

קצז. כי אשמרה שבת. אל ישמרני. אות היא לעולמי עד בינו וביני: אסור מצא
חפץ לעשות דרכים. גם בו לדבר בו. דברי צרכים. דברי סחורה א
דברי מלכים. אהגה בתורת אל. אהגה ותחכמיני. אות: בו אמצא תמיד. נוח לנפשי
הנה לדור ראשון נתן קדושי. מופת בתת לחם משנה בששי. ככה בכל ששי. ככה
יכפיל מזוני. אות: רשם בדת היום. חוק אל סגניו בו לערוך לחם. תמיד לפניו. ע
כן להתענות. על פי נבוניו. אסור לבד מיום. אסור. כיפור עוני. אות: הן (אם) [יום
מכובד הוא. יום תענוגים. לחם ויין טוב. בשר ודגים. מתאבלים בו הם. אחור נסוגים
כי יום שמחות הוא. כי. וישמחני: אות: מחל מלאכה בו סופו להכרית. על כ
אכבס בו. לבי כבורית אתפללה אל אל ערבית ושחרית. מוסף וגם מנחה. מוסף
ויענני. אות היא לעולמי עד בינו וביני: אחר:

קצח. אשיר מb) במישרים את שיר יי׳. קול מהלל ארים כי רם יי׳: את סוד שמ
נילה אל עם קרובו. יום מעשיו כילה בו כי אהבו. ולמקדשו נגלה
יופיו וטובו. כי הברכה בו. כי. צוה יי׳: קול: בקר בהתנשאה. שמש זרחת. מכל
אנוש רואה תסיר אנחה. אמש בעת בואה. נפשי שמחה. אזי עלי נחה. אזי: רוח
יי׳. קול: ראשון לכל מועד. הוא בתעודות. יסעד לבב סועד. שלש סעודות. הבא
לאות ולעד. אין בו עבודות. כי אם לבד הודות. כי. את שם יי׳: קול: הקול מאז
ערב. נשמע באזני. בנים ראו קרב לילה והנה. גר בעדו עורב. צועק ועונה. התקדשו
לפני. התקדשו. בא יום יי׳. קול: מבדיל באחריתו. עשיר ומסכן. הורם בצדקתו
סוכו יתקן. ובבית תפילתו. הודו ישכן. אמן ואמן כן. אמן. יעשה יי׳. קול מהלל ארים
כי רם יי׳:

והיה לפנות ערב באים לבית הכנסת, ת׳:

מעונית, כמו דאיתא הכא לנכון. מa) גם השיר הזה רשום בשם דונש ואינו נמצא בספר ליטעראַ-
טורגעשיכטע של צונץ ע׳ 484. מb) אשיר במישרים וכו השיר הזה הוא מהרב אב״ע ונדפס בספ
אחרות, ושם הוא בטעות גר בעדו עורב, וצ״ל נר „בעדו״ עורב, כמו שהוא לפנינו, והכוונה לפה

צט. **ושלש** סעודות בשבת דנפקא נ) לן מתלתא היום. ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לי"י היום לא תמצאוהו בשדה: ואילו הן אחת בלילי
שבת. ואחת ביום בשחרית. ואחת בצהרים. ובשבת קחשיב להו. דאמרי' התם. קערות
אכל בהן ערבית מריחן שחרית. שחרית מריחן בצהרים כו'. נמצא דערבית ושחרית
צהרים זמן סעודה הם. והמפסיקין על שלחנם ומברכין ברכת המזון בשחרית בין שני
בשילין טעות הוא בידם ולא יצא ידי חובתו: ולעיל בסדר שבת פי' היטב: כך
מצא בתשובות הגאונים: ת'. ובאים לבית הכנסת ופותחין באשרי. ושליח ציבור
ומר לפני התיבה ופותח בסדר קדושה ובא לציון. והולכין ואומרי' עד יגדיל תורה
ויאדיר: ואו' קריש עד דאמירן: ואו':

אני **תפילתי** לך י"י עת רצון אלהים ברב חסדך עניני באמת ישעך: ומוציא ספר תורה וקורין בו שלשה פרשת הסדר במקום שפסקו שם שחרית. ואינו או'
דיש בבימה אלא גולל ספר תורה. ובגלילתו אומ': יהי רצון מלפני אלהי השמים
כונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו לתוכו במהרה בימינו ונאמר אמן: יהי רצון
לפני אלהי השמים לרחם על פליטתנו ולמנוע את המשחית ואת המגפה מעלינו
מעל כל עמו ישראל אמן: יהי רצון מלפני אלהי השמים לקיים בנו את כל חכמי
שראל הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם בכל מקומות
ושבותיהם ונאמר אמן: יהי רצון מלפניך אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות
שמועות טובות מארבע כנפות כל הארץ אמן: אחינו אחינו כל בית ישראל ונשיאנו
אנוסי ישראל הנתונים בצרה ובשבייה העומדים בים וביבשה המקום ירחם עליכם
וציאכם מצרה לרווחה ומאפילה לאורה בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהי חסדך
י עלינו כאשר יחלנו לך: ועומד להחזיר ספר תורה למקומו: ואו' יהללו את שם י"י
גו': והעם עומדי' איש נגדו עד שיחזור ספר תורה למקומו. ואו' קדיש עד דאמירן:
ומתפללין בלחש אבות וגבורות וקדושת השם: ואומ':

. **אתה** אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ תפארת גדולה ועטרת ישועה מנוחה וקדושה לעמך נתת. אברהם יגל. יצחק ירנן. יעקב ובניו ינוחו בו.
מנוחת אהבה ונדבה מנוחת אמת ואמונה מנוחת שלום ושלווה והשקט ובטח. מנוחה
שלימה שאתה רוצה בה יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו
ת שמך: אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו כו': רצה ומודים. ושים שלום.
' פסיעות: ושליח ציבור אחר תפילתו אומ' ג' מקראות הלל של צידוק הדין
הציבור עונין אחריו כל מקרא ומקרא: צדקתך ס) כהררי אל ומשפטיך תהום רבה

איתא בשבת ל"ה ע"ב אתון דלא קים לכו וכו' ברברא עורבי. נ) דנפקא לן מתלתא היום וכו'
שבת קי"ז ע"ב. קערות שם קי"ח ע"א ועיין לעיל סי' קמ"א. ס) צדקתך כהררי אל וכו' סדר
פסוקים הוא כנוסח סדר הספרדים הביא הטור א"ח סי' רצ"ב וז"ל ובספרד תחילת צדקתך כהררי
ל, ואחריו וצדקתך אלהים, ואחריו צדקתך צדק לעולם, וזה נכון יותר שבזה הסדר כתובות בספר
תהלים. וכן הוא בזוהר פ' תרומה דף קנ"ו תלתא אינון דאסתלקו מעלמא בהאי זימנא וכו' חד
משה נביאה מהימנא עלאה וחד יוסף צדיקא, וחד דוד מלכא, בג"כ תלת צדיקי דיני הכא חד איתו
יוסף זכאה קדים לכל הני ודא איהו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה וגו' דא יוסף דאיהו
לחדוהי כהררי אל וכו' וחד משה נביאה מהימנא ודא איהו דכתיב וצדקתך אלהים עד מרום וגו'
חד איהו דוד מלכא ודא איהו דכתיב צדקתך צדק לעולם, וסדורו כסדר נוסח הספרדים, ועיין
שבלי הלקט סימן קכ"ו וזה לשונו ובפסקא דשור או כבש דורש. שם צדקתך כהררי אל וגו'
אדם ובהמה תושיע ה' משפט אדם ומשפט בהמה משפט אדם וביום השמיני ימול שתעבור
עליו שבת ומשפט בהמת מיום השמיני והלאה הה"ד אדם ובהמה תושיע ה' מכאן רמז
ואומרין צדקתך כהררי אל בשבת במנחה מאי טעמא דכתיב בהו אמת וחותמו של הקב"ה
אמת ומנחת שבת חתימת שבוע ותחילת הפסוקים דורש שם על משפט רשעים בגיהנם יש
מקומות שהן אומרין אלו הפסוקים כסדר הזה ונותנין סי' לדבר וה' אלהים אמת הוא וגו' פסוק
ראשון יש בו ה', פסוק שני יש בו אלהים, פסוק שלישי יש בו אמת וכו' גם הפסיקתא מוכיח כן

ה"ר מלפני עיין כל בו סי' לז ואבודרהם מהד' ירושלים, הל' ר"ח שהיו מברכין כן בשבת שלפני ר"ח.

אדם ובהמה תושיע יי׳ (תהלים לו): וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולו
אלהים מי כמוך (שם עא): צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת (שם קיט): קדיש שלם
ומפסיקין: למוצאי שבת שליח ציבור יורד לפני התיבה ופותח והוא רחום: ואומ
ברכו: ופורס את שמע בשתים לפניה ושתים לאחריה כמנהג בחול ואומ׳ קדיש ע
דאמירן: ועומדין לתפילה ואו׳ הבדלה בחונן הדעת: אתה חננתנו מדע ותלמדי
לעשות רצונך ותבדילנו יי׳ אלהינו מכל העמים אשר על פני האדמה כי אתה הבדלה
בין קודש לחול בין אור לחשך בין ישר׳ לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה
אבינו מלכינו החל עלינו את הימים האלה הבאים לקראתינו לשלום חשוכים מכל ח
ומנוקים מכל עון ואשמה ומדובקים ביראתך ומחוננים מאתך בינה דיעה והשכל ברו
אתה יי׳ חונן הדעת:

ואם חל יום טוב בשבוע הבא אין אומ׳ ויהי נועם וסדר קרושה כל עיקר אל
לאחר סיום תפילת לחש אומ׳ שליח ציבור קדיש כו׳: ויתן לך: ואם בא לומ
ויהי נועם: לאחר שמונה עשרה אומ׳ קדיש עד דאמירן. ופותח ויהי נועם עד סו
המזמור והציבור כמו כן. אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. וכן מנהג שחוז
ושונה שליח ציבור אותו פסוק והציבור אחריו. ואומ׳ ואתה קדוש. וכל סדר קדושה
קדיש כו׳: ומביאין לו יין של כוס ברכה ומבדיל: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה בור
פרי הגפן: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה בורא עצי בשמים: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״
בורא מאורי האש: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה המבדיל בין קדש לחול בין אור לחוש
בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה ברוך אתה יי׳ המבדיל ב
קודש לחול: וטועם ממנו מלא לוגמיו ומיסב(ע) פניו לצד אחר מפני כבוד הרבי
ואומרי׳ כלם:

רא. ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: יעבדוך עמי
וישתחוו לך לאומים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך ארור
ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויו
לך את ברכת אברהם לך ולזרעך (אתו) [אתך] לרשתך את [ארץ] מגוריך אשר נ
אלהים לאברהם: ושב יי׳ אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אש
הפיצך יי׳ אלהיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי׳ אלהיך ומש
יקחך: מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך: אשריך ישרא
מי כמוך עם נושע ביי׳ מגן עזרך ואשר חרב גאוותיך ויכחשו אויביך לך ואתה ע
במותימו תדרוך: ישראל נושע ביי׳ תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו ע
עולמי עד: ופדויי יי׳ ישובון ובאו ציון ברינה: ושמחת עולם על ראשם ששון ושמח
ישיגו ונסו יגון ואנחה: אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאותיך לא אזכור
ואתם הדבקים ביי׳ אלהיכם חיים כלכם היום: רנו שמים כי עשה יי׳ הריעו תחתיו
ארץ פצחו הרים רינה יער וכל עץ בו כי גאל יי׳ את יעקב ובישראל יתפאר: ברו

שכך שמתחיל לדרוש צדקתך כהררי אל ומסיים מכאן רמז שאומרים בשבת צדקתך כהררי א
במנחת מאי טעמא דכתיב בחו אמת וחותמו של הקב״ה אמת, ומנחת שבת חתימת שבוע, ו
הוא ג״כ בתניא רבתי סי׳ כ׳ ונראה ברור מלשונם שהיה לפניהם הגירסא בפסיקתא מכאן שאומר
צדקתך כהררי אל במנחה בשבת וכו׳ ולא כמו שהבין דבריהם הרב רש״ב בהערותיו שם פסקא
אות ל״ו ע״ש ועיין בספר המנהיג שכתב מנהג ספרד לומר כך צדקתך צדק וצדקתך אלהים, צדקת
כהררי אל והוא כמנהג שלנו, וכן כתב האבודרהם שכן נהגו ברוב מקומות בספרד, אכן כת
שלא יתכן לאומרם על זה הסדר ע״ש ומסיים האבודרהם שכן הם מסודרים בסדר ר״ע ורבי
סעדיה, ולפנינו בסדר רע״ג מסודרים סדר הפסוקים כמנהגנו מנהג אשכנז ועיין באו״ז ח״ש סי׳ פ״
ע) ומיסב פניו לצד אחר וכו׳ היא בד״א זוטא פ״ו בא לשתות ברבים הופך פניו לצד אחר וישת
(ונרשם שם למעלה מפרק ה׳ ואלו הפרקים נמצאו במחזור וויטרא עד סוף פ״ח, וב״ה שזכינו לאור

תה בעיר וברוך אתת בשדה : ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך : ברוך טנאך
שארתך : ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך : יתן יי׳ [את]
יביך הקמים עליך נינפים לפניך בדרך אחד יצאו [אליך] ובשבעה דרכים ינוסו לפניך :
י׳ יי׳ אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך וברכך בארץ אשר יי׳ אלהיך
תן לך : ברוך הגבר אשר יבטח ביי׳ והיה יי׳ מבטחו : השקיפ׳ ממעון קדשך מן
שמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו
ץ זבת חלב ודבש: יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב את השמים לתת (את) מטר
צך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה : ואהבך
רכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירושך ויצהריך שגר אלפיך
שתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך : ברוך תהיה מכל העמים
א יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך : והסיר יי׳ ממך כל חלי וכל מדוה מצרים הרעים
שר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך : ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך
לום וכל אשר לך שלום : יי׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך
תכם כאשר דבר לכם : יי׳ אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב :
א לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי׳ : ואני זאת בריתי אותם אמר יי׳ רוחי
שר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר
׳ מעתה ועד עולם : המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם
מי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ : יי׳ אלהים אתה החלות
הראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר
שה כמעשך וכגבורותיך : מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכות שמים מעל
רכות תהום רובצת תחת ברכות שדים ורחם : ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה
וינו לו ויושיענו זה יי׳ קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו : בית יעקב לכו ונלכה
אור יי׳ : כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רינה וכל עצי
שדה ימחאו כף : לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום : והיתה לו ולזרעו
חריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישר׳ : ואמרתם ביום
הוא הודו ליי׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו : זמרו
׳ כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ : צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך
דוש ישראל : חזקו ויאמץ לבבכם כל המייחלים ליי׳ : ושאבתם מים בששון
מעיני הישועה : יי׳ שומרך יי׳ צלך על יד ימינך יומם השמש לא יככה וירח
לילה : יי׳ ישמרך מכל רע ישמר את נפשך : יי׳ ישמר צאתך ובואך מעתה
ד עולם : והיה כאשר הייתם קללה בגוים בית יהודה ובית ישראל כן אושיע
תכם : והייתם ברכה אל תיראו תחזקנה ידיכם : כי פדה יי׳ את יעקב וגאלו מיד
ק ממנו : (ירמי׳ לא) ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב יי׳ על דגן ועל תירוש
ל יצהר ועל בני צאן ובקר והייתה נפשם כגן רוה ולא יוסיפו לדאבה עוד : (שם)
תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו : והפכתי אבלם לששון ונחמתים
שמחתים מיגונם : (שם) (וראית) [ורויתי] נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו
ם יי׳ : (יואל ב) ואכלת אכול ושבוע והללתם שם יי׳ אלהיכם אשר עשה עמכם
הפליא ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יי׳ אלהיכם ואין
ד ולא יבושו עמי לעולם : (צפניה ב) ביום ההוא יאמר לירושלם אל תיראי ציון
ל ירפו ידיך : (שם) יי׳ אלהיך בקרבך גבור יושיע ישיש עליך בשמחה יחריש באהבתו
יל עליך ברינה : (ישעי׳ יב) ואמרת ביום ההוא אודך יי׳ כי אנפת בי ישוב אפך
נחמני (שם שם) הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד : כי עזי וזמרת יה יי׳ ויהי

לי לישועה: (מלאכי ג) הנני שולח מלאכי (ופני) [ופנה] דרך לפני ופתאום י
אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפיצים הנה בא א
יי צבאות: (שם) זכרו תורת משה עבדו אשר ציויתי אותו בחורב על כל ישר
חוקים ומשפטים: (שם) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום
הגדול והנורא: כי יי שופטינו יי מחוקקינו יי מלכינו הוא יושיענו: גואלינו
צבאות שמו קדוש ישראל: (ישעיה לג) יי חונינו לך קיוינו היה זרועם לבקרים
ישועתינו בעת צרה: (שם כה) יי אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פ
עצות מרחוק אמונה אומן: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים: (שם
יצר סמוך (תסור) [תצר] שלום שלום כי בך בטוח: בטחו ביי עדי עד כי ביה
צור עולמים: ויספו ענוים ביי שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו: תתן א
ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: (שם נז) בורא ניב שפת
שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו: (ד"ה א יב) ורוח לבשה את עמ
ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעזריך כי ע
אלהיך ויקבלם דוד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי אתה שלום וביתך ש
וכל אשר לך שלום: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: שיר המע
אשרי כל ירא יי ההולך בדרכיו: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך: אש
כגפן פורייה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחניך: הנה כי כן יבו
גבר ירא יי: יברכך יי מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך. וראה בנים לב
שלום על ישראל: לכך דימם לשתילי זיתים שאין פ) שום הרכבת אילן קולטת בה
אבל בשאר אילנות קולטת הרכבת אילן. וכן בניך מיוחסין אחריך:

א"ר צ) יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב' שם אתה מוצא ענוותנו
דבר זה כתוב בתורה. שנוי בנביאים. משולש בכתובים. כת' בתורה כי
אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגיבור והנורא אשר לא י
פנים ולא יקח שוחד: וכת' בתריה עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת
להם ושמלה: שנוי בנביאים. כי כה אמר רם ונישא שוכן עד וקדוש שמו מ
וקדוש אשכון (את דכה) [ואת דכא] ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות
נדכאים: משולש בכתובים. שירו לאלהים זמרו (לשמו) [שמו] סולו לרוכב בערב
ביה שמו ועלזו לפניו: וכת' בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות אלהים במעון קדש
קדיש: ומקראות שיאמר בעל הבית קודם שיבדיל הנה הם כתובים לעיל ב
סדר שבת:

רב. וכשרואה הלבנה מברך עליה: דא' במסכת סופרים אינן ק) מברכין על הירח א
במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים. ותולה עיניו כנגדה ומי
את רגליו: בסנהדרי' פ' היו בודקין. א"ר יוחנן עד ר) כמה מברכין על החדש

פ) שאין שום הרכבת אילן וכו' בירושלמי כלאים פ"א ה"ז מה זתים אין בהם תרכבת
בניך אין בהן פסולות ופירש המפרש שאם מרכיבין שאר אילנות זה בזה מתאחדים השני מ
ויוצא מהן פרי משונה, מה שאין כן גבי זית שאפילו מרכיבין אותו עם כל הפירות שבעולם
מתאחד עם אותו המין אלא מוציא זתים כדרכו, וכן מבנייך לא יהיו בהם פסולת ממזרות ואי
כשאשתך כגפן פוריה בירכתי ביתיך כלומר שהיא צנועה, ובמדרש שוח"ט מזמור קכ"ח אריב"ל א
כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זתים מה זתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהי' ב
שום פסולת. צ) א"ר יוחנן וכו' מגילה ל"א ע"א. ק) אין מברכין על הירח וכו' כן הוא במ
סופרים שלפנינו פסק כ' ה"א, ועיין בתר"י ברכות סוף פ"ד שהביאו הגירסא משתבשם ופירשו
כמה פרושים וכו' ועיין בב"י סי' תכ"ו, ובבר"י, ובמח"ב שם ועיין ברבינו בחיי פרשה בא שה
ג"כ המסכתא סופרים והגירסא כשהוא מבושם אך מה שהביא בשם הירושלמי אינו בירוש
שלפנינו. ר) עד כמה מברכין וכו' סנהדרין מ"א ע"ב ובפסיקתא רבתי פמ"ג איתא עד י"ד
ובפירוש ז"א שם כתב אבל י"ד יום ליתא בש"ס שם, אך באמת הוא בירושלמי פרק הרואה

נתמלא פגימתו. וכמה ר' יהודה אומ' עד שבעה נהרדעי אמרי עד ששה עשר.
זווייהו כר' יוחנן סבירה להו. הא למיהוי כי נפיא. א"ר יוחנן
' יוסי כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כת' הכא החדש
ה. וכת' התם זה אלי. תנא דבי ישמעאל אלמלאם) לא זכו ישראל אלא להקביל
אביהם שבשמים בכל חדש וחדש דיים. אמר אביי הילכךס) [נמרינהו] מעומד.
ין דרך להקביל פני רבו אלא מעומד; מרימר ומר זוטרא מכתפי ומברכי; ח';

פתרון ברכת הלבנה.

שר במאמרו ברא שחקים. שנ' בדבר יי' שמים נעשו. וברוח. פיו כל צבאם. שלא
ישנו את תפקידם. מצוה שציויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם. פ"א תפקידם.
מש להאיר ביום וירח בלילה. כמה שנ' את המאור הגדול וגו'. ששים ושמיחים.
יש כגיבור לרוץ אורח. פועלי אמת הם שלא ישנו. ואני קיבלתי פועל אמת.
קב"ה קאי. שפעולתו אמת. וללבנה אמר שתתחדש בכל חדש תפארת היא זו
טרת לעמוסי בטן. דסימן טוב הוא להם לעתיד לבא. דכת' וחפרה הלבנה ובושה
מה כי מלך יי' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד זקיניו כבוד: שהן עתידין להתחדש
ותה. כמו שהלבנה עתידה. והיה אור הלבנה כאור החמה. וכת' ואוהביו כצאת
השמש בגבורתו.

רוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם
חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם.
על אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם
ידין להתחדש ולפאר יוצרם כמותם ברוך אתה יי' מחדש חדשים. ת': ואחרי
כת הלבנה אומ' ג' פעמים סימן טוב תהוי לכל ישראל. ברוך כוראך. ברוך יוצרך.
ך מקדשך: ורוקד ג' פעמים כנגדה. ואו' כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך.
 ירקדו אחרים כנגדי ולא יגעו בי. תפול עליהם אימתה ופחד. ולמפרע. אמן אמן
ה. הללויה. ואו' לחבירו ג' פעמים שלום עליך: וילך לביתו בלב טוב: והדא
דתנינן לכל מפסיקי' לראשי חדשים: פי"ט דמסכת סופרים;

ן דקיסרין אמרין עד י"ד יום. ם) אלמלא לא וכו' ותיבת לא מיותר וכבר העיר בזה מהרי"ב
מה מקומות מתוס' מגילה כ"א ע"א. ס) הלכך נמרינהו מעומד כצ"ל כן הגהתי ע"פ הגמר"א
הדרין מ"ב ע"א אך שבתי וראיתי בסרע"ג בברכת לבנה שהי' כתוב מתחילה הלכך מעומד והוסף
גיה תיבת נמרינהו, וכן העתיק הילקוט פרשה בא הלכך מעומד והמרדכי פ"ד דברכות וכן
א"ש בסנהדרין הלכך מעומד ע"כ נראה שכך הי' גירסת הראשונים בגמרא. ועיין בד"ס שם.
קידם מצוה שציותם להתנהג וכו' הוא לשון רש"י שם. פועל אמת ואקב"ה קאי עיין בש"ע
תכ"ו וברכ"י שם מה שהביא בשם רבינו בחיי פ' האזינו. ועיין תוס' שם ד"ה פועלי אמת וכו'
הוא נוסח הרי"ף פועל אמת, והרא"ש וסמ"ג והמנהיג והטור, ועיין במרדכי פ"ד דברכות, ובר"ז
. שהן עתידין וכו' פרדר"א נ"א ר"ג אומר כמו שראשי חדשים מתקדשין ומתחדשין לעתיד לבא
. מחדש חדשים כן הוא בסנהדרין שם מחדש חדשים. ובירושלמי פרק הרואה ה"ב מחדש
שים, אך במסכת סופרים פ"כ איתא מקדש ראשי חדשים, ותימא על הגאון הרד"ל שכתב בביאוריו
יר"א פרק נ"א וז"ל ובנוסח ברכת הלבנה גירסת תש"ס בסנהדרין מקדש חדשים, וכן מה שכתב
 דבפס"ר דר"ת הפטרת חנה (והוא בפמ"ג) הגי"סא מחדש חדשים ליתא בפסיקתא רבתי שם,
ין במדרש שמ"ר פט"ו דאיתא שם פלוגתא בזה ע"ש. והדא דתנינן לכל מפסיקין לראשי חדשים
ט דמסכת סופרים, לפנינו במס' סופרים פ"כ ה"כ הלשון והדא היא לכל מפסיקין לראשי חדשים
 הוא באו"ז ח"ש סי' תנ"ו ע"ש, ופירש הרב נחלת יעקב דלעיל פרק י"ז קתני מפסיקין לראש
ש לחנוכה ולפורים והפסיק במילי אחרינא ועתה הוא חוזר לענין ראשון לפרש כיצד מפסיקין
נוכה עכ"ל והלשון אינו מיושב לא הכא ולא באו"ז. וצ"ל שהמעתיק באשגרתא דלישנא דמסכת
ורים העתיק משם מה דלא שייכי הכא, וצ"ל פ"כ רמס סופרים;

רכת הלבנה, קוניהם עיין סידור רס"ג צא; רוקח רכט; המנהיג לולב יד.

זמירות למוצאי שבת[א].

רנ. אליהו הנביא. במהרה יבא אלינו בימינו: איש אזור אזור עור במתניו. אל
הנביא: איש בעל שיער נקרא. א״ה: איש נש כעלות המנחה. א״
איש דיבר הבט לברית משמים. א״ה: איש הנקרא מתושבי גלעד. א״ה: איש ויכ
ארבעים הלך. א״ה: איש זירז בכח האכילה ההיא. א״ה: איש חייה בן צרפ
הגבירה. א״ה: איש טען[ג] רומח בידו. א״ה: איש יצא לקראת עובדיה. א״ה: א
כלכלוהו העורבים לחם ובשר. א״ה: איש מזבח בשתים עשרה אבנים בנה. א״ה: א
נגף נביאי המלכה. א״ה: איש סח ייי הוא האלהים לכו אחריו. א״ה: איש ע
מלאו ארבעה כדי מים. א״ה: איש פץ שנו וישנו שלש וישלשו. א״ה: איש צ
לייי ונענה באש מן השמים. א״ה: איש קרא לייי נותרתי לבדי. א״ה: איש
והשיב לב אבות על בנים. א״ה: איש שלא טעם טעם מות. א״ה: איש תתה
ברית שלום. א״ה: איש תתה לו ברית כהונה. א״ה: איש תתה לו ברית חיים. א״
איש אשרי מי שיש לו פרוטה מידו. א״ה: במהרה יבא אלינו במהרה: אחר:

איש חסיד היה בלי מזון ומחיה. בביתו עוצר מליבוש. מבלי בגד ללבוש.
בחשובה אשה. וגם בבנים חמשה. דברה לו האשה. יותר אין להתייאש
המבלי אין לחם לאכול. בערום ובחוסר כל. תורה מצאת כי ינעת. מה נאכל מעת
זהיר כבר נישוק. הלא תצא לשוק. חנון ורחום במרומיו. אולי ינמלנו ברחמיו:
לקוויו מחסה. רצון יריאיו יעשה. יועצת בדעת ובחכמה. עצתך איך להסכימה: בצא
לבושת ולכלימה. מבלי כסות ושלמה. לא יש בידי לפורטה אפילו שוה פרוט
מיהרה ושאלה משכינים. מלבושים נאים מתוקנים. נלבש והשליך יהבו. על ייי אתו
סח ילדיו בפילולם. אל ישוב דך נכלם. עוברו בשוק לסברתו. והנה אליהו ז
לנוכח לקראתו: פץ לו המתיישר. באמת היום תתעשר. צויני בכל כבודך. כי ה
ענ.דך: קרא למי בדעתו. קנות עבד אין כמותו. רחש איך ישנה דינו. עבד למ
ארונו: שת לו חכמתו בקרבו. והחזיק בו כמו רבו. תגר קנאו באהבים. שמונה מא
אלף זהובים: תבעו מה מלאכתך. אם בבניין חכמתך. תכלית בניין פלטירים.
אתה בן חורין: יום ראשון למפעלים. פעל עם פועלים. שיוע בחצי הלילה. ע
עניני נורא עלילה: יזמתי ונמכרתי להעבידי. לכבודך ולא לכבודי. בורא עולם בק
ותשלם זה הבניין: רחמיך יכמרו בחנינתי. כי גם לטובה כוונתי. [מלאכי רח
שמעונתו אז החלו לבנותו]. רבו בני המלוכה. ותשלם כל המלאכה: רץ הס

זמירות למוצאי שבת. א) הר״מ די לונזאנו בספר שתי ידות כתב וז״ל וממה שראוי שתרע
היה מנהג ישראל בימים קדמונים לשורר לש״י בליל שבת ובמצ״ש וכן בליל יו״ט ובמוצא
והמנהג הזה עדיין מחזיקים בו בני אשכנז ואיטליא וזולתם וחשובי קדמוני המשוררים כהרא
ור׳ יהודה הלוי ור׳ שלמה בן גבירול וזולתם חברו שירות ותשבחות רבות מיוחדות לכך והס
למוצ״ש קראוהו הבדל וכו׳ גם המנהיג ה׳ שבת כתב זה שמשוררים בכל גבול ישראל מאל
הנביא לפי שהוא המבשר שיבוא במהרה לפני המשיח וכו׳ ע״ש. ועיין מהרי״ל סוף ה׳ ש
ובספר אר״ז ח״ש סי׳ צ״ה ראיתי בתשובות הגאונים וכמדומה אני שהיתה תשובת רבינו יוסף
עלם זצ״ל שנשאל על מה שאנו נוהגין במלכותינו בארץ כנען לומר הבדלות ופיוטים שנתפ
מאליהו ז״ל במצ״ש אם המנהג כשר ואם לאו והשיב דודאי מנהג נכון וכשר הוא שמכברין
השבת ביציאתה כבני אדם המלוים את המלך, ושוב מ״כ בשם ר״ת שהיה אומר שמצא בה
משל לכלה שמלוים אותה בזמירות ושירות ושבת נקראת מלכה וכלה. ג) איש טען רומח ב
כמ״ד פינחס זה אליהו. כבר נישוק הוא לשון מזוין מלשון נושקי קשת כלומר תהיה מזורז כ
מזוין. לא יש בידי וכו׳ כן הוא לנכון שהוא למ״ד ע״פ א״ב. לסברתו, בתקותו מלשון שברי על

בראותו. כי נגמרה מלאכתו. כלילות מגדלים נאים. לפי עניין הבנאים: יזכר לך עתה. אתמול אשר אמרת. חופשיני בוודאי וברור. כנמת לעיניין שחרור: זה קיימו באמת. ויבא אלינו איש האמת:

הנה אל ישועתי. וגו׳: בשמחה נועדנו: כו׳. בסדר פי׳ תפילות שבת:

לאחר הבדלה:

רה. **המבדיל**ג) בין קודש לחול. חטאותינו ימחול. וזרעינו ירבה כחול. נפשי אויתיך בלילה: יום פנה כצל תומר. אקרא לאל עלי גומר. אמר שומר אתא בקר וגם לילה: צדקתך כהר תבור. חטאי עבור תעבור. כיום אתמול כי יעבור. ואשמורה בלילה: חלפה עונה מנחתי. מי יתן מנוחתי. יגעתי באנחתי. אשחה בכל לילה: קראתי יה הושיעני. אורח חיים תודיעני. מדלה יבצעיני. מיום ועד לילה: העתר נורא ואיום. אשווע תנה פדיום. בנשף בערב יום באישון לילה: קולי בל אבטל. פתח לי שער מנוטל. שראשי נמלא טל. קווצותי רסיסי לילה: טהר טינוף מעשיי. פן יאמרו מכעיסיי. איה אלוה עושיי. נותן זמירות בלילה: נחנו בידך כחומר. סלח על קל וחומר. יום ליום יביע אומר. ולילה ללילה: חון נא מנטליך. זכם לנטפי טלליך. קום כי עליך. שומר מה מלילה: יצוה ײ חסדו. זרע ישר׳ עבדו. יהודה חלקו ינחול. וזרעינו ירבה כחול: צדק ושלום נשקו. לעם אשר נעשקו. ועושקיהם ינחול. וזרעינו ירבה כחול: שובו לכם לאהליכם. וברכו שם אלהיכם. יהללו שמו במחול. וזרעינו ירבה כחול: קדוש ישר׳ מושיענו. נשא ישא לפשענו. לא נירא ולא נרחול. וזרעינו ירבה כחול: אחר:

רו. **במוצאי** יום מנוחה. המציא לעמך הנחה. שלח תשבי לנאנחה. ונסו יגון ואנחה: יאתה (א) לך צורי. לקבץ עם מפוזרי. מיד גוי אכזרי. אשר כרו לי (לי) שוחה: עת דודים תעורר אל. מלט עם אשר שואל. ראות טובך בבוא גואל. לשה פזורה ונרחה: קרא ישע לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי שבוע הבא. לישועה ולרווחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום געולה. עתה תהיה בעולה. אם הבנים שמחה: מעיינות אוי יזובון. ופדויי ײ ישובון. ומי ישע ישאבון. והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. יצפצפו עם לא אלמן. דבר ײ אשר נאמן. בהקימך הבטחה: יהי החדש הזה. כנבואת אבי חוזה. וישמע בבית זה. קול ששון וקול שמחה: רפא נא יה כאיבי. ורוב חובי. למענך עשה נא אבי. הושיעה נא והצליחה: ידידים פליטי חרץ. נגינות יהגו במרץ. בלי צווחה ובלי פרץ. אין יוצאת ואין צווחה: הי ימלא משאלותינו. למייחלים בבקשתינו. ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו. נגילה ונשמחה: וראה עוניי ואל קושיי. סלח מריי ועיוויי. קשור נא כאיבי בבית איוויי. בקול תודה לך אזבחה: בנה חומות ארמוניי. וישירו שם כהני. וקול הודו את ײ בקול ששון וקול שמחה: אחר:

רז. **במוצאי** יום מכובד.ד) ובמובאי ימי מעבד. שלח לובש כתונת בד. כהונת המשיח: אלהים לנו מחסה יברך כל אשר נעשה. בששת ימי המעשה. בידינו תצליח: שלח: בצרה עוד בך נמצא. תמים דיעה. גדול עצה. דרוש הצאן

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) יעקב מן ילימו .Ja).

אלהיו. ג) המבדיל וכו׳ עי׳ מרדכי סוף יומא, ובאו״ז ח״ש סי׳ רפ״א, וחתום יצחק הקטן, מדלה יבצעיני, ישעית ל״ח שער מנוטל, מנושא. Ja) ר״ל שכך הוא רשום בר״ת ודבר חדש הוא זה ועי׳ בנוסחת הסידורים מה שחסר אצלנו וע״ע בליטעראטורגעשיכטע של צונץ ע׳ 486 שם הפייטן יעקב מנוי. ד) במוצאי יום מכובד וכו׳ נדפס בטל אורות, והוא להראב״ע. בצרה עוד בך נמצא,

תנפוצה. בכל פלך. ותשניח: שלח: רעה אותם במרעה טוב. והרביצם בנוה טוב. היות נפשם כגן רטוב. שנותינו תוריח: שלח: המון וידים הניעמו. מעון תנים וריבצימו. באף תדוש. ועלימו. תריע ותצריח: שלח: משוך חסדך. על עמך. ואל עשו. שפוך זעמך. וידעו כל. כי ממך. פרותינו תצמיח: שלח: חבצלת השרון. תשיבנה לביצרון. ושיי מיד בני אהרן. קטרת מר תריח: שלח: זכור חסד נעורים אל. והרביצם באות יואל. ואליה שלח גואל. ומלך המשיח: שלח: קרובה היא ישועתי. תבשר עוד גאולתי. מקדש מקום מנוחתי. תאריח. ותריח: שלח: אחר:

רח. אדיר איום ונורא. בצר לי לך אקרא. יי׳ לי לא אירא: גדור פירצת היכלי. דגול מהר לגאלי. יי׳ היה עוזר לי: הן אתה תקוותי. ולישועתך קויתי. יי׳ עוז ישועתי: זך ונקי כפים. חון נשואי כנפיים. יי׳ ארך אפים: טובך תחיש לעמך. יהי עלינו נועמך. יי׳ עשה למען שמך: כונן בית מכונך. להרביץ בו צאנך. יי׳ באור פניך: מפחד להצילי. נוה ציון קודש היכלי. אלהים יי׳ חילי: סעוד וסמוך לנמהרים. עזור את הנשארים. יי׳ יוצר הרים: פדה עמך מעזים. צאן גינת אנווים. יי׳ עושה חזיזים: קרב קץ נחמה. רחם אום אני חומה. יי׳ איש מלחמה: שכון כמאז באהלינו. תמיד מחמד עינינו. יי׳ מלכינו: מלכינו מחוקקינו. הוא יושיענו. ליי׳ הישועה על עמך ברכתך סלה. יי׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: אחר.

רט. ר״יפּס) חוקי אשר ארחם. שם נפלאות בארץ חם. מהר מבשר לעם נלחם. אליה בן ירוחם: ציפיתי קץ חזונך. וקוותה נפשי עת רצונך. מתי תקבץ את צאנך. אל מקום מקדש מעונך. מתי תשיב לבית מכונך. כרובי זהב עלי ארונך. ונסתר מעיני נוחם. עליהם לבי בקרבי חם: מהר: חושים השב לבית עילום. נופך ספיר ויהלום. מנוסה ונעקר וחולם חלום׳ס). תיכנס נרחם בשלום. מהר להשמיע שלום. לאט פניו וינלום. גוני מקוצר רוחם. תכנס בשלום נידחם: מהר: קדוש נקרא בשם אהיה. ועמך בשביו אל תנשייה. חיל גוג באפך טרוף באריה. אחר מהם אל יחיה. מקום בל ידעו איה. ושרשם כמק יהיה. ועל בגדיך יז נצחם. ויעלה כאבק פרחם: מהר: ברובי חסדך משגבי. מגר תורשי על נבי. שרקו לירות אבן בי. הנה חיצם יורו תוך קרבי. סגיני גאות חרבי. תסובב תנחם לבי. רפא יגוני ואתנחם. אשר בך יתום ירוחם: מהר: חוסן ישעך איך תדום. וקץ כישן ואל תרדום. זרים בקצפך מחה מהדום. קרבם שחוח הפוך כסדום. שית שיר צח ואדום. וטבח גדול בארץ אדום. ותשביע מבשר טיבחם. הקאת והרחם: מהר: אחר:

רי. נביא מנביאכםו) הנה אנכי שולח לכם: אני הוא לבדי. זכרו תורת משה עבדי: ביד דוד נשיאי. האומר לירושלם אל תיראי: גואלכם ימלוך עליכם. אל תיראו תחזקנה ידיכם: דוד ינשא עתה. באמור לציון עמי אתה: הנה שכרו אתו. העלבנו העובד אותו: וביי׳ ישראל נושע. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: זאת המנוחה תהיה לשלוה. שובו לביצרון אסירי התקוה: חרפה יסיר מכם. חדוות יי׳ היא מעוזכם: טהור בעולם יתייחד. לעובדו שכם אחד: יהי לבבכם לעד. לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד: כל פשע ועון תכלה. כי הגדיל יי׳ לעשות עם אלה: למישור יהיה העקוב. כי פדה יי׳ את יעקב: מורה ישראל יקבצנו. וגאלו מיד חזק ממנו: נבנה בית המקדש. שירו ליי׳ שיר חדש: סורו ממנו כל פשע ועון. לכן בזאת יכופר עון: עתידים יהודה ואפרים. לישב בהר הקודש ובירושלים: פנו דרך יי׳. נכון יהיה הר בית יי׳: ציון התנערי מאשפה. מחצתי ואני ארפא: קול קורא

שם גרשם נראה שצ״ל עזר בך נמצא. תבשר עוד גאולתי, שם נדפס תבשר צור גאולתי. ס) מנוסה ונעקר וחולם חלום. אברהם יצחק ויעקב. פּס) רשום יצחק ברבי משה זוק. ו) נביא וכו׳ מיוסד

בהר נבעה. מבשר טוב מצמיח ישועה: רם ונישא תגדילו. כי תיימינו וכי תשמאילו: שירה רינה פיצחו. ובני ציון גילו ושמחו: תנו כבוד לאל עליון. ובאו ורונו במרום ציון: אחר:

ריא. יושב צל עליון ז) חדש קרן אביון. הטיבה ברצונך את ציון. תבנה חומות ירושלם: זרים מתוכה תמשה. ודברך לא תנשה. למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם: כשדים תכרית מהרוס. רומי ותימן הפוך כסדום. זכור יי״ לבני אדום את יום ירושלם: וברית תורה ותעודה. תהיה לסלע ולמצודה. על איש יהודה וירושלם: רדה עמך בעוז מטה. תחת כי תהילה יעטה. וקו ינטה. על ירושלם: לעד יאמרו בהגיון. יושבי גיא (חדיון) [חזיון]. גילי מאד בת ציון. הריעי ירושלם: טינוף כבסי והתבוררי. ועל אויביך התגברי. התעוררי התעוררי קומי ירושלם: ועל ארון ועל בריו. ועל אהרן ועל מדיו. פצחו רננו יחדיו. חורבות ירושלם: בלגה תשים קטורה. תשיב מנורה וכפתורה. כי מציון תצא תורה. ודבר יי״ מירושלם: אחר:

ריב. שעה שיח ח) קהל ענייה. צור שוכן שמי עלייה. נגהה מזורי בשבייה. שלח אלי אליה: לך יאתה לקרב זמן. לקבץ עם לא אלמן. ממזרח ומתימן. ומעגלה יפיפיה: שלח: מצפון וממרום. יקבץ עם להר מרום. ויחיש צור אשר יחרום. גבל ושעיר וגליסייה: שלח: חמוניי אז יביאון שיי. פני צורי במקדשיי. ללשכותיי ומדרשיי. וליהוויריב ולידעייה. שלח: חמול על שה המפוזרת. קשוב שיח ועתרת. בכליות ויתרת. ולנברת תשלם יה. שלח: זמן החיש לקבץ עם. והזהב אשר יועם. והקשיבה לקול שוועם. וממעקים ותחתייה. שלח: קרב קץ הנעלם. וחיש על עמך לנאלם. ואל תבט במעלם. וחון שאירית שלישייה: שלח: אחר:

ריג. בגלות בארץ נכרייה. נשארתי סוערה ענייה. נשאו רדידי בני מואבייה. הניחוני ערום ועריה. חולת אהבה אני. הצרופה בכור עוני. לרוייה תוציאני. אורח חיים תודיעני: נפשי בתוך לבאים. אהלי כוש וסבאים. מואב והגרים וצבאים. מחנותם עלי צובאים ט). במעלם אשר מעלוני. שנאת חמס שנאוני. חולת: ידו גורל על נחלתי. לכבות אש נחלתי. רפא נא את מחלתי. שכיניי ריעים שחתוני. בני בליעל יבעתוני: חולת: מנחת צפו ואונם. משיני גבולי חנם. יתמו ועוד אינם. כדבורים סבוני. סבוני גם סבבוני: חולת: נוטרי איבת צריי. פורשי מכמורת לנעריי. ונכרים באו שעריי. זדים מאד הליצוני. עד אנה ינאצוני: חולת: אחר:

ריד. סוערה ענייה י). סוערה. שואפה וצופייה. יום פדות שנייה. בָּשְׂרָה בְּאֵלִיָּה: יעלו שחרים. נסתרו מאוריהם. מפני נמרים. ארבו בחוריהם. ולאסוף עדרים. עזבו מגוריהם. רום ביד נטוייה. רום. לפרוץ פריץ חייה. והדר צבייה. בל יהי מעון דייה: העמד גוותי. על מכון תהילתי. לעלות לביתי. סקלה מסילתי. ורב מחיותי. נושמה לאדמתי. שכנה לביאה. שכנת. ביתך פנימייה. ואני דחוייה. ממך כנכרייה: אדום ומואב. תמכו בפלוליהם. אדאג ואדאב מראות גלוליהם. אומרים לעת אב יצלחו . . . . קו לשון רמייה. קו. מעווה פליליה יוצרי נשייה. תחליף במסכייה: דגלך תרומם. על שער זנוחיך. ולוחמיי תהומם. מפני משיחך. ומשאול תרימם. אל מקום

ע״פ א״ב. ז) יושב צל עליון וכו׳ חתום יצחק ובראשי החרוזים יזכור לטוב. יושבי גי חזיון כצ״ל כנוי לירושלים, משא גי חזיון ישעי׳ כ״ב. בלגה תשים קטורה, שם המשמר ט״ו דה״א כ״ב. ח) שעה שיח וכו׳ בראשי החרוזים שלמה חזק. ומעגלה יפיפיה, כינוי למצרים, מלשון המקרא ירמיה מ״ו. ט) עלי צובאים מלשון ויצבאו על מדיון (במדבר ל״א). י) סוערה עניה, נדפס בדיואן ס׳ ע״ת ומסומן יהודה בראשי החרוזים. וצ״ל ואדום ומואב. אומרים לעת אב יצלחו בנבליהם כצ״ל והוא ע״פ מה שאמרו חכז״ל תענית כ״ט ע״ב תילכך בר ישראל וכו׳ דריע מזליה. על שער זנוחיך, שם נמצא על שאר זנוחיך. נבחנת

מנוחיך. העלה אניית העלה. טבעה בתחתייה. ולאסוף זרוייה. (נכחנה) [גבחנה] עשירייה: הוד לבוש והדר. ועטה מעיל צדק. ומנטע סמדר. העבר סכך והרק. ובת אדום וקדר. אל יחזקו ברק. אל נוה לוייה. אל. רד (נטל) [כטל] עלי צייה ולהיות רוייה. גפנך ופורייה: אחר:

ריח. צאן אובדות(כ) בגלות להו. תניח. תניח. ותנהלם באליהו ומשיח: ישמח לב מבקשי ישע עם גולה. יום גואל לשבי פשע יגלה. על ברכי זמן ישתעשע בן נקלה. וצפוני באף כילהו. תדיח. תדיח. ודמי חט בבור שמהו. תדיח. תדיח: הן לעקור שאר שרשיי צר נוטר. ובכתמי יקר תרשישי יתעטר. אומר כי לנגע ישי אין חוטר. נס תפליא ואת מטהו תפריח. תפריח. גם תרצה וכל מעשהו תצליח. תצליח: ושבות שובבה מציון אל ציון. ותכונן נטוי אפריון. בלי ריפיון. עד ישב בסתר עליון. עם אביון. ומי זדון אשר ינבהו. תבריח. תבריח. ושאון ים אשר כיסהו. תשביח. תשביח (א): דמעת העשוקים תעלה למעונו. יציל מאריות טלה בימינו. רועה רחמים ימלא על צאנו. עד אחריו ינהו. תבטיח. תבטיח. ומאורי ישועות כהו. תזריח. תזריח: החשך ביפעת נרך תבקיע. אשרי המחכה אורך ויגיע. בנמות ידך ובכורך תושיע. עת תמלוך ביום ההוא תצמיח. תצמיח. יום ישעו וכל אשר קרהו. תשכיח. תשכיח: אחר:

ריט. חדש ששוני. אל נא והביא. את אליהו הנביא: אמץ וחזק רפיון ידי. ברך מלאכתי וכל מעבדי. גואלי עוניי זכור ומרודי. דברך הטוב הקם לעודדי. האר ושלח ושמח לבבי. את אליהו הנביא: וועד והכן די סיפוקי. זמן מזוני ולחם חוקי. חלב חיל גוים חיש להניקי. מובך תשבע עוללי ויונקי. יבא משיחי לעיר מושבי את אליהו הנביא: כונן לעמך צור צורי לחבוש. לחם לאכול ובגד ללבוש. משנאי יחזה יחפור ויבוש. נוה הר שעיר בקרוב תכבוש. ששוני יגדל בראות סביבי. את אליהו הנביא: עמון ומואב ואדום תכלה. פדותך לעם זו. כמאז תגלה. ציון תעלה מעם אלה. קרית מלך עם רב תמלא. שכן תשכן בתוך עם צבי. את אליהו הנביא: אחר:

ריז. אותותינו התמהמהו(ל). איה אלהי אליהו: בן שומע אל אמרותיו. וזעק חמס מצרותיו. אמר איה צור ושמותיו. אלף שנים לא ענהו. איה אלהי אליהו: גזר תשבי על אפרים. ויעצר את השמים. ועל פיו ירדו (אשומים) [אש ומים]. הר הכרמל שם נסהו: איה: דיבר על כר עם צפחת, וברכה שם בו פורחת. השיב המת מן השחת. מי שמע זאת ומי ראהו: איה: הבעיר שרים וחמישיהם. (עם) [צם] ארבעים עם (אמושיהם) [אמשיהם]. נוסדו עורבים למבקשיהם. לתת לחמו ויגהו. איה: ובעת עלה רום בסערה. במרכבת אש בוערה. ואלישע שב צועק במרה. אבי אבי ולא ענהו: איה(a):

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) לבון הספלה כמו מסכית מלון ימים. לתם תסנחם.

עשירית בצ״ל שעמדת בעשרה נסיונות. רד כטל כצ״ל. כ) צאן אובדות וכו׳ נמצא ג״כ בדיואן סי׳ ע״ז. בגלות להו מלשון ותלה ארץ מצרים" (בראשית מ״ז). תַדיח, תָדיח, הראשון בפתח ודגש בדלת והוא ענין הרחקה, והשני בקמץ ורפה כמו ידיחו את העולה (יחזקאל מ׳) והוא ענין שטיפה במים. עד ישב וכו׳ שם אז ישב וכו׳. עד אחריו ינהו, שם עדר אחריו ינהו ורשום בראש החרוזים יהודה. דיואן סי׳ פ׳. ל) אותותינו התמהמהו וכו׳ אלף שנים לא ענהו (בימי המשורר כבר עברו מן החורבן אלף שנים, ובעונותינו שרבו וכו׳). ירדו אש ומים כצ״ל. עם אמשיהם

ריז, ו י נ ה ו — נתקבצו. (שיר זה הוא לר״י הלוי).

אחר לאבן עזרא:

ריח. שיר אענה. כי הנה מבשר. חיש יצעד. אליה התשבי. מתושבי גלעד: אל חילי. בך גילי. בששת ימי המעשה. יום ראשון. כבת אישון. בצל כנפיך אחסה. בכל עניין. וכל קִניין. וכן בשני. אעשה. ובשלישי. את ראשי. לא אנור משוסה. וברביעי. היה ישעי. בכל אשר אפנה. אנסה. ובחמשי. ובששי. במי ניל ינון תמסה. ונכונן. ברוב רנן. וגם דת זכור נעשה [תעשה] ‏bל). והבשר. בל יחסר. ולחם לבב אנוש יסעד: אליה: בכל חֹדש. גיל חַדֵש. ותשרי יבא בשמחה. ומרחשון. עדי סיון. אהי בהשקט ובבטחה. ובכסליו [כי בכסליו]. אהי שליו. טבת שבט אצלחה [במנוחה]. בחדש אדר. הנאדר. גבורות אל אשיחה. וניסן בא. בגם ואהבה. וגם ינון ואנחה. ואייר הוא. כמוהו. וכל תמוז ברווחה. ולא אדאב בחדש אב. ובאלול אין צווחה. וכל שניי. ביי׳ בטחתי ולא אמעד: אליה: ראה מלכי. לעולם כי. בך שָׂם עמך כסלו. שנת תהילה. וגאולה. כדבוך. קרא נא לו. וקם ראובן. הוא הבן. הראשון לגורלו. בהתאסף. בית יוסף. ושב שמעון לגבולו. ויהודה בקול תודה. ולוי ישא קולו. וגד ואשר. ודן מיישר. ונפתלי בהיכלו. ויש שכר. לישׂשכר. וזבולון לזבולו. ובנימן. בקץ ימין. בבקר יאכל עד: אליה: אחר:

ריט. יד ושם מ) חיש חרשם. אל איום. טוב טעמך. אל עמך. קום וקיום. ואהלל. אל מהולל. ליל ויום. יד תוסף. ולא בכסף הפדיום. דם אדה. על בגדי. מדם בוגדיי. ואדדה. כל שנותיי. את כל עינותיי. מתי לי תחדה: עול תשבור. צאת סבור. ושיח. אור אורר. צר צורר. תמשיח. לך אשאל. לבי אל. יקשיח. אך תביא. עם נביא. משיח: דם אדה: קץ נגלה. לכל תכלה. רק לזאת. קץ עתי. ציון תֵשב פרזות. עד עתה: דברת. בחזות. מהר עם. זו נועם. עיר לחזות: דם אדה: בך אבטח. שית מבטח. לחרמים. כילונו. סילונו. כערימים. תגיעם. ותכניעם. דם רמים. נקומה. ונשכימה. לכרמים. דם אדה: חלותי. העלותי. אל ארצי. בנחלים. ובנעלים. ובלא צי. שוד מבליג. כי תדליג. את קיצי. צר נבאש מנו אשכיר חיצי: דם אדה: דִו תתן. רב נתן. אל נאור. גם עלמה תעלומה. תוציא אור. בם שמצה. לא נמצא. כי כל שאור. אין במו אוייבימו. אור תאור: דם אדה: קח נא את. יתר שאת. ברכתי. איש עצתי. תורעתי. סוכתי. והכלה. חן חן לה. מרתי. במדינות. עלי בנות. שרתי: דם אדה: אחר:

רך. הנה כעב נ) טל בצייה. אנכי שולח לכם. את אליה: בעד חלוני אהבה. נשקף ידיד כי קרבה. עת דודים ורוחו נשבה. בך רעייה: בך. בך: אנכי: חסר אשר לא יחדל. נמצא למעוז דך ודל יהיה סביבנו מגדל. לתלפייה. לתלפייה: לתלפייה: אנכי: יה (ה׳ משיב) [המשיב] את נדחו. קרא עבדו וימשחו. ולבשר תוכיו שלחו. למחיה. למחיה. למחיה: אנכי: יד חסדך אל תאסוף. הרועך יה תחסוף. ולביתך אֵל. תכסוף. שלישייה. שלישייה. אנכי: אחר:

רכא. שוכן מרום ס). אליך קויתי. עד אן ירון. אויב על נחלתי. אל דמעתי. אל תחרש בצרה. רומה בעזך נשירה ונזמרה: למה תשכח. חנות אל לנצח. עמך לוקח על חנם לרצח. עזי מצח. הקדישם ליום עברה: רומה: משמים רחם פן

כצ״ל, עם הלילות. ‏aל) בריואן נוספו עוד שני חרוזים אות ז׳ ואות ח׳, ‏bל) המוסגר בשני חצאי מרובע הוא הגהה ידידי הרר״א ברלינער על פי כ״י רשזח״ה. מ) יד ושם וכו׳ רשום יעקב חזק. תורעתי סוכתי שמות משפחות (ד״ה א׳ ב׳) מיושבי לשכות חגזית סנהדרין ק״ד ע״א. נ) הנה כעב וכו׳ הוא מרבינו בחיי ונדפס בטל אורות. המשיב כצ״ל. ס) שוכן מרום, הוא לר׳ שלמה גבירול בראשי החרוזים שלמה ברבי יהודה הוא באותיות גרולות בתיבה אחת. יוסגרו בתפירה ע״ש המקרא ביום התוא

יריעו. שטף מים אלי (לא) לא יגיעו. אז יריעו. לך עמך אל נורא: רומה: הר הבית. שילה ובית עולמים. הן לשיית ולשמיר שוממים. הם מחרימים. עיר לשכות ועזרה: רומה: בכי אמרר. כי קצר המצע (א). כי ישתרר פסלם באמצע. איך יעשה לך מסכה צרה: רומה: ראש הלבנון. אתה לי אל עליון. השב סיגנון משא גיא חזיון. מלא ציון משפט וצדק מהרה: רומה: בך מבטחי. אל סלעי. ממגור. מאוס וסחי. ישים צר קטיגור. חולף אל סגור. יוסגרו בחסירה: רומה: יגל יהודה. וישורון בחטיבה. רינה ותודה. כי שבתה מרהבה. גיל בית שואבה. החשובה העירה: רומה: מגן ישעי. תן עוזך אל עבדך. אמץ זרועי. ומשוך עלי חסדך. שיר לידידך. האמיץ והאדירה. רומה: ארצות שלשה יהודה ועבר וגליל. לציון דרושה יעלו קבוצי בעליל. דורש אל אליל. יחלוף כליל. בעברה: רומה:

הבדלה לראש חדש שנכנס אחר השבת:

רכב. במוצאי יום קודש. והכנסת ראש חדש. שלח עזרי מקודש. אל נאדר בקודש: ידידים פס) ניני אמוני הללו שוכן מעוני. והשתחוו ליי׳ בהדרת קודש:
עם זו מצר לפרקו צור ישרי׳ וחושקו. ונחל יהודה חלקו. על אדמת קודש: קוראי מקודש מקודש. ישורון לך שיר חדש. תתגדל ותתקדש. בתוך אנשי עם קודש: בנה בית אשר נפל. והרים גוי אשר שפל והמאור אשר שפל. מהרה אותו תחדש: אחרת:
רכג. צור יריח. צור ריח. צור יריח. בבשורה. צור יריח בבשורה. צאן מאפלה אל אורה. צאן. כי מלך עליון ונורא: בא יבא. בא. בא יבא משיח יי׳. בא. לפדותי מבית העני׳. לפדותי מבית. שוש אשיש ביי׳: גם משלשת. גם. גם. מעדנים. גם משלשת מעדנים. יכין סעודה לנאמנים. יכין. גם כי נצרו האמונים: דגול ירד. דגול. דגול. עם קדושיו. וישכון בינינו במושב. וישכון בינינו במושב. וישמח לבות דורשיו: הנה מה טוב. הנה מה. הנה הנה. ומה נעים. הנה. שבת אחים גם ריעים. שבת אחים. וישמח בילד שעשועים: ויורה צדק. ויורה. ויורה לנו. ויורה לנו. אזי נשמח כולנו. אזי. נשמח כולנו. קוינו לו ויושיענו: זה יי׳. זה. זה. קוינו לו. פתאום יבא אל היכלו. פתאום. אם יתמהמה חכה לו: חוסן ישועות. חוסן. חוסן. ודעת. חוסן. בכל הארץ מודעת. בכל. התיצבו וראו את ישועת: טהור עינים. טהור. טהור. מראות ברע. טהור. שלום בינינו יזרע. שלום. עינו מנו בל תגרע: ימים באים. ימים. ימים. נאם יי׳. יכים. אצמיח קרן אמוני׳. אצמיח. כי הם זרע ברך יי׳: כארץ. כארץ. כארץ תוציא צמחה. כארץ תוציא. ודמעה מחה ימחה. ודמעה. רנו ליעקב שמחה: לא יבשו. לא. לא. לא עדי עד. לא. ירעו בשן וגלעד. ירעו. לְאַלְמֶלֶךְ ע) ועמעד: מה נאוו. מה. מה. על ההרים. מה. רגלי מבשר קול להרים. רגלי. להוציא ממסגר אסירים: אחרת:
רכד. אל תיראי תולעת יעקב. אל תירא עבדי יעקב: בחר יי׳ ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: גאל יי׳ את יעקב. אל תירא. דרך כוכב מיעקב. אל: הבאים ישרש יעקב. אל. וירד מיעקב. אל: זכור אלה ליעקב. אל. חסד יי׳ ליעקב.

בגליון חכתב יד נכתב:

(א) מהשתרע. פי׳ כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה. כי קצר מלכו של עולם שאיני יכול להשתרע בכל העולם. שנ׳ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך. ועוד הע״ה רוסקת אותי.

ישליך האדם תר׳ ישעי׳ ב׳. פס) חתום יעקב. ע) לְאַלְמֶלֶךְ ועמעד, ערים למטה בני אשר (יהושע י״ט).

אל: טובו אלהיך יעקב. אל. יורו משפטיך ליעקב. אל: כי לא נחש ביעקב. אל.
א הביט און ביעקב. אל: מי מנה עפר יעקב. אל. נשאת עון יעקב. אל: סלח נא
עון יעקב. אל. עתה לא יבוש יעקב. אל: פדה יי׳ את יעקב. אל. צוה ישועות
עקב. אל: קול קול יעקב. אל. רונו שמחה ליעקב. אל: שוב יי׳ את שבות יעקב.
אל. תתן אמת ליעקב. אל: אחרת:

יכה. אל אשר טוב גמלנוף). וגם מנוף העלנו. הדוך צר אשר בעלנו. ואליה
שלח לנו: נצור חסד לאלפים. ותן כח לעייפים. אשר ביד צר הם
טרופים. וממרור האכילנו: הדוך: ינענו בעול כבד. תעינו כשה אובד. קומה צורי
אבד. האיש אשר כילנו: הדוך: יהיו אמריי לרצון. ומלטינו מלחצון. ביד צר אנחנו
צאן. אכלנו הממנו: הדוך: ענה עתר הנפוצים. צו ויהיו מקובצים. ונהיה אז שיר
וצים. ברוך אשר גאלנו: הדוך: קומם גיא המחזה. וקבץ שם עם נבזה. ויושר השיר
זה. בתוך העיר עוז לנו: הדוך: בבא צמח למלכות. עם שמונה לנסיכות. וקרבן
שיי לעריכות. ושם נשמח כולנו: הדוך:

סליקו ההבדלות:

יבו. בראש חדש ערבית שחרית ומנחה אומרים בעבודה יעלה ויבא. ובברכת
המזון אומ׳ אותו בבונה ירושלם. דתניא) ר׳ אושעיא ימים שיש בהן
רבן מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה
שרה ואומ׳ מעין המאורע בעבודה. ואם לא א׳ מחזירין אותו ואין בהן קדושה על
כוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון: ת׳. וימיםב) שאין בהן קרבן מוסף כגון שיני
חמשי של תעניות ומעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל י״ח. ואומ׳ מעין המאורע
בשומע תפלה. ואם לא א׳ [אין] מחזירין אותו ואין בהם קדושה על הכוס ואין בהם הזכרה
בברכת המזון: מיהא שמעי׳ דמי שטעה ולא אמר עננו בתפלת תענית שאין מחזירין
אותו. וכן בעל הניסים דחנוכה ופורים אין מחזירין אותו. ועוד תניא בתוספתא בהדיא
ל יום שאין בהן קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים מתפלל י״ח ואומ׳ מעין המאורע
הודאה. ואם לא א׳ [אין] מחזירין אותו: רב אלפסי גאון: ת׳: א״רג) תנחום א״ר
סי טעה ולא הזכיר של ראש הדש בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה. בשים

) אל אשר טוב גמלנו, חתום אני יעקב. שיר פוצים מלשון עתרי בת פוצי צפניה ג׳ ופירש״י כנסיות
וצותי. עם שמונה לנסיכות מלשון המקרא ושמנה נסיכי אדם (מיכה ה׳) ועיין סוכה נ״א ע״ב
אן נינהו שמונה נסיכי אדם וכו׳. א) דתני ר׳ אושעיא ימים וכו׳ שבת כ״ד ע״א, מהא שמעינן
׳ הוא לשון הרי״ף בפ״ב דשבת מהא שמעינן דמי שטעה וכו׳ והביא גם התוספתא שהביא
מחבר ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ותוא בפ״ד דברכות וט״ס שם בספרים שלפנינו בתוספתא
״ל ואם לא אמר אין מחזירין אותו, וכן העתיקו התוס׳ שבת שם ד״ה דתני וכו׳ ע״ש. ב) וימים
אין בהם וכו׳ כגון שני וכו׳ עיין רש״י שם ד״ה ערבית וכו׳ וכתשובות הגאונים וכו׳ ועיין שו״ת
רשב״א סי׳ קמ״ב. ג) א״ר תנחום א״ר יוסי לפנינו בברכות כ״ט ע״ב איתא א״ר תנחום אמר
אסי אמר ריב״ל טעה ולא הזכיר של ר״ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה וכו׳
תוס׳ הקשה שם מכאן על פסק הטור והש״ע שפסקו בסי׳ תכ״ב ואם נזכר קודם שסיים ברכת רצה
אפילו אחר שסיים כל זמן שאינו מתחיל מודים אומרו במקום שנזכר דהא משמע מפשטא דלישנא
הא דקאמר ולא הזכיר של ר״ח בעבודה היינו שנזכר מיד לאחר שסיים ברכת העבודה, מדקאמר
תר הכי נזכר בהודאה ש״מ דהכא איירי שנזכר קודם הודאה ואפ״ה חוזר לעבודה, והאיך פסקו
אם נזכר קודם שהתחיל מודים אומרה במקום שנזכר ע״ש, אבל לפי גירסת המחבר טעה ולא הזכיר
ל ר״ח בעבודה וניכר בהודאה חוזר לעבודה אתי שפיר פסק הטור והש״ע והכי דייקינן דוקא אם
כר בהודאה היינו שכבר התחיל ברכת הודאה, אבל אם נזכר קודם התחלת הודאה אומרה שפיר

שלום חוזר לעבודה. ואם סיים ועקר רגליו חוזר לראש: אמר רב פפא בריה דר
אחא בר אדא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש. לא אמרן אלא שעקר רגליו. אב
לא עקר רגליו חוזר לעבודה. א"ל מנא לך הא. א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מ
מרב: אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזיר
אותו. מפני ד) שאין ב"ד מקדשין החדש אלא ביום. אבל בשחרית ומנחה מחזיר
אותו. וטע"ה) בראש חדש. הא בחולו של מועד מחזירין אותו. והני מילי ביחיד. וב
ציבור תניא טעה ו)ולא הזכיר של ראש [חדש] (בערבית) [בשחרית] אין מחזירין או
מפני שיכול לומרה במוספין. במוספין ז) אין מחזירין אותו מפני שיכול לומרה במנח
ועלה ח) א' רב אבא בציבור שנו משום ט) טירחא דציבורא. אבל יחיד הדר: בס

תפילת השחר:

רכו. נהגו י) העם לברך בראש חדש לקרוא את ההלל. אבל רבינו תנוח נפש
בצרור החיים. לא מברך עליו: והא לך תשובתו: ששאלתם ש

במקום שנזכר, וגירסא כזו הי' גם לבעל אר"ז ע"ש ח"ש סי' ת"ס, וכן ראיתי שכן היה גורס ג
הכ"מ פ"י מה' תפלה ה"י ועיין מרדכי ריש מס' תענית וכן הדין בשאלה וביעלה ויבא היכא של
התחיל וכו'. ד) מפני שאין וכו' שם ל' ע"ב ועיין תוס' שם ד"ה לפי וכו'. ה) וטעה בר"ח ה
וכו' פירש בטעה בלילה דאין מחזירין אותו הייט דוקא בר"ח הא בחוה"מ מחזירין וכו'. ו) טע
ולא הזכיר של ר"ח בשחרית כצ"ל עיין ברכות ל' ע"ב ובתוס' שם ד"ה והתניא וכו' ועיין בה
סוף פ"ד דברכות, ובריו"ף שם דכן הוו גרסי בגמרא שם (ובלשון המחבר ולא הזכיר של ר"ח בערבי
וכו' ע"כ דטעות המעתיק הוא מדקאמר מפני שיכול לומרה במוספין, ולא קאמר בשחרית
ז) במוספין אין מחזירין וכו' כן הוא גירסת הגמרא אך הרי"ף והרא"ש לא גרסי במוספין א
מחזירין ועיין ב"י בטור א"ח סי' קכ"ו. ועיין בש"ס ל' ע"ב ד"ה והתניא וכו'. ח) ועלה אמר
אבא ולפנינו אמר ר' יוחנן בצבור שנו. ט) משום טרחא דצבורא עיין בה"ג שם ועיין רש"י ל' ע
ד"ה בצבור שנו וכו' משום דשמע לה מש"ץ וכו' לפי גירסת הש"ס שלפנינו טעה ולא הזכיר ש
ר"ח בערבית וכו' קשה האיך מוקמי הך ברייתא משום דשמע לה מש"ץ הא בערבית ליכא חזר
הש"ץ, עיין רמב"ם פ"ט מה' תפלה ה"ט ובטור וב"י סי' רל"ו. וראיתי בספר עטרת ראש שכב
עמד בזה וצ"ע. י) נהגו העם לברך וכו' עיין תוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים וכו' וכתוב במחז
ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא וכו' ותשובת ר"ת נמצא ג"כ בספר הישר לר"ת סי' תמ"
בארוכה ע"ש, ועיין תוס' ערכין יו"ד ע"א ד"ה י"ח ימים וכו' ותוס' תענית כ"ח ע"ב ד"ה אמר ה
ותוס' סוכה מ"ד ע"ב ד"ה כאן וכו' ובתוס' ר"י החסיד ברכות י"ד ע"א ד"ה וימים וכו' ותוס' רא"
ברכות שם, ועיין בדברי תר"י פ"ש דברכות ד"ה ורבינו יעקב וכו' ועוד הביא ראית רבינו יעקב ז"
שמברכין עליו מדאמרינן רב איקלע לבבל חזי דהוו קרי הלילא בר"ח סבר לאפסוקינהו כיון דחז
דקא מדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם ומדקאמר אקלע לבבל ולא אמר על לבי כנשת
משמע שבב"ח היה קודם שהתחילו ההלל וראה שהיו מברכין וכו' וכן מדייקי התוס' בתעני
ובסוכה ע"ש ובכל המקומות שהביאו הראשונים הגמרא דתענית הנ"ל כולם כאחד העתיקו ר
איקלע לבבל וכו' לבד התוס' בברכות שם דסתרי גירסתם בתוך דבור דמתחילה הביאו רב איק
לבבל וכו' ואח"כ כתבו ועוד ראיה דמברכין על מנהגא מהא דרב על לבי כנישתא, והוא תמו
אשר ע"כ נלע"ד שט"ס נפל בדברי התוס' וכצ"ל ועוד ראיה דמברכין על מנהגא מהא דלא קאמ
דרב איקלע לבבל על לבי כנישתא וכו' וכוונתם הוא להא דהביאו תר"י והתוס' בתענית ובסוכ
וכן הוא בספר הישר לר"ת שם ולא מצי למימר דרב באמצע הלל נכנס דא"כ הוה ליה למימר ו
איקלע לבבל על לבי כנישתא וכמו שכתב המחבר ולא מצי למימר דרב באמצע הלל נכנס דא'
הוה ליה למימר רב איקלע לבבל על לבי כנישתא וכו' והמרש"א שכתב „ולא ניחא להו למימ
דעל לבי כנישתא אחר שברכו באמצע הלל" במחילת כבודו הגדול לא הרגיש בכל זה, ועי' בא
ח"ש סי' הנ"ת ושם מביא מורו ר' שמחה ב"ר שמואל הוא המחבר ע"ש מיהו גם הוא הודה לב
וכו' ועיין ברשב"א סוכה מ"ד ע"א ד"ה איתמר וכו' והא ודאי מכיון דלא אמרינן דאיקלע ל
כנשתא וכו' ושמעינן מינה דמברכין על ההלל דר"ח אע"פ שהוא מנהגא וכו' דאיכא תקנתא דרב
למקרי הלל בר"ח במקום שנהגו בו ובלבד בצבור דאלו יחיד לא יקרא כלל וכן מובא בפר
לרש"י ז"ל סי' כ"ב בימים שאין גומרין את ההלל שהרי בצבור אינו אלא מנהגא בעלמא והב
אית להו למיעדן למנהג אבותיהם אבל יחידים אין זכר למנהג נוהג בהם, ואפילו עשרה שפיר
מן הצבור הרי הן כיחידים וכו' ע"ש וע"ש סי' מ"ד דכיון שמצות קריאתו וכו' ומשמע שגם דע
שמברכין הצבור אמנהגא, אך הוא לא היה מברך כדמפרש הכא בתשובתו, ועיין בה"ג ה' לול
ולקמן סימן ש"ז מה שהשיב ר' יוסי טוב עלם וששאלתם ביחיד שקורא הלל וכו' וע"ז כוון ר'
בתשובתו וראיתי תשובת ע"ז וכו' ועיין בבעל העיטור בעשרת הדברות ושם הביא דעת הבת
הנ"ל וסיים ונשאל לרבינו האי על דבריו וכו' ועיין בריצ"ג ה' הלל, ובאשכול ח"ב ה' שני וחמי
ותענית ור"ח, ובשה"ל סי' קע"ד מה שהאריך בזה ובתניא רבתי סי' ל"ב ובר"ן פ"ב דשבת ד
ובשאר יומי וכו' ובמרדכי שם ובמנהיג הל' הלל מאות ל' ד"ה ובה"ג דרב יהודאי ובפסוקות ו

חיד הקורא את ההלל בימים שאינם מ״ח של תורה אם חובה על הציבור לברך
רך גם היחיד: אבל אני איני מברך עליו לא עם הציבור ולא ביחיד. לפי שאינו
לא מנהג. ואין מנהג צריך ברכה. כדאמרי׳ בסוכה פ׳ לולב. שקיל חביט ולא
ריך. קסבר ערבה מנהג נביאים הוא. כו׳. לפיכך איני מברך עליו אשר קדשנו
מצותיו וציונו. אבל אני מברך עליו ברוך אתה ײ אלהינו מ״ה המהולל בפי עמו
שובח ומפואר בשירי דוד עבדך ברוך אתה ײ מהולל בתשבחות. ולאחריו יהללוך
ברכה: ולא שמעתי יותר כי לא דקדקתי מרבותיי: שלמה ברי׳ יצחק: וראיתי ר׳ שלא
רא הלל דראש חדש עם הציבור וקראו בפני עצמו מיושב בשעת קריית ספר
ורה: ת׳: וזו תשובה השיב ר״ת על רש״י זקינו: גרסי׳ בערכין פ׳ אין מעריכין.
אי שנא תני הואיל דגומרין בהן את ההלל. דא״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק.
מונה עשר ימים גומרין בהן את ההלל. ואילו הן. שמונת ימי החג ושמונת ימי
נוכה ויום טוב ראשון של פסח. ויום טוב ראשון של עצרת. מהכ׳ שמעי׳ דאין
רבת אלא באילו הימים. וצא ולמד מדקפריך במסכת׳ תענית בפ׳ ג׳ פרקי׳. וניתני
ניסן לא היה בו מעמד שהיה בו הלל קרבן מוסף וקרבן עצים. ועלה א׳ רבא זאת
ומרת הלל דראש חדש לאו דאורייתא׳. דא״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק כו׳:
אמרי׳ התם רב איקלע לבבל חזנהו דהוו קא קרו. סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דקא
דלגי א׳ ש״מ מנהג אבותיהם בידיהם. הרי במקומו של רב לא היה מנהג לקרותו.
בבל) [ובבבל] היה מנהג. הא למדת שמצוה לקרותו ולברך עליו. ואפילו יחיד שכן
צו לברך ולקרות בבבל. ולא דמי לההיא דאמרי׳ בפ׳ לולב וערבה איתו לית
רבה חביט ולא בריך. קסבר מנהג נביאים הוא. דהתם טילטולא בעלמא. אבל גבי
לל חייב לברך. דאמנהגא מברכי׳. כדאמרי׳ גבי שני ימים של גליות. במסכת ביצה.
הזהרו מנהג אבותיכם בידכם. ומברכינן ומקדשינן אמנהג אבותיכם. אבל אמנהג
ביאים דטילטול לא מברכינן. ועוד דלא מייתי ראייה דלא מברכינ׳ ממנהגא: הדע
מברכי׳. מדאיקלע רב לבבל ברכו כדי לקרותו. אמטו להכי סבר לאפסוקינהו כסבור
טועים הוו. ולא מצי למימר דרב באמצע הלל נכנס. דא״כ הוה ליה למימר רב
איקלע לבבל. על לבי כנישתא. אלא מתוך ששמע שהם ברכו. סבר לאפסוקינהו.
הילכך לא שנא יחיד ולא [שנא] ציבור קורין בראש חדש ומברכין. דעל כורתי׳
׳ יוחנן דא׳ גומרין לא פליגי במילתיה למימר הכא גומרין. אבל בשאר ימים
אין גומרין. אלא קורין בדילוג. דאם כן דאורייתא הוא בראש חדש ובחולו של
מועד אלא שידלג. והוא בא ללמדינו שאילו מדאורייתא. ולא מדראש חדש.
לא נתכוון לומ׳ אלא שבאילו חייב לקרות. ולשון(כ) גומרין. הייגו קורין. כדאמרי׳
גמרי׳ אותה עם הנץ החמה. והתם מוכח דקורין קא׳ כי מעיינת ביה שפיר.
כאלה רבות גומרין לשון קריית בתלמוד. ואין לומר גומרין היינו מסיימין כדמרי׳:
אם [תאמר] אמאי נקט יחיד. אומ׳ אני דלא גרסי׳ הכא בעיניין יחיד בכל הספרים.
אי גרסינן ליה היינו טעמא דבמתניתין קת׳ בשנים עשר יום החליל מכה לפני
המזבח. בשחיט׳ פסח ראשון. ובשחיט׳ פסח שני. ביום טוב הראשון. וקא׳ בגמ׳ מאי

ד אות ל״ח, ובאבודרהם סדר ר״ח, ועיין בבה״ג הנדפס מחדש ובבאורי הגרע״ח סוף ה׳ לולב
אין להאריך יותר. כ) ולשון גומרין היינו קורין וכו׳ גומרין אותה עם הנץ החמה וכו׳ כן כתבו התוס׳
סוכה מ״ד ע״א ד״ה כאן וכו׳ ובספר ערוך לנר בסוכה שם הקשה וז״ל לא זכיתי להבין מאי ראיה
שם דגומרין הוא קורין דהתם גומרין כיון דמייתי דוקא הוא ליה התם אתא דצריך לסמוך גאולה לתפלה
תפלה היא אחר הנץ וק״ש קודם הנץ החמה א״כ ע״כ צריך לכוון לגמור ק״ש עם הנץ החמה
כדי שיתחיל מיד ש״ע אחר הנץ דא״כ לא הוי סמיכת גאולה לתפלה, וא״כ גומרין דוקא הוא
סיומו ק״ש עם הנץ והניח בקושיא, ונעלם ממנו במחילת כבודו דברי התוס׳ יומא ל״ז ע״ב ד״ה
אמר אביי וכו׳ ועוד דלשון גומרין משמע שמתחילין לקרות קודם הנץ ומכוונין כך שגומרין אותה

שנא הואיל וגומרין בהן את ההלל. דא״ר יוחנן י״ח ימים שיחיד גומר בהן את ההל
למעוטי שחיטת [פסח] ראשון ושני דתניא במתני׳ דאין שוחטין הפסח על היחי
ואע״פ כן לא מצאתי יחיד בכל הספרים. ועוד נ״ל מה שכתב בהלכות גדולות. דהיכ
דלא כניפו כולו ישרי׳ קרי יחיד לגבי הלל. לפי (שיהוא) [שהוא] מתוקן לשחיט
פסח שהוא ציבור דכולהו ישר׳. כדא׳ בערבי פסחי׳. אבל הכא באילו ויח יום ל
הוי ציבור אלא כעין יחיד לגבי כולהו ישר׳: וראיתי תשובה על זה שסותרת מ
שכת׳ בהלכות גדולות. ואין בה ממש. דאי גרסי׳ יחיד כדבריהם כן הוא. ועוד אמר
בתענית. תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר. ופר״ח לא יתחיל בברכת. וא
התחיל בברכה גומר. כגון מקום שנהגו לברך ולקרות. לא שנא בין יחיד בין רבי
דמאחר דהוא מנהג מה לי יחיד מה לי רבים. צא ולמד מערבה דהוא מנהג ויחי
חייב. הילכך כל אדם חייב הואיל ואין מנהג. וגם לברך הוא צריך ולא דמי לערב
לגבי ברכה. ואי נמי גומרים גומרים ממש לאפוקי דראש חדש דמדלגין מ״מ מברכי
דאמרי׳ בברכות פ׳ הקורא בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל. דלא פסקי׳ וא
לא כרכה אמאי לא פסקי׳. לא אשכחן בכולי תלמודי׳ דלא פסקי׳ אלא במקום ברכה
כגון במגילה ובק״ש. ואפי׳ בתחילה דמובטח לו שהוא בן העולם הבא. לא איי
תלמודי׳ דלא פסקי׳. וכן פוסק בה״ג בהילכות לולב דמברכינן תחילה וסוף. ואמרי׳ל
בתלמוד ירושלמי אם ראית הלכה רופפת בב״ד ראה היאך ציבור נוהגים. ובתלמוד של
אמריי מנהג עוקר הלכה. ואמנהגא סמכי׳ וכל המשנה ידו על התחתונה. דאפי׳ בכ״
יום שיחיד גומר בהם את ההלל. לא מצינו ברכה אלא ממנהג. ה״ה נמי בשאר ימי
דסמכי׳ אמנהג ומברכינן: יעקב בר׳ מאיר:

רכח. **בשאלתות**(מ) דרב אחאי: טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים ונזכ
קודם שומע תפלה אומרה בשומע תפילה. נזכר לאחר תפיל
חוזר לברכת השנים. והני מילי ביחיד. אבל בציבור לא בעי למיהדר דשמע לי
משליחא דציבורא: ספק בירך ספק לא בירך בתפילה. חוזר ומתפלל כר׳ יוחנן דא
ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ודווקא בתפילה דרחמי הוא. אבל בשאר ברכו
לא שרי ליה למיהדר ולברוכי בברכות דרבנן. דספיקא דרבנן לקולא. ושלא יוצי
שם שמים לבטלה. אבל בברכות דחיובא דאורייתא כגון ברכת המזון. או כגון אחריה
דשבעת המינין מברך מספק:

רכט. **טעה**(נ) ולא הזכיר של ראש חדש בתפילה חוזר. בברכת המזון אינו חוזר
דלאו חובה היא לאכל. אבל שבת ויום טוב דאקרו עונג ואכילה
חובה צריך לחזור:

בתחילת הנץ ע״ש. ל) ואמרינן בתלמוד ירושלמי אם ראית וכו׳ הוא בירושלמי יבמות פ״ז ה״
מ) בשאילתות דרב אחאי טעה וכו׳ הוא בפרשה ויצא שאילתא כ״ב וז״ל ברם צריך אלו היכא דטע
ולא אידכר בברכת פרנסה ואידכר מיקמי שומע תפלה מי צריך לאהדורי ברוכתיה או דילמא מדכ
לה בשומע תפלה, גבורות גשמים לא תיבעי לך דודאי הדר דלאו שאלה היא לאדכורי בשומ
תפלה כי תיבעי לך שאלה דאמר מר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה לימא לה בש״ת ולא ליהדר א
דילמא כיון דקבעוה דבנן בברכת פרנסה בעי למיהדר ת״ש דאמר ר׳ תנחום א״ר אסי טעה ול
אמר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אבל אומרה בשומע תפלה ולא והא תניא טעה ולא אמ
גבורות גשמים בתחה״מ ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאידכר קודם שומ
תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לבתר ש״ת כיון דצריך למיהדר בשו״ת הדר בברכת פרנסה וה
מילי ביחיד אבל בעשרה לא צריך למיהדר דשמע משליחא דציבורא וכן הלכתא, והמחבר קיצ
לשון השאלתות והביא רק הדברים שנתחדש בה ושהסכים גם הוא להלכה דנזכר לאחר שומ
תפלה חוזר לברכת השנים ודלא כפסק רבינו האי גאון הביאו דעתו הרשב״א והכ״מ פ״י מה
תפלה הל׳ ט״ו והתוס׳ ותר״י דחוזר לשו״ת, והוא כפסק הבה״ג פ״ה דברכות והביאו הרא״ש פ״
דברכות סי׳ י״ד הלכך אי אדכר קמי שומע תפלה אומרה בשו״ת ואי לא הדר לרישא, ופירש הד
לרישא לברכת השנים דהיינו רישא דידהו, ועיין ברא״ש שם ובטור וב״י סי׳ קי״ז. נ) טעה ול

יחיד בהלל עיין אוצה״ג תענית 41.
סי׳ רכח, עיין האשכול (אלבק) ח״א 36.

רל. טעה ולא הזכיר של שבת בברכת המזון. א׳ ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישרי׳ ולאותס) ברית. ברוך מקדש השבת: של יום טוב אומ׳ ברוך שנתן ימים טובים לישראל עמו לששון ולשמחה ברוך מקדש ישראל והזמנים: יתיב תו וקא׳ טעה ולא הזכיר של ראש חדש. או׳ ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל ולא ידענא אי א׳ בה זכרון אי לא. ואי חתים בה או לא. והילכך לא חתמי׳ בה. אמ׳ בר תחליפא משמי׳ דרב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב. אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש: פרש״יע) לתחילת ברכת המזון כדא׳ גבי תפילה עקר רגליו חוזר לראש. התם הוא דאיכ׳ עקירת רגלים. והכא סיום ברכות הוא עקירת רגלים. אמ׳ רב נחמן א׳ שמואל טעה ולא הזכיר של (ראש) ראש חדש בברכת המזון אין מחזירין אותו. דאי בעי לא אכיל. בתפילה מחזירין אותו דלא מצי פטר נפשיה מתפילה. אבל בשבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל חוזר לראש: ומיכןפ) תשובה על פרש״י בפסחים מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות: פי׳ שאם ירצה לאכול פירות או להתענות הרשות בידו: ואני הכותב שאלתי זה כמה שנים על זה.

לר׳ אשר בר׳ משולם מלונייל: והא לך תשובתו:

אשר שאלת ואמרת כי ברכת הלל ברכה לבטלה היא. לא היא. ועוד עד שאתה תמה על ברכת הלל. למה לא תתמה על ברכת קדוש ושהחיינו שאנו עושין בשני ימים של גליות. ואעפ״י שאין אנו עושין אלא בעבור מנהג אבותינו. דהא אנן השתא ידעי׳ בקיבועא דירחא כדמוכח בפ״ק דביצה. וראייה לדבר יום הכיפורים שהוא עשירי ליום טוב ראשון של ראש השנה וכן שביעי של ערבה. אלמ׳ כל מנהג צריך לעשות כמנהג האבות. וכן בהלל צריך לברך. כי אף הברכה מן המנהג הוא כדאמרי׳ לא יתחיל. ופר״ח לא יתחיל בברכה. מכלל דרבים מתחילין. ונ״ל דהיינו טעמ׳ דנהגו לברך בהלל שלא יראה כקורא הלל בלא זמנו. ואמרינן בפרק הקורא. האו׳ הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף. ובכל יום לאו דוקא. אלא בכל יום שאינו זמנו קאמ׳. ואחריו נמי תיקנו ברכה. שאינו כברכת הפירות וברכת (המינות) [המצות]. שהרי מאריך בה הרבה. (בקידוש) [כקידוש] והבדלה. ואינו מטבע קצר:

עד כאן תשובתו:

ומיהו יש להשיב דלאו ראייה כלל מקידוש שני ימים של גליות. דהא משום דלא ליתי. אי נזרו שמדא לאיסורא דאורייתא הוא דאחמור ומיהו ליום הכיפורים נמי משום חומרא (הא) [הוא] דהא ידעינן השתא בקיבועא דירח׳. ועבדי׳ הכא והכא לחומרא. אלא בהלל דראש חדש דלא דאוריית׳. הוייא דומייא דערבה דהוא מנהג נביאים. דליכא למיחש כלל לאיסורא דאורייתא. הילכך כל עיקרא דתקנתא מנהגא דרבנן הוא. וכדא׳ (חדא) [חזא] דקא מדלגי דלוני סבר לאפסוקינהו. א׳ ש״מ מנהג אבותיהם בידיהם. אלמ׳ שלא היה מנהג בכל המקומות. ולא פשט מנהגו במקום רב. א״כ לא מברכין עליה מן הדין. אבל אחומר שני ימים של גליות פשט חומרייהו בכל ישר׳. משום דלא ליתי לידי איסורא דאוריית׳. וכל עיקרן אטו דאוריית׳. הילכך

הזכיר של ר״ח וכו׳ ברכות מ״ט ע״ב. ס) ולאות ברית בגמרא שם באהבה לאות ולברית, וכן הוא ברא״ש פ״ז סי׳ כ״ג ועיין במיו״ט שם אות פ׳ משום דשבת קבלו באהבה במרה קודם קבלת שאר המצות בסיני דכפה עליהם ההר כגיגית. שם וכו׳ יו״ט לישראל עמו בגמרא וברא״ש שם לעמו ישראל. לששון ולשמחה בגמרא איתא לשמחה ולזכרון, והרא״ש גורס לששון ולשמחה ולזכרון וברי״ף לא גרים ולזכרון וכן הוא בטור א״ח סי׳ קכ״ח. יתיב תו וקאמר וכו׳ אי אמר בה זכרון וכו׳ גירסתו משונה מאשר הוא לפנינו בגמרא שם. אמר בר תחליפא משמיה דרב וכו׳ נראה שצ״ל אמר רב מנשה בר תחליפא. ע) פירש״י לתחילת ברכות המזון וכו׳ עקר רגליו וכו׳ עיין שם כ״ט ע״ב ועיין ברא״ש פ״ז סי׳ כ״ג ועיין בפ״י מ״ט ע״ב ד״ה בפירש״י וכו׳. פ) ומכאן תשובה על פירש״י וכו׳ הוא בפסחים ק״כ ע״א ובעיקר הקושיא על פירש״י עיין תוס׳ סוכה כ״ז ע״א ד״ה אי בעי וכו׳.

אפילו שניהם כאילו הן מן התורה לכל דבר: וסייעתא לרבי' שלמה בר' יצחק: ע
כאן תוספת, ת':

רלא. פי' יעלה ויבא. כנגד שא' דוד אם לא (אזכר כי) [אזכרכי] אם לא אעל
את ירושלם על ראש שמחתי (תהלים קלז): וזהו כנגד זכרון ירושל
ויבא. כנגד כל עסך בית ישר'. כדכת' וכי תבואו מלחמה בארצכם. וגו' ונזכרתם וג
(במדבר י). ויגיע. כנגד זכרון משיח בן דוד. כמא דאיתמר אשרי המחכה ויגיע וגו
וכת' ג) באותה פרשה בסוף דניאל זכרון. ויראה. כנגד זכרון אבותינו. וזהו יצח
כמא דאיתמר אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. וכת' בעקידתו. ויקרא שם המקו
יי' יראה. אשר יאמר היום בהר [ה'] יראה. כלומר יראה זכרון עקידתו לעולם שיעמ
זכותו לבניו. וזה שא' הכת' בי נשבעתי וגו' (בראשית כב). וירצה. כנגד זכרוני
ופקדונינו. כמא דאיתמר (זכרינו) [זכרני] יי' ברצון עמך (ופוקדינו) [פקדני] בישועת
(תהלים קו). וישמע. כדכת' ויקשב יי' וישמע ויכתב (בספר) [ספר] זכרון (מלאכי ג
אלהינו ואלהי אבותי' יעלה ויבא יגיע יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר וגו'. ותחזינו
מודים. והוראה. ושים שלום. אלהי נצור: וחוזר ומתפלל שליח ציבור בקול רם. מ
ומחייה. ומשולש. קדושה: וכל הסדר. וכולל בעבודה יעלה ויבא: מודים והודא
(וברכת.) וברכת כהנים ושים שלום: ומברך ברוך אתה יי' אלהי' מ"ה אקב"ו לקרו
את ההלל: ובימים שגומרין מברכין לגמור את ההלל. וכיצד מדלגין. מן לא לנ
עד יי' זכרנו. ומן אהבתי. עד מה אשיב. ולאחריו מברכינן יהללוך:

ואילוק) ימים שגומרין בהן את ההלל. ח' ימי חנוכה. משום ניסא. ושני ימי
ראשונים של פסח שהן עיקר הפסח. ושני ימים טובים של עצרת. ששני
קרושים שתי קדושות. וט' ימי החג. מפני שחלוקין בקורבנותיהם: תנן התם מק
שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט. לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה. א
אביי לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו חייב. לברך וא' רב יהודה אמר שמואל כ
המצות מברך עליהם עובר לעשייתם. להכי נקט לישנא דעובר דכת' לא עברתי ממצות
ולא שכחתי. וא' מר לא עברתי מלברך ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך על
יתגדל כו'. תתקבל כו'. יהא שלמא שכל שיש בו מוסף גומרין בו קדיש אחר תפי
יוצר קודם שיוציא ספר תורה. ויום שאין בו (יוצר) [מוסף] כגון חנוכה ופורים ותענ
ציבור אין גומרין בו קדיש ומוציא ספר תורה ואומ' גדלו. והציבור אומ' רומ
ותגא חזור ואומ' הכל תגלה ותראה. הכל הבו גודל כו'. וקורא כהן ולוי ויש
וקורין סדר שסדרנו ואומ' החזן קדיש בבימה ועומ' ומחזיר ספר תורה למקומו. ואו
יהללו והציבור עונין הודו על ארץ ושמים. וחוזר ואומ' קדיש עד דאמירן ופות
באשרי ובא לציון וכל סדר קדושה קדיש עד דאמירן ועומדין ואומ' אבות וגבור
וקדושת השם:

ג) וכתיב באותה פרשה בסוף דניאל זכרון. הלשון תמוה כי אין זכר לזכרון בסוף דנ
באותה פרשה ולא בפרשה אחרת. ונראה שניתכוין על מה שכתוב בסוף דניאל ותעמוד לגור
לקץ הימין ופירש"י בסנהדרין צ"ב ע"א ד"ה ואתה וכו' לקץ הימין לקץ שעתיד הקב"ה לתח
ימינו לפניו שהרי השיב אחור ימינו, וכן פירש"י בפסחים נ"ו שהשיב אחור ימינו מפני אויב ובפיר
רבינו סעדיה בסוף דניאל ז"ל ואתה לך לקץ לבית עולמך בעת ימלאו ימיך ותנוח עם הצדיק
לגורלך המזומן והצפון לך בגן עדן כי זמן הגאולה אינו גלוי לכל בשר ולכל מלאך אלא לקץ הי
לקץ אשר אושיע ימיני אשר החזרתי אחור מפני אויב אז אושיע ירושלים כדכתיב אם אשכ
ירושלים תשכח ימיני וכו' עכ"ל ושם הלא כתוב תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי וגו'. ק) וא
ימים שגומרין וכו' ערכין י' ע"א. מפני שחלוקין וכו' שם ע"ב. מקום שנהגו לכפול וכו' סוכה ל"ח ע
ופסחים קי"ט ע"ב כל המצות וכו' פסחים ז' ע"ב ועיין ירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ותוס' סוכה ל
ע"ח ד"ה עובר וכו'. לא עברתי מלברך וכו' ברכות מ' ע"ב ונדרים נ"ח ע"ב וספרי פ' תבא. ו

יש שלא מזכירין טל, עיין סידור רס"ג עמ' יח ; כ.

לב. **ראשי** חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם בהיותם מקריבין לפניך
זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכולם יהיו תשועת נפשם
יד שונא מזבח חדש בציון תכין ועולת ראש החדש ושעירי עזים נעשה ברצון
עבודת בית המקדש נשמח כולנו ושירי דוד עבדך נשמע בעירך האמורים לפני
בחך אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור. והביאנו לציון עירך ברינה
ירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. אנא ייי אלהינו. ושם נעשה לפניך קרבנות
בותינו תמידין כסדרן ומוספין כהילכתן. את מוסף יום ראש החדש הזה נעשה
קריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך
פי כבודך כאמור: ובראשי חדשיכם תקריבו עלה לייי פרים בני בקר שנים ואיל
חד כבשים בני שנה שבעה (תמימים) [תמימם]. ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה
שרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני
מידין כהלכתן: אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את יום ראש החדש הזה לטובה
ברכה לששון ולשמחה לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה לריוח להצלה לחיים
שלום למחילת חטא לסליחת עון ותרצה לפניך תפילת עמוסיך כתמידי יום וכקרבן
וסף כי בישרי עמך בחרת מכל האומות וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה
י מקדש ישרי וראשי חדשים: רצה ומודים. הודאה ושים שלום אלהי נצור. וחוזר
ליח ציבור ומתפלל. מגן ומחייה קדושה לדור ודור האל הקדוש ראשי חדשים.
נה ומודים והודאה וברכת כהנים ושים שלום. קדיש כו׳ עם תתקבל עלינו לשבח.
ואם חל ראש חדש להיות בשבת. מתפלל במוסף מגן ומחייה ומשולש:

לג. **אתה** יצרת עולמך מקדם כילית מלאכתך ביום השביעי בחרת בנו מכל
האומות ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו
לכינו לעבודתיך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו ייי אלהינו באהבה
בתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה יום רצון לכפר בעדינו ולפי שחטאנו לפניך
נחנו ואבותינו חרבה עירינו ושמם בית מקדשינו ונוטל כבוד מבית חיינו ואין אנו
ולין לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני
יד שנשתלחה במקדשך. יהי רצון מלפניך ייי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלינו
שמחה לארצינו ותטענו בגבולינו ושם נעשה לפניך את קרבנות תמידין כסדרן ומוספין
הילכתן. את מוספי יום המנוח הזה ויום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך
אהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך
אמור. וביום השבת שני כבשים בני שנה (תמימים) [תמימם] ושני עשרונים סלת מנחה
לולה בשמן ונסכו. עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה. זה קרבן שבת וקרבן ר)
יום נאמר. ובראשי חדשיכם תקריבו עלה לייי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים
ני שנה שבעה תמימים. ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים
איל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידין כהלכתן: אלהינו ואלהי
בותינו חדש עלינו את יום ראש החדש הזה לטובה לברכה לששון ולשמחה לישועה
נחמה לפרנסה ולכלכלה לריוח להצלה ולהצלחה לחיים לשלום למחילת חטא
לסליחת עון. חדשיהו עלינו לטובה כרוב רחמיך בגלל שמך הקרוי עלינו כמו שנכון

אין בו מוסף כצ״ל. ר) וקרבן היום נאמר וכו׳ עיין שבה״ל סי׳ ק״ס ותניא רבתי סי׳ ל״ד זה
בן שבת וקרבן ר״ח הזה נאמר מצאתי בשם רבינו שלמה ז״ל שאין ראוי לאומרו וכו׳ ועיין
אבודרהם וז״ל יש אומר זה קרבן מוסף שבת וכקרבן מוסף ר״ח נאמר ואין נכון לאומרו כי תוספת
וא. וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל וז״ל בסי׳ ד׳ מה שכתב במחזורים בסדר תפלת המוסף של שבת וקרבן
ם החדש יום חג פלוני נאמר אין ראוי ל׳ .ומרו בתפלה כלל. לפי שדברי הסופר הוא שבא להודיעך

זרע אברהם לפניך. יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתהא שבת וראש חדש זה
לכל צרותינו. תחילה וראש לכל רווחתינו. וישמחו במלכותיך שומרי שבת וכו׳.
זכר למעשה בראשית: אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו כו׳ עד באהבה וברצ
שבת קדשך. ותרצה לפניך תפילת עמוסיך כתמידי יום וכקרבן מוסף כי בישרי ע
בחרת מכל האומות ושבתות להם נתת וראשי חדשים להם קבעת ברוך אתה
מקדש ישרי׳ וראשי חדשים: רצה ומודים כו׳: פ׳ במה מדליקין. א׳ רב גידל א׳
ראש חדש שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אין צריך להזכיר של רא
חדש שאלמלא שבת אין נביא בראש חדש:

סדר חנוכה: ת׳:

רלד. רמז ס) לחנוכה מן התורה שכת׳ אחר כל המועדות בפר׳ אמר. ויקחו אל
שמן זית זך. וכן אמרי׳ במגילת תענית. ומייתי לה פ״ב דשבת. שנכנ
יוונים להיכל וטמאו השמנים כולן. לבד פך אחד שנמצא בחותמו של כהן גד
ונעשה נס והדליקו ממנו ח׳ ימים: ומדכתביה עם המועדות. למדנו שהוא יום
כשאר ימים טובים. ת׳: בחנוכה מהפלל י״ח ובהודאה כשמגיע המרחם כי לא ת
חסדיך. מזכיר על הנס:

רלה. על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות. פ
ופורקן שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיה בן יו
כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה על עמך ישר׳ להשכי
מתורתך ע) ולהעבירם מחוקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רב
את ריבם דנת את דינם נקמתה את נקמתם מסרת גיבורים ביד חלשים רבים ביד מע
וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזידים ביד עוסקי תורתך. לך עשית
גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישר׳ עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה. ואחר
באו בניך לדביר ביתיך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נירות בח
קדשך וקבעו שמנת ימי חנוכה אילו להודות ולהלל יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו
רוב ניסיך ונפלאותיך. וכשם פ) שעשית לאבותינו ניסים וגבורות בימים ההם ב

שקרבן זה ליום זה וקרבן ליום המאורע נאמר ונכתב וכו׳. ס) רמז לחנוכה וכו׳ עיין בפסיק
זוטרתא פ׳ בהעלותך למה נאמר (ויקרא כ״ד) ויקחו אליך שמן זית זך לפרשת המועדים מלמד ש
ישראל עתידין לחדש יו״ט להם על עסק השמן ואיזה זה זו חנוכה, ועיין מדבמ״ר פט״ו אבל הנ
לעולם וכו׳ ועיין רמב״ן על התורה ריש פ׳ בהעלותך וז״ל וכלשון הזה מצאתיה במגילת סת
לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הק
שבט לוי וכו׳ אמר לו הקב״ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנכה אחרת שיש בה הדל
הנרות ואני עושה בה לישראל ע״י בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם והיא חנוכת
חשמונאי ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח. ע) לשכחם מתורתך ולהעבירם מח
וכו׳ כן הוא הנוסח בסדרע״ג, ועיין בש״ג סביב הגהות מרדכי פ״ש דשבת שכתב ואון אותם המ
בדקדוק והקריאה הנכונה לשכחם תורתך ולהעבירם חוקי רצונך, והרד״א כתב לשכחם תורתך ב
מ״ם ושכן הוא בסדר רבינו סעדיה, ולהעבירם מחוקי רצונך במ״ם, וראיתי בש״ע א״ח סי׳ תר
בשערי תשובה ס״ק א׳ וז״ל כתב הפ״ח שיותר נכון לומר מחוקי רצונך וכן כתב אבודרהם
הוא בסדר רב סעדיה, והוא שלא בדקדוק שאבודרהם רק על לשכחם תורתך כתב שכן הוא ב
רבינו סעדיה ולא על מחוקי רצונך, וגם המ״א שם כתב להשכיחם תורתך ולהעבירם חוקי רצ
(ש״ג בגרו״כי) וכן כתב בכה״ג בשם רד״א ואינו כן כי בכנה״ג כתב וז״ל והרד״א ז״ל כתב ש
לומר מתורתך במ״ם אלא לשכחם תורתך וכן כתוב בסדורים וכ״כ בא״ח וכתב ג״כ שצריך ל
ולהעבירם חוקי רצונך, וקאי על הא״ח אך לא על הרד״א, כי הרד״א כתב בפירוש להיפוך ולהעב
מחוקי רצונך במ״ם כאשר יראה הרואה באבודרהם דפוס אמשטרדם דף ע״ד. פ) וכשם שע

הזה כן עשה עמנו יי׳ אלהינו פלא וניסים לטובה בעת הזאת: על כולם: וצריך להזכיר על הניסים בברכת המזון בהודאה. דר׳ג) יצחק אקלע לבי ריש גלותא. סבר לאדכורי בבונה ירושלם. א״ל רב ששת כתפילה. מה תפילה. בהודאה. אף כאן בהודאה: המדליקד) נר חנוכה חייב לברך. והרואה נמי חייב לברך. דא״ר חייא בר אשי א׳ רב המדליק נר חנוכה צריך לברך. ור׳ ירמיה בר אבא דידיה א׳ הרואה נר חנוכה צריך לברך. מאי מברך אמ׳ רב יהודה המדליק ביום ראשון מברך שלש: רלו. ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה אקב״ו להדליק נר של חנוכה: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם (ובזמןה) הזה: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה שהחיינו וקיימנו והיגיענו לזמן הזה: והרואה מברך שתים. מיכן ואילך המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת. והיכן ציונו רב אוייא א׳ מלא תסור. רבו) נחמן בר יצחק א׳ שאל אביך ויגדך זקיניך וגו׳:

מצות נר חנוכה משתשקעז) החמה עד שתכלה רגל מן השוק. פי׳ עד דכליא ריגלא דתרמודאי. מלקטי עצים דקים. ת׳: ומסיק בבמה מדליקין דאי לא אדליק מדליק. אינמי לשיעורא. פי׳ רב אלפס גאון שצריך שיהא בה שמן כשיעור הזה. ומכאן ואילך אם רצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. ת׳: אית דדייקי מדקא׳ מצותה משתשקע. כלו׳ דאי לא אדליק. מצותה מן המובחר להדליק משתשקע. עד שתכלה. מיהו כל הלילה יכול להדליקה עד הבקר. דלא נתנו בו הזמן הזה. אלא משום פרסומי ניסא דהוי אז יותר. אבל בימאמ ודאי לא מצי לאדלוקה דשרגא בטיהרא מאי בעי. ומאי פרסומי ניסא איכא: ת״ר מצותח) חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין. ב״ש אומ׳ יום ראשון מדליק שמינה מיכן ואילך פוחת והולך. וב״ה אומ׳ יום ראשון מדליק אחת מיכן ואילך מוסיף והולך. טעמ׳ דב״ש מקרי החג שמתמעטין והולכין. וטעמ׳ דב״ה משום דמעלין בקודש ולא מורידין:

ונרט) חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח משמאל: והילכתaט) משמאל. כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. כבתהי)

וכו׳ גם בנוסח סרע״ג יש וכשם שעשית וכו׳ אך הרד״א הביא בשם מהר״ם מרו״ב שאין לאומרו לפי שאין אומר תפלה בהודאה, ווי״א כיון שהוא צורך רבים יכולים לאומרו ע״ש ועיין בש״ג בהגהות מרדכי שם שהביא בשם ספר העתים שאין נכון לומר כשם שעשית וכו׳ לפי שאמרו ז״ל לא ישאל אדם צרכיו וכו׳ ועיין בתו׳ מגילה ד׳ ע״א ד״ה פסק וכו׳ אמנם יש להקשות על דעת המחבר וכן לרע״ג כמו שהקשה הגאון בעל תבואות שור בבכור שור בשבת על מה שהביא הרמ״א סי׳ תרפ״ב י״א כששכח על הנסים בבהמ״ז וכו׳ ע״ש, ועיין בישועות יעקב שם ולשונו אינו בדקדוק מה שכתב דדחה בת״ש דין זה מהלכה וכו׳ ול״נ לדחות ראיתו ולקיים דברי חכמים וכו׳ כי הב״ש לא נתכוון לדחות דין זה מהלכה רק הקשה קושיא מהא דברכות ומתרץ שם דלא קשה ע״ש. אמנם כן הוא הנוסחא ברוב התפלות הישנות וכן הוא בנוסח הרמב״ם, ובמס׳ סופרים פ״כ ה״ח וכן כתב הרד״א ע״ש ועיין לעיל סי׳ צ״ג. ג) דר׳ יצחק אקלע לבי ריש גלותא וכו׳ לפנינו בשבת כ״ד ע״א איתא רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר וכו׳ וגירסת בה״ג ה׳ חנוכת רב הונא בריה דרב יהושע איקלע לבי ריש גלותא סבר וכו׳. ד) המדליק נר חנוכה וכו׳ שבת כ״ג ע״א ור׳ ירמית בר אבא דידיה אמר וכו׳ וכן הוא הגירסא באו״ז ח״ש סי׳ שכ״ה, ובסרע״ג ור׳ ירמיה דידיה אמר, ולפנינו שם ליתא לתיבת „דידיה״ ועיין בשאילתות פ׳ וישלח ובהע״ש שם. ה) ובזמן הזה כן הוא ברמב״ם ה׳ מגילה וחנוכה פ״א ה״ג וכן הוא ג״כ בשה״ל סי׳ קפ״ד ובתניא רבתי סי׳ ל״ה ובזמן הזה, ועיין בבת״ג סי׳ תרע״ו אחר שהביא הנוסחא ובזמן הזה הביא תשובות רש״ל סי׳ ס״ד לומר בזמ, ולא ובזמן, ועיין ט״ז בשם הלבוש שם. ו) רב נחמן בר יצחק אמר וכו׳ כצ״ל וכן הוא בסוכה מ״ו ע״א ובסרע״ג, ובשאילתות שם ולפנינו רב נחמיה אמר. ז) משתשקע החמה שם כ״א ע״ב, אית דדייקי וכו׳ עיין תוס׳ ד״ה דאי לא וכו׳ ומ״מ אם איחר ידליק מספק וכו׳ ומשמע דלא יברך דספק ברכות להקל, ולדעת הר״י צריך לברך וכן נראה שהוא דעת המחבר אע״פ שטעמם חלוקים, ובעל אגודה כתב בפשיטות לפירוש התוס׳ ורוב גאונים מצוה להדליק מתחילת הלילה ואם לא עשה כן ידליק כל הלילה ומשמע בברכה. ח) מצות נר חנוכה שם כ״א ע״ב. ט) ונר חנוכה שם ועיין בתוס׳ שם ד״ה מצוה וכו׳. aט) והלכתא משמאל כדי וכו׳ שם כ״ב ע״א, ועיין בתניא רבתי סי׳ ל״ה ובש״ב שם אות ט׳. י) כבתה אין זקוק לה וכו׳ שם כ״א ע״ב, ועיין בתוס׳ שם כ״א ע״א ד״ה

אין זקוק לה. ואסור להשתמש לאורה. ומדליקין כ) מנר לנר: ואפי׳ל) נשים חייבות
בנר חנוכה. דא״ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה. שאף הן היו באותו
הנס. הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום: אשה מ) ודאי מדליקה: ואסור
להסתפק ממנה משום נ) בזויי מצוה. וכן להסתפק מנויי סוכה כל ז׳. וכן לברך על
הנר עד שיאותו לאורו. שלא יהו מצוה בזויות עליו. ואבוהון דכולהון. דם. ושפך
וכסה. במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל. שלא יהו מצות בזויות עליו. ר׳ שמעון
בן יוחי אומר א׳ הקב״ה הוו מכבדין את המצות שהן שלוחיי ושלוחו של אדם
כמותו. אילו כיבדת אותם כאילו כיבדת אותי. א׳ רב ששת אכסנאי ס) דלא נסיב
איתתא חייב בנר חנוכה: א״ר זירא מעיקרא כי הוינא בי רב הוינא משתתיפנא
בפריטי בהדי אושפיזאי. כתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדלק
עלאי בגו ביתאי:

רלז. אמר רב הונא חצר ע) שיש לה שני פתחים משתי רוחותיה צריכה שת
נירות. אבל מרוח אחת לא: והיכא פ) דבעי לאדלוקי נר שבת ונר
חנוכה. מדליק ברישא של חנוכה והדר מדליק של שבת. דאי מדליק נר שבת ברישא
איתסר ליה לאדלוקי נר חנוכה. משום דקביל שבת עליה: א׳ רב הונא הזהיר צ)
בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית
זוכה לטלית נאה. הזהיר בקידוש זוכה וממלא לו גרבי יין: ת. גרסי׳ בירושלמי
בפסחים פ׳ מקום שנהגו. ר׳ אלעזר בר אבון או׳ כלק) דבר שאינו יודע בו שהוא
מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו. וכל דבר שיודע בו שמותר ונהג ב

ומותר וכו׳ וכן הלכתא דנר חנוכה וכו׳. כ) ומדליקין מנר לנר שם כ״ב ע״א. ל) ואפילו נשים
חייבות וכו׳ שם כ״ג ע״א שאף הן היו באותו הנס פירש״י שגזרו היונים על כל בתולות הנשואו
להיבעל לטפסר תחילה, ועל ידי אשה נעשה הנס, ובמגילה ד׳ ע״א שאף הן היו באותה הנ
פירש״י שאף על הנשים גזר המן להשמיד לחרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו׳ ולא אמ
וע״י אסתר נעשה הנס, אך הסמ״ג ה׳ חנוכה כתב שאף הן היו באותו הנס כגון יהודית בחנוכ
וכן אסתר בפורים, ועיין בתוספות הרא״ם על הסמ״ג שם, ובתוס׳ הרא״ם שם ה׳ מגילה, ועיין בתו
מגילה ד׳ ע״א ד״ה שאף הן וכו׳. מ) אשה ודאי מדליקה נקט לשון הגמרא שם כ״ג ע״א ודא
מדליקה וכוונתו כמו שהביא הש״ג סביב המרדכי בשם התוס׳ ודאי מדלקת אפילו לפטור אחרי
ואע״ג דמקרא מגילה לא פטרה אחרינה אע״פ שהיו באותו הנס שמא נר חנוכה קולא היא דמשתת
בפרוטי וכו׳ ולדבריהם צריכין לפרש ההיא דתנן הכל חייבים במקרא מגילה ומפרש בריש ערכ
לאתויי מאי לאתויי נשים היינו להוציא נשים כמותן קמיירי, וכמו שכתב הסמ״ג בה׳ מגילה וד׳
משמע דאע״ג דנשים חייבות במקרא מגילה אינן מוציאות את הזכרים, ואל תשיבני נר חנוכה דאמרינ
בפ׳ ב״מ דאשה מדלקת דמשמע אף להוציא האיש, דשאני מקרא מגילה שהוא קריאת התורה לכ
אינה מוציאה את האיש. ועיין בתוס׳ הרא״ם שם, אך רש״י פירש שם לאתויי נשים שחייבות במקר
מגילה וכשירות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם, ועיין תוס׳ שם ד״ה לאתויי וכו׳ ובשו״ת רשב״
סי׳ תנ״ב ותנ״ג, ובטור א״ח ובב״י סי׳ תרפ״ט ובביאורי הגר״א ס״ק ה׳ ע״ש. נ) משום בזוי מצו
וכו׳ עיין שבת כ״ב ע״א ותוס׳ שם ד״ה רוכה וכו׳ ומה שכתב וכן לברך על הנר עד שיאותו לאור
וכו׳ כיון בזה המחבר להא דאיתא במס׳ סופרים פ״כ מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכל
רגל מן השוק וכו׳ ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין ע
הנר עד שיאותו לאורו (הוא בברכות נ״ג ע״ב לענין ברכות במהא״ש במוצ״ש) ומשם למד גם לענ
ברכות נרות חנוכה שאין מברכין אם הדליקו ביום, והטעם הוא משום בזוי מצוה כמו שמבוא
במדרש תנחומא פ׳ ויגש ילמדנו רבינו אימתי מברכין על הנר במוצ״ש כך שנו רבותינו אין מברכ
על הנר עד שיאותו לאורו, ומנין למדו מן הקב״ה שנא׳ וירא אלהים את האור כי טוב ואח״כ ויבד
אלהים בין האור ובין החשך, ר׳ זעירא בר אבוה אמר מכאן שמברכין על הנר במוצ״ש משיאו
לאורו. אמר רשב״י אמר הקב״ה לישראל היו מכבדין את המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמו
אם כבדת אותן כאילו לי כבדתני, ואם בזית אותן כאלו לכבודי בזית כו׳ ולזה כיון המחבר. והתימ
על הפוסקים שלא הזכירו דעת המס׳ סופרים, ודעת המחבר לענין שאין מברכין אם הדליקום ביו
ועיין בברכי יוסף סי׳ תרע״ב אות ב׳. ס) אכסנאי וכו׳ שם כ״ג ע״א, ועיין שאילתות פ׳ ויש
ובח״ש שם אות י״ב, ועיין בשו״ת מהרש״ל סי׳ פ״ה ובכה״ג סי׳ תרע״ז, ובבר״י שם. ע) חצר שי
לה וכו׳ כ״ג ע״א. פ) והיכא דבעי לאדלוקי וכו׳ הוא לשון הבה״ג ה׳ חנוכה ועיין ר״ן פ״ש דשב
ובטור א״ח סי׳ רס״ג. צ) הזהיר בנר וכו׳ לפנינו בשבת כ״ג ע״ב איתא הרגיל בנר וכו׳ הזהי
במזוזה ועיין מהרש״א בח״א שם. ק) כל דבר שאינו יודע בו וכו׳ ירושלמי פ״ד דפסחים ה׳
ותענית פ״א ה״ו. ועיין תוס׳ פסחים נ״א ע״א ד״ה אי אתה וכו׳ ותוס׳ עירובין ק״א ע״ב ד״ה ד

באיסור נשאל ואין מתירין לו. כל הדברים תלו' (אותו) [אותן] במנהג. ונשייא דנהגן דלא למיעבד עובדא בריש ירחא מנהגא. ודלא למיעבד באפוקי שבתא עד דתתפני סידרא. ובשיני ובחמישי עד דתתפני תעניתא כולהו מנהגא. וגם מה שנהגו שלא לעשות מלאכה בפורים ובחנוכה מנהג הוא דיום טוב לא קבילו עלייהו. ת׳: ששאלתם בנר חנוכה שלא הדליקה בלילה. כך דעתי נוטה. שכיון שלא הדליקה שוב אינו מדליקה. ודחוי הוא. כדתניא מצותה משתשקע החמה וכו׳. ואמרי׳ דאי לא אדליק מדליק. דמשמע דמיכאן ואילך לא עשה מצוה ממובחר. ובין כך ובין כך צריך להדליק בלילה ולא ביום. משום דפרסומי ניסא הוא. ובלילה דאיכא נשפה הוי אור הנר פרסומי ניסא. אבל ביום לא. וכ״ש בשאר לילות לא מדליק. דעבר יומו בטל קרבנו הוא: יצחק ברי׳ יהודה: הרואה נר חנוכת מברך שתים. ומצאתי ר) בשם רבינו יצחק ברי׳ יהודה שא׳ משום רבינו יעקב ברי׳ יקר לא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין. או ליושב בספינה:/ ומפני מה מוסיפין בכל לילה נר אחד שמדליקין בה נרות של חנוכה ואינה מן המניין. לאפוקי נפשין מפלוגת׳. דרב ש) או׳ אין מדליקין מנר לנר. ת׳:

רלח. דיני חנוכה כמו שפי׳ ר׳ ברוך בספר התרומה: הלכת כרב יוחנן ורב דאמרי נר חנוכה כבתה אין זקוק לה. ואסור להשתמש לאורה. להרצות מעות או לאכול. או למלאכה אחרת. וזמן שיכול להדליקה עד שתכלה רגל מן השוק. דליכא תו פרסומי ניסא. והני מילי לקדמונים שהיו מדליקין ברשות הרבים. וליכא פירסום נס לאחר שכלה רגל מן השוק. אבל אנן דמדליקי׳ בפנים איכא היכירא לבני הבית עד שעלה עמוד השחר: וכן הא דא׳ רב הונא חצר שיש לה שני פתחים לשני צידי רשות הרבי׳ צריך להדליק לכל פתח משום (חשך) [חשד] עוברי דרכים. ולדידן דמדלקי׳ בפנים אין צריך רק רוח אחד דבני הבית ידעו דשני פתחים לאיש אחד הן. והלכה כב״ה דיום ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך. ולילה ראשון מברך ג׳ ברכות מיכאן ואילך מברך להדליק ושעשה ניסים. (דבס׳) [דנס] בכל יומא איתיה. ולמעלה מעשרים אמה פסולה. ובתוך [עשרה] (עשרים) טפחים עדיף טפי: ומניחה לצד שמאל של כניסת פתח הבית. ובטפח הסמוך לרשות הרבים. ואם בדלת עצמה מניחה יניחנה מחציו לצד שמאל של כניסה. ונר שמן שיש לה שתי פיות עולה לשתי נרות: ואנשים הרבה בבית אעפ״י שחלוקין באכילה ישתתפו לקנות נר אחד ותו לא. ואם הוא במקום אחר כגון הבאים ללמוד חוץ לביתם או אורח אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומן. כדא״ר זירא כי הוינא בי רב כו׳: דין מותר להדליק נר של חול או קיסם מנר של מצוה כגון של שבת היכא שמדליק מאותה של חול נר של מצוה אחרת. כגון של חנוכה או איפכא. דהלכה כשמואל דא׳ מדליקין מנר לנר. אבל אם אינו רוצה להדליק מאותה של חול שום נר של מצוה לא. דהא אין שוקלין דנרי זהב כנגד מעשר שני. ומזכירין ת) על הניסים במוסף של שבת ובמוסף של ראש חדש שבת. אעפ״י שתפילה זו של מוסף אינה בחנוכה כלל משום דיום שנתחייב בארבע תפילות. ומהאי טעמ׳ יזכיר של שבת בתפילת נעילה. אבל במגן אבות בדברו אם הוא יום טוב אינו אומ׳ אלא מקדש השבת ולא יאמר והזמנים. לפי שברכת זו דמגן אבות ביום טוב ליכ׳ כלל. וגם בשבת לא תיקנוה אלא מפני הסכנה: וראש חדש או יום טוב שחל להיות

אומר וכו׳ ועיין בפר״ח סי׳ תס״ח, ושו״ת הרשב״א סי׳ ש״ו. ר) ומצאתי בשם רבינו יצחק ב״ר יהודה וכו׳ כן הביא רש״י שבת כ״ג ע״א ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב (הוא ר׳ יעקב ב״ר יקר). ש) דרב אמר אין מדליקין וכו׳ שם כ״ב ע״א. ת) ומזכירין על הנסים

שורה 5, וששאלתם — פרדס קצח; שבה״ל קפו; מהר״ם ב״ב פרג תרל״ד.

בשבת אומ׳ רצה והחליצנו בברכת המזון. ולא יזכיר בו ראש חדש כלל לפי שיאמ
יעלה ויבא ויזכרנו בו. ושני פעמים למה לי: עד כאן:

מיכאן ואילך יסד העמרמי:

שחרית מתפלל שמונה עשרה ומזכירין על הניסים בהוראה: נמרו תפילות שחרי
קראו את ההלל. וגומרין משמונה עשרה. . . מיסור זקינים. דפרסומי ניס
הוא ואומ׳ אני מתוך שחנוכה חלוק בנירותא גומרין אותו כל שמונה. ופסח א
גומרין אלא בעיקר גאולה בשני ימים הראשונים. דא״רא) יוחנן משום ר׳ שמעון ב
יהוצדק שמונה עשר ימים יחיד גומר בהם את ההלל. אילו הן ח׳ ימי החג ושמונ
ימי חנוכה [ויום טוב הראשון של פסח] ויום טוב הראשון של עצרת ובגולה עשרי
ואחד יום תשעת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ושני ימים ראשונים של פסח וש
ימים טובים של עצרת. והכי א׳ רב שר שלום גאון יחיד המתפלל באילו עשרי
ואחד יום חייב לברך לגמור את ההלל. ולקרות את כולו. ולחתום אחריו; וכן מנה
בשתי ישיבות: ומוציאין ספר תורה. וקורין בנשיאים. שלשה: וכן הוא הסדר:
רלט. ביום ראשון. קורא כהן ויהי ביום כלות משה. תחילת החינוך. לוי חצי פרש
נחשון. ישרי׳ משלימו. מתוך שהיום ראשון לחנוכה והוא נשיא ראשו
יקראו בו יום ראשון: בשני קורא כהן חצי נתנאל. ולוי משלימו. מתוך שהיום י
שני. והוא נשיא שני יקראו בו כהן ולוי. וישרי׳ הבא אחריו יקרא אליאב ל
הפסיד באדם שקורא בתורה: בשלישי כהן קורא חצי אליאב ולוי משלימו. שהו
עיקרו של יום. וישרי׳ אליצור בן שדיאור. כקורא בתורה: ברביעי כהן ולוי באליצו
שהוא רביעי. וישרי׳ שלומיאל כו׳: בחמשי כהן ולוי בשלומיאל. ישרי׳ אליאסף שלם
בשישי כהן ולוי באליסף וישרי׳ אלישמע כו׳: בשביעי כהן ולוי באלישמע ויש
גמליאל כו׳: בשמיני כהן ולוי בגמליאל. וישרי׳ עומד באבידן וקורא והולך. אחיעז
פגעיאל. אחירע. וכולל כל מספר החינוך עד סוף סידרא. ומוסיף בהעלותך ע
שלהי פרשתא. משלים אורות החינוך עד למלאות עסק הנרות בשלהי חנוכ
ומה ראו לקרות בחנוכה חנוכת המזבח לפיג) שעשה משה אותם מאה ועשרי
תעניות. שלשה פעמים ארבעים. ופעם שלישית ירד בעשרה בתשרי ונתבש
סלחתי. ביום הכיפורים בו ביום נאמ׳ לו ועשו לי מקדש. וידעו כולם שנתרצה לה
ושמחו במלאכה ועשאוהו בזריזות; א״ר שמואל בר נחמני לשלשה חדשים תש
מרחשוון ובכסליו (בגמרה) [נגמרה]: בתנחומאד) ובפסיקתי. במדרש ותשלם כ
המלכה. מאד עמקו מחשבותיך. א״ר חגינא בכ״ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכ
נעשה מקופל עד אחד בניסן שהקימו משה. וכל זמן שהיה מקופל היו ישרי׳ מלמלמ
על משה לומר משה למה לא הוקם המשכן מיד. א׳ שמא שום דופי אירע כ
דהק׳ רוצה לערב שמחת משכן בחדש שנולד בו יצחק. והוקם באחד בניסן, ול
לימלם [אדם] עוד אחר משה: ומעתה תפסיד כסליו בו המלאכה. אלא ותשלם כ
המלאכה. א׳ הק׳ עלי לשלם לו. ומה שילם לו חנוכה בימי חשמונאי. וסימן הו

במוסף וכו׳ שם כ״ד ע״ב. א) דאמר ר׳ יוחנן וכו׳ ערכין י׳ ע״א ושמונת ימי חנוכה ויו״ט הראש
של פסח כצ״ל ונשמט מן הראשון הראשון עד הראשון השני. ב) וקורין בנשואים וכו׳ מגילה
ע״ב בחנוכה בנשיאים וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל, ובסרע״ג ודעתם כדעת הגהות מיימוני פי״ג מ
תפלה, דהשלישי קורא מיום המחרת, וכן הוא דעת התוס׳ סוכה נ״ה ע״א ד״ת אתקין וכו׳ ע
ועיין ב״י וד״מ סי׳ תרפ״ד. ג) לפי שעשה משה וכו׳ וכן הוא כל הענין בפרדס לרש״י ז״ל
קצ״ת, ועיין בתנחומא פ׳ תרומה, תשא, ופרשה פקודי. ד) בתנחומא ובפסיקתא וכו׳ הוא בתנחומ
פ׳ פקודי, ובפסיקתא רבתי פ״ה, ועיין בס״ע פ׳ ו׳, ובפירוש הגאון יעב״ץ ובפדר״א פמ״ו ובהגהו
הרד״ל שם, ובמדרש במד״ר פי״ג, ועיין ילקוט מלכים ו׳ ובשמ״ר פנ״ב, ועיין רא״ש סוף מס׳ ר״

סי׳ רלט, ותשלם כל המלאכה, כצ״ל.

בכ״ה בכסלו עיין סדור רש״י 153 וארחות חיים קריאת ס״ת ג.

בידינו. חנוכה. חנו בכ״ה בכסליו. ד״א חנוכה. חן בכ״ה בכסליו. מצאו חנוכה. מצאו חנינה: למעלה במדרש במזמור ה) שיר חנוכת (המזבח והבית) [הבית] לדוד. שבע חנוכות הן. חנוכת ברייתו של עולם. ויכלו. אין ויכולו אלא חנוכה. כמא דאתמר ותכל עבודת המשכן. חנוכת מזבח משה. ויהי ביום כלות משה להקים. חנוכת המזבח. זאת חנוכת המזבח. חנוכת בית שני. שני וחנוכת חומות ירושלם. וזו של עכשיו של בית חשמונאי. וחנוכת העולם הבא. שאף היא יש בה נרות. כמא דאתמר והיה אור הלבנה כאור החמה וגו׳. נמצאת אתה אומ׳ הושוו כל החנוכות זו לזו. וחנוכה שלנו רמז ורושם לשל מדבר. לכך נאותה פרשה שלה להיות קורין בתוכה: ומזכירין של חנוכה במוספין בין בשבת בין בראש חדש. מאי טעמ׳ יום הוא שנתחייב בארבע תפילות. הכי אסיק (בכמה) [בבמה] מדליקין: בשבת מוציאין שני תורות. לפי שאין גוללין ספר תורה ברבים מפני כבוד הציבור. וקורין ז׳ בפרשת היום. ומפטיר קורא מן הנשיאים. אם יום ראשון הוא יקרא בנחשון. ואם יום שני. יקרא בנתנאל. ואם יום שלישי באליאב. וכן כולן. והמפטיר ברני ושמחי: באו שתי שבתות בחנוכה. ראשונה מפטירין בזכריה. שנייה בנירות שלמה. על שם ויעש את המנורות חמש: וראש ו) חדש טבת שחל להיות בחול מוציאין שתי תורות וקורין ג׳ בראש חדש ואחד בשל חנוכה: ואם חל ראש חדש בשבת התדיר תדיר קודם. ומוציאין ג׳ תורות. וקורין ששה בעיניינו של יום. והשביעי ובראשי חדשיכם. ומפטיר קורא בחנוכת המזבח. לפי עניין היום. ומפטיר בנבואת זכריה. רני ושמחי: על שם ראיתי והנה מנורת זהב: והשמים כסאי בטילה. דהא לא קרי מפטיר בשל ראש חדש דלימא הפטרה דידיה: וכמס׳ ז) סופרי׳ גר׳ שמפטירין בשל ראש חדש. אבל לא נהגו העם כן. ושמעתי ח) שנחלקו שני גדולי הדור במייאנצא. ר׳ יצחק בר׳ יהודה צוה להפטיר ברני ושמחי. ור׳ שמואל בר׳ דוד הלוי העיד משום ט) (אבא) [אביו] שמפטירין בשל ראש חדש. וקבלו את עדותו: וכמדומה לי שחלוקין בין ראש חדש אדר שחל להיות בשבת. (דאין) [דאנן] י) נוהגין להפטיר ביהוידע: ת׳. שאילו מקמי רב יהודאי גאון ראש חדש טבת שחל להיות בשבת היאך מפטירי׳. וא׳ בשל חנוכה. וכן עמא דבר. וטעמ׳ דתדיר קודם. א״כ צריך למיקרי בספר תורה בראש חדש קודם ואחר כך בשל חנוכה. ומפטיר למאי דסליק מיניה. ת׳:

סדר פרשיות.

רם. ראש a י) חדש אדר שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים: ומוציאין כ) ג׳ תורות וקורין שיתא בעיניינא דיומא. וחד קרי ובראשי חדשיכם. ומפטיר קרי בכי תשא. ומפטיר בנביא ביהוידע הכהן: ואי איקלע ההוא בכי תשא עצמה קרו שיתא בכי תשא וחד קרי ובראשי חדשיכם. ומפטיר קרי הדר בכי תשא עד ועשית. לשם השקלים. דתניא חל להיות בכי תשא עצמה קורין אותה וכופלין אותה: ואי לא איקלע ראש חדש אדר בשבת קורין פרשת שקלים בשבת שקודם ראש חדש: ומוציאין שתי

ובתוס׳ שבת פ״ט ע״א ד״ה לבסוף וכו׳ ותוס׳ ב״ק פ״ב ע״א ד״ה כדי וכו׳. ה) במזמור שיר חנוכת הבית לדוד כצ״ל וכן הוא לנכון בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ הנ״ל. ו) ור״ח טבת שחל להיות בחול וכו׳ מגילה כ״ט ע״ב וכר״י והלכתא אין משגיחין וכו׳ ועיין בתוס׳ שם ד״ה והלכתא וכו׳ ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קצ״ח ועיין ירושלמי פ״ד דתענית ה״א. ז) ובכמס׳ סופרים וכו׳ עיין שם פ״כ. ח) ושמעתי שנחלקו וכו׳ כן הוא ג״כ בפרדס לרש״י ז״ל בסי׳ הנ״ל והובא בשה״ל סי׳ ק״צ. ט) משום אביו כצ״ל. י) דאנן נוהגין וכו׳ כצ״ל. a י) ר״ח אדר שחל להיות בשבת וכו׳ מגילת כ״ט ע״ב,

---

סי׳ רם, עיין סידור רש״י 155.

תורות וקורין שבעה בעניינא דיומא ומפטיר קרי כי תשא עד ועשית. ואי מיקלע שבת שלפני ראש חדש בכי תשא. קורין ז'. עד ואתה תצוה. ומפטיר חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית: בשנייה שהוא שמיני באדר כשחל ראש חדש בשבת קורין ז' בעניינו של יום. ומפטיר בסוף פרשת כי תצא. זכור אשר עשה לך עמלק. ומפטיר ל) בנבואת שמואל פקדתי: בשלישית שהיא ט"ו באדר. מפסיקין מ). ברביעית שהוא כ"ב באדר מוציאין שתי תורות. וקורין ז' בעניינו של יום ובשנייה קורא המפטיר פרשת פרה אדומה עד תטמא עד הערב. ומפטיר נ) ביחזקאל. בן אדם בית ישר' יושבי' על אדמתם: ומעשה באחד שפסק במים חיים אל כלי. והחזירו עליו רבינו השלום. והזקיקו לחזור ולברך תחילה וסוף ולגמור כל הפרשת כולה עד תטמא עד הערב. ת'. ומעשה בחזן אחר שקרא בפרשת פרה אדומה ופסק להגר הגר בתוכם לחקת עולם. וגלל ספר תורה וישב לו במקומו. והקפיד ר' על הדבר. וא' שלא אמרנו אלא רמז בעלמא. וחזרו ופתחו ובירך תחילה וסוף והתחילו בראש הפרשה וגמרו כל הפרשה כולה עד תטמא עד הערב: כך מצא' בתשו' הגאוני'. ת': וארבעה ימים הם שראש חדש אדר הסמוך לניסן בא בתוכם. עיקרו של ראש חדש דהיינו יומא תניינא ואותו יום לא יבא לעולם אלא בד' ימים הללו: וסימנך ס) זבד"ו: אבל אג"ה לא חזו גביה. כי היכי דלא ליתי פסח (בברו) [בבדו]. ויש לכל אחת מאותיות זבד"ו. סימן להפסקות. שזו שבת וזו שבת מפסיקין. והילך זבד"ו. וט"ו. בו. [ד"ד] וב"ו: לזיי"ן. סי' וט"ו. לבי"ת. סי' ב"ו. לדל"ת. סימן ד"ד. לוי"ו סימן וב"ו: חל להיות יום שני של ראש חדש אדר בשבת מפסיקין בחמשה עשר: חל להיות בשני מפסיקין בששי: חל להיות ברביעי. מפסיקין ברביעי. חל להיות בששי מפסיקין פעמיים. בשני לחדש ובששה עשר: וט"ו. חל להיות יום שני של ראש חדש אדר בשבת קורין פרשת שקלים. ובשבת הבאה שהיא שנייה פרשת זכור סמוך לפורים שיבא אחריה בערב שבת. והיינו כרב ובשבת ממחרת הפורים שהוא ט"ו לחדש מפסיקין והיינו וט"ו: שעדיין יש שתי שבתות באדר באחת קורא פרשת פרה אדומה ובאחת פרשת ההדש. שממחרת לאותה שבת יבא חדש ניסן ביום ראשון: ב"ו. זהו ששנינו חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה. שהיא ו' בחדש: שעדיין יש לפרשת זכור שנייה של אדר שפורים אחריה ביום ראשון. שלישי'. שהוא סמוכה לפורים מאחריה קורא פרה אדומה. וברביעית החדש שראש חדש ניסן בא מאחריה ביום ג': והיינו ב"ו: ד"ד. חל להיות יום שני של אדר ברביעי וקדמו פרשת שקלים בשבת שלפניו. ומפסיקין לשבת הבאה שהיא ד' בחדש. שעדיין יש מקום לפרשת זכור שבת שנייה של אדר שהפורים בא אחריה ביום ג'. ובשלישית פרה ארומה. וברביעית החדש שניסן לאחריה ביום ה': והיינו ד"ד: וב"ו. חל להיות יום שני של ראש חדש אדר בערב שבת. קורין פרשת שקלים בשבת שלפניו. כרב. ת'. משום דקם ליה רב בשיטתיה דר' יהודה הנשיא. ור' שמעון בן אלעזר בשטתיה דשמואל. וקיימ' לן בכולי תלמוד' הלכה כרב מחבירו ולא מחביריו. והכא חבירו הוא. ת': ומפסיקין הפסקית באדר. מפסיקין שבת ראשונה שבו שהוא ב' לחדש. שכן פרשת זכור לה פנאי בשבת שנייה של אדר שהפורים בה מאחריה ביום ה'. ושוב מפסיקין שבת שלישית שבת שלאחרי הפורים שהוא י"ן לחדש מפני שיש מקום לפרה אדומה שבת רביעית של אדר. והחדש קורין בשבת

ל' ע"א. כ) ומוציאין ג' תורות וכו' שם ומפטיר קרי בכי תשא שם ל' ע"ב כר' ירמיה. ל) ומפטיר בנבואת שמואל שם בברייתא. מ) מפסיקין ירושלמי מגילה פ"ג ה"ח אין מפסיקין בין פרת לחדש סימניהון דאילן פרשתא בין הכוסות. נ) ומפטיר ביחזקאל בן אדם וגו' מגילה ל' ע"א. ס) וסימנך זבד"ו

חמשית שבו ביום חל ראש חדש ניסן. ומפטירין כה אמר יי׳ בראשון באחד לחדש: והיינו ובי״ו:

והזהר בסימנין הללו שהלכות קבועות הן:

ויש שנותנין בפרשיות אילו ובהפסקת שלהן סימן אחר. ב״ד כהלכה: בערב שבת כבוסות: פי׳ ב״ד כהלכה. כשחל ראש חדש בשני בשבת או ברביעי בשבת עושין כהלכה זו. זו היא ששנינו חל להיות בשבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה. ובשנייה זכור. ובשלישית פרה אדומה. וברביעית החדש: בחמישית חוזרין לכסדרן. ומאי שנייה שנייה להפסקה ומאי חחרין לכסדרן. לסדר הפטרות כר׳ ירמיה: בערב שבת ככוסות. כשחל יום שני של ראש חדש אדר בערב שבת. מסרגין את השבתות. ומפסיקין שתי פעמים. שמקדימי׳ בשבת שעברה. וקורין בפרשת שקלים. ומפסיקין לשבת הבאה. ובשנייה להפסקה קורין פרשת זכור: כארבעה כוסות של פסח. בין ראשון לשני מפסיק ושותה כמה שירצה. ובין שני לשלישי מפסיק ואוכל ושותה כל צרכו. אבל בין שלישי לרביעי אינו רשאי להפסיק ולשתות יותר מכוסו. שכך שנינו בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה. אף כאן בין שקלים לזכור מפסיק בין זכור לפרה מפסיק. בין פרה והחדש אינו מפסיק: בשבת. אם חל להיות ראש חדש בשבת קורא פרשת שקלים. בשנייה זכור. ומפסיקין לשבת הבא׳. ברביעית פרה ארומה. בחמשית החדש הזה. נמצאת הפסקה המוצעת בינתים:

כך הוא סידריהם של פרשיות הללו ומסורת שלהן:

ולמה קורין פרשת שקלים בראש חדש אדר. שזמן שקלים בראש חדש הוא. כמו ששנינו בריש שקלים. באחד באדר משמעי׳ על השקלים. ועל הכלאים. אבל בזמן הזה אין נותנין. שכך שנינו שקליםע) וביכורים אין נוהגין אלא בפני הבית. דכת׳ ולקחת את כסף הכיפורים. בזמן אוהל מועד נוהגין: וא״ר אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל שקליו ומתכפר לו. מכלל שאין שוקלין אלא בזמן שבית המקדש קיים. ואם שקל בזמן הזה כיון שקרא עליו שם השקלים תפסו את קדושתו. ואין להם פדיון. ואינו יכול ליתנו לעניים. שכך שנינו שקלים וביכורים הרי זה קדש. ותנןפ) הקדיש והעריך והתרים. בהמה תעקר. פירות כסות וכלים ירקבו. מעות (וכל) [וכלי] מתכות יוליכם לים המלח: ובפורים אין קיצבה. וכל מה שיבקש כל אחד ליתן יתן. מפני שהיא צדקה. וצדקה כל אחד ואחד לפי׳ (עון) [עין] שלו הוא נותן. וזהו שאמרו חכמים מקדימין ליום הכניסה. וקורין בו ביום. ומחלקין מעות בו ביום. לא בשביל שקלים אלא צדקה בעלמ׳. משום שנאמר מתנות לאביונים: ולמה קורין זכור קודם הפורים כדי להקדים זכירה לעשייה. ותהא פרשת זכור (כדיי שתהא) סמוכה לפרשת שקלים ולמפלת המן. ומניין שצריכין אנו לקרות

וכו׳ עיין רש״י מגילה ל׳ ע״ב. ב״ו ד״ד ובי״ו כצ״ל. ע) שקלים ובכורים וכו׳ משנה סוף מס׳ שקלים ועיין שם בפירוש המשניות להרמב״ם ובתוס׳ יו״ט. פ) ותנן הקדיש והעריך והחרים וכו׳ מעות וכלי מתכות כצ״ל כן הוא ביומא ס״ו ע״א, שקלים י״ג ע״ב, בכורות נ״ג ע״א וצ״ל ותניא. ומצאתי כעין זה בתשובות גאוני מזרח ומערב הנדפס מחדש סימן מ״א וז״ל שקלים ובכורים אין נוהגין אלא בפני הבית ובזמן שב״ה קיים אבל בזמן הזה אין מביאין שקלין ובכורים ואם קרא אותן שקלים תפסו הקדש ואין להם פדיון ואין יכול ליתנם לעניים ומה תקנתם יוליך לים המלח, ומקודם לזה בסי׳ מ׳ נמצא תשובה וז״ל ובפורים אין קצבה כל שמבקש כל אחד מישראל ליתן יתן מפני שהוא צדקה וצדקת כל אחד ואחד לפי עין יפה שלו נותן מהם וכו׳ וזה שאמרו חכמים כפרים מקדימין ליום הכניסה קורין בו ביום לא שקלים הם אלא צדקת בעלמא משום שנאמר ומתנות לאביונים וכו׳ וכל הרגיל בלשון תשובות גאונים הראשונים יראה כי דבריהם כאן ודברי המחבר ז״ל

סדריהן של פרשיות עיין סדר״ע השלם 188, וברש״י מגילה ל, סדר אחר. ובפורים אין קצבה עיין אוצה״ג מגילה 15.

שכך אמרו חכמים זכור את אשר עשה וגו'. יכולק) בלב כשהוא אומ' לא תשכ
הרי שכחת הלב אמור הא מה אני מקים זכור בפה: ולמה קורין בשלישית פרש
אדומה. שכך אמרו חכמים שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יו
וטמא מת לא היה עושה פסח עד שיזה ויטהר לפיכך קורין פרה אדומה בשליש
שהיא הילכות טהרה. והזאה מטומאה לטהרה. ומתוכה ילמדו ישרי' לטהר עצמם לפ
הפסח. כדי שיעשו פסחיהם בטהרה: ולמה ברביעית החדש הזה. משום שעניינו ש
יום הוא: ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר בדין ר) הוא שתקדום פרשת החד
לפרה אדומה שבאחד בניסן הוקם המשכן. ובשני לו נשרפה הפרה ולמה פ
קודמת שהיא טהרתם של ישר'. דתניא ובנבלתם ש) לא תגעו. ברגל. שכן ישרא
חייבים לטהר (עצמו) [עצמן] ברגל:

מעשה (א) בא לפני ר' ששכח החזן וקראו ארבעה בפרשת החדש שבא בחנו
כמו שרגילין לקרות בשאר ראשי חדשים ארבעה. וא"ר אם לא היתה ס
תורה של חנוכה מוצא מן הארון לא היה צריך לקרות חמשי בחנוכה. דהא אמ
הילכת' אין משניחין בחנוכה ופורים כל עיקר. כלומר אם לא קרא כל עיקר בפרש
חנוכה ופורים אין לחוש. אבל עכשיו שהוציא שתי ספרי תורות משום פגמו ש
ספר תורה שני צריך להעמיד חמשי ולקרות בפרשת חנוכה. שלא יאמרו ספר תו
שני פגום הוא. לפיכך החזירוהו בלא קרייה: ואין צריך לומר שהרביעי עצמו יק
בשל חנוכה קודם שיחתום ספר תורה ראשון בפרשת ראש חדש. דהוה ליה מד
בתורה. ואין מדלגין בשני עניינין. אבל הרביעי מאחר שקרא בראש חדש יחת
וירד. והחמשי יעלה ויקרא בתורת שנייה. דמוטב שתבטל הא דאמרי' בחנוכה ופור
אין פוחתין ואין מוסיפין עליהן ואל ייפגם ספר תורה. ואחר שקרא בתורה. אס
אותו לקרות בו פעם שנייה. משום ברכה לבטלה. מלבד הכהן שאחר שבירך וק
עומד ומברך במקום לוי. דאי' מר אם אין שם לוי קורא כהן:

רמא. הללפ) ביחיד אסור לברך עליו לפניו ולאחריו בימים שאין גומרין ב
את ההלל. שאף בציבור אינו כי אם מנהג בעלמ'. וציבור ה
דעבדי זכר למנהג אבותם. אבל יחידים אין זכר למנהג נוהג בהם. ואפי' עש
שפירשו מן הציבור הרי הן כיחידים שמתפללין לעצמן אחורי בית הכנסת מא
שלא היו באסיפת הכניסה כשנים ושלשה הן לצורך כן. שאין זכר למנהג א
בכינופייא של אותה העיר כשהם באגודה שלהן ואפי' לקרותו בלא ברכה א
צריכין. גור אריה: ומעשה בא על ידו שהלכו להתפלל בבית האבל בראש חד
ורצו המניין לקרות הלל והורה הלכה למעשה דאין צריכין. דעשרה שפירשו
הציבור הרי הן כיחידים:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) לעיל מסדר חנוכה.

ממקור אחד נובעים. ל) לפי עין יפה שלו וכו' כצ"ל, ותהא פרשת זכור סמוכה וכו' כצ"ל. ק) י
בלב וכו' מגילה י"ח ע"א. שואלין ודורשין וכו' פסחים ו' ע"א, מגילה כ"ט ע"ב. ר) בדין ו
שתקדם וכו' תוא בירושלמי מגילה פ' בני העיר ה"ה והובא ברש"י מגילה כ"ט ע"א. ש) ובנבל
לא תגעו ברגל וכו' ר"ה ט"ז ע"ב, ובספרא פרשה שמיני ועיין רמב"ן שם פסוק ח', ובט"א ר"ה
ועיין שאגת אריה סי' ס"ו וס"ז. מעשה בא לפני ר' וכו' הובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' כ"ב ובש
סימן ק"צ מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מעשה בא לפני ששכח החזן וכו' ע"ש שינוים קט
פ) הלל ביחיד וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' כ"ב, וסי' כ"ח, ולעיל סימן רכ"ז ומשכ"ש ו
לקמן סי' שי"ז.

סי' רמא, ברכה על ההלל ביחיד עיין ראבי"ה 646.

רמב. סדר פורים:

בפורים שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ומזכיר בהודאה על הניסים: על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות פדות ופורקן שעשית לאבותינו בימים ההםא) ובזמן הזה: בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבת לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ. וכשם שעשית להם ניסים וגבורות בימים הזה כן עשה עמנו יי׳ אלהינו פלא וניסים לטובה בעת׳ הזאת: על כולם: ובברכת המזון מזכיר על הניסים בהודאה. דא׳ רב ששת כתפילהב). מה תפילה בהודאה אף בברכת המזון בהודאה וחייבג) אדם לקרות המגילה בארבעה עשר ביום ובלילה. דא״ר יהושע בן לוי חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום. שנא׳ אלהי (אקרם) [אקרא] יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי (תהלים כב): וא״ר יהושע בן לוי נשיםד) חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס:

רמג. המבקשה) לצאת בדרך ורוצה לקרות המגילה בי״א בי״ב בי״ג. אם יכול ליקח עמו מגילה יעשה כל תקנה שיוכל ויקח אותה כדי שיקרא אותה בזמנה. ואם אינו יכול יקרא אותה בי״א או בי״ב או בי״ג ולא יברך כמו שמציגו בכפרים. כמו שאמרו חכמים. דתניא חנניה אום חכמים הקלו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים: מיכן אנו (להימן) [למדין] שאע״פ שזמן מגילה בי״ד. משום מים ומזון תיקנו להם חכמים להקדים. וכל שכן בשאינו יכול. ואי איפשר לו שמשימין אותו כבני כפרים. מקל וחומר: מקרא מן ויהי בימי. עד לכל זרעו: מיהו אל יקרא אותה שלא בזמנה אלא בעשרה. דאמ׳ רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד. שלא בזמנה קורין אותה בעשרה. ורב אסי

א) ובזמן הזה, וכשם שעשית להם ניסים וכו׳ עיין לעיל סימן רל״ה ורל״ו ומה שכ״ש. ב) כתפלה מה תפלה וכו׳ שבת כ״ד ע״א. ג) וחייב אדם וכו׳ מגילה ד׳ ע״א. ד) נשים חייבות וכו׳ שם ועיין תוס׳ ד״ה נשים וכו׳ ולעיל סי׳ רל״ו ומשכ״ש. ה) המבקש לצאת לדרך וכו׳ מגילת בזמנה וכו׳ עיין בגמרא שם ה׳ ע״א, ובתוס׳ ד״ה הוה וכו׳ וברי״ף ורא״ש ור״ן, ועיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ד ושם איתא בתחילה כהאי לישנא דהמחבר המבקש לצאת לדרך וכו׳ אך מסיים הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי ומשום הדור מצוה והלכתא כרב אסי, ועיין בשה״ל סי׳ קצ״ה. ונראה לפרש דרב ורב אסי בלכתחילה פליגי דרב סבר דבזמנה דאיכא פרסום גם שרי אפילו לכתחילה לקרותה ביחיד ולברך, ושלא בזמנה לכתחילה צריך עשרה משום דבעינן פרסום אך אם לא מצא עשרה אין איסור קריאתה ביחיד ויכול ג״כ לברך, ורב אסי פליג עליה בתרתי לכתחילה בזמנה צריך עשרה ושלא בזמנה אף בדיעבד לא יצא בפחות מעשרה. ויש עוד לפרש שיטה שמה דרב ורב אסי בדיעבד פליגי, דלרב בזמנה צריך עשרה ובדיעבד אפילו ביחיד, ושלא בזמנה אף בדיעבד צריך דוקא עשרה ולא יצא בפחות מעשרה, ולרב אסי אף בזמנה ובדיעבד לא יצא בפחות מעשרה, ונראה שרש״י היה לו גירסא אחרת מאשר הוא לפנינו, וגירסתו כגירסא הישינה שהוא ברא״ש מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה, ולפי גירסא זו ביחיד בזמנה אפילו לכתחילה, ושלא בזמנה אפילו בדיעבד לא יצא אלא בעשרה וכדייק לישנא אין קורין אלא בעשרה דמשמע אף בדיעבד לא יצא בפחות מעשרה, ופליגא רק בזמנה ובלכתחילה דלרב יוצאין ולרב אסי לכתחילה לא יצא וכדייק לישנא דרש״י ברב אסי מצוה לחזור אחר עשרה וכו׳ והנה בסדר רע״ג הכי איתא והקורא את המגילה בזמנה אינו קורא אותה אלא בעשרה שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד ושלא בזמנה בעשרה, רב אסי אמר בין שלא בזמנה בין בזמנה בעשרה, הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי, וכיון דרב קא חייש להא דרב אסי, הלכה כרב אסי. ולפי זה נראה שצריך להוסיף בדברי המחבר קודם תיבת „והלכך״ הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. וכיון דרב קא חייש להא דרב אסי הלכה כרב אסי, ויצדק מה שמסיים אלו דברי רב עמרם גאון, והוא ברור. ועי׳ בספר הישר לר״ת

סי׳ רמג, לצאת בדרך עיין אוצה״ג מגילה 11.

אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. ועד כאן לא פליגי אלא בזמנה. אב
שלא בזמנה הכל מודים שאין קורין אותה אלא בעשרה. והילכך אם קרא אות
בזמנה בעשרה מברך לפניה ולאחריה. ואם היו פחות מעשרה. אל יברך ל
לפניה ולא לאחריה. ת׳. אילו דברי רב עמרם גאון. אבל רבינו שלמה חול
עליו ואו׳ שצריך לברך אפילו ביחיד בין לפניה בין לאחריה. וכן עמא דבר: ואמ
לכפרים ולעיירות גדולות שאין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון לקרות א
המגילה ולקרות בספר תורה בויבא עמלק כי אם ייד לבדו. וכרכים המוקפין חומ
מימות יהושע בן נון קורין בט״ו בלבד: וכן הלכה: ת׳: ומי שיבא מן הדרך לאח
זמנה בין ביחיד בין בעשרה לא יקרא. ואם מבקש לקרותה שיקרא כאדם שקור
בתורה ובנביאים. לא יברך לא לפניה ולא לאחריה שכך אמרו חכמים מגילה נקרא
כו׳ לא פחות ולא יותר: ובמגילה שאינה משורטטת אין אדם יוצא בה ידי חובו
דאמרי׳ פ״ק דמגילה. מגילהו) צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. פר״ח כמזוז
דאמרי׳ נמי התם מזוזה צריכה שירטוט. תפילין אין צריכין שירטוט. קראהז) סירוג
ומתנמנם יצא. ר״מח) מונא בשם ר׳ יהודה א׳ בסירוגין אם שהא כדי לגמור את כול
חוזר לראש. והכיט) אמ׳ רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא. בהלל ובמגילה ובק״ש א
ספק ושהא כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש. וא״ר יוחנן שמע תשע תקיעו
בתשע שעות ביום יצא. והכי הילכת׳. ואע״ג דאמ׳ שמואל הלכה כר׳ מונא ש
משום ר׳ יהודה אם שהא כדי לגמור את כולה חוזר לראש. מיהו קיימא לן שמואל
ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן. והלכך בהלל ובמגילה ובק״ש אע״פ ששהא כדי לגמ
את כולה אינו חוזר לראש. אלא למקום שפסק. והילכת׳ כר׳ יוחנן: והיכא דק
לה מסיפא לרישא לא נפיק ידי חובתיה. דתנן הקוראכ) את המגילה למפרע ל
יצא. ומיבעי למיקרייה כולה. דא״ר חלבו א״ר יוחנן א״ר חמא בר גוריא אמ׳ ר
הלכהל) כדברי האומר כולה. והיכאמ) דאיכא מגילה כתובה בין הכתובים לא יצ
אי קרייה בה. והני מילי בציבורא. אבל יחיד נפיק בה ידי חובתיה. והיכא דשכ
לה מחרש שוטה וקטן לא נפיק. דתנן הכלנ) כשירין לקרות את המגילה ח
מחרש שוטה וקטן. ר׳ יהודה מכשיר בקטן. ולית הילכת׳ כוותיה: דכיון דלאו כ
חובה נינהו. לא מפקי אחרים ידי חובתן. ולא שנא קרי ליה חד גברא ולא שנ
קרו ליה כמה גברי בהדי הדדי. כמו פרשתא. שפיר דמי. דתנן הקורא את המגיל
עומד ויושב (קריאה) קראהס) אחד קראוה שנים יצאו. ומאן דקרי לה. ומאןע) דשמ
לה צריכו לכווני דעתייהו. ואי לא לא נפקי. ומאןפ) דעייל לבי כנישתא ואשכ
ציבורא דקרו לה לא נימא אשמעה מרישא לסיפא והדר אהדר לרישא עד הכ
אלא מתחיל כולה מרישא לסיפא: כלצ) היום כשר לקריאת מגילה. ולקרי

סימן ש״ל. ו) מגילה צריכה שירטוט וכו׳ מגילה ט״ז ע״ב. ועיין מנחות ל״ב ע״ב ד״ה הא וכ
ז) קראה סירוגין וכו׳ שם י״ז ע״א. ח) ר׳ מונא וכו׳ שם י״ח ע״ב ועיין בתוס׳ שם ד״ה נקוט ה
וכן הוא דעת הרי״ף ובעתע״ם. ט) והכי אמר רב נטרונאי גאון וכו׳ כן הוא כלשונו בסדע״ג ו
הוא ג״כ דעת המנהיג בשם רב נטרונאי גאון דאם שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר וד
הגה״מ בפ״ב ועיין שו״ת הרשב״א סי׳ רמ״ד, זולת ספר יראים סי׳ קכ״ה ושאילתות פ׳ ויקהל דפס
דחוזר, והוא ע״פ הירושלמי מגילה פ״ב ה״ב, ובפ״ב דברכות ה״א דפסק כר׳ מונה ע״ש ועי׳ בשה
סי׳ קצ״ה ותניא סי׳ מ׳ שהביאו שם דעת ספר יראים (ובאות י״ב בביאורי שם נמצא שם טעו
הדפוס וכצ״ל ובירושלמי פ״ש ה״ב איתא ג״כ דחוזר ע״ש). י) שמואל ור׳ יוחנן וכו׳ עירובין ס
ע״ב ועיין תוס׳ שבת קמ״ת ע״א ד״ה ור״י וכו׳. כ) הקורא את המגילה למפרע וכו׳ שם י״ז ע
והוא לשון בה״ג והיכא דקרי לה וכו׳. ל) הלכה כדברי האומר כולה שם י״ט ע״א. מ) והי
דאיכא וכו׳ הוא ג״כ לשון בה״ג מגמרא שם י״ט ע״א ועיין לעיל ה׳ ע״א ותוס׳ ד״ה הוה וכ
נ) הכל וכו׳ חוץ מחש״ק וכו׳ שם י״ט ע״ב. ס) קראה אחד וכו׳ שם כ״א ע״א וע״ב. ע) ומ
דשמע לה וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ד, ועיין ר״ה כ״ט ע״א, ובטור או״ח סי׳ תרי״ץ בב
שם סימן תקפ״ט. פ) ומאן דעייל וכו׳ שם י״ח ע״ב. צ) כל היום כשר וכו׳ שם כ׳ ע

בביאור שורה 1, מגילה טז, ב, כצ״ל.

ומי שיבא מן הדרך עיין אוצה״ג מגילה 10.

ביחיד עיין אוצה״ג מגילה 8.

פסק ושהה עיין אוצה״ג מגילה 22.

מגילה בין הכתובים עיין אוצה״ג מגילה 24.

לל. ולתקיעת שופר. ולנטילת לולב. ולתפילת המוספין. זה הכלל כל דבר שמצותו
יום כשר כל היום. ושמצותו בלילה כשר כל הלילה: והיכאק) דלא קרי לה מפנייא
מעלי פורייא קרי לה בבולה ליליא. והוא דלא עלה עמוד השחר. וביממא נמי היכא
לא קריא מצפרא קרי לה כולי יומא ושפיר דמי. וכד קרי ליה מיבעי ליה למקרייה
מגילה דכתיבא כהילכתא ומסרגלא. ודכתיבא בדיוטא. ודלא כתיבא בדיתפרא או על
חקא או דכתיבא בסימקא או ביורקא או בדהבא. כדאמריי פיק דמגילה עדר) שתהא
תובה אשורית על הספר ובדיו. והיכי נמי דקא קרי בדכתיבא קרא וקרי בתרגומא.
ו דכתיבא תרגומא וקרי לה בקרא דלא נפיק. כדתנן פ״ב דמגילה קראה על פה
א יצא. ואי נמי כתיבא תרגום וקא קרא לה תרגום לא יצא. דאמריי התם בגמרא.
קראהס) תרגום היכי דמי. אילימא דכתיבא קרא וקא קרי לה תרגום היינו על פה.
לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי לה תרגום: והיכא דחייטא (בכתיבא) [בכיתנא]
פסולה. דא״ר חלבו א״ר חמא בר גורייא אמ׳ רב מגילהח) נקראת ספר ונקראת אגרת.
נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה. ונקראת איגרת. שאם הטיל בה שלשה
חוטי גידין כשירה: אמ׳ רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהו משולשין: שיורט) התפר
הלכה למשה מסיני: ת׳. מדקא׳ נקראת ספר. שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה. אך
אתני להא זה שנקראת איגרת דיכול לתופרה בפשתן קצת ובלבד שיהו משולשין.
אלמ׳ מסברא דנעשה כחוסר ספר. וכן יישר. דלחומרא איתקש לספר. הילכך אית
לן למיעבדנ) בה תגין לזוינים ככל שעטנ״ז ג״ץ. ושתהא מוקפת גויל:
למד. וקוצו של יו״ד. וכל חומר אותיות מזוזה: ויש שעושין בה זרוע אחד לשנותה
מכפר תורה. לפי שאף בספר אין בה חובה שיהו בה העמודין תפורין
קרא׳ בהשותפין. אלא שיהו כארון שעשה משה זה מכאן וזה מכאן וספר תורה
באמצע. ואף אין לחוש אם יפשטנה כאגרת אם לאו. דהא כיון דלספר הוקשה למה
הא פושטה כאגרת. דהא לא הוקשה לאגרת ללמדינו שאנו חייבין לעשותה כאגרת.
אלא שאם נחפוץ נעשה אותה כאגרת ונוכל להקל בה קצת מספר תורה. מיהו
המחמיר תבא עליו ברכה: מר׳: ויש שעושין בה שני עמודים כספר תורה וכן מנהג
קציני רואני. להיותה מזויינת בתגין וכל דיני מזוזה. ובשני עמודים. והכי נר׳ עיקר.
ודלא כמנהג פרוונצא. שאין בו כל עיקר. ולפי מנהגם למה כותבין בקלף כתפילין
אפי מאינך. הילכך ודאי יש לדקדק מדנקט צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. וכ״ש
דדמיא למזוזה לשאר דינין. דלא מיבעיא אינך דאיתנהו בספר׳ תורה ותפילין דאיתנהו
במגילה. אלא אף שירטוט דליתיה באינך איתיה במגילה מדנקראת ספר. משמע
דאיתקש לכל חומר ספר. והיינו מזוזה. דאמריי התם מזוזה צריכה שירטוט. תפילין
אין צריכין שירטוט: ת׳:
ועדיףג) מקרא מגילה מסינרם באורייתי. דאמ׳ רב יהודה אמ׳ שמואל כהנים מעבודתם
ולוים מדוכנם. וישר׳ ממעמדם כולן מבטלין מעבודתם ובאים לשמוע מקרא
מגילה. ומיכן סמכו של בית ר׳ שמבטלין תלמוד תורה ובאים לשמוע מקרא מגילה:

ק) והיכא דלא קרי לה מפניה וכו׳ וכד קרי וכו׳ הכל לשון ה״ג בהי׳ מגילה. ר) עד שתהא כתובה
וכו׳ י״ז ע״א. ס) קראה תרגום היכי דמי וכו׳ שם י״ח ע״א. בכיתנא כצ״ל. ח) מגילה נקראת
ספר וכו׳ שם י״ט ע״א. ט) שיור התפר הלל״מ ובגמרא שם י״ט ע״ב מסיק ולא אמרו אלא כדי
שלא יקרע. נ) למיעבד בה תגין וכו׳ הכי פסק ג״כ בעל ספר יראים סי׳ קכ״ח ועיין מרדכי פ״ב
דמגילה בשם ר״ת כיון דנקראת ספר נותנין לה כל דיני ס״ת, וכן הוא בהג״מ פ״ב ה׳ מגילה
וחנוכה, ועיין ר״ן פ״ב דמגילה ד״ת וצריך וכו׳ אך דעת בעל העיטור ח״ש דאין צריך לזיין, ועיין
בהג״מ שם ובר״ן שם ד״ה ויש מחמירין, ועיין שו״ת מהר״ם מר״ב סימן שנ״א, ובשו״ת״ל סימן קצ״ז
ולא ראינו כן במקומינו מעולם לזיין אותיות המגילה, וכן הוא ג״כ בתניא סי׳ ל״ט ועיין בטור וב״י
סימן תרצ״א ובש״ע שם ובביאורי הגר״א ס״ק י״ט. ג). ועדיף מקרא מגילה וכו׳ שם ג׳ ע״א. ד) והלכה

אמי רב מגילה כזמנה ביחיד שלא בזמנה בעשרה. ורב אסי אמי אחד זה ואחד זה
בעשרה. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי: והלכהד) כר׳ אסי: וכשהואס)
קורא ואת פרשנדתא ואת דלפון וגו׳. צריך למיקרינהו כולהו בנשימה אחת. ולא
יפסוק בהם דא׳ רב אדא דמן (רפו) [יפו] עשרת בני המן ועשרת צריך למימרינהו
בנשימה אחת. מאי טעמא כולהו בהדי הדדי נפיק נשמתייהו: וא״ר זירא וי״ו דויזתא
צריך למימתחה בזקיפה. מאי טעמ׳ כולהו כחדא זקיפא אזדקיפו: תניו) רב יוסף
שמחה ומשתה ויום טוב. שמחה שאסור בהספד. משתה שאסור בתענית. ויום טוב
שאסור בעשיית מלאכה. רבהז) בריה [דרבא] אמי הספד ותענית קבילו עילויהו.
יום טוב לא קבילו עילוייהו. דמעיקרא כתי ויום טוב. ולבסוף כתי לעשות אותם ימי
משתה ושמחה. ואילו יום טוב לא כת׳: וסעודתח) פורים שאכלה בלילה לא יצא
ידי חובתו. מאי טעמי ימי משתה כתי: ת׳. ועל כרחין ליל ט״ו לא אצטריך למעוטי.
אלא אפי׳ ליל י״ד שקורין בה את המגילה לא יצא: ודוכתאט) (לא) [דלא] נהיגי
למיעבד עיבידתא בפורים לא ליעביד. דרבי) חזייה לההוא גברא דזרע כיתנא בפורייא.
ולטייה ולא (יצמח) [צמח] כיתנא. ואמריי מכדי יום טוב לא קבילו עלייהו. אמאי
לטייה. ומשני דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור (חזה) [הוה]. ומנא לן דמנהג
מילתא הוא. אמי רב שמן בר אבא. א״ר יוחנן אמ׳כ) קרא שמע בני מוסר אביך
ואל תטוש תורת אמך:

וזה הוסר לפני רבינו תנוח נפשו בצרור החיים:

רמה. אישל) יהודי וגו׳. וכן ומרדכי יצא. ליהודים. כי מרדכי היהודי. שנהגו העם לאומרו
בפה א׳ בשעת קריית מגילה אינה חובה. ואינו מנהג. אלא שמחת תינוקת:
אבלמ) מקרא של י״ג מדות שנהגו העם לאומרו בשעת קריית ספר תורה בתענית
ציבור. מנהג כשר הוא. לפי שהן דברי (חיצונים) [חינונים] וסליחות. והן הן י״ג מדות
שאינן חוזרות ריקם: ודרך הוא ששליח ציבור מתחיל בפסוק ושותק כדי לרמז לציבור
לאומרו. ולא מפני שיהא חובה כן. וכן נהגו העם לומר וסלחת לעונינו ולחטאתינו
ונחלתנו: ת׳. כלומר וסלחת על ידי הי״ג מדות שאמרנו. לפי שאינן חוזרות ריקם.
ומטעם זה נהג ר״ת כשעונין בעשרת ימי תשובה הקהל פסוקי דרחמי וקודם אומר
החזן. ויעבר. בקול רם וערב: והציבור אומי י״ג מדות. ותכף סיומו ונקה. או וסלחת.
קודם שמתחיל החזן כלל בפסוקי דרחמי: ת׳: מעשהנ) שהיה ואירע פורים באחד
בשבת. וקדמו להתענות בחמישי בשבת. וכן עמא דבר: ובאתת אשה אחת לפני ר׳
שהיה לה לרכוב אחר השלטונת. ושאלה [אם] איפשר שתתענה למחר ותאכל היום
מפני טורח הדרך. ואמר ר׳ אעפ״י שאין [זה] תענית ציבור קבוע לא מדברי תורה ולא
מדברי סופרים. אלא שנהגו העם כן. שהרי אותם תעניות שהתענה מרדכי בשושן
בפסח התענה ג׳ ימים. דכתי׳ ויעבר מרדכי. ואמריי במגילה. שעבר יום ראשון של
פסח בתענית. ואי משום דברי הצומות וזעקתם דכתיב בקרא לאו היינו קבלת צום

כרב אסי והוא בפסק סרע״ג ועיין לעיל. ס) וכשהוא קורא ואת וכו׳ שם ט״ז ע״ב. ו) תנו רב יוסף וכו׳ ה׳ ע״ב. ז) רבה בריה דרבא אמר כצ״ל שם, ובה״ג הגירסא רבא בריה דרבה. ח) וסעודת פורים וכו׳ שם ד׳ ע״ב. ט) ודוכתא דלא נהיגא לשון ה״ג, והוא שם ה׳ ע״ב. י) דרב חזייה וכו׳ ה׳ ע״ב. כ) אמר קרא וכו׳ פסחים נ׳ ע״ב ועיין שאילתות פ׳ ויקהל ושם הגירסא אמר רבא בר אבא וכו׳ ועיין בש״ש שם אות ע״ד והעמ״ש שם אות ה׳. ל) איש יהודי וכו׳ כן הוא בהג״ם פ״א מה׳ מגילה ונהגו הקהל לומר אלו הפסוקים וכו׳ והובא בד״מ ובהג״ת סי׳ תר״צ, ובשה״ל סי׳ ר״י ע״ש ובתניא סי׳ מ׳ ובפרדס לרש״י סי׳ ר״פ. מ) אבל מקרא של י״ג מדות וכו׳ עיין בס״ח סימן ר״ן והובא במ״א סי׳ תקס״ו ס״ק ב׳. נ) מעשה שהיה ואירע וכו׳ כל הענין הובא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ד וחסרון הניכר נמצא שם ויש לתקן מכאן ע״ש. אלא שנהגו כך וכו׳ עיין מדרש תנחומא

לדורות. דא״כ וצעקתם נמי. מאי צעקה לדורות אנו צועקים. חס ושלום. אלא הכי קאמר על דברי הצומות הזעקתם והצרות שעברו עליהם בימי המן. קבלו עליהם היהודים פורים וכר לניסים: מכל מקום אסור לו לאדם להיות פורש מן הציבור. כדאמרי׳ בפ״ק דיבמות. לא תתגודדו. לאס) תעשו מצות אגודות אגודות: ויש פרושים שאע״פ שמתענין בחמישי עם הציבור חוזרין ומתענין למחר כדי לסמוך התענית לפורים שכן הוא דינו. הואיל ואי איפשר לו בשבת יעשה בערב שבת. ור׳ קורא עליהם [והכסיל] בחשך הולך. מפני שהוא עצמו אינו אלא מנהג [שעושין] זכר לדבר. והן מחמירין לעשותו במקומו. כאילוע) הוא קבוע מן התורה. וכיון שהורגלו רבים בחמשי (דין) [דין] בכך: ולכך נהג בחמישי לפי שאין מתענין ערב שבת: וראינופ) בני אדם שנוהגים בפורים לחלק מתנות לעבדים ולשפחות הדרים עם ישר׳. והיה הדבר קשה מאוד בעיני ר׳ בקוצים. שרומה כאילו הוא מקיים עכשיו ומתנות לאביונים הנא׳ בישר׳. ומתוך שמתחילה התחילו עניים המתביישים לשלוח התינוקת על פתחיהם של ישר׳ נהגו לתת אף לשפחות ומיניקות שלא לצורך תינוקות. ואין ר׳ נוהג היתר בדבר. (וכדברי) [ובדבר זה אומר] ר׳ (יום) טוב כזורק צרור לים. שמראה עצמו כי משלוח מתנות נעשו היום אף לגוים. וקורא ר׳ עליהם וכסף הרביתי (להם וזה) [לה וזהב] עשו לבעל (הושע ב). שהרבה הק׳ להם זהב והביאו לעבודת המשכן. וכשבא לירם מעשה העגל. ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב וגו׳: משל לאדם שהיה מקבל אורחים מישראל בשמחה. ובאו אורחים מאומות העולם וקיבלם. איבד את הראשונה. שאומרים העולם שוטה ודרכו בכך. אף זה הנותן מתנות לגוי איבד מתנות שנתן לישר׳ שאינו נראה שהוא עושה לשם שמים אלא שדרכו בכך: והפורש מעשות זאת. יזכה בנועם יי׳ לחזות: ת׳. וכשאלתותנ) דרב אחאי. בראשונה היו מתענין ערב שבת. וערב שבת בבבל יומא דשוקא הוא. (וכשהא) [וכשהיו] מתענין אותו היום היו שוהים הציבור בבית הכנסת. ומרבים בסליחות ותחנונים כדרכן בשאר תענית ציבור. וביציאתם מבית הכנסת כבר ספקא רגל מן השוק. והעם צריכין לקנות יצאה. ולא מוצאין. התקינו לדחותו ממקומו. ולהקדימו לחמישי. שלא יתמעט כבוד השבת. ומאותה תקנה ואילך.

נהגו העם להתענות בחמישי: ר״ח: ר״ב:

והקורא את המגילה בזמנה אינו קורא אלא בעשרה. שכךק) אמ׳ רבנא נתן ראש ישיבה לעניין מגילה אמ׳ רב מגילה בזמנה כו׳. וכיון דחש לה רב להא דרב אסי. אלמא דהילכת׳ כוותי׳ דרב אסי: דאפי׳ בזמנה בעשרה: ובערוך בערך מגל. מגילה בזמנה ביחיד. בי״ד קורין אותה אפי׳ ביחיד שלא בזמנה. שמקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה: ופר״ח דהילכתא כרב. דהא רבי יוחנן אמר

פ׳ בראשית ושאלתות ס׳ ויקהל. ס) לא תעשו אגודות וכו׳ יבמות י״ג ע״ב, ועיין אריכות ענין זה בספר תומות ישרים סי׳ קס״ח, קס״ט וסי׳ ק״ע ועיין ביש״ש יבמות פי׳ י׳. ע) כאילו הוא קבוע מן התורה וכו׳ עיין רא״ש ריש מגילה מכאן נראה לר״ת סעד לתענית אסתר וכו׳ ולא מצינו לו סמך בשום מקום אלא בכאן וכו׳ ועיין בשאלתות פ׳ ויקהל, ובדר״א דף צ״ד, ובאגודה פ״ק דמגילה כתב וד״ל י״ג זמן קהילה לכל היא מכאן הוכיחו שאילתות דרב אחאי ור״ת להתענות בערב פורים ולא משום דכתיב דברי צומות, דא״כ הא כתיב וזעקתם ומאי זעקה בדורות איכא כן כתב במחזור ויטרי, הלכך יכולין להקל למעוברות ומניקות וכו׳ אבן בריאים לא יפרשו מן הצבור עכ״ל והרואה במח״ו יראה כי תאי הלכך יכולין לאו מדברי המח״ו הוא רק כן הוא לשון האגודה עצמו ולא כן תביא הד״מ ריש סימן תרפ״ו ע״ש. פ) וראינו בני אדם וכו׳ כל זה במעט שינוים איתא בהג״מ סוף פ״ב הי׳ מגילה והגהה וז״ל כתב תלמיד אחד לפני רש״י ראיתי בני אדם וכו׳ ומדברי ר׳ טוב לזרוק צרור לים וכו׳ וכעין זה הוא בפרדס לרש״י ד״ל סי׳ ר״ח ובדבר זה אומר ר׳ טוב ממנו תזורק לים צרור וכו׳ ע״ש וע״פ שנים עדים אלו הסגרתי תיבת יום, ועיין במנהיג מגילה סי׳ כ״ו מנהג צרפת וכו׳. נ) ובשאילתות דרב אחאי בראשונה וכו׳ העתיק הכוונה ולא הלשון משאלתות פ׳ ויקהל, ועיין במדרש תנחומא פ׳ בראשית. ק) שכך אמר רבנא נתן וכו׳ עיין לעיל סימן רמ״ג

בפירוש בפירקין דלקמן. הקוראל) במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא. ולא אמר
אלא בציבור. לאו מכלל דסבירא ליה שקורין אותה ביחיד. ואע״ג דחש לה רב להו
דרב אסי הילכתא כרב: ועל ידי הדחק אנו קורין אותה ביחיד כיון שאין מצוי
עשרה: ולעניין ברכה כך השיב רבינו שלמה מ״כ. ועל מקרא מגילה אני אומ׳ בי
שהן עשרה בין שאינם עשרה צריך לברך לפניה ולאחריה. ואחד מוציא כל השומעי
ידי חובתם: ויש חלוקים עלי. ואומרי׳ שאין מברכי׳ בפחות מעשרה: שלמה בר׳ יצחק
ותעניתמ) יש לו רמז מן המקרא שנ׳ נקהלו היהודים בעריהם בשלשה עשר בו וגו
בארבעה עשר בו. מאי קהילה יום תענית שנתכנסו. כמו ביום הכניסה. וקראו ספ
תורה. והתענו בי״ג באדר ומיכן אתה למד י״ג לתענית וי״ד לשמחה: וכן הלכה
רמו. מצאתי בתשובות הגאונים. שליח ציבור הקורא את המגילה בציבור צריך לסידר
כאחת. מפני שהיא כאיגרת אחת. אבל בנשימה אחת אין צריך לאומרה
אלא לעשרת בני המן. הילכך אם מפסיק בין פסוק לפסוק אין בכך כלום. ואם פס
באמצע פסוק משום נשימה אין בכך כלום. ושיעורו בין פסוק לפסוק ובאמצע פסו
כדי נשימה בלבד: א״ר חנינא בר פפא דרש רב שילא איש כפר תמרתא כל
השירות כולן נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח. חוץ מזו שארי
על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה. מאי טעמי׳ כדי שלא תהא תקומה למפלתם ש
רשעים: וכן כתב ר״ת בספרו בהלכות ספר תורה ששירת האזינו כתובהא) כבני המ
שיש בה מפלה לעובדי ע״ז: מהיכןב) קורא [אדם את] המגילה ויוצא בה ידי חובת
ר׳ מאיר כולה. ר׳ יהודה אומ׳ מאיש יהודי. ר׳ יוסי אומ׳ מאחר הדברים האלה. ואי
חלבו אמ׳ רב חמא בר גוריא אמ׳ רב הלכה כדברי האומ׳ כולה. ואפילו למאן דא
מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה: עד כאן ת׳:

הילכות פורים ומגילה לרב יהודאי גאון פסוקות וקצובות וקלות:

רמז. בפוריםג) אסור לעשות מלאכה. מזכירין על הניסים בתפילה ובברכת המזו
וכן בחנוכה: ובמגילה מברך ג׳ ברכות קודם קרייתו מנ״ח. מקר
מגילה. שעשה ניסים. שהחיינו. ולאחר שיקראנה מברך האל הרב את ריבינו. ע
האל המושיע. בערב וביום אחד בלבד: וחייבד) אדם לאכול סעודת פורים ביו
וצריךה) לקרוא את המגילה בעשרה בין בזמנה בין שלא בזמנה. הרוצה לצאת לדר
מותר לקרוא את המגילה בא׳ עשר לחדש אדר השני. בזמן שיש ציבור. ובזמן שא
ציבור. קורין בי״א בי״ב בי״ג בי״ד. והבא מן הדרך לאחר הפורים ולא קראה קו
אותה עד ט״ו ימים. ויוציא בה ידי חובתו. והו שלא בזמנה. ואם הולך בשיירא
אם הוא בכפר יכול לקרותה בין בספר בין במגילה ויוצא בה ידי חובתו. אבל בציב
לא יצא ידי חובתו אלא במגילה של קלף שהוא מן גויל. ובלבדו) שתהא תפו
בגידין בכל יריעה ויריעה בשלשה מקומות. ושיהו משולשין בכל מקום. אבל א

ובמש״ש. ל) הקורא במגילה הכתובה וכו׳ שם י״ט ע״ב ועיין תוס׳ שם ה׳ ע״א ד״ת תוה וכ
ט) ותענית יש לו רמז וכו׳ עיין לעיל ומש״ש. מ) כל השירות כולן וכו׳ שם ט״ז ע״ב עיין רש
ועיין בר״ן סוף פ״א. א) כתובה כבני המן שיש בה וכו׳ עיין ר״ן שם ושירת האזינו נמי כית
בזו וכו׳. ב) מהיכן קורא אדם את המגילה כצ״ל שם י״ט ע״א. ג) בפורים אסור לעשות מלאכ
היינו מצד דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור כדאיתא שם ה׳ ע״ב מלאכה לא קבילו עלייהו ו
ואמרינן בירושלמי מגילה פ״ב ה״ב הי׳ כותבה דורשה וכו׳ הדא אמרה דהוא מותר בעשיית מלאכ
ובספר יראים סי׳ קכ״ח הביא בשם רב יהודאי גאון וז״ל אתרא דלא נהיגי למיעבד מלאכת בפור
לא ניעביד אלא ניבטיל בהדייהו דרב חזייה להוא גברא דשרא כיתנא וכו׳ ע״ש. ד) וחייב א
לאכול וכו׳ שם ז׳ ע״ב. ה) וצריך לקרוא וכו׳ עיין לעיל סי׳ רמ״ג. ו) ובלבד שתהא תפורת בגי

סי׳ רמו, לסודרה כאחת עיין אוצה״ג מגילה 18.

סי׳ רמז, הלכות פורים הלכות קצובות נדפסו עפ״י כת״י בבית נכות ההלכות, הורבי

הל׳ פורים 19 (אפ׳).

תפורה בפשתן או במשי או בכל דבר אחר פסולה. ואם במגילה הכתובה בין הכתובים קרא לא יצא. והני מילי בציבור אבל יחיד נפיק בה ידי חובתיה. ויחיד או מי שלא שמע או שלא קרא את המגילה מרישא עד סיפא לא נפיק בה ידי חובתיה. וצריך לומר עשרת בני המן בנשימה(ז) אחת. ואם טעה או נאנס יחזור אותם מראש. ואם(ח) קורא ומתנמנם כגון שקורין אותו ועונה וכשמזכירין אותו ונזכר זהו מתנמנם יחזור בפסוק שלו ויקרא. אבל ישן כגון שקורין אותו ואינו עונה וכשמזכירין אותו אינו נזכר זהו ישן ואסור: נשלמו: ע״כ ת׳:

והקורא את המגילה בציבור כורך(ט) וקורא בה כספר תורה. ורשאי הוא לפסוק בכל מקום שירצה. בין בסוף פסוק. בין באמצע פסוק. וכן מנהג בשתי ישיבות. והכי נמי אמ׳ רב עמרם גאון ריש מתיבתא. וכן כתב רב יהודאי גאון. הקורא את המגילה בציבור כורך וקורא בה כספר תורה ואינו פושטה כאיגרת. שבשתי ישיבות (ובית) [ובבית] רבינו שבבבל ובכל מקומות (ישרי) [של א״י] קורין אותה כספר תורה: וכן עמא דבר: ת׳. ורבי(י) היי גאון אמר מנהגא דחזנא קורא ופושטה כאינרת. אבל הקורא וכורך כספר תורה לא חזא לנא: בערוך בערך מגל: ויש שנהגו לחבר הפסוקים משום דנקראת אגרת. ולא היא. דיש להוכיח ממגילה נקראת דאינו. מדקאמר התם עשרת בני המן ועשרת. צריך למימר בנשימה אחת. ולא קא׳ איש ועשרת. ואי מסתבר ליה למה צריך לומ׳ ועשרת: ומדקא׳ התם מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. ופר״ח כמזוזה. אלמ׳ כמזווה היא לכל דבר. ויש(כ) לעשות לה זוגין כל שעטנ״ז ג״ץ. דמזוזה. גנ״ז. תלתא תגין לכל חד וחד: ש׳. בב״ג. ט׳ ב״ג: ע׳ ב״ג ץ׳. ב״ג: ונתתי סי׳ להם. מעלין בקודש ולא מורידין: ש ע ט נ ״ ז ג ״ ץ. וח׳(ל) דחור גדולה מכל האותיות. מאלפא רבתי. במסורת הגדולה: וכן ז׳. דויזתא. זעיר: ות׳ דותכתוב אסתר. ווי״ו(מ) דויזתא גדולה. כדא׳ במגילה. ובמסכת סופרים סי׳ דלא כפי ר״ת. דפי׳ צריך למימתחיה בקריאה ולא בכתיבה. ובמסכת סופרים צריך לממתחיה כמודייא דלברות. בפ״ר י״ג. ובפרק השוכר את הפועלים. האלהים צריך ויי״ו כמודיא דלברות. פי׳ מוריא. משוט של מלחים. לברות. שם נהר: משום דכולהו בחרא זקיפה אזדקיפו:

וכו׳ שם י״ט ע״א. ז) בנשימה אחת וכו׳ שם ט״ז ע״ב. ח) ואם קורא ומתנמנם וכו׳ שם י״ח ע״ב. ט) כורך וקורא בה וכו׳ כן הוא הלשון בסרע״ג ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ד ע״ש. י) ורב האי גאון וכו׳ כן כתב הרי״ף פ״ק דמגילה וכתב רב האי גאון ז״ל מנהג דחזי לנא דמאן דקרי לה למגילה קורא ופושט כאגרת אבל קורא וכורך כספר תורה לא חזי לנא, וכן הביא הרא״ש פ״ק סי׳ ד (ועיין בק״נ אות כ״א) וכן הוא בטור סי׳ תר״צ (ולשון המחבר דחזנא הוא כמו „דחזי לנא״) אך מה שמסיים בערוך ערך מגל, לפנינו בערוך ערך מגל ג׳ הביא זה בשם רב צמח גאון. כ) ויש לעשות לה זוגים וכו׳ עיין לעיל סי׳ רמ״ג ומש״ש. ל) וח׳ דחור גדולה וכו׳ עיין מנחת שי פסוק ו׳ חור ח׳ רבתי והחכם אלקבץ בספר מנות הלוי שלו כתב בזה טעמים וכו׳. מ) ויו דויזתא גדולה וכו׳ לפנינו במגילה ט״ז ע״א הגירסא ויו דויזתא צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות, והמחבר נראה דהוי גרים צריך למימתחה בזקיפה ותו לא, וכגירסת הרי״ף סוף פ״ק שם, ועיין בר״ן שם ויש לפרש דלאו למימר דבעי לארוכי לויו טפי משאר ווין שהרי לא מצינו שנמנין במסורת באותיות גדולות וכו׳ ואחרים פירשו שצריך להאריך בקריאתה ולא יחטוף אותה, ולהרא״ש פ״ק סי׳ ט׳ הי׳ הגירסא אמר ר׳ יונה אמר ר׳ זירא ווו דויזתא צריך למימתחא כי זקפא וכו׳ יש מפרשים מותח בקריאתה, ויש מפרשים בכתיבתה וכו׳, וכן הביא המנהיג א״ר יונה א״ר זירא ויו דויזתא צריך למימתחה מ״ט פולתו וכו׳ וכן באגדה ולכולהו הני רבוותא לא הי׳ כלל הגירסא כמורדיא דלברות, וגם רש״י נראה דלא הוה גרים לה, מדלא פירש שתי תיבות הללו כדפירש בב״מ פ״ז ע״א, ונראה דהאי יש מפרשים וכו׳ ויש מפרשים וכו׳ שהביאו הרא״ש והר״ן תליא בחילופי גרסאות דלהני דגרסי כמורדיא דלברות מוכח דבכתיבה צריכה להיות גדולה, ומדויק לשון המחבר ויו דויזתא גדולה, ונפיק לה ממסכת סופרים, אך הוא הביא כמודיא דלברות, וגריס גם בב״מ שם כמודיא דלברות וזה דלא כמו שהביא המנ״ש ראית מב״מ דגם שם גרס כן המחבר, ובלשונו ליכא למימר דהוא ט״ס מדנקט תלתא זימנא מודיא, וראיתי ברד״א שהביא שם וז״ל יש מפרשים מותח בקריאתה, ויש מפרשים בכתיבתה, והיא מאלפא ביתא של אותיות הגדולות והכי איתא בירושלמי ואמר ר׳ פנחס ויו דויזתא צריך למזקפיה כמוריא דלברות דכולהו בתרא וקיפא אזדקיפו, מוריא משוט של מלחים כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים

ועיקר: מקוםנ) שנהגו לברך יברך שלא לברך לא יברך. אמר אביי לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה מצוה לברך. כדרב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשייתם כו׳: לפניה מנ״ח. ולאחריה. הרב את ריבנו. והכי אמ׳ מרנא ורבנא משה גאון ריש מתיבתא. מגילה מעין ברכה דיליה קא חתים. ואע״ג דא׳ הרב. והדן. והנוקם. והנפרע. חתים הנפרע. לעמו ישר׳ מכל צריהם. ואית דאמרי האל המושיע. אמר רב ספא הילכך נימרינהו לתרווייהו. הנפרע לעמו ישר׳ מכל צריהם. האל המושיע:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו על מקרא מגילה: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמןס) הזה: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה: וקורא את המגילה בעמידה: ולאחר קרייתו אומ׳: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם האל הרב את ריבינו והדן את דינינו והנוקם את נקמתינו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו. ברוך אתה יי׳ האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע:

וזה פיוט מיסוד אנשי כנסת הגדולה:

רמח. אשרע) הניא עצת גוים. ויפר מחשבות ערומים. בקום עלינו אדם רשע נצר זדון מגזע עמלק: גאה בעושרו וכרה לו בור וגדולתו נוקשה לו לכד. דימה בנפשו ללכוד ונלכד. בקש להשמיד ונשמד מהרה: המן הודיע איבת אבותיו. מעורר שנאת אחים לבנים ולא זכר רחמי שאול. כי בחמלתו על אגג נולד אויב: זמם רשע להכרית צדיק. ונלכד טמא בידי טהור. חסד גבר על שגגת [אב] רשע הוסיף חט על חטאיו: טמן בלבו מחשבות ערומיו. ויתנכר לעשות הרע. ידו שלח בקרושי אל כספו נתן לאבד זכרם: כראות מרדכי כי יצא קצף ודתי המן נתנו בשושן. לבש שק וקשר מספד. גזר צום וישב על האפר: מי זה יעמוד לכפר שגגה. למחול חטאות עון אבותינו. נץ פרח מלולב. הן הדסה עמדה לעורר (ישינה) [ישנים]: סריסיה מבהלים להמן. להשקותו יין חמת תנינים. עמד בעושרו ונפל ברשעו. עשה לו עץ ונתלה עליו: פיהם פתחו כל יושבי חלד. כי פור המן נהפך לפורינו. צדיק נחלץ מיד רשע. אויב ניתן תחת נפשו: קיימו עליהם לעשות פורים ולשמוח בכל שנה. ראית תפילת מרדכי ואסתר. המן ובניו על העץ תלית: שושנת יעקב צהלה ושמחה. בראותם יחד תכלת מרדכי. תשועתם היית לנצח. ותקוותם בכל דור ודור: להודיע שכל קויך לא יבושו ולא יכלמו הבוטחים בך: כי אתה מגן לצדיקים ומושיע לעמו ישר׳ בעת צרה:

רמט. ניגון הפורים לר׳ יוספיה: וזה פתרונו:

יום שקם שבט. לשון המקרא דנבי ישועת ישר׳ תפס לו. דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישר׳ ומחץ. כשיקום שבט ומחץ. שקם. כמו שקם. כמו שַקמתי. תומכיי. הה״ד בי תמך ימינך. וצדיקים תומכים. שח גבהות. פסוק הוא. ושח גבהות אדם.

וכו׳ צריך ויו כמוריא דלברות, דלברות שם נהר עכ״ל ודלית וריש קרובה להתחלף, אך בירושלמי שלפנינו ליתא. נ) מקום שנהגו לברך וכו׳ שם כ״א ע״א. ס) ובזמן הזה עיין לעיל סימן רל״ו. ע) אשר הניא וכו׳ פיוט הזה מוזכר בהג״מ פ״א מה׳ מגילה וחנוכה ובספר שבה״ל סי׳ ר׳ ובספר תניא רבתי סי׳ מ׳ מצאתי כשם רבינו שלמה ז״ל יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט, כגון

עוד כתי' וישח אדם וישפל איש. ודרשי' איש פ) זה המן. אותו שר שהיה לראש.
ת המן. נשפל. מטה המן. תחת נעצוץ. סמך המשורר על אגדת מגילה דדריש האי
רא על מרדכי והמן. תחת נעצוץ. שעשה עצמו ע"ז. וכתי' בע"ז ובכל הנעצוצים
כל הנהלולים. יעלה ברוש. זה מרדכי שהיה ראש לבשמים שנא' ואתה קח לך
שמים ראש. ומתרג' מירא דכיא: כדאמ' פ' בתרא דחולין מניין למרדכי מן התורה
שנאמר ואתה קח לך בשמים מתרג' מירא דכיא: ובקום רשע. פ"ה ובקום רשע לדור
קם שאון בעמך. ודרשינן רשע זה המן. וקם שאון. שנתחייבו שנאיהם של ישרי
כלייה. ולכך מלא וקאם. שהנפילה היתה עתמלאה אלמלא שלא עשו אלא לפנים
זה שנשתחוו לצלם די הקם נבוכד נצר. כדאמ' במגילה וקם שאון בעדת ישראל
גולים בגלות בבל. עד שמע הצור נאקם. שאותו יום נפילה בי"ד באדר מו ביום
גאלו. ללמדך כמה גדלו נפלאותיו של הק'. וזהו יום הולדת הצרה. כמו יום הולדת
רעה. ולסיכך נקוד (הולֵדת) [הוֹלֶדֶת]. שהוא כמו יום הולדת הצרה. ויקנא אל. פ"ה
קנא יי' אל עמו. לעשות נקמות. כמעשהו. הוא בקש להרוג היהודים ונהפוך הוא
אשר יהרגו אותם. בסאסאה. לזר. להיות לזר כלפי ישר'. ונקם הבורא נקמתו. כדת
ה לעשות בבכור שטניי. לשון המקרא הוא. יאכל בדיו בכור מות. ותניא הוא שטן
הוא מלאך המות. ובלשון תלמוד בסוף ט"ו נשים. בכור שטן הוא. שהיה חריף ובקי
מעניש ומבייש בני אדם וממית. כמו השטן שממית בני אדם. וכן בקש המן להיות
מלאך המות להשמיד להרוג ולאבד. ודת הוא למחות של עמלק כדכת' תמחה את
זכר עמלק מתחת השמים. שלא ישאר מגזעם לא שורש ולא ענף. וזהו ולשרש.
סיבה הפוכה. כמו ותבואתי לשרש. כמו לדשנו. להסיר דשנו. עד שיתשלו מן העולם.
לשון המקרא דכת' ברשעים נקט. לא שורש ולא ענף. ודרשי' לא שורש בעולם
זה ולא ענף לעולם הבא. ולפי שתפס לו דרך שרשי האילן תפס תלישת האילן
שרשיו. ומספר ובא שהאל נקם. כאשר מחה יהושע שהיה ראש מתגה ישר' ובא
משבט אפרים את עמלק. כדכת' ויחלש יהושע את עמלק ואת. עמו. ולכך חלה
המשורר על מחייתו ומלחמת יהושע זה המעשה. לפי שנוסד במדרש עתידות מלחמת
עמלק. כדכתי' כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע. ודרשי' במגילה. זאת מה
שכתי' כאן ובמשנה תורה. זכרון מה שכת' בנביאים על ידי שאול. בספר שמואל.
בספר. מה שכתי' במגילת אסתר. והזכירו קודם לשל שאול. ותתחיל בחרוזתו השלישית
סיבה היתה. כי על ידי סיבת שאול קם המן לישר' להיות שטן. כדאמרי' במגילה
או מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני. שאלמלא קטליה שאול לאגג לא
אתיליד המן דנרים צערא לישר'. ויסד המשורר שכמו כן היתה סיבה לכפר על חטא
שאול שלא הרגו לשמעי שיצא ממנו מרדכי. שהקים האל מזרע שאול איש שהרג
אותו צר שקם נגד ישר'. ומספר ובא כי סיבת לידת המן על ידי שהמלך שאול בן
קיש ויך מחנה עמלק על שכת' בהם ראשית גוים עמלק. וכת' ויחמול שאול על
אגג. עוד שאר שורש בסנה. כמו והסנה איננו אוכל. ונשאר בו שורש שלא נהרג
אגג מיד ויצא ממנו המן שהיה מיצר לישר'. ולפי שרשעים נמשלו להמן המשיל
קוץ. כאשר יסד המשורר בחרוזה רביעית קוץ מכאיב. תה"ד דכתי' כקוץ מונד כולהם:
איש גורסי' נענש קישי ויחמול. העם על אגג והמקנה. שנסתלק ממלכותו על שם
ויחמל. כדכתי' נחמתי וגו'. אבות אכלו. שאול שהיה אב למרדכי שבא מזרעו. הקהו
את שיניו. ועל שם שהוא משל בתלמוד אנו אין לנו אלא [שלש] אבות יאכלו

אשר תניא וכו'. פ) איש זה המן מגילה י"ב ע"א. דדריש הא קרא על מרדכי והמן שם י' ע"ב.

בוסר ושיני בנים תקהינה. וזה היה עת חומסין אותי שגוזלין אותי משיעבוד היוצר. שהשתחוו לצלם לפנים. אז רבו עלי. לולי קדוש. אלמלא צור קדוש ישרי' אשר שת תחתי בוססי אותי. ולהודיע קדושות שמו עשה שהם לא עשו אלא לפנים. ופסוק הוא צרינו בוססו את נחלתינו. תחתי לכתוש. לפי אגרת מגילה נקראי' יסד כן. דנחץ ליה המן למרדכי כי ארב ביה אסוסייא דמלכא בעט ביה. כאשר יכתוש האויל במכתש. תחתי. ואתן אדם תחתיך. ודרשי' בברכות. אל תיקרי אדם אלא אדום. ועמלק מורע עשו הוא. . . . ודוש. שדש ובעט בו. כדקא"ל מרדכי להמן. ואתה על במתימו תדרוך: פרח בראש. אית דגרסי' פרה. לשון פרה ראש הכת' ברשעים. והיא היא. פרח הוא הקוץ. מוסרח הוא מכאיב. לשון כאב בקוץ. על שם שמגדיל לנוגע בו. ויקם אל. ושם כנגדו איש שבא לכפר על חט שאול. ויקם אל. פ"ה. ויקם אל מושיע לעמו את אהוד. וכאן עשה גדר שהיה נפרץ. מאחי שאול. מקרובי שאול. כמו כי אנשים אחים אנחנו. שהיו מרדכי ואסתר ממשפחת שאול. והיו גורי. שבא משבט יהודה שנקרא גור אריה יהודה. ומבנימן שנקרא בנימן זאב יטרף. ולפי אגר' מגילה יסד כן. דאמרי' קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני. אביו מבנימן ואמו מיהודה וזה שאמרו לו אם מורע היהודים שבא משבט יהודה שנא' בו ידך בעורף אויביך לא תוכל לו: וימן המן. פ"ה בריש דניאל. וימן להם המלך. וברשעים כתי בקהלת כדגים שנאחזים במצודה רעה בהם יוקשים בני האדם. וכן אירע להמן. גם באברתו של האל. פ"ה בשיר של פגעים. באברתו יסך לך. על בת דוי. על בת ישרי' שהיא אסתר שהיתה דות לב. כדכתי' ותתחלחל המלכה מאד. שלבשתה רוח הקודש באברתו. או יש לומ' דאכנסת ישרי' קאי. שהיו דוי לב. ונראה כפירוש הראשון דאאסתר קאי. וזה מוכיח. לומר מה תראי מאנוש. שכשנסתלקה שכינה ממנה כשהגיעה לבית צלמי' ואמרה אלי אלי למה עזבתני. וחזרה רוח הקדש אליה. לאמר מה תראי מאנוש. אחשורוש או המן. רגע. יסד כן על נפילת הרשעים שהיא בפתע פתאום. כדכת' כדגים שנאחזים. לפי רגע. וכת' חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. זו היא אסתר שהמתינה מעט קט עד שיעבר זעם אחשורוש. שבאו ג' מלאכי השרת אחד שמתח עליה חוט של חסד כדאית' במגילה. ונהפך שירי המן. וכבוד משתא שנשתבח בו. לוויי שאירע לו. אמנם יש לומר שיסד כן על שם שכבוד שאחשורוש עשה לו. נהפך לו לוויי. שכשבא מגינת הביתן אמ' ווי מברא ווי מביתא. כדרשי' במגילה. (שקיש) [מקיש] שיבה לקימה. מה קימה בחימה. אף שיבה בחימה. כאשר זמם. המן. לענוש מרדכי הצדיק. פ"ה ועשיתם לו כאשר זמם. במדה שמדד שחשב לתלותו על העץ אשר הכין לו. ופ"ה גם ענוש לצדיק לא טוב: על אחת כמה וכמה שאין טוב לרשע צדיק. ולכך נענש בסאסאה: יזכר אל בית יעקב. שבח זו צריכין להזכירו. כעת צאת ישרי' מבית פרעה שפח לי יאורי ואני עשיתיני. כדאי' במגילה מאי דרוש. ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממיתה לחיים לא כ"ש. ובגאולת מצרים אמרו שירה דכתי' השיר יהיה לכם כליל חג התקדש. ודרשי' בערכין ליל המקודש לחג טעון שירה:

לא מצאתי פי' יותר:

מנין למרדכי מן התורה וכו' חולין קל"ט ע"ב. שלא עשו אלא לפנים מגילה י"ב ע"א. בבור שמן יבמות ט"ז ע"א. זאת מה שכתוב כאן וכו' מגילה ד' ע"א. מת עשה לי יהודי וכו' שם י"ב ע"ב. משל בתלמוד אנו אין לנו אלא שלש כצ"ל סנהדרין ל"ח ע"ב. דגחץ ליה המן וכו' בעט ביה עיין מגילה ט"ז ע"א ונראה דצ"ל דגחין וכו' כי רכב ליה אסוסיא וכו'. אל תקרי אדם וכו' ברכות ס"ב ע"ב. קרי ליה יהודי וכו' מגילה י"ב ע"ב. שכשנסתלקה שכינה ממנה שם ט"ז ע"ב. שבאו ג' מלאכי השרת וכו' שם ט"ז ע"ב. ווי מברא וכו' שם ט"ז ע"א. מקיש שיבה לקימה וכו' כצ"ל שם

יוםנ) שקם שבט תומכיי. שח גבהות צר היה לראש. ט.ט המן לפני מרדכי תחת נעצוץ עלה ברוש: ובקום רשע לדור וקאם. שאון ומהומה בעדת גולים. עד שמע נאקם. צר מצרה יום הולֶדֶת. ויקנא אל לנקום נקמות. מעשהו לדר כדת. מ.ת לעשות בבכור שוטניי. מת. למחות ולשרש עד תלוש. כאשר מחה ראש מחניי. איש אפרתי ויחלוש: מט: סיבה היתה מאז במולכו בן קיש. ויך מחנה ראשית (א) גוים ויחסול. עוד שאר שורש בסנה. אבות אכלו בוסר תמול ותקהינה שיני בניהם אחריהם עת חומסיי: הם: רבו עלי לולי קדוש. ישראל שתלי בוססי. תחתי לכבוש לכתוש ודוש: מט: פרח כרוש נצר אגג. קוץ מכאיב שהגדיל כאב. ויקם (ב) אל עושה סייג. מאחי שאול. גורי זאב. וימן הסן לאחוז כרג. במצודה רעה. גם באברתו יסך על בית דוי. באבו תו. לאמר מה תיראי מאנוש. רגע נהסך שירו לוויי. כאשר זמם צדיק ענוש. מט: יזכר אל בית יעקב. יום צאת מבית סח לי יאור. נין עשו אין דם לעקוב. מחמם אחיו השאיר שאור. יקבו אוררים ארור וקוב. למועד יחשכו צר ואור. נכון לו יום חשך ולי שרים. חבוש יי׳ את שבר עמו: את שברי. גם יד הוללי. קדקד וזרוע עד יבוש: מט: הבו לצדיק מפרי. ידיו שם עולם לצבי. בלשון בלשונו שת צרי. לְתְלָיֵנו בצר שבי. האיר בן יאיר עם מרידי יום ותעש בת אביחיל לכן כדיי. זכר למו. כזכור לראש. הם האבידו למאבידיי. שורש פרה לענה ורוש:

מט: אחר:

רנ. ארור המן אשר בקש לאבדי. ברוך מרדכי היהודי. ארורה זרש אשת מפחידי.
ברוכה אסתר בעדי: ארור המן אץ לנסצי. ברוך מרדכי בתחינה חלצי.
ארורה זרש נפרית לחצי. ברוכה אסתר דפקה להעליצי. ארור המן האנגי. ברוך מרדכי וזרעו בחגי. ארורה זרש וממה למוגגי. ברוכה אסתר חן נשאה להשגיא: ארור המן טיפש משונה. ברוך מרדכי היהודי ומשנה. ארורה זרש כל יענה. ברוכה אסתר לומר במענה: ארור המן מולי שינן לשונו כהץ. ארורה זרש סחה יעשו עץ. ברוכה אסתר עלצה את יועץ: ארור המן פור הפיל לכלות שושנה. ברוך מרדכי צעק בתחינה. ארורה זרש קריאה קריאה. ברוכה אסתר רננות רינה: ארור המן שובר וכובה. ברוך מרדכי שלום הרבה. ארורה זרש תימת שמה. ברוכה אסתר תיזכר לטובה: ארור המן. ברוך מרדכי. ארורה זרש. ברוכה אסתר. ארור המן. וארורים בניו. והרבונא זכור לטוב:
כל אלה הארורים והברוכים נוסדו על פי מסכת סופרים: אחר.

רנא. יוםק) שאת ויתר. קיימו לדור דורים. מרדכי ואסתר לעשות ימי פורים: צלצלי
משושים. אקראה בניב שיחיי. אזכרה לנימים. נפלאו בתוך אחיי. ישישו עסיסים. יזלו במלקוחיי. כוס. מיין [יין] רקחיי. כוס יהלוך במישרים: מרדכי: קוש באף חרונו. בן אגג עמלקי. חשבה ימינו. לעקור עצי מתקי. בעצת לשונו. שלחו אדון צדקי. גואלי וחוקי [וצדקי]. גואלי. לי ירך [ירדן] בגיבורים: מרדכי: קום קרא רננים. הזמן עלי המן. עם עדת זנונים. שח כבח אשר ממן. דם בני נפנים. אתנה
מקום רמן. עוז לרם ונאמן. (עוז אענה) [אקראה] בקול שירים: מרדכי:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) י״א נענם קים. ויחמול העם על אגג והמקנה. (ב) ויקם אל עושה פייג. ויש תחזוריי
מכתי נסס וַיְפֵר. כגון ויפר את עמון. ועיין בן פורת יוסף

פיו ע״א. ומה מעבדות להירות וכו׳ שם י״ד. ליל המקודש לחג וכו׳ ערכין י׳ ע״ב. נוסדו על פי מס׳ סופרים ע״ש פרק י״ד ה״ו. נ) שם המחבר נסמן בראשי החרוזים והוא יהוסף אגר עי׳ צונץ ליטעראטורגעשיכטע ע׳ 469. ק) שם הפייטן הוא יצחק והוא ר׳ יצחק אבן גיאת עיין צונץ ליטעראטורגעשיכטע עמוד 197 והשיטים אשר צייגתי על ידי הסגר הם כמחזור מנהג ארגיל.

ועומד החזן ואומ׳ ואתה קדוש. וכל סדר קדושה: יתגדל: תתקבל: פיטום הקטרת: קדיש: ואםכ) מוצאי שבת הוא לאחר סיום תפילת לחש אומ׳ קדיש שלם. וקורא את המגילה: השלימה עומד לפני התיבה ואומ׳ ויהי נועם וכל סדר קדושה. ואינו אומ׳ ובא לציון. אלא בשאר מוצאי שבתות. לפי שאין גאולה בלילה: ת׳. ויש מקומות שאין אומ׳ ויהי נועם בלילה ההוא כלל. אלא מיד לאחר מקרא מגילה אומ׳ ואתה קדוש. וכן בתשעה באב כשחל להיות במוצאי שבת אחר איכה אומ׳ מיד ואתה קדוש: ת׳:

רנב. שחרית מתפלל שמונה עשרה ומזכיר על הניסים בהודאה. סיים תפילתו אומ׳ קדיש עד דאמירן. ולפיכך אין אומ׳ הלל בפורים לפי שקריאת המגילה עולה לו להלל. כדאמ׳ רבאט) פ״ק דמגילה. קרייתה זו היא הלילא. ויש אומרי׳ לפי שאין אומ׳ הלל על נס שבחוצה לארץ: ת׳. ובספר ילמדנו כת׳ למה אין אנו אומרי׳ הלל בפורים כחנוכה. והא כת׳ להשמיד להרוג ולאבד. אלא מלמד שאין קורין את הלל אלא על מפלתה של מלכות. ומלכות אחשורוש היתה קיימת. אבל במלכות ייון כיון שכילה אותו הקב״ה התחילו גותנים המנוןטא) ואומרי׳ לשעבר היינו עבדים לייון ועכשיו להק׳. הרי הללויה הללו עבדי יי׳ ולא עבדי ייון. אבל הכא הללויה הללו עבדי יי׳ ולא עבדי אחשורוש. אכתי עבדי אחשורוש אנן. כך מפורש בילמדינו. ובתלמוד בבלי במגילה: ת׳: ומוציא ספר תורה בגדולה ורוממות. וקורין בו ג׳ בפרשת ויבא עמלק. כל אחד ואחד ג׳ פסוקים. קדיש: ואחריהם מקרא מגילה. ומחזיר ספר תורה לתיבתו בהלל והודאה: ויש שמחזירין למקומו לבכות. ושוב חוזר וקורא את המגילה פותח בתהילה וסדר קדושה: ת׳. התחיל לקרות את המגילה מברך. מקרא. ניסים. ואינו אומ׳ שהחיינו. מידי דהוה אחנוכה שאינו אומרו מיום ראשון ואילך. (כד בכמה) [כדאיתא בבמה] מדליקין. ומידי דהוה אסוכות שבלילה אומ׳ אותו ולא בשחרית אכסא דקידושא. ולא אשכחן יום אחד שנאמר זמן בערב ובבקר. ואותו שנהגו כך על שלא כדת הן עושין. ואני ראיתי מקומות שאומ׳ זמן בערב ובבקר משום פרסומי ניסא גם ראיתי שבמקום שקורין את המגילה שם אומ׳ סדר קדושה ואין הולכין לפני התיבה ומנהג כשר הוא. ויש מדייקי׳ מס׳ במה מדליקין ולא אמרי׳ בבקר ניסים מרקא׳ גבי נר חנוכה מיום ראשון ואילך אינו מברך אלא שתים. מאי ממעט לאו זמן דנס כל יומא ויומא איתיה. מכלל דבמגילה שאין הנס מחדש ביום שבלילה התחלת הנס ואין מחדש יותר דלא מברכי׳ אנס. אבל בחנוכה שבכל יומא הוא מחדש ובא כשהוא דולק יותר אמרי׳ נס: כ״ש: ורש״י כתב כשם שבלילה מנ״ח כך ביום מנ״ח: ת׳: וקורא את המגילה. ואומ׳ הרב את ריבנו: כו׳. ואומ׳ פיוטן אילו:

רנג. מושיעפ) ומנן לנו חוסים. מופתיו הרבה והגדיל ניסים. מירור הוא המתיק מאום עמוסים. מלוכה הלביש מוכתר בנימוסים: נודן רשע באשר אינה. נין ימיני כלאו בגדיו שינה. נפש אויבו צדיק עינה. נותץ טמא נשיר רינה: חשב בלבו מחשבת און. חשוק חמור לכלות כיון. חשבון שקליו נהפכו לתבן. חריצת משפטו סקילה באבן: משורש נחש יצא צפעוני. מרשעים רשע משל הקדמוני.

כ) ואם מוצ״ש הוא כ״ה בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״ג. ט) כדאמר רבא בפ״ק דמגילה קרייתה וכו׳ צ״ל כדאמר רב נחמן קרייתה דכן הוא שם י״ד ע״א. ויש אומרים לפי וכו׳ שם. אכתי עבדי אחשורוש אנן הוא מאמר רבא שם. בפרשת ויבא עמלק שם ל׳ ע״ב ועיין בירושלמי מגילת פ״ד ה״ב הרי פרשת עמלק א״ל שנייא היא שהיא סדורה של יום. כדאיתא בבמה מדליקין כצ״ל ע״ש כ״ג ע״א. טא) הוא לשון זמר כמו דאיתא במדרש תהלים א׳ וראויין לומר הימנון וכו׳. פ) סימן בראשי החרוזים מנחם בר יקותיאל והוא פייטן אשר לא נודע לנו עד היום.

מוקדם לתולדתו תולדות העצני. מכונה בשמו מטוכן ללשני: בהתחברם עלי גדול וקטן. בשמח הפריחה צלוחית של פלייטון. בנזק הצר מהרה לסטן. באשר דבר המלך ושלטון: רבת ריבי צדיק ונושע. רפסת רודף החשת ישע. רצצת קרנות שיני רשע. ראש מחצת מבית רשע: יבולע יקולל תקולל חלקתו. ימחה יכרת תיפח נשמתו. ירקב שם רשעים כאש פשתן לנעורתו. יבורך צדיק בוכר מנוחתו: קובצו עלי בפת ללוכדיני. קלקלת עצתם מעריצים פרציני. קמו זידים מחיים לנתצני. קרבת ביום אקראך ותעניני: ומה אשובה לכל תגמוליך. ומי יספר עוצם חיליך. ומי יוכל ערוך אליך. ומי ימלל תהילות גודלך: תוקף ניסיך מי יספרה. יהודך להעריץ שבחך להתגברה. איילת השחר גבורתך לעוררה. לך יי׳ הגדולה והגבורה: להודיע שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו כל הבוטחים בך כי אתה יי׳ מגן לצדיקים ומושיע לעמך ישר׳ בעת צרה:

אחר: לר׳ אברהם אבן עזרא:

רנד. קוראי מגילה. הם ירננו אל אל. כי מקום תהילה היתה לישר׳: אחרי בלותי ואני בעיר בבל. נמשלה עדתי כאָני בלי חובל בא זמן פדותי. על ידי זרובבל (א) נבדלה קהילה. נבדלה. מעויל ומתגאל. ותהי סגולה עם שתיל שאלתיאל: בא דבר אגגי. החזיק בפור ידו. באדר להורגי. נהפוך להשמידו. אתנה הגיגי. בו ואזכרה אידו. ואמת נִקלה. ואמת. זאת לאל. וכן יואל. לעשות וכלה. אדבאל ומגדיאל. רועצים כעשן. נמשלו בתוך כבשן. בן אגג כבושן. קם ושב כבן בשן. מרדכי בשושן. מר דרור עלי שושן. כן שנת גאולה. כן. אל יצו לעם (לדל) שואל. עד לבית תפילה. יעלה להר אל (יעלו וההראל): מעשה וניסים. שית לך (כך) לעד נאמן. גם בחיכך שים. צוף ומן. דבר המן. לך שתה עסיסים אחרי אכול משמן. אל זכור תחילה (בגילה). אל זכור. (גם שנה בימי) [ואמור ומין] כאל. תחזור חלילה. כום פדות ובא גואל:[א]

ולאלתר יאמר ובא לציון גואל: סדר קדושה: קדיש כו׳:

ואין לומר למנצח מזמור לדוד משום דכת׳ יענך יי׳ ביום צרה. וצרה בפורים לא מדכרינן לפי שנא׳ בו יום משתה ושמחה: וגם אין לומר שיר מזמור לאסף: ת׳: וגר׳ שאומרי׳ שיר מזמור לאסף. כדי לסמוך שיר ממפלתן של רשעים למגילה שהיא מפלתן של רשעים: ת׳: וכן למחר בט״ו. אין אומרי׳ למנצח מזמור לדוד. ואין נופלים על פניהם בשניהם. משום שנאמר להיות עושים את שני הימים האלה שמוקפין בט״ו בשושן. וכפרים בי״ד. וא׳ במגילת תענית. יומי פורייא אילין דלא למיספד בהון ואמרי׳[ב] פ״ב דתענית לאסור של זה בזה. ושל זה בזה: ת׳: ואסור לכפרים ולעיירות גדולות שאין מוקפות חומה מימות יהושע בן נון לקרות את המגילה ולקרות בפרש׳ ויבא עמלק כי אם יום ארבעה עשר לבדו: וכרכים המוקפים חומה

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) הכ׳ אמר באו עם זרובבל ישוע נחמיה וגו׳ לבנות וגו׳. נבדלה קהילה. ואחר כך נגרעו הכ׳ ג) באדין בטילת עבודת בית אלהא. מפני אותם שהיו מעוולים ומגאלים את הכהונה הכ׳ (ומפני) [ומבני] יוידע בן אלישיב הכהן הגדול חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי. זכרה להם אלהי על גואלי הכהונה. בסוף עזרא. ומכל מקום ותהי סגולה עם שאלתיאל. הכי באדין קמו זרובבל בר שאלתיאל וגו׳ למיבניה בית אלהא דבירושלם וגו׳. כ״ל.

א) השינוים בהסגר הם נוסחת מחזורים הנדפסים. ב) ואמרינן בפ״ב דתענית וכו׳ י״ח ע״ב ומגילה ה׳ ע״ב. ג) בגליון הכ״י. שנא׳ באדין בטלת עבידת בית אלהא כצ״ל עזרא ד׳. ומבני יוידע בן

סימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר בלבד: וכן הלכה: מצ׳ בן שמעי בן קיש
בן בית ראשון. ובן בית שני. קיש עולה בחשבון ד׳ מאות ועשר כמו שעמד בית
ראשון. שמעי ד׳ מאות ועשרים. כמו שעמד בית שני. ומרדכי היה בבית ראשו
שנאמר אשר הגלה מירושלם. ובבית שני. דכת׳ד) בעזרא (הבאים) [אשר באו] ע
זרובבל [ישוע] נחמיה שריה רעליה (ומרדכי) [מרדכי] בלשן: כ״מ: ת׳:

פיוט אחד מרבינו יצחק סדנסיראס):

רנה. יונה בחגוי. סלע נחבאה. ונפשה בקצוי. ארץ נכלאה. ופנים מסוה. נתנ
כי יראה. ומה שר שוה. קולה לבוראה. ומצאה. ומצאה. בהשק
ונרפא. ונרפא ונרצה עונה ומלאה צבאה: צמחה ישועה. וששון ושמחה. בעד
נשמעה. והיתה רווחה. ויתד נקבעה. וצהלה זנוחה. ואל אֵל שוועה. נשמע וצווחה
ונחה. נחה. השקט ובטחה. ורומם קרנם. וקרן נבואה: ונרצה: חסדי יי׳. אזכי
תהילות. אשר רב לעוייני. והציב גבולות. למספר בחוניי. ושיר המעלות. ישורר
נבוניי. וסיללו מסילות. ועולות. צללו מסילות. ויונה נצפנה. בכל התלאה
ונרצה: קוראים בעת צר. אלהים בחמלו. במגדל במבצר. רחסם בצילו. וכל טו
נאצר. לעמו בנוחלו. ואויב הצר. ומאנוש סכלו. וצילו. וצילו. סר מאהלו. תשורר
ברינה. בית השנואה: ונרצה: הוקה ימיני. בבן איש ימיני. ורמה קרני. בצורי וקרני
האיר ואוניו). נהפך לאוני. ותאות רצוני. בבן צפעוני. ועיני. ועיני. כרקב מלשני
ראתה ועדה. ליום סור נקראה: ונרצה: חז״ק:

אלישיב כצ״ל נחמיה י״ג. למבנא בית אלהא די בירושלם עזרא ה׳. ד) דכתיב בעזרא אשר באו ע
זרובבל ישוע נחמיה שרית רעליה מרדכי בלשן כצ״ל. ס) הוא הריצב״א מבעלי התוספות. ו) ואו
נהפך לאוני. הראשון הוא מלשון לא אכלתי באוני (דברים כו) ות״א באבלי, והשני מלשון כ
וראשית אוני (בראשית מ״ט) ות״א חילי וריש תוקפי.

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

שנה ששית תר"ן.

Machsor Vitry.

BERLIN 1890.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei:

J. Kauffmann in Frankfurt a/M.

H. Engel in Berlin, Klosterstr. 15.

מחזור ויטרי

לרבינו שמחה

אחד מתלמידי רש״י ז״ל.

הספר היקר הזה היה טמון וצפון בכתב יד באוצר הספרים בעיר אקספארד כמה מאות שנים

ויצא עתה לאור עולם

עם תוספות הגהות תקונים ובאורים

ממני

שמעון הלוי איש הורוויץ.

חוברת שניה.

ברלין, תר״ן.

בדפוס של צבי הירש ב״ר יצחק איטצקאווסקי.

MACHSOR VITRY

nach der

Oxforder Handschrift
(Cod. No. 1100)

zum ersten Male

herausgegeben und mit Anmerkungen versehen

von

S. Hurwitz,
Rabbiner.

BERLIN, 1890.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18/19.

מחזור ויטרי חלק שני.

השמטות ותקוני הטעות.

צד 3 אות ז׳. ונראה שכן היה גירסתם בגמרא, ונשמט ועיין בזוהר פ׳ תרומה קכ״ז ע״א ותנינן אל תקרי מה אלא מאה, וכן איתא בזוהר קרח קע״ט ע״א ואמרו אל תקרי.

צד 32 אות ס׳. ומצאתי בפרדס לרש״י ז״ל שעמד בזה ונשמט ועיין בשיורי ברכה סי׳ קצ״ב.

צד 56 אות ג׳. חלולים חלולים וכו׳ נשמט לפנינו בברכות ס׳ ע״ב הגירסא חללים חללים אך גירסת הרי״ף והרא״ש כגירסת המחבר חלולים, וכן הוא בטור א״ח סי׳ ו׳ וז״ל ולא יאמר חללים חללים, רמז לדבר חלולים חלולים עולה רמ״ח כחשבון אברי האדם, וכוון בזה למה שנמצא במדרש תנחומא פ׳ שמיני פסוק זאת החיה אשר תאכלו שמאתים וארבעים ושמנה אברים באדם ולכך אנו אומרים בכל יום בא״ה אמ״ה אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, חלולים חלולים בגימטריא רמ״ח הוי כמנין איברים שבאדם עכ״ל והמדרש הזה נעלם במחילת כבודו מהרד״א (דפוס אמשטרדם דף טו) שכתב ויש קורין חלולים חלולים וטעות הוא בידם וכו׳ ע״ש.

צד 82 בביאור אות ח׳ בה׳ שבת סי׳ נ״נ צ״ל קנ״ה. — צד 221 שורה י״א בביאור כשחל ר״ח צ״ל ר״ה. — צד 232 אדם הגן צ״ל אדם הגון. — צד 299 שורה א׳ בשיר צ״ל כשיר. — שם עשן צ״ל ענן. — שורה ב׳ נפגלים צ״ל נדגלים. — שורה ג׳ ואין עומד בסעודה צ״ל ואין עומד בסודה. — שורה ה׳ וכלכלה צ״ל וככלה. — צד 311 שורה ח׳ ארעא דקרא, וכן בביאור שורה א׳ צ״ל ארעא רקדא. — צד 333 בביאור אות י׳ זבין לבדין צ״ל במדרש שם פסוק על אלה ויותר לא נמצא בספרים שלפנינו. — צד 334 שורה ד׳ לעיר שממה צ״ל לעיר ששמה. — צד 335 שורה ה׳ גוילי דימתחי צ״ל גוילי דימתחי. — צד 338 חנוה נגסא צ״ל תווה נגסא. — צד 365 בביאור קרובץ אחרים ותיבת אחרות נמחק. — צד 367 אות כ׳ ומקור הדברים הוא בזוהר פ׳ בשלח דף נ״ב ע״א ע״ש והוא ראיה ברורה על קדמות ספר הזוהר.

רנו. ד)ראש חדש ניסן הבא בשבת מפקי ג׳ תורות. וקרן שיתא בעניינא דיומא. וחד קרי ובראשי חדשיכם. ומפטיר קרי החדש הזה. עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות. ומפטיר בראשון באחד לחדש: דמפרשת החדש קסליק ולא בהשמים כסאי. אלא היכ׳ דקרי בראש חדש: ה)לעולם קורין פרשת צו את אהרן. קודם הפסח: ופרשת וידבר. במדבר סיני. שאו. שהוא תחילת ספר קודם עצרת. וצומו בט׳ באב קודם ואתחנן. ופרשת אתם נצבים קודם ראש השנה. ו)וסימניך פקי״ד ופס״ח. מנ״ו ועצר״ו. צומ״ו. וצל״ו. קומ״ו ותקע״ו: וזהו שאמרו חכמים ר׳ שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם ועצרת. ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מה טעם כדי שתכלה שנה וקללותיה. שאף עצרת ראש השנה לאילן הוא. ז)שכך שנינו פ״ק דראש השנה. ובעצרת על פירות האילן. וכל סימנין הללו אין זזין ואין משתנין מקומן לא בשנה פשוטה ולא בשנה מעוברת: ובצרפת אין משתנין כל הסימנין הללו אלא פקי״ד ופס״ח שהוא נוהג בשנה פשוטה ואינו נוהג בשנה מעוברת. שפעמים שקורין זאת תהיה המצורע קודם הפסח. וסימן סגי״ר ופס״ח. ח)ובה״ח מעוברת. ובה״ש מעוברת קורין אחרי מות קודם פסח: וסימנך פטי״ר ופס״ח: או אוח״ר ופס״ח:

רנז. ט)והקורא קללות שבתורת כהנים אינו מפסיק בהן. שכך שנינו אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם. מאי טעם לפי שאין אומרי׳ ברכה על הפורענות. וכיצד יעשה. אמרו חכמים כשהוא מתחיל מתחיל ג׳ פסוקים למעלה מהקללות וכשהוא מסיים. מסיים בפסוק שאחריהם. ואמר אביי לא שנו אלא קללות שבתורות כהנים. אבל שבמשנה תורה פוסק. ומאי טעם. הללו דאם בחוקותי י)בלשון

ד) ר״ח ניסן הבא בשבת וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ י״ד, ושם סי׳ כ״ד שאלתי ר״ח ניסן שחל להיות בשבת ובאותה שבת יש בה פ׳ החדש במה מפטירין אם בהשמים כסאי אם בראשון באחד לחדש וזו וזו כתובה בתלמוד והשיבוני מפטירין בראשון באחד לחדש ואין שום אדם חולק בדבר, ועיין ברמב״ם פי״ג מה׳ תפלה הכ״ג וכן ר״ח ניסן שחל להיות בשבת וכו׳ ונלמד מהא דאיתא במגילה כ״ט ע״ב ר״ח טבת שחל להיות בשבת וכו׳. ה) לעולם קורין פרשת צו וכו׳ עזרא תיקן להם וכו׳ מגילה ל״א ע״ב. ו) וסמניך פקיד ופסח וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ל״א, וכן הובא בהג״מ פי״ג מה׳ תפלה וז״ל כתב בסדר רב עמרם סי׳ פקיד ופסח מנה ועצר צום וצלי קום ותקע הא לך פירש פקיד תרגומו של צו ואח״כ פסח מנה מניין שבמדבר סיני ואח״כ עצרת צום תענית תשעה באב ואח״כ צלי שהוא ואתחנן קום שהוא נצבים ואח״כ תקע בר״ה ועיין מנהיג הלכות פסח סי׳ ד׳ טעם סי׳ פקוד ופסח. ז) שכך שנינו וכו׳ ר״ה ט״ז ע״א ומגילה שם. ח) ובה״ח ובה״ש וכו׳ ר״ת ה׳ חסרים. ה׳ שלמים פירש כשחל ר״ח ביום ה׳ בין שהחדשים שלמים, בין שחדשים חסרים קורין פ׳ נח בר״ח חשון ונתוסף שבת אחת וכיון שהשנה מעוברת קורין אחרי קודם פסח. ט) והקורא וכו׳ לפי שאין אומרים ברכה וכו׳ מגילה ל״א ע״ב אלא היכא עביד תנא כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם, והט״ז בא״ח סי׳ תכ״ח הקשה ע״ז דהא תנינן לעיל שם כ״א ע״א הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה, ושם ע״ב איתא והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה היינו טעמא דתקינו רבנן וכו׳ וא״כ בימי חכמי המשנה הי׳ רק הפותח והחותם מברך ולא האמצעים וכו׳ ע״ש וכן הקשיתי גם אנכי על המדרש דברים ריש פ׳ ראה דאיתא התם מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחות בקריות הרבה כך שנו חכמים אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן וכו׳ ד״א למה אין מפסיקין בקללות וכו׳ אין שורש הדין שיהו בני מתקללין ואני מתברך. וקשה גם על המדרש קושית הט״ז הנ״ל וראיתי בישועות יעקב סי׳ תכ״ח שרוצה לתרץ קושית הט״ז דנ״מ לבני מערבא דמסקי אורייתא בתלת שנין ולדידהו משכחת לה שיברך בתחילה על הקללות או יברך בסוף עליהם ע״ש ודבריו דחוקים מאד לכל מעיין, אך הדבר נכון ע״פ ירושלמי מגילה פרק בני העיר ה״ז ר׳ יונתן ספרא דגופתא נחת להכא חמא לבר אבונא ספרא קרי שירת הבאר ומברך לפניה ולאחריה, א״ל ועבדין כן (פירש וכי עושין כן שמברך לפניה ולאחריה, הא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה), א״ל ועדיין את לזו וכו׳ אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתורת כהנים וקללות שבמשנה תורה, וכן הוא ג״כ במסכת סופרים פי״ב ע״ש. ומבואר בהדיא שגם בימי חכמי המשנה היו מברכים על כל הנ״ל תחילה וסוף והוא ברור ופשוט. י) בלשון רבים אמורות וכו׳ שם

בביאור שורה 11, כשחל ר״ח צ״ל: ר״ה.

רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן. והללו בלשון יחיד ומפי עצמו. (ופעם) [והעם] לא נהגו אפילו באותם של משנה תורה: כ) שנינו במסכת סופרים. באחד בניסן הוקם המשכן. וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום. וכל אחד ואחד עשה יום טוב ביום הקריב את קרבנו. לפיכך אין אומרים תחנונים ואין נופלין על פניהם כל ימי ניסן. ואין מתענין עד שיעבר ניסן אלא הבכורות שהם מתענין בערב פסח. והצנועים כדי שיכנסו למצות מצה לתאבון:

רנח. ויש מקומות שאין נוהגין ציבור ליפול על פניהם משנכנס ניסן. משום דאמרינן במגילי' תענית מריש ירחא דניסן. כו'. ולא היא. דבטלה מגילה תענית. כדמסיק פ"ק דראש השנה. הילכתא בטלו. והילכתא לא בטלו. ופריך הילכתא אהילכתא. ומשנינן ל) לא קשיא הא בחנוכה ופורים לא בטלו הא בשאר יומי בטלו:

רנט. מ) ושבת שלפני הפסח נהגו העם לקרותו שבת הגדול ואינם יודעין למה. שהרי אינו גדול משאר שבתות. אלא לפי שבניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמשי בשבת היה. כדאיתא בסדר עולם רבא. ובפ"ר עקיבא. נ) ומקחו של פסח מבעשור. והיה בשבת שלפני הפסח. אמרו ישראל הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו. אמר להם הק' עתה תראו הפלא שאעשה. הלכו ולקחו איש פסחו. להיות להם למשמרת עד ארבעה עשר יום. כשראו המצריים היו רוצים להנקם מהם. והיו מיעיהן מרותחין. ובאש נדעכים. ונידונין ביסורין. וחלאים רעים. ומרים. ולא הזיקו לישראל מאומה. ועל ידי שנעשו נסים לישראל באותו שבת שלפני הפסח לפיכך נקרא שבת הגדול:

מפי ר' אברהם נ"ע:

כול"ן אצ"ל תַמו"ז וא"ב:

רס. אחד בניסן הוא פסח. הוא שבעה עשר בתמוז הוא תשעה באב. וסימניך השביעני במרורים הרוני לענה: ת': תרי בניסן בו שבועות. וחנוכה. בזמן שמרחשוון חסר. אבל בזמן שהוא מלא. חנוכה בג' בניסן. שהוא יום אחד (אחד) [אחר] שבועות: תלתא בניסן ראש השנה וסכות. ד' בניסן שמחת תורה. ה' בניסן צום כיפור: וסימניך א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"ף:

רסא. א"ת ביום ראשון של פסח. ט' באב. ב"ש. שני לו שבועות. ג"ר. שלישי לו ראש השנה. ד"ק. רביעי (רביעי) לו קרית התורה. ה"ץ. חמשי לו צום כיפור. ו"ף. ששי לו פורים: והר"ב ר' אליקים נתן סימן מובהק במועדים שלא יטעה אדם בהם:

אם היום פורים: למחרתו בטול שמורים: יקרא לשליש ליל שמורים: קדש לרביע יום הבכורים: יתקע לחמשי תקיעה ושברים: מפר לערב ששי חרמות ונדרים: השביעי הוא יום הכיפורים: ליום אכילת מצות וממרורים: ויקונן בירמיה מספר תמרורים: יקיים החזון מקרא השביעני במרורים: חוק נרות ולהלל גומרים: זמן מתן תורה לעם אדירים: קוף מובח ערבה צריך בזמרים: שלשתם ביום תמים מתחברים: וזכר לדבר כי נר מצוה ותורה אור: נר. חנוכה. ותורה. מתן תורה. אור. יום ערבה:

ל"א ע"ב, — והעם לא נהגו כצ"ל. כ) שנינו במס' סופרים וכו' עד מצה לתאבון הכל שם פכ"א, והובא כל זה בפרדס לרש"י ז"ל סי' י"ז אלא הבכורות כן הלשון במס' סופרים ובפרדס הנ"ל ועיין בתניא רבתי סי' מ"ה ומש"ש אות כ"ח. ל) לא קשיא הא וכו' ר"ה י"ט ע"ב. מ) ושבת שלפני הפסח וכו' הובא ג"כ בפרדס סי' י"ז כמעט כלשונו ממש ועיין בתניא סי' מ"ב ומש"ש אות א'. נ) ומקחו של פסח וכו' עיין תוס' שבת פ"ז ע"ב ד"ה ואותו יום וכו' אחד בניסן וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' י"ג סי' המועדים וכו' ועיין בטור א"ח סי' תכ"ח. אם היום פורים וכו' רשום אליקים

השביעני במרורים עיין איכ"ר (בובר) ג, ה.

סי' רנט, שבת הגדול ספר האורה 201; סידור רש"י 171; מנהיג עג, א; הערות ראבי"ה ח"ב 58, ועיין חק יעקב תל, ב.

סי' רסא, והרב ר' אליקים הלוי, כצ"ל.

שם, בטול שמורים צ"ל: בטול שאורים.

שמדליקין הנרות. שקורין צירייש: וביום פורים הוא ל״ג בעומר. וזכר לדבר שם האחד פל״ג: פורים. ל״ג בעומר: לעולם ביום תשרי סוכה: ביום גדליה כיפור: ביום אדר פורים: ביום פורים ל״ג: ביום ניסן. פסח: ביום י״ז בתמוז ט׳ באב: לעולם לכל החדשים כשראש חדש שני ימים מונין משני. והמלא אינו ראש חדש אלא יום אחד. והחודש הבא אחריו שני ימים. ויום ראשון הולך אחר המלא כדי למלאותו. ובזמן הבית היו מונין י׳ ימים עד יום הכיפור מיום שני של ראש השנה. ואחר החורבן מונים מיום ראשון: ע״כ ת׳: בי״ז בתמוז מתפללין סליחות: כעניין ס) חמשה דברים שאירעו לאבותינו בי״ז בתמוז. נשתברו הלוחות וביטל התמיד. והובקעה העיר. ושרף (אפסמוס) [אפוסטמוס] את התורה והעמיד צלם בהיכל:

וקדמונים פייטו בעניינים:

שבת שלאחר י״ז בתמוז מפטירין דברי ירמיהו. ומצמצמין. גורעין ומוסיפין. ומתקנין הפרשיות ומחברין. או מפזרין הפרשיות כדי שתהא נקראת הפרשה תחילת הספר שהוא אלה הדברים לשבת שלפני ט׳ באב. כדי שיקראו בתורה איכה אשא לבדי. ומפטירין בחזון ישעיהו איכה היתה לזונה: ובשבת שאחר ט׳ באב קורין ואתחנן באותו סימן קומו וצלו:

ואלו הם סימני הפטרות מי״ז בתמוז עד סוף החומש:

ע) דש״ח נו״ע אר״ק שד״ש:

רסב. דברי ירמיהו. שמעו דבר י״י. חזון ישעיהו. נחמו. ותאמר ציון. ענייה סוערה. אנכי אנכי הוא מנחמכם. רני עקרה. קומי אורי. שובה ישראל. דרשו שוש אשיש: בשבת שלפני ראש השנה מפטירין שובה. כדי ליזהר על התשובה. ושבת שבין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין דרשו. על שהוא מצוי אף ליחידים. פ) כדאמרינן פ״ק דראש השנה. דרמינן קראי אהדדי. כתב מי כי״י אלהינו בכל קוראינו אליו. וכתוב דרשו י״י בהמצאו ומשנינן כאן ביחיד כאן בציבור. ובעינן. ויחיד אימתי. ומשנינן (בעצרת) [בעשרת] ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים: ואם יש שבת בין יום הכיפורים לסוכות ן) מפטירין להאזינו שוש אשיש על שנעשיית מעיל צדקה שנמחלו עוונותיהם. ויש מפטירין וידבר דוד. עד מגדול ישועות מלכו. ואין מדלגין ממנה כלום. וכן נוהגין במייאנצא. שירה לשירה. וכשמפטירין שובה ישראל אומר כולה עד ופושעים יכשלו בם. מתחילין ספר יואל ומפטירין עד סוף הספר ולא יבושו עמי לעולם. וכשמפטירין ענייה סוערה. לפי שאין בה אלא י״ב פסוקים מתחילים אחריה דרשו שבאותו העניין ומסיימים ההפטרה במקרא זה אשר לא יכרת. ולכך אנו עושים סימן מן ההפטרות לפי שאין משנין אותם מכסדרן. וכמו שאנו אומרי׳ אותם בשנה זו כך אנו אומרי׳ אותם בשנה האחרת. שלש הפטרות ראשונות שהן דברי תוכחות אומ׳ אותה מי״ז בתמוז עד ט׳ באב. שהן דברי תוכחה. כדי להוכיח את ישראל. כאשר הוכיחום הנביאים על ירושלם. ויש ביניהם ג׳ שבועות

הלוי חזק. ס) חמשה דברים וכו׳ תענית כ״ו ע״א והעמיד צלם בהיכל כן הוא גירסא הנכונה והעמיד וכן הוא במשנה שבמשניות ובמשנה שבירושלמי ואפוסטמוס קאי. ולפנינו שם איתא והעמידו, ועיין בספר גבורות ארי על תענית שם אך המפרש המיוחס לרש״י גרס והועמד ופירש שהעמידו מנשה כדמפורש בתרגום ירושלמי וכו׳ ע״ש. ועיין ירושלמי תענית פ״ד ה״ה ואית תני הועמד צלם בהיכל מאן דאמר הועמד צלמו של מנשה, מאן דאמר העמיד צלמו של אפוסטמוס, ועיין סנהדרין ק״ג ע״ב, ובמדרש דב״ר פ״ב, ועיין בספר התניא סי׳ נ״ח ענין ד׳ צומות ובבאורי שם אות ה׳. ע) דש״ח נו״ע וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ י״א. פ) כדאמרינן פ״ק דר״ה וכו׳ שם י״ח ע״א ומשנינן בעשרת ימים כצ״ל. ן) מפטירין להאזינו שוש אשיש וכו׳ עיין בפרדס סי׳ כ״ה.

בכל שנה. והאחרונות שכולן נחמה אומ׳ אותה מט׳ באב עד יום הכיפורים. כדרך המנחמים לנחם מְעט מעט. שהאומ׳ לנחרב נחמה יותר מדאי דומה כמי שאומר למחזיר על הפתחים למחר אתה מלך שאינו מאמין. כמו שנאמר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה וגו׳. לפיכך נחמו. ותאמר ציון. אע״פ שהיא נחרבת אל תאמר שהיא נעזבת. ואחר כך ענייה. לפיכך הקדימוה לאנכי. אנכי אנכי הוא מנחמכם. מאחר שניחמה הק׳ בחסדיו שוב אינו קורא לה נוחמה. ועד כאן ניחמוה נביאים. ק)מיכן ואילך הוא מנחמה. ואחר שקיבלה תנחומים פוסק לה כמה טובות וגדולות: רני עקרה. קומי אורי. שוש אשיש: ת׳. וזה סידור ר״ת. וזה לשונו. סימן הפטרות מדברי ירמיהו ואילך עד אחר שבעה עשר בתמוז מפטירין לעיניין פרשיות מן התענית ואילך. דש״ח נו״ע ארק״ש ד״ש. הכל לפי הזמן ולא לפי הפרשיות. תלת דפורענותא. לפני ט׳ באב. שב דנחמתא. לפי הקללות שבמשנה תורה. מכריזים דברי נחמות. ולעולם שוש אשיש משב דנחמתא. ודרשו ושובה תרתי דתיובתא. בין שחולקין אתם נצבים שאו׳ דרשו לוילך משה. ובין כשאין חולקין שהרי אומרים בצום גדליה דרשו. שהוא אחר ראש השנה מיד. ואחריו שובה: pa)ויש שקורין שובה בין ראש השנה ליום הכיפורים בשיש שבת בין יום הכיפורים לסוכות. ומאחרים שוש אשיש לאותו שבת שבין יום הכיפורים לסוכות. ואומ׳ משל. סהדין ניצוחייא דאזלינן לקרבא ונקטין לוליבא בידיהון. וזה משל הדיוט הוא ואינו עיקר. וטעות הוא בידם. שהרי בפסיקתא דוהיה מדי חדש. (ונפסיק ת׳) ר)[ובפסיקתא] דבאתי לגני סדורות תרתי דתיובתא. לבסוף. ועוד דאמרינן בבבא בתרא גבי סדרן של נביאים דסמכי נחמתא לנחמתא. ועוד שונה מכוונת לשאילת מטר. דמשלימין ביואל. ובחג נידונין על המים. ומכריזין עליהם לפני דינים. ועוד שיפה צעקה לאחר גזר דין. כדאמר בראש השנה שאם פסקו להם מים מועטין בראש השנה הקב״ה מורידן בזמנן. ולפי קללות השנה סדרו רבותי׳ הנחמות כנגדה. ואתם ניצבים היא׳ מקללות של משנה תורה. ולפיכך תיקנו לה שוש אשיש. שהיא נחמה. ומשום שתכלה שנה וקללותיה סידרו רבותי׳ קומו ותקעו. דאי לא תימ׳ הכי. הוה להו לאתקוני עולו. ותקעו. כי תבא. וכמה עינייני תפילת גשמים אנו מתפללין עד הושענא רבה. שהוא זמן גזירת גשמים.

ק) מכאן ואילך הוא מנחמה וכו׳ עיין בפרדס סי׳ י״א ויש לתקן שם מכאן ואילך הוא מנחמה כדמסיים הכא. ועיין בשו״ת צמח צדק סי׳ קכ״ו. pa) ויש שקורין שובה וכו׳ עיין תוס׳ מגילה ל״א ע״ב ד״ה ר״ח וכו׳ ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה שמעו דבר ה׳ וכו׳ והטעם לפי שאנו נוהגין ע״פ הפסיקתא וכו׳ וכן הוא בראש פ״ד דמגילה והאידנא לא נהגינן הכי אלא מפטירין שמעו כסדר הפטרות הסדורות במדרש פסיקתא. ועיין תוס׳ פסחים מ׳ ע״ב ד״ה אבל וכו׳ ואנו מפטירין השמים כסאי וכן הוא בפסיקתא ועיין במהרש״א שם, ובשו״ת תרוה״ד סי׳ י״ט, ובתוס׳ ברכות י״ח ע״א ד״ה למחר וכו׳ ואנו עושין כספרים חצונים כמו מחזון ישעיהו כפסיקתא, ובמהרש״א שם, ועיין באו״ז ח״ש סי׳ שצ״ד ושם סי׳ תס״ד אשתקד בשנה שעברה ישבו זקני קהלינו ונתיישבו בדבר ונמנו וגמרו שלא להחליף אותן הפטרות שאומרים באלול ומט״ו באב ואילך באותה הפטרה הואיל ופסקה רב כהנא (כוונתו לפסיקתא דרב כהנא) ועיין סמ״ג עשין סי׳ י״ט ושבת, שלפני ט״ב חזון ישעיהו שאנו מפטירין תלת דפורענתא קודם ט״ב דברי ירמיהו, שמעו דבר ה׳, חזון ישעיהו, ולאחר ט״ב שבע דנחמתא ותרתי דתשובה וכן יש בפסיקתא וכו׳ ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ י״א, י״ב, ט״ו, כ״ה, ל״א, ועיין במנהיג הלכות תענית דין ט״ז וז״ל שנינו בפסיקתא מפרשת בראשית עד י״ז בתמוז מפטרינן לענין הפרשות דומה לדומה, משם ואילך הכל לפי הזמן ולפי המאורע וכו׳ ויש מקומות בספרד שאומר בשבת של עי״ת שובה ויש שאומר אותו בשבת שלפני עשרת הימים לה זכיר על התשובה ודברי שניהם לא יתכן לפי הפסיקתא דשוש אשיש הוא משבעה דנחמתא לפני ר״ה, ודרשו ושובה מתרתי דתיובתא והן לבסוף כך קבלתי בצרפת בשם ר׳ יעקב מ״כ וכלשון זה הובא באבודרה״ם סדר הפרשיות ע״ש, ועיין ברא״ש ובר״ן פרק בני העיר, ובטור א״ח סי׳ תכ״ח ועיין בשו״ת תה״ד בפסקים וכתבים מהר״י סי׳ צ״ד, ובשו״ת צ״צ סי׳ קכ״ו ע״ש.
ר) ובפסיקתא דבאתי לגני כצ״ל והכוונה להפסיקתא שנדפסה בליק מהרב רש״ב, וקורא אותה פסיקתא דבאתי לגני שהוא תחילת הדרשה על פסוק ויהי ביום כלת משה, ופסיקתא דוהיה מדי חדש מכנה לפסיקתא רבתי דרב כהנא ושם בפ״א דריש על המקרא והי׳ מדי חדש, וידוע שיש בה

ולפיכך נכון לומר שובה אחר יום הכיפורים. אם חלה שבת אחריו דעיקרה לגשמים. מוי״י נתן קולו לפני חילו. עד ולא יבושו עמי לעולם: כך העתקתי הסדר מכתב יד רבינו ר׳ יוסף בר שמואל טוב עלם. וכן הורה רבינו יעקב: העתקתי מכתיבת הרב שמשון מפלאירא: עד כאן ת׳:

רסג. בתלמוד ירושלמי אמר מר ס)הני נשי דידן דלא שתו חמרא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב מנהגא הוא. ורוב הגאונים שבלותיר נהגו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין משנכנס אב עד ט׳ באב. וערב ט׳ באב פת ומלח ומים דיש שמקדימין מי״ז בתמוז עד ט׳ באב לנהוג כן. ת)והגאון ר׳ יצחק בר׳ יהודה היה אוכל ערב תשעה באב ביצה אחת בלבד כעין אבילות. וסמך לנוהגין כן שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין קודם תשעה באב:

הלכות תשעה באב.

רסד. בתשעה באב כך הוא הסדר: ערב ט׳ באב במנחה מקדימין לבית הכנסת ומתפללין תפילת המנחה. ואין נופלין על פניהם ויוצאין מבית הכנסת ואוכלין ושותין מבעוד יום וסעודה המפסיק בה ערב ט׳ באב לא יאכל על השלחן אלא על גבי קרקע ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא שני תבשילין. ת)ויש (פירושין) [פרושים] שמונעין מכל ליפתן אלא פת ומלח ומים במשורה. ויש פרושים אוכלין ביצה אחת לבדה מין מאכל שאין לו פה. כגון ר׳ יצחק בר יהודה: ת׳. ובקונטרס (לוהיר) [לותיר] מצ׳ לא יאכל שני תבשילים כגון עדשים ופולין. וכל שהוא מבושל אפילו ביחד כגון מילת מגבינה ובצים טרופים בה (לא) הוי שני תבשילין. וכל שני מיני פירות מותר דאין זה שני תבשילין. ע״כ: ובקונטרס דמסכת כלאים מצ׳ לא יאכל שני תבשילין. כלומר שני בישולין כגון דג מבושל וביצה מבושלת. או אפילו קטנית לא יאכל ב׳ מיני תבשיל. ופר״ה אפילו אורז ועדשים. כל דבר שאוכל כמות שהוא חי אין בישולו קרי בישול ואפילו (בושלו) [לבשל] יכול שני תבשילין כאילו. ועוד בשלהי תענית. לא יאכל בשר ולא ישתה יין. תנא (אכל)

חסרון וחלוף בסדר הפרשות. ס) הני נשי דידן וכו׳ כן הובא גם בפרדס סי׳ ק״ס וז״ל וכך נמצא בתלמוד ירושלמי אמר מר הני נשי דידן דלא שתו חמרא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב וכו׳ ונראה שכך הי׳ גירסתם בירושלמי פסחים פ״ד ה״א, ובתענית פ״א ה״ו, וכן הביא הגירסא הכ״ב בריש ה׳ ט״ב ירושלמי אילן נשייא דנהיגי דלא למשתי חמרא מדעייל אב מנהגא שבו פסק אבן שתיה, ובסוף ה׳ תש״ב הביא מירושלמי דלא שתו חמרא מן י״ז בתמוז עד תב״א מנהגא וכן הוא בפרדס בשם ירושלמי ע״ש סי׳ ק״ס ועיין בשירי קרבן שכבר העיר בזה. והרד״א הביא כתב רבינו האי אע״פ דאמרינן בירושלמי דתענית ודפסחים בפרק מקום שנהגו א״ר זעירא נשיא דנהיגי דלא למשתיא חמרא ודלא למיכל בשרא מן דאב עליל עד אפוקי תעניתא מנהגא וכו׳. ת) והגאון ר׳ יצחק ב״ר יהודה וכו׳ בפרדס והגאון ר׳ יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל ביצה אחת ערב ט״ב, וע׳ בשה״ל סי׳ רס״ה ובתניא סי׳ נ״ט ומצאתי שהגאון רבינו יצחק פאסי ז״ל הי׳ נוהג וכו׳. ת) ויש פרושים וכו׳ כצ״ל ובקונטרס לותיר מצאתי כצ״ל וכל שהוא אפי׳ ביחד וכו׳ (הייני בקדרה אחת) טרופים בה הוי שני תבשילין כצ״ל והובא דעה זו בשה״ל סי׳ רס״ה והרמב״ן בתוה״א ענין אבילות ישנה כתב ויש מחמירין לאסור בשני מינין בקדרה אחת ואפי׳ בדג וביצה שעליו. וכו׳ מפני שהן קרויין שני תבשילין לענין עירוב, ואינו כן קל הוא לענין עירוב שאמרו בעירובי תבשילין לעשותן כשני תבשילין, ואינו לענין תשעה באב. וכן הוא ג״כ דעת הריטב״א תענית כ״ו ע״ב דכל שהם בתמחוי אחד וקדרה אחת אפילו כמה מינים ביחד אינו אלא תבשיל אחד ועיין בש״ג פ״ד דתענית ובא״ח סי׳ תקנ״ב סעיף ובביאורי הגר״א ס״ק ח׳ ואפילו לבשל יכול וכו׳ כצ״ל ~~לא~~ ואכל בשר וכו׳ תענית כ״ו ע״ב אבל אוכל הוא כצ״ל שם ל׳ ע״א.

סי׳ רסג, תמרא עיין כל בו ריש סי׳ סב, ואבודרהם (מהדורת ירושלים תשי״ט) ועיין ילקוט תהלים תרנג.

[אבל] אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגיתו. בשר מליח עד כמה. פי' ישהא שאין בה שמחה כשלמים. שני ימים ולילה אחד. עד אין בה שמחה. דתוך הזמן כת' כהו שמחה. וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו'. ולגבי תשעה באב מידי דאית ביה שמחה אסור. יין מגיתו. כל זמן שהוא תוסס. וכמה תסיסתו שלשה ימים: ג)ומתקנין מתשעה באב למוצאי תשעה באב: ת': ג)אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעי שהיה יושב בין תנור לכיריים ואוכל ביצה אחת ושותה לוג מים ומפסיק. לערב שורה מפה במים ומנגבה למחר מקנח בה ידיו לנקיון ומעבירה על פניו לנהור. ולא מושיט אצבעו במים משום תענוג. כי אתא רב דימי א' ערב תשעה באב מביאין לו לר' יהושע בן לוי [מטפחת] ושורה (אותם) [אותה] במים ועשה אותה כמין כלים נגובים ולמחר מקנח בה ידיו. אבל יום הכיפורים דאסירא ליה סחיטא אין שורין כלל ומוטב להושיט אצבעו במים לשום ניקיון ובהכי לא הוי תענוג: תני זעירא בר אחא ערב יום הכיפורים מביאין [לו] מטפחת נגובה ומקנח בה פניו ידיו ורגליו שהיו שרויין במים של רחיצה. למחר מעבירה על גב עיניו ואינו חושש. סחיטא ליכא. דנגובה הוייא. תענוג ליכא משום מיעוט מים דשריית ידיו דעיילי לנווה כי מעבירה על גבי עיניו למחר הא קא מינגבא וליכא אלא רטיבא בעלמא: לאחר תפילת ערבית קורא שליח ציבור איכה. ומקונן לעגמת נפש. ואי קרו כולהו ליכא עגמת (ואיכול) [ואינו] אלא כקורא בתורה הוי: וחוזר על זכור יי' מה היה לנו. והציבור עונין אחריו אחר כל פסוק ופסוק זכור יי' מה היה לנו. אוי הביטה וראה את חרפתינו (או) [אוי] מה היה לנו. ומפסוק ואתה יי' לעולם תשב עד סוף הספר אומרים יחדיו השליח ציבור והציבור. ואין מוסיף אוי. מפסוק זה ואילך: ושוב אומ' קינות לשברון לב ועגומת נפש. ואחריהן יעמוד לסדר קדושה ומתחיל ואתה קדוש. ואינו אומ' ובא לציון גואל. לפי שאין גאולה בלילה. וכן אינו אומ' ואני זאת בריתי. דנראה כמקיים ברית על הקינה. ועוד לא ימושו מפיך לא שייך למימר בו ביום. לפי שהכל בטילין בו. ובאבל שרי למימר שאם אבל אסור בתורה המנחמין מישרא שרו. ואומ' קדיש. ואינו משלימן: והולכין (לכתיחם) [לבתיהם] ואינן נותנין שלום זה לזה אלא כנזופים ואבילים פונה איש לביתו בלא דבר. ת'.

תשובה שהשיבו קהל רומא על שירת הים דהיינו ויושע.

רסה. דעו כי שירת הים היה מנהגינו מנהג כל קהל רומא ומנהג כל קהילות אשר סביבותינו. ומנהג כל קהילות אשר בספרד מיום גלות ירושלם ועד עתה לומרה כל השנה כולה בכל יום ויום ד)זולתי תשעה באב בלבד. שאין אומריי אותה משום אבל. וכן בבית האבל אינו אומ' אותה כל שבעה ימים. ומנהג אבותינו תורה היא. ובכמה מקומות אמרי רבותי' בתלמוד ארץ ישראל. da)מנהג מבטל את ההלכה.

ג) ומתקנין מט"ב למוצאי ט"ב תוספתא סוף תענית והביאה הרא"ש סוף תענית, ועיין מרדכי רי"ש מ"ק, ובטור א"ח סוף סי' תקנ"ט. ג) אמרו עליו וכו' לערב שורה מפה במים וכו' כי אתא רב דימי וכו' תני זעירא וכו' עיין תענית ל' ע"א. ויומא ע"ח ע"ב, וברש"י שם, ועיין ברי"ף פרק יוה"כ וז"ל ואסיקנא דבערב ט"ב שורה במים ועושה כמין כלים נגובים, וערב יו"כ מקנח בה ידיו ורגליו ולמחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, אבל אין שורה במים מעיקרא דחייש לסחיטה בשעה שמעבירה על גבי פניו, וכן הלכתא, ועיין בר"ן שם אבל ביה"כ הי' מחמיר יותר שהיה סוחט אותה הרבה עד שהיה עושה אותה כמין כלים נגובים ומתוך כך אין בה כדי לקנח פניו ידיו ורגליו בלילה אלא למחר מעבירה ע"ג עיניו זהו פירש של שמועה זו לפי גירסת הרב אלפס ז"ל ויש נוסחאות אחרות בהלכה זו, ועיין מרדכי פרק יוה"כ סי' תשכ"ה, ובראש"ש שם סי' ז', ולהמחבר היתה נוסחא אחרת בההיא דתענית שם וביומא שם. מטפחת ושורה אותה כצ"ל, והולכין לבתיהם כצ"ל. ד) זולתי תשעה באב בלבד וכן הוא במנהיג וז"ל וכן שמעתי שבארץ ישראל מדלגין היום (בט"ב) שירת הים ע"ש. da) מנהג מבטל את ההלכה ירושלמי ריש פרק השוכר את הפועלין, וע' ירושלמי

לפי שאין גאולה בלילה עיין ראבי"ה 674.

וכל שכן דבר זה שאין הלכה סותרתו ואין לו זכר בכל התלמוד. ושנהיגו רבותי׳ לאומרה יען כי הזמירות חובה היה עלינו לאומרה בכל יום דא״ר יוסי יהי חלקי מגומרי הלל בכל יום. ומסקנא כי קאמרי׳ בפסוקי דזמרה. ולפיכך תיקנו רבותינו לומר עמהם זו השירה שהיא על מפלת אויבינו. ולתת שבח למפליא פלאות ולברך את שמו לפניהם ולאחריהם. לפניהם ברוך שאמר. ולאחריהם ישתבח. הילכך אין ראוי למונעה אלא יום תשעה באב בלבד. לפי שהוא יום נפילה. המקום ברחמיו יקימנו ויקם סוכת דוד הנופלת. ויש אנשים שרצו לומרה אפילו בבית אבל. ואמרו שאין ראוי למונעה. ולא יכלו. מפני המנהג. ושאמור בסידורים שאין אומרי׳ שירה בראש השנה וביום הכיפורים לא אמרן אלא על ההלל כלומר שאין אומרין הלל בראש השנה ויום הכיפורים. אבל שירת הים חובה עלינו לאומרה. והק׳ יאיר עינינו במאור תורה: ע״כ ת׳:

רסו. למחר גוללין ספר תורה במקומו שלא למעט בכבודו. ה)וקורין כי תוליד בנים ובני בנים כהן ולוי וישראל. וישראל שהוא מפטיר אסף אסיפם וישיב ספר תורה למקומו: ואינם נופלים על פניהם משום שני שתם תפילתי. ת׳. ויגמר תהילה ואומרי׳ למנצח. ובא לציון ומדלג ואני זאת בריתי. ת׳. מפני שכפרו בתורה ואירע להם מה שאירע להם: ת׳: ואומר׳ ואתה קדוש וכל סדר קדושה: קדיש שלם. ישב לקינות לענן לב הציבור וזכרון אבל. שוב עוסקין הכל באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ובכל מקום תלמידי חכמים בטילין מלימודים. ולא ילך אדם מטייל בשוק כיוצא לשוט. הרי תורה בטילה משום דכת׳ בה משמחי לב. ומאי יקל ראשו לעסוק בדברים בטילים אלא ליעיין במילי דעיגונא דברי כיבושים ומורך לב לשדי בהם להכניע מתורה:

למנחה קורין ויחל. ומפטירין דרשו. כשאר תעניות. ומתפללין נחם בבונה ירושלם. ת׳ במגנצא או׳ ענינו בתשעה באב שחרית ומנחה. ואף שמעתי (שבבל) [שבבבל] או׳ סליחות בתשעה באב בישיבה: ת׳: שחרית ומנחה מתפלל שליח ציבור ענינו בין גואל לרופא והיחיד בשומע תפילה: ויש שפורשים מבשר ויין גם הלילה הזה לאחר התענית משום אנינות הלב ותוקפו של צום. ועוד האי רבן יוחנן בן זכאי אי הואי התם הוה קבענא ליה בעשירי דעיקר שריפה בדידיה הוה. שכן לערב הציתו בו האור ושרף לילו של עשירי ויומו. אמרו לו אתחולי פרענות׳ מיהא בתשיעי הוה: ו)ושבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס בין מלפניו בין מלאחריו ואפילו לכבס ולהניח. אלא בחמשי לאחריו התירו מפני כבוד השבת. [אמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד] ז)אמר שמואל מעברתא ומיניקתא מחייבין למיתב בתענית בתשעה באב ואשלומה. (דרש) [דדרש] רבא עוברות ומיניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים: ובין השמשות שלו אסור. וכן אמרו משום ר׳ יוחנן. ח)ותנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור באכילה ושתייה

פ״ז דיבמות ה״ג. ה) וקורין כי תוליד וכו׳ סוף מגילה, וישראל שהוא מפטיר וכו׳ שם האמר דבן יוחנן בן זכאי אי הואי התם וכו׳ וכן הוא בתניא ר׳ יוחנן בן זכאי ולפנינו תענית כ״ט ע״א ר״י סתם. (ועיין ד״ס תענית שם). ו) ושבת שחל ט׳ באב וכו׳ שם כ״ט ע״ב. ז) אמר שמואל מעברתא וכו׳ על האי מימרא דשמואל עמדתי משתומם כשעה חדא כי לא ידעתי מקומה בכל הש״ס, אשר ע״כ גזרתי אומר כי חסר בדברי המחבר וכצ״ל אמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד, והוא בתענית י״א ע״ב, והאי מעברתא וכו׳ הוא מילתא אחריתא מלשון המחבר עצמו ומביא ראיה לדין זה מהא דדריש רבא עוברות ומיניקות וכו׳ והוא מימרא דרבא פסחים נ״ד ע״ב, אך לבי היה נוקפי אם כוונתי אל האמת, עד שיגעתי ומצאתי שדברי המחבר הן הן לשון ה״ג ה׳ תשעה באב ותענית והתם גרס כמו שהגהתי וב״ה שכוונתי אל האמת. ח) ות״ר כל

ברחיצה ובסיכה ובנעילת סנדל ותשמיש המטה. ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים. ולשנות במשנה במדרש בהלכה. אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרותו ושונה במקום שאינו רגיל לשנות. ותינוקות של בית רבן אינן בטלין. דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר אינו קורא ושונה אף במקום שאינו רגיל לקרות. אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן בטילין. משום שנאמר פיקודי יי' ישרים משמחי לב. ותנן ט) מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין. שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטילין. רשב"ג אומר יעשו כל אדם עצמו כתלמידי חכמים שיתענו. ר"ג אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. ר' עקיב' אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב כאילו עושה ביום הכיפורים. וחכמים אומרים כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחתה של ירושלם שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. וכל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עוונותם על (עצמם) [עצמתם]. ולא מיבעיא בתשעה באב גופיה אלא אפילו יא) מריש ירחא (לא) מיתבעי ליה לשנויי (כבריחותא) [בבריחותא]. דתנן כ) משנכנס אב ממעטין בשמחה:

שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת: תניא ל) תשעה באב שחל להיות בשבת. וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתה. חל להיות ערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. דברי ר' יהודה שאמר משום ר' עקיב'. א"ר יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני ר' עקיב' והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח. ולא מפני שתאב לה אלא להורות הלכה לתלמידים. ר' יוסי אומר מתענה ומשלים. וכן הלכה:

רסז. וכן אמר רב נטרונאי גאון בר הילאי ראש ישיבה תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת להבדיל אי אפשר מ) שכבר עשו תקנה כרב תחליפא בר אבדימי אמ' שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. והיינו דווקא דאין לו יין במוצאי שבת. אבל במקום שמצוי שם יין אין עושין כך. וליפטר מן ההבדלה כל עיקר אי אפשר שהרי לא טעם כלום משנכנס חול. הילכך אין תקנה אלא להבדיל למוצאי תשעה באב. וכן אנו נוהגין. וכך ראינו רבותי שעושים אבל לא על (ידי) האור: תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת. למוצאי שבת מברך ר' על האש אע"פ שאין מבדילין עד לאחר תענית למוצאי התענית. דלמוצאי שבת אין מבדילין שהרי כבר שהחשיך חל התענית ואינו יכול להבדיל לפי שאינו רשאי לטעום ואין מבהילין אלא על הכוס. ת'. וכי תימא ניתביה לינוקא. אתי

מצות וכו' ע"ש בתענית ל' ע"א איזה שינוים, ובה"ג שם, ותינוקות של בית רבן אינן בטילין דברי ר"מ וכו' ולפנינו שם בדברי ר"מ ותינוקות שב"ר בטלין, וגירסתו כגירסת הבה"ג והרי"ף והרא"ש. ט) מקום שנהגו וכו' פסחים נ"ד ע"ב תענית ל' ע"ב. י) ר"ג אומר כל העושה וכו' ר' עקיבא אומר וכו' חלופי גרסאות יש כאן עיין תענית ל' ע"ב. ובריי"ף סוף תענית, וברמב"ן בתוה"א ענין אבילות ישנה, וגירסת המחבר כגירסת בה"ג. יא) אפילו מריש ירחא מתבעי ליה לשנויי בבדיחותא כצ"ל וכן הוא בה"ג, ובסרע"ג הלשון ולא מבעיא תשעה באב גופיה אלא מריש ירחא דאב נמי מתבעי ליה לשנויי ולא לאבדוחי נפשיה. כ) משנכנס אב וכו' תענית כ"ו ע"ב ל) תשעה באב שחל להיות בשבת וכו' עירובין מ"א ע"ב. ותענית כ"ט ע"ב — חל להיות ע"ש עירובין מ"א ע"א. מ) שכבר עשו תקנה כרב תחליפא וכו' פי' אע"פ שכבר עשו תקנה כרב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל מתפלל אדם וכו' הכי הוה גריס בההיא מימרא בברכות כ"ז ע"ב, והכי הוא ג"כ בסרע"ג, ועיין בפרדס סי' קנ"ה, וסי' קס"ב, ובה"ג ה' קידוש והבדלה ובתוה"א להרמב"ן ה' אבילות ישנה והובא דעתם ברא"ש פ"ד דתענית סי' מ' ועיין בר"ן פ' ע"פ, ובפ' ד' דתענית ד"ה ולענין הבדלה וכו' ובש"ג סוף מס' תענית ובמאה שערים למהרצ"ג סוף הלכות הבדלה. ובטור א"ח סי' תקנ"ו

למיסרך. ת׳. ואם תאמר א״כ למה הוא מותר במלאכה כמו הבערה ובישול שמותר בתשעה באב. כגון שהבדיל בתפילה ובניו ובני ביתו: ת׳. ואחר שיקראו איכה נהגו לומר מזמור זה: על נהרות בבל. ונתתי את לבי על זה המנהג אשר נהגו בבורגויינא מה שלא נהגו בשאר מקומות ובדקתי נ) ומצאתי כת׳ במסכת סופרים: אב״ן: ס) עוד מצאתי במסכתא סופרים. הקורא ברות ובשיר השירים ובקהלת ואיכה מברך על מקרא מגילה. ובמגילת אסתר מנ״ח. ובנביאים ובכתובים מברך לקרוא בכתבי הקודש. ת׳:

רסח. על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרינו את ציון: על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון: איך נשיר את שיר י״י על אדמת נכר: אם אשכחך (את) ירושלם תשכח ימיני: תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי: זכור י״י לבני אדום את [יום] ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה: בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו: אשרי שיאחז ונפץ [את] עוללייך אל הסלע:

ועומד לפני התיבה ואומר ואתה קדוש וכל סדר קדושה. קדש ואינו משלימו. ואין אומר פיטום הקטורת: הל להיות במוצאי שבת אין אומר ויהי נועם. אלא מתחיל ואתה קדוש: ואף אינו אומר ויתן לך. ולא פיטום הקטורת:

תשעה באב שחל להיות בשני ובחמישי מפסיקין (הפרש) [הפרשה] וקורין כי תוליד. ומפטיר אסף אסיפם. וגולל ספר תורה. אשרי למנצח ומדלג ואני זאת בריתי. ואומר ואתה קדוש כו׳: ובין יחיד ובין ציבור אומר נחם בבונה ירושלים קודם חתימת הברכה: ע) ורב עמרם סידר בתשעה באב ערבית שחרית ומנחה אומר נחם: ולא נהגו לומרו כי אם במנחה:

רסט. נחם י״י אלהינו את אבילי ציון ואת ירושלם ואת העיר האבילה והבזוייה והחריבה והשוממה. ההריבה ממעונות ישראל והשוממה מבלי בניה והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה ויבעלוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים ויטילו עמך ישראל להרב ויהרגו בזדון הסידי עליון על כן ציון במרר תבכה וירושלם תתן קולה לבי לבי על הלליהם מעי מעי על חלליהם כי אתה י״י באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם י״י חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ב״א י״י מנחם ציון עירו ובונה ירושלם: ושחרית ומנחה מתפלל שליח ציבור עננו בין גואל לרופא: ויחיד אומ׳ במנחה בשומע תפלה:

רע. עננו י״י עננו ביום צרה תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו אל תפן אל רשעינו ואל קשיינו ואל חטאתינו ואל תסתר פניך ממנו ואל תעלם אזנך משוע תחינתינו היה נא קרוב לשוועינו יהי נא חסדך לנחמנו טרם נקרא אליך עננו. כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע: כי אתה י״י עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

זה סדר הילכות תענית:

רעא. פ) **אילו** ימים שמתענין בהם מן התורה. וכל מי שיתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב: באחד בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים

נ) ומצאתי כתוב וכו׳ ע״ש פרק י״ח אלהים באו גוים בנחלותיך. ועל נהרות בבל וכו׳. ס) עוד מצאתי שם פי״ד ע״ש. ע) ורב עמרם סידר וכו׳ אומר נחם וכו׳ לפנינו בסרע״ג גאון איתא ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה וכו׳ וכמגיע עד ולירושלים וכו׳ אומר רחם וכו׳ וכל הנוסחא משונה מאשר נעתק כאן ע״ש. פ) אלו ימים שמתענין וכו׳ והוא ממגילת תענית והובא בבה״ג ה.

הנביאה ונסתלקה הבאר: בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון: בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון הברית: בעשרים ושמונה בו מת שמואל הנביא. וספדו עליו כל ישראל: בעשרים (ושלשים) [ושלשה] בסיון בטלו הקרבנות מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט: בעשרים וחמשה בו נהרג רשב"ג. ור' ישמעאל בן אלישע. ור' חנניא סגן הכהנים: בעשרים ושבעה בו נשרף ר' חנניא בן תרדיון וספר תורה עמו: בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף (אפוטמוס) [אפוסטמוס] את התורה והעמיד צלם בהיכל: באחד באב מת אהרן הכהן הגדול: בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ והרב הבית בראשונה ובשנייה: ונלכדה ביתר ונחרשה העיר: בשמונה עשר בו כבה נר מערבי בימי אחז: בשבעה באלול מתו מוציאי דבת הארץ במגפה: בחמשי בתשרי מתו עשרים איש מישראל ונחבש ר' עקיבי בבית האיסורין ומת: בשבעה בו נגזר על אבותינו שימותו בחרב וברעב: ובעשרה בו מתו עושי העגל: בששה במרחשוון עיוורו עיני צדקייהו ושחטו בניו לעיניו: בשמונה בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך מפי ירמיהו: בשמונה בטבת נכתבה תורת יוונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם ג' ימים: בתשעה בו סמך [מלך] בבל על ירושלים: [בחמשה בשבט מתו הצדיקים שהיו בימי יהושע בן נון] בעשרים ושלשה בו נתקבצו כל ישראל על בני בנימן על דבר פילגש בגבעה ועל צלם מיכה: בשבעה באדר מת משה רבינו. בתשעה בו גזרו תעניות על שנחלקו בית שמאי ובית הילל זה על זה: אילו תענית שקיבלו ישראל עצמן מן התורה: ל) ועוד גזרו אבותינו שיהו מתענין בשני ובחמשי מפני שלשה דברים. על חורבן הבית ועל תורה שנשרפת ועל חרפת השם: ולעתיד לבא הקי הפכם לששון. שנאמר והפכתי אבלם לששון (ונימחתים) [וניחמתים] ושימחתים מיגונם:

א"ר זעירא אמר רב הונא ק) יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אוכל ושותה כל [הלילה] למחר מתפלל תפילת תענית. לן בתעניתו למחר אין מתפלל תפילת תענית:

ר' עקיבי איקלע לגינזק בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות. קנקנין של גוים אסורין או מותרין. במה שימש משה. כל שבעת ימי המלואים. לא הוה בידיה. אתא שאיל בי מדרשא. אמרו ליה הילכתא מתענין לשעות. וקנקנין של גוים לאחר שנים עשר חדש מותרין. ובמה שימש משה כל שבעת ימי המילואים. בחלוק לבן שאין בו אימרא. ת':

כ) אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית. אמר רבה בר שילא לימי הכי. אהא למחר בתענית יחיד. יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת. ר"ח. וקיימא לן

תשעה באב, ובטור א"ח ובש"ע סי' תקפ"ו ועי' מ"א מה שהביא בשם השל"ה התענית האלו נמצאים בג' ספרים בטור ובכ"ב ובבה"ג וכו' ועכשיו זכינו לראות שגם המחבר שקדם טובא להכ"ב וטור חשיב להו, בעשרים ושלשה בסיון כצ"ל בטלו הקרבנות ובבה"ג איתא בטלו הבכורים מעלות לירושלים וכן הוא בטור ובש"ע סי' הנ"ל בשבעה באלול מתו מוציאי דבת הארץ, וכן בבה"ג ות"י פ' שלח ובטור וש"ע איתא בי"ז באלול וכו' בחמשי בתשרי וכו' ובה"ג איתא בשלשה בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם ובעשרה בו מתו עושי העגל, בששה במרחשוון עיוורו עיני צדקיהו וכו' וכן הוא בבה"ג, אך בטור ובש"ע שם איתא בז' במרחשוון וכבר העיר בזה המ"א שם ס"ק ד', בשמנה בכסליו שרף וכו' וכן הוא בבה"ג, ובטור וש"ע איתא בכ"ח כסלו ועי' מ"א שם ס"ק ה' בתשעה בו סמך מלך בבל וכו' כצ"ל ובה"ג איתא לא כתבו רבותינו על מה הוא, וכן הוא בטור ובש"ע סי' הנ"ל. ובבה"ג איתא בעשרה סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה, בחמשה בשבט מתו הצדיקים שהיו בימי יהושע בן נון בכ"ג בו וכו' כצ"ל וכן הוא בבה"ג ועיין מ"א ס"ז. בעשרים ושלשה בו נתקבצו וכו'. על דבר פלגש בגבעה וכן הוא ג"כ בטור ובש"ע אך בה"ג איתא בשלשה בו נתקבצו וכו'. ל) ועוד גזרו אבותינו וכו' כן הוא בבה"ג ה' תשעה באב. ק) יחיד שקבל עליו וכו' כל הלילה וכו' כצ"ל תענית י"א ע"ב ר' עקיבא איקלע וכו' שם ועיין פירש"י דגרים מר עוקבא דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הנך בעיי, ועיין ע"ז ל"ד ע"א דגרסינן ר"ע איקלע וכו' ובתוס' שם ד"ה ר"ע איקלע וכו' ועיין בגבורות ארי על תענית שם. כ) אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית וכו' שם י"ב ע"ב

בז' באלול תענית סדר"ע השלם ח"ב עד.

שמואל דאמר כל תענית שלא קיבלה עליו אינו מועיל לו. וצריך לקבלה בתפילת
מנחה דווקא. דהא איפליג עלה פ"ק דתענית רב אמר מקבלה במנחה. ושמואל אמר
תפילת המנחה. כלומר צריך להיות כולל אילו הדברים בשומע תפילה. אמר רב יוסף
וותיה דשמואל מסתברא. דתנן ייסר עצמו בצלו. מאי ייסר. יאסר. כלומר מקודם
קבל עליו בתפילתו תענית ונמצא אוסר עצמו באכילה ושתייה בקבלת תענית בתפילתו.
ר"ת. דאי לא חיישינן שמא תענית ציבור קיבל עליו. ואסור בנעילת הסנדל וכו'.
אסקינ' רבנן דבי רב אשי באילו התעניות השנויות במשנתינו הוו מסיימי מסנייהו
י אורחייהו ואתי לבי תעניתא. סברי לה כשמואל דאמר אין תענית ציבור בבבל
לא בתשעה באב בלבד: וכן הלכה: והילכך בתפילת המנחה דווקא מקבלה. ולא
קודם לכן שלא בשעת תפילה. ובשומע תפילה. ולא בשאר ברכות. דקיימא לן שואל
אדם צרכיו בשומע תפילה. וכך יאמר הריני למחר כו'. ותרציני כי אתה שומע תפילות
עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפילה: ע"כ ת':

תנו רבנן ס) עד מתי אוכל ושותה. עד שיעלה עמוד השחר. ר' אליעזר אומר עד
קרות הגבר. אמר רבא לא שנו אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל. איתיביה
אביי ישן ועומד הרי זה אוכל. התם שלא סילק איכא דאמרי התם במתנמנם. היכי דמי
מתנמנם. אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר. כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי
סברא וכי מדכרו ליה מדכר: ת'. ת) ובירושלמי אמרינן ישן ועומד אסור. לא שנו
אלא שלא התנה אבל התנה מותר. פר"ת. קיימא לן דלגבי תענית דאכיל בליליא
מפסיק אם גמר וסילק לא יאכל. אבל אם סילק ודעתו עוד לאכל אעפ"י שישן
עומד ואוכל. אבל בתענית שפוסק בו מבעוד יום אי אעפ"י שפסק חוזר ואוכל עד
שיבא השמש. כי הא דאמרי' א) באגדת איכה. ר' יהודה בן בתירא אזל לנציבין
בערובת צומא רבא. אתא ריש כנישתא לזמוניה. א"ל כבר אכלי ופסקי לי א"ל אשגח
עלאי דלא לימרו אינשי ההוא ר' לא אשגח עלוי. אזל עימיה. ובסיפא אמרין. אכל
מן כל עיגול חד פתית. ואכל (מין) [מן] כל תבשיל חד פס. ושת מן כל כוס וכוס
חד כוס. ש"מ דאע"ג דפסיק אכיל. ולעניין משתייא מיא היכא דאית ליה למיכל אית
ליה למשתי: כן כתב ר"ת. וכן פסק רב האיי גאון זצוק"ל: ע"כ ת':

אמר רב יהודה ב) לוה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה דשמואל. אמר לי
פשיטא. לא יהא אלא נדר נדר מי לא ישלם ואזיל: רב יהושע בריה דרב אידי
איקלע לבי רב אשי. אמרו ליה ג) ליטעום מר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא. לוזיף
מר וליפרע. לא סבר לה מר להא דאמר רב יהודה לוה אדם תעניתו ופורע. אמר
להו תענית חלום הוא. דאמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גורייא אמר רב יפה
תענית לחלום כאש בנעורת. אמר רב חסדא ובו ביום. רב יוסף ואפילו בשבת: בעא
מיניה ד) אשיאן תנא דבי רב מרב מי ששרוי בתענית מהו שיטעום. אכילה קביל
עילויה והא לא קאכיל. או דילמא הנאה קביל עילויה. והא קא מיתהני. א"ל טועם
ואין בכך כלום: תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה. שרוי בתענית טועם ואין

מאהבת הקיצור הביא רק התחלת המאמר הנוגע להלכה, וקיי"ל כשמואל וכו' שם י"ב ע"א. רב
אמר מקבלה במנחה וכו' שם ואסיקנא רבנן וכו' שם י"ב ע"ב. ס) עד מתי אוכל ושותה וכו'
בספרים שלפנינו איתא בתענית י"ב ע"א עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי, ר' אלעזר בר' שמעון
אומר וכו' ובכל הסוגיא הנוסחא משונה מאשר היא לפנינו שם. ת) ובירושלמי אמרינן וכו' עיין
ירושלמי תענית פ"א סוף ה"ד ועיין תוס' שם י"ב ע"ב ד"ה גים וגו' ותוס' שבת קי"ח ע"א ד"ה
לפי וכו'. א) באגדת איכה ריב"ב וכו' עיין מדרש איכה פ"ג ושם הנוסחא משונה מאשר הביא
פה, והובא המדרש בתוס' עירובין מ"א ע"א ד"ה אי אתם וכו' וברא"ש תענית פ"א סי' י"ד ע"ש.
ב) לוה אדם תעניתו וכו' תענית י"ב ע"ב ושם אמר רב יהודה אמר רב וכו' ע"ש. ג) ליטעום מר
מידי וכו' שם. ד) אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי וכו' כן הוא בברכות י"ד ע"א, ועיין בתוס'

לעגין משתייא מיא עיין אוצה"ג תענית 19.

בכך כלום. ועד כמה. עד רביעתא. ר' אמי ור' (יוסי) [אסי] טעמי עד רביעתא. ת
פי' טועמים בפיהם. דכתיב וחיך יטעם לאכול. ומשליך מפיו ואינו בולע כלום. שאכ
שתה כדי רביעית היינו מלא לוגמיו. ונמצא שתה והפסיד תעניתו. ת': ה) אדבריה רב
יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל תפילת תענית. והיכ
אומרה בין גואל לרופא. מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו. אלא
אמר רב יצחק בשומע תפילה. וכן אמר רב ששת בשומע תפילה. ואי אשתלי ולא
אזכר. אומרה קמי יהיו לרצון אמרי פי. ומי שיושב בתענית בשבת או ביום טו
שאין בו שומע תפילה כך אומרה ביהיו לרצון אמרי פי: וציבור שיושבין בתעני
ושליח ציבור לא נתענה יורידו לפני התיבה מי שנתענה שיאמר עניננו באמת. אב
מי שלא נתענה. אי אפשר לומר עניננו: ו) רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתו
דמצלי אמר הכי. רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שבזמן שבית המקדש קיים אד
חוטא ומקריב קרבן ומתכפר לו ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו עכשיו ישבת
היום בתענית ונתמעט חלבי ודמי [יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי] שנתמעט כקרב
מונח על גבי המזבח ותרציני: והכי אמר רבינו נתן שאין מנהג אצלינו לומר שלש
(עשה) [עשרה] מדות בתפילתו לבדו אלא בציבור. ולוואי כשהציבור מתפללין ביו
תענית ועושין צדקה ומבקשין רחמים ומכוונין לבם לאביהם שבשמים. הק' מרח
עליהם ואין מואס תפילתם ועונה אותם. שנאמר הן אל כביר לא ימאס. וכרת הק
ברית עם משה ועם אבותינו a‍ו) שאין תפילתם חוזרת ריקם. שנאמר הנה אנכי כרת ברית
לפיכך אין אומרין אותו אלא בציבור: א"ר אלעזר ז) גדולה תענית יותר מן הצדק
שזה בגופו וזה בממונו:

ח) תנו רבנן אדם שיש בו עבירה ואינה רוצה לחזור בו ומתוודה. למה הוא דומ
למי שתופס שרץ בידו ואפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה
זורקו מידו עלתה לו. שנאמר ומודה ועוזב ירוחם: ואומר נשא לבבינו אל כפים א
אל בשמים. אמר רב זוטרא בר טובייה אמר רב מאי דכתיב היתה לי נחלתי כארי
ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ט) זה שליח ציבור היורד לפני התיבה שאי
הגון: תנו רבנן י) מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רננו
ולא נענה. ירד ר' עקיבא אחריו. ואמר אבינו מלכינו אין לנו מלך אלא אתה. אבי
מלכינו רחם עלינו ונענה. כסבורין העם לומר שזה גדול מזה. יצתה בת קול ואמר
לא שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מידותיו וזה אינו מעביר על מידותיו:

ובשמעבירין לפני התיבה מעבירין אדם הגון הראוי להתפלל ולהתענות. כדתנן גב
תענית של בצורת. כ) עמדו בתפילה מעבירין לפני התיבה זקן ורגי
שיש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפילה: ל) תנו רבנן אעפ"י שיש
שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל. ר' יהודה אומר מיטפל ואין ל
ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם זקן ופירקו נאה שפל ברך ומרוצה לעם ויש ל
נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה בנביאים ובכתובים. ולשנות במשנה ובמדר
בהלכות ואגדות ובקי בכל הברכות כולם. ואמרי' מיטפל ואין לו היינו ביתו ריקם

שם ד"ה טועם וכו'. ה) אדבריה רב יהודה וכו' תענית י"ג ע"ב ועיין ערוך ערך קבל א'. ו) רב
ששת כי הוה יתיב וכו' ברכות י"ז ע"א ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמ
שנתמעט כצ"ל והמעתיק החסיר מן ודמי עד ודמי. a‍ו) ר"ה י"ז ע"ב. ז) גדולה תענית וכו' ברכות ל"ב ע"ב.
ח) ת"ר אדם שיש בו עבירה וכו' לפנינו בתענית ט"ז ע"א הוא מימרא דרב אדא בר אהבה, ולפי שנמצ
גם בתוספתא דתענית, פ"א קתני לשון ת"ר. ט) זה שליח ציבור וכו' שם ט"ז ע"ב ע"ש. י) מעשה
ברבי אליעזר וכו' שם כ"ה ע"כ ושם איתא כ"ד ברכות וכו'. וגירסת המחבר הוא כגירסת סרע"
וגירסת הבה"ג כ"ד רננות. כ) עמדו בתפלה וכו' שם ט"ז ע"א. ל) ת"ר אעפ"י שיש וכו' שם ט"

עינינו בשבת עיין ראבי"ה תענית 624.

אמר רב חסדא מאי מ) ביתו ריקם מן העבירה. ומאי פירקו נאה. אמר אביי שלא יצא עליו שם רע בילדותו. שנאמר היתה נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב זה שליח ציבור היורד לפני התיבה שאינו הגון: מא) ושאילו מקמי ריש מתיבתא שליח ציבור שמרננים עליו דברים רעים מהו להוציאו ולהכנים אחר תחתיו. מי שמרצה בין ישראל לאביהם שבשמים הלא צריך להיות צדיק וישר ונקי מכל דופי. ואם אינו כבר אמרו חכמים היתה לי נחלתי וגו'. כו'. זה שליח ציבור היורד לפני התיבה שאינו הגון. סתמא אפילו בחול ואפילו בלא תענית. וכל שכן בראש השנה וביום הכיפורים וביום תענית שצריך להרבות ברחמים. וצריך להיות כמו ששנינו ר' יהודה אומר מטפל ואין לו כו'. ושלא יצא עליו שם רע בילדותו. השתא כל כך אנו צריכין אפילו מילדותו. מרנגין עליו לא כל שכן שמסלקין אותו: ובשביל שליח ציבור סומא שדרו. סומא כשר הוא. ואין מסלקין אותו בזמן שמעשיו מתוקנין: ולומר סליחות כך ראוי כשמגיע שליח ציבור לחנון המרבה לסלוח אינו הותם. אלא מתחיל בסליחות. ובהתחלת סליחות הרבה מנהגים יש. כי יש שמתחילין כי על רחמיך הרבים. ויש שמתחילין בפסוקי ריצוי וסליחה. ויש שמתחילין לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך. ויש שמתחילין שומע תפילה:

תענית של צום הרביעי י״ז בתמוז. צום החמישי. תשעה באב. צום השביעי. ג' בתשרי. צום העשירי. עשרה בטבת. כל התעניות אין קורין בהן אלא בויחל משה בין בשחרית בין במנחה. ובכולן אין מפטירין בשחרית. חוץ משחרית של ט' באב שקורין כי תוליד בנים. ומפטיר באסף אסיפם: וכן מנהג בשתי ישיבות: וכל תעניות שגוזרין ציבור בין בשני ובחמשי בין באחד בשבת בין בשלישי ורביעי קורין ויחל בין בשחרית בין במנחה. ובכולן יש בהן נשיאות כפים במנחה: חוץ מיום הכיפורים שתחת מנחה נושאין כפיהם בנעילה. וכן מנהג בשתי ישיבות: ת'. ודבר זה אינו מפורש בהדיא במסכת סופרים דלשם מפרש ויחל. ולא חילק בין שחרית למנחה. אבל יש לו להוכיח מפ' בני העיר דאנן לית לן למימר ויחל אלא במנחה. דאמרינן נ) בשלהי פ' [בני העיר] תנן לכל מפסיקין לראשי הדשים לחנוכה ופורים לתעניות ולמעמדות ויום הכיפורים. ס) ופריך ובתעניות למה לי הפסקה. ליקרי מצפרא בעייננא ריומא ולמנחתא בתעניתא. אמר רב שישא בריה דרב אידי. מסייע ליה לרב הונא. דאמר מצפרא כינופייא. היכי עבדי. אמר אביי מצפרא לפלגא דיומא מעייני במילי דמתא. כדאיתא התם. ובשלהי פ״ק דתענית: מהכא שמעינן דאי לא מצפרא כינופייא הוה קרינן מצפרא בעינינא דיומא ולמנחתא בתעניתא. א״כ השתא דלית לן כינופייא הוה לן למיקרי בצפרא בעינינא דיומא ולא בויחל. מ״ר: יב״ן: ומיכן סמך הרב ר' בכור שור שלא לקרות בשחרית ויחל אלא בפרשת דיומא: ופי' מצפרא כינופייא. מאספים בני העיר ובודקין ומזהירין. אם יש עבירה בידם ויחדלו כדי לקבל תעניתם ואין פנאי לקרות שחרית בתורה:

ע״א ולשנות במשנה לפנינו ליתא תיבת במשנה. מ) ביתו ריקם מן העבירה וכו' שלא יצא עליו וכו' שם ט״ז ע״ב. מא) ושאילו מקמי ריש מתיבתא ש״צ שמרננים וכו' כעין שאלה ותשובה כזו נמצא בפרדס לרש״י ז״ל סי' כ״ו וששאלתם חזן הכנסת שהוא שליח צבור שמרננים עליו וכו' מי שמרצה בין ישראל לאביהם שבשמים הלא צריך להיות צדיק וישר וכו' ובשביל ש״ץ סומא שדרו וכו' הוא ג״כ בפרדס בסי' הנ״ל דכשר והובא בשה״ל סי' יו״ד ובתניא סי' ג' כלשונו ממש, ועיין באו״ז ח״א סי' קט״ו שהביא דין דש״ץ שמרננין עליו בדברים רעים בשם ספר המקצאות, ודין סומא דכשר הביא בשם רב יהודאי גאון, ועיין בשערי תשובה סי' רמ״ה בשם רב נטרונאי ז״ל מאור עינים מותר לירד לפני התיבה, ושם סי' נ״א בש״ץ שמרננים עליו בדברים רעים בשם רבינו האי, ועיין בשו״ת הרא״ש כלל ד' סי' כ״א, ובמדרש תנחומא פ' תולדות, ובתוס' ר״ה ל״ג ע״א ד״ה הא ר״י וכ' ותוס' עירובין צ״ו ע״א ד״ה דילמא וכו'. נ) בשלהי פרק בני העיר כצ״ל תנן לכל מפסיקין וכו' מגילה כ״ט ע״א. ס) ופריך ובתעניות למה לי הפסקה שם ל' ע״ב אמר רב שישא וכו'.

ש״צ שמרננים עליו עיין אוצה״ג 27.

רעב. ופרשת ויחל שנתקן בתעניות. לפי שאין פרשה השוה לכל תעניות כי אם זו. שהרי אם מתענין בשבת ויקרא קורין ויקרא. ואם מתענין בשבת שמות קורין שמות. הרי לך שאין פרשת תענית קבועה: ועוד שויחל לפי עניין היום בקשת סליחה ורחמים. ועוד pa) שנתעטף הקי' כשליח ציבור והראה למשה סדר עבודות סליחה ומחילה וי"ג מדות האמורות בפרשת ויחל. לכך נתקן ויחל: כך מצאתי בשימושא רבא דגאונים: ועוד מצאתי כי השתא מפני שכולן באים בשחרית שיש מהן פושעים הבאים בשחרית וגם עניים שאם לא יבאו בשחרית שוב לא יבאו היום שיבקשו אוכל למו וישיבו את נפשם. (מספיקינן) [מפסקינן] בעיניינא דיומא וקרינן ויחל אף בשחרית: כך מצי: ע"כ ת'.

הטבת חלום הנה הוא כתוב לעיל קודם ברכות שחרית:

ת'. והא דאמרינן באין עומדין ע) כל היושב בתענית (בתענית) [בשבת] קורעין לו גזר דין של שבעים שנה. פרשי' לה רבנן בתענית חלום בלבד. ואית דגרסי לה בהדיא הכי. א"ר אלעזר משום דר' יוסי בן זמרא כל היושב בתענית חלום [בשבת] קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. אמר רב נחמן בר יצחק וחוזרין ונפרעין ממנו דין תענוג שבת. ומאי תקנתיה. ליתיב תעניתא לתעניתא:

רעג. ר' אלפסי גאון: ירושלמי: ר' אחא ור' אבהו בשם ר' יוסי בר' חנינא פ) אסור להתענות בשבת עד שש שעות. א"ר יוסי בר אבין מתני' היא. קודם חצות לא ישלימו. עד כדין צפרא הוא. לאחר חצות ישלימו. ככר עבר רובו של יום בקדושה: אלפס: ומכאן קשה בעיני הכותב זה שנהגו בראש השנה להאריך התפילה עד אחר חצות: ובשלהי מגילות תענית. א"ר יוסי כל הנשבע להתענות בערב שבת הרי זו שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת ומקצת ערב יום טוב כיום טוב; חזק:

הלכות אבל.

רעד. צ) אבל מן כד עייל יום שביעי אפילו כל דהו מותר ברחיצה ובכל מילי ק) דהוה נהיג (בימי) [קמי] אבלו. דקיימא לן מקצת היום ככולו. ואי שכיב שכבא מקמי רגל חד יומא או תרין יומי ואפילו שיתא יומי. ואע"ג דלפנייא דחי ליה רגל לאבילות מיניה לא אמרינן מקצת היום ככולו אלא כולי יומא דמעלי יומא טבא נהיג ביה כל מילי דאבילות עד דעייל רגל. אבל שביעי ודאי אמרינן מקצת היום ככולו: ר) מבטלין תלמוד תורה להוציא את המת ולהכנסת כלה: ש) מי

הכי הוה גריס גם במגילה כדגרסינן בתענית י"ב ע"ב ע"ש. pa) ר"ה י"ז ע"ב. ע) כל היושב בתענית בשבת קורעין לו כצ"ל ברכות ל"א ע"ב. פ) אסור להתענות בשבת וכו' ירושלמי תענית פ"ג הי"א. ועיין ברי"ף ובראש פ"ק דשבת. צ) אבל מן כד עייל וכו' מתחיל הלכות אבל בהאי לישנא כהתחלת לשון ה"ג ה' אבל ע"ש בשינוי מעט, וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רצ"א. ק) דהוה נהיג קמי אבלו כצ"ל עד דעייל רגל ושם מסיק דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים שאם חל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב (מע"ק י"ז ע"ב) מ"ט רגל הוא דדחי מיניה אבילות הלכך עד דעייל רגל הוא דשרי ליה ולא שלישי דוקא אלא אפילו חדא שעתא ואפילו שיתא יומי אבל שביעי ודאי אמרינן מקצת היום ככולו. ר) מבטלין ת"ת וכו' כתובות י"ז ע"א. ש) מי שמת לו מת בשבת וכו' ואם היה יום שמועה וכו' הוא דלא כדעת ה"ג והסמ"ג ומרדכי

נתעטף הקב"ה עיין אוצה"ג ברכות ח"ג 4.
סי' רעג, תענית חלום עיין אוצה"ג ברכות ח"ב 44.

שמת לו מת בשבת לא יתאבל ולא יקרע את בגדיו בו ביום עד למחרתו. ואם היה יום שמועה בשבת שמת לו מת לא יתאבל עד יום ראשון ולא יחשוב ימי אבלו עד יום ראשון. ואם מת לו מת שני ימים קודם השבת או אפילו יום אחד עולה לו למניין ימי אבלו. ואינה מפסקת. מאי טעמא עונג כתי׳ ביה. רגלים מפסיקין. דשמחה כתי׳ בהו. היכי דמי אין עולין כגון דקברו ברגל. אבל קברו לפני הרגל יום אחד. או אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזירת שבעה. ורגל גופיה דהוא ארבסר. והא דקאמרת קברו ברגל אינו עולה. הני מילי לעיניין ז׳. אבל לעיניין שלשים עולים. ואם קברו ח׳ ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שלשים: בפסח ועצרת וראש השנה ויום הכיפורים וסוכות אם ימות אדם קודם אילו הרגלים אפילו יום אחד או שנים ויבא הרגל עליו ופוסק ואינו נוהג ז׳ ימי אבילות יותר ונתבטלה ממנו גזירת שבעה. ולאחר המועד ישלים שלשים יום עם ימי המועד. דקיימא לן הלכה כר״ג. דתנן ר״ג אומר א) ראש השנה ויום הכיפורים כרגלים: מאי טעמא הוקשו כל המועדים זה לזה. ואמר רב גידל אמר רב מניומי הלכה ב) כר״ג: השלים שבעה קודם הרגל תבטל ממנו גזירת שלשים. ומותר לכבס ולרחוץ ולעשות כל צרכיו. ואע״ג דליכא אבילות בשבת ובמועד. אבל דברים שבצינעה נוהג. כגון תשמיש המיטה. ורחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין: ת׳. שמעתי ג) על החבר ר׳ שמואל שעמד מאבילתו בערב יום טוב מבעוד יום. והלך לבית הכנסת ולא התפללו מנחה אצלו בבית האבל כדרך שעשו כל השבת כולה. וטעם הדבר מפי אביו הגאון מפני שיום טוב מפסיק ומבטל גזירת ז׳ ושלשים. וכשם שמבטל גזירת שלשים. ומותר בגילוח וניחוץ ערב יום טוב. כך מבטל גזירת ז׳. ויכול לעמוד מאבילותו ערב יום טוב מבעוד יום. ובשבת נהגו שמתפללין מנחה אצלו ואחר כך הולך לבית הכנסת: ת׳: ישראל דקבר מת ביום טוב ראשון מלקינן ליה. ומותר ללות עם המת ביום טוב ראשון בתוך התחום. ועבדים דישראל אסיר למיקבר להו ביום טוב ראשון. דאמר רבא מתג) ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים. ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל. ואפילו יום טוב של ראש השנה מה שאין כן בביצה. ומאי עממים. גוים. אבל עבדים לעניין מלאכה דשבת ויום טוב איתקוש למריה. דכתיב לא תעשה כל מלאכה וגו׳. ועבדך ואמתך. כל מילי דאסיר למריה. אסיר ליה לדידיה למיעבד. ואי קברי מחינן בהו: ואם שמע שמת אביו או אמו או אחד (אחר) מקרוביו בתוך שלשים נוהג ימי אבילות ונזירת שלשים. ואם אחר שלשים. באה השמועה אינו נוהג אלא יום אחד ומקצת היום ככולו: ת׳. גרסינן במועד קטן פ׳ אילו מגלחין. ד) הקובר את מתו שלשה ימים לפני הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה קברו שמונה ימים לפני הרגל בטלה ממנו גזירת שלשים. מפני שאמרו שהשבת עולה ואינה מפסקת. הרגלים מפסיקין ואינן עולין. כו׳: אמר רב ה) גזירות בטלו.

דשבת עולה ליום אחד אף בתחילת המנין, ודעת המחבר הוא כדעת ההר״ר יחיאל הביא הטור יו״ד סי׳ ת״ב שאין שבת עולה לו בתחילת המנין. א) ר״ה ויוה״כ כרגלים מ״ק י״ט ע״א. ב) הלכה כר״ג שם כ״ד ע״א ועיין בתוס׳ ד״ה הלכה וכו׳. ג) שמעתי על החבר ר׳ שמואל וכו׳ וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קס״א שמעתי על החבר ר׳ שמואל וכו׳ ע״ש ולזה כיון הרמב״ן בתוה״א ענין שבתות ויו״ט ומצאתי בנמקי הצרפתים מעשה ועמד רבינו שמואל וכו׳ ודבר טעות הן וכו׳ ע״ש. ג) מת ביו״ט ראשון ביצה ו׳ ע״א. ד) הקובר את מתו ג׳ ימים וכו׳ מ״ק י״ט ע״א. ה) גזירות בטלו וכו׳ הרבה טרחתי בכל הענין לעמוד על כוונת המחבר כאן לפי גירסת הגמרא שלפנינו מ״ק י״ט ע״ב. ובלי ספק גירסא אחרת גם טעות המעתיק יש כאן וכצ״ל ופרכינן בגמרא מצות שבעה ואנן ח׳ תנן ופרקינן אבא שאול סבר וכו׳ יום שביעי בבוקר וכו׳ ושאר יום שביעי כולה עולה וכו׳ ואמרינן הלכתא כאבא שאול דאמר ימים בטלו, והי׳ לו הגירסא אמר רב הלכה כאבא שאול וכגירסת הרמב״ן בתוה״א ענין שבתות ויו״ט, ורב הא אמר ימים לא בטלו, ומתרץ לרב כי אמרי הלכה כאבא שאול היינו לענין יום שביעי עולה לכאן ולכאן ואצ״ל דיום שמיני מבטל גזירות שלשים, ומה שאמר ימים לא בטלו הוא לרבנן דפליגי עליה דאבא שאול, ועיין ירושלמי

החבר ר׳ שמואל עיין ראבי״ה מוע״ק 538.

טרחו גזירות האבילות גבי הרגל שיש לו לגלח. וזולתי לא בטל מגזירת האבילות. דאם לא גילח לפני הרגל אסור לו לגלח אחר הרגל. אבא שאול אומר אף מגלח אחר הרגל. שכשם שמצות מבטלות גזירות כו'. כלומר שקיים מצות אבילות ודיי לו. כך מצות ז' מבטלות גזירות ל'. ופרכי' בגמרא. מצות ואנן ח' תנן. ופרקינן (אבל) [אבא] שאול סבר מקצת היום ככולו. יום שביעי בבקר. עולה למניין ז'. ושאר יום שמיני כולה עולה לו למניין ל'. וכיון שקיים מקצת ל' במקצת דיי לו. ומגלה ערב הרגל. ואם לא גילח מגלח אחר הרגל. ואמרינן הילכתא כאבא שאול. דאמר ימים לא בטלו. ופריק רב. כי אמרי זו ואין צריך לומר בשמיני. כרבנן דפליגי עליה. ומודים חכמים לאבא שאול ביום ל' שמקצת היום ככולו. והני מילי בתשלום ז' ובתשלום ל'. אבל בזמן שהרגל מפסיק היום לית הילכתא. כרב הונא בריה דרב יהושע דאמר הכל מודים שאם חל שלישי שלי בערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב. ואמרינן הלכה כרב הונא בריה דרב יהושע: בעא מיניה רבא מרבה קברו ברגל עולה לו למניין שלשים או לא. ודאי למניין ז' אינו עולה דהא לא נהג בו מצות אבילות. כי תבעי לך למניין ל'. דהא קיים בו מצות גילוח. ואמר לו אינו עולה אפילו למניין שלשים. ומסקנא דשמעתא הילכתא למעשה. הקובר את מתו חיילא עליה אבילות. אבל הנקבר ברגל לא חיילא עליה אבילות אלא אחר הרגל ונקיט ז' ימי אבילות מיום טוב האחרון שהוא יום טוב שני אע"ג דלא נהיג ביה אבילות עולה למניין ז' ועצרת וראש השנה ויום הכיפורים מפסיקין אבילות (לרגלים) [כרגלים] כדפסיק רבינא: והילכתא אפילו יום אחד ושעה אחת. נמצאת אתה אומר דמי שמת לו מת בתוך הרגל נקיט ז' מיום טוב שני דיום טוב אחרון. או ביום טוב שני דעצרת נהיג אבילות בו ביום דהוא יום דקבורה. א) והא דאורייתא. דכתי' ואכלתי חטאת היום (ויקרא י) וכתב ואחריתה כיום (מרי) מר (עמוס ח) והיינו יום מיתה. ויום טוב שני דרבנן. ואתי דאורייתא ומבטל דרבנן. ונהיג אבילות ביה כשאר יומי: פר"ח ב) מניין לאבילות שהוא ז'. שנאמר והפכתי חגיכם לאבל. מה חג ז'. אף אבילות ז'. ומניין לרחוקה שאינה נוהגת אלא יום אחד. כבר הקיש הכתוב לחג. ומצינו לחג שהוא יום אחד כגון עצרת. ת"ר ג) קרובה נוהגת ז' ורחוקה יום אחד. ואיזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה. קרובה בתוך ל' יום. ורחוקה לאחר ל' יום דברי ר' עקיבא. וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו נוהגת ז' ול': אמר רבה בר בר חנה כל מקום שאתה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין. ד) הלכה (כדברי המיקל.) [כרבים חוץ מזו שאע"פ שר' עקיבא מיקל וחכמים מחמירים הלכה כר' עקיבא.] דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. ה) והא דתניא במה דברים אמורים דשמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. בהנך מיתי מצוה. פי' בחמשה שמצוה להתאבל עליהם. והם בנו ובתו ואחיו ואחותו ואשתו אבל על אביו ואמו אפילו שמועה רחוקה נוהגת ז' ול' ולית הילכתא כוותיה. דהא יחידאה היא. כלומר ר' אליעזר בן יעקב היא. והזקינים שהיו עמו הורו דשמועה רחוקה יום אחד. ו) ולמדנו ממנו ג' דברים: דאבל אסור בנעילת הסנדל. ושמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. וכי יש מקצת היום ככולו:

פ"ג דמ"ק ה"ה, ובבה"ג ה' אבל ובתוה"א להרמב"ן, ובתוס' מע"ק שם ד"ה והתניא וכו' ובד"ה הלכה וכו'. א) והא דאורייתא וכו' עיין מע"ק כ"א ע"א, ותוס' שם כ"ד ע"ב ד"ה דר"א וכו' ובזבחים ק' ע"ב, ובבה"ג ה' אבל, ועיין ברא"ש מע"ק פ"ג סי' ג', ובשו"ת הרשב"א סי' קנ"ח, ובספר תמים דעים סי' קכ"ט. ב) מנין לאבלות וכו' עיין מע"ק כ' ע"א. ג) קרובה נוהגת ז' וכו' שם ועירובין מ"ו ע"א. ד) הלכה כרבים חוץ מזו שאע"פ שר' עקיבא מיקל וחכמים מחמירים הלכה כר' עקיבא כצ"ל. ה) והא דתניא במד"א וכו' שם כ' ע"א. ו) ולמדנו ממנו וכו' עיין שם כ' ע"ב.

ז)תשובת רבינו יעקב בר׳ מאיר לר׳ יוסף:

רעה. אני איני כדיי ששלחתם אלי. אמנם כך דעתי נוטה שמותר לכנוס לאלתר ואפילו בתוך ל׳ יום למי שלא קיים מצות פרייה ורבייה. אלא שימתין לאחר [ז׳]. ולמי שקיים לאחר ל׳. אפילו מת אביו. מדקא׳ על כל המתים אינו נכנס לבית השמחה עד ל׳ יום. ועל אביו ואמו כו׳: (ותו) [ותניא] בברייתי בשלהי ההיא שמעתי. כל ל׳ יום לנישואים. ולא קמיפלגי אלא (במתנה) [במתה] אשתו. אבל במת אביו ואמו לא פליגי. דודאי נישואין שרו דמצוה קא עביד. אפילו יש לו כמה בנים. ואי נישואין ובית שמחה דמו אהדדי. תיפוק ליה דהוה ליה בית שמחה. אלא ודאי לאו כבית שמחה דמו דהתם רשות. ומפליג בין אביו ואמו לכל המתים. אבל בנישואין מצוה היא. ולא מפלגינן. ולהכי איצטריך למיתנייה: וליכא למימר דבנישואין בלא סעודה מיירי. דהא אמרינן ביבמות פ׳ החולץ דנישואין בלא סעודה (ליכא) [איכא שמחה]. ומדקא אמרי׳ ואם אין לו בנים מותר לכנוס לאלתר. נ״ל דבתוך ל׳ יום מותר למי שאין לו בנים. דמצות עשה היא. ולא דחינן ליה כלל אפילו ל׳ יום דנישואין. (דהיינו) [דחינן] משום נישואין. וכל היכא דאיכא [ל׳ יום] לכל המתים. ואשתכח [באשתו] דאיכי ג׳ רגלים שרינן משום הכי לאלתר. וממעשה (דא׳ רב) דיוסף איכא למישמע דאפילו (ואחותו ואשתו) [אחות אשתו] וג׳ רגלים דידיה דחי משום בנים קטנים דהוו ליה. וכל שכן היכא דלית [ליה] בנים כלל: ולאלתר דקאמ׳ היינו לזמן מרובה. ל׳ יום. לאחר ל׳ יום. ומדקאמרי׳ בפ״ק דכתובות. הרי שהיה טבחו טבות. היינו עליה דהא היתה אבילה ל׳ יום מפר׳ הכי. כנסה לאלתר ולא הכירה

ז) תשובת רבינו יעקב וכו׳ תשובה זו מר״ת נמצא ג״כ בספר הישר לר״ת סי׳ תקצ״ח עם מעט שינוים, ובלשון המחבר נמצא כמה שבושים וגמגומים משגגת המעתיקים, ומעט מהנה תקנתי בעה״ש, וכולה תראה מה שיש לתקן מהתשובה הנ״ל שהעתקתי להקל על המעיין וז״ל אני איני כדאי ששלחתם לי כך אבל כך דעתי נוטה שמותר לכנוס לאלתר ואפילו בתוך ל׳ יום למי שלא קיים פו״ר רק ימתין אחר שבעה, ולמי שקיים לאחר ל׳ יום מותר ואפילו מת אביו מדקאמרינן על כל המתים אינו נכנס לבית המשתה עד ל׳ יום על אביו וכו׳ ותניא בברייתא בשילהי האי שמעתא כל למ״ד יום לנישואין ולא קמפליג אלא במתה אשתו אבל מת אביו לא קמפליג דוודאי נישואין שרי אחר ל׳ יום דמצוה קעביד אפילו יש לו כמה בנים ואי נישואין כבית השמחה דמי אמאי תני לה תיפוק ליה משום דהוה ליה בית השמחה אלא וודאי לאו כבית השמחה דמי דהתם רשות מפליגינן בין אביו ואמו לכל המתים אבל בנישואין מצוה היא ולא מפלגינן ולהכי איצטרך למיתני, וליכא למימר דבנישואין בלא סעודה מיירי והא דאמרינן (צ״ל דהא אמרינן) בהחולץ דבנישואין בלא סעודה ליכא (צ״ל איכא) שמחה, ועוד אין נישואין בלא סעודה, ומדקאמר ואם אין לו בנים מותר לכנוס לאלתר נראה לי דבתוך ל׳ מותר למי שאין לו בנים ומצות עשה היא לא דחינן לה כלל ואפילו ל׳ יום דנישואין דחינן משום הכי וכל היכי דמידחי ל׳ יום דכל המתים מידחי נמי דאביו ואמו לא אשכחן שני עשר באביו ואמו אלא היכי דאיכא ל׳ יום לכל המתים ועוד דבאשתו איכא ג׳ רגלים שריא משום הכי לאלתר ומעשה (צ״ל וממעשה) דר״י הכהן נמי איכא למישמע דאפילו שמתה לו דאחות (צ״ל אחות) אשתו וג׳ רגלים דידיה דחו משום בנים קטנים דהוה ליה וכש״כ היכי דלא הוה ליה כלל, ולאלתר דקאמרינן היינו בתוך ל׳ דקאמר לא בא עליה אלא לזמן מרובה ומפרש מאי לזמן מרובה ל׳ יום מכלל דלאלתר לאחר ז׳ ימי אבילות יכנוס אבל בתוך ימי אבילות לא קאמרינן מדקאמרי׳ בכתובות מי שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג וכו׳ והתם מוכיח שפיר ולא יעלה על לב איש לומר דהאי לא בא עליה היינו כניסה חדא דבא עליה קתני ומשום דהוה ליה בנים לא בא עליה דהא היתה אבילה ל׳ יום מפני אחותה שמתה ומפני נישואין גרידא איתוקמא פרנסת הקטנים, ובתלמוד ירושלמי מפרש הכי כנסה לאלתר ולא הכירה עד לאחר ל׳ יום ועוד מותר לישא לאלתר ובביאה נקט זמן מרובה. מכל הני טעמי שמעינן דמי שאין לו בנים מותר לישא לאלתר וביאה לאחר ל׳ יום ומי שיש לו כל בניו גדולים וקיים פו״ר מותר לישא לאחר ל׳ יום הוא (צ״ל חוץ) מי שמתה אשתו ול״ש בבולה מתים דכתיב בבקר זרע את זרעך וגו׳ ומצוה קעביד אבל באשתו תיקנו ג׳ רגלים משום דעות המטה וכי היכי דעל ידי שמחת ג׳ רגלים מנשי לה לרחומתא קמייתי ולא הוי (אביה?) וזוג שני צריך חיזוק ודבר פשוט הוא „דבביתה שמחת" (צ״ל דבית שמחה) רשות ונישואין דידיה מצוה ומרשות אין לנו לאסור מצוה אי לא פריש בהדיה ע״כ ויש לתקן הכא מהתם, והתם מהכא, ועיין בשו״ת שע״צ שער ד׳ שאלה כ״ד בשם רב האיי ז״ל ועיין יבמות מ״ג ע״ב תוס׳ ד״ה שאני וכו׳ ובתוס׳ כתובות ד׳ ע״א ד״ה אבל וכו׳ ובשמ״ק שם, ובראש יבמות פרק החולץ סי׳ כ״ז, ובראש מ״ק פ״ג סי׳ צ״ה, ועיין בתשובות הנדפסות בסוף ח״ד מהרמב״ם, ובשו״ת הראש כלל כ״ז סי׳ ה׳ ובשו״ת מהר״י מברונא סי׳ צ״ה ורכ״ט, ובשו״ת גליא

עד זמן מרובה. ומכל הני טעמי׳ אין לבטל מפרייה ורבייה. ומי שיש לו בנים גדולים וקיים שמתה אשתו. לא שנא אביו ולא שנא אשתו תקנו ג׳ רגלים משום (ריעות׳ אמ׳ רחמותי) [דיעות או רחמותא] ולא הויא לה רשות. ונישואין דידיה מצוה. ומדנקט בתוך ל׳ יום אעפ״י שלא בא עליה אלא לזמן מרובה. ומפרש מאי לזמן מרובה ל׳ יום. מכלל דלאחר ימי אבילות [יכנוס] אבל בתוך ז׳ ימי אבילות לא אמרו. מדקאמר בכתובות הרי שהיה טבוח טבחו כו׳. ואל יעלה על לב איש לומר (הרי) [האין] לא בא עליה היינו כניסה. הדא דבא עליה קתני ומשום (דהא) [דהוה לי׳ בנים] לא בא עליה דהא (לא) היתה אבילה ל׳ יום מפני אחותה מיתוקמי׳ בבנים קטנים. ובירושלמי מפרש הכי כנסה לאלתר ולא היכיר׳ עד ל׳ יום. ומותר לישא לאלתר קתני. ובביאה נקט זמן מרובה: ומכל הני (טעמים) [טעמין] שמעי׳ דמי שאין לו בנים מותר לישא לאלתר. משום פרייה ורבייה. ומי שיש לו בנים קטנים מותר לישא לאחר ל׳ יום. ומי שיש לו כל בניו גדולים וקיים מצות פרייה ורבייה מותר לישא לאחר ל׳ יום חוץ [מי] שמתה אשתו לא שנא אביו ולא שנא (אביו) [אמו] ולא שנא כל המתים דכתי׳ בבקר זרע זרעך וגו׳ ומצוה קעביד. (דכל) [אבל] באשתו תיקנו ג׳ רגלים משום דיעות במטה דכי היכי דעל [ידי] שמחת ג׳ רגלים מפר׳ (לי דחמותו) [לה רחמותא] דקמית׳ ולא הויא וזוג שני צריך חיזוק. ודבר פשוט הוא דבית שמחה רשות ונישואין דידיה מצוה. ומרשות אין לנו לאסור מצוה אי לא פירש בהדיא: ולי אני הכותב הראה מורי ראיה מפורשת ממסכת שמחות: דקתני התם על כל המתים אסור לילך לבית השמחה עד ל׳ יום ועל אביו ועל אמו עד י״ב חדש אלא אם כן היתה ח)לשם מצוה: אלמ׳ דלסעודת מצוה מותר לילך אחר ל׳ יום על אביו. הרי שמעינן דהא דקתני כל שלשים לנשואין אף על אביו ואמו מיירי. ט)(ומ״ו) [ומק״ו] דהשתא לסעודת מצוה מותר. כל שכן לסעודת נשואין. וקתני דאם אין לו בנים מותר לאלתר לישא:

ת״ר י)כל ל׳ יום לנישואין מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליו ג׳ רגלים. ר׳ יהודה אומ׳ רגל ראשון ושני אסור שלישי מותר. ואם היו לו בנים קטנים מותר לישא אשה מפני פרנסתו לאלתר. ומעשה שמתה אשתו של יוסף ואמ׳ לה לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותיך. אעפ״י כן לא בא עליה עד לזמן מרובה. כ)מאי לזמן מרובה. (עד ל׳) אמ׳ רב פפא עד ל׳ יום. ומכאן ל)מדקדק מורי (זיאף) [ר׳ יוסף] מי שמת אביו או אמו. דאחר ז׳ לאלתר מותר לכנוס ולבעול. ולמי שאין לו בנים משום פרייה ורבייה. ולמי שהניחה לו בנים יכנוס ולא יבעול עד לאחר ל׳ יום. כדמפורש בתשובה. עד כאן תוספת מצאתי. ת״ר מ)כל האמור בפרשת כהנים אין כהנים מיטמאין להן אבל מתאבל עליהם הוסיפו עליהם אחיו ואחותו [הבתולה מאמו ואחותו] נשואה בין מאביו בין מאמו ומתאבל אדם עם אשתו ואשה עם בעלה (מן) נ)[ועם] אביו (ומן) [ועם] אמו ועם אחותו בפניהם אבל בחוץ אינו מתאבל. ת״ר ס)חולה שמת לו מת אין מודיעין לו שמא תטרף דעתו עליו ואין מקרעין לו ומשתקין הנשים מלפניו ומקרעין לקטן מפני ענמת נפש. ע)וקורע על חמיו ועל חמותו מפני אשתו. פ)אמ׳ רפרם בר פפא אבל לא יניח תינוק לתוך חיקו שלא

מסכת חא״ע סי׳ י״ב. ובשבות׳ יעקב ח״ב סי׳ ק׳. ח) לשם מצוה, בפרק ט׳ דמסכתא שמחות שלפנינו איתא אלא א״כ היתה לשם שמים. ט) ומקל וחומר דהשתא וכו׳ כצ״ל. י) כל ל׳ יום לנישואין וכו׳ מ״ק כ״ג ע״א. כ) מאי לזמן מרובה אמר רב פפא וכו׳ כצ״ל. ל) מדקדק מורי ר׳ יוסף כצ״ל. מ) כל האמור בפרשת כהנים וכו׳ שם כ׳ ע״ב הוסיפו עליהם אחיו ואחותו הבתולה מאמו ואחותו נשואה בין מאביו וכו׳ כצ״ל. נ) ועם אביו ועם אמו כצ״ל. ס) חולה שמת לו מת וכו׳ שם כ״ו ע״ב. ע) וקורע על חמיו וכו׳ שם. פ) אמר רפרם בר פפא אבל לא יניח וכו׳ לפנינו

ירגילנו לידי שחוק ונמצא מגונה על הבריות. תנו רבנן ל)אבל כל שבעה [חייב] בכסיית הראש ובכפיפת המטה ואין מברין אותו אלא על מיטות (זקופות) [כפויות]. תנו רבנן ק)האוכל בבית האבל אם לבו גס בו יברוהו על מטה כפוייה ואם לא יברוהו על מיטה זקופה: (רב) ר)[רבא] איתיליד ליה (מילתיה) [מילתא] על לגביה [אבא] בר מרות דהוא אבא בר מניומי (ורב׳) רבא זקף ליה. אבא בר מניומי כפה ליה אמ׳ כמה לית ליה דעתא להאי מדרבנן. תנו רבנן ס)ההולך ממקום למקום. אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לאו יגלגל עמהן:

ת״ר ת)מאימתי כופין את המיטות משיצא מת מפתח ביתו דברי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע אומ׳ משיסתם הגולל. מעשה כשמת ר״ג הזקן כשיצא מפתח ביתו אמר להם ר׳ אליעזר כפו מיטותיכם וכשנסתם הגולל אמ׳ להו ר׳ יהושע כפו מיטותיכם אמרו לו כבר כפינו על פי זקן: ת״ר זוקפין את המיטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה. ל)אמ׳ רב הונא אעפ״י כן אינו יושב עליה עד שתחשך למוצאי שבת אע״ם שאינו נוהג אלא יום אחד חוזר וכופה אותה. ת״ר הכופה את מיטתו לא את מיטתו בלבד הוא כופה אלא כל המיטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה. ואפילו עשר מיטות בעשר מקומות כופה את כולן. ואפי׳ [חמשה] אחים שמת אחד מהם כולן כופין ואם היתה מיטה מיוחדת לכלים אין צריך לכפותה אלא זוקפה. רשב״ג אומ׳ דרגש מתיר את הקרביטין והוא נופל מאיליו. א״ר יעקב בר אידי א״ר יהושע בן לוי הלכה כרשב״ג. מאי דרגש ב)ערסא דגדייא: ת״ר ישן על גבי מיטה על גבי כסא ג)על גבי אבנים וגדולה מכולן על גבי קרקע לא יצא. א״ר יוחנן שלא קיים כפיית המיטה: ועל המתים שאמרנו חייב לקרוע. ד)וכל קרועה מעומד. דכתי׳ ויקם איוב ויקרע את מעילו. ה)ואם עמד בשעת יציאת נשמה על כל מיתי ישראל חייב לקרוע טפח: ו)על כל המתים מרחה מיטתו הרי זה משובח. על אביו ועל אמו הרי זה מגונה: היה ערב שבת או ערב יום טוב או שהיו נשמים וזולפין על מיטתו הרי זה משובח: על כל המתים כולן רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ועל אמו חולץ. על כל המתים כולן ז)רצה ממעט [בעסקו] רצה אינו ממעט. על אביו ועל אמו ממעט: על כל המתים כולן ח)רצה מספר לאחר ל׳ יום. רצה אינו מספר. על אביו ועל אמו מגדל פרע עד שיגרעו בו חביריו. על כל המתים כולן נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום. על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חודש: אמ׳ רבה בר רב הונא ולשמחה מריעות מותר לאלתר. והתניא לשמחה ולמריעות שלשים יום. לא קשיא ט)הא בארשייתא הא בפונדנא: על כל המתים כולן קורע טפח. על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו. אמ׳ ר׳ אבהו מאי קראה דכתי׳ (שמואל ב א) ויחזק דוד

שם איתא ואמר רב פפא תנא באבל רבתי אבל לא יניח וגירסת המחבר כגירסת הבה״ג ה׳ אבל. ל) ת״ר אבל כל שבעה חייב בכסיית הראש ובכפיפת המטה ואין מברין אותו אלא על מטות כפויות כצ״ל הברייתא הזאת איננה לפנינו בש״ס ורק הובאה כאשר הגהתיה בבה״ג ה׳ אבל ע״ש. ק) האוכל בבית האבל וכו׳ לפנינו שם כ״ו ע״ב איתא ההולך וכו׳. ר) רבא איתיליד וכו׳ על לגביה אבא בר מרת כצ״ל וגירסתו כגירסת הבה״ג שם ולפנינו שם איתא איתרע ביה מלתא. ס) ההולך ממקום למקום וכו׳ שם כ״ז ע״א ועיין בתוס׳ ד״ה אין וכו׳. ת) מאימתי כופין וכו׳ שם. ל) אמר רב הונא וכו׳ לפנינו שם איתא אמר רבה בר הונא אעפ״כ וכו׳ — ואפילו חמשה אחים וכו׳ כצ״ל. ב) ערסא דגדייא בגמרא שם מסיק הגמרא מאי דרגש ערסא דצלא. ועיין ערוך ערך גד א׳. וערך צלא והמחבר לשנא דה״ג נקט ע״ש. ג) על גבי אבנים וכו׳ בגמרא שלפנינו שם הגירסא משונה ע״ש. ד) וכל קריעה מעומד כצ״ל שם כ׳ ע״ב קריעה דמעומד מנלן דכתיב ויקם איוב וגו׳ ועיין ירושלמי סוטה פ״ה ה״ו ובמדרש סוף פ׳ וירא, ועיין בתה״א להרמב״ן שער הקריעה. ה) ואם עמד וכו׳ שם כ״ה ע״א. ו) על כל המתים המדחה וכו׳ שם כ״ב ע״ב ע״ש. ז) רצה ממעט בעסקו וכו׳ כצ״ל שם ועיין תוס׳ כ״ז ע״א ד״ה ואם וכו׳. ח) רצה מספר וכו׳ עיין שם כ״ב ע״ב. ט) הא בארשייתא הא בפונדנא לא ראיתי גירסא כזו ולפנינו שם כ״ב ע״ב איתא הא באריסותא (ברי״ף באֲרישותא)

בבגדיו ויקרעם. ואין אחיזה פחותה מטפח: על כל המתים כולן אפילו לבוש עשרה בגדים ועשרה חלוקין קורע העליון. על אביו ועל אמו את כולן. י)ואפקריסתו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה. ר' שמעון בן אלעזר אומר אשה קורעת תחתון ומחזרתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון: על כל המתים כולן רצה מבדיל קמיה שפה רצה אינו מבדיל. על אביו ועל אמו מבדיל. ר' יהודה אומ' כל קרע כ)שאינו [מבדיל] קמי שפה שלו אינו (אלו) [אלא] קרע של תיפלה. א"ר אבהו מאי טעמא דר' יהודה דכת' ויחזק (דוד) בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים [מלכים ב' ב]. ממשמע שנ' ויקרעם איני יודע שהם שנים. אלא שנראה כשנים: על כל המתים כולם שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים. על אביו ועל אמו שולל לאחר שלשים. ואינו מאחה לעולם: והאשה שוללת לאלתר מפני כבודה: כי אתא רבין א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע בכלי על אביו ועל אמו קורע ביד: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע מבפנים. על אביו ועל אמו קורע מבחוץ: תנו רבנן ל)חכם שמת בית מדרשו בטל ובטל מלפסק סדריו. אב ב"ד שמת בתי מדרשות שבעירו בטילין. ובני הכנסת באים לבית הכנסת ומשנים את מקומם. היו יושבין בצפון יושבים בדרום. (בדרון) [בדרום] יושבין בצפון. נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטילין. ימי אבילות שלשים יום. ז' מהם אסורין במלאכה ובסיכה וברחיצה ובנעילת הסנדל ותשמיש המיטה ובהעברת תער. לאחר שבעה אסור בכל אילו. אך עושה מלאכתו ומשמש מיטתו ונועל מנעלו. לאחר שלשים יום הרי הוא ככל אדם. ואשה במיתת אביה ואמה ועל כל מתיה אסורה בתשמיש המטה עם בעלה בז' ימים ואחר כך מותרת לבעלה. ובשבת וברגל אינה נוהגת בהם אבילות אלא לובשה צניף נקי בראשה ובגד נקי.

מ)אילו דברים שאבל אסור בהן. במלאכה ברחיצה בסיכה בנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ולקרות בתורה בנביאים בכתובים ולשנות במשנה בהלכות ואגדות. ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע: מעשה ומת נ)בנו של ר' (יהושע) [יוסי] בציפורי ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו. ובתו של רבי בבית שערים ודרש כל היום כולו: תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפי' עני שמתפרנס מן הצדקה. משלשה ועד ז' עושה בצנעה בתוך ביתו והיא טווה בתוך ביתה בפלך: תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים [אינו] הולך לבית האבל. מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנהמים אלא במקום המתנחמים: ת"ר שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום. משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל. מיכאן ואילך שואל ומשיב: אמ' רב יהודה ס)מת שאין לו מנהמים באים עשרה בני אדם ויושבים במקומו: ההוא דהוה בשיבבותיה דרב יהודה. דבר עשרה בהדיה ואזיל ויתיב בדוכתיה:

והא בפורענותא ע"ש בפירש"י. י) ואפקריסתו אינה מעכבת וכו' שם כ"ב ע"ב בביאור תיבת אפקרסותו או אפרקסותו מחולקים הראשונים רש"י ז"ל פירש אפיקרסותו שעל ראשו אינה מעכבת כלומר אינה צריך לקורעה, וכן פירש בברכות כ"ג ע"ב סודר שעל ראשו, והערוך ערך פקרס פירש מלבוש שלובש על הבשר, וכן פירש בערך אפקירוסין שהוא לבוש התחתון והוא פתוח בכתפיו וכשלובשו קושרו, והביא שם גם הירושלמי פ"ב דברכות אפיקריסין היה לבוש מבפנים (ועיין בהערותי לירושלמי ברכות עם פירש סיריליאו הנדפס במגנצא) ומביאו הרמב"ן בתוה"א שער הקריעה ופירש לפי שאינו לא קשור ואין עושין אותו ללבישה אלא שיקבל הזיעה ולא יתטנף מלבושיו כדאמרינן מבליע באפרקסותו לפיכך אינה מעכבת בקריעה, וכן כתב הרמב"ם פ"ח ה"ג מה' אבל וז"ל ובגד הזיעה הדבוק לבשרו אינו מעכב, ועיין בהג"מ שם אות ב', ועיין בפסיקתא פ' שקלים ובהערות ותקונים מהרב רש"ב שם. כ) שאינו מבדיל וכו' אינו אלא כצ"ל. ל) חכם שמת וכו' שם כ"ב ע"ב ע"ש. מ) אילו דברים וכו' שם כ"א ע"א. נ) בנו של ר' יוסי כצ"ל „ובתו של רבי בבית שערים" כן הוא גירסת הרי"ף והרא"ש ובגמרא שם לפנינו ליתא. ס) מת שאין לו מנחמים וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ט, ועיין בשו"ת שערי צדק שער ד' סי' ו' וברמב"ם ה' אבל פי"ג ה"ד, ובראב"ד

אתחזי ליה בחילמיה ואמ׳ ליה תנוח דעתך שהתנחת דעתי: אמ׳ רב תחליפא בר
אבימי אמ׳ שמואל (כל של) ע)[אבל שלא] פרע ושלא פרם חייב מיתה:
פ)אבל דלא קרע ולא שקל מן מזייה חייב מיתה: אמ׳ רפרם בר פפא תנא באבל
רבתי נ)אבל (רבתי) אסור לשמש מיטתו בימי אבלו. ומעשה באחד ששימש מיטתו
בימי אבלו ושמטו הזירים את גוייתו: מי שמתו מוטל לפניו ק)אוכל בבית (או בבית)
אחר או עושה מחיצה ואוכל: ר)והמוליך עצמות מת או ספר תורה ממקום למקום
לא יתנם על גבי המור וירכב. ואם מפני פחד מותר: תנו רבנן ם)אבל שבת ראשונה
אל יצא מפתח ביתו. שנייה יוצא מפתח ביתו ואינו יושב במקומו. שלישית יושב
במקומו ואינו נותן שלום לכל אדם. ואם אהרים נותנין לו שלום מחזיר להם בשפה
רפה ובכובד ראש. רביעית הרי הוא ככל אדם: תנו רבנן ת)שלשים יום לנישואין.
מתה אשתו אסור לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו שלש רגלים. ר׳ יהודה אומר
רגל ראשון ושני אסור. שלישי מותר. אין לו בנים נושא אשה לאלתר. מפני ביטול
פרייה ורבייה. הניחה לו בנים קטנים נושא לאלתר מפני פרנסתן:

תנו רבנן א)תכפוהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס בגדיו במים:
אמ׳ רב הסדא בתער ולא במספרים. במים ולא בנתר ולא בחול: ת״ר אסור
לעשות סעודת אירוסין ונישואין כל שלשים יום. ב)אבל אם היה טבחו טבוח ויינו
מזוג ופתו אפוייה ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר
ואת החתן ואת הכלה לחופה. ובועל בעילת מצוה ופורש. ואחר כך קובר את מתו
נוהג שבעת ימי משתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות. ובאותם הימים הוא ישן
בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים. ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים
יום. ודווק׳ אביו של חתן ואמה של כלה: תנו רבנן ג)הגוסס הרי הוא כחי לכל
דבריו. אין קושרין את לחייו. ואין פוקקין את נקביו. ואין נותנין כלי מתכות ודבר
המיקר על טיבורו. עד שעה שימות. שנ׳ עד אשר לא ירתק חבל הכסף (קהלת יב).
אין סכין ואין מדיחין אותו. ואין מטילין אותו לא על גבי החול ולא על גבי המלח
עד שעה שימות. ואין מאמצין את עיניו. והנוגע בו הרי זה שופך דמים. למה הוא
דומה לנר המיטפטף כיון שנגע בו מיד נכבה: ד)איתתא דמית גברא אסור לאיניש
אחרינא לשדורי (ליה) [לה] כסא דבירכתא דאבילות. ה)כל הפורשים מן הציבור

לחם משנה שם מה שהקשו על לשון הרמב״ם, ועיין במרכבת המשנה שם ח״ג. ע) אבל שלא פרע
כ׳ כצ״ל שם כ״ד ע״א, פ) אבל דלא קרע או דשקל ממזייה כצ״ל וכן הוא בה״ג, ובגמרא ליתא.
) אבל אסור לשמש מטתו וכו׳ כצ״ל שם כ״ד ע״א. ק) אוכל בבית אחר וכו׳ כצ״ל ועיין שם כ״ג
ע״ב. ר) והמוליך עצמות וכו׳ ברכות י״ח ע״א ע״ש. ם) אבל שבת ראשונה וכו׳ מ״ק כ״ג ע״א
ע״ש. ת) שלשים יום לנשואין וכו׳ שם, א) תכפוהו אבליו וכו׳ שם י״ז ע״ב, תענית י״ג ע״א, לא
בנתר ולא בחול ע״ש, ושם. ב) אבל אם היה טבחו טבוח וכו׳ כתובות ג׳ ע״ב ועיין בשמ״ק שם, ובשו״ת
שער אפרים סי׳ צ״ח. ג) הגוסס הרי הוא כחי וכו׳ הוא באבל רבתי פ״א ה״א ועי׳ שבת קנ״א ע״ב, ובתה״א
לרמב״ן ענין הפטירה. ד) איתתא דמית גברא וכו׳ הוא לשון ה״ג ה׳ אבל ושם מסיים מ״ט משום
דגברא אסיר ליה לשדורי כסא לאיתתא דלאו דיליה אבל ודאי אית תמן אבוה או בנה או אחוה
שפיר דמי לשדוריה לה אינהו כסא דאבילותא עכ״ל ועיין בה״ג שהוציא לאור הגרע״ה ושם מוסיף
מבאר שפיר דמי לשדורי לה אינהו כסא דבירכתא דאבילותא „על ידוהון״. ה) כל הפורשים וכו׳
אבל רבתי פ״ב ה״י, ועיין ברא״ש פ״ג דמ״ק סי׳ ק״ו, וביו״ד סי׳ שמ״ה סעיף ה׳ ובש״ך שם ס״ק
א׳ הביא תשובות הרשב״א דאף שאמרו בכל מקום דאין מתעסקין עמהן לכל דבר לא לענין קבורה
תכריכין אמרו אלא שאין קורעין ולא חולצין, ועיין באו״ז ה׳ אבילות סי׳ תכ״ב ולפלא הוא בעיני
שלא הזכיר דין דהמאכיל טריפות לישראל בחזקת כשרות אסור ג״כ להתעסק בקבורתו כדמוכח
מהא דירושלמי תרומות פ״ח ה״ג מעשה בטבח אחד בציפורין שהי׳ מאכיל לישראל נבילות וטריפות
פעם אחת שתה יין בע״ש ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים מלקקים בדמו אתון שאלו לר׳ חנינא
מהו מירמיתי מן קמיהון אמר לון כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו וזה
היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל אמר לון ארפונון דמידידהון אינון אכלין, והובא באו״ז ה׳
שחיטה סי׳ שע״א ולכן פסק דאסור להתעסק בקבורות מאכיל טריפות ע״ש, ולזה כיון ג״כ בהגהות
אשרי פרק גיד הנשה סי׳ ט״ז וז״ל והמוכר טריפות בחזקת כשרות אסור להתעסק בקבורתו ואפילו

(ואין) [אין] מתעסקין עמהם לכל דבר. אחיהם וקרוביהם לובשין לבני׳ ומתעטפין לבנים. ואוכלין ושותין ושמחין מפני שאבדו שונא של מקום. ועליהם הכת׳ אומר הלא משנאך ייי אשנא (תהלים קלט) אמר רב יהודה אמר רב ו) כל המתקשה על המת יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה: ת״ר אל תבכו למת יותר מדאי. ואל תנודו לו יותר מכשיעור. ז) שלשה ימים [לבכי]. שבעה להספד. שלשים לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך אמ׳ הק׳ אין אתם מרחמים עליו יותר ממני: א״ר יהושע בן לוי ח) שלשה דברים סח לי מלאך המות. כשתכנס אצל החולה לבקרו אל תשב לא למראשותיו ולא למרגלותיו מפני שאני עומד מיכן ומיכן ומעיינו אלא התעטף ושב לפניו כתלמיד לפני רבו. וכשהנשים חוזרות מאחורי מיטתו של מת לא תעמוד לפניהם מפני שאני מרקד בפניהם וסייפי שלופה ומרפרף ביניהם ויש לי רשות לחבל: וכיצד הוא מת. ט) שלו׳ טיפות נוטפות מן החרב. באחת מת. באחת פניו מוריקות. באחת מסריח. י) וזו משמונה דברים שצריך אדם לרחוץ ידיו. מי שיוצא מבית המרחץ ואין רוחץ ידיו. ומי שנוגע ברגליו. ומי שנוטל ציפורניו. ומי שנועל מנעליו או חולצם. ומי שנוגע במת. ומי שמפלא את כליו. ומי שנוגע באמתו ואינו רוחץ ידיו. אם חכם תלמודו משתכח ממנו. ואם בור הוא יצא מדעתו קודם מיתתו: א״ר לוי כ) הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום. שנ׳ ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. והנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי דוד אמר (לב) [לאבשלום] לך בשלום והלך ונתלה. יתרו אמ׳ למשה לך לשלום והלך והצליח:

עד כאן מהלכות גדולות דרב יהודה גאון

מכאן ואילך ליקוטין מדברי רבינו שלמה והוראותיו על פי מעשה:

מי שמת לו מת ולא נודע לו ל) ונודע לבני עירו. מותרים היודעים לזמנו לסעודת

כלבים אוכלים את בשרו ולוקקים דמו אסור להבריח מעליו וכו׳, ועיין בירושלמי פ״ש דמס׳ ע״ז ה״ג מעשה בטבח אחד וכו׳ פעם אחת ערב יוה״כ עם חשיכה וכו׳ וכן הובא האי עובדא במדרש וי״ר פ״ה ושם איתא ג״כ ערב יוה״כ, אך לא נזכר שם עם חשיכה, ועיין בשו״ת בשמים ראש סי׳ ס״ד ובכד״ה שם וז״ל דברי הירושלמי אלה הן בפרק אין מעמידין, ואמנם השאלה שם היתה לעבור על טלטול ביוה״כ בשבילו וכו׳ ואישתמט מיניה ירושלמי דתרומות הנ״ל דקאמר דשתה יין בערב שבת וגם במדרש הנ״ל דהגירסא בערב יוה״כ הלא ליתא שם עם חשיכה, וא״כ לא היתה השאלה על טלטול רק אם יתעסקו בקבורתו, ושפיר פסקו האו״ז והג״א על פי ירושלמי דתרומות הנ״ל דאסור להתעסק בקבורתו ואפילו כלבים אוכלים את בשרו, וראיתי בגהש״ס מהגאון רי״ש מלבוב על הירושלמי דע״ז פ״ש שהשיג ג״כ על שו״ת ב״ר וכדה״ר מהגהות אשרי הנ״ל אך לא ראה האו״ז שהעתיק לשון הירושלמי דתרומות, ומשם הביא האי דינא בעל הג״א, וסיים שם וע״ש ורמז להירושלמי הלז (הייגו להירושלמי דפרק ב׳ דע״ז) ולא דק דהגהות אשרי כיון להירושלמי דתרומות כמו שהביא האו״ז שממנו העתיק בעל הג״א כמבואר שם, דמלשון הירושלמי דע״ז אפשר למיטעי כמו שטעה בעל הכדה״ר. ו) כל המתקשה וכו׳ מע״ק כ״ז ע״ב. ז) שלשה ימים לבכי כצ״ל שם. ח) שלשה דברים סח לי מ״ה עיין ברכות נ״א ע״א דלא נמצא שם רק הא דלא תעמוד בפני הנשים, ועיין ב״ק ס׳ ע״ב, ושבת י״ב ע״ב, ובע״ז כ׳ ע״א. ט) שלש טיפות וכו׳ עיין ע״ז כ׳ ע״ב, ובזוהר פ׳ נשא דף קנ״ו ע״ב, ועיין במע״ת סי׳ שפ״ג. י) וזו משמונה דברים וכו׳ עיין בחופת אליהו שער שמונה ובאבודרהם סוף הספר, ובמרדכי פרק אלו דברים סי׳ קצ״ד ע״ש. כ) הנפטר מן המת וכו׳ ברכות ס״ד ומ״ק כ״ט ע״א, ועיין בנ״י סוף מס׳ מ״ק וז״ל הנפטר וכו׳ ויש בני אדם שמנחשין ומשימין דבר בלבם וכנגדם דברי חכמים אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק כלום, ולכאורה קשה מאין הוציא הנ״י דבר חדש כזה, וכבר תמה על זה בספר כתונת פסים על הנ״י, והביא מקור לדברי הנ״י מהא דמצינו בתענית ט׳ ע״ב כי הוי מפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן בשלמא ומוכח דלא הוו קפדי בלשנא, לומר ליזלו רבנן לשלמא, אך מהרי״ב הביא גירסא לשלמא וא״כ אין מכאן ראיה, אך נראה להביא ראי׳ דלא הוו קפדי בהכי מירושלמי ברכות פ״ג ה״א, ומירושלמי שביעית פ״ו ה״א, וכן מנזיר פרק כ״ג ה״א דבכל המקומות הנ״ל איתא גמרת לצאת תבוא בשלום בבית, וא״כ ש״מ דלאו דוקא הוא וכמו שכתב הנ״י, ומצינו גם במקרא ושבתי בשלום אל בית אבי (פ׳ ויצא) וכן גבי גדעון בשובי בשלום (שופטים ח׳) וכן גבי יפתח (שם י״א) וכן מצינו (שמואל ב׳ י״ט) אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו, מכל אלה מוכח שפיר כדברי הנ״י דהכז״ל לא כיונו רק על אנשים המקפידין אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק. ל) ונודע לבני עירו וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״צ וז״ל מי

מצוה. (שאע"פ) שאבלו מן התורה אינו חל עליו עד שעת אנינות לב. מ) שהרי שבעה ושלשים אינו (מונח) [מונה] אלא ממשמע: מ"ר: עטיפת ראש לאבל כל שבעה יומם ולילה. אבל הרבה יש שאין נוהגים מפני שהאומות העולם משחקים עליהם. ומתוך כך הם באים לידי שחוק ומתגנין בשחקם על הבריות. כדאמרי' אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות: לא אמרו כבוד אשתו בחמיו ובחמותו אלא שבעה ימים בלבד. ובפניה. אבל שלא בפניה לא. וכל שכן כניסתם לבית השמחה שנים עשר חודש. שכך שנינו כופה מיטתו ונוהג עמה אבילות. אין כאן אלא כפיית המטה בלבד: שמעתי שעמד ר' שמואל מאבילתו. בתחילת הילכות אבל כתבתיו: ת'. ואני יצחק בר' דורבלו ראיתי ברמרו דאתרייע ביה מילתא בר' יוסף בנו של רבינו יעקב בן רבנא מאיר מבנו. ואחר שהתפללו מנחה בערב שבת בבית הכנסת ישב לו ר' שלמה אחי רבינו שהיה מתפלל. ואמר לו רבינו יעקב אחיו לך להביא יוסף בני לבית הכנסת. שלח עמו החבר ר' יצחק בן רבינו שמואל ואחרים עמו. כיון שבא לבית הכנסת ירד הרב ר' שלמה לפני (האדון) [הארון] ואמ' ברכו:

תמהתי מה טעם איחרו להביאו עד אחר המנחה כי ראיתי במלכות ברגויינא שנהגו להוליך האבל לבית הכנסת משעה שהציבור הולכין. עד שנודע לי טעמו של דבר שלא אמרו רבותינו באבל מקצת היום בטלו אלא ביום ראשון שמתחיל אבילות וביום אחרון בלבד. אבל בשאר ימים לא. שאם לא תאמר כן. ישב בכל ז' ימי אבלו מקצת היום בבקר ואחר יעשה צרכיו וילך חוץ לביתו אלא ודאי לא אמרו מקצת היום ככולו אלא בראשון ואחרון בלבד: ואני נשאלתי ברוסייא. אבל אם מותר לרחוץ בחמין אחר שבעה. השבתי שאף ביום השביעי מותר כיון שעבר מקצת היום דמקצתו ככולו. והבאתי ראייה מהא דאמרי' במס' מועד פ' ואלו מגלחי' גמ' הקובר את מתו נ) כמאן אזלא הא דאמ' ר' עמרם אמ' רב אבל כיון שעמדו מנחמים מאצלו מותר ברחיצה מיד. כמאן כאבא שאול. פי' שא' מקצת היום ככולו. ויום שבעה עולה לכאן. אמ' רבא הלכה כאבא שאול. ומודים חכמים לאבא שאול ביום שלשים. ואין הלכה כמותו ביום שבעה. נהרדעי אמרי הלכה בזו ובזו כאבא שאול. דאמ' שמואל כדברי המיקל באבל: פירש רבינו שלמה בר' יצחק אבל אין אסור ברחיצה אלא שבעה. ובשביעי גופיה כיון שעמדו מנחמין מאצלו בבקר מותר ברחיצה דמקצת היום ככולו כאבא שאול. וביום שלשים כיון שעבר מקצת היום מותר בתספורת וגיהוץ כו'. והמוסיף על זה גורע. כשבאתי אצל הרב רב יצחק בר' יעקב הלבן בבהם בעיר פרגא נומיתי לו שכן שאלוני ברוסייא וכן השבתי. אמ' לי זו בידינו היא. אין אנו חסירין בזה. אבל מעולם לא מלאני לבי להתיר לבני מדינה דבר שלא נהגו בו היתר. כדאמרי' ס) דכותאי ובני מדינה סרכי מילתא. ואעפ"י שנוהגין איסור בטעות ואם ידעו בו היתר חזרו בהם אינו רוצה להתיר בפניהם: והרב ר' ניסים בן רבנא יעקב מתשובת הגאונים פי' במגילת סתרים שלו ע) על פי תלמוד ירושלמי הא דאמרי' בפסחים פי' מקום שנהגו ובדוכתי טובא דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירו בפניהם. הני מילי בדבר שנהגו בו איסור מדעת. שאפי' ידעו שהוא מותר

שמת לו מת ולא נודע לו, ונודע לבני עירו מותרין היודעים לזמנו לסעודת מצוה שהרי אבילות מן התורה אינו חל עליו עד שעת אנינות לב שהרי שבעה ושלשים אינו אלא ששמע, ועיין בהג"א פ"ג דמ"ק סי' קכ"א שהביא שהר"ר ברוך מרעגענשבורג אוסר, ועיין בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' קנ"ט, ובשו"ת שער אפרים סי' צ"ז. מ) שהרי שבעה ושלשים אינו מונה וכו' כצ"ל. נ) כמאן אזלא הא וכו' שם י"ט ע"ב ס) כדאמרינן דכותאי וכו' פסחים נ"א כ"א ע"ש. ע) על פי תלמוד ירושלמי וכו' עיין

להוליך האבל עיין ראבי"ה ח"א סי' נח, רוקח ריש סי' שז. בביאור שורה אחרונה, פסחים נא, א עיי"ש, כצ"ל.

נוהגין בו איסור אבל דברים שנהגו בהן איסור מחמת טעות שהיה בידם שאינן יודעין היתר בדבר. ואם היו יודעין בו היתר היו חוזרין בהן אתה רשאי להתירן בפניהם: יצחק בר דורבלו: ומפירושי רבינו חננאל הושאיל איש רומי העתקתי. קיימ׳ לן היכא דחל יום שמיני של אביו ושל אמו להיות בשבת ערב הרגל מגלח אפי׳ ביום ששי בערב שבת. דלעניין כבוד יום טוב לא שנא אביו ואמו ולא שנא קרובים. הילכתא כאבא שאול. בפר״ח סתם רחיצה שאסרו באבל לא אסרו אלא בחמין אבל בצונן מותר וראייה מירושלמי. אבל שבא מן הדרך ורגליו קהות מותר לרחוץ בצונן שאין רחיצת צונן רחיצה: ר״ח: אבל אסור ברחיצה לילה הראשון אפילו אסטנים. והילכתא אנינות לילה דאוריתא. דלילה בכלל יום. דכתי׳ ויעש לאביו אבל שבעת ימים. הילכך הא דכתי׳ ואחריתה כיום מר. לילה בכלל יום הוא. ואם מסוכן הוא מותר על פי הבקיאים דוחי בהם בעינן בדאורייתא דהיינו יום ראשון. ובדרבנן אסטנים שרי. ואבל אסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן כל שבעה כל גופו. פניו ידיו ורגליו מותר בצונן בחמין אסור: גם מכאן אני למד מנהג ר״ח: ומהלכות גדולות פסוקות בר׳ ברזילאי שהעתקתי מהן. מקיימא לן עד כאן שמתירין לרחוץ בחמין אחר שבעה: עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק בר׳ דורבלו על פי אשר ראיתי מעשה. והביא לידי. ושפירשתי ושקיבלתי: ת׳: מכאן ואילך ממחזור ר׳ שמחה מויטרי: פעם אחת נפטר מת פ) בחולו של מועד [והיה לר׳ לבוש חדש] וחס עליו (לקורען) [לקורעו] על המת. ורצה להפשיטו קודם יציאת נשמה. והביט בבית צואר חלוקו ונמצא שנקרע כבר על מת אחר. ונסתכל באיחוי וראהו רפה. ואמ׳ צ) אין קורעין לא מתוך השלל ולא מתוך המלל ולא מתוך איחוי אלכסנדרי שהוא יפה וחזק. כדמפר׳ במועד קטן. ולקרוע מן הצד שלא במקום אותו איחוי לא היה יכול לכוין. והניח לבושו החדש עליו וקורעו. שמצוה בעליון. כדאמרי׳ ק) היה לבוש עשרת לבושים אינו קורע אלא העליון על אביו ועל אמו קורע את כולן. וכשהוא קורע פונה פתיחת סרבלו כנגד לבו עד שיראה הקרע לענמת נפש: ר) ובשעת קבורה היו שם מוחים שלא לומ׳ צידוק הדין מפני המועד ואף לא הקדיש. שהקדיש אינו בא אלא על פסוקים של צידוק הדין ועליו קדיש: רעו. ש) ועמד ר׳ ואמ׳ צידוק הדין ועליו קדיש. שאין זה הספד וחילול מועד אלא הודאה וקבלת דין שמים. וכשחזר משם נכנס לבית האבל לנחמו ולדבר על לבו. והוא יושב. כדאמרי׳ התם אבל אחרים מתעסקין בו לנחמו ולדבר על לבו. והוא יושב על כסאו כשאר בני אדם ומקבל תנחומין. וקשה לר׳ לישב מחריש. כי מה תנחומים לשתיקה. ופותח ומדבר לאבל דברי תנחומים. ולך י״י החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. וכי חסד הוא זה שמשלם לאיש כמעשהו. פורענות הוא זה. אלא משלם לאיש ממעשהו. מעסקי גופו ומעמלו אתה תשלם גמולו ונוטל בניו (ונידולו) [ונידוליו] כדי לכפר עליו. והוא פדיונו. זה חסד גדול שהוא עושה לבריות. ת) ולמר ר׳ מדעולא דא׳ בבבא קמא בהדי תנחומא דבבלאי למה לי. דאמרי מה איפשר למיעבר. הא איפשר למיעבד עבדי. ואזל איהו. ופתח בבית האבל. אל תצר את מואב. וכי תעלה על דעתך כו׳. אלא שתי פרידות העתידות לצאת מהן. רות (המואביה) המואביה ונעמה העמונית כו׳. בתו של ר׳ על אחת כמה וכמה. אילו היתה ראויה להעמיד זרע בעולם היתה עומדת. ולכך אין להקפיד עליה. א) ולא חש

ירושלמי פסחים פ״ד ה״א. פ) בחולו של מועד והי׳ לר׳ לבוש חדש וחס עליו לקורעו כצ״ל. צ) אין קורעין וכו׳ מ״ק כ״ו ע״ב. ק) הוה לבוש עשרה לבושים וכו׳ שם כ״ב ע״ב ע״ש. ר) ובשעת קבורה וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״צ. ש) ועמד ר׳ ואמר וכו׳ וקשה לר׳ לישב מחריש וכו׳ כל זה הוא בפרדס לרש״י סי׳ ר״צ. ת) ולמר ר׳ מדעולא וכו׳ ב״ק ל״ח ע״א וע״ב. א) ולא חש להברותו

ר' (להברותה) [להברותו] סעודה ראשונה. שהרי אבילות לא חלה עליו עד לאחר המועד. ומה מקום להבראה זו. וכשעבר המועד שכבר הל עליו אבילות כבר עברה סעודה ראשונה ובטלה (ראשונה) [ההבראה]: ולאחר המועד ראהו מתעסק ב)בתיקון (חביותא) [חביותיו] בימי אבלו ונמנע ר' מליכנס אצלו לנחמו. כי אמ' אפי' על ידי אחרים בבית (אחר) [אחד] אסור לעשות מלאכתו. ומה לי לנחמו ועבירה בידו: לאחר שבעת ימי אבילות. הורה ר' ללבוש חלוק לבן ולרחוץ. דאין שלשים אסורין בתכבוסת אלא בגיחוץ בלבד ובתספורת. א)דאמרי' שלשה לבכי. שבעה לאבילות. שלשים לגיחוץ ואפי' בגיחוץ שלנו מותר לאחר שבעה. דאמ' מר ב)גיחוץ שלנו כיבוס שלהם. ואין לנו עכשיו גזירת שלשים נוהגת אלא לתספורת בלבד. אבל חליפות בגדים ורחיצת חמין מחליף והולך לו. משעבר אבילותו. וכן פישוט הדבר במועד קטן. בa)גיחוץ. אנפשייר. ליקייר: ג)שוב פעם נפטר בן אחד ד' ימים אחר מילתו. והיתה אמו מונה עליו תשעה חדשים מליאים מטבילתה. ופטר ר' את אביו מלהתאבל (אביו) [עליו] ומלקבל עליו הבראה ותנחומים ומלומר עליו קדיש וסמך ר' (אדר"נ) [אדרשב"ג] דאמ' ד)כל שלא שהא שלשים יום באדם הרי זה נפל. והוינן התם במסכת נדה. הא ספיקא היא. ומשנינן התם דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו. ומהתם איכא למישמע דכל היכא דאיכא למיתלייה בשום ספיקא בעולם לא נפיק מידי נפל. והיינו דמשני לה למילתא בדלית ליה ספק כלל דקים ליה. כלומר דפשיטי ליה שכלו לו חדשים. וזו שמניין טבילתה בידה. אין זה ברור שמא לא נתעברה סמוך לטבילתה. (ועד) [עד] סמוך לווסתה. ה)דמחלוקת היא במסכת נדה. ואימר הרחיקה ווסתה. ואשתכח דלא כלו לו חדשיו. דהא מעשים בכל יום שהנשים משנות ווסתן. פעמים רחוק פעמים קרוב וכל שכן זו שהיתה מניקה ומסולקת דמים ואין לה ווסת כל עיקר. והיכי דמי קים ליה בגויה כגון שבא עליה סמוך לטבילתה. ופירש ולא ידעה עוד עד חדש. ולסוף שני הדשים לביאה שנייה הוכר עוברה. הוי הדבר ידוע שנתעברה מביאה (שנייה) ראשונה. והוכר עוברה לג' חדשים כמשפטה. דאי מביאה שנייה [אין] אפשר שיהא ניכר בשני חדשים. וכי ילדה זו לסוף ט' חדשים לטבילתה לזה ודאי כלו לו הדשיו ואין לתלותו כלל בבן שמונה מביאה שנייה שהרי הכרתו ענתה בו. ואם לא כיון זמן הכרתו מתוך שהעוברים הללו הלשים והסירי כח שאעפ"י שהחיות נכנסת בו לסוף תשעים. כדאמרי' בנדה המשמש ו)ביום תשעי' כאילו שופך דמים. אעפ"י כן אין האשה מרגשת בפרכוסו ובנידנוהו עד ד' חדשים. או ד' ומחצה ומתוך כך לא נתן עין בהכרתו בזה אין לעמוד בבליון הרשים אלא א"כ פירש ממנה ששה חדשים מביאה ראשונה. (דבששה) [דבשלשה] הדשים הנותרים ודאי לא הוה חיי כלל כלל לא לרוה ולא לפירכוס. ומרחיה יום או יומיים ודאי מטבילתה איעברה ומי שלא יורע בכל אלה אינו יוצא מחזקת נפל כל שלשים יום. עבר שלשים הוכיח על חדשים שנתמלאו או שבעה או תשעה דמהוסר זמן לא מטי לשלשים לעולם. והרי הוא כבן עשרים לאבילות:

וכו' ובטלה ההבראה כצ"ל. ב) בתיקון חביותיו וכו' בבית אחד אסור וכו' כצ"ל ובתניא רבתי סי' ס"ה מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל פעם אחת ראה ר' את האבל בתיקון חביותיו בימי אבלו ונמנע ר' מלכנוס אצלו לנחמו כי אמר לנו אפילו על ידי אחרים אסור לעשות מלאכה ומה לי לנחמו ועבירה בידו. א) דאמרינן שלשה לבכי וכו' מ"ק כ"ז ע"ב. ב) גיחוץ שלנו וכו' תענית כ"ט ע"ב וכן הוא בה"ג גיחוץ בחית. בa) גיחוץ, אנפשייר עיין לקמן בה' פסח סי' כ"ז ובבאורי שם. ג) שוב פעם וכו' מעשה זו הובאה באו"ז ה' אבילות סי' תכ"ח ע"ש. ד) כל שלא שהה וכו' עיין שבת קל"ה ע"ב, קל"ו ע"א, וברש"י שם ד"ה הא דקתני וכו' ובנדה מ"ד ע"א והרי הוא לאביו ולאמו וכו' ושם בגמרא למאי הלכתא לענין אבילות וכו' הבמ"ע דקים ליה שכלו לו חדשיו, ועיין מ"ק כ"ד ע"ב. ה) דמחלוקת היא במס' נדה הוא בנדה ל"א ע"ב, וסוטה כ"ז ע"א. ו) ביום תשעים וכו'

כשנושאים את המת לבית הקברות מניחין אותו ברחבה שלפני בית הקברות ועומדין סביב לו ואומ' ההזן צידוק הדין והן עונין אחריו:

רעז. **הצור** תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא: (ובהן) [והן] עונין אחריו (גם) [כמון] כן: חוזר ומצדיק הדין. והן עונין אחרי כל דיבור ודיבור הצור: הצור תמים פעלו. מי יאמר לו מה תפעל. צדיק במטה ובמעל. מוריד שאול ויעל: הצור: הצור תמים בכל מעשה. מי יאמר לו מה תעשה. חסד הנם עמנו עשה. ובזכות הנעקד כשה: יי׳ הקשיבה ועשה. הצור: הצור תמים. מלא רחמים. הבט נא ממרומים. ותושיע מעוטי עמים. כי לך יי׳ הצדקה והרחמים: הצור: צדיק (את) [אתה] להמית ולהחיות. אשר בידך פקדון כל רוחות. חלילה לך זכרונינו למחות. ויהיו נא ברחמים עיניך עלינו פקוחות. כי לך הרחמים והסליחות: הצור: ידענו כי צדק משפטיך. תצדק בדובריך תזכה בשופטיך. אין להרהר אחר מדת שפטיך. צדיק אתה וישר משפטיך: הצור: נפש כל [חי] בידך. צדק מלאה ידך. רחם על פליטת צאן ידיך. ותאמר למלאך הרף ידיך: הצור: גדול העיצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם. לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: הצור: ברוך הוא כי אמת דינו. ומשוטט בכל עינו. ומשלם לאיש חשבונו. והכל ישנו. והודייה יתנו: הצור: דיין אמת. שופט צדק ואמת. ברוך דיין האמת. כי כל משפטיו אמת: הצור: אדם אם בן שנה יהיה. או אלף שנים יחיה. מה יתרון לו כלא היה יהיה. ברוך דיין האמת ממית ומחייה: הצור: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו:

כאן מקומם של הספדות ואיגרות ההספד מניחין תחת מראשותיו של מת: תוספת:

רעח. ז) **אית** דוכתא דנהגי לסלק הציציות מטלית המתים. משום דכת' במתים חפשי· (תהלים פח). ח) ודרשינן פ״ב דשבת. ובכמה דוכת'. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ט) ואמרי' נמי בע״ז פ' השוכר. בגר שאבד בו כלאים כו'. אבל עושה אותו תכריכין למת. וראייה נמי בפ' מי שמתו. י) ר' נתן ור' הוו אולי בבית הקברות. א״ל חד לחבריה דלי לתכילתא שלא יאמרו למחר באים אצלינו ועכשיו מחרפים אותנו. ואני שמעתי כי הרב ר' אליהו לא (הני) [הניח] לסלקו. וצוה לבניו שלא יסלקוהו מטליתו. וגם הרב רב ידידיה אמר לי כן. וראייתם ממנחות פ' התכלת. גבי כ) כלי קופסא חייבים בציצית ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו. שפטורה. פ' לתכריכין שלו. וההוא שעתא ודאי רמינן ליה. משום שני' לועג לרש. ורמי ל) כמו רמי תכילתא דסוכה. והוייה דלא רמי חוטי. וממיתי מדבר דפ' המוכר את הספינה. ואי משום דאמרי' במסכת שמחות אבא שאול מפקד להו לבנוהי קברוני תחת מרגלותיו של אבא והטילו תכלת מאפיליוני. התם משום דאין נכון שאותו ציצית שהיה בו בחייו שהיה חייב בציצית ובכל המצות יהיה בו בשעה שפטור מן המצות. וצוה לנטלו ולשום בו אחר. ודמי שמתו לאו דמוכה דפטורין. אלא שאינו חייבין כמו החיים. ובכולי תלמוד' במתים חפשי. כיון שמת אדם כו'. לבד מציצית קאמר. לפי ששקולה כנגד כל המצות. וציצית בני מטריא תרי״ג עם ה' קשרים וח' חוטים: וראייה גדולה מזאת שמעתי בשם הרב ר' יהודה בר' אברהם גאון ז״ל שמצא

נדה ל״א ע״א. ז) אית דוכתא וכו' עיין תוס' ברכות י״ח ע״א ד״ה למחר וכו' ותוס' ב״ב ע״ד ע״א ד״ה פסקו וכו' ותוס' ע״ז ס״ה ע״ב ד״ה אבל וכו' ותוס' נדה ס״א ע״ב ד״ה אבל וכו' ועיין באו״ז ה' אבילות סי' תב״א ובראב״ן דף קמ״ז. ח) ודרשינן פ״ב דשבת וכו' עיין שבת ל' ע״ב ובפירש״י ד״ה דאמר וכו' ושם קנ״א ע״ב, ובנדה ס״א ע״ב. ט) ואמרינן נמי בע״ז וכו' ס״ה ע״ב. י) ר' נתן ור' הוו אזלי וכו' לפנינו בברכות איתא י״ח ע״ב ר' חייא ור' יונתן וכו' ע״ש. כ) כלי קופסא וכו'

בספרי בפנים שני מ)ולמה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית. לומר לך מת חייב בציצית. הילכך ודאי אין לסלק הציצית מטלית הנפטר לעולמו כי עידותו היא לפני בוראו שקיים מצות ציצית (ציצית) ששקולה כנגד כל התורה כולה: ושמעתי כי הרב ר׳ אליהו כשצוה שלא לסלקן אמר לקפלו בטלית: וכשאומר קדיש בבי קברי יש להרחיק ד׳ אמות מן הקברים. לפי מה דא״ר יוחנן משום ר׳ אלעזר בן יעקב נ)מת תופס ארבע אמות לקריית שמע ולתפילה: וכן גבי קדיש אין או׳ אותו בבית הקברות אלא אם כן מרחיק ד׳ אמות מן הקברים כי ק״ש: כך נמצא בתשובות הגאונים: ע״כ ת׳: קברוהו מכוין החזן פניו כלפי מזרח שהוא כלפי ירושלים. ואומר קדיש: ואינו אומרו אלא בעשרה. דכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה:

רעט. יתגדל ויתקדש שמיה רבה בעלמא דהוא עתיד לאיתחדאתה ולאחאה מתייא ולשכללא היכלא ולמיבני קרתא דירושלם ולמעיקר פולחנא נוכראה מארענא. ולאתבא פולחן קודשא דשמיא לאתריה. וימליך קודשא בריך הוא מלכותיה ויקריה. (ויבע) [ויבא] משיחיה. ויצמח פורקניה. בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל. השתא בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהא שמיה כו׳: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך לעילא מן כל ברכתא שורתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא הדין ודאיתאמרן בעלמא דאתי ואמרו אמן: יהא שלמא רבא מן שמיא כו׳. עושה שלום כו׳: ס)ונוטל כל אחד ואחד עפר או צרורות ומריחו ואומר זכור כי עפר אנחנו. וזורקין לאחוריו. ועושין (כו) [כן] ג׳ פעמים להפסיק בינם לבין המת: ויש שתולשין עישבי הקרקע ואו׳ ויציצו מעיר כעשב השדה: וכן עושין באלמיצא: ת׳.

רף. בפריש הלשינו פעם אחת (משמודים) [משומדים] אל המלך על כל ישראל שהיו משליכין עפר אחוריהם בשעה שחוזרין מאחרי המת להטיל כשפים על הגוים להמיתם. קיבל לשון הרע. וקרא אל הרב ר׳ משה בר׳ יחיאל בן הרב ר׳ מתתיה הגדול מפריש. ואמ׳ לו מה המעשה הרע הזה ששמעתי עליכם שאתם מטילין כשפים על הגוים בשובכם מאחרי המת. אמ׳ לו אדוני המלך ח״ו לא תהיה כזאת בישר׳. אבל מאמינין בהק׳ שעתיד להחיות מתים. וכתוב אחד אומ׳ עליהם ויציצו מעיר כעשב הארץ. ואנו קורין אותו כשאנו תולשים העשבים ומשליכין כלפי המתים לומ׳ שמאמינין אנו בהק׳ שכשם שהעשבים לאחר שכמישין ונובלין בארץ ע)הק׳ הוזר ומפריחם. כך המתים אעפ״י שמתים עתיד הק׳ להחיותם. אמ׳ לו א״כ יישר כחכם ויפה אתם עושין. אמנה גדולה וטובה היא זו. כי עם קדוש אתה לי״י אלהיך. ארורים המלשינים עליכם כי אינם יודעים בטוב אמונתכם כי זה כל האדם. כיון שחזר הרב מאת פני המלך לשלום סיפר לקהל. נתנו הודאה למקום ואמרו פלגי מים לב מלך ביד י״י לכל אשר יחפץ יטנו. וי״י הטוב בעיניו יעשה. ברוך המגלה סודו ליריאיו ומי״י מענה לשון: הוספתי זה לספר בשבחו של מקום מעשה שהיה בצרפת בעיר פריש. למען ייודע טעמו של דבר ולמען ימצא כי רבים נמנעים מלעשות המנהג מפני אימת הגוים שלא יחשדום בכשפים ואם ידעו להשיב

מנחות מ״א ע״א. ל) כמו רמי תכילתא וכו׳ סוכה י״א ע״א מנחות מ״ג ע״א. — וממיתי מדבר וכו׳ עיין ב״ב ע״ד ובתוס׳ שם ד״ה פסקי. מ) למה נסמכה פרשת מקושש וכו׳ כן הביא גם הרא״ש מ״ק פ״ג סי׳ קכ״ז ותוס׳ ב״ב ע״ד ע״א ד״ה פסקי וכו׳ ובאו״ז ח״ב סי׳ תכ״א כתב וי״א שיש במדרש למה נסמכה פרשה ציצית לפרשת מקושש לומר לך כיון שמת אדם נעשה חפשי מכל המצות חוץ ממצות ציצית ע״ש מה שהאריך בזה. נ) מת תופס ד׳ אמות לק״ש ולתפלה עיין סוטה מ״ג ע״ב, ברכות י״ח ע״א ובשתי המקומות ליתא לתיבת ולתפלה ועיין ברא״ש ברכות פ״ג סי׳ ו׳, ובביאורי הגר״א יו״ד סי׳ שד״ם ס״ק ח׳ ע״ש. ס) ונוטל כל אחד ואחד וכו׳ עיין פרדס לרש״י ז״ל סי׳ ר״צ לוקחין עפר וכו׳. ע) הקב״ה חוזר ומפריחם עי׳ ש״ך יו״ד

סי׳ רעט, יתגדל ביה״ק אוצה״ג ברכות 44.

שם, (ויבע) משיחיה נוסחא כזו בספר סדר היום בזמירות שבת. וכתב שהוא לשון מהירות וזריזות. יחש עתידות למו׳ — מתרגם: ויבע (דברים לב). וכן בספר חיי הנפש להרב ישעיה בי רב (ירושלים תרנ״א) (רש״א).

דברי פי חכם חן: יצחק בר׳ דורבלו: פ)נוהגין אצלינו בשעה שחוזרין מבית הקברות רוחצין ידיהם קודם כניסתן לבתיהם. ויושבין על הדרך: יש צורך לדבר או לא. נראה לנו דאין צריכין (לרחוק) [לרחוץ]. וכשאמרו חכמים מי שחוזר מאחורי המת לעשות שבעה מעמדות ושבעה מושבת. לא אמרו אלא מי שהולך לבית הקברות ובחזירתו יושב. נ)ולא אמרו אלא בקרובים. ולא אמרו אלא ביום ראשון. ולא אמרו אלא במקום שנהגו. שצריך לישב ז׳ פעמים. מפני שהרוחו׳ מלוות אותם. ובכל שעה ושעה שיושבים בורחת אחת מהן: כ״מ: ת׳: וברוסייא כשנוטלין ידיהם בשובם מבית הקברות ק)מעבירין ידיהם על גבי עיניהם ואומ׳ מקרא זה. ומחה י״י דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר ממנו: וגו׳: ת׳: הולך האבל לביתו והעם אחריו. דכת׳ וסר מרזח סרוחים. (עמוס ו) ר)מרזח נעשה שר לסרוחים. והוא הולך ראשון: וכשנכנס לביתו והעם אחריו ס)ואין רשותם לדבר עד שיפתח האבל תחילה. שכן מצינו בריעי איוב. כל זמן שלא דיבר ישבו דוממים. שנ׳ וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דובר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד. ויען איוב ויאמר. ויען אליפז התימני ויאמר. ודברו אחרי כן כולם: ומברין את האבל סעודה ראשונה ת)משל אחרים מדקא״ל רחמנא ליחזקאל לחם אנשים לא תאכל. מכלל דשאר אבלים צריכין לאכול להם של אחרים. ונהגו להאכילו תחילה בצים דבר שאין לו פה. לומר אין לנו אלא שתיקה לקבל דין שמים. ועגול. גלגל הוא החוזר בעולם: ואחרי כן יכול לאכל בשר וכל הפיץ המסובים. יצחק בר׳ דורבלו:

רפא. גמרו לאכל מברכין ברכת אבילים לנחמו ולברכו: נברך מנחם אבילים שאכלנו משלו. והן עונין. ברוך מנחם אבילים שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

ברוך הוא ברוך שמו: כו׳: עד ותבנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו:

נחם י״י אלהינו את אבילי ציון ואת אבילי ירושלים והמתנחמים מן האבל הזה.

נחמם מאבלם. ושמחם מיגונם. כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנוחמו: ונא׳ בונה ירושלם י״י נדחי ישר׳ יכנס: ונאמ׳ שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי: ב״א י״י מנחם אבילי ציון עירו ובונה ירושלם: אמן: ברוך אתה י״י אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכינו אדירנו גואלינו קדושינו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך החי הטוב והמטיב שבכל יום ויום הוא מטיב לנו הוא גמלנו הוא גומלינו הוא יגמול בעדינו לעד לחן וחסד וברכה וחיים ושלום וכל טוב: א)אל אמת דיין אמת שופט בצדק ולוקח במשפט ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו ואנחנו עמו ועבדיו. ובכל עת אנחנו חייבים להודות לו ולברכו. תִכְלֶה הרעה מעלינו ומעל כל עמו ישראל ומן האבל הזה שבתוכינו. גודר פרצות ישר׳ הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו לחיים טובים לברכה ולשלום: הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד: כו׳ כדרכו: ת׳: ונמצא במדרש ב)אין אומרי׳ החי אלא בבית האבל. אבל שמעתי

סי׳ רע״ו ס״ק ד׳. ובביאורי הגר״א שם סק״ד. פ) נהוגין אצלנו וכו׳ דאין צריכין לרחוץ כצ״ל עיין בשו״ת ש״צ שער ד׳ סי׳ כ׳ ושם הובא זו השאלה בשם שר שלום ע״ש ועי׳ בתוה״א לרמב״ן ז״ל ענין ההתחלה וז״ל ונשאל גאון נוהגין אצלנו בשעה שחוזרין מבה״ק רוחצין ידיהם קודם כניסתן לבתיהם ויושבין על הדרך וכו׳ וכל הרואה יבין שהוא עצמו מה שהביא המחבר בשינוי לשון מעט, וצריך להוסיף פה בהתחלה „ונשאל גאון״ נהוגין אצלנו וכו׳ וכ״ה בטור יו״ד סי׳ שע״ו והובא באו״ז ח״ש סי׳ תכ״ב בשם ספר בשר ע״ג גחלים משם רב נטרונאי גאון ועי׳ בשו״ת מהרי״ל סי׳ כ״ג. נ) ולא אמרו אלא כו׳ עיין ב״ב ק׳ ע״ב ועי׳ ברשב״ם שם ד״ה משבעה וכו׳. ועי׳ או״ז ח״ש סי׳ תכ״ב. ק) מעבירין ידיהם על גבי עיניהם ובד״מ סי׳ שע״ו הביא בשם מהרי״ל דיש לרחוץ גם הפנים ולא נהגו כן, ועי׳ במ״א סימן ד׳ ס״ק כ׳. ר) מרזח נעשה שר לסרוחים מ״ק כ״ח ע״ב, ועיין כתובות ס״ט ע״ב מר וזח נעשה שר לסרוחים ובפרש״י שם, ובח״א מהרש״א. ס) ואין רשות להם לדבר כצ״ל מו״ק שם ועיין בהגהות מהרי״ב. ת) משל אחרים מדקא״ל וכו׳ מ״ק כ״ז ע״ב. א) אל אמת וכו׳ ברכות מ״ו ע״ב פתח וברך הטוב והמטיב אל אמת וכו׳. ב) אין אומרין החי פירש בברכת הטוב והמטיב.

ד״ה נחם, הטוב והמטיב עיין אוצה״ג התשובות 108.

א־ל אמת עיין סדר״ע השלם 414, וסידור רס״ג קד, ועיין אנצ׳ תלמודית ח״ד תטז.

שורה אחרונה, ונמצא במדרש וכו׳ עיין מרדכי סוף ברכות.

רבינו יעקב בחתונת בתו ברמרו ואמ׳ החי ושאלו ממנו למה אמרו. והשיב שהרבה טרח למצוא אותו מדרש ולא מצאו לא בתלמוד שלנו ולא באבל רבתי ולא במסכת שמחות. לפיכך אינו נמנע מלאומרו בכל עת תמיד: יצחק בר׳ דורבלא: ת׳: נשאל לרבינו שלמה ג) אם אבילים מן המניין לכל דבר אם לאו: והשיב. וששאל אם אבילים מן המניין. הוא לא פריש שאילתו. אכן ידע אם לעיניין עשרה לקדושה ולתפילה ולברכת המזון הוא שואל. מן המניין הוא. ששנינו בפ״ק דכתובות. חתנים ואבילים מן המניין. ואוקימנא כי תניא ההיא לברכת המזון: וברכת רחבה אין לנו עכשיו. ובההיא ודאי אין אבילים מן המניין דהא רב ור׳ יוחנן דאמרי תרוויהו ברכת אבילים בעשרה ואין אבילים מן המניין. ומסקנ׳ דמילתיה דרבי יוחנן בברכת רחבה קאמר לה: שלמה בר׳ יצחק: ת׳. שאילו מיקמי דרב יהודאי גאון ד) ישראל שיש לו קרובים משומדים ומת אחד מהו להברותם. וא׳ לא מתבעי: ת׳:

הילכות עירוב

רפג. אם רוצה לעשות עירוב בערב-הפסח לכל השנה כולה. יטול החכם קמח מכל בית ובית וילוש ויאפה עוגה אחת או שתים. ויעשה אותם קשות א) שלא ירקבו ושיהו שמורות. שכל זמן שהעוגות שמורות העירוב קיים. ב) ומותר לטלטל. [ואם נאכל או נאבד אסור לטלטל] עד שיעשה עירוב בכל שבת ושבת. ואם עשה אחד מהם מקמח שלו עירוב לכולן עירובו קיים. ג) אבל צריך להודיעם. בואו סמכו על עירוב שעשיתי לכם. וקודם שישים אותו עירוב (בחוכה) [בתיבה] או במקום המשתמר אוחזו. ד) ומברך ברוך אתה יי׳ אמ״ה אקב״ו על מצות עירוב. ואו׳ בזה העירוב יהא לנו מותר ולכל הדרים בחצרות אילו להוציא ולהביא כל השנה כולה וכל השבתות שבה מבית לבית ומחצר לחצר: ויניח אותו עירוב בבית (עירוב) [אחר] מכולם. ובלבד שיהא הבית ה) ד׳ אמות על ד׳ אמות: ואם גם בני המבוי רוצין לערב ולטלטל איש לחבירו במבוי. ו) אם המבוי פחות מד׳ אמות יעשה מלמעלה בין קיר לקיר קורה או קנה. ויערב. רוצה בחתיכות של בשר או בחתיכות של פת. רוצה ביין. רוצה בדגים. או בבצים שלימים. צלויים. או בכל מיני קטנית. ז) ובכל

ג) אם אבילים מן המנין וכו׳ עיין כתובות ח׳ ע״א ושם ע״ב ועיין תוס׳ שם ד״ה כי תניא וכו׳. ד) ישראל שיש לו קרובים וכו׳ עיין בהג״א פרק ג׳ דמ״ק סי׳ ק״ו וז״ל רבינו גרשון נתאבל על בנו כשהמיר דתו (חסר תיבת ומת וכן העתיק הט״ז סי׳ ש״מ ס״ק ג׳) ועיין בשו״ת מהר״ם מר״ב סימן תקמ״ד ואע״פ שרבינו גרשם התאבל על בנו שבועים לית הלכתא כותיה אך מרוב אניגות עשה, ותימא על הט״ז שלא הביא דעת מהר״ם מר״ב הנ״ל ועיין בשו״ת שערי צדק שער ד׳ י״ג ובשו״ת תשב״ץ סי׳ קל״ט. א) שלא ירקבו וכו׳ משום שאם יפסלו למאכל אדם הרי הוא כמו שכלה לגמרי עיין פסחים ט״ו ע״ב. ב) ומותר לטלטל ואם נאכל או נאבד אסור לטלטל עד שיעשה וכו׳ כצ״ל ונשמט מהמעתיק מן לטלטל עד לטלטל. ג) אבל צריך להודיעם וכו׳ עירובין פ׳ ע״א. ד) ומברך וכו׳ על מצות עירוב וכו׳ משום דכל מצות דרבנן מברכין עליהן שבת כ״ג ע״א, ומנוסח הברכות עיין רמב״ם פי״א מהלכות ברכות הי״א ובכ״מ שם ועיין שם הי״ד עשה המצוה לו ולאחרים כאחד אם היתה מצוה שאינו חובה מברך על העשייה לפיכך הוא מברך על מצות ערוב וכו׳ ועיין סמ״ג עשין כ״ז סוף הלכות ברכת לבנה, ובתוס׳ פסחים ז׳ ע״ב ד״ה והלכתא וכו׳ ובראי״ש שם פ״א סימן יו״ד ובר״ן ובמרדכי שם ועיין ראב״ן סי׳ ל״ה, ובבעל העיטור בסופו, ובפרדס לרש״י ז״ל פסקי ה׳ ברכות של רבינו יוסף בן פלט זצ״ל מסי׳ ל״ט עד סי׳ נ״ד ועיין בספר עצי אלמוגים סי׳ שצ״ה. ובספר אבודרהם בברכת המצות ומשפטיהם. ה) ד׳ אמות סוכה ג׳ ע״א. ו) אם המבוי וכו׳ עירובין

הבראה למשומדים עיין תורת האדם לרמב״ן (ד׳ וורשא לא).
סי׳ רפג, מצה תדשה עיין ספר העתים 105 וציוני הראבי״ה ח״ב 71.

דבר עושין עירוב חוץ ממים וממלח: ושיעור העירוב של מבואות ושל חצירות ס)מכזית ועד כאגוז. ואם מוסיף מקודש: ואם החכם עשה [משלו] יודיעם ועירובו קיים עליהם. ומברך. (ותלהו) [ותולהו] או בפתח. או בקיר המבוי. בין באמצע. בין בכל מקום שרוצה. ע)ובלבד שיהא העירוב גבוה מן הקרקע טפח: וצריך (לקנותם) [להקנותם] על ידי אחר: היאך נותן הבקי לבנו שהוא בן שלש עשרה או לבתו בוגרת. או לאדם אחר. ויאמר לו אמור שיזכו בזה העירוב כל בני המבוי ותולהו בגובה טפח הרי זה עירוב מבואות וחצירות. י)אם המבוי רחב עשר אמות ולא יותר צריך לחי מן אבן או מן קורה או מן עץ. וימעטו. ואין צריך צורת הפתח למעלה ויכול לערב בתוכו. וזה לחי או קורה צריך כ)להיות קומתו עשרה טפחים. [ואם רחב יותר מעשר אמות צריך צורת פתח] כיצד צורת הפתח קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן. ואם אין [לו] קנים. עושה בעצים או בחבלים. ל)ועושה עירוב (ומניחם בעיניין) [ומניחו כענין שאמרנו]. ואי איכא חצר והיא כולה להר גברא. ואית ליה בני. או כמה נשי סמיכין עלוהי. וכולהו אכלי מפת אחת. ולא פליגי. לא צריכי עירובא. ואי פתח ביתא דההיא דרתא לשבילא. ואי איכא נמי בתי אחריני. ופתחין לההוא שבילא. צריכין למיעבד שיתופין בהדי הדדי. ומשתרי לטלטולי בין מבואות לבתים. ומבתים למבואות: מאי עירוב ומאי שיתוף. מ)מערבין לחצירות בפת. ומשתתפין למבוי ביין. ואם בא להשתתף בפת משתתף. נ)ומאן דאתי באורחא ומקדים חד וקני שביתה ברוכתא. ואע״ג דלא אתי גמליה אלא בשבתא שפיר דמי. והני מילי הוא דסגי ליה אלפים אמה. אבל טפי לא. פי׳ ס)אסור לאדם להוציא מרשות לרשות כל שהוא ולא לרשות הרבים. ולא מרשות הרבים לרשות היחיד. ואסור להוציא מחצר להצר. ומבית לבית. ומבית לחצר. ומחצר לבית. אלא בעירוב. ואפי׳ לחור או לחלון אסור להוציא. אבל בעירוב מותר. כיצד ע)אם היתה חצר אחד ויש בתוכה מאה בתים. והם כולן לאדם אחד. וכולם נתלין בו ואוכלין על שלחנו מותר לטלטל בכולן בלא עירוב איש לחבירו. אבל אם מתפזרים איש על עצמו ואיש על שלחנו אפילו פחות מד׳ אמו׳ בין בית לבית אסור לטלטל בלא עירוב. ובעירוב מותרים. אם עשאו

י״ב ע״א. ז) ובכל דבר שם כ״ו ע״ב. ס) מכזית ועד כאגוז וכו׳ וכ״ה בס׳ או״ה כ״י מרש״י מן כזית עד כאגוז ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק״ח תפס לשון מכזית עד ביצה ועי׳ עירובין פ׳ ע״ב בזמן שהן מועטין כגרוגרות לכל או״א וכו׳ ועיין תוס׳ שם ד״ה אגב וכו׳ ובשאלתות פרשה בשלח, ובש״ע א״ח סי׳ שס״ח ובמ״א שם ס״ק ב׳ ועיין בביאורי הגר״א א״ח סי׳ קצ״ז ס״ק ב׳ ובא״ח סי׳ תפ״ו ובמ״א שם ס״ק א׳ ובביאורי הגר״א שם ס״ק א׳. ע) ובלבד שיהא וכו׳ עיין עירובין ע״ט ע״ב ובפירש״י כשהוא מזכה אותם וכו׳ ועיין בה״ג פרק הדר שהביא הגמרא הנ״ל בלשון אחר וז״ל אמר רב יהודה חבית של שתופי מבוי צריכה שתהא גבוה מן הקרקע טפח ומלשונו משמע דפירושו דלאו משום זכוי צריך להגביה טפח רק משום היכרא וכן הוא דעת הרמב״ם בפ״א מהל׳ עירובין הי״ז וז״ל ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח כדי שיהא ניכר וכו׳, ועיין במ״מ שם שכן הוא גם דעת הגאונים ולזה כיון ג״כ המחבר ובלבד שיהא העירוב גבוה וצריך להקנותם וכו׳ כצ״ל היינו שבתחילה משמיענו שינית העירוב במקום גבוה להיכרא, ואח״כ כתב שצריך להקנותם וכן הוא ג״כ הלשון בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק״ח ע״ש ועיין בריטב״א עירובין ע״ט ע״ב. י) אם המבוי רחב וכו׳ עירובין י״א ע״ב. כ) להיות קומתו וכו׳ שם י״ד ע״ב, ואם רחב יותר מעשר אמות צריך צורת פתח כיצד וכו׳ כצ״ל. ל) ועושה עירוב ומניחו כענין שאמרנו כצ״ל. מ) מערבין לחצרות בפת וכו׳ שם ע״א ע״ב, ועיין שם כ״ו ע״ב וכמו שכתבו התוס׳ שם ד״ה בכל וכו׳ וזה דלא כפירש״י דפירש בכל מערבין ערובי חצרות וכו׳ ועיין בשו״ת רע״א סי׳ י״ד. נ) ומאן דאתי באורחא וכו׳ ז״ל ה״ג פרק הדר ומאן דאיתיה בשיירא וקדים איהו יתיב וקני שביתה בדוכתא אע״ג דלא אתו גמלאי אלא בשבתא שפיר דמי והני מילי הוא דסגי שיעור אלפים אמה אבל טפי אסיר ועיין טור וב״י סימן רמ״ח. ס) אסור לאדם וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק״ח. ע) אם היתה וכו׳ עיין בה״ג פרק הדר ושם הוכיח מהא דאיתא בעירובין ע״ב ע״ב האחין שאוכלין על שולחן אביהן וישנין בבתיהן צריכין עירוב לכל אחד ואחד ואמרינן עלה שמעית מיניה מקום לינה גורם ואמר רב יהודה אמר רב במקבלי פרס שנו, ומדמוקים רב למתניתין דקתני צריכין עירוב לכל אחד ואחד במקבלי פרס שמעינן מינה היכא דלא מקבלי פרס וכולהון מחד ספטא (הוא מלשון הגמרא ב״מ ע״ג ע״ב בטפסא

לבנו שהוא בן י״ג עיין תוס׳ עירובין עט: ד״ה ומזכה.

בערב שבת או בערב הפסח. וגם השוכר בית בחצר והוא על עצמו או על שולחנו אסור לטלטל. ומותר על ידי עירוב. ולעולם אם שכח אדם לעשות עירוב בערב הפסח יעשהו בכל שבת ושבת ובכל שבוע (ובשבוע) [ושבוע] עד תמימות השנה: ואם רוצה [לילך] מעיר לעיר או ממדינה למדינה מותר לילך עד אלפים אמה בכל צדדי העיר. ואם רחוקה אותה העיר יותר מאלפים אמה כן יעשה בערב שבת. יקח עירוב שלו שיהא בו שיעור פ)עשרה תאינים בינוניים מן כל דבר שירצה חוץ ממלח ומים. ומברך ומניחו בתוך אלפים אמה רחוק מן המדינה שלו. ומותר לילך עד אלפים אמה אחרים. אבל אם רוצה לילך למדינה אחרת צ)להציל נפשות. או ספר תורה אעפ״י שהיא רחוקה יותר מאלפים אמה מותר לילך לשם. ק)ואם דרך רשות הרבים מפסיק בין מבואות יעשה צורת הפתח משני צדדין בקנים או בחבלים. ומותר לכל אותם בני המבואות שבתוך אותם הפתחים של קנים לטלטל איש לחבירו בעירוב. וכן כל המדינה כולה. ימעט פתחיה בקנים או בחבלים ויעשה כעין צורת הפתח ומותרין בעירות. כגון דקאמרי׳ ר)רבא מערב אכולה מתא בעירובא חדא:

סליקו הלכות עירובי חצרות קצובות מרב יהודאי גאון:

ובתשובות רב נחשון גאון: וששאלתם מי שהיה לו בביתו ש)צינור השופך לרשות הרבים מותר לצוק בו (במים) [מים] והן יורדין לרשות הרבים. או לא. כך היא ההלכה. לצקת בפי הצינור אסור. כי הוא נחשב כשופך מידו לרשות הרבים. אבל מותר לשפוך מים בגג והן זוחלים ויורדים בצינור לרשות הרבים כאותה ששנו רבותי׳ לעיניין ביב. וחכמים אומרים אפילו גג או חצר מאה אמה לא ישפוך על פי הביב. אבל שופך על הגג והן יורדין לביב: כך מצאתי בתשובותיו. ועיקר:

רפד. דין עירובי תבשילין: שנינו בפ״ב דביצה ת)יו״ט שחל להיות ע״ש לא יבשל בתחלה מי״ט לשבת. משום דכתי׳ (שמות טז) והיה ביום הששי והכינו [את] אשר יביאו. א)חול מכין לשבת ומכין ליו״ט. ואין יו״ט מכין לשבת ואין שבת מכין ליו״ט. כיצד הוא עושה. (אופה) ב)[עושה] תבשיל מערב יו״ט וסומך עליו לשבת. ב״ש אומ׳ שני תבשילין. וב״ה אומרים תבשיל אחד. ואמרי׳ בגמרא ג)אמר רבא הילכתא כתנא דידן ואליבא דב״ה. ופסק ר״ת הני מילי לאפות או לבשל עליו אבל לאפות ולבשל צריך שני תבשילין. כדאמרי׳ בריש פרקי׳ את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. מיכן א״ר אלעזר ד)אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל. מיכן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מן התורה. וכן תניא לקמן ה)חנניה אומר משום ב״ש אין אופין אלא א״כ עירב בפת ואין מבשלין אלא א״כ עירב בו בתבשיל (בו). ו)ואע״ג [דשנינו] בתוספ׳ עושה אדם תבשיל אחד

דמלכא וכו׳ ופירש״י בארגז של מלך וגירסת הערוך בספטא) אכלין לא צריכין עירובא. פ) עשרה תאנים בינונים וכו׳ וכן הוא בספר או״ה כ״י מרש״י יקח עירוב שלו שיש בו משקל עשרה תאנים בינונים, לא ידעתי מקום שנזכר שיעור זה ובעירובין פ״ב ע״ב מפורש שהוא שיעור שתי סעודות וכן הוא בפרק י״ז משנה י״א דכלים וכמזון שתי סעודות לעירוב, ושתי סעודות הוא י״ח גרוגרות שם פ׳ ע״ב, ועיין שם כ״ט ע״א, ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק״ח כתב ואם יותר מאלפים אמה יקח עירוב שיהא בו משקל שמונה עשר גרוגרות וכו׳. צ) להציל נפשות וכו׳ כן פסק בה״ג פרק מי שהוציאוהו מהא דר״ה כ״ג ע״ב אלא אף חכמה הבאה ליילד וכו׳ ועיין עירובין מ״ד ע״ב. ותמוה לי שלא הביא המחבר וכן הפרדס דין דאין מערבין אלא לדבר מצוה. ק) ואם דרך וכו׳ חוזר לדין ש״מ, וכן הוא בפרדס שם. ר) רבא מערב וכו׳ וכן ג״כ בפרדס וגירסא אחרת הי׳ להם בזה עיין שם כ״ו ע״א ונ״ט ע״ב. ש) צינור השופך וכו׳ עיין שם פ״ח ע״א ועיין בשו״ת מהר״ם מר״ב החדשות סי׳ שמ״ט. ת) יו״ט שחל להיות ע״ש וכו׳ ביצה ט״ו ע״ב. א) חול מכין לשבת וכו׳ שם ב׳ ע״ב ועיין תוס׳ ד״ה והיה וכו׳ ובעירובין ל״ח ע״ב איתא דתניא והיה וכו׳ ועיין תוס׳ ד״ה אמר רבה וכו׳. ב) עושה תבשיל וכו׳ כצ״ל שם ט״ו ע״ב. ג) אמר רבא הלכתא וכו׳ שם י״ז ע״ב ועיין תוס׳ ד״ה אמר וכו׳ ובספר הישר לר״ת סי׳ ש״כ. ועיין תוס׳ ע״ז ל״ז ע״ב ד״ה והשלקות וכו׳ ובשו״ת שערי תשובה סי׳ קכ״ד, ובשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ תרנ״ה. ד) אין אופין אלא וכו׳ ט״ו ע״ב. ה) חנניה אומר וכו׳ שם י״ז ע״ב. ו) ואע״ג דשנינו בתוספתא וכו׳ כצ״ל

מערב יו"ט ומבשלין ואופין עליו. כתלמודא דידן קיי"ל: ועירובי תבשילין ז) פסקי' בפירקין דצריך שיהא בו כזית בין לאחר בין למאה. (ותנו) [ותנן] אכלו או שאבד (עליו) לא יבשל עליו לכתחלה. נשתייר ממנו כל שהו. והיינו כזית סומך עליו לשבת. ומי שלא הניח עירובי תבשילין ח) הוא נאסר וקמחו נאסר. כיצד יעשה. מקנה קמחו לאחרים. ואחרים אופים ומבשלין עליו. ט) ופשטינן בפרקין (דעירובין) דעירובי תבשילין בעינן דעת מניח. שיהא בדעתו של מניח לזכות לבני העיר הסמוכים עליו אבל אין צריך להודיעם בשעת עשייתו. י) דשמואל מערב אכולה נהרדעי. ר' אמי ור' אפי אכולה טבריא. אלמא דאין צריך דעת מי שהניחו לו. ור' (עקיבא) [יעקב] בר אידי דהוה מכריז מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי. ביו"ט הוה מכריז. תדע שכן הוא. דההוא סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייה דהוה עציב. א"ל אמאי עציבת. א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין. כ) ובשני ימים טובים של ראש השנה הוה. דאי בשל גליות ל) האמר רבא לקמן מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה. א"ל סמוך אדידי. אלמא דאין צריך דעת מי שהניחו לו. ש"מ: מ) וצריך לזכות ע"י בנו ובתו הגדולים. כדא' בגיטין פי' התקבל. ובמסכת עירובין ולא על ידי בנו ובתו הקטנים. דלאו בני זכייה נינהו. וכיצד הוא עושה. לוקח פת ומניח על גביו בשר או ביצה. או דג כשהן מבושלין. ומזכה לכל בני העיר על ידי אחר. או על ידי בנו ובתו הגדולים. או על ידי אשתו. ולוקח מידו ומברך אקב"ו על מצות עירוב. ואו' בדין יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מיומא טבא לשבתא לנא ולכל ישר' הדרים בעיר הזאת: ומייחד לו מקום: נ) פעם אחת הניחו בבית [רבי] עירובי תבשילין ערב יום טוב. למחר ביום טוב ראשון מצאו הפת לבדו שנשאר. והבשר שעמו נאכל. והרצה דברים לפני ר'.

ריש פ"ב דביצה. ז) פסקינן בפרקין וכו' שם ט"ז ע"ב ועיין בתוס' ד"ה אמר וכו'. ח) הוא נאסר וקמחו וכו' שם י"ז ע"א ועיין תוס' ד"ה אי וכו' ובראיש פ"ב דביצה סי' יו"ד וז"ל אי אמרת הוא נאסר ואין קמחו נאסר צריך לאקנוייה קמחו לאחרים. ואי אמרת הוא נאסר וקמחו נאסר לא צריך לאקנויי וכו' ועיין בשו"ת כנסת יחזקאל סי' קי"ד מה שהקשה על הרא"ש ובדפוסים החדשים שינו הגירסא בהרא"ש ע"ש. ט) ופשטינן בפרקין דע"ת כצ"ל שם ט"ו ע"ב, ועיין תוס' ד"ה אמר וכו'. י) דשמואל מערב וכו' לפנינו שם איתא דאבוה דשמואל, וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה"ג הל' יו"ט וכן הוא ברי"ף ובראיש ובתניא סי' נ"ו ובשאלתות פ' בשלח. כ) ובשני ימים טובים של ר"ה הוה וכו' ביצה ט"ז ע"ב ועיין רש"י דבפעם הראשון לא פירש כלום רק לשנה פירש"י לשנה האחרת ור"ה היה וכו' ועיין מהרש"א מה שכתב בזה ועיין בשו"ת ח"צ סוף סי' ק"ל, ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' כ"א. ל) ל' הא אמר רבא וכו' י"ז ע"ב. מ) וצריך לזכות וכו' גיטין ס"ד ע"ב, עירובין ע"ט ע"ב, ושם פ' ע"א ע"ת צריך לזכות. נ) פעם אחת וכו' כעין זה נמצא ביש"ש פ"ב דביצה סי' י"ח ע"ש, ומדלא הביא המחבר שבירך על מצות עירוב ש"מ דדעתו דאם מניח עירוב ביו"ט ראשון ומתנה אין צריך לברך וכן הוא דעת רבינו פרץ בהגהותיו על ספר הסמ"ק סי' קצ"ד הלכות ע"ת על הא דכתב הסמ"ק מערב מיו"ט לחבירו ומתנה הגיה וז"ל ומתנה בלא ברכה ואומר אם היום קדש ולמחר חול א"כ לא צריך עירוב ואם היום חול ולמחר קדש זה יהיה עירוב, וכן הביא הברכי יוסף בא"ח סי' תקכ"ז בשם מהר"ש גאון, אך המ"א בסי' הנ"ל ס"ק כ"ה פסק בשם ש"ג דמברך ע"ש וכבר העיר המה"ש כי לא נמצא כזה בש"ג והביא מה שכתב בכנה"ג שם וז"ל ויכול לערב בתנאי ואע"ג דמערב מספק מברך עליו על מצות עירוב דאין זה ספק כשאר ספיקות דאין מברכין עליו הגהות הרי"ף במס' ביצה פ"ב עכ"ל, ואני גם בהגהות הרי"ף לא מצאתיה, והרבה יגעתי ומצאתי שבעל כנה"ג כיון להגהות הרי"ף שנמצא בספר תמים דעים למס' ביצה וז"ל ולענין ברכה אע"ג דלכאורה משמע דאין לברך על הספק, מיהו כד מעיינות שפיר תמצא שיש לברך דאין זה ספק כדרך הספיקות שאין מברכין עליהם ודי בזה, ועוד שאפילו כשמערב ביום ד' הוא מברך על הספק, כי אם יום ה' הוא יו"ט ודאי הוה ליה יום ו' חול גמור ואין כאן צורך עירוב כלל עכ"ל ונראה לבאר דעת המחבר וסייעתו ע"פ מה שפסק הרמב"ם פ"ו מהלכ' יו"ט הט"ו וכן הוא דעת הסמ"ג דהא דמניח ע"ת מיו"ט לחבירו ומתנה זהו רק בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראייה והיו בני הגליות עושין שני ימים טובים מחמת ספק שלא היו יודעים וכו' אבל עכשיו שסומכין על חשבון ומקדשין עליו ויו"ט שני האידנא אינו אלא מנהג בעלמא אין לערב ולהתנות מיו"ט לחבירו כלל ועיין בהה"מ שהסביר דעת וסברת הרמב"ם דכיון דאינן בקיאין בקביע דירחא וידעינן דראשון קדש והשני הוא חול היכא מצי לערוב ביו"ט ויאמר אם היום חול הלא יודע ברור שהיום קדש. אך הראב"ד ושארי פוסקים חולקים על הרמב"ם וסברתם מבואר בר"ן ובריטב"א ובשו"ת הרדב"ז סימן

מערב אכולא מתא עיין ראבי"ה יו"ט 449.

וא״ר אילו לא (לא) בא הדבר לפנינו עד למחר לא (תהא) [היה] תקנה בדבר. אבל עכשיו יש תקנה בדבר. דאמר רב מתנה אמ׳ רב מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה ולקח בשר מן הקערה שלפניו ואחת מן הבכרות ואמר אם (יום) היום חול ולמחר קודש הרי זה עירוב. ואם היום קודש ולמחר חול אין (אנו) [אני] צריך לכך. ואין בדברי כלום: בדין יהא שרא לנא לאפויי כו׳. וייחד לו ר׳ מקום:

סליקו הילכות עירוב:

תרס״ט דכיון דהשתא דעבדינן תרי יומא משום דשלחו מתמן הזהרו במנהג אבותיכם לית לן לאחמורי טפי מינייהו וכיון דאינהו הוו מצו מתנו אנן נמי מתנינן עכ״ל וס״ל להמחבר וסייעתו דהא דאנן פסקינן כהני דפליגי על הרמב״ם הוא רק משום דלית לן לאחמורי טפי מינייהו לא שייך לברך עליו ואין כאן מקום להאריך.

הילכות פסח.

מבוארות מבית מדרש של רבינו שלמה ב״ר יצחק צרפתי ז״ל:

א. בדיקת חמץ.

א)אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. ב)ובככר ראשון (שמוציא) [שמוצא] מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על ביעור חמץ. ואחר כך הולך ומחפש לכאן ולכאן. סיים לבדוק ובא להצניע מזון שתי סעודות ששייר לפניו. מבטל באמירה את הסמוי מן העין. ג)דכתי׳ תשביתו שאור מבתיכם (שמות יב). ואומר כל חמירא דאית בהדא דירה דלא חמיתיה ודלא ביערתיה ליבטיל וליהוי כעפרא: ואית דאמרי כל חמירא דאיכא ד)בביתא הדין דחמיתיה ודלא חמיתיה. ביערתיה ודלא ביערתיה ליבטיל וליהו כעפרא: ובהלכות גדולות כת׳ בלשון זה: כל חמירא ה)דאיכא ברשותי ולא ידענא ביה לבטיל ולהוי כעפרא. וכן עיקר:

ב. שריפת חמץ.

וחמץ הנמצא אוכל ומאכיל עד למחרתו ו)כל ארבע שעות. ותולין כל חמש ובתחלת שש מבערתו. או באור או בכל דבר האבד שלא יראה ברשותו: ז)ואע״ג דאיתותב ר׳ יהודה. במאי דאמר דחמץ בפסח בשריפה. אפי׳ הכי עבדינן כוותיה. משום דסתם לן תנא כוותיה. ח)בפי׳ בתרא (דכריתות) [דתמורה]. דתנן ואילו הן הנשרפין כו׳. וקחשיב חמץ בפסח. דנהי ודאי דבביטול בעלמא סגי ליה. מיהו עיקר מצותה בשריפה: כר׳ יהודה. ועושה לו מדורה קטנה ושורפו. אבל במדורת כירתו אם יש שם דוד או סיר או יורה אסור לשורפו שם. פן יהנה ממנו. שהרי הוא אסור בהנאה. ואם לאו שורפו בכירתו. ובשעה שריפה (למדור) לא יברך עליו כלום. ולהוציא מאותן בני אדם שמברכין עליו בשעה שריפה. וכסבורים הם שזהו ביעור שמברך עליו. ולא היא. כי מה שהוא מפנה ביתו מן החמץ קורא ביעור. ט)כמו

א) אור לארבעה עשר וכו׳ פסחים ב׳ ע״א. ב) ובככר ראשון שמוצא וכו׳ בשה״ל סי׳ ר״ו כתב ובה׳ פסח של רבינו שלמה וכו׳ ובככר ראשון שמוצא מברך וכוונתו לה׳ פסח מרש״י ז״ל כפי המבואר כאן, ודעתו דדוקא אם מצא אז מברך אבל אם לא מצא על מה יברך, אך בשה״ל שם מביא בשם תשובות הגאונים כשמברך אדם על ביעור חמץ אינו חושש אם אינו מוצא דמ״מ ביעור חמץ הוא שמחזר אחריו לבערו וחייב לברך, וכן הוא בשו״ת שערי תשובה סי׳ פ״ז בשם רב האי גאון והובא ג״כ בספר הכ״ב בשמו, והגר״א בסי׳ תל״ב ס״ק ט׳ הביא ראיה לזה מהא דפסחים י׳ ע״ב לא בדק בי״ד יבדוק בתוך המועד, ובברכה כמו שמבואר בסי׳ תל״ה, ועוד הביא ראיה מברכת המפיל ע״ש. ג) דכתיב תשביתו וכו׳ עיין רש״י פסחים ד׳ ע״ב ד״ה בביטול וכו׳. ד) בביתא הדין וכו׳ כן הוא בירושלמי פסחים פ״ב ה״ב רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל, ועיין רש״י שם ד׳ ע״א ד״ה חובת הדר וכו׳ ואמר כל חמירא דבביתא הדין וכו׳. ה) דאיכא ברשותי וכו׳ וכן הוא ברי״ף ובראי״ש פ״א דפסחים, וכן כתב בהג״מ והטור שלא יאמר בהדין ביתא אלא ברשותי כדי לכלול כל המקומות. ו) כל ארבע וכו׳ כר״י שם י״א ע״ב. ז) ואע״ג דאיתותב ר״י וכו׳ שם כ״ח ע״א. ח) בפרק בתרא דתמורה כצ״ל ל״ג ע״ב ושם ל״ד ע״א סתם לן תנא כר״י. ט) כמו בערתי וכו׳ בספר שה״ל אחר שהעתיק לשון רש״י עד הנה הוסיף

מבטל באמירה עיין האורה 89; סידור רש״י 172; ראבי״ה ח״ב 63.
שם, סידור רש״י 174 ועיין מרדכי פסחים פ״ב, וציונים בראבי״ה ח״ב 62.

ביערתי הקודש מן הבית: ת'. מה ששורפין בני אדם חמץ חוץ לכירה במקצוע הבית או בחצר. לפי שפעמים שאדם עסוק ומעכב מלשרוף חמצו בתחילת שש. ושוב אסור בהנאה. ואילו היה שורפו בכירה נמצא נהנה בגחלים של חמץ. ולפיכך נוהגין עכשיו להדליק חבילה של תבן בחצירו ושורף חמיצו שם: העתקתי מתשובות רש"י: ת': י) ואם חל ארבעה עשר להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת. ומה שמשייר מניחין בצינעה כדי לאכול עד ד' שעות. ושירי פתיתין שנשאר לפניו מבטל בלבו בשבת:

ג. טהרת כלים.

בא לטהר כליו שוטפן ומדיחן יפה ואין צריך לנורן. אך מגעילן ברותחין ובכלי ראשון. וכל כלי מתכות כגון יורה ומחבת. כל כלי שיש לו בית קיבול בין של ברזל בין של נחשת יעשה להם שפה כ) של טיט על שפתם. כדא' בע"ז. ובעוד הם רותחין ישפוך המים. וישטפם במים קרים. ל) ואחר כך יתן בכלי שטיהר ירתיחם. ובעוד הם רותחין יטבול בהן כל כליו. כוסות וקערות. סכין. וקופיץ. וכיסוי קדירה. כל כלי עץ. וכלי מתכות. דהילכת' מ) אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. ובלבד שיהו מנוקין ומדוחים תחילה. ויזהר שלא יטבול הכלי פעמים. פן יחזור ויבלע ניעולו. ואם שוקטין המים מרתיחתם. לא תועיל הטבילה. ויזהר שלא תניח היורה גדולה מרתיחתה. לפי שחוזרין ונבלעין בתוכה. והקטנים אעפ"י שנגעלו בין בזה אחר זה כולן טהורין. לפי שכל זמן שהמים רותחין אין כלי שבתוכה בולע אלא פולט. ולאחר הגעלת הקטנים חוזר ומגעילה כמשפט הראשון. שלא תצטנן אלא מתוך טהרה: כך השיבו מר רב הילאי ורב האי: ור' אוי שאין צריך לחזור ולהגעילה. ובלבד שישליך המים מתוכה כשהן מרותחין שלא יצטנו מתוכה. והחזור ותבלע. וידיחנה מיד בצונן. ואף הכלים קטנים נ) צריך להדיחם בצונן כשהוא מרתיחן:

ד. טהרת סכין.

ס) הסכינין מגעילן ברותחין ובכלי ראשון. מפני שפעמים שתוחבין בהן מן יורה רותחת שעל גבי האור. ואינן בכלל כל דבר אשר יבא באש. ואעפ"י

וז"ל ומה שכתב דעיקר מצות ביעור בשריפה דוקא בשעה ששית תדע לך שהוא כן דקאמר דעיקר מצות ביעור ועושה לו מדורה קטנה ושורפו בפני עצמו שלא יהנה ממנו שהרי הוא אסור בהנאה. אבל קודם שעה ששית השבתתו בכל דבר ואפילו לר' יהודה והכי איתא בגמרא בהדיא עכ"ל. י) ואם חל י"ד וכו' פסחים מ"ט ע"א, י"ג ע"א כ' ע"ב. כ) של טיט וכו' כדאמר בע"ז ע"ו ע"א אהדר ליה גדנפא דלישא וכו' והכא משום חמץ עביד ליה בטיט. ל) ואח"כ יתן בכלי שטיהר וכו' חוזר ומגעילה וכו' דעת המחבר שצריך להגעיל היורה הגדולה תחילה וסוף, וכן הוא דעת השי"ת סי' ר"פ בשם רב נטרונאי, ועיין בשה"ל סי' ר"ז בשם הגאונים, ובשערים של רבינו האי גאון זצ"ל מפרש המגעיל כלים בכלי צריך שיגעיל גדול תחילה ויתן מים שניים ויגעיל לתוכו הכלים הקטנים ויזהר שלא תנוח היורה מרתיחתה לפי שחוזרין ונבלעין בתוכה, ולאחר הגעלת הקטנים חוזר ומגעילה כמשפט הראשון וכו' וכן הוא בבעל העיטור בעשרת הדברות ובמאה שערים למהרי"ץ גאות בשם רב האי גאון ז"ל ע"ש, אך ברוקח סי' ר"נ לא נזכר רק מהגעלת יורה הגדולה בתחילה וז"ל כן הורה רבינו יב"א ורבינו אברהם בן רבינו שמואל בשפירא וכן הורה אבא מורי רבינו יהודה ממגנצא כל ימיו וכן פסק רבינו שלמה שצריך להגעיל תחלה היורה הגדולה וכו' וכן כתב הרא"ש פ"ב דפסחים סי' ז' פסק הרשב"א (צ"ל הרשב"ם) שצריך להגעיל היורה הגדולה קודם שיגעלו הכלים וכו' ועיין בטור או"ח סי' תנ"ב, ובדין הגעלה אחרונה צ"ע דמהרי"ל כתב היורה אשר נגעל בה צריך להגעילה פעם שני אם רוצה להשתמש בה בפסח כך השיב מר הלאי ורב האי, וכמו שהביא המחבר, ובמרדכי פ"ב דפסחים סי' תקפ"ג הביא בשם רב האי גאון אודות היורה הגדולה שמגעילין בה כלים שאין צריך להגעילה אחר שהגעיל הכלים וכן הורה רש"י, ועי' פרדס לרש"י ז"ל סי' קכ"ד והגאון רב האי אמר שאין צריך לחזור ולהגעילן ועיין שם סי' קכ"ו וצ"ע ועיין בברכי יוסף סי' תנ"ב ס"ק ג'. מ) אידי ואידי ברותחין וכו' שם ל' ע"ב ועיין תוס' ד"ה והלכתא וכו' ותוס' ע"ז ע"ו ע"ב ד"ה אמר וכו' ובתוס' חולין ח' ע"א ד"ה שלבנה וכו'. נ) צריך להדיחם בצונן עיין רוקח סי' רנ"ו ועיין תוס' ע"ז ע"ו ע"ב ד"ה מכאן וכו' ובתוס' זבחים צ"ו ע"ב ד"ה לא צריכה וכו' ועיין בספר טהרת הקדש על זבחים. ס) הסכינין וכו' שם ל' ע"ב הני סכיני

ואין שוקטין המים עיין ציונים בראבי"ה ח"ב 84.

והקטנים עיין מרדכי סוף ע"ז כתשובת רש"י.

טהרת כלים עיין אוצה"ג פסחים 28 ופרדס (ערנרייך) 10.

יורה ומחבת עיין ראבי"ה ח"ב 81; ספר האורה 91; סידור רש"י 175.

שפעמים שתוחבין בהן דבר ונותנין כנגד האור לצלותו. מפני שאין זה דרך תשמישן ולא דיבר הכת׳ אלא בשפוד ואסכלא. שכל תשמישו באור עד שמתלבנין:

ה. טהרת קערות.

ועכשיו אנו רגילין להגעיל אף הקערות בכלי ראשון. לפי שאף הם פעמים שבולעות בכלי ראשון שהרי אנו מכסין בהן את התבשיל באילפס כדי שיתבשל מהר: ע)ואבן מלח הדחתה מטהרתה:

ו. דין כלי זכוכי׳.

פ)וכלי זכוכית חדשים צריכין טבילה. שהן ככלי מתכות. וכן כלי שטף חרשי׳ שלקחן מן הגוי מטבילן במים חיים. כדא׳ בע״ז. צ)אמ׳ רב נחמן אמ׳ רבה בר אבוה אפי׳ כלים חדשים צריכין טבילה. דילפי׳ ממעשה מדין. ואותה טבילה לאו משום טהרה הואי. דהא כלים ישנים לאחר שנתלבנו טהורים מן האיסור. וכחדשים דמיין. ואפילו הכי בענן טבילה. כדנפק לו מקרא. ואשר לא יבא באש תעבירו במים. (במדבר לא) דהיינו גיעול. וכת׳ וטהר. ונפקא לן דהיינו טבילה:

ז. כפות של כסף.

וכפות של גוים שהן של כסף שנשתמשו בהם חמין שאוכלין בהן צריכין ניעול ברותחין. וצריכין טבילה:

ח. כוסות של כסף של גוים.

וכוסות של כסף. כיון שאין שימושם במידי דמירתח סגי להן בטבילה לחודה. והני מילי בלקוחים. וכגון מעשה שהיה דמדין שהן שלו. אבל שאולין שהשאילן הגוי אין צריכין טבילה. וכלים של כסף הממושכנין מיד גוי אין צריכין טבילה. ואם ישר׳ רואה לפי דעתו שיניחם הגוי. מאחר שדעתיה לשקועי. כזבינתא דמי. וצריכין טבילה. ואם לאו הרי הן כשאולין. וכלי זכוכית הואיל (וניתנין) [ונתכין] הם צריכין טבילה. ושל חרס ושל עץ לאו בעו טבילה:

ט. ריחים של ברזל.

אבל ריחים של פלפלין. שקורין מולינט. צריכין טבילה. דמתכת שלהם עיקר. ולא אמרו אלא בכלי מתכות. ובכלי סעודה. (ובמעשה) [וכמעשה] שהיה במדין שאותם כלים מתחילה היו של גוים. וגזירת הכת׳ היא דצריכין טבילה בין חדשים בין ישנים. אבל אם ישר׳ עשאן אפי׳ חדשים אין צריכין טבילה. וכל שכן אם היו ישנים שלו וליבנן. ולהוציא מאותן בני אדם המצריכין טבילה בכלים אחר גיעולם בפסח:

י. ברכת טבילת כלים.

והבא להטביל כלים קודם טבילתן יברך אקב״ו על טבילת כלים. ויש אומ׳ על הטבלת כלים. דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואחר כך טובלן במים פעם אחת ודיין. ק)וקונייא פלומירא ב׳. הואיל ומתיכין עליהם עופרת ושועין עליהם ככלי מתכות דמו ובעו טבילה. ואעפ״י שאין (ניתנין) [ניתכין] אלא מיגבם.

דפסחא וכו׳ ועיין תוס׳ חולין ח׳ ע״א ד״ה שלבנה וכו׳ ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ תקפ״א ובפרדס סי׳ רכ״ד ועיין לקמן סי׳ ל׳ ובשב״ל סי׳ ר״ז. ע) ואבן מלח וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל ובשה״ל סי׳ ר״ז ואבן מלח הדחתה היא מטהרתה. פ) וכלי זכוכית וכו׳ ע״ז ע״ה ע״ב הני כלי זכוכית וכו׳. צ) אמר רב נחמן וכו׳ שם. ק) וקונייא וכו׳ עיין ע״ז ע״ה ע״ב, וברש״י שם כסופו בתר סופו אזלינן שחיפהו מתכות וכלי מתכות היא ובעי טבילה, ועיין בש״ת סי׳ רפ״ב, בשם רב יהודאי ז״ל, וברש״י פסחים ל׳ ע״ב ד״ה קוניא. וצ״ל פלומירא בלע״ז ברי״ש וכן הוא ברש״י שם ובע״ז שם.

סי׳ ה, עיין ראבי״ה ח״ב 92 וציונים שם.

וכי ההיא פלוגת׳ דקונייא דרב אחא ורבינא. במסכת ע״ז. ופסיק הילכת׳ דאזלינן בתר סופו. שניתך עליו מתכות ובעי טבילה. ולא הוזכר שום חילוק בין ניתך מאוירן לניתך מיגבו.

יא. קדירות של חרס.

ל)וקדירות של חרס שנשתמשו בהן לפני הפסח מניחן עד לאחר הפסח ושוב עושה בהן. ואפי׳ במינם. ואין צריך לשוברם. דאע״ג דקיימ׳ לן הילכת׳ כרב באיסורי בעלמ׳. הכא הילכת׳ כשמואל דאמ׳ לא ישברו. הואיל וכולהו תנאי קיימי כוותיה. ומפסקא הילכתא כוותיה דשמואל. דאמ׳ רבא (רבא) הילכת׳ חמץ בזמנו. בפסח בין במינו. בין שלא במינו. אסור במשהו כרב. שלא בזמנו (איסורן). אחר הפסח. בין במינו. בין שלא במינו. מותר. כר׳ שמעון. ושמואל כר׳ שמעון סבירא ליה. דאמ׳ להו שמואל להני דמזבני (ככרי) [כנדין]. אשוו זביניכו. ואי לא דרישנא לכו כר׳ שמעון:

יב. מאני דצביעי בצריף.

והני מאני דצביעי וצריפי בצריף שלועזין אלום. בין שחורים. בין ירוקין. בין לבנים. אסורין בפסח. ואפי׳ חלקים. דאמ׳ אמימר חזינא להו למאני דקונייא דמידייתי. אע״ג דשיעי וכיון דמדרייתי ודאי בלעי. והתורה העידה על כלי חרס מ)שאינו יוצא מידי (רופיין) [דופיין] לעולם:

יג. דין עריבה.

נ)עריבה צריך לגוררה שלא ישאר כזית בצק במקום אחד. פחות מיכאן בטל במיעוטו. ואינו עובר בבל יראה ובל ימצא. כדתנן בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב [לבער] ואם לאו בטל במיעוטו. ואז מותר להשתמש בה אחר הפסח. אבל בפסח עצמו אסור. דכיון דקא משהי ביה איסורא חימוצו קשה: ת׳. השיב ר״ת לרב ר׳ ידידיה בר לוי: ועל החשש כלים המחמיצים שמבשלים בו מי תותים. אין לחוש אפי׳ אין להם כלים מתוקנין לכך. חדא דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ועוד דהא טעמינן לה כוליה שתא ס)ואקפילא סמכינן. כדא׳ רבא. ותניא. ע)הקמחים והבצקות של גוים. אדם ממלא כריסו מהן. וכו׳ ולא חיישינן למידי כיון דלא חזינן שיאור וסידוק. ואם תאמר כגון דקים לן שלא לשו בחמין ועל גבי שאור וטחנו בריחים מרוקדים הא ליתה. דא״כ לימא מצת גוים. כדאמרינן מצת כותי. אלא להכי נקט בצק. דבלא ישר׳ עומד על גביו ניכר שיאור וסידוק. ובצק (החרש) [החרש]. וכיון דליכא רובא מכל הני לא מחזקינן שאר איסורי. אבל מצה אפוייה יש לה סדקים. וכשאין ישר׳ עומד על גביו מי יודע אם בעודו בצק היו. לפי דבריי שאני פוסק המין בפסח בששים. לית דין ולית דיין שרי. ולפי דבריהם הרי בטל קודם הפסח ולא יחזור להיות ביעור: ועל דבר בית שאור שחימוצו קשה. ועריבות שיש בצק בסדקיהן. או (מפקידין) [מפקירין] אותן. או (נוהגין) [נותנין] אותם לגוי

ל) וקדירות של חרס וכו׳ פסחים ל׳ ע״א ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ תקנ״ט, ועיין בתוס׳ ד״ה לשהינהו וכו׳ ועיין בשו״ת שב יעקב ח״א סי׳ ל״ב, ובספר באר יעקב סי׳ תנ״א. מ) שאינו יוצא מידי דופיו וכו׳ כצ״ל שם ל׳ ע״ב, ועיין תוס׳ ד״ה התורה וכו׳. נ) עריבה וכו׳ שם מ״ה ע״א עיין בבעל העיטור בעשרת הדברות בדין בדיקת כלים, ועיין שבה״ל סי׳ ר״ז שהביא דעתו ומסיק ובין ללשון רבינו שלמה זצ״ל ובין לבעל הדברות דוקא לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא אבל להשתמש בהו בפסח אפילו במשהו אסור. ס) ואקפילא סמכינן וכו׳ חולין צ״ז ע״א. ע) הקמחים והבצקות וכו׳ לפנינו פסחים מ׳ ע״א איתא בציקות וכו׳ ועיין רש״י שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם וכו׳ ובר״ן פ״ב דפסחים איתא ג״כ הקמחים והבצקות וכו׳ ע״ש ועיין ברא״ש פ״ב סי׳ כ״ו יש תמהים

שכן במתנה. ואחר הפסח אנו לוקחין מהן. והמיקל יותר ממה שאנו אומרי' כל חמירא דאיתא בהרא דירה כו'. שהוא לשון הפקר. (והוה) [הוה] ליה כשל אחרים ושל גבוה. וכן הלכה: תם ת':

יד. דין לישה במים שלנו.

ג) אין לשין בפסח אלא במים שלנו בלילה. שהמים קרים ומצטננים. מפני שבימות הגשמים חמה מהלכת בשפילו של רקיע. וכל העולם צונן כנגד גובהו של רקיע. נמצאו מעיינות שסמוך לשפילו של רקיע רותחין. וניסן לעיניין הילוך החמה עדיין מימות הגשמים הוא. שאין החמה מהלכת בגובהו של רקיע עד לתקופת תמוז. הילכך כיון דמעיינות רותחין חשו חכמים למי רוב עיירות. שאין להם מי נהרות אלא מי בארות. נובעים ממי מעיינות. דבשעת שאיבתם חמים הם. לפיכך ידלם מבערב כדי שיצטננו:

טו. דין לישה.

ואין לשין בפסח שתי מדות ביחד. כדי שלא תבא לידי חימוץ. ואף אין מקטפין ד) והלש אותם (אינו) [ואינו] יודע (למה) [כמה] הוא. מודד. ולמה לנו מידה בפסח. (וכן) [כן] מצאתי. (ולא) לא תפחות המדה של פסח משיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה. כדי ה) שלא (להקפיע) [להפקיע] תורת חלה ממנה. ששיעור חלה בכך. וכן עולה חלה בגימטריא מ"ג. אבל אם היתה יתירה ד' ביצים או ו' ביצים. אין להקפיד ולחוש בכך. כיצד הוא עושה. ו) מכנים מ"ג ביצים בכלי מלא על כל גדותיו. ובמים הנשפכים חוצה זהו שיעור מדת קמח לחלה. כאותה ששנינו ז) בתוספתא דנזיר. נזיר ששתה מכל משקין האסורין לו. מתרין בו ושתה. מתרין בו ושתה. חייב על כל אחת ואחת. וכמה שיעורא בכזית. וכולן מצטרפין לכזית. היין והחומץ כיוצא בהן. וכיצד יעשה. מביא כוס מלא יין. ומביא זית אינורי ונותן לתוכו ושופע. אם שתה כיוצא בו חייב. ואם לאו פטור. ח) וגזירת הכת' היא. דמדת העומר מתחייבת בחלה. שלמדנו לחם הארץ מלחם שמים. דכתי' בלחם הארץ. והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה (במדבר טו). וכת' בלחם שמים לקטו לחם משנה (שמות טז). מה לחם שמים עומר ליום. שעולה למ"ג ביצים וחומש ביצה. אף לחם

על פירש"י וכו' ובש"ת סי' צ"ה ובסי' רצ"ג. ג) אין לשין בפסח וכו' שם מ"ב ע"א ועיין רש"י ד"ה שלנו, ובשה"ל סי' רי"א, ובאו"ז ח"ש סי' רנ"ו ובתשב"ץ ח"ש סי' פ"ז. ד) והלש אותם וכו' ראיתי בשה"ל סי' רי"ב וז"ל בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל והלש אותם אינו יודע למה מודד מה לנו מידה בפסח ואין ללוש פחות מכשיעור שהוא מ"ג בצים וחומש ביצה וכו' ונראה שכיון למה שהובא כאן והעתיק לשון המחבר, והלשון מגומגם, ונראה לתקן ע"פ מה שהובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ק"ל וז"ל ואין לשין שתי מידות בפסח כדי שלא תבוא העיסה לידי חימוץ, ואף אין מקטפין, והלש אותם ואינו יודע כמה הוא, מודד, ומה הוא המדידה בפסח לא פחות משיעור מ"ג בצים וחומש ביצה כדי שלא להפקיע תורת חלה ממנו וכו' ולשון וסגנון שניהם שווין הם בכמה מקומות כאשר ידוע לבקי בלשונם, ונראה שכן צ"ל והלש אותם ואינו יודע כמה הוא, מודד, ולמה לנו מידה בפסח כך מצאתי לא תפחות המידה וכו' כאשר הגהתי בפנים הספר, ועיין בתניא רבתי סי' מ"ה ובבאורי ס"ק י"ח. ה) שלא להפקיע וכו' פסחים מ"ח ע"ב מאי דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מפקע לה מחלה, ועיין ירושלמי ריש פ"ג דחלה הרא אמרה שאסור לעשות עיסתו קבין, ועיין ר"ן ריש פרק א"ע. ו) מכנים מ"ג ביצים וכו' ובמים הנשפכים וכו' עיין בטור א"ח סי' תנ"ו, ועיין ברוקח סי' רע"ה, ובעירובין ד' ע"א תוס' ד"ה גפן וכו' ובסוכה ו' ע"א ד"ה גפן, ועיין בשו"ת תשב"ץ ח"ש סי' רצ"א, ושם ח"ג סי' ל"ו ועיין נו"ב מה"ק א"ח סי' ל"ז ול"ח מה ששאל ממנו הרב הגאון מו"ה זאב וואלף הלוי אלעסקר ומה שהשיבו הגאון בעל נו"ב באריכות ועיין בחדושי רז"ה שנדפס מחדש תשובה ארוכה לבעל נו"ב בזה והרבה יש לפלפל בדבריהם אך אין כאן מקומו, ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קכ"א. ז) בתוספתא דנזיר נזיר ששתה וכו' תוספתא דמס' נזירות פ"ד והובא בתוס' עירובין ד' ע"א וסוכה ו' ע"א ד"ה גפן וכו' וברש"י חולין ק"ח ע"ב ד"ה חצי זית חלב ועיין בשו"ת חתם סופר תא"ח סי' קכ"ז. ח) וגזירת הכתוב היא

מים שלנו עיין ראבי"ה ח"ב 109.

פסח עיין פרדס (הרב ע') עמ' מ.

ארץ אינו מתחייב בחלה פחות ממ״ג ביצים וחומש ביצה. וזהו עשירית האיפה. וכדתנן בבחירתא ומייתי לה בפ״ק דשבת. ט) חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה: ת׳. ואם לש פחות נמצא עושה ברכה לבטלה. ואם היה לש עיסתו פחות ממ״ג. שעכשיו אינו חייב בחלה. ואפילו לא בירך. (להקפיע) [הפקיע] עיסתו מידי חלה. ואם רוצה להוסיף עד מ״ה ביצים מוסיף. אבל לא יותר משום חימוץ. ועד מ״ה מותר שלא יביא ללוש בפחות ממ״ג. שיצמצם ממחק מידתו: תשובה שהשיב רבינו יצחק ברי׳ שמואל:

טז. מדה של פסח.

מדה של פסח אין נוהגין כאן לעשות גדושה. י) וקבא מגלונאה לפסחא. וכן לחלה. דפי׳ אילו עוברין. משמע בלא גודש. כי ההיא דכיצד משתתפין. כ) דככר בפונדיון [מ״ד סאין בסלע דלא אמרינן בסאה] גדושה מדאי׳ חצי חצי חצייה לטמא טומאת אוכלין והוא כביצה ממש. כדמשמע בכוליה תלמודא. ולא מדה גדושה המחזקת כביצה. וכן שתי ידות (לפסח) [לככר] משלש לקב. מיירי בקב שאינו גדוש: עד כאן: ת׳:

יז. לוה ככר.

אשה שלוותה ככר מחבירתה צריכה לפורעה לאחר הפסח ואין בו איסורא משום חמץ שעבר עליו הפסח. ל) הואיל ולא היה בעין בשעת ביעור. ויש בו משום גזל. ומשום לוה ואינו פורע. שהרי שנינו בע״ז פ׳ בתר׳. דבי ר׳ ינאי יזפי פירי מעניים בשביעית קודם זמן הביעור ופרעי להו בשמינית. וא״ר יוחנן יאות הן עבדין:

יח. דין טחינה.

לפני הפסח מ) כשטוחנין חיטה למצות. נוהגין לשלוח. שם ישרי׳ אחר ריחים של גוי להיות יושב ומשמר. דכת׳ ושמרתם את המצות (שמות יד). כ) בעינן שימור לשם מצה ואין צריך לעמוד. אלא שיטחון כפי מה שהוא צריך לשלש מצות של לילה הראשון שהן חובה. והן צריכין שימור לשם מצה. אבל השאר אינן צריכות שימור. וגוי שהוא טוחן ואין ישרי׳ עומד על גביו מותר. ואפילו ליקח סלתות מן השוק

וכו׳ כן הוא ג״כ בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ ק״ל והובא בשה״ל סי׳ רי״ב בשם רש״י. ט) חמשת רבעים קמח ועוד וכו׳ פ״א משנה ב׳ דעדיות ובשבת ט״ו ע״א וכוונתו על ר׳ יוסי התם ועיין תוס׳ שבת שם ד״ה ר׳ יוסי וכו׳ ותוס׳ פסחים מ״ח ע״ב ד״ה חמשת וכו׳ ותוס׳ עירובין פ״ג ע״ב ד״ה שבעה וכו׳ ועיין בענין הפרשת חלה בשערי תשובה סי׳ מ״ו וסי׳ קס״ג. י) וקבא מגלונאה וכו׳ כן הוא בבה״ג החדש וכן לקמן אות ל״ד גרס מגלונאה, וכן הוא גירסת הערוך ערך מגלון ולפנינו שם מ״ח ע״א איתא מלוגנאה ועי׳ לקמן אות ל״ד. כ) דככר בפונדיון מ״ד סאין בסלע דלא אמרינן בסאה גדושה כצ״ל. עי׳ עירובין פ״ב ע״ב, ושם פ״ג ע״א, ועי׳ במנהיג ה׳ פסח אות ל״ז וז״ל אין לכל ירא השם לגדש המדות דגודשא תילתא (שבת ל״ה ע״א) יותר על המחוק ומה הועילו חכמים בתקנתם וקבא מגלונאה (גם הוא גרים מגלונאה ועיין לקמן אות ל״ד) לפסחא וכן לחלה כההיא דתנן חמשת רבעים קמח ועוד משמע דלא גודש דבקמח משערינן לה וכההיא דכיצד משתתפין ככר בפונדיון מד׳ סאין בסלע דלא אמרינן בסאה גדושה מדקאמר חצי חציה (צ״ל חצי חצי חציה) מטמא טומאת אוכלין והוא כביצה ממש כדמשמע בכולי תלמודא ולא מדה גדושה המחזקת כביצה וכן שתי ידות לככר משלש לקב מיירי בקב שאינו גדוש כך שמעתי מר׳ אב״ן עכ״ל העתקתי לשון המנהיג למען יראה המעיין כי לא מלבי הוצאתי הגהותי בפנים הספר, וכי לשונם שווים הם כמעט בזה הענין, וזה ר׳ אב״ן מוזכר ג״כ בכמה מקומות בדברי המחבר עיין דף 150. ועיין בשו״ת הרשב״ש סימן קל״ב. ל) הואיל ולא היו בעין וכו׳ וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סימן ק״מ והא דנקטו טעמא משום הואיל ולא היו בעין הוא לאו דוקא דאפילו הוה בעין הא קני לה הראשונה קודם איסורה והוה שלה וחמץ הלא אינו תופס את דמיו כמו שביעית, ואפילו אם משלמת דמים בפסח מותר, עיין תוס׳ ע״ז ס״ב ע״ב ד״ה יאות הן עבדון וכו׳ ועיין מ״א סימן ת״נ ס״ק א׳. מ) כשטוחנין וכו׳ הובא בשה״ל סי׳ ר״י בשם ה׳ פסח של רבינו שלמה זצ״ל כשטוחנין וכו׳ ובפרדס לרש״י ז״ל סימן

שפיר דמי. דאמר מר ס)בצקות של גוים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. והוא שלא הכסיפו פניו. ואין לחוש שמא יערב מחמצו לתוך הקמח. הואיל ולאחר כך מרקדין אותו בנפה שאם יש חמץ נפה קולטתו. מ״ר:

יט. דין אפיית מצה.

ע)[ערב] פסח שחל להיות בשבת. אסור לאפות מצה מערב שבת. הראשונים אומרים משום הידור מצוה. אבל מצינו בו איסור מדאורייתא דהא הוקשו מצות לפסח. בשלהי פ׳ בתרא. צלי אש ומצות. מה עשיית הפסח אינו אלא משבע שעות ומחצה ואילך. אף עשיית המצה ואכילת המצה נמי הוקשה לאכילת פסח. כרבא. דאמר פ)רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר׳ אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו. צ)ואסור לאכול מצה מבעוד יום. קודם שיקדש ויאמר הגדה והלל. שני (שמות יב) בערב תאכלו מצות. שיהא חביב עליו:

כ. אסור לאכל מצה בערב פסח.

ק)והאוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו. ולוקה. בתלמוד ירושלמי:

קכ״ז. צ) בעינן שימור וכו׳ שם מ׳ ע״א. ס) בציקות של נכרי שם. ע) ערב פסח וכו׳ הראשונים אומרים וכו׳ כן הביא גם הפרדס סימן קכ״ט, והש״ל סי׳ רי״ג בשם רש״י פסח שחל להיות באחד בשבת אסור לאפות מצות בע״ש הראשונים אמרו וכו׳ מה עשיית פסח משפע שעות ומחצה וכו׳ ור״ל דהראשונים מדמין עשיית מצות לעשית הפסח, הואיל דמצינו בגמרא דגמר אכילת מצה מאכילת פסח, ועיין במרדכי פ״א דפסחים מה שהביא משום הר״ש משאנץ, וכן משם תשובות רב יהודאי גאון לאסור ע״ש אך בספר יראים לר״א ממיץ סי׳ ק״ה כתב ומותר לאפות מצה בע״ש וכו׳ ע״ש והביא אותה ראיה מתוספתא דפסחים פ״ג י״ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואופה לו מצה בע״ש וכו׳ מה שהביא המרדכי, ומסיים ומטעם שפירשנו נראה מנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד החמץ קיים, והובא כל דבריו בשה״ל שם ע״ש ועיין בשערי תשובה סימן רצ״ד ובטור א״ח סימן תנ״ח ובביאורי הגר״א ס״ק א׳. פ) אמר רבא וכו׳ שם ק״כ ע״ב. צ) ואסור לאכול מצה מבעוד יום וכו׳ כן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קכ״ט, ובשה״ל סימן רי״ג והוא לשו בה״ג פרק כל שעה ואסור למיכל מצה מבעוד יום מקמי דליקדש ואומר הגדה והלל שני׳ בערב תאכלו מצות כדי שיהא חביב עליו עכ״ל ובספר שונה הלכות הרבה להקשות בזה על בה״ג דמלשונ משמע דאסור לאכול מצה סמוך ללילה אבל מקמי הכי מותר והא ע״כ לא נחלקו הרי״ף ובעל המאור רק בזמן קודם חצות היום אבל מחצות ואילך כ״ע ס״ל דאסור לאכול מצה ע״ש, ול״נ פשוט דכוונת הבה״ג דודאי איסור אכילת מצה הוא כל היום כדמשמע מהירושלמי שהביא בעצמו וכדעת הרמב״ן והר״ן פרק א״ע אך משום דהוה אמינא דהאיסור הוא רק עד סמוך ללילה, דעד זה הזמ נקרא ערב הפסח המוזכר בירושלמי פ״י ה״א האוכל מצה בעה״פ וכו׳ אבל סמוך ללילה שכבר עבר היום מותר לאכול מצה קמ״ל בה״ג דעד לילה ממש אסור מהך אסמכתא דקאמר (מדעתיה דנפשיה) ויליף לה מהא דבערב תאכלו מצות דאינו רשאי לאכול עד ערב ממש. ק) והאוכל מצה וכו׳ ולוקה, עיין ירושלמי פע״פ ה״א וז״ל האוכל מצה בעה״פ כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. והאי לוקה הכונה בודאי על מכת מרדות דרבנן, ולפי זה קשה לשון הרמב״ם פ״ו מה׳ חו״מ הי״ב וז״ל אסרו חכמים לאכול מצה בע״פ כדי שיהיה היכר לאכילתו בערב, ומי שאכל מצה בעה״פ מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו, והלשון עד שתצא נפש הוא תמוה דהיכן מצינו במכות מרדות דרבנן שמכין אותו עד שתצא נפשו, והא דאיתא בתעני כ״ד ע״ב נגדיה רבא ומית לא שהי׳ הכוונה להכותו עד שימות רק שאירע כך שמת מחמת המכה ואשמעינן שאין המכה חייב על מיתתו כיון שלא נתכוון להמיתו, דוכי יזיד איש וגו׳ פרט לשליח ב״ד שאף שמתכוון להכות לא היה מכוון להמיתו, וראיתי ברמב״ם עם פירוש מעשה רוקח שהסגיו התיבות „עד שתצא נפשו״ ועיין בתשב״ץ סי׳ נ״א שכתב שגם בספרי הרמב״ם שלפניו לא היו כתוב עד שתצא נפשו, אך בערוך ערך מרד כתב וז״ל מכת מרדות מדרבנן פירש מלקות דאורייתא הוא על חיובי לאוין באומר ובהתראה וכו׳ אבל מי שעובר על מצות עשה שאמר לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נשמתו בלא אומר ולא מכה משולשת, וכן מי שעוב על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר ובלא מניין ובלא אומר וכו׳ והובאו דבריו בר״ן פ״ד דכתובות ע״ש שהעתיק גם לשון הרמב״ם הנ״ל מכין אותו עד שתצא נפשו, ומסיים הר״ן ולפ דבריהם יש בזה חומר בדברי סופרים יותר מבדברי תורה, אבל ר״מ הלוי ז״ל כתב שמכין אותו באומ ולהקל ממלקות של תורה ונראין דבריו ומיהו ודאי מכת מרדות שהיא על עבירה נמשכת מכי אותו עד שתצא נפשו, או עד שיקבל עליו דברי חכמים, אבל כל שאינו אלא כדי לעונשו על מה שעשה נראין הדברין שמכין כדי אומר ב״ד ולהקל ממלקות של תורה, ועיין תוס׳ נזיר כ׳ ע״ב ד״ה

בנפה ראבי״ה ח״ב 105.
סי׳ יט עיין ראבי״ה ח״ב 73.

כא. מותר לאכל בשר צלי.

ואין נמנעין מלאכול בשר צלי. בשני לילות הראשונים של פסח. ובלבד שלא יהא גדי מקולס בפסח. ך)וכמו ששלחו לתודוס. אלמלא תודוס אתה (גוזרני) [גזרנו] עליך נידוי. שאתה מאכיל ישרי׳ גדיים מקולסים בעין קדשים. ומיכאן סמכו רבותינו לנהוג שלא לעסוק בבצק לצורך מצה קודם ביעור חמץ. שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לד)

כב. דין לישה קודם ביעור חמץ.

לא תשחט את הפסח ס)ועדיין חמץ קיים. ודנין מצה מפסח באסמכתי׳ בעלמא. ואם לש קודם ביעור חמץ [כשרה]. ת)דא״ר אלעזר א״ר אושעיא מכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר ועדיין חמץ קיים:

כג. אופין מצה מערב שבת.

ורבינו ש״י הורה כשחל י״ד להיות בשבת מותר לעשות מצה בערב שבת לכתחילה. שהרי שנינו ה)סוכה ישנה פסולה. ואילו עשאה לשם חג כשירה: ומצאתי בתשובות מר רב יהודאי גאון. ב)פסח שחל להיות אחר השבת. אל תאפו מצה בערב שבת. מפני מראית העין שאעפ״י שמותר לאפות מצה בערב שבת. אל תעשו. כי נראה הוא כמכין שבת ליום טוב. והזהרו והזהרו את המצוה ואת המצה. ואופו את המצה במוצאי שבת בזמנה. ותאכל בזמנה: ג)ובתשובות רב פלטי גאון נמצא כן:

ר׳ יהודה, וכן בריטב״א כתובות מ״ה ע״ב וברש״י כתובות פ״ו ע״ב מכין אותו קודם שעבר על העשה ויש בידו לקיים, וברשב״א כתובות פ״ו ע״א, ונראה שגם הרמב״ם כיון לזה דהאוכל ומתרין בו שלא יאכל עוד, והוא אינו מניח מלאכול הוא דמכין אותו עד שתצא נפשו, לא לעונש על העבר רק מכין אותו כדי שיניח מלאכול, וכן כתב הרמב״ם בספר המצות שורש י״ד וז״ל אמנם מצות עשה בכללם כל מצות מהם כשתתחייב עשייתה יש לנו שנלקה הנמנע מלעשותה עד שימות או יעשה, וכשיסתלק זמן החיוב נמנע מזה כמי שעבר ולא ישב בסוכה על דרך משל אין לנו להלקותו אחר הסוכות על עבירתו וכו׳ וכן הוא ג״כ בירושלמי נזיר פ״ד ה״ג מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו ועיין במראה הפנים שם, ועיין בשו״ת תשב״ץ ח״ש סי׳ נ״א ושם סימן ר״ס ובשו״ת רשב״ש סי׳ תר״י מה שהאריך בזה, ועי׳ בספר יד מלאכי סי׳ תנ״ח, ותנ״ט. ך) וכמו ששלחו לתודוס וכו׳ פסחים נ״ג ע״א וכמסקנא שם קרוב להאכיל וכו׳. (דם זבחי. בהכ״י נרשם פה בטעות שתי נקודות וצריך למחוק ושייך לדין שלאחריו). — ס) ועדיין חמץ קיים פסחים ה׳ ע״א. ת) דאמר ר׳ אלעזר א״ר יוחנן וכו׳ זבחים י״א ע״ב, ובפסחים ק״ח ע״א איתא א״ר אושעיא א״ר אלעזר מכשיר הי׳ וכו׳. ה) סוכה ישנה וכו׳ סוכה ט׳ ע״א ועיין בתוס׳ שם ד״ה סוכה וכו׳ מה שהביאו מהירושלמי. ב) פסח שחל וכו׳ עיין לעיל אות י״ט ועיין בשו״ת שערי תשובה סי׳ רצ״ד ג) ובתשובות רב פלטוי גאון נמצא כן בשר יבש וכו׳ כצ״ל וכן הוא במרדכי פרק שני דפסחים סי׳ תקנ״ה בשם תשובות רב פלטוי גאון, ועיין בטור א״ח סי׳ תמ״ז ובב״י שם שהביאו דין זה בשם רש״י, וכן הובא ברוקח סי׳ רפ״ח בשם רש״י, ובשו״ת מהר״מ מר״ב סי׳ שס״ב וז״ל בשר יבש שלא נזהר במליחתו וכן גבינה מותר לאוכלם בפסח דאפילו למ״ד חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור דמשמע שאסור במשהו ה״מ אי איתא בעיניה דקנסינן ליה משום דעבר עליה אבל יראה ובל ימצא, אבל ע״י תערובות כי הכא שלא נעשה שימור בבשר ואיכא למיחוש שמא נמלח בדבר שיש בו חמץ אפה״כ אינו אסור אלא בנותן טעם. שלמה בר יצחק. והא דלכאורה קשה ע״ז הלא במשהו אינו עובר עליו בבל יראה כבר הקשה ע״ז בספר פר״ח, ועיין בספר מגן האלף סי׳ תמ״ז, והנה מצינו בדין זה מחלוקת בין גדולי הפוסקים הראשונים המרדכי בפ״ש דפסחים סי׳ תקנ״ד ותקנ״ה הביא וז״ל וכן מצאתי בתשובת ר״י בשם ר״ת דחמץ שנתבטל קודם הפסח בס׳ אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו והכי נמי תנן במס׳ כלאים צמר גמלים וכו׳ או בשר מלוח בחורף שלא נבדק המלח מן החמץ מותרין בפסח מזה הטעם וכן מצאתי בתשובת רב פלטוי גאון, וכן הוא בהג״מ פ״א מהל׳ חו״מ ע״ש ובש״ג פ״ש דפסחים ע״ש ובאו״ז ח״ש סי׳ רנ״ו ובספר התרומה סי׳ נ״ה ובאגודה פ״ש שם ודבר שנתבטל קודם פסח כגון בשר ישן שלא נבדק אינו חוזר וניעור והביאו ראיה ממסכת כלאים צמר גמלים וכו׳ וגדולי אשכנז דחו ראייתם ונהגו לאוסרו מלבד יום אחרון של פסח, אמנם בספר תמים דעים סי׳ ל״ו הביא בשר מלוח שלא נזהרו במליחתו אין אוכלין אותו בפסח ואע״פ שהוא ספקא דרבנן, כל משהו מדרבנן הוא אפילו הכי גבי חמץ עשאוהו כשל תורה, שהרי אסרוהו אפילו שלא במינו וכו׳, ועיין בראב״ן סי׳ ח׳ אירע מעשה שנשאר שכר בכוס ונתנוהו בקנקן של יין וכו׳ ה״נ גבי שכר ויין ושניהם כשנתערב כשיגיעו זמן איסור חמץ מתעורר השכר לאסור היין במשהו כדפסק רבא הלכתא חמץ בין במינו בין שלא במינו במשהו וכו׳ ולא דמי לקדרות דמשהינן

בתשובות ר׳ יהודאי גאון עיין אוצה״ג פסחים 66.

סי׳ כג, עיין ראבי״ה ח״ב 71 וציונים שם.

ר׳ פלטוי עיין אוצה״ג פסחים 22.

כד. בשר יבש בפסח.

בשר יבש שלא נזדהרו בו במליחתו מותר לאוכלו בפסח. דאפילו למאן דאמר חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור. ד)דמשמע במשהו. הני מילי כי איתא בעיניה דקנסינן ליה משום דעבר בבל יראה ובל ימצא. אבל על ידי תערובת כגון הכא שלא נעשה שימור בבשר. ואיכא למיחש שמא (נמלא) [נמלח] בכלי. או בכל דבר שיש בו חמץ אפילו הכי אינו אסור אלא בנותן טעם:

כה. קמח שנפל דלף לתוכו בפסח.

קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ. והוא דעביד ה)טיף טיף. כנגד טיף טיף. דכיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מניחות אותה להחמיץ:

כו. עשיית מורסן בימים טובים.

ו)אין עושין מורסן בשני ימים טובים. של פסח. ושל עצרת. ושל סוכות. בין מלפניהם. בין מלאחריהם. דלגבי יום טוב כת' לכם לכל צורכיכם. ולא לצורך בהמתכם. אבל בחולו של מועד שרי. ובחולו של מועד של פסח צריך שינוי שלא יבא לידי חימוץ. הילכך צריך להכניס הסובין לתוך המים רותחין כשהן על האור בכלי וכל שעה יהא ממרס הסובין לתוך המים. ובעניין זה מותר: אבל יזהר שלא יערה המים על הסובין בכלי שני. ובעניין זה אסור פן יחמיץ:

כז. דין אנפזיר ב'.

ז)וכסכוסי קירמי שעושות הנשים בפסח. שקורין אנפשייר. התיר הרב. לפי שראה שנותנות הקמח לתוך הרותחין. והריתוח אינו מניח הקמח להחמיץ מידי דהוה אמורסן של תרנגולין שמתיר בפסח כעיניין זה. בפ' כל שעה אין שורין את המורסן. אבל חולטין קמח על גבי מיגלשים. ושמעתי כי רי"ט היה אוסר:

כח. מי שמבקש לפרש בים קודם הפסח.

ח)מי שמבקש לפרש בים קודם הפסח. ומבקש ללוש ולאפות מצה קודם הפסח כדי שיאכל מצה בימי הפסח. כך ראינו ודאי אם אינו יכול להגיע ליישוב בפרוס הפסח ואין יכול לאפות בספינה מצה כהילכתה. כגון במים שלנו

להו דהתם ליתא לחמץ בעין דהא מובלע בקדירה, אבל הכא איתא לשכר אלא דמעורב וכי מטה זימנה מתעורה, ומנא תימרא דשני בין בלוע למעורב, דהא טומאה בלועה אינה מטמאה, וטומאה שנתערב אמרת לעיל דחוזרת וניעור וכו' ע"ש, ועיין בביאורי הגר"א א"ח סי' תמ"ז ס"ק כ"א. ד) דמשמע במשהו וכו' עיין פסחים ל' ע"א תוס' ד"ה אמר רבא וכו' ועיין ברב אלפס, ובבעל המאור שם, ובבה"ג פ"ש שם, ונראה דגם המחבר לא הוה גריס במשהו כרבא עיין במקומות הנ"ל ועיין בשה"ל סי' רי"ז, ובספר הישר לר"ת סי' שפ"ב. ה) טיף טיף וכו' פסחים ל"ט ע"ב והוא דעבידי טיף וכו' ועיין בר"ן שם ובטור א"ח סי' תס"ו. ו) אין עושין מורסן וכו' שם הלשון יותר מדוקדק בשה"ל סי' רט"ו שהביא מה' פסח של רבינו שלמה זצ"ל אין עושין מורסן לעופות בשני ימים טובים ראשונים ואחרונים של פסח ולא בשאר ימים טובים, משום דכתיב לכם לכל צרכים (צ"ל צרכיכם) ולא לצורך בהמתכם אבל בחש"מ שרי וכו' ועיין במרדכי פ"ש דביצה סי' תרע"ט. ז) וכסכוסי קירמי וכו' שקורין אנפשייר עיין מ"ק י' ע"ב תוס' ד"ה כסכוסי פירש בקונטרס אנפשייר וכו' והמחבר מבאר לנו שהוא קמח הנתון ברותחין ועשוי לחזק את הכבוס (שטערקע בל"א) וזה ג"כ כוונת התוס' כפירש השלישי שהביא הסמ"ג לאווין סי' ע"ה רבא שרא לכסכוסי קרמי פירש לרכך את הבגדים בידים מפני שהוא מעשה הדיוט כך פירש רבינו משה, ור"י פירש ליסאר בלע"ז שמחלקין את הבגדים באבן זכוכית לאחר הכיבוס והוא גיהוץ, לשון אחר לכסכוסי במי קמח שהוא אנפזייר בלע"ז, וזה סותר למה שפירש הגר"א בא"ח סי' תקמ"א ס"ק ג' וז"ל מותר למעך וכו' ומותר להחליק וכו' והן ב' פירושים שכתבו תוס' ד"ה כסכוסי וכו' ע"ש. ח) מי שמבקש וכו' הובא בשה"ל סי' ري"ג בשם רב כהן צדוק גאון זצ"ל ובתניא רבתי סי' מ"ה הובא בשם ה"ר אביגדור כהן ז"ל וכבר העירותי ע"ז בביאורי שם, גם הבאתי שם מה שמסיים שם חשה"ל ומורי הרב ר'

סי' כז, ראבי"ה ח"ב 112.

סי' כח. לפרש בים עיין גמו"מ סי' קיג ; ראבי"ה ח"ב 73 ; אוצה"ג פסחים 20.

הלילה. ושלש נשים עוסקות בבצק ושאר מה שהזהרו חכמים במצות מצה. ילוש ויאפה וישא עמו כדי שלא יבטל מאכילת מצה: העתקתי מתשובות רבינו ש״י:

כט. אסור לשתות בערב פסח אלא יין.

ומביעור חמץ ואילך אסור לשתות שום משקה אלא יין. משום דשאר משקין מיסעד סעדי ליבא ואתי למיכלה למצה אכילה גסה. ואסיר. אבל יין שפיר דמי. משום ט)דחמרא מיגרר גריר. וקא אכיל מצה לתיאבון: וכן היה רבינו נוהג:

ל. דין הכשר סכינין.

י)סכין שהטבילוה קודם רתיחתה בחמין לא עלתה לה טבילה. כל זמן שהאיסור בתוכה: כ)כך שנינו (בפסיקת׳) [בתוספתא]. השפודין. והאסכלאות והסכינין. מלבנו באור. ואמרי׳ בע״ז עד כמה. ל)עד שתשיר קליפתו. ובפסחים פסקי׳ הילכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. ופ׳ מ)אידי ואידי. בין קתא דפרזלא בין פרזלא מנעילו ברותחין ובכלי ראשון. נ)לאחר (שהבלין) [שהלבין] הברזל. דלעיל משתעי בליבון: מהני תרי מילי מצינן למילף דצריכין לבון והגעלה. וטעמא משום דרוב תשמישן משתמשין בהן בין ס)על ידי (חמין) [חמין] בין על ידי האור. וקיימא לן כבולעו כך פולטו:

לא. דין תנור בשותפות.

ע)שאלו את ר׳. ישרי׳ וגוי שיש להם תנור בשותפות. מהו שיאמר ישרי׳ לגוי טול שבוע של פסח ואני אטול לאחר כך כנגדן: וא״ר מתנה ישרי׳ קודם הפסח ונוטל ממנו דמים מאותו שבוע. ואינו דומה לישרי׳ וגוי שיש להם שדה בשותפות. לא יאמר טול חלקך בשבת ואני אטול בחול. לפי שכל הטורח. שהן טורחים בשדה לאמצע. וכשזה עודר בשבת נמצא שטורח בשביל ישר׳. אבל כאן כיון שנטל דמים מתחילה מותר: וכן ישרי׳ שרגיל לקבל ככרות ממערופייא שלו בכל יום. בשבוע של פסח אינו מקבל. אבל מקבל לאחר הפסח מאותו שבוע עצמו:

לב. אין לשין בפושרין.

אין לשין את העיסה במיא פשורי. דתניא פ)ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין. ואע״ג דגבי מנחות כת׳ בהו מצות. ואעפ״כ היו לשין אותם בפושרין. דתנן צ)כל המנחות באות מצה ונילושות בפושרין. ומשמרין אותם שלא

מאיר בר משה זצ״ל הורה להתיר מהא דתנן פרק כ״ש (ל״ה ע״א) חלות תודה ורקיקי נזיר וכו׳ ע״ש ועיין בטור או״ח סי׳ תנ״ח. ט) דחמרא מיגרר גריר שם ק״ז ע״ב, לא מחלק המחבר בין שותה הרבה או שותה מעט, ובברכות ל״ה ע״ב משני הגמרא טובא גריר ופורתא סעיד ופירשו התוס׳ שם ד״ה טובא מכאן משמע שאסור לשתות יין בע״פ מן המנחה ולמעלה ואם רוצה לשתות צריך לשתות הרבה דטובא מיגרר גריר והובא דברי התוס׳ במרדכי ריש פרק כ״מ ועיין בטור א״ח סימן תע״א שכתב בפירוש ויין מותר לשתות הן רב או מעט, ועיין ב״י שם שתמה ע״ז, ופסק בש״ע שם ויין מעט לא ישתה משום דמסעד סעיד, אבל אם רוצה לשתות יין הרבה שותה מפני שכשהו שותה הרבה גורר תאות המאכל, ונראה שדעת המחבר ג״כ הוא כמו שמתרץ הב״ח דעת הטור ע״פ מה שהביא משמו של מהר״ל מפראג ע״ש ועיין בט״ז ובפר״ח שם. י) סכין שהטבילה וכו׳ עיין תוס׳ ע״ז ע״ה ע״ב ד״ה מגעילן וכו׳ וביו״ד סימן קכ״א סעיף ב׳ ובש״ך שם ס״ק ד׳. כ) כך שנינו בתוספתא כצ״ל ועי׳ בתוספתא ע״ז פ״ט, ועי׳ בספר הישר לר״ת סימן קפ״א וז״ל והא דאמרינן התם הלכתא אידי ואידי כלומר גם פרזלייהו מגעיל ברותחין אחר שליבן וכו׳ ועיין בביאורי הגר״א יו״ד סימן קכ״א ס״ק כ״ט מה שהביא גירסת הרשב״א והדר מעילנא להו ולקתייהו ברותחין. ל) עד שתסור קליפתו ע״ז ע״ו ע״ב. מ) אידי ואידי וכו׳ פסחים ל׳ ע״ב. נ) לאחר שהלבין כצ״ל. ס) על ידי חמין כצ״ל. ע) שאלו את ר׳ וכו׳ הובא בשה״ל סי׳ רט״ז וז״ל בה׳ פסח של רבינו שלמה זצ״ל שאלו את ר׳ וכו׳ ועיין בהג״מ פ״א מה׳ חו״מ אות ג׳ וברוקח סי׳ רס״ח ובטור או״ח שאלה לרש״י וכו׳ סי׳ ת״נ ועי׳ במ״א סי׳ ת״נ ס״ק ג׳, ובספר מגן האלף על ה׳ פסח סי׳ הנ״ל ואינה דומה וכו׳ עי׳ ע״ז כ״ב ע״א תוס׳ ד״ה לא יאמר וכו׳. פ) ושוין שאין לשין וכו׳ פסחים ל״ו ע״א. צ) כל המנחות

סי׳ כט, עיין ראבי״ה ח״א 146.

סי׳ לא, ראבי״ה ח״ב 94.

בביאור אות ט, עיין ראבי״ה קנ עם הערות רח״נ ז״ל.

בביאור אות כ, צ״ל: בסה״י תקפא.

יחמיצו. אנן לא גמרי' ממנחות דלישתן בזריזין. ובמקום זריזין: ק)ולא מבעיא במיא דפשורי דאסור אלא אפילו מיא דדלו ביומיה מן נהרא אסור עד דבייתי. דאמר רב יהודה ר)אשה לא תלוש אלא במים שלנו בלילה: ולא מיבעיא מיתב בשימשא ומילש דאסור. אלא אפילו מיתב תותי רקיעא ומילש ביומא דעיבא אסור. אע"ג דלא נפלה שימשא בההיא דוכתא. מאי טע' ש)יומא דעיבא כוליה שימשא:

לג. דין עבד לש מצות.

ת)ועבד ושפחה דלא טבלי אסירי למילש בפסח בשלש מצות של מצוה. אבל שאר עיסה דלאו דמצוה לית לן בה:

לד. דין מדת עומר.

ואין לשין עיסה בפסח למצות של מצוה אלא בשיעור חלה בגימטריא מ"ג ביצים וחומש ביצה. כי היכי דלא ליתי לידי חמיעא. דאמר רבא א)קבא מגלונאה לפסחא. ב)וכן תיקן חוני המעגל לשיעור עיסה למצות הפסח. וכן שיעור חלה. אבל טפי לא: תשובת רש"י: ג)ועל התרומה אודיעך שמעולם לא נהגו בעיר הזאת להפריש שתי חלות כי אם בערב פסח. והיו מברכין על האחת להפריש חלה ועל השנייה להפריש תרומה. ובטלתיה. מפני שהיא לבטלה שאין חמור ערב הפסח משאר הימים. ד)ופסוקה היא (בברכות) [בבכורות]. אמר שמואל אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. והני מילי באכילה אבל בנגיעה לא: אמר אביי הילכך נדה קיצה חלה ואכיל לה כהן קטן שאינו רואה קרי ואי ליכא כהן קטן שקלה ליה בריש עיסה ושדיא ליה בתנורא והדרא ומפרשא לה חלה אחריתי כדי שלא תשתכח תורת חלה. ואי משכחינן כהן קטן קחזינן בבכורות דלא מפרשינן אלא חדא. ה)והשנוייה בסדר זרעים בחוצה לארץ שתי חלות. זהו הטעם כאשר פסקוה אמוריים בבכורות. במקום שאין שם כהן קטן ויש כהן גדול. ואין מברכין. וכן נוהגין בכל ערי (לוהיר) [לותיר]. שאע"פ שיש שם כהנים אין מברכין אלא אחת. ולשריפה:

לה. ברכת תרומה.

(המצה) ו)[הרוצה] להפריש חלה מן העיסה מברך אקב"ו להפריש תרומה. דלהפריש חלה לאו ברכה הוא. דחלה היא עוגה וחררה. ואינה שם הפרשה (כלה)

וכו' עיין מנחות נ"ה ע"א ובתוס' שם ד"ה כל המנחות וכו' ובפסחים שם. ק) ולא מבעיא וכו' הוא לשון ה"ג פרק כ"ש. ר) אשה לא תלוש וכו' פסחים מ"ב ע"א. ש) יומא דעיבא וכו' יומא כ"ח ע"ב. ת) ועבד ושפחה דלא טבלי וכו' הוא לשון ה"ג, והד"מ סימן ת"ס הביאו בשם האגור, ועיין באו"ז ח"ש סימן רנ"ו. א) קבא מגלונאה עיין לעיל אות ט"ז. ב) וכן תיקן חוני המעגל וכו' כן הביא גם התשב"ץ במאמר חמץ קבא מגלונאה קב של חוני המעגל שהוא תיקנו על אותו שיעור. ג) ועל התרומה אודיעך וכו' כן הוא ג"כ לשון הפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"א. ד) ופסוקה היא בבכורות כצ"ל והוא בבכורות כ"ז ע"א, ונדה ל"ב ע"א. ה) והשנויה בסדר זרעים וכו' הוא בחלה פ"ד משנה ח'. ו) הרוצה להפריש וכו' כצ"ל והובא בשה"ל סי' רי"ב וז"ל כתב רבינו שלמה זצ"ל בה' פסח הרוצה להפריש וכו' וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"א, להפריש תרומה, וכן הוא בכ"ב ובמנהיג ה' פסח סימן מ' ע"ש, אך דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות בכורים הי"א לברך אקב"ו להפריש חלה, והראב"ד שם הביא דעת השאלתות (פרשה צו) וקורא לה שם ואומר הרי זה תרומה, ולשון השאלתות לפנינו שם איתא דמחייבין דבית ישראל לאפרושי חלתא מאגנא דלישא שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה ומיבעי ליה לברוכי אקב"ו על התרומה והדר לימא תיהוי חלה דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהון עובר לעשייתן וכו, ועיין בש"ש שם אות ע"ט שהעיר על מה שהביא הראב"ד ואומר הרי זה תרומה ולפנינו איתא תיהוי חלה, וכל המעיין בצדק יראה מדלא השיג הראב"ד על הרמב"ם על שינוי נוסח הברכה שמעינן מינה שגם לפני הראב"ד היה הגירסא בשאלתות להפריש חלה כגירסת הרמב"ם, ותמוה לי על

סי' לד, עיין ראבי"ה יו"ט 461.

שם, כמנין חלה — ראבי"ה ח"ב 113 ; 115 ; תנחומא קרח ב ; במד"ר יח, כא ; מגן אבות למאירי 63.

סי' לה, להפריש תרומה עיין פרדס קלא ; שבה"ל ריב ; שאילתות סי' צג ; האורה 31.

[כלל]. וחלה תרימו תרומה כת'. והכי קאמר חלה אחת מן העיסות תרימו לשם תרומה. ומיהו תרומה נקראת ותרומה שמה. ואין לשנות. ועושה אותו כזית שהפריש דק. ופושטו כעין חררה מדקרי ליה קרא חלה. ז)ואחרי כן (השליכו) [משליכו] לאור. (ואחר כך מפריש מן העיסה כזית) ושורפה באש. ואפילו יש שם כהן. שתרומת חוצה לארץ אסורה למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. (ומכאן) [ומכיון] שהוא רואה קרי אסור לאכול ואחר כך אם יש שם כהן יפריש כדי מתנה הוגנת לו בלא ברכה. שהרי כבר נתפטרה העיסה בהרמה ראשונה כדי שלא תשתכח תורת חלה ונותנה לכהן:

לו. יום טוב של פסח היאך יפריש תרומה.

ואם יום טוב של פסח הוא ולש עיסה ביום טוב. כיצד יעשה. שאם מפריש (א) תרומה ומברך עליה. לשורפה אינו יכול. לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב. ואם תאמר שמעכבה עד לאחר יום טוב ואחר כך שורפה הרי באה לידי חימוץ בין כך

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) אע"ג דאמרי' אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב. מ"מ מגביהין תרומות עיסה. דאמרי' בפ"ק דביצה אמ' רבא ח) שחט צפור מערב יום טוב אין מכסין אותו ביום טוב. פי' ט) ומשום (אמטעי) [אמנועי] משמחת יום טוב ליכא דמשום דלא מיכסי דם לא מיתסר צפור באכילה. גילגל עיסה מערב יום טוב מפריש ממנה חלתה ביום טוב. פי' י) ואע"ג דתנן לקמ' (ואי) [ואלו] הם משום שבות אין מעשרין תרומות ומעשרות ביום טוב והאי נמי כתרומות דגן דמיא שהיה יכול להפרישה מערב יום טוב ואפי' הכי מפריש לפי שלא גזרו על תרומת עיסה שהרי מותר לגלגלה ביום טוב ולאפותה כדי לאכול פת חמה. עד כאן לשון הקונטרס. כ) ואפי' לאבוה דשמואל דפליג עליה ואמ' אפי' גלגל מערב יום טוב אין מפריש חלתה ביום טוב. לא פליג אלא בגלגל מערב יום [טוב] שהיה יכול להפרישה מערב יום טוב אבל בגלגל ביום טוב אפי' אבוה דשמואל מודה שמפרישה:

כך נ"ל ע"כ.

כי לא הזכירו הראשונים שגם דעת ה"ג הוא כדעת הרמב"ם, וז"ל בהלכות חלה וכד שקלה איתתא מאגנא תרומה צריך לברוכי אקב"ו להפריש חלה, וכן בספר כו"פ פט"ו להפריש חלה ע"ש וכ"ה בה' חלה להרמב"ן וז"ל וכד בעי למשקל חלה מאגנא מיבעי לאקדומי ואפרושי והוא מברך אקב"ו להפריש חלה, והדר לימא תיהוי חלה דאמר (כצ"ל כמו שהוא בשאלתות) רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן אשר גם מלשונו נראה ברור שכוונתו ללשון השאלתות והיה ג"כ לו הגירסא להפריש חלה, ועיין באו"ז ח"א סימן רכ"ה שגם דעתו לברך להפריש חלה, אך מה שהביא שם ירושלמי פרק הרואה המפריש חלה לעצמו אומר להפריש חלה וכו' לפנינו בירושלמי ליתא, ובש"ש שם כתב ואני עומד ומשתאה לפי שעה דדין זה דצריך לקרות שם ולימא תהוי חלה או תהוי תרומה אחר הברכה כמו שפסק גאון והסכים על ידו הראב"ד והביאו ג"כ הב"י למה השמיטו הפוסקים בפרט הטור והש"ע בסי' שכ"ח למה שכחו ולא הזכירו הלכה זו שיצאה מפי גאון גדול וכו' ובמחילת כבודו הגדול נעלם ממנו לפי שעה תוספתא מפורשת בפ"ג דתרומות וז"ל היה הולך להפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר עני מאימתי מברך עליהן משהפרישן, הפרישן אם עתיד לקרות להם שם אין בהן קדושה עד שיקרא להם שם ואם אין עתיד לקרות להן שם כיון שהפרישן נתקדשו, התוספתא בעצמה מבארת לנו שקריאת השם לאו חובה היא רק תלויה ברצון ובדעת המפריש, אם רצונו ודעתו לקרוא לה שם תרומה או מעשר אחר הפרשה נמצא עיקר מעשה המצוה הוא בקריאת השם צריך לברך עליהן אחר ההפרשה קודם קריאת שם קדושה כדי לברך עליהן קודם עשייתן, ואם דעת המפריש לבלי לקרוא לה כלל שם אחר ההפרשה, א"כ ההפרשה היא עיקר המצוה וצריך לברך קודם ההפרשה, ומתורץ ממילא קושייתו הנ"ל דהשאלתות והרמב"ן איירי אם בדעתו לקרוא לה שם אחר הפרשה, ובה"ג ושארי פוסקים שלא הביאו דין „והדר לימא תהוי חלה" איירי באין בדעתו לקרוא לה שם אחר הפרשה, וראיתי בהעמק שאלה על השאלתות שגם הוא האריך לתרץ קושית הגרי"ב הנ"ל ובמחילת כבודו שכח גם הוא בתוספתא הנ"ל כנראה מדבריו שם אות ג' ע"ש ועיין ברמב"ן הנ"ל שהביא נוסח התוספתא קצת בלשון אחר, ומסיים הילכך אם אין עתיד לקרות להם שם מברך קודם שיפרישן כדי שיברך עובר לעשייתן, ועיין בשו"ת בית אפרים חא"ח סי' י"ט וזה ברור ונכון. ז) ואחרי כן משליכו לאור ושורפה באש וכו' כצ"ל ועיין בפרדס ובשה"ל שם. ח) שחט צפור מערב יו"ט וכו' ביצה ח' ע"ב ושם איתא אמר רבה וכו'. ט) ומשום אמנועי כצ"ל וכן הוא לשון רש"י שם. י) ואע"ג דתנן לקמן ואלו וכו' כצ"ל שם ל"ו ע"ב, כן הוא לשון רש"י שם ט' ע"א. כ) ואפילו

ובין כך. ועובר עליה בבל יראה ובל ימצא. אלא כיצד יעשה. יפריש אותה בלא ברכה מן העיסה ויעשה אותה כמו עוגה קטנה ויאפה אותה עם שאר עוגות שיפריש מן העיסה. ולאחר אפייה יצרף כאחת בסל אחד או בקערה אחת העוגות והתרומה ונראות כאילו הן מחוברות יחד. לפי (שהכל) [שהסל] מצרפן. ל) כדתניא ר' אליעזר אומר. הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה. שנ' כף אחת (במדבר ז) הכת' עשאו לכל מה (שבסל) [שבכף] אחת. ואחר כך יברך עליה (להריש) [להפריש] תרומה. ויצניעה עד לאחר יום כשהיא אפוייה וישרוף אותה: ת'. בספר הישר: מ) אם שכח ולא הפריש חלה מן העיסה עד שנאפה הפת. אומר רבינו דאינו יכול לפטור מחלה עד שיתן מכל אחד ואחד. דהכי אמרי' באילו עוברין הלכה כר' אליעזר (דהכל) [דהסל] מצרפם לחלה. כדאית' בפסחים. הני נשי דידן דקא אפיין קפיזא קפיזא. א"ל חומרא דאתי ליד קולא הוא. דקא מפקעינן לה מחלה. א"ל דעבדינו ליה כר' אליעזר. וכן הורה רש"י בתשובותיו. וכן בסדר המשנה מוכיח. דלא קאי ר' אליעזר אלא על עיסה דלא הוה בה שיעור חלה. אבל אם יש בכמה עיסות כשיעור חלה צירוף לא מהני לפוטרן מחלה. וצריך להפריש מכל אחת כזית. ומכל מקום בברכת אחת סגי. ובלבד שלא יסיח בינתיים. מידי דהוה אשחט מאה עופות דברכה אחת לכולן: ע"כ: ואם תאמר כשהיא בעיסה יברך עליה קודם אפייה. ומפרישה ואחר כך יאפה אותה. וימתין עד לאחר יום טוב וישרוף אותה: אם היה עושה כן אינו יכול לאפות אותה ביום טוב לאחר שיקרא לה שם. משום דהוה ליה מלאכה שלא לצורך. הואיל ואינה נאכלת. אבל קודם ברכה יכול לאפות אותה. לפי שעדיין ראוייה היא לבעל הבית כשאר עיסה. ולא הויא אפייה שלא לצורך ביום טוב: ויש שמפרישה מן העיסה ושורה אותה במים וסבור הוא שלא תחמיץ. וכדברי בן בתירא. נ) דא"ר יצחק נפחא הלכה כר' יהודה בן בתירא. דאמר תטיל לה בצונן שלא תחמיץ. ואין הלכה כמותו. דתניא ר' אומר הלכה כר' אליעזר דקיימא לן בכוליה תלמודא הלכה כר' מחבירו ולא מחביריו. והכא חבירו הוא. ובשאר ימים טובים שאינן של פסח. כמו כן אינו רשאי לשורפה משקרא עליה שם. לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב. אלא (מִכאן) [מכיון] שאין להוש בהן משום חימוץ אם הוא משהא אותה עד לאחר יום טוב. יברך עליה לאלתר ביום טוב. ומפרישה. ומשהא אותה עד לאחר יום טוב. ואחר כך שורפה שאם חימצה אין בכך כלום:

לז. אפה ושכח ולא הפריש.

ואם נאפית העיסה (ישכת) [ושכח] ולא הפריש ממנה לא תרומה ולא חלה. בין ביום טוב בין בחול. יבצע מן העוגה לאחר אפייה. ויברך כאילו מפריש מן העיסה: שלמה בר' יצחק זצ"ל:

לח. מודדת אשה לחלתה.

ומודדת אשה חלה לעיסתה. בכל ימים טובים. כדי שתטול חלתה בעין יפה. ולא תפחות ממ"ג ביצים וחומש ביצה. כדי שלא תהא ברכתה לבטלה. ס) ואמר רב יהודה בר אבא אמר רב מודדת אשה קמח לעיסתה כדי שתטול חלה בעין יפה. ואע"פ ששמואל אוסר. אין הלכה כמותו. חדא דהילכתי כרב באיסורי. ועוד אפילו

לאבוה דשמואל שם ט' ע"א. ל) דתנן ר"א אומר הרודה ונותן לסל כצ"ל פסחים מ"ח ע"ב. מ) אם שכח וכו' עיין במרדכי פא"ע סימן תקצ"ט, ועיין בראבי"ה סי' קס"ו שמעתי בשם ר"ת וכו'. נ) דאמר ר' יצחק נפחא וכו' לפנינו שם מ"ח ע"א ליתא תיבת נפחא ועיין ברי"ף ובר"ן שם. ס) ואמר רב יהודה בר אבא אמר רב לפנינו ביצה כ"ט ע"א איתא א"ר ירמיה וכו' ועיין בתוס'

סי' לז, חלה בפסח עיין ראבי"ה ח"א 173.

הנהו דבי שמואל שרו: ע)וכהן חייב להפריש חלה מעיסתו. כישר'. שאם אינו מפריש הרי הוא כאוכל טבל: ואסור לאכול על שלחנו: ת'. פ)מצ'. בערך שאור בפי ב' דחלה. תנן ה' רבעי' קמח חייבין בחלה הן ושיאורן ומורסנן. פי' השאור שנותן לתוך העיסה כדי לחמצה: ת': וכל ח' ימי הפסח אין מוסיפין על מ"ג ביצים וחומש ביצה משום חימוץ. ואין פוחתין. משום (בככה) [ברכה] לבטלה דלא חייבה תורה חלה בפחות מעשירית האיפה:

לט. דין שכח והפריש בעודה עיסה.

ק)ואם שכח והפריש תרומה בעודה עיסה בימים טובים של פסח. כיצד יעשה. יבצענה לפירורין פירורין פחות מכזית. שאם יחמיץ כל גרגיר וגרגיר מה בכך. שכיון שאין בכל אחד ואחד כזית אינו עובר בבל יראה ובל ימצא. ויזרקם לרוח על הגג ובלבד שלא ינהג בהו מנהג בזיון על גבי קרקע שלא ידרסם משום בזיון קדשים ולא יאכילם לא לעופות ולא לכלבים: כן נראה להורות. וכן שמעתי:

מ. דין טהרת כלי עצם.

צ)ועל כלי עצם כמו כפות מקרנים וטלפיים נהגו העם לשפשפם תחילה במלח ולהגעילם ברותחין. ויש אומ' בפושרין אבל דיים בכלי שני. כבולען כך פולטן:

שם ע"ב ד"ה שמואל וכו'. ע) וכהן חייב וכו' עי' קידושין מ"ו ע"ב, וכ"ה בבה"ג ה' חלה, ועי' יו"ד סי' של"א סעיף ס"ח ובביאורי הגר"א ס"ק קי"ד. פ) מצאתי בערך שאור וכו' בערוך אשר לפני הנדפס באמשטרדם שנת ושק"ט הוא בערך סאור בפרק ב' בחלה ה' רבעים קמח חייבין בחלה הן וסיאורן ומורסנן פירוש השאור שנותן לתוך העיסה לחמץ. ק) ואם שכח וכו' ויזרקם לרוח על על הגג וכו' הוא כדעת בעל המאור בפ"ק דפסחים דהחמץ שנשאר אחר אכילתו בי"ד שחל להיות בשבת מפזר וזורה לרוח, ולשיטתם קשיא לי הא דאמר רב יהודה אמר רב פסחים ו' ע"א המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי ולשיטת המחבר ובעה"מ הלא יכול לבער באופן זה ביו"ט וי"ל דהם סברי כפירש"י שם ד"ה כופה וכו' דכיון שביטלו אינו עובר עליו בבל יראה, וזה דווקא במצא חמץ שהיה אז בשעת ביטול, אבל בחמץ שנתחמץ ביו"ט או מה שמשייר מחמץ דמדינא דגמרא הביטול הוא רק על חמץ שאינו ידועה שפיר מבער בשבת או ביו"ט, אך קשיא לי איך אפשר ביו"ט לפזר ולזורקם לרוח הא איפסקא הילכתא בירושלמי שבת פ"ז ה"ב והובא ברוקח סי' ס"ב הביאו הרמ"א א"ח סי' שי"ט רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה, וכל דבר שהוא מתוסר לרוח חייב משום זורה הן אמנם דהרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והרא"ש וכן הטור לא הביאו דין זה דירושלמי להלכה, ונראה דהפוסקים הנ"ל סבירא להו דהגמרא דילן פליג על הירושלמי בהא, מדפריך בשבת ע"ג ע"ב היינו זורה היינו בורר היינו מרקד ופירש"י ד"ה ה"ג היינו וכו' והלא כולן מלאכה אחת דמפריש אוכל מן הפסולות משמע דוקא דאינו חייב בכולן אלא היכא דכוונתו להפריש האוכל מן הפסולות, וכוונת הזורה להשאיר האוכל לעצמו בלי תערובות פסולות אבל היכי דהכל פסולות ואינו רוצה כלל בקיומם ומפזרם לרוח אינו חייב משום זורה, ועיין בערוך ערך זר דמפרש גדרי אבות הללו וכולן תכלית כוונת העושם להפריש האוכל מן הפסולת ולא יהיו מעורבים, ועיין בשו"ת הגרע"א סי' כ', והנה הרוקח בה' פסח סי' רס"ז כת' וז"ל כשחל ט"ו ניסן באחד בשבת הרי י"ד בשבת בודקין חמץ ליל י"ג ושורפו יום ו' ואחר ד' שעות בשבת נותנו לגוי או לכלבים ולתרנגולים ולא יזרה לרוח בשבת והוא לשיטתו בהלכות שבת סי' ס"ב הנ"ל שהביא ההיא דירושלמי להלכה דחייב משום זורה, ולדידיה ניחא מה שהביא בסי' רס"ח דין דהמוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי, ובחוש"מ משליכו, ואיירי גם בלא ביטלו משום דלית ליה תקנתא אחריתא דלזורות לרוה אסור ביו"ט כמו בשבת, אך לדעת הרמב"ם שלא הביא ההיא דירושלמי להלכה ומשמע דס"ל דלא שייך איסור זורה אלא היכא דמפריש אוכל מפסולות, ולא במפזר פסולות .לחודייהו לרוח מפני שאינו רוצה להניחם בביתו קשה מדוע לא הביא בהלכותיו פ"ג מהלכות חו"מ ה"ח הך תקנתא דיפרר וזורה לרוח, וראיתי במ"מ שם שכת' דדעת הרמב"ם בהמוצא חמץ ביו"ט אפילו בלא ביטל אעפ"כ אינו רשאי לפררו ולזרותו לרוח ויש מפרשים דדוקא בשכבר ביטלו קודם איסורו, הא אם לא ביטלו יכול הוא לשורפו או לזרותו לרוח ביו"ט, ועיין תוס' כתובות ז' ע"א ד"ה מתוך וכו' ובכ"מ שם הקשה על דבריהם וז"ל וכי משום איסורא דרבנן שרינן להשהותו ולעבור עליו בבל יראה וכו' ותירץ כיון שרצונו היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו אינו עובר עליו דלא אמרה תורה שעובר על בל יראה אלא כשברשותו היה לבערו אבל אם הוא אנוס אינו עובר וזה אנוס הוא, אך קשה דהא משמע שם מ"ח ע"א שלא כדבריו דגרסינן שם אמר לו ר"א לדבריך הרי הוא עובר משום בל יראה וכו' ואם נימא דהיכא דהוא אנוס אינו עובר מאי קאמר הרי הוא עובר וכו' הרי אנוס הוא משום שאסרו חכמים לאפותה ושלא לרצונו תבוא לידי חימוץ וצ"ע ועיין בהפלאה כתובות שם ואין כאן מקום להאריך יותר. צ) ועל

מא. ליקח מן השוק בפסח.

ובשעת הרחק ג)מותר ליקח קמח מן השוק בפסח. משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. אבל לכתחילה כת׳ ושמרתם את המצות. דבענן שימור לשם מצוה. וצריך להרקיד אותה בנפה לאחר כך שאפילו עירב הגוי את חמיצו עם הקמח נפה קולטתו. ואפילו בציקו של גוי מותר ובלבד שידע שלא החמיץ ולא נתערב בו חימוץ:

מב. ד)ואסור למילש מצות של מצוה בחמרא. או ברובשא. או במשחא. חדא משום דמחמעא. ועוד מפני שנראית כמצה עשירה, ולחם עוני בעינן וליכא. ואם לש. ישרף מיד דהילכת׳ (כרשב״ג) [כר״נ] דאמר ה)אין לשין העיסה ביין ושמן ודבש. ואם לש. ר״ג אומר ישרוף מיד. והכי שדר רב צדק כהן ריש מתיבתא. ואם ישיב המשיב. הא קיימא לן ו)דמי פירות אין מחמיצין. תריץ ואימא הכי. הני מילי מי פירות לחודייהו. אבל על ידי תערובת מחמעין. וכן כת׳ בירושלמי בריש גמרא דאילו עוברין בפסח. כותח הבבלי. כו׳. ופריך. והא מי פירות נינהו. ותרוץ. ז)כולהו ע״י מוי. ואפילו במי פירות לחודייהו בשני לילות הראשונים אסור. משום מצה עשירה. אבל מיכאן ואילך בלא תערובת שרי. אבל בביצים ופלפלין בין על ידי תערובת בין לחודייהן. ואפילו בשאר ימים אחרונים של פסח אסור משום דמחמעי. ח)וכן במלח דאינה נקראת מצה. מדא׳ בשבת פ׳ המוציא שלש עורות. וקא חשיב מצה דלא מיעבד במלח: ואינך דאיכא (מלא) [מלח] לא מיקרו מצה: ועוד דמיחמעא:

מג. אסור ללוש בביצים.

ט)שאלו את ר׳ אם מותר ללוש בבצים בפסח אם יש בהן משום חימוץ או לא. ולא אמר ר׳ בדבר לא איסור ולא היתר. איסור לא אמר שאינו יודע אם דרך ביצים להחמיץ יותר ממים. שהרי אין לישה בלא מים. ומים אין מחמצין את העיסה כל זמן שעסוקין בו. והיתר לא אמר. לפי שעיסה הנלושה בבצים עבה

כלי עצם וכו׳ דעת המחבר בדין כפות מקרנים הוא שלא כדעת הפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קכ״ה וז״ל שם ואסור נמי למיכל בכפות של קרן שאכלו בהן חמין של בשר אלא א״כ מגעילן ברותחין, אך לדעת שניהם בהגעלה ברותחין סגי להו ולא כן דעת המנהיג בהלכות פסח סימן ל׳ וז״ל והכפות מן הקרנים שנשתמשו בהן בחמץ אסירי אף בהגעלה בפסח מטעם דחיים עליהו משום דמפסידי בהגעלתן ולא מגעיל להו שפיר, והב״י בסימן תנ״א הביא דעתו בפירושו על הטור, ולא הביא דעת רש״י ז״ל, ועיין במרדכי פ״ש דפסחים סימן תקפ״ב, שהביא בשם או״ז דכלי עצם אין צריך הגעלה דלא בלע, ואם תחב כף חולבות של עצם לתוך קדירה של בשר אפילו בת יומא ואפילו אין בה ששים אינה אוסרת וכו׳ ע״ש והנכון הוא מה שכת׳ בזה בספר תמים דעים בסימן ל״ה וז״ל כפות של קרן ישנים של עכו״ם או של ישראל בפסח צריכות הגעלה ואינן בנות הגעלה משום דחיים עליהו דמפסדי ברותחין ואי לא חיים וגעיל בהכשר, וכן מחלב לבשר יגעיל, ומי שעלה בדעתו שאינן צריכות הגעלה (כיון למה שהובא במרדכי בשם או״ז) טעה דהא חזינא להו דמדייתי טובא, ואמרינן נמי בסכיני דפסחא מועיל להו ולקתייהו ברותחין ולא מפליג בקתייהו בין שהן של קרן או של עץ או של מתכת. ג) מותר ליקח וכו׳ ואפילו בציקו וכו׳ עיין פסחים מ׳ ע״א וברש״י ד״ה דאמר וכו׳ ובד״ה שיאכל וכו׳ וברש״י חולין ד׳ ע״א ד״ה מהו דתימא וכו׳ ועיין בראש פ״ב דפסחים סימן כ״ו. ד) ואסור למילש וכו׳ הוא כעין לשון בה״ג פ״ש דפסחים ע״ש. ה) אין לשין שם ל״ו ע״א. ו) דמי פירות אין מחמיצין שם ל״ה ע״ב ועיין תוס׳ ד״ה ומי פירות וכו׳ ותוס׳ מנחות נ״ג ע״ב ד״ה אין וכו׳ ושם מ׳ ע״א, ומנחות נ״ז ע״ב, ועיין בתשובות הרשב״א סימן של״ג, ותומת ישרים סימן ק״ח, ובהג״מ פ״ה מהל׳ חו״מ, ובשה״ל סימן רי״ד, ובמנהיג הלכות פסח סימן ל״ג, ועיין בשו״ת נו״ב מהדורא קמא סימן כ״א. ז) וכולהו ע״י מוי וכו׳ עיין בראש פכ״ש סי׳ י״ג, ושם פ״ג סימן א׳, ובשו״ת הרשב״א סי׳ ד׳, ובשו״ת הר״ן סימן נ״ט. ח) וכן במלח וכו׳ מדאמר בשבת וכו׳ שבת ע״ט ע״א, ועיין בשו״ת הרשב״א סימן תנ״ה שמתיר ומסיים אלא שמחמירין ואין נותנין במצה שמורה. ט) שאלו את ר׳ וכו׳ אם דרך בצים להחמיץ יותר ממים וכו׳ כן הובא בפרדס לרש״י ז״ל סימן קכ״ט ובשה״ל סי׳ רי״ד בה׳ פסח של רבינו שלמה זצ״ל

סי׳ לח, מ״ב ב י צ י ם ראבי״ה ח״ב 96, 97 ; או״ז ח״ב רלט בש״ר שמעיה.

ונפוחה יותר משאר עיסה. ויש להוש. כי שמא דרך ביצים להחמיץ יותר ממים. ושמא הלש בבצים אי איפשר בלא חימוץ. ואין בידו לשומרה מחימוץ (כדי) [כמון] לישת מים. דאיכ׳ למאן דבעי לאוקומי בפסחים. אין לשין ביין ושמן ודבש משום חימוץ. מכלל דאיכא מילתא דמחמעא יותר ממים. ואי איפשר לשומרה מחימוץ. אפילו בעודו עסוק בה. וכדומה אני. דמה שהעיסה נעשית עבה מפני הביצים. אין זה חימוץ. שאפילו עושין פת מפירורי פת נעשית עבה כמו כן:

מד. חיטה הנמצאת בעוף בפסח.

י)חיטה הנמצאת בתרנגולת בפסח. אין אדם שמתירה. לפי שחמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אוסר בכל שהו. ואף ר׳ אומר שהיא אסורה. אבל יש להביא ראייה להיתר מטומא׳ אם לא מפני שאין אנו יודעין אם למידין איסור מטומאה או לא. מפני ששנינו גבי טומאה בפ׳ י״א דאהילות. בעוף כדי שתפול לאור ותשרף. דברי ר׳ שמעון. דכיון שיהא האוכל בתוך (מעין) [מעיו]. כשיעור הזה שוב אינו ראוי לקבל טומאה. לפי שבא לידי סירחון מיד. ואינו חשוב אוכל. וכן יש לומר שאין זה בא לידי חימוץ. אלא על ידי סירחון. אי דפשיט׳ לן (למיגזר) [למיגמר] איסור מטומאה: והוסיף רביני׳ ת׳. דליכא למישרייה מהתם. ואומר בדבר זה טעו רבותי׳ דהך משנה בפ׳ י״א דאהילות. והכי תנן לה התם בעופות ובדגים מעת לעת. ובשל תורה הלך אחר המחמיר. ובשילהי שבת מייתי לה משום כלב. דדריש התם יודע צדיק דין דלים. יודע הק׳ בכלב שמזונותיו מועטין. כו׳. כדתנן כמה תשהא (במיעין) [במעיו]. והיא שנוייה באהילות. פ׳ בית שנסדק:

מה. לבער דגן מלול התרנגולין.

ולכך נהגו לבאר דגן מבוקרו של י״ג בניסן מלול התרנגולין כ)והמתירין ראו המשנה פ׳ (השואל) [מי שהחשיך]. שלא הביא התלמוד לשם. אלא רישא. לפשוט שיהא מעלה דכלב ולא נהיר׳. דבהאי שיעורא כדי שתפול לאור ותשרף סגי. (דהאי) ל)[דהא] במנחות פ״ר ישמעאל לא משמע הכי: חטה אחת נמצאת בתרנגולת ביום אחרון של פסח. והמתין ר׳ עד מוצאי פסח ואכלה:

מו. צריך מים שלנו בכל ח׳ ימים.

מ)וכל ח׳ ימי הפסח צריך ללוש במים שלנו. ויש שאינן חוששין למים שלנו אלא ביום ראשון בלבד. וחולק ר׳ עליהם. דכיון דמשום חימוץ הוא מה

שאלו את ר׳ אם מותר ללוש בבצים בפסח וכו׳ עד נעשית עבה כמו כן, ועיין תוס׳ פסחים ל״ה ע״ב ד״ה ומי פירות וכו׳, ותוס׳ מנחות נ״ג ע״ב ד״ה אין מחמצין וכו׳, ובהרא״ש פכ״ש סי׳ י״ג, ובר״ן שם, ועיין בשו״ת הרשב״א סי׳ תנ״ד שמדמה דין ביצים לדין מי פירות, ועיין בשו״ת נו״ב מהד״ק סי׳ כ״א שהקשה על מה שנסתפק רש״י אם מי בצים הוא בכלל מי פירות כמבואר בתוס׳ פסחים הנ״ל מה נ״מ לרש״י בזה והרי אף אם נחשב מי בצים כמי פירות אכתי נוקשה הוא ואסור, והרי בזמן הזה אין לנו נ״מ אם הוא באיסור כרת או באיסור לחוד ע״ש ולפי מה שמבואר ספיקו של רש״י בדברי המחבר והפרדס ושה״ל הנ״ל עיקר ספיקו הוא אם חשוב מי בצים כמים, ומים אין מחמצין את העיסה כל זמן שעסוקין בה, או נימא שעיסה הנלושה במי בצים ממהרת להחמיץ יותר ממים ואין בידו לשומרה כלל, ועיין בהג״מ פ״ה מה׳ חו״מ אות א׳. י) חטה הנמצאת וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קל״ט. וסי׳ קמ״א, ובשה״ל סי׳ רי״ז (וט״ס יש שם אי תלמיד וצ״ל אותו תלמיד וכו׳) ובפרק י״א משנה ז׳ דאהלות, ועיין בפירש הר״ש ד״ה בעופות ובדגים וכו׳ יש רוצים להתיר מכאן תרנגולת שנמצא בה חטה בפסח וכו׳ ובפירוש הרא״ש שם, ועיין תוס׳ מנחות ס״ט ע״א ד״ה דבלע וכו׳ ותוס׳ חולין צ״ז ע״א ד״ה אמר רבא וכו׳. כ) והמתירין ראו המשנה פרק מי שהחשיך כצ״ל והוא שבת קנ״ה ע״ב, ועיין בסה״ת סי׳ נ״ה שהביא את המח״ו בדין זה. ל) דהא במנחות כצ״ל ע״ש ס״ט ע״א ובתוס׳ ד״ה דבלע וכו׳. מ) וכל ימי הפסח וכו׳ כסתמא דמימרא דרב יהודה שם

סי׳ מד, ע״ע מרדכי פסחים ב׳ תקנא, ורוקח רצא, וראבי״ה ח״ב 40, ועיין בספר האורה הובא בתמים דעים קמח, ותוס׳ בכורות ז: ד״ה ודג.

סוסי׳ מה, עיין ראבי״ה ח״ב 77 ; הגה״מ סוף הל׳ פסחים.

חטה בתרנגולת עיין פרדס (הרב ע׳) עמ׳ מג.

לי בימים ראשונים מה לי בימים אחרונים: ואני הכותב מגמגם. מדאמרי' בפסחים נ)הקמחים והבציקות של גוים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה המשתמרת באחרונה. אלמ' דלא חשו חכמים לשום שימור אלא לילי ראשונים של מצוה: ולא היא דודאי לכתחילה צריך מים שלנו:

מז. חיטה הנמצאת בתרנגולית.

ובתשובות הרב ר' יצחק בר' יהודה מצאתי. ס)ועל גרגיר חיטה שנמצאת בתרנגולית צלוייה. לא חיישינן לה להחמיץ. לפי שאינו מחמיץ בתוך מעיה. דהכ אמריי במסכת שבת בעופות כדי שתפול לאור ותשרף. ואנן קים לן דלא נפל בתוך מעיה לאחר שנשחטה. אלא קודם שחיטה על ידי אכילה שרינן ליה: וליכא למיחש מידי:

מח. דין קידוש של פסח.

ע)שני ימים טובים הראשונים של פסח אין אומרי' קידוש על היין בבית הכנסת לפי שקידוש אחד מארבע כוסות הוא. ואם שותה הוא בבית הכנסת אות נמצא שותה חמשה כוסות. ולפיכך אין מקדשין. שהרי אין כאן להוציא שום אדם יד חובתו בפסח. מפני שאין לך עני בישרי' הפוחת מארבע כוסות של יין. ואין זה דומה לומר אגדה של פסח בשנים ושלשה בתים שהוא גומר ועושה כל העניין כסדר

מט. דין מרור.

פ)ר' לא מצא חסא בפסח. והביא מרוייא. ועיקר של פופרץ. והם שנויים בפ' (ערבי פסחים) [כל שעה]. ומברכין עליהם אכילת מרור. ומה שמברכין על שאר ירקות בורא פרי האדמה לפי שאינו יכול לטעום מן המרור בלא ברכה. וברכת המרור אין זו ברכת שאר ירקות אלא ברכת המצוה. ולפיכך אינו מברך אכילת מרור ובורא פרי האדמה על המרור בלבד לפי צ)שאין עושין מצות חבילות חבילות:

נ. דין חרוסת.

וחרוסת שאמרו הן מיני ירקות הרבה הכתושין ביחד ושמם חרוסת בלשון ארמי. וכל דבר שטובלין בו קרי חרוסת. וכדא' התם. וכית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי. ק)ואמרו רבותינו שהחרוסת הזה צריך שיעשנו עב ומיסמך. זכר לטיט. ואף צריך לשום בו דבר קיהוי. ולשום בו תפוחים זכר לתפוח. שנאמר תחת התפוח עוררתיך (שה"ש ח). ועוד נותן בו מיני בשמים (כגו) [כגון] תבלין זכר לתבן שבחומר:

נא. הגבהת קערה.

ר)יש טועים בסדר פסח ומגביהין הקערה עצמה כשמתחילין לומר הא לחמ'. ומסלק הבשר מתוך הקערה. וראיתי את ר' שאינו נוהג כן. אפס מסלק את הקערה כמות שהיא ומניחה על השלחן בקרן זוית ואם יש שם אז תינוק ישאל מה

מ"ב ע"א. נ) הקמחים והבציקות וכו' פסחים מ' ע"א ע"ש. ס) ועל גרגיר חטה וכו' עי' לעיל אות מ"ד ועי' בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' קע"ז. ע) שני ימים טובים הראשונים וכו' בפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"א בליל שני ימים טובים וכו'. פ) ר' לא מצא וכו' הובא כלשונו בפרדס שם, של פופרץ והם שנוים בפרק כל שעה כצ"ל והוא שם ל"ט ע"א. צ) שאין עושין מצות וכו' ברכות מ"ט ע"א, פסחים ק"ב ע"ב. ובית חרוסת שם ל' ע"ב. ק) ואמרו רבותינו וכו' שם קט"ז ע"א ועיין בתוס' ד"ה צריך לסמוכי וכו'. ר) יש טועים וכו' עיין רשב"ם פסחים קט"ו ע"ב ד"ה ואין עוקר וכו' ויש שנוהגין להגביה את הקערה וכו'.

נשתנה הלילה הזה. הלא בכל הלילות אנו אוכלין מה שלפנינו בקערה. ועכשיו מסולקת היא מלפנינו. והיינו מגביהין את השלחן. כלומר מעקרין את השלחן. וכאשר גמר הא לחמא עניא. טרם התחיל מה נשתנה. מביא הקערה לפניו ואומר מה נשתנה. כו'. ס) וכשמגיע למצה זו שאנו אוכלין. אוחז המצה בידו ומגביה למעלה ומניפה לכאן ולכאן ואומר מצה זו. וכמו כן למרור. אבל כשמגיע לפסח שהיו אבותינו אוכלי' כו' אינו מגביהן. והיינו דאמר ע) מצה צריך להגביה. ומרור צריך להגביה. אבל פסח אין צריך להגביה: ולא עוד אלא שנראה פ) כמקדיש קדשים בחוץ. ולכן נראה כמנהג ר':

נב. דין הוצאת תבשילין מקערה.

ואשר נהגו העם להניף הקערה ונוטלין הימנה השני תבשילין שלא יהא נראה כמניף קדשים בחוץ. טועים הן בדבר. שלא אמרו חכמים להגביה מצה ומרור. ושלא להגביה השני תבשילין. צ) שאחד מהן זכר לפסח ואחד מהן זכר לחגיגה. אלא בשעה שמגיע לסוף האגדה. כשמגיע למרור זה. ומצה זו שמגביה המצה והמרור. אבל כשמזכיר הפסח אינו מגביה השני תבשילין. שעושה עצמו כאוכל קרשים בחוץ. ולכן אנו אומרי' פסח שהיו אבותינו אוכלין. ואין אנו אומרי' פסח זה:

נג. דין שלש מצות.

והשלש מצות שאמרנו רשאי אדם להתחיל המצוה באיזה מהן שירצה. מפני ששלשתן חשובות כאחת. ק) שכשם שמצינו ראשון חשוב אצל תרומת הקופות. כך מצינו שני חשוב אצל העלאת נרות. ואחרונה אף היא ראוייה להתחיל המצוה בה משום דמעלין בקודש ולא מורידין. אבל אמרו חכמים הנזהר בראשונה תבא עליו ברכה: והשלש מצות שאמרנו. ר' אומר שמברך באחת המוציא. ובאחת על אכילת מצה. ובציעה לאפיקומן. ואחת לכריכה כהילל. וכן א' לו רבו ר' יעקב בר' יקר הזקן משום אביו הואיל ושלשתן באו לשום מצוה תיעשה מצוה בשלשתן. אבל שאר בני אדם מניחין השלישית שלימה. ולא נכון לעשות כן: ומה שנהגו בלילי פסח הראשונים לעשות שלש מצות למצוה ממדה אחת. מפני ששלש מצות של תודה נעשות ממדה. ואמרי' בהרואה ארבעה צריכין להודות. יוצא מבית האיסורין כו'. וכבר יצאנו מבית האיסורין ממצרים. ונביא ג' מצות זכר לתרומת לחמי תודה שמביאין אותם הצריכין להודות. ולפי (שהתורה) [שהתודה] היתה באה משתי איפות. והעמר עשירית האיפה. ר) ומדה. [היא עומר] נמצא בשתי (מידות) [איפות] עשרים עשרונות. כ' מדות. כל אחת עשירית האיפה. (עומר). ונעשין מהן ארבעים לחמי תודה. עשר לחמי תודה מהארבעים חמץ. מעשר עשרונות. והן איפה. ומאיפה השנית שהן עשר עשרונות עושין שלשים לחמי תודה מצה. עשר חלות. עשר רקיקין. עשר רבוכין. ושיעור מחמץ כשיעור שלשים ממצה. וכתב והקריב [ממנו] אחד מכל קרבן תרומה לי"י (ויקרא ז) הנה שלש מצה שיקריב מהן. ונמצאו שלשים מצות מעשרה עומרין. ומגיע לעומר ג' מצות. ומדת העומר מ"ג ביצים. לפיכך נהגו העם לעשות שלש מצות ממדה אחת:

ס) וכשמגיע למצה זו וכו' אוחז המצה בידו ומגביה וכו' הובא בשם המחבר בהגמ' פ"ז מה' חו"מ. ע) מצה צריך להגביה וכו' פסחים קט"ז ע"ב. פ) כמקדיש קדשים בחול ולפנינו שם קט"ז ע"ב כאוכל קדשים בחול. צ) שאחד מהן זכר לפסח וכו' שם קי"ד ע"ב. ק) שכשם שמצינו וכו' מגילה כ"א ע"ב. ר) ומדה היא עומר נמצא בשתי איפות כצ"ל ועי' סמ"ג עשין סי' מ"א, ושם ה' מעשה הקרבנות סי' קפ"ג.

סי' נב, ב' תבשילין בפיוט 'אלקי הרוחות'. סידור רש"י 187 ; או"ז ח"ב א.

נד. דין סימני ג׳ מצות.

ואת שאנו מסמנין את השלש מצות באחת סימן אחד. ובשנייה שני סימנין. ובשלישית שלשה סימנין. היינו טעמ׳ משום דתניא. א״ר יוסי ה)בשלשה פרקים (היו) היו תורמין את הלשכה כו׳. והיה כת׳ (הכהן) [בהן] א׳ ב׳ ג׳ לידע איזה מהן נתרמה תחילה. כו׳: ת׳.

נה. דין עריכת שולחן.

ליל שימורים נהגו לערוך שלחן מבעוד יום לצורך יום טוב. כאותה ששנינו גבי שבת בכל כתבי. א״ר יוסי בר׳ יהודה ו)שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע. כשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחנו ערוך ומטה מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו כו׳. מתוך כך עשו כן לימים טובים. דאע״ג דתניא בערבי פסחים ז)ושוין שאין מביאין את השלחן אלא א״כ קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש. דמשמע דלכתחילה לא יביאו. מ״מ מנהג יפה הוא שלא לחלוק בין שבת ליום טוב. ופריסת מפה מיחזי כמאן דליתיה לשלחן. ח)ופי׳ רבינו שמואל מ״כ טעמ׳ כדמפר׳ בשאלתות דרב אחאי בפרש׳ וישמע יתרו. וכת׳ בהו הכי. וקרוב תכא מקמי קידושא לא מקרבינן. מאי טעמ׳ כי היכי דתיתי סעודתא ליקרא דשבתא. והיכא דקריבו לא מסלקינן ליה לאחוריה. אלא פורס מפה ומקדש. דתניא ושוין שאין כו׳. ורב אחאי הכי פסיק. ופליג אר׳ יוסי בר׳ יהודה דלא ליעבד לכתחילה אלא ודאי הכי קאמר אין מביאין את השלחן קודם קידוש בלא פריסת מפה על הלחם ואם הביאו אינו צריך לסלק אלא פורס מפה ומקדש אי סבירא ליה דלכתחילה לא. כי הוה חזי דמשמשין ובאין ורוצין להביא לימא להו המתינו עד דנקדש ולא ליפרוס מפה. ועוד הא דתניא ושוין שאין מביאין. הכי נמי משמע בשבת כמו ביום טוב. ואפילו הכי משמע דלכתחילה יערוך אותו משום תפילת הטוב ועניית הרע. והכי הוה לן למימר כדפרישית לעיל. מדנימ׳ דפליגי ר׳ יוסי ומתני׳ אהדדי. ומיהו אי לאו רב אחאי דנקט שבת במילתיה ומייתי ראייה ממתני׳ דהכא הוה אמינא לא פליגי אהדדי. דהוה אוקימנא בהא מתנית׳ בפסח דאיירי בה. והוא הדין לשאר ימים טובים. ט)ומילתי׳ (דרב יוסף) (דר׳ יוסי) בשבת (גרירא) [גרידא] משום הטוב והרע: ועוד שמעתי טעם בפריסת מפה. דשתי הלחם דשבת כנגד המן הם. כדא״ר אבא י)חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. דכתיב לחם משנה כ)וא״ר אבא חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרי ובצע חדא. ל)א׳ לקטו כת׳. וגבי מן אמרי׳ בסדר יומא. א״ר יוסי בר׳ חנינא מ)טל מלמעלה טל מלמטה. ודומה כמי שמונח בקופסא. לפיכך מכסים הלחם זכר למן. ונראה לפיכך עורכין הלחם בין שתי מפות. דאם לא כן דיי בפריסת מפה אחת על הלחם. והלחם על השלחן. ואף ביום טוב כמו כן. נ)שכן

ובטור א״ח סי׳ תע״ה. ה) בשלשה פרקים וכו׳ יומא ס״ב ע״א, ומגילה כ״א ע״ב ע״ש. ו) שני מלאכי השרת וכו׳ שבת קי״ט ע״ב. ז) ושוין שאין מביאין וכו׳ פסחים ק׳ ע״ב, ועיין רשב״ם ד״ה ה״ג רבה וכו׳ ובתוס׳ ד״ה ושוין וכו׳ ובתוס׳ שבת קי״ט ע״ב ד״ה נמצא וכו׳, ועיין במנהיג בה׳ שבת סי׳ י״ח וז״ל ושוין שאין מביאין את השולחן אלא א״כ קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש כי היכא דתיתא סעודתא ביקרא דשבתא וצריך להיות השולחן ערוך והנרות דולקות כדתניא בשבת פרק כל כתבי בשעה שאדם בא מן בה״כ לביתו ומצא שלחן ערוך ומטות מוצעת ונרות דולקות שני מלאכי השרת וכו׳ ויפרוס המפה עליו דליהוי כעקירת שלחן ומקדש, ואח״כ יסיר המפה ונראה כי הסעודה באה לכבוד שבת. ח) ופירש רבינו שמואל וכו׳ עיין רשב״ם שם, ועיין הלשון בשאילתות פרשה יתרו סי׳ נ״ד, ובהע״ש שם. ט) ומילתא דר׳ יוסי בשבת גרידא כצ״ל. י) חייב אדם לבצוע וכו׳ ברכות ל״ט ע״ב ועיין תוס׳ שם ד״ה הכל מודים וכו׳ ושבת קי״ז ע״ב. כ) ואמר ר׳ אבא וכו׳ לפנינו שם איתא אמר רב אשי וכו׳. ל) אמר לקטו כתיב כן הוא בשבת קי״ז ע״ב ובברכות ליתא. מ) טל מלמעלה וכו׳ יומא ע״ה ע״ב. נ) שכן מצינו במכילתא וכו׳ פ׳ בשלח ועיין לעיל סי׳ קי״א.

מצינו במכילתא. שכשם שהמן יורד מערב שבת לשבת כן יורד מערב יום טוב ליום טוב. וא״כ לפי דברינו זה אפילו הביא שלחנו לאחר שקידש פורס מפה על הלחם:

נו. נטילת ידים קדם קידוש.

בא להסב נוטל ידיו קודם קידוש ס)ואין כאן משום גסות. דנטילה זו אינה באה אלא משום דרוצה לטבול אחר קידוש. כדא״ר אלעזר אמר רב אושעיא ע)כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. וקידוש לא הוי הפסק. דבנטילה שנייה אמרי׳ כיון דבעי למימר אגדת׳ והלילא דילמ׳ אסחיה לדעתיה ונגע. דהתם הפסקה גדולה הוייא ואסח דעתיה מן הנטילה. אבל קידושא הפסקה מועטת היא. ולא יסיח דעתו. דכל זמן (שיבירך) [שיברך] לא יגע בידיו בשום דבר מיאוס. ולאחר שיקדש מעט מברך על הירק וטובל ואוכל. תדע דכן הוא. דאמר רב ברונא אמר רב בערבי פסחים. פ)הנוטל ידיו לא יקדש. וכן אמר רב אדא בר אהבא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש. אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה [דרב] ושכיחנן לשמעתיה. זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דהוה חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא. וזימנין דהוה חביבא ליה חמרא מקדש אחמרא. ורוצה לומר דאף כשמקדש על היין נוטל ידיו קודם קידוש. ומה לי אריפתא. ומה לי אחמרא. (דילמא צ)[אלמא] לא הוי קידוש הפסקה. הילכך אין בכך כלום ק)אם (לא) יטול ידיו קודם קידוש ומברך על נטילת ידים. וכמו כן פי׳ רבינו שמואל. אלמא קידוש שאחר נטילה לא חשיב היסח הדעת. וכן הילכתא דמי שנטל ידיו קודם קידוש אין צריך לחזור וליטול אחר קידוש. ולא פלוג רבנן בין מקדש אחמרא למקדש אריפתא. מדלא קא מהדרי ליה לרב יצחק בר שמואל מידי: כך פסק הרב: והכי נמי מוכח בכיצד מברכין. דתניא ר)כיצד (היסב סדר) [סדר הסבה] אורחים נכנסין ויושבין על גבי ספסלים ועל גבי קתדראות שלא במקום (היסיבת) [הסיבת] סעודה עד שיכנסו כולן. בא להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת. בא להן יין בעוד שמתאספין כל אחד ואחד מברך לעצמו ברכת היין. עלו והסיבו לאחר שנתאספו כולן במקום הסיבת סעודה. בא להם מים אע״פ שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו. ונטילה זו בשביל לאכול היא באה. דנטילה ראשונה דידו אחת בשביל לקבל הכוס בנקיות ובטהרה היא. בא להן יין לאחר נטילה זו דשתי ידים קודם שיאכלו אע״פ שכל אחד ואחד בירך לעצמו ביין ראשון עכשיו ביין שני במקום סעודה מברך לכולן ברכת היין ואינן צריכין לחזור וליטול לכשיאכלו אחר זה דאינן אוכלין עדיין מיד אחר נטילה עד שיתחיל גדול הסעודה ונותן רשות. ובעוד כן מכינין המשמשים. דגדול אינו נוטל ראשון כדתניא התם. אלמ׳ דיין הבא בין נטילה לאכילה לא הויא הפסקה ולא היסח הדעת הואיל ונטל מעיקרא אדעתא דאכילה הם הכי נמי קידוש לאו הפסקה היא ויכול ליטול קודם לו. ולאחריו אין צריך לחזור וליטול אלא יאכל אנטילה דקודם קידוש: כך נ״ל:

נז. כוס ראשון מיין אדום.

מוזג כוס ראשון מיין אדום אם יש לו. כר׳ יהודה דא׳ צריך שיהא בו ש)טעם ומראה דאמר קרא אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג). וכן פסק הרב ר׳ (יוסי)

ס) ואין כאן משום גסות וכו׳ חולין ק״ו ע״א הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח. ע) כל שטיבולו במשקה וכו׳ פסחים קט״ו ע״א. פ) הנוטל ידיו לא יקדש וכו׳ פסחים ק״ו ע״ב ועיין רשב״ם שם ד״ה נטל וכו׳ ובתוס׳ ד״ה הנוטל וכו׳ ועיין לעיל סי׳ קנ״ב. צ) אלמא לא הוי קידוש הפסקה כצ״ל. ק) אם יטול ידיו וכו׳ כצ״ל. ר) ביצד סדר הסבה כצ״ל ברכות מ״ג ע״א ועיין

סי׳ נו, עיין ראבי״ה ח״ב 149.

[יוסף] טוב עלם בסדרו. יין כי יתאדם למצוה הוא מוקדם. וצריך שיהא בו רביעית הלוג מן היין (א) שלנו דהיינו ביצה ומחצה. והיינו כדי מזיגת כוס יפה מיין שלהם. פי' כוס של ברכה. וכן לכל אחד ואחד מן המסובין יתן כוס שיהא בו כדי יציאת חובת שתיית ברכה. דתנו רבנן. ת)הכל חייבין (בארבעת) [בארבע] כוסות אחד האנשים ואחד הנשים. ומברך בורא פרי הגפן. ואשר בחר. ושהחיינו. וישתה מלא לוגמיו. א)דתני רב הונא וכן תני רב גידל. המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא. הילכך צריך לכל אחד לשתות מלא לוגמיו לכתחילה. ולנימה לאו היינו רביעית. מדתניא גבי יום הכיפורים. (במה) [כמה] ישתה ויהא חייב. ב"ש אומר כדי רביעית. וב"ה אומ' מלא לוגמיו. מדפליגי ב"ש וב"ה. ש"מ דלאו חד שיעורא הוא. ושיעור לגימה לגדול לפי גודלו ולקטן לפי קוטנו. דפעמים כביצה ופעמים פחות ופעמים יותר. לפי שיעור לגימתו של כל אדם. דהא תריץ הכי התם כי אתשיל בעוג מלך הבשן אתשיל דהוו להו ב"ש לחומרא וב"ה לקולא. (דכי) [דאין] בכל אדם פליגי

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) וארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן רביעית יין בכל אחד ואחד. הוא רביעית הלוג. הוא ביצה ומחצה. שהלוג ששה ביצים. שלא מצינו בכל מקום משקים חשובים בפחות מרביעית ב)דם המת ברביעית. הלכה למשה מסיני. במסכ' נזיר. ג)דם נבילה ברביעית. בשקלים ומעילה. ובפ' המנחות והנסכים. ד)הואיל ויכול [לקרוש] (לקדוש) ולעמוד על כזית. ה)ועשר רביעיות הן. הן אדומות הן לבנות. בפ"ג מינין. ומכלל ששנינו ו)כל המשקין. מצטרפין לפסול את הגוייה ברביעית. אנו למידין שאין שתייה בפחות מרביעית. וזה שאמ' ז)רב גידל דמן (נדש) [נרש]. המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא. ואם לאו לא יצא. שמלא לוגמיו רביעית תוכן אחד להם. ח)ואל תשיבני זו ששנינו אצל יום הכיפורים. והכוסות הללו הואיל (הואיל) ומיוחדין הם למצוה הדעת מכרעת. שאם טעם מהם אדם פגמו משום הקריבהו נא לפחתך. בקידוש והבדלה. ונוהגין העם שמוסיפין על הכוס יין אחר שלא נפגם. אבל ראיתי את רבינו שמזקיק למזוג כוס שני. ורואה אני לפי עניות דעתי את מנהג העם יפה הואיל והרבה עליו יין שאינו פגום ואיסור זה אינו אלא משום הקריבהו נא לפחתך כדיי הם חכמי' החולקין על ר' יהודה מין במינו לומר שבטל באיסור כזה. ואפילו לר' יהודה מכיון שעירה שיעור כוס דיי בכך. וסלק את הפגום כמי שאינו. והרי יש כאן שיעור כוס. כיוצא בו אמרו חכמי' ט)כל מין ומינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו. ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו:

תוספתא פ"ד דברכות. ש) טעם ומראה וכו' פסחים ק"ח ע"א, ועיין ירושלמי שקלים פ"ג ה"ב, ופסחים פ"י ה"א, ועיין נזיר ל"ח ע"א חמש סומקתא וכו' וראיתי ברוקח סי' רפ"ג שכבר הביא ראי' זו דמצוה באדום ע"ש. ת) הכל חייבים וכו' פסחים שם. א) דתני רב הונא וכן תני רב גידל וכו' לפנינו פסחים ק"ז ע"א איתא אמר רב הונא אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש וכו' ועיין עירובין ע"ט ע"ב, ותוס' יומא פ' ע"א ד"ה הכי נמי וכו' ותוס' שבת ע"ו ע"ב ד"ה ויעמוד וכו', ועיין בספר הישר לר"ת ז"ל סי' רפ"ט, ובה' קדוש למהריצ"ג, ובמנהיג ה' פסח סי' י"ח מביא דעת רב עמרם גאון המקדש אם טעם מלא לוגמיו דהוא רביעית יצא, ולא יתכן דבודאי מצוה מן המובחר הוא לשתות כל הרביעית, אך אם לא שתה אלא רוב הרביעית שיראה כמלא לוגמיו יצא, והיינו דאמרינן בע"פ והוא דשתי רובא דכסא, דמלא לוגמיו יצא דאמרינן התם לאו מלא לוגמיו ממש קאמר דהא מלא לוגמיו נפיש מרביעית כדאיתא בסוף יומא כמה ישתה ויהא חייב ב"ש אומרים כדי רביעית וב"ה אומרים מלא לוגמיו ואמרינן התם מאי מלא לוגמיו כמלא לוגמיו פירוש דזוטר מרביעית ופריך א"כ הוה ליה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה אבל כי הוה תנינן ב"ה אומר מלא לוגמיו ממש הוה לה מקולי ב"ה וחומרי ב"ש דמלא לוגמיו ממש נפיש מרביעתא ולכך לא תניא התם, וכיון שכן לדברי הגאון היכי תני בע"פ המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא דהא מלא לוגמיו נפיש מרביעית אלא ודאי ההיא דע"פ כמלא לוגמיו קאמר דזוטר מרביעית דהיינו דאמרינן התם והוא דשתי רובה דכסא וסתם כוס שבתלמוד הוא המחזיק רביעית ולכתחילה בעינן רביעית ואם שתה רובו יצא ע"כ, ועיין בטור א"ח סי' רע"א. ב) דם המת וכו' עיין נזיר ל"ח ע"א, ושם מ"ט ע"ב, חולין ע"ב ע"א. ג) דם נבילה ברביעית בשקלים ומעילה ובפרק המנחות והנסכים הואיל ויכול לקרוש כצ"ל ועיין בירושלמי סוף שקלים, ובמעילה י"ז ע"א, ובמנחות ק"ד ע"א, ועיין בתוס' פסחים שם ד"ה הואיל וכו' ובתוס' פסחים כ"ב ע"א ד"ה והרי וכו'. ד) הואיל ויכול לקרוש וכו' מנחות ק"ד ע"א. ה) ועשר רביעית הן נזיר ל"ח ע"א. ו) כל המשקין מצטרפין וכו' כריתות י"ג ע"א. ז) רב גידל דמן נרש כצ"ל וכאן הביא הגירסא כמו שהוא לפנינו פסחים י"ג ע"א. ח) ואל תשיבני זו ששנינו אצל יוה"כ כמפרש לעיל. ט) כל

בביאור שורה אחרונה, צ"ל: פסחים קג, א.

א״כ ב״ש מקילי. וב״ה מחמירי. והוה ליה למיתנייה הך מתנית׳ גבי קולי ב״ש וחומרי ב״ה בבחירת׳. דיקא נמי דקת׳ כמה ישתה וכו׳. ב״ה אומ׳ מלא לוגמיו. דמשמע לוגמיו של אותו השותה. ולא קתנ׳ לוגמא סתם. ש״מ דהכי הוא: וכן פי׳ בהלכות גדולות. אלמא מלא לוגמיו. דקאמרי׳ כל חד וחד בדנפשיה. וכן הלכה: ונר׳ דכי היכי דאמר רב יהודה אמר רב גבי חיוב יום הכיפורים לא מלא לוגמיו ממש אלא כדי שמסלקו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. והכי נמי מסתברא מדקאמר רבא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא. ואמר רב נחמן בר יצחק והוא דאשתי רובא דכסא. ואי דווקא מלא לוגמיו וסתם לגימה כביצה א״כ קשיא הילכת׳ אהילכת׳ דהא רב גידל בר מנשי ואם לאו לא יצא אפילו דיעבד. והכא אמר רב נחמן רובא דכסא. אפילו פחות מכביצה דבדיעבד שפיר דמי. אלא כמלא לוגמיו קאמר דהיינו פחות מכביצה. והוא רוב של ביצה ומחצה. דהא ליכא למימר מלא ממש ורובא דכסא היינו ביצה שבית הבליעה מחזקת. ולא פליגי. הא לא מצית למימר דכי היכי דגבי חיוב מלא כמלא. הכי נמי גבי מצוה מלא כמלא. דבהכי חשיבא שתייה ולא אצטריך מלא ממש. ולא היא. התם ביום הכיפורים טעמ׳ משום יתובי דעתא. וקים להו לרבנן דבהכי מייתבא דעתיה דאיניש. אמטו להכי מוקמי׳ ליה לאותו מלא כמלא. ולפיכך לא שוו שיעורייהו. דכל כמה שהוא גדול לגימתו גדולה. אבל הכי גבי מצוה שתייה בעינן. ובבציר ממלא לוגמיו לא חשיב שתייה. והיינו כביצה. וא״כ בין גדול בין קטן שוין בשיעור זה. ורובא דכסא דרב נחמן ולוגמא דגידל חד שיעורא הוא. דלא צימצם רב נחמן למילתיה למינקט רובא פחות מלוגמא. אלא לא פליג אדגידל: אחרי כן דקדקתי בסדר יומא. ועל כורחך אצטרך לאוקומי מלא לוגמיו דשתיית ברכה בכמלא כלגבי יום הכיפורים דמלא לוגמא יתר מרביעית ובכולי כסא לית ביה יתר מרביעית דא״כ מאי ואם לאו לא יצא. דקאמר גידול. תרע מדמתקיף רב אושעיא א״כ הוה ליה מקולי ב״ש כו׳. והכי פי׳ בשלמא אי מוקמי׳ למתני׳ כדשמעי׳ לה דמלא לוגמיו ממש א״כ האי פלוגת׳ דב״ש וב״ה ניחא. וב״ש אזלי לחומרא וב״ה לקולא. דב״ש מהייבין ליה מכדי רביעית וב״ה פטרי ליה עד דשתי מלא לוגמ׳ דהוה ליה יתר מרביעית והוה ליה ב״ש לחומרא וב״ה לקולא. וא״כ אתיא שפיר הך ברייתא. אלא אי מוקמת לה למתני׳ כבמלא דהיינו פחות מרביעית א״כ ב״ש מקילין. וב״ה מחמירין. אלמא מלא לוגמא יתר מרביעית הוי. ואם מלא לוגמא דגידול דווקא מלא והיינו רביעית. ממה מלא שתי׳ לוגמיו הא בכוס אין בו יתר מרביעית אלא ודאי צריך לפרש כמו ביום הכיפורים. כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו ופי׳ כשמסלק ללועו מעט משקה ונופחה על כרחו נופח בשנייה עמה ואז נראה כמו שיהו השתים מליאות. והיינו פחות מכביצה הרבה. הילכך צריך לפרש גבי יציאת חובה כלגבי יום הכיפורים: וכן נמי כל המסובין חייבין לשתות שיעור דבבציר מהכי לא נפקי מידי חובותייהו אפילו נשים חוץ מן התינוקות דתניא י) ד׳ כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית כ) אחד האנשים ואחד הנשים. דלא דווקא נקט גדול מקדש. דכל השומעין מאחר שעונין מקדשין חשיב להו. דיוצאין מידי קידוש. שזה מקדש בשביל כולן ושומע כעונה. הילכך שתי כולן מלא לוגמ׳. ולא סגי דלא שתי המברך והמסובין כולן. דהאמרי׳ ל) המברך צריך שיטעום. ועוד מ) השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא. אמר רב נחמן והא דאשתי רובא דכסא. וצריך לערות מכוס של ברכה

מין ומינו ודבר אחר וכו׳ חולין ק׳ ע״ב. י) ד׳ כוסות הללו וכו׳ פסחים ק״ח ע״ב. כ) אחד האנשים ואחד הנשים שם. ל) המברך צריך שיטעום שם ק״ה ע״ב. מ) השקה מהן וכו׳ אמר רב נחמן וכו׳ שם ק״ח

לתוך כוס של חבירו ומכוס לכוס אחר עד שיהו כולן שותין מיין של ברכה. דכולן צריכין לשתות מיין הברכה ממש. נ)מטול ברוך. ואם משבירך השומע ושתה כוסו ולא המתין עד שעירה לתוכו יצא בדיעבד. מדההוא ס)דאגיד בקידושא רבא וחזייה להוא סבא דקא גחין ושתי. ויש מפרשין דווקא סבא ואפילו לכתחילה. דלא חייש תו לברכת פרי בטן. אבל בר אולודי צריך למישתי מברכה ממש. וכן מוכח ע)בעובדא דילתא. ואף המברך נמי אם נאנס ולא שתה הוא יצא ידי קידוש. פ)מהיא דפרכינן ולותביה לינוקא. ופרקי׳ דילמא אתי למיסרך. ואיכא למידק הא לאו הכי דסירכא מילתא היא ליתבינן. ויפטר המברך מטעימה היכא דלא איפשר. צ)והא ליכא למימר ולמידק טעמי׳ דיומי׳ דתעניתא משום הכי לא יהבינן ליה דאתי למיסרך. הא ביומא אחרינא דלאו תעניתא דלא חיישי׳ לסירכא יהבינן ליה ואף לכתחילה. וא״כ מפרשינן המברך צריך שיטעום מי שהוא. הלא צריך מצי למימר דהא משום דתעני׳ הוא דלא מצי המברך למישתי לא סגי דלא שתי איהו. וא״כ שיטעום אמברך קאי. ק)והכי נמי אמרינן בשלשה [שאכלו] אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאין לאכול עד שיטעום הבוצע: והכי נמי אם יברך המברך על כוס גדול שדי מאותו יין של ברכה לכל המסובין שתיית יציאת חובה דיין בכך. אבל לפי שנהגו שנוטל כל אחד כוסו כשמגיע לפיכך. כלפי הא דאמרי׳ ר)אין אומרי׳ שירה אלא על היין לומר הלל על הכוס נהגו כן גם לכל הארבעה ליתן לכל אחד כוסו שיעור יין כדי יציאתו. וכל זה להרבות שמחה גם לתינוקות שלא ישנו: וישתו בהיסיבה. אחד האנשים ואחד נשים חשובות. ואפילו בן בפני אביו מיסב. אבל תלמיד בפני רבו שלימדו תורה לא יסב. דאמר אביי כי הוינן בי מר ש)הוה זגינן (אבורכי) [אבירכי] דהדדי. כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו. מורא רבך כמורא שמים: ומצאתי בתשובות הגאונים ת)שצריך לברך אחריהן לכל ארבעתן. משום דאמרי׳ א)כל חד וחד מצוה באנפי נפשה הוא. וכן נראה מהשלשה כוסות. חוץ מכוס שני. דאי לא בריך אשאר כסי אחריהן היכי מצי בריך לפניהן הא מכסא קמא קבע נפשיה להכי. וכולהו שאר כסי סמיכי אקמא. דהתנן ב)בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וא׳ עלה רבה בר מרי א״ר יהושע בן לוי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים ובשעת הקזת דם וביציאת מבית המרחץ. הואיל ואדם קובע סעודתו על היין. אבל בשאר ימות השנה דלאו על חמרא [קבע] מברך וחוזר ומברך והכי נמי כשאר ימות השנה דמי. דלא אתו הני כסי משום קביעות שתייה אלא משום מצוה וכל חד וחד תחילת שתייה חשיב

ע״ב. נ) מטול ברוך ברכות מ׳ ע״א טול ברוך אינו צריך לברך ופרש״י הבוצע קודם שטעם וכו ועיין תוס׳ שם ד״ה הבא מלח וכו׳. ס) דאגיד בקידושא וכו׳ פסחים ק״ו ע״א, ועיין בתוס׳ שם ד״ת הוה גחין וכו׳ ותוס׳ ברכות מ״ז ע״א ד״ה אין המסובין וכו׳. ע) בעובדא דילתא ברכות נ״א ע״ב ע״ש. פ) מהיא דפרכינן וכו׳ עירובין מ׳ ע״ב, ועיין בתוס׳ שם ד״ה דילמא וכו׳ ותוס׳ שבת קל״ט ע״א ד״ה וליתן. צ) והא ליכא למימר וכו׳ הלא צריך מצי למימר הלשון רחוק והכוונה דלשון המברך צריך שיטעום משמע דקאי על המברך שהוא ולא אחר צריך שיטעום, וכיון דאיכא לפרושי התם משום תעניתא הוא דלא מצי המברך לשתות אבל היכא דאפשר לו לטעום צריך המברך דוקא לטעום. ק) והכי נמי אמרינן בשלשה שאכלו וכו׳ כצ״ל ברכות מ״ז ע״א. ר) אין אומרים שירה וכו׳ ברכות ל״ה ע״א. ש) הוה זגינן אבירכי דהדדי כצ״ל פסחים ק״ח ע״א. ת) שצריך לברך לאחריהן וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קל״ז ובעי לברוכי על הגפן וכו׳ ובשה״ל סי׳ רי״ח ורבינו שלמה זצ״ל כתב בה׳ פסח שסידר שצריך לברך וכו׳ ועיין ברי״ף פע״פ ובבעל המאור ובר״ן שם, ובשערי תשובה סי׳ רפ״ז, ובתשובות מהר״ח או״ז סי׳ רי״ג, ובספר תמים דעים להראב״ד ז״ל סי׳ ל׳, ועיין בבעל העיטור ה׳ פסח בעשרת הדברות והכי מסתברא על הגפן ועל פרי הגפן לא מברכין אלא לבסוף והכי אמר רב האי לא חזינא מאן דמברך על הגפן ועל פרי הגפן אלא בתר כולהו כסי, ועיין תשובות מהרי״ל סי׳ נ״ח, ובשערי תשובה סי׳ ק״א. א) כל חד וחד וכו׳ פסחים ק״ט ע״ב. ב) בירך על היין וכו׳ ברכות מ״ב ע״א. ג) דאית ליה עקירות פסחים

ליה. הילכך בריך אכל חד וחד לפניו ולאחריו. ואפילו לר' יהודה ג)דאית ליה עקירות בערבי פסחים דא' דהיכא דלא הניחו שם מקצת (מהו) [מהן] לא יברך כל שכן הכא דמסובים ובאו ולא עקרו משום דלא יברך. אפילו הכי מודי דיברך אהני כוסות דהתם קבעו אשתייה. כדתניא חבירים שהיו מסובים לשתות יין וכו'. אבל הכא לא משום קביעות דשתייה אלא מצוה וחובה הן עליו. ומדא' רב יהודה בד"א שהניחו שם מקצת חבירים אבל [לא] הניחו שם מקצת חבירים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה. ש"מ כללו של דבר כל היכא דבריך לכתחילה להאי בריך להאי דמקמיה לאחריו. הילכך פסקו הגאונים שצריך לברך לאחריהם דהא איכא בינייהו הפסקה. וכל חד אתא למצותו ויש להן ברכה לכתחילה. אבל בכוס שני תימ' היאך יברך לאחריו הא קובע עליו סעודתו. ושוב אינו מברך על אותו יין הבא בתוך סעודתו דהא סמיך אכוס דקודם סעודתו. ומנא תימרא. ד)דאיבעיא להו בביצד מברכין. בא להם יין בתוך המזון. ובירך עליו וקודם המזון לא בא (מהם) [מהו] שיפטור היין לאחר המזון. והשתא משמע דמשום שלא בא יין קודם (הזמן) [המזון] בירך על זה דבתוך המזון. ומשום הכי קמיבעיא להו. הא לאו הכי אלא בא לו יין קודם המזון לא יברך על אותו הבא לו בתוך המזון (וקא) [והא] לא איבעיא ליה דהא מתני' היא. בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. וכל שכן דפטר את היין שבתוך המזון. ואפילו לר' יהושע בן לוי דמוקי לה בשבתות וימים טובים משום דזה וזה לשתות. אבל אותו דלשתות מודי דפטר אותו דלשרות. ועוד מדאיתמר בערבי פסחים ה)אותן בני אדם שקידשו בבית הכנסת. רב אמר ידי קידוש יצאו (ידין) [ידי] יין לא יצאו. דכשבא לשתות על שולחנו בתוך סעודתו צריך לחזור ולברך ברכת היין. ומשמ' הא קידש על שולחנו במקום סעודתו יצא אף ידי יין דפטר היין דקידוש זה אותו היין שבתוך הסעודה. והדין נותן כדמוכח בביצד מברכין. באותה בעיא. אם תימצי לומר מתני' דקא' בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון התם דין הוא משום דזה לשתות וזה לשתות. אבל הכא כיון דזה לשרות וזה לשתות לא דאותו דלשרות לא חשיב לא פטר ההוא דלשתות דחשיב. אבל ההוא דקידוש דלשתות פשיט' ליה דפטר ההוא שבתוך המזון דלשרות דיין דחשיב פטר יין דלא חשיב. ועוד הא מעשים בכל יום דאין אנו מברכין על אותו יין דעל השלחן דקודם סעודה לאחריו ולא על אותו דבתוך הסעודה לפניו. ו)והכי נמי פי' רבינו שמואל בערבי פסחים אבל המקדש בביתו על שלחנו אין צריך לברך עוד על יין שבסעודה שהרי פטרו יין שלפני הסעודה. (כדתני') [כדתנן] בכיצד מברכין בירך על היין שלפני המזון פטר יין שלאחר המזון. ומוקי לה בגמ' בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין. ואני מוסיף על דבריו מדפטר יין דקודם מזון יין דלאחר מזון דזה וזה לשתות כל שכן דפטר יין דבתוך המזון דזה לשתות וזה לשרות. הילכך לא יברך אחר השני. ואם בירך באותו כוס שבתוך המזון. הא ליתה. דארבע תקנו חמש לא תקנו. והרב ר' שמעיה פי' נמי בשם רבי שלמה דקידוש ודאי פוטר דהיינו (כיון) [ביין] בתוך הסעודה הואיל וקבע סעודתו עליו. אבל כוס דהבדלה לא פטר ליין דסעודה הואיל ואין אדם קובע סעודתו עליו דאין הבדלה צורך סעודה כלל. וכמו כן מצאתי בתלמידי הרב ר' משולם: וכן הסדר מפיו. ינקה את ידיו במידי דמינקי בצרור או בעפר ולא נטילת ידים דווקא דהלכה כב"ה דאמ' מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים.

ק"ב ע"א. ד) דאיבעיא להו וכו' ברכות מ"ב ע"ב. ה) אותן בני אדם וכו' פסחים ק' ע"ב. ו) והכ

ולאחר שקידש ושתה יברך על הגפן דהא מצוה באפי נפשה היא כדא׳ ד׳ כוסות תקינו רבנן וכל חד וחד מילתא באפי נפשה היא דלא דמי לשאר קידוש דעלמא דאינו מברך אחריו על הגפן. דהתם קבע עיקר סעודתיה ומשתייא בתריה אבל הכא עדיין לא קבע סעודתיה דאכתי מברך בורא פרי הגפן על כוס שני דמצוה באפי נפשה היא. אבל אחר אותו כוס שני לא יברך על הגפן. דהתם קבע סעודתיה אחריו והוה ליה כשאר קידוש דעלמ׳. הילכך בראשון דלא קבע סעודתיה יברך על הגפן. והני מילי כשאינו רוצה לשתות אחריו יותר מן הקידוש. כדאמרי׳ בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה. לא יברך על הגפן בכוס של קידוש אלא על הכוס שישתה יותר דהשתא לא עקר דעתיה ממשתיא בכוס של קידוש שהרי דעתו לשתות יותר אבל באותו שישתה יותר אחריו יברך על הגפן דעקר דעתיה ממשתיא עד שיברך בכוס שני: ולאחר שיקדש יטול ידיו. משום דבעי לטבולי בחרוסת. דאע״ג דאמרי׳ הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. הכא כיון דבעי לטבולי בחרוסת צריך נטילת ידים. דא׳ כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. ולהכי מברך בשאר ירקי׳ דעדיין לא בירך המוציא. ואסור ליהנות בלא ברכה ואחריו יברך בורא נפשות כו׳. כך פי׳ הרב: מ״מ קא׳ דלא יברך על כוס שני על הגפן. והרב ר׳ יעקב בר׳ שמשון נר׳ דלבו חלוק. פעמים פי׳ דצריך לברך אחריו. ופעמים פי׳ דאין צריך לברך. ועוד פי׳ והדעת מכרעת. שאין צריך לברך אחריו אלא על האחרון שמתחילה לדעת כן היסב לשתות אחריהם:

ברכה שצריך לברך על היין הנה היא כתובה לפניך:

נט. ברכת על הגפן.

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה ולהודות לך עליה ועל ברית (ותודה) [ותורה] שנתת לנו רחם יי׳ אלהינו על עמך ועל ארצך ועל היכלך ועל מקדשך מהרה הקם מלכותך ומלכות בית דוד עבדך ובנה ירושלם עיר הקודש במהרה בימינו והעלינו לתוכה ושמחינו בה ונאכל מפרייה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אתה טוב ומטיב לכל. בא״י. ז) על הארץ ועל הפירות: כך חתים בהלכות גדולות. ובפר״ח. וכן מוכיח בכיצד מברכין. ובארץ ישר׳ חותמין מברכין על הארץ ועל פירותיה: בכל הגאונים (מצאי) [מצאתי] סמוך לחתימה טוב ומטיב. ותימ׳ דהא ברכה זו מעין שלש נקרא ולא מעין ארבע. והטוב והמטיב דברכת המזון ברכה רביעית היא. ח) וביבנה תקנוה על הרוגי ביתר. שמא משום דאיכא דמפיק לה (אקרא) [מקרא] ודאורייתי׳ היא כי אחריני. לפיכך קבעוהו כאן לאפוקי מפלוגתא. דמה הפסיד בכך אם מוסיף: ברית ותורה צריך להזכיר בה כברכת הארץ. וברית קודם לתורה. ומלכות בית דוד כבונה ירושלם. וכיון דאדכר בה מלכות דוד ט) לאו אורח ארעא דלא א׳ בה מלכות׳ דרקיעא כדאמר בפ׳ שלשה. דמוכח התם דמשום הכי צריכה בונה ירושלם ומלכות שמים. ולפי שאין לה מקום שאין לה פתיחה משלימה בהטוב והמטיב דיבנה. הילכך לימ׳ בה מלכות שמים כמו שכתבתי. וכי האי גוונא מעין שלש היא:

נמי פירש ר״ש וכו׳ שם. ז) על הארץ ועל הפירות והוא כדעת הרמב״ם בפ״ח מה׳ ברכות הי״ד ועיין בכ״מ שם, ובתוס׳ ברכות מ״ד ע״א ד״ה על העץ וכו׳ ועיין לעיל סי׳ ע״א. ח) וביבנה תקנוה

כוס שני עיין עמ׳ 276 ; או״ז ח״ב סי׳ א ; רוקח סוסי׳ רפג ; הערות ראבי״ה ח״ב 155.

ס. צריך לברך אחר הירקות בורא נפשות כו׳.

לאחר שתיית כוס ראשון וברכתו שלאחריו יקח מן הירקות אייקא או צרפוייל ויטבול בחרוסת ומברך בורא פרי האדמה ואוכל ומאכיל: ומסתברא דצריך לברך אחריו בורא נפשות רבות. כדמוכח בברכות. אמ׳ רב אשי י)אנא (כי הוצא) [זמנא דכי] מדכרנא עבידנא (בכולהו) [ככולהו] אפי׳ אירקא ואפי׳ אמיא. כ)ואע״ג (דתניא) [דתנן] בנדה בבא סימן. יש טעון לפניו ואין טעון לאחריו. ואמרי׳ בגמרא לאיתויי ירק. קיימ׳ לן כר׳ יצחק דאמ׳ נמי התם דמברך אירקא והא אתי לאיתויי (וריחני) [ריחני] דאין ברכה לאחריו. ופוק חזי מאי עמא דבר: והרב ר׳ משלם מצריך כמו כן ברכה לאחריו בסדרו. והאי טיבול עביד ליה כעיקר מצוה וצריך לטבול במשקה או בחומץ או בשום משקה. אבל לפי שהחרוסת לפניו שהוא מצוה יטבול בו דאי לא טביל אלא אכיל להו במלח אמאי צריך נטילת ידים הא נוטל ידיו לפירות הוא. והכא איירינן. ל)אדבריה רב הסדא לרבנא עוקבא ודרש כל הנוטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני. ואסקינו אדרבה הכא איתמר. דאי ס״ד בעלמ׳ איתמר בעלמ׳ מי (אי) איכא תרי טיבולי. וכל מי שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. הילכך ליכא למימר סופת הוא במלח ואוכל. דהנטילות מוכיחות: נהגו העם לעשות ג׳ ככרות לפי שצריך (לפרות) [לפרוס] אחת וישארו השתים שלימות לכבוד יום טוב וכמו כן סידרו כל המסדרין. וגם בתשובות הגאונים מצאתי כן: וכן התשובה. ואוחזין שתי ככרות שלימות ופרוסה מאותם המצות שהגביהם ואומ׳ עליהם מצה זו. ומניין שחייבים לבצוע על שתי ככרות אמרו חכמים מ)לא היה המן יורד לישר׳ ביום טוב. וכיון שלא היה יורד נעשה יום טוב כשבת וחייב לבצוע על שתי ככרות ביום טוב. לפיכך אוחז שתי ככרות ופרוסה ובוצע פרוסה ואחת משתי ככרות. כמו שאמרו חכמים. נ)אמ׳ רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרי ובצע חדא. אמ׳ לקטו כת׳: כך תשובת הישבת: וכן ס)הרב ר׳ (יוסי) [יוסף] טוב עלם פייט בקרובה. יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה: וכן סידר רש״י. וכן הרב ר׳ משולם. וכל המסדרין כמו כן. אבל הגאון ר״ה פי׳ שדיי בשלימה אחת ופרוסה. וכן פי׳ ולשונו ע)בכיצד. אמ׳ רב פפא הכל מודים בפסח שכת׳ בו לחם עוני. שמניה פרוסה בתוך שלימה ובוצע בפרוסה. כמו עני שאין לו לחם שלם ובוצע בפרוסה ודרשינן נמי לחם עוני. דלא ליבצע אתרתי כשאר ימים טובים אלא ימעט מב׳ שלימים. דצריך בשבת ויום טוב שנים שלימים ואמ׳ רב יהודאי משמ׳ שפסק כמו כן בהלכותיו. וכן כתב. אמ׳ רב פפא הכל מודים בפסח שמניה פרוסה בתוך שלימה ובוצע. מאי טעמ׳ פ)לחם עני כת׳. והיכא דמיקלע פסחא בליליא דשבתא בצע על תרתין ופרוסה. השתא משמע דסבירא ליה לרב יהוד׳ דאי אקלע בשאר יומי דסגי בשלימה ופרוסה תחתיה כרב פפא. והכי נמי משמע הכל מודים. בין מאן דאמ׳ מברך על הפתיתין ופוטר את השלימה. בין למאן דאמ׳ מברך על השלימה. שהשלימה מצוה מן המובחר הכא בפסח מודי׳. שמניח פרוסה בתוך שלימה. כלומ׳ אחת מהן תהא פרוסה. ולא קאמ׳ בתוך השלימות אלא שלימה אחת. ובתר מימרא דרב פפא הא שמעתא דר׳

וכו׳ שם מ״ח ע״ב. ט) לאו אורח ארעא וכו׳ שם מ״ט ע״א. י) אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו כצ״ל שם מ״ד ע״ב. כ) ואע״ג דתנן בנדה וכו׳ כצ״ל נ״א ע״ב, ופוק חזי הכי אמרינן אהא מילתא בברכות מ״ה ע״א. ל) אדבריה רב חסדא וכו׳ פסחים קט״ו ע״ב. מ) לא היה המן יורד וכו׳ מכילתא פ׳ בשלח. נ) אמר רב אשי וכו׳ ברכות ל״ט ע״ב, ושבת קי״ז ע״ב וכן הביא לעיל סי׳ קי״א רב אשי אך לעיל בה׳ פסח אות נ״ה הביא גירסא אחרת. ס) הרב ר׳ יוסף ט״ע וכו׳ כצ״ל. ע) בכיצד וכו׳ ר״ל בפרק כיצד מברכין ל״ט ע״ב ועיין בתוס׳ שם ד״ה הכל מודים וכו׳. פ) לחם עוני כתיב, והיכא דמיקלע וכו׳ הוא לשון בה״ג ה״פ, ועיין בטור א״ח סי׳ תע״ה שמביא שהוא מחילוף

לפרוס אחת עיין ראבי״ה ח״ב 160.

הגאון ר״ח עיין ראבי״ה ח״ב 157 ; ה״ג פסח 142 ; האשכול (ירושלים) 59 ובהערות שם.

בפסח עיין אוצה״ג ברכות ח״ג 47.

ואוחזין ב׳ ככרות עיין אוצה״ג פסחים 119.

אבא דאמ׳ חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. ומשמע בפסח אחת פרוסה ואחת שלימה. אבל בשבת שתי ככרות שלימות:

סא. דין למה עושין ג׳ מצות.

(פירושו) [פירשון] תלמידי הרב ר׳ משלם מפיו ראייה וסמך. דצריך ג׳ מצות של מצוה ולפרפר המצוה בשלחן. דהא מצוה ראשונה שציוה לנו הק׳ זו היא ההזאה שעשו ישר׳ על המשקוף מן הדם ומיד היה פסח. שהיה מצוה ראשונה שציוה לנו הק׳. אנו עושין ג׳ מצות של מצוה משום חינוך כלומ׳ שזו היתה מצוה ראשונה שציוה לנו הק׳. ומפרפרים אנו את המצוה כמו כן משום חינוך. ל)זכר לכהן דעביד בעבודה ראשונה שהוא עושה ג׳ מינין ופירפור. אף אנו במצוה ראשונה שנצטווה לנו אנו עושין ג׳ מצות ופירפור: כך כתבו תלמידיו: עד כאן תוספת: מיכן ואילך יסוד העערמי:

סב. חל פסח בשבת אין אומרי׳ ברכה מעין ז׳.

נמצא כת׳ במגילת סתרים לרבינו ניסים ליל שימורים שחל להיות בשבת שליח ציבור העובר לפני התיבה. בשאר לילי שבתות חייב לומ׳ ברכה מעין ז׳. עכשיו (אינו) [אינן] אומרי׳ אותו. מפני ק)שלא תקנו חכמים ברכה זו בערבי שבתות אלא בשביל בני אדם שפעמים מאחרין לבא שלא יעמדו יחידים בבית התפילה שאותו הלילה עלול מפני המזיקים כדאמרי׳ בתלמוד. לילי רביעיות ולילי שבתות ר)(אגרת כת) [שאגרת בת] מחלת שרית של שדים ושל מזיקים מהלכת בהם ומזקת. ועוד מצינו בית הכנסת עלול מפני המזיקים ומלאכי חבלה. דא״ל מלאך המות לר׳ יהושע בן לוי ש)שמניח בבית הכנסת את כליו. ועל זאת תיקנו אותה ברכה מעין ז׳. וכשחל ליל שמורים בשבת אין צריך לומ׳ אותה. ת)דאמרי׳ בפ״ק דראש השנה. (שמות יא) ליל שימורים (הוה) [הוא] לי״י לילה המשומר ובא מן המזיקים ומלאכי חבלה:

סג. אין מברכין בלילי פסח לגמור את ההלל.

א)ואין מברכין בליל פסחים לגמר את ההלל. כמו שאנו עושין בכ״א יום שאנו גומרין אותו בהן. ואעפ״י שהוא חובה. מפני שחולקין אותו (באמצא) [באמצע]. והכי שדר רב צמח בר׳ שלמה דייני דבבא:

סד. אין לו יין בלילי פסח מה יעשה.

ב)מי שהיה בספינה או בדרך או במקום שאין יין לקדש עליו בלילי פסחים. יביא צימוקים וישרה אותם במים ויעשה מהן ד׳ כוסות הללו ומקדש. דאמור רבנן

מנהגים שבין אנשי בבל לבין אנשי ארץ ישראל. ל) זכר לכהן וכו׳ ג׳ מינין ופרפור עיין מנחות נ״א ע״ב בגי׳ אלו כהנים הדיוטות וכו׳ ומנחות ע״ח ע״א, ועיין רש״י ויקרא ו׳ י״ר מורבכת וכו׳ ובמזרחי שם. ק) שלא תקנו חכמים וכו׳ שבת כ״ד ע״ב ועיין רש״י שם ד״ה משום וכו׳. ר) שאגרת בת מחלת וכו׳ כצ״ל פסחים קי״ב ע״ב ועיין לעיל סי׳ ק״ה. ש) שמניח בבה״כ את כליו כעין זה ב״ק ס׳ ע״ב. ת) דאמרינן בפ״ק דר״ה וכו׳ י״א ע״ב, ופסחים ק״ט ע״ב ליל שמרים הוא כצ״ל. א) ואין מברכין וכו׳ מפני שחולקין אותו באמצע וכו׳ עיין בהלקוטים בסוף ספר הפרדס לרש״י ז״ל וברכת הלל של פסח שאין מברכין לגמור את הלל כשאנו אומרים ההגדה משום שפוסקין אותו לשנים שאומר עד חלמיש למעיינו מים ואח״כ גומר את ההלל, ושהקשיתם יש דבר טעון ברכה לאחריו ואין טעון לפניו, הנה אמת ויציב, ואמת ואמונה, וא״ת אמרו חוץ מברכת פירות וברכה אחרונה שבקרית שמע וכל כיוצא בה, הא אמר ר׳ יוחנן אין למדין מן הכללות ואפילו שנאמר בהן חוץ, והטעם הובא ג״כ בשה״ל סי׳ רי״ח, ובתניא רבתי סי׳ מ״ח בשם תשובות הגאונים ז״ל, ועיין בשערי תשובה סי׳ ק״ב, ובתשובות רבינו יוסף אבן מיגאש סי׳ מ״ד נתן טעם אחר מה שאין מברכין ע״ש ועיין באו״ז סי׳ רנ״ה, ובמרדכי פסחים הסדר בקוצר, וברוקח סי׳ רפ״ג. ב) מי שהי׳

יין צימוקים לא יביא לכתחילה לקרבן ואם הביא כשר. וכיון דלקרבן אם הביא כשר. לקידוש ולד׳ כוסות. ולהבדלה. אפי׳ לכתחילה כשר. במקום שאי אפשר. והכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא. ועוד שדרו מתיבתא. צימוקין צריך שיהא בהן ליחלוחית. ג)ועוד שדרו. (מה) [מי] שאין [לו] יין בלילי פסח ושני תבשילין. ומיני ירקות. אע״פ כן צריך לומ׳ האגד׳ עד הללו יה משום פרסומי ניסא:

סדר ערוך שסידר רבינו שלמה בר יצחק זצ״ל:

סה. סדר פסח מרבינו שלמה. קדש.

כשחל לילי פסח להיות בשבת. אומ׳ ויכולו. בורא פרי הגפן. ואת יום המנוח הזה. ואת יום חג המצות. והותם מקדש השבת ישר׳ והזמנים. ושהחיינו:

ורחץ. כרפס.

ונוטל ידיו ומברך על הירקות בורא פרי האדמה. וטובל בחומץ [או] בחרוסת ואוכל ובוצע אחת מן המצות לשתים ונותן חצייה בין שתי השלימות וחצייה תחת המפה (א) שיאכלנה בגמר סעודה ומוזג כוס שני.

מגיד.

ואומ׳ הא לחמא עניא. וכל האגדה. וכשהגיע לומ׳ מצה זו שאנו אוכלי׳. יגביהנה מתוך הכלי. וכן המרור. כשיאמר מרור זה. ואומ׳ עד גאל ישר׳. ומברך ושותה. ובהסיבה שמאל.

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) זכר למשארות׳ צרורות בשמלות׳.

בספינה וכו׳ דין זה הובא בשה״ל סי׳ רי״ח כתבו הגאונים זצ״ל אם הוא בספינה או במקום שאין בו יין ויש שם צמוקים ישרה ענבים או צמוקים במים ודיו, ודוקא צמוקים דאית בהו קיוהא אבל לית בהו קיוהא לא, ועיין בשערי תשובה סי׳ קי״ז ובתניא סי׳ מ״ח, ובפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קל״ז מקום שאין יין מצוי אסור לומר שירה על הדבש והשכר, אבל יש תקנה להביא ענבים יבשים קודם לכן וישרה אותן במים ויאמר ואומר עליו הלל הגדול והודאה וכו׳ ומקור דין זה הוא בה״ג ה׳ קידוש וז״ל והיכא דלא שכיח חמרא מייתי ענבי יבישתא דכמישין בגופנייהו ותארי להו במיא ועצר להו ומברך עלוהי ברוך פרי הגפן דתניא יין כושי ברק אליוסטן ושל מרתף דרתח במעצרתיה ושל צימוקים ענבי יבשתא לא יביא ואם הביא כשר לגבי מזבח וכל היכא דאמרינן אם הביא כשר מברכינן עליה בפה״ג וכן הלכה, והובא במאה שערים למהרי״ץ גאות ה׳ קידוש והוסיף שם בשם מר רב פלטואי, ובשם מר רב צמח והוא שיש בהן לחלוחית ובשם מר רב האיי דייקי רבנן אחרונים היכא דהנך צמוקים יש בהן לחלוחית וכד שרו במיא יוצא מלחלוחית שבהן ונופל במים והוי בי׳ גוונא וטעמא הרי יין צמוקים, אבל אם צמקו ומבשו לגמרי דמיפרכן כד תרו להו במיא לא נפיק מינייהו לחלוחית דמתערבא במיא לאו יין הוא, והאי לחלוחית לית ליה קצב ידוע אלא לא פחות מכי יהבי טעמא וגוונא כדתניא (ספרי פ׳ נשא) משרת ליתן טעם כעקר שאם שרה ענבים במים ויש בהם טעם יין אסור, אבל ודאי מה שאין בהם טעם יין אין מברכין בפה״ג עליו וכו׳ וכל זה לא ראה הגאון ר״י מקארלין בשו״ת משכנות יעקב חא״ח סי׳ צ״ו ורוצה לדחות פסק השו״ע א״ח סי׳ ר״ב, וסי׳ רע״ב וכל דברי האחרונים שלא הצריכו שיעור דרמא תלתא ואתא ארבעה, כי באמת גם גדולי הראשונים הנ״ל לא הזכירו שיעור דרמא תלתא וכו׳, וגם בספר המנהיג הביא בה׳ שבת סי׳ כ״ב בשם רב שרירא צמוקים שיש בהן לחלוחית כשריתן במים ויש בהן טעם ומראה מברכין ומקדשין עליהן, ואם לאו הרי הן כמים לכל דבר, ועיין שם בה׳ פסח סי׳ צ״ב מה שהביא בשם רב נטרואי גאון ז״ל ארבע כוסות של פסח חובה הן וכו׳ ישרה צמוקים במים ויעשה ד׳ כוסות שכן שנו חכמים יין צמוקים לא יביא וכו׳ ע״ש ועיין לשון הרי״ף פע״פ שהביא ג״כ בעל מ״י שם, וברא״ש פ״א דכתובות סי׳ ס״ז וז״ל והורה רבינו ניסים אם הוא מקום שאין מצוי בו יין יקח הצימוקים וישרה אותם במים ויסחוט אותם ויברך עליו והובא בש״ך יו״ד סי׳ קכ״ג ס״ק כ״ג ע״ש. ג) ועוד שדרו מי שאין לו וכו׳ כצ״ל וטובל בחומץ

סי׳ סה, יום המנוח עיין ראבי״ה ח״ב 154 ; רמב״ם סדר תפלות.
בביאור שורה 12, צ״ל : ויבשו לגמרי.
שם, בהל׳ שבת סי׳ כא.

רחצה. מוציא. מצה.

ונוטל ידיו ומברך על השלימה. המוציא. ועל הפרוסה על אכילת מצה. ואוכל משתיהן יחד. ונותן לכל המסובין:

מרור.

ומברך על החזרת על אכילת מרור. וטובל בחרוסת. ונותן לכל אחד ואחת כזית:

כורך.

וחוזר ובוצע ממצה שלישית. ואוכל ממנה ומן המרור הנטבל בחרוסת יחד. זכר למקדש כהילל. שהיה כורך מצה ומרור ופסח ביחד. משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:

שלחן עורך. צפון.

ואוכלין סעודתן: וכשינמרו סעודתן אוכלין מן הפרוסה שתחת המפה. והיא לחובת אכילת מצה באחרונה כשם שהיו אוכלין בימי המקדש החובה עם הפסח בגמר סעודה. ואחר כך נוטל ידיו למים אחרונים.

ברך.

ומברך ברכת המזון על כוס שלישי.

הלל. נרצה.

וחוזר ומוזג כוס רביעי. ואומ׳ עליו. לא לנו. עד גמר הלל. וחותם ביהללך: וחוזר ואומ׳ הלל הגדול.

סו. ברכת השיר.

וחותם בנשמת כל חי. ד)דנשמת כל חי היא ברכת השיר. ששנינו בערבי פסחים. ה)ויש שאומריי על אותו (כבל) [נבל] שמעון פטר חמור שהיא טעות של (דומה) [רומה] יסדו (עם אותו תחילה) [אותה תפילה]. ושאר תפילות כשהיה על הסלע. והס ושלום שלא תהיה זאת בישר׳. (ולכל האומות דיבר) [וכל האומר דבר] זה. כשיבנה בית המקדש (יביאו) [יביא] חטאת (שמצה) [שמנה]: ואחר ברכת השיר מברך ברכת יין ושותה: ובמוצאי שבת ו)מברך יקנה״ז. יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן. ז)וחותם בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום שביעי מששת ימי המעשה קידשת. הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך. ברוך אתה יי׳ המבדיל בין קודש לקודש:

סז. בא להוציא אחרים ידי חובתן כיצד יעשה.

והבא להוציא אחרים ידי חובתם. באגדה והלל וסדר ברכת מצה ומרור: יקדש וישתה כוס ראשון. ויטבול טיבול ירק הראשון. ויאמר האגדה. וישתה כוס

או בחרוסת כצ״ל. ד) דנשמת כל חי היא ברכת השיר פסחים קי״ח ע״א. ה) ויש שאומרים על אותו נבל שמעון פטר חמור שהוא טעות של רומה יסדו אותה תפילה ושאר תפילות כשהיה על הסלע והס ושלום שלא תהיה זאת בישראל, וכל האומר דבר זה כשיבנה בית המקדש יביא חטאת שמנה כצ״ל (כן הגהתי לנכון ע״פ ספר כ״י איסור והתיר לרש״י ז״ל אשר היה שאול בידי על ימים אחדים מאת החכם ד״ר מערצבאכער נ״י במינכן, ואני מחזיק לו תודה וברכה על זה, ואם כי גם שם כתוב „אותו תחלה" נ״ל שגם שם הוא טעות המעתיק וצ״ל אותה תפילה) ועי׳ לקמן סי׳ שכ״ח ובהגהותי שם. ו) מברך יקנה״ז פסחים ק״ג ע״א ורבא אמר יקנה״ז והלכתא כרבא. ז) וחותם בין קדושת וכו׳ ברכות ל״ג ע״ב.

שני ויפרוס פרוסת ברכת מצה. המוציא. ועל אכילת מצה. ויאכל. ויברך על מרור ויאכל. ויברוך כהילל. ויקום ויעשה כן בכמה בתים. וכן בביתו באחרונה. ויגמור סעודתו ויברך על מזונו. וישתה כוס שלישי ועל הרביעי יאמר עליו הלל המצרי. ויברך וישתה. שלא אסרו. ואחר כך ילך לבית שני. והם יברכו על מזונם. וישתו כוסם. ועל הרביעי יגמור להם הלל המצרי. ויברך וישתה. שלא אסרו רבותי' לשתות אלא בין שלישי לרביעי. ופירשו הדבר ח) בתלמוד ירושלמי שלא ישתכר. ט) ולא (יבא) [יבין] באומרו את ההלל. אבל יין שבתוך המזון אינו משתכר. ואם יש עוד בית שלישי לגמור שם את ההלל לא ישתה בשני כלל. אלא יגמור להם את ההלל והן יברכו וישתו. ומי שגמר סעודתו בביתו ואוכל מצה הנאכלת באחרונה. לשום מצה אינו יכול לשוב ולקדש עוד בבית אחר. לפי שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ואסור לאכול. וגם לשתות הוא אסור. אחר ששתה ארבע כוסות בביתו שיגמור שוב את ההלל בבית אחר. לפי שנשתכר בכוסות שלאחר המזון. ואם צריכין לו יקדש ולא ישתה: ועל הירקות יברכו הם בורא פרי האדמה ויאכלו. ואת האגדה יאמר. והם יברכו וישתו. וברכת המוציא. ועל אכילת מצה. רשאי הוא לברך ולהוציאם ידי חובתן. ויאכילם. ולא יאכל הוא. וכן על המרור. שכן שנו רבותי' י) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אלא א"כ אוכל עמהן. אבל ברכת היין של קידוש היום וברכת הלחם של מצוה התירו. לפי שהן חובה. כ) וכל ישר' ערבים זה בזה. ואי אפשר לאכילת מצה בלא המוציא. ולא קידוש היום בלא ברכת היין. וכן ברכת מרור חובה היא. ומוציא אחרים אעפ"י שיצא. אבל ברכת הירקות שהיא בפני עצמה ובטיבול לעצמו. אע"פ שהיא לפטור את המרור מברכת (כהנים) [הנהנין]. שאסורין ליהנות בלא ברכה. דומה היא לברכת הלחם שבשאר ימות השנה שאינה חובה. ולא יברכנה להם. מאחר שאינו אוכל עמהן. ואת ההלל יגמור להן אחר סעודתם. והן יברכו על כוסות שלהן מזון והלל: וגם סדר ארוכה מבואר במדרשין טעמין ונסדר מפי רבינו שלמה יזכור לברכה טובה:

סח. סדר ליל פסח דרך ארוך.

ליל שימורים שחל להיות בשבת מוזג אדם כוס של יין. ואומ' עליו ויכולו. בורא פרי הגפן. ואשר בחר בנו. ושהחיינו. ואינו אומ' שעשה נסים מפני שצריך לומר באגדה. אשר גאלנו. וכו'. וכוס שאמרו צריך שיחזיק רביעית הלוג. ומוזג כוס אחד לכל אחד ואחד מבני ביתו אחד אנשים ואחד נשים: ואם חל להיות במוצאי שבת. מברך בורא פרי הגפן. ואשר בחר. בורא מאורי האש. ואינו מריח בבשמים. גזירה מפני ל) שמא יקטמנו. ועוד מפני שלא אבדה הנפש יתירה. ואומ' המבדיל ושהחיינו. וסימניך יקנה"ז: מ) ושותים בהסבת שמאל דרך חירות. ומברכין על הגפן. ונוטלין את ידיהן. ומברכין על נטילת ידים. נ) על שם כלי ששמו אנטל. וזהו כללו של דבר כמו כן בכל שבתות השנה. שאין נוטל ידיו עד שיקדש. דבעינן נטילת ידים לשם סעודה. ועכשיו נראה כנוטל ידיו לשם קידוש. ולא לשם סעודה. והוי כנוטל ידיו לפירות ס) דהוי מגסי הרוח:

ח) בתלמוד ירושלמי בפע"פ ה"ו והובא ברשב"ם ותוס' ק"ז ע"ב ד"ה רביעי וכו'. ט) ולא יבין כצ"ל. י) לא יפרוס אדם וכו' ר"ה כ"ט. כ) וכל ישראל ערבים זב"ז סנהדרין כ"ז ע"ב ל) שמא יקטמנו עיין בפרדס סי' קל"ג ועיין תוס' ביצה ל"ג ע"ב ד"ה כי הוינן וכו' ותוס' פסחים ק"ב ע"ב ד"ה ורב, ועיין מרדכי ביצה סי' תרצ"ג מכאן תשותה וכו'. מ) ושותין בהסבת שמאל וכו' פסחים ק"ח ע"א. נ) ע"ש כלי וכו' עיין לעיל סי' ס"ז. ס) דהוי מגסי הרוח חולין ק"ו ע"א, חגיגה י"ח

סי' סח, אין מברך ראבי"ה ח"ב 156.
שם, ושעשה נסים אינו מברך עיין להלן 299 ; ספר התרומה פ"ח מהל' חמץ ; ראבי"ה ח"ב 154.

סט. נטל ידיו לא יקדש.

וכן פירש רב עמרם גאון נטל ידיו לא יקדש. מאי טעמ׳ דיין אין צריך נטילה. דאמרי׳ הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ופת הוא דצריך נטילה. וכיון דנטל ידיו עקר דעתו מן היין ושוי ליה אפת. לפיכך אם נטל ידיו לא יקדש: ומביאין לפניו קערה ובה ג׳ מצות וירקות שאינם מרים. כגון חמא. רַפְנָא. או גרגירא. אירוגאי. או כרפסא. אייפא. או צרפוייל. או כוסברתא. איינלדרא. או קפליטות. פּוֹרֵיבְש. ושני תבשילין. אחד זכר לפסח. ואחד זכר לחגיגה. דג ובשר. או ביצה ובשר. ואפי׳ ממין אחד כגון שהאחד צלי והאחד מבושל. שהרי אמ׳ רבינא ע)ואפי׳ גרמא (ובישולאה) [ובישולא]. חשובין שני תבשילין: ונוטל מן הירקות ומברך בורא פרי האדמה וטובל בחרוסת ואוכיל ומאכיל לבני ביתו. ולאחר האגד׳ אינו צריך אלא טובל בחרוסת ואוכל בלא ברכה ומאכיל לבני ביתו: ושני טיבולין הללו זכר לתינוקות שישאלו מה נשתנה: ולאחר שיאכל מן הירקות נוטל אחת מג׳ מצות ובוצעה לשנים ומניח חצייה תחת המפה ויאכלנה בגמר סעודתו. זכר לפסח שכת׳ בו על מצות ומרורים יאכלוהו: ולכך אינו אוכל אף מן המצה באחרונה. מפני שכשיברך המוציא על השלימה יהא נראה כבוצע מן הפרוסה כדרכו של עני: ולפי שברכת המוציא תדירא מברכין אותה על השלימה. ולפיכך מניחין שלימה תחת הבצועה. לפי שמצוה לבצוע על שתי ככרות ביום טוב כבשבת. ואחר כך פ)נוטלין הקערה מלפניו כמות שהיא עם שתי מצות וחצי המצה. וירקות ושני תבשילין ומניחין אותה בראש השלחן כדי שישאלו התינוקות מה נשתנה. ויפטירהו מן האגדה ואם אין תינוק שישאל. ישאל הוא לעצמו. ואומ׳ הא לחמא עניא. וכשמגיע למה נשתנה מחזירין אותה לפניו והולך וקורא וחותם בגאל ישר׳. שאין חותמין גואל ישר׳ אלא בתפילה שהיא דברי בקשה ותחנונים אבל לא בק״ש ובהלל שאינם אלא ספירת דברים בעלמא. וכן אמרי׳ בערבי פסחים. צ)בצלותא גואל ישר׳. ק״ש והלילא גאל ישר׳: ואחרי בוצעו מן המצות ותינטל הקערה מלפניו מוזגין כוס שני לכל אחד ואחד מבני הבית. ופותחין באגדה וקוראין בשיר והלל שכן מצינו באבותינו במצרים שאמרו שיר והלל על אכילת פסח. שנ׳ (ישעי׳ ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ומצינו באגדה שבא הכת׳ ללמד על סנחיריב. וללמד על פרעה. לומ׳ שאמרו אבותינו שיר והלל בשעת אכילת פסח:

ע. צריכין להיות ג׳ בלילי פסח.

והקוראין צריכין שיהו שלשה כפי מה שאמרו ק)שמצינו שוחר טוב כדי שיאמר האחד לשנים. הודו ליי׳ כי טוב. ואומ׳ הא לחמא. וכל האגדה עד כאשר נשבע לאבותינו. ונוטלין כל אחד ואחד איש כוסו בידו מפני שהן באים לפתוח בהלל ושיר. ומצינו באגדה מניין ר)שאין אומרי׳ שירה אלא על היין. שנ׳ (שופטים ט) החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים. אם אנשים משמח אלהים במה משמח. אלא מלמד שאין אומרים שירה אלא על היין. ופותחין בהלל ושיר. ואומ׳ לפיכך עד גאל ישר׳. ומברכין בורא פרי הגפן. ושותין. ואין מברכין אחריו על הגפן. מפני שהוא יין בתוך המזון. שהרי כבר קידש דיין שבתוך המזון אין מברכין אחריו מפני שהידים עסקניות הן. ומתוך שהוא רוצה לומר הגדה והלל

ע״ב. ע) ואפילו גרמא ובישולא כצ״ל וכן הוא לפנינו פסחים קי״ד ע״ב, ועיין הגהות ד״ס שם. פ) נוטלין הקערה מלפניו וכו׳ עיין פסחים קט״ו ע״ב ברשב״ם ד״ה ואין עוקר ובתוס׳ ד״ה למה עוקרין וכו׳. צ) בצלותא גואל ישראל וכו׳ פסחים קי״ז ע״ב. ק) שמצינו בשוחר טוב וכו׳ עיין

סי׳ סט, נ ט ל י ד י ו עיין אוצה״ג פסחים 108.

סי׳ ע, שמצינו בשוחר טוב, כצ״ל.

מסיח עצמו מן הנטילה ונגע. ומברך המוציא על מצה שלמה העליונה. ובוצע. ואינו אוכל עד שיבצע מן הפרוסה שתחתיה. ומברך על אכילת מצה. ומחלק לכולן משתיהן יחד. ואוכלין בהיסבה. ונוטל חסא או מרור. ס)(ומרור) [ומברך] על אכילת מרור. ולא יפחות מכזית לכל אחד ואחד. שכן שנו רבותי׳ בפסחים:

עא. אילו ירקות שאדם יוצא ידי חובתו בפסח:

ס)**ואילו** ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. בחזרת. חסא. לייטונא. בעולשין. קרישפולא. (בתמנה) [בתמכא]. מרוכייא. בחרחבינה. סיב הנכרך סביב הדקל. ודילא ב׳. ובאמירפולא. דהיא פופרין. ומצטרפין לכזית. שהאוכל מכולן כזית מצטרפין לצאת בהן ידי חובתו אע״פ שהן מין מין אחר. שנ׳ מרורים ויוצאין בקלח שלהן בין לחים בין יבישים. אבל בעלים אינו יוצא אלא בלחים. ושורה בחרוסת. זכר לתפוח ולטיט החרסית. ושוקע משום קפא. ואוכל:

עב. במצה ויין צריך היסבה ולא במרור.

ואינו צריך הסיבה באכילת מרור. אלא במצה ויין בלבד. מפני שהמרור זכר לעבדות. אבל מצה ויין זכר לחירות. והסיבה דרך חירות. ובדין הוא שהיה יכול לברך עכשיו בורא פרי האדמה. ועל אכילת מרור. אבל לכך מברכין על ירקות קודם האגדה. כדי שיתמהו וישתוממו התינוקות על אכילת ירקות קודם הסעודה. שהרי אין אנו רגילין לאכל ירקות קודם הסעודה. ומתוך כך הם שואלים מה נשתנה. ואי איפשר לברך על אכילת מרור קודם האגדה. לפי שנאמ׳ על מצות ומרורים יאכלוהו. דתכף למצה תהא ברכת מרור. ואכילת מצה אינה עד לאחר האגדה בתחילת סעודה. לכך אמרו רבותי׳ דברכת מרור אינה עד אחר אגדה: ולאחר שיאכל את המרור חוזר ובוצע ממצה שלימה התחתונה כדי לקיים מצוה בשלשתן. וכורכה בחזרת. ואוכל ומאכיל לכולן. בלא ברכה. זכר למקדש כהילל. ואחר כך אוכלים כל צרכם. וכל אכילה שיש בה ברכה לא תהא בפחות מכזית: נפטרין מן הסעודה כאדם הנפטר מן הסעודה יאכלו בגמר סעודה המצה הבצועה המונחת תחת המפה שהיא זכר למצה הנאכלת עם הפסח. ושוב אינם רשאין לומר אפיקו מיני מתיקה לקינוח סעודה. פן ישכח טעם המצה מפיו. שכשם שאין אומרי׳ אפיקו מיני מאכל בקינות סעודה אחר אכילת הפסח. שלא להפקיע טעמו. כך אין מפטירין אחר המצה השמורה למצוה. שאין אומרי׳ הביאו מיני מאכל בקינוח סעודה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה קודם סעודה אע״פ שאינה לשם חובה שאי איפשר לעכבה עד גמר סעודה בשעת אכילת מצה הבצועה השמורה תחת המפה. שאחר שמילא כריסו ממנה יחזור ויברך עליה: ואחר כך נוטלין ידיהם בלא ברכה שאינו אלא משום ע)סכנת מלח: ומוזגים כוס שלישי לברכת המזון. ומברכין ושותין. וחוזרין ומוזגים כוס רביעי ואומ׳ עליו את ההלל. וישתה ארבעתן בהסיבה. ומברך אחריהן על הגפן. כו׳. חוץ מן הכוס השני שאינו מברך עליו על הגפן. מפני שהוא בא בתוך הסעודה:

עג. ד׳ כוסות על מה תקנום.

וארבעה כוסות הללו תקנו חכמים פ)כנגד ארבעה לשונות גאולה בגלות מצרים. והוצאתי אתכם. והצלתי אתכם. וגאלתי אתכם. ולקחתי אתכם: בפרשת וארא: ובין כוס

שם מזמור קי״ג. כ) שאין אומרים שירה וכו׳ ברכות ל״ה ע״א, עירובין י״א ע״א. ס) ומברך על אכילת מרור כצ״ל. ס) ואלו ירקות וכו׳ פסחים ל״ט ע״א. ע) סכנת מלח ר״ל מלח סדומית עירובין י״ז ע״ב, וחולין ק״ה ע״ב. פ) כנגד ארבעה לשונות גאולה וכו׳ ירושלמי פרק ע״פ ה״א,

סי׳ עב, אינו מברך על האפיקומן עיין סדר הפסח לר׳ שמעיה בסוף דק״ס פסחים ; ראבי״ה ח״ב 164.

כי׳ עג, ד׳ כוסות גאולה ה״ג 142 ; ב״ר פח, ה ; ראבי״ה ח״ב 157.

ראשון לשני אם רצה לשתות ישתה. ג)דחמרא מיגרר גריר. ואכיל מצה לתיאבון. אבל בין שלישי לרביעי לא ישתה. פן ישתכר ולא יגמור את ההלל. ואין לומר והלא משתכר הוא ועומד מחמת היין שבתוך הסעודה. שכן שנו רבותינו בתלמוד ירושלמי שבארץ ישר'. יין שבתוך המזון אינו משכר. שלאחר המזון משכר. והלל המצרי יאמר על כוס רביעי. עד ואמת יי׳ לעולם הללויה. ועונה הגדול שבקוראים וקורא הודו. וכל המקראות שלאחריו ושאר הקוראים עונין על כל מקרא ומקרא הודו. וחוזרין וקוראין כולם כאחד. מן המצר קראתי יה. עד זה השער ליי׳ צדיקים יבואו. וממקרא זה ואילך. כופלין כל המקראות לפי שכל מקרא ומקרא חשוב בפני עצמו כפרשה. מפני שאמרום דוד וישי. ואחיו. ושמואל. בשעה שמשחו את דוד על ישראל למלך. דוד אמ' מקרא אחד ישי השני. אחיו השלישי. ושמואל הרביעי. וסימנך דיא״ש. ד)חזרו וקראו אדרי״ש (בשדך) [כשד״ך]. ומקרא תשיעי ושנים עשר אמרו כולן. וכשמגיעין לאנא. קורא הגדול לבדו שני מקראות הללו וכופלן והן עונין אחריו על כל קריאה וקריאה. ומשם והלאה קורין כולן כאחד עד מלך מהולל בתשבחות. ויש שכופלין כל מקרא ומקרא עד יהללוך. והדין עמהם: ומברך בורא פרי הגפן ושותה כוס רביעי. ואם יש חולה שצריך לשתות חוזר ומוזג כוס חמישי. ואומ' עליו הלל הגדול. הודו לאלהי האלהים. עד על נהרות בבל. עשרים וששה כל״ח. ושוב אומ' ברכת השיר שהיא תיקון אנשי כנסת הגדולה. נשמת כל חי. וישתבח עד מלך חי עולמים:

עד. שכח מלאכול אפיקומן.

ה)**פעם** אחת שכח ר' ולא אכל מצה אפיקומן אחר סעודה קודם ברכת המזון. ולאחר ברכת המזון הוזכר. ולא רצה לאכול ממנה. לפי שהיה צריך לברך אחריה ברכת המזון ולשתות מכוס של ברכה. ואי איפשר לשתות בין כוס של מזון לכוס של הלל. דאמור רבנן ו)בין [הכוסות] הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. ולא רצה לברך עליה ברכת המזון בלא יין לפי שתקנו חכמים כוס שלישי עליה ונראה שהיא צריכה כוס. ואפילו אחר כוס רביעי של הלל לא רצה לאכל מצה ולברך ברכת המזון. מפני שהן לא התקינו אלא ד' כוסות בלבד. אבל חמשה לא התקינו. ועל כן נמנע מלאכול מצה אחר ברכת המזון: והחזיק טעם בדבר זה שאין צריך לחזור ולאכל מצה. מפני שסתם רוב מצות שלנו עשויות כתיקון חכמים ויש בהן שימור לשם מצה. ומצה שאוכל בגמר סעודתו עולה לו לשם מצה של מצוה הואיל ונעשית בה שימור לשם מצה: וכן (נוהג) [נהגו] רבינו שלמה מ״ב: ת'.

עה. ויש מדייקין מדתניא בירושלמי דערבי פסחים בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. דיין שבתוך המזון אינו משתכר בין שלישי לרביעי לא ישתה. דלאחר המזון משתכר ולא יבין לגומרו את ההלל. מיכן שיוכל אדם לשתות אחר הד' כוסות דתו אין לחוש אם ישתכר שכבר גמר את ההלל. ועוד מדלא קאמר מיכן ואילך לא ישתה. אלא בין שלישי לרביעי דווקא משמע. ומיכן ואילך שרי: מ״ר: יב״ן: ומשום אין מפטירין ליכא אלא באוכל. שלא יפיג טעם מצה כטעמו של פסח. אבל משתייה ודאי לא יפיג. (דא״כ בשלישי) ז)[דאל״כ שלישי] ורביעי [נמי לא] (במילא) ישתה. וזה אי איפשר שלא ישתו ד' כוסות. ועוד דמפרש תלמוד' מאי אפיקומן כגון ח)ארדלי וגוזלייא לאבא: ת':

מב״ר פפ״ח, שמות רבה פ״ו שוח״ט מזמור ע״ה. ג) דחמרא מיגרר גריר פסחים ק״ז ע״ב. ד) חזרו וקראו אדרי״ש כשדך כצ״ל שם קי״ט ע״א. ה) פעם אחת שכח ר' וכו' הובא בפרדס לרש״י ז״ל סי' קל״ב ובשה״ל סי' רי״ח. ו) בין הכוסות הללו וכו' שם קי״ז ע״ב. ז) דאל״כ שלישי ורביעי נמי לא ישתה כצ״ל והנון מתיבת נמי נתחלף להמעתיק בב' וחבר בטעות שתי תיבות „נמי לא" לתיבה

סי' עד, פעם אחת שכח רבי עיין מרדכי ברכות פ״ו סי' קלט.

דיני ימים טובים וחולו של מועד.

עו. דין עירוב.

ט)פסח או שאר יום טוב שחל להיות בחמשי בשבת מניח אדם עירובי תבשילין מערב יו"ט. שאין אופים ומבשלים מיו"ט לשבת אלא א"כ עירב בפת ותבשיל. וכיצד הוא עושה לוקח פת ומניח על גביו או בשר או ביצה או דג כשהן מבושלין ומזכה להן לכל בני העיר על ידי אחר. וכגון על ידי בנו ובתו הגדולים. או על ידי אשתו. ולוקח מידה ומברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות עירוב. ואומ' בדין יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאתקוני ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מיומא טבא לשבתא לנא ולכל בני ישראל הדרים בעיר הזאת: ומייחד לו מקום: פעם אחת הניחו בבית ר' עירובי תבשולין ערב יום טוב. למחר ביום ראשון מצא הפת לבדו שנשאר. והבשר שעמו נאכל. והרצו דברים לפני ר' על שלחנו. ואמר אילו היה הדבר בא לפנינו עד למחר לא היה תקנה בדבר. אבל עכשיו יש תקנה. דאמר רב מתנה אמר רב מניח אדם עירובי תבשולין מיום טוב לחבירו ומתנה. ולקח ר' בשר מן הקערה שלפניו. ואחת מן הכברות. ואמ' אם היום קודש ולמחר חול אין אנו צריכין לכך. ואין בדבריי כלום. בדין יהא שרי לנא כו'. וייחד לו ר' מקום:

עז. בשלו כמה תבשולין אין צריך לאכול מכולן.

המבשל כמה תבשולין ביום טוב ולא אכל מכולן בתוך הסעודה הואיל ולצורך יום טוב נתבשלו כולן מתחילה. ועכשיו אינו צריך לאכול מכל אחד ואחד. אין בכך כלום. ולא הוי כמכין מיום טוב לחול:

עח. דין שני ימים טובים של גליות.

י)שני ימים טובים של גליות. אחד מחובר שנתלש ביום טוב ראשון. כגון ענבים שבצרם. ואחד עופות ודגים שניצודו ביום טוב ראשון מותרים בשני ממה נפשך. הואיל ושתי קדושות הן. דאם יום טוב ראשון קודש ושני חול מותרין למוצאי יום טוב ראשון בכדי שיעשו. ואם יום ראשון חול ושני קודש. כל שכן שהן מותרין דחול מכין ליום טוב: וכן ר' נוהג: והביא ראייה לדבריו מהא דגרסינן בפ' ראשון דמסכת ביצה דאיתמר. שני ימים טובים של גליות. רב אמר נולדה בזה ומותרת בזה כו'. ואמרינן כ)הילכתא כוותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא ועוד דאמרי' גבי שני ימים טובים של גליות שאירע יום שני בערב שבת ולא הניח עירובו מבחול. מניח אדם עירובו מיום טוב לחבירו ומתנה. אם היום חול ולמחר קודש עירובו עירוב. ואם היום קודש ולמחר חול אין בדבריי כלום. ואינו צריך לעירוב דחול מכין לשבת. אלמא דשתי קדושות הן ואחד מהן חול:

עט. האסור לזה מותר לזה.

ועוד דגרסי' בעירובין. ל)ההוא בר טבייא דאתא (ביריש) [בי ריש] גלותא דאתציד ביום טוב ראשון [ואשתחט ביום טוב שני. רב נחמן ורב חסדא אכיל. רב ששת

אחת „במילא" אשר אין לה הבנה, ועיין בהג"מ פ"ח מה' חו"מ אות כ'. ח) ארדלי וכו' עיין פסחים קי"ט ע"ב, ובערוך ערך ארד-א' ועיין בד"ס שם. ט) פסח או שאר יו"ט וכו' עיין לעיל סי' רפ"ד. י) שני ימים טובים וכו' ביצה ד' ע"ב. כ) הילכתא כוותיה דרב שם ה' ע"ב. ל) ההוא בר טביא

סי' עז, כמה מבשלין עיין שבה"ל רמה; ספר האורה 68.
סי' עח, שני ימים טובים — פרדס קמז.

לא אכל. ומאן דאכל משום דשתי קדושות הן. ומאן דלא אכל משום דתני איסי. וכן היה ר' יוסי אוסר בשני ימים טובים של גליות דקסבר קדושה אחת הן. ומסקנא ומודה ר' יוסי בשני ימים טובים של גליות. (ושתי) [דשתי] קדושות הן. דאפילו למאן דתני איסי. מ)וכן היה ר' יוסי [עושה איסור] בשני ימים טובים של גליות דשתי קדושות הן. ושמעי' מינה דמחובר שנתלש ביום טוב ראשון מותר ביום טוב שני. ממה נפשך. ואל תשיבני. בכדי שיעשו. אם ניצודו ביום טוב ראשון למוצאי יום טוב אסורין בכדי שיעשו. שיום ראשון קודש הוא. ובעינן שלא יהא מהנה מיום טוב לחול. ואם ניצודו בשני לערב יום טוב שני אסורין בכדי שיעשו. דאימר קדוש הוא: מ"ר:

פ. דין מחובר.

ועל המחובר ששאלת. דע כי אמיתים דבריי. ואין לך קל שבקלים שאינו (נקי) [בקי] בהילכות מחובר ונולד. כי כבר פסקה רב פפא בביצה. אמ' רב פפא הלכתא נ)גוי שהביא דורון לישר'. כי מדבריו אתה למד שאפילו מן הגוי מותר לקבל ועוד ס)מהיא ליפתא דאתאי למחוזא. נפק רבא חזייה דהוה כמישא. אמר הא ודאי מאתמל עקרא. ואי משום (חזיק) [חוץ] לתחום. אדעתא דגוים אתא ושרא רבא למיזבן מינייהו. והרי לך שלקחו אותו מן הגוים. ובלבד שלא יהא מאותו המין במחובר. או שיהא ניכר שמאתמל נתלש: ומה שהביא ראייה מר' יצחק בר' יקר אני הייתי שם. ולא מפני זאת חיברו עליו. אלא מחרוזות דגים היתה. ושראה אותה בבית הגוי מערב יו"ט. ומחר הכירה בטביעות עין והביאה. ועל זאת הימר לרבותינו שיש בני אדם שאינן מהוגנין ויקלו בדבר. ויביאו מן הניצודים ביום טוב ויאמרו מאתמל ניצודו. אבל בדבר שאין במחובר במינו. אין לחוש:

פא. אם השכיר פועלים קודם הרגל.

וששאלתם ישר' שהשכיר פועלים קודם הרגל לבנות לו בניין כולו. והתחילו לבנותו קודם יום טוב ולא הספיקו לגמור. מהו שיגמורו במועד. לפי שאינן רוצים ליבטל. ואם לא יהו מניחין לגומרם במועד שוב לא יגמרו. וכבר הוא הכל אבוד ונגנב. כה דעתי נוטה. שאסור להניח להם לגמור במועד. דאמ' שמואל ע)מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור. דהיינו גוי שקיבל מלאכה מישר' קודם יו"ט. בתוך התחום אסור. דכי אזלי בני אותה העיר וחזו לגוי דעביד עבידתא לישר' ביום טוב. אמרי האי ישר' יהיב עיבידתיה לגוי ביומא טבא לכתחילה. ונפיק מיניה חורבא. דלא ידעי דקיבלה גוי מישר' קודם יום טוב. ומשמע דכי אסר שמואל כגון במלאכה שהיא ידועה שהיא של ישר'. אבל חוץ לתחום קאמר שמואל דמותר. דהוי במקום שאין ישר' רגילין לבא שם. ואמ' אי איכא מתא דישר' דרין לשם דמקרבא להתם אסיר. דחזו ליה בני ההוא מתא. ומסקנא דבחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא אפילו חוץ לתחום אסור. ואמרי' פ)מר זוטרא בריה דרב נתן בנו ליה אפדנא בחולו מועדא. מקבלי קיבולת חוץ לתחום. צ)איקלע רבא ורב ספרא ורב הונא בר חיננא. ולא עיול לגביה. דקסברי אפילו חוץ לתחום אסור. דרגילי למיזל להתם:

וכו' עירובין ל"ט ע"ב. מ) וכן היה ר' יוסי עושה איסור וכו' כצ"ל וכמו שמתרץ רב אסי שם וכן היה ר' יוסי עושה איסור ב' ימים טובים של גליות כב' ימים טובים של ר"ה לרבנן, ופירש"י והאי אוסר ה"ק וכן היה ר' יוסי עושה איסור שני יו"ט של גליות קל כאיסור ב' ימים של ר"ה לרבנן דפליגי עליו ואמרי מותר וכו' ע"ש. נ) גוי שהביא דורון וכו' ביצה כ"ד ע"ב. ס) מהיא ליפתא וכו' עירובין מ' ע"א. ע) מקבלי קיבולות וכו' מ"ק י"ב ע"א, ועיין בתוס' שם ד"ה אמר שמואל וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו' ועיין בספר הישר לר"ת סי' תקפ"ח. פ) מר זוטרא בריה דרב נתן וכו' לפנינו במ"ק שם איתא בריה דרב נחמן וכו'. צ) איקלע רבא וכו' לפנינו ליתא תיבת

סי' עס, עיין ראבי"ה יו"ט 473.

סי' פ, על המחובר ששאלת — ראה תשובות חכמי צרפת יא; תמים דעים קכו.

פב. לשכור לכתחילה.

וששאלתם מהו לשכור גוים לכתחילה במועד. להוליך קורות עצי בניין ממקום למקום כדי שלא יאבדו: מותר לעשות כן. ובלבד שאם יכול בצינעה לעשות עושה. ואם אינו יכול בצינעה יעשה מה שיוכל. דתנן ק)מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים ושולח פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד. ואמרי' ל)רב יוסף הוו (להו) [ליה] הני כשורי ועיילינהו בימּמא. כו': יצחק בר' יהודה מ"כ:

פג. דין לאגוד חביות.

וששאלתם ס)מהו לאגוד ולזפות חביות בחולו של מועד לכתחילה. כן אנו נוהגין במקומינו. לפי שסמכו על דבר אבד ומותר. ובלבד שלא יתכוון מלאכתו במועד:

פד. לחוף ראשו במועד.

ת)**מותר** לחוף ולסרוק ראשו בחולו של מועד. ואין לאוסרו משום תלישת שער. דהשתא גילוח [שרי] לבא מן השבייה וממדינת הים [ועל כל אדם] לא נאסר [אלא כדי] שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין. לחוף ולסרוק מיבעיא:

פה. לתקן פרסו' במועד.

וששאלתם א)מהו לתקן פרסות סוסים בניגרי ברזל כי נזדמן לו דרך בחולו של מועד. יש לומר כדבר האבד דמי ושרי על ידי אומן גוי לצורך המועד. כל הני מותר במקום שנהגו:

פו. ליתן כלים לכובס.

אבל ליתן כלים לכובס אומן וליתן כלים לגוי אומן לתופרן מתחילה קיבולת הוי ואסור: ור"ת מתיר כל קיבולת בחולו המועד. ודומיא דדבר האבד דאי לא עבדי האידנא לא הוו עבדי לעולם. וההיא דאסר שמואל תוך התחום באבל מיירי. ב)והאריך בדבר בספר הישר:

פז. לתקן מנעליו במועד.

ג)**תניא** ר' יוסי אומ' עולי רגלים מתקנין מנעליהם במועד. מיכן למדנו ששאר כל אדם אסורין לתקן מנעליהן במועד. דדוקא עולי רגלים שלא היו יכולין לתקן קודם המועד הוא דשרו רבנן. אבל שאר אדם לא:

פח. בלקיטת ענבים במועד.

וששאלתם מהו להתחיל בלקיטת ענבים ודריכתן בגת בחולו של מועד. כדבר האבד דמי ומותר. מיהא ד)דרב הונא הצדו ליה הצדא בחולו של מועד. ומסקניא

רבא ע"ש. ק) מכנים אדם פירותיו שם י"ב ע"ב. ל) רב יוסף הוו ליה וכו' כצ"ל ועיין ברי"ף ובראש"ש שם. ס) מהו לאגוד ולזפות וכו' עיין מ"ק י"ב ע"א, וירושלמי מע"ק פ"ב ה"ב. ת) מותר לחוף ולסרוק וכו' הובא במרדכי ריש מ"ק סי' תתל"ט בשם המחבר וז"ל גם השיב הר' שמחה מויטרי דמותר לחוף ולסרוק ראשו בחו"ה, ואין לאוסרו משום תלישת שיער דהשתא גילות שרי לבא מבית השביה, ועל כל אדם לא נאסר אלא כדי שלא יכנס לרגל כשהם מנוולים לחוף ולסרוק מיבעיא ועל פי זה הגהתי בלשון המחבר דהשתא גילוח שרי לבא וכו' ועל כל אדם לא נאסר אלא כדי שלא יכנסו וכו'. א) מהו לתקן פרסות סוסים וכו' עיין מ"ק י' ע"ב תוס' ד"ה למישקל טופרי וכו' ובראש"ש שם פ"א סי' כ', ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קנ"ב, וכל השאלות הנזכרות פה הוא לר' יצחק בר' יהודה כנראה בפרדס סי' הנ"ל. ב) והאריך בדבר בספר הישר עיין שם סי' תקפ"ח, ועיין תוס' מע"ק י"ב ע"א ד"ה אמר וכו' ותוס' ע"ז כ"א ד"ה אריסא וכו'. ג) תניא

סי' פד, עיין ראבי"ה מוע"ק 506.

דהא דתניא במחובר אפילו כולו אבד אסור. יחידאה היא. ועוד חצדו ליה חצרא ואיקפד שמואל דחצרא דחטי הוה ולא פסיד. אבל עינבי ודאי פסידי. דמיכחש כחשי כי שביק להו. ועוד כשמתחילין לבצור הכרמים ונותנין רשות ליכנס בהן כל מי שאינו בוצר כרמו ודאי (הא) [הוי] דבר האבד ומותר לבצור ולדורכן בגת:

פט. ליקח מגוי ביום טוב.

ה)**וששאלתם** מהו לילך אצל גוי המכירו ביום [טוב] וליטול ממנו אגודת עשב לבהמה או עמרים או תבן ואומ׳ מה שאתה נוטל משאר אני אתן לך מאילו למחר. דבר זה אפילו מישראל אסור. לפי שהוא אזכרת סכום מקח. ותנן הולך אדם אצל חנווני הרגיל אצלו ואומ׳ תן לי עשרה ביצים. עשרה אגוזים. שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו. ר׳ שמעון בן אלעזר אומ׳ ובלבד שלא יזכר סכום מקח. והני מילי בחנווני ישר׳. אבל בחנווני גוי כיון שרגיל אצלו גזירה שמא יביא בשבילו מחוץ לתחום. והבא בשבילו מחוץ לתחום אסור לטלטלו. וגבי בהמתו תניא. ו)גוי שליקט עשבים מאכיל ישר׳ אחריו. ואם בשביל ישראל אסור. ומקשינן בה אהאי מאכיל ישר׳ אחריו. והאמ׳ רב הונא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת דמשמע במחוברין לפי שהן מוכנין למאכל בהמה. אבל לא גבי מוקצה. כגון שתלושין ומונחין באוצר שמוקצין הם. וגוי שליקט עשבים מוקצין הם אצל ישר׳. ומתרצינן. דקאים לה באפה ואזלא ואכלה. אבל להאכיל בידים אסור. דכיון דדבר מוקצה הוא [אסור] ליתן לבהמתו. הלכך הבא בשביל ישר׳ מחוץ לתחום אסור לו ליתן לבהמתו: יצחק בר׳ יהודה: ה״ב:

צ. דין שפוד ביום טוב.

ז)**יתד** של שפוד שתוחבין בו יריכי העוף היה ארוך יותר מדאי. ובא מעשה לפני ר׳. ואסר לחתכו בסכין. ולא לשרוף ראשו באור כדי שיתקצר משום תיקון כלי. ואין זה דומה לחותכה באור ח)לפי שתי נרות דהתם נראה כמדליק כדרכו. כאדם שצריך להדליק שתי נרות:

צא. דין כתישת שומין ופלפלין.

ושומין ביום טוב ר׳ כותשן כדרכן. אבל פלפלין טוחנן קודם יום [טוב]. או טוחנן בקערה או בכל דבר. בקתא דסכינא או בשינוי אחר. דאמר רב יהודה ט)הני [פילפלי] מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי. תרתי תרתי אסור. רבא אמר כיון דקא משני אפי׳ טובא נמי. או בבוכנא ואסותא ובאצלי אצלויי. כדמסיק בביצה. אבל פלפלין בריחים

ר׳ יוסי אומר וכו׳ פסחים נ״ה ע״ב ר׳ יוסי בר יהודה אומר אף הרצענים וכו׳ ועיין ירושלמי שם פ״ד ה״ז. ד) דרב הונא חצדו ליה וכו׳ מ״ק י״ב ע״ב. ה) וששאלתם מהו לילך וכו׳ בשה״ל סי׳ רמ״ד הובא זה השאלה בשם ר׳ יצחק ב״ר יהודה מה (צ״ל מהו) לילך אצל נכרי המכירו ליטלו (ליטול) ממנו אגודת עשב ביו״ט לבהמה או תבן או עמיר ואומר לו מה שאתה נוטל מן השאר שהן כיוצא בו אתן לך מאלו למחר, והשיב מה שאתה שואל אם רשאי לומר לו מה שאתה נוטל מהשאר כיוצא בהן אתן לך מאלו למחר דבר זה אפילו מישראל אסור לפי שהוא זכירת סכום מקח, ועיין או״ז ח״ש סי׳ שנ״ה, ובתניא רבתי סי׳ נ״ח וה״מ בחנווני ישראל וכו׳ עיין ביצה כ״ט ע״ב, ובתוס׳ שם ד״ה אצל וכו׳ ושם ד״ה שלא וכו׳ ועיין בצל״ח שם, ועיין תוס׳ ב״מ ע״ה ע״א ד״ה בני חבורה וכו׳ ובמרדכי פ״ג דביצה סי׳ תרפ״ת. ו) גוי שליקט עשבים וכו׳ שבת קכ״ב ע״א ועיין תוס׳ שם ד״ה איני וכו׳ ובשו״ת מהר״ח או״ז סי׳ פ״ה. ז) יתד של שפוד וכו׳ במרדכי פ״ד דביצה סי׳ תרצ״א כתב רבינו אבי העזרי ראיתי בתשובות יתד שפוד שצלין בו עופות והיה ארוך יותר מדי ואסר רבי לחתוך אותו ולא לשורפו וכו׳. ח) לפי שתי נרות וכו׳ ביצה ל״ב ע״ב. ט) הני פילפלי מידק וכו׳ כצ״ל שבת קמ״א ע״א, ועיין בתוס׳ שם ד״ה הני וכו׳ אבל הפלגת טעם שומין אין יכול לתקן וכו׳ ועיין ביצה י״ד ע״א תוס׳ ד״ה ב״ה, וד״ה א״ב וכו׳ ומיהו שומין מותר לתקנן ביו״ט וכו׳ ועיין בשו״ת מהר״ח או״ז סי׳ ל״א, ושו״ת מהר״ם מר״ב

סי׳ פט, עיין אוצה״ג ביצה 35 תשובה מכ״י.

סי׳ צ, יתד של שפוד עיין ראבי״ה יו״ט 477.

אפיקומן — עיין פרדס עמ׳ נג.

סי׳ צא, עיין ראבי״ה יו״ט 442.

פלפלין עיין ראבי״ה ח״א 367.

שלהם ודאי אסור. כדאמ' בביצה. וריחים שלהן קרי לאותו מוֹלִינְט שלהן. תרע. מדגרסי' התם י)טמאה משום שלשה כלים. הברזל שבתוכו שהוא נקוב נקבים דקים אפילו הוא בפני עצמו טמא משום כלי כברה. והעליון משום כלי מתכות. והתחתון משום כלי קיבול:

צב. לחתוך קשרי הכבש.

העיד ר' על אדם a[י]) ומנו ר' שניאור בר' יהוד' בר' ברוך שראהו שחתך בשבת כ)קשרי הכבש שהוא מוקשר בו בשפוד כשהוא צלי דהוה ליה כחותמות שבכלים. דאמרי' בביצה ל)מתיר ומפקיע וחותך:

צג. לומר צידוק הדין.

פעם אחת מ)נפטר מת בחולו [של מועד]. ועמד ר' ואמר עליו צידוק הדין שאין זה הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים: תמצא כת' נ)בהילכות אבל:

צד. לשחוק באגוזי' ובבדיר.

אין ר' רוצה להתיר לשחוק באגוזים בשבת ויום טוב לא על גבי שולי קדירה ולא בגילגול שקורין ווליאה. משום אולודי קלא. ועוד מפני שמשתכר: ובשלהי פ' המוצא תפילין. הגיה רי"ש (של) [שלא] כגרס' הספרי'. וכן גר"ח אלא הא דאמ' רב יהודה. כו'. נשים המשחקות באגוזים כו'. לא. שאני התם דמשתמעי כי קלא דזמזומי ואלא הא דאמר ר"י נשים המשחקות בתפוחים אסור. התם מאי קלא איכא. דילמא אתי לאשווי גומות. והשתא קמיית' דנשים המשחקות באגוזים כו'. לא שאני התם דמשתמעי כי קלא מיירא כגון מקבל אחת וזורק אחת דהחליל. אלא דנוגעות זו בזו ומשתמע כי קלא דזמזומי. ובתרייתא דתפוחים היינו כשגוררות ומושכות התפוחים על גבי קרקע דאיכא השוואת גומות. והילכך אילו שני עניינים אסורים לעשות באגוזים. אסור לזרוק אחת ולקבל בהשמעת קולן. בתפוחים אסור לשחק בגרירה על גבי קרקע ובזריקה לתוך גומא. וכל שכן אגוזים בין בשבת בין ביום טוב. ואע"ג דכמה זימנין אין מתכוין לשיר כיון דמיחזי כי קלא דזמזומי ואיכא למיחש להשואת גומות בעל גבי קרקע אסור: ואעפ"כ אין למחות בנשים ובתינוקות שרגילין לשחוק אלא במקום שידוע שיקבלו ממנו. דהנח להם לישר' ע)מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין: מנימוקי רי"ש: פ)ולשחוק (בכדור) [בבדור] שקורין פלוטא מתיר רבינו מפני שמחת יום טוב:

צה. פירוש על אגדה:

צ)**הא** לחמא עניא. כמה שנ' (דברים טז) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם (עוני) [עני]. דאכלו אבתהנא. דכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו

סי' תרנ"ג ועיין בתניא רבתי סי' נ"ח ד"ה תנן התם וכו'. י) טמאה משום שלשה כלים ביצה כ"ג ע"ב. a[י]) העיד ר' על אדם. החסיר המעתיק פה שם התואר גדול וכדומה. כ) קשרי הכבש וכו' עיין מרדכי פ"ד דביצה סי' תרצ"א. ל) מתיר ומפקיע ביצה ל"א ע"ב. מ) נפטר מת בחולו של מועד כצ"ל. נ) בה' אבל סי' רע"ו. ס) שלא כגירסת הספרים וכו' עיין עירובין ק"ד ע"א ותוס' שם ד"ה הכי גרס וכו' וכן הוא ג"כ גירסת הרי"ף סוף עירובין כגירסת הר"ח משום דמשתמע כזמזומי, אלא דהוא גורס והאמר שמואל נשים המשחקות בתפוחים, ועיין בטור א"ח סי' של"ח אין שוחקין באגוזים בשבת וכיוצא בהן לר"ח משום משמיע קול ולרב אלפס משום אשוויי גומות, והוא תמוה, עיין ב"י וב"ח שם, ובש"ע סעיף ה' ובישועות יעקב שם. ע) מוטב שיהיו שוגגין וכו' עיין תוס' עירובין שם ד"ה ה"ג והוא לשון הגמרא ביצה ל' ע"א ושבת קמ"ח ע"ב. פ) ולשחוק בכדור וכו' כצ"ל עיין תוס' ביצה י"ב ע"א ד"ה דילמא וכו' ובירושלמי פ"ד דתעניות ה"ה, ובמדרש איכה פסוק בלע ה' ולא חמל ועיין בשה"ל סי' קכ"א ובתניא רבתי סי' י"ט. צ) הא לחמא וכו' ולא כהא, וכן הוא

בביאור שורה 9, צ"ל: תוס' ביצה יב, א ד"ה ה"ג.

ממצרים (שמות יב). כל דכפין. כמה ששנינו ק)ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל עד שתחשך. כדי שיאכל מצה לתיאבון. כל דצריך. הראוי לעשות פסח. שאינו טמא. ייתי ויפסח. שלא יהא בכרת. דכת' (במדבר ט) והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה. או שאינו צריך לעשותו שאינו טהור לא יבא ויפסח. דכת' (שם שם) איש [איש] כי יהיה טמא לנפש. וגו': בחדש השני. השתא הכא. לשנה הבאה בארעא דישר'. כדאמ' בראש השנה. ר)בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל. השתא עבדי. כפל מילה. ש)לשנה הבאה. בטעם מלרע. לשון עתיד. בני חורין. יהי רצון שנהיה בני חורין: ונתקן לאומרו בתרגום. דאי אמרי' בלשון עברי כל שרעב יבא ויאכל. נראה כמזמנין את המזיקין. והיא ליל שימורים מן המזיקין. ת)ובלשון ארמי אינן מכירין: כ"ש: מה נשתנה. כמו ששנינו א)חכם בנו שואלו ואם לאו הוא שואל לעצמו. שבכל הלילות של שאר ימים טובים ושבתות לא סגי דלא אכלינן או חמץ או מצה דכת' בהו עונג והיא הסעודה: הרי אני כבן שבעים שנה. ולא בן שבעים שקפצה (עלי) [עליו] זקנה. בשעה שמינוהו נשיא. כמו ששנינו אהדרו ליה ב)תליסר דרי חיוורתא ואותו היום עמד בן זומא ודרש. ימי חייך. הימים. כל. הלילות. ימי חייך היה לו לכתוב. כל לרבות יציאת מצרים. בלילות. פרשה ציצית שבק"ש שיש בה יציאת מצרים. שלא היו נוהגין לומרה בק"ש של ערבית לפי שאינה אלא ביום. כדאמרי' במסכ' ברכות פ"ב. ג)במערבא אמרו הכי. דבר אל בני ישר' ואמרת אליהם אני יי' אלהיכם אמת. והיינו דקא"ר אלעזר. ד)לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. ולא אמת ואמונה. דודאי היו רגילין לקרות ק"ש עם ברכות שלפניה ולאחריה. לא זכיתי. לא נצחתי חכמים שתאמר יציאת מצרים בלילות שאני אומ' אומרים אותה בלילות והם חולקין עלי. ולא יכולתי לנצחם בדבר. לפי שהייתי יחיד. והם רבים. ואין דבריו של אחד במקום רבים. עד שבא בן זומא ודרש פסוק זה. כל ימי חייך. זכיתי. נצחתי. כמו ה)(בהו) [בהא] זכנהו לרבנן. ו)מאן דזכן למלכא. לשון ניצוח הוא: כנגד ארבעה [בנים] דברה תורה. מקראות הכתובים בארבעה פנים. ובכולן כת' כך. הדא למד שלא דברה תורה אלא כנגד ד' בנים: חכם מה הוא אומ' כו'. בסדר ואתחנן כת'. כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי' אלהינו אתכם. הרי בבן חכם הכתוב מדבר. שיודע לדבר ולשאל בלשון חכמה. ואין כאן לומר שהוציא עצמו (עצמו). דכת' אתכם. דהא כת' יי' אלהינו. ומה אתכם. כלומ' אתם שיצאתם ממצרים שהיה הדבר אליכם. וכן החכם שואל. מה העדות והחוקים. כלומר למה אנו אוכלין החגיגה קודם לפסח הלא הפסח עיקר. ואף אתה אמור לו כהילכות הפסח. שלפיכך אנו אוכלין החגיגה קודם לפסח והפסח אחרון לפי שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. בגמר אכילה כשנפטרים מסעודתם אוכלין כזית מבשר הפסח כדי שיהיה הטעם בפיו כל שעה ואחר שיאכל כזית פסח אין מפטירין אפיקומן. כלומ' אינו רשאי ליפטר מסעודתו בדבר (אחד) [אחר] ולומר אפיקומן. הוציאו והביאו מיניין של מאכל בקינוח סעודה. שלא להפקיע טעם פסח (בפיו) [מפיו]. ולכך אנו אוכלין

בסידור רע"ג ובשה"ל סי' רי"ח וכן הוא ברמב"ם סוף ה' חו"מ, ובאבודרהם בסדר הגדה, ומה שהביא שם בשם המחזור ויטרי אין לדקדק למה לא אמר האי לחמא דלחם לשון זכר הוא, והא לשון נקבה הוא, דהא אמרינן הא גברא והא תיובתיה, בכ"י אשר לפני לא מצאתיה. ק) ערב פסחים וכו' פסחים צ"ט ע"ב ועיין בתוס' ד"ה ערב וכו'. ר) בניסן נגאלו וכו' הא כדעת ר' יהושע ר"ה י"א ע"א. ש) לשנה הבאה בטעם מלרע וכו' כפירש"י והר"א ע"א בראשית כ"ט על פסוק והנה רחל בתו באה. ת) ובלשון ארמי וכו' כן אמרו ז"ל על מלאכי השרת שבת י"ב ע"ב, וסוטה ל"ג ע"א. א) חכם בנו שואלו וכו' פסחים קי"ו ע"א. ב) תליסר דרי חיוורתא לפנינו ברכות כ"ח ע"א איתא ואהדרו ליה תמני סרי דרי וכו' ועיין ירשלמי פ"ד דברכות ה"א בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות, ועיין שם פ"א ה"ו אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים, ועיין בגהש"ס שם, ובהערותי לירושלמי ברכות הנדפס במאינץ ע"ש. ג) במערבא אמרי הכי וכו' ברכות י"ד ע"ב. ד) לא זכיתי שתאמר וכו' שם י"ב ע"ב. ה) בהא זכינהו לרבנן כצ"ל נדה נ"ב ע"ב. ו) מאן דזכן למלכא

כזית מצה באחרונה זכר לפסח מקדש ובהדיא גרסי׳ התם. ז)כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר המצה אפיקומן. שיהא צריך שטעמו של חגיגה בפיו וטעמו של פסח. ד״א בלשון יווני אפיקומן כלום של דבר. ה״ג ואף אתה אמור לו כהילכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח ול״ג ואין. מפי ר׳ קלונימוס איש רומי: רשע מה הוא אומ׳ בבא אל פרעה. והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה זאת לכם. מדאמ׳ לכם ולא אמ׳ לנו. הרי הוא כבן רשע שמתכוין להוציא עצמו מן הכלל. לכם היא העבודה ולא לו. ואף אתה הקהה. כמו (שיני בנים) [ושני הבנים] תקהינה (יחזקאל יח). כלומר הכעיסהו ואמו׳ לו כנגדך דברה תורה. בעבור זה עשה יי׳ לי בצאתי ממצרים. אני יצאתי. אבל רשע כמותך לא היה יוצא ולא היה נגאל: תם שאינו לא חכם ולא רשע אלא תמים ואינו חכם לשאול. אומ׳ מה זאת. ס)אתה פסח לו. פתח פיך לאילם. והגדת לבנך. דרוש לו באגדה ופרסם לו את הנס. יכול שיהא חייב לדרוש לו מראש חרש ניסן. ת״ל ביום ההוא. ביום גאולה. יכול יהא חייב לדרוש לו מבעוד יום של יום י״ד. הואיל ונאמר כאן היום. ת״ל בעבור זה. כו׳: כנגד ארבעה בנים דברה תורה. באפי נפשיה קאי ואינו סמוך למה שכת׳ למעלה ברוך הוא כנגד ארבעה בנים. אלא שרוצה לדרוש קודם במקראות הללו אמ׳ קודם לכן. ברוך שנתן תורה לעמו ישר׳ ברוך הוא. ואחר כך אומ׳ כנגד ארבעה בנים. לפני שאינו מעיניין של מעלה הימנה: וירד מצרימה. אנוס היה יעקב אבינו. שנאנס על פי הדיבור של הק׳ שהוא אומ׳ לרדת. וירד משמע על כרחו. מדלא כת׳ ויצא. הדיבר לשון המקרא הוא (ירמי׳ ה). (והדיבר אין בהן) [והדבר אין בהם]. ויגר ללון. ולגור עראי ולא לקבוע יישוב. ויהי שם. מלמד שהיו ישר׳ מצויינין שם. כלומ׳ נתאספו שם יחד במקום אחד בעיר אחת שלא נפרדו בערים. גדול. כולי קרא קדריש. מצויינין. לשון ציון. פרישות דרך ארץ. ע)שהפרישום מנשותיהם שלא לשמש. ואת עמלינו. אילו הבנים. שהן עמל האדם. ומעשה ידיו. (הרחק) [הדחק]. תוכן לבינים. ועברתי והכיתי. אני מיעוט נינהו:

אמרו כשירד. כו׳. אינו מסדר האגדה ואינו כת׳ במכילתי עם שאר דברי אגדה הכתובים על דברי ארמי אובד אבי. ואותו כקל וחומר האמור והלא עבדיו מקיפין אותו כדי שלא ימצא צער בגופו. ואתה מלך כו׳. אטו מי איכא צערא קמי קודשא בריך הוא. והכת׳ הוד והדר לפניו. לפיכך אינו עיקר. ואין ר׳ רגיל לאומרו. ועוד דההיא בבא (בבא) דאמרו כשירד. מפסקת בדרשה שהתחיל ובא לדרוש ויוציאנו יי׳ אלהינו. וגו׳. והפליג בינתיים בדברים אחרים שאינם מן הדרשה ואחר כך חוזר לסיים ולדרוש הפסוק שבידו. כדקת׳ ביד חזקה זו הדבר. לפיכך ריבוי דברים הוא: וזו היא האגדה: ובארץ ישר׳ גזרו שלא לאמרו. ובפרוונצא נהגו לאומרו:

אמרו חכמים כשירד רבון העולם ירדו עמו תשעים אלפי רבבות. מהם מלאכי אש. מהם מלאכי ברד מהם מלאכי חבלה. רתת וחלחלה אוחזת לכל מי שרואה אותם. אמרו לפניו רבונו של עולם הנח לנו ונעשה רצונך. אמ׳ להם הניחו (לו) [לי] ואעשה רצון בניי. אמרו לפניו רבונו של עולם והלא מלך בשר ודם שבראת בעולמך כשהוא יורד למלחמה שריו ועבדיו מקיפין אותו כדי שלא ימצא צער בגופו. ואתה מלך מלכי המלכים הקב״ה דין הוא שאנו עבדיך והם ישר׳ בני בריתך. נרד ונעשה נקמה במצרים. אמ׳ להם לא נתקררה דעתי עד שארד אני בעצמי ואעשה נקמה במצרים: ובמורא גדול. במראה גדול. וכן יורה תרגומו. בחזוונא רבא. ומהו המראה הגדול. זו גילוי השכינה.

סנהדרין ל״ט ע״א, ע״ז י׳ ע״ב. ז) כשם שאין מפטירין וכו׳ פסחים קי״ט ע״ב ע״ש. ס) אתה פסח לו ונכתב על הגליון מן הצד מהמעתיק כן מצאתי בכ״י, ונראה שהוא ט״ס וצ״ל פתח לו, וכן הוא לקמן בלשון האגדה ט״ס. ע) שהפרישום מנשותיהם עיין יומא ע״ד ע״ב זו פרישות דרך ארץ.

שנגלה ונראה להם במצרים וכן הוא אומ׳ במורא גדול במורא גדול במצרים לעיניך. מרכת׳ לעיניך. אלמא מוראם לשון ראייה. במצרים מה הוא אומ׳ כו׳. בעשר מכות שלקו המצריים במצרים נאמר אצבע ובמכות שלקו על הים נאמרה יד. תן לכל אצבע ואצבע עשר מכות. הרי שלקו על הים חמשים מכות: כשמגיע לומ׳ מצה זו. מרור זה. מניח ידו עליהם. לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. דכת׳ בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הק׳. כלומ׳ הרי אנו עצמינו בכלל כל הניסים שעשה לאבותינו שאנחנו בעצמינו יצאנו משם שאם לא יצאו הם עדיין היינו שם:

בא להיסב בביתו טרם יאכל מקדש על היין ועושה סדרו כתיקון רבותינו ולעולם לא ישנה מסדרו. יגרום זה במסורת מטעם ר׳ יוסי הגדול: גפן. קידוש. זמן. נטילת. ירקות. אדמה. וטבל. בצע. עניא. כסא. ונשתנה. נטילת. שלימה מוציא. ופרוס אכילת עמה. חסא. מרור. טבל. כרך. וסער. בצוע. מפטיר. ונוטל. שלישי למזון ורביעי להלל: ואם מקלע יום טוב באפוקי שבתא גרים ליה הכי. גפן. קדש. נר. הבדיל. זמן. נטילת ירקות כו׳: וברכת קידוש כך היא. וכך הוא אומרה:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: ברוך אתה יי׳ אלהנו מ״ה אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג המצות הזה זמן חירותינו באהבה מקרא קודש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים מועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו ב״א יי׳ מקדש ישראל והזמנים:

צו. אינו אומ׳ שעשה נסים מפני שצריך לאומרו באגדה.

ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה: ושותין כוס ראשון: ומברך: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן ועל השדה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפרייה ולשבוע מטובה רחם יי׳ אלהינו על עמך ועל עירך על ארצך ועל נחלתך ותבנה ירושלם עירך במהרה בימינו והעלינו לתוכה ונחמינו בה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך אתה יי׳ על הגפן ועל פרי הגפן: ואי מיקלע פסח בשבת. מתחיל ויכולו. עד לעשות. בורא פרי הגפן: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה זמן חירותינו באהבה מקרא קודש זכר לציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים שבת ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה יי׳ מקדש השבת ישר׳ והזמנים:

צז. שהחיינו: ושותין: ואם מוצאי שבת הוא מברך בורא פרי הגפן: אשר בחר בנו כו׳. עד מקדש ישראל והזמנים: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש: ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קידשת. הבדלת וקדשת את עמך ישר׳ בקדושתך ברוך אתה יי׳ המבדיל בין קודש לקודש: שהחיינו: וסימניך יקנה״ז. יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן: ושותין כוס ראשון: ונוטלין ידיהם ומברכין על נטילת ידים: ומביאין הקערה שבה ירקות ויקח מן הצרפוייל ומברך בורא פרי האדמה: ויטבול בחרוסת ויתן לכולן שיעור כזית ואוכלין. ויקח את השלש מצות ויבצע אחת מהנה וישם חצייה תחת המפה והצייה בין שתי השלימות: ואחר כך יקח כוס שני. ומסלק מן הקערה השני תבשילין גרמה וכוורא. בשר ודג. או ביצה. ומגביה הקערה ואומ׳ הא לחמא

עד גאל ישר׳: ואחר כך יברך על הכוס אשר מזג בורא פרי הגפן. ושותין כוס שני. ולא יברך על הגפן ועל פרי הגפן: ונוטלין את ידיהם ומברכין על נטילת ידים: ויקח את השתי מצות השלימות ויברך עליה המוציא לחם מן הארץ. ועדיין לא יאכל ולא ידבר אלא יחזור ויברך על המצה הפרוסה אשר בין שתי השלימות. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת מצה. ויאכל משתיהן יחד ויתן לכולם ואוכלין: ויטול חסא שקורין בלעז לייטוגא. ומברך ברוך אתה. יי׳ אלהינו מ״ה אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת מרור: ויטבול בחרוסת ויאכל ויתן לכל אחד ואחד: ויטול מהחסא פעם אחרת ומן המצה השלישית ויאכל ביחד בלא ברכה ויתן לכולן ויאכלו. ונכון לעשות מן המצה [השלישית]. כדי לקיים מצוה בשלשתן: ואחר כך יאכל כל צרכו. ואחר סעודתו יקח מן המצה פרוסה אשר תחת המפה ויאכל ויתן לכולם ויאכלו. . . . . ומברכין ברכת המזון ושותין ומברכין על הגפן ועל פרי הגפן. ומוזגין כוס רביעי להלל. ויאמר שפוך חמתך על הגוים. הלל הגדול. המלך. נשמת כל חי. ומברכין בורא פרי הגפן ושותין ומברכין על הגפן ועל פרי הגפן.

סליק סדר הילכות . . . היא האגדה:

הא לחמא ענייא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול. כל דצריך (א) ייתי ויפסח. הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישר׳. הא שתא עבדי לשנה הבאה בני חורין: ולועז:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין: ולועז:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו יי׳ אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ואילו לא הוציא הקב״ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים י) שכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח:

כ) מעשה בר׳ אליעזר ור׳ יהושע ור׳ אלעזר בן עזריה ור׳ עקיבא ור׳ טרפון שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קרית שמע של שחרית:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) פר״ת דל״ג ליה דהאידנא לא אכלו פסחא.

י) שכל המספר ביציאת מצרים וכו׳ אית דהוה גרסי הכי ולזה כיון האבודרהם ה״ג וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, ולא גרסינן וכל המספר ביציאת מצרים דכיון שהוא מצוה עלינו לא אמרינן בה הרי זה משובח אלא מחויב הוא לעשות מה שנצטוה אבל להא דגרסינן וכל המרבה לספר ניחא, והק׳ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, ואפילו בדבור בעלמא שידבר מענין יציאת מצרים יצא ידי חובתו, וכל המרבה לספר הרי זה משובח וכו׳ ובנוסח הרמב״ם סוף ה׳ חו״מ הגירסא שכל המאריך לספר וכו׳. כ) מעשה בר׳ אליעזר וכו׳ מקור זה המעשה לא ידעתי מקומה, ועיין תוס׳ כתובות ק״ה ע״א ד״ה דחשיב וכו׳ הכי נמי אשכחן מעשה ברבי אליעזר ור׳ יהושע ור׳ אלעזר בן עזריה ור׳ עקיבא וכו׳ ובודאי כיונו להך דהכא, ועיין תוס׳ ע״ז מ״ה ע״א ד״ה אמר ר״ע וכו׳ דכמו כן מזכיר באגדת הפסח ר״ע קודם ר״ט וכו׳ אך מקורה נעלם ממני. ועיין בתוספתא סוף פסחים, ובהג״מ הביאה בנוסח ההגדה של הרמב״ם אות א׳ בשינוי ממה שהוא לפנינו:

א״ר אלעזר בן עזריה וכו׳. ברוך המקום וכו׳. מתחלה. ברוך שומר. והיא שעמדה. צא ולמד וכו׳. ויהי שם לגוי גדול. מלמד שהיו ישראל מצויינין (א) שם וכו׳. דבר אחר. ר׳ יוסי הגלילי. כמה מעלות טובות וכו׳ אילו קרבנו לפני הר סיני (ב) וכו׳. על אחת כמה וכמה. רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו׳. בכל דור ודור. לפיכך וכו׳ . . . . ונאמר לפניו שירה (ג) חדשה הללויה. (בלי שום שינוי מנוסחתנו). הללויה הללו (ד). ברוך אתה יי׳ אמ״ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים הגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. כן יי׳ אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבניין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים לכשיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך יי׳ (יי׳) אלהינו ואלהי אבותינו שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה יי׳ גאל ישר׳:

ומברכין ושותין. וכל הסדר כאשר כת׳ למעלה: לאחר ברכת המזון אומ׳:

שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו. שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם: תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב. יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך יי׳ דוחה. יהי דרכם חושך וחלקלקות ומלאך יי׳ רודפם. תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם: האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ל) מצויינין. שכל זמן שהיו ישר׳ פרים ורבים היו נכתבים שמותם בבית המלכות כדי שיטול פרס מבית המלך פלוני כך וכך נפשות יטול כך וכך הדא דכת׳ ויכלכל יוסף וגו׳. לאיש לפי הטף. יותר ממה שהתינוק אוכל מפרפר: ד״א מצויינין שהיו מלבושם ומאכלם משונה מן המצרים ומסומנים היו ויודועים: לקח טוב:

(ב) מ) שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישר׳ שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתם. גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתם: במסכת ע״ז:

(ג) לשון נקבה. וכדאמרי׳ בזולת אי פתרום. שירות אלה לשון שירה מלומדי׳:

(ד) מי כיי׳ אלהינו aמ): בשמים שיהא מגביה לשבת ומשפיל לראות. מגביהי. ומשפילי. מקימי. להושיבי. מושיבי. כולם יו״ד יתירה בהם. המשפילי לראות. שנותן עיניו להסתכל למטה הימנו בשמים ובארץ. להושיבי. להושיב את האביון עם הנדיבים כגון נדיבי עמו. כך עשה לישר׳ שהיו ירודים ומוטים במצרים עד עפר והושיבם לכסא עם מלכים מושיבי עקרת הבית. את העקרה אשר היא מרה ועצורה וקשירה בנים בתוך הבית הוא מושיבה ליעשות אם הבנים שמחה. דוגמ׳ ציון שהיא עקרה יושיבנה אם הבנים. כי חלה גם ילדה ציון את בניה: מעם לועז. עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקודש. וקבירו את [עם] נועז (ישעי׳ לג). וכון ולמד נחלפות זו בזו. כמו (נשבה. לשבה) [נשכה לשכה]. בספר עזרא (נחמי׳ יג): היתה יהודה לקדשו. לקח יהודה לגורלו חבלו וקדושתו. ואף הם קידשו שמו בירידת הים של שרי יהודה רגמתם. הים ראה וינוס. מחמת אימתו של הק׳ נס ונקרע לפני ישר׳ ביציאתם ממצרים. יסוב לאחור. שכל מימי בראשית [נבקעו]. ההרים רקדו. בשעת (מן) [מתן] תורה. שנ׳ למה לך הרים גבנונים. גבעות כבני צאן. מילה. מה לך הים. המשורר שואל והולך לגלות שבחו של הק׳. מלפני אדון חולי ארץ. ועוד מאריך המשורר את השבח ואומ׳ אני יודע על מה נסים ומרקדים שים לך ארץ להתיירא מפני האדון כמו מפני יחילו עמים כלומ׳ מלפני מושל ים לך ארץ לידאג ולהתחלחל שהוא הופך הצור אגם מים. שמן החלמיש יוצאין מים. ד״א חולי ארץ. חלל ארץ יו״ד יתירה בו. למעיינו מים. וייו יתירה בו. כמו חייתו יער:

ע״ש. ל) מצויינין וכו׳ ד״א שהיו מלבושם וכו׳ בפסיקתא דר׳ טובי׳ פ׳ כי תבא ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם וכו׳ ועיין בפסיקתא הנ״ל גם היו נכתבים בפלטין של יוסף ע״ש. מ) שבשעה שבא נחש על חוה וכו׳ ע״ז כ״ב ע״ב. aמ) כל פרושי המקראות דומים כמעט לפירוש רש״י ע״ש. נ) שמשחני למלך מצאתי,

בך. תן להם מה תתן תן להם רחם משכל ושדים צומקים: תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי יי׳.

לא לנו. יי׳ זכרנו. אהבתי. מה אשיב. הודו. מן המצר. אנא. ברוך הבא בשם יי׳ וכו׳.

בגליון הכתב יד נכתב:

לא לנו יי׳ לא לנו. בשבילנו ורוע מעשינו תעשה עמנו. כי לשמך תן כבוד כדי שלא יאמרו איה אלהיהם. ואלהינו נודע שבשמים הוא. פה להם. פה עשו להם ואינם מדברים. עינים חרוטות להם ואינם רואים. אזנים כריות להם ואינם שומעים. אף להם ואינם מריחים בו. אַף זה קמץ. כמו נזמי האף. אַף שם דבר. אבל אף אין יש רוח בפיהם. נקוד בפתח. כמו אף כי אמר אלי. ולא ימישון. כמו אולי ימשני אבי. כמוהם יהיו עושיהם. ובוטחיהם יהיו לאפס. עזרם ומגינם של ישר׳ הוא. בית אהרן. בית אהרן אינם כלולים עמהם. שאין נלוים עמהם. יראי יי׳ אילו הצדיקים:

יי׳ זכרנו. בטוח המשורר אחרי שזיקם שהזכירים יברך. כשיזכור בניו יברכם. הזכר לצדיק לברכה. יוסף יי׳. (יוסף י״י). גם המשורר מברכם. השמים שמים ליי׳. השמים ברא לשבתו. והארץ נתן לשכון שם בריותיו. זהו כל אשר חפץ עשה. ובכך שביבותו. שהוא עושה שמים וארץ. לא המתים יהללויה. מוסב על לא לנו. לומר הדין עליך שתתן כבוד לשמך שלא ידונו ולא ימיתונו אויבינו בתוך הגלות. כי מה בצע לך בדמינו אם נמות בידיהם. הרי לא המתים יהללויה אבל אנחנו נברך יה בעודנו חיים:

אהבתי כי ישמע יי׳. אהבתי שישמע יי׳ את קולי. ובימי אקרא. בימי אני אקראנו. ובימי גאולתי אשבחנו. חבלי מות. חבורות אויבינו המבקשים להמיתני. חבלי מות. חבלי שאול. כולם לשון חבורות הם. כמו חבל (רואים) [נבאים]. ומצרי שאול. גבולות שאול. בארצות החיים. בארץ ישר׳. (שירשוני) [שגרשוני] אויבי ורודפיי ממנה בימי שאול ועל כרחם חזרתי. האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ציבא שאמ׳ על מפיבושת כשאדבר הנה [לך] כל אשר למפיבושת. (או) [אז] אני עניתי. דברתי (מזה) [קשה] ונעניתי לך. אני אמרתי בחפזי לנוס מפני אבשלום. כל האדם כוזב ובוגד באוהבו. כי ראיתי בני מבקש נפשי. וכל ישר׳ גומלים לי רעה תחת טובה. לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבושת כוזב ובוגד בי. כל לשון כזב אינה אלא חסרון מבטח שבטח. פליינצא בי. כמו אשר לא יכזבו מימיו. ויש פותרין אותו. אני אמרתי בחפזי בסלע המחלקות שהיו שאול ואנשיו עוטרים (אלי) [עלי] ואל אנשיי לתופסינו. והם נאמ׳ ויהי דוד נחפז ללכת. כל האדם כוזב. אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב. נ) שמשחני למלך. וכו׳ כוס ישועות אשא. אביא הנסכים על התודות שנדרתי. כמו שאמ׳ לך אזבח זבח תודה. ועל אותו הכוס בשמך אקרא על ישועה זו. שהרי אין הלוי אומר שירו אלא על היין. נגדה נא לכל עמו נגד כל עמו. יקר בעיני יי׳. הראני הק׳ שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו. המותה. כמו הביתה. החוצה. ס) עבדך בן אמתך. אין דומה תרבות לעבד לקוח מן השוק. פתחת למוסרי. לקחת מעל צוארי מסורות ומוטות. זבח תודה. הודייה על נסים שעשית לי. נדרי. קרבני שהבאתי. בתוככי. כמו בתוכך. כי גבר עלינו חסדו. ואף כי אנחני אשר גבר עלינו חסדו. ואמת יי׳ לעולם. שמור הבטחתו שהבטיח את האבות: טוב לחסות ביי׳. חסיון אינו אלא לשון ע) (חביון) [חסיון] כל ודבר (מועיל) [מועט]. ומבטח דבר בריא הוא וסמך חזק. ואע״פ כן טוב לחסות ביי׳ מהבטחה בני אדם. כל גוים סבבוני. במלחמת גוג ומגוג שכל הגוים [יהיו] שם כמה שנ׳ [ואספתי את] כל הגוים אל ירושלם למלחמה (זכריה יד). אמילם לשון ימל וינבם. אכריתם. דועכו. כל לשון דעיכה לשון קפילה וניתור ממהר להיות ניתור ונתק ממקומו. על [כן] הוא נופל על לשון אש ועל לשון מים. כגון פ) נדעכו ממקומם. וכן נרו עליו ידעך. כדרך שלהבת האש הניתקת מן הפתילה ועולה למעלה כשהיא כבה. דחה דחיתני. אתה... אויבי. עזי. גבורת הק׳ היה לי לישועה. צ) עזי יו״ד יתירה. רינה וישועה תהיה לעתיד באהלי צדיקים. ומה קול הרינה ימין יי׳ עושה חיל ירננו. ימין יי׳ רוממה וגו׳. לא אמות

ואח״כ מתחיל הדבור כוס ישעות כצ״ל וכן הוא בפירש״י שם. ס) עבדך בן אמתך, אין דומה וכו׳ מדרש תהלים מזמור קט״ז. ע) חסיון צ״ל ודבר מועט כצ״ל. פ) נדעכו ממקומם (איוב ו׳), וכן נרו עליו ידעך (שם י״ח). צ) עזי יוד יתירה, ובפירש״י מוסיף כי לא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וע״כ וזמרת דבוק לתיבת השם ואינך יכול לפרשו וזמרתי, ואל תתמה על ויהי לי שלא אמר היה לי לישועה שהרבה כאלת

יהללוך (א) יי׳ אלהינו כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך ועמך בית ישראל ברינה יודו ויברכו וישבחו ויקדשו וירוממו ויפארו ויהללו את שם קדשך הוד והדר יתנו לזכר מלכותך כי לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר בכל יום תמיד כי מעולם ועד עולם אתה אל. ברוך אתה יי׳ מלך מהולל בתשבחות:

שיר המעלות הנה ברכו את יי׳ כל עבדי יי׳ העומדים בבית יי׳ בלילות: שאו ידכם קודש וברכו את יי׳: יברכך יי׳ מציון עושה שמים וארץ:

הללו יה הללו את שם יי׳ הללו עבדי יי׳: שעומדים בבית יי׳ בחצרות בית אלהינו: כו׳: הלל הגדול: הודו ליי׳ כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: כו׳: נשמת כל חי: וחותם בישתבח: ואומר:

ק. מזמור לדוד יי׳ רעי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני: נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני: תערוך לפני שלחן נגד צררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית יי׳ לאורך ימים:

ומברכין ושותין כוס רביעי:

קא. א)יצלצלו חובבים קול שמחה וגילים. זבול כוננו רועים להמוני דגלים: טבח יובל שיי אלים ועגלים. ויעלו בשנה מדי שלש רגלים: איותה לה נפשי משוש חדשי ומועדי. חגים ינקופו ושמחת בית וועדי. סיברתי עד מה ואין דורש בעדי. מביאי התודה בית יי׳ רגילים: טבח: בת נדיב בנעלים יפו פעמיך. טהורה מנחתך וערבו טעמייך. עליזי גאוותך וזמירות נעימייך. נצו גם נעו טלטלים וגולים: טבח: גלל

בגליון הכתב יד נכתב:

אני כנסת ישר׳ כשאר אומות העולם כי אחיה וגו׳. יסר יסרני (בג׳) [בגלות] והם נתכפרו עוונותי. ולמות לא יתן אותי. פתחו לי שערי צדק. ואילו הן שערי צדק. זה השער של בית המקדש שהוא ליי׳. והצדיקי׳ יבואו בו. והם אודך כי עניתני מן הגליות: אבן מאסו הבונים. עם שהיה שפל בין האומות. מאת יי׳ היתה זאת. כן יאמרו הכל. ברוך הבא. יאמרו למביאי ביכורים ועולי רגלים. ברכנוכם. ברכנו אתכם. אסרו חג. הזבחים והחגיגות שהם קונים ובודקים ממום קושרין בכרעי מטותיהן עד שיביאום בעזרה לקרנות המזבח. ויש לפתור כל סוף המזמור הזה מן לא (כי) אמות כי אחיה נאמ׳ בדוד עצמו יסר יסרני וגו׳. על מעשה בת שבע בייסורין. כגון ק) ואת הכבשה ישלם ארבעתים. ר) וששה חדשים נצטרע דוד. ולמות לא נתנני. שנ׳ ש) גם יי׳ העביר חטאתכם (ולא) [לא] תמות. פתחו לי שערי צדק. אותם שערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם ליי׳ והצדיקים באו בהן. אודך כי עניתני. מיכן ואילך אמרו דוד ושמואל וישי ואחי דוד. כמו שמפורש בערבי פסחים מי שאמ׳ זה לא אמ׳ זה:

(א) ת)הרב ר׳ אליעזר היה אומ׳ קודם יהללוך הלל הגדול ונשמת וישתבח וחותם בישתבח· ובכולהו . . . . דערבי פסחים ויש שמתחיל. יהללוך עד אתה אל. ואינו חותם. ומתחיל הודו. כי חסדו ונשמת. וחותם בישתבח ואשר הנהיגו לחתום ביהללוך על דבר חולה שהתירו לו הלל הגדול ונשמת וישתבח וחותם בישתבח על חמשי: מהיכן הלל גדול. ר׳ יוחנן אומ׳ משיר המעלות. והללויה. והודו ליי׳ כי טוב. עד על נהרות בבל. והילכתא כר׳ יוחנן: חזק:

במקרא וכו׳ ועיין בא״ע שם. ק) ואת הכבשה וגו׳ (שמואל ב י״ב). ר) וששה חדשים נצטרע דוד יומא כ״ב ע״ב. ש) גם ה׳ העביר חטאתך וגו׳ (שמואל ב׳ י״ב), כמו שמפורש בע״פ קי״ט ע״א. ת) הרב ר׳ אליעזר וכו׳ עיין פסחים קי״ח ע״א ורש״י ורשב״ם שם ד״ה ה״ג וכו׳ ורשב״ם שם ד״ה ור״י אמר וכו׳ ועיין בטור א״ח סי׳ ת״פ. א) יצלצלו חובבים וכו׳ בת נדיב בנעלים יפו פעמיך, מיוסד על מאמר חז״ל חגיגה ג׳ ע״א, וסוכה מ״ט ע״ב מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה נאין רגליהון של ישראל בשעה שעולין לרגל וכו׳. יביאון מנחתי עיים עצם וכעלה? אולי צ״ל איים וציים וכאלה, ע״פ הכתוב תהלים ע״ב מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, לפניו יכרעו ציים,

בו ידותון בשיר לעולה. יביאון מנחתי עיים עצם וכעלה (?) פיטום הקטורת עשן עתר לבעלה הבאיש זבוב מות חביתים נפגלים: טבח: דגלי המון חוגג בקול רִנָּה ותודה. כסא יום החג ומשפט העבודה. ציפיתי עת תשוב ואין עומד בסעודה. אבד כל חזון דברים לא נגלים: טבח: העז את מקנך כמו חזון ביאר לילה גם יומם אור חיים האר. קחה לי לבוש ישע כחתן יכהן פאר. וכלכלה תעדה נזמים ועגילים: טבח: וועד שכינתך בנותני שבחך. מחים עם אילים. יכונו מטבחך. ריווי יז נצחם יעלו מזבחך. לארבע קרנותיו רבועים ולא עגולים: טבח: זמרה וקול תודה בנבל וכינור. נגן ינגן עם יגע בציבור. (?) שערים יפתחו ושער ניקנור. תבואנה תופפות מדביר ומרוגלים. טבח יובל שיי אילים ועגלים. ויעלו בשנה מדי שלש רגלים:

בפסח ערבית שחרית ומנחה מתפלל אבות וגבורות וקדושת השם: ואומ׳.

אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכינו לעבודך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת:

ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג המצות הזה זמן חירותינו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים:

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא יגיע יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרונינו ופקדונינו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישר׳ לפניך לפליטה לטובה. לחן לחסד לרחמים ולשלום ביום חג המצות הזה. זכרינו יי׳ אלהינו בו לטובה ופוקדינו בו לברכה. והושיענו בו לחיים טובים. בדבר ישועה ורחמים חוס וחנינו וחמול ורחם עלינו והושיענו ומלטינו מכל צרה ויגון כי אל מלך חנון ורחום אתה:

והשיאנו יי׳ אלהינו את ברכת מועדיך לחיים לשמחה ולשלום כאשר רצית ואמרת לברכינו. וקדשינו במצותך. ותן חלקנו בתורתך. ושבעינו מטובך ושמחינו בישועתך וטהר לבינו לעובדך באמת. והנחילנו יי׳ אלהינו בשמחה ובששון מועדי קדשך. ב״א יי׳ מקדש ישר׳ והזמנים: רצה: אם חל להיות בשבת מזכיר של שבת. ואומ׳. ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות זמן חירותינו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים: וחותם ב״א יי׳ מקדש השבת ישר׳ והזמנים: וכן בברכת המזון מזכיר של יום טוב בבונה ירושלים: ולאחר תפילת לחש אומר השליח ציבור קדיש שלם: ואין אומ׳ במה מדליקין כל עיקר: נמנעו מלקדש על היין בבית הכנסת שלא להוסיף על ד׳ כוסות. ואין לך עני בישר׳ שאין לו כוס בביתו: ואם חל להיות בשבת לאחר סיום תפלת לחש אומ׳ השליח ויכולו: מגן אבות בדברו: וחותם מקדש השבת: ואין צריך להזכיר של יום טוב. א)דאמ׳ רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית: ביום טוב בפסח או שאר ימים טובים שחלו להיות במוצאי שבת מתפלל ותודיענו. דאמ׳ רב יוסף אנו תקינו לן רב ושמואל ב)מרגניתא בבבל ותודיענו: וכך הוא מתפלל:

ענן עתר לבעלה. הכוונה על הקב״ה ע״פ מדוי״ר פי״א אמר שלמה אנא חמיתיה מצומצם בינוהן הה״ד נודע בשערים בעלה וגו׳ משלי ל״א. עם יגע בציבור? אולי צ״ל בצנור תחת בציבור והוא מלשון הכתוב (שבת ה׳) כל מכה יבוסי ויגע בצינור, על דבר זה הערני בטובו הרב רשזח״ה נ״י. כאשר רמזתי ע״י סימנים בראשי האותיות ניכר ששם הפייטן הוא יצחק והוא סידר את הפיוט על סדר אח״ס בט״ע גי״ף (סדר זה נזכר גם בתלמוד במס׳ שבת ק״ד) וכפי עדות החכם צונץ בליטעראטורגעשיכטע שלו ע׳ 168 הפייטן הוא ר׳ יצחק בר שמואל ע״ש. א) דאמר רבא

שורה 1, צ״ל : כשיר. שם, ע ש ן צ״ל ענן.
שורה 2, צ״ל : נדגלים.
שורה 3, ואין עומד בסודה.
שורה 5, ו כ ל כ ל ה צ״ל : וככלה.

קב. אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו. ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכינו לעבודתיך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת:

קג. ותודיענו משפטי צדקך ותלמדינו לעשות בהם החוקי רצונך ותתן לנו יי׳ אלהינו משפטים ישרים ותורת אמת חוקים ומצות טובים ותנחילנו יי׳ אלהינו זמני ששון ומועדי קודשך וחגי נדבה. ותורישנו יי׳ אלהינו קדושת שבת וכבוד מועד וחגינת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום [טוב] הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת. הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך: ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה מועדים. כו׳:

מתחילה היו אומרים ותודיענו במקום והשיאנו. והיו חותמין המבדיל בין קודש לקודש. ולא יפה עושין כן. שהן מדלגין ברכה שביעית דהואיל ולא בירך ברכת היום מקדש ישראל והזמנים מעלה עליו כאילו לא התפלל כלל: ואין אומ׳ ויתן לך: בשחרית מתפלל כמו בערבית: ומברכין לגמור את ההלל: יתגדל. תתקבל: ובמוסף מוציאין שתי תורות. באחת קורין ג)פרשת משכו עד מארץ מצרים על צבאותם: וקורין חמשה. ד)אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם. ובשניה. קורא המפטיר בפרשת פנחס דבחדש הראשון עד סוף הפרשה: ושליח ציבור אומ׳ קדיש עד דאמירן. ומפטיר ביהושע מן ויאמר יהושע. עד ויהי שמעו בכל הארץ: ואומ׳ מפטיר ברכות שלאחריהם: ואומ׳ על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום חג המצות הזה שנתת לנו יי׳ אלהינו לקדושה ולמנוחה לששון ולשמחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי׳ אלהינו אנו מודים לך ומברכין אותך יתברך שמך בפה כל חי תמיד לעולם ועד ברוך אתה יי׳ מקדש ישר׳ והזמנים: ואם שבת הוא חותם מקדש השבת ישר׳ והזמנים: אשרי: קדיש עד דאמירן: ועומדין למוסף: ואינו מזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם: שכך שנינו ה)העובר לפני התיבה ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: ו)אבל מבקשין על הטל. משיב הרוח ומוריד הטל: ואומר קדושת השם: אתה בחרתנו: עד זכר ליציאת מצרים:

קד. מפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו ואין אנו יכולין לעלות וליראות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך ולעשות חובותינו לפניך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמך הרבים ותבנהו מהרה ותגדל כבודו ותבנה עירך ותחדש את היכלך ותכונן את מקדשך ותכנס את גליות ישר׳ לתוכו ותמלוך עליהם מהרה בהדרך בשבחך בתפארתך בבית בחירתך. אבינו מלכינו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי. וקרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. אנא יי׳ אלהינו ושם נעשה לפניך את קורבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהילכתן: את מוסף יום חג המצות הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור: ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח ליי׳. ונאמ׳ ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל: ונאמר ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת

יו״ט וכו׳ שבת כ״ד ע״ב. ב) מרגניתא בבבל וכו׳ ברכות ל״ג ע״ב. ג) פרשת משכו מגילה ל״א ע״א. ד) אין פוחתין אבל וכו׳ הוא כפשטות לשון המשנה מגילה כ״א ע״א דאבל מוסיפין עליהן קאי ג״כ איו״ט וכדמשמע גם מפירש״י דפירש דטעם דאין מוסיפין משום בטול מלאכה אבל ביו״ט דליכא בטול מלאכה מוסיפין, וכן הוא דעת הרמב״ם בפרק י״ב הט״ז מה׳ תפילה, ועיין ברמ״א א״ח סי׳ תפ״ב שהביא דעת הי״מ בר״ן מגילה פרק הקורא דמוסיפין קאי רק אשבת ולא איו״ט ע״ש. ה) העובר לפני התיבה וכו׳ תענית ב׳ ע״א. ו) אבל מבקשין על הטל וכו׳ עיין ברכות כ״ט

עבודה לא תעשו: ונאמ׳ והקרבתם אשה עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימים יהיו לכם: ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידין כהילכתן: אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך בנה ביתך כבתחילה והיכלך כבראשונה וכונן מקדשך על מכונו והראינו בבניינו. ושמחינו בתיקונו. והשב כהנים לעבודתם. ולוים לשירן ולזמרם. וישר׳ לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשילוש פעמי רגלינו ככתוב בתורתך. שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יי׳ אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני יי׳ ריקם: נאמ׳ איש כמתנת ידו כברכת יי׳ אלהיך אשר נתן לך: והשיאנו: עד מקדש ישר׳ והזמנים: רצה: מודים: ושים שלום: קדיש כו׳:

והיה לפנות ערב יבאו לבית הכנסת. ואומ׳ אשרי. ועומד שליח ציבור ואומ׳ ובא לציון וסדר קדושה: קדיש. עד דאמירן: ומתפללין כמו בשחרית: ולאחר סיום תפילת ערבית מברכין: ברוך אתה יי׳ אלהינו מ״ה אשר קדשנו במצותיו וציונו ז)על ספירת העומר ח)היום יום אחד: ט)יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו: וכן כל לילה ולילה עד שבועות: י)ומצוה למימני שבועי ומצוה למימני יומי. כ)ובעמידה. לפי שכל מעשה העומר בעמידה היה. ועוד כת׳ מהחל חרמש בקמה. אל תקרי בקמה אלא בקומה. ת׳: ל)ר׳ התפלל ערבית ביום. ולא רצה

ע״ב תוס׳ ד״ה הא דאדכר וכו׳ לכך יש בני אדם וכו׳. ז) על ספירת העומר, עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ מ״ה, מ״ו, ובר״ן פ״ק דפסחים ד״ה ומיהו וכו׳ ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ רנ״ט, ובספר תמים דעים להראב״ד סי׳ קע״ט, ובראש פ״ק דפסחים סי׳ י׳ ובסוף מס׳ ר״ה ועיין בהגהותי לעיל סי׳ רפ״ג. ח) היום יום אחד, ולדעת המחבר אין צריך לפרש ולומר לעומר, ולא כן בספר הפרדס סי׳ מ״ו משם ספר האורה וז״ל והדר ממני יום אחד לעומר וצריך לאדכורי עומר וכו׳ וכן הוא בסי׳ קמ״ג, ועיין בשו״ת הרשב״א סי׳ תנ״ז הובא בב״י סי׳ תפ״ט שאלת אם צריך לומר היום כך וכך לעומר, או היום כך וכך, תשובה הכל אחד אבל יותר ראוי לומר כך וכך לעומר כדי לבאר יותר, ובמהרי״ץ גאות איתא כדעת המחבר היום יום אחד, ותו לא. ט) יהי רצון וכו׳ עיין תוס׳ מגילה כ׳ ע״ב ד״ה כל הלילה וכו׳ ועיין בשה״ל סי׳ רל״ד. י) ומצוה למימני שבועי וכו׳ מנחות ס״ו ע״א. כ) ובעמידה וכו׳ עיין רא״ש סוף פסחים שכתב וכי מברכין מברכים מעומד דת״ר בקמה תחל לספור אל תיקרי בקמה אלא בקומה, וכבר העיר שם מהרי״ב שלא נמצא ברייתא כזו בש״ס ע״ש אך נזכר זה הדרש בפסיקתא דר׳ טובי׳ פרשה לך לך, ובפרשה אמור, וכן הובא בסוף בעל העיטור בשם ר׳ טובי׳, ועיין בברכי יוסף א״ח סי׳ ח׳, ובסי׳ תקפ״ה. ל) ר׳ התפלל ערבית ביום וכו׳ וכן הביא ברד״א בשם המחזור ויטרי ע״ש וכן ראיתי בספר או״ה כת״י לרש״י ז״ל וז״ל בין פסח לעצרת בצבור ממהרין תפלת ערבית מבעוד יום ומונה ר׳ עם הצבור ימים ושבועות בלא ברכה, מימר אמר אם אזכור בלילה בביתי אחזור ואברך כדין ונמצא שלא ברכתי ברכה לבטלה קודם שקיעת החמה, ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה, וע״פ שנים עדים יקום דבר שהוא כדברי השואל שאמרה בשם רש״י הובא בשו״ת הרשב״א סי׳ רל״ה וז״ל ומה שאמרת בשם רש״י ז״ל בענין ספירת העומר כשממהרין הצבור תפלת הערב מבעוד יום שמונה עם הצבור ימים ושבועות דמימר אמר אם אזכור בלילה בביתי אחזור ואברך ונמצא שלא ברכתי ברכה לבטלה קודם שקיעת החמה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה, לא ידעתי אנה כתב רש״י ז״ל, ואני תמה אם אמרה הרב ז״ל. ואם אמרה אחר משמו אומר אני שתלה בוקי סריקי ברבינו ז״ל דכל שמנה מבעוד יום לא עשה ולא כלום אלא הרי הוא עומד ביום ראשון ומונה יום שני, ואדרבה כמעיד מה שאינו, ואם שמא יצא בספירה זו כמו בק״ש של ערב א״כ כבר יצא ידי ספירה וכשחוזר ומברך בלילה נמצאת ברכה לבטלה סוף דבר לא ידעתי לזה ענין ואין הרב ז״ל חתום עליו עכ״ל, ובשה״ל סי׳ רל״ד הובא דין זה בשם ר׳ יצחק ובשה״ל הקצר בשם ר׳ יצחק ב״ר יהודה ז״ל וכן הוא בתניא רבתי סי׳ נ׳ אמנם קושית הרשב״א במקומה עומדת על מי שאמרה, ועיין בב״י על הטור א״ח סי׳ תפ״ט הביא זה הדין בשם הרד״א משם המח״ו ולא הזכיר דעת הרשב״א החולק, וביותר קשה שהרד״א אחר שהביא דעת המח״ו כתב וז״ל אבל כתב הרמב״ם אם מנה ולא בירך יצא וכן עיקר, ולפיכך צריך ליזהר מי ששואל אותו חבירו כמה ימי הספירה שיאמר לו אתמול היה כך וכך שאם אמר לו היום כך וכך נמצא שכבר מנה ואינו יכול לחזור ולמנות בברכה, ודוקא כשהגיע זמן הספירה דהיינו בין השמשות אבל אם שאל אותו ביום ואמר לו כמה יהא לנו מהספירה זאת הלילה יכול לומר כך וכך הם ואין בזה חשש עכ״ל וא״כ קשה איך הב״י בא״ח שם הביא שני הדינים לפסק הלכה, בסעיף ג׳ הביא דעת המח״ו, ובסעיף ד׳ הביא סוף דעת הרד״א שחזר ממה שכתב בראשונה והביא דעתו לפי דעת

בסוף העמוד, בקומה עיין ריצ״ג ח״ב קח.

לברך על ספירת העומר עם האחרים כי היה דואג שמא יעשה ברכה לבטלה. וספר עם האחרים ולא בירך. והיינו תמיהים ספירה זו למה. ואמ' [שמא] אשכח ונמצאתי קרח מיכן ומיכן:

הילכות העומר.

קה. **העומר** שהיו ישר' עושין היו ארבעים ושלש בצים וחומש ביצה. במשקל אילו הבצים כך משקל עומר ומן שיעור כזה חייב להפריש חלה: קודם היו חוקרין בארץ ישראל על העומר [נ]באיזה מקום ימצא תחילה. [ס]והיו קוצרין אותו בערב הפסח. וממחרת הפסח היו מקריבין אותו לפני הארון מבחוץ. ונוטלו הכהן ומרימו. ומוליכו ומביאו. והיה טוחנו. ועושה ממנו לחם. ונותנו אל כהן גדול ואוכלו. ואחר כך היו החיטין מותרין לקצר ולאכל לכל ישראל. והעומר הזה מן חלק אחד של שדה היו מביאין אותו. אבל ביכורים של פירות [ע]כל זמן שרואים אותו אחד ואחד מישר' בגנו ובכרמו התאנים והענבים [פ]או כל מיני פירות המבכרות תחילה היה עושה בה סימן. ואחר כך ממלא את הטנא ומביאו לכהן. ומקריבו לפני הארון בחוץ. ומרימו ומוליכו. ומביאו ואוכלו הכהן [צ]עם כל אנשי ביתו. ומותרים כל אחד ואחד בפירותיו: סליק: ע"כ:

למחר מברכין כמו כן לגמור את ההלל. ומוציאין שתי תורות. [ק]וקורין שור או כשב. עד וידבר משה את מועדי יי' אל בני ישראל: ומפטיר קרי כדאתמול. ומפטיר במלכים. בן שמנה שנה יאשיהו עד ואחריו לא קם כמוהו: אשרי: קדיש: ומתפללים כיום ראשון: זו היא תפילת מוסף של שני ימים הראשונים: ומשעברו שוב [ר]אין מברכין לגמור את ההלל אלא לקרות. לפי שאין חלוקין בקורבנותיהם. ואל יאמר (מפני) [במפני] חטאינו. אילו הפסוקים. ובחמשה עשר. וביום הראשון. אלא כאמור. והקרבתם: ויגמור הפרשה. וביום השביעי בכלל. להעיד על החג הבא לפניו. ועוד שאין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקין. אבל היאך תקרא ובחדש הראשון להיות ארבעה עשר וחמשה עשר וכבר הלכו להם:

קו. **אמנם** ביום הראשון קורין את ארבעה עשר להגיד הילכות החודש הראשון. וכל חקת הפסח ומשפטו: ת': וזה טעם סדר הפרשיות וסדר קרייתם: ביום הראשון משכו. שהיא עיקר מצות הפסח ואזהרותיו. היאך נצטוו אבותינו. ואחר כך שור או כשב ששם מזהיר ומפרש דיני המועדות: ומשם ואילך ד' ימי חול המועד קורין ד' פרשיות. וכל אחת מקדמת בתורה יותר מחבירתה וכמו שהיא מוקדמת מקדימין לה לקרותה קודם לחבירתה. וזה הטעם שאנו מקדימין קדש. לאם כסף. ולחברותיה. ואפילו

הרמב"ם, ועיין במ"א שם ס"ק ז', ובביאורי הגר"א שם ס"ק ה' וצ"ע. מ) העומר וכו' הי' ארבעים ושלש בצים וכו' כדכתיב והעומר עשירית האיפה הוא (שמות ט"ז) האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' בצים נמצא עשירית האיפה מ"ג בצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות רש"י שם ועיין עירובין פ"ג ע"ב ובתוס' שם ד"ה שבעה וכו'. נ) באיזה מקום ימצא תחילה מנחות ס"ד ע"ב. ס) והיו קוצרין אותו בערב הפסח, המחבר קיצר מאד בה' הקרבת העומר והמעט שהביא צריך תיקון וביאור ור"ל בערב של יום ראשון של פסח שהוא בליל ט"ז של פסח עיין מנחות ס"ה ע"א ורמב"ם פ"ז מה' תמידין ומוספים ה"ג. ומרימו ומוליכו ומביאו, עיין מנחות ס"א ע"א ועיין רמב"ם פי"ב מה' מעשה הקרבנות ה"ו. והיה טוחנו, פירש מקודם עיין מנחות ס"ו ע"א נתנוהו לריחים וכו' ולא הזכיר דין הקומץ והקטרתו ע"ג מזבח. ועושה ממנו לחם ונותנו אל כהן גדול ואוכלו, אין לדברים הללו שום ביאור. ובדוחק י"ל דקאי על הנשאר לאחר הקטרת הקומץ שנותנו לכהן ואוכלו כשירי כל המנחות הנאכל לכהנים, ותיבת גדול הוא ט"ס. ואח"כ היו החיטין מותרין וכו' וה"ה שאר חמשת המינים. ע) כל זמן שרואים וכו' בכורים פ"ג משנה א'. פ) או כל מיני פירות היינו משבעת המינים מנחות פ"ד ע"א. צ) עם כל אנשי ביתו עיין סוף מס' בכורים (כל דברי המחבר מתחילת העומר וכו' עד סופו כל אחד ואחד בפירותיו, נמצא נדפס אות באות בקונטרס תורתן של ראשונים צד 20). ק) וקורין שור וכו' מגילה ל"א ע"א. ר) אין מברכין לגמור

חל שבת להיות באחד מימות של חול מועד ס) שקורין בה פרשת ראה. למחר קורין פרשה המוקדמת ולא תפסיד את מקומה. אבל האחרונה תדחה. והכי נמי אמרי' בסוכה ח) שאחרון נדחה:

ל) [בשביעי] של פסח קורין בשלח. אע"ג שהיא מוקדמת יותר מקצת מהם. לפי שביום ז' עברו הים ואמרו שירה: כל הבכור מאוחרת לכולן. ויש בה מצות וחוקים: ואם לא תפרש כן יש לך לתמוה על הסדר. למה סידרו חכמים כן. אימא איפכא: הילכך נראה כמו שפירשתי. ועיקר: פר"ת:

ואני אומ' בראשון להזהיר על הילכות פסח. ובשני שור או כשב. על שם וספרתם לכם שהיא למחרת יום טוב ראשון. ודיני מועדות. ולא על סדר פרשיות אלא על סדר הימים. קדש. כסף. פסל. מדבר. ארבעת אילו כסדר פרשיות. וקדש. על שם שמכת בכורות תחלה. ונקדשו על דבר זה בכורות ישראל. לכך נקראת תחילה. וכסף. פסל. שתיהן מזהירות על חילול המועדות. ג) כדאמרי' אלהי מסכה לא תעשה לך. וסמיך ליה. את חג המצות תשמור (שמות לד). לומ' לך כל המבזה את המועדות כעובד ע"ז. וכת' תשמר. ודרשי' במועד קטן ובאין דורשין. לימד על חולו של מועד שאסור בעשית מלאכה. במדבר. שילוח טמאים לפסח שני. אחרי הילכות פסח יש לנו לאומרה. שלח. ליל שביעי ירדו לים. ובשחרית אמרו שירה. וזה פי' הקונ'. בוכרא. כד' בפ' בני העיר לאומרה בשמיני עצרת על שיש בה מצות וחוקים ובכור להזהיר על המתנות ולהחזיר לבעליהן: כנ"ל איתו: ע"כ ת': ביום השלישי. שהוא חול המועד. קורין בבא אל פרעה קדש לי כל בכור. עד ויהי בשלח: ביום הרביעי. שהוא שני לחול המועד. קורין אם כסף תלוה. עד לא תבשל גדי בחלב אמו: ביום החמשי. שהוא שלישי למועד. קורין בכי תשא. פסל לך. עד בחלב אמו: ביום הששי. שהוא רביעי לחול המועד. קורין בבהעלתך. במדבר סיני בשנה השנית. עד לגר ולאזרח הארץ: ובאילו ד' ימים של חול המועד בכל יום מוציאין שתי תורות. וקורין באחת שלשה בענייננו של יום כאשר פירשנו. כמו שסידרו רבותינו משך. תורא כו'. הרביעי קורא בספר תורה שנייה בפנחס. מן והקרבתם עד וביום הביכורים: מתוך שהוא בא להיכר חובת היום. כדאמ' ג) כל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה חד גברא. לפיכך הנהיגו לייחד לו יחיד לקרות בפרשת מוסף: על ששאל אם שכחן וקראו ד' בעניינו של יום ולא קראו פרשת קרבן מוסף: אמנם כן נראה בעיני. שיחזור שליח ציבור ויקרא בפרשת והקרבתם. דהך רביעי כמאן דליתיה דמי. ואי איפשר שאין קורין בקורבנות דחובה. לפיכך יחזור שליח ציבור ויפתח ספר תורה ויקרא לכל מי שירצה או לרביעי או לאחר. ואין להקפיד בכך:

ד) ובמסכת סופרים יש מעין (דכר) [דבר] זה. כל ימות הפסח האחרון קורא והקרבתם. וקורא נמי וביום השביעי. דחדא פרשה היא ואין לשנות כלל: שלמה בר שמשון:

ומחזירין התורות למקומן. ואומ' שליח ציבור לפני התיבה. אשרי ובא לציון: סדר קרושה. כמנהג חול גמור: קדיש: עד דאמירן: ועומדין למוסף. ומתפללין מגן. ומחיה. ומושלש: ואו' אתה בחרתנו. עד זכר לציאת מצרים. מפני חטאינו: כאמור והקרבתם: עד כהילכתו. מלך רחמן: והשיאנו: עבודה. הודאה. וברכת כהנים: שים שלום: קדיש כו'. וזהו הסימן שקבעו חכמים: משך. תורא. קדש. בכספא. פסל.

וכו' עיין ערוכין י' ע"ב, ובתוס' שם ע"א ד"ה י"ח ימים וכו'. ס) שקורין בה פרשת ראה וכו' מגילה ל"א ע"א. ח) שאחרון נדחה סוכה נ"ה ע"א. ל) בשביעי של פסח וכו' כצ"ל. לפי שביום השביעי וכו' מגילה ל"א ע"א, ובפרש"י ויהי וכו' לפי שביום ז' של פסח אמרו שירה על הים. ג) כדאמרינן אלהי מסכה וכו' פסחים קי"ח ע"א, מכות כ"ג ע"א, ועיין בפירוש הרשב"ם פסחים שם ד"ה כל המבזה וכו' ונפקא לן במס' חגיגה י"ח ע"א איסור מלאכה בחוש"מ ועיין שם תוס' ד"ה חוש"מ וכו' ובתוס' ע"ז כ"ב ע"א ד"ה תיפוק ליה וכו'. ג) כל דטפי וכו' מגילה כ"ב ע"ב.

שורה 27, על ששאל אם שכחו, כצ"ל.

במדברא. שלח. בוכרא: ואע״ג דסימנא הכי הוא. מכל מקום קרינן פסל לך בשבת של חול המועד. ומתחילין מראה אתה אומר אלי. לרבות הקוראים. עד ז׳. ה)דאמ׳ רב חנן בר אבא שבת שחלה בחולו של מועד בין בניסן בין בתשרי קרינן ראה אתה:

וכשחל להיות פסח בחמשי בשבת. קורין בפרשת משכו. למחר. שור כשב: יום ג׳ שהוא שבת של חול המועד. קורין ראה אתה דהיינו פסל לך. יום ד׳ קורין קדש. דהא חוזרין לכסידרן. ומהו הסדר. לקרות פרשת קדש אחר שור או כשב. וכן היינו עושין אם לא שהפסיק שבת של חול המועד. ועכשיו שהפסיק. קורין אותה מיד אחר השבת: וכן הלכה:

ומגילת שיר השירים אומ׳ אותה בשבת שחלה להיות בחולו המועד. ת׳. ואם אין שבת בחולו המועד או׳ אותה יום שביעי של פסח. ת׳: ולכך אנו אומרי׳ אותה בפסח על שם ששיר השירים מדבר מגאולת מצרים. שנא׳ לסוסתי ברכבי פרעה. וגו׳. וכל העניין מדבר מארבע גליות למבין: ושבת של חול המועד קורין מן ראה אתה אומר אלי. עד לא תבשל גדי בחלב אמו. ומפטיר קורא והקרבתם עד סוף הפרשה. ומפטיר ביחזקאל. היתה עלי יד יי׳. עד סוף הפרשה אך הוקשה הדבר לר׳ כי אין בה מעניין הפסח כל עיקר. ונר׳ לר׳ שצריך להתחיל למעלה. כה אמר יי׳ עוד זאת אדרש לבית ישראל. וגו׳ כצאן קדשים. כצאן ירושלים במועדיה. דמתרג׳ כעמא דמידכן ואתאן לירושלם בזמן מועדי פסחא. ויש מקומות שנוהגין כן: ור״ת פי׳ על שם ו) שהיו מיוצאי מצרים לפני הקץ: למוסף מתפללין אבות וגבורות וקדושת השם. אתה בחרתנו. עד ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה זמן חירותינו כו׳. מפני חטאינו כו׳. עד ומוספין כהילכתן. את מוספי יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה נעשה כו׳. עד מפי כבודך כאמור. וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה זה קרבן שבת. וקרבן היום נאמ׳: והקרבתם וגו׳: מלך רחמן: והשיאנו. כו׳ והנחילנו יי׳ אלהינו באהבה וברצון שבת ומועדי קדשך ברוך אתה יי׳ מקדש השבת ישר׳ והזמנים: רצה. ומודים. ושים שלום: קדיש כו׳:

בשביעי של פסח. בלילי יום טוב מקדשין על היין. ואין צריך לומ׳ זמן: ת׳. ובערבי פסחים מוכח הכי. דקא׳. ז)מדלא קאמ׳ זמן ש״מ בשביעי של פסח עסיקינן: דכל מה דהוה ליה אכליה. וסברא הוא: דזמן בהכנסת הרגל הוא: ת׳: ומתפללין כמו בימים הראשונים. בין בערבית בין בשחרית. אלא שבתפילת מוסף מוסיף על פסוקים של והקרבתם. ונא׳ וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו: ומנחתם: וגו׳: ומוציאין שתי תורות. וקורין מן ויהי בשלח. עד. כי אני יי׳ רופאך. לפי שביום שביעי אמרו שירה על הים ומפטיר קורא מוהקרבתם עד סוף פסקא. ומפטיר בשמואל. מן ותהי עוד מלחמה בגת. עד סוף השירה. לפי שהיא שירה. ומדבר בה מיציאת מצרים. עלה עשן באפו. וישלח חיציו: וקטן מתרגם כל פסוק ופסוק מן ויהי בשלח. (ומשיהה) [ומשירה] כולה. שהיום עברו ישר׳ את הים. ומתרגם הפרשה לפרסם הנס. וכיון שנהגו לתרגם בתורה נהגו לתרגם אף בנביא. וכן בעצרת. ולא בשאר מועדים: ביום השמיני. קורין כל הבכור: עד סוף פיסקא. ומפטיר בישעיה. בעוד היום בנוב. עד צהלי ורני. ח)לפי שמפלתו של סנחריב בפסח היה:

ד) ובמס׳ סופרים יש מעין דבר זה כצ״ל עיין מסכתא סופרים פי״א ה״ד. ה) דאמר רב חנן וכו׳ מגילה ל״א ע״א. ו) שהיו מיוצאי מצרים לפני הקץ עיין בת״י ריש פרשה בשלח ועיין לעיל סי׳ קפ״ב ובהערותי שם אות ע׳. ז) מדלא קאמר זמן וכו׳ פסחים ק״ב ע״ב. ח) לפי שמפלתו של

וביום שביעי של פסח. מתרגם ויהי בשלח:

קז. [a]ס) והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא (דברינו) [דברינון] יי׳ אורח ארעא פלשתאי ארי קריבא הוא. מאתן אלפין דנפקו ממצרים תלתין שנין קדם קיצא די״י. מאתן אלפין גוברין ריגלאין בני חילא הוו כולהון משבטא דאפרים מאחדין בתריסין ובמאני זיינא וברמחין. הן הן גרמיא. יבישיא. דאחיא יתהון יי׳ על ידי יחזקאל נבייא בבקעת דירא. ומהן גרמיא הוו מאני דשתי בהון נבוכד נצר רשיעא. ובשעתא דאחיא יתהון יי׳ על ידי יחזקאל נבייא. הוו טפחין ליה לההוא רשיעא על פומיה ומקרבין גרמא לות גרמיה. וחיו וקמו על ריגליהון. משירייו סגיאן לחדא לחדא. כולהון קמו. בר מן גברא חד דלא קם. אמר נבייא קדם יי׳ מה הוו עובדוהי דההוא גברא דלא קם ובכן אמר ליה יי׳ בחיבולייא יהב ובריביתא יסב ויחי (א). לא יחיי. ובכן אחוי ליה יי׳ ליחזקאל אתא הדין שכן עתיד לאחאה מיתייא. ובכן אמר ליה יי׳ דילמא יזוען עמא במיחזיהון אחיהון מיתייא וידחלון ויתובון למצרים: ויסב: ואסחר יי׳ ית עמא אורח מדברא לימא דסוף ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים: ויקח: ואסיק משה ית גרמיה דיוסף עימיה ארי אומאה אומי ית בני ישר׳ למימר מדכר דכיר יי׳ יתכון ותסקון ית גרמיי מיכא עימכון: ויסעו: ונטלו מסוכות ושרו באיתם דבסטר מדברא: ויי׳: ויי׳ מדבר קדמיהון בימטא בעמודא דעננא לדברותהון באורחא ובליליא בעמודא דאישתא לאנהרא להון למיזל בימטא ובליליא: לא: לא עדי עמודא דעננא בימטא ואף לא עמודא דאישתא בליליא קדם עמא: וידבר: ומליל: דבר: מליל עם בני ישר׳ ויתובון וישורון קדם פום חירתא בין מגדלא ובין ימא קדם בעיל צפון לקיבלי תשרון על ימא: ואמר: ואמר פרעה על בני ישר׳ מעורבלין אינון בארעא אחד עליהון מדברא: וחזקתי: ואיתקף ית ליבא דפרעה וירדף בתריהון ואתייקר בפרעה ובכל משרייתיה וידעון ארי אנא יי׳ ועבדו [כן]: ויוגד: ואיתחוה למלכא דמצרים [ארי] אזל עמא ואתהפיך ליבא דפרעה ועבדוהי על עמא ואמרו מה דא עבדנא ארי שילחנא ית ישראל מלמיפלחנא: ויאסר: וטקים ית רתיכוהי וית עמיה דבר עימיה: ויקח: ודבר שית מאה רתיכין בחירן וכל רתיכי מצרים וגיברין ממנו על כולהון: ויחזק: ותקיף יי׳ ית ליבא דפרעה מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישר׳ ובני ישר׳ נפקו בריש גלי: וירדפו: ורדפו מצראי בתריהון ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל סוסוות רתיכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פום חירתא לקדם בעיל צפון: ופרעה: ופרעה קריב וזקפו בני ישר׳ ית עיניהון והא מצראי נטלין בתריהון ודחילו לחדא וצווחו בני ישר׳ קדם יי׳: ויאמרו: ואמרו למשה המדלית קוברין במצרים דברתנא לממת במדברא מה דא עבדתא לנא לאפקותנא ממצרים: הלא: הלא דין פיתגמא דמלילנא עמך במצרים למימר שבוק

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) הכא אמרינן בפ׳ איזה נשך. ט) למה לי דכתב רחמנא לאו בגזל לאו בריבית לאו באונאה ולריבי כו׳. מכלל שזה תלוי בזה ומלינו שבני נח נלטוו על הגזל. לפיכך קנס אותן לומר שלא יחיה. כדכת׳ ביחזקאל בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה מות יומת דמיו בו יהיה. אבל ריבית לא מלינו שבני נח נלטוו. אם לא מפני איסור גזל:

סנחרב בפסח היה כן פירש״י מגילה ל״א ע״א ועיין מדרש שמות פרשת י״ח והיו ישראל וחזקיה יושבין ואומרין את ההלל שהיה ליל פסח וכו׳ ושם ובו הציל לחזקיה וכו׳. [a]ס) והוה כד שלח פרעה וכו׳ עיין בת״י שלפנינו פרשה בשלח ועיין לעיל סי׳ קפ״ב ובהערותי אות ע׳ וכאן הביא גם המחבר הגירסא מאתן אלפין וכו׳ לא מאתן ואלפין ע״ש. ט) ל״ל דכתב רחמנא וכו׳ ב״מ ס״א ע״א, כדכתיב ביחזקאל בנשך נתן וגו׳ (י״ח) מות יומת דמיו בו יהיה שם י״ט. — גרמיה דיוסף ולפנינו בת״א גרמי יוסף. לא עדי, לפנינו לא יעדי. ויתובון וישורון, לפנינו ויתובו וישרון. על עמא, ולפנינו לעמא. ית רתיכוהי, לפנינו ית רתיכי. ותקיף וכו׳ לפנינו ואתקף. כל סוסוות, לפנינו סוסותא. לקדם

מיננא וניפלח ית מצראי [ארי טב לנא דנפלח ית מצראי] מדנמות במדברא: ויאמר: ואמר משה לעמא לא תדחלון אתעתדו וחמון ית פורקנא דיי״י דיעביד לכון יומא דין ארי כמא דחמיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למיחמיהון עוד עד עלמא: יי״י: יי״י יגיח לכון קרב ואתון תשתקון: ויאמר: ואמר יי״י למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישראל ויטלון: ואתה: ואת טול ית חוטרך ומרים ידך על ימא ובזעיה וייעלון בני ישר׳ בגו ימא ביבשתא: ואני: ואנא הא אנא מתקיף ית ליבא דפרעה מלכא דמצרים וייעלון בתריהון ואתייקר בפרעה ובכל משרייתיה ברתיכוהי ובפרשוהי: [וידעו. וידעון מצראי ארי אנא ה׳ באתיקרותו בפרעה ברתיכוהו ובפרשוהי] ויסע: ונטל מלאכיא דיי״י דמדבר קדם משריתא דישר׳ ואזל מבתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מבתריהון: ויבא: ואתא בין משריתא דישר׳ ובין משריתא דמצרים והוה עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל ליליא ולא איתקריבו דין לות דין כל ליליא: ויט: וארים משה ית ידיה על ימא ודבר יי״י ית ימא ברוח קידומא תקיף כל ליליא ושוי ית ימא ליבשתא ואיתבזעו מיא: ויבאו: ועלו בני ישר׳ בגו ימא ביבשתא ומיא להון שורין מימיניהון ומשמאליהון: וירדפו: ורדפו מצראי ועלו בתריהון כל סוסוות רתיכי פרעה ופרשוהי ומשרייתי׳ לגו ימא: ויהי: והוה במטרות צפרא ואסתכי יי״י על משריתא דמצראי בעמודא דאישתא ועננא ושניש ית משריתא דמצראי: ויסר: (ואערי) [ואעדי] ית גלגלי רתיכוהי ומדברין להון בתקוף ואמרו מצראי ניעירוק מן קדם ישר׳ ארי דא היא גבורתא דיי״י דעבד (לכון) [להון] קרבין במצרים: ויאמר: ואמר יי״י למשה ארים ית ידך על ימא ויתובון מיא על מצראי על רתיכוהי ועל פרשוהי: ויט: וארים משה ית ידיה על ימא ותב ימא לעידן צפרא לתוקפיה (ומיא) [ומצראי] ערקין לקדמותיה ושניק יי״י ית מצראי לגו ימא: וישבו: ותבו מיא וחפו ית רתיכיא וית פרשיא לכל חילוות פרעה דעלין בתריהון בימא לא אשתאר בהון עד חד: ובני: ובני ישר׳ הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון שורין מימיניהון ומשמאליהון:

ומנעים את קולו בנעימה ובנגינה: איזיל משה: ר׳ היה אומרו על ואתה הרם מטך והוא מקום הראוי לו לפי (לפי) הדיבור. ועליו הוא מתרגם בירושלמי: ותשובה ראיתי לאומרו. על ויושע לספר השירה:

איזול משה וקום על ימא. ואמור לימא זע מן קדם אל. בשמי תיזיל ותימור לימא דאנא שלוחיה. דיוצר בראשית. גלי אורחך שעתא זעירא ויעברון בגווך פריקוי דקירים. דשבטוי דיעקב שריין בעקא. ושנאיהון רדפין בתריהון. הא אם את סגרת מן קדמיהון ופרעה רשיעא אתי מבתריהון: ואזל משה וקם על ימא ואמר לימא זע מן קדם אל. זע ימא מן קדם משה כד חמא בידוהי חטר דניסיא. חימא ורוגזא עלת לימא והות מתרברב למחזור לבתריה. טען היא לך בריה דעמרם לית אנא שליט וקשיש (מונאי) [מינך]. יומין תלתא אנא רב מינך דאנא אתבריתי בתלתא ואת בשיתא. כד חמא משה ימא

בעיל צפון, ולפנינו דקדם וכו׳. וצווחו בני ישראל, לפנינו וזעיקו בני ישראל. ונפלח ית מצראי ארי טב לנא דנפלח ית מצראי וכו׳ כצ״ל והשמיט המעתיק מן מצראי עד מצראי. אתעתדו וחמון, לפניו מחזו. כמא דחמיתון, לפנינו דחזיתון. למיחמיהון, לפנינו למחזיהון. ותקיף ית ליבא דפרעה מלכא דמצרים, ולפנינו מתקיף ית לבא דמצראי. ברתיכוהי ובפרשוהי וחסר כאן התרגום מפסוק וידעון מצראי ארי אנא ה׳ באתיקרותי בפרעה ברתיכוהי ובפרשוהי, ודלג המעתיק מן ובפרשוהי עד ובפרשוהי. ונטל מלאכיא צ״ל ונטל מלאכא. כל סוסוות רתיכי פרעה ופרשוהי ומשרייתי, לפנינו כל סוסות פרעה רתיכוהי ופרשוהי וכו׳. על משריתא, לפנינו למשריתא. ית גלגלי רתיכוהי, לפנינו רתיכיהון. על רתיכוהי ועל פרשוהי, לפנינו על רתיכיהון ועל פרשיהון. לגו ימא, לפנינו בגו ימא. לכל חילוות פרעה, ולפנינו לכל משרית פרעה.— איזיל משה וקום על ימא וכו׳ מיוסד על סדר א״ב עיין מדרש שמות רבה פ׳ פכ״א. פריקוי דקירים, פרויי האדון ה׳, ועבד חפשי מאדוניו ת״י מן קירוס דידיה. ובת״י במדבר י״א כי ברם קירים איטמוס להון, פירוש הארון (השי״ת) הוא מחסה

מסרהב וגלוהי מתרברבין עליה. הכדין אמר ליה. לית שעתא דא שעתא דדינא דישר׳ שריין בעקא:

מתיב משה ואמר לימא אנא שלוחיה דיוצר בראשית. נהפך ימא כד שמע מילתיה למיעבד רעותיה דמריה דשמיא. סוף מיליא אמר ימא למשה מן קדם ילוד איתתא לית אנא מיתכביש. ענה משה ואמר רב מינאי ומינך יכבוש יתך. פתח משה פומיה בשירה והכדין אמר בתושבחתא. צלותיה דמשה עלת בבעו ובתחנונים אמר מילתיה. קרא אמרת ליה בסיפרא דאורייתא כען תיחמי מה איעביד לפרעה רשיעה. ריבוניה דעלמא לא תמסור עמך בידוי דפרעה רשיעא. רם יהב ליה חטר דניסיא לחבלא כל מרודיא. שמע ים קל רוחא דקודשא דמתמליל עם משה מיגו נורא. תב ימא ונחו גלוהי ועברו בגויה בני ישר׳: ויושע:

ופרק ושיזיב יי׳ ביומא ההוא ית ישר׳ מידא דמצראי וחמון ישר׳ ית מצראי מייתין רמאין על כיף ימא: וירא: וחמון ישר׳ ית גבורא ידא רבתא [דעבד ה׳ במצראי ודחילו עמא מן] קדם יי׳ והאמינו במימרא די״י ובנביאותיה דמשה עבדיה: אז: הכדין שבח משה ובני ישר׳ ית שבח שירתא (חדא) [הדא] קדם יי׳. ואמרו למימר נודי ונשבח קדם יי׳ דהוא רם על רמיא ומתגאה על גיותניא. וכל מאן דמתגאה קדמוהי הוא במימרי׳ מתפרע מיניה. מצראי וסוסוון ורתיכיהון על דאיתגאו ורדפו בתר בני ישר׳ רמא וטבע יתהון בימא דסוף: עזי: תוקפן ורב תושבחתן הא ריבון כל עלמא יי׳ ואמר במימריה והוה לן לפריק. דין הוא אלהנא ונשבחיניה. אלהא דאבהתנא ונרוממיניה: יי׳ איש מלחמה יי׳ שמו:

ארבע כיתון אתעבידו בני ישר׳ כד הוו קיימין על ימא דסוף. חדא הוה אמרה נפיל בימא. וחדא הוה אמרה נסדר לקיבליהון סדרי קרבא. וחדא הוה אמרה נחזור למצרים. וחדא הוה אמרה ניצווח ונימני לקיבליהון ונערבב יתהון. כתא דהוה אמרה נפיל בימא. אמר להון משה לא תדחלון: אתעתדו וחזו ית פורקנא די״י דיעביד לכון יומא דין. כתא דהוה אמרה נסדר לקיבליהון סדרי קרבא. אמר להון משה לא תדחלון. קומו ושתיקו והבו יקר ותושבחן ורוממו לאלהכון. כתא דהוה אמרה נחזור למצראי אמר להון לא תדחלון. ארי כמא דחמיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למיחזייהון עוד עד עלמא. כתא דהוה אמרה ניצווח ונמני לקבליהון ונערבב יתהון. אמר להון משה לא תדחלון. יי׳ אלהנא דהוא עביד לכון נצחני קרביכון יי׳ שמיה. כשמיה כן גבורתיה כן תוקפיה וכן מלכותיה. יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמין: מרכבות פרעה: רתיכי פרעה וחילוותיה רמא בימא ושפר עולימוהי רמא וטבע יתהון בימא דסוף: תהומות: תהומיא חפו עליהון נחתו במצולתא במיא רבא כאבנא: ימינך: ימינך יי׳ אדירא בחילא ימינך יי׳ חברת סנאה ובעיל דבבא: וברוב: ובסגי תוקפך תברתא שורי דבעלי דבביהון דקמו

להם. אנא שליט וקשיש מינך כצ״ל. — ופרק ושיזיב ה׳ וכו׳ וחמון ישראל וכו׳, ולפנינו ופרק ה׳ וכו׳. וחזו ישראל וכו׳ מייתין רמאין וכו׳, לפנינו ליתא רמאין. ידא רבתא דעבד ה׳ במצראי ודחילו עמא מן קדם וכו׳ כצ״ל, ובנביאותיה וכו׳, לפנינו ובנבואת משה עבדיה. הכדין וכו׳ שבח שירתא הדא וכו׳ כצ״ל, ולפנינו בכן וכו׳ ית תושבחתא הדא וכו׳. נודי ונשבח וכו׳ בלשון ת״א הוא משונה ע״ש, תוקפן ורב תושבחתן וכו׳ עיין בת״א שגם בזה הלשון משונה. — ארבע כיתין וכו׳ עיין ירושלמי תענית פ״ב ה״ה וז״ל ארבע כיתים נעשו אבותינו על הים אחת אומרת נפול לים. ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה עמהן מלחמה, ואחת אומרת נצווח כנגדן, זו שאמרה נפול לים אמר להן משה התיצבו וראו את ישועות ה׳ וגו׳ זו שאמרה נחזור למצרים אמר להן משה כי אשר ראיתם את מצרים היום וגו׳, וזו שאמרה נעשה עמהן מלחמה אמר להן משה ה׳ ילחם לכם, וזו שאמרה נצווח כנגדן אמר להן משה ואתם תחרישון, ועל סדר זה חשיב להו במכילתא פ׳ בשלח, ועיין בתרגום ירושלמי ובת״י. וחילוותא, לפנינו ומשריתיה. רמא בימא, לפנינו שדי בימא. ושפר עולימוהי רמא וטבע יתהון בימא דסוף, לפנינו ומבחר גברוהי אטבעו בימא דסוף. נחתו במצולתא במיא רבא כאבנא, לפנינו נחתי לעומקיא כאבנא. ובעיל דבבא, לפנינו ליתא ובעיל דבבא. תברתא שורי דבעלי דבביהון דקמו על עמך שלחת מלאך רוגזך ומלהט יתהון כמא דמלהט נורא לקשא, לפנינו תברתיין לדקמו

על עמך שלחת מלאך רוגזך ומלהט יתהון כמא דמלהט נורא לקשא: וברוח: ובמימר מן קדמך יי׳ אתעבידו מיא עורמין עורמין קמו להון צרירין כזיקייא מיא אזליא קפו תהומי בפילגום תהומא רבא: אמר: אמר פרעה רשיעא סנאה ובעיל דבבא ארדוף בתר בני ישר׳ ונערבב יתהון כשהן שריין על כיף ימא אבוז מינהון ביזא רבה ואשבי מנהון שביא רבה. אפלג מינהון לעמי עבדי קרבא עד דתתמלי נפשי מינהון ובתר כן אשלוף חרבי מן תייקא ואשיצי יתהון ביד ימיני: נשפת: אשפת ברוח מן קדמך יי׳ כסו עליהון מיא דימא אישתקעו כאברא במיא משבחייא: מי: מאן כוותך באילי מרומך יי׳ מאן כוותך אדיר בקודשא דחיל תושבחן עביד ניסין ופלאים לעמיה בית ישר׳: נטית: ימא וארעא הוו מדיינין כחדא ימא אמרה לארעא קבילי בנייכי וארעא אמרה לימא קבילי קטולייכי. לא ארעא צביא למיבלע יתהון ולא ימא צביא למיקבל יתהון. דחלא אחרת לארעא מן אבוהא דבשמיא דלית הוא תבע יתהון מינה לעלמא דאתי. מה הבל חד גברא כד קטליה אחוהי לט ורגז קודשא בריך הוא על דבלעית ית דמיה אף על דמיה עמא רבא הדין אם אבלע יתהון. בכן ארכין קודשא בריך הוא ידיה בשבועה דלית הוא תבע יתהון מינה. מיד פתחת ארעא פומה ובלעת יתהון: נחית: דברתהי בטבוותך עמא רנן דפרקתא (סוברתי) [סוברהי] בתוקפך למדור בית שכינת קודשך: שמעו: שמעו עממיא ומתרגזין דחלא אחזת יתהון כל דהוו יתבי בפלשת: אז: בכין אתבהילו רבני אדום תקיפי מואבאי אחזת יתהון רתיתא אתברו ליבהון בגויהון כל דיירי ארעא דכנען: תפל: תפיל עליהון אימתא ודהלתא בתקוף אדרע גבורתך ובסגי תוקפך ישתקון כאבנא עד זמן דייעברון עמך יי׳ ית נחלי ארנונא עד זמן דייעברון עמך הדין דפרקתא ית מגיזת יובקא: תביאמו: תעיל יתהון ותחסין יתהון בטורא דאחסנתך אתר מזומן לבית מקדשא אתקינתא יי׳ בית מקדשך יי׳ תרתין ידך שכללו יתיה: יי׳:

ארבע לילוון כתיבין (בוספר) [בספר] דוכרניא: ליליא קדמאה כד איתגלי יי׳ על עלמא למיברא יתיה הוה עלמא תהי ובהי וחשוכה פרים על אפי תהומא ובמימריה הוה נהיר ומנהיר וקרא יתיה ליליא קדמאה: ליליא תיניינא. כד איתגלי יי׳ על אברם בין פלגיא. הוה אברהם בר מאה שנין ושרה אתתיה ברת תשעין שנין כד אתיליד יצחק. למיקיימא מה דאמר כתבא אברהם בר מאה שנין יליד ושרה איתתיה ברת תשעין שנין תליד. הלא בר תלתין ושבע שנין. הוה יצחק בריה בזמן דאתותב על גבי מדבחא שמיא ארכינו ונחתו (וחזו) [וחזא] יצחק שכלוליהון וזלגו עינוהי למרומא. וקרא יתיה ליליא תיניינא: ליליא תליתאה. כד איתגלי יי׳ על מצראי בפלגות ליליא: הוה ידיה דשמאלא מקטלא בוכריהון דמצראי וידיה דימינא הוה משיזבא בוכריהון דישר׳. למקיימא מה דאמר כתבא ברי בוכרי ישר׳. וקרא יתיה ליליא תליתאה: ליליא רביעאה. כד ישלים יי׳ עלמא קיציה למתפרקא. ניריה דפרזלא יתברון ועבדי רשיעא ישתיצון. משה הוי נפיק מן מדברא ומלכא משיחא מן רומא. דין ידבר בריש ענא ודין ידבר בריש ענא ומימרא

על עמך שלחת רוגזך שצתינון כנורא לקשא. ובמימר מן קדמך ה׳ אתעבירו מיא עורמין עורמין (הוא מלשון המכילתא עשאן כמין ערימות) קמו להון צרירין כזיקייא מיא אזליא קפו תהומי בפילגוס תהומא רבה. הוא כעין תרגום יונתן ע״ש. אמר פרעה רשיעא וכו׳ עיין בת״י. ימא וארעא הוו מדיינין וכו׳ עיין בת״י ובמכילתא מגיד שהים זורקן ליבשה, והיבשה זורקן לים וכו׳. דפרקתא סוברהי וכו׳ כצ״ל למדור בית שכינת קודשך, ולפנינו לדירא דקודשך. שמעו עממיא וכו׳ בכין אתבהילו וכו׳ עיין ת״א ות״י. תפיל עליהון וכו׳ עיין בת״י. מגיזת יובקא, וכן הוא בת״י ויעבר את מעבר יבק (בראשית ל״ב) ועבר ית מגיזת יובקא. תעיל יתהון וכו׳ עיין בת״א ות״י. — ארבע לילוון כתיבין בספר דוכרניא וכו׳ עיין בתרגום ירושלמי פרשה בא על פסוק ליל שמרים וכו׳ לילא קדמאה וכו׳ ושם איתא לילא תליתאה וכו׳ הוות ימינא מקטלא בוכריהון דמצראי וימיניה משיזבא בוכריהון דישראל, ובתרגום יונתן הוא והות ידיה מקטלא כל בוכרא דמצרים וימיניה בכוריהון דישראל. ליליא רביעאה וכו׳ דין ידבר בריש ענא ודין ידבר בריש ענא, ובתרגום ירושלמי דין ידבר בריש ענגא ודין ידבר בריש עננא, ועיין

די״י מדבר בין תרויהון ואינון מהלכין כחדא ויימרון בני ישר׳ דין הוא אלהנא מלכותיה קאים בעלמא הדין ובעלמא דאתי לעלם ולעלמי עלמין דיליה הוא: כי בא:

ארי עלו סוסות פרעה ברתיכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב י״י עליהון ית מי ימא ובני ישר׳ הליכו ביבשתא בגו ימא: ותקח: (ונסיב) [ונסיבת] מרים נביאתה אחתיה דאהרן ית תופא בידא ונפקו כל נשיא בתרהא בתופין ובחינגין: ותען: ומעניא (להין) [להן] מרים שבחו ואודו קדם י״י ארי איתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה הוא סוסיא ורוכביה רמא בימא: ויסע: ואטיל משה ית ישר׳ מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא: ויבאו: ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירו אינון על כן קרא שמה מרה: וילונו: ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי: ויצעק: וצלי קדם י״י ואלפיה י״י אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קיים ודין ותמן נסייה: ויאמר: ואמר אם קבלא תקביל למימרא די״י אלהך ודכשר קדמוהי תעביד ותצית לפיקודוהי ותנטר כל קיימוהי כל מרעין דשויתי במצרים לא אשוינון עלך. ארי אנא י״י אסך:

ויעמוד המפטיר: וקורא בתורה שנייה והקרבתם. ומפטיר בשירת דוד כולה בשמואל שיציאת מצרים באמציעתה. עם עקש תתפל. זה פרעה. ואין ר׳ מניח לדלג באותה הפטרה לפי שבאותו דילוג מדבר ביציאת מצרים. וכן נוהגין במלכות (לוהיר) [לותיר]: וגומרין כל השירה:

קה. **וששאל** מאי שנא יום טוב ויום הכיפורים ושבת דמוסיפין ומפטירין. סברא הוא. שהרי [a ט]משה תיקן להם לישר׳ שיהו קורין בתורה בשבתות וימים טובים ובראשי חדשים. ובחולו של מועד. שנ׳ וידבר משה את מועדי י״י אל בני ישר׳. ועזרא תיקן להם לישר׳ שיהו קורין בשיני ובחמשי ובשבת במנחה. ואמרי׳ [י]כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה חד גברא. ואיכא למימר נמי היינו טעמא דמוסיפין ומפטירין ביום טוב כי היכי דליהוו היכירא מעלייא בין יום טוב לחול. אבל בין יום טוב ושבת היינו טעמא דגבי תוספת ואפטורי כי הדדי נינהו. משום דביו״ט של שבת לא בעי היכירא כוליה האי דאין ביום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ועוד יש לפרש היינו טעמא דאין מפטירין בחול. שהרי בחול קורין פרשה בלבד מן הסדר. ובשבת משלימין כל הסדר. ומפטירין בעיניינו של יום כסדרן. לפיכך אין צריך להפטיר בחול מעניינו של סדר. וביום טוב הואיל ומפטירין בו מעיניינו של יום לפיכך אין צריך להפטיר בחולו של מועד: ובראש חדש שחל להיות בחול נמי אין צריך להפטיר. שהרי מפטירין בראש חדש שחל להיות בשבת. וכשחל להיות אחר השבת בעיניינו של ראש חדש: יצחק בר׳ יהודה נ״ע: ליום טוב האחרון של פסח מוציאין שתי תורות. וקורין כל הבכור עד סוף סידרא. ת׳. ואם שבת הוא מתחילין מעשר תעשר. כדי להשלים שבעה הקוראים. ת׳: ומפטיר קורא והקרבתם. ומפטיר בישעיה בעוד היום בנוב. עד כי גדול בקרבך קדוש ישר׳. שאף אותו הנס בפסח היה. ויצא חוטר. יוסיף שנית ידו. עתיד להיות בפסח. דקיימא לן כר׳ יהושע דאמר בפ״ק דראש השנה. [כ]בניסן נגאלו. ובניסן עתידין: והיום פוסקין צדקה ברבים על החיים לבדם. כלפי שנאמ׳ איש כמתנת ידו: והרמות מכס לי״י. והלך לפניו צדקך. ויוסיפו לך שנות חיים: ונאה להם לישר׳ לפסוק נדבתם בכל

עוד שם איזה שינוים. ומעניא להן וכו׳ עיין בת״א. ואתרעמו עמא כצ״ל. a ט) משה תיקן וכו׳ ועזרא תיקן וכו׳ הוא כדעת הרי״ף פ״ד דירושלמי מגילה פ״ד וז״ל משה תקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד וכו׳ עזרא תקן להם לישראל שיהו קורין שלשה בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה, ועיין מס׳ סופרים פ״י וכפי׳ מהגאון ר׳ חיד״א, ועיין ב״ק פ״ב ע״א, וברמב״ם פי״ב מה׳ תפלה ה״א, ובמג״א א״ח סי׳ קל״ה בתחילתו, ועיין במ״ג להגאונים מלבוב שם. י) כל דטפי ליה וכו׳ מגילה כ״ב ע״ב. כ) בניסן נגאלו וכו׳ ר״ה י״א ע״א.

הרגלים בפרשת כל הבכור. מתוך האמור בה איש כמתנת ידו: כך נזרקה מפי האשל רב סגן לוייה: אשרי. ועומדין למוסף. ומתפללין אתה בחרתנו. מפני חטאינו: כשל אתמול. רצה ומודים. ברכת כהנים שים שלום: עד חיים ושלום:

קמט. ואומר כאמור כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: ונאמר בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו: ונ׳ יי׳ עוז לעמו יתן יי׳ יברך את עמו (ישר׳) בשלום: ונ׳ ואתם הדבקים ביי׳ אלהיכם חיים כלכם היום: היום תאמצינו: היום תברכינו: היום תגדלנו: היום תדרשנו לטוב: היום תשמע שוועתינו: כהיום הזה תביאנו ששים ושמחים בבניין עירך. ככת׳ על יד נביאך והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים: ונאמ׳ ויצוינו יי׳ אלהינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את יי׳ אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה: ונ׳ וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי׳ אלהינו כאשר צונו: וצדקה וברכה וחיים ושלום תתן לנו. ב״א יי׳ המברך את עמו ישר׳ בשלום: קדיש:

הרי עברו לפניך כל סדרי ימי החג יום טוב חולו ושבתו:

רפה. ל)לאחר הפסח מראש חדש אייר רגילים בני הגולה לגזור ג׳ תעניות: וכן לאחר סוכות ממרחשון מתענין שני וחמישי ושני: בהם מפיגים ימי גלותינו. ומתפללין סליחות. וקורין ג׳ בויחל משה: ובמנחה מפטירין בנביא דרשו יי׳ בהמצאו: ב״ה מצאו:

פירוש של הברות.

רפו. מ)אציתו למימרי. האזינו. הדברין רברבנין. הדברי מלכא ורברבנוהי. בדניאל: גבורתיה גלת עלן. הופיע מהר פארן. תרגו׳. איתגלי בגבורתיה על טורא דפארן. ברתיכי אישתא. והנה רכב אש וסוסי אש: הרמונו. רשות כמו הרמנא דמלכא. עתיק. פ״ה נ)ועתיק יומין יתיב. בכורסון. עד דיכורסון רמיו: ומינכון בחירין לוי. כמו לוי. בירושלמי. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שבט לוי אשר בחר לו לכהן. זעית. יחילו הרים. תרגו׳ זעו טוריא. מנון לגון. לשון גוונים. חרצי משתריין. מתני׳ מפותחין. בדניאל וקטריה חרציה משתריין. ומטרפא רוחי. ותפעם רוחי. איסטלון. מילת. לא איצטבן. לשון אצטבנא ספסל: ארוון. ללקט אורות. לשון אורה: כל דאכיל בלחמי. לכו לחמו בלחמה של תורה. כדאכיל לחמא דהון. משולחנו של מקום. כדאמרי׳ שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משולחנו של מקום. שנ׳ וידבר אלי זה השולחן אשר לפני יי׳. מארבע חיזון. מארבע מלכיות. בדניאל. ס)ודהוון קדמוהי לא הנעל: סכום שית מאה. שס״ה לא תעשה. ורמ״ח עשה. בשבוע.

ל) לאחר הפסח וכו׳ חוזר לסדר סימנים שסיים לעיל בסימן רפ״ד. — לאחר הפסח וכו׳ עיין תוס׳ קידושין פ״א ע״א ד״ה סקבא וכו׳ ועיין בטור וב״י סי׳ תכ״מ, ובסי׳ תצ״ב ובמג״א ובהגר״א ס״ק א׳ ועיין במרדכי סוף תענית סי׳ תרכ״ש וז״ל אבל אחר חג שבועות לא מצינו שמתענין בשום מקום, ועיין בספר תמים דעים סי׳ קע״ו ע״פ מה שאמרו ז״ל סקבא דשתא רגלא כתב וז״ל ומטעם זה נהגו יחידי הדורות ואנשי מעשה להתענות אחר כל רגל ורגל משלשה רגלים שלש תענית בה״ב כי שמא בשמחת הרגל נתלכלכו בחטא או הם או אנשי ביתם וצריכים לבקש רחמים לכפר בעדם ובעד ביתם וזה באמת מנהג יפה הוא וראוי לנהוג בו עכ״ל. מ) אציתו למימרי וכו׳ גוף הפיוט הוא לקמן סי׳ ש״א. נ) ועתיק יומין יתיב וכו׳ דניאל ז׳ עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. ס) והוון לא הנעל

ופנטירין. בספיר. וישפה. חשובות מכל מרגליות. עניקין לצוארין. וענקים לגרגרותיך. ולרישא חינא מלוון. כי לווית חן הם לראשך. נסיב ליה חוטרין דלבן. יעקב שלקח לו מקל לבנה. צבאו ועבידו כו׳. הואילו ועשו כאברהם שאמ׳ מהרי שלש סאין. ע)שקיים אפילו עירובי תבשילין. קרבת גלוותין כמיא אזליא בנגוון. קרב גלותינו כמים הנוזלים באיים. ומאיי הים. תרג׳ ומנגוות ימא: רחמנא יתיב לן. שובה י״י את שבותינו. מעלוון וזעוון. שם האומות. בלהן וזעוון. (שכינתי) [שכינתיה] תשרי בגוון. ובנחה יאמר שובה י״י. תוב י״י שרי ביקרך בגו ריבבן אלפיא דישר׳:

רפז. פ)**ארעא** דקרא. כעין ההרים רקדו כאילים. שמיא זמרו. הגידו שמים צדקו. ישמחו השמים ותגל הארץ. כד ארים קירים. כשאירם האדון בתלמוד בבלי. קירי. אדון. כירי. עבד. כדא׳ בע״ז צ)סך קירי פלסתר. חשבון אדוני כזב: ובלשון ירושלמי ק)מוסיף סמך (בראש) [בסוף] תיבותיו. וכן אתה מוצא בכל ספר יוסיפון. ואותו הלשון קורא לאדון קירים. ועבד כירים. וכן אתה מוצא בחנניה מישאל ועזריה. כירים אתון דרמית רוחכון. כלמ׳ עבדים אתם ורוחכם גסה שלא לכרוע לצלמי. לברתיה דיעקב. תלה השבטים ביעקב. במיפקה לחירן. בצאתה לחירות. ממצרים. ונתן לה את התורה. היא כתובת החתן. וכלה. ואמרי׳ (ויהי בכלותו) ר)[ויתן אל משה ככלותו] לדבר אתו (שמות לא). ככלתו כת׳ חסר וי״ו. כהכנסת כלה לחופה. ושני לוחות כנגד שמים וארץ. כנגד חתן וכלה. כנגד שני שושבינין. לוחות אבן. כדמתרג׳ משם. רועה אבן ישר׳. ואף על זה הוא תולה בברתיה דיעקב. ובחדוות שמיא וארעא. שהלוחות נעשות כלפיהן. וארץ יראה ושקטה. דרשי׳ במסכת ע״ז ש)בתחילה יראה. ולבסוף שקטה. כשראתה שקיבלו ישר׳ את התורה: ל״א לברתיה דיעקב. יסד על שאמרו רבותינו כה תאמר לבית יעקב. אל תיקרי לבית יעקב אלא לבת יעקב. ומתי אירסה לאותה בת. כהוציאה ממצרים לחירות:

באצבעתה יהב לה. חמש טבעות על חמש אצבעותיה ביד הימנית כדי לארסה ולקדשה לו בהם. והם חמשה חומשי תורה. ולמה בימינה. משום שנ׳ ממינו אש דת למו. הנהירו. של צהר. אור. מתרגם נהורא. ותורה נקראת אור. שנ׳ ותורה אור. ארבע טבעין (בבהירו) [דבהירו]. לשון בהיר הוא בשחקים. היו מנומרות בארבע גוונים של טבעות. ומפרש ואזיל מה הן הטבעות האילו ומה הן גווניהן: גבילן כו׳. ל״א באצבעתה יהב לה חמש עיזקן דנהירו. באצבעותיה נתן המארס חמש טבעות מצהיבו׳ ומאירו׳ יפה. כך הדוגמא ויסודן. הן חמשה חומשי תורה שהכל כלול בו הלכה ומשנה. כטבעת זו שמקיף האצבע סביב. טבעת. מתרג׳ עיזקא. גם אחר המקרא תפס לשון עזק. דכת׳ ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק. שורק בני מטרייא שש מאות ושש מצות. ושבע מצות שקיבלו עליהם בני נח כבר קודם מתן תורה הרי לך תרי״ג מצות. ועל כל עיזקא ועיזקא ארבע טבעין בבהירו. ועוד הוסיף החתן לכלתו לכל טבעת וטבעת ארבע דוגמות. ארבעה פנים לאחת. מהם המבהירים ומצהירים. ומה הן הטבעות. צדק ומשפט חסד ורחמים. כאשר מפרש והולך:

גבילן בצידקא. אני שמעתי לשון שרשרות גבלות. ויש ליפתור גבילן. ת)(לשול) לשון גביל לתורי. פתוכות ובלולות בצדק ומישור. כלש את העיסה בתבלין שבה. חתימן בדינא. חתומות היו הטבעות במשפט. נקישן בחיסדא. מעשה מקשה בחסד

קדמוהי כצ״ל דניאל ל׳. ע) שקיים אפילו ע״ת יומא כ״ח ע״ב. פ) ארעא דקרא וכו׳ גם זה הפיוט הוא לקמן סי׳ ש״ב. צ) סך קירי פלסתר ע״ז ע״ב. ועיין עירובין נ״ג ע״ב מרי כירי ופרש״י ורוצה לומר קירי והוא אדון ואמרה כירי והוא עבד. ק) מוסיף סמך בסוף תיבותיו כצ״ל. ר) ויתן אל משה ככלותו כצ״ל ועיין מדרש שמ״ר פמ״א, ותנחומא פרשה תשא, ובדב״ר פרשה עקב, ובתנחומא שם. ש) בתחילה יראה

סי׳ רפז, ארעא רקדא, כצ״ל, וכן בביאור.
בביאור אות צ, צ״ל: ע״ז יח, ב.

עשויות. כמו דא לדא נקשן. לשון מכה בפטיש. טביען בחסנא. מוטבעות היו ומולאות בחוסן. תוקף הרחמים. ויתאפק. מתרגם ואיתחסין. כאדם שמתאפק ומתחסן על כמירות רחמיו. ושבטך ומשענתך דקרא נדרש על מדת הדין ומדת הרחמים. שהן משען לעולם. ומה שאמ׳ המשורר חתימן בדינא נקישן כו׳. סמך על זה המקרא וארשתיך לי בצדק ובמשפט [א] באמונה ובחסד וברחמים (הושע ב). מגיד לך הכת׳ שבארבע מיני הטבעות האילו נעשו האירוסין. ושלשה וארסתיך שכת׳ בקרא. יש אומרי׳ כלפי ג׳ הויות שמרגילין לאשה. תשומת יד תחילה. ואירוסין ונישואין. וכן היה אז. שלש מתנות. במצרים. מצות פסח. ואחד במרה. שנ׳ שם שם לו חוק ומשפט. ואחד בסיני. וארבע טבעין בבהירו. ארבע סדרים. כ״מ. ולא הבנתי כי ו׳ סדרי׳ הן:

ל״א. גבילן בצידקא. בכל ספר וספר כתב המלך ד׳ דרכים הללו צדק ומשפט חסד ורחמים. באברהם כת׳ ושמרו דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח). ובמקרא אחר כת׳ ושמר יי׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (דברים ז). ובנביאים כת׳ (וארסתיך) [וארשתיך] לי בצדק (ומשפט) [ובמשפט] ובחסד וברחמים (הושע ב): דבהירו לשון בהיר הוא בשחקים. ודוגמא לדבר לקונה אבנים טובות ומרגליות. כשהן מנהרות הן לבנות. וכשהן מן הים הן דומות לרקיע. (כצת) [קצת] כחלמון בתוך חלבון. גבילן לשון גבלות מעשה עבות. את שנאמר במקרא תחילה לקח המשורר תחילה. וצדק נאמר במקרא תחילה והוא ראש הגבול. חתימן בדינא. הטבעת חתום וחותמו שקוע ונרשם בקץ הדין. נקישן בחסדא. לשון מקשה תעשה המנורה. [aא] בטריץ ב׳. שמכה בקורנס ומתפשט המתכת לכאן ולכאן. [ב] גם לשון המשנה כן הוא. ארכובתיה דא לדא נקשן [ג] ותצנח בארץ. מתרגם ונקשת בארעא. בחיסנא. אילו הרחמים. כמא דאתמר המון מעיך ורחמיך אלי יתאפקו. ולשון אפק. חוסן. [ד] ויתאפק. מתרגמין ואתחסין. וכשאדם רחמני מבקש ומעכב עצמו מלהוריד דמעות. אזי מתאפק הוא: ואשר שת המשורר לצדק גבילן. ולחסד נקשן. ולרחמים טביען. ולדין חתימן. לפי הלשון הנצרך לישב ארבעתם. העיד הק׳ מי שיש בידו ד׳ דברים הללו הולך בצדק. ודן דין אמת לאמיתו. ושופט בצדק ומרחם על הבריות מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ובהם הושתת העולם. ובמקום משמיעי דרשה לרבים נוסדו דברים הללו ליאמן ביוצר הארץ ועושה לידע נפלאותיו: דהב אובריזא. זהב טהור. בני רומי [ה] קורין למופז אובריזא: וכן בירושלמי. אינון עזקיא דאחסנתא. ממנו היו טבעות הירושה. היא התורה שנקראת מורשה. חמש ספרי אורייתא אינהו חמש עיזקן. והם היו מוהרא דמטרונא: ע״א אובריזא. אופריזא לשתי תיבות נחלק אופריזא. אופיר זא. זהב מופז. ופ׳ וב׳ מתחלפו׳. נשפת. נשבת. מוהרא דמטרונא. הגברת: הוא יהב בידה. עשר יקינטייא. עשר מרגליות. כאשר אמרו רבותינו במאה קשיטה. [ו] אילו חליות ודיוקינטון. ב״ר: והוא שיסד הקליר [ז] חופות מחופות בחליות חרוזות. חופות מכוסות באבנים טובות. נערכות נחרזות. כמו מחרוזות של דגים. ואותן מרגליות הן עשרת הדברים. אע״פ שעל ידי שליח שמעום אמ׳ המשורר הוא יהב בידה. והם היו מוהר ראשון ששלה החתן לכלתו שידוכין ודברי חיבה וריצוי

וכו׳ שבת פ״ח ע״א. ע״ז ג׳ ע״א. ח) לשון גביל לתורי כצ״ל ברכות מ׳ ע״א. א) באמונה הוא פסוק שני וארשתיך לי באמונה. aא) בטריץ בלע״ז כ״ה בפירש״י בחומש פ׳ בהעלותך. ב) גם לשון המשנה וכו׳ עי׳ בכורות מ״ר ע״ב מקיש בקרסוליו. ג) ותצנח בארץ מתרגם ונקשת בארעא לפנינו בתרגום שופטים ד׳ על ותצנח בארץ מתרגם ונעצת בארעא, וכ״ה ברש״י שם, אך על ותתקע את היתד מתרגם ונקישת ית סכתא. וכן ותתקע ביתד (שופטים ט״ז) מתרגם ונקשת בסכתא. ד) ויתאפק מתרגמין ואתחסין (בראשית מ״ג). ה) קורין למופז אובריזא וכן בירושלמי הכוונה לת״י (תהלים קי״ט) מזהב ומפז ת״י מדהבא ומן אובריזא, וכן טוב פריי מחרוץ ומפז (משלי ח׳) מתרגים טבין פריי מן דהבא סנינא ומן דהבא אובריזין. ו) אלו חליות ודיוקינטון עיין מדב״ר פע״ט אלו חליות ודייקניתא שדרכן להנתן בנזמים, ז) חופות מחופות בחליות חרוזות, בסילוק יום שני של סוכות ושם איתא חופות בחופות בחליות אחוזות.

להאהיבו בעיניה: ע״א מוהרא קדמאה דחביביא. בראשונה נתן להם אילו לחביבות מוהר שלא להלאותם. ושוב פירש להן מעט מעט כולן: ותלת מאוון ושיתין וחמש מרגליא. מרגליות. המשולה בה שנ׳ לא יערכנה פטדת כוש ותמורתה כלי פז (איוב כח). לא גרסי׳ הכא מוהרא קדמאה אלא מוהרא דמחבבותא. מוהר החביבות שהזכיר למעלה בעשר יקינטיא מסדר והולך מצות התלויות בהן. בלאו ועשה. ותלת מאוון ושתין וחמש לאוין כמיניין ימות החמה. שהזהיר המקום שבכל ימות השנה יזהר שלא לעבור: ע״א ותלת מאוון. שס״ה לא תעשה נתן אחרי כן בתוספת כתובה במוהר השני גם הוא היה על ידי חיבה ונתנם בחיני חינות. אפרייא. חן. כמו ח)אפרין נמטייה לר׳ שמעון. ואותם חינות על שקיבלם מאהבה: זמרגזין. ט)נפך. מתרגמי׳ זמרגזין. גם רמ״ח עשה נתן לכל אבר ואבר שבאדם נתן הק׳ עשה ולא תעשה. עשה מזהירו לקיים את התורה. ולא תעשה מזהירו שלא לעבור עליה. ואיפוא תלאן החתן לאותם מרגליות על צואר הכלה. לקיים ונתתי עול ברזל על צואריך. אותו עול נמשל למסמר של ברזל שהוא קבוע כך דברי תורה קבועים. גם נתלן המאורות בשפתי כלה. הה״ד שפתותיו שושנים: ע״א מיתליין על צוארה דכלתיה. להיות עמילים בה. ובסיפוון. ודברת בם: חטף לארוסתיה. מיהר הקץ ודילג להוציאם. מבין בתרייא. והדבר נגזר. עגלה משולשת. על שם עגלה יפיפי׳ מצרים. בחזון. בחלום השינה. אני ישינה ולבי ער. נואשתי בגלות. והק׳ שהוא (לבו) [לבן] של ישר׳ ער עלי. ובזריזות קיחת אשה מצינו חטיפה. וחטפתם איש את אשתו. כד ארתיק על תרעא. קול דודי דופק. נקש על הדלת. פתחו לי. והות דמכא. ויישן. ודמוך. בחררי ארץ גשן ישינה ונתיישנה. מחדרים אימה. מתרגמי׳ ומתווניא. אבל ר׳ אמ׳ לי אשתקד מבין בתריא בחזון. במראה ברית בין הבתרים הקדים וחטפו לחלקו. ועשה רושם. והנה תנור עשן ולפיד אש. סימן להר סיני עשן כולו וקולות ולפידים. בין הגזרים. סימן לגוזר ים סוף לגזרים. והיום לא נכון לבי לפרש כן לפי הלשון: כד ארתיק על תרעא. בברכת ירושלמי. י)משל לאדם שהרתיק על תרעו של מלך כנוקש על דלתי רחמים. ור׳ יוסי אומר באנרוף. כ)מתרג׳ בירושלמי במרתוקא. ובב״ר וי״י המטיר. ל)מה חסר המקרא הזה מאת י״י. כמרתוקא מן גובר: ע״א כד ארתיק. כו׳. כאותו שמקשקש על השער והגברת ישינה בחדרי חדרים ואינו רוצה להקיצה משנתה. משלו משל למה הדבר דומה. לאחר שהרתיק על השער עומד שם עד שליש היום. עמד לילך. באו בני הבית לפתוח הבית. ראוהו הולך לו. וגם הם באו ונכנסו לביתם. זה מפליג. וזה מפליג. ליום המחרת עשה כמו כן. שלח (א) בבליסטרא שלו מרגלית דלית בה (ב) טימי. הכירה מטרונית דיוקני. סימן שלו צוותה לפתוח אף השערים הפנימיים. נכנס הוא לבקרה. ידע דלא הוה בר נש קומוי דידיה נתייחד עמה על שלבו גם בה. התחיל לחבבה (ג) הגם הגם. לא זז משם עד שהכניסה לחופה בפרק מתן. כך בהגלותו החל להמשיכה בדברים יד על יד עד

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) מן. (ב) ערך. (ג) מעט. מעט.

ח) אפרין נמטייה וכו׳ במ׳ קי״ט ע״א. ט) נפך מתרגימינין זמרגזין בשמות כ״ח וכן שם ל״ט איתא אזמרגדין. והקב״ה שהוא לבן של ישראל כצ״ל והוא לשון מדרש שה״ה פ״ה ע״ש. י) משל לאדם שהרתיק וכו׳ לפנינו בירושלמי ברכות פ״א ה״א לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך וכו׳ ובמדרש וי״ר פכ״א שאם ירתק יפתחו לו, ובשמ״ר פל״ג והקב״ה מרתיק עלי, ועיין במוסף הערוך ערך רתק כתב ענין סגירה, והוא נגד הכוונה, ובירושלמי ברכות הנ״ל עם פירוש מהרא״פ גריס ודפיק, וכן נראה שכן הי׳ ג״כ גירסת רש״י עיין ברכות ד׳ ע״ב ד״ה זה הסומך וכו׳. כ) מתרגם בירושלמי וכו׳ כן הוא בתרגום ירושלמי ובת״י שמות כ״א. ל) מה חסר המקרא הזה וכו׳ ובמדרש בר״ר שלפנינו פנ״א איתא מאת ה׳ מן השמים כמרתק מן גבר עיין מת״כ ובהגהות הרד״ל שם. ולולי הפירוש שהביא המחבר היתי אומר שכוונת הפייטן בלשון „והות דמכא״ למה דאיתא בפדר״א פרק מ״א וישנו ישראל עד שתי שעות ביום וכו׳ ויצא משה למחנה ישראל והיה מעורר אותם

שרבו החביבות בינו לבינה: ע״א חספ. בחסיפה ובמהירות נגלה לארוסתו בין הבתרים במראות הלילה תחילה. ע״א חטף. חטפה ולקחה מבין האומות העולם על ידי מראות. ואימתי כד ארתיק על תרעא של פרעה הרשע בליל מכת. והות דמכא. והיא ישינה בהדריה ויושבת לבטח ושמחה. כאשר מפורש במכילתי: טען יתה על גפי נישרין. אל תעלו על לב לומר כי מקרוב היתה החיבה והריעות כי מקדם נתחבבו זה עם זה טרם נתקדשה ימים רבים ומה עשה לה קודם לכן נשאה על כנפי נשרים. הה״ד ואשא אתכם על כנפי נשרים. מה נשתנו כנפי נשרים משאר מעופפים. a ל)הנשר הזה רחמני הוא ונושא אפרוחיו על כנפיו מלמעלה. אמ׳ הנשר מוטב יבא החץ בי ואל יבא בבניי. כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו. ואוכיל יתה שילוא באורתא. אע״פ שהיה לרעה כבר אמרנו מ)צדיקים אוכלים אותו בשלוה. ומנא בצפרין. לימדה תורה דרך [ארץ]. להם בבקר ובשר בערב: ימא בזע לה. קרע לה את הים. גנון. כילת חופת חתנים. קטר לה. קשר לה חופת כבוד. בזיהורין. הן ענני כבוד ואורה. סיכך עליה. ומזהירין כזוהר הרקיע. מלאכיא שושבינין. שבאו לקשור לכל אחד שני כתרים בראשו נ)כנגד נעשה ונשמע. ומשה בר גנון. הוא בן החופה. הוא המוציא והמביא והמכנים כלה לאפיריון. בפנטירין. פניו מאירות כמין ישפה. דמתרגמ׳ פנטירי. ועל אותה שעה נא׳ וקרנים מידו לו. כי קרן עור פניו. ושם חביון עוזו. שם נגלה עוז שהיה חביון למפרע בסתר עליון. ויש מפרשי׳ בזיהורין. לשון מאור וזוהר. ולא נכון לומר כן. שהוא הולך ומפרש ט״ו דברים שעשה לה כנגד ט״ו דברים שעשה במשכן. ס)כולו מפורש בספר והזהיר. אצל תרומת המשכן. שושבינין לשון ריעות. כמו ע)ויתנה למרעהו (שופטים טו). מתרגם ויהבה לשושביניה. (רועה) [רעה] דוד (שמואל ב טו). שושביניה דדוד. וכן שנינו בסנהדרין. פ)אוהב זה שושבינו. ששפריוויץ ב׳. בפנטירין. בין החשובים. פנטיר. חשוב כאשר מצינו ל)למלך ששלח פנטיר הונגים דידיה לאקבולי אפי קומא. בויקרא רבה. פנטיר בלשון יוון חשוב: כליל מלכו ברישא. עתה הולך ומפרש היאך היא יושבת בגנונא. עטרת מלכות בראשה וצמידים בידיה. מקראות הן ביחזקאל. עגילין באודנהא. וטבעות בנחירי האף. ק)נזמי האף. במסכת שבת: לבושא דריקמא. ואלבישך רקמה. מסאנא דססגונין. ואנעלך תחש. מציירין. התחשים הן גוונין הרבה. והיינו דמתרגי׳ ר)ששגונא. שש בגוונין שלו. לבוש שזיר ותיכלא. ואלבישך שש משזר רקמה. הן יריעות מעשה רוקם. למשכן. ותכלת משזר שבהם עם בגדי כהונה. היינו דכת׳ בקרא תרי מיני רקמה. הות פרזימא. טלית של כהונה כדא׳ בסוכה רב עמרם חסידא רמא תכילתא ש)אפרזומא דאינשי ביתיה. בשופרין. ביופי. ולי נר׳ בהיטב. כדמתרג׳ וייטב. ושפר:

משנתם אמר להם עמדו משינתכם כבר בא החתן וכו׳. a ל) הנשר הזה רחמני וכו׳ עיין מכילתא פ׳ יתרו, והובא ברש״י שם, ובתנחומא פרשה עקב. מ) צדיקים אוכלים אותו בשלוה יומא ע״ת ע״ב, לימדה תורה דרך ארץ כצ״ל שם. נ) כנגד נעשה ונשמע שבת פ״ח ע״א. ס) כולו מפורש בספר והזהיר וכו׳ עיין בספר והזהיר פרשה תרומה ושם לא חשיב רק שלשה עשר דבר וז״ל אמר הקב״ה אני העמדתי לכם שלשה עשר דבר במצרים אף אתם תתנדבו לי שלשה עשר דבר, עשיתי לכם במצרים ואלבשך רקמה, ואנעלך תחש, ואחבשך בשש, ואכסך משי, ואעדך עדי, ואתנה צמידים על ידיך, ורביד על גרונך, ואתן נזם על אפך, ועגילים על אזניך, ועטרת תפארת בראשך, (יחזקאל ט״ז) סלת, ושמן, ודבש, האכלתיך (שם) אף אתם תתנדבו לי י״ג דבר, וכן הוא בתנחומא פ׳ תרומה, והובא ברש״י יחזקאל שם וחשיב סלת שמן ודבש בתלתא ולא כמו שמפרש בעץ יוסף בפירושו על התנחומא ע״ש, ולפי גרסת המחבר ט״ו דברים צ״ל דחשיב עוד שנים ותעדי זהב וכסף, וגם במשכן היה לפי גירסתו ט״ו דברים וחשיב תכלת וארגמן ותולעת שני בשלשה, ועיין ברש״י פ׳ תרומה פסוק א׳ י״ג דברים האמורים בענין וכו׳ ועיין בראב״ם מה שנדחק לפי גירסת רש״י במנין הי״ג ע״ש ולפי גירסת המחבר ניחא. ע) ויתנה למרעהו מתרגם ויהבה לשושביניה לפנינו ליתא כאן לשושביניה אלא ויהבה לחבריה. רק שם י״ד על למרעהו אשר רעה לו מתרגם לרחבריה דהוה שושביניה. פ) אוהב זה שושבינו סנהדרין כ״ז ע״ב. ל) למלך ששלח פנטיר וכו׳ בוי״ר, ליתא לפנינו שם. ק) נזמי

מן ביתא דאבוהא כד אתת למיפק. כאשר בא אברהם שהוא תחלה וראש לגרים ויצא ממולדתו והאמין במלכו של עולם באו בניו אחר יציאת מצרים ועשו משכן. וזהו שאמ׳ המשורר אעלת לארוסתה תרעין דקוסמרין. הביאה הארוסה שלו שערים מעצי אלמוגים. אלמוגים. מתרגמי׳ קסמרין. שערים. מתרג׳ תרעין. וכל כך למה עשתה. בעיבידתיה למירפק. במלאכתו להתחבר. כמו ת) מתרפקת. מתחברת ובכרכי הים קורין לחבר רפק: ע״א מביתא דאבוהא. מבית יעקב שדר במצרים. וישב בארץ גשן. כד אתת למיפק כבלה היוצאת מבית אביה. ונכנסת לבית חתן. אעלת לארוסתיה. הכנים החתן לארוסתו זאת. תרעין דקוסמרין. שערים חשובים. שהקיפם להר סיני. ויתייצבו בתחתית ההר לקבל תורה. היא שער הגבוהה והמשובחת. בעיבידתיה למירפק. לחפור במלאכתו ולהתעסק. כמו רפק ביה פורתא: נעביד ונקבל. נעשה ונשמע. משתעיין מספרים אחריהן באותה מלאכה שהזקיקן למירפק בה. מיהרו וחמדו לעשות לפני שמיעה. דלא לפקפק. שלא להרהר. ושלא לזלזל במצותיו. כמו א) פקפק בנטילת ידים. ומתפרשין. ואיתפרש קמיה. וישב משה את דברי העם אל יי״. וחרי. לשון הדוה. כלומר הוגד לו ושמח. וכלתא תידוץ. כלה זו תורה. התורה חדווה ודיצה. בהסיבה שלה צהלה ושמחה במכונתה. על שקיבלה תתקיים העולם. ברייספק. כמו ב) אשקא דרייספק חרוב ביתר. בגיטין פ׳ הניזקין. שנבואה. ב׳ מרכבת הנשים לנוי ויופי. ואני שמעתי אוכף. והלעז אשקא. ארצון דשילא דיוספק. שילא: ע״א נעביד ונקבל. משתעיין בתריה דלא לפקפק. צאו וראו כמה הן מחוברין ומזומנין לעשות רצונו של מקום. שהרי באותו מעמד שהיו עומדין אמרו והודו לדבריו קודם ששמעו אם היו יכולין לעמוד בהן ושמו בטחונם על הק׳ ואמרו תחילה נעשה ואחר כך נשמע. ולא רצו לפקפק על כל אשר אמ׳. וזהו שבחן של ישרי׳ שכן מצינו במלאכי השרת ג) שבמקום שהן שם משיבין שליחותם. שנא׳ (איוב לח) התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו. ויבאו לא נאמר אלא וילכו. מלמד שאחר השליחות אינן זזין משם עד שמודים ואומרים רבונו של עולם עשינו כאשר גזרת עלינו. וכן עשו ישרי׳ לא זזו משם עד שהודו ואמרו נעשה. ויתפרשון קדם חתנא וחרי. ושמח. והודיעם הטיבו את אשר דברו. והכלה כמו כן שמחה כאשר שמעה מה שאמ׳ החתן הטיבו אשר דברו. כאילו ישבה באלונקי. שנבואה. ד) ודומה לו באלה הדברים רבי׳. למטרונא שהייתה על ברייספק שלה. הגיעה לשלוליתו של נהר החזיקה בתפוס ארצון ב׳. כאשר שנינו ה) האוכף והתפוס שלו טמא מרכב: סלים אתקבע לה. סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ראה יעקב אבינו שבניו עתידין לקבל תורה. דתיסק לגנונא. על הר סיני. פרשו עלינו עננו. מן צורתא דאבוהא. כמו אתיצבה על מצור. וכמו צר צורתא וקם בגוה. ו) עג עוגה ועמד בתוכה. צירנא ב׳. לכך יסד כאן צורתא ולמעלה ביתא. שבתחילה היתה נמשכת אחר האומות ובקושי גדול פירשה מהן. כמ׳ דתמר ז) הנבדלת מן הגוי קשה לפרוש. וכאשר נגלה אליה הארוס התחילה לחבב דבריו. וכל היוצא מפיו עושה. והיתה עומדת ברוחק גדול ומחכה את הגאולה. הה״ד משכני אחריך נרוצה: לכורסייה דחתנא. שנינו בפרק מתן תורה: שפתח להם ז׳ רקיעים והראה להם כסא כבוד שלו: ע״א סלים. דרך כבושה כמין דרגא. דתיסק

האף במס׳ שבת נ״ט ע״ב נזמים נזמי האף. כ) ששגונא ששש וכו׳ שם כ״ח ע״א. ט) אפרזומא אינשי ביתיה סוכה י״א ע״א, מנחות מ״ג ע״א. ת) מתרפקת מתחברת וכן פירש״י שה״ש ח׳. א) פקפק בנטילת ידים ברכות י״ט ע״א. ב) אשקא דרייספק וכו׳ גיטין נ״ה ע״ב וגירסת הערוך דרייספוק. ג) שבמקום שהן שם משיבין ב״ב כ״ה ע״א. ד) ודומה לו באלה הדברים רבה לפנינו שם לא נמצא. ה) כאשר שנינו האוכף וכו׳ הכוונה למה שהביא הערוך ערך אכף בשם התוספתא מס׳ כלים פרק ד׳ ע״ש ולפנינו בתוספתא חסר. ו) עג עוגה וכו׳ תענית י״ט ע״א, ושם כ״ג ע״א.

שורה 4 מלמטה, צ״ל: הנבעלת.

לננונא. לחופת ענן שבהר. והנה סלם. ח)סלם. בגימטריא סיני. ב"ר. ומלאכים עולים ויורדים בו. משה ואהרן. מצורתא דאבוהא. מצורת הבית של אביה. הוא מחנה ישר'. לכורסייה דהתגא. הוא הר סיני שהוא כסאו של מקום: עדרין בה שבעין. כלפי שאמ' בעבידתיה למירפק. לשון חופה אומ' כן. עדרין בה. עודרין וחופרין. שבעין בחולן. ע' סנהדרין צנועים כבתולת. לשננא. ושננתם לבניך. ודרך הכלה להיות עם הבתולות בהדר. דליהון כבמכא דחלבא. כותח החלב. להתל בו על הדבש. כמכא. מטון ב'. כלומר להיות עמלים בתורה שנמשלה לדבש והלב. שני דבש וחלב תחת לשונך. להתלבן. ולהוציא דין אמת לאמיתו. ואז הדבר מלובן. כמו מחוורתא כדשנין. כלומ' כך הלכה מתלבנת ועיקר: ר' יוסף אומ' עדרין בה. אילו ג' עדרי צאן הכת' בפסוק. אילו ט)ג' בתי דינין שבהר הבית. בחיל. ובעזרת הנשים. ובלשכת הגזית. ונאספו שמה כל העדרים. אילו הן סנהדרין: ע"א. עדרין בה שבעין בתולן לשננא. אותם הזקנים העומדים בתחתית ההר לומדין התורה ומהדשין בה ומחדדין אותה מפלפולם. בתולן לשננא. אותם אנשים אשר לבם אטום כבתולה שלא נבעלה. כאשר שנינו. י)אפילו לבו אטום כבתולה היין מפקחו. דכת' והירש ינובב בתולות. ואמ' רבא כ)חמרא וריחני פקחין. דלהוון כבמכא דהלבא. כמכא. מאכל. כאשר שנו רבותינו. הלב למאי ניחוש כו'. ל)אי דקא בעי לה לכמכא דהלבא הכי נמי. על דובשנא להתלבנא. סדר מערכות ישר' כאשר היו בהר סיני הולך וחושב. ע' זקינים. כולן שערותיהן לבנות. ואחריהן שחורי ראש. בחורים. ואחריהם הנשים מעוטפות. הזקינים קורא הלב. על שהן לבנים כחלב. והבחורים קורא דבש. לאיתלבנא. כך קורא הנשים על שמעוטפות לבן: פרת אנבורשא ב'. לשון פעל. פרת. לשון ארנקי וסינר. מ)בירושלמי. מטא חד שע מיזל צלויי בי כנישתא. א"ל לברוי זיל לביתוי קומוי דניזל צלויי. קטר פרתיה יהביניה ליה. כי אזל לביתיה נפל מן גו פרסייתא צררי דכספוי. וכו': וה"פ פרת למיקטר במדברא. הכניסה צרור כסף בארנקי שלה והוא תרומת הכסף והזהב וממנו עשו את המנורה. גנון לגו מן גנון. חופה לתוך חופה. הוא שאמ' הכת' והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: דליהוון צנועין בשביסתא. לשון השביסים והסהרונים. דישעיה. מין תכשיט: ע"א פרת. כמו אפרין נמטייה. נשאה חן בעיניו לקשור לה במדבר חופת זוהר. לארוסתיה. להתנו. גנון לגו מן גנון. כילה בתוך כילה. עזרה. היכל. ודביר. לפניי ולפנים. פרת. לזכר אומ' פָּרָה. נשא חן. ולנקבה אומ' פֹּרַת. הלכה. רדפה ובקשה ושאפה. כי ההוא דהוה נ)פרי בתר תורתיה. במדרש איכה רבתי. ופי' הלכה לקשור בסיני כילת זוהר לחתנה. ויש אומ' פרת. פונדא. ודומה לו בברכות ירושלמי פ' היה קורא. יהבין ליה לר' חייא קטר פודתיה. קשר פורנתו. ופי' פרת למיקטר. פונדאות וקשרים צוה לזמן לחופתה. לולאו' וקרסים. יריעות ומכסאות. ראשון שמעתי וזה נראה שמצינו פרת אצל קטר. מילה מליאה. ועל זה כיון המשורר. דלהוו צנועים בשביסתא. ר' יוסי אומ' חדר. ולשון מדרש הוא באלה שמות. ויסב את העם. ס)הסיבן בשביסתין.

ז) הנבעלת מן הגוי וכו' בר"ר פ' פ'. ח) סלם בגימטריא סיני בר"ר פרשה ס"ח. ט) ג' בתי דינין וכו' עיין סנהדרין פ"ו ע"ב, ובמבר"ר פ' ע'. י) אפילו לבו אטום וכו' ב"ב י"ב ע"א ועיין רש"י יומא ע"ו ע"ב ד"ה ותירוש וכו'. כ) חמרא וריחני פקחין יומא שם ופירש"י פקחוני עשאוני פקח, סנהדרין ע' ע"א, הוריות י"ג ע"ב. ל) אי דקא בעי לה לגבינה הכי נמי הב"ע דקא בעי לי' לכמכא כצ"ל ע"ז ל"ה ע"ב. מ) בירושלמי מטא חד וכו' ליתא בירושלמי שלפנינו, גם מה שהביא אח"כ בשם ירושלמי ברכות פ"ב ה"ה גירסא אחרת היה לו בירושלמי שם ע"ש. נ) פרי בתר תורתיה וכו' עיין מדרש איכה על פסוק גדר דרכי וכו' וליתא שם בהאי לישנא ועיין ערוך ערך פר ד' ערקת תורתיה ופרא בתרה, ועיין ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב. ס) הסיבן בשביסתין משל וכו' ליתא במדרש

משל לכלה שתיקן לה אביה חדר בתוך חדר כדי שתהא צנועה ביותר. הן הענגים המקיפין סביב: צוואה למדמוך. לשון צוותא. שולין סח) ב'. למדמוך. לישן. כלומ' נצוית הוא עמה. להיות הוא ישן ושוכב בין שני בדי הארון. ולשרות שם שכינתו לעשות צוות לארוסתו. לשכון קרוב לה. להתעלס באהבים. ביני תרין בריזתא. הבדים נוקבין בטבעות. והן בולטין ביתידות. כמו ברזא בחבית. ויש אומ' ברים. בתרג' ירושלמי בריזי וקווצתא. קווצותיו רסיסי לילה. תליין אפותא. תלויין על הפרחת. ונוי הן לבחור. והן. הן קווצותיו תלתלים. ע"א ביני תרין בדיתא. בין שני הבדים. והן הבדים שבולטין מהוץ לפרכת. ונראין ע) כשני דדי אשה. וקוצתא דרססן תליין אפותא. תלויין אותם רסיסין על מצחה. וזה פתרו' לדוגמתו. ההתן ישן בין שריה ועשת צוות. ובאים תילים של טל ערב. כביכול מלמטן למעלן במצח כלתו. והריח ערב. רמז לביישנים שאם יריאים את השם טל ילדות צומח מבין סנפירין ובא ומצהילן. הה"ד עח) ונתתי יראתי על פניכם לבלתי תחטאו. בספר אגדה נמצא דבר זה. וכן בתנא דבי אליהו רבא: קמתא כתמרא. כאתכלין תדיא. שדייך לאשכולות. אשכל מתרגם אתכלא. תדייא. שדיים צומקים. מתרגם תדיין יבישין. ולכך נדמית לתמר. מה תמר זה אינו מתפצל אילך ואילך ואין לו אלא לב אחד. פי' פ) מוחו (באצבעו) [באמצעו] הוא. ולא (בהריות) [כחריות] של דקל. כך ישר' אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. ומה תמר זה ג) מתמר ועולה כמקל והריותיו וענפיו אינם מפוצלין לכאן ולכאן. כך ישר' נעשין אגודה אחת לעשות רצון קונם: בכמה פנים נדרש: ריחא דנהירא. לשון מקרא. וריח אפך כתפוחים. ותפוח מתרג' הזור. תפוחי זהב משכיות כסף מתרג' הזורי דהבא. ולמה נמשלה כנסת ישר' לתפוח. לומר לך ק) מה תפוח זה ריחו נודף מכל פירות שבעולם אף ישר' ערבו לפני המקום מכל אומות העולם: רישא ככרמלא. על שם ראשך עליך ככרמל. ר) שהיה בעל מום אצל סיני. כמו ששנינו למה תרצדון הרים גבנונים. וכת' התם או גבן או דג. וכסבורה את שדלה את במצות ס) כמו שאמרת לפני דלותי ולי יהושיע חייך כל גופיך קידש ובן חורין. כארגווניא. תרגו' של ארגמן. ע"א לישב המילה. ראשך עליך ככרמל. אינו קל לישבר ולא נוח ליפרד. כי מלאה מצות כשבלים הללו המליאות דגן זו בצד זו. כך תלמידי חכמים שביך דוחקין זה את זה ללמוד תורה. כדאמרי' סח) דהוו יתבי שיתא שיתא באמתא. דלת ראשך. שערותייך דומות לארגמן. אילו ראשי גולה (שבבל) [שבבבל] ודייני הדור ושופטיו. צאורה שעיע כעמוד דשן דפילינא. על שם המקרא צוארך כמגדל השן. מה השן הזה בונין עליו מגדלות וחומות בצורות וכרכום. ומחי קבלו. ואינו דואג מן השרב. כך בונייך אינם נוחים ליחרב. כי חלקים הם מזרעו של הלק. יעקב. וששנינו תרין סג) אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין (ד"א עמורין) די פרו שופו די שנים. פרו. פנים. שופו. בלשון יווני שוין. ת) ודומה לו בפסיקתא אנכי ולא יהיה לך. די פרו שופו שמענום. ויעקב בא מיצחק. ויצחק מאברהם. ובאברהם כת' האדם הגדול בענקים. ח) בתחילת מסכת סופרים זה אליעזר. והיה אברהם אבינו טומנו בכף ידו. ראה גדולתו של אליעזר פעם אחת כעס בו אברהם והפיל שינו של עבדו ועשה ממנו מיטה השובה לבן ביתו. ציבחר מיכולן כך. גדול שבכולן על אחת

שלפנינו. סח) ב'=בלעז. ע) כשני דדי אשה יומא נ"ד ע"א. עח) תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ) כצ"ל ועי' יבמות ע"ט ע"א, נדרים כ' ע"א פ) מוחו באמצעו הוא לא כחריות של דקל וכו' כצ"ל ועי' סוכה מ"ה ע"ב ובפירש"י שם ד"ה אין לו וכו'. ג) מתמר ועולה וכו' יומא ל"ח ע"א. ק) מה תפוח זה וכו' ילקוט שה"ש. ר) שהיה בעל מום אצל סיני וכו' עיין מגילה כ"ט ע"א. ס) כמו שאמרת לפני פסחים קי"ח ע"ב. סח) עירובין נ"ג ע"א. סג) ב"ר פ' ס"ה וע"ש. ת) ודומה לו בפסיקתא ליתא בפסיקתא שלפנינו. ועי' בוי"ר פ"א סי' י"א ושה"ש רבה פ"ב סי' י"א אמ"ר סימון.

כמה וכמה. לכך הזקים הן בשעה שעושין רצונו של מקום. שן אייבויירא ב׳. דפילייא. אוליפן ב׳ שם ההיה: שררא לאנגא דזיתא. שררך אגן. בית הבד שנותנין בו זתים קורא אגן. מעהא כעין ערימת חטין. בטנך ערימת חטין. ע״א שררא לאנגא דסיהרא. שררך אגן הסהר. אa)מה טיבור זה באמצעיתו של עולם. מקפא שושנים הניטין. מופקת שושנים בליהלוהו. לשון הנטה. אילן שהנטו פירותיו. שאז הוא בליהלוהו. וזהו סוגה בשושנים לשון סייג וגדר. ודרשי גבי נידה. אפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות: ע״א שררך. רוב תבואות בכח שור. אילו תלמידי הכמים. כמו ששנינו משלחי רגל השור והחמור. אילו בני אדם שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה ב)כשור לעול וכחמור למשאוי. רך. לשון ג)ריכא ולא בר ריכא. ומקרא מלא הוא. ואנכי היום רך ומשוה מלחמה. ד)ותלמידי חכמים נקראו מלכים. כמו שכת׳ בי מלכים ימלוכו ורוזנים. וגו׳. מי שמגלים לו רזי תורה. אגן. עונל הסהר. מה הסהר הזה מתעגל ומשלים פגימתו לסוף י״ד יום ואז מבהיק זיוו של עולם. אף צדיקים שבדור כל זמן שמזקינים גבורה מתוספת בהם ומגינים על דורם. הה״ד רגלי חסידיו ישמור ללשון אחר. ה)כמו (שנינו) [ששנינו] גרן עגולה (וכמה) וכמו נכנסו (לגרן) [לכרם] ביבנה. סהר על שם ו)לא איברי סיהרא אלא לגירסא. שבאותו זמן לא היו ספרים ניתנים ליכתב וגורסין למאור הלבנה לפי שאין לכולם נר למאור: אל יחסר המזג. לא פיחת עלמא מתלתין וששה צדיקי. דכת׳ אשרי כל חוכי לו. לו בגימטריא הכי הוו. המזג לשונו כמו ז)זבינגא לך זיגא דמטיא עד כרעיך. דעירובי׳. זיג. דבר צלול. זכוכית זגוגית. וכמו ח)שאני גידים דזיגי. ופירשנו שהצדיקים זיוו של עולם. בטנך כעין ערימת חטין. בנים שביך דומים לחטים העתדים ליצא. כמה שנ׳ יהי פיסת בר בארץ. מה דברים הללו יצאו נקיים וברים כך בניך בלי מום וחטא. הה״ד בן שנה שאול במלכו. ט)כבן שנה בלא חטא. במדר׳ באתי לגני. מקפא שושנין הניטין. מוקפות בנות ישר׳ גדר ואינם פורצות אותו. ואף בעליהן עושין משמרת למשמרת. י)אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. נכנסה להופה ואמרה שושנה אדומה ראיתי. זה הופך פניו וזה הופך פניו. זה פורש וזה פורש. כ) וכי איזו נחש נשכו. איזו עקרב עקצו: תקוף עינהא כתרין בריכן דחשבון קשיטין. מראית עיניך כשתי מעיינות היוצאות מחשבון עיר סיהון. ולא בסתר הם. כי על שער בת רבים שכולם עוברים הנה הנם. ופסוק הוא עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים (שה״ש ז). בת לשון קול. כמו בת קול. המיית קול. ומתחלק לכמה פנים לפי משמעות הדבר אשר נאמר בו. קשיטין. נאות הן. ונחירה זקיף. חוטמה נאה. נחירים אילו נקבי החוטם שיש בבני אדם שאינם נאים. כמו ששנינו אצל בעלי מום. או הרום. ל)זה שחוטמו שקוע. מ)וכל כלה שעיניה נאות אין כל גופה צריך בדיקה. הה״ד הראיני את מראיך. וזקיפת החוטם למה הוא דומה לדמשק שהוא הר הגבוה

א) בתחילת מס׳ סופרים זה אברהם כצ״ל לפנינו במס׳ סופרים הוא בסוף המסכתא פכ״א ע״ש אך במס׳ סופרים אשר העתיק המחבר לקמן סי׳ תקכ״א הוא קודם התחלת המסכת ואח״כ מתחיל פ״א אין כותבין וכו׳ כמו שהוא לפנינו, וגם שם איתא זה אברהם, ויש שם כמה שינוים מאשר הוא לפנינו ואעיר עליהם אי״ה בהגיעי לשם, ועיין ירושלמי שבת פט״ז ה״א ובמדרש בר״ר פי״ד, ובש״ר פכ״ח, ובמד״ר פי״ג ובמדרש תהלים מזמור כ״ב, ושם כ״ט, ועיין תוס׳ ב״ב נ״ח ע״א ד״ה מציין וכו׳. אa) עי׳ פסיקתא רבתי פי׳, ומדרש במ״ר פ״א. ב) כשור לעול וכו׳ עיין ע״ז ה׳ ע״ב. ג) ריכא ולא בר ריכא עיין ב״ב ד׳ ע״א. ד) ות״ח נקראו מלכים כצ״ל גיטין ס״ב ע״א. ה) כמו ששנינו גרן עגולה כצ״ל סנהדרין ל״ו ע״ב, וכמו נכנסו לכרם ביבנה כצ״ל עיין כתובות מ״ט ע״א וב״ב קל״א ע״ב. ו) לא איברי סיהרי וכו׳ עירובין ס״ה ע״א, לא פחות עלמא וכו׳ סוכה מ״ה ע״ב. ז) זבינגא לך זיגא וכו׳ עירובין ג׳ ע״ב. ח) שאני גידים דזיגי עיין חולין ע״ו ע״ב. ט) כבן שנה בלא חטא עיין יומא כ״ב ע״ב. י) אין אדם וכו׳ כתובות י׳ ע״א. כ) וכי איזה נחש נשכו וכו׳ פסיקתא דרב כהנא פ״י ע״ש ובמדרש תהלים מזמור ב׳ ע״ש. ל) זה שחוטמו שקוע בכורות מ״ג ע״ב. מ) וכל כלה שעיניה וכו׳

בביאור אות ז, זבינגא לך זיגא, צ״ל : עירובין ק, ב.

ומשם צופים למרחוק. שני מקראות הן. דמשק. ודמשק. והוא הוא. ודמשק היא עיר מלוכה של מלך אשור כמא דאתמר נ)משא בארץ חדרך ודמשק מנוחתו. ולא מהמטין. מאד הם יושבים יפה אילו העינים. אינם צופות למעלה ולא למטה. אין צריכין הכרע. הוא ששנינו ס)דלא [לחמטן] אליתייהו. כרע בל (ישעיה מו) מתרג' חמיט בל: ע"א כתרין בריכן דחשבון קשיטין. לשון מקושטין. וזה פתרונו. חשבון אינו עיר. לפי פשוטו. אלא כך אמ' הדמיון. עינייך ברכות בחשבון. במקום שמתקבצין כל העולם לחשב השבון כל יופי עיני הנשים היפות: עיניך בחשבון הבריכות. והשאר אינן כבריכות. נמצא שאין עיניהם יפות כשלך. וסוף המקרא מוכיח על פשוטו. על (שאר) [שער] בת רבים. במקום השער שרבים הולכין ובאים שם ומתקבצין לחשבון הנשים היפות שיעברו דרך עליהן לראות היפה שבכולן. ונחירה זקיף. לשון זוקף כפופים כלומ' אינו כורע אלא זקוף. וברכים כורעות תאמץ. תרג' וארכובא ע)(דחמטו) [דהמטן] בעיבידתא (תהייל) [תהילן]. אי נמי. ולא מחומטין. לשון חשך. שלא יהשיך אפה את פניה. ועלטה היה מתרג' וחומטא. (אינמי) [אי נמי] לשון פ)קב חומטון. שלא ישחה עד עפר:

דיברא קדמאה.

רפח. זיקין. הוא לשון נ)נץ היוצא מתחת הפטיש. גם ברקים יצאו עם אותם הגיצים בשעת מתן תורה. לפיד דנור מימינה. למיימינים בה. שעתידין להיות מוקפים בעמוד אש שמור מן המזיקין. אילו בני אדם שאין בלבם קנאה ואין עצמותיו מרקיבין. מה האש הזה כל זמן שאתה מרבה עצים נוחים להדלק והלהב רבה. והגחלים לוהשות. כך תלמידי הכמים בחייהם מרבים תלמידים ותלמודם מתקיים בידם. ד"א מה הנחלים הללו שאפרו צבור עליהן והיותן תחת האפר. כך אותם תלמידי הכמים שלא היתה טינה וקנאה בלבם שמורים בקבר ובטוחים להיות חיים לעולם הבא. ק)שכל מי שיש קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין. הה ד ורקב עצמות קנאה (משלי יד): ולפיד דאישא משמאליה. למשמאילים בה. כמה דאתמר ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד. אש ונור מופלגים זה מזה בלשונם. ואע"פ שתרגומו של אש נור. מצינו הפלגתם. כאשר שנו רבותינו ר)אש אוכלת ואינה שותה. שותה ואינה אוכלת. אוכלת לחים כיבישים. היא אש של מעלה. והוא שכת' אש אכלה הוא. ואינו מתורג' נור. ומצינו למידין דנור של מטה אינו בנור של מעלה. כי נמצא בספר יצירה מימינו נור של נוגה כקריוסים הללו המודיעים כל דבר ודבר. קריוסים. פי' מגידים. ועל שם שהעשירים פניהם מצהיבות על ידי היקום אשר ברגליהם נדמו לאש: הוה פרח וטאים. דכת' דברי חכמים כדרבונות. ש)כדור של בנות. מה (הדור) [כדור] הזה נזרקין מזו לזו. כך הדברות נזרקין מזו לזו מאומה לאומה ולא קיבלוה. וחזר וזרקם לישר' וקיבלוה. ומתחקק בלוחות. הוה פרח וטאים. עכשיו חוזר לדיבור של מקום שהיה הולך על פני רקיע השמים. תוך חללו של עולם ובא והולך סביבות מחניהם של ישר'

תענית כ"ד ע"א ומדרש שה"ש פ"ד. נ) משא בארץ חדרך קיצר לשון המקרא זכריה ט' משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו וגו'. ס) דלא אליתייהו, כן כתוב בהכ"י, וכשעה חרא עמדתי ונפלאתי ולא ידעתי פירש שתי תיבות אלה, ועל איזה מקום כיון המחבר, והאיר ה' עיני דהכוונת הוא על מה דאיתא בשבת נ"ד ע"ב „דלא לחמטן אלייתיה" וחסר בכ"י תיבת „לחמטן", וכצ"ל דלא לחמטן אליתייתו. וגירסתו בזה כגירסת הערוך ערך חמט ג' כי היכי דלא לחמטן אליתייהו וכן הוא בד"ס שם. ע) דחמטן בעבידתא תתייל כצ"ל וכן בערוך ערוך חמט דחמטן בעבידתא, ולפנינו בת"י איוב ד' דחמטן בעבירה תחיל. פ) קב חומטין שבת ל"א ע"א. נ) גץ היוצא מחמת הפטיש ב"ק ס"ב ע"ב ושם שיצא וכו' וכן בב"ב כ"ו ע"א. ק) שכל מי שיש קנאה וכו' שבת קנ"ב ע"ב. ר) אש אוכלת ואינה שותה וכו' יומא כ"א ע"ב. ש) כדור של בנות וכו' עיין ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א

ריש סי' רפח, לשון גץ, כצ"ל.

ואו׳ אשריכם ואשרי העם שככה לו שרואה זיו סנקליטו של אוהבו. וכן מפורש בכמה מקומות שהרכין שמים העליונים ופתח למו ז׳ רקיעים וראוהו בכבודו. והולך הקול ונעשה ממש ומתיישב האות והתיבה על לוחות. ואזיל ומקיף לאחר שהקיף המחנה לכל צד חוזר ונחקק (ונחקק) בלוחות. ונראה רישומו משני עבריהם שהיו חלולות. והיינו דמתרג׳ נבוב לחות. חליל לוחין. ונראה מעבר שני המילה נהפך. כגון גבוב. בובג. סרו. ורס. שני׳ כתובי׳ משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. וזהו מתחקק. חקק. רושם. וזהו שאמר במגילה [ט]מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדי׳: וכן הוה צוות. למדנו שהיה חיות באותיות:

וכן נמצא׳ האגדה. דיבור ראשון כשיצא מפי הק׳ יהי שמו משובח לעולם. כמה ברקים וכמה לפידים יוצאין ממנו. לפיד של נור מימין. ולפיד של אש משמאל. באותה שעה אדם לא הנשים. ועוף לא ציפצף. ארי לא נהם. שור לא געה. חמור לא ניער. פרא לא ניהק. סוס לא צהל. ואדם לא דיבר ודומה העולם חלול כמי שלא היה בו מאומה. ובדבור היה יוצא והולך בארץ כאדם שהולך בארץ. ומתהפיך הדבר לשבעים לשון שכל העולם שומעין בו. שנ׳ יודוך יי׳ כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קלח). והיה הקול יוצא ומתעגל על אזניהם של ישר׳. והיה או׳ קבלו תורתי עליכם שיש בה שס״ה מצות לא תעשה והיו ישר׳ עונין הן. וחוזר הדיבור מן האוזן ונושקו על פיו. וחוזר הדבור מן הפה ומתעגל על האזן. והיה אומר קבלו תורתי עליכם שיש בה רמ״ח מצות עשה והיו עונין ישר׳ הן. וחוזר הדיבור ונושקו על פיו. הה״ד ישקני מנשיקות פיהו. ובא הדבור והופך פניו לדרום. והיו שומעים אותו ורצים אחריו לדרום. הופך פניו לצפון וכן למזרח. וכן למערב: ועל פי אגדה זו פירשתי למעלה כאשר פירשתי. ועל סמך אגדה זו יסד המשורר שיר זה. וכן הולך הלשון והעברי:

רפט. **חנניה:** ננסא. הוא נבוכד נצר. [נ]ושנינו בברא׳ רב׳. ננוס קורטא. וקצר קטיע פושקא. גובהו לא היה אלא טפח בלבד. לצלמי לולבי דתמר. הצלם אעלה היה מן לולבי התמרים. פ״א אתם לולבי דתמר. שצדיקים נמשלו לתמר. שנ׳ אמרתי בתמר. ארמיית צדייא. השלכתי שממה בית המקדש. החרבתי אותם השוחטים קרבן המזבח וגם המזבח הרסתי. ע״א ארמית צדיין. בא בהיכל שלופה (וגידר) [ג][וגידר] את הפרוכת. ולקח ספר תורה שהמלך קורא בו. כמה שכת׳ וקרא בו כל ימי חייו והציעו תחת זונה ובא עליה. והוא שיסד המשורר ארמית צדיא. הארמית שצד מבחוץ והביאה בתוך מרפידו וחופתו של מלך. ע״א אדמית. על שם מזבח אדמה. ואותה אדמה שמתי שממה. כמה ששנינו בסוף סוכה [ד]לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונם של ישר׳ ואי אתה עומד להם בשעת דוחקם: ואחר שעשיתי זאת כביכול. [ה]מבלתי יכולת. ואם כן בואו כרועו לצילמי: והם ענו אית לן פטרן. לשון אב. כמו ששנינו [ו]בויקרא רבה. הוה נקיט נכסי מפטר מוניקא דידיה. ושמו של מלכינו לא ינום ולא יישן: ועוד הוסיפו לדבר באבונן דלעיל. באבינו שבשמים בו אנו בוטחים. לבטח. מתרג׳ (לרוחינן) [לרוחצן]. בו אנו בטוחים מילדותינו. טליותן. כמו כד (הוצא) [הוינא] טליא. בנורא אנן יקדין. טרם נשרוף

פסיקתא רבתי פ״ג: נדרש במ״ר פי״ד, וסוף מדרש קהלת ושם נדרש באופנים אחרים. ס) נבוב בובן וכו׳ שבת ק״ד ע״א ועיין תוס׳ שם ד״ה נבוב וכו׳. ט) מם וסמך וכו׳ מגילה ב׳ ע״ב, שבת ק״ד ע״א. נ) ושנינו בב״ר ננוס קורטא וכו׳ ליתא לפנינו אך הערוך ערך קרט ג׳ הביא וז״ל בר״ר פט״ז ובוי״ר בסוף ויהי ביום השמיני על ננסא קרטא קטיע פושכא, ונשמט מספרים שלנו, ומצינו כנוסחא זו גם בפירוש לב״ר המיוחס לרש״י וע״ג בפסיקתא דר״כ דף קי״ב נבוכדנצר ננסא דבבל ופירוש של ר״ש בובר צריך תיקון ע״ש. ג) וגידר את הפרוכת כצ״ל גיטין נ״ו ע״ב, וי״ר פרשה כ״ב. ד) לוקוס עד מתי וכו׳ סוכה נ״ו ע״ב. ה) מבלתי יכולת וכדרשינן ברכות ל״ב ע״ב. ו) בוי״ר הוה נקיט נכסי מפטר מוניקא דידיה לא ידענא היכא מיתניא מתרגם, לרוחצן כצ״ל. כד הוינא

וכן נמצא באגדה, ראה ביהמ״ד (ילינק) א׳ 69 מדרש עשרת הדברות.

באש שנכפור בו. ולא נאה להחליפו כי כן ציוונו. לא יהיה לך אלהים אחרים: גרמין אתון גרמיכון למיקוד. גורמין אתם עצמיכם לישרף. גופיכון יתעביד קטם. אפר מתרג׳ קטמא בגו אתון נורא. בתוך כבשן האש. גבורה (ודצמיט) [ודינמיט]. כח וגבורה אם יש ביראתכם הוא יצילכם. נמיט. כח. ודומה לו בירושלמי. חד סב הוה אזיל באורתא. אשכחוי טליא. א׳ לון. לווי לית נמיט. סבון בהדי פיתי יומא דמעצרתא. סעדוניה. וכתפוניה. חזויי דכחש חלוי. פרנסניה עד שרי מדמך. וה״פ זקן אחד היה הולך בדרך. מצאוהו בחורים. א׳ להם בי אין כח. לקחוהו ערב יום טוב של עצרת. פקדוהו ונשאוהו בכתף. פי׳ ואת אחיך תפקוד לשלום. תרג׳ וית אחך תסעד לשלם: ראוהו שתשש כוחו. פרנסוהו עד יום מותו. שרי מדמך. שהתחיל לישן שנת עולם: ע״א ודינמוס. לשון חן ורחמים. בע״ז. דימוס אתה. מרוחם אתה: דחלתא דצילמך. יראת צילמך. אינה בליבנו דע דפטרונן הוי יודע שפטר שלנו פעלך ובראך בצלם דמותך. תיאורן. על לשון המקרא במחוגה יתארהו. ויש מפרשין לשון תואר. דע שהקב׳ נתן לנו תאר פנים כששציוית להאכילנו פת בג המלך והאכלתנו זרעונים. כדמפורש בריש דניאל. ע״א דע דפטרונן תייארון יתן. דע שהקב׳ תייר אותנו במדבר והוליכנו כאב שמוליך בנו. וי״י הולך לפני׳ יומם. וכמו כן הוא יכול להצילנו מידך: אנדרטי. דמות. כמו באנדרטי של מלכים שנינו: זעיף אנא עליכון. עוד בי רעה ותואנה אתם מבקשין שאתם מורדים עלי ועל דברי. שלא אביתם לכרוע לצילמי. זמן דתשמעון קל קרנא משרוקיתא ממללא. קול קרן הנשמע ומכריז כרועו לצלם. משרוקיתא. צועקת. מקר׳ הוא בדניאל: חבל. חבלא תהא על בנים שכופרין באביהם חס לן. חס ושלום. טבחית ונכסית גוזלוי דציון. בשעה שהרגו זכריה והיה דמו מבצבץ. שלח אחד משריו והרג תלמידי חכמים הרבה עד שהניח דמו. בפ׳ הנזקין: טיססנא לשון טיסה. מעופף, טליקית. חתכתי. ודוגמתו בבר׳ רב׳. פ׳ וישלח. ר׳ יהושע בן לוי אמר שלח (פופירא) [פורפירא] וטלקיה קדמוי. פי׳ הפשיט לבושו וחתכו לפניו: מחסד. מגדף. היסודא הוא: מן פרעה. הטוב אתה מפרעה שנטבע בים. וחילו. סנקליטין דידי. שרים שלי. בבר׳ רב׳ סנקליטין יועצים ושרים. כירים אתון. עבדים אתם ורוחכם גסה. שלא לכרוע לצילמי: פי׳ בארעא רקדא: ע״א כדאתון דרמית רוחכון. אין אדם מורד עלי ככם שגסה רוחכם: לית אין משגיחין. אין אנו משגיחין עליך. דבר איניש שפכיה. אין אנו חוששין. אין אנו חוששין באלה שבן אדם עשאו: מישך שדרך. מדאורייתא דמשה אסתכלו והגו. מבדריתו ופלחיתו סמיי ולא סגו. מתורתו של משה לימדו. שכת׳ ועבדתם שם אלקי׳ מעשה וגו׳. אשר לא יראון ולא יאכלון ולא יריחון: נחנא נהירין זהירין בקיימי. במצות אנו זהירין לשמור את פיך בשבועת אלהינו שלא נעבור על תורתינו. שנ׳ אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים. והיינו דקא׳ נטורי פום מלכא במומי. אני פי מלך שמור. אני נכון לשמור דברת מלכי האומות המושלים בנו (בגוללייות) [בגולגלויות] וארנוניות. ועל דברת שבועת אלהים. ובלבד שלא יעבירנו השבועה שנשבענו למקום. ועל דברת. ואצל שבועת אלהים אשמר פי המלכים. גולגלי ארנוני וזימי. עיניין מיסים הן: ספקתון בארעכון טפוסי דמשתמודעין מיהודאי. כשהייתם בארצכם הייתם שולחים צלמים והיו נכרין. שהאלילים של ישראל הן. שהן מוכרים לאומות. סמנין צייריתון. שנאמר צלמי

טליא כצ״ל. ודינמיט כצ״ל. ודומה לו בירושלמי חד סב וכו׳ לא ידעתי מקומו איהו. דימוס אתה מרוחם אתה, בע״ז ט״ז ע״ב איתא דימוס פטור אתה ועיין פירש״י ותוס׳ ד״ה דימוס וכו׳ ועיין ירושלמי פ״ט דברכות ה״ה ובמדרש בר״ר פרשה ע״ט. באנדרטי של מלכים ע״ז מ׳ ע״ב. והיה דמין מבצבץ גיטין נ״ז ע״ב. שלח פורפירא וכו׳ כצ״ל בר״ר פרשה ע״ה. סנקליטון בר״ר פרשה ח׳ למלך שהיה לו ב׳ סנקליטים, בגולגלויות כצ״ל ועיין במדרש וי״ר פרשה ל״ג, במד״ר פט״ו,

כשדיים חקקים וגו׳ (יחזקאל כג) הצדאי לשון צדו: על דנא להתבותך לית אנן חשאין. מקרא הוא בדניאל. לכך אנו אומרין מלכא נבוכד נצר לית אנו חשאין על דא פתגמא להתבותך. אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכא. אלא כך אמרין ליה לכך אנחנא אמרין דאת עלנא מלכא לעבודה ומסה וגולגליות: (אד) [אך] על דא שאתה אומר לעבוד ע״ז נבוכד נצר אתה ולא מלך. את וכלבא שוין: ומאתון שחין. חם. לשון שיחנא: פשחין. לשון ויפשחני: פסקי ורגושי. פסקים ורגשות של הבל הרביתם לשממה ועל לא דבר. לרעדו ותבן. ככלב שב על קיאו. מתרג׳ דתב על תוביה. ובפרש׳ ויקרא רב׳. כשהייתם בארצכם פסקי שטרות והרגשות מעבדות ע״ז עשיתם והרחבתם. לעדו ותבו. לעובר (וישם) [ושב]. פריסנא לכון וילון. אפרוס לכם היריעה ותכתבו לי בספר פתקיכם לשמר מצותי. לתלתין יומין: אם אנשינן. אם שכחנו שם אלהינו וגו׳. פרוז דוגמא. בב״ר. אל תהי בעיניך כפרוזדוגמא ישנה אלא כפרוזדוגמא חדשה. הלא יי׳ הלא אלהים יחקור זאת. פריש יאות. באר היטב. כי עליך הורגנו: צרופינהו. לקרוא הדברים בפני כל החיל בקול רם. בנס וקצף שגיא שחיל. בנס. לשון כעס. והנם זועפים. תורג׳ ואינון נסיסין. ופי׳ בכעס וקצף גדול מוצא משיתיהו. תרג׳ שחליתיה: צרצדא כדא. נפוח כנוד. לכלבא שוית. את וכלבא שוין. ברמיזא. במוחם: קרא דירמיה רישיה לבטולי שריתון. התחלתם לבטל ראש הפסוק שנאמר ועבדתם שם אלהים. קיומי סיפי דקרא צבונא. ואני רוצה לקיים סוף הפסוק. שנאמ׳ והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו (אל) [אותו את נבוכדנאצר] מלך בבל. וגו׳. (והשמדתי אותו) פ״א ואבדתם בגוים. ועבדתם שם אלהים אחרים: רבנותא בסכנתא לא שנו. אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם מן הרבנות. שבכל תכשיטיהן הלכו שם אע״פ שיצאו לידון. רמין לגו. אתון נורא. הושלכו לתוך כבשן האש. ולא אינזקו בהבלא. מקרא הוא בדניאל. וחבל לא איתי בהון. ובגושמיהון. ובגופיהון: מלאכא דטאים (על מא) [עלמא] בתרין טיסי. גבריאל שמעופף כל העולם בשתי עפיפות. כמא דאמרי׳ גבריאל בשתים. מלאך המות באחת. שגר מלבר. חמימות היתה מבחוץ. נס בתוך נס. שש ניסים נעשו בו. בחלק חשיב להן. דאתנסיאו הוגניסי. השרים. שָׁרְיַין. מותרים מאסוריהם: שבחו ואודו קדם יי׳ הללו את יי׳ כל גוים: שבחוניה כל אומיא. שבחוהו כל האומים. ארי תקיף. כי גבר עלינו חסדו: . . . . (א) צורתיה דאדם ציירית. צורתו של אדם צייריתי. ולא אצטערית. בלא טורח עשיתיו. ברייתיה ברייית. בנים שיצאו ממנו בראתי. ולא אתביירתי לא עשיתי דבר תיקון שלא יצטרך לעולם. כמא דאמר יתוש לחפפית: כו׳: בייר. כמו דביירי תרביצא במסכת תענית. שבורים הן ובטילים הן

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) נ״מק נכונה.

שה״ש פ״ב (ועיין ילקוט דניאל ג׳). כשהייתם בארצכם וכו׳ עיין מדרש וי״ר פל״ג. בב״ר אל תהי בעיניך כפרוזדוגמא וכו׳ בבר״ר אשר לפנינו פמ״ב לא הובא רק התיבה פרסטגמא אך לא הענין כאשר הוא לפנינו ועיין מדרש וי״ר פכ״ז. אך הדרש כאשר הביא המחבר הובא בערוך ערך פרוזדגמא בשם פסקא דבחדש השלישי וז״ל לא יהיו דברי תורה בעיניך כפרוזדגמא ישנה פירש איגרת וכן הביא הרשב״ם בפירושו דברים ז׳ וז״ל וכן בפסיקתא דבחדש השלישי אל יהי דברי אגדה של תורה בעיניך כפרוזדוגמא ישנה, והרד״א בסדר שחרית הביא משם ירושלמי לישוי איניש ק״ש כל שעתא ושעתא כפרוזדגמא חדתא וכו׳ וכן המנהיג ה׳ תפלה סימן ל״ט הביאו בשם הירושלמי ולפנינו בירושלמי ליתא, וכבר העיר הרב ר׳ שלמה בובער בהערותיו לפסיקתא פסקא ט׳ ופסקא י״ב, ועיין לעיל סי׳ י״ב ובהערותי אות א׳. — התחלתם לבטל וכו׳ עיין מדרש ויקרא רבה פל״ג. — אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנאצר וגו׳ כצ״ל והשמדתי אותו ליתא בקרא (ירמיה כ״ז). לא ישנה אדם וכו׳ סנהדרין צ״ב ע״ב לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות. גבריאל בשתים ברכות ד׳ ע״ב. שש ניסים נעשו וכו׳ עיין סנהדרין צ״ב ע״ב ציירית, ולא אצטערית וכו׳. יתוש לחפפית עיין שבת ע״ז ע״ב ושם איתא יתוש לנחש ונחש לתפפית, ועיין מדרש תהלים מזמור י״ח. דביירי תרביצא תענית ו׳ ע״ב ועיין בערוך ערך תרביצא. אמר לאכסניך

אותם המרביצים תורה בעת שטבת מגוולות. וכמו נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע. דמתרג׳ נחל בייר. על שם שהיה בור: קנאי אנא בנאי. אני אל קנא שבניתי עולמי. ולא אתקניתי. ולא הוצרכתי להבנות לה כי אני ראשון ואני אחרון. קבע לקיבלי. קבע עצמך לנגדי. ולא תחלפיני. ולא תמיריני: ע״א קנאי. נוצח. ולא אתקניתי נלחמתי להנצח. טבע לקיבלי. טביעות עינך ובטחונך בי: ריחמתיך ברישיך. ריחמתיך בסופך. אהבתיך תחילה וסוף. תובי לאכסניך. לנחומי עקתיך. אמר לאכסניך. הוא נשמתך. שובי נפשי למנוחייכי. לנחם צרתך. כשיצר לך אויביך ותזעק לפני. אני הוא שאקבל תפילתיך: שמעי חדוותי. זו התורה שנקראת חדווה. ואהיה אצלו שעשועי׳ יום יום. שמעי ברתי. קבלי ונטרי אורייתי: תתייהיב למאן יהב לך. תתני נשמתך למי שבראה ותוצרר בצרור החיים (ואי לא) [ואלה] אוחרן לא יהוי לך. ואלוה אחר לא יהי לך כדכת׳ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:

דיברא תניינא:

רצא. **לא** תשא: אמר משה נבייא. ת׳. לכך נהגו לומר זאת הדיברא ללא תשא. לפי מה שאנו אומרי׳ בחגיגה פ׳ ואין דורשין. ז) ד׳ נכנסו לפרדס של מעלה אמר להם ר׳ עקיבא כשאתם מגיעים אצל אבני שייש טהור אל תאמרו מים (רבים) [מים]. משום שנאמר (דוברי) [דובר] שקרים לא יכון לנגד עיני. וכל שכן לנשבע לשקר. דאמרי׳ בהילכת׳ רבתי אלף אלפים גלי מים שופכים מלאכי השרת באבני שייש בפתח ההיכל ואין לשם (אפי) אפילו טיפה אחת. וזהו חמית יקירא מתח מיין למיין. וכו׳. וכל זה מזיעו של חיות: ועוד כת׳ במזמור לי״י הארץ ומלואה. מי יעלה בהר י״י ומי יקום וגו׳. נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה. זה משה שעלה לרקיע אשר לא נשא לשוא נפשו: אמר משה נבייא. לא קם נביא עוד בישר׳ כמשה. כד סליקות למרומיא. אמרו חכמים. כשעלה משה למרום הרכין הק׳ שמים ושמי שמים על הר סיני. באתה ענן ורבצה כנגדו ולא היה יודע אם היה רוכב עליה. מיד פתח הענן ונכנס משה בתוכו. ונשאו הענן. שנ׳ ויבא משה בתוך הענן. והיה מהלך מרקיע לרקיע עד שהגיע לרקיע השביעי וראה את י״י יושב על כסא רם ונישא: חמית ברוייא במעוניה. ראיתי הבורא במעונתו. ויירא מתרג׳ וחמא. דייתיב על טועניה. יושב על כסאו. נראה נישא והוא נושא. שנאמר ומתחת זרועות עולם. וכלתא ליה בימיניה. מימיניה אש דת למו: חמית גיבר גיברין. דמשתי רקיעא מן נורין. לשון או בשתי או בערב. כלומ׳ הנוטה כדוק שמים. הרקיע הושתת ונתייסד מאש ומים טרפם זה בזה וקראן שמים. וטפחית במים קרירין. ונטפח גופו של משה במים קרים. ולא חסרו המים. זו התורה שלימדה משה מפי הגבורה בארבעים יום ועדיין היא משועשעת אצלו: ע״א ובספר עתים נמצא היה משה רבינו טופח מים קרים. ומערבם בנהר דינור לידע אם ילחך האש במים. לא זה מכבה את זה ולא זה מלחיך את זה. אמר עושה שלום במרומיו. שוב ראה מלאכים חציים שלג וחציים אש. וטפחית. לשון וימיני טפחה שמים: חמית דטאים. מעופף. וקא מעלי. נשמתן של צדיקים שמיכאל שר הגדול משימן במזבח של מעלה והוא כהן גדול וזה קרבנו. ויש מהן זוכין לאספקלריא המאירה ורחמים מחמלי. ורחום וחנון מתמלא

והוא נשמתך הכוונה למה דאיתא במדרש וי״ר והדין נפשא עלובתא לאו אכסניא הוא בגו גופא וכו׳. ז) ד׳ נכנסו לפרדס וכו׳ כצ״ל חגיגה י״ד ע״ב, זה משה שעלה לרקיע וכו׳ עיין מדרש תהלים מזמור כ״ד. באתה ענן ורבצה כנגדו וכו׳ פסיקתא דרב כהנא מ״ת סי׳ כ׳ ע״ש. חמית ברוייא במעוניה וכו׳. לא זה מכבה וכו׳ מלאכים חצים שלג וכו׳ עיין מדרש במ״ר פי״ב, ובמדרש שה״ש פסוק צאנה וראנה וכו׳ ובירושלמי ר״ה פ״ש ה״ד ע״ש. שמיכאל שר הגדול וכו׳ עיין חגיגה י״ב ע״ב ועיין מנחות ק״י ע״א תוס׳ ד״ה ומיכאל וכו׳ מדרשות חלוקין יש מי שאומר נשמותיהן של

רחמים אותה שעה. וכעתיק יומין מתגלי. ומתגלה בכבודו ומראה את כבודו כעתיק יומין. והוא (מתחמלי) [מתחמי] מלי. והוא רואה מלא עולם. רואה ואינו נראה. ל״א והוא נראה מלא רחמים דרך אותה אספקלריא. ל״א מלי. שבע ימים: חמית הדורא ראיתי אותו שנאמר בו זה הדור בלבושו. פרים בי נשרין בשופרא. פורם בכסאו דמות נשר. ע״א פרים כנשרין בשופרא. החיות פורסים כנפים כנשר. דלא תחמי עינא דסקרא מה דהוא עביד בטומרא. שלא יראה עין המביט מה שהוא עושה בסתר: חמית ויתקיא חמיך. חלשי׳ חמיך. כמו הויין ליה בנים ויתקין. במסכת שבת. מרומם וממיך. מרומם ומשפיל. והוא ער ולא דמיך. ולא יישן: חמית זה אלי ענוון. מחי ומסי מתכוון. מחצתי ואני ארפא: חמית חייא וגברא. צייר בקבלא. צר צורה בחשך. ועלטה. תרג׳ וקבלא. בלא בוצין. בלא נר. נר תרגם בוצינא. מנרא. מנורה: חמית טבע מאזניא. הוא שאמר הכת׳ אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד. מאוזנים ששוקל (א) בהן עוונות וזכיות של צדיקים ורשעים. שקלים לזויג בני אדם הוא שוקל גם לעניים גם לעשירים: חמית יקירא. מתח מיין למיין. יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. דילעיל לאבני שייש מיין. ותחתם מיין ומשם ואילך כוליה כליל דמיין. הבריכה כולה מים וכל זה מזיעם של חיות: חמית כביש חימתא. כובש חימה. ומקדים רחימתא. מקדים רחמים לרוגז. בינתא. בינה: חמית לכורסיה מקבע. בגצצין דנור. בשביבי נוגה. גצצין. כמו גץ. אשטנצלא. חשש להבה. מתרג׳ גצצי שלהוביתא. מצבע. ברוב גוונין. בחיזוון ארבע. בחיות ארבע צורות: חמית מלאכין. דקודמוי בורכין. המלאכים קודים לפניו ומברכין. חמש מאה שנין אריכין. מהלך ת״ק שנה קומתם. בנור ותלג מפתכין. מאש ושלג בלולים. כמו פתוך דיהה. דשבועות. ובחגיג׳ באין דורשין. זה סנדלפון שאורכו מהלך ת״ק שנה: חמית נהר דינור ושורין תלג על נור. זהו שאומ׳ באגד׳. הגיע לרקיע הרביעי ששמו זבול פגע בו רגיון נהר של אש שגחליו שורפות מלאכי השרת כאש ששורף בני אדם. נטלו הק׳ והעבירו ממנו והראהו כל מה שיש בזבול. וראהו שהוא נשוי ברוח סערה ועומד על עמודי אש. ומלא גינזי גבורה. ובו אוצרות טללים ומלאכים בכל פינותיו מחצצים. ובו ז׳ נהרי אש. והמים עומדים עליהן מזה ומזה לאין מספר. ושורין דתלג. חומות של שלג על של נור. נור אכלה נור. אש אכלה אש. ושלם בין תלג ונור. כדכת׳ עושה שלום במרומיו: חמית שרפייא. שרפים. בגושמיהון. בגופם. כמו לא עדת נורא בגושמיהון. ע״א בנומהון. בבגדיהם. כמו וקרעים תלביש נומה: חמית עיניהון כייפין. אינם רשאין להסתכל אילך ואילך ומצי׳ באגד׳ הגיע לרקיע החמשי ששמו מעון ראה י״ב נשיאי הוד על י״ב כסאות של הוד ודמות מלאכים כסותם כמראה אש. מרובעים באמצע רקיע. ופונין לארבע רוחות העולם שלשה על כל רוח. ומלאכים רצים בשליחותם ומשאגתם רועד עולם. ומנשמתם יוצאי׳ ברקים. ולהן כנפי אש עטופים עטרות אש ומזיו פניהם מבהיק רקיע. וכו׳. על אגד׳ זו יסד. כולהון כפופין. כפותין. מן שיתא ושיתא גדפין: חמית פתחין וקריין. ספרים פתוחין וקורין בתוכם. ומצלין. ומתפללין למלכם. ומתעניין. והוא עונה להם. בכל אתר דהויין הננו

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) תקלא זיוגיא דמסכיני ודעתירי.

צדיקין וכו׳ ועיין מדרש תהלים מזמור קל״ד. הויין ליה בנים ותיקין כתובות ע״ז ע״ב, גיטין ע׳ ע״ב, נדה י״ז ע״א ובשבת ליתא. חמית טבע מאזניא וכו׳ שקלים לזויג וכו׳ עיין מדרש וי״ר פכ״ט וזוהר פקודי דף רנ״ה שקלים לזויג וע״ז נרשם מן הצד „תקלא זיוגיא דמסכני ודעתירי״. כמו פתוך דיהה וכו׳ שבועות ו׳ ע״א. זה סנדלפון וכו׳ חגיגה י״ג ע״ב. כדכתיב עושה שלום במרומיו איוב כ״ה ועיין בפירש״י שם אש ומים בלולים ואין מים מכבין את האש. כמו לא עדת נורא בגושמיהון

עניין. הננו עונין. כמו שנא' (איוב לח) התשלח ברקים וילכו (תשלחם) ויאמרו לך הננו: חמית צווחין באימתא ק'ק'ק' תלתא. באגד' מצינו סנדלפון משביע את הכתר בשם המפורש ועולה הכתר מאיליו ויושב בראשו של הק'. ובשעה שיוצא הכתר מידו של סנדלפון כל חיילי מרום מזדעזעים וחיות מרוממות ונוהמות כארי ואומרו' ק'ק'ק' וגו'. ומיכסיין בטלפתא מן קדם מרי דרתא ומכוסים הם בפרסות רגליהם שלא ייראו מאימת אדון הדורות. והוא שמצינו באגד'. הגיע לרקיע ששי ששמו שחקים ושם שלש שרים על כסאותם ודמות הכסאות כאש והן באש ומראיהן כלפידים. ולהם כנפים לעופף ודאים לכל רוח רוח. ושר שלהם סנדלפון. אמרו עליו על סנדלפון. שהוא גבוה מחביריו מהלך ת"ק שנה ורגליו עד תהום התחתונה וראשו בין השרפים בין החיות הנושאות כסא רם ונישא. ועליהן נאמר ודמות החיות מראיהן כגחלי אש. ועל זה יסד. ומכסיין בטלפתא. מפרסת פרסה. תרגם מטילפא טלפין: ע"א ומיכסיין שמיתביישין מפני השכינה: חמית רוחא דנפקא. כו' הפייט תפס לשון המקרא. והנה רוח גדולה. וגו'. לא ברוח י"י. ואחר הרוח רעש לא ברעש י"י ואחר הרעש קול דממה דקה ושם י"י: חמית שכינתיה דאלי. ותרין מלאכי חבלה קיימין לקיבלי. פגעו מלאכי חבלה ובקשו לשרוף אותי בהבל שבפיהם. כך נמצא באגד'. אמרו לו משה ממקום הטנופת באת ואתה מהלך במקום טוהר. ע"כ. נתגלגלו רחמיו של הק' ואמר לו להדרניאל מיום שבראתי אתכם בעלי מריבה אתם. בתחילה כשבקשתי לבראות אדם הראשון בעולם נעשיתם קטיגורין לפני ואמרתם מה אנוש כי תזכרנו וגו': בקום טינרייהו לגזלי. כאשר קמו אותם החזקים כסלע לגזול לי דרכי שמים ובקשו לשרוף אותי בהבל שבפיהם. וערק ממללי. וברח דיבורי. שלא היה לי פתחון פה לדבר עמם. ויברח. תרג' וערק: טינרייהו. סלע מתרג' טינרא. ועל פי אגדה יסדוה. כשעלה משה למרום עמדו עליו חמשה מלאכים ואמרו לו היאך נתגאית לעלות לכאן בשוגג עלית או במזיד. הלא אנו שורפים אותך בהבל שבפינו. והיו אומ' זה לזה באו ונתחבר כולנו יחד ונשרוף אותו בהבל שבפינו. ראה משה שאפם מתעשנת לנגדו נשא עיניו למרום. אמר לו הק' אל תירא מהם אחוז בכסא כבוד שלי. מיד אחז בכסא כבודו. שנאמר מאחז פני כסא פרשז עליו עננו. ודרשי' במסכת שבת. פרשז. פירס שדי זיו שכינתו עליו. ולכך תשש כוחו ולא היה לו גבורה לדבר עד שהבטיחו הק'. ועל זה חמית תמן יתהון וגו'. וטמרי מינהון. החביאני מהן. ע"א בקוסטנירי לגזלי. המלאכים השוטרים וממונים העומדים נגדי ובקשו לדחפיני ולגזול לי דרכי שמים. קוסטינר. ממונה. כמא דאתמר ויבקש להרוג את משה. מלמד שמסרו לקוסטינר שלו. פי' לממונה על חייבי הריגה: ע"א בקוסטנירי וגזלי. שני לסטין היו. והמלאכים חבלה קמו עלי כאותו שני לסטין:

רצב. אהר ללא תשא: ס)אריא וגנבי. בכתובות פ' אילו נערות איכא האי לישנא. דילמא אאריא וגנבי אזהר להון יעקב. טובי מרעי ותונבי. הרבה חלאים. ביומ' פ' בתרא בגמרא חולה. אימר תונבא בעלמא נקטיה. ופי' בערך תנב. כעין טרידת דעת. זעיר מזוני ואינבי. פירות. כמו איבי. איכא בביתא דמשתבעין ביה: אעי סייפי.

לפעמים אינו מעתיק לשון הכתוב ככתוב רק מביא בקיצור הנצרך לו עיין דניאל ג'. בכל אתר דהוין וכו' עיין ב"ב כ"ה ע"א. שהוא גבוה מחבריו וכו' עיין חגיגה י"ג ע"ב והנה רוח גדולה וכו' גם כאן לא העתיק לשון המקרא כמו שכתוב במלכים א' י"ט ע"ש והוסיף ושם ה' לפי הכונה אחוז בכסא כבוד וכו' שבת פ"ח ע"ב. שמסרו לקוסטינר וכו' עיין מדרש דב"ר פ"ב ובמד"ר פ"א כאדם האומר לקוסטנר, ומדרש תהלים מזמור ד' אלא שנפלה החרב על צוארו של קוסטינר, ומדרש שה"ש פסוק צוארך כמגדל השן ובירושלמי ברכות פ"ט ה"א ולא עוד אלא שנתז החרב מעל צוארו של משה על צוארו של קוסנטירו, ובפסיקתא רבתי פ"י ואותיות מתחלפות ממקום למקום. — ס) דילמא אאריא וגנבי וכו' כתובות ל' ע"א. תונבא בעלמא וכו' יומא פ"ג ע"א. אחזיק להורדי

באגדה מצינו סנדלפון — פסיק"ר צז, א.

קורות של אותו בית כלות. וליבני שייפי. לשון שיפשוף. פרייר ב'. והורדי כייפי. בבבא בתרא. אחזיק להורדי לא אחזיק לכשורי. בפ"ק: בכולהי מטרקיא דגיוותא לקיא. בפ"ב דיומא מטרקא קטירא דטייעי. פי' בערך מטרק פקיע מרוותא והיא מטרקיא. והיא כמו חבל מפתיל תלוי במקל כמו רצועה שב"ד מכין בה ובפ' בתרא דיומא ודילמא מסוסיא ומטרקא. ובכאן יש לפר'. בכל הכאות ומלקיות שהגוף לוקה. מוסתקא דרחמי מרקייא. אסיפת רחמים ממרקת. בפ' המביא כדי יין בגמרא. כי תניא ההוא במוסתקי. פ"י בערך מסתקי. קציעות מהודקין בתוך החבית. והיינו לשון אסיפה. בהא כתיב לא מנקיא. דכת' כי לא ינקה ײ׳ אלהיך את אשר ישא את שמו לשוא. ואע"ג דדרשינן אבל ב"ד שלמטה מלקין ומנקין. אין מקרא יוצא מידי פשוטו. דמשמע שהוא חמור שלא ינקהו מאותו עון לעולם. וא' נמי בפר' שבועת הדיינין. כל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה. וכאן לא ינקה: ביה לא מהניא. אורייתא ומתניתין ותניא. אע"פ שיש בידו תורה ומשנה לא יועיל. באיספלידיה גניא. במערה שלו ישינה. בפ"ק דבבא בתרא גמ' סמך לו כותל. חד מטייה אספלידה. פי' בערך אספלידא. מערה. ע"א אכסדרא. מפני שאול במערה. תרגם באספלידא. באינגריה סלקא ולניא: גברא דאית להון אשתבועי לחד מנהון. חופייא מלו גרויהון. מדתם מליאה קצף. אשקומא ב'. גוזמא דשבועתא חיילא אתרויהון. גוזמא לשון גיזום. חיילא אחרוייהון. בשבועת הדיינין. מלמד שהשבועה חלה על שניהן: גרמיה מהדקא. ושארא מדקא. אכלה ומדקא ושארא ברגלא רפסא. כסמא חריפא בדקא. כסם חריף בודקו ואוכלו. גיוי דייקא ומדקדקא. גופו מדייקת ומדקדקת: דמו גושמא אהדמא. לנתח גוף לנתחים. כמו הדמין (תתעביד) [תתעבדון]. וכדא' בע"ז גבי צפור דרור. דילמא הדומי הדמוה ועיילוה. גוביינא מקדמא. כדא' בשבועת הדיינין. שאר עבירות אם יש לו זכות תולין לו וכאן נפרעים מיד. ניגרי קטעא ומגרמא. פסיעות. כמו אנקטה ניגרי ברייתא. מגדמא לשון גידם. בסילווא דלא מבע דמא. בקוץ שאינו מוציא דם. כלומר קללה ושמתה. ובתלמוד הוא. מחינא לכו בסילווא דלא מבע דמא. במי שמת. ובריש מי שהיה נשאוי: דחיווי ועקרבי. קללת חכמים שלחישתן לחישת שרף. ועקצתן עקיצת עקרב. משכיה אליתיה ותרביה. בפ' העור והרוטב. בשמתא דנריש משכיה אליתיה ותרביה. ווי לעבדא דמסהדי ביה. דאחיל שמה דרביה. שמעידין עליו שנשבע לשקר וחילל שם אדוניו: היך מוכח סיוטא. היאך מוכיח פחד. דנהיג בהדיוטא שנהג בה דיטות לישבע לשקר ולא חשש לפחד. ויש לומר היך כמה וכמה יוכיחנו פחד. כמו היך זיקין פחד. ביומא פ' בראשונה. חזא רב נחמן סיוטא בחילמיה. ובשור שנגח ד' וה'. מהו דתימא האי שופר קמא סיוטא בעלמא הוא דנקיט ליה. מומא וטיוטא. הא בדקי לה לסוטה. שבועת האלה ומחיקת מגילה היה בודק לסוטה. טיוטא בגט פשוט. דמטיט ליה: הדר איתוי וחזי. עוד בא וראה. לא תיהוי פוזי. בהול. כמו עמא פזיזא. בפ"ר עקיבא.

וכו' ב"ב ו' ע"א. מטרקא קטירא דטייעי. לפנינו יומא כ"ג ע"א ליתא תיבת קטירא והערוך ערך מטרקא גרס מטרקא קטילא דטייעי בלמ"ד וגם זה ליתא לפנינו גם מה שהביא המחבר בשם הערוך פקיע מרוותא והיא מטרקיא וכו' לפנינו בערך הנ"ל איתא פקיע מדוורתא וכו' וכן הוא בערך דר ג' מאי פקיע מדוורתא. ודלמא מסוסיא ומטרקא. גרסתו כגרסת הערוך שם ומטרקא ולפנינו ביומא ע"ז ע"א מסוסיא ומטרקא וכבר כתבתי בהגהותי לספר הפלאה שבערכין שנראה שצ"ל מטרקא, וכן גרסת ופרש"י ביומא כ"ג ע"א מטרקא דטעייעי רצועות ישמעלים העשויה שוט לסוס. במוסתקי ביצה ל"ג ע"ב. אבל ב"ד שלמטה מלקין ומנקין שבועות כ"א ע"א. כל עבירות שבתורה וכו' שם ל"ט ע"א חד מטייה אספלידא וכו'. ב"ב ז' ע"א. שהשבועה חלה על שניהם. שבועות ל"ט ע"ב. הדמין תתעבדון כצ"ל. דילמא הדומי הדמות. ע"ז ל"ח ע"ב ושם איתא ודילמא אדמויי אדמוה. שאר עבירות וכו'. שבועות ל"ט ע"א. אנקטא ניגרא ברייתא. ב"ק נ"ז ע"א ושם איתא דכיון דנקטי להו ניגרא וכו'. בסילווא דלא מבע דמא. כתובות צ"א ע"א וב"ב קנ"א ע"ב. משכיה אליתיה ותרביה לפנינו חולין קכ"ז ע"א תרביה משכיה ואליתיה. סיוטא בחילמיה יומא כ"ב ע"ב ע"ש. סיוטא בעלמא ב"ק ל"ז ע"ב. דמטייט ליה. ב"ב קס"ג ע"א. עמא פזיזא. שבת פ"ח ע"א, וכתובות קי"ב

ובשילהי כתובות. במומי אדייה לגזיזי. דוחה ומתשת כוחו. כמו אדייה אדויי. בפ' כיצד הרגל. לגזיזי. כח. כמו תבריה ר' עקיבא לגזיזיה. בפ"ק דבבא קמא. ועגישתיה לנחזי. שעבר על שבועתו ולקח ממון ודבקה בו צרעת נעמן: וסלוקי שכינתא גרמייא. לא ידעתי היכן מצינו בשבועה שוא שגורמת אילו דברים. דבמה מדליקין מצינו ששפיכות דמים גורמת אילו דברים. ויש לומר שכשנשבע וגוזל פעמים שבא לידי שפיכות דמים. ועוד שהוקשו דכת' הגנב רצח ונאף והשבע לשקר (ירמיה ז). ומגליא ארעא ומטמיא. לְצִדְקִיָּה עמיא. ותרין עינוי סמיא. שתי עיניו סימת. כדא' בנדרים פ"ר אליעזר: ועמודא דמשהיג זע. ביומא פ' בתרא גמר אסור באכילה. יהביה ליה עשרין וחד מלכי פרוותא דמשמהיג. שכלולי איתגזע. כמו איתזע. בשבועת הדיינין. בשעה שאמר הקב"ה לא תשא נזדעזע כל העולם כולו. ועל זה יסד רקיעא איתבזע. וכולי עלמא איזדעזע: זמן דאיתמר לא תימי. שמא די"י בחותמיה. וכדו את מתרמי. כזה אליך מושלך. מוטל עליך. ויש לומר כזה אי מתרמי. כלומר אם יארע שתתחייב שבועה. תהיה זהיר אכינויין מלישבע בהן ובכולהי שמיה: זרוזא ומזדהר. זריזות מביאה לידי זהירות הוי ברי ולא תתייהר. לשון יוהרא. דאנא סהיד ממהר. וכת' והייתי עד ממהר במכשפי' וגו'. ובנשבעים (בשמי) לשקר. גליא לי חשוכא כנהר: חטפת לאשתבועי ומשקל. ליקח משקל בלשון תלמוד. סופך נפיק מקולקל. מהניא בך בקל. מַזִקְת לך מהרה. כמו גיריה דידיה הוא דאהנו ביה. חבולי כנרגא בדקל. בכתובות פ"ק. תמרי מקמי (נהרא) [נהמא] כי נרגא לדיקלא: חשיב למיבני ומסתר. סבור לבנות וסותר. מפיל ביה סתר ופתר. בפ' נושאין על האנוסה. ליפול בהא סתר ופתר. אני עושה חידה ומפיל לכם דבר סתר שצריך פתר. ובכאן רוצה הפייט לומר כן. דעו לכם דבר סתר ופתר שכן הוא מנהג שבועה. וכדו בכל אתר. מאן דלא מישתבע מיעתר. מנהג הוא כזה בכל מקום שמתעשר. ואיני יודע מניין. ושמא אגד' יש: טייל ונפיק במזמוט. מטייל ויוצא בזמירות ובשמחה. באין דורשין. גמ' ולא במרכבה. כבני אדם שמתקבצין לראות במזמוטי חתן וכלה צייל ועייל כשרג בפמוט. צלול כשרגא במנורה. בהקומץ רב'. ההוא פומט מיקרי. דוד איתנבי בזימוט. מדרש הוא דימוט רחמים. כמו דימוס שכתבתי למעלה. כל דעביד אילין לא ימוט. עושה אלה לא ימוט לעולם: טוביה דשתיק ואדיש. אשריו ששותק ונידוש. כלומר שפל. בסנהדרין פ"ק טוביה דשמע ואדיש. חלפוה בישתא מאה. וכן עשה הפייט. ומגדיש. ומתעלה. לשון גודש. חביבא בשמיה דייש. רגיל כמו כיון ביה. בחולין פ"ק. טיבעיה כברייה קדיש בקדיש. שהוא חביב וטבעו ומעשיו כבוראו שגומל חסדים ומבקר חולים ומלביש ערומים אותו יכול להיות דש ורגיל בשמיה לישבע. כדכת' (דברים י) ובו תדבק ובשמו תשבע. ופי' האי קרא כדפרי': יהיבך קמיי לאיי. נתונים לפניך באמת. כמו לאיי אפנויי מפני. בבבא קמ'. בירכן ולווטין ומחויי. לשון מכות. ובידך מחאה למחויי. כלומר ובידך למחות עצמך מן הרע שהרי שני דרכים לפניך. איסטמר דתיתרעי בחיי. והשמר ובחרת בחיים:

ע"א. אדייה אדויי ב"ק י"ט ע"ב. תבריה ר"ע לגזיזיה שם ה' ע"א. הגנב רצח ונאף וגו' כצ"ל ירמיה ז'. כדאמר בנדרים ע"ש ס"ה ע"א. יהביה ליה עשרין וחד וכו' לפנינו לא נמצא ביומא, ועיין בערוך ערך משמהיג שהביא גרסא זו בפרק יוהכ"פ (ע"ז ע"א) והבו ליה עשרין וחד מלכי ופרוותא דמשהיג ונשמט מגמרא שלנו, ונמצא כל זה בע"י ועיין בד"ס ע"ז ע"א שהביא הנוסחא הנ"ל. בשעה שאמר הקב"ה וכו' שבועות ל"ט ע"א. זריזות מביאה לידי זהירות ע"ז כ' ע"ב. ובנשבעים לשקר כצ"ל מלאכי ג'. גיריה דידיה הוא דאהני ביה חולין ט"ז ע"ב. תמרי מקמי נהמא כצ"ל כתובות י' ע"ב. ליפול בהא סתר ופתר לפנינו ביבמות צ"ז ע"ב איתא ליפול בכו סתר פשר, ובהגהות מהרי"ב נרשם מן הצד גרסת הערוך גישל והוא בערוך ערך דל ג' ע"ש והוא כפירש התוס' שם ד"ה דדלו וכו'. שמתקבצין לראות במזמוטי וכו' חגיגה י"ד ע"ב. ההוא פומט מקרי. מנחות כ"ח ע"א ההוא פמוט מקרי. טוביא דשמע ואדיש סנהדרין ז' ע"א דיש רגיל כמו כיון בזה בחולין פ"ק לא ידעתי על איזה מקום שם כיון, ואפשר דמפרש הא דקאמר שם ו' ע"ב תורא מדישיה קאכיל מפה שהוא רגיל לאיי אפנויי מפני ב"ק כ"ה ע"ב וגרסתו כגרסת

בביאור שורה 5 מלמטה, צ"ל: סתר פתר.

שם שורה 3 מלמטה, צ"ל: טוביה דשמע ואדיש.

רצג. ט) ארקא ורקיעא. ארץ ושמים. ודיבהון. ואשר בם. ושב ימי. ושבע ימים. ואם תאמר תיבה אחת ושבימי. היה לו לומר. ברגישות ודיבמי כמו ודיבהון. אבל שין לשון עברי היא. אדרע גבורתיה. בזרוע גבורתו. שכללא בשית יומי. שכלל עולמו בששת ימים. ואילו הן ז' ימים. ים הגדול. ים כנרת. ים המלח. ימה של סדום. ימה של טבריה. ים סוף. ימה של צפורי. ושב. כמו שבע. והוא לשון תלמוד. שב סרי: בעיר ורחיש. בהמות ומעופפי'. וכל נשמי. וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו. בעשרא פתגמי. בעשרה מאמרות. ויאמר ויאמר דבראשית: גמורא דכולא שבתא גמר. כל מעשה שבת. אתרעיתי ואצטביתי חפצתי בצביון להורות לאוהביי מתי ינוחו: דליקלעון בנייח שרכא. בנוח ביטול מלאכה. שרכא. כמו איש יודע ציד איש שדה (בראשית כה). מתרג' גבר נחשירכן. ושנינו גבי משל הדיוט מטייל ואייל קינא גבי קינא דשרכי: ע"א דליקלעון בניח שדכא. לשון דאיקלע. שדכא. ותשקט הארץ. ושדוכת ארעא. צייתי פתגמי. שומעי דבריי. והאזנת למצותיו. תרגם ותצית לפיקודוהי. דתא לקיימא ולשעורי גרמידי תחומיי. לשער אמת התחום. כאשר שנינו בעירובין: היא ואשור לזרוזי בתפנוקי מיכלין. במסכת שבת מפ' נזהא דגמלא דאדא. נזהא דתורא זא זא. נזהא דקדרא אשור הייא. כלומר יכין עצמו לטרוח בערב שבת לצורך שבת. מעשה בחסיד שהיה אומר לתקן סעודת שבת במהירות והיה אומר אשור הייא. ומצינו רבה ורב יוסף מצלתי ציבי. הליוסטון יין חשוב. כדתניא יין הליוסטון כשר לנסכים. ובאדג. בלשון פרסי קורין יין מבושל ועומד על שלישו ומשובח. ע"א באדג. קורא משקה משובח. כדא' בחלק סוסיא באדג. כוורי. דגים. לפדא. מאכל תאינים. שיתין מיני לפדא. בבבא מציע'. ואנומלי. עושין אנומלין בשבת. פוייזון ב'. ובמסכת שבת. מפ' מה בין לפדא לאנומלין: ע"א הליוסטין חמרא מדקא. יין מתוק המבושל בחמה והוא יין עסים. ופסול לניסוך: ובגלימא וכסו. לייקורי מעידן מעלי. מעת הכנסת שבת. והו' שאמר (וכברתו) [וכבדתו]. ושנינו במה מכבדו בכסות נקייה. אל יהי מלבושך של שבת כמלבושך של חול. מעידן מעלי. משהחשיך. ולתלותיה שירותיה. ולשלש סעודתו. ושנינו כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול מחבלו של משיח. ולמיבצע אתרי חלי. מצוה לבצוע על שתי ככרות בשבת. מאי טע' לחם משנה כת' חלי. חלות. ואמרי' נקיט תרתי ובצע חדא: זוודתיה. צידתו. מאדנהר. מבעוד יום. לבשולי לאטמוני לאפויי. צידתו הצריכה לו משהאיר יום השישי יזמיננה הן בישול הן הטמנה הן אפייה. זיפתא ופסיל פתילתא ומשחא דלא לאקפויי. בפ' במה מדליקין מפ' ולא בזפת. ושנו רבותי' עד כאן פסול שמנים מיכן ואילך פסול פתילות. ורוצה לומר הפייט אפילו שמן זית שהוא מן המובחר יזהר בן אדם שלא להציפו על הפתילה. למהר כיבוייה. ויצף הברזל. מתרג' וקפא פרזלא. ע"א זיפתא. זפת וכל פסול פתילות. ופסול שמנים. כגון פתילות האידן

הערוך ע' לאיי ע"ש, ועי' שבת ס"ד ע"א. ט) ארקא ורקיע. ואילו הן ז' ימים וכו' עי' ב"ב ע"ד ע"ב, ועי' ירושלמי פ"ט דכלאים ה"ג, וירושלמי שקלים פ"ז ה"ב ובתוספתא פ"ג דסוכה ובמדרש תהלים מזמור כ"ד ועי' בספר תבואות הארץ לרי"ש פ"ב. מטייל ואזיל קינא וכו' ב"ק צ"ב ע"ב. במסכתא שבת מפרש נזהא דגמלא לפנינו בשבת ליתא כי האי לישנא, עיין שבת קי"ט ע"א, ועי' פסחים קי"ב ע"ב ונראה דגרסא אחרת היה להמחבר בזה. ודאדא לפנינו בפסחים שם דא דא בשתי תיבות. מעשה בחסיד אחד הכונה להא דשבת הנ"ל. רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. שבת שם כדתניא יין הליוסטין עיין מנחות פ"ז ע"א, ב"ב צ"ז ע"ב. ובארג בלשון פרסי קורין יין מבושל וכו' כן הוא לשון הערוך ע"פ גרסתו ערך בארג בריו"ש. ועיין ע"ז ל' ע"א רש"י ד"ה מי בארג משקה משובח בארג לשון פרס כמו סוסיא בארג בחלק צ"ח ע"א ושם הביא רש"י גם גרסא אחרת סוסיא בדקא ע"ש וכן הוא גם בד"ס ע"ש ונראה דגם כאן יש לגרוס בלשון ראשון ובארג בלשון פרסי וכו' כנראה שכיון ללשון הערוך ע"ש. שיתין מיני לפדא, ב"מ פ"ד ע"ב ועיין שבת ל"ז ע"ב רש"י ד"ה לפדא מאכל שעושין מתאנים. עושין אנומלין בשבת, שבת קל"ט ע"ב. אל יהי מלבושך של שבת וכו' כצ"ל שבת קי"ג ע"א ועיין ירושלמי פאה פ"ח ה"ז. כל המקיים וכו' שם קי"ח ע"א. על שתי ככרות וכו', ברכות ל"ט

ופתילת המדבר. וכיוצא בהן. במישחא שלא להקפו׳: חומרא לפלפולי. מאד צריך להחמיר ולפלפל להיות (נזכר) [נזהר] בדברים הללו. ומה הן הדברים. ברמצא. אל יחתה גחלים שבתוך (הרמין) [הרמץ]: ולי יצחק בר׳ יהודה נראה. חמרא מפלפולי ברמצא יין מלחדד ברמץ. גומרי מלאחתויי. גזירה שמא יחתה בגחלים. כגון יין קרוש המתפשר. ומתחדד בחריפות כוחו על ידי חמימות האש. וכדאמרי׳ התם לא בשביל שיפשר גזירה שמא יחתה בגחלים אלא כדי שתפיג צינתם. ואע״ג דגבי מים אמרי׳ לה הוא הדין ליין: וטובא חדויי. הרבה יהיה שמח: טירדא וטירחא למיבטל. טרידא וטירחא בשבת ישבית ממנו. ונפשיה לעדוניה. ויעדן עצמו. כמו (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג. ואומ׳ (תהלים לז) והתענג על יי׳. טעים רשווייתיה למידע דאינון תמני. ד׳ לעני. וד׳ לבעל הבית: יזפתא למיזף. הלוואות להלוות להרבות תענוג שבת. לא תלוה. לא תזוף. לאפושי אסקריטי וריחני. להרבות. צפיחי׳ בדבש. מתרג׳ איסקריטוון. הוא יערת הדבש. שקורין ברישקא. וריחני. בשמים לכבוד שבת. כאשר שנינו במה מענגו במאכל ומשתה. יימא. דאנא פרע בטופיצא לאתקוני. בשבועה שאני פורע הרבה שיוכל לתקן לשאר שבתות: אמר הקב״ה בניי לוו עלי וקדשו את השבת ואני פורע. דכל מזונותיו של אדם קצובים מראש ועד יום הכיפורים חוץ משבתות וימים טובים שאם פיחת פוחתים לו ואם הוסיף מוספים לו: כלדאי בדקו על יוסף מוקר שבי. צאו וראו מה אירע ליוסף המכבד שבתות. כבד. מתרג׳ יקר. כלדאי בדקו עליו. שעתיד לירש ממון שכינו. כייל ואכיל. מודד ואוכל. מיכל כייל. בנידה פ׳ כל היד. ופסוק הוא. וכל בשליש עפר הארץ. דשיבביה. שכינא: לודקאי דמברר. מנת שפיר טוביה. איש אחד מלודקייא. מאותו מקום. על שם מקומו נקרא. היה בורר מנה יפה ומניחה לשבת. כדאמ׳ במסכת שבת א״ר חייא פעם אחת נתארחתי אצל אדם אחד בלודקייא וראיתי שלחן של זהב וקערות של כסף ואבנים טובות ומרגליות קבועות בו. והיתה משאוי ששה עשר בני אדם. אמרתי לו בני למה זיכתה לזה. אמר לי כל ימי עסקתי בכבוד שבת וטבח הייתי. מצאתי בהמה נאה אמרתי זו תהא לשבת. מצאתי אחרת נאה הימנה. אמרתי זו תהא במקומה. לפתור דדהב. לשלחן של זהב. וצעי דכסף. וקערות של כסף. זכא ליה רביה. הק׳: ממלל אסיר ורעיוני שרי. דיבור אסור. הרהור מותר. דכת׳ ממצוא חפצך ודבר דבר. ורעיון. נופל על מחשבת הלב. כמא דאתמר בדניאל ורעיוני לבך תנדע. רעיוני לבך על משכבך סליקו. נשי וגברי מיחייבי לנטורי. הלא ששנינו (במדבר ה) איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם. השוה הכת׳ אשה לאיש לכל עונשין שבתורה: סכום דאתי חשבונות הבאים אסורין לומר כך וכך אוציא למחר. ודחליף שרי לגמרי. אותם חשבונות מותרין לומר כך וכך הוצאתי. ענייני מצוה שפיר למיחשב ולסבורי. כמו סברא. בדבר מצוה מותרין להתעסק בשבת כדא׳ במסכת שבת (ישעיה נח) ממצוא חפצך ודבר דבר. חפציך אסורין. חפצי שמים מותרים. פוסקין צדקה לעניין ומשדכין על התינוקות ליארס: פנסא דטפא אסיר לטלטולי. נר שכבה אסור לטלטלו ונאמר שסמיך הפייט אמסקנא דשמעת׳ דפ׳ מי שהחשיך אמר רב נחמן הלכה כר׳ שמעון דלית ליה מוקצה ופליגי בה התם ר׳ אחא ורבינא. חד אמר בכל השבת כולה הלכה כר׳ שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו (בר) [נר] ישן. וחד אמר בכל השבת כולה הלכה כר׳ שמעון

ע״ב ושבת קי״ז ע״ב. נקט תרתי וכו׳, שם. עד כאן פסול שמנים וכו׳ ט״ס הוא וכצ״ל עד כאן פסול פתילות מכאן ואילך פסול שמנים, שבת כ׳ ע״כ. לא בשביל שיפשר וכו׳, לפנינו בשבת מ׳ ע״ב לא בשביל שיחמו אלא וכו׳. במה מענגו וכו׳ עיין שבת קי״ח ע״ב. לנו עלי וקדשו את השבת וכו׳ עיין ביצה ט״ו ע״ב. שכל מזונותיו של אדם וכו׳ שם ט״ז ע״א. יוסף מוקיר שבי וכו׳ שבת קי״ט ע״א. פעם אחת נתארחתי וכו׳ ע״ש. דיבור אסור וכו׳ שם קי״ג ע״ב, ק״נ ע״א. השוה הכתוב אשה לאיש וכו׳ פסחים מ״ג ע״א. פוסקין צדקה וכו׳ שבת ק״נ ע״א. דפרק מי

ואפילו במוקצה מחמת מיאוס. לבר ממוקצה מחמת איסור. ומאי ניהו נר שהדליקו בו באותה שבת. דמינו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. וקיימא לן דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל. ופליגי אליבא דרב יוחנן דפסיק כר׳ שמעון ורב ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן ולכך אסיר לטלטולי: ומה שנהגו העולם לתת לחם בנר שכבה ומטלטלין אותו על ידי הפת. נר׳ בעיני שיבוש. דהא פסיק רב אשי דהוא בתרא בסוף פ׳ נוטל דאפילו בשוכח נמי לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד: וכן עיקר: דטפא. לשון כיבוי. לא תכבה. מתרג׳ לא תיטפי. צפרא ופניא לקדושי חזי ליה. כדא׳ (שמות כ) זכור את יום השבת. זכריהו על היין. אין לי אלא בכניסתו. ביציאתו מניין. ת״ל את: צפרא ופניא. בקר וערב: קשיש ציבי במדברא אחליה איש אחד. היה מקושש עצים במדבר בשבת וחיללו. רגז אפיש ורגימו ליה. הרבה רונז לפני המקום וציוה לרגום אותו. ורגמוהו כל העדה על פי הדיבור. פרו מתרג׳ פושו: שבייא דידי. כו׳. ועיליה. ועיירים עשרה (בראשית לב) מתרגם ועיליה עשרא. שאדם מצווה על שביתת בהמתו:

דיברא רביעאה:

רצד. י) **אמר** יצחק לאברהם אבוהי. מה נאה מדבחא דבנית לי אבא. אמרי׳ בב״ר. איפשר אדם רואה קלקלין דידיה בביתיה ואזיל ומיקטל ומידמך. פי׳ איפשר אדם רואה חדרים שלו בביתו נאות והולך ליהרג ולישן שנת עולם: אלא אמר הק׳ ליצחק רואה אתה פמליא שלי מה היא עושה. אמר לו הן. ועוד שאלו רואה אתה פטיקלין ואורגנון קסיסטין וקנדליא מתגנסין. א״ל למי. א״ל לדידך הויין ולחברותך. מיד אמר לו יצחק לאביו בפריע פשוט ידך. סטו מהר. תרג׳ סטו בפריע. וה״פ פטיקלין. הוא דבש שבקנים. ויש בו מטעם כל פרי עצי גן עדן. ואורגנין. כנור שמזמרין בו מלאכי השרת לפני הצדיקים. קסיסטין. היא מידה קצובה לתת מליאה לפני החסידים מיין עסים. קנדליא. עששית. דמתגנסין. מבהיקין מסוף העולם ועד סופו. ופמליא שלמעלה מקבילים פני הצדיקים בכך. א״ל למי. א״ל לדידך. למי שמקדש שמו של מלך מלכי המלכים: מיד אמר לו יצחק: כו׳: עד דאנא מצלי קדם ריבוני. ומה היה מתפלל רבונו של עולם. יהי רצון מלפניך שיחשב חלבי ודמי וציבורין ציבורין של בשר כאילו כל קרבנות בניך העתידין להקרב לפניך יהיו על המזבח הזה. ובשעה שבניך יחטאו לך הן שוגג הן מזיד וישובו קבלם בתשובה שלימה לפניך. ואם יתחייבו כלייה אזכר לפניך ותמלא רחמים על בניך. מיד הלך אצל אביו מצאו עוסק בעבודת עקידתו ונתמלא שחוק פיו. ושמח. אף הוא שמח. הה״ד ירננו על משכבותם: כך אמר לי ר׳ שמצא אגדה זו: גלי אדרעך. גלה זרועך. ואסור חרצך. מתניך. ותיהוי כגיבר דעביד שירוי לבריה. ותיהוי כאיש גיבור שעושה סעודה לבנו: דין הוא יומא דיהוון אמרין. אבא לא חס על בריה. האב לא חס על בנו. באלה הדברים רבא. מה הון דקא׳ לוי בר לאבוי אסקלוטין דאורייתא מצער נפשוי דהורוי בגין דאזיל לתסבריא דמלכא. אלא איסטרטיני עשו היינו שידין ושידתין זלין מבשרין לאימוי. א׳ לנפשוי אוחא לוי דניביד עובדוי דמרוי דלא ליתעכב: פי׳. מה זה שאו׳ לו בן לאביו עמוד התורה כזה מצער נפשו של הורו. בשביל שהולך לאצרות המלך. אלא ראה נציבי עשן שרים שלו שהן

שהחשיך וכו׳ עיין קנ״ז ע״א שם כל הענין. דאפילו בשוכח וכו׳ שם קמ״ב ע״ב. זכריהו על היין וכו׳ עיין פסחים ק״ו ע״א ועיין לעיל סימן ק״ז. ועירם עשרה (בראשית ל״ב) מתרגם ועייליה עשרא, לפנינו ועילי עסרא. שאדם מצווה וכו׳ עיין שבת נ״א ע״ב ושם קנ״ג ע״א וע״ב. י) אמר יצחק

השדים ההולכים ומבשרים לאמו שאביו רוצה לשוחטו: אמר לעצמו אמהר אותו שיעשה רצון קונו ולא יתעכב הדבר: נציב פלשתים מתרג׳ אסטרטיגי דמלכא: היך תיזיל ותימור לשרה אמי. היאך תוכל ללכת (כשתפח) [כשתפרוש] ממני ואיך תאמר כך וכך עשית: וכנוש קטמי. כנוס אפרי. ואוביליה לאמי: חיי ומותא. החיים והמות ביד מלכו של עולם. ומודי אנא ליה שכך בחר בי: טובך אבא. אשריך אבי. שיהו אומרי׳ דורות הבאים שאני חשוב בעיני בוראי שעשה ממני עולה: יתקוף רוגזך. בנא ומטו אני ומתחנן אליך שתכעוס עלי עד מאד ותהיה כאיש שלא חס על בנו: כגבר אכזרי. קח סכינך ותשחוט אותי שלא יארע בי שום פסול אחרי שאני קרבן: תסאיבני. לשון בעל מום. כדאמר ירעה עד שיסתאב. ודרשי בת״כ שבעלי מומין נקראי׳ טמאים. כדתניא ואם (בהמה) [בבהמה] הטמאה ופדה בערכך במה הכת׳ מדבר אי בפסולי המוקדשין הלא כבר נאמר לא תפדה. אלא בבעלי מומין שלא נפדו הכת׳ מדבר: ירעה. לשון איחור. ובניכם יהיו רועים. מתרג׳. מאחרין כלומר ישהנו אצלו עד שיפול בו מום: לא תשהא דידי. דלא איעכבך. כלומר אל תאחר אותי ומהר הדבר לעשות שלא אעכב על ידי פחד השחיטה פן אהיה בהול ואבעט בהגעת חרב כדרך בהמה המפרכסת. דלית אנא מן ידך נסיב גרמי כפל מילה: ע״א לא תהא דא דידי דלא איעכבך. ואל תדאג שאבעטך שלא אעכבך לעולם. דלית אנא מן ידך נסיב גרמי שאין אני ממקומך מסיר עצמי: מה תיבכי. טובי דבחר בי קירים מכל קוזמוס. אשריי שבחר בי אדון מכל שבעים אומות. קוזמוס. שבעים. וחבירו בפסיקת׳ ברא הק׳ אומות קוזמוטין ובחר באחד מהן המייחדים אלהותו. המאכילים חוצה ופנים ייחודו. המאכילים. מכריזים. ירעם משמים. תרג׳ אכלי מן שמא. לשון כרוז: ניחא רוחא דשרה אמי היך נפקינן תרינן בליבא שלימא. אף על פי שדואג אני אם ידוע לה שתעקדיני ותשחטיני שתעכב לך מעשות. אף על פי כן מכיר אני בה מרוב חסידותיה שייטב בעיניה ותנוח רוחה ותתיישב דעתה כשמעה שיצאנו בלב שלם. ואף על פי ששנינו במגילה ששרה נביאה היתה ועיקר בית היא ואברהם טפל לה. כמה שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. אע״פ [כן] פסקה נביאותה והעלים ממנה דבר זה מלכו של עולם מפני שנשים דעתן קלות: ואינושיניה. ואמושנו. ואדע אם נפגם אם לאו. דלא תסאיבני. שני פעמים למה. אחד לשהייה ואחד לפגימת סכין ובעל מום. שאם צירם אזנו הוי מום ליפסל בבכור. כאשר שנינו בבכורות. ויצחק היה בכור לאמו: עיני חמיין. עיני רואות קיסין מסדרין. עצים נערכים. והאש דולק היטב כמשפט כי היום יום קרבני: צאית למימריה. האזין אביו לדבריו ולקח סכין לשוחטו. קמו מלאכיא. קמו המלאכים ומבקשין מאת רבונם. חוס על טליא. נער: רחמוי דאבוהי. רחמנות של אביו אנו מזכירין. גבר דאכלינן מלח בביתיה. הלא הוא האיש שהאכיל לנו סעודה בביתו. מלח. תיקון כמו והמלח לא הומלחת (יחזקאל טז). פרוקא דאפרוקינך. גואל אני שאגאלך:

דיברא חמישאה:

רצה. א) **איתגבר** בחיליה. נתגבר בכוחו: ביני טוריא צווח יואב. בין ההרים. יש מפרשין בקברי אבות הלך. והרים אילו אבות. כמא דאתמר שמעו הרים את

וכו׳ גוף הפיוט הוא לקמן בסי׳ ש״ח. אמרינן בב״ר וכו׳ לפנינו ב״ר ליתא. במה הכתוב מדבר וכו׳ הגרסא משובשת וכצ״ל ואם כל בהמה טמאה וגו׳ בבעלי מומין הכתוב מדבר אתה אומר בבע״מ שנפדו הכתוב מדבר אי אינו אלא בבהמה טמאה ממש כשהוא אומר ואם בבהמה הטמאה הרי בהמה טמאה אמור הא מה אני מקיים אשר לא יקריבו ממנה הוי אומר זה בעלי מומין שנפדו, כן הוא במנחות ק״א ע״א ובבכורות ל״ז ע״ב, ובתמורה ל״ב ע״ב, ושם ל״ג ע״א, ועיין בספרא פ׳ בחוקותי פרק ט׳ ובירושלמי שקלים פ״ד ה״ד. א) איתגבר בחיליה גוף הפיוט הוא לקמן

ריב יי׳ (מיכה ו). [ג]ואו׳ אל ההרים לא אכל (יחזקאל יח). ולכך הלך לשם אולי יתראה דוד בחלום לבנו שלמה. ולא נכון לומר כן. מאחר שלא מצינו אגדה. ועוד [ג]דוד עצמו לא היה אוהב ליואב. דכת׳ והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם יי׳ לעושה הרעה כרעתו (שמואל ב יג). ולדבריי שהלך בין ההרים לשבעים סנהדרין הלך. לדונו ולהפוך בזכותו: וכל הבריות שומעין קולו: וכך היה אומר. גיבר הוינא. גיבור הייתי ואין כמותי. מה הנייתי. מה בצעי בכחי: נחלוי דימא. מקום שמלקטין מרגליות כחול הים. זעו מני. רעדו ממני. כל הגיבורים וכל האלופיו ברחו מפני. [ד]בשוחר טוב מפרש גבורתו אצל רבת בני עמון: חבל על הדין עלמא. אוי לעולם הזה אם דין כזה שדנין אותי למות הוא דין ראוי. גיבר דכוותי. גיבור שכמותי אם יהרג בחרב. ובשוחר טוב מפרש. וכי לא היה יודע יואב שבני לשכת הגזית לא יעוותו משפט. הלא הוא הרג שני שרי צבאות ישר׳. ואומ׳ באותו ספר כסבור אין עדים והתראה. והכי אית׳ התם בשוחר טוב. רבנין מרין (הכמינו) [הכמינו] עדים אחורי הגדר. [ה]ושנינו בסנהדרין עדים בלא התראה בסייף: טעם יואב כסא דמותא. טעם כוס של מות. כאדם שמספר לחבירו פלוני השקה לפלוני סם המות. יאי לכון דתקטלון יתי. נאה לכם שתהרגוני אחר שהרגתי כל שנאיכם ותשלמו לי רעה תחת טובה. כך היה אומ׳ כשהוציאוהו ליהרג. כד חמא יואב. כאשר ראה יואב. דאחרין זייניהון. ותתפשהו בבגדו. מתרג׳ ואחדתיה בלבושיה. סבול גרמך. סבול עצמך וכבוש כעסך ועבור על מידותיך. שעדיין יבא (אם) [יום] יציקו אויביך לך ואין מי יעזרך. ותצטרך לגיבור כמותי ולא תמצאהו. לא תשניק רוחי. לא תנער דעתי. וינער. מתרג׳ ושניק. ענא מלכא שלמה אל תאמר שמרוב כעס או מחמת שנאה אני מוציאך ליהרג כי על פי המשפט אני ממיתך. ואין דעתי נטרפת כבני אדם שבהולים בשעת כעסם. כי אמנם דעתי מיושבת עלי: צוואורי תקיף וסייפך חליש. גדול אני בתורה ממך וחידודך ופילפולך נאים לפניך ואינך יכול להביא ראייה מפני מה אתה הרג אותי. ואשר הזכרתני הריגת אבנר ועמשא ביני ובין קוני. ונוח לי למות מיתת עצמי ואל יחבלוני בני אדם. [ו]והוא לא יודע הכמנת עדים: קיצץ (בנייה) [בניהו]. הוא מיגיבורי שלמה. [ס]ולא זהו בן יהוידע אשר על הכריתי ועל הפליתי. שמעין כל ישר׳. בפומהון חדיין ובלבהון בכיין. פקדין כל חד וחד לברוי דלא להוון קטולין:

סי׳ ש״ט. כמא דאיתמר וכו׳ עיין ר״ה י״א ע״א רש״י ד״ה ואומר, ועיין שמות רבה פרשה ט״ו. ג) ואומר אל ההרים וכו׳ עיין סנהדרין פ״א ע״א שלא אכל בזכות אבותיו, והובא ברש״י שבת י״ג ע״א ד״ה אל וכו׳. ג) דוד עצמו לא היה אוהב ליואב עיין רש״י מלכים א׳ א׳ ז׳. ד) בשוח״ט מפרש גבורתו וכו׳ ובשוח״ט מפרש וכו׳ ואומר באותו מפר וכו׳ וכל אלו הדברים ליתא בשוח״ט שלפנינו. הכמינו עדים וכו׳ כצ״ל ה) ושנינו בסנהדרין עדים בלא התראה בסייף לא ידענא היכי מתנייא עיין סנהדרין פ״א ע״ב ההורג נפש שלא בעדים וכו׳ ושמואל אמר שלא בהתראה וכו׳ ועיין רמב״ם פ״ד מה׳ רוצח ה״ח ובסנהדרין נ״ב ע״ב, ושם מ״ח ע״ב ועיין מכילתא פ׳ משפטים מות יומת בהתראת עדים וכו׳ ועיין מכות ו׳ ע״ב, סנהדרין מ׳ ע״ב וירושלמי פ״ה ה״א. ו) והוא לא ידע הכמנת עדים, ענין הכמנת עדים מלבד שלא נזכר גבי יואב בשום מקום אחר, הנה לא מצינו דין הכמנת עדים רק גבי מסית ובפירוש תנן סנהדרין ס״ז ע״א המסית זה הדיוט וכו׳ כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם חוץ מזו וכו׳ ועיין רמב״ם פ״ה מה׳ עכו״ם ה״ג, ובפי״א מה׳ סנהדרין ה״ה, וכל דברי המחבר בכאן נפלאים המה לענ״ד ולא ידעתי להולמן ועיין סנהדרין מ״ח ע״ב, מכות י״ב ע״א שתי טעיות טעה יואב וכו׳ ועיין ירושלמי מכות פ״ב ה״ו ואתון אמרין בשם רב סבור היה יואב וכו׳ ואפשר יואב דכתיב ביה תחכמוני ראש השלישי (שמואל ב׳ כ״ג) היה טועה בדבר זה וכו׳ לסנהדרין ברח וכו׳ ועיין במראה הפנים שם ד״ה סבור וכו׳ שהביא תשובת הרשב״א סימן תקכ״ד ועיין מדרש שמואל פכ״ה ומדרש במ״ר פכ״ג ותנחומא פרשת מסעי, ובציון ירושלמי הראה מקום למד״ר פ׳ בחוקותי והוא טעות וצ״ל במדרש פ׳ מסעי ועיין בבעל עקידה פ׳ משפטים מה שהאריך בענין זה. ס) ולא זהו בן יהוידע גם זה לא ידעתי מנ״ל ומפשוטי המקראות משמע שהוא בניהו בן יהוידע אשר על הכרתי ועיין רד״ק שמואל ב׳ כ״ג פסוק כ׳ ושם מלכים א׳ ב׳ כ״ה ועיין תוס׳ ברכות ד׳ ע״א ד״ה בניהו וכו׳ ובערוך ערך אחר א׳ ועיין תוס׳ סנהדרין ט״ז ע״ב ד״ה

דיברא שתיתאה:

רצו. ט) יוסף תקיף יצריה. יוסף כבש יצרו. כשתבעו מרתו. לשכב עמה. ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. שאם אדם עובר עבירה מלפפתו ומחבקתו ומביאתו ליום הדין. שנאמר ילפתו ארחות דרכם (איוב ו). כן נדרש בע"ז פ"ק: ואכנישת כל שיבבתהא. קובצה כל שכינותיה. וכך אמר להון. חד טליא. בחור אחד. זעיר רינוק. קטן ראוי לינק עדיין. זויה דעיבראי. דמותו מן היהודים. וזבינתיה מן ערבאי. מן הישמעאלים. בעיא אנא למידרי בגינתיה. רוצה אני שידור במיטתי המוצעות כעין כילת חתנים. והוא לא צבי. אינו רוצה. ואומ' שלא ידור עם אשה: גנימוס. לשון פרסי עיניין קונטצא ב'. י)וחבירו באיכה רבתי. חד ירושלמי הוה (זכין) [זבין] לבדין. אמר לחבריותא ונשיל קומוי רבנין. חלצה במוק מהו. לא נראה הרוק מהו. חלצה בחמשה או בשלשה. אתון בעון קומו ר' זכאי. ואמר לה קמוי דר' יורה. א' לון חליצה במוק פסולה. וכן נמי אם לא נראה הרוק. וחליצה צריכה חמשה. זלון רבנין בתחי דההוא בר נש למיזבן לבדין. א' לון גנימוס דידך לרבנין הרדלאי. כלומר עיניינך כתלמידי חכמים. אך אנו סבורים שמתוך עניות אתה מוכר לבד. פלטרא ב'. הרדלאי. גר' לר' כאשר שנינו בעירובין שקורין לחרדל טור מסכן בלשון חכמה. טור. הר. מסכן. דל. והרדל כמו חרדל. שה' מתחלפת בח': כד זבינתיה בן שבע עשרה שנה היה רועה וגו'. ממללותיה דחכים. דבריו דברי חכם הם. דלים לית ביה. שום דופי אין בו. הא כמה זימנין דצחית למשתי. כמה פעמים צמאתי ובקשתי לשתות. בצמא. מתרג' בצחותא. והוא אינו רוצה להשקותי. וא' לגרמיה. לעצמו. גנבא למה את בעי. למה אתה רוצה לשתות מים גנובים. ותפס לו לשון מקרא שנדרש בתלמוד על זה. כ)מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עבירה. שנאמר מים גנובים ימתקו (משלי ט). אמר חלילה לי להיות מאותם המכעיסים את בוראם. דנסיב הוני. לקח הון גדול ועושר גדול ונתמנה למלך בשביל יופיתו שהיה יפה. י"א דנסיב הוני. שבעלה נתן לו הון רב שתבעו למשכב זכור בגלל שהוא יפה. ועתיד דמשבח לעתיק יומין. על אשר לא נכשל כזה. אשת אדונו תובעתו בפה תמיד. כדאמרינ' ביומא ל)בגדים שלבשה (ביום) שחרית לא לבשה ערבית. ערבית לא לבשה שחרית. כדי להראות נאה ביופיו ולהרבות יצרו היתה מתקשטת לפניו פעמים ביום. ואעפ"י כן כפה יצרו. ובזכות דבר גדול כזה שעשה זיכה ליקח הון רב לעתיק יומין כשנצל מעבירה: חינא וחסדא מלוין יתיה. חן וחסד מלוים אותו האחד בימינו והאחר בשמאלו. שני מלאכים הן. האחד תשמישו בחן והאחר תשמישו בחסד. באגד' דשמואל מצאתי: טירדא אנא לך מגו פלטין דידי. אחר כל השבח שעשתה ממנו התחילה (לקנתא) [לקנתו] ואמרה לו אנכי משליכך מן פלטירין שלי דאת מנית יתי היך כזניתא. אתה חשבתה אותי כמו זונה. נורא בלבי יקדא. אש בלבי נבער. הוא שאמר הכת' אש היא עד אבדון תאכל (איוב לא) היך דיקוד שלהובית דנורא. כמו שהאש בוער. והלהב עולה למעלה כך גיעגויי עליך. כולי ערסין דריבונך פריסין כל מישות אדוניך מוצעות. ולמאן דאהני לך קום דמוך ולך שכב עליהן ותישן להנאתך: לא בגין חד ליליא דאידמוך יאות. לא בשביל לילה אחת שאישן שם יפה לא אפסיד מצעות המזומנות לי בגן עדן. וזהו שאומ' אנא מיטלטל. שאטלטל מעלי מה שמוכן לי לעתיד. ונימור מילוי. ונספר דברים. ותימרון קושטא. ותאמרו אמת. סלקא היא קמיית.

ואחרי וכו' ובחדושי הר"ן ובמהרש"א שם. ט) יוסף תקיף יצריה. הפיוט הוא לקמן סימן ש"י. מלפפתו ומחבקתו וכו' ע"ז ה' ע"א. י) וחבירו באיכה רבתי חד וכו' זכין לבדין, צ"ל זבין לבדין וכו'. כבמדרש שם פסוק על אלה. והרדל כמו חרדל וכו'. עי' עירובין נ"ג ע"ב. כ) מיום שחרב בית המקדש וכו' סנהדרין ע"ה ע"א. ל) בגדים שלבשה שחרית כצ"ל יומא ל"ה ע"ב מללא שם

בביאור אות י, זבין לבדין צ"ל: במדרש שם על הפסוק 'על אלה', ויותר לא נמצא בספרים שלפנינו.

עלת היא תחילה לפלטין שלה. והושיבה שכינותיה על סגמוטין. בפתרקי ספ״ן ב׳. ובמדרש לכו נרננה נמצא. חד פחתא הוה אזיל לדברא. כי מטא למללא. כרכו מעליה סגמוטין. א׳ לאכוונגר דידיה קרא להו קלניא. אכלין מללא קלנייא. ופתרונו שלטון אחד הנה הולך לעיר. הגיע לעיר שממה מללא. כרכו תחתיו בכל רחובות העיר אותם בפתרקי. אמר לשני שלו שקורין שנקל ב׳. לך וקרא להם הירות. ודרור. שלא יתנו עוד מס. הכרזיו. העיר מללא חורין. (ממלא) [מללא] שם העיר וישראל היו. פ)כדא׳ בב״ר ר׳ חייא אזל למללא מצאם כולם שחורי ראש. אמר שמא ממשפחת עלי אתם שנאמ׳ וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (שמואל א ב). כ)והוא ששנינו משום דאתון ממולאי אמריתו מילי מולייתא. ור׳ לא גרים ממולאי כשאר בני אדם. עבדא קרת יתיה. קראתו עבד קום חגור חרבך ושמש כעבד. רוצה להסתכל בו וציויתו להשליך אדרתו מעליו. פיולא סב בידיה. כלי זכוכית. ונקרא בב״ר ס)פלילא פוטרין. וי״א כום מעצם הפיל. אפיה למרתיה. פניו לגבירתו. ולבו לאביו שבשמים. צפיין הוו ליה. צופות הם לו. ופניהו מכרכמות. מפרש באגדה. לולי כרכום פניהם של מטרוניות לא נפלט יוסף מן העבירה שמתוך שהן מתביישות הוא מבוייש כפלים. הוו טעון כסא היו נושאות הכום עם היין ולא טעמוהו. מפני שטרודות להסתכל ביופיו. אינגיד. ויט מתרג׳ ונגיד. חרשיא. מכשפים. (ביופיא) [ניופיא]. מנאפים:

דיברא שביעאה:

רצז. ווי מאן דאיתתא. (או) [אוי] לכל האשה. דכולא בהיתתא. שכולה מליאה בצים. מרוב חמימות שבה. והחזיקה במבושיו (דברים כה). מתרג׳ בבית בהתתיה. כ״ש: ולא מצאתי בפי׳: מנינתא. וישלחהו י״י אלהים מגן עדן (בראשית ג). ואלבישתיה. ויתפרו עלה תאינה (שם). בעפרא ורימתא. רימה ותולעה. דנרמת לכל דרין. כובין ודרדרין. וקוץ ודרדר תצמיח לך (שם). ווי דפניית. פינית הבתים מבני אדם ומלאת הקברים מהן. תלת אפה לרומא. היא תולה פנים של מטה למעלה כדי לראות בערוותה. ודיכרא לית הוא. והזכר אינו כן שנוחה וכופה פניו כנגד מטה שלא יראה הערוה. איתכל: לשון כיליון. רצדא. לשון למה תרצדון (תהלים סח). לעייא. כמו ושמת שכין בלעך (משלי כג). לחיים. תרג׳ (לועא) [לועא]. בטולא. בצל. אידרעא זרוע שלה. מערטלא. מערמת ומגלה שהיא יפה. ואבשלום. אם אבשלום. היתה יפה מאד. ושערו דומה לשערו של אדם הראשון. לפיכך נתלה בשערו. כדכת׳ בשמואל. ראיתי את אבשלום תלוי באלה (שמואל ב יח). ממללא. ימולל ויבש. ווי דרגליא. לא רגל על לשונו. לשון ע)רינלא בחבריה ידע בריש אין מעמידין בהמה. לשון שקרן. תלמידי חכמים המרגילין זה לזה בהלכה. המשקרין. אתה משקר. בדבר זה. קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו (משלי טז). בדינא לא למעול פומיה. שדיא שדבן (ביהם) [בפיהם]. וכדיכת שרה. ותכחש שרה:

סליק פירוש של דיברות. והתרגום הפוך הדף ותמצא:

העיר וכו׳ כצ״ל. פ) כדאמר בב״ר ר׳ חייא אזיל למללא וכו׳ גרסא אחרת היה לו להמחבר בב״ר פנ״ם ולפנינו שם איתא ר׳ מאיר אזל לממלא. וכן הוא גרסת הערוך ערך ממלא ר״מ אזל לממלא. כ) והוא ששנינו משום דאתון ממולאי וכו׳ יבמות ע״ז ע״א, ועיין ב״מ ק״ם ע״א ועיין ערוך ערך מל ד׳. ס) פלילא פומרין בב״ר כיון שיצא הביאו פיילי פוטירן של יין וכו׳. ווי מאן דאיתתא וכו׳ הפיום הוא לקמן סי׳ שי״א. שכין בלעך כצ״ל. ע) רגלא בחברא ידע ע״ז כ״ב ע״ב והערוך ערך רגל גרס רגלא בחבריה ידע בדלית, וכן גרס בההיא דשבת ס״ג ע״א שני תלמידי חכמים המרגילין זה לזה בהלכה וכו׳ ועי׳ תוס׳ ע״ז כ״ב ע״ב ד״ה רגלא וכו׳ ועיין ערוך ערך גלל ב׳. אפילו כל

שורה 4, לעיר ששמה ממללא כצ״ל.

רשות למתרגם:

יצ״ב ארבעה קדם קודשא. בריך הוא דיבני מקדשא. תמן נזמי לשמשא. בקורבני עלי אשא. ע . . . . . אלי יונה בראש שורה במרה. חגרי שק על פעלך. ומרה. נבון לבב. אשר נאסף ונוע. ואין נודר אלי פרצך. גבירה. יענך מאד גדל. נעימה. בעת גלקח עדי יופייך הדורה:

רצח. אפילו כל נימי בפומי מיהלפן. גילי דימתתי. דיו ימי ולפן. הדור אנמי לקולמוס. ואינשי גלפן. ועיר אונן ספקן. חדא לרבוא מלפן. שפי שבחא דבריין. יתור חובא כלפן כלא. אוסיה חשיבן. ללמא סוף שלפן. מטולא תרין אלפין. נדר קטיה אלפן. סדר עלמא ברילן. ערב לית ליה חולפן. פרק לן מענמי. בנו ימי חלפן. צהורין. ענני יקר דלא לינוק שילפן. קבל טורא דסיני. קריבו כחד ליפן. תיגין לקבולי. תרין לוחי גליפן. שמיא ארכינו ובושמני ולפן. תלת כל תליתאין. ואוריתא אלפן:

רצט. בירחא תליתאה למיפק בני ישר׳ מארעא דמצרים ביומא הדין אתו למדברא דסיני: ויסעו: ונטלו מרפידים ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא ושרו תמן (ישר) [ישראל] לקבל טורא: ומשה: ומשה סליק קדם יי׳ וקרא ליה יי׳ מן טורא למימר כדנן תימר לבית יעקב ותחוי לבני ישר׳: אתם: אתון חזיתון ית דעבדית במצרים ואטלית יתכון כידעל נדפי נשרין וקריבית יתכון לפולחני: ועתה: וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית קיימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל ארעא: ואתם: ואתם תהון קדמי מלכות כהנין ועם קדיש אילין פתגמיא דתמלל עם בני ישר׳: ויבא: ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא האילין דפקדיה יי׳: ויענו: ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי׳ נעביד ואתיב משה ית פיתגמיה עמא קדם יי׳: ויאמר: ואמר יי׳ למשה איזיל לות עמא ותזמינינון יומא דין ומחר ויחוורון לבושיהון: והיו: ויהון זמינין (להון) [ליומא] תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי׳ לעיני כל עמא על טורא דסיני: והגבלת: ותתחום ית עמא סחור סחור למימר איסתמרו לכון מלמיסק בטורא ולמקרב בסופיה כל דיקרב בטורא איתקטלא יתקטל: לא: לא תקרב ביה ידא ארי איתרגמא יתרגם או אישתראה ישתדי אם בעירא אם אינשא לא יתקיים במיגד שופרא אינון מרשן למיסק בטורא: וירד: ונחת משה מן טורא לעמא וזמין ית עמא וחוורו לבושיהון: ויאמר: ואמר לעמא הוו זמינין לתלתא יומין לא תקרבון לצית איתתא: ויהי: והוה ביומא תליתאה במיהוי צפרא והוו קלין וברקין וענגא תקיף על טורא וקל שופרא תקיף להדא וזע כל עמא דיבמשריתא: ויוצא: ואפיק משה ית עמא לקדמות מימרא דיי׳ מן משריתא ואיתעתדו בשיפולי טורא: והר: וטור דסיני תגן כוליה מן קדם דאיתגלי עלוהי יקרא דיי׳ באישתא וסלק תנגיה כתננא דאתונא וזע כל טורא להדא: ויהי: והוה קל שופרא אזיל ותקיף להדא משה ממלל ומקדם יי׳ מתעני ליה בקל: וירד: ואיתגלי יי׳ על טורא דסיני לריש טורא וקרא יי׳ למשה לריש טורא וסליק משה: ויאמר: ואמר יי׳ למשה חות אסהיד בעמא דילמא יפגרון קדם יי׳ למיחזי ויפל מנהון סגי: וגם: ואף כהניא דקריבן לשמשא קדם יי׳ יתקדשון דילמא יקטול בהון יי׳: ויאמר: ואמר

נימי וכו׳ מוסר׳ ק״ס א״ב. אתם. אתון חזיתון ית דעבדית במצרים. לפנינו אתון חזיתון דעבדית למצראי. וקריבית יתכון לפולחני ולפנינו וקריבית יתכון לפולחנא דידי. ואתם וכו׳ ואתון וכו׳. ויאמר. ואמר ה׳ למשה וכו׳ חסר כאן פסוק ט׳ ויאמר וכו׳ ואמר ה׳ למשה הא אנא מתגלי לך בעיבא דענגא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה ית פתגמי עמא קדם ה׳

כ״י צרת, שורה 5, צ״ל: גוילי דימתתי.

משה קדם ייי לא יכול עמא למיסק לטורא דסיני ארי את אסהידתא בנא למימר תחים ית טורא וקדשהי: ויאמר: ואמר ליה ייי איזיל חות ותיסק את ואהרן עמך וכהניא ועמא לא יפגרון למיסק קדם ייי דילמא יקטול בהון: וירד: ונחת משה מן טורא לות עמא ואמר להון קריבו וקבילו עשרא דובריא: וידבר: ומליל ייי ית כל שבח פיתגמיא האילין למימר:

קודם שיאמר הברכה יאמר:

ש. אחינו אחינו אחינו. החלו לומר עשרת הדברות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל על ידי משה רבנו בהר סיני. ונגלה כבוד ייי וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. בבא כל ישר' לראות: ברכו: ברוך אתה ייי אלהינו מלך העולם אשר בחר בתורה הזאת ורצה וקדשה והנחילה לעושיה. ברוך אתה ייי נותן התורה: ויאמר: וידבר: אנכי:

שא. פ)אציתו למימרי. הדברין רברבנין ומלכוון. בקיימי לתרגומי עשרא פיתגמין בספוון גבורתיה גלת עלן. ברתיכי אישתא ודינור ססוון: דתא יהב (יהב) לן. בירחא תליתאה סיון. הרמנו בעיית מיניה. עתיק יומין בכרסוון. ומיגכון בחירין לוי. מהקרבין ניחוחין ועלוון: זעית ודחלית. ואתהפיכו אפיי מגוון לגוון: חרציי משתריין. ומטרפא רוחי לעילוי אצטלוון: טוביה לארכרא. ואתמליאו כל נפשתא ארוון. יהיבת לתפנוקי מלכין. וסגיאות כל טבוון. כל דאכיל בלחמוי. כדאכיל לחמא דחוון. לפורקניה יסוברון. פרוק מארבע חיון: מילת צבע זהורין. וצבעונין וארגוון. נטרי פיקודיי ילבשון ליקר ורבו בלא חושבן: סכום שית מאה ותלת עשרה. בשבזיז ופנטירין ומרגלוון. עניקין (א) לצווארין. ולרישא חינא מלוון: פיקודייא לכינשאת יעקב. נסיב ליה חוטרין (דילבן) [דלבן]. צביאו ועבידו כפקיד אוחאי תלת סאוון: קרבת גלוותא כמיא אזליא בנגוון. רחמנא יתיב לן מעלוון וזעוון ומגו ייוון: שבטוי דיעקב. שכינתיה תשרי בגוון. תוקפיה בשמי שמיא. אלף אלפין וריבוא ריבבן:

שב. ג)ארעא רקדא. שמיא זמרו. כד ארים קירים לברתיה דיעקב. במיפקה לחירו: באצבעתה יהב לה. חמש עיזקן דנהירו. ועל כל עיזקא ועיזקא. ארבע טבעין דבהירו: גבילן בצדקא. חתימן ברינא. נקישן בחסרא. טביעו בחיסנא: דהב אובריזא. אינון עזקיא דאחסנא. חמש ספרי דאורייתא מוהרא דמטרונא. הוא יהב (בידא) [בידה]. עשר יקינטייא. מוהרא קדמאה. דחביבייא: ותלת מאוון. ושיתין וחמש מרגלייא. מוהרא תניינא דמחבבותא. באפרי אפרייא: זמרגזין ארבעין ותמנייא. ותרתין מאון. מתליין על צווארא. דכלתי ובספוון: חטף לארוסתיה. מבין בתרייא בחיזוון. כדארתיק על תרעא. והות דמכא בתוון: טען יתה. על גבי נשרין. ואוכל יתה סילווא באורתא. ומנא בצפרין. ימא בזע לה. גנון בסיני קטר לה בזיהורין. מלאכיא שושבינין ומשה בר גנון בפנטירין: כליל מלכו ברישא. ועל ידהא שירין. עגילין באוונהא. וקדשיה טבע אנחירין: לבושא דריקמא. מסאנא דססגורין מציירין. לבוש שזיר ותיכלא הות פרזומא בשופרא: מביתא דאבוהא. כד עלת למיפק. אעלת לארוסתיה תרעין דקסמרין בעיבדתיה למירפק: נעביד ונקביל.

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) כי ליוית חן הס לראשך. וענקים לגרגרותיך.

ודלג הסופר מן קדם ה' קמא על קדם ה' בתרא. וחוורון לבושיהון, לפנינו וחוור לבושיהון. פסוק ט"ו לא תקרבון לציתי איתתא לפנינו לצד איתתא. פסוק כ"ה ונחת משה וכו' קריבו וקבילו עשרה דיברייא, ליתא בת"א שלפנינו אך בת"י איתא קרובו קבילו אורייתא עם עשרתי דברייא. פ) אציתו למימרי וכו' הפירוש ע"ז הוא לעיל סימן רפ"ו, ומיוסד ע"ס א"ב. ג) ארעא רקדא מיוסד ע"ס א"ב

משתעיין בתריה דלא לפספק. ומתפרשין קדם חתנא וחדי. וכלתא תידוין כבדיוספק: סלים אתקבע לה. דתיסק לגנונא. מצורתא ראבוהא. לכורסייה דהתנא: עדרין בה. שבעין בתולן לשננא. דליהוון ככמכא דחלבא על דובשנא להתלבנא: פרת (א) למיקטר במדברא. גנון נהורא לארוסתא. גנון לנו מין גנון. דליהוון צנועין בשביסתא: צואה למידמוך. ביני תרי בזיתא. וקצוותא דרססן תלייא אפותא: קמתא כתמרא. כאתכלין תדיא ריחא דנהירא כריחא דחיזורייא: רישא ככרמלא. קליעתא כארגוונ׳א. צוארה שעיע כעמוד דשן דפילייא: שררא לאננא דסיהרא. מעהא כגון ערימת חטין. מקפא שושנין חניטין: תקוף עינהא. כתרין בריכן דחשבון קשיטין. ונחירא זקיף כצפיתא דדמשיק ולא מחמטין:

דיברא קדמאה כד הוה נפיק מפום קודשא בריך הוא. יהא שמיה רבא מברך ומשבח לעלם. היך זיקין והיך ברקין והיך לפיד דנור. לפיד דנור מימיניה ולפיד דאישא משמאליה. פרח וטאים באויר רקיע שמא ואזיל ומקיף על משרייתהון דישר׳ ומתהפיך בהון מסטר לסטר וחזור ומתחקק על תרין לוחי קיימא: וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישראל. אנא יי׳ אלקכון דאפיקית יתכון ופריקית יתכון מגו דחוק פולחן מצראי כד הויתון מפלחין תחות ידיהון דמצראי מבית שיעבוד עובדיהון:

לא יהיה לך:

שג. ק)הנ̇נ̇יה מישאל ועזריה אודעו שמיה דקודשא בריך הוא לעין כל חייא. כד טעין להון נגסא והכדין אמר להון. איתו כרועו לצילמאי לולבי דתמר. אמר להון נגסא. איתבוננו מה דעבדית לכון עד דאתון בציון. ארמאית צדיא בגו ביה גנוניה דקירים דידכון: אית (לו) [לן] (פטרו) [פטרן] שמיה לא ינום צווחו תלתיהון: באבונן דלעיל ביה רחצונן. אמר חנניה. ביה אנן רחיצין מן (טליותו) [טליותן]. אמר מישאל. בנורא אנן יקדין וביה לא כפרין אמר עזריה: אנן לא כפרין בלא יהוי לך צווחו תלתיה̇ן. נרמין אתון גרמיכון למיקד. אמר להון נגסא. גופיכון יתעביד קטם בגו (בגו) אתון נורא. גבורה ודינמיט אם אית באלהכון. הוא ישיזבינכון מן ידי: אית לן: דחלתא דצילמך לית היא בליבן. אמר חנניה. דע דפטרונו תיאורון יתך. אמ׳ מישאל. דמות דצילמיך לית אנן פלחין. אמר עזריה: אנן לא כפרין וגו׳. היך כפריתון בי דלא למכרוע לצילמי. אמר להון נגסא. האידנא אתון כרעין קדם אינדרטי ואי לא יקדין. האית לכון למידרע דאתון כרעין דלא בטיבותכון: אית לן: ומה אנן אמרין לאלהא דשמיא. אמר חנניה. והוא גלי עמיקתא ומסתרתא. אמר מישאל. ועימיה שרי נהורא וחשוכא ליה גליא. אמר עזריה. אנן: זריק אנא יתכון לגו אתון נורא מכפתין. אמר להון נגסא. זעיף אנא עליכון על דאתון מרדין עלי ועל צילמי. זמן דתשמעון קל קרנא משרוקיתא ממללא כרועו קדם צילמי. אית: חי וקיים הוא פטרון דידן. אמר הנניה. חבל על בנין דכפרין באבוהון. אמר משאל. חס לן דניכפור בנעשה ונשמע. אמר עזריה: אנן: טבחית ונכסית גוזלייא דציון. אמר להון נגסא. טאיסנא ונהימנא כאריא בגו ביה גנוניה דקירים דידכון. טליקית רישי מיניקיכון ולא פריק יתכון. אית: ייתי ווי עלך נגסא מה את מחסד. אמר הנניה. יאי לך למילף מן פרעה רשיעא דקודמוי מינך אמר מישאל. יחיד הוא אלהנא דתיירון יתן אמר עזרי׳: אנן: כולא אנא ממללא עליכון להירן. אמר להן נגסא. כל סנקלטין קודין וכרעין קדם אינדרטי ואיניש לא מריד. כראתון דרמית רוחכון דלא בעיתון למכרע לצלמי.

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ע״א פדת.

והפירוש הוא לעיל בסי׳ רפ״ז. דיברא קדמאה וכו׳ עיי׳ פירושו באורך לעיל סי׳ רפ״ח. ק) הנניא מישאל

אית: לית אנן משניחין על צילמך. אמר חנניה לית לן חולק באלהא דבר אינש שפכיה. אמר מישאל. לזה אלי דזמרינן בימא ואנחא דיליה. אמר עזריה: אנן:

מכאן ואילך יסד ר' מאיר שליח ציבור:

מישך שדרך ועבד נגו. אמר להון נגסא. מדאורייתא דמשה אסתכלו והגו. מבדריתו ופלחיתו סמיי ולא סגו. אית: נחנא נהירין זהירין בקיימי אמ' חנניה. נטורי פום מלכא במומי. אמ' מישאל. ניתיב גולגלי ארגוני וזימי. אמר עזריה. אנן: ספקתון בארעכון טפוסי דמשתמודעין מיהודאי. אמ' להן נגסא. סמניו צייריתון בכותלי כשדאי. סבריתון הכא למיעבד צלמי (השדאי) [הצדאי]. אית לן: על דנא להתבותך לית אנן חשחין אמר חנניה. עילאה יכול לשיזבותנא מן ידך ומאתון שחין. אמ' מישאל. עביד או לא עביד על שמיה נתרמי פשחין. אמ' עוריה. אנן: פסקי ורגושי אסגיתו לצדו ותבו. אמ' להן נגסא. פריסנא לכון וילון פטקי שקולו וכתובו. פיקודיי למיטר לתלתין יומין חובו: אית: פרטקא קמא אם אנשינן שום אלהגא. כתב חנניה. פרוז. דונמא תניינא הלא יי' יבדוק דנא. כתב מישאל. פריש יאות ארי עלך אתקטלנא. כתב עזריה: צרופינהו ויהבינהו לינוקא למיקרינהו בחיל. פקיד להון נגסא. צווחינהו פרום כל אומי וקומי כל חיל. צלים אנפוהי אישתני בנס וקצף שגיא שחיל: צרצדא כדא לכלבא שוית לאתבזויי. אמ' חנניה. צבינו רבותא דקדיש ועיר לאחוויי. אמ' מישאל צחינן בדמיזא שבעא על דחזי למיזיית. אמ' עוריה: קרא (דירמי) [דירמיה] רישיה לבטולי שריתון. אמ' להן נגסא. קיימי סיפיה צבינא דבי מרודי התגריתון. קרא לגיברין דבחיליה למיכפתינהו למירמינהו לאתון: רבנותא בסכנתא לא שנן. בסרבלא פשטא וכרבלא. רמיו לגו אתון נורא כפיתין ולא אינזקו בהבלא. ריח נור לא עדת בהון ובנושמיהון לא שלט הבלא: שלח מלך תקיף מלאכא דטאים עלמא בתרין טיסי. שגר מלבר ואינין מלגיו ועבד ניסי בגו ניסי. שיתא איתעבדו ביה ביומא. דאיתנסיאו הוגניסי: חנוה נגסא וקם בהתבהלא כד חמא ארבע שריין מהלכין. תיתו ופוקי עבדוהי דאל עילאה מלך מלכין. תמהוהי ואתוהי אישתעו יק) רברבנין נצחנוי בקרוי פלכין: שבחו קדם יי' כל עממיא. אמ' חנניה. שבחוניה כל אומיא. אמ' מישאל. ארי תקיף עלן טוביה דשמיא. אמ' עזריה. וקושטא די"י לעלמייא. אמ' גבריאל: טוביהון צדיקייא דעל שמיה דקודשא בריך הוא רחצין. דבשבוחיהון ובקילוסיהון למלאכי שימושא קיימין ונחיצין. ולעתיד לגו מנייניהון קמי שכינתא נייחין במחיצין:

דיברא תניינא: כד הוה נפיק וגו': וכן הוה צווח ואמר עמי עמי בית ישר'. לא יהיה לך אלהי אוחרן בר מיני לא תעביד לך צלם וכל דמות דבשמיא דמלעיל ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא לא תסגוד להון ולא תפלחינין. ארי אנא יי' אלהך דמתפרע בקנאה מדכר חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לשנאי כדי משלמין בנייא למיחטי בתר אבתהון. ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמיי ולנטרי פיקודייא. אח"ר ל"א יהי"ה ל"ך:

ישד. אמין שיתין לרומא. היך אריך צילמא. כולה בושה וכלימה. חשיב ללמא: בנתון קוטרא. וכל זני זמרה. איך אתון ליה מקטרא. ומנפח הוא בכורא. נבול כמה דבליסא. שפיך כליש עיסה. מורקע מן כסף אובלוסא. והוא מנפח בקורנסא: דהוא סייף והסיל. שאני ומתחסיל. מתחליף ומתפסיל. במה הועיל פסיל: הוא בוטמא ומתקליל. יקיר וזליל. דיוקנין מחליל. ופום ליה ולא ממליל: ובנורא מתרמי. לא מתגבר ולא מזמי.

ועזריה וכו' מיוסד ע"ס א"ב משולש ופירושו לעיל סי' רפ"ט. יק) אישתעו רברבנין נצחוני, כצ"ל.

שורה 23, חנוה נגסא צ"ל: תווה נגסא.

פסית הוא וסמי. ועיינין ליה ולא חמי: זהים ומטנין ומטבע. ובכורא מקבע. ווי ליה דשמע. וסגיד למאן דלא שמע: חביש בקבלא ובריח. ומן גנבא בריח. מתעפיש והוא סריח. ונחיר ליה ולא מריח: טובעיה איך מתפש. על אנפוי מתרפש. היך יקום ולית ליה נפש. וידויי ולא מפשפש: יתיב שמם ולא מתמליך. ולא ידע מאן עבד ומאן מליך. בכורכתיה מתהליך. ורגלין ליה ולא מהליך: כפין וצחי וטעי. ובידויי מטעי. כלום לא בעי. ולא משתעי: לא פשיט ידויי. ולא מטלטל יסודויי. ולא מודע עובדויי. כן יהון דסגדין לויי: מן כורא לקלס עבר. ולמחר מיתבר. (א) אלהנא לית אוחרן ולית ליה מתחבר: נפחית באדם קרמאי. נשמתא מן שמאי. דלא יימרון עימיה דבראי. אלא אנא בעלמאי: סביל אנא בכורסאי נורא. קדמי נהר נורא. שטיא איך אתאן לייהרא. נור אכלא נורא: עוד כל מליך פרים. וחמש מאה דרים. אית להון קפצא דדרים. דליהוו על ערים: פדון טפשי קהלי. דאפקון שום ביש עלי. דאמרי לדחלי. (א) ולא אצטערית. ברייתי ברייית. ולא אתביירית: קנאי אנא בנאי. ולא איתקניתי. קבע לקיבלי ולא תחלפוני: ריחמתיך ברישיך. רחמתיך בסופיך. שובי לאכסניך לנחומי עקתיך: שמע הדוותי. שמעי ברתי. קבילי ונטרי אורייתי: תתייבי. למאן יהב לך. ואילה אוחרן לא יהיה לך:

דיברא תניינא. כו׳. לא תשא:

שה. [כ]אריא וגנבי. טוביה מרעי ותונבי. זוטרי מזוני ואינבי. איכא בביתא דמשבעין ביה: אעי סייפי. ולבני שייפי. והורדי כייפי. בביתא דמשתבעין ביה ומזייפי: בכולהי מטרקיא. דגיותא לקייא. מוסתקא דרחמי מרקייא. בהא כתיב לא מנקיא: ביה לא מהניא. אורייתא ומתניתא ותניא. באיספלידיה גלניא. אשתבועי לחר מנהון. חופיא מלא גרויהון. גוזמא דשבועתא. חיילא אתרויהון: גרמיה מהדקא. ושארא מדקא. כסמא חריפא בדקא. גיוי דייקא ומדקדקא: דמו גושמא אהדמא. גוביינא מקדמא. ניגרי קטעא ומגדמא. בסילווא דלא מבע דמא: דחיווי ועקרבי. משכיה אליתיה ותרביה. ווי לעבדא דמסהדי ביה. דאחיל שמיה דרביה: היך מוכח סיוטא. דנהיג בהדיוטא. מומא וטיוטא. הא בדקה לה לסוטה: הדר איתוי וחזי. לא תהוי פויזי. במומי אדיתיה לנזיזי. ועגישתיה לגיחזי: וסלוקי שכינתא גרמיא. ומגליא ארעא ומטמיא. לצדקייה עמיא. ותרין עינוי סמיא: ועמודא דמשהינ זע. ושכלולי איתנזע. רקיעא איתבזע. וכולי עלמא איזדעזע: זמן דאיתמר לא תימי. שמא יי׳ בחותמיה. וכדו את מתרמי. זהיר אכינוי וכולהו שמיה: זרוזא ומיזדהר. הוי בריה לא תתיהר. דאנא סהיד ממהר. גליא לי חשוכא כנהר: חטפת לאישתבועי ומשקל. סופך נפיק ומקולקל. מהניא בך בקל. חבולי כנרגא בדקל: חשיב למיבני ומסתר. מפיל ביה סתר ופתר. וכדו בכל אתר. מאן דלא מישתבע מיעתר: טייל ונפיק במזמוט. ציל ועייל כשרג בפמוט. דוד איתנבי בדימוט. כל דעביד אילין לא ימוט: טוביה דשתיק ואדיש. חליף בישתא ומגדיש. חביבא בשמיה דיש. טבעיה כברייה קדיש כקדיש: יהיבך קמך לאיי. בירכן ולווטין ומחויי. ובידך מהאה למחויי. איסתמר דתיתרעי בחיי:

דיברא תליתאה: בעיניין אחר:

שו. [ס]אמר משה נבייא. כד סליקית למרומיא. אתפתחו לי שמיא. וחמית מה בעיליא: חמית ברוייא במעוניה. דיתיב על טועניה. וכלתא ליה בימיניה. ודחילית

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) נמחק נכונה.

כ) אריא וגנבי פירושו לעיל סי׳ רצ״ב. ס) אמר משה נביא כד סלקת למרומיא וכו׳ עי׳ בדברא

מיניה: חמית גיבר גיברין. דמשתי רקיעא מן נורין. וטפחית במים קרירין. ומיא לא חסירין: חמית דטאים וקא מעלי. ורחמי מתמלי. וכעתיק יומין מתגלי. והוא מתחמי מלי: חמית הדורא פרים בטיהרא. כי נישרין בשופרא. דלא תיחמי עינא דסיקרא. מה דהוא עביד בטומרא: חמית ויתקייא (תמיד) [תמיך]. ונפלין סמיך. מרומם וממיך והוא ער ולא דמיך: חמית זה אלי ענוון. וגיאות וגובה עימיה יהיבן. מחי ומסי מתכוון. אלף אלפין וריבי ריבוון: חמית חייא וגיברא. ממית ומחייה בגבורא. צייר בקבלא ומפיק לנהורא. בלא בוצין ובלא מנרא: חמית טבע מאזניא. בקושטא תליא. תיקלא זיווגיא. דמסכינייא ודעתירייא: חמית יקירא שמיין. מתח מיין למיין. דלעיל מיין ודלרע מיין. וכוליה כליל דמיין: חמית כביש חימתא. ומקדים רחימתא. ולמימחק חובין בינתא. ולמכתב זכוון דעתא: חמית לכורסייה מקבע. בגינצין דנור מצבע. בחזוון ארבע. ובינורן ארבע: חמית מלאכין. דקדמוי ברכין. חמש מאה שנין אריכין. בנור ותלג מפתכין: חמית נהרין דנור. ושורין תלג על נור. נור אכלא נור. ושלם בין תלג לנור: חמית שרפיא בגושמיהון. קיימין על ריגליהון. תלג גופתהון. ונור אפיהון: חמית עיניהון כייפין. וקומתהון כפפין. כולהון נפיפין. מן שית ושית גדפין: חמית פתחין וקריין. ומצליין ומתעניין. בכל אתר דהוויין. הגנו עניין: חמית צווחין באימתא. ק׳ ק׳ ק׳ תלתא. ומכסון בטלפתא. מן קדם מרי דרתא: חמית רוחא דנפקא. ורעשה חזקה. וגירין ברקא. דדמה דקה: חמית שכינתיה דאלי. ותרין מלאכי חבלה קיימין לקבלי. בקוסטנירי וגוזלי. וערק ממללי: חמית תמן יתהון. ואיתבהילית מינהון. ואלי כסי יתי מנהון. ואיטמרי מנהון. וליה אנא יהיב שבחא:

דיברא תליתאה כד הוה נפיק מפום קודשא כו׳: וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר׳. לא תימי בשמא די״י אלהך למגנא. ארי לא יזכי י״י ית דיימי בשמיה לשיקרא: ארום כל דמשתבע בשמי ומשקר אנא הוא אלהנא דעתיד לאיתפרעא מיניה. ארום בשמי רבא אתברי עלמא. וכל מאן דמשתבע בשמי לשיקרא גליא קדמי דבחוביה מחביבנא ליה. וכל דמנטר נפשיה ולא משתבע לשיקרא גליא קדמי דבזכותיה מתקיים עלמא. וכל מאן דמתקיים עלמא בדיליה. טיבו ליה לעלמא הדין לעלמא ולעלמא דאתי:

זכור את יום השבת:

שז. ס) ארקא ורקיעא. ודבהון ושב ימי. אדרע גבורתיה. שכללא בשית יומי: בעיר ורחיש. וציפר וכל נשמי. בריתי ואתקניתי. לחוד בעשרא פתגמי: גמירא דכולא שבתא. אתרעיתי ואצטביתי לקמאי. גזירתיה והילכתיה לאלפא ולרחומיי: דליקלעון (בנייא) [בנייח] שרכא. צייתי פתגמי. דתא לקיימא ולשעורי. גרמידי תחומיי: הייא ואשור. לזרוזי בתפנוקי מיכלי. הליוסטין ובאדג. כוורי ולפדא ואנומלי: ובגלימא וכסן. לייקורי מעידן מעליי ולתלותיה שירותיה. ולמיבצע אתרי חלי: זוודתיה מאדנהר. לבשולי ולאטמוני ולאפויי. זיפתא ופסול פתילתא. ומשחא דלא לאקפויי: חומרא מלפפולי ברמצא. וגומרי מלאחתויי. חולא לאסופי על קודשא. וטובא חדויי: טירדא וטירחא למיבטל. ונפשיה לעדוני. טעים רשווייתיה למידע דאינון תמני: יזפתא למיזף. לאפושי אסקריטי וריחני. יימאיי דאנא פרע בטופיינא לאתקוני: כלדאי בדקו. על יוסף מוקר שבי. דהוה ההוא גוי בשיבבותיה דהוו נפישי נכסיה: אמרו ליה כלדאי. כולהו נכסך אכלינהו יוסף מוקר שבי. אזל ההוא איניש זבן בהן מרגינתא וציירה בסדיניה: כד הוה עבר במברא. אתא זיקא אפרחיה לסדיניה. אתא כוורא בלעיה ואסקוה ציידי: אתיוה אפנייא דמעלי שבתא. קא קרן למיזבן כוורא מאן בעי: אמרו להו זילו לגבי יוסף מוקר שבי. דרגיל דזבין. הוא יזבין יתיה: זבניה קרעיה. ואשכח ביה מרגינתא. זבנה בתלת עשרה עיליתא דדינרי: לודקאי

תנויינא סי׳ רצ״א פירושו. ס) ארעא ורקיע וכו׳ פירושו לעיל סי׳ רצ״ג ארץ ושמים וכו׳ ומיוסד ע״ס

קצבא כד אשכח (חיזא) [חיוא] מעלייתא. נטרה לשבתא לייקורי: זכא לפתור דזהב. מטול תמני סרי אינשי דנטלין יתיה: ועלוהי כסי וקיתונייתא וצלוחיתא ומגיסתא דדהבא קביעין ביה: ועלוהי כל מיני מיכלא וכל מיני משתייא. על יקרא דשבתא זכא לעותרא דין (דביה) [רביה]: ממלל אסיר. ורעיוני שרי. נשי וגברי. מחייבי לנטורי: סכום דאתי אסיר. ודחליף אשתרי לגמרי. ענייני מצוה שפיר. למיחשב ולסכורי: פנסא דטפא אסיר לטלטולי. צפרא ופנייא. לקרושי חזי ליה: קשיש ציבי. במדברא אחליה. רגז אפיש ורגימו ליה. שבייא דיליה. ינטר עמי כוליה. תוריה ואמתיה ועבדיה ועיליה:

דיברא רביעאה כד הוה נפיק כו': וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר'. הוו זהירין ביקרא דשבתא לקרשותיה. ארי שיתא יומין עבד יי׳ ית שמיא וית ארעא וית ימא וית כל דבהון ונח ביומא שביעאה על כן בריך יי׳ ית יומא דשבתא וקדשיה. קדמאי הוא לכל מועדייא ומסגי חביבותא דחביבתיה. חמידתיה מכל יומיא וחביבתיה ואריגתיה ואוריתיה לבני ישראל וכל מאן דמייקר שבתא דמי ליה כמאן דמייקר על כורסי יקרי. ארום בדיל יקרא דשבתא יחסנון בני ישר' עלמא דאתי דכוליה שבתא:

שח. א) אמר יצחק לאברהם אבוהי. מה נאה מדבחא דבנית לי אבא: בפריע פשוט ירך וסב סכינך עד דאנא מצלי קדם ריבוני: גלי (אדרע) [אדרעך] ואסור (חרינך) [חרצך] ותהוי כגבר דעביד שירוי לבריה: דין הוא יומא דיהוון אמרין אבא לא חס על בריה ובריה לא עכב: היך תיזיל ותימור לשרה אמי. היך תפרוש מיני ותזיל לביתא: ונשק יצחק לאברהם אבוהי. ופקיד יתיה והכדין אמר ליה: זרוק דמי על גבי מדבחא. וכנוש קטמי ואוביליה לאמי: חיי ומותא כולא בידיה דמרי עלמא. ומודי אנא ליה דהכדין בחר בי: טובך אבא. דהוון אמרין. דאנא אימר עלתא דמלכא חייא: יתקוף רוגזך. על רחמך אבא. ותהוי כגבר דלא חס על בריה: כגבר אכזרי. סב סכינך. ותיכוס יתי ולא תסאיבני: לא תהי דא דידי. דלא איעכבך. דלית אנא מן ידך נסיב גרמי: מה תבכי אמר א) יצחק לאברהם אבוהי. טובי דבחר בי קירים מכל (קוזמוט) [קוזמוס]: ניחא רוחא דשרה אמי. היך נפקינן תרינן בליבא שלימה: סכינך הב לי אבא ואגושיניה. בבעו מינך דלא תסאיבני: עיני חמיין. קיסין מסדרין. נור דליק ביום קרבני: פתח פומך ובריך אבא. ואשמע אנא ואומר אמן: (א) צאית למימריה. ונטל סכינא למיכוס יתיה: קמי מלאכיא. ומפייסין למריהון. בבעי מינך חוס על טלייא: רחמוי דאבוי אנן מדכרינן. גבר דאכלינן מלח בביתיה: שדי אמר ליה לא תדחל טליא. דאנא הוא פרוקא ואפרוק יתך: תקיף הוא אלהנא. ותקיפין עובדוהי. לית אוחרן כוותיה ולית דדמי ליה:

דיברא חמישאה כד הוה כו': וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר'. הוו זהירין ביקרא דאבוכון וביקרא דאמכון. וכל מאן דמייקר אבוי ואמוי יהיבנא ליה אריכות יומין וסגיאות שנין. ארום בדיל יקרא דאבא ודאמא מחסיננא ליה אחסנא לעלמא דאתי: לא תרצח:

שט: ב) איתגבר בחיליה. אדוניה בר חגית. כד קם בעינתי: יואב בר צרוייה: ביני טורייא צווח יואב. וכל ברייתא שמעון קליה: גיבר הוינא. ולית דכוותי. וכל גבורתי מה הנייתי: דיתיב מלכא שלמה. וחשיב עלי למקטלי. ולא צבי שמע לקל מילתי: הלא מדכר לי מלכא שלמה. כל טבוון דעבדית עם דוד אבוהי: וכרכין ומחוזין. כבישית קדמוהי. נחלוי דימא ודיבישתא: זעו מיני. כל רברבייא. וכל גיברייא. ערקו מן קדמוי:

בגליון הכתב יד נכתב:
(א) ייא אלי פסוקי לך אבא. זה דניחא לך קום עיביד:

א״ב. א) אמר יצחק וכו' פירושו לעיל סי' רצ״ר ומסודר ע״ס א״ב. ב) איתגבר בחיליה וכו' א״ב.

חבל על הדין עלמא. אם דין הוא דינא. גבר דכוותי. מתקטיל בחרבא: טעם יואב כסא דמותא. כד שמע אמרין לקל איתו ונקטליניה: יאי דיניכון דתקטלון יתי. בתר דקטילית כל שנאיכון: כד חמא יואב דמקטלין יתיה. שרי צווח ליואל בריה: לך יואל ברי. אנא מספקד יתך. אורייתא תיטר. ולאחוך תרבי ולאמך תייקר: מה עבדית ליה למלכא שלמה. איך הוא אכזר למיקטל יתי: נהם יואב. בשעתא ההיא. כד חמא גיברייא דאחדין זייניהון: סבול גרמך ולא תקטלינני. דעתיד יום למיתי. דתיזכר יתי: עני ליה מלכא שלמה. תידכר לך דמא דאבנר בן נר. ודעמשא בן יתר: פתח פומיה יואב. בשעתיה. ההיא ובכא עם כל חברוהי: צווח יואב בשעתא ההיא. ואישתמע קליה בכל ארעא: קליה ארים מלכא שלמה. והוה צווח לרחבעם בריה: רחבעם ברי. קום שלוף זיינך. ותידכר לך דמא דאבשלום דודך: שמעיה קליה כל ישר׳. שריין עיניהון דמעין מדלגין: תמה שלמה ואמר בליביה. מה איעביד לשבועתא דאבא: כד שמע יואב בר צרוייה. שרי צווח לבנייהו בן יהוידע. בנייה בנייה לא תשניק (רוחך) [רוחי]. צוארי תקיף וסייפך חליש ולא את יכיל למיקטל יתי: קיצץ בנייה רישיה דיואב. ורישיה דיואב על לבית מלכא שלמה: שמעו עממיא דאיתקטיל יואב. בפומהון חריין. ובליבהון בכיין: תווהו ובכו בני ישר׳ בכייא רבא על דמיתקטיל יואב בר צרוייה:

דיברא שתיתאה כ״ה נפיק מפום כו׳. וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר׳. לא תהוון קטולין לא חברין ולא שותפין עם קטולין. ולא יתחמי בכנישתהון דישר׳ עם קטולין. דילמא ילמרון בניכון בתריכון למיהוי עם קטולין. ארום בחובי קטולא חרבא נפיק על עלמא: לא תנאף:

שי. ג)יוסף תקיף יצריה. כד תבעתיה מרתיה. וסרב למישכב לוותיה. למיהוי עמה לעלמא דאתי: אכנישת כל שבבתהא. והכדין אמרא להון חד טליא זעיר ומינוק הוא. זיויה דעבראי וזבנתיה מן ערבאי: בעיא אנא למידריה בגינתיה והוא לא צבי ואמר. לית אנא רדי בתורתא ואתונא: גנימוס דידיה. כסב בר שבעין שנין. ומן שבסר שנין כד זבנתיה: דמותיה דמלכא. וממללותיה דחכים. דליס לית ביה. אלא כבר מלכין הוא: הא כמא זימנין דצחית למשתי. והוא לא בעי לאשקאה יתי: ואמר לנרמיה. גנבא גנבא למה את בעי למישתי מיא גנוביא: זעיר ומינוק הוא. יוסף דנסיב הוני בגלל שופריה. והוא עתיד דמשבח לעתיק יומין: חינא וחסדא מלוין יתיה. חד מימיניה וחד משמאליה: טירדא אנא לך מנו פלטין דידי. דאת מנית יתי היך כזניתא: יומם ולילי. נורא בלבי יקדא. היך דיקוד שלהובית נורא: כולי ערסין. דריבונך פריסין. ולמאן דאהני לך קום דמוך: לא בנין חד ליליא. דאידמוך יאות. אנא מסלסל פריסין. מגינתא דעדן: מפייסא אנא לכון כל חברותיי. דתסקון עמי. בגו פלטין דידי: ניכול כחדא. ונישתי כחדא. ונימר מילוי ותימרון קושטא: סלקת היא קמייתא ואותיבת יתהון. על סנמוטין: עבדא קרת יתיה. גבורתיה דיוסף. קום קטור זיינך ושמש כעבדא: פיולין סב בידיה. וקם ומזג להון. הוו טעון כסא ולא טעמן ליה: צפיין הוו ליה ואפיהון מכרכמין. אפיה למרתיה וליביה לאבוהי דשמיא: קמו כולהון ונשקו יתיה על רישיה. ואמרין ליה לך יאי ינוק מלכותא: רחמין וחינא וחיסדא. אתנגיד ליה מן שמיא. שדי יהביה ליקר ורבו בדיל יצריה דיכבש: תהכון באורחתיה כל ישר׳ ולא תהכן בתר גיופיא: ארי אנא סהיד אמר ײ׳ בחרשיא ובגיופיא:

דיברא שביעאה כד הוה נפיקי מפום קודשא בריך הוא יהא שמא רבה מברך ומשבח לעלם. היך זיקין והיך ברקין והיך לפידין דנור. לפיד דנור מימיניה ולפיד דאישא

הפירוש הוא לעיל סי׳ רצ״ה והוא ע״ס א״ב. ג) יוסף תקיף יצריה וכו׳ הפירוש הוא בסי׳ רצ״ו.

משמאליה. הוה פרח וטאיס באויר רקיעא שמיא אזל ומקיף על משרייתהון דישר׳ ומתהפיך בהון מסטר לסטר. וחזר ומתחקק על תרין לוחי קיימא: וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר׳. לא תיהוון גיופין. לא חברין ולא שותפין עם גיופין. דילמא ילפון בניכון בתריכון למיהוי עם גיופין. ארום בחובי גיופיא מותנא נפיק על עלמא: לא תגנוב:

דיברא תמינאה כד הוה נפיק כו׳: וכן הוה צווח ואמר: עמי עמי בית ישר׳ לא תהוון גנבין. לא חברין ולא שותפין עם גנבין. דילמא ילפון בניכון בתריכון למיהוי עם גנבין. ארום בחובי גנביא. כפנא נפיק על עלמא: לא תענה:

דיברא תשיעאה כד הוה נפיק כו׳: וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר׳. לא תהוון סהדי שקרא. לא חברין ולא שותפין עם סהדי שיקרא. ארום בחובי סהדי שיקרא. נינעין בישין אתיין על עלמא: לא תחמוד:

שיא. ד)אוי מאן דאיתתא. דכולא בהיתתא. ווי דטרדת אדם מן גינתא. ואלבישתיה טרפי תאינתא: בלעת ברייתא. בכסי דמותא. ווי דשניית דמותא. בעפרא ורימתא: גרשת לניברין. דמשיריין בשופרין. ווי דגרמת לכל דרין. כבין ודרדין: דחקת לחייא. חשכת לבתייא. ווי דפניית ביתא. ומלת קובריא: הלא ממעי אימא. אצדעת ברומא. ווי במולדה תלת אפא לרומא. למימחי עריית כנומא: ודיכרא לית הוא כן. דאפוי מרכין. ווי דהכא לא איסתכל. וכד אתא איתכל: זרקא מציידא. ועולימין צניידא. ווי דלעתירין מרצדא. ועובדיהון רצרא: חשכא רפיין. חזקא בריין. ווי דיקירין מטפיין. ולאינתתא מתגריין: טעייא ומטעייא. לעייא ומלעייא. ווי דהיא געייא ומגעייא. ונפשיה בישתא רעייא: יתבי שלם בשנא. ובלישן רע מערטנא. ווי דאינתתא מערבבנא. ואיתתא היא סטנא: כד היא יתבא בטולא. אדרעה מערטלא. ווי דלחכימין מטלטלא. ולניברין קטלא: ללוט טילטלת. ולומרי קטלת. ווי דלשמשון קילקלת. ואבשלום בשעריה תלת: מן מייהא מאן דשתי. מן גומרי דנהינם שתי. ווי לכל מאן דשתי. איזדהר ברי דלא תשתי: ניצוצין דמן עינהא. ניצוצין דנור גבינהא. ווי לכל מאן דארח בימינא. ולמאן דארח בשמאלה: סקרא כך ומארכא ולניוותנו קדמך מהלכא. ווי דלחכימין מהרכא. ולנהינם מתהלכא. עברו טלייא ויתערבבון. ולנבר דאיתתא יתערבבון. ווי במותבה היך יתובון. כל באיה לא ישובון: פלטיאל פלט מינה. בועז דחל מינה. יוסף ערק מינה. ושלמה הימנה: צדיקיא קרסה. וניברין רפסה. ווי דמצדיין כד היא פרסא. דעל אינש לא חייסא: קשה היא קרלה. ומרדא וקסמה ממללא. ווי דחבל רב על בעלה. כד ישתוק על קלקולה: רחיק בני מן בישתהון. ודבק בטובתהון. ווי רינלא שדייא בפומהון. ותכחש שרה מסהיד עליהון: שמע ברי ולא תתייהר. ומינהון איזדהר. ווי דלשפירהן לא תסתהר. דכולהון דנור נהר: תהוי כחרס וסהר. וממבועה אזדהר וגופך טהר. לאיתתא דגבך נסיבא במוהר:

דיברא עשיראה כד הוה נפיק כו׳: וכן הוה צווח ואמר. עמי עמי בית ישר׳. לא תהוון חמודין. לא חברין ולא שותפין עם חמודין. דילמא יילפון בניכון בתריכון אורח חמודין. ארום בחובי חמודייא מלכותא מתגרא בכנישתהון דישר׳. ועננין סלקין ומטרא לא נחית. ובצורתא אתיא על עלמא. ובכן אזהר יתיה יי׳ באתגליותיה על טורא דסיני במרכות יקריה. דאיתעביד משה שליחא בין מימרא די״י ובין ישר׳. וכד הוו חזו קליא ובעורייא וטורא תנין מרעדין ומרתעין ומרחקין. ואמרין בני ישר׳ די״י היא מלכותא בעלמא הדין ובעלמא דעתיד למיתי לעלם ולעלמי עלמין דיליה הוא: וכל העם:

וכל עמא (חזו) [חזן] ית קליא וית בעורייא וית קל שופרא וית טורא תנין ה) נחזו עמא. וזעו וקמו מרחיק: ויאמרו: ואמרו למשה מליל את עמנא ונקבל ו)ואל ימלל עמנא

ד) אוי מאן דאיתתא וכו׳ לעיל סי׳ רצ״ז ומסודר ע״ס א״ב ה) וחזו עמא לפנינו וחזא עמא. ו) ואל

[ה׳] דילמא נמות: ויאמר: ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון איתגלי לכון יקרא דיי׳ ובדיל דתהא דחלתיה על אפיכון בדיל דלא תחובון: ויעמד: וקם עמא מרחיק ומשה קרב (לצד) [לצית] אמיטתא דתמן יקרא דיי׳: ויאמר: ואמר יי׳ למשה כדנן תימר לבני ישר׳ אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון: לא: לא תעבדון קדמיי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מזבח: מדבח אדמתא תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלוותך וית נכסת קדשך ז)מן ענך ומן תורך בכל אתרא דאשרי שכינתיה תמן אשלח ברכתי לך ואיבריכינך: ואם: ואם מדבחא אבנין תעביד קדמיי לא תיבני יתהון פסילן דלא תרים חרבך עלה ותחללינה: ולא: ולא תיסק בדרגין על מדבחי דלא תתגלי עריתך עלוהי:

וקורא המפטיר בפינחס וביום הביכורים עד סוף פיסקא:

ומפטירין במרכבה ביחזקאל. על שם שנגלה בעצרת ברכב רבותים אלפי שנאן: ת׳:

למוסף אומרי׳ אתה בחרתנו. מפני חטאינו. עד מפי כבודך כאמור: וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליי׳ בשבועותיכם מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו: והקרבתם עולה לריח ניחוח ליי׳ פרים בני בקר שנים (ואיל) [איל] אחד (ושבעה) [שבעה] כבשי׳ בני שנה תמימים יהיו לכם: ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידין כהילכתן: מלך רחמן כו׳: והשיאנו. רצה ומודים. ושים שלום: ויפסיע ג׳ פסיעות:

שיב. ליום שני גומרין את ההלל: קדיש שלם: ויושבים ח)וקורין מגילת רות: על שם שכת׳ בה בתחילת קציר שעורים (רות א). תחת עצרת שנקרא ביכורי קציר חיטים: ויש אומ׳ על שם רות שנתגיירה. כדכת׳ אשר באת לחסות תחת כנפיו (רות ב). ואמרי׳ בהחולץ במסכת יבמות. ט)דקא׳ לה נעמי אסור לן לילך חוץ לתחום שבת. אמרה לה באשר תלכי אלך. וכו׳. וישר׳ נתגיירו בעצרת ונכנסו תחת כנפי שכינה בקבלת התורה: ת׳: י)ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי ייסורין ועניות. וכן כתב רב יהודה בר ברזילאי בהילכותיו. שכשיצאו ישר׳ ממצרים על ידי ייסורין נגאלו. וכן רות. ויהי רעב בארץ. וקיבלה תורה כשנתגיירה: כ)ובמסכת סופרים אמרי׳. הקורא ברות. ובשיר השירים ובאיכה וקהלת ובמגילת אסתר צריך לברך על מקרא מגילה. ואעפ״י שכתובה בכתובי׳. והקורא בכתובים צריך לברך ברוך אתה יי׳ אמ״ה אקב״ו לקרות בכתבי הקודש: ת׳: קראו מגילת רות. קורא הנער קדיש. בלא תתקבל. ומוציאין שתי תורות. וקורין כל הבכור: ואם שבת

ימלל עמנא ה׳ כצ״ל. ז) מן ענך ומן תורך לפנינו בת״א ית ענך וית תורך, ות״י איתא כמו בכאן מן ענך ומן תורך. ח) וקורין מגילת רות וכו׳ שני הטעמים מובאים בספר המנהיג ה׳ סוכה סי׳ ב״ח וכן בעצרת נהגו לומר רות והטעם שמעתי לפי שכתוב בו בתחלת קציר שעורים והוא זמן הקציר. ואני מצאתי טעם יפה לפי שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה וכו׳ והיא נתגירה וכו׳ והובא בד״מ סי׳ ת״צ בשם הרד״א. ט) דקאמר לה נעמי וכו׳ יבמות מ״ז ע״ב. י) ובמדרש רות אמרינן כונתו על סוף הפסתקא זוטרתי על מגלת רות. כ) ובמס׳ סופרים אמרינן הקורא וכו׳ וקהלת וכו׳ לפנינו במסכת סופרים ליתא תיבת וקהלת אך במס׳ סופרים שהביא המחבר לקמן סי׳ תקכ״ז איתא ברות ושה״ש ובקהלת ובאיכה ובמגלת אסתר צריך לחזור על מקרא מגילה וכן בספר אגודה מביא מס׳ סופרים וש״ם איתא בפי״ג. הקורא ברות ושה״ש צריך לברך על מקרא מגילה, וכן באיכה ובמגילת אסתר ובקהלת וכו׳ ועיין בש״ע א״ח סי׳ ת״צ ובביאורי הגר״א שם ס״ק י״ד.

בביאור אות י, כוונתו על סוף הפסיקתא, כצ״ל.

הוא מתחילין בעשר תעשר לרבות מניין ז'. והמפטיר וביום הביכורים כדאתמל: ומפטיר בחבקוק. עד למנצח בנגינותי: (סוף חבקוק) על שם שכת' בה אלוה מתימן יבא (שם ג). במתן תורה: ופוסקים צדקה ברבים על החיים לבדם: ת': מפני שקראו היום (דברים טז) איש כמתנת ידו. וגו'. וכן מנהג בכל יום אחרון של רגלים שקורין פרשה זו לפסוק צדקה על החיים לבדם ולא על מתים שלא להצטער עליהם. דכת' בהו ברגלים (דברים טז) (והייתם) [והיית] אך שמח. וכן מנהג בארץ אשכנז שאין פוסקין צדקה על המתים בג' רגלים אלא ביום הכיפורים בלבד: אשרי: קדיש: עד דאמירן: ומתפללין תפילת מוסף: כדאתמל:

סידור מעשרת ימי תשובה ואילך:

שיג. דרשו יי' בהימצאו. ל)אילו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. ועושין בהם תשובה. ומתענין בהן ומשכימין בכל יום לבית הכנסת לפני עמוד השחר ומבקשין רחמים. (א) ומנהג ממוצאי שבת לפני ראש השנה: וכך מתחיל. ופותח שליח ציבור בתהילה. אשרי יושבי. ועונין אחריו. עד תהילת יי' ידבר פי. ועומד שליח ציבור לפני התיבה. ואומ' קריש. אם יש שם עשרה. ומתחיל פסוקים של רחמים כמו שהן על הסדר: סליחות וידוי: ותפילות של חול כל עשרת ימי תשובה מראש השנה עד יום הכיפורים. אמ' בסוף מגן. זכרינו. ובסוף מחיה. מי כמוך אב הרחמים. ואו' המלך הקדוש. והמלך המשפט. ובסוף הודאה. וכתוב לחיים. ובשים שלום. בספר חיים ברכה ושלום. ובשחרית ומנחה לאחר שמונה עשרה אומ' בכל יום אבינו מלכינו. ואינם כתענית ציבור: ובשני ובחמשי שלהן אין קורין כי אם כסדר השבת כמנהג ימות השנה: ובשבת אין אומ' אבינו מלכינו לא בערבית ולא בשחרית ולא במנחה: והמלך המשפט שהוקשה בה שהיה לנו לומר מלך המשפט: גם אני הוקשיתי בה שנים רבות. ואו' לבי שהגרסני' לפי מרוצתם שנו בגירסתם המלך המשפט וגם המלך הקדוש. אך שלא לשנות מנהג ראשונים יש לנו לסמוך על כמה מקראות שדברו בלשון הזה. בספר יהושע. ויהי בנסוע העם מאהליהם. וגו' נושאי הארון הברית. ואין לנו לומר שהארון עצמו קורא ברית. אלא הלוחות שבו ברית. כמו שקורהו בכמה מקומות. ארון הברית. ארון העדות. ובספר מלכים ויקצץ אחז את המסגרות המכונות. ית נדפי בסיסיא. ובספר ירמיה וכל העמק הפגרים: כמו עמק פגרים. ואת מזבח הנחשת אשר לפני יי'. ויקח את ספר המקנה: יתן חביבי לבו וימצא הרבה לעזרה: שלמה בר יצחק:

שיד. קידוש היום של ראש השנה כך הוא:

בורא פרי הגפן: ברוך אתה יי' אמ"ה אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יי' אלהינו באהבה את יום הזיכרון הזה זכרון תרועה

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) מ)אדם שנכנס לדין ושולה נגרדום אינו עוסה רגליו וספמו ומתעטף בכיוול. מפני פחד הדין שלא יצא חייב. אבל ישר' כשנכנסין בראש השנה הן מגלחין ומספרים ורוחצין ומקשטין עצמן כי בטוחין יש להן לבוראן שדרכו לזכותם: ירושלמי:

ל) אלו עשרת ימים וכו' ר"ה י"ח ע"א. מ) אדם שנכנס לדין וכו' עיין ירושלמי פ"ק דר"ה ה"ג בשינוי לשון ועי' ילקוט דברים סי' תתכ"ה, ובראש ר"ה פ"ד סי' י"ד. ובמרדכי פ"א דר"ה סי

סי' שיג, עיין מגן אבות למאירי עמ' קנה (דפוס ראשון) וראבי"ה ח"ב 206.
שם, והמלך המשפט — תשובות רש"י בחופש מטמונים ב; פרדס קטז, ב.

באהבה מקרא קודש זכר ליציאת מצרים. כי אתה אלהים אמת ודברך מלכינו אמת וקיים לעד ב״א יי׳ מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הזיכרון: שהחיינו: ואם חל להיות בשבת אומ׳ ג׳ מקראות של ויכלו תחילה: ומברך בורא פרי הגפן: ואשר בחר בנו: ומוסיף בו ותתן לנו יי׳ אלהינו באהבה את יום המנוח הזה ואת יום הזכרון הזה זכרון תרועה כו׳. וחותם כי אתה אלהים אמת כו׳. וחותם מקדש השבת ישר׳ ויום הזכרון: זמן: למוצאי שבת יברך יקנה״ז. ובתפילה או׳ ותודיענו: ותודיענו כבוד קודש וחגי נדבה וכו׳. על שאר מועדים הוא מספר והולך כסדר קדושות שלהן. כדאמרי׳ בעלמא סדר הבדלות הוא מונה:

הלכות ראש השנה.

א) סדר ברכות שליח ציבור אומ׳ אבות וגבורות וקדושת השם. וכלל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואו׳ עבודה והודאה וברכת כהנים: שטו. ב)ומניין שאומרי׳ מלכיות זכרונות ושופרות. שנאמר ותקעתם בחצוצרות. וגו׳. שאין ת״ל אני יי׳ אלהיכם. מה ת״ל אני יי׳ אלהיכם. זה אב לכולם. כל מקום שאמרו מלכיות יהא אזכרת השם עמהם. ר׳ נתן או׳ ותקעתם בחצוצרות. אילו שופרות. והיו לכם לזכרון. אילו זכרונות. אני יי׳ אלהיכם. אילו מלכיות. וא״כ מה ראו חכמים לומר מלכיות ואחר כך זכרונות ושופרות. אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש ממנו שיזכור לך. ובמה בשופר של חירות. שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. וגו׳: ג)אין פוחתין מעשרה מלכיות. מעשרה זכרונות. מעשרה שופרות. הני עשרה מלכיות. כנגד מי. כנגד עשרה הילולים האמורים בספר תילים. הילולין טובא הוו. הנך דכת׳ בהו הללוהו בתקע שופר (תהלים קנ). רב יוסף א׳ כנגד עשרה דברות ד)דכת׳ בהן שופר. ר׳ יוחנן א׳ כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. והי ניהו ויאמר ויאמר דבראשית. הני תשעה הוו. בראשית נמי מאמר הוא. דכת׳ (שם לג) בדבר יי׳ שמים נעשו. וגו׳: והאי דלא חשיב ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו. סבר ר׳ יוחנן דכי תנן בעשרה מאמרות נברא העולם. אאדם קאי ולא אחוה. ובפרקי׳ ד״ר אליעזר פ״ג מפרש להו. בעשרה מאמרות נברא העולם. ה)ואילו הן. ויאמר אלהים יהי אור. ויאמר אלהים יהי רקיע. ויאמר אלהים יקוו המים. ויאמר אלהים תדשא. ויאמר אלהים יהי מאורות. ויאמר אלהים ישרצו המים. ויאמר אלהים תוצא הארץ. ויאמר

תש״ת ועיין או״ז ח׳ ר״ה סי׳ רנ״ז, ובספר המנהיג ריש ה׳ ר״ה גריס ומתעטף שחורים ומגדל שער שאין יודע איך דינו עולה, אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים את שערם וכו׳ וכן הוא בילקוט פ׳ ואתחנן סי׳ תתכ״ה ומגלחין שערן ומחתכין צפורניהן ואוכלין ושותין וכו׳. נושאי הארון הברית וכו׳ יהושע ג׳ ועיין רש״י שם, ועיין רש״י ברכות י״ב ע״ב ד״ה המלך וכו׳ ובב״י א״ח סי׳ תקפ״ב ד״ה המלך וכו׳. המסגרות המכונות (מלכים ב׳ ט״ז) העמק הפגרים (ירמיה ל״א) ואת מזבח הנחשת אשר לפני ה׳ כצ״ל (מלכים ב׳ ט״ז). סדר הבדלות הוא מונה חולין כ״ו ע״ב.

א) סדר בּרכות וכו׳ וכולל מלכיות וכו׳ ר״ה ל״ב ע״א וכר׳ עקיבא. ב) מנין שאומרין מלכיות וכו׳ הוא לשון בה״ג ריש ה׳ ר״ה ועי׳ בספרי פ׳ בהעלותך. ג) אין פוחתין מעשרה וכו׳ ר״ה ל״ב ע״א. ד) דכתיב בהן שופר מלשונו משמע דהכי הוה גריס בר״ה בדברי רב יוסף ועי׳ ברש״י שם ד״ה כנגד עשרת הדברות, דכתיב בהו נמי שופר ולא שמעתיה אלא ראיתיה ביסוד רבינו יצחק בן יהודה (והובא כמה פעמים מהמחבר). ה) ואלו הן וכו׳ כ״ה בפדר״א כסדר שהביא המחבר ועי׳ ר״ה ל״ב

אלהים נעשה אדם. ויאמר אלהים הנה נתתי לכם. ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו: ויש לומר דסבר דבי קת׳ בעשרה מאמרות נברא העולם חשיב לחוה. אבל בראשית אע״ג דהוא מאמר לא חשיב ליה. דלא כת׳ בהו מאמר בהדיא:

בראש השנה ו)מתחיל בתורה ומשלים בנביא. ר׳ יוסי או׳ אם השלים בתורה יצא. והתניא ר׳ יוסי או׳ אם השלים בתורה הרי זה זריז ומשובח. אימא משלים. והא אם השלים קת׳. הכי קא׳ מתחיל בתורה ומשלים בנביא. ר׳ יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא. תניא נמי הכי ר׳ אליעזר בר׳ יוסי או׳ וותיקין היו משלימין בתורה. ז)וכן הלכה כותיקין. וכר׳ יוסי: ומתחיל ג׳ מקראות מן התורה תחילה. ואו׳ ככת׳ בתורתך. ושלש מן הכתובים באמצע. ואו׳ ככת׳ בדברי קדשך. ושלש מן הנביאים באחרונה. ואומ׳ ככת׳ על יד נביאך. ומשלים מקרא עשירי בשל תורה. ואו׳ ובתורתך כתוב לאמר:

שיו. תנו רבנן ח)הכל חייבין בתקיעת שופר. כהנים ולוים וישר׳. גרים ועבדים משוחררין. הרי אילו מוציאין. וטומטום ואדרוגינוס ומי שחציו עבד וחצי בן חורין. אנדרוגינוס מוציא את מינו. ואינו מוציא את שאינו מינו. טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא. ונשים פטורות מתקיעת שופר. דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: ט)אין מעכבין את הנשים ואת התינוקות מלתקוע בשופר ביום טוב. ומתעסקין בהן עד שילמדו. אמר ר׳ אלעזר ואפילו בשבת. תניא נמי הכי ומתעסקין בתינוקות עד שילמדו ואפילו בשבת. ואם הגיע לחינוך מצות אסור: המתעסק ללמד לא יצא. י)והשומע מן המתעסק לא יצא. תניא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו. כ)יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה: א״ר יצחק ל)כל שנה שאין תוקעין לה בתחילה מריעין לה בסופה. מאי טעמא דלא איערבב שטן. מ)ולאו דאיקלע ראש השנה בשבתא אלא דאיקלע בשאר יומי ואתייליד אונסא. אבל כל היכא דאיקלא ראש השנה בשבתא לא תקעינן. משום דרבה. נ)דאמ׳ רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר. גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעם דלולב ומגילה:

שיז. אמר ר׳ אבהו ס)למה תוקעין בשופר של איל. א׳ הק׳ תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכיר לכם עקידתו של יצחק ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמיכם לפני: ע)כל השופרות כשירין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. א״ר יוסי והלא כל שופרות נקראו קרן. דכת׳ (יהושע ו) והיה במשוך בקרן היובל. בשמעכם את קול השופר. ורבנן כל קרן איקרי שופר ואיקרי קרן. דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי. שנאמר (דברים כג) בכור שור הדר לו וקרני ראם קרניו. ועוד אין קטינור נעשה סנינור. [משום מעשה העגל. קטי תיגרא. בעל קטטה] (כן מצאתי בנוסח אחר). אין ראוי להיות סני תיגרא. פ)וכן כהן גדול אין נכנס לפניי ולפנים בבגדי זהב

ע״א. ומגילה כ״א ע״א ובבר״ר ריש פ׳ י״ז, ועיין בביאור הרד״ל פדר״א פ״ג אות ע״ג. ו) מתחיל בתורה וכו׳ הרי זה זריז ומשובח וכו׳ כ״ה באו״ז סי׳ רס״ג הרי זה זריז ומשובח וכו׳ ובהרא״ש, ולפנינו בר״ה ל״ב ע״ב והתניא המשלים בתורה הרי זה משובח וליתא תיבת זריז. ז) וכן הלכה כותיקין כצ״ל וכר׳ יוסי כן פסק ברב אלפס וקי״ל כר׳ יוסי ועי׳ בר״ן פ״ד דר״ת ד״ה מתחיל וכו׳. ח) הכל חייבין בתקיעת שופר וכו׳ שם כ״ט ע״א. ט) אין מעכבין את הנשים וכו׳ שם ל״ג ע״א. י) והשומע מן המתעסק וכו׳ שם ל״ב ע״ב. כ) יצא תקיעת שופר וכו׳ שם כ״ט ע״ב. ל) כל שנה שאין תוקעין לה וכו׳ שם ט״ז ע״ב. מ) ולאו דאיקלע וכו׳ הוא לשון בה״ג הלכות ר״ה והובא בתוס׳ שם ד״ה שאין וכו׳. נ) דאמר רבה הכל חייבין וכו׳ שם כ״ט ע״ב. ס) למה תוקעין בשופר של איל וכו׳ שם ט״ז ע״א. ע) כל השופרות כשרים וכו׳ שם כ״ו ע״א. והיה במשוך וגו׳ בשמעכם את קול וגו׳ גרסתו כגרסת בה״ג הרי״ף והרא״ש ע״ש ועי׳ תוס׳ ד״ה אקרו וכו׳. פ) וכן כהן גדול וכו׳ שם.

כי אם בבגדי בוץ. משום זהב העגל: ומאי משמע דהאי יובל לישנא דדיכרא הוא. א"ר עקיבא ל)שכן בערבייא קורין לדיכרא יובלא: ק)שופר שנסדק ודבקו פסול. דיבק שיברי שופרות פסול. פי' דיבק בדבק שקורין גלוד. פסול. דהוה ליה כשתי שופרות: ת"ר ארוך וקצרו כשר. ר)גררו והעמידו על גילדו כשר. ציפהו זהב ש)במקום הנחת פה [פסול. שלא במקום הנחת פה] כשר. ציפהו זהב. מבפני' פסול. (פי' אם אם) [מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול. ואם לאו כשר]. ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. נתן שופר בתוך שופר ותקע אם קול פנימי שמע יצא. אם קול חיצון שמע לא יצא. פי' דאיכא חציצה. ת)הפנימי מפסקת [הפכו ותקע בו לא יצא אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא. (כתנת) כתונא. חלוק]. לעשות פנימי חיצון. אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב. ברותחין. מאי טעמ' אמר רב מתנה אמר קרא (ויקרא כה) והעברת. דרך העברתו. בבהמה מחיים בענין: דיבק שיברי שופרות פסול. הוסיף עליו כל שהוא (פסול) בין במינו בין שלא במינו פסול. ר' נתן או' במינו כשר. פי' אם אינו מעכב את התקיעה. שלא במינו פסול. א"ר יוחנן הא דאמרת במינו כשר. לא שנו אלא שנשתייר רובו. אבל לא נשתייר רובו פסול. מכלל דשלא במינו אע"פ שנשתייר רובו פסול. איכא דמתני' לה אסיפא. שלא במינו פסול. א)א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא נשתייר רובו. אבל נשתייר רובו כשר. מכלל דבמינו אע"פי שלא נשתייר רובו כשר: הילכך ניקב במשהו וסתמו שלא במינו. אם מעכב את התקיעה פסול. וכי קאמרי' אם אינו מעכב את התקיעה כשר (משהו) [במשהו]. אבל טפי אע"ג דנשתייר רובו פסול דעבדינן כתרין לישני דר' נתן לחומרא. דבמינו כשר. והוא דנשתייר רובו. שלא במינו פסול. ואע"ג דנשתייר רובו: ת':

אa)על נקיבת השופר במקומי אני עומד. ולא חזרתי בי מימיי. אך הוספתי לחלוק על רבינו אחי שסותר ומוחק הספרים משום דלא איתמר בגמרא מתני' מני ר' נתן היא. (או') [או] דלא כר' נתן. ובכמה מקומות תמצא בתלמוד תנאים שחולקין על המשנה ולא יאמר התלמוד מתני' דלא כפלוני. או שיאמר התנא כמו המשנה ולא יאמר מתני' לפלוני הוא. ודוק ותשכח טובא ואין לשנות סונייא בכך: וכל שכן שאין למחוק: פר"ת: ת': נסדק לאורכו פסול. לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר. ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה רשב"ג אומ' כדי שיאחזנו בידו ב)ויראה לכאן ולכאן. ג)פי' נסדק כלו וכן נסדק לרחבו כל רוחב הקיפו. אם נשתייר בו מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה כשר. דחשיב ליה כמאן דאישתקיל כוליה והוה ליה ארוך וקיצרו: ד) היה קולו דק או עבה או צרור כשר. שכל הקולות כשירין לשופר.

ל) שכן בערבייא וכו' ע"ש. ק) שופר שנסדק וכו' כשתי שופרות וכו' שם כ"ז ע"א וכן פירש"י שם ועי' תוס' ד"ה שופר, ובמהרש"א שם. ר) גררו וכו' לפנינו שם כ"ז ע"ב גרדו בדלת. ש) במקום הנחת פה פסול, שלא במקום הנחת פה כשר וכו' כצ"ל שם כ"ז ע"ב. מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, ואם לאו כשר. ניקב וסתמו וכו' כצ"ל. ת) הפנימי מפסקת, הפכו ותקע בו לא יצא אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא, כתונא, חלוק לעשות פנימי חיצון וכו' כצ"ל וכן פירש"י שם. א) אמר ר' יוחנן ל"ש וכו' שם כ"ז ע"ב והוא לשון בה"ג הלכות ר"ה, ועי' במ"ש למהרצ"ג ובראו"ש ובר"ן שם. אa) על נקיבת השופר וכו' דלא איתמר בגמרא מתניתין מני וכו' לחבין דעת המחבר בזה עיין שם כ"ז ע"ב תוס' ד"ה ניקב וכו' ובראו"ש פ"ג דר"ה סי' ה' ובבעל המאור וסמ"ג עשין מ"ב, וסמ"ק יום שני ובהגהות חדשות שם אות ל"ז ל"ח מ' ע"ש, ובחידושי הרמב"ן על ר"ה כ"ז ע"א ועיין בטור א"ח סימן תקפ"ו ובב"י שם ד"ה ניקב וסתמו וכו' ובב"ח שם אות ז' ודעתו כדעת הרמב"ן במלחמת ע"ש, ועי' במרכבת המשנה ח"ש ה' שופר פ"א ה"ה ועיין בראב"ן דף קמ"ז ע"ב. ב) ויראה לכאן ולכאן, ובנדה כ"ו ע"א מסיים לכאן ולכאן טפח, ועי' רא"ש פ"ג סי' ו'. ג) פירש נסדק כולו וכו' כן פירש"י שם נסדק כולו וכן נסדק לרחבו כל רוחב הקיפו ועי' תוס' שם ד"ה נסדק וכו' ודעת רש"י והמחבר דנשתייר דוקא לצד הפה, ועיין ר"ן שהביא דעת הריצ"ג אפילו לא נשתייר לצד הפה כשר, וכן דעת הריטב"א ע"ש טעמו ונימוקו ומסיים ולמעשה ראוי לחוש הואיל והורה זקן. ד) היה קולו דק וכו' שם כ"ז ע"ב וגרס

פי' צרור. כמו צריר של מנחות. לשון יבש. רוש בלי': ה)שלחו ליה לאבוה דשמואל קדחו ותקע בו יצא. פשיט'. כולהו נמי מיקדח קדחי להו. אמר רב אשי שקדחו בזכרותו. מהו דתימא מין במינו חוצץ. קמ"ל: פי' קדחו. נקבו. וקס"ד הנחת פה קאמר. שקדחו בזכרותו. פי' כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו. ומוציאים אותו מתוכו. (מה) [וזה] לא הוציאו אלא נקב את הזכרות:

התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או ו)לתוך הפיטום אם קול שופר שמע יצא. ואם קול הברה שמע לא יצא. אמר רב הונא. לא שנו אלא לאותם שעומדין על שפת הבור. אבל לאותם העומדין בבור יצאו. פי' לפי שהן שומעין קול השופר לעולם: ז)אמר רבא שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה חוץ לבור. פי' היה עומד בבור וחבירו תוקע ויצא לחוץ בחצי התקיעה. יצא בסוף התקיעה. ואשמעי' הכא דבמקצת תקיעה נמי יצא: שמע מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר. ומקצת תקיעה לאחר שעלה עמוד השחר לא יצא. הכא לאו זמן חיובא הוא כאותן העומדין בבור. פי' קודם עמוד השחר לאו זימניה הוא. כדאמרי' במסכת מגילה. ח)כל היום כשר לתקיעת שופר. ויליף טעמ' מיום תרועה יהיה לכם (במדבר כט) יום ולא לילה: ט)אמר רבא בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא. פי' בשופר של ע"ז. ששימש בו ע"ז ונאסר בהנאה. כדאמרי' במסכת ע"ז אבד תאבדון את כל המקומות (דברים יב). י)בכלים שנשתמשו לע"ז הכת' מדבר. ואם תקע יצא. דמצוה לאו הנאה הוא. כלומר מצות לאו ליהנות ניתנו. פי' לא ניתנו לישראל להיות קוזמם להם להנייה כ)אלא לעול על צואריהם ניתנו: אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו בשופר. ל)המודר הנאה משופר אסור: מ)שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום. פי' לילך חוץ לתחום לשמוע התקיעה. ואין מפקחין עליו את הגל. ולא עולין באילן. ולא רוכבין על גבי בהמה. ולא שטין על פני המים. נ)ואין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות. ולא בדבר שהוא משום לא תעשה. פי' אין חותכין אותו אם בא לתקנו לא בדבר שהוא משום שבות כלי שאין לחתוך בו שופרות. כגון מגלא. שרפא ב'. דתיקון כלאחר יד הוא. ואין בו אלא משום שבות. ולא בדבר שהוא משום לא תעשה. סכינא. דדרכו בכך. והוי מלאכה גמורה. מאי טעמא יום טוב עשה ולא תעשה הוא דכת' כל מלאכת עבודה לא תעשו. וכת' שבתון שבות. ותקיעת שופר עשה הוא ס)ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה. אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן. ולא קאמרינן הא קא מתקן מנא: ת"ר. ע)תקיעות וברכות דעלמא. כגון תעניות. אין מעכבות זו את זו. תקיעות

צרור כמו צריר של מנחות, מנחות ק"ב ע"ב, פסחים כ' ע"א, חולין ל"ו ע"א וגרס גם שם צריר בריש ופלא הוא כי שם גרס רש"י צריד בדלת ופירש צריד לשון יבש ודוגמתו בר"ה היה קולו דק או עב או צרוד, והכא הביא צרור לשון יבש. ה) שלחו ליה וכו' שם וזה לא הוציאו וכו' כצ"ל וכן הוא לשון רש"י שם. ו) לתוך הפיטום כן הוא ג"כ גירסת הרי"ף והרא"ש בס"ם, ולפנינו שם כ"ז ע"ב הפיטס בסמ"ך מלשון הגמרא בעלי פטסין ביצה ט"ו ע"ב. ז) אמר רבא שמע וכו' לפנינו כ"ז ע"ב איתא אמר רבה שמע וכו' ועיין בפירש"י כ"ח ע"א ד"ה ה"ג למימרא דסבר רבא דמשמע דגירסת רש"י ג"כ רבא. ח) כל היום כשר וכו' מגילה כ' ע"ב. ט) אמר רבא בשופר וכו' לפנינו כ"ח ע"א איתא ואמר רב יהודה בשופר וכו' וגירסת המחבר היא גירסת ר"ח עיין תוס' ד"ה אמר וכו' וכן הוא בבעה"מ ובהרא"ש פ"ג סי' ט' ע"ש. י) בכלים שנשתמשו בהן וכו' ע"ז נ"א ע"ב. כ) אלא לעול על צואריהם כצ"ל וכן הוא בפירש"י שם. ל) המודר הנאה משופר אסור גירסתו כגירסת הג', ולפנינו כ"ח ע"א איתא מותר, ועיין בשערי תשובה סי' מ"ח ומש"כ הב"י סי' תקפ"ו בשם הכ"ב, ועיין ביו"ד סי' רכ"א ש"ך ס"ק נ"ט, ובביאור הגר"א שם ס"ק ל"ח, ובביאוריו לא"ח שם ס"ק ט"ז, ועיין בברכ"י סי' תקפ"ו אות ז'. מ) שופר של ר"ה וכו' שם ל"ב ע"ב, פירש לילך חוץ לתחום וכו' כן הוא לשון רש"י שם והטור בסי' תקפ"ו מפרש להוציאו חוץ לתחום קאמר, ועיין ב"י שם. נ) ואין חותכין אותו וכו' הוא לשון רש"י שם ל"ג ע"א. ס) ואין עשה דוחה וכו' שם ל"ב ע"ב עיין מג"א סי' תקפ"ו ס"ק כ"ג דמפרש וחכמים השוו דבריהם לשל תורה והעמידו דבריהם במקום עשה. ע) תקיעות וברכות דעלמא וכו' כן הוא לשון רש"י שם ל"ד ע"ב ועי' ר"ן פ"ד דר"ה דלא

וברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים מעכבות זו את זו. פ)מאי טעמא אמר רבא אמר להם הק׳ לישראל אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות. כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ושופרות. שתעלה תפילתך בתרועה לפניו: צ)בתוספתא ובמסכת ר״ה:

ק)סדר תקיעות שלש של שלש שלש. שיעור תקיעות כשלש תרועות. ושיעור תרועה כשלש יבבות. פי׳ סדר תקיעות ג׳. אחת למלכיות. ואחת לזכרונות. ואחת לשופרות. של ג׳ ג׳. תקיעה ותרועה ותקיעה. לכל אחת ואחת. שיעור תקיעה כו׳. הכי קאמר ג׳ התקיעות כג׳ התרועות. שיעור תקיעה כשיעור התרועה. כשלש יבבות. שלש קולות בעלמא. כל שהן. ולא היינו שברים. כי שברים מרובים מיבבות: ר)תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אין בידו אלא אחת. פי׳ תקע בראשונה פשוטה שלפני התרועה. תקע כדרכה ומשך בשנייה. תקיעה שלאחר התרועה משך כשתים לצאת בה ידי שתים. שהיה צריך לעשות זו אחר זו. פשוטה שלאחריה דמלכיות. ופשוטה שלפניה דזכרונות. אין בידו אלא אחת. ש)דאפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן: ת״ר ת)מניין שבשופר. ת״ל (ויקרא כה) והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים. וגו׳. אין לי אלא ביובל. בראש השנה מניין. ת״ל בחדש השביעי פירש [דהא כתב לן בכמה דוכתא דיום הכפורים] בחדש השביעי הוא. והכא יום הכיפורים כת׳. ומה ת״ל בחדש השביעי. שיהו כל תרועות של חדש שביעי שוות. ומניין שפשוטה לפניה. ת״ל והעברת שופר תרועה. פי׳ והעברת. פשוט׳ משמע. העברה קול אחד. דהעברה ביד לא מצית אמרת דיליף העברה העברה ממשה כתיב הכא והעברת שופר תרועה. וכת׳ התם ויעבירו קול במחנה (שמות לו). מה להלן בקול. אף כאן בקול. ומניין שפשוטה לאחריה. ת״ל תעבירו. פי׳ ביום הכיפורים תעבירו הרי העברה תחילה וסוף. ותרועה כתיבא בינתיים. והעברת שופר תרועה. תעבירו שופר. אין לי אלא ביובל. בראש השנה מניין. ת״ל בחדש השביעי. שיהו כל תרועות של חדש שביעי שוות. ומניין לשלש של שלש שלש. פי׳ מניין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה. ותרועה באמצע. עבדינן תלתא זמני. לכל אחת ואחת פשוטה לפניה ולאחריה. ומניין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה. פי׳ לפי שנ׳ תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמרו בראש השנה והאחת ביובל. ומניין ליתן את האמור בראש השנה ביובל. וליתן את האמור ביובל בראש השנה. שיהו כאן וכאן שלש. ת״ל שביעי שביעי לגוירה שוה. פי׳ נאמר בראש השנה בחדש השביעי. ונאמ׳ ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש. הא כיצד ג׳ שהן ט׳. שיעור תקיעה כתרועה. שיעור תרועה כשלשה שברים: א)התקין ר׳ אבהו בקיסרי. תקיעה. שלשה שברים. תרועה. ותקיעה: שנייה תקיעה. שלשה

פירש כן, ועיין תוס׳ ל״ג ע״ב ד״ה שיעור וכו׳ ובראש פ״ד סי׳ י״ד. פ) מ״ט אמר רבא וכו׳ לפנינו שם ל״ד ע״ב איתא אמר רבה וכו׳ ועיין לעיל ט״ז ע״א תניא א״ר יהודה וכו׳ צ) בתוספתא ובמס׳ ר״ה. פירש הא דכתוב לעיל הוא במקומות הנ״ל. עד ובמה בשופר הוא בר״ה ל״ד ע״ב, ושופרות שתעלה תפילתך וכו׳ הוא בתוספתא, ולפנינו בתוספתא איתא בזה הלשון אמר ר׳ עקיבא אמרה תורה וכו׳ אמרו לפני שופרות כדי שתעלה תפילתכם בתרועה לפני. ק) סדר תקיעות שלש וכו׳ הכי מסיק הגמרא ל״ב ע״ב, וכן פירש״י ע״ש. ר) תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים כצ״ל זו אחר זו וכו׳ הוא כגירסא שהביא הב״ח ברש״י שם ועיין בחדושי הרמב״ן מה שהאריך בזה, ובריטב״א הנדפס מחדש כ״ז ע״א ע״ש. ש) דאפסוקי תקיעה וכו׳ כן הוא ג״כ לשון רש״י שם, ועיין ירושלמי פ״ג דר״ה ה״ג, וירושלמי פ״ד ה״י אפילו אחת אין בידו וכו׳ ועיין רא״ש פ״ד סי׳ ח׳ ובק״נ שם, ועיין כ״ב ה׳ ר״ה שהביא ג״כ הירושלמי הנ״ל. ת) מנין שבשופר וכו׳ שם ל״ג ע״ב ת״ל בחדש השביעי „פירש דהא כתב לן בכמה דוכתא דיום הכיפורים״ בחודש השביעי הוא כצ״ל ונשמט להכותב מתיבת השביעי הראשון להשני והלשון הוא כלשון רש״י ל״ד ע״א ד״ה שאין ע״ש. א) התקין ר׳ אבהו וכו׳ שם ל״ד ע״א, עיין ברב אלפס ובר״ן פ״ד דר״ה ובראש שם סי׳ י׳, ועיין בספר המים דעים סי׳ קי״ט תשובה ארוכה מרב האי גאון בזה, ובבעה״מ סוף ר״ה, ובמלחמת שם, ובמאה שערים למהריצ״ג ה׳ ר״ה, ועיין בבעל העיטור בעשרת הדברות, ובשה״ל סי׳ ש״א שהאריך

שברים. ותקיעה: שלישית. תקיעה. תרועה. תקיעה: וסימנך קשר״ק. קש״ק. קר״ק. או תשר״ת. תש״ת. תר״ת: ולא ידעי׳ תרועה מאי היא אלא מדתרג׳ תרועה. יבבא גמרינן מאימיה דסיסרא. דכת׳ (שופטים ה) בעד החלון נשקפה ותייבב. ולא ידעי׳ אי גנוחי גנח. אי ילולי יליל. הילכך עבדינן הא והא. פי׳ גנוחי גנח. כאדם הגונח מלבו. כדרך החולים שמאריכין בגניחותם. ילולי יליל. כאדם הבוכה ומקונן. קולות סמוכים זה לזה. הילכך עבדינן הא והא. שברים ותרועה. דרחמנא כי אמ׳ תרועה באמצע פשוטה לפניה ולאחריה. הילכך בבבא קמא עבדינן תקיעה. וג׳ שברים. דילמא גנוחי גנח הוא. ועבדינן תרועה. דילמא ילולי יליל. ועבדינן תקיעה לפשוטה לאחריה. והדר עבדינן קש״ק קר״ק בתרייהן. דמספקא לן דילמא גנוחי גנח הוא. ולית בה ילולי. ואין לנו לעשות תרועה כלל. וקמפסקא תרועה בין שברים לתקיעה. פי׳ לפשוטה לאחריה: הילכך עבדינן בבבא תניינא קש״ק. תקיעה. שלשה שברים. תקיעה: ומספקא לן תו דדילמא ילולי יליל הוא ולית בה גנוחי. ואין לנו לעשות שברים וקמפסקי שברים בין תקיעה ראשונה לתרועה ואין כאן פשוטה לפניה. הילכך עבדינן בבבא תליתאה קר״ק. תקיעה. תרועה. תקיעה. אכתי יש לומ׳ א״כ קשר״ק למה לי. משום דדילמא גנח ויליל. הילכך עבדי׳ תרוייהו: אי הכי נעביד נמי איפכא קרש״ק. דדילמא יליל וגנח. ונעביד תקיעה. תרועה. שברים. תקיעה. הכי ליכא למימר דסתמיה דאיניש כי מתיילדא ביה מילתא ברישא גנוחי גנח. פי׳ גניחות ארוכות. קונפלייץ ב׳. ותדר מייליל. פי׳ רצרייר ב׳. הילכך תלתא בבי ותו לא. ז)וכל כך למה כדי לערבב את השטן:

ג)מי שברך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים. פי׳ מי שברך. נתפלל תפילת המוספין ובירך תשע הברכות. ונתמנה לו שופר. תוקע. ומריע. ותוקע. בשביל מלכיות. וכן בשביל זכרונות וכן בשביל שופרות: ד)טעמ׳ דלא הוה ליה שופר. הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו: רב פפא בר שמואל הוה קא מצלי ביחיד ה)א״ל [לשמעיה] כי נחירנא לך תקע לי. פי׳ נחירנא. נוחר בגרונו. לסימן שסיימתי הברכה. תקע לי. א״ל [רבא] לא אמרו אלא בחבר עיר. פי׳ לא אמרו שיהא תוקע לכל ברכה אלא בחבורת ציבור. אבל יחיד מברך על כולן. ואחר כך תוקע תשע תקיעות: תניא נמי הכי. כשהוא שומעו שומעו על הסדר ועל סדר ברכות. במה דברים אמורים בחבר עיר. אבל שלא בחבר שומעו על הסדר ושלא על סדר ברכות. ויחיד שלא

בזה, ובריטב״א על ר״ה הנדפס מחדש ע״ש ועיין בשו״ת רשד״ם חלק יו״ד סי׳ קנ״ג. ז) וכל כך למה כדי לערבב השטן, כן הוא ג״כ לשון בעל ה״ג וסרע״ג אחר שהביאו תקנת ר׳ אבוה מסיימים וכל כך למה כדי לערבב השטן, ומשמע דהני רבוותא מפרשי להא דאמר ר׳ יצחק אתרווייהו קאי היינו על מה שתוקעין בעמידה, ועל מה שתוקען בישיבה, דהלא מדאורייתא בשמע תשע תקיעות יצא ומפרש ר׳ יצחק שהוא כדי לערבב השטן, וניחא ממילא דקדוק הבעה״מ סוף מס׳ ר״ה וז״ל יש מדקדקין בשמיעה זו על הסדר שאנו נוהגין היום מה הן התקיעות שחן לערבב השטן אם אותן שתוקעין מעומד, הלא הם על סדר ברכות התפלה, והן נראין כשל תורה וכדרבא דאמר רבא אמר הקב״ה אמרו לפני בר״ה מלכיות זכרונות ושופרות וכו׳ ואם אותם שתוקעים מיושב הם לערבב השטן האיך מתחילין בהן ומברכים עליהם וכו׳, דתרווייהו הוא כדי לערבב השטן, וכדאיתא בתרגום יונתן במדבר כ״ט יום יבבא יהא לכון למערבבא סטנא דאתא למקטרגא, ומסכים נמי למה שכתב מהריצ״ג וז״ל ולמה תוקעין ומרעין כשהן יושבין ותוקעין ומרעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן, ומדתלי לה בערבב שטן את שמע היכא דשמע תקיעות דמיושב ונטרפה לו שעה ולא עמד לשמוע תקיעות דמעומד, אי נמי לא שמע דמיושב ושמע דמעומד יצא דעיקר המצוה הוא התשע תקיעות היא, ועל דרך זה יש לפרש גם כוונת מאמר ר׳ יצחק השני, ואדלעיל קאי כל שאין תוקעין לה וכו׳ דלאו למימרא דאין תוקעין לה כלל (עיין תוס׳ שם ט״ז ע״ב ד״ה שאין וכו׳) רק שאין תוקעין לה אלא ט׳ תקיעות מעיקר המצוה וכדמפרש משום דלא איערבב שטן, ועיין בחידושי הריטב״א, ועיין לקמן סי׳ של״ד למה תוקעין ומריעין מיושב ומעומד וכו׳. ג) מי שברך וכו׳ נתפלל תפילת המוספים וכו׳ ל״ג ע״ב וכן הוא לשון רש״י שם. ד) טעמא דלא הוה ליה שופר וכו׳ שם ל״ד ע״ב. ה) א״ל לשמעיה כצ״ל כי נחירנא לך וכו׳ ניחר בגרונו וכו׳ לסימן שסיימתי הברכה כן הוא

תקע חבירו תוקע לו. יחיד לא בירך ה)אין חבירו מברך לו. מצוה בתוקעין יותר מן המברכים. כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין. הולך למקום שתוקעין ואינו הולך למקום שמברכין. פשיט'. הא דאוריית'. והא דרבנן. לא צריכא אע"ג דהא ודאי והא ספק. פי' ודאי הוא לו שאם ילך אצל מברכים ימצא שם עשרה ויתפלל שליח ציבור ויוציאנו ידי חובתו. ו)ואם ילך אצל תוקעים שמא כבר עמדו והלכו לביתם:

וזו התשובה השיב ר' יוסף טוב עלם:

בראש השנה מקום שיש שליח ציבור מתפלל יחיד תשע. ושומע עלינו לשבח ז)וסדר תקיעתא מפי שליח ציבור. ויוצא ידי חובתו. שכך שנינו כשם ששליח ציבור חייב. ח)כך כל אחד ואחד חייב. ר"ג אומ' שליח ציבור מוציא אחרי' ידי חובתם. ואע"ג שר"ג יחיד הלכה כמותו. דאמ' רב הונא אמ' ר' יוחנן הלכה כר"ג: אבל במקום שאין שליח ציבור חייב לומ' עלינו לשבח בתוך התפילה. שאפי' ר"ג לא אמ' אלא לאותן העומדים בבית הכנסת ושומעים מפי שליח ציבור. ולאנוסים שאינם יכולין לבא בבית הכנסת מפני האונס. אבל שאר העם לא פטר. ט)דאמר רב אחא אמר רב שמעון חסידא פוטר היה ר"ג אפילו עם שבשדות. ולא מיבעיא הני דקיימי. ומקשינן תו. מעם שאחורי הכהנים שאינן בכלל ברכה. ומתרצינן. אלא כי אתא רב אחא א"ר שמעון חסידא לא פטר ר"ג אלא לאותם העומדים בבית הכנסת. ועם שבשדות דאניסי. אבל יחיד במקום שאין שליח ציבור חייב. והני דעיר נמי שאין באים בבית הכנסת אע"ג דיש שליח ציבור חייבין. שלא פטר ר"ג כו': וכשהן מברכין תשע ברכות היכא דליכא חבר עיר. יחיד אינו תוקע על סדר הברכות אלא לאחר תפילתו תוקע. קשר"ק. קש"ק. קר"ק. בזה אחר זה. דתנן מי שברך ואחר כך נתמנה לו שופר. תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים. ואמרי' טעמ' שלא היה לו שופר מעיקרא. אבל היה לו שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו. ואמרי' תו רב פפא בר שמואל קם לצלויי. (א"ר שמעיה) י)[אמר ליה לשמעיה] כו': וכן הלכה: וכשם שאין אומרי' סדר עבודה ביום הכיפורים אלא במוסף כך אין אומרי' סדר תקיעות אלא במוסף בלבד: ואע"פ שזריזין מקדימין למצות. הרי אמרו חכמים כ)שעת השמד היתה ותיקנוה בסדר המוסף כדי שלא יכירו בהם אויבים. ושוב לא זז הדבר ממקומו ולא חזר ליושנו: וקריאת התורה מסדר המוסף. שהרי שנינו. בזמן שיש שני שליחי ציבור ל)הראשון מקרא את ההלל. והשני מתקיע. מכלל שהשני מקרא את התורה. הא למדת שהיא מסדר מוסף. ועוד מטעם זה התקינו לתקוע אחר קריית התורה מפני העם המתאספים שם לשמוע קריית התורה. שאף מטעם זה התקין עזרא שישבו בתי דינין מפני אסיפת העם לקריית התורה. ולפיכך תוקעים בישיבה אעפ"י שעתידין לומ' בעמידה בתפילה על סדר ברכות. כדרי' יצחק. דאמר ר' יצחק מ)למה תוקעים ומריעים בישיבה ותוקעין ומריעין

ג"כ לשון רש"י ד"ה נהירנא וכו' ונראה כי גם ברש"י צ"ל נחירנא כגירסת ס"א המובא שם, וכגירסת המחבר המעתיק לשון רש"י שם, א"ל רבא לא אמרו כצ"ל. ה) אין חבירו מברך לו כן הוא ג"כ בבה"ג, ובסרע"ג מברך לו, ולפנינו איתא מברך עליו. ו) ואם ילך אצל תוקעים שמא וכו' כן הוא ג"כ לשון רש"י שם ל"ד ע"ב, ולישנא באחת תוקעין הכריחו לפרש כן דמשמע דבודאי תוקעין שם לכך פירש דבאמת תקעו שם, אך הספק הוא שמא כבר הלכו משם, ועיין רמב"ם סוף ה' שופר דכתב בפשיטות ספק יש שם תוקע וכו' ע"ש. ז) וסדר תקיעתא וכו' עיין ירושלמי סוף מס' ר"ה ובריה"ף ובר"ן שם פ"ד דר"ה. ח) כך כל אחד ואחד וכו' לפנינו איתא כך כל יחיד ויחיד וכו'. ט) דאמר רב אחא וכו' שם ל"ה ע"א ע"ש י) אמר ליה לשמעיה כצ"ל. כ) שעת השמד היתה וכו' עיין ר"ה ל"ב ע"ב ובפירש"י ד"ה בשעת וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה בשעת וכו' ועיין בתניא רבתי סי' ע"ה ובביאורי שם ס"ק כ"ט. ל) הראשון מקרא את ההלל וכו' ר"ה ל"ב ע"ב ע"ש. מ) למה תוקעים ומריעים וכו' שם ט"ז ע"ב. נ) אמר ר' פנחס וכו' פסיקתא רבתי פ"מ אמר ר'

שמד עיין ראביה ח"א 190.

בעמידה כדי לערבב את השטן. ואם נפשך לומר יתקעו ביוצר וקריאת התורה. הרי תשובותיו בצידיו. האחת שאין ציבור מצויין בתפילת יוצר. ועוד מצינו באגד׳ נ)א״ר פינחס בשם ר׳ יהושע בן לוי למה תוקעים בתפילת המוספים כדי שיהו (ישר) [ישראל] תוקעים ומליאים מצות כרימון. בשכבר קרו את שמע והתפללו וקראו בתורה. והואיל וכבר יצאנו ידי חובת ט׳ תקיעות אין חוששין עוד בתפילת המוספין אלא לתקיעה של שלש הואיל ויש שם עירבוב במקצת שלא להטריח את הציבור: ואו׳ מלכיות ותוקע קשר״ק דשמא הוא עיקר הסימן. ואומ׳ זכרונות ותוקע קש״ק. שיש לומר שכן היא סדר התקיעה. או יש לומר שסדר התקיעה הוא קר״ק. נמצא תוקע בסוף אחר הברכות כסדר ממה נפשך. ומנין שתוקעין על סדר ברכות. שכך שנינו כשהוא שומעם שומעם על הסדר ועל סדר ברכות. בד״א בחבר עיר כו׳:

ס)**וששאלתם** ביחוד שקורא הלל. תשובה. מאן דצלי ביחיד באילו כ״א יום שהיחיד גומר בהן את ההלל. חייב לברך לגמור את ההלל ולקרותו כולו. ולחתום אחריו. ובשאר ימים שאין גומרין בהן את ההלל. כשם שאין פותחין כך אין חותמין: וכן מנהג בשתי ישיבות:

ומה שחקקתם לפנינו. מצינו בהלכות קטועות. לא יחיד יחיד ממש אלא ע)אפילו ציבור נקראו יחידים. לא שמענו מעולם לא בכתב ולא בעל פה. ולא תעשו כן. שאין מנהג אלא כמו שפירשנו לכם: ולא תטעו באותם הלכות קטועות. כי הם מוטעות ומקוטעות. והאל לנו למושעות:

יוסף טוב עלם בר שמואל:

וזו תשובת רבינו עזריאל בר׳ נתן:

אשר חכמים יגידו: את שלום ידידי קרובי החבר ר׳ שמחה בר׳ יצחק. אני צעירו החתום דורש עם שלום קרובתי הגברת ובן יקיר יגדל כחושים: על שאילתו אני משיבו לפי עניות דעתי: ששאל פ)מה טעם אין אנו [תוקעים] בראש השנה. השלשים קולות על סדר ברכות של מוסף והרי שנינו צ)כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ועוד שומעו שומעם על הסדר ועל סדר ברכות. וגם אותם עשר שאנו תוקעין למוסף על סדר ברכות מה טיבם. הלא אינו אלא במקום שלש דאורייתא משום ספיקא דגנוחי גנח או ילולי יליל. ואי משום דר׳ יצחק לערבב את השטן בישיבה ובעמידה היה לנו לעשות כל שלשים קולות על סדר ברכות. והשאר שאנו עושין בעמידה יעשו אותם בישיבה: תשובתו בצידו: שכששנינו שומעם על סדר ברכות. לא אמרו אלא במקום שאין כל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו ברכות של מוסף. וסומכין על דברי ר״ג שאמר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתם שהרי קבעו רבותינו שהלכה כמותו בברכות של ראש השנה משום דאוושי קראי. אבל עכשיו שהורגל כל יחיד ויחיד להתפלל לעצמו יכול לשומעם אף שלא על סדר ברכות. ומנא תימרא. דתניא ק)כשהוא שומעם שומעם על הסדר ועל סדר ברכות. בד״א בציבור. אבל ביחיד שומעם על הסדר ושלא על סדר ברכות. וה״פ. בד״א דשומעם על סדר ברכות

פנחס בשם ר׳ יהוב״ל בשם ר׳ אלכסנדרי למה אין ישראל תוקעים מן התפילה הראשונה אלא בתפילת המוספים כדי שבשעה שהם עומדים בדין יהיו מצויין מלאי מצות הרבה ויזכו בדין. ס) וששאלתם ביחיד שקורא וכו׳ עיין לעיל סי׳ רכ״ו ובביאורי שם אות ט׳. ע) אפילו ציבור נקראו יחידים וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ כ״ב, ועיין בבה״ג ה׳ לולב ויחיד דקאמרינן גומר בהן את ההלל לאו יחיד ממש קאמרינן אלא כל היכא דלא כניפין כולהון ישראל יחיד קארי להון וכו׳, ועיין לעיל סי׳ רכ״ו מש״כ בזה. פ) מה טעם אין אנו תוקעים בר״ה וכו׳ כצ״ל. צ) כולל מלכיות

הלל ביחיד בחמדה גנוזה קכח בין תשובות רב צמח גאון. ועיין רי״ץ גאות ח״ב סוף ד׳ ד.

בביאור אות ס, וששאלתם ביחיד, כצ״ל.

שם, צ״ל: עיין לעיל סי׳ רכז ובביאור יא.

בזמן שהציבור שומעין הברכות מפי היורד לפני התיבה וסומכין על חבר עיר המתפלל להוציאן ידי חובתם. דהא בחבר עיר קיימינן. כדקת' לעיל. א"ל רבא לא אמרו אלא בחבר עיר. ועלה אמרי' תניא נמי הכי. כשהוא שומעם. ופתרון חבר עיר הוא גדול וחשוב שבעיר. דכל מילי דמתא רמו עליה. לחלק צדקה. ולהתפלל בתעניות ובימי רחמים. ר)כאותה ששנינו בפ' בני העיר. בר"א בזמן שאין שם חבר עיר. אבל יש שם חבר עיר תנתן לחבר עיר. וכל שכן דרידי ודידכו עלי סמיכי. הכי משמע. בזמן שהציבור שומעין התפילה והברכות ונסמכין על חבר עיר היורד לפני התיבה להוציאן ידי חובתם. אבל ביחיד. כלומר בזמן שכל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו שומעם שלא על סדר ברכות: לפיכך הורגלנו לעשות כל שלשים תקיעות שהן במקום התשע שהן מן התורה בישיבה. שלא על סדר ברכות ואחר כך אנו עושון דבר מועט לתפילת המוסף כדי לערבב השטן. גם בעמידה כדר' יצחק. ונאה הדבר ומקובל לעשותו על סדר ברכות אע"פ שאין צריך אלא שקבעום להם מקום הגון. קשר"ק למלכיות. קש"ק לזכרונות. קר"ק לשופרות. ודיי לנו בכך. מידי דהוה אבירך ואחר כך נתמנה לו שופר. ואמרי' תוקע ומריע ותוקע. שלשה פעמים: ותדע אחי כי כל המפרש חבר עיר. חבורת עיר. כלומר ציבור. ש)אינו אלא שוגה: חדא דהוה ליה למימר לא אמרו אלא בציבור. למה עיקם לומ' חבר עיר. ועוד לא מצינו חבר עיר שהוא ציבור. ועוד אם כדברי הפותרים חבר עיר. ציבור. צריך לנו לפרש רב פפא בר שמואל הוה מצלי ביחיד שהיה מתפלל בראש השנה בלא מניין. נמצאת ממעט כבוד הזקן שהיה רגיל להתפלל תמיד בימי רחמים שלא במיניין. דהא לא קתני זימנא חדא צלי ביחיד. או כי הוה מצלי ביחיד. א"ל (ר' שמעיה) [לשמעיה] כו'. אלא הוה מצלי ביחיד. דמשמע כן היה דרכו תמיד. ועל כורחך הכי משמע בציבור היה מתפלל ולא היה נסמך על שליח ציבור שיוציאנו ידי חובתו והיה מתפלל לעצמו תמיד. וא"ל רבא לא אמרו אלא בחבר עיר. חבר עיר ממש כאשר פירשנו: זו הדרך וזו העיר. צור ישראל יאיר עינינו בתורתו. ויורנו. ונלכה באורחותיו:

עזריאל בר' נתן ז"ל:

ואני יצחק בר' דורבלו מצאתי תשובה זו מרבינו עזריאל וכתבתיה כאן למען תמצא.

ואחריה אכתוב תשובת רבינו יעקב על דבר זה שהשיב לשונא לר' שמעון בר' נתנאל: אלה הדברים חידש רבינו עזריאל בר' נתן על סדר תקיעות של ראש השנה: נראה בעיני דהאידנא קיימ' לן כר' שמואל בר נחמני דאמר ת)אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים. לפיכך אין אנו תוקעין על סדר ברכות אלא אחת שהיא מדברי תורה שהיא שלש. בפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה שהן עשר. קשר"ק קש"ק קר"ק. מספיקא דגנוחי גנח וילולי יליל: אבל בישיבה לספר תורה תוקעי' אף השתים מדברי סופרים שהן שלש תשע שהן שלשים. כדי להוציא את כל הציבור ידי חובתם שבאו כולן לשמוע קריאת התורה. כדכת' ואזני [כל] העם אל ספר התורה (נחמיה ח). אבל למוסף איכא דהוי למלכיות ולא הוי לזכרונות ולשופרות. או למלכיות ולזכרונות ולא הוי לשופרות. ולא שמע כל השלשים קולות. לפיכך דיינו על סדר ברכות על של ספר

עם קדושת היום וכו' שם ל"ב ע"א. ק) כשהוא שומעם וכו' שם ל"ד ע"ב. ר) כאותה ששנינו וכו' מגילה כ"ז ע"א, וע"ב. ש) אינו אלא שוגה, חדא וכו' עיין רש"י ר"ה ל"ד ע"ב ד"ה אלא בחבר עיר חבורות צבור, וכן פירש בברכות ל' ע"א אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר לא תקנוה אלא בצבור, חבר עיר חבורות העיר אבל לא ליחיד, אך במגילה כ"ז ע"ב פירש חבר עיר ת"ח המתעסקין בצרכי צבור, ועיין בערוך ערך חבר שהביא שני הפירושים שהביא המחבר ולא הכריע ביניהם, ועיין ר"ן פ"ג דמגילה שפירש חבר עיר חכם המתעסק בצרכי צבור האי הוא פירושו דחבר עיר הכא אע"ג דבפ"ב (צ"ל דבפ"ד) דר"ה חבר עיר היינו צבור, ובריטב"א ר"ה ל"ד ע"ב מבאר יותר וז"ל אלא בחבר עיר פירש בצבור, ובמס' מגילה אמרו חבר עיר על חבר הממונה על כל דברי מצוה המוטלין על הצבור, והוא מן הלשונות שבתלמוד שענינם מתחלף. ת) אחת מדברי

בביאור אות ש, חולין ס, ב, כצ"ל.

תורה. וספקותיה. דהיינו קשר״ק למלכיות. קש״ק לזכרונות. קר״ק לשופרות. כדי לערבב השטן בישיבה ובעמידה. ודווקא קש״ק והדר קר״ק. אבל איפכא לא. מהו הוא טעמא גופיה דאמרן גבי תקנת קשר״ק. סתמא דאיניש גנוחי גנח ברישא. דהיינו שברים. והדר ילולי יליל. דהיינו תרועה: עזריאל בר׳ נתן ז״ל: והשיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר אשר שאלו ר׳ שמעון בר׳ נתנאל לשונא:

אשאלה מענה לשון מאת רבינו תם. שלפי שיטת ההלכה מסדר תקיעות משמע דעיקר סדר תקיעות על סדר ברכות. כדא״ל רב פפא בר שמואל לשמעיה כי נחירנא לך תקע לי. כו׳. וא״ל רבא לא אמרו אלא בחבר עיר. כו׳. לעיל: השיב ר״ת: מימיני בל אמוט. הקותי. לנוח ולשמוט. עד נעזתי: אך על צורך השעה אשיב לך. כי האמת עיקר תקיעה על סדר ברכות. ואני הרגלתי בעירי לתקוע על סדר ברכות קשר״ק למלכיות. קשר״ק לזכרונות. קשר״ק לשופרות. כי בשלשה קשרק״ים הכל עשוי. ואין חסרון רק שאם אין גנח ויליל הפסיק בין פשוטה לפניה והפשוטה לאחריה בגינוח או ביליל ואין בכך כלום. כדא׳ ר׳ יוהנן א) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. אבל קשר״ק וקר״ק אינו כלום. דכי קעביד קש״ק דילמא לא עביד תרועה. דגנוחי גנח. אבל כי עביד קשר״ק עביד כולהו. וכיון דבישיבה עבדינ׳ תקנתא דר׳ אבהו בעמידה לא חיישינן. משום אפסוקי פורתא שלא להפסיק בסדר ברכות יותר מדאי. על תקיעות שאינו (כראי) [כדאי]: ואם בעיניך דומה עיקר תקנת ר׳ אבהו על סדר ברכות בעמידה. בעיני דומה עיקר תקנת ר׳ אבהו בישיבה. שלא להפסיק בברכות. תקיעות שאינן צריכות: יעקב בר׳ מאיר: וכנגד אילו שלשים תקיעותי היו שלשים תקיעות במקדש. ב) שלש לנעילת שערים. ותשע לתמיד של שחר. ותשע למוספין. ותשע לתמיד של בין הערבים:

מיכן ואילך יסוד העמרמי:

א״ר יוהנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. מתשעה בני אדם יצא. ואפילו בזה אחר זה. ואפילו בסירוגין. ואפילו כל היום כולו. ג) והני מילי דשמע להו ממאן דבר חיובא הוא. אבל שמע להו מאשה חרש שוטה וקטן דלא בני חיובא נינהו לא נפיק: דתנן זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר ד) אינו מוציא את הרבים (ידי הרבים) ידי חובתן. והיכא דשמע מן מאן דנפיק ביה חובתיה יצא. דתני אהבה בריה דרב זירא. כל הברכות כולן אע״פ שיצא מוציא ה) חוץ (א) מברכת הפירות וברכת המזון שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא:

ת״ר ו) רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכן חולה שהיה מוטל אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. ואעפ״י שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו. את שכיון לבו יצא ואת שלא כיון לבו לא יצא. אין הכל הולך אלא אחר כוונת הלב. שנ׳ (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזנך. ואו׳ תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה (משלי כג): תניא נמי הכי. ז) היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול השופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא.

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) בסוף פרק לאוהו ב״ד חוץ מברכת היין וברכת הלחם.

תורה וכו׳ שם ל״ד ע״א א) שמע תשע תקיעות וכו׳ שם. ב) שלש לנעילת שערים וכו׳ סוכה נ״ג ע״ב. ג) והני מלי דשמע להו ממאן דבר חיובא כצ״ל והוא לשון בה״ג ה׳ ר״ה ד) אינו מוציא את הרבים ידי חובתן כצ״ל ר״ה כ״ט ע״א. ה) חוץ מברכת הפירות וברכת המזון וכו׳ כן הוא ג״כ גירסת בה״ג ה׳ ר״ה, ולפנינו בר״ה כ״ט ע״א הוא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וכו׳ ועיין שאילתות פ׳ יתרו ובחע״ש שם. ו) רועה שהרביץ צאנו וכו׳ הוא בתוספתא פ״ב דר״ה. ז) היה

אע״פ שזה שמע וזה שמע. זה כיון וזה לא כיון: נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע. נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע: כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. ר״ג אומר שליח ציבור מוציא הרבים ידי חובתם: תניא ס)אמרו לו לר׳ גמליאל לדבריך למה ציבור מתפללין. אמ׳ להם כדי להסדיר שליח ציבור תפילתו. אמ׳ להם למה שליח ציבור יורד. אמרו לו להוציא את שאינו בקי. אמ׳ להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי: אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן מודים חכמים לר״ג: כי אתא רבין א״ר יעקב בר אידי א״ר שמעון חסידא ע)לא פטר ר״ג אלא עם שבשדות משום דאניסי:

שיח. י)והילכת׳ אומ׳ זמן בראש השנה ויום הכיפורים: וזמן אומרו אפילו בשוק. בראש השנה דאיכא קידושא אמרי׳ ליה על כסא דקידושא. ביומא דכיפורא דלא איפשר למימר אמ׳ ליה שליח ציבור בציבורא: ת׳. והא דאמרי׳ ליתביה לינוקא גבי זמן דכוס של יום הכיפורים. וקשיא לך מה אהני המברך צריך שיטעום קאמ׳. ולא שיטעים. ופרשו לן. ליתביה לינוקא וליבריך ינוקא. אי איפשר לומר כן. דמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. ואי בקטן שהגיע לחינוך כאשר פירשו לך וברכת זמן דרבנן היא. ואתי דרבנן ומפיק דרבנן. אי איפשר לומר כן. לחינוך כרת לא הגיע. דמשקינן ליה ביום הכיפורים. ועוד (לית ביה) [ליתביה] לינוקא. מאן ליתביה נהליה. מי הוזכר כאן. דקאמ׳ ליתביה. הכי איבּעי למימר ליבריך ינוקא: לא זו הדרך: אני כך קיבלתי שהגדול יברך. וניתביה איהו לינוקא שלא הגיע לחינוך. ודקא קשיא לך כ)שיטעום ולא שיטעים. היכא דאיפשר טעים איהו. והיכא דלא איפּשר יהיב ליה לינוקא וטעים. כדי שלא יהא שם שמים נזכר לבטלה. כדא׳ ל)אבל פורס לבניו ולבני ביתו כדי לחנכם במצות. אלמא כל על ידי הדחק כי לא טעים איהו וטעמי אחריני כגון בניו ובני ביתו שפיר דמי: וכן הלכה: למה: ת׳:

שיט. מאי טעמ׳ לא אמרינן הלל בראש השנה ויום הכיפורים. א״ר אבהו מ)אמרו מלאכי השרת לפני הק׳. מפני מה אין אומרי׳ שירה לפניך בראש השנה ויום הכיפורים. אמ׳ להן איפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וסיפרי מתים פתוחין לפניו ויש׳ אומרי׳ שירה: עד כאן מהלכות גדולות פסוקות דרב יהודאי גאון:

מיכן ואילך ליקוטים מגאונים ותשובות מרבינו שלמה והרב ר׳ יוסף טוב עלם:

שכ. נ)ולומר זמן ביום טוב שני של ראש השנה נוהגין אנו במקומינו ובכל המקומות שעברתי בהם. ואין חילוק בין שני ימים טובים של ראש השנה לשני ימים טובים של גליות. אלא לעניין ביצה ומחובר ולאסור את של זה בזה. וטעמ׳ משום דאף בזמן הבית פעמים שיהו עושין שניהם יום ארוך. ואע״פ שלא היה שם ספק. דהא יום שני הוא היה עיקר יום טוב היו גומרין יום ראשון בקדושה שלא יזלזלו בה לשנה הבאה. ואההוא מנהגא סמכינן אנן. ולא משוינן לאיסורו תורת ספק. אבל לעיניין זמן. מה נפשך. אי ספיקא הוא אמרינן זמן כשל גליות. ואי אמנהגא דבית דין סמכינן שהיו נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש אומרי׳ זמן. דהא מיום שני

עובר אחורי בה״כ וכו׳ ר״ה כ״ט ע״א. ס) תניא א״ל לר״ג וכו׳ שם ל״ד ע״ב. ע) לא פטר ר״ג וכו׳ שם ל״ה ע״א. י) והלכתא אומר זמן בר״ה וכו׳ עירובין מ׳ ע״ב. כ) שיטעום ולא שיטעים וכו׳ כן פירש״י שם ד״ה ליתביה וכו׳. ל) אבל פורס לבניו וכו׳ ר״ה כ״ט ע״ב ועיין רש״י עירובין שם. מ) אמרו מלאכי השרת וכו׳ ר״ה ל״ב ע״ב. נ) ולומר זמן וכו׳ עיין רא״ש עירובין פ״ג סי׳ י׳, ועיין ברא״ש ר״ה פ״ד סי׳ י״ד שהביא שם תשובות רש״י כמו שהביא המחבר כאן עד וכן הלכה ומוסיף וכן כתב רשב״ם בשם רש״י זקינו וכו׳ ועיין בשו״ת תשב״ץ ח״ג סי׳ קי״ד, והובא תשובות רש״י בטור סי׳ ת״ר ע״ש, ועיין בשו״ת מהר״ם מר״ב סי׳ נ״ד, ובשו״ת זכרון יהודה לרבינו יהודה

היו מונין תיקון המועדות והוא עיקר ראש השנה וצריך לומר בו זמן: וכן הלכה: שלמה בר' יצחק: ורבותיו חלוקים עליו. וטעמם שמעתי. מפי מורי בשני ימים טובים של גליות שהן משום ספק דשתי קדושות הן (או) [אומרים] זמן בשניהם שמא יום ראשון חול והשני קודש. אבל בשני ימים טובים של ראש השנה שהן קדושה אחת כחד יומא אריכא דמי. ולא אמרי' זמן כי אם בראשון: בתשובת ר' יוסף טוב עלם מצאתי: שני ימים טובים של ראש השנה לאו דאורייתא נינהו. ואפילו הכי קדושה אחת הן. מה טעם. כיון דקבעום קודם חורבן הבית. דתנן ס)בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום. פעם אחת כו': ואם נפשך לומר והלא סנהדרים גדולים תיקנו לנו שני ימים טובים של גליות. ואפילו הכי שתי קדושות הן. אותם לא הוקבעו אלא לגולה ומשום דספיקא דקביעותא דירחא. ומקרא מעיד וצווה הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה נז). ובני גולה טפילין היו לארץ ישראל ונעשת כמי שלא פשט איסורו ברב הקהל. אבל שני ימים טובים של ראש השנה דבפני הבית נתקנו. ופשט איסורו בכל ישראל נעשה הדבר כמו שניתנו מהר סיני. וקדושה אחת להן. שהן לא קבעום משום ספיקא. דהא אינהו בקיאי בקיבועא דירחא: יוסף טוב עלם בר' שמואל: ת':

שכא. ע)וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ראש השנה. הגאון ר' יצחק לוי ור': יש שמוקיקין לפרש מקראות של כל מוספי היום במפני חטאינו. כאמור. ובראשי חדשיכם וגו'. ונא' ובחדש השביעי. וגו'. שהרי א' את מוספי יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך. ובאותו המשמעות היה ראש חדש. כאותה שמועה השנוייה בעירובין שאו' זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן. ואומ' ותתן לנו יי' אלהינו את יום הזכרון הזה. ומוסב אשניהם. שכן אי איפשר לראש השנה בלא ראש חדש. ויום חדש זה קרוי זכרון. דכת' באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה. מה שאין כן בשאר שתי קדושות. לפי שיש שבת בלא פסח ופסח בלא שבת. לפיכך אין בהזכרת אחד מהן משמע אזכרת חבירו. וצריך לנקוב בו בהדיא את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה. והני נמי דפטר בזכרון אחד לשניהם: מיהו כשבא לפרש מניין המוספים בראש השנה אם אינו אומ' ובראשי חדשיכם. מנה מחצה ודילג מחצה. ונראה כממעט במוספין וכך אומרי' כל גאוני (לוהיר) [לותיר]: ויש שהן מוחין לומ' ובראשי חדשיכם בראש השנה. דדילמא נפיק מיניה חורבא. ולהוו מדמו ומשוו ליה כשאר ראש חדש דכולא שתא למנות המועדות מיום שני. כדרך כל השנה שאנו מחשבין ומתקנין מועדים מיום (ראשון) [שני] של ראש חדש ועבדי ליה לראש השנה כשתי קדושות: ואמרי' הן שאין לנו לסמוך אלא אמסקנא דשמעת' זכרון אחד עולה לכאן ולכאן: וכבר נשתלחו הדברים לרבינו נ"ע. ובא' והכריע כדברי האומ' צריך להזכיר פסוקין של כל מוסף ומוסף ולא להקפיד שמא יאמרו אלול מעובר הוא ויקחו מניינם מיום שני: והילך תשובתו:

בן הרא"ש סי' ל"ז. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קס"ו. ס) בראשונה היו מקבלין וכו' כצ"ל ר"ה ל' ע"ב. ע) וכבר נחלקו גדולי הדור וכו' כל דברי חמחבר כאן עד אלא מקראות של ר"ה בלבד, הובאו בלשונם בשה"ל סי' ר"צ עם מעט שינוים קטנים, אך שינוי אחד לא נקלה הוא מצאתי בדבריהם, כי המחבר העתיק וכך אומרים כל גאוני לותיר (פירש שגם הם הסכימו לומר הפסוקים ובראשי חדשיכם בר"ה) ויש שהן מוחין לומר ובראשי חדשיכם וכו' ובשה"ל העתיק ויש כל גאוני לותיר שהיו מוחין לומר ובראשי חדשיכם בר"ה וכו' הרי סתירה בדעת חכמי לותיר מהיפוך אל היפוך, וגם הלשון בשה"ל ויש כל גאוני לותיר וכו' הוא דחוק, ויגעתי ומצאתי בספר האגור בדיני ר"ה סי' תתקי"ב וז"ל והגאון רבינו יצחק הלוי כתב יש מדקדקין לפרש המקראות של כל מוספי היום, וכל גאוני לותיר מורין לומר ובראשי חדשיכם, ונשתלחו הדברים לפני רש"י והכריע כדברי האומר צריך להזכיר פסוקים של כל מוסף ומוסף, ואין להקפיד שמא יאמרו אלול מעובר הוא וכו' שבה"ל עכ"ל הרי הביא גם הוא משה"ל שדעת חכמי לותיר לומר ובראשי חדשיכם כאשר הביא המחבר בשמם, אשר ע"כ נראה שט"ס בשה"ל אשר לפני דפוס ווילנא שהוציא לאור הרב רש"ב, וכצ"ל וכן אומרים כל גאוני לותיר ויש שהיו מוחין לומר וכו', מיום שני של ר"ה כצ"ל. לסמוך אלא אמסקנא

אשר הזקיקני לתת לב על סדר המקראות מוספי יום הזכרון. אשר הנהיג רבינו לפני פטירתו להזכיר ובראשי חדשיכם. ולאחר פטירתו חלוקין. להחזיר הדבר ליושנו. ואמרי׳ שיש איסור וחילול בדבר. שהשומע אזכרת ראש חדש ביום שני סבור אלול מעובר ובא לקלקל את המועדות. ועוד ראייה לדבריהם מאשר פסקו רבותינו או׳ זכרון אחד עולה לכאן ולכאן: לא שמענו את דברי כח החלוקין ולא להכריע באתי כי איני כדאי לעשות סעד לדברי הארי שן סלע וגבעת עולם. אך מעבור על משלחתו אשר הזקיקני להודיע מה קיבלתי מרבינו יעקב בר׳ יקר זצ״ל באותה שמועה: אני משיבו כששימשתי לפניו לא שמעתי מפיו קדוש באותה שמועה בסדר המקראות כלום. ומהו להזכיר בראש השנה את של ראש חדש. פירש לתלמידיו כגון ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הזכרון הזה ויום ראש החדש הזה וכן ביעלה ויבא. וכן במוסף את מוספי יום הזכרון הזה ואת יום ראש החדש הזה. וכן בחתימה. מקדש ישראל ויום הזכרון וראשי חדשים. אבל בסדר המקראות לא הזכיר. ואני לא שאלתי. כי לא ראיתי נוהגין במקומינו בשום יום טוב הזכרת מקראות של מוספין. לפי שאין שגורין בפה חוץ ממוספי שבת וראש חדש שהן תדירין ושגורין בפה. ומסיימין מפי כבודך. כדרב חננאל אמ׳ רב. ומשבאתי משם ושמעתי מפי צדיק ר׳ מאיר בר׳ יצחק שמסדרין. הנהגתי במקומי לסדרן. ועתה שמעתי שהנהיג רבינו הלוי להזכיר את מוסף ראש חדש במקראותיו. ורואה אני את דבריו. ולא כחולק על רבינו יעקב בר׳ יקר. שלא הנהיג כן. כי ידעתי מדתו בחר לו בגדולה מכולם. והנהיג עצמו כאספוקה הנדרסת. ושם עצמו שירי שיריים. ולא מלאו לבו לעטרת הראוייה לו. לחדש דבר בדורו. ואם רבינו יצחק הלוי שם דברים ופיזר בשעת (המכנסיים) [המכנסין]. אומר אני. מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו. ועל שניהם אני קורא. ועמך כולם צדיקים. ואת אשר עם לבבי. אני משיב לנדיבי. כי דבריו נכוחים למבין. (ואין) [ואם] באנו לפרוש מהן כפורשים מחיים. ומן הטעם הזה מה ראו רבותינו לחלק שתי קדושות הללו. משאר כל שתי קדושות שחל ביום אחד. שהוזקקנו בשאר קדושות להזכיר את שניהם בפתיחה ובחתימה. ובזה אומ׳ זכרון אחד. אלא שבזה פ)יש לומ׳ (ששמע) [שמשמע]. (העולה) [האחד] עולה לכאן ולכאן מה שאין (כאן) [כן] בשאר שתי קדושות לפי שיש שבת בלא פסח. ופסח בלא שבת. לפיכך אין במשמעות הזכרת אחד מהן הזכרת חבירו. (אצל) ט)[אבל] יום הזכרון. [אינו] אלא בראש חדש השביעי. ויום ראש חדש זה קרוי זכרון. כדכ׳ באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה. לפיכך כשמזכיר יום הזכרון הרי ראש חדש במשמע. וזהו פי׳ עולה לכאן ולכאן. מלשון התלמוד אנו למידין: וכשנשאלה השאלה בבית המדרש. ופירשו שני צידי טעמיה לדרך זו ולדרך זו כדרך כל השאילות שבתלמוד. ולא תלו שלא להזכיר בחשש איסור וחורבא. אלא בשלא לצורך תלאוהו. דהכי אמרי׳ כיון דחלוקין במוספין מדכרינן. או דילמא (או) אומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן. כלומ׳ סגי בהכי. ולא אמרינן או דילמא חיישינן לחורבא פלונית. ואילו היה בידו לתלות הטעם בחשש איסור. (ולא) [לא] היה תולהו ברשות. הואיל וטעם דהזכרה משום עולה לכאן ולכאן הוא. תינח. היכא דאיכא לו למימר עולה לכאן ולכאן. כגון בפתיחה ובחתימה. שהוא אומ׳ את יום הזכרון הזה. שהרי ראש חדש במשמע. אבל כשבא לפרש את מניין המוספין. ומונה ומשייר. נראה כממעט את המוספין. שהרי או׳ את מוספי יום הזכרון הזה. ובאותו המשמע הזה ראש חדש. ומנה מחצה ודילג מחצה. טוב לו לשתוק משניהם ולסיים מפי כבודך כאמור. ואם בא להזכיר מזכיר שניהם. ואו׳ אני שכך נהגו הראשונים להזכיר את שניהם.

כצ״ל ועיין בשו״ת תה״ד סי׳ קמ״ג, ובפסקיו סי׳ קי״ז. פ) יש לומר שמשמע האחד עולה לכאן

ודורות האחרונים קבעו המקראות במוספין ק)ושנו במשמע זכרון אחד. ולא קבעו בו אלא מקראות של ראש השנה בלבד: שלמה בר׳ יצחק: והבא לומר אחרי ששעירי המוספין באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ר)מאן נימא לן ששעיר ראש חדש לחטאת היה קרב היום. הרי יש לסמוך על של ראש השנה: אין הדין עמו. ראוין שני שעירין ליקרב היום. על טומאה שאורעה לה בין זה לזה. כמו ששנינו בזבחים. פ״ק. ס)ראויין היו ישראל להקריב קורבנותיהם בכל שעה על טומאה שאורעה בין זה לזה. אלא שחיסך הכת׳. ועוד בשעיר של ראש חדש אמ׳ הק׳. ת)הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח. ובפ׳ החליל פרכינן א)גבי ארבעים [ושמונה] תקיעות. וליתני ראש השנה שחל להיות בשבת. דאיכא תלתא מוספי. מוסף דשבת. ודראש חדש. ודראש השנה. ש״מ כולן קריבין. ואין אחד מהן משוייר. ומלבד עולת החודש דכתיב במוסף ראש השנה. לאו למעט אתא. אלא אורחיה דקרא הוא. להזכיר את המרובה: כך נזרקה מפי ר׳: פעמים היה ר׳ מסיים מפי כבודך. בלא שום פסוקין. לאפוקי נפשיה מפלוגתא. ממוראו של יום. ב)והיה פוטר עצמו כדרב חננאל. ולא לשנות את המנהג: וכן היה נוהג רבינו שלמה זצ״ל: ת׳:

ורבינו ר׳ יצחק הלוי מזקיק לומר ובראשי חדשיכם בשיני כבראשון. מה נפשך. אם יום ראשון הוא יצא ידי חובתו. ואם חול הוא א״כ למה אנו אומרי׳ ובחדש השביעי. סוף דבר כל זמן שאתה קורהו באחד לחדש אתה צריך לומר ובראשי חדשיכם. וזה בלא זה אי איפשר. אם אחד בחדש הוא ראש חדש הוא. ושני מוספין היו קריבין בו ביום. ואם ספק הוא. כשם שאנו רגילין לומ׳ בפסח בעצרת ובחג מוסף של יום ראשון בשני מחמת ספק. כך אנו צריכין לומ׳ מוספי של ראש השנה בשני כבראשון: ובספר הישר כת׳ ר״ת: מורי אבי היה מתפלל בראש השנה ג)ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהילכתן. האחד שעיר של ראש חדש. והשני שעיר של ראש השנה. כדמוכח ביומא. ובשבועות. שהרי שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים אין כפרתן שוה. ופשוט הוא. אלא שטעו במקרא וקבעו בו להתפלל: ד)ובתשובת ר״ת (לר״ס) [לר״מ]:

ואשר כתבתי כי היה לו לכתוב מלבד חטאת החדש. כדכת׳ גבי יום הכיפורים. דרשה זו אינה מסירה לכאן ולכאן ואין עניינה לכאן. אך לתינוקות של בית רבן אנו מפרשים של יום הכיפורים שניהן לכפרת ישר׳. והוצרך בו מלבד להודיע שיש שתי כפרות לדבר אחד. כדאמרי׳ גבי עצרת. אבל גבי (עצרת) [ראש השנה] ששעיר של יום כת׳ בו לכפר עליכם. ושל ראש חדש לי״י כת׳. ואין כפרתם אלא זה לגבוה וזה להדיוט. ולמה יבטל זה את זה. אבל בשעיר יום הכיפורים ובשל עצרת הוצרך לפרש שלא יבטל זה את זה אע״פ שכפרה אחת היא. וגם בעולת התמיד שלא יבטלו משום עולות

ולכאן מה שאין כן וכו׳ כצ״ל וע״ע השינוים באו״ז הל׳ עירובין דף ל״ח. צ) אבל יום הזכרון אינו אלא וכו׳ כצ״ל. ק) ושגו במשמע וכו׳ וכן הורה לנו רש״י דעתו בקצרה בר״ה ל״ה ע״א ד״ה אילימא משום דנפישי קראי דאיכא מוספי ר״ה ור״ח ומלכיות וזכרונות ושופרות. ר) מאן נימא לן ששעיר וכו׳ עיין תוס׳ ר״ה ח׳ ע״ב ד״ה שהחדש וכו׳ וברמב״ן על התורה במדבר כ״ט. ש) ראוין היו ישראל וכו׳ זבחים ו׳ ע״ב. ת) הביאו כפרה עלי וכו׳ שבועות ט׳ ע״א, חולין ס׳ ע״א. א) גבי ארבעים ושמונה תקיעות וכו׳ כצ״ל סוכה נ״ד ע״א. ב) והיה פוטר עצמו כדרב חננאל וכו׳ פירש דאמר ר״ה ל״ה ע״א כיון שאמר ובתורתך כתוב וכו׳. ג) ושני שעירים לכפר וכו׳ האחד של ר״ח וכו׳ עיין תוס׳ ר״ה ח׳ ע״ב ד״ה שהחדש וכו׳, ושם ל״ה ע״א תוס׳ ד״ה אילימא וכו׳ וברא״ש שם סי׳ י״ד ותוס׳ עירובין מ׳ ע״א ד״ה זכרון וכו׳ ועיין תוס׳ ביצה ט״ז ע״א ד״ה איזהו וכו׳ והשיב לו רבינו משולם דלא עלה על לבו לומר כן וכו׳ ועיין בספר הישר לר״ת סי׳ תר״ך, ובפ״י ר״ה ח׳ ע״ב, ועיין בט״א ר״ה שם שמתרץ ג״כ דעת הר״ר משולם ולא זכר דברי התוס׳ ביצה הנ״ל דלא עלה על לבו לומר כן, ועיין תוס׳ שבועות ח׳ ע״ב ד״ה ונפקא מינה וכו׳, ובירושלמי שבועות פ״א ה״ד, ועיין ברמב״ן על התורה במדבר כ״ט הזכיר באחד לחדש השביעי מלבד עולת החדש ומנחתה ולא הזכיר חטאת החדש וכו׳ ועיין בברכ״י סי׳ תקצ״א. ד) ובתשובות ר״ת לר״מ וכו׳ כצ״ל והוא תשובת ר״ת לר׳ משולם כמפורש בספר הישר

של יום. ולא זהו בכללם ליבטל בשבילם. וכו' ומאריך בתשובה. בעיניין אחר. פר"ת. ועוד ראייה לדבר ה)בתוספתא. דקתני שלשים (ושלשה) [ושנים] שעירים קריבין בכל שנה. שנים עשר לכל חדשי השנה ושעירי הרגלים כו'. אלמ' דבראש השנה קרב שעירי של ראש חודש לבר אותו של רגל. ומיהו אין מזכירין אותו להדיא שהרי זכרון אחר עולה לכאן ולכאן. ו)כד' בפ' בכל מערבין:

ומכל מקום ז)במסכ' סופרים מצאתי ובראש השנה יאמר ביום טוב מקרא קודש הוא ובראש החדש הזה וביום ראש השנה הזה. וביום תקע שופר הזכרון הזה: ומיהו ההוא דבכל מערבין לא תקשי להא. דההיא לעניין פרשת חדש קאמ' דלא צריך. ולעולם מדכר דראש חדש במסכת סופרים. ומיהו סוף סוף הא ליתה. מרגדסי' ח)בריש שבועות ירושלמי. ר' יעקב בר אחא בשם ר' אחא אמ'. העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אין צריך להזכיר של ראש חדש. חד בר נש עבר קמי תיבותא ולא אידכר דירחא. וקלסוניה: ע"כ ת': (בלוהיר) [בלותיר] רובם היו או' והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים. ורבינו יצחק בר' יהודה בשם רבו ר' אלעזר אומר אותו כל ימיו. וכך היו נוהגין (במיצצא) [במגאנצא]: ור' משולם בר' משה ט)שאל את פי אריות יושבי ירושלם. עיר הקדש. והשיבו. שאו' והשיאנו. ומביאין ראייה לדבריהם י)ממסכת ברכות ירושלמי בפ' הרואה: והגאון ר' יצחק הלוי ביטלו בגרמייזא. מפני שרוצה לומר את ברכת מועדיך. וברכת מועדים לא כתיבא אלא ׳אשלש רגלים. דכת' שלש פעמים בשנה יראה (דברים טז). וגו'. וכת' בתריה איש כמתנת ידו כברכת יי׳ אלהיך אשר נתן לך. וראש השנה לאו מן הזמנים הוא. דהא לא (חתמינו) [חתמינן] מקדש ישר' והזמנים: ת'. ואני אומ' דודאי מן הזמנים הוא. ומועד אקרי. וראייה ממסכת סוטה דאמרי' בפ' ואילו נאמרין. גמרא פרשת המלך. כ)ואי כתב רחמנא במועד הוה אמינא מראש השנה. פרש"י שכולן נקראו מועד. כדכת' אלה מועדי יי׳ (ויקרא כג). וקא חשיב נמי ראש השנה: יצחק בר' דורבלו: ולי נר' ראייה מפ' אילו מגלחין דפסקינן ל)הילכת' כר"ג. דאמ' ראש השנה יום הכיפורים כרגלים. מאי טעמ' הוקשו כל המועדים זה לזה: (אב"ו) [אבן]: ובמקום אחר מצאתי:

שכב. אין אומ' בראש השנה והשיאנו יי׳ אלהינו את ברכת מועדיך לחיים לשמחה ולשלום כאשר רצית ואמרת לברכינו. לפי שלא הוזכרו ברכה ושמחה אצל ראש השנה ויום הכיפורים כל עיקר. אלא אצל שאר הרגלים. במשנה תורה. כביכול אין שמחה לפני המקום באותה שעה מפני העולם התלוי לחובה. וכן במצרים הוא אומ' ולא קרב זה אל זה כל הלילה וביהושפט הוא אומ' (ותעבר) [ויעבר] (הרינה) [הרנה] במחנה (מלכים א כב) הודו ליי׳ (כי טוב) כי לעולם חסדו (ד"ה ב כ). אבל כי טוב לא נאמר שם. מ)מלמד שהק' אינו שמח על אבדן מעשה ידיו. וכן הוא אומ' חי אני נאם אדני יֱהֹוִה אם אחפץ במות הרשע (יחזקאל לג). והואיל ולא הוזכרה בהם שמחה אין הדבר נאה ומתקבל לומרה בתפילה. ואף מן הטעם הזה אין אומ' הלל בראש השנה.

לר"ת סי' תר"ב ע"ש. ה) בתוספתא דקתני שלשים ושנים כצ"ל והוא בתוספתא פ"ק דשבועות. ו) כדאמר בפרק בכ"מ עירובין מ' ע"ב. ז) ובמסכת סופרים וכו' הוא מס' סופרים פי"ט ה"ה ובר"ה ביו"ט מקרא קדש הזה ובראש החדש הזה וביום ר"ה הזה וביום תקיעת שופר הזכרון הזה. ח) בריש שבועות ירושלמי וכו' ושם הובא גם התוספתא שהביא מקודם ע"ש. ט) שאל את פי אריות וכו' כן היא ג"כ בשה"ל סי' רפ"ו, וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קס"ח ובשתי המקומות הנ"ל הלשון יותר מתוקן מפני שאינו יכול לומר את ברכת מועדיך וכו' ועיין במרדכי סוף ר"ה. י) ממסכת ברכות ירושלמי וכו' כצ"ל ה"ב שמואל אמר צריך לומר והשיאנו. כ) ואי כתב רחמנא במועד וכו' סוטה מ"א ע"א. ועיי' בפירש"י שם. ל) הלכתא כר"ג וכו' עיין מ"ק כ"ד ע"ב ויעבר הרנה כצ"ל. הודו לה' כי לעולם חסדו כצ"ל. מ) מלמד שהקב"ה אינו שמח וכו' סנהדרין ל"ט ע"ב, ועיין מגילה י'

דא׳ ר׳ אבהו נ)אמרו מלאכי השרת לפני הק׳ כו׳: עוד מצאתי: כל האומ׳ והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים אינו אלא טועה. ועליו הכת׳ אומ׳ (קהלת ב) והכסיל בחשך הולך. שאע״פ שהושבה תשובה מארץ ישראל שאומ׳ אותו אין בכך כלום. שמנהג ארץ ישראל לבדו. ומנהג בבל לבדו. כמו שמצינו תשובה שהרבה דברים בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל. וזהו שפירשנו בתלמוד. ס)וליוצא ולבא אין שלום (זכריה ח). א״ר יוחנן זה היוצא מתלמוד לתלמוד. מפני שחלוקים במנהגם ובשמועותיהם. ובפסקי הלכותיהם. שהרי לדבריהם אומרי׳ והשיאנו בראשי חדשים. ע)כדמפורש בתחילת פסיקתא הגדולה. ר׳ שמעון בר אבא אמ׳ בשם ר׳ יוחנן צריך לומ׳ והשיאנו בראשי חדשים. ואף חותמים בארץ ישראל בהזמנים כדמפורש בהרואה ירושלמי אצל תפילת ראש חדש רב אמ׳ צריך לומר בה זמן. ושמואל אמ׳ צריך לומר והשיאנו. לפיכך בארץ ישראל אומ׳ והשיאנו. וחותמי׳ בהזמני׳ בראש השנה. כמו שמפורש במסכת סופרים. לפי שהוא ראש חדש. ואנו אין אומרי׳ בו בראש חדש. לפיכך בראש השנה אין לנו לעשות כמותם. שהרי אף לומר בה זמן פ)נסתפק לנו במסכת ערובין. ואע״פ שחל מידי שנה בשנה. מפני שלא נקראו רגלים. דמדתרגמ׳ זימנין. ומתוך הדברים למדנו שכל שאינו רגל אינו חשוב לא מועד ולא זמן לקרותן כן בעיקר השם. ואע״פ שכלולין הן בכלל מועדו׳ שבתורה. שהרי ממה נפשך מועד בלשון תורה. הוא זמן בלשון חכמים. צא ולמד. ממה שאנו מתרגמין ויששכר באהליך (דברים לג). במהכך למיעבד זימני מועדייא בירושלם. והיו לאותות ולמועדים (בראשית א). ויהון לאתין ולזמנין. ומ״מ אינן חשובים זמן גמור לקרותם בעיקר השם לא מועד ולא זמן. ואע״פ שפסקנו שאומ׳ בהן זמן. הוא. מפני שחלין מזמן לזמן. צ)ואין הלכה בזו כבארץ ישראל: ק)וזהו שהוקשה לו לר׳ [דאיתא] במסכת ברכות מקדש ישראל וראשי חדשים. וכן בסנהדרין בהיו בודקין. עוד מצינו שחותמין כך מקדש ישראל וראשי חדשים. ועוד בעירובין מצינו שאינה לגירסת הרואה ירושלמי. שלא אמרו רב ושמואל כן לומר זמן בראש חדש. שהרי אין ראש השנה מוצא מכלל ראש חדש. ומצינו בעירובין רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין אומ׳ זמן לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים. מכלל שאינן חשובין מועד. ואע״פ שנקרא ראש חדש מועד. כדכת׳ קרא עלי מועד (איכה א). ר)שעיברו את תמוז. ואף מהטעם הזה אינו ראוי לקרותו חג. לומר בתפיל׳ חגים וזמנים לששון ואע״פ שכת׳ בכסא ליום חגינו (תהלים פא). ועוד שמפרש בפסיקתא. ליום. ש)שיש בחדשו רוב חגים. ועוד ראייה שאין חותמין מקדש ישראל והזמנים. אלא באילו הא למדת שאילו בלבד שם מובהק שלהם זמן ומועד. אבל לא הנותרים: ע״כ ת׳: ת׳:

שכג. אמרי׳ בפרקי דר׳ אליעזר בן הורקנוס ת)בראש [חדש] אלול אמ׳ הק׳ למשה עלה אלי ההרה א)והעברת שופר בכל המחנה שהיה משה עולה בהר

ע״ב. נ) אמרו מלאכי השרת וכו׳ ר״ה ל״ב ע״ב, ערוכין י׳ ע״ב ס) וליוצא ולבא וכו׳ כצ״ל זה היוצא וכו׳ חגיגה י׳ ע״א ע״ש. ע) כמפורש בתחילת פסיקתא הגדולה וכו׳ הכוונה על הפסיקתא רבתי וגירסא יפה ונכונה הביא לנו המחבר „צריך לומר והשיאנו בראשי חדשים״ ולפנינו שם הגירסא משובשת „וצריך בהולו של מועד לומר והשיאנו״ והמפרש נדחק שם ומשבש ומגיה דצ״ל כחוש״מ לומר והשיאנו ע״ש. ועיין במרדכי סוף ר״ה, ובשה״ל סי׳ רפ״ו ובתניא רבתי סי׳ ע״ג ובביאורי שם. פ) נסתפק לנו במסכת עירובין מ׳ ע״ב. צ) ואין הלכה בזו כבארץ ישראל כצ״ל. ק) וזהו שהוקשה לו לר׳ דאיתא במס׳ ברכות כצ״ל מ״ט ע״א, וכן בסנהדרין מ״ב ע״א. ר) שעיברו את תמוז וכו׳ תענית כ״ט ע״א. ש) שיש בחדשו רוב חגים עיין פסיקתא רבתי סוף פ׳ ל״ט. ועיין בש״א סי׳ ק״ב אם יש בר״ה משום קדושת יו״ט כשאר יו״ט. ת) בראש חדש אלול וכו׳ כצ״ל. א) והעברת שופר בכל המחנה וכו׳ לפנינו בפדר״א מ״ו איתא והעבירו שופר, ומלשון זה משמע שישראל מעצמם העבירו שופר לבל יטעו עוד, ומגירסת המחבר בפדר״א משמע דהקב״ה צוה למשה להעביר שופר, וכן משמע מגירסת הראב״ן סוף סי׳ ס״א וז״ל בפדר״א בר״ח אלול תקע משה בשופר ועלה בהר וביוה״כ ירד ותקע בשופר להודיע לישראל שיצומו משום ועניתם את נפשותיכם ולפי שתקע משה בר״ח אלול

תקיעה באלול עיין פרדר״א פמ״ו ורד״ל שם.

שלא יטעו עוד ישראל לע"ז. והקב"ה נתעלה באותו שופר. שנאמר עלה אלהים בתרועה יי' בקול שופר (תהלים מז) ולכך התקינו חכמים שיהו תוקעים בראש חדש אלול בכל שנה ושנה: מצ': בפ"א דכריתות גמרא המפטם את השמן. ב)אמ' אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא. יהא איניש רגיל למחוי בריש שתא קרא כרתי סילקא ותמרי. מיכן נהגו בני צרפת לאכול בראש השנה תפוחים אדומים. וכן בפרוונצא אוכלין ענבים לבנים ותאנים לבנים וראש כבש. כל דבר חדש וקל וטוב לסימן טוב לכל ישראל:

שכד. מספר הישר. למה אנו מתפללין בכריעה בראש השנה ויום הכיפורים. לפי שאנו נידונין באותו זמן. ומצינו במלך שהוא נידון בכל יום. שנאמ' לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו (מלכים א ח). ג)ומלך היה מתפלל בכל יום בכריעה. ומניין דכת' ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי' וגו'. קם מכרוע על ברכיו וגו' (מלכים שם). ובראש השנה ויום הכיפורים אנו כמלכים. שאנו נידונין: פ"ר ת"ם:

שכה. ת': גרסי' בברכות פ' אין עומדין. אמ' רב יהודה ד)אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות: יש שפוסקין מיכן שאין להאריך בתפילה לא קרובות ולא סליחות ואין להפסיק סדר תפילות בשביל פיוטין: ורבינו יעקב בר' מאיר פוסק. דבכל י"ח ברכות יכול אדם לחדש בין דברים שהן הודאה ותפילה. בין דברים שהן צרכיו. הואיל ומעין ברכה הוא מחדש. ולא הוי הפסק ברכה כלל. ומותר להאריך בהן כעין קרובות תפילות וסליחות שמסרו לנו רבותי' אנשי השם. ה)מימות שמעון כיפה שיסד סדר של יום הכיפורים. אתן תהלה. ו)ור' אלעזר בירבי קליר שהיה תנא. ויסד קרובות למועדי השנה. ומצינו בכמה מקומות בפיוטין שחולק על תלמוד שלנו באופן של ראש השנה. וחיות אשר הנה. שיסד כף רגל חמש מאות וחמש עשרה ישרה לכסא. ולפי תלמודינו צריך לומר דכף רגל החיות ט"ו פעמים ה'

נוהגין עדיין ישראל לתקוע מר"ח אלול, והלשון לתקוע מר"ח אלול משמע דהתחלה יהיה מר"ח אלול, ומלשון המחבר התקינו חכמים שיהיו תוקעים בר"ח אלול בכל שנה ושנה משמע דרק בר"ח אלול התקינו שיהיו תוקעין, וכן משמע מלשון בעה"מ סוף ר"ה ע"ש וכן הוא בראש סי' י"ד ולכך התקינו חכמים שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה ועיין במנהיג ה' ר"ה אות כ"ד לכך התקינו לתקוע בר"ח אלול בכל שנה ושנה והצרפתים עושים אף משם ואילך אך בטור סי' תקפ"א מסיים וכל החדש כדי לחזהיר את ישראל שיעשו תשובה וכו' ומשמע שכן היתה גירסתו בפדר"א. ועיין בשו"ת משאת בנימין סי' ב'. ב) אמר אביי השתא דאמרת כצ"ל בכריתות ו' ע"א איתא למיכל, וגירסת המחבר גם בכריתות למיחזי כדאיתא בהוריות י"ב ע"א. וכן הוא גירסת הערוך ערך קר ו' בכריתות למיחזי, והטור א"ח סי' תקפ"ג גריס למיכל. ג) ומלך היה מתפלל וכו' ברכות ל"ד ע"ב עיין מדרש בר"ר פל"ט. ד) אל ישאל אדם וכו' ברכות ל"ד ע"א. ה) מימות שמעון כיפה דברים זרים ומתמיהים המה לכאורה לפי מה שהביא המחבר לעיל בה' פסח אות ס"ו ע"ש, ונראה ששם כתב לדעת רש"י ז"ל וכמו שנמצא ג"כ בספר או"ה לרש"י ז"ל כתיבת יד שהבאתי לעיל לשונו, וכאן מביא דעת ר"ת שהיא שלא כדעת רש"י בזה, ושהוא תיקן הפיוט אתן תהלה ולא הי' מעולם מאמין באמונה החדשה, ושהיה כוונתו בכל אשר עשה לש"ש. ו) ור' אליעזר בירבי קליר שהיה תנא וכו' וחיות אשר הנה וכו' עיין תוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה ורגלי החיות וכו' ועיין מהרש"א בח"א שם, ועיין בראש פ"ה דברכות סי' כ"א ובמעדני יו"ט שם ובאו"ז ח"א סי' י"ט וכבר האריכו בענין זה גדולי הראשונים גם אחרוני אחרונים אם שם קליר הוא שם עצם או שם המקרה עיין בערוך ערך קלר ג' ובהג"מ פ"ו מה' תפילה ועיין שב"הל סי' כ"ח שהביא ג"כ דעת ר"ת בענין אמירת הפיוטים עם שינוים קטנים מלשון המחבר ואעיר עליהם לקמן, ועיין בשו"ת זכרון יוסף. ובדברי החכם רוו"ה בענין הפיוטים והפייטנים במחזורים דפוס רעדעלהיים, ובתשובה מאהבה ח"א סי' א', ועיין בטור א"ח סי' ס"ח ובב"ח שם, ובשו"ת הרשב"א סי' תס"ט וז"ל אמרת שיש בארצכם מנהג לומר פיוטין לכבוד חתן או לכבוד ברית מילה וכו' וי"א שמנהג זה אינו הגון מאחר שאנו עוסקין בתפלה אין לנו להפסיק בין הברכות כלל. תשובה, כך המנהג בארצנו לחתונה וכן במועדים. והרמב"ם ז"ל כתב שאין ראוי לעשות כן וכן ודאי יראה לי אלא שמנהג הזה פשט ברוב המקומות וסומכין על מה שייסד הקליר פיוטין ליוצר ולאהבה ולזולת, והקליר אומרים עליו שהוא ר' אלעזר בן ערך שאמרו עליו שהוא תנוי והוא קרוי והוא פיטוי (נראה שהי' גירסתו בוי"ר פ"ל כד דמיך ר"א בן ערך) והנח להם לישראל לנהוג כמו שנהגו וכו' ועיין בשו"ת חות יאיר סי' רל"ח, ובצל"ח על ברכות ל"ד ע"א, ובשו"ת נו"ב מה"ת חא"ח סי' קי"ג, ובהגה מבן המחבר שם אשר השיג על החכם רוו"ה.

מאות. כדתניא בפ"ק דחגיגה. וכן בין כל רקיע ורקיע וכן עוביו של כל רקיע ורקיע. כו'. נמצאו ז' רקיעים וז' אוירים ואויר שמן הרקיע עד רגלי החיות הנשואות לכסא. הרי ט"ו פעמים. ה' מאות. וסיומא דברייתא'. רגלי החיות כנגד כולן. שנ' ורגליהם רגל ישרה. וכך עולה ישרה. ש"ר. ה' מאות. ה"י. ט"ו פעמים. ואני ראיתי בתלמוד ירושלמי. פרק הרואה. ז)א"ר לוי מהארץ ועד לרקיע מהלך ה' מאות שנה. ח)א"ר ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבא סומקא גדול מזה רגל אחד מרגלי החיות מהלך ה' מאות וט"ו שנה. ומה טעם ורגליהם רגל ישרה. רגל אחד מניין יי'ש'ר'ה'. ראה ט)כמה הוא גבוה מעולמו. כו'. ולפי מימרא זו יסד הקליר. כף רגל חמש מאות וחמש עשרה. וכן עיקר: כי רוב דבריו לפי תלמוד ירושלמי. ובימיו היו מקדשין על פי הראייה. ומארץ ישר' היה. מקרית ספר. ותנא היה. וראיות יש. מדאמרינן [כד דמך] ר' אלעזר בר' שמעון פתח עליה ההוא ספרנא. מכל אבקת רוכל. י)דהוה תנא וקרא דרוש ופייטן. בעל קרובות. ודרשות. ופיוטין. ש"מ בימיו היו קרובות. ונראה לי דר' אלעזר קליר הוא ר' אלעזר בר שמעון. כ)שמצינו בפסיקת' שמתחילתו היה מוליך משאות ואוכל מלא התנור פת. פעם אחת כעס עם הסוחרים. והשליכם עם משאם על הגג. ושמא על שם אבילתו נקרא בירבי קליר. ובאותה שעה פייט קרובות הללו. בשעה שהיה משתכר והיה קונה עוגות משכרו. ושוב נעשה תלמיד חכם. ותדע. דבימיו היו מקדשין על פי הראייה. ל)שלא תמצא לעולם בכל פיוטיו קרובה ליום שני של ימים טובים ואותה של יום שני של סוכות. כת' עליה במחזורים ישנים קרובה כעין קלירית: ואחות אשר לך כספת. נעשית ליוצר של יום טוב ראשון של גשם. תדע שמזכיר טל בברכת מחיה המתים. ואילו היה ליום אחרון היה מזכיר גשם. וכל האומ' שהוא עשה אומן שלא קם כמותו אינו אלא טועה.

ועיין ברכי יוסף א"ח סי' קי"ב. ז) א"ר לוי מהארץ וכו' כן בירושלמי ברכות פ"ט ה"א וכן הביאו התוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו' ובשה"ל שם אמר ר' יהושע בן לוי. ח) אמר ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבא סמוקה כן הלשון בירושלמי שם וכן בתוס' חגיגה שם ובשה"ל אמר ר' ברכיה בשם ר' אבוה בשם אבן סומקא. ט) כמה הוא גבוה מעולמו וכו' וכן הוא בירושלמי שם ובשה"ל שם בא וראה כמה הקב"ה גבוה, וכן הוא במדרש בראשית רבה פ"ו ע"ש. י) דהוה תנא וקרא דרוש ופייטן עיין מדרש וי"ר פ"ל, ומדרש חזית פ"ג, ועיין בתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו' ובפסיקתא פסקא כ"ח, ועיין בשה"ל שם דהוי קריי ותנוי קרוב דרוש ופייטן בעל דרישות וקרובות ופיוטין. כ) שמצינו בפסיקתא וכו' ובשה"ל הלשון דמצינו בפסיקתא (פסקא ויהי בשלח) שבתחילה היה מוליך משאות ואוכל מלא תנור פת ופעם אחת הוליך החמורים עם משאם על הגג, ושמעתי שעל שם אבילתו קרוי קלירי ובההיא שעתא פייט קרובות הללו בשעה שהיה משתבר היה קונה עגות בשכריו ושוב נעשה ת"ח. ועיין בפסיקתא הנ"ל ובהערות ותקונים מהרב רש"ב, ועיין מדרש חזית פי' ידיו גלילי זהב, ובאו"ז ח"א סי' י"ט הביא וז"ל דאמר בפסיקתא שבתחילה היה מוליך משאות ואוכל התנור מלא פת ונזדמן לו אליהו ז"ל ועל ידו למד ונעשה ת"ח וכו'. ל) שלא תמצא לעולם וכו' ובשה"ל שם הלשון שלא תמצא בכל פיוטין שלו קרובה ליו"ט שני, ואם תאמר ארחץ בנקיון כפות של יו"ט שני של סוכות, כתוב במחזורים ישנים קלירות זאת אומרין ביו"ט שני, ואחות אשר לך כספתה שעשה הוא ליו"ט ראשון של שמיני עצרת תדע שמזכיר טל בברכת מחיה המתים בטל תחייה להחיותם, ואילו היה ליו"ט אחרון של שמיני עצרת היה מזכיר בגשם נדבות להחיותם. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קפ"ט דפוס ווארשא אש' לפני וז"ל וביום שמחת תורה התפללו אחות אשר לך כשפחה (וצ"ל אשר לך כספתה), ועיין עוד בלקוטים שם ד"ה פרשת עשר תעשר וכו' ועיין תוס' ר"ה כ"ז ע"א ד"ה כמאן וכו' ומה שיסד ר"א הקליר בגשם דשמיני עצרת וכו'. ועיין בתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו' ובימיו מקדשים ע"פ הראייה שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום ראשון, וזה מאז תמהתי על דברי התוס' הנ"ל מהא דכתבו התוס' מגילה כ"ה ע"א ד"ה מפני וכו' קשה להר"ר אלחנן על מה שיסד הקליר בקדושה שאנו אומרים ביום ב' של פסח וכו' דמשמע דפשיטא להו שתיקן הקליר פיוט גם על יום ב' של פסח וא"כ דברי התו' סתרי אהדדי, ונראה דלזה כיון הגרע"א בגה"ש במגילה שם שצוה לעיין בתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו', וכן יקשה על המחבר ושה"ל שהעתיקו משם ר"ת דלא קשי' מיום ב' של סוכות ומשמיני עצרת, ולא תרצו מהא דיום שני של פסח, ואמרתי דלהכי דקדקו התוס' בלשונם בקדושה „שאנו אומרים" דלכאורה המה דברים מיותרים, והיה די לומר בקדושה ביום ב' של פסח, וכוונו דר"א הקליר לא תקן רק על יום ראשון לבד שני מיני פיוטים ואנו אומרים אחד מהם ביום ב' של פסח, ואחר זמן רב ראיתי בברכ"י א"ח סי' קי"ב שתירץ כמו שאמרתי ושמחתי שכוונתי לדעת גדול, וכן ראיתי בתשובה מאהבה ח"א סי' א' שהביא זה בשם ברכ"י ע"ש ועיין מעו"ט פ"ה דברכות אות ה', שעל ידי עוגה נתפקח בשה"ל

וכל אותם פרשיות שבמסכת מגילה. לימים טובים שניים שבכל השנה לא הזכיר בפיוטיו. ואפילו תאמר שלא היה ר' אלעזר בר' שמעון ותאמר שעל ידי עונה נתפקח. בעשותו פתיחת הלב. ואחר היה. מכל מקום יש לך לומר שמקרית ספר היה. ובימיו היה מקדשין על פי הראייה. ובהרבה דברים חולק על תלמוד שלנו. ותופס לו שיטת תלמוד ירושלמי. ותלמד ממנו דבצרכי רבים שרי להאריך באמצע הברכה. ואינו הפסק. הא למדת שבימי התנאים היה. שלא מצינו אמורא בתלמוד מארץ ישר' חולק על תלמוד שלנו באותם דברים שהוא חולק. ועל דא אנא סמיך לומ' פיוטין ויוצר ואופנים וזולתים וקרובות דצרכי ציבור נינהו. כעין רצה. וכל שלש אחרונות דתפילה צרכי רבים נינהו. וכן זכרינו לחיים:

מ) ומבני פריצי עמנו. נתנשאו להעמיד חרון. ונכשלו. ירקב שמם. כי לא ליי' המה:

אך מתוך שראו בהלכות גדולות. נ) אית מרבנן דלא אמרי זוכרינו. ולא קרובות. החזיקו בתרמית: ורבי' חננאל בשלהי אין עומדין. בגמ' העובר לפני התיבה. אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. צרכי יחיד. אבל צרכי רבים שרי. דהא כל שלש אחרונות צרכי רבים נינהו. ועם מה שעבד מבקש מרבו יכול לשאול צרכי חביריו שהן רבים. דהיינו כבוד הרב שרבים צריכין לו. שכן מצינו בעבודה והוראה ושים שלום. כולם צרכי רבים. ועוד אל ישאל אדם צרכיו. ס) כמו אל יתפלל אדם בבית שאין בו חלונות. ע) וכמו אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. שהמשנה לפי דרכה הוציאה עצמה. בעשרה הוא אומר ברכו. פ) וכמו אל יעמוד אדם במקום סכנה. ורוב שבאל. כגון אילו דברים אינן דווקא. ודוק ותשכח: ומכל אילו תלמד שמצוה להרבות בשבחו של מקום: צ) וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסי טוב עלם ור' אליהו הזקן. ועלתה בידם מותר. ומצוה מן המובחר. ומכוין אדם את לבו למקום על ידיהן. ואפי' באמת ואמונה והשכיבנו מותר. ק) שלא כפי' רש"י זקיני שמפרש בפ' מאימתי קורין. אחת ארוכה. אמת ואמונה. ואחת קצרה השכיבנו. לקצר אינו רשאי להאריך. להאריך אינו רשאי לקצר. ושמעתי מאבא מרי זלה"ה. ששמע מרבותיו. ר) כשפייט ר' אלעזר קליר וחיות אשר הנה מרובעות לכסא. ביער היה. וליהטה אש סביבותיו. ומפי רבותיו גאוני לותיר העיד כן. וגם ר' שמעון בר' יצחק הגדול שהיה מלומד בניסים היה אומרם. ש"מ מותר ומצוה. ופ' משנה של אחת ארוכה ואחת קצרה. דפר"ק דברכות. לא כפירש"י. דמוקי לה באמת ואמונה. והשכיבנו. דמאי שנא הני. ומאי אורכא. ומאי קוצרא איכא. ומאי שנא הני מהנך דלעיל. ומאי טע'. אלא ה"פ. בין ארוכה בין קצרה. ואכל ברכה

איתא שעל ידי שכינה נתפקח. מ) ומבני פריצי עמנו וכו' נתנשאו להעמיד חרון ובשה"ל שם הלשון ומבני פריצי עמנו יתנשאו להעמיד חזון (כלישנא דקרא דניאל י"א) ונכשלו ירקב שמם כי לא המה ונשמט תיבת ל"ה בטעות. נ) אית מרבנן דלא אמרי וכו' עיין בה"ג סוף פרק ה' ומהכא לא שבקין רבנן למימר ואפילו זכרנו לחיים במגן לא אמרינ וכש"כ זכור רחמיך וכבוש כעסך במודים לא אמרינן אבל ובספר חיים אמרינן בשים שלום דסליקו להו שמונה עשרה והוה ליה כתחנונים, וכן הביא גם הטור א"ח סימן תקפ"ב בשם ה"ג, ותימה על הב"י שכתב שם וז"ל אבל מה שכתב דלדעת בה"ג אומר בספר חיים בשים שלום משום דסלקא להו י"ח ברכות והוי כאומר תחנונים אחר תפלתו לא ראיתי בשום מקום. וכבר העיר בזה רחיד"א בפירושו למס' סופרים פי"ט, ועיין ברכ"י סי' תקפ"ב. אולם בסי' קי"ב הביא הטור בשם ה"ג דדוקא צרכי יחיד אין לשאול אבל צרכי רבים שרי וכמו שכתבו ההוס' ברכות ל"ד ע"א ד"ה אל וכו' בשם ר"ח ורבינו האי דדוקא ליחיד וכו' וצריך לומר שטעות נפל בדברי הטור סי' קי"ב ותחת ה"ג צ"ל רב האי, ועיין תוס' ע"ז ח' ע"א ד"ה אם בא ועיי' בשה"ל שם ובאו"ז ה' ק"ש אות כ', ובש"ת ש"ת בשם רב האי סי' קנ"א. ס) כמו אל יתפלל וכו' ברכות ל"ד ע"ב. ע) וכמו אל יוציא אדם וכו' שם מ"ט ע"ב. פ) וכמו אל יעמוד וכו' שבת ל"ב ע"א ותענית כ' ע"ב. צ) וכבר נחלקו וכו' נזכר בשה"ל שם ובאו"ז שם ובהג"א פ"א סי' י"ב. ק) שלא כפירש"י זקני וכו' ועיין בגמרא ברכות י"א ע"א ובפירש"י שם ובתוס' ד"ה אחת וכו' וברבינו יונה שם ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סימן קע"ג, קע"ד וסימן קע"ו ובאו"ז הלכות ק"ש אות י"ט ואו"ח סימן ס"ח ובביאורי הגר"א ס"ק מ"ו. ר) כשפייט ר"א קליר וכו' ביער היה וכו' ובשה"ל שם ליתא תיבות „ביער היה" והכי איתא התם שכשפייט ר"א והחיות אשר הנה מרובעות פנים בכסא ליהטה

שלש ראשונות עיין אוצה"ג ברכות ח"ג 42.
באמת ויציב — המקור בספר חסידים סי' רנח; הערות ראבי"ה ח"א 71.

וברכה קאי. ועל הראשונות פי' כן. כדאמ' ס) אחת בתולות ואחת בעולות. מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך. דההיא משנה היינו ברכת מצות ופירות. ת) כדמפרש בתוספתא דברכות. כלומר הני בין ארוכות ובין קצרות. אבל איכא אחריני. שאמרו לקצר. לפיכך אינו רשאי להאריך. להאריך אינו רשאי לקצר. כגון ברכת (המינות) [המצות]. וברכת הפירות. כדמפ' בתוס' דברכו'. וה"פ דמתני'. בשחר מברך שתים לפניה ושתים לאחריה. אחת ארוכה ואחת קצרה. בין ארוכה בין קצרה. כל ברכה וברכה. והוה ליה למימר אחת ארוכות ואחת קצרות. אלא דהוה משמע דהנך בין ארוכות בין קצרות. הא כל שארא לא. דאיכא נמי דרשאין לקצר ולהאריך. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. פי' שאמרו חכמים לקצר כגון בברכת (המינות) [המצות] וברכת הפירות. והנהו דמני בתוספת'. ולחתום ולשוח מיפרשי נמי התם. אבל במקום שתקנו ארוכה וקצרה אינו בכלל שאמרו להאריך ושאמרו לקצר. והכי אתי פי' מתני' שפיר. אבל לפי' רש"י זקיני שמפר' אחת ארוכה. אמת ואמונה. ואחת קצרה. השכיבנו. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. לקצר אינו רשאי להאריך. הייני רישא. והוה ליה למימר ארוכה לא יעשה קצרה. קצרה לא יעשה ארוכה. ועוד מאי שנא הני משל שחר לפניה. ומאי טעמ'. ועוד דלא מדכר להו בתוספתא. ובשביל שהוזכרו במשנה לא היה נמנע מלהזכירם בתוספת'. ועוד כמה ארוכות ומקצרין וכמה קצרות ומאריכין. ראייה לדבר קדיש שאחר צידוק הדין שנהגו להוסיף בו דברים. כגון בעלמא דהוא עתיד כו'. ובסופו כו'. דאיתמרן כו'. ס) ומנהג הלכה היא: ת"ם:

שכו. ב) **ובתשובות** הגאונים כך הושב. ולשאול אדם צרכיו בשלש ראשונות ובשלש אחרונות ולומר זכרינו לחיים במגן. ממנהג אתם עושי'. מה הויא מנהג ישיבה שאנן שואלין במגן. זכרינו. ובמודים. וכתוב לחיים. ובשים שלום. בספר חיים. מראש השנה ועד יום הכיפורים. ואם כדאמ' רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. הלכה הואי. אנו עושין שלא כהלכה. ואי איפשר לשאול. אלא כך הוא ואין אנו חלוקי' על הלכה זו. אלא כך הוא טעמ'. כשא' רב יהודה אל ישאל כו'. בצרכי יחיד. כגון יחיד שיש לו לבקש דבר שצריך. וכמה שאמרו חכמים ג) נחום המדי אומ' שואל אדם צרכיו בשומע תפילה. בצרכי יחיד. ושוב אמרו חכמים. וחכמים אומרי' לא כדברי זה. ופסיק הילכת' בשומע תפילה. ומסיק אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה. היה לו חולה בתוך ביתו אומרי' בברכת

האש סביביו ומפי רבותיו גאוני לותיר שמע כן וגם ר' שמעון הגדול שהיה מלומד בנסים היה אומרה בכל יום וגם רבינו סעדיה שמפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העבור פירוש שמצות ומותר וכו' ע"ש. ס) אחת בתולות וכו' עיין יבמות מ"א ע"א ברכת מצות וכו' כצ"ל. ת) כדמפרש בתוספתא דברכות (פ"א) כלומר הני כצ"ל ובשה"ל שם איתא בתוספתא דברכות וירושלמי כלומר הני וכו' מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך פירש בברכת המזון אות מבראשית וכו' וכן כתב למעלה מזה וז"ל ועל דא אנא סמיך לומר פיוטין ויוצרות וזולתות ואופנים ולא (כמו) אות מבראשית כצ"ל הוכתרה כאשר אפרש לפנים, וכוונתו למה שכתב לקמן וז"ל שמברכין על הפירות ועל המצוות ברכת המזון וברכה אחרונה של זימון הא למדת שאין אומרים אות מבראשית, ועיין באו"ז ה' ק"ש אות כ' היה אומר ר"ת שאין לומר אות מבראשית הוכתרה בברכת הזן וכו' ועיין בהג"א פ"א דברכות ושפיר אומר אות מבראשית הוכתרה, ובאגודה פ"א דברכות יש שלא רצו לומר אות מבראשית הוכתרה מכאן נראה לר"י דיכולים לאומרו דהא דאמרינן בתוספתא ברכת זימון אין להאריך היינו נברך שאכלנו אבל בברכת המזון יכול להאריך ע"ש. (ואות מבראשית הוכתרה הוא פיוט לר' מאיר הכהן לברכת המזון בשבת נשואין. עיין צונץ ליטעראטורגעש. צד קנ"ג). והובא לקמן במח"ו סי' תצ"ז. ס) ומנהג הלכה היא עיין בספר חסידים סי' קי"ד המשנה מנהג ראשונים כמו פיוטים וקרוב"ץ שהנהיגו לומר קרוב"ץ הקליר ואמר קרובץ אחרים אחרות עובר משום אל תשיג גבול עולם אשר עשו אבותיך לא תשיג גבול ריעך אשר גבלו ראשונים, ע"כ, ועיין שם סי' רנ"ח. ועיין שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ר"ץ, ובשו"ת שער אפרים א"ח סי' י"ג. ב) ובתשובות הגאונים כך הושב וכו' עיין בשערי תשובה סי' קנ"א לרבינו האי וששאלתם הא דאמר רב יהודה אל ישאל אדם וכו' וראי' לדבר שלא אמר אין שואלין אלא אל ישאל אדם כגון יחיד וכו'. ג) נחום המדי אומר וכו' ע"ז ז' ע"ב. לפרנסת

בביאור אות א, קרובץ, אחרים, כצ"ל, (ותיבת אחרות — נמחקת).
סי' שכו, עיין תשוה"ג תשו' 81.

חולים. לפרנסה (או) [אומר] בברכת פרנסה. וכשאמ׳ רב יהודה אל ישאל כו׳. כגון זה. וראייה לדבר. שלא אמ׳ רב יהודה אין שואלין. אלא [אל] ישאל אדם. ביחיד. שיש לו צריך. כגון חולה. וצריך לפרנסה. שהן צרכי יחיד. אבל צרכי ציבור. כגון זכרינו שכל ישר׳ צריכין לה שואלין. ולא קשיא על דרב יהודה . וכל שכן שבין ראש השנה ליום הכיפורים. שמותר לשאול כל צרכיו ושעה צריכה לכך: ע״כ:

שכז. מי שטעה ולא אמ׳ זכרינו. ומי כמוך. וכתוב לחיים. בספר חיים. אינו חוזר בו. אם סיים הברכה: ד)אבל על המלך הקדוש. והמלך המשפט. חוזר אעפ״י שסיים הברכה. ואמרי׳ בברכו׳. ה)כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו. ודווקא באלה שהם ממטבע חכמים אבל באינך שאינן אלא תקנת רבנן סבוראי לא: לפיכך אנו אומרי׳ זכרינו במגן לפי׳ שמצינו זכירה באבות. דכת׳ זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב. (דברים ט). לכך אנו אומרי׳ זכירה בזכירה:

שכח. זכרינו לחיים. רבונו של עולם זכרינו לחיי העולם הבא. שכולו חיים. אל מלך חפץ בחיים. כד״א אמר אליהם חי אני נאם [אדני] ה׳ אם אחפץ במות (המת) [הרשע] (יחזקאל לג). וכת׳ ובחרת בחיים (דברים ל). וכותבינו בספר חיים טובים. בספר של צדיקים לעולם הבא שהן טובים. כדכת׳ כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעיה ד). למענך אלהים חיים. שאתה חי לעולם. מלך עוזר. עונה לזכרינו. כלומ׳ רבונו של עולם זכור לנו אותו עוזר שאמרת לאברהם כד״א כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו (תהלים קה) ומושיע לישר׳. כד״א ויושע יי׳ ביום ההוא (שמות יד). ומגן לאברהם. כדכת׳ אנכי מגן לך (בראשית טו): ועוד מצינו בזכירה חיים. כמא דאתמר ו)ובשוב רשע מרשעתו ועשה צדק לא תזכרנה לו הרעות אשר עשה בצדקו אשר עשה יחיה: האומ׳ זכרינו לחיים טובים. וכתבינו בספר חיים טובים. הרי זה פיקח ונשתכר. צא ולמד. ממעשה פילגש בגבעה. ז)שלא ביחנו מה אירע להם. ועד כאן לא אמרו חכמים ניבעי רחמי אחיי. דכי יהיב רחמנא חיי לשיבעא הוא דיהיב. אלא כך אמרו. ח)ניבעי רחמי אכפנא. דכי יהיב רחמנא שיבעא לחיי הוא דיהיב. וזהו ט)שפירשו חכמים בשנות חיים. מפני אריכות ימים. שאילו מפני דרשה לא הוצרך הכת׳ לשנות: ושלא נהגו לומר כך. כסבורים הואיל ועת רצון הוא. אין הקב״ה נותן מתנה לחצאין: כ״פ רת״ם: ורי״ש פי׳ כי אין צריך להזכיר טובים. כי בתחילה יש לשאל חיים סתמא. ובברכת הודאה וכתוב לחיים טובי׳. ובברכת השלום יאמר לחיים טובים ולשלום. כי לעולם ישאל אדם מעט מעט. ולהוסיף: וכן מצינו בפ׳ חלק. י)למה דוד דומה לסוחר: כו׳: מי כמוך אב הרחמן. שקראת לנו בנים. כד״א הבן יקיר לי אפרים. וגו׳. רחם ארחמנו נאם יי׳ (ירמיה לא). זוכר יצוריו. בריותיו. ברחמים. כד״א ויזכור כי בשר המה רוח הולך לא ישוב (תהלים עח). וכת׳ למעלה מפסוק זה. והוא רחום יכפר עון וגו׳. ונאמן אתה להחיות מתים. שנ׳ חדשי׳ לבקרים רבה אמונתך (איכה ג). וכת׳ [יחיו] מתיך נבלתי יקומון (ישעיה כו):

מיושבים לפני ר׳:

ובכן תן פחדך. כ)ובכן שם הוא. שהאותיות שלו עולות למיניין אנ״י וה״ו. או למיניין אנ״א יהו״ה. שהחשבון עולה ע״ח. ובכן תן פחדך. אני והוא. תן פחדך. ובכן

אומר כצ״ל, אלא אל ישאל כצ״ל. ד) אבל המלך הקדוש וכו׳ עיין ברכות י״ב ע״ב והלכתא כרבה, ובתוס׳ שם והלכתא וכו׳ ועיין ל״ד ע״א ד״ה אמצעיות וכו׳. ה) כל המשנה ממטבע וכו׳ ברכות מ׳ ע״ב. ו) ובשוב רשע וגו׳ לא נמצא פסוק זה כצורתו שהביא המחבר כאן. ז) שלא ביחנו מה אירע להם עיין יומא ע״ג ע״ב, ושבועות ל״ה ע״ב. ח) נבעי רחמי אכפנא וכו׳ תענית ח׳ ע״ב. ט) שפירשו חכמים בשנות חיים וכו׳ יומא ע״א ע״א. י) למה דוד דומה לסוחר וכו׳. סנהדרין ק״ז ע״א, ועיין במדרש וי״ר פ״ה. כ) ובכן שם הוא וכו׳ כן הוא ג״כ בשה״ל סי׳ רפ״ו ובתניא רבתי סי׳ ע״ג ושם

תן כבוד. אנא יי׳ תן כבוד. אני והו. מפורש בספר יצירה: ומאותו ג׳ מקראות הכתובים
בויהי בשלח. ויסע. ויבא. ויט. הם מתפרשים שמות המפורשין ע״ב. על כל מעשיך. על
ישר׳ שנקרא מעשה. כד״א ישמח ישר׳ בעושיו (תהלים קמט). וייראוך וישמרו תורתך
ומצותיך. כמו פחדו בציון חטאים (ישעיה לג). שיחזרו בתשובה. ואמ׳ ואימתך על כל
מה שבראת. כדי שייראוך. על ישר׳ שנקראו ברואים. כד״א כל הנקרא בשמי ולכבודי
בראתיו (ישעיה מג). וגו׳. כל הנקרא בשמו של הקב״ה מעלה עליו הכת׳ כאילו נעשה
שותף להקב״ה במעשה בראשית: שנ׳ ויצר. ויברא. ויעש. ואין לך אומה ולשון שמכבדין
שמו של הק׳ כישר׳. ויעשו כלם אגודה. כמו שורה. שיחדין כלם ביחד לבם לעשות
רצונך בלבב שלם. לפי שיהיו זוכין לחיי העולם הבא ותשוב אותם לארצם: כמה שידענו
יי׳ אלהינו. שאנו יודעין שלפניך היכולת והשלטנות להוציאנו מגלות זה שהעוז בידך
וגבורה בימינך. כד״א תעז ידך תרום ימינך (תהלים פט). ושמך נורא על כל מה שבראת.
על ישר׳. כד״א נשאתי אמיך אפונה (תהלים פח): ובכן ששמך נורא על ישר׳ תן כבוד
יי׳ לעמך. כד״א. כבוד הלבנון אליך יבא (ישעיה ס). וכת׳ ואביא אתכם אל ארצכם.
וכת׳ ולתתך עליון. וגו׳ (דברים כו). תהילה ליריאך. תחת אבל מעטה תהילה (ישעיה סא).
וכת׳ לתהלה ולשם ולתפארת (דברים כו). ותקוה לדורשיך. ותן תקוה לאותם דורשים
שאמרת כה אמר יי׳ לבית ישראל דרשוני וחיו (עמוס ה). ופתחון פה למייחלים לך.
כד״א ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישר׳ ולך אתן פתחון פה בתוכם (יחזקאל כט). וגו׳.
שמחה לארצך וששון לעירך. כד״א ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה (תהלים מח).
וכת׳ הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש וגו׳ (ישעיה סה). וצמיחת קרן. דוד
שנשמח בקרן יחזירהו במקומו. ועריכת נר לבן ישי משיחך. כד״א שם אצמיח קרן לדוד
(עבדי). ערכתי נר למשיחי (תהלים קלב). וגו׳. במהרה בימינו ואל תאחר: ואז צדיקים יראו
וישמחו. פסוק הוא. אז צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך (שם קמ). וכת׳ ויראו צדיקים
וייראו ועליו ישחקו (תהלים נב). וישרים. צדיקים. וחסידים ברינה יגילו. כד״א. יעלזו
חסידים בכבוד (תהלים קמט). וכת׳ יראי ה׳ הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו (שם כב). וכת׳
יראו צדיקים וישמחו (איוב כב). יהללו (את) יי׳ דרשיו (תהלים כב). וגו׳. ועולתה. מלכות
הרשעה שכולה עולה. תקפץ פיה. כד״א יקפצו מלכים פיהם (ישעיה מב). כי כל
הרשעה. מלכות הרשעה. פסוק הוא. וכל עולה קפצה פיה (תהלים קז). כעשן תכלה.
כד״א ואיבי יי׳ כלו (שם לז). וכת׳ לילה ויומם לא תכבה (ישעיה לד). ענשם זה. כי
תעביר ממשלת זדון. מלכות הרשעה. ותמלוך. כד״א ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל
(יחזקאל כט). וכת׳ יהיה יי׳ אחד ושמו אחד (זכריה יד). אתה בחרתנו מכל העמים. כד״א
מ)כי בחר יי׳ ביעקב. וכת׳ ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ). ורוממתנו. כדכ׳ ונתנך
יי׳ אלהיך עליון על כל גויי הארץ (דברים כח): יעלה ויבא. כנגד מה שאמר דוד. אם
לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי (תהלים קלז). וזה כנגד זכרון
ירושלים. ויבא. כנגד זכרון משיח בן דוד. כד״א אשרי המחכה ויגיע לימים (דניאל יב).
וגו׳. נ)וכת׳ באותה פרשה זכרון. ויראה. כנגד זכרון אבותינו. וזהו יצחק. כד״א אשר
נשבעת לאבותינו מימי קדם (מיכה ז). ובעקידתו כת׳. ויקרא אברהם שם המקום ההוא

הערותי מש״כ הרד״א ע״ז. ועיין בשערי תשובה סי׳ רצ״ז תשובה לרבינו האי וז״ל וששאלתם בתפלת
ר״ה כמה אינון ובכן ובכן תקונא דא דפרישו רבנן קדמאי והיינו בתקיעתא דרב דאתא רב וחידש לון,
ובכן ובכן ובכן אתתקינו תלתא ולא יתיר, ומאן דאמר יתיר טעות וכו׳ והני תלתא אית בהו מלין
טמירין דאתמסרו לחכימין, ואתון לחזנין אזהירו לון דלא למימר יתיר ולא אתחזי לון. ל) ואיבי ה׳
כלו הכוונה על פסוק תהלים ל״ז ואיבי ה׳ כיקר כרים כלו בעשן כלו וקיצר לשון הכתוב שם. אך
היה לו לגרוס בעשן כלשון הכתוב, וכדאיתא בסדורי הספרדים. מ) כי בחר ה׳ ביעקב הוא ע״ש הכתוב
כי בחר ה׳ בציון תהלים קל״ב, ושם קל״ה כי יעקב בחר לו יה. נ) וכתיב באותה פרשה זכרון וכן

בביאור אות כ, יש להוסיף: ומקור הדברים בזהר בשלח נב. וזו ראיה ברורה על קדמות
ספר הזהר.

י״י יראה אשר יאמר היום בהר י״י יראה (בראשית כב). כלומ׳ יראה זכרון עקידתו לעולם שיעמד זכותו לבניו. והיינו דכת׳ כי נשבעתי (שם). ויזכר. כנגד זכרונינו ופקדונינו כד״א זכרני י״י ברצון עמך פקדני בישועתך (תהלים קו). וישמע כדכת׳ ויקשב י״י וישמע ויכתב ספר זכרון. וגו׳ (מלאכי ג): והנשא על כל הארץ ביקרך. שהארץ שלך היא. כד״א כי לי כל הארץ (שמות יט). והופע בהדר גאון עוזך. והגה בהדר גאון. בית המקדש שנקרא גאון. כד״א נשבע י״י בגאון יעקב (עמוס ח). וכת׳ מציון מכלל יפי אלהים הופיע (תהלים נ): על כל יושבי תבל ארצך. כד״א כל ישבי תבל ושכני ארץ. וגו׳ (ישעיה יח). מלך ומלכותו בכל משלה. כד״א. והיה י״י למלך על כל הארץ (זכריה יד): והשיאנו כד״א תשא ובאת אל המקום אשר יבחר י״י (דברים יב). את ברכת מועדיך. כד״א איש כמתנת ידו כברכת י״י וגו׳ (דברים טז). והשיאנו כמו והזכירנו. כגון ישא פרעה את ראשך (בראשית מ). ס)דמתרג׳ ידכרינך פרעה ית רישיך: מפי ר׳ משה בר ישעיה: החבר ר׳ יעקב נזיר אין מתפלל בזה היום והשיאנו. ושאלתי ממנו מה טעם. והשיבני. מפני שאין מקריבין בראש השנה חגיגה כי אם בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות. כד״א שלש פעמים בשנה (שמות כג). וכת׳ איש כמתנת ידו כברכת וגו׳ (דברים טז): וברכת היכן. השיאנו. אבל ראש השנה דלא כת׳ ברכת חגיגה לא אמרינן ליה להשיאנו: ולי נר׳ דסדר תפילו׳ הוא מונה. כלומ׳ יהי רצון מלפניך שתשיאנו ברכת מועדיך האחרים. ולא אראש השנה קאי: כ״ש אב״ן:

וקדשינו במצותיך. כד״א והתקדשתם והייתם קדשים (ויקרא יא). ושבעינו מרב טוב הצפון והטמון ליריאיך לחיי העולם הבא. כד״א מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך (תהלים לא). וטהר לבינו. שיהא לבינו אמת וטהר נגדך. כד״א וזרקתי עליכם מים טהורים (יחזקאל לו). וכת׳ והסרתי את לב האבן מבשרכם. ואת רוחי אתן בקרבכם (שם). כי אתה אלהים אמת ודברך מלכנו אמת וקיים לעד. שטבעו חכמים בראש השנה סמכו על מה ע)ששנינו בפסיק׳. בפרש׳ החדש השביעי. כך פתח ר׳ תנחומ׳. לעולם י״י דברך נצב בשמים. לדור ודור אמונתך (תהלים קיט). מהו לעולם י״י. אלא אמ׳ דוד לפני הק׳ רבונו של עולם. אין אתה בא עלינו בדין אלא במדת הרחמים. שאילולי כך לא היינו יכולין לעמוד לפניך אפילו שעה אחת. אלהים אינו אומ׳ כאן. אלא י״י. בה אתה דנינו. באותה מידה של רחמים. בי״י. שנ׳ י״י י״י אל רחום וחנון (שמות לד). ולא לנו בלבד. אלא אף לאדם הראשון יציר כפיך. אילולי ששיתפתה מדת רחמיך בשעה שדנת אותו לא היה עומד שעה אחת. וכשם שדנת אותו ברחמים כך התניתה עמו שאתה דן את בניו ברחמים. וזה דברך נצב. קיים דברך שהתניתה עם אדם הראשון. מה כת׳ אחריו למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך (תהלים קיט). מכאן אתה למד שכל שלש תיבות האלה בהגדה זו. וביום הדין. ודברך. דאמרי׳ כת׳ במקרא לעולם י״י דברך אמת. הוא אמונתך שבמקרא. וקיים זהו נצב. לעד. זהו לעולם. וכן אנו מודים לפני הק׳. רבונו של עולם דבר זה ברור לנו שתתנהג עמנו במדת הרחמים. כי דברך שהבטחתה לאדם הראשון שתדין דורות הבאים ברחמים אמת הוא. ולעלמי עד קיים יהיה. ותביט לרחמינו ולצדקינו במשפט:

שכט. מפני חטאינו. לכך מזכירין בכאן קרבנות מוסף. שהמוסף עצמו קרבן. ואין נכון לומר. ואין אנו יכולין לעלות ולראות. שלא נתחייבו בעולה ראייה אלא בג׳ רגלים בלבד: אלא יאמר ואין אנו יכולין לעשות חובותינו. כו׳: בבית

כתב לעיל סי׳ רל״א ועיין במש״כ שם אות צ׳. ס) דמתרגם ידכרינך פרעה ית רישיך לפנינו בבראשית מ׳ מתרגם יעדי פרעה ית רישך מינך, רק על המקרא השני וישא את ראש וגו׳ מתרגם ואידכר ית ראש וכו׳.

הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. כד"א השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר יי׳ (דברים יב). מלך רחמן שתשוב אותנו לארץ ותרחם עלינו. ותגדל כבודו. של בית המקדש. כד"א גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (חגי ב). והופע והנשא עלינו לעיני כל חי. בגלוי. כד"א שבתי לירושלם ברחמים (זכריה א). וכת׳ ושב יי׳ אלהיך את שבותך וגו׳ (דברים ל). וקרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. כד"א ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעי׳ יא):

של. עלינו לשבח. עלינו ליתן שבח ותהילה. לאדון הכל. להק׳ שנתן את התורה שנ׳ בו אדון הכל. כד"א הנה ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג). ולתת תהילה ליוצר בראשית בשביל ישר׳ שנ׳ בהן קדש ישר׳ ליי׳ ראשית תבואתה (ירמיה ב). שלא עשאנו כגויי הארצות. ולא שמנו כמשפחות האדמה. כד"א והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן (יחזקאל כ). שלא שם חלקנו וגורלינו ככל המונם. כד"א ופן תשא עיניך השמימה. וגו׳. אשר חלק יי׳ אלהיך אתם לכל העמים וגו׳ (דברים ד). וכת׳ בל אסיך נסכיהם מדם. ובל אשא את שמותם על שפתי. וכת׳ בתריה יי׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי (תהלים טז). (א) כד"א ומתפללים לאל לא יושיע. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. כד"א אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (ישעיה מח). ומושב יקרו. שבמקום מרום כסא שם הולכת לפניו תפילתינו. כד"א כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמיה יז). והוא אלהינו ואין עוד אחר. כד"א יי׳ אלהינו יי׳ אחד (דברים י): על כן נקוה לך יי׳ אלהינו. כד"א קוה קויתי (אל) יי׳ ויט אלי וישמע שועתי (תהלים מ). לראות מהרה בתפארת עוזך. כמו שכתוב כי עין בעין יראו בשוב יי׳ (את) ציון (ישעיה נב). להעביר גילולים מן הארץ. מחשבות לבם הרע. כד"א גילולי לבכם. והאלילים ע"ז. כרות יכרתון. כד"א ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו (ישעיה ב). וכת׳ (וגם) ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ (זכריה יג) לתקן עולם במלכות שדי. במלכות [פ] מי שאמ׳ לעולם דיי. וכן הוא אומ׳ וארא אל אברהם וגו׳. באל שדי (שמות ו). שהיה מרחיב בתחילה עד מאד. עד שאמר לו הק׳ דיי. וכל בני בשר יקראו לשמך. וזה שאמ׳ הכת׳ כל אשר יקרא בשם יי׳ ימלט (יואל ג). אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יי׳ (צפניה ג). יכירו וידעו כל יושבי תבל. שאתה אלהים אמת: לא הביט און ביעקב. כנגד להעביר גילולים מן הארץ. וכת׳ והסרתי את לב האבן מבשרכם. ורוח חדשה אתן בקרבכם (יחזקאל לו). כי ליי׳ המלוכה. כנגד ואנו כורעים ומשתחוים. שאו שערים. כנגד לתקן עולם. כלומ׳ שאו שערים ראשיכם הרבה שמלך הכבוד בא לכאן. שלו אין מספיקין שמים. כד"א הנה השמים ושמי שמים לא יכלכלוך (מלכים א ח). וזהו שאמ׳ למעלה שדי. שדיי. שהיה [ע] מצמצם שכינתו על הכפרת. בין הכרובים טפח: שפוסקין כתובין כאן ג׳ מדברי תורה וג׳ מדברי נביאים וג׳ מדברי כתובים. כנגד ט׳ תקיעת שבראש השנה. ועוד פסוק אחר מן החומש יותר. ובו יש י׳ פסוקים כנגד ל׳ שברים. ותקיעות קשר"ק קש"ק קר"ק. קש"ק ג׳ פעמים שהרי יש כאן בין שברים לתקיעות י"ב. וקר"ק ג׳

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) נמחק בכונה.

ע) ששנינו בפסיקתא רבתי פ"מ. פ) מי שאמר לעולם דיי וכו׳ שהי׳ מרחיב וכו׳ עיין מדרש בר"ר פרשה מ"ו וצ"ב ושם הביא המת"כ גירסת רש"י מי שאמר לעולמו די וכו׳ וכן הביא רש"י בפירושו על התורה (מקץ מ"ג) ומדרשו מי שאמר לעולם די וכו׳ ובתנחומא פ׳ מקץ מי שאמר לשמים וארץ די יאמר ליסורי די לפי שכשברא הקב"ה השמים והארץ היו נמתחים והולכים עד שאמר להן הקב"ה די וכו׳ ועיין חגיגה י"ב ע"א והיינו דאמר ר"ל וכו׳ ובפדר"א פ"ג והיו מותחין והולכין וכו׳ ועיין בביאור הרד"ל שם אות מ"ח.

פעמים הרי ט׳. וקש״ק ג׳ פעמים הרי כאן י״ח. בין קש״ק וקר״ק וקשר״ק י״ב. הרי ל׳ תקיעות. ושברים: קשר״ק: מצאתי בסדר ישן:

שלא. העם נהגו לומר עד תמלוך בכבוד. ואחרי כן מתחילין התקיעתא של פיוטין. אבל רבינו יצחק הלוי מ״כ תיקן לסיים הפסוקים קודם שיתחיל התקיעתא. כי בתקיעתא אינם כתובים המקראות כסדר של תורה ושל נביאים ושל כתובים. ונראין דבריו שחובין הן בשליח ציבור לאומרן כשאר תפילה. ועליו אני אומ׳ מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ואילו ואילו מודים שצריך להתחיל לשליח ציבור סדר תפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה קודם שיתחיל הפיוט שתיקנו אחרונים להוסיף בשבחו של מקום. ובאמצע תפילה קודם חתימה יסדר תפילתו ושבחו של מקום מלכיות בסדר מלכיות. זכרונות בזכרונות. שופרות בשופרות. שכל עצמן של פייטים לא יסדו פיוטם כי אם לאומרן באמצע׳ ברכה. כל אחת ואחת מעיניינה. כמו שנמצא באגדה (ישעי׳ כו) יספת לגוי י״י. הוספת לנו ימים טובים. הוסיפו לך להרבות שבחות ותפילות. ולאחר שתיקנו אנשי כנסת הגדולה סדר תפילה של כל הימים. באו אחרונים ותיקנו לצחצה לשונם בשבחו של מקום ותיקנו על כל תפילה שבחו של מקום לכל אחת ואחת מעיניינה. ולפיכך כי תקנו אנשי כנסת הגדולה לומר מלכיות זכרונות ושופרות באו הפייטים להוסיף בשבחו של מקום סדר מלכיות במלכיות. זכרונות בזכרונות. שופרות בשופרות: והבא לפטפט (ולוחזה) לנגס לבו בהוראה לסתור מעשה קדמונים אין זה כי אם ככסיל בחשך הולך. היאך יפתח שליח ציבור. בפיוט מלכיות ועדיין לא פתח בתפילת מלכיות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה: ולדברי השוטים שכך בודים מלבם לחדש דבר (דבר) תיפלות. מה ראה ר׳ אלעזר קליר שיסד הטל והגשם בחתימת מחייה המתים. לימרנהו קודם התחלת ברכה. וכן אזרח בט חוץ. שיסד במכניע זדים. בפורים. לימרנהו קודם ברכה. ואם יאמר היאך מתחבר הפיוט לתפילה. תשובתו בצידו. היאך מתחבר למושיע ומגן. בדעתו אביעה חידות. וכן בכל שאר פיוטים. אלא שליח ציבור ישאל צרכי ציבור ויפתח בשבחו של מקום. והפייט נזהר בחתימת שבחו ותפילתו. שסיימו וחתימתו מעין חתימת הברכה. ואילו התקיעות לימרנהו בחתימת ברכה. כי חתימת הפיוט מעין חתימת הברכה. כמו ירומם וימלוך: אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו כו׳. למשפט יזכור. אלהינו ואלהי אבותינו זכרינו. כו׳. קול קורא בשופר. אלהינו ואלהי אבותינו תקע. כו׳: וכן כולן. ועל כן צריך לומר תחילה סדר מלכיות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה שזה עיקר וזה תוספת שבח. שניתוסף לאומרה בחתימתה. ובאמצעם יאמר סדר של פיוטים. וראייה לדבר גם מאנשי כנסת הגדולה. ושתיקנו לומר סליחות בחתימת כי אל מלך מוחל וסולח אתה. הא למדת. כל צריכין הנשאלין אין נשאלין כי אם בברכה מעיניינה. וכן יחיד אם צריך לרפואה ישאל ברופא חולים. וכן לפרנסה. ומה חטאו אילו תקיעות ומה נשתנו משאר פיוטים שכולן נשאלין באמצע ברכה ואילו נשאלין קודם ברכה. רוחות נשתנו ודיעות. ומטים ארחות. והולכי עקלקלות. ומנהג ראשונים עיקר. וכן היה נוהג רבינו יצחק בר׳ יהודה. ואחריו ר׳ יצחק לוי. ורבי׳ ר׳ אלעזר: ומטים אורח סלולה. להג הרבה יגיעת בשר. וצריכין להתייסר. כעכס לאויל מוסר. והדבר ביד נמסר. מפי אדון ושר. ועוקר דבר וחסר. צריך לבלום פיו באפסר. שלא יבטל דבר מלך וטפסר. ולחזור בו מקבל עליו באיסר. לחיים ולשלום יתבשר:

שלב. כך מצאתי: אתה זוכר מעשה עולם. מעשה בראשית. ופוקד כל יצורי קדם. לפניך. כמו שמפורש במזמור. חקרתני ותדע. אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק (תהלים קלט). וכן כל המזמור. אתה זוכר כל המפעל וגם כל היצור לא נכחד ממך. כד״א באותו מזמור. לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות

ארץ: זה היום תחילת מעשיך. הא דאמרי' בראש השנה ק)כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך. כמאן כר' אליעזר. קשה. וכי תקון רבנן דלא כהילכתא. דהא קיימ' לן שרי אליעזר שמותי הוא. ר)כדא' בהזהב. שבירכוהו. אינמי שמתי הוא. מתלמידי שמאי. כדפי' ר"ת. ומוכח ממסכת תרומות ירושלמי ומביצה ירושלמי. דפריך בההיא דר' אליעזר דעומד אדם על המוקצה כו'. ור' אליעזר ולאו שמתי הוא. ויש לומ' לפרש"י שפי' שמותי הוא. שנידוהו. הא דבתשרי נברא העולם אמרה קודם שנידוהו. וההיא דפ"ק דנידה. דר' אליעזר או' ד' נשים דיין שעתן. לר"ת קשה. דפליג אשמאי רביה. ודחינן דאמ' לך ר' אליעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה. מיהו קשה מירושלמי דנרים שמתי הוא. מנא ליה הא. אלימא דר' אליעזר תלמיד רבן יוחנן בן זכאי. דהוא תלמיד שמאי. הכי נמי הוה מתלמידי הילל. ש)דא' בפ"ב דאבות (דר' נתן). רבן יוחנן בן זכאי קיבל מהילל ומשמאי: נמגום: ויש לומ' לר"ת נמי אמרה ר' אליעזר קודם שלמד לפני רבן יוחנן בן זכאי: גו': ועל המדינות בו יאמר דיניהו. איזו לחרב כו'. כמו שמפרש ביחזקאל. בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל ונטיתי ידי עליה ושברתי לה מטה לחם והשלחתי בה רעב והכרתי ממנה אדם ובהמה. והיו שלשת האנשים האלה בתוכה. נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם נאם אדני ה' (יחזקאל יד). וכל הפרשה: תחבלותיו. מחשבותיו. ובן אדם יתאמץ בך. כד"א תהי ידך על איש ימינך על בן אדם אמצת לך (תהלים פ). וגם את נח באהבה זכרת. ויזכור אלהים את נח (בראשית ח). ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים. וישוכו המים (שם). על כן זכרונו של נח בא לפניך יי' אלהינו להרבות זרעו. כד"א והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כח). וצאצאיו. וזרעו ישר' שנ' בהם והיה מספר בני ישר' וגו' (הושע ב). ותראה לפניך. אשר יאמר היום בהר יי' יראה (בראשית כב). ברית ראשונים. אברהם יצחק ויעקב: זוכר הברית של אברהם:

שלג. אתה נגלית. כד"א וישכן כבוד יי' על הר סיני (שמות כד). על הר קדשך לדבר עמם. בעבור ישמע (ישמע) העם וגו' (שם יט). מן השמים השמעתם קולך. מן השמים השמיעך את קלו (דברים ד). ונגלית עליהם בערפלי טוהר. כד"א ותחת רגליו. וגו' (שמות כד). וכעצם השמים לטוהר. כלומר בערפלי טוהר נתת להם את התורה. גם כל העולם חל מלפניך. ותגעש ותרעש הארץ (תהלים יח). וכת' מלפני אדון חולי ארץ (שם קיד). ובריו' בראשית חרדו ממך. ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט). ודברות קדשך. עשרת הדברות: יי' בקול שופר. יי' מדת רחמים. כי חק לישר' הוא משפט לאלהי יעקב. שיהא כל העולם דן ביום הדין הזה הגדול והנורא. יתקע בשופר גדול (ישעיה כז). דשלשה שופרות הן לעתיד לבא. אחד להחיות מתים. כד"א בפתחי את קברותיכם (יחזקאל לז). ואחר לכינוס גליות. ובאו האבדים בארץ אשור (ישעיה כז). ואחר להפיל שערותיהם של אומות העולם. לפני פחד קול שופר. כד"א וי"י אלקים בשופר יתקע (זכריה ט). כלומ' הקב"ה יעשה דין כמו אלהים לא תקלל. שיתקע בשופר והלך בסערות תימן. סערות. כמו שערות. שהסמך מתחלפת בשין. כלומ' הוא ידין בדין תימן. היאך. בסערות. שיפלו שערותיהן מפי קול שופר הגדול: ת)יש מחזורין שכת' בהן יי' צבאות יגן עלינו וגו'. ואין לומ' כן. כי מה עיניין זה אצל שופרות. פסוק הוא לעצמו. והלך בסערות תימן. ואחריו כת' וי"י צבאות יגן עליהם וגו'. ואם כדי להוסיף ברכה על הציבור אתה

צ) שהיה מצמצם שכינתו וכו' עיין בר"ר פ' ד', ושמ"ר פ"ג, ובפסיקתא רבתי פמ"ז. ק) כמאן מצלינן האידנא וכו' ר"ה כ"ז ע"א. ר) כדאיתא בהזהב שברכוה ב"מ נ"ט ע"ב, ועיין רש"י בשבת קל"א ע"ב ד"ה שמותי וכו' ותוס' שם ד"ה דר"א. ותוס' ביצה ל"ד ע"ב ד"ה ואומר וכו' ותוס' נדה ז' ע"ב שמותי וכו' ועיין ירושלמי תרומות פ"ה ה"ד ור"א לאו שמותי הוא וכו' וירושלמי פ"ק דביצה ה"ד, ושם פ"ד ה"ז, ועיין לקמן סי' תכ"ד בפירושו על מסכת אבות. ש) דאמר בפ"ב דאבות וכו' בצ"ל ומה שכתוב בפנים באד"נ נראה שהוא ט"ס, וכן נראה שהוא ט"ס לקמן בסי' תכ"ד ע"ש.

רודף לאומרו בתפילה. חטוף גם אותו שלאחריו והושיעם יי׳ אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו. אלא לא כל הימך להוסיף במקראות מכדי חובת היום. ג׳ לתורה. ג׳ לכתובים באמצע. ג׳ לנביאים. אבל מפני שחייב להשלים בתורה כוותיקין וכר׳ יוסי. הוא אומ׳ ושם נעשה לפניך כמצוה עלינו כו׳. כאמור וביום שמחתכם וגו׳ (במדבר י). והרי הן עשר שופרות. כן מלכיות. כן זכרונות. בכללן אתה מוצא שלשים כסדרן ומטבען של חכמים: הן על כפים הקותים. אשר חכמים ינידו: קשר״ק:

שלד. אמרינן בראש השנה למה תוקעין ומריעין מיושב ומעומד כדי לערבב השטן: ואל תתמה איזה עירבוב יש במצוה זו יותר משאר מצות ונמצאת אגד׳ שלימה בפסיקתא. דא׳ קרא והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כז). וכת׳ בלע המות לנצח (ישעיה כה). זהו מלאך המות. נמצא שבשופר גדול שיתקע יבולע מלאך המות ואמרינן הוא סמאל הוא מלאך המות הוא יצר הרע. וכשהשטן שומע קול השופר הוא מתפחד וירא שלא יהא זה אותו שופר שעתיד שיהא יבולע בו. וזהו עירבובו: כ״מ אב״ן:

שלה. [ט]היום הרת עולם. לשון המקרא הוא ורחמה הרת עולם (ירמיה כ). הרחם יהיה הריון עולם. אשה שהריונה שוהא בגופה עולמים. והיום הזה היה הריונו של עולם. היום הרת הארץ כל תולדותיה. [ב]שהרי בתשרי נברא העולם. כר״א בראש השנה. כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך. כמאן כר׳ אליעזר דא׳ בתשרי נברא העולם: עד שתחונינו ותוציא לאור משפטינו ק׳: והאו׳ ותוציא היום לאור. טועה הוא. שבו היום לא יצא לאור. שהרי הדבר תלוי בתשובה עד יום כיפור. ואם תאמר הלא צדיקים נחתמים לאלתר לחיים. וכי תעלה על דעתך שנחזיק עצמינו צדיקים בתפילה:

סליקו הילכות ראש השנה:

שלו. מעשה בא לפני ר״ת באשה יולדת ביום שמיני ללידתה. ששאלה אם תוכל לאכול בצום גדליה. והשיב הרב שמותר. ואע״פ [ג]שמוכיח בשבת פ׳ מפנין. דמיכאן ואילך אם אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת. וצום גדליה דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה אפי׳ הכי מותר. דאמרי׳ בפ״ק דראש השנה. קרי ליה צום. וקרי ליה ששון ושמחה. ומשני. אמ׳ רב פפא יש שלום לששון ולשמחה. יש שמד צום: אין שמד ואין שלום. [ד]רצו מתענין. רצו אין מתענין. ולכך התירה הרב לאכול: כ״מ:

שלז. עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים קבעום בתפילה ותחנונים. לפי שבראש השנה נידון כל חלד. והמושב לי״י כיפר לו תשובתו. ויום כיפור. כדכת׳ ויהי כעשרת הימים ויגוף יי׳ את נבל וימות (שמואל א כה). [ה]ודרשינן לעשרת ימי תשובה אשר עיכבו לו מן השמים אולי יעשה תשובה. ועוד מצינו בפ׳ סדר תעניות. [ו]אחינו נאמר באנשי נינוה וירא אלהים כי שבו מדרכם הרעה וגו׳ (יונה ג). שקם ותעניתם לא נאמר. אלא כי שבו. הא למדת שגדולה תשובה שמקרעת גזר דין. שנ׳ ושב ורפא לו (ישעיה ו). ונ׳ שובו בנים וגו׳ (ירמיה ג). ועוד דרשי׳ בפ״ק דראש השנה. כת׳ דרשו יי׳ בהמצאו (ישעיה נה). וכת׳ בכל קראנו אליו (דברים ד). לא קשיא.

ף) יש מחזורים שכתוב בהן וכו׳ עיין בתניא רבתי סי׳ ע״ח ומש״כ שם בביאורי אות י״א. ט) היום הרת עולם וכו׳ עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קע״ב, ובשה״ל סי׳ ר״ץ, ובתניא רבתי סי׳ ע״ה ובביאורי אות כ״ב, ועיין במנהיג ה׳ ר״ת אות כ״ג. ב) שהרי בתשרי נברא וכו׳ עיין ר״ה כ״ז ע״א. ג) שמוכיח בשבת וכו׳ עיין שבת קכ״ט ע״א. ד) רצו מתענין וכו׳ ר״ה י״ח ע״ב. ה) ודרשינן לעשי״ת ר״ה י״ח ע״א. ו) אחינו נאמר באנשי נינוה וכו׳ תענית ט״ז ע״א. ז) כאן ביחיד כאן בצבור ר״ה י״ח

סי׳ שלה, הרת עולם עיין ערוגת הבושם ח״ב 285 ואבודרהם השלם.

ז)כאן ביחיד. כאן בציבור. ויחיד אימתי מצוי להם. בעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. וגרסינן בגמרא דבני מערבא ביציאות שבת. ר' חייא רבה מפקד לרב ח) אי אתה יכיל למיכל כל שתא חולין בטהרה אכיל. ואי לא. תהא אכיל שבעא יומין מן שתא. פי' שבעה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. כד בצרת מינייהו שני ימים של ראש השנה ויום הכיפורים אשתיירו שבעה יומין:

שלה. בת' ארפא משובותיכם וגו' (ירמיה ג). הק' מרפא משובות כל ישר'. שלכך תיקן להם ראש השנה בראש חדש. שכשהשטן מקטרג את ישר' ואומ' ישר' חטאו. והק' אומ' לו לך והבא עדים. והוא אומ' את מי אביא. אם לבנה ושמש איני יכול למצוא אלא שמש שהלבנה מתכסה. ועל השמש שהוא עד אחד איני מקיים. כי על פי שנים עדים יקום דבר. וכשהלבנה נראית בין ראש השנה ליום הכיפורים והשטן רוצה לקטרג אומ' לו הקב"ה כבר עשו ישר' תשובה. והיינו מרפא של תשובה

סדר של יום הכיפורים:

שלט. מנהג אבותי' תורה היא. וכך היא בפסיקתא: ט)ערב יום הכיפורים מביאין תרנגולין. זכרים לזכרים. ותרנגולות לנקבות. ונוטל בעל הבית לכל אחד מבני ביתו תרנגול אחד בידו. וקודם שישחטנו יאמר עליו חמשה פסוקים הללו שלשה פעמים: ואילו הן: אולים מדרך פשעם ומעונתיהם יתענו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: ויזעקו אל יי' בצר להם ממצקותיהם יושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו ליי' חסדו ונפלאותיו לבני אדם (תהלים קז): ולאחר שסיים אילו חמשה פסוקים. יקח התרנגול ויחזירנו סביב ראשו. ואומ' יהי רצון מלפניך אלהים חיים שתזכרנו ותפקדנו לחיים טובים. ויהא תרנגול זה תחת זה וחילופו ותמורתו. ויצא תרנגול זה למיתה ויכנס זה לחיים טובים ארוכים ותהא שחיטתו כפרתו. וכופר נפשו. וינצל מכל צרה וצוקה מכל יגון ואנחה. וימצא מנוחה ששון ושמחה אמן אמן סלה ועד: ובכל פעם שיאמר אותם הפסוקים יסביב התרנגול סביב ראשו. ויאמר זה תחתי וזה תמורתי וחילופי. ושלום: וישגרם לעניי העיר: ויהא כפרתו כמו כפרת שעיר המשתלח שהיה מכפר על כל ישר': וכן נהגו בפרוונצא ונרבונא:

טעם להדליק נרות ביום הכיפורים מצאתי:

שמ. בתנחומ' בפרשת ולקחתם לכם ביום הראשון. אמרתי להם ויקחו אליך שמן זך' וגו'. אור שלכם אינו צריך. אלא בשביל לשמר נפשותיכם. שנמשלה הנפש בנר. שנ' נר ה' נשמת אדם (משלי כ): ולכך נהגו להדליק נרות ביום כיפור: נ"ל נט"ע:

ע"א. ח) אי אתה יכיל למיכל וכו' ירושלמי פ"א דשבת ה"ג והובא בראש ובמרדכי ה' ר"ה. ט) ערב יוה"כ מביאין תרנגולין וכו' עיין שבת פ"א ע"ב רש"י ד"ה פרפיסא וכו' ושם איתא ערב ר"ה וכן הוא בשה"ל ה' ר"ה סי' רפ"ג ובתניא רבתי סי' ע"ב, אך בשו"ת שערי תשובה איתא מר רב ששנא גאון ז"ל ושאלתם האי שאנו רגילים לשחוט עיוה"כ תרנגולים וכו' ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קפ"ט, ובשו"ת הרשב"א סי' שצ"ה. ועיין מרדכי ריש יומא כתוב בתשובות הגאונים וכו'.

סי' שמ, אמרתי לכם ויקחו אליך, כצ"ל.
כפרות עיין אוצה"ג יומא 63.
בביאור שורה אחרונה, בפרדס לרש"י ז"ל קפו.

שמא. י) ובערב יום הכיפורי' אין רשאין להטמין חמין. כמו שעושין בערבי שבתות.
מפני שאין טומנין את החמין אלא לכבוד שבת. וזה אוכלו בחול למוצאי יום הכיפורים. ונמצא מטמין לכבוד החול. וכבר הפליגו אנשי אספמיא ועשו סמיכה. שאין טומנין: ורב נטרונאי גאון הכי אמ'. תבשיל מערב יום הכיפורים למוצאי יום הכיפורי' לא הוצרך לכך. בשלמא להטמין בשבת. דקא בעי מאכל תבשיל. אלא למוצאי יום הכיפורים חול הוא. למה הוצרך להטמין מערב יום הכיפורים כ) ימתין למוצאי יום הכיפורים ויעשה כל צרכיו. אבל אין איסור בדבר. והעושה כך אין מוחין בו ואין מונעין אותו: וכן הלכה:

שמב. ל) ערב יום הכיפורים טובל אדם את עצמו בשש שעות. או בשמונה. ונכנס לבית הכנסת ומתפלל שמונה עשרה כסדרה. ומתוודה קודם סעודתו. כדתניא מ) מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה. אבל אמרו חכמים מתוודה אדם קודם אכילתו שמא תטרף דעתו עליו בסעודה. ואינו יכול להתוודות. ואע"פ שהתוודה קודם אכילה. מתוודה לאחר שיאכל וישתה. ואע"פ שהתודה ערבית מתודה שחרית. שחרית מתודה במוסף ובמנחה. והיכן אומרה אחר תפילתו. ושליח ציבור או' באמצע תפילה. מאי א'. א' רב אתה יודע רזי עולם. ואע"ג דאמוראי טובא פליגי עליה נקיטינן כרב. לפיכך צריך יחיד ויחיד לומ' אחר תפילתו במנחה דערב יום הכיפורים וידוי זוטי. וידוי רבה. אשמנו בגדנו. ועל חט. ועל חטאים. והשליח ציבור מתוך שאינו יכול לאומרו באמצע תפילה אינו מתוודה. אלא לאחר שמונה עשרה או' אבינו מלכינו. שלא תיקנו וידוי לשליח ציבור אלא באמצע תפילה: וידוי זה אינו חובה להוציא את שאינו בקי שלא אמרוהו אלא מפני שלא תטרף דעתו עליו. ומשום חששא דשמא לא חשו לשאינו בקי. דיי לו במצותו של וידוי שהוא עם חשיכה ערבית: ובסדר רב עמרם מצאתי שליח ציבור יאמר הוידוי בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתם: ויאמר אבינו מלכינו: קדיש שלם: ואין נופלין על פניהם: והולכין לבתיהם. ויאכלו ענוים וישבעו: ויהללו את יי' דורשיו. ילכו ויסבו בסעודה המפסיק בה כדי לקיים ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב (ויקרא כג). יאכלו מבעוד יום ומבערב יתענו: ואין שורין את המפה במים. ואפי' הדר מינגבא. דילמא לא נגיב לה שפיר ולאורתא אתי לידי סחיטה. שכך שינוי נ) זעירי בר חמא אושפיזכניה דר' יהושע בן לוי. א"ל רב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי. בר אוריא תא ואימא לך מילי מעלייתא דהוה עביד אבוך. ערב יום הכיפורים מביאין לו מטפחת ומקנח פניו ידיו ורגליו. ולמחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש. וכן כי אתא רב מרי אמ' ערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה כמין כלים נגובים למחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו. א"ל רב יעקב לרב ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן ואותיבנא לך סחיטה. הא למדת בט' באב דלא אסירה סחיטה אי שרי לה במים והדר מינגבה כי מקנח בה ליכא תענוג. הא ביום הכיפורים אי עביד בה הכי איכא לאותובי סחיטה כר' יעקב. אבל בנגובה אי עיילי בה מים דעל פניו ידיו ורגליו ומרטבי ביה ולמחר מצטנן בה ליכא סחיטה. ולא תענוג. וירא שמים יוצא ידי שתיהן. נוטל ידין

י) ובערב יוה"כ אין רשאין להטמין וכו' כן הוא לשון רע"ג בסדרו דף נ' עד ואין מונעין אותו' והובא בראש פיוה"כ סי' כ"ו, ובטור סי' תר"ט ומסיימי ורב שרירא גאון כתב דשפיר דמי וכו' ע"ש. ועיין בשה"ל סי' ש"ט שהביא בשם הר"ר אליעזר משום ר' יצחק הלבן זצ"ל שהיה אוסר לעשות טמון וכו' ודעת המנהיג שהוא מנהג כשר להטמין כדי שלא יהיו בהולים לקצר את התפלה ולא יוסיפו מחול על הקדש ועיין באו"ז ח"ש ה' ע"ש סי' ט'. כ) ימתין למוצאי יוה"כ כצ"ל וכן הוא בכל הספרים הנ"ל ובסרע"ג הסגיר המגיה תיבת יטמין שהי' קשה בעיניו הלשון, והיה לו להציג תחת יטמין ימתין כדאיתא ברא"ש ובטור ע"ש. ל) עיוה"כ טובל אדם וכו' בשש שעות או בשמונה וכו' בשה"ל סי' ש"י, ובסרע"ג איתא עיוה"כ טובל אדם או בשבע שעות או בשמונה שעות ועיין בספר המנהיג ובטור א"ח סי' תר"ו. מ) מצות וידוי עריוה"כ וכו' יומא פ"ז ע"ב. נ) זעירי בר חמא וכו' ע"ש יומא

וידוי במנחה עיין ראבי"ה ח"ב 185 ואילך.

כדרכו לשם נקיין אבל לא פניו. וכן היה נוהג רבינו עליו השלום: ערב יום הכיפורים במנחה מתפלל אדם י״ח ברכות שבכל יום. ואחר עושה השלום יתחיל וידוי. אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפילתנו. עד ומבלעדיך אין לנו אלא מלך מוחל וסולח אלא אתה: אלהי עד שלא נוצרתי. עד צורי וגואלי. והשליח ציבור אינו מתודה אלא לאחר שמונה עשרה אומ׳ אבינו מלכינו: קדיש: ואין נופלין על פניהם:

שמד. ונהגו העם ללקות. ותנן גבי חייבי מלקיות בית דין. ס) כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת. שנ׳ כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו. וגו׳ (דברים כה). מניין שהוא סוכם את הארבעים. אי כתיב ארבעים במספר. ארבעים במניינא. השתא דכת׳ במספר ארבעים. משמע והכהו לפניו עד אותו מניין. שאין בו לעשות אלא לגמור סכום חשבון של ארבעים: אמ׳ רבא ע) כמה טיפשי הני גברי דקיימי מיקמי ספר תורה. ולא קיימי מיקמי (ספר תורה) גברא רבה. דהא בספר תורה כת׳ ארבעים יכנו. ואתא רבנן ובצרי חדא: רמז למלקות ל״ט. ונקלה אחיך. אחיך בגימטריא ל״ט. לעיניך. אם אתה רואה בעיניך לפי מעשיו ששב אל לבו אז יפטר מידי כרת. כיון שלקה. פ) דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתם. ואם לא לא: ואין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה. שנ׳ והפילו השופט (שם). והמכה מכה בידו אחת ובכל כחו. ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשתים. ושתים לארבע: אמ׳ רב ששת צ) מניין לרצועה שהיא של עגל. שנ׳ ארבעים יכנו. וסמיך ליה לא תחסום שור בדישו [שם]: אמ׳ רב חסדא מניין לרצועה שהיא מוכפלת. ונראית לארבע. שנ׳ והפילו וכו׳. ושתי רצועות עולות ויורדות בה. שתפורה בהן. תנא ושל חמור. אותם העולות ויורדות של חמור הן. כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א). אמ׳ הק׳ יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר בעליו. וידה של רצועה טפח ורחבה טפח. והקורא קורא אם לא תשמור לעשות. וגו׳ (דברים כח). והפלא יי׳ וגו׳ (שם). פי׳ הא פשיט׳ לן דבעי קרייה. כדאמרי׳ ביבמות ובכריתות בקרת תהיה (ויקרא יט). ר) בקראי תהא. להכי קתני והקורא. ועל שם כך עושין רצועה של מלקות רחבה טפח. כפולה מעור של עגל. וחמור: וערב יום הכיפורים אדם הלוקה בה אומ׳ וידוי. והמכה אומר והוא רחום יכפר עון וגו׳: ויש במקרא הזה י״ג תיבות. ואומרו ג׳ פעמים. ומונה מניין הכאות כמניין התיבות שהן ארבעים חסר אחת:

מיכן ואילך יסוד העמרמי:

שמה. ש) יום הכיפורים אסור באכילה ושתייה [ורחיצה] וסיכה. ובנעילת סנדל. ובתשמיש המטה. מנא הני מלי. אמ׳ רב חסדא כנגד [חמשה] עינויין שבתורה. ובעשור. [ואך בעשור]. שבת שבתון. ושבת שבתון. והיתה זאת לכם לחקת. ומקשינן חמשה כתיבי. ת) ואנן שיתא עינויין קא חשבינן. ופרקינן שתייה בכלל אכילה היא. ומאן דלא מיעני מיחייב כרת. א) דכת׳ [כי כל הנפש אשר לא תענה וגו׳ (ויקרא כג) וכן מאן דעביד מלאכה נמי הכין דכתיב] וכל הנפש אשר

ע״ח ע״א, ועיין לעיל סי׳ רס״ד. ס) כמה מלקין אותו וכו׳ מכות כ״ב ע״א. ע) כמה טיפשי הני גברא וכו׳ עיין מכות כ״ב ע״ב. פ) דחייבי כריתות שלקו וכו׳ שם כ״ג ע״א לא עומד ולא יושב וכו׳ שם כ״ב ע״ב. צ) מנין לרצועה שהיא של עגל כו׳ שם כ״ג ע״א. ק) מנין לרצועה שהיא מוכפלת וכו׳ שם ע״ש. ר) בקראי תהא כריתות י״א ע״א. ש) יוה״כ אסור באכילה ושתייה ורחיצה וכו׳ כצ״ל ובעשור ואך בעשור כצ״ל, והיתה זאת לכם וגו׳ לפנינו יומא ע״ו ע״א הובא המקרא והיתה לכם, אך בבה״ג פרק יוה״כ הוא ג״כ כגירסת המחבר והיתה זאת לכם, וכן הוא הגירסא בשאילתות פ׳ וזאת הברכה ע״ש וכן הוא ברי״ף ובראי״ש. ת) ואנן שיתא ענויי קא חשבינן כצ״ל ועיין יומא שם א) דכתיב כי כל הנפש אשר לא תענה וגו׳ וכן מאן דעביד מלאכה נמי הכין דכתיב כצ״ל והוא

תעשה כל מלאכה. וגו׳ (שם). וכמה שיעורים דכי אכיל מיחייב כרת. כדתנן האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה. והשותה מלא לוגמיו. ואע״ג דשיעורא דאכילה בכזית. הא בכותבת. מאי טעמ׳ מדשני קרא בדיבוריה וכתב לא תעונה. ולא כתב לא תאכל. שוויה רבנן לשיעורא. דתניא ר׳ יהודה אומ׳ כל שיעורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין. ששינה הכת׳ במשמעו. ושינו חכמים בשיעורן. וראייה לדבר יום הכיפורים ששינה הכת׳ במשמעו. תענו את נפשותיכם ולא כת׳ לא תאכל. ושינו חכמים בשיערן בככותבת. וכי קאמרי׳ דחייב כרת הני מילי אגופיה דיומא. אבל אתוספת דמוסיף עליה. מעדנא דמפסיק סעודתיה. ועד דקדיש יומא לא מיחייב כרת. דכת׳ [כי כל] הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה. על עיצומו של יום ענוש כרת. ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי. וכן תוספת מלאכה. וכן ברחיצה. דתנן ג)[דתניא] אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו. ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה. רוחץ כדרכו ואינו חושש. ג)כי אתא רב דימי א׳ מטפחת היתה לו לר׳ יהושע בן לוי ערב תשעה באב שורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים למחר פושטה ומקנח בה ידיו ורגליו. ערב יום הכיפורים מקנח בה פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה על גבי עיניו. א״ל ר׳ יעקב ור׳ ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן ואותיבנא לך סחיטה. והיכא דחזא קרי ביומא דכיפורי טובל בו ביום ומכרך ומנגיב נפשיה בידיה. דת״ר הרואה קרי ביום הכיפורים יורד וטובל ולערב ישפשף. לערב. מאי דהוה הוה. אלא אימא אם מבערב ישפשף. קסבר מצוה לשפשף. ד)ואיתתא דאית לה ינוקא [שרי] לה למימשה חדא ידא ומיתן רִיפתא לינוקא. משום שיבתא. דתנא דבי מנשה ה)אשה (מריחה) [מדיחה ידה אחת במים] ונותנת פת לבנה קטן. פי׳ שיבתא. רוחא [היא דשריא] על ידה דאינשא בליליא: ומאן [דנגע במיכלא] בלא מימשא ידה שרא ההוא רוחא על ההוא מיכלא ומסכנא. ומשום הכי שרו ליה רבנן למימשא ומוספא לינוקא: תנא ו)כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט״ב בין ביום הכיפורים: ז)לא ישב אדם על גבי טופח המוטפח ביום הכיפורים. אבל על טופח שאינו להטפיח מותר. ח)ואילו תלמידי׳ דקבעי׳ קבולי אנפיה רביה. או אנפי גברא רבה או אנפי אבוה. ואיכא מיא באורחא שרי ליה למיעבר במיא עד צואריה. ט)דתניא הרי שהיה מהלך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש. ובלבד שלא יוציא ידו י)משפת חלוקו. ודוקא עד צוארו. כ)אבל מעבר לשוט הוא אסור: וכן בסיכה לא מבעיא כל גופו דאסיר אלא אפילו אצבע קטנה נמי אסור לסוך. ואי אית ליה צערא שרי למיסך. דתניא ל)אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם

לשון בה״ג בה״ג פרק יוה״ק, ונשמט מהסופר מן דכתיב עד דכתיב. ג) דתניא אסור לרחוץ מקצת גופו וכו׳ כצ״ל יומא ע״ז ע״ב, ואם היו ידיו וכו׳ לפנינו ליתא תיבת ידיו, וכבר הוגה מהרי״ב שצ״ל ידיו׳. ג) כי אתא רב דימא אמר עיין לעיל סי׳ רס״ד. ד) ואיתתא דאית לה ינוקא שרי לה וכו׳ כצ״ל משום שיבתא כצ״ל. ה) אשה מדיחה ידה אחת במים ונותנת פת וכו׳ כצ״ל, רוחא הוא דשריא וכו׳ כצ״ל, ומאן דנגע במיכלא כצ״ל. ו) כל חייבי טבילות וכו׳ בין בט״ב בין ביוה״כ כן הוא גירסת בה״ג ולפנינו יומא פ״ז ע״א איתא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ביוה״כ, ועיין תוס׳ יומא ח׳ ע״א ד״ה דכ״ע וכו׳ ותוס׳ נדה ל׳ ע״א ד״ה ושמע מינה וכו׳. ז) לא ישב אדם וכו׳ יומא ע״ח ע״א. ח) ואילו תלמידא דקבעי וכו׳ הוא לשון בעה״ג פרק יום הכפורים. ט) דתניא הרי שהיה מהלך וכו׳ יומא ע״ז ע״ב ע״ש. י) משפת חלוקו ולפנינו יומא שם ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו, ועיין רש״י ד״ה מתחת וכו׳ דאינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתיפו וכו׳ ובת״י וכן ברא״ש שם פירושו משום הכירא דלא יבוא לידי סחיטה ע״ש, ולפי פירש״י אפילו אם הולך חוץ לנהר אסור להוציא ידו מתחת חפת חלוקו וכמו שפירש הריטב״א שם. כ) אבל מעבר לשוט הוא אסור כצ״ל והוא לשון בה״ג כפי מה שהביא הטור סי׳ תרי״ג, ובה״ג שלפנינו איתא ודוקא עד צוארו אבל לסוח אסור והיא היא, וקושיא הטור על ה״ג כבר תירץ הב״י שם והט״ז ס״ק ד׳ ע״ש, ועיין בשו״ת הרשב״ש סי׳ קצ״ד דמתרץ שכשעובר ברגליו לא עביד אלא חד איסורא דהיינו רחיצה, ובשיטה עביד תרתי דאינו יוצא מידי רחיצה ומוסיף עליה השיטה והא פשוט, ומשמע דמפרש מלתא דה״ג לשוט או לסוח היינו לשוט בגופו על פני המים, ולא לעבור במעבר או בספינה, ועיין שו״ת חות יאיר סי׳ קי״ב. ל) אסור לסוך מקצת גופו וכו׳ שם ע״ז ע״ב. מ) וכן בנעילת

על תוספת אין כרת עיין אוצה״ג יומא 58.
בביאור שורה 1, לשון בה״ג פרק יוה״כ, כצ״ל.

היה חולה או שיש לו חטטין בראשו מותר. מ)וכן בנעילת הסנדל היכא דמפנק. אינמי קא בעי מיעל לדוכתא דחורבא ומיעל ספר תורה ומיקרא ביה ציבורא. אינמי מיתן ריפתא לינוקא. אינמי אפוקי לבושא ומה דצריך ליומא. וקא דחיל למיעל בלא מסאנא מן עקרבא או מן רחשא שרי ליה. למיכרך מידי על כרעי. אי נמי מיסם גורבי ומיעל. או אפוקי לצורכי שרי. נ)דא׳ שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר. וכן נמי לעניין מאן דמפנק ולא יכיל לסגויי שפיר דמי למיפק בגורבי. ס)דהא רב יהודה נפיק בסנדל דחייטני. אביי נפיק בדהוצי. ע)רבא נפיק בדיקולי. רבה בר רב הונא כריך סודרא על כרעיה ונפיק. אבל מסאני בין מיפנק בין לא מיפנק אסיר. פ)והיכא דאיכא חולה דאי לא יכיל מסתכן שפיר דמי לאוכליה ביום הכיפורים. צ)מאי טעמ׳. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח). ולא שימות בהן. כי קאמ׳ רחמנ׳ קיומי מצוותא כי היכי דתיחון בהן. אבל נטורי מצוותא ואיסכוני לא. וכי מאכלינן ליה על פי בקיאין. ואי ליכא בקיאין מאכילין אותו על פי עצמו. ולא מיבעיא חולה. אלא אפי׳ עוברה וידעינן ק)דאי לא אכלה מתעקר וולדה. ואע״ג דאיכא למימר ספק חי ספק נפל הוא. דתניא ר)עוברה שהריחה קודש או בשר

הסנדל וכו׳ עד בין מפנק בין לא מפנק הכל הוא לשון בה״ג פרק יוה״כ בשינויים קטנים, ושם איתא מיסם גורבי, וכן הוא בערוך ערך גרב ע״ש. נ) דאמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר יומא ע״ח ע״ב. ס) דהא רב יהודה נפיק בסנדל דחייטני לפנינו שם רב יהודה נפיק בדהיטנא ועיין דקדוקי סופרים שהביא מכ״י גירסא בדחיטני. ע) רבא נפיק בדיקולי וכן הוא בערוך ערך דקל, ולבאר כוונת המחבר הקשה שהוא כמעט כלשון הבה״ג, נעתיק לשון הבה״ג שם ונבאר כוונתו ודעתו בענין זה לפענ״ד, ועי׳ זה יתבאר ג״כ כוונת המחבר, וז״ל הבה״ג וכן בנעילת הסנדל היכא דמיפנק אי נמי קא בעי למיעל בדוכתא דחורבא ואפוקי ס״ת ומקרי ביה בציבורא אי נמי למיתן ריפתא לינוקא אי נמי אפוקי לבושא או מאי דצריך ליומיה וקא דחיל למיעל בלא מסאנא מן עקרבא או מן ריחשא שרי ליה למיכרך מידי על כרעיה אי נמי מיסם גורבי, ומיעל אפוקי צורכיה דאמר שמואל כל מחמת עקרב מותר, וכן נמי לענין מאן דמיפנק ולא יכיל לסגויי שפיר דמי למיפק בגורביה דהא רב יהודא נפק בסנדלא רהיטנא אביי נפיק בדהוצי רבה (לפנינו רבא) נפיק בדבולי רבה בר הונא כריך סודרא על כרעיה ונפיק, אבל מסאני בין מפנק בין לא מפנק אסיר ע״כ ודבריו לכאורא תמוהים וקשה להולמם דמשמע דדעתו דגם במקום עקרב לא שרי לסיים מסאניה רק למיכרך סודרא הוא דמותר וזה דלא כשמואל שהביא בעצמו כל מחמת סכנת עקרב מותר, וכן תמוה שמדמה היכא דמיפנק להיכא דבעי למיעל לדבר מצוה, וכבר השיגו הראשונים בזה על הבה״ג עיין במאה שערים למהריצ״ג ז״ל, ובעיטור ובמנהיג ה׳ יוה״כ סי׳ נ״א ובטור א״ח סי׳ תרי״ד ובאגור סי׳ תתקל״ט, ולולי דבריהם הקדושים הייתי מפרש דגם דעת בה״ג שכל דבריו דברי קבלה הוא כדעתם ז״ל, ומעולם לא עלה על לבו לפסוק דגבי סכנת עקרב לא הותר רק לכרוך דבר ברגליו ולא לנעול מנעליו, ותמכתי יסוד דברי יען ראה ראינו כי דבריו נובעים ממקור לשון השאלתות פרשה וזאת הברכה ע״ש ולכן צריכים אנו לפרש דבריו ולאמשוכי נפשין בתר לישנא דשאלתות וז״ל שם ברם צריך למימר אילו מאן דמיפנק אי נמי כייבין ליה כרעיה מי שרי למיפק בגורבא א״נ מיכרך סודרא בכרעיה ומיפק או לא אי נמי מאן דקא בעי למיעל לדוכתא דאיכא עקרבא וקא בעי לאפוקי ספרא דאורייתא אי נמי מיתן ריפתא לינוקא מי שרי ליה למיסם מסאני ומיעל משום סכנת עקרב או לא מי אמרינן טעמיה דסנדל משום עינוגא הוא דאסיר והא לא מיענג או דלמא סנדל סתמא אמר רחמנא וכל דהוא אסור, ת״ש דאמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר וכן לענין מאן דמיפנק שרי למיפק בגורבא דרב יהודה נפיק בסנדלי דהיגוני אביי נפיק בדהוצי רבא נפיק בדיבלי רבה בר הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק וכן הלכתא ע״כ, ולכן נראה דגם בה״ג ההולך בשיטתו תרתי מילי קאמר כמו השאלתות דקבעי תרתי מילי בראשונה שאיל על מאן דמפנק או דכייבין ליה כרעיה מה דינו, ובשניה שאל על מאן דקא בעי למיעל לדבר מצוה במקום שיש שם סכנת עקרב, וקפשיט שאלה שניה מהא דאמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר, ועל שאלה הראשונה לענין דמיפנק פשיט דשרי למיפק בגורבא דרב יהודא נפיק בסנדלי דהיגוני, וכן הוא ג״כ כוונת הבה״ג הנמשך אחר דבריו ומבאר שני דברים דין דנעילת סנדל במיפנק, ודין מי שרוצה לילך לדוכתא דחורבא להוציא ס״ת לקרות בצבור וכדומה להולך לדבר מצוה במקום שיש סכנת עקרב אם מותר לנעול מנעליו, וקא פשיט על דין דמיפנק שרי ליה למיכרך מידי על כרעיה א״נ מיסם גורבי, ועל דין השני מי שרוצה לילך לדבר מצוה כמו להוציא ס״ת, וכדומה למיעל לאפוקי צורכיה פשוט דמותר במקום שיש סכנת עקרב דאמר שמואל וכו׳ ומסיים אבל מסאני בין מיפנק בין לא מיפנק אסיר, וכמו שפסק השאלתות וכל הראשונים. פ) והיכא דאיכא חולה גם זה הוא לשון בה״ג. צ) מאי טעמא אשר יעשה וכו׳ יומא פ״ה ע״ב. ק) דאי לא אכלה מתעקר וולדה כצ״ל. ר) עוברה שהריחה וכו׳ תוחבין לה כוש ברוטב כצ״ל שם פ״ב ע״א ולפנינו שם איתא ומניחין על פיה אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמה אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו וכו׳ ומתחלה חשבתי כי נשמט מהמעתיק מן מוטב הראשון להמוטב השני, אח״כ ראיתי בראב״ן ה׳ יוה״כ דף ע״ה ע״ב, ובאו״ז ח״ש סי׳ רע״ט שגם

חזיר תוחבין לה כוש ברוטב. אם נתיישבה דעתה מוטב. ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו. שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מע״ז וגילו עריות ושפיכות דמים: ס) אמרי דבי ר׳ ינאי חולה אומ׳ צריך אני. ורופא אומ׳ אינו צריך שומעין לחולה. פשיטא. ספק נפשות להקל. פ) מהו דתימ׳ [האי דקאמר חולה צריכנא בעותי הוא דקא מיבעית דסבר אי לא אכילנא מייתנא קמ״ל לב יודע מרת נפשו. חולה אמר איני צריך ורופא אמר צריך שומעין לרופא פשיטא ספק נפשות להקל מהו דתימא] לב יודע מרת נפשו. קמ״ל לרופא שמעין ליה. והאי דקאמ׳ לא צריך אנא. תונבא בעלמא הוא דנקיט ליה ולא ידע. (קמ״ל). וכן הלכה:

א) אמ׳ רבא חולה שאמדוהו כגרוגרת אחת. ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבת אחת כולן פטורין. ואפי׳ בזה אחר זה. ואפילו קדם והבריא בראשונה: והיכא דאיכא תרתי בתרי עוקצי ותלת בעוקץ אחד. מייתינן תלת מעוקץ אחד. ולא מייתינן בתרי עוקצי. דקא מפיש בבצירה: מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפי׳ דברים טמאים עד שיאורו עיניו: ת״ר מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש. ב) רב הונא בריה דרב יהושע אומ׳ סלת נקייה בדבש. רב פפא אמ׳ קמחא דשערי בדבש: אמ׳ ריש לקיש ג) ציר שעל הירק מצטרפת לככותבת. ביום הכיפורים. אלמא אע״ג דמשקה הוא כיון דמתכשר ביה אוכלא כאוכלא דמי: וכן הלכה: ד) ת״ר יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם. מלא קומצו מנחה. מלא חפניו קטורת. והשותה מלא לוגמיו ביום הכיפורים. ותניא נמי במתניתין אחריתי. ה) כמה ישתה ויהא חייב. ב״ש אומ׳ כדי רביעית. וב״ה אומ׳ מלא לוגמיו. ומלא לוגמיו דקאמרי׳ ב״ה לוגמין ממש. מתקיף לה רב פפא ליתנייה גבי קולי ב״ש וחומרי ב״ה א״ל רבא כי אתשיל גבי עוג מלך הבשן הוא דאיתשיל. דהוו ליה בית שמאי לחומרא וב״ה לקולא. אלמא מלא דקאמרי׳ כל חד וחד ברנפשיה: וכן הלכה: ו) מימר הוא דקאמרי׳ דמחייב איניש לעינויי בהני חמשא עינויי דאמרן. אכילה ושתייה. רחיצה וסיכה. ונעילת הסנדל. ותשמיש המיטה. וכת׳ כי כל הנפש אשר לא תענה וגו׳ (ויקרא כג). וכי מיחייב כרת. אהני חמשא עינוי כולהו מיחייב. או דילמא אאכילה ושתייה בלבד מיחייב מי אמרי׳ לא תענה סתמא כת׳. ובהני חמשא מילי אשכחן דאיכא עינוי. והילכך אכולהו מיחייב. או דילמא כיון דכת׳ תענו את נפשותיכם. וכל מלאכה לא תעשו (שם טז). וכת׳ והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה (שם כג). אעינויי דאית ביה עינוי נפש הוא דמיחייב כרת. ומאי ניהו אכילה ושתייה. דאי לא אכיל ושתי מיית. אבל הנך דאי לא עביד להו ליכא איבוד נפש אימ׳ דלא מיחייב. ת״ש. דת״ר. ז) אעפ״י שאמרו אסור בכולן לא אמרו אלא בכחצי שיעור. אבל כשיעור עונש כרת. כגון האוכל ושותה והעושה מלאכה בלבד. אוכל ושותה ועושה מלאכה. דכת׳ ועיניתם. וגו׳.

שם ליתא ועיין בד״ס, וגם התיבות ומניחין לה על פיה ראיתי בשאלתות פרשה וזאת הברכה ובאו״ז שם דליתא. ס) אמרי דבי ר׳ ינאי לפנינו שם פ״ג ע״א איתא אמר ר׳ ינאי, וגירסתו כגירסת הבה״ג ע״ש. פ) מהו דתימא „האי דקאמר חולה צריכנא בעותי הוא דקא מיבעית דסבר אי לא אכילנא מייתנא קמ״ל לב יודע מרת נפשו, חולה אומר איני צריך ורופא אומר צריך שומעין לרופא פשיטא ספק נפשות להקל מהו דתימא״ כצ״ל וכן הוא הלשון בבה״ג ונשמט להמעתיק מן מהו דתימא קמא לבתרא, ועיין ברא״ש פ׳ יוה״כ סי׳ י״ג. א) אמר רבא חולה שאמדוהו וכו׳ מנחות ס״ד ע״א ולפנינו שם איתא אמר רבה וכו׳ מאכילין אותו אפילו דברים טמאים וכו׳ יומא פ״ג ע״א עד שיאורו עיניו כצ״ל. ב) רב הונא בריה דרב יהושע אמר סלת וכו׳ לפנינו שם ע״ב איתא אף סלת וכו׳ אך בבה״ג ליתא, והגירסא לפנינו משונה ע״ש. ג) ציר שעל הירק וכו׳ עיין שם פ׳ ע״ב, ובחולין ק״כ ע״א. ד) ת״ר יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם וכו׳ וכן הוא בבה״ג ת״ר וכו׳ עיין עירובין ל׳ ע״ב והוא משנה י״א בפרק י״ז דכלים ויש שאמרו וכו׳ ולכן יש לגרוס תחת ת״ר תנן ויש שאמרו וכו׳ כדאיתא בעירובין שם וכמו שהביא המחבר בעצמו לעיל סי׳ ע״ז. ה) כמה ישתה ויהא חייב וכו׳ יומא פ׳ ע״א, ועיין לעיל הלכות פסח אות נ״ז. ו) מימר הוא דקאמרינן דמחייב וכו׳ הוא לשון בה״ג פרק יוה״כ ע״ש. ז) אע״פ שאמרו אסור בכולן וכו׳ שם ע״ד ע״א, נדרים פ׳ ע״ב.

והאבדתי. אעינוי דאית ביה איבוד נפש הוא דמחייב כרת אהנך לא: וכן הלכה: ס) מימר הוא דקאמרי' דמאן דאכיל ביום הכיפורים מיחייב כרת. ושיעוריה ככותבת. ומאן דאכיל חלב ודם ונותר ופיגול ושאר איסורין דכתיב בהן כרת שיעורא בכזית. בפחות מכותבת. ובפחות מכזית הוא דלא מיחייב כרת. איסורא אית ביה או לא. ע) ואם תימצי לומר בציר משיערא [אית ביה איסורא. מדאורייתא או מדרבנן למאי נפקא מינה להיכא דאישתבע דלא אכילנא ואכיל איסורא בציר משיעורא]. דאי מדאורייתא לא חיילא עליה שבועה דהא מושבע ועומד מהר סיני הוא. ואי מדרבנן הוא דאסור חיילא עליה. אי נמי להיכא דאכל חלב דכוי. דספיק' הוא. אי פחות מכזית מדאוריית' אסיר. הוה ליה ספיקא דאוריית' ולחומר' אי מדרבנן אסור הוה לי ספיקא דרבנן ולקולא. מאי. ת"ש. דאיתמר י) חצי שיעור ר' יוחנן אמ' אסור מן התורה. ריש לקיש אמ' מותר. ר' יוחנן אמ' אסור. כיון דחזי לאצטרופי איסור קא אכיל. ריש לקיש אמ' מותר. אכילה בענן וליכא. כ) ואמ' רבא כל היכא דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש הילכת' כר' יוחנן. בר מן תלת. החולץ למעוברת והפילה. והמחלק נכסין על פיו. ומכר הבן בחיי האב. ובריש החולץ מייתי להו. ומאינך כולהו הלכה כר' יוחנן: ואמרי' נמי ל) ההוא דתרבא זיתא דנפל בדיקולא דבישרא. סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגו זיתים. א"ל אבוה לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעורא דרבנן. ועוד האמ' ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה אלמא דהילכתא כר' יוחנן דאסור מן התורה: וכן הלכה: א"ר יוחנן מ) שיעורי' ועונשין הלכה למשה מסיני. עונשין מיכתב כתיבי. א"ר יודן שיעורים של עונשין: תניא נמי הכי שיעורין של עונשין. הלכה למשה מסיני: אמ' מר נ) התירו לעוברה לאכול פחות משיעור משום הסכנה. אי דאיכא סכנה אפילו כשיעור נמי. אלא אימ' פחות מכשיעור ואפי' טובא נמי. ומיחייבינן למיכל ולמישתי במעלי יומא דכיפורי. דתני חייא בר רב מדפתי ועיניתם את נפשותיכם בתשעה וגו'. וכי בתשעה מתענין. והלא בעשור מתענין. ס) אלא לומר לך כל האוכל ושותה בו מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ע) וקיימא לן הלכת' כר' יוחנן דאמ' (בן) [בת] שתים עשרה שנה משלימין מדאוריית' בתינוקת בן שלש עשרה שנה משלימין מדאוריית' בתינוק:

פ) ומיחייב כל בר ישר' לאודויי ביומא דכיפורי. שנ' כי ביום הזה יכפר. וגו' (ויקרא טז). וההיא כפרה וידוי דברים הוא. דתניא וכפר בעדו ובעד ביתו (שם ז). בהצאת דברים הכת' מדבר אתה אומ' בהרצאת דברים. או אינו אלא בהרצאת דם. אם נפשך לומר. נאמר כאן כפרה. ונאמר להלן כפרה. מה להלן בהרצאת דברים אף כאן

ס) מימר הוא דקאמרינן דמאן וכו' גם זה לשון בה"ג פרק יוה"כ ע"ש. ע) ואם תמצא לומר בציר משיעורא „אית ביה איסירא מדאורייתא או מדרבנן למאי נפקי מינה להיכא דאישתבע דלא אכילנא ואכיל איסורא בציר משיעורא" כצ"ל ונשמט מן בציר משיעורא עד בציר משיעורא, ועיין בספר המצות להרמב"ם שורש ראשון במגילת אסתר שם, ובשו"ש מהרי"ק סי' קס"ה, ובשו"ת הרשב"א סי' תרט"ז, ועיין ש"ך יו"ד סי' רל"ח ס"ק ה', ובספר באר יעקב יו"ד שם. י) חצי שיעור וכו' שם ע"ד ע"א ועיין תוס' פסחים מ"ד ע"א ד"ה לענין חמץ וכו ותוס' שבועות כ"א ע"ב ד"ה כר"ש וכו' ובשו"ת הרשב"א סי' תל"ט, ובר"ן פ"ג דשבועות ד"ה אמר רב פפא וכו' ועיין במשנה למלך פ"א מה' חמץ ומצה ה"ז. כ) ואמר רבא כל היכא וכו' יבמות ל"ו ע"א, ב"ב קכ"ט ע"ב, חולין ע"ז ע"א. ל) ההוא כפלגא זיתא וכו' חולין צ"ח ע"א. מ) שיעורין ועונשין וכו' פ' ע"א. נ) התירו לעוברה לאכול פחות וכו' כריתות י"ג ע"א ומדהביאו הבה"ג והמחבר להאי דינא הכא ש"מ דסבירא להו דלאו לענין טומאה מתניא התם אלא לענין איסור, וכן נראה מדברי הרא"ש פרק יוה"כ סי' י"ג ומתורץ קושית התוס' שם ד"ה התירו וכו' ע"ש. ס) אלא לומר לך כל האוכל וכו' ר"ה ט' ע"א, יומא פ"א ע"ב. ע) וקי"ל הלכתא כר"י דאמר בת שתים עשרה שנה משלימין מדאורייתא בתינוקת, בן שלש עשרה משלימין מדאורייתא בתינוק כצ"ל ונראה דכך היה גריס ביומא פ"ב ע"א, ובב"ג איתא וגבי תינוקות קי"ל הלכה כר' יוחנן דאמר בת שתים עשרה שנה ויום אחד משלימין מדאורייתא בתינוקת, בן שלש עשרה שנה ויום אחד משלימין מדאורייתא בתינוק, ולפנינו ביומא שם ליתא להאי גירסא, ע"ש ועיין בשאלתות פ' וזאת הברכה, ובכתובות נ'

בשורה שלפני האחרונה, בהרצאת דברים, כצ"ל.

בהרצאת דברים. מה אם נפשך לומר. וכי תימא נגמר משעיר הנעשה בפנים. דהרצאת הדם הוא. אמ׳ קרא והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו (שם). וכפר. ועדיין לא נזרק הדם. וחכמים אומ׳ אין אומ׳ אלא חטאתי. עויתי. פשעתי. אמ׳ רבה בר שמואל אמ׳ רב ק) הלכה כחכמים. והתם פליגי בה:

ר) ומיבעי ליה לכל איניש לצלויי בערב יום הכיפורים תפילת המנחה. ומימר אתה יודע רזי עולם. אחר תפילתו. ואחר וידוי. מקמי דיתיב בסעודתא. דילמא מיטרפא דעתיה מחמת סעודתיה. ולא יכיל לאודויי. ס) דת״ר מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה. אבל אמרו חכמים מתודה אדם קודם אכילה ושתייה שמא תטרף דעתו עליו. ואעפ״י שהתודה קודם אכילה ושתייה מתודה אחר אכילה ושתייה שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה. ואע״פ שהתודה ערבית מתודה שחרית. ומוסף ומנחה. ונעילה. והיכן אומרה אחר תפילתו. ושליח ציבור באמצע תפילה: ת) ומתבעי ליה לאפסוקי ערב יום הכיפורים מאדנהר. דתניא ועיניתם את נפשותיכם בתשעה. יכול בתשעה מתענין. ת״ל בערב. אי בערב יכול משתחשך. ת״ל בתשעה: הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום. מיכן שמוסיפין מחול על הקודש. אין לי אלא בכניסתו. ביציאתו מניין. דבעי לן לאוחורי עד חשיכה. ת״ל עד ערב. אין לי אלא יום הכיפורים. שבתות מניין. ת״ל תשבתו. ימים טובים מניין. ת״ל שבתכם. הא כיצד. כל מקום שנ׳ שבות. מלמד שמוסיפין מחול על הקודש. ואתא לרבוי שביעית: א) א״ר אלעזר א״ר הושעיא מכל חטאותיכם לפני יי״ תטהרו (ויקרא טז). חט שאין מכיר בו אלא יי״ יום הכיפורים מכפר: ואילו מאן דמצער לחבריה לא מיכפר ליה עד דמפייס ליה. דתנן ב) עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר. שבינו לבין חבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו:

א״ר יצחק ג) כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו. שנ׳ בני (אדם) [אם] ערבת לרעך תקעת לזר כפך וגו׳ לך התרפס ורהב רעיך (משלי ו). אם ממון יש לו בידך התר פיסת יד. ואם לאו הרבה עליו ריעים. אמ׳ רב חסדא וצריך לפייסו בשלשה שורות של בני אדם. שנ׳ ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי: א״ר יוסי בר׳ חניניא ד) המבקש מטו מחבירו אין צריך לפייסו. יותר משלשה פעמים. שנא׳ אנא שא נא. ועתה שא נא (בראשית נ). ואם מת. ה) אמ׳ רב יוסף בר חנינא אמ׳ ר׳ אבהו מוליך עשרה בני אדם ועומד על קברו ואומ׳ חטאתי ליי״ אלהי ישר׳ ולפלוני חטאתי שחבלתי בו:

ע״א תוס׳ ד״ה ובת תריסר וכו׳. פ) ומחויב כל בר ישראל וכו׳ גם זה לשון בה״ג. צ) בהרצאת דברים שם ל׳, ע״ב. ק) הלכה כחכמים שם. ר) ומיבעי ליה לכל אינש הוא בה״ג שם ש) דת״ר מצות וידוי ערב יוה״כ וכו׳ שם פ״ז ע״ב. ת) ומתבעי ליה לאפסוקי עיה״כ מדאנהר וכו׳ הוא לשון בה״ג בהתחלה אך משונה הוא אח״כ בגירסתו דשם איתא ואין לי אלא ביום הכפורים ימים טובים מנין ת״ל תשביתו שבת מנין וכו׳ שבתכם וכו׳ כגירסא הישנה ביומא פ״א ע״ב, וגירסת המחבר אין לי אלא יוה״כ שבתות מנין ת״ל תשבתו ימים טובים מנין ת״ל שבתכם הא כיצד כל מקום וכו׳ (ואתי לרבוי שביעית הוא כפירש התוס׳ ר״ה ט׳ ע״א ד״ה כל מקום וכו׳ ועיין תוס׳ מ״ק ד׳ ע״א ד״ה מה להלן וכו׳) והוא כגירסת הברייתא ר״ה ט׳ ע״א וכפי מה שהגיה מהגרי״ב וכן הוא ג״כ באגודה פרק יוה״כ אין לי אלא יוה״כ שבת מנין ת״ל תשביתו ימים טובים מנין ת״ל שבתכם וכן בשה״ל סי׳ ש״ח ובתניא רבתי סי׳ ע״ח אין לי אלא יוה״כ שבת בראשית מנין ת״ל תשביתו ימים טובים מניין ת״ל שבתכם, ועיין באו״ז ח״ש ה׳ ע״ש סי׳ י״ד שהאריך בזה, והיא גירסא נכונה שמקדים שבת ליו״ט, ועיין בביאורי הרא״ש ורש״ל וסמ״ג שנדחקו ליישב נוסחא שלפנינו ביומא שמקדים לרבות יו״ט לשבת, ועיין בשאלתות פ׳ וזאת הברכה ובהע״ש שם, ועיין ד״ס יומא שם. א) אמר ר׳ אלעזר א״ר הושעיה וכו׳ חט שאין מכיר וכו׳ כריתות כ״ה ע״ב ושם ליתא א״ר הושעיה. ב) עבירות שבין אדם למקום וכו׳ יומא פ״ה ע״ב. ג) כל המקניט את חבירו וכו׳ שם פ״ז ע״א, ועי׳ בשערי תשובה סי׳ ס״ט וששאלתם לרבנו האי ז״ל בירושלמי פרק החולץ אדם שסרח על חבירו וכו׳ וליתא שם אך נמצא כעין זה בירושלמי יומא פ״ח ה״ז, ובירושלמי ב״ק פ״ח ה״ז. ד) המבקש מטו מחבירו וכו׳ שם. ה) אמר ר׳ יוסף בר חנינא אמר ר׳ אבהו מוליך וכו׳ בבה״ג

א״ר יוחנן ו)אחד עשר סמנין נאמרו למשה מסיני. מנא לן. אמ׳ רב הונא סמים תרי. נטף ושחלת וחלבנה. הא חמשא. סמים כי הני. חמשא. הא עשרא: ולבונה זכה. הא חד חסר: אמ׳ רב חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא ז)כל תענית ציבור שאין בה פושעי ישר׳ אינה תענית. שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סימני הקטורת. אביי אמר מהכא. ואגדתו על ארץ יסדה (עמוס ט): ח)מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכיפורים מדליקין. מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין: ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובמבואות האפילין. ועל גבי החולים: דרש רבא ועמך כלם צדיקים. (ישעיה ס). בין שאמרו שלא להדליק בין שאמרו להדליק שניהן לא נתכוונו אלא משום דבר אחד:

עד כאן מהלכות גדולות:

ליקוטין:

שמעתי על הגאונים ר׳ יהודה בר ברוך. ור׳ יצחק בר יהודה זכרונם לברכה. שהיו מתענין ממחרת יום הכיפורים. ובניהן ותלמידיהן עדיין נוהגין כן. וראיה לדבר. ט)מהיא דרבא דהוה יתיב תרי יומי בתעניתא. ואשתכח כוותיה: ושאין מתענין אומרי׳. דרבא לא הוה אכיל מערב יום הכיפורים עד מוצאי יום שני. שני לילות ושני ימים: ואם איפשר לעשות כן יפה לעשות. אבל למה אוכלין המתענין מוצאי יום הכיפורים בלילה עד מוצאי יום שני הלא לדבריהן יום הכיפורים הוא ואכילתו בכרת. והמתענין שומרים עצמן מכל מלאכות שיש בהן כרת: י)שמעתי שתוקעין בארץ ישר׳ מוצאי יום הכיפורים. קשר״ק. ולאחר כל התפילה כשיוצאין מבית הכנסת לפי שכבר הבדילו: ובגולה שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת לזכר בעלמא. זכר ליובל. לבד שבעיר קולונייא נהגו גם קשר״ק: נשאול נשאל מאת גור אריה. מפני מה תוקעים מוצאי יום הכיפורים קודם שיתפללו שמונה עשרה ויאמרו הבדלה בחונן הדעת. והשיב. כ)תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה. ל)ואינו אסור לתקוע בשבת אלא משום דלא ליתי לטלטולי ברשות הרבים לילך אצל בקי ללמוד אצלו סדר תקיעות. והוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים מלאכה גמורה היא. אבל בתקיעה אחת מוצאי יום הכיפורים ליכא למיחש להכי. משום דבחדא תקיעה לא צריך למיזל אבקי: ועוד שהרי מ)כבר תקע בראש השנה אתמל. וזכור הוא בבקיאות התקיעות יפה. והשופר מראש השנה בבית הכנסת הוא עומד. ואינו

אמר ר׳ יוסי וכו׳ ולפנינו שם ליתא. ו) אחד עשר סמנין וכו׳ כריתות ו׳ ע״ב ושם איתא אמר רב הונא מאי קראה וכו׳. ז) כל תענית צבור וכו׳ שם. ח) מקום שנהגו להדליק וכו׳ פסחים נ״ג ע״ב. ט) מהיא דרבא דהוה יתיב וכו׳ כצ״ל ר״ה כ״א ע״א וכן הוא בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קפ״ב, ועיין ירושלמי פ״א דחלה ה״א תמן חשין לצומא רבא תרין יומין וכו׳, ובירושלמי פ״א דר״ה ה״ד ועיין בכו״פ בבית הספק ד״ה ויש דמות ראי׳ וכו׳, ועיין שו״ת נו״ב מהד״ק חיו״ד סי׳ נ״ז מה שהקשה ע״ד כו״פ הנ״ל, וההיא דרבא הואיל ואתא לידן נימא בה מלתא דקשה האיך היה רבא מסתפק אימתי יוה״כ והיה מתענה שני ימים מספק הא אמרינן תענית כ״א ע״ב דכל מעלי יומא דכיפורי הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיע וא״כ הוה ידע אימת הוא יוה״כ, שוב ראיתי בשו״ת תשובה מאהבה ח״ש סי׳ תרכ״ד שעמד בזה ע״ש ועיין שם בח״א סי׳ קס״ו, קס״ז, קס״ח. ועיין טור א״ח סי׳ תרכ״ד, ובשו״ת רשד״ם ח׳ יו״ד סי׳ קצ״ג. י) שמעתי שתוקעין בא״י וכו׳ כן הוא ג״כ בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ קפ״ג ועיין באו״ז ח״ש סי׳ רפ״א וכן בסרע״ג ולאחר עושה שלום תוקעין בשופר קשר״ק פעם אחת, וכן הביא המנהיג ה׳ יוה״כ אות ס״ט בשם רבינו האי גאון, ועיין בשה״ל סי׳ שכ״ב ובמאה שערים למהריצ״ג סוף ה׳ יוה״כ, ונמצא תשובה זו בשם רבינו האי בשערי תשובה סי׳ ס״ז ועיין תוס׳ שבת קי״ד ע״ב ד״ה ואמאי וכו׳ ובמהרש״א שם ועיין תוס׳ קי״ז ע״ב שם ד״ה אבל וכו׳ ותוס׳ מגילה ד׳ ע״ב ד״ה ויעבירנה וכו׳ ועיין מרדכי סוף פרק יוה״כ, ובסמ״ג לאווין סי׳ ס״ט ובסמ״ק והגהת הר״פ שם סי׳ רכ״א. כ) תקיעת שופר חכמה וכו׳ שבת קי״ז ע״ב. ל) ואינו

סי׳ ב, תענית ביוה״כ — ראבי״ה תענית 659.

צריך להביאו ממקום אחר לשם: נ)טעם בשמים במוצאי שבת משום נשמה יתירה שחסרה ויהיו למשיב נפש. וביום הכיפורים ליכא ייתור נשמה לפיכך אין מברכין על הבשמים במוצאי יום הכיפורים. ס)ומפי הרב ר' יעקב ז"ל נאמר לי דטעם בשמים במוצאי שבת משום דבשבת שובת אור של גהינם ואינו מסריח. ולמוצאי שבת חוזר ושורף ומסריח. לכך מריח בבשמים להפיג ריח רע. ובשבת שובת אור של גהינם. אבל ביום הכיפורים לא מצינו: ת':

שמו. ואסור להבדיל במוצאי יום הכיפורים בורא מאורי האש ע)אלא באור ששבת. ואם לא נמצא אור ששבת והביאו מן אור שלא שבת. פ)הדליקה ראשונה אסורה. שנייה מותרת: ויום כיפור שיבא בשבת מפסיק מבערב ואין צריך לקדש. לפי שלא קדש היום עדיין. וצריך לפסוק מבעוד יום מאכילה ושתייה. והיאך מקדש בחול: צ)אין מקדש בחול אלא מי שהוא במקום אחד בערב שבת שיש בו יין ויודע שלא יהיה לו יין בשבת. יקדש מבעוד יום באותו יין שימצא וישתה. ולאחר כן אסור בעשיית מלאכה לפי שקיבל עליו את השבת. ק)אבל בהבדלה אינו מבדיל עד שיצא שבת. ואם אין לו יין או' המוציא לחם. ואינו אוכל. ומבדיל: ובקידוש אם אין לו יין בערב שבת. יעשה קידוש על הפת. כיצד. רוחץ ידיו על שולחנו. ואומ' ויכולו. ובמקום בורא פרי הגפן יאמר המוציא. ואו' אשר קדשנו. כו'. עד מקדש השבת: וכן בכל המועדות:

כך נמצא בהלכות רב יהודאי גאון:

ובפרקי דר' אליעזר שנינו:

ר)**בשרואה** סמאל הרשע שלא מצא עון בישר' ביום הכיפורים. אומ' לפני הק' רבון העולמים יש עם אחד בארץ שדומין למלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחיפי רגלים. כך ישר' יחיפי רגלים. מה המלאכים קופצים ועומדים. אף ישראל עומדי' על רגליהן. מה מלאכי השרת אין בפיהם אכילה ושתייה. אף ישר' כן. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא. אף ישראל כן. מה מלאכי השרת שלום ביניהם. אף ישר' כן. והק' שומע עדותם של ישראל מפי קטיגור שלהם. ומכפר על כל עוונותיהם של ישראל. שנ' וכפר את מקדש הקדש. וגו'. ועל כל עם הקהל יכפר (ויקרא טז):

אסור לתקוע וכו' ר"ה כ"ט ע"ב. מ) כבר תקעו בר"ה אתמל כצ"ל. נ) טעם בשמים וכו' דטעם בשמים וכו' עיין לעיל סי' קנ"א ובהערותי שם אות ל"ג ועיין תשובות הרשב"א סי' קנ"ט. ס) ומפי הרב ר' יעקב ז"ל וכו' עיין בלקוטים בפרדס לרש"י ז"ל ושם הביא ומפי הרב ר' יעקב בר יקר וכו'. ע) אלא באור ששבת כצ"ל ועיין לעיל סי' קנ"ג. פ) הדליקה ראשונה אסורה וכו' ברכות נ"ג ע"א. צ) אין מקדש בחול עיין בה"ג ה' קידוש והבדלה והיכא דפשיטא ליה מילתא דלבי שימשי לא מתרמי ליה חמרא לקדושיה עליה ואיתרמי ליה חמרא במנחה דמעלי שבתא אי נמ יתיב קא שתי חמרא בפניא דמעלי שבתא וידע דלאורתא לא משכח חמרא מקדש מבעוד יום וכו' ועיין באו"ז ח"ש סוף סי' י"ד. ק) אבל בהבדלה אינו מבדיל וכו' ואם אין לו יין אומר המוציא וכו' ומבדיל, זהו לפי דעת רב יהודאי גאון כדמסיים בסוף, ולא קאי אדלעיל מינה אין מקדש וכו' ויודע שלא יהיה לו יין וכו' דהא גם הוא הביא לעיל סי' קנ"ב אי נמי יתיב קא שתי ופשיטא ליה דלאורתא לית ליה חמרא מבדיל כד בעי למיקם וכו' והוא כפסק וכלשון בעל ה"ג ה' קדוש והבדלה ע"ש רק דשם איירי היכא דאית ליה יין קודם שיצא שבת, ואחר שיצא לא ימצא יין להבדלה, והכא אשמיענן דין זמן הבדלה דאין מבדילין עד שיצא שבת, ואם אין לו יין להבדלה מבדיל על הפת וכדעת רב יהודאי גאון שהביא לעיל סי' קנ"ב שפסק שמותר לקדש ולהבדיל על הפת, וכדמסיים הכא כך נמצא בהלכות רב יהודאי גאון, ועיין בה"ג ה' קידוש והבדלה ומן רבנן דאמרי מבדילין על ריפתא וכו' וחזינן דדעתו כדעת רבנן מדהביא דעתם לבסוף. ר) כשרואה סמאל הרשע וכו' הוא בפדר"א פ' מ"ו והובא במנהיג ה' יוה"כ אות ע"א, וברבינו בחיי פ' אחרי, וברא"ש

טעם בשמים עיין פרדס (עהרנרייך) נט.
בביאור אות צ, יש להוסיף: פסחים נד.

תפילות של ראש השנה:

שמ״ז. י״י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתיך: כי שם י״י אקרא הבו גודל לאלהינו:
ברוך אתה י״י אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגיבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים. וכתבינו בספר חיים למענך אלהים חיים. מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה י״י מגן אברהם: אתה גיבור לעולם י״י מחייה מתים אתה רב להושיע. מכלכל חיים בחסד מחייה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים. רופא חולים. מתיר אסורים. ומקיים אמונתו לישיני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחייה ומצמיח ישועה. מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו לחיים ברחמים. ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה י״י מחייה המתים: אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה:
ובכן תן פחדך י״י אלהינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת. ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם. כמו שידענו י״י אלהינו שהשלטון לפניך עוז בידך וגבורה בימינך ושמך נורא על כל מה שבראת: ובכן תן כבוד י״י לעמך. תהלה ליריאיך ותקוה לדורשיך. ופתחון פה למיחלים לך שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימנו: ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו. ועולתה (א) תקפוץ פיה. כי כל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך אתה הוא י״י אלהינו מהרה על כל מעשיך. בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך. ככתוב בדברי קדשך על ידי דוד משיח צדקך. ימלך י״י לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה (תהלים קמו): קדוש אתה ונורא שמך ואין אלוה מבלעדיך. ונאמר ויגבה י״י צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה (ישעיה ה). ברוך אתה י״י המלך הקדוש: אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכינו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו י״י אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים: אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו׳. לרצון. ולשלום. ביום הזכרון הזה. זכרינו י״י אלהינו בו לטובה. ופוקדינו בו לברכה. והושיענו בו לחיים טובים. בדבר ישועה ורחמים חוס וחנינו וחמול ורחם עלינו. והושיענו ומלטינו מכל צרה ויגון כי אל מלך חנון ורחום אתה: אלהינו ואלהי אבותינו מלוך וכו׳. וידע כל פועל כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו. כל הבריות שאתה בראתם וכל הנשמות שאתה נפחתם. ויאמרו. כל אשר נשמה באפו י״י מלך ומלכותו בכל משלה: וקדשינו במצותיך. ותן חלקינו בתורתך ושבעינו מטובך ושמחינו בישועתך וטהר לבינו לעובדך באמת. כי אתה אלהים אמת. ודברך מלכינו אמת וקיים לעד. ברוך אתה י״י מלך על הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון: רצה וכו׳. ותערב לפניך עתירתינו כעולה וכקרבן. אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים. ואתה ברחמים תחפוץ בנו ותרצינו. ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים כמאז. ושם נעבדך כימי עולם

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) פ״ס בליוב ועולתס קפלס פיס.

וכשנים קדמוניות. ב״א יי׳ שאותך לבדך ביראה נעבוד: מודים וכו׳. שבכל יום ובכל עת ערב ובקר וצהרים הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך. על כולם יתברך ויתרומם וישתבח תמיד שמך מלכינו לעולם ועד: אבינו מלכינו זכור רחמיך וכבוש כעסך מעלינו וכלה דבר וחרב ושבי ומשחית (ומשחית) ומגפה מבני בריתך. וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך. וכל החיים וכו׳. בספר חיים טובים. ברכה. ושלום ופרנסה טובה. נזכר ונכתב לפניך אנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים לברכה לשמחה ולשלום. ברוך אתה יי׳ עושה השלום:

אבינו מלכינו רגילין ובאים (ובאים) מימי ר׳ עקיבא. ס) כמו ששנינו במסכת תענית. פעם אחת גזרו תענית ולא נענו. ירד ר׳ עקיבא לפני התיבה. ואמ׳ אבינו מלכינו חטאנו לפניך. א״מ עשה עמנו חסד למען שמך: וירדו גשמים וכשראו שנענה בתפילה זו הוסיפו עליהם מדי יום יום וקבעום לימי תשובה:

אבינו מלכינו חטאנו לפניך: א״מ אין לנו מלך אלא אתה: א״מ עשה עמנו חסד למען שמך: א״מ בטל מעלינו כל גזירות קשות: א״מ הפר עצת אויבינו מעלינו: א״מ קלקל מחשבות שנאינו: א״מ סתום פיות צוררינו ומקטרגינו: א״מ תסכים עם מלמדי זכותינו: א״מ כלה כל צר ומסטין מעלינו: א״מ כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ומגפה מבני בריתך: א״מ שלח רפואה שלימה לכל חולי עמך: א״מ מנע מגפה מנחלתך: א״מ מחול וסלח לכל עוונותינו: א״מ קרע רוע גזר דיננו: א״מ מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו: א״מ מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך: א״מ כתבינו בספר חיים טובים: א״מ כתבינו בספר שלום: א״מ כתבינו בספר מזונות: א״מ כתבינו בספר פרנסה וכלכלה: א״מ כתבינו בספר ישועה וגאולה: א״מ הצמח לנו ישועה בקרוב: א״מ הרם קרן ישר׳ עמך: א״מ הרם קרן משיחך: א״מ הרם קרן מזבחך: א״מ שמע קולינו חוס ורחם עלינו: א״מ קבל ברחמים וברצון את תפילתינו: א״מ עשה למען רחמיך הרבים: א״מ עשה למען שמך הגדול והנורא שנקרא עלינו: א״מ עשה למענך אם לא למענינו: א״מ עשה למענך והושיענו: א״מ נא אל יעכב חט ועון את תפילתינו: א״מ נא אל תשיבנו ריקם מלפניך: א״מ תהא השעה הזאת וכל שעה רצון שעה רחמיך מלפניך: א״מ חנינו ועניגו כי אין בנו צדקה וחסד עשה עמנו למען שמך והושיענו:

אמ׳ שמואל כל הזהיר בארבעה דברים הללו זוכה ומקבל פני השכינה. עשה למען שמך: עשה למען ימינך: עשה למען תורתך: עשה למען משיח צדקך: עשה למענך ולא למענינו: מצ׳: יתגדל ויתקדש: ומוציא שתי תורות. פ)וקורין חמשה בסדר וירא. מן ויי׳ פקד את שרה כאשר אמר. עד ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה: ומפטיר קורא בפנחס מן ובחדש השביעי עד סוף פסקא: קדיש עד דאמירן. ומפטיר בשמואל. ויהי איש אחד מן הרמתים. עד וירם קרן משיחו. על שם ף)שבראש השנה נפקדו שרה רחל וחנה: ביום שני מוציאין כמו כן שתי תורות. וקורין באחת מן והאלהים נסה. עד סוף סדרא. ץ)כדי שיזכר לנו עקידת יצחק: ומפטיר קורא כדאיתמל. קדיש עד

פרק יוה״כ סי׳ כ״ד ורבו השינוים ממקום למקום מנוסח שלפנינו שם. ס) כמו ששנינו במסכת תענית וכו׳ עיין שם כ״ה ע״ב, ובבה״ג הלכות ת״ב איתא א״מ חטאנו לפניך א״מ אין לנו מלך אלא אתה א״מ רחם עלינו וכו׳ ובסרע״ג דף ל״ה ובתניא רבתי א״מ חטאנו לפניך, אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך וכן הביא הב״י סי׳ תקפ״ב בשם הכ״ב. פ) וקורין חמשה וכו׳ מגילה ל״א ע״א והאידנא דאיכא תרי יומא וכו׳. ף) שבראש השנה נפקדו וכו׳ ר״ה י׳ ע״ב. ץ) כדי שיזכור לנו עקידת יצחק משום דהעקידה היתה בר״ה כדאיתא בפסיקתא רבתי פ״מ מהו היום כהיום מפני שר״ה היה וכו׳ ועיין מדרש וי״ר פ׳ כ״ט ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב״ה לא״א ע״ה וכו׳ אך במדרש שמות פ׳ ט״ו על פסוק החדש הזה לכם איתא ובו נולד יצחק ובו נעקד וכו׳ וצ״ל דמדרשות

דאמירן. ומפטיר בירמיה. מצא חן במדבר. עד הבן יקיר לי אפרים. על שם זכר אזכרנו עוד: והמפטיר בנביא מברך שש ברכות וברכה ששית כך היא. על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום הזכרון הזה שנתת לנו יי׳ אלהינו לקדושה (א) לכבוד ולתפארת. על הכל יי׳ אלהינו אנו מודים לך ומברכין אותך יתברך שמך בפה כל חי תמיד לעולם ועד: כי אתה אלהים אמת ודברך מלכינו אמת וקיים לעד. ב״א יי׳ מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הזכרון: ובשבת אומ׳. מקדש השבת וישר׳ ויום הזכרון: ת׳: והעובר לפני התיבה בראש השנה. ג) השני מתקיע. א״ר יוחנן בשעת השמד שנו. שגזרו על ישר׳ שלא לתקוע בראש השנה ומארבים להם כל זמן תפילת השחר עד שש שעות. לכך תקנו תקיעת שופר במוסף. וכשבטלה הגזירה לא זזה ממקומה. וסמכו על האמור בפסיקת׳. מפני מה תוקעין בתפילת מוסף ואין תוקעין ביוצר. מפני שאז מצויין ישר׳ מעוטרין במצות. שכבר נתעטפו בציציותם וקראו ק״ש. וקראו ספר תורה. עכשיו שהשופר יוצא ומצות מלמדות סניגורייא עליהם. מיד נרתע השטן ונאלם קטיגור: כן נמצא בדברי אגדה: ונראה והגון. שאלמלא כן היה לנו לתקוע בתפילת יוצר משום דזריזין מקדימין למצות. וכשהן יושבין קודם שיעמדו לתפילה. וקודם שיפתחו בתהילה אוחז שליח ציבור שופר בידו. ד)ועומד על רגליו ומברך:

שמח. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אקב״ו ה)על תקיעת שופר:

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ובשבת מוסיף ולמנוחה.

חלוקות הן. ג) השני מתקיע ראש השנה ל״ב ע״ב עיין בתניא רבתי סי׳ ע״ז מכאן דקדק רבינו האי גאון ז״ל מדקאמר מתקיע ולא אמר תוקע שמע מינה שצריך להיות התוקע אחר ולא שליח צבור היורד לפני התיבה וכו׳ עי׳ שם. בשעת השמד שנו וכו׳ ועי׳ תוס׳ ד״ה בשעת וכו׳ ועי׳ בתניא רבתי סי׳ ע״ה ובביאורי שם אות כ״ט. מפני מה תוקעי׳ בתפילת מוסף וכו׳ עיי׳ בפסיקתא רבתי פ״מ למה אין ישראל תוקעין מן התפילה ראשונה אלא בתפילת המוספים וכו׳. ד) ועומד על רגליו ומבר׳ עיין טור א״ח סי׳ תקפ״ה וזה לשונו ועומד התוקע לתקוע שצרי׳ לתקוע מעומד דכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן מלכם דכתיב גבי עומר וספירת העומר מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה אל תקרא בקמה אלא בקומה, והובא ברא״ש סוף פסחים, ועיין בשו״ת שערי תשובה סי׳ ע״ט, ועיין בברכי יוסף סי׳ תקפ״ה. ה) על תקיעת שופר, לשמוע בקול שופר, ובהילכות רב יהודאי מצאתי לתקוע שופר, עיין בפרדס לרש״י ז״ל סי׳ מ״ג ושמיעת קול שופר יש מחלוקת בקהלות יש מברכין אותה לתקוע, ויש מברכין לשמוע והוא העיקר וכו׳ ועיין ברא״ש פ״ד דר״ה סי׳ י׳ כתב ר״ת שיש לברך על תקיעת משום דעשייתה היא גמר מצותה וראבי״ה הביא הירושלמי (בירושלמי שלפנינו ליתא) תוקע שופר צריך לברך אקב״ו לשמוע בקול שופר וכו׳ וכן כתב בה״ג הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר וכו׳ ועיין ברא״ש פ״ק דפסחים סי׳ י׳ וז״ל ומה שחלקו במטבע ברכות יש מהן שתקנו בעל ויש מהן שתקנו בלמ״ד ר״ת ז״ל היה נותן טעם לדבר דכל מצות דנעשית מיד שייך לברך ע׳ליהן על כגון מקרא מגילה על המבילה על נטילת ידים וכו׳ אבל להניח תפילין, להתעטף בציצית ולישב בסוכה יש בהן שיהוי וכו׳ וכן לשמוע בקול שופר יש שיהוי להפסקה בין התקיעות דעיקר מצות שופר על סדר הברכות, והדברים תמוהים וסותרים זה את זה וצע״ג דכאן הביא דעת ר״ת לשמוע בקול שופר, וכן כתב ועל שופר אנו מברכים לשמוע בקול שופר ובר״ה שם כתב בשם ר״ת שיש לברך על תקיעת שופר (אחר כותבי ראיתי בק״נ על הרא״ש שעמד בזה) ועיין בתשובות הרמב״ם סי׳ נ״ט ז״ל מהו החילוק שיש בין לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר תשובה החילוק גדול ביניהם כי המצוה המיוחדת אינה התקיעה אלא בשמיעה סגי דאם היתה המצוה התקיעה היה צריך כל אחד ואחד לתקוע לעצמו כמו שחייב כל אדם בלולב ובסוכה, וא״כ ודאי השומע שלא תקע לא יצא ידי חובתו, וכן התוקע שלא שמע יצא ידי חובתו אפילו סתם אזניו ולא שמע התקיעה, ואין הדין כך כי המצוה היא השמיעה ולא התקיעה וכמו שהסוכה המצוה היא הישיבה ולא העשיה ובלולב הנטילה ולא באוגדן כך זו שהמצוה היא השמיעה וכשהוא תוקע אינו יוצא ידי חובתו כל כמה שאינו שומע ולכן צריך לברך לשמוע קול שופר כמו שמברכין לישב בסוכה ולא לעשות סוכה ע״כ ועיין בשו״ת מהר״ם אלשקר סי׳ ח׳, ט, מה שהאריך בביאור דעת הרמב״ם הנ״ל ועיין בספר ת״ד להראב״ד ז״ל סי׳ קפ״ו ועיין בראב״ן סי׳ ל״ה שכתב לשמוע בקול שופר, וכן באו״ז ח״ש סי׳ רע״א כתב לשמוע בקול שופר ועיין

ובנרבונא. ובפרוונצ"א אומ' לשמוע בקול שופר: ובהלכות רב יהודאי מצאתי לתקוע שופר: כללא דמילתא בכל מצוה שעשייתה זו היא גמר מלאכתה מברכינן על. וכל היכא דעדיין לא נגמרה. שיש בה להאריך דבר אחר מברכינן בלמד. להדליק נר של חנוכה. דמצותה עד שתכלה רגל מן השוק. להניח תפילין. שיש לעשות אחריהן מצות תפילין בשל ראש. ובשל יד נמי צריך לעשות קשירה עדיין. דכת' וקשרתם לאות [על] ידיך. ובתפילין של ראש שאין להאריך בה לא בקשירה ולא בשום דבר מברכינן על. ולקרות את ההלל. משום דמצוה לקרותו בכל יום. כדא"ר יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. והלל המצרי נמי בראשי חדשים ובמועדות כיון דאמרי' ליה בכל יום על כל צרה שלא תבא על הציבור כתמיד חשבי' ליה ונר חנוכה נמי כיון דעל נס היא באה כקריאת הלל דמיא. משום פרסומי ניסא. וכן להתעטף חייב אדם לעשות תמיד תמיד. וכן לעסוק בתורה. ברכינן בלמ"ד. אבל כל מצוה שאינו רוצה לעשות תמיד אלא או פעם אחת או שני פעמים מברכי' על. כמו על מקרא מגילה. על תקיעת שופר: מברך על: וכולן נכוחות למבין: פר"ת: ת':

ותוקע קשר"ק. קשר"ק קשר"ק: קש"ק קש"ק קש"ק: קר"ק קר"ק קר"ק: כמו ששנינו סדר תקיעת שלש של שלש שלש. תקיעה. ותרועה. ותקיעה. לכל אחת ואחת. הא כיצד שלש שהן ט'. ופרשו רבותינו שתשע תקיעות של ראש השנה מן התורה הן. ואתקון ר' אבהו בקיסרי תקיעה. ג' שברים. תרועה. תקיעה: שנייה: תקיעה. ג' שברים. תקיעה: שלישית: תקיעה. תרועה תקיעה. משום דספוקי מספקא ליה תרועה מאי ניהו: ת'. וג' שברים בנשימה אחת. עבידנא להו דבמקום תרועה קיימן. אבל שלשה שברים ותרועה דקשר"ק לא מסתבר. דגנוחי ויליל בחדא נשימה לא עבדי אינשי: ת"ם: ת': מתקנת רב אבהו נמצינו למידין שאין יוצא ידי חובתו מן השלשה קולות אלא א"כ עושה אותם עשר. לפיכך אנו עושין קשר"ק קש"ק קר"ק. ג' פעמים כל אחת ואחת שהן ל' קולות. כדי לצאת אותם ט' תקיעות שהן מן התורה. וכשהן יושבין דליכא טורח ציבור עושין הל' קולות. ועל סדר ברכות כשהן עומדין למוסף. לסדר מלכיות זכרונות ושופרות. סומכין אעשר תקיעות לבדם כדרך שתיקן אותם רב אבהו. קשר"ק תחילה ואחר כך קש"ק. ואחר כך קר"ק. מפני טורח ציבור שעומדין על רגליהן. ת'. שהרי ברין כמו שעשינו מיושב היה לנו לעשות מעומד: ורבי יעקב זכרונו לברכה היה עושה מעומד בכל פעם קשר"ק למלכיות זכרונו' ושופרו'. ובספר הישר נתן טעם לדבריו. וכל כך שמריעין כשהן יושבין וכשהן עומדין כדי לערבב השטן: ת': גמר לתקוע הל' קולות מיושב. פותח באשרי. יהללו את שם יי': ומחזיר הספר תורה למקומו: קדיש עד דאמירן: ועומדין למוסף. ואומ' בסוף מגן. זכרינו. ובסוף מחיי מי כמוך. ובסוף אתה קדוש ובכן תן פחדך. ואז. עד המלך הקדוש: אבל שליח ציבור יאמר באלפא ביתא. כשמגיע וחסידים ברינה יגילו. ויאתיו כל לעובדך כו': עד ויתנו לך נזר מלוכה: ותמלוך כו'. עד המלך הקדוש: אתה בחרתנו. כו' עד זכר ליציאת מצרים:

שמט. מפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו ואין אנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשיך ברחמיך הרבים ותבנהו מהרה ותגדל כבודו ותבנה את עירך ותחדש את היכלך ותכונן את מקדשך ותכנס גליות ישרי' לתוכו. ותמלוך עליהם מהרה בהדרך בשבחך בתפארתך בבית בחירתך. אבינו מלכינו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי וקרב פזורנו מבין הגוים ונפוצותינו כנס

מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם. אנא יי׳ אלהינו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספים כהלכתן: את מוספי יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם: ועשיתם עולה לריח ניחוח ליי׳ פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ואם חל ראש השנה להיות בשבת שצריך להזכיר מוסף של שבת או׳ כן:

את מוספי יום המנוח הזה ויום הזכרון (הזכרון) הזה נעשה כו׳. כאמור וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו. עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה. (במדבר כח) ונ׳ ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ונ׳ ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם: ועשיתם עלה לריח ניחח ליי׳ פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם. ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידין כהילכתן:

על כן נקוה לך יי׳ אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך וכו׳. ונאמ׳ לא הביט וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך וכו׳. וידע כל פועל כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו. כל הבריות שאתה בראתם וכל הנשמות שאתה נפחתם. ויאמרו כל אשר נשמה באפו יי׳ מלך ומלכותו בכל משלה: וקדשינו במצותיך. ותן חלקינו בתורתך. ושבעינו מטובך. ושמחינו בישועתך וטהר לבינו לעובדך באמת. כי אתה אלהים אמת. ודברך מלכינו אמת וקיים לעד. בא״י מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הזכרון: ואם שבת הוא יאמר: וטהר לבינו לעובדך באמת והנחילנו יי׳ אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. כי אתה אלהים אמת. ודברך מלכינו אמת וקיים לעד ברוך אתה יי׳ מלך על כל הארץ מקדש השבת וישר׳ ויום הזכרון:

אתה זוכר וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו זכרינו וכו׳. כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מידותיך ותתנהג עם בניך במדת רחמים בעבור שמך הגדול וכו׳.

אתה נגליתה בענן כבודך וכו׳. או״א תקע וכו׳ ושם נעשה לפניך כמצווה עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור: וביום שמחתכם וכו׳. כי אתה שומע בקול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך. ברוך אתה יי׳ שומע בקול תרועת עמו ישר׳ ברחמים: רצה: לאחר התפילה מריעין בלא תקיעה ובלא שברים: וכן מנהג בשתי ישיבות:

סליקו תפילות של ראש השנה:

שנ. ופרשת האזינו קורין אותה במקדש: ו)והיאך אנו קורין אותה (במקדש: והיאך אנו). כך אמרו חכמים במוסף של שבת מה היו אומרי׳ אמ׳ רב חנן. הזי״ו ל״ך. וכל שבת ושבת היו אומרי׳ אחת. ואמ׳ רב חנן בר רבא אמ׳ רב כדרך שחולקין כאן כך חולקין בבית הכנסת: וכן פירש רב פלטוי ראש ישיבה. הזי״ו ל״ך סימן: האזינו השמים. עד זכור ימות עולם: ומן זכור עד ירכיבהו. ומן ירכיבהו עד וירא יי׳

בשאלתות פ׳ וזאת הברכה ובהמ״ש שם ובמ״א סי׳ תקפ״ח ס״ק ב׳. ו) והיאך אנו קורין אותה כך אמרו חכמים כצ״ל במוסף של שבת מה היו אומרים וכו׳ עיין ר״ה ל״א ע״א אמר רב ענן (ס״א רב חנן) ושם איתא בר רבא אמר רב הזי״ו ל״ך ועיין בפירש״י שם, ובמס׳ סופרים פי״ב, ועיין

תקיעה אחר התפלה עיין אוצה״ג ר״ה 50.
סי׳ שנ, הזי״ו ל״ך עיין אוצה״ג ר״ה 51.

וינאץ. ומן וירא יי׳ עד לו חכמו. ומן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי. ומן כי אשא עד סוף השירה: ושאר הפסוקים יקרא השביעי עד סוף כל הפרשה: ת׳: ורבינו שלמה בר׳ יצחק ז״ל פי׳ בפ׳ בתר׳ דראש השנה. במוספי שיר דשבת מאי אמרי. פרשת שירת האזינו חולקין אותה לששה פרקים. שבת ראשון האזינו. השני זכור ימות עולם. שלישי ירכיבהו. רביעי. וירא יי׳ וינאץ: עד כאן ששה פסוקין לפרק. החמשי. לולי כעס. הששי. כי ידין: כדרך שחולקין פירקי השירה הזאת כך חולקין אותה בבית הכנסת: והשביעי קורא מן השירה ולהלן: עד כאן לשון הקונטרס: ואע״ג דבפרש׳ וירא יי׳ ט׳ פסוקי. לכל הפחות ח׳ לפרק משם ולהלן: ובתשובות הגאון רבינו ניסים בר׳ יעקב זצ״ל: שאילתא דהזי״ו ל״ך: מאי טעמ׳ ראשי פרקים דהאזינו בהזי״ו ל״ך. משום דאינהו בני מטרייא שבעין ותמניא. כנגד שבעין ותמניא צדיקי דאיכתיבה פרש׳ האזינו על ידיהון. אילו הן: חנוך. כרמי. פלוא. אליאב. נמואל. זכור: לראובן: ימין. יכין. אהד. צחר. שאול. נמרי. לשמעון: עמרם. חנניה. נתנאל. זתוא. בן סתרי. ללוי: זרח. חצרון. יונדב. בצלאל. שפטיה. נחשון: ליהודה: צהר. עזא. יגאל. פלטי. עתניאל. חנית: לישׂשכר: סרד. אלון. אהליאב. אליהו. נמשי. סודי: לזבולון: שניאה. כסלון. אלידד. אחיטוב. אחיאל. מתניה: לבנימן. יעזר. יאיר. מלכיאל. אדנירם. אחירם. זכור: לאפרים: גדליה. יגאל. אחינועם. אחיעזר. דניאל. שהי. לדן: אליוחנן. אליקים. אלישמע. סומכוס. זבד. יוחנן: לנפתלי. חנני. זרחי. שוני. קני. מתתיהו. זכריהו: לגד. פשחור. שלומי. שמואל. שלום. שכניהו. אחיהו: לאשר: הרי ע״ב: ששה לכל שבט: משה. יהושע. כלב. אלעזר. איתמר. פנחס: הרי ע״ח זקינים. כמניין אותיות של הזי״ו ל״ך: רישי פרקים דשירתא: ואת זה פי׳ רב סעדיה גאון. זצ״ל: וששאלת׳ למה חולקין פרשת האזינו בסימן הזי״ו ל״ך: ה׳. כנגד ה׳ אנשים שקורין בתורה בראש השנה וביום הכיפורים כשחלין להיות בחול: ז׳ כנגד ז׳ אנשים שקורין בתורה בראש השנה וביום הכיפורים כשחלין להיות בשבת: י׳. כנגד י׳ ימים שבין ראש ליום הכיפורים: ו׳ כנגד ו׳ אנשים שקורין בתורה ביום הכיפורים כשחל להיות בחול. ל׳ כנגד ל׳ תקיעות שבראש השנה: ך׳. כנגד כ׳ ימים שמתענין בהם היחידים. י׳ לפני ראש השנה. וי׳ בין ראש השנה ליום הכיפורים:

זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה גאון:

וכשחל ראש השנה ביום ב׳ או ביום ג׳ חולקין וילך. וסימן ב״ג מלך פת וילך: אם יבא תשרי שהוא מלך ביום ב״ג. פת וחילק פרשת וילך: מלשון פתות אותה פיתים: כ״ש באלמיצא. אני יצחק בר׳ דורבלו: ת׳:

למנחת ערב יום הכיפורים. מתפלל שמונה עשרה. כדרך כל השבוע: וכשמגיע לעושה השלום אומ׳ וידוי. אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפילתנו כו׳: יהי רצון מלפניך: על חט: על חטאים: אלהי עד שלא נוצרתי כו׳: ואחר כך יאמר אבינו מלכינו: קדיש: תתקבל: ואוכלין לשלום:

שנא. ליל יום הכיפורים למעריב: יתעטף בטליתו בלא ברכה. ויאמר בקול נמוך. נדרי נדרנא: ת׳. פעם ראשונה יאמר נמוך יותר מדאי. כאדם שמשתומם ליכנס בהיכל מלך ולבקש פרס מאת המלך וירא מהתקרב אליו. ומדבר בחשאי דרך המאויים. ובפעם השנית יגביה קולו מעט מפעם הראשון. וכן בפעם השלישית יגביה יותר ויותר. כאדם בן בית שהורגל להיות מבני בית המלך ולבו גס בו בהקרבתו אליו. ונכון לבו לשמוע דבריו: ז)שמעתי אין השטן שולט באדם ביום הכיפורים. אלא בכל השנה

בשו״ת הרשב״ש סי׳ תכ״ט. ובשו״ת זכרון יוסף חלק א״ח סי׳ ט״ז. ז) שמעתי אין השטן שולט

כל נדרי ראבי״ה ח״ב 188.

שורה 21, בר״ה כשחל להיות בחול, כצ״ל (תיבת וביוה״כ — נמחקת).

חוץ מיום זה בלבד. שני השטן בגימטריא שס"ד. יום אחד חסר ממניין ימות החמה. אמ׳ לו הקב"ה לבקר משפט. כיון שהגיע יום הכיפורים ורואה את ישר׳ עומדין על רגליהן ויחיפי רגלים. כמלאכי השרת. וכולם צנים לובן מוצעפים אין לו רשות לדבר: כ"ש. יצחק בר׳ דורבלו: ת׳:

ויאמר נדרי נדרנא: וישלש עד שלשה פעמים: ויברך שהחיינו: דכיון דליכא כום דאתי למיסרך. כדאמרינן בעירובין. אמרי׳ מיהא זמן: ת׳: ויאמר. והוא רחום: ברכו: מעריב: כמו בחול: וחותם פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישר׳ ועל ירושלים: קריש עד דאמירן:

וזו היא תפילת ערבית שחרית ומנחה:

י"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתיך: כי שם י"י אקרא הבו גודל לאלהינו: ברוך אתה י"י אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגיבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים. וכותבינו בספר חיים טובים למענך אלהים חיים מלך עוזר ומושיע ומגן. ב"א י"י מגן אברהם. אתה גיבור לעולם י"י מחייה מתים אתה רב להושיע. מכלכל חיים בחסד מחייה מתים ברחמים רבים סומך נופלים רופא חולים מתיר אסורים ומקיים אמונתו לישיני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך מימית ומחייה ומצמיח לנו ישועה: מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים ונאמן אתה להחיות מתים ב"א י"י מחייה המתים: אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה:

ובכן תן פחדך י"י אלהינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת. ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם. כמה שידענו י"י אלהינו שהשלטון לפניך עז בידך וגבורה בימינך ושמך נורא על כל מה שבראת: ובכן תן כבוד י"י לעמך תהילה ליריאיך ותקוה לדורשיך. ופתחון פה למייחלים לך שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו: ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו ועולתה תקפוץ פיה כי כל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ: ותמלוך אתה הוא י"י אלהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך. ככת׳ בדברי קדשך על ידי דוד משיח צדקך ימלך י"י לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה: (תהלים קמו) קדוש אתה ונורא שמך ואין אלוה מבלעדיך. ונאמר ויגבה י"י צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. ב"א י"י המלך הקדוש: אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך. וקרבתנו מלכינו לעבודתך. ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת: ותתן לנו י"י אלהינו באהבה (א). את יום הכיפורים הזה למחילה ולסליחה

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) ובשבת מוסיף את יום המנוח הזה.

באדם וכו׳ הוא תמוה שכתב שמעתי על דבר מפורש בגמרא ובכמה מקומות עיין יומא כ׳ ע"א, נדרים ל"ב ע"ב, וי"ר פכ"א, במד"ר פי"ח ותנחומא פרשת קרח, ועיין בפדר"א פ׳ מ"ו אמר ליה

ולכפרה ולמחול בו על כל עונותינו זכר ליציאת מצרים: אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא יגיע יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרונינו ופקדונינו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישר׳ לפניך לפליטה לטובה לחן לחסד לרחמים ולרצון ביום הכיפורי׳ הזה. זכרינו יי׳ אלהינו בו לטובה. ופוקדינו בו לטובה. והושיענו בו לחיים טובים. בדבר ישועה ורחמים חוס וחנינו וחמול ורחם עלינו והושיענו ומלטינו מכל צרה ויגון כי אל מלך חנון ורחום אתה: אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעוונותינו ביום צום הכיפורים הזה מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך כאמור אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר: (ישעיה מג) ונ׳ מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך. (שם מד). ונ׳ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני יי׳ תטהרו (ויקרא טז): וקדשינו במצותיך. ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמחינו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. כי אתה אלהים אמת ודברך מלכינו אמת וקיים לעד. ב״א יי׳ מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעוונות עמך בית ישר׳ מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הכיפורים: ואם שבת הוא יאמר: וטהר לבינו לעובדך באמת והנחילנו יי׳ אלהינו באהבה ורצון שבת קדשך. כי אתה אלהים אמת. כו׳. ברוך אתה יי׳ מלך על כו׳. מקדש השבת ישר׳ ויום הכיפורים: רצה יי׳ אלהינו בעמך ישר׳ ובתפילתם והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישר׳ עמך ותערב לפניך עתירתינו כעולה וכקרבן אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים ואתה ברחמים תחפוץ בנים ותרצינו ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים כמאז. ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות ב״א יי׳ שאותך לבדך ביראה נעבוד: מודים אנחנו לך שאתה הוא יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהילתך על חיינו המסורים בידך על נשמותי׳ הפקידות לך על ניסיך שבכל יום עמנו על נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמנו חסדיך כי מעולם קיוינו לך ועל כולם יתברך ויתרומם וישתבח שמך מלכינו לעולם ועד: אבינו מלכינו זכור רחמיך וכבוש כעסך מעלינו וכלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ומגפה מבני בריתך. וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך. וכל החיים יודוך סלה. ב״א יי׳ הטוב שמך ולך נאה להודות: שים שלום טוב וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישר׳ עמך ברכינו אבינו כולנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי׳ אלהינו תורת חיים ואהבת חסד צדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום. בספר חיים טובים ברכה ושלום ופרנסה טובה. נזכר ונכתב אנו וכל עמך בית ישר׳ לחיים טובים לברכה לשמחה ולשלום. ב״א יי׳ עושה השלום: וידוי:

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפילתינו ואל תתעלם מתחינתינו שאין אנו עזי פנים וקשה עורף בדבר הזה לומר לפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו. אבל אנחנו. חטאנו. אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דופי. העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר. יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. ניאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קישינו עורף. רשענו. שיחתנו. תעינו. תיעבנו. תעתענו. סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים וישר העוינו ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו: מה נאמר לפניך יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים. הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע: אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי. אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך יהי רצון מלפניך יי׳

אלהינו ואלהי אבותינו שתסלח לנו על כל פשעינו ותמחול לנו על כל עוונותינו ותכפר לנו על כל חטאותינו: על חטא שחטאנו לפניך באונס: ועחש״ל ברצון: עחש״ל בבלי דעת: ועחש״ל בדעת ובמרמה: עחש״ל בגלוי: ועחש״ל בסתר: עחש״ל בגילוי עריות: ועחש״ל בדיבור פה: עחש״ל בהרהור הלב: ועחש״ל בועידת זנות: עחש״ל בזדון: ועחש״ל בשוגג: עחש״ל בחילול השם: ועחש״ל בחוזק יד: עחש״ל בטיפשות פה: ועחש״ל ביצר הרע: עחש״ל ביודעים: ועחש״ל בלא יודעים: סלח לנו. מחול לנו. כפר לנו: עחש״ל בכפת שחד: ועחש״ל בכחש ובכזב: עחש״ל בלשון הרע: ועחש״ל במשא ומתן: עחש״ל בנטיית גרון: ועחש״ל בסיקור עיניים: עחש״ל בנשך ובתרבית: ועחש״ל בשיח שפתים: עחש״ל בעינים רמות: ועחש״ל בעזות מצח: עחש״ל בפריקת עול: ועחש״ל בצדיית ריע: עחש״ל בקלות ראש: ועחש״ל בקשיות עורף: עחש״ל בקפיצת יד: ועחש״ל בריצת רגלים להרע: עחש״ל בשמע אוזן: ועחש״ל בתשומת יד: סלח לנו. מחל לנו. כפר לנו: עחשח״ע חטאת: עחשח״ע אשם: עחשח״ע כרת: עחשח״ע מיתה בידי שמים: עחשח״ע מלקות ארבעים: עחשח״ע מכת מרדות: עחשח״ע ארבע מיתות בית דין: סקילה שריפה הרג וחנק על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. את שגלויים לנו ואת שאינן גלויים לנו. את שגלויים לנו כבר אמרנו לפניך והודינו עליהם. ואת שאינן גלוים לנו לפניך גלויים וידועים כדבר שנאמר הנסתרת לי״י אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת (דברים כט): כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה: אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי. ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי. עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי. הריני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה. יהי רצון מלפניך י״י אלהינו ואלהי אבותינו שלא אחטא ומה שחטאתי לפניך מרוק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי ייסורין קשים וחלאים רעים. ויהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך י״י צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

ואם חל יום הכיפורים להיות בשבת לאחר סיום תפילת לחש שליח ציבור אומ׳ ויכולו. מגן אבות בדברו. כסדר כל שבת וחותם מקדש השבת בלבד. ואינו צריך להזכיר של יום הכיפורים. שכך אמרו אבותינו ס)אלמלא שבת אין שליח ציבור יורד לפני התיבה ערבית: ומיד יאמר פסוקים של רחמים. ולא יאמר קדיש עד אחר הסליחות: ותוספת זו לשליח ציבור באלפא ביתא במקום שהיחיד אומ׳ אתה יודע רזי עולם. וכו׳:

שנב. ע)**אתה** מבין תעלומות לב. אפס לך נגלות וגם נסתרות. באנו בדברים לרצותך בם. ברשעינו אל תפן ולא ברוע מעללינו: גשתנו ביום זה כירא וחרד. גאה כרחום למענך עשה חסד. דין אל תמתח מול עפר ואפר. דע כי אחריתנו רימה ותולעה: האם שגגנו ונעלם ממנו. הלא אתה לבד מבין שגיות: ואל תחשוב לנו כועושה בזדון. וידוי שפתינו שעה בעת רצון: זה כפר לנו הודע ולא הודע. זדון ונעלם עשה ולא תעשה: חלצינו מעונש כרת ומיתה. חמול על חומר מעשה ידיך: טפשנו ברוע יצר אשר מנעורינו. טמון בקרבינו כרשת לפעמינו: יוצרינו ועושינו יודע יצרינו. יהמו רחמיך עלינו ואל תשחיתנו: כי מלפניך מי יסתר. כל גלוי לך כאור וצהרים: לבית דין הורית ארבע מיתות. למענך עשה ומהם חלצינו: מאז יצרתנו חקרתנו ותדע. מעשינו כי המה עמל ואון: נצור נפשינו כי בידך כל נפש. נא תייקר לך נפש. ממעני לך נפש: סקילה שריפה

הרי יש לך רשות עליהן ביוה״כ וצ״ע. ס) אלמלא שבת אין ש״צ וכו׳ שבת כ״ד ע״ב ועיין לעיל סי׳ ק״ה. ע) אתה מבין וכו׳ מסודר ע״פ א׳ ב׳ כפול. י) בסדר אחרי מות וכו׳ משנה ל׳ ע״ב

הרג וחנק. סורם גילית ליודעי אמיתך: על כל פשעינו אלוה כפר לנו. על ידוע לנו ועל נעלם ממנו: פשעינו הודינו לך חוקר לב. פדינו מחט נקינו מעון: צור אל תפן באנוש חציר. צדקה עשה עמנו כעשית עם כל חי: קידמנו בנשף קירבנו בשווע. קרבינו אליך קשוב קריאתנו: רשענו אל תפן רחמינו ונצטדקה. רחמיך יבואונו רחום וחנון: שמך מעולם עובר על פשע. שוועתינו תאזין בעומדינו לפניך בתפילה: תעבור על פשע. לעם שבי פשע. תמחה אשמותינו מנגד עיניך: יהי רצון מלפניך יי״ אלהינו ואלהי אבותינו שתסלח לנו על כל פשעינו. ותמחול לנו על כל עוונותינו ותכפר לנו על כל חטאותינו: על חטא. על חטאים: כסדורין למעלה:

שחרית שליח ציבור עומד לפני התיבה ואומ׳ נשמת. קדיש עד דאמירן: ברכו: המאיר לארץ ולדרים עליה: ומתפללין בלחש. כמו שהתפללו ערבית. ושליח ציבור אומ׳ וידוי באמצע תפילה כשמגיע לפני יי״ תטהרו. מתחיל בסליחות. לכשיסיים סליחות ופסוקיהן אומ׳ וידוי. תבא לפניך תפילתינו. אתה מבין. על חטא. עד כל דברי התורה הזאת. ודוד עבדך כו׳. וקדשינו. רצה ומודים. ברכת כהנים. ושים שלום. אבינו מלכינו. קדיש שלם כו׳. ומוציא שתי תורות. באחת קורין ששה י)בסדר אחרי מות. שהוא סדר עבודת היום. עד. כאשר צוה יי״ את משה. כ)ובשנייה. קורא המפטיר בסדר פנחס. ובעשור לחודש. ת׳. ותמיהני ל)שבפני הבית היו קורין אחרי מות. ואך בעשור. ובעשור על פה: ת׳: ומפטיר בישעיה (נז) ואמר סלו. עד להחיות רוח שפלים. שמקבל וגוזר חיים לשבים. ומלמדת תשובה. הכזה יהיה צום. הלא זה צום אבחרהו (ישעיה נח): והמפטיר בנביא אל יחתום מלך מוחל וסולח. כי מה טיבה של מחילה אצל ספר תורה ונביא אלא יאמר כנוהג בקידוש ובכל מקום: ודברך אמת וקיים לעד. וחותם מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הכיפורים: ואם שבת הוא יאמר מקדש השבת וכו׳: ת׳: וכן במנחה אעפ״י שאילמלא יום הכיפורי׳. אין נביא במנחה בשבת. ת׳. מידי דהוה אשל חנוכה במוספי׳ דפסקי׳ בשבת הילכתא בבמה מדליקין. מ)הילכת׳ כר׳ יהושע בן לוי דא׳ צריך להזכיר של שבת בנעילה: כללא דמילתא בכולהו יום הוא שנתחייב בארבע תפילות: וברכה ששית כך הוא אומרה:

שנג. על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום הכיפורים הזה שנתת לנו יי״ אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי״ אלהינו אנו מודים ומברכים אותך. ויתברך שמך בפה כל חי תמיד לעולם ועד. כי אתה אלהים אמת ודברך מלכינו אמת וקיים לעד. ברוך אתה יי״ מלך על כל הארץ מקדש ישר׳ ויום הכיפורים: ואם שבת הוא יאמר מקדש השבת ישר׳ ויום הכיפורים: ופוסקין צדקה ברבים על החיים ועל המתים: אין פוסקין צדקה למתים בכל ארץ אשכנז רק היום לבדו: ת׳: ומה שפוסקין צדקה ביום הכיפורים על המתים לפי שהוא יום כפרה וסליחה ומחילה וכפרה היא להם: נ)שכך שנינו בפסיקתא שמא יאמר אדם כיון שמת אדם אין לו תקנה בצדקה. ת״ל כפר לעמך ישר׳. כיון שמבקשין עליו רחמים זורקין אותו מגהינם לגן עדן כחץ מן הקשת. ושנינו בסיפרי. כפר לעמך ישר׳. מלמד שהמתים צריכין כפרה: ואחר יפסקו על החיים. לפי ס)שאין תענית בלא צדקה. כדאמרי׳ בתענית. ע)וכל מי שמתענה ואינו עושה צדקה

ושם ל״א ע״א. כ) ובשניה קורא המפטיר וכו׳ ובעשור לחדש בתוספתא פ״ג דמגילה ביוה״כ קורין באחרי מות ומפטירין בעשור שבחומש הפקודים ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו וגו׳ נ״ז. ל) שבפני הבית וכו׳ יומא ס״ח ע״ב. מ) הלכתא כריב״ל שבת כ״ד ע״ב. נ) שכך שנינו בפסיקתא וכו׳ הוא בפסיקתא רבתי פ״כ ועיין לעיל סי׳ ק״ץ ובהערות אות א׳. ס) שאין תענית בלא צדקה עיין ברכות ו׳ ע״א אגרא דתעניתא צדקתא, ובסנהדרין ל״ה ע״א כל תענית שמלינין בו את הצדקה וכו׳. ע) וכל

אתה מבין עיין הערות ראבי״ה ח״ב 192.

כאילו מקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים: ת׳: ואין אומרי׳ יקום פורקן אם לא חל להיות בשבת. אלא לאחר שפסקו צדקה פותחין בתהילה: ומחזירין התורות למקומן. ועומדין למוסף ומתפללין כמו בערבית. עד זכר ליציאת מצרים:

שנד. מפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו. ואין אנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בנוה הדרך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמיך הרבים ותבנהו מהרה. ותגדל כבודו. ותבנה עירך. ותחדש את היכלך. ותכונן את מקדשך. ותכנס גליות ישר׳ לתוכו. ותמלוך עליהם מהרה בהדרך בשבחך בתפארתך בבית בחירתך. אבינו מלכינו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי וקרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. אנא יי׳ אלהינו ושם נעשה לפניך את קורבנות חובותינו תמידי כסדרן ומוספין כהילכתן. את מוסף יום הכיפורים הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו (במדבר כט): והקרבתם עלה [לה׳] ריח ניחח פר בן בקר אחד איל כבשים בני שנה תמימם יהיו לכם: ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידין כהילכתן. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעוונותינו ביום הכיפורים הזה. כו׳: עד עושה השלום: ולאחר תפילתו יאמר וידוי. תבא לפניך. על חטא. ועל חטאים. כמו שסדורין למעלה. עד צורי וגואלי: ושליח ציבור כשיגיע לואז צדיקים יאמר ויאתיו. עד המלך הקדוש. אתה בחרתנו. מפני חטאינו. מחול לעוונותינו. עד תטהרו. עלינו לשבח. היה עם פיפיות. אוחילה לאל. אתן תהילה. אתה כוננת. או אמת יהגה חכי. או איזה מקום בינה. או שמור לבי מענה. סליחות וידוי. עד התורה הזאת. וקדשינו. רצה. כו׳: ואין אומרי׳ כאן אבינו מלכינו. אלא ליוצר ומנחה כדרך שאר ימים של תשובה: ותכף לחתימה שלאחר המוסף מיד מוציאין ספר תורה פ) וקורין בעריות כדי שישמעו כריתות של עריות ויתפרשו מהן: ת׳:

שנה. אותו שעבירות של עריות בידו. לפי שעריות היא עבירה המצוייה ל) שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם. או שמא עשה שום חט ויחזור בתשובה. כדאמ׳ בפ׳ בתרא דיומא ובפ״ק דשבועות. ק) חומר ביום הכיפורים מבשעיר. דאילו יום הכיפורים מכפר עד שתחשך. ועוד שאנו מתחננים לפני הבורא. שכשם שהזהירנו על העדיות שאמ׳ ערות אשה ובתה לא תגלה. כמו כך אנו מבקשין שלא יגלה ערוותינו מחטאותינו ומעוונותינו וישליך במצולות ים כל חטאותינו: וביומא פ׳ שני שעירי אמרי׳ דבר אחר. גזירה. אני יי׳. אני יי׳ גזרתים ר) שאין לך רשות להרהר בהם. ת״ל אני יי׳ בסוף הפרשה גבי עריות. ולפיכך אומ׳ פרשה עריות במנחת כיפור. שדומה לעניין. כמו עריות שאסרתי לכם שאין להרהר אחר העניין. כך שעיר המשתלח אין להרהר עליו: כך מצאתי בסדר לותיר: ת׳:

וקורין ג׳ מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר. והשלישי מפטיר ביונה: משום תשובת

מי שמתענה וכו׳. פ) וקורין בעריות וכו׳ עיין מגילה ל״א ע״א ובמנחה קורין בעריות ובתוס׳ שם ד״ה ובמנחה וכו׳. ל) שנפשו של אדם מתאוה להם וכו׳ חגיגה י״א ע״ב, מכות י״ג ע״ב. ק) חומר ביוה״כ מבשעיר וכו׳ ליתא בש״ס שלנו ולזה כיון רש״י בשבועות י״ג ע״ב דתניא חומר בשעיר וכו׳ לא גרסינן לה, ועיין בתוס׳ שם ד״ה דעבד וכו׳ ובמהרש״א שם. ר) שאין לך רשות וכו׳ יומא ס״ז

אנשי נינוה: והמפטיר בנביא במנחה חייב לברך שש כמו שבירך ליוצר. ת'. ומסיים מקדש ישר' ויום הכיפורים. ואם שבת הוא יאמר מקדש השבת ישר' כו'. ואעפ"י שאלמלא יום הכיפורים אין נביא במנחה בשבת ת': ואחר כך מיד עומדין להתפלל מנחה: ואין אומ' אשרי וסדר קדושה ובא לציון עכשיו עד לאחר המנחה. כדי להפסיק בין מנחה לנעילה. שבעלילה זו אתה מתחיל בנעילה:

כך נמצא בתשובות בשר על גבי נחלים: ממנהג שתי ישיבות:

ואל תשיבנו שבת. שהרי בשאר שבתות שאדם בא מביתו ועומד לספר תורה במנחה תיקנו לה תהילה לדוד. וסדר קרושה. אבל כאן שיורד ממוסף אוחז מיד ספר תורה ודיו. וכהפלגת מוסף מיוצר. כך הפלגת מנחה מן מוסף: אמנם בנעילה שאין לה הפסק פותחין בתהילה. ובא לציון:

למנחה אחד יחיד ואחד ציבור מתפללין כמו ליוצר: ושליח ציבור אומ' לאחר עושה השלום אבינו מלכינו: ויש אומרים שאומרי' ברכת כהנים במנחת של יום הכיפורים. ולא היא. דאמ' רב נחמן הלכה כר' יוסי. דאמ' ס)מנחה אין בה נשיאות כפים. נעילה יש בה נשיאות כפים. מאי טעמ' מנחה דאיתא כל יומי. ושכיחא בה שכרות גזיר' מנח' דהשתא אטו מנחה דשאר יומי. אבל נעילה דליתיה בכל יומי. כיון דלא שכיח' בכל יומי לא גזרי' ביה. ומסקינן התם בפ' בג' פרקי' בתענית אלא האידנא (א) מאי טעמ' פרסי כהני ידייהן במנחתא דתעניתא. ומשנינן כיון דסמוך לשקיעת החמה קא פרסי משום אפושי ברחמי ונגהי עד נעילה. כתפילת נעילה דמיא. הכי מסקנא דתלמודא והכי מורין בי מדרשא. גם בתשובות הגאונים כן. ס)ובשאלתות דרב אחא בפרשת נשא. אמר הלכה כר' יוסי דבנעילה סלקין. במנחה לא סלקין. והאידנא דקא סלקין במנחה. כיון דנגהין ברחמי עד זמן נעילת שערים כיומא דכיפורי הויא לה כתפילת נעילה ולא מיחלפא. תכף לחתימה שלאחר מנחה. מיד אומ' אשרי. ובא לציון. סדר קדשה. ועומדין להתפלל תפילת נעילה. ומתפללין כמו ליוצר. אלא שבמקום כתיבה יאמר חתימה. מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו. אין צריך לומ' חותם יצוריו. שהרי אין כת' כאן כתיבה. אלא כמו זכרינו. לאחר עושה השלום יאמר וידוי. תבא לפניך תפילתנו. עד והנגלות אתה יודע: ובמקום אתה יודע רזי עולם. יאמר אתה נותן: ת'. פלוגת' היא בנעילת שערים בסוף יומא. דרב אמ' צלות' יתירתא. ושמואל אמ' מה אנו. עולא בר רב נחית ק)קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו. בצלותא יתירתא כרב. וסיים במה אנו. כשמואל. ושבחיה רבא. ואנן בהכי קיימינן. כדי לצאת ידי שניהן: ונהי דשליח ציבור חתים מקדש ישר' ויום הכיפורים כבשאר צלותי משום דאומרה באמצע תפילה מיהו יחיד האומרה אחר תפילתו חותם בה בוידוי האל הסולחן: מגו דגמרא דוידויא הוא. דהא ר' מאיר הוא דאמ' בנעילה. מתפלל אדם שבע ומתודה. וחותם בווידוי. ורבנן לא פליגי עליה. אלא אם בא לחתום בווידוי חותם. וכן פי' הקונטרס בסוף יומא. ג)דר' מאיר ורבנן אנעילה קיימי. והרי תפילת ערבית דקיימ' לן רשות היא. ומצלינן לה כי חובה. חתימת וידוי נמי לא גרעא הכא.

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) פי' בכל סדר תעניות.

ע"ב. ס) מנחה אין בה נשיאת כפים וכו' תענית כ"ו ע"ב. ס) ובשאלתות דרב אחאי אמאי וכו' לפנינו שם ליתא. ק) קמיה דרבא וכו' ושבחיה רבא כן הוא הגירסא הנכונה יומא פ"ז ע"ב. ג) דר' מאיר ורבנן אנעילה קיימי ע"ש פ"ז ע"ב ועיין בפירש"י ותוס' שם ד"ה והאומר וכו'.

נעילה יש בה נ"כ עיין אוצה"ג תענית 38.

נ"כ בתענית ראבי"ה תענית 637.

ובשאילתות פ' נשא צ"ל: בהעלותך קכג. עיין האשכול (ירושלים) 45.

בין למר. ובין למר. דבר נאה ומתקבל. ולכך תמצאנה במחזורים ישנים. ואשר לא ידעו מחקוה מבלי דעת: תם: ת׳:

שנו. אתה נותן יד לפושעים וימינך פרוסה לקבל שבים. ותלמדינו יי׳ אלהינו להתודות לפניך על כל עונותינו למען נחדל מעושק ידינו ותקבלינו בתשובה שלימה לפניך כאישים וכניחוחים בעבור דברי פיך ובעבור אמרתך כי אין קץ לאישי חובותינו ואין מספר לניחוחי אשמתינו. ואתה יודע שאחריתנו רימה ותולעה לפניך לפיכך הרבית סליחותינו. מה אנו. מה חיינו. מה חסדינו. מה צדקינו. מה מעשינו. מה כחינו. מה גבורתינו. מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבינו הלא כל הגיבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו. וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשינו תוהו וימי חיינו הבל לפניך. שכך כתוב ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך. כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך. ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו: ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הכיפורים הזה קץ ומחילה לכל עונותינו למען נחדל מעושק ידינו ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. ואתה ברחמיך הרבים רחם עלינו כי לא תחפוץ בהשחתת עולם. שנ׳ דרשו יי׳ בהמצאו קראהו בהיותו קרוב (ישעיה נה): ונ׳ יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל יי׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (שם): ואתה אלוה סליחות חנון ורחום. ארך אפים ורב חסד ומרבה להיטיב. רוצה אתה בתשובתן של רשעים ואי אתה חפץ במיתתן. שנ׳ אמר אליהם חי אני נאם יי׳ אלהים אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה: ג)ונ׳ שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישר׳ (יחזקאל לג): כי לא אחפץ במות המות נאם יי׳ אלהים והשיבו וחיו (שם יח): כי אתה סולחן לישר׳ ומוחלן לשבטי ישורן ואין לנו מלך מוחל וסולח אלה אתה: אלהי עד שלא נוצרתי: כו׳:

ושליח ציבור אומ׳ קדושה רבה למוסף: כבודו מלא עולם: ממקומו הוא יפן: פעמים. אחד הוא אלהינו: אדיר אדירנו: ימלוך: לדור ודור: ובכן. ובכן. ואז. אתה בחרתנו: יעלה ויבא. מחול לעוונותינו. עד תטהרו. וידוי. ובמקום אתה יודע. יאמר אתה נותן. עד השיבו וחיו: וקדשינו: רצה ומודים: וחותם ברכת כהנים. עד עושה השלום: קדיש כו׳: ותוקע תקיע אחת זכר ליובל. ועונין הציבור שבע פעמים יי׳ הוא האלהים. ת:

ד)**שמעתי** שתוקעין בארץ ישר׳ במוצאי יום הכיפורים. קשר״ק. אחר תפילת חול. לפי שכבר הבדילו. ובגולה שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת לזכר בעלמא. זכר ליובל. דאמ׳ בראש השנה פ״ק ה)מראש השנה ועד יום הכיפורים לא היו עבדים נפטרי׳ לבתיהן. ולא שדות חוזרות לבעליהם. הגיע יום הכיפורים. תקעו ב״ד בשופר עבדי׳ נפטרין לבתיהן. ושדות חוזרות לבעליהן: ובעיר קולונייא נהגו העם קשר״ק. ואו׳ החזן והציבור עונין יי׳ הוא האלהים ז׳ פעמים. מפני (א) מעט עולה לו משבעה רקיעים לאחר תפילה: ולפיכך אין נכון לומ׳ עד אחר תפילת ערבית שיש מקומות שאומר׳ אותו לאחר תפילה נעילה. ואין נכון שמלוים שכינה ויש להם עוד להתפלל: ואחר כך אומ׳ שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. פעם אחת. ויש אומ׳ אותו ג׳ פעמים. וטעם שניהם לא שמעתי. וברוך שם

בגליון הכתב יד נכתב:

(א) נכרת מכ״י.

ג) ונאמר שובו וגו׳ נראה שתיבת ונאמר הוא מיותר כי סוף הפסוק הוא, וצ״ל ונאמר כי לא אחפוץ וגו׳ והוא ביחזקאל יח. ד) שמעתי שתוקעין כפול לעיל סי׳ שמ״ה ה) מר״ה ועד יוה״כ ר״ה ח׳ ע״ב.